

**«АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ ҰЛТТЫҚ
ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ
НАО «КАРАГАНДИНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. АКАДЕМИКА Е.А. БУКЕТОВА»**

**ЖАҢА ҰРПАҚ ЖӘНЕ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Студенттер мен магистранттардың
Республикалық ғылыми-тәжірибелік
конференциясының материалдар жинағы

2026 ж. 27 ақпан
Ғылыми электрондық басылым

**НОВОЕ ПОКОЛЕНИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

Сборник материалов Республиканской
научно-практической конференции
студентов и магистрантов

27 февраля 2026 г.
Научное электронное издание

Караганда 2026

«АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ
НАО «КАРАГАНДИНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМ. АКАДЕМИКА Е.А. БУКЕТОВА»

ЖАҢА ҰРПАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Студенттер мен магистранттардың
Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағы*

2026 ж. 27 ақпан

Ғылыми электрондық басылым

НОВОЕ ПОКОЛЕНИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

*Сборник материалов Республиканской научно-практической конференции
студентов и магистрантов*

27 февраля 2026 г.

Научное электронное издание

Қарағанды
2026

ӘОЖ 338(574)
КБЖ 65.9(5Қаз)
Ж28

Ұйымдастыру комитеті — Организационный комитет
Тажбаев Е.М. (председатель), **Ақбаев Е.Т.** (сопредседатель), **Касымов С.С.,**
Мыржықбаева А.Б., Курманалина А.К., Куттыбаева Н.Б.,
Ламбекова А.Н., Төлеуұлы А., Абаев А.А.

Редакция алқасы — Редакционная коллегия
Ақбаев Е.Т., Мыржықбаева А.Б., Дарибеков С.С.,
Мазина А.К., Таттымбетова К.Т., Торжанова Д.А.

Ж28 Жаңа ұрпақ және Қазақстан Республикасының экономикалық дамуының қазіргі мәселелері = Новое поколение и современные проблемы экономического развития Республики Казахстан: Студенттер мен магистранттардың Республикалық ғыл.-тәжір. конф. материалдар жин. (2026 ж. 27 ақпан): ғыл. электрон. басылым. — Қарағанды: «Акад. Е.А. Бөкетов ат. Қарағанды ұлттық зерттеу ун-ті» КеАҚ баспасы, 2026. — Баспа басылымы бойынша шығарылған. — PDF-файл. — Жүйеге қойылатын талаптар: Pentium 4; 1,3 ГГц және жоғары; Internet Explorer Acrobat Reader 4.0 немесе үлкен. — Қазақша – орысша.

ISBN 978-601-362-418-1

Конференция жинағы қазіргі таңдағы Қазақстан Республикасы экономикасының даму болашағына және мәселелеріне арналған. Еліміздің экономикасының теориялық және практикалық мәселелері келесі негізгі бағыттарда қарастырылған: қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасының әлеуметтік-экономикалық мәселелері және даму болашағы; қазіргі жағдайдағы және болашақтағы менеджмент ілімінің дамуының басымдылықтары және үдерістері; Қазақстан Республикасы дамуының стратегиялық мақсаттарына жетудегі экономиканың қаржы-несиелік секторының алғышарттары; Қазақстан экономикасы салаларының дамуын маркетингтік зерттеулер; есеп жүргізудің, бағалаудың және аудиттің негізгі мәселелері және даму болашағы.

Материалы конференции посвящены проблемам и перспективам развития экономики Республики Казахстан на современном этапе. Теоретические и практические проблемы экономики страны рассматриваются по следующим основным направлениям: социально-экономические проблемы развития экономики Казахстана в современных условиях; приоритеты и тенденции развития менеджмента в современных условиях и перспективе; приоритеты финансово-кредитного сектора экономики в достижении стратегических целей развития Республики Казахстан; маркетинговые исследования развития отраслей экономики Казахстана; проблемы и перспективы развития учета, оценки и аудита.

ӘОЖ 338(574)
КБЖ 65.9(5Қаз)

Материалдар жинағы авторлық басылымда жарияланды
Сборник трудов издается в авторской редакции

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университетінің баспасы
100024, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28, Тел. (7212) 35-63-16. E-mail: printed@karnu-buketov.edu.kz

ISBN 978-601-362-418-1

© Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды ұлттық зерттеу университеті, 2026

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-
ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ
КАЗАХСТАНА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ИСКАЖЕНИЯ РЫНОЧНОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В СЕКТОРЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА КАЗАХСТАНА

В последние годы социальное предпринимательство в Казахстане рассматривается как инструмент решения социальных проблем в условиях ограниченных государственных ресурсов. Государственные программы поддержки, гранты и налоговые льготы направлены на формирование моделей, сочетающих социальную миссию и экономическую эффективность. Однако на практике значительная часть казахстанских социальных предприятий, формально действуя в рыночной среде, демонстрирует отклонение от рыночного ценообразования, занижая стоимость товаров и услуг либо частично отказываясь от ценовой логики. Это отражает формирование институционально зависимой модели социального предпринимательства, при которой предприятия в значительной степени опираются на внешнюю поддержку. В краткосрочной перспективе такая практика создаёт эффект социальной доступности, однако в долгосрочном периоде ограничивает финансовую устойчивость, качество услуг и возможности масштабирования социального воздействия. Подобная ценовая политика во многом формируется под влиянием институциональных и поведенческих факторов — конфликта между социальной миссией и прибылью, стремления дистанцироваться от коммерческой деятельности и ожиданий со стороны государства и доноров. В условиях, когда государство одновременно выступает регулятором, заказчиком и донором социальных услуг, искажение ценовых сигналов может снижать эффективность распределения ресурсов и ограничивать долгосрочное развитие сектора социального предпринимательства.

Формирование сектора социального предпринимательства в Казахстане носит преимущественно институционально-административный характер. Быстрый рост числа зарегистрированных субъектов — с 129 в 2023 году до 1 672 к концу 2025 года — отражает активизацию государственной политики, однако не сопровождается публичными показателями рыночной устойчивости [1][2]. Законодательные критерии включения в реестр ориентированы на социальные параметры (доля уязвимых работников и социальная направленность дохода), тогда как требования к самоокупаемости и доле рыночной выручки отсутствуют. В результате государственная поддержка — гранты до 5 млн тенге, льготное кредитование, социальный заказ — становится системообразующим фактором функционирования сектора [3].

Для оценки специфики казахстанской модели целесообразно сопоставить её с практиками стран, где социальное предпринимательство сформировалось в условиях более зрелых рыночных институтов.

Таблица 1

Сравнительный анализ моделей социального предпринимательства

Показатель	Казахстан	Великобритания	Южная Корея
Тип экономики	Развивающаяся, высокая роль государства	Развитая рыночная экономика	Развитая индустриальная экономика с активной промышленной политикой
Количество СП	1672	~100000	~3000+ сертифицированных
Основной источник дохода	Гранты, соцзаказ, субсидии	Рыночная выручка (продажа товаров и услуг)	Смешанная модель (рынок+ гос.поддержка)
Требования к финансовой устойчивости	Не закреплены в критериях реестра	Ориентация на коммерческую самодостаточность	Оценка устойчивости при сертификации
Масштаб экономического вклада	Публичные данные о выручке отсутствуют	£78 млрд оборота, 2,3 млн занятых	Интеграция в нац. программы занятости
Примечание – составлено авторами на основе [4] [5]			

Несмотря на различия в уровне экономического развития, сопоставление методологически оправдано, поскольку во всех странах социальное предпринимательство решает социальные задачи через предпринимательские механизмы. Анализ проводится по институциональной логике сектора, а не по масштабу экономик. В развитых экономиках социальные предприятия интегрированы в конкурентную среду и ориентированы на устойчивую рыночную выручку, при этом государственная поддержка носит стимулирующий характер. В Великобритании масштаб оборота и занятости подтверждает рыночную интеграцию сектора, а в Южной Корее сертификационная модель предполагает оценку экономической жизнеспособности, снижая субсидийную зависимость. Казахская модель сочетает функции регулятора, финансиста и заказчика в лице государства, что ослабляет ценовой механизм как индикатор эффективности и усиливает зависимость сектора от бюджетных инструментов. Различия, таким образом, определяются прежде всего институциональной конфигурацией поддержки и степенью рыночной интеграции.

Проведённый анализ показывает, что развитие социального предпринимательства в Казахстане в значительной степени определяется институциональными стимулами и механизмами распределения государственной поддержки, что сопровождается ослаблением роли рыночного ценообразования как инструмента экономической адаптации. Количественный рост сектора сочетается с сохранением зависимости от грантов, субсидий и государственного заказа, вследствие чего ценовые сигналы в меньшей степени отражают реальную эффективность деятельности и ограничивают стимулы к повышению производительности и инвестициям в качество услуг. Сопоставление с международным опытом указывает на важность интеграции рыночных механизмов в институциональную архитектуру социального предпринимательства: в более развитых экосистемах государственная поддержка, как правило, дополняет рыночную выручку, а не заменяет её. При этом такие сравнения носят иллюстративный характер, поскольку различия в институциональной структуре и уровне экономического развития ограничивают возможность прямой количественной сопоставимости моделей. Искажение ценовых сигналов в казахстанском секторе создаёт риски неравных конкурентных условий и снижает общую эффективность распределения ресурсов. Долгосрочное развитие социального предпринимательства связано с усилением требований к финансовой устойчивости, стимулированием рыночной выручки и формированием баланса между государственной поддержкой и предпринимательской автономией, что может способствовать переходу от преимущественно количественного роста к качественному укреплению сектора.

Литература

1. Министерство национальной экономики Республики Казахстан: О социальном предпринимательстве <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/press/news/details/562897?lang=ru>
2. Kazinform International News Agency: В Казахстане удвоилось число социальных предприятий <https://qazinform.com/news/number-of-social-enterprises-in-kazakhstan-doubles-762bce>
3. Единая платформа интернет-ресурсов государственных органов Республики Казахстан <https://www.gov.kz/memleket/entities/mangystau-upp/press/article/details/153305>
4. Social Enterprise UK <https://www.socialenterprise.org.uk/all-about-social-enterprise/facts-and-figures/>
5. Emerald Insight: Social enterprise in South Korea, Corresponding Author: Wonbong Jang; Joon-Shik Park; Shinyang Kim <https://www.emerald.com/sej/article/13/4/362/353126/Social-enterprise-in-South-Korea>

ПРОБЛЕМА БЮДЖЕТНОГО ДЕФИЦИТА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Актуальность проблемы бюджетного дефицита в Республике Казахстан обусловлена его прямым влиянием на экономическую стабильность государства, уровень инфляции, долговую нагрузку и социальное благополучие населения. Дефицит бюджета свидетельствует о несоответствии между государственными расходами и доходами, что вынуждает правительство привлекать внутренние и внешние заимствования. В условиях нестабильных темпов экономического роста, снижения инвестиционной активности и растущих социальных обязательств, вопрос поддержания сбалансированного бюджета становится ключевым направлением государственной финансовой политики.

Проблема дефицита государственного бюджета в Казахстане имеет комплексную природу. Основными причинами его роста в последние годы стали последствия пандемии COVID-19, приведшей к падению доходов и росту государственных расходов на здравоохранение и социальную поддержку. Значительное внимание социальной сфере уходит корнями в советский период, когда государство играло доминирующую роль в обеспечении граждан базовыми социальными благами. После распада СССР эта модель не претерпела радикальных изменений: Казахстан сохранил акцент на социальной политике, что при нестабильных доходах бюджета привело к хроническому дефициту. Кроме того, увеличение финансирования инфраструктурных проектов, рост субсидий и социальные трансферты усилили нагрузку на бюджет.

Последствия бюджетного дефицита проявляются в росте государственного долга, инфляционном давлении, сокращении резервов Национального фонда и ослаблении национальной валюты. При длительном дефиците возрастает риск потери макроэкономической устойчивости, снижается доверие инвесторов, а обслуживание долга начинает оттягивать значительную часть доходов бюджета. Всё это ограничивает возможности государства в реализации экономической и социальной политики, что делает проблему дефицита системно опасной.

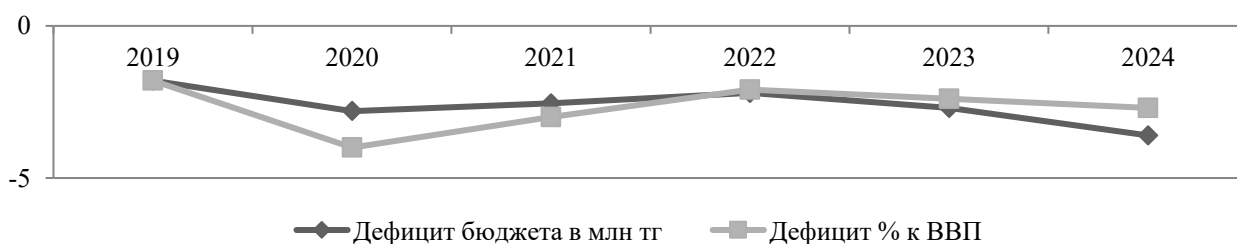

Рисунок 1. Основные показатели дефицита бюджета за 2019-2024 года
Примечание: источник [1]

В период 2019–2024 гг. дефицит бюджета Казахстана колебался от $-1,8\%$ до $-4,0\%$ ВВП, отражая реакцию экономики на внутренние и внешние шоки. В 2019 году дефицит составлял $-1,8\%$ ВВП ($-1,3$ трлн тг), что соответствовало умеренному уровню фискального дисбаланса. Однако уже в 2020 году показатель резко увеличился до $-4,0\%$ ВВП ($-2,8$ трлн тг), что стало следствием пандемии COVID-19, снижения деловой активности и масштабных государственных расходов на поддержку населения и бизнеса [1].

В 2021 году дефицит снизился до $-3,0\%$ ВВП ($-2,53$ трлн тг), а в 2022 году — до $-2,1\%$ ВВП ($-2,17$ трлн тг), что указывает на постепенное восстановление доходной базы бюджета и сокращение антикризисных мер. Однако уже в 2023 году вновь зафиксировано увеличение дефицита до $-2,4\%$ ВВП ($-2,81$ трлн тг), а в 2024 году — до $-2,7\%$ ВВП ($-3,59$ трлн тг). Рост в последние два года свидетельствует о продолжающемся давлении со стороны социальных обязательств, субсидий и инфраструктурных расходов [2].

Рисунок 2. Распределение государственного бюджета Республики Казахстан за 2024 год
Примечание: источник [2]

Структура расходов государственного бюджета Казахстана за 2024 год подтверждает социально ориентированный характер финансовой политики, о чём говорилось ранее. Более половины средств направлены на развитие регионов (30,1%) и социальное обеспечение (22,5%), что усиливает нагрузку на бюджет при сохранении дефицита. Хотя значительные расходы на здравоохранение (9,3%) и образование (4,3%) способствуют поддержанию человеческого капитала, сравнительно низкая доля инвестиций в производственные отрасли сдерживает экономический рост и усиливает зависимость бюджета от социальных обязательств.

Учитывая текущую структуру расходов, где преобладают социальные и региональные статьи, ключевые пути снижения бюджетного дефицита должны быть направлены на повышение эффективности использования средств и укрепление доходной базы. Прежде всего, требуется постепенное повышение налоговых поступлений, включая уже запланированное увеличение НДС с 2026 года, что позволит частично компенсировать растущие социальные обязательства. Вторым направлением является оптимизация государственных расходов — прежде всего, пересмотр и сокращение неэффективных субсидий, дотаций и административных затрат, не влияющих напрямую на развитие экономики. Третье, стратегически наиболее важное направление — стимулирование устойчивого экономического роста. Достижение темпов роста ВВП на уровне не менее 6% ежегодно обеспечит увеличение налоговых поступлений без усиления фискального давления. Комплексное выполнение этих мер позволит стабилизировать государственные финансы, снизить зависимость от заимствований и создать основу для устойчивого развития экономики Казахстана.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан [//https://stat.gov.kz](https://stat.gov.kz)
2. Официальный сайт Министерства финансов Республики Казахстан <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin?lang=ru>

Адилбаева А.Т., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - PhD, қаумдастырылған профессор М.Р. Газизова

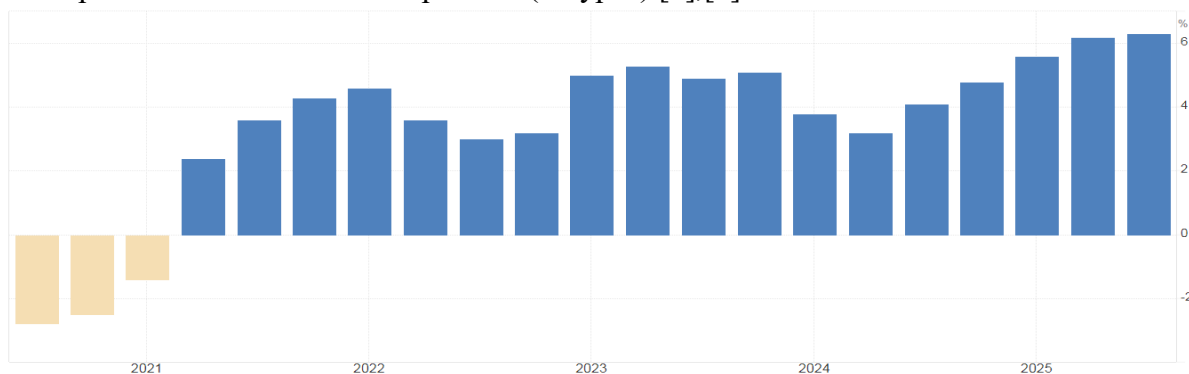
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТТЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Қазіргі кезеңде әлемдік экономикада орын алып отырған тұрақсыздық пен жаһандық сын-қатерлер ұлттық экономикалардың даму стратегиясына жаңа талаптар қояда. Осындай

жағдайда макроэкономикалық саясаттың рөлі айрықша артып, оның тиімді жүзеге асырылуы елдің экономикалық тұрақтылығы мен әлеуметтік әл-ауқатын қамтамасыз етудің негізгі факторы болып табылады. Осы тұрғыда Қазақстандағы макроэкономикалық саясаттың қазіргі жағдайын талдау өзекті ғылыми мәселе болып табылады. [7]

Қазақстанның макроэкономикалық саясаты қазіргі кезеңде жалпы ішкі өнімнің тұрақты өсуін шикізаттық емес секторлар (өңдеуші өнеркәсіп, құрылыс, көлік) есебінен қамтамасыз етуге, экономиканы әртараптандыруға және халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған. Сонымен қатар, инфляция деңгейінің салыстырмалы түрде жоғары болуы, мұнай бағасына тәуелділіктің сақталуы және еңбек өнімділігін арттыру мен адами капитал сапасын жақсартуға бағытталған құрылымдық реформалардың қажеттілігі сияқты бірқатар өзекті сын-қатерлер орын алуда. Үкімет фискалдық ынталандыру шараларын жүзеге асыру мақсатында Ұлттық қор қаражатын белсенді түрде пайдалануда, алайда бұл ұзақ мерзімді макроэкономикалық тұрақтылыққа қатысты белгілі бір тәуекелдерді туындатады. [10]

Макроэкономикалық саясаттың жүзеге асырылуы нәтижесінде Қазақстан экономикасында оң өсім динамикасы қалыптасты. Атап айтқанда, 2024 жылмен салыстырғанда 2025 жылы ЖІӨ көрсеткіші 6,3%-ға өсті. Экономикалық өсімнің негізгі драйвері құрылыс саласы болып, оның өсімі 14,9%-ды құрады. Сонымен қатар пайдалы қазбаларды өндіру саласында 9,3%, өнеркәсіпте 7,3%, ауыл шаруашылығында 4% және коммуналдық қызметтер өндірісінде 2,1% өсім байқалды. Аталған көрсеткіштер мемлекеттік макроэкономикалық саясаттың, соның ішінде инвестициялық белсенділікті ынталандыру, инфрақұрылымды дамыту және экономиканың нақты секторларын қолдау шараларының белгілі бір деңгейде тиімділігін көрсетеді (1-сурет). [1],[2]

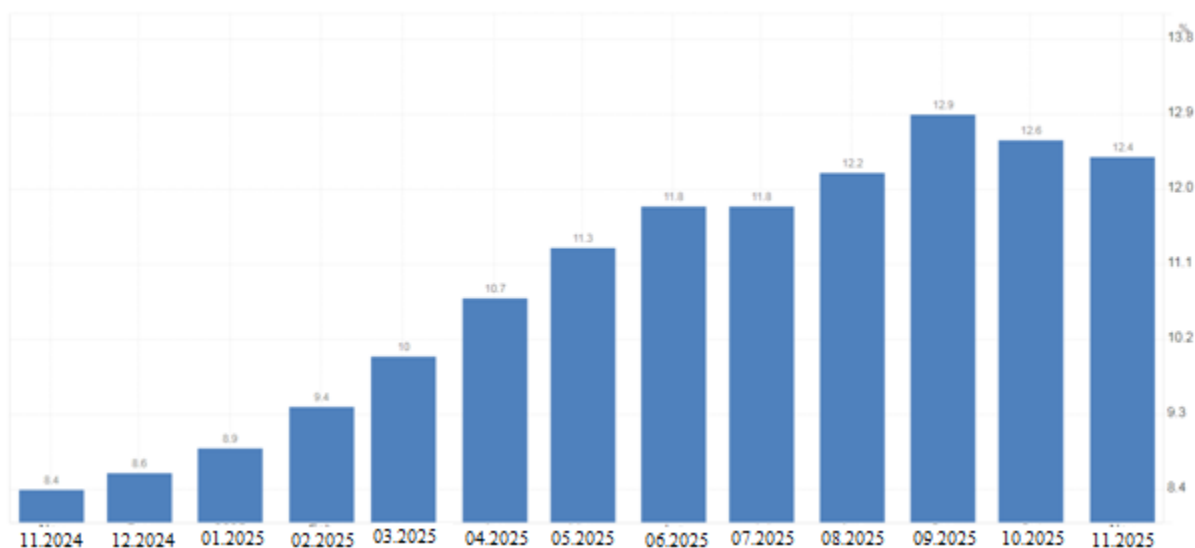

1-сурет. 2021-2025 жылдар аралығындағы Қазақстанның ЖІӨ өсімі, пайызбен
Е с к е р т у – [1], [2] авторының деректері бойынша

Жалпы ішкі өнімнің өсу қарқынының жоғары болуы экономикалық белсенділіктің артқанын көрсеткенімен, бұл үдеріс макроэкономикалық тұрақтылыққа әсер ететін бірқатар факторлармен, соның ішінде инфляциялық қысымның күшеюімен қатар жүруі мүмкін. Қазақстанда соңғы жылдары инфляция деңгейі макроэкономикалық саясаттың негізгі сын-қатерлерінің бірі болып отыр. Баға өсімінің үдеуі халықтың нақты табысына кері әсер етіп, ішкі сұраныстың құрылымын өзгертуі мүмкін, ал бұл өз кезегінде экономикалық өсімнің сапасына ықпал етеді. Осыған байланысты инфляцияны бақылау және баға тұрақтылығын қамтамасыз ету ақша-несие саясатының басты басымдықтарының бірі болып табылады. [7]

2025 жылдың қараша айында Қазақстандағы жылдық инфляция деңгейі 12,4% дейін төмендеді, бұл көрсеткіш қазан айындағы 12,6%-дан төмен. Инфляцияның төмендеуі негізінен тұрғын үй және коммуналдық қызметтер бағасының баяулауымен (қарашада 1,2%, қазанда 1,3%) және денсаулық сақтау қызметтерінің бағасының өсу қарқынының төмендеуімен (қарашада 1,5%, қазанда 1,6%) байланысты. Сонымен қатар, азық-түлік және алкогольсіз сусындар (5,2%), көлік (1%), әртүрлі тауарлар мен қызметтер (1,1%), демалыс және мәдениет (0,3%) сияқты негізгі құрамдас индекстер бойынша баға деңгейі айтарлықтай өзгерген жоқ. Айлық есепте 2025 жылы қарашада тұтыну бағалары 0,8% өсті, бұл көрсеткіш

сол жылдың қазан айындағы 0,5 %-дық өсімге қарағанда жоғары, яғни айлық инфляциядағы қарқынның аздап күшейгенін көрсетеді (2-сурет). [3]

2-сурет. Қазақстанның 2024-2025 жыл аралығындағы инфляция индексі, пайызбен
Е с к е р т у – [3] авторының деректері бойынша

Инфляцияны төмендету және баға тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан бірнеше кешенді шаралар жүргізіп жатыр. Біріншіден, ақша-несие саясаты аясында Ұлттық банк базалық мөлшерлемені реттеу арқылы инфляциялық қысымды бақылауда ұстайды, қаржы нарығында тұрақтылықты қамтамасыз етеді және кредиттік ресурстарды тиімді бағыттауға ықпал етеді. Мәселен, 2025 жылғы Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесі туралы мәлімдемесі бойынша, ақша-несие саясаты комитеті базалық мөлшерлемені 18% деңгейінде сақтау туралы шешім қабылдады.[4]

Екіншіден, фискалдық саясат арқылы үкімет Ұлттық қор қаражатын пайдалана отырып, мемлекеттік шығындарды экономиканың нақты секторларына, әлеуметтік бағдарламаларға және инфрақұрылымдық жобаларға бағыттайды. Мәселен, 2025 жылы бюджет кірістері 23,4 % өсіп, 21,6 трлн теңгеге жетті, оның 15,2 трлн теңгесі салықтық түсімдерден түсті. Бұл бюджет түсімін ұлғайтып, фискалдық тұрақтылықты нығайтуға бағытталған нақты шара. Аталған шаралар ішкі сұранысты тұрақтандыруға, тұтыну бағасының күрт өсуіне жол бермеуге бағытталған. [5]

Сонымен қатар, макроэкономикалық саясат аясында құрылымдық реформалар жүргізілуде: өндірістің тиімділігін арттыру, тауарлар мен қызметтердің сапасын жақсарту, импортқа тәуелділікті азайту және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету сияқты бағыттар инфляцияны ұзақ мерзімде төмендетуге ықпал етеді. [8]

Қазақстанның макроэкономикалық саясатын тиімді ету үшін ақша-несие, фискалдық және құрылымдық шараларды кешенді түрде жетілдіру қажет. Ақша-несие саясаты аясында базалық мөлшерлемені икемді реттеу, инфляциялық таргеттеуді нақты және аймақтық деректерге сүйене отырып жүргізу, қаржы нарығының тереңдігі мен бәсекелестігін арттыру маңызды. Фискалдық саясатта бюджеттік шығыстарды тиімді бөлу, Ұлттық қор қаражатын мақсатты пайдалану, бюджеттік тапшылықты төмендету және салық әкімшілендіруді оңтайландыру арқылы экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге болады. Сонымен қатар, экономиканы әртараптандыруды жеделдету, өндіріс тиімділігін арттыру, импортқа тәуелділікті азайту және адами капитал сапасын жақсарту сияқты құрылымдық реформаларды жүргізу инфляциялық қысымды төмендетуге және экономиканың ұзақ мерзімді тұрақты өсуін қолдауға ықпал етеді. Осы кешенді шараларды жүзеге асыру арқылы

Қазақстанның макроэкономикалық саясаты ЖІӨ-нің тұрақты өсуін қамтамасыз етіп, халықтың әл-ауқатын арттыруға тиімді жол ашады. [6]

Қазақстанның макроэкономикалық саясатын кешенді түрде жүзеге асыру елдің экономикалық тұрақтылығын нығайтуға және әлеуметтік-экономикалық даму мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде жалпы ішкі өнімнің тұрақты өсуі қамтамасыз етіліп, инфляциялық қысым төмендейді және халықтың әл-ауқаты артады. Сонымен қатар, ақша-несие, фискалдық және құрылымдық саясатты үйлесімді жүргізу елдің ұзақ мерзімді экономикалық дамуының негізгі кепілі болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстанның жалпы ішкі өнімінің өсу қарқыны: <https://ru.tradingeconomics.com/kazakhstan/gdp-growth-annual>
2. ҚР Ұлттық статистика бюросы: <https://stat.gov.kz/>
3. Қазақстанның жылдық инфляция индексі: <https://ru.tradingeconomics.com/kazakhstan/inflation-cpi>
4. ҚР Ұлттық Банкі: <https://nationalbank.kz/kz/news/informacionnye-soobshcheniya/18053>
5. The Astana Times Қазақстанның бюджеттік кірісінің ұлғаюы туралы мақаласы: https://astanatimes.com/2025/10/kazakhstan-increases-budget-revenues-as-digital-reform-advances/?utm_source
6. 2025 жылғы ХВҚ миссиясының қорытындысы, макроэкономикалық жағдай, ЖІӨ және инфляция туралы аналитикалық баяндама: https://www.imf.org/en/news/articles/2025/11/20/cs-kazakhstan-staff-concluding-statement-for-the-2025-article-iv-mission?utm_source
7. Sh.G. Sarkambayeva, N.T. Sailaubekov.- Macroeconomic Analysis and General Economic Equilibrium of Kazakhstan.-ECONOMIC SERIES OF THE BULLETIN OF L.N. GUMILYOV ENU.-№3, 2024.- Б. 9.-DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2024-3-9-20>
8. World Bank. Kazakhstan Economic Update: Funding the Future: Boosting Revenues for Lasting Investments: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/01/30/kazakhstan-economic-update?utm_source
9. ХВҚ Қазақстан бойынша 2024 жылғы есебі: https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2024/english/1kazea2024001.pdf?utm_source
10. Ybrayev Z. The prospect of inflation targeting in Kazakhstan// SSRN. – 2016.- No2854943.-P.1-17.DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2854943>

Адамов М.Б., Раисов Р.Р., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т

МЕЖДУНАРОДНАЯ ТОРГОВЛЯ И ТОРГОВАЯ ПОЛИТИКА КАЗАХСТАНА

Международная торговля и торговая политика являются важными факторами, определяющими развитие мировой экономики. Они способствуют экономическому росту, созданию рабочих мест, улучшению качества жизни и укреплению конкурентоспособности стран. Глобализация и технологический прогресс расширяют масштабы торговли, но также увеличивают потребность в гибких стратегиях, которые учитывают как национальные интересы, так и глобальные вызовы. Международная торговля основывается на теории сравнительных преимуществ: страны получают выгоду, специализируясь на производстве товаров, которые они могут производить наиболее эффективно. [4] Глобальные цепочки поставок и деятельность транснациональных корпораций усложнили эту модель, но также расширили кооперацию стран на разных этапах производственной цепочки. Например, Китай сосредотачивается на производстве компонентов, тогда как США и ЕС занимаются технологиями и дизайном. [6] Торговля стимулирует рост экспорта, увеличивает занятость и улучшает платёжный баланс. Импорт делает внутренний рынок более

конкурентоспособным, снижая цены и улучшая качество продукции. [5] Кроме того, торговля способствует привлечению инвестиций, развитию инфраструктуры и внедрению инноваций. Международная торговля и торговая политика играют ключевую роль в формировании экономики Республики Казахстан. Будучи страной с богатым сырьевым потенциалом, Казахстан активно развивает экспортные отрасли и внедряет стратегии для повышения конкурентоспособности на мировом рынке. По данным за 2023 год, общий объём внешней торговли Казахстана составил \$139,8 млрд, что на 3,2% больше, чем в 2022 году. Экспорт достиг \$78,7 млрд, а импорт составил \$61,1 млрд. Основными экспортными товарами остаются нефть и нефтепродукты (55,2% от общего объёма экспорта), медь и медные изделия (5%), радиоактивные элементы и изотопы (5,1%), руды и концентраты медные (3,9%). Импорт Казахстана включает легковые автомобили (4%), лекарственные средства (3,1%), электронику и телефонные аппараты (2,8%), летательные аппараты и их компоненты (3%). [1] Казахстан активно взаимодействует с такими странами, как Китай, Россия и Италия. Китай является крупнейшим торговым партнёром, с которым активно развиваются поставки как сырьевых, так и обработанных товаров. Торговля со странами Евразийского экономического союза (ЕАЭС) остаётся значимой: на Россию приходится 91% товарооборота с ЕАЭС, на Кыргызстан — 5,8%, на Беларусь — 3,1%. Важным направлением стратегии Казахстана является диверсификация экспорта. Доля обработанных товаров в экспорте выросла до 32,1%, что указывает на постепенное снижение зависимости от сырьевых товаров. Среди новых рынков сбыта выделяются страны Юго-Восточной Азии, такие как Вьетнам, Южная Корея и Индонезия. Развитие не сырьевого экспорта поддерживается за счёт государственных программ, таких как "Национальная экспортная стратегия" и "Цифровой Казахстан". Казахстан является активным участником Всемирной торговой организации (ВТО), где продвигает интересы своих производителей и выступает за справедливые торговые условия. В рамках ЕАЭС республика также получает доступ к рынкам соседних стран, что способствует увеличению товарооборота и интеграции в региональную экономику. Несмотря на положительную динамику, Казахстан сталкивается с рядом вызовов: зависимость от цен на нефть и металлы на мировом рынке, необходимость модернизации инфраструктуры для повышения эффективности логистики, адаптация к требованиям экологической устойчивости и "зелёной" экономики. Для преодоления этих трудностей Казахстан нацелен на развитие высокотехнологичных производств, инвестиции в человеческий капитал и поддержку малого и среднего бизнеса. [2]

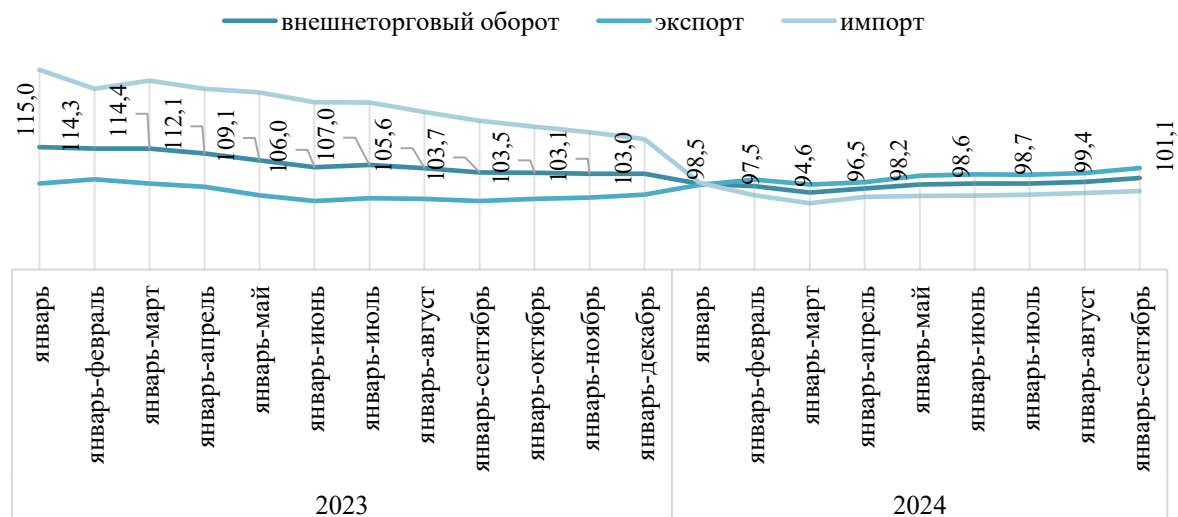

Рисунок 1. Динамика внешнеторгового оборота Республики Казахстан

Примечание – составлено авторами на основе источника [3]

Рисунок 1 представляет динамику внешнеторгового оборота Республики Казахстан за определённый период, включая показатели экспорта и импорта. На графике отображены изменения внешнеторгового оборота (суммы экспорта и импорта) по месяцам, начиная с

января до сентября, с разделением данных на 2023 и 2024 годы. Из графика видно, что внешнеторговый оборот в начале периода (январь) имел высокое значение в районе 115 млрд долларов, однако в течение следующих месяцев наблюдается снижение, достигнув минимума в районе 96,5 млрд долларов в мае. Впоследствии показатели постепенно восстанавливаются, достигая уровня 101,1 млрд долларов к сентябрю 2024 года. Экспорт демонстрирует схожую тенденцию, начиная с 103 млрд долларов в начале периода, снижаясь до минимального значения в мае (около 94,6 млрд долларов) и вновь увеличиваясь до 99 млрд долларов в сентябре. Импорт также испытывает колебания, оставаясь ниже экспорта на протяжении всего периода. Такие изменения могут быть обусловлены сезонными факторами, изменением цен на экспортируемые товары, а также внутренней и внешней экономической ситуацией.

Международная торговля и торговая политика Казахстана играют решающую роль в экономическом развитии страны. Диверсификация экспорта, интеграция в глобальную экономику и участие в международных организациях создают предпосылки для устойчивого экономического роста. Для успешной реализации этих целей необходима продолжительная работа по адаптации к глобальным вызовам и развитию национальной экономики. [3]

Литература

1. Министерство торговли и интеграции Республики Казахстан. Официальные данные. trade.gov.kz
2. Всемирная торговая организация (ВТО). "Торговая политика и интеграция Казахстана". wto.org
3. Данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК. stat.gov.kz
4. Anderson, J. (2023). "Global Trade and Emerging Markets". Oxford University Press.
5. Williams, M., & Green, T. (2022). "Economic Development in Central Asia: Challenges and Opportunities". Springer.
6. Evans, P., & Torres, A. (2023). "Trade Policy in a Globalized World". Cambridge University Press.

Акшалова Р.Б., Жуманова А.К., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ И МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ В КАЗАХСТАНЕ

Экономика Республики Казахстан в последние годы развивается в условиях одновременного воздействия внешних шоков и внутренних структурных преобразований. Одним из ключевых факторов, оказывающих влияние на макроэкономическую динамику, становится цифровизация, затрагивающая финансовый сектор, торговлю, государственное управление и рынок труда. Внедрение цифровых технологий способствует повышению эффективности экономических процессов, однако одновременно формирует новые источники макроэкономической нестабильности, прежде всего в сфере инфляции и занятости.

Цифровая трансформация экономики Казахстана реализуется в рамках государственных программ, направленных на развитие электронных услуг, финтех-сектора, электронной коммерции и автоматизации бизнес-процессов. Расширение цифровых платформ и онлайн-каналов торговли изменяет структуру спроса и предложения, ускоряет оборот капитала и влияет на ценовые механизмы. В условиях высокой открытости экономики и зависимости от импорта цифровизация усиливает передачу внешних инфляционных импульсов на внутренний рынок.

Инфляционные процессы в Казахстане в последние годы характеризуются повышенной волатильностью, что связано как с глобальными факторами (рост мировых цен,

геополитическая нестабильность), так и с внутренними структурными изменениями. Цифровизация, с одной стороны, способствует снижению транзакционных издержек и росту конкуренции, что потенциально сдерживает рост цен. С другой стороны, активное развитие онлайн-торговли, цифровых платежей и маркетплейсов стимулирует потребительский спрос, что в условиях ограниченного предложения может усиливать инфляционное давление. [2]

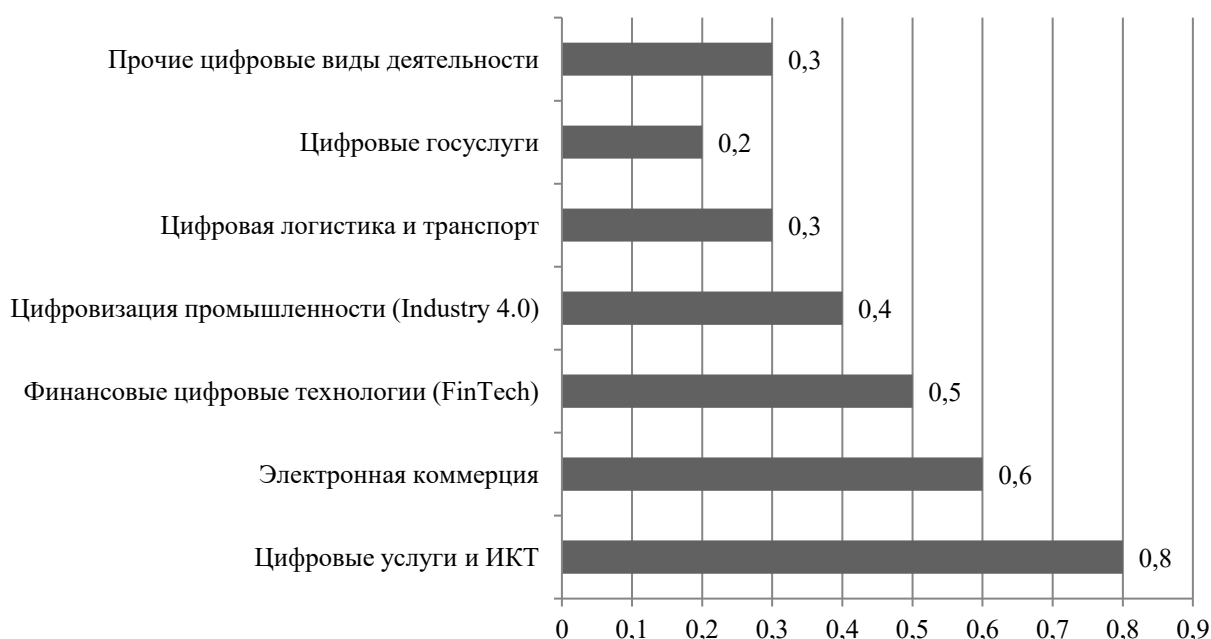

Рисунок 1. Вклад цифровизации в макроэкономические показатели Республики Казахстан, 2024 г., %

Примечание – составлено автором на основе [2]

Как видно из рисунка, цифровизация оказывает значимое и многоаспектное влияние на макроэкономическую динамику Республики Казахстан, затрагивая экономический рост, инфляционные процессы и занятость в условиях сохраняющейся макроэкономической нестабильности. Наибольший вклад в совокупный макроэкономический эффект цифровизации формируют цифровые услуги и сектор информационно-коммуникационных технологий, что отражает возрастающую роль нематериальных факторов роста, связанных с развитием цифровой инфраструктуры, электронных платформ и ИКТ-сервисов. Существенное значение также имеет электронная коммерция, расширение которой способствует снижению транзакционных издержек, повышению рыночной конкуренции и улучшению эффективности распределения ресурсов в экономике. Значимый вклад вносят и финансовые цифровые технологии, развитие которых ускоряет финансовые операции, повышает доступность платёжных инструментов и усиливает финансовую инклюзию, тем самым поддерживая внутренний спрос и инвестиционную активность. [2]

Более умеренный, но устойчивый вклад демонстрирует цифровизация промышленности, что отражает постепенный характер внедрения элементов Industry 4.0 в капиталоемких отраслях и наличие институциональных и инвестиционных ограничений. Цифровая логистика и электронные государственные услуги вносят сравнительно меньший вклад, однако их значение заключается в повышении общей эффективности экономических связей, сокращении административных барьеров и снижении издержек ведения бизнеса. В совокупности данные направления способствуют укреплению институциональной среды и формированию условий для более устойчивого экономического роста.

В контексте инфляционной динамики цифровизация оказывает преимущественно дезинфляционное воздействие за счёт повышения ценовой прозрачности и усиления конкуренции на рынках товаров и услуг. Расширение цифровых торговых каналов и платформ ограничивает возможности ценового давления со стороны производителей и посредников, а

оптимизация логистических и платёжных процессов снижает издержки в цепочках поставок. Вместе с тем в условиях ограниченного предложения рост цифрового спроса может частично усиливать инфляционные риски, что указывает на неоднозначный характер влияния цифровизации на ценовую динамику и необходимость сбалансированной макроэкономической политики.[1,3]

Влияние цифровизации на рынок труда проявляется через создание новых рабочих мест в ИКТ-секторе и сфере цифровых услуг, а также через структурные сдвиги в занятости, связанные с автоматизацией и ростом требований к квалификации рабочей силы. Это усиливает значение человеческого капитала и актуализирует необходимость программ переподготовки и развития цифровых компетенций. В целом представленные данные свидетельствуют о том, что цифровизация выступает важным фактором повышения устойчивости экономического роста Казахстана и снижения уязвимости экономики к макроэкономическим колебаниям. Несмотря на сохраняющуюся зависимость от сырьевого сектора, развитие цифровых направлений формирует предпосылки для диверсификации экономики и перехода к более сбалансированной и устойчивой модели роста.

Литература

1. Национальный банк Республики Казахстан. Официальные статистические и аналитические материалы <https://nationalbank.kz>
2. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. <https://stat.gov.kz>
3. Министерство национальной экономики Республики Казахстан. <https://www.gov.kz/memleket/>

Алимбек Д.К., студентка 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Мусина С.Т.

МОЛОДЕЖНАЯ ЗАНЯТОСТЬ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Молодежь представляет собой стратегический ресурс социально-экономического развития. Однако для современных регионов характерны такие проблемы, как несоответствие системы образования требованиям рынка труда, рост неформальной занятости, миграция молодых специалистов, а также технологическая трансформация рабочих мест. Низкий уровень занятости молодежи ведет к увеличению социальной напряженности, снижению доходов населения и ослаблению человеческого капитала. В связи с этим обеспечение эффективной занятости молодежи становится необходимым условием устойчивого развития.

Цель исследования — определить значение молодежной занятости как фактора устойчивого развития и выявить направления повышения ее эффективности в региональной экономике.

Молодежная занятость выполняет двойственную функцию: экономическую (формирование ВРП, налоговой базы, инновационного потенциала) и социальную (снижение бедности, социальная интеграция, снижение уровня девиантного поведения). Чем выше доля молодежи в продуктивной занятости, тем устойчивее экономический рост региона.

В современных условиях важную роль играет развитие цифровых компетенций и гибких форм занятости (фриланс, платформенная занятость, стартап-деятельность). Одновременно сохраняются структурные диспропорции: дефицит рабочих мест для выпускников без опыта, территориальное неравенство возможностей и ограниченный доступ к финансированию молодежных инициатив.

Государственная политика в сфере молодежной занятости должна быть направлена на интеграцию образования и бизнеса, поддержку молодежного предпринимательства, развитие

дуального обучения и цифровых навыков. Важным элементом устойчивого развития является формирование экосистемы, в которой молодежь выступает активным субъектом экономических процессов.

С экономической точки зрения молодежная занятость выступает элементом воспроизводства трудовых ресурсов и человеческого капитала. Молодежь формирует основу будущего трудового потенциала региона и страны в целом. Включение молодых людей в продуктивную занятость способствует увеличению валового регионального продукта, расширению налоговой базы, развитию инновационной активности и предпринимательства. Особенностью молодежной занятости является ее высокая адаптивность к технологическим изменениям, цифровизации и новым формам организации труда, что усиливает ее роль в модернизации экономики.

В социальном аспекте молодежная занятость выполняет функцию социальной интеграции и стабилизации общества. Трудовая деятельность способствует формированию социального статуса, финансовой независимости, профессиональной идентичности и гражданской ответственности молодежи. Уровень занятости напрямую влияет на снижение рисков социальной маргинализации, бедности и девиантного поведения среди молодежи. Таким образом, занятость становится механизмом включения молодых людей в систему общественных отношений и социально-экономических институтов.

По данным официальной статистики на 1 квартал 2025 года численность молодежи республики (14-34 лет включительно) составила – 5 817 339 человек или 28% от общего количества населения (2023 год - 5 726 559, 2024 год - 5 759 695), в том числе в том числе 2 969 485 мужчин и 2 847 854 женщин. В городе – 3 666 998 человек, в селе – 2 150 341 человек.

По данным Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан по итогам 1 квартала 2025 года экономически активной частью (рабочая сила) молодежи 3 744,9 тыс. человек (за 2024 год - 3 747,4 тыс. человек, 2023 год – 3 685,7 тыс. человек).

Безработная молодежь по итогам 1 квартала 2025 года составляет – 117 850 человек (за 2024 год – 117 961 человек, за 2023 год – 129 923). За 1 квартал 2025 года в региональном разрезе самые высокие показатели наблюдаются в г. Алматы – 19 478 человек, г. Астана – 11 964 человек.

Уровень молодежной безработицы в % по итогам 1 квартала 2025 года – 3,1% (за 2024 год – 3,1%, 2023 год - 3,5%). В региональном разрезе самые высокие показатели наблюдаются в г. Алматы – 4,1%, Астана – 3,8%, область Жетісу – 3,8%.

Таблица 1

Уровень молодежной безработицы %

№ п/п	Наименование региона	по итогам 2023 года	по итогам 2024 года	по итогам 1 квартала 2025 года
1	Абай	2,7	2,6	2,3
2	Акмолинская	3,3	3,1	3,1
3	Актюбинская	2,5	2,2	2,8
4	Алматинская	3,1	3,0	3,1
5	Атырауская	2,6	2,5	2,4
6	Западно-Казахстанская	3,8	3,8	3,4
7	Жамбылская	3,1	3,0	3,0
8	Жетісу	3,8	2,7	3,8
9	Карагандинская	3,0	3,1	3,1
10	Костанайская	3,1	2,8	2,8
11	Кызылординская	3,5	3,4	3,4
12	Мангистауская	4,1	3,1	2,9
13	Павлодарская	2,6	2,7	2,7
14	Северо-Казахстанская	4,8	3,7	3,6

15	Туркестанская	2,8	2,0	1,9
16	Ұлытау	3,7	3,4	3,1
17	Восточно-Казахстанская	3,4	3,3	3,7
18	г. Астана	4,0	3,9	3,8
19	г. Алматы	5,2	4,4	4,1
20	г. Шымкент	3,7	3,4	3,4
Республика Казахстан		3,5	3,1	3,1

Таким образом, социально-экономическая сущность молодежной занятости проявляется в ее двойственной природе: с одной стороны, как фактор экономического роста и воспроизводства человеческого капитала, с другой — как инструмент социальной интеграции и устойчивости общества. Эффективная молодежная занятость является фундаментом долгосрочного устойчивого развития региона.

Молодежная занятость является ключевым индикатором социально-экономической устойчивости региона. Ее развитие способствует росту человеческого капитала, инновационной активности и социальной стабильности. Комплексный подход, сочетающий образовательные реформы, поддержку предпринимательства и цифровую трансформацию, обеспечивает долгосрочную устойчивость развития.

Литература

1. Данные бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. – Астана, 2025. – URL: <https://stat.gov.kz>.

Альбрехт Э.О., Донец А.В., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПРОБЛЕМА ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ В КАЗАХСТАНЕ: МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Теневая экономика имеет ряд отрицательных последствий для государства, за счет чего на текущий год она используется все меньше.

Теневая экономика представляет собой совокупность экономических операций, осуществляемых вне официального учёта и контроля государства. В Казахстане, как и во многих развивающихся странах, данная проблема остаётся актуальной и оказывает значительное влияние на социально-экономическое развитие. Особенно высока активность в сферах розничной торговли, строительства, сельского хозяйства и услуг. Это приводит к значительным потерям государственного бюджета и снижению качества социальных программ.

Для сбора данных была собрана информация и статистика из различных сайтов, включающая достоверную информацию за последние 5 лет.

Теневая экономика в Казахстане остается актуальной проблемой, несмотря на снижение её доли в ВВП (с 23% в 2020 г. до 16,71% в 2024 г.).

Таблица 1

Статистические данные исследования

Год	Доля теневой экономики
2020	~22-23%
2021	~19,75%
2022	~18-19%
2023	17,58%
2024	16,2-16,71%
Примечание – источник [3]	

По данным таблицы за период с 2020 по 2024 год доля теневой экономики сократилась примерно на 6 процентных пунктов. Это свидетельствует о постепенном улучшении механизмов государственного контроля, цифровизации фискальных процессов и усилении правоприменительной практики. Однако, несмотря на положительную динамику, уровень теневой экономики остаётся значительным. По оценкам экспертов, доля теневой экономики в Казахстане может составлять от 20 до 30 процентов ВВП, что эквивалентно миллиардам тенге ежегодно. Такие потери ограничивают возможности государства в реализации стратегических инициатив и повышают зависимость от внешних источников финансирования.

Главная проблема заключается в потере бюджетных средств, которые могли бы быть направлены на развитие страны, государственный бюджет недополучает значительные средства, что ограничивает возможности финансирования здравоохранения, образования, инфраструктурных проектов и социальных программ. Работники, занятые в теневом секторе, лишены социальных гарантий, таких как пенсионное обеспечение, медицинское страхование и защита трудовых прав. Также проблема состоит в искажении рыночной конкуренции и создании неблагоприятных условий для бизнеса, т.е. легальный бизнес сталкивается с недобросовестной конкуренцией. Такая ситуация нарушает принципы честной конкуренции на рынке, деформируя его основные механизмы. Это отражается на снижении стандартов качества продукции и предоставляемых услуг. В результате легальные предприниматели теряют мотивацию вести бизнес в рамках закона, сталкиваясь с несправедливыми условиями. От этого страдает не только деловая среда, но и конечные потребители, которым зачастую предлагаются товары сомнительного происхождения и ненадлежащего качества.

Кроме того, теневая экономика напрямую связана с усилением криминальной активности и распространением коррупционных практик. Различные нелегальные операции такие, как незаконное перемещение денежных средств, контрабандная торговля, подделка документов способствуют укреплению преступных структур и ослаблению правовых механизмов государства. Такая ситуация приводит к снижению качества государственного управления, затрудняет реализацию необходимых реформ и провоцирует рост недоверия и недовольства среди населения.

Проблема теневой экономики в Казахстане остаётся значимым вызовом для устойчивого развития страны, несмотря на положительные изменения в последние годы. По данным официальных органов, наблюдается постепенное снижение доли теневой экономики в структуре ВВП, особенно в сферах торговли и услуг. Это свидетельствует о положительном эффекте проводимых реформ и росте доверия граждан к государственным институтам. Тем не менее, для окончательного преодоления проблемы необходим комплексный подход, включающий дальнейшее развитие цифровых решений, повышение финансовой грамотности населения и усиление прозрачности в управлении.

Формирование культуры законопослушного поведения, повышение ответственности предпринимателей и укрепление доверия между государством и обществом являются ключевыми элементами долгосрочной стратегии. Важную роль играет и прозрачная налоговая политика, которая должна быть понятной, справедливой и стимулирующей к легальной деятельности. Только комплексное взаимодействие всех участников экономической системы позволит существенно сократить масштабы теневой экономики и обеспечить устойчивый рост и благополучие страны. Если эти условия будут соблюдены, Казахстан сможет существенно сократить масштабы теневой экономики и создать более надёжные предпосылки для экономического роста и повышения качества жизни населения.

Литература

1. Теневая экономика. – Ranking.kz-. <https://ranking.kz/reviews/world/tenevaya-ekonomika-v-kazahstane-ischezaet-ili-horosh-pryachetsya.html>

2. Общее понимание теневой экономики, ULIS MEDIA-
<https://ulysmmedia.kz/pozitsiya/43796-tenevaia-ekonomika-kazakhstana-kuda-ischezaet-piataia-chast-dokhodov/>

3. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан.
<https://stat.gov.kz/ru/>

Арцыбашева Д.С., студентка 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – доктор PhD, ассоциированный профессор кафедры экономики и
международного бизнеса Газизова М.Р.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИМИ ПРОЕКТАМИ

Сегодня управление предпринимательскими проектами становится особенно важным, потому что бизнесу приходится работать в сложной и постоянно меняющейся среде. Это связано с тем, что бизнес развивается в условиях высокой конкуренции, нестабильной внешней среды и быстрого технологического прогресса. Предпринимательские проекты часто реализуются в ситуации неопределённости, когда требования рынка могут меняться уже в процессе работы. Поэтому выбор эффективной методологии управления становится одним из ключевых факторов успешной реализации проекта. В научных исследованиях отмечается, что традиционные подходы постепенно дополняются более гибкими и адаптивными методами, ориентированными на инновации и цифровую трансформацию [1].

Современные авторы, в частности Юсупов Ф. Ф., подчёркивают, что эффективность проекта зависит не только от финансовых и материальных ресурсов, но и от качества управленческих решений. Важно, чтобы команда могла быстро реагировать на изменения, использовать цифровые инструменты и обеспечивать прозрачность проектных процессов [2]. С развитием цифровых технологий управление проектами тоже меняется: появляются новые инструменты, и компаниям приходится искать более современные способы работы.

Традиционные методы управления проектами основаны на последовательном выполнении этапов, детальном планировании и строгом контроле сроков и бюджета. Такой подход эффективен при стабильной среде и чётко определённых требованиях. Исследование Ворошилиной Н. Н. подтверждает, что классические модели управления сохраняют актуальность в проектах с низким уровнем неопределённости [3]. Однако в предпринимательской сфере часто возникают изменения, которые сложно предусмотреть заранее, поэтому жёсткое планирование может снижать гибкость проекта.

В отличие от традиционного подхода, гибкие методологии (Agile) ориентированы на поэтапное развитие продукта, регулярную обратную связь и возможность корректировки целей. Проект делится на короткие этапы, после которых анализируются результаты и при необходимости вносятся изменения. Согласно исследованию Koi-Akrofi G. Y. и соавторов, использование Agile способствует повышению инновационности, улучшению командной работы и ускорению вывода продукта на рынок [4].

Гибкие методы особенно востребованы в стартапах и цифровом предпринимательстве, где требования к продукту формируются постепенно. Такой подход позволяет учитывать потребности клиентов уже в процессе разработки и снижать риск создания невостребованного продукта.

Сейчас всё чаще используют гибридный подход, который объединяет классические методы управления и элементы гибких методологий. Они позволяют сохранить структурированность и контроль, но при этом обеспечивают адаптивность проекта [5]. По данным Ahmad T. и соавторов, а также в работе Асадулиной Р. К., гибридные модели особенно эффективны в проектах среднего и крупного масштаба, где необходимо соблюдать стандарты и регламенты, но при этом учитывать нестабильность внешней среды [5] [6].

Значительное влияние на управление предпринимательскими проектами оказывает цифровая трансформация. Использование специализированных программных продуктов и онлайн-платформ позволяет автоматизировать планирование, мониторинг и контроль выполнения задач. Это повышает прозрачность процессов и облегчает принятие управленческих решений [7]. Кроме того, в научной работе Omidmand P. и соавторов рассматривается применение аналитики данных и элементов искусственного интеллекта для прогнозирования рисков и оптимизации проектной деятельности [7].

Одним из ключевых принципов современных подходов является адаптивность. Под ней понимается способность проекта своевременно реагировать на изменения внешней среды и корректировать стратегию развития. Как отмечает Юсупов Ф. Ф., гибкость и скорость принятия решений становятся важными факторами конкурентоспособности в условиях цифровой экономики [2].

Также всё больше внимания уделяется принципам устойчивого развития. Предпринимательские проекты должны учитывать не только экономическую выгоду, но и социальные и экологические последствия своей деятельности. Это повышает уровень доверия со стороны инвесторов и потребителей и способствует долгосрочной эффективности бизнеса.

Таким образом, сегодня управление предпринимательскими проектами основано на применении различных методов и активном использовании цифровых технологий. Ключевым условием успешной реализации проектов становится способность быстро адаптироваться к изменениям рынка. Анализ научных источников подтверждает, что комплексное применение данных инструментов позволяет повысить эффективность проектов и обеспечить их конкурентоспособность в условиях динамичной экономики.

Литература

1. A. Cruz, etc. Traditional, Agile and Lean Project Management: A Systematic Literature Review // Journal of Modern Project Management. – 2020. – Электронный ресурс. – URL: <https://journalmodernpm.com/manuscript/index.php/jmpm/article/view/JMPM02407/397>
2. Юсупов Ф. Ф. Влияние гибких методологий на управление проектами в условиях цифровой трансформации // Актуальные исследования. – 2025. – Электронный ресурс. – URL: <https://apni.ru/article/11173-vliyanie-gibkih-metodologij-na-upravlenie-proektami-v-usloviyah-cifrovoj-transformacii>
3. Ворошилина Н. Н. Эффективность применения методов проектного управления в современных условиях // Журнал «KANT». – 2023. – Электронный ресурс. – URL: [https://stavrolit.ru/upload/iblock/8d4/idomeb64qpa522it2rikq83phum40ytj/KANT_4\(49\)o23_018-023.pdf](https://stavrolit.ru/upload/iblock/8d4/idomeb64qpa522it2rikq83phum40ytj/KANT_4(49)o23_018-023.pdf)
4. G. Y. Koi-Akrofi, etc. Understanding the Characteristics, Benefits and Challenges of Agile IT Project Management: A Literature-Based Perspective // arXiv. – 2019. – Электронный ресурс. – URL: <https://arxiv.org/pdf/1910.06218>
5. T. Ahmad, etc. Hybrid Project Management: Combining Agile and Traditional Approaches // DLABI Journal. – 2018. – Электронный ресурс. – URL: <https://dlabi.org/index.php/journal/article/view/93>
6. Асадулина Р. К. Гибридные подходы к управлению проектами // Eco-Vector Journals. – 2023. – Электронный ресурс. – URL: <https://journals.eco-vector.com/osnksr2023/article/view/409821/135368>
7. P. Omidmand, etc. Artificial Intelligence Applications in Lean Startup Methodology: A Bibliometric Analysis of Research Trends and Future Directions // arXiv. – 2025. – Электронный ресурс. – URL: <https://arxiv.org/pdf/2512.22164>

РЕГИОНАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАНЫ

Экономика современного Казахстана выражается неравномерным развитием регионов, что выражается в различиях уровня доходов населения, занятости, обеспечение инфраструктуры и инвестиционной деятельности. Несмотря на изобилие природных ресурсов и высокого уровня экономического потенциала, отмечается значительный разрыв между промышленно развитыми и отстающими областями. Одним из важнейших факторов, которые сдерживают устойчивое социально-экономическое развитие страны, является проблема регионального неравенства.

Главными причинами регионального неравенства являются различные факторы. Во-первых, сырьевая направленность экономики, где значительная часть денежных средств сосредоточена в ресурсодобывающих отраслях. Во-вторых, большая разница в развитии инфраструктуры: не во всех регионах страны есть качественное дорожное покрытие, которое могло бы позволить быстро перевозить производственные товары или сельскохозяйственную продукцию. В-третьих, неравномерное распределение государственных инвестиций, чаще всего бюджетные средства направляются в более экономически развитые и активные регионы, что увеличивает разницу между бедными и богатыми регионами. Региональное неравенство отрицательно влияет на национальную экономику, так как она вызывает ряд негативных последствий, таких как социальные напряжения, миграционные протоки, замедляют общие темпы экономического роста, а также снижают эффективность использования трудовых и природных ресурсов.

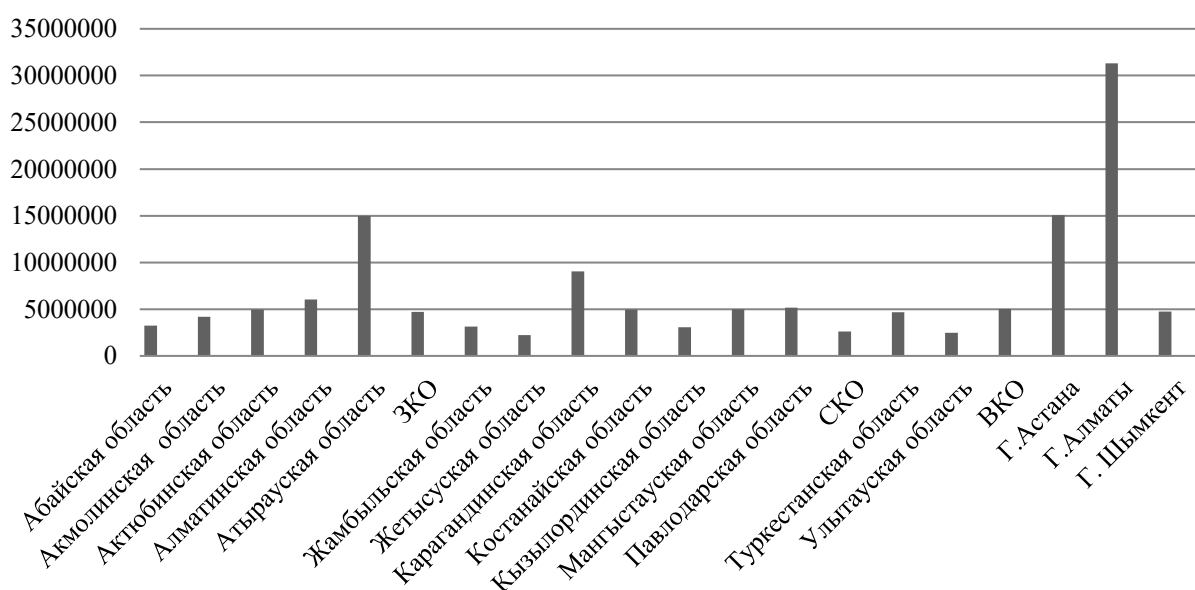

Рисунок 1. Уровень ВРП Республики Казахстан за 2024 год, млн.тенге
Примечание – источник [1]

Из диаграммы видно, что экономическое развитие страны остается крайне неравномерным. Между регионами наблюдается значительные различия по уровню ВРП. К наиболее экономически развитым регионам относятся: Атырауская, Мангыстауская и Карагандинская область. Эти регионы имеют сырьевую направленность, где основной их сферой является добывающая промышленность. К наименее развитым регионам относятся: Туркестанская, Жамбылская и Жетысуская область. Причиной тому слабая инфраструктура и отдаленность от промышленных центров, а также высокая доля сельского хозяйства. Эти

факторы негативно влияют на такие показатели, как совокупный спрос, безработицу, миграцию и др.

Для снижения диспропорций правительство Казахстана может принять несколько мер. Во-первых, создать больше специальных экономических зон на территории южного Казахстана. Во-вторых, расширить сети авто и ж/д дорог. В-третьих, стимулирование развития сельских территорий через национальные программы. В-четвертых, улучшение доступа к образованию и повышения квалификации работников. В-пятых, развитие обрабатывающей промышленности и туризма.

В настоящее время правительство Республики Казахстан предпринимает ряд мер, направленных на уменьшение разрыва между областями. Основными мерами являются социально-экономические программы, такие как «КазАгро», «Агробизнес», «Аграрная кредитная корпорация», «Еңбек», «Ауыл - ел бесігі», «Цифровой Казахстан» и др. Так программа «Агробизнес» предоставляет финансовую поддержку субъектам агропромышленного комплекса для развития производства, покупки необходимой техники и переработки сельхозпродукции. Эти программы предлагают льготное кредитование на приобретение основных средств, а также пополнение оборотных средств. Для развития уровня жизни в аулах, селах и деревнях была создана программа «Ауыл - ел бесігі». Данная программа направлена на улучшение качества жизни и модернизацию в сельской местности. Основными направлениями этой программы являются создание транспортной доступности и улучшение качества внутрипоселковых дорог, строительство и реконструкции социальных объектов, таких как больницы, школы, дома культуры и спортивные комплексы, предоставление доступа к электроснабжению, водоснабжению и другим необходимым коммуникациям, а также в соответствии с программой способствуют созданию новых рабочих мест в сельской местности.[2] Программа «Цифровой Казахстан» ориентирована на цифровое преобразование страны для ускорения развития экономики и улучшение качества жизни населения. Программа «Цифровой Казахстан» предоставляет возможность сделать экономику страны более конкурентоспособной и производительной посредством модернизации отраслей, цифровизации госуслуг, создания цифровой инфраструктуры и развития человеческого капитала. Данная программа направлена на трансформацию экономики на новую цифровую траекторию, создание благоприятных условий для бизнеса и повышение уровня жизни населения. Эта программа предоставит возможность обеспечения широкополосного доступа в интернет, а также развитие кибербезопасности во всех регионах страны.[3]

Региональное неравенство остается одной из наиболее серьезных социально-экономических проблем Казахстана. Статистика валового регионального продукта показывает значительный разрыв между промышленно развитыми, сырьевыми регионами и аграрными регионами. Такая разница в развитии замедляет формирование сбалансированной и устойчивой национальной экономики, усиливают социальное неравенство, безработицу и миграционные потоки. Для снижения масштабов неравенства государству нужно проводить активную социально-экономическую политику, направленную на поддержку предпринимательства, диверсификацию экономики, а также на развитие человеческого капитала. Это позволит значительно улучшить уровень жизни населения и укрепить экономическую стабильность страны.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан. <https://stat.gov.kz/ru/>
2. Министерство сельского хозяйства РК. <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa/press/news/details/962469?lang=ru>
3. Официальный информационный ресурс Премьер министра. <https://primeminister.kz/ru>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНЫҢ АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ

Қазіргі уақытта әлемде әлеуметтік, технологиялық, экономикалық, экологиялық және саяси сипаттағы жаһандық трендтердің, оның ішінде әлемдік еңбек нарығының дамуына әсер ететін өзгерістер орын алуда. Бұл өзгерістердің маңыздылығы оларда емес, еңбек нарығының барлық қатысушыларына – жұмыс берушілерге, азаматтарға, үкіметке – жұмыс орындарын құру, жұмыс күшінің қауіпсіздігі мен кәсіби құрылымы тұрғысынан әкелетін салдарларда жатыр. Бүгінгі таңда жоғары білікті мамандарға деген қажеттілік, сондай-ақ персоналды сапалы іріктеу және бағалау қажеттілігі өте өткір сезіледі. Ел экономикасын құзыреті мен ұтқырлығы жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаев Үкімет алдына қойған мемлекеттік жұмыспен қамту саясатын іске асыру жөніндегі жеті міндеттің бірі болып табылады.

Еңбек нарығы ұлттық экономиканың маңызды элементі болып табылады және оның проблемалары ең өзекті болып табылады. Еңбек нарығы саласындағы зерттеулер шетелдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектерінде кеңінен көрініс тапты.

Жаһандану, цифрландыру және экономикадағы құрылымдық өзгерістер жағдайында жұмыспен қамту және еңбек нарығының жұмыс істеуі мәселелері кез келген мемлекеттің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін бірінші кезектегі маңызға ие болады. Еңбек нарығы-адами капиталды ұтымды бөлу мен пайдалануды, халықтың табысын қалыптастыруды және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ететін ұлттық экономиканың ажырамас элементі.

Еңбек нарығын зерттеу Қазақстан Республикасында ерекше өзектілікке ие болып отыр, онда оң үрдістермен қатар (Жұмыспен қамтудың өсуі, цифрлық технологияларды енгізу, Қызмет көрсету саласын дамыту) бірқатар өткір проблемалар сақталады: жұмыс күшіне сұраныс пен ұсыныс арасындағы теңгерімсіздік, бейресми жұмыспен қамтудың жоғары деңгейі, жұмыспен қамту деңгейіндегі өңірлік айырмашылықтар, білім беру жүйесі мен экономиканың қажеттіліктері арасындағы сәйкессіздік, азаматтардың жекелеген санаттарын (жастар, әйелдер, мүгедектер) қорғау. Бұл факторлар мемлекеттің белсенді араласуын және жұмыспен қамтуды реттеудің тиімді жүйесін құруды талап етеді.

Еңбек нарығын мемлекеттік реттеу - бұл халықтың толық, өнімді және еркін таңдалған жұмыспен қамтылуын қамтамасыз етуге бағытталған заңнамалық, ұйымдастырушылық, экономикалық және әлеуметтік шаралар кешені. Ол институционалдық инфрақұрылымды дамыту, Нормативтік-құқықтық базаны қалыптастыру, халықтың осал топтарын қолдау, кәсіпкерлікке жәрдемдесу, білім беруге және кәсіптік қайта даярлауға инвестициялар арқылы іске асырылады.

ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросының деректері бойынша 2024 жылы экономикалық белсенді халық саны 9,8 млн адамды құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда 1,2% - ға артық. Олардың 9,3 миллионға жуығы экономикада жұмыс істеді, ал ресми жұмыссыздық деңгейі 4,8% құрады, бұл тұрақты жағдайды көрсетеді, бірақ жасырын проблемалармен.

Халықтың жұмыс күшіне қатысу деңгейі әлі де жоғары-69% — дан астам. Дегенмен, өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың (соның ішінде бейресми жұмыспен қамтылғандардың) үлесінің артуы және фриланс, қашықтықтан жұмыс істеу және уақытша жұмысқа орналасу сияқты икемді жұмыспен қамту нысандарының өсуі байқалады.

Талдау барысында еңбек ресурстарының сапасына, білім беру жүйесі мен еңбек нарығы арасындағы алшақтыққа, сондай-ақ бейресми жұмыспен қамтудың жоғары үлесіне ерекше

назар аударылды. Мемлекеттік бағдарламалар мен цифрлық құралдардың енгізілгеніне қарамастан, олардың тиімділігі кейбір өңірлерде төмен болып отыр. Бұл бөлім еңбек нарығындағы нақты проблемаларды анықтап, оларды шешу үшін жүйелі шаралар қажет екендігін көрсетті.

Қазақстандағы еңбек нарығы бірқатар жүйелі проблемалармен сипатталады: ресми және бейресми жұмыспен қамтудың теңгерімсіздігі, жастар мен түлектердің жұмыссыздығы, өңірлік дисбаланстар, еңбек ресурстарының көші-қоны, біліктілік сәйкессіздігі және кадр даярлау жүйесінің заманауи талаптарға бейімделмеуі. Бұл мәселелер еңбек нарығы мен білім беру жүйесі арасындағы алшақтықты, сонымен қатар институционалдық және инфрақұрылымдық шектеулерді көрсетеді.

Еңбек нарығын реттеудің тиімділігін арттыру институционалдық, құқықтық, цифрлық, білім беру және әлеуметтік шараларды қамтитын кешенді және жүйелі тәсілді талап етеді. Ағымдағы сын — қатерлер — цифрландыру, стандартты емес жұмыспен қамтудың өсуі, өңірлік диспропорциялар және кадрлық теңгерімсіздік-ведомствоаралық және сектораралық деңгейде нүктелік емес, өзара байланысты шешімдерді талап етеді.

Институционалдық және ведомствоаралық күшейту ұлттық және өңірлік деңгейлерде жұмыспен қамтуды басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыруды қамтиды. Еңбек саясаты жөніндегі ұлттық кеңес құру, әкімдіктердің өкілеттіктерін кеңейту, бизнеспен және кәсіподақтармен әріптестікті дамыту, ведомстволардың цифрлық интеграциясы-мұның бәрі саясаттың келісімділігі мен атаулылығын арттыруы тиіс.

Құқықтық және нормативтік базаны жетілдіру еңбектің жаңа нысандарын реттеудің міндетті шарты болып табылады. Еңбек кодексін платформалық, икемді және қашықтықтан жұмыспен қамту жағдайларына бейімдеу қажет. Сондай-ақ маңызды: өзін-өзі жұмыспен қамтығандарды тіркеуді жеңілдету, әлеуметтік кепілдіктерді кеңейту, жұмыс орындарын тиімді квоталау және еңбек құқығын цифрландыру.

Кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесін дамыту экономиканың нақты қажеттіліктеріне және қызметкерлердің құзыреттерін үздіксіз жаңартуға бағытталуы тиіс. Бұған: оқу бағдарламаларын жаңғырту, дуальды және модульдік оқытуды енгізу, онлайн курстарды жаппай дамыту, кәсіптік бағдарлау және бизнесті оқытуға тарту кіреді. Оқытуды цифрландыру және "өмір бойы оқыту" (lifelong learning) инфрақұрылымын қалыптастыру негізгі элемент болып табылады.

Еңбек нарығының инклюзивтілігі-жастарды, әйелдерді, мүгедектігі бар адамдарды және ауыл тұрғындарын қолдаумен байланысты маңызды бағыт. Мемлекеттік саясат жұмыспен қамтудың сандық көрсеткіштерін ғана емес, оның әлеуметтік сапасын, еңбек мүмкіндіктеріне тең қол жеткізуді, кемсітушілікті жоюды және осал санаттардың экономикалық өмірге қатысуын кеңейтуді де ескеруі тиіс.

Мемлекеттік Жұмыспен қамту саясатының тиімділігін арттыру оны икемді, цифрлық, инклюзивті және болжамды реттеу моделіне қайта конфигурациялау шартымен ғана мүмкін болады. Бұл ұзақ мерзімді стратегиялық үйлестіруді, ведомствоаралық өзара іс-қимылды, жұмыс берушілердің белсенді қатысуын, цифрлық шешімдерді дамытуды және адами капиталға басымдықты инвестициялауды талап етеді.

Әдебиет

1. Ералина Э. М., Алшанов Р. А. Тенденции развития рынка труда Казахстана в условиях трансформации экономики //Вестник университета «Туран». – 2023. – №. 1. – С. 36-48.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫ: ЖАҢА ТРЕНДТЕР

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының еңбек нарығы халықаралық экономикалық өзгерістер мен цифрлық трансформацияның ықпалымен елеулі өзгерістерге ұшырап отыр. Жұмыс күшінің құрылымы, мамандықтарға сұраныс, еңбек өнімділігі және еңбек қатынастарының жаңа форматтары айтарлықтай өзгеруде. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, еңбек нарығындағы жаңа трендтер елдің экономикалық тұрақтылығы мен әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Сондықтан Қазақстандағы еңбек нарығының жаңа тенденцияларын зерттеу қазіргі экономикалық саясаттың, білім беру жүйесінің және кадрлық басқару стратегияларының тиімділігін бағалауда маңызды болып табылады.

Зерттеудің мақсаты - Қазақстан Республикасындағы еңбек нарығының қазіргі жағдайын талдау, жаңа трендтерді анықтау және олардың әлеуметтік-экономикалық дамуға әсерін бағалау.

Қазақстанның еңбек нарығы соңғы жылдары бірнеше маңызды трендтерді көрсетуде. Біріншіден, ақпараттық технологиялар мен цифрлық платформа қызметтерінің кеңеюі жаңа мамандықтарға сұранысты арттыруда. Екіншіден, қашықтан жұмыс істеу және гибридік форматтағы еңбек қатынастары кеңінен таралуда. Үшіншіден, еңбек миграциясы мен шетелдік инвестициялардың экономикалық секторларға әсері жұмыс күшінің қозғалысын белсенді етуде. Сонымен қатар, жасөспірімдер мен жастардың еңбек нарығына кіру жолдары да өзгеруде, олар үшін қосымша білім беру және кәсіптік дағдыларға үйрету маңызды болып отыр.

Экономикалық тұрақтылық пен әлеуметтік кепілдіктерді қамтамасыз ету үшін еңбек нарығындағы жаңа трендтерді түсіну және оларға бейімделу қажет. Бұл өз кезегінде еңбек саясатын жаңарту, кадрлық бағдарламаларды тиімді ұйымдастыру және жұмыс берушілер мен қызметкерлер арасындағы байланысты нығайтуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның еңбек нарығы бірнеше маңызды трендтерді көрсетуде:

1. Цифрландыру және жаңа технологиялар – IT-саланың дамуы, жасанды интеллект, роботтандыру және онлайн платформалар еңбек нарығына жаңа мамандықтар енгізді. Мысалы, Data Analyst, Digital Marketing Specialist, AI-тренер сияқты мамандықтарға сұраныс айтарлықтай артты.

2. Гибридік және қашықтан жұмыс форматы – пандемиядан кейінгі кезеңде көптеген ұйымдар гибридік жұмысқа көшті. Бұл тренд еңбек нарығының икемділігін арттырып, жұмыс берушілер мен қызметкерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашты.

3. Жастар мен кадрларды қайта даярлау – еңбек нарығына жаңа буынның шығуы, сондай-ақ ересектердің қайта оқуы мен кәсіби даму бағдарламалары еңбек бәсекелестігін күшейтті. Қазақстанда 2025 жылға қарай жас кадрлардың 40%-ы жаңа технологиялық бағыттарда жұмыс істейтін болады деп болжануда.

4. Еңбек миграциясы және халықаралық тәжірибе – шетелдік мамандар мен мигранттардың Қазақстан нарығына енуі еңбек нарығының құрылымын өзгертуде. Бұл тәжірибе жаңа білім мен дағдыларды алмасуға мүмкіндік береді.

5. Гиг-экономика және фриланс қызметтері – Uber, Glovo, Freelance платформалары сияқты қызметтердің дамуы еңбек нарығының дәстүрлі қағидаларын қайта қарауға мәжбүр етуде. Бұл әсіресе жастар үшін икемді жұмыспен қамтылу мүмкіндігін арттырды.

Цифрлық экономика мен автоматтандыру қазіргі еңбек нарығына елеулі өзгерістер енгізуде. Қазақстанда бұл үрдістер ақпараттық технологиялардың дамуы, онлайн платформалардың кеңеюі және өндіріс процесінің роботтандырылуы арқылы көрініс табуда. Біріншіден, цифрлық технологиялар жаңа мамандықтар мен қызмет түрлеріне сұранысты

арттырды. Мысалы, Data Analyst, IT-жобаларды басқарушы, киберқауіпсіздік мамандары сияқты бағыттар еңбек нарығында өзекті болып отыр.

Екіншіден, автоматтандыру кейбір дәстүрлі салалардағы жұмыс орындарының қысқаруына әкелуде. Өндіріс, көлік, банк қызметтері сияқты секторларда роботтандырылған жүйелер қызметкерлердің кейбір функцияларын алмастырып, еңбек тиімділігін арттырады. Бұл өз кезегінде мамандардан жаңа дағдылар мен икемділікті талап етеді.

Үшіншіден, цифрлық экономиканың дамуы гибридік және қашықтан жұмыс форматтарының кеңеюіне әсер етті. Онлайн платформа арқылы қызмет көрсету және фриланс жобаларында жұмыс істеу мүмкіндігі қызметкерлер үшін икемділікті арттырып, еңбек нарығын жаһандық деңгейге интеграциялауда.

Соңғы жылдары Қазақстанда кәсіпорындар цифрлық трансформацияға инвестиция салуда, бұл еңбек нарығының құрылымын өзгертуде. Жаңа технологияларды меңгерген қызметкерлерге сұраныс артып, жұмыс берушілер бәсекеге қабілетті кадрларды іздеуде. Сонымен қатар, кадрларды қайта даярлау бағдарламалары мен қосымша кәсіби білім беру курстары еңбек нарығының жаңа талаптарына бейімделуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының еңбек нарығындағы жаңа трендтер — цифрлық экономика, автоматтандыру, гибридік және қашықтан жұмыс формалары, гиг-экономика және жаңа мамандықтарға сұраныс — әлеуметтік сала мен жұмыс орындарының құрылымына елеулі әсер етеді.

Еңбек нарығында бәсекелестіктің артуы – жаңа трендтер қызметкерлерден жоғары деңгейдегі кәсіби дағдылар мен икемділікті талап етеді. Бұл әлеуметтік стрессті арттырып, қайта даярлау мен біліктілікті арттыру бағдарламаларының маңыздылығын күшейтеді.

Мамандарға сұраныстың қайта құрылуы – жаңа технологиялар мен автоматтандыру белгілі бір мамандықтарды алмастырса, сұраныс IT, аналитика, цифрлық маркетинг және инновациялық жобаларды басқару саласына ауысады.

Гибкость пен мобильділіктің артуы – жұмыс орындары тек белгілі бір кеңседе шектелмей, жобалық және фриланс қызметтері арқылы ұйымдастырылуда. Бұл еңбек нарығының құрылымын икемді әрі адаптивті етеді.

Қорытындылай келе, жаңа трендтер Қазақстандағы еңбек нарығының әлеуметтік құрылымына терең ықпал етуде. Олар жұмыс орындарын қайта құруға, жаңа дағдыларға сұранысты арттыруға және әлеуметтік икемділікті қажет етеді. Осы үрдістерді тиімді басқару үшін кадрларды қайта даярлау, әлеуметтік қорғау шараларын жаңарту және еңбек саясатын заманауи талаптарға бейімдеу маңызды.

Қазақстан Республикасының еңбек нарығы динамикалық сипатқа ие болып, жаңа трендтерге сәйкес өзгерістерді қажет етеді. Цифрлық трансформация, жаңа мамандықтар, гиг-экономика және қашықтан жұмыс істеу секілді факторлар еңбек нарығының құрылымын өзгертуде. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін еңбек нарығының заманауи трендтерін зерттеу, болжау және тиісті саясатты қалыптастыру қажет. Болашақта еңбек нарығының тиімділігі үшін кадрларды қайта даярлау, гибридік жұмыс форматтарын енгізу және еңбек заңнамасын заманауи талаптарға бейімдеу маңызды болып табылады.

Әдебиет

1. Ералина Э.М., Алшанов Р.А. Тенденции развития рынка труда Казахстана в условиях трансформации экономики. *Вестник университета «Туран»*. 2023; (1):36-48. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2023-1-1-36-48>

МОЛОДЁЖНАЯ БЕЗРАБОТИЦА В КАЗАХСТАНЕ: ПРИЧИНЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ИНСТРУМЕНТЫ СНИЖЕНИЯ

Молодёжь является важнейшим ресурсом социально-экономического развития любого государства. Именно от уровня образования, занятости и социальной активности молодого поколения во многом зависит устойчивость и конкурентоспособность национальной экономики.

Молодые люди по-прежнему оказываются в более уязвимом положении по сравнению с более старшими возрастами, особенно в период экономической нестабильности. Например, после завершения высшего или среднего специального образования молодые люди зачастую сталкиваются с «ловушкой первого найма». Кроме того, существующие вакансии на рынке труда не всегда соответствуют запросам выпускников. И как следствие молодым людям приходится работать не по специальности или оставаться в статусе безработного продолжительное время [1].

Многие молодые специалисты обладают преимущественно теоретическими знаниями, но не имеют достаточных практических навыков, необходимых для успешной трудовой деятельности. Недостаточная практическая подготовка, ограниченность возможностей стажировок и слабое взаимодействие работодателей с образовательными организациями формируют так называемый «разрыв компетенций», который негативно влияет на трудовую мобильность выпускников.

Существенную роль играют и структурные диспропорции на рынке труда. Некоторые образовательные специальности утрачивают актуальность, в то время как востребованные профессии остаются недостаточно популярными среди абитуриентов. Это усиливает дисбаланс между спросом и предложением рабочей силы.

К числу социальных факторов молодёжной безработицы относятся завышенные ожидания молодых людей в отношении уровня заработной платы, ориентация на ограниченный круг престижных профессий, а также низкая готовность к смене сферы деятельности и повышению квалификации. Аналитические исследования показывают, что значительная часть молодёжи стремится к трудоустройству в сферы с высокой конкуренцией, что дополнительно осложняет ситуацию на рынке труда

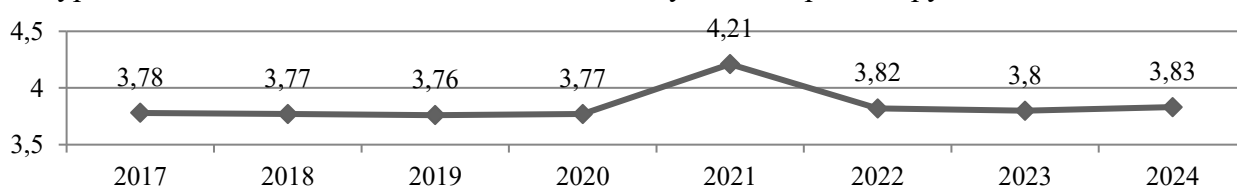

Рисунок 1. Уровень безработицы среди молодежи в Казахстане (15–24 лет), %
Примечание – источник [2]

Рисунок 1 отражает динамику уровня безработицы среди молодежи в возрасте 15–24 лет в Республике Казахстан за период 2017–2024 годов. Согласно представленным данным, уровень молодежной безработицы в стране в целом остается на относительно низком и стабильном уровне. В 2017–2020 годах показатель колебался в пределах 3,76–3,78 %, что свидетельствует о стабильной ситуации на молодежном рынке труда. В 2021 году наблюдается резкий рост уровня безработицы до 4,21 %, что в значительной степени связано с последствиями пандемии COVID-19, сокращением рабочих мест и снижением экономической активности. Начиная с 2022 года, уровень молодежной безработицы вновь демонстрирует тенденцию к снижению и стабилизации. В 2024 году показатель составил 3,83%, что близко к значениям допандемийного периода. Это указывает на постепенное

восстановление рынка труда и эффективность реализуемых государственных программ по поддержке занятости молодежи [2].

Отдельной проблемой остаётся территориальное неравенство. В сельской местности и малых городах количество рабочих мест ограничено, что вынуждает молодых людей мигрировать в крупные города, где уровень конкуренции значительно выше.

Молодёжная безработица имеет серьёзные социальные и экономические последствия. Прежде всего, она приводит к снижению уровня жизни молодых людей и их семей, ограничивает возможности для профессиональной самореализации и карьерного роста. Длительное отсутствие работы может вызывать психологические проблемы, включая стресс, неуверенность в себе и утрату мотивации к обучению и развитию.

Кроме того, высокий уровень безработицы среди молодёжи способствует росту социальной напряжённости, усилению миграционных процессов и оттоку квалифицированных кадров за рубеж. Это негативно отражается на экономическом потенциале страны и замедляет темпы её социально-экономического развития.

В Казахстане реализуется ряд государственных программ, направленных на снижение уровня молодёжной безработицы. В их числе – развитие программ профессиональной переподготовки и повышения квалификации, модернизация дуального образования, расширение инфраструктуры стажировок и практик, а также поддержка молодёжного предпринимательства

Программа «Еңбек» ориентирована на содействие занятости, развитие предпринимательской инициативы и создание новых рабочих мест. Важную роль играет внедрение дуального образования, при котором обучение сочетается с практической работой на предприятиях, что позволяет студентам получать профессиональный опыт ещё в период обучения.

Существенное влияние на рынок труда оказывает программа «Цифровой Казахстан», которая формирует новые профессиональные ниши и повышает требования к уровню цифровой грамотности. В этих условиях особое значение приобретает развитие цифровых компетенций и адаптация образовательных программ к потребностям цифровой экономики.

Поддержка молодёжного предпринимательства посредством предоставления грантов, льготного кредитования и консультационной помощи способствует созданию собственного бизнеса и расширению занятости. Немаловажную роль играет и профориентационная работа в школах и колледжах, направленная на осознанный выбор профессии с учётом актуальных потребностей рынка труда.

Таким образом, молодёжная безработица в Казахстане является сложной социально-экономической проблемой, требующей всестороннего и системного подхода. Её основными причинами выступают недостаток практического опыта, несоответствие образования требованиям рынка труда, территориальные диспропорции и социальные установки молодёжи.

Литература

1. Казахстанский институт стратегических исследований при президенте Республики Казахстан//<https://kisi.kz/ru/molodezh-na-rynke-truda-v-kazahstane/>
2. Бюро национальной статистики Агентства стратегического планирования и реформ Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz>

Ағыбай А., Шатек Д., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., экономика және халықаралық бизнес кафедрасының
аға оқытушысы Жакина Г.Е.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫ САЛАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУІ

Қазіргі таңда Қазақстан экономикасы жаһандық нарыққа бейімделіп, әртүрлі салалардың дамуына байланысты тұрақты өсімге қол жеткізуге ұмтылуда. Елдің экономикалық жағдайы өндіріс көлеміне, экспорт пен импорт көрсеткіштеріне, инвестиция тарту деңгейіне және халықтың өмір сүру сапасына тікелей тәуелді. Осы тұрғыда Қазақстан экономикасының негізгі салаларының дамуын зерттеу және бағалау маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Экономиканың әрбір саласы өзіне тән ерекшеліктерге ие. Мысалы, өнеркәсіп саласы елдің жалпы ішкі өнімінің негізгі бөлігін қамтамасыз етсе, ауыл шаруашылығы азық-түлік қауіпсіздігіне жауап береді. Қызмет көрсету саласы халықтың әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандырып, жұмыс орындарын көбейтуге ықпал етеді. Қазақстан экономикасы салаларының даму деңгейін дұрыс анықтау үшін маркетингтік зерттеулер жүргізу қажет. Маркетингтік зерттеу нарықтың жағдайын талдап, тұтынушылардың сұранысын, бәсекелестердің әрекетін, өнімнің тиімділігін және даму перспективаларын анықтауға көмектеседі. Сондықтан бұл зерттеу түрі кәсіпорындар мен мемлекет үшін стратегиялық маңызды құрал болып есептеледі.

Маркетингтік зерттеу – нарықтағы жағдайды, сұраныс пен ұсыныс деңгейін, тұтынушылардың мінез-құлқын және кәсіпорындардың қызметін жүйелі түрде талдау процесі. Оның басты мақсаты – нақты ақпарат жинап, сол мәліметтер арқылы тиімді шешім қабылдау. Қазақстанда маркетингтік зерттеулерді қолдану экономиканың түрлі салаларында өзекті. Себебі қазіргі нарықта бәсекелестік күшейіп, тұтынушылардың талғамы жиі өзгеріп отырады. Егер кәсіпорын сұранысты дұрыс анықтамаса немесе нарықтағы трендтерді ескермесе, оның өнімдері өтпей қалуы мүмкін. Сондықтан маркетингтік зерттеу экономиканың тұрақты дамуына әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Маркетингтік зерттеу әдістеріне сауалнама жүргізу, бақылау жасау, статистикалық деректерді талдау, SWOT талдау, бәсекелестерді зерттеу және нарық сегменттерін анықтау жатады. Осы әдістер арқылы белгілі бір салада қандай өнімдер сұранысқа ие екенін және қандай қызмет түрлерін дамыту керектігін анықтауға болады.

Қазақстан экономикасының маңызды салаларының бірі – өнеркәсіп. Әсіресе мұнай-газ, металлургия, химия өнеркәсібі және энергетика салалары экспорттық әлеуетке ие. Бұл сала ел бюджетіне негізгі табыс әкеледі. Маркетингтік зерттеу өнеркәсіп саласында бірнеше бағыт бойынша жүргізіледі. Біріншіден, әлемдік нарықтағы баға өзгерістері, мұнай мен металдарға сұраныс деңгейі анықталады. Екіншіден, негізгі экспорттық серіктестердің талаптары мен бәсекелес елдердің мүмкіндіктері қарастырылады. Қазақстанда өнеркәсіп саласын дамыту үшін инновациялық технологияларды енгізу және өндіріс тиімділігін арттыру маңызды. Маркетингтік зерттеу арқылы кәсіпорындар тұтынушы сұранысын анықтап, жаңа өнім түрлерін шығаруға мүмкіндік алады. Мысалы, шикізат түрінде сатудан гөрі дайын өнім өндірісін арттыру ел экономикасына тиімді әсер етеді. Сонымен қатар, өнеркәсіп саласында экологиялық мәселелер де өзекті. Сондықтан нарықта экологиялық таза өнімдерге сұраныстың артуы маркетингтік зерттеу нәтижесінде байқалады. Бұл кәсіпорындарды жаңа технологияларға көшуге ынталандырады.

Ауыл шаруашылығы – Қазақстан үшін стратегиялық маңызы бар сала. Елдің кең байтақ жері ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруге қолайлы жағдай жасайды. Бұл сала халықты азық-түлікпен қамтамасыз ету және экспорт көлемін арттыру үшін қажет. Маркетингтік зерттеу ауыл шаруашылығында өнімнің сұранысын, тұтынушылардың сапаға деген талабын және нарықтағы баға өзгерістерін анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы өнімдерін сыртқы нарыққа шығару үшін логистика мен тасымалдау

мәселелері де ескеріледі. Қазіргі уақытта Қазақстанда ауыл шаруашылығы саласын дамытуда мемлекет тарапынан қолдау көрсетілуде. Алайда өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін маркетингтік стратегиялар қажет. Мысалы, экологиялық таза өнім өндіру, бренд жасау және өнімді дұрыс жарнамалау ауыл шаруашылығының дамуына үлкен әсер етеді.

Қазақстан экономикасында қызмет көрсету саласының үлесі жыл сайын өсіп келеді. Бұл салаға сауда, білім беру, медицина, банк қызметі, туризм, ақпараттық технологиялар және қоғамдық тамақтандыру кіреді. Қызмет көрсету саласында маркетингтік зерттеудің маңызы ерекше. Себебі қызмет түрлері тұтынушының қажеттілігіне байланысты өзгеріп отырады. Мысалы, қазіргі таңда адамдар онлайн қызметтерді көп қолданады. Сондықтан цифрлық маркетинг пен интернет арқылы қызмет көрсету түрлері кең таралып келеді. Туризм саласын алатын болсақ, Қазақстанда табиғи аймақтар, тарихи орындар және мәдени ескерткіштер көп. Бірақ бұл саланы дамыту үшін туристердің сұранысын зерттеп, қызмет сапасын көтеру керек. Маркетингтік зерттеу арқылы туристердің қай аймақтарға қызығатыны, қандай қызмет түрлерін қалайтыны анықталады.

Қазақстан экономикасында шағын және орта бизнес маңызды орын алады. Бұл сала халықты жұмыспен қамтамасыз етіп, нарықтағы бәсекелестікті арттырады. Сауда саласы экономиканың ең белсенді салаларының бірі болып табылады. Маркетингтік зерттеу сауда саласында тұтынушының сұранысын, сатып алу қабілетін, өнімнің бағасын және сапасын анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, сауда орындарының орналасуы, қызмет көрсету деңгейі және жарнаманың тиімділігі де зерттеледі. Қазіргі таңда онлайн сауда дамып келеді. Интернет арқылы тауар сатып алу халыққа ыңғайлы болғандықтан бұл бағытта маркетингтік зерттеулер жүргізу өте маңызды. Мысалы, қандай өнімдер онлайн көп сатылады, клиенттер қай сайттарды қолданады, жеткізу қызметі қаншалықты тиімді – осының барлығы маркетингтік зерттеу арқылы анықталады.

Қорытындылай келе, Қазақстан экономикасының негізгі салалары – өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, қызмет көрсету, сауда және көлік-логистика – елдің дамуына тікелей әсер етеді. Әр саланың өзіндік ерекшеліктері мен мәселелері бар. Сол себепті олардың даму деңгейін анықтау және болашақтағы мүмкіндіктерін бағалау үшін маркетингтік зерттеулер жүргізу өте маңызды. Маркетингтік зерттеу нарықтағы сұраныс пен ұсынысты анықтап қана қоймай, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ол экономиканың әр саласында тиімді стратегия жасауға көмектеседі. Сондықтан Қазақстан экономикасының тұрақты дамуы үшін маркетингтік зерттеулердің рөлі өте жоғары деп айтуға болады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. – <https://stat.gov.kz>
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі. – <https://nationalbank.kz>
3. Kotler P. Marketing Management. – Pearson Education, 2016

Ақытұлы Н., Досмахов Д., 3-курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Ескендир Н.Н.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ

Қазіргі таңда Қазақстан экономикасының тұрақты дамуы әлеуметтік-экономикалық мәселелерді тиімді шешумен тығыз байланысты. Осы тұрғыда шағын және орта бизнес экономиканың маңызды секторы болып табылады. Ол халықты жұмыспен қамтудың негізгі көзі ретінде әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етеді және экономикалық өсудің драйвері

саналады. Сондықтан ШОБ-ты дамыту – ел экономикасының басты стратегиялық бағыттарының бірі.

Шағын және орта бизнес ұлттық экономиканың икемді және бәсекеге қабілетті секторына жатады. Қазақстанда ШОБ субъектілері жалпы ішкі өнімнің едәуір бөлігін құрайды және миллиондаған адамды жұмыспен қамтамасыз етеді. Бұл сектор әсіресе қызмет көрсету, сауда, ауыл шаруашылығы және өндіріс салаларында белсенді дамуда.

Шағын және орта бизнес халықтың өзін-өзі жұмыспен қамтуына, табыс көздерін арттыруға және орта таптың қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар, ШОБ аймақтық дамуға оң әсер етіп, ауылдық жерлердегі жұмыссыздықты азайтуға мүмкіндік береді. Осы арқылы әлеуметтік теңсіздікті төмендетуге жағдай жасайды.

Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнестің дамуы бірқатар объективті және субъективті факторлардың әсерінен тежеліп отыр. Экономиканың бұл секторының әлеуеті жоғары болғанымен, іс жүзінде кәсіпкерлер көптеген қиындықтарға тап болады, бұл олардың тұрақты дамуына және бәсекеге қабілеттілігінің артуына кері әсерін тигізеді.

Ең өзекті мәселелердің бірі – қаржыландыруға қолжетімділіктің шектеулілігі. Көптеген шағын кәсіпорындар үшін банктік несиелердің пайыздық мөлшерлемелері жоғары болып табылады, ал кепілдік талаптары кәсіпкерлердің мүмкіндіктерінен асып түседі. Бұл әсіресе жаңа құрылған бизнес субъектілері үшін үлкен кедергі болып, олардың нарыққа енуін қиындатады.

Сонымен қатар, әкімшілік және бюрократиялық тосқауылдар ШОБ дамуына елеулі әсер етеді. Лицензия алу, рұқсат құжаттарын рәсімдеу, есептілік тапсыру процестерінің күрделілігі кәсіпкерлердің уақытын және қаржылық ресурстарын көп талап етеді. Әсіресе, салықтық және бақылаушы органдармен өзара әрекеттесу барысында туындайтын қиындықтар кәсіпкерлік белсенділікті төмендетуі мүмкін.

Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнесті қолдау мемлекеттік экономикалық саясаттың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Мемлекет тарапынан кәсіпкерлік субъектілеріне қаржылық, институционалдық және ақпараттық қолдау көрсетуге бағытталған бірқатар бағдарламалар жүзеге асырылуда.

Қаржылық қолдау шараларының қатарында жеңілдетілген несиелеу, пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау, мемлекеттік гранттар мен кепілдіктер беру тетіктері бар. Бұл құралдар шағын және орта бизнес үшін қаржы ресурстарына қолжетімділікті арттырып, жаңа жобаларды іске асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры арқылы кәсіпкерлерге консультациялық және білім беру қызметтері көрсетіледі.

Институционалдық қолдау аясында әкімшілік рәсімдерді жеңілдету, цифрландыруды дамыту және кәсіпкерлік ортаны жақсарту бағытында реформалар жүргізілуде. Электрондық қызметтердің кеңеюі кәсіпкерлер үшін уақыт пен шығынды үнемдеуге ықпал етеді.

Болашақта шағын және орта бизнестің даму перспективалары инновациялық қызметті ынталандырумен, цифрлық технологияларды енгізумен және экспортқа бағытталған кәсіпкерлікті қолдаумен тығыз байланысты. Осы бағыттар бойынша мемлекеттік қолдаудың тиімді жүзеге асырылуы Қазақстан экономикасының тұрақты және теңгерімді дамуына жағдай жасайды.

Жыл	ШОБ-тың ЖІӨ-дегі үлесі (%)	ШОБ-та жұмыспен қамтылғандар (млн адам)
2019	30.8	3.3
2020	32.8	3.4
2021	34.7	3.5
2022	36.5	3.6
2023	37.9	3.7
2024	38.2	3.8

Ұсынылған статистикалық деректер Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнестің (ШОБ) соңғы жылдары тұрақты даму үрдісін көрсетіп отырғанын дәлелдейді. 2019–2024 жылдар аралығында ШОБ-тың жалпы ішкі өнімдегі үлесі 30,8%-дан 38,2%-ға дейін өсті. Бұл көрсеткіш шағын және орта бизнестің экономиканың негізгі драйверлерінің біріне айналып келе жатқанын білдіреді.

Аталған кезеңде ШОБ-тың ЖІӨ-дегі үлесінің шамамен 7,4 пайыздық пунктке артуы мемлекеттік қолдау бағдарламаларының, қаржыландыру тетіктерінің және кәсіпкерлік ортаны жақсартуға бағытталған реформалардың оң нәтижесін көрсетеді. Әсіресе, пандемиядан кейінгі кезеңде шағын бизнестің икемділігі мен бейімделгіштігі экономиканың қалпына келуіне елеулі үлес қосты.

Сонымен қатар, шағын және орта бизнесте жұмыспен қамтылғандар саны 2019 жылғы 3,3 млн адамнан 2024 жылы 3,8 млн адамға дейін өсті. Бұл 0,5 млн адамға жуық жаңа жұмыс орындарының ашылғанын көрсетеді. Аталған үрдіс еңбек нарығындағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге және жұмыссыздық деңгейін төмендетуге ықпал етті.

ШОБ-та жұмыспен қамтудың артуы халық табысының өсуіне, орта таптың қалыптасуына және әлеуметтік теңсіздіктің азаюына оң әсер етті. Әсіресе, аймақтарда шағын кәсіпкерліктің дамуы ауылдық жерлердегі әлеуметтік-экономикалық жағдайды жақсартуға мүмкіндік беріп отыр.

Дегенмен, көрсеткіштердің өсуіне қарамастан, ШОБ-тың ЖІӨ-дегі үлесі дамыған елдермен салыстырғанда әлі де төмен деңгейде қалып отыр. Бұл өз кезегінде қаржылық ресурстарға қолжетімділікті арттыру, инновациялық кәсіпкерлікті дамыту және шағын бизнестің экспорттық әлеуетін күшейту қажеттігін көрсетеді.

Әдебиет

1. ҚР Ұлттық статистика бюросы URL: <https://stat.gov.kz>
2. Әрбір бесінші қазақстандық бизнес саласында жұмыс істейді // Kazinform (Нац. статистика бюросының дерегі). URL: <https://kaz.inform.kz/news/arbr-besnsh-kazakstandik-biznes-salasinda-zhumis-steyd-9ea605/>

Арчаков А.М., Ержанов А.Т. 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Перова Н.С

ВЛИЯНИЕ ИТ-СЕКТОРА НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА

В современных условиях цифровой трансформации мировой экономики информационные технологии становятся одним из ключевых факторов устойчивого развития государств. Для Республики Казахстан развитие ИТ-сектора приобретает стратегическое значение, поскольку способствует диверсификации экономики, снижению сырьевой зависимости и формированию инновационной модели роста [1].

ИТ-сектор включает разработку программного обеспечения, цифровые платформы, кибербезопасность, облачные технологии, искусственный интеллект и другие направления. Его развитие напрямую влияет на производительность труда, создание новых рабочих мест и повышение конкурентоспособности национальной экономики. В Казахстане цифровизация активно реализуется в рамках государственных программ развития цифровой экономики, направленных на внедрение современных технологий в государственное управление, бизнес и социальную сферу.

Одним из важнейших последствий развития ИТ-сферы является формирование высокооплачиваемых профессий, ориентированных на специалистов в области разработки программного обеспечения, обработки данных, проектирования ИТ-инфраструктур и digital-

стратегий. Численность занятых в сфере информационных технологий превышает 180 тысяч человек, при этом средняя заработная плата в отрасли значительно выше средней по экономике [2].

Таблица 1

Динамика развития IT-сектора Республики Казахстан (2020–2024 гг.)

Год	Объём услуг сектора информации и связи, млрд тг	Численность занятых, тыс. чел.	Экспорт IT-услуг, млн \$
2020	858	134	210
2021	1004	148	320
2022	1 182	162	529
2023	1 356	176	770
2024	1 480	187	881
Примечание - составлено автором на основе источника [3]			

Представленные данные демонстрируют устойчивый рост объёмов услуг, занятости и экспортного потенциала IT-сектора, что подтверждает его возрастающее значение в структуре национальной экономики. В частности, за период 2020–2024 гг. объём услуг сектора информации и связи увеличился более чем на 70 %, а численность занятых выросла почти на 40 %, что свидетельствует о высоких темпах структурных изменений в национальной экономике [4].

Значительную роль в развитии IT-индустрии играет Международный технопарк IT-стартапов «Astana Hub», который предоставляет налоговые льготы и поддержку инновационным проектам. В последние годы объём экспорта IT-услуг Казахстана превысил 880 млн долларов США, что свидетельствует о расширении международного сотрудничества и выходе отечественных компаний на глобальный рынок цифровых услуг [5].

Цифровизация оказывает масштабное влияние на смежные секторы экономики. В промышленности внедрение цифровых технологий оптимизирует производственные циклы, в финансовой сфере наблюдается стремительное распространение финтех-решений и бесконтактных платёжных сервисов, а в образовании всё шире применяются онлайн-платформы и форматы дистанционного обучения. Все эти факторы способствуют формированию целостной цифровой инфраструктуры страны.

Социальный эффект цифровизации выражается в повышении доступности государственных услуг через электронные платформы и развитии электронного правительства. В настоящее время более 90 % государственных услуг в Казахстане доступны в электронном формате, что значительно сокращает административные барьеры и повышает прозрачность государственного управления.

Несмотря на положительную динамику, развитие IT-сектора Казахстана сопровождается рядом структурных проблем. Ключевым ограничением остаётся дефицит квалифицированных специалистов, особенно в сферах искусственного интеллекта, кибербезопасности и анализа данных, что сдерживает расширение отрасли. Сохраняется технологическая зависимость от зарубежного программного обеспечения и оборудования, повышающая уязвимость экономики. Дополнительные риски связаны с ростом киберугроз и необходимостью модернизации цифровой инфраструктуры. Решение данных вопросов требует системной государственной поддержки и модернизации образовательной политики [6].

Таким образом, IT-сектор выступает не просто одной из динамично развивающихся отраслей, а стратегическим фактором структурной трансформации экономики Казахстана. Устойчивый рост объёмов услуг, занятости и экспорта цифровых решений свидетельствует о формировании новой модели экономического развития, основанной на знаниях, инновациях и технологическом потенциале. Дальнейшее укрепление IT-индустрии позволит снизить зависимость от сырьевых ресурсов, повысить конкурентоспособность страны на глобальном рынке и обеспечить долгосрочную экономическую устойчивость. В условиях ускоряющейся

цифровизации именно развитие национального технологического потенциала становится ключевым условием успешной модернизации и укрепления экономического суверенитета Республики Казахстан.

Литература

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан» : утв. Постановлением Правительства РК от 12 декабря 2017 г. № 827. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827> (дата обращения: 13.02.2026).
2. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан. Официальные данные о развитии IT-отрасли. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai> (дата обращения: 13.02.2026).
3. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Статистика по сектору «Информация и связь». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://stat.gov.kz> (дата обращения: 13.02.2026).
4. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан. Данные об экспорте IT-услуг. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai> (дата обращения: 13.02.2026).
5. Международный технопарк IT-стартапов «Astana Hub». Официальная информация о резидентах и экспорте IT-услуг. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://astanahub.com> (дата обращения: 13.02.2026).
6. Development of the Digital Economy of Kazakhstan // ResearchGate. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/348557253_Development_of_the_Digital_Economy_of_Kazakhstan (дата обращения: 13.02.2026).

Әбдірәш А, Аулбекова Р., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК- ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ: НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН БОЛАШАҚ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Қазақстан Республикасы егемендік алғаннан кейінгі кезеңде экономикалық өсім мен әлеуметтік даму бағытында маңызды өзгерістерді бастан өткерді. [1] Қазіргі уақытта елдің ішкі жанындағы жалпы өнімнің (ЖІӨ) өсу қарқыны белгілі бір тұрақтылыққа ие болса да, экономикалық құрылымның негізі шикізат экспортына негізделген күйінде қалып отыр. [2] Бұл жағдай елді сыртқы экономикалық тербелістерге айтарлықтай сезімтал ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Қазақстан экономикасы 2024 жылы шамамен 4,8%-ға өсті, бұл көрсеткіш экономикалық өсудің сақталғанын көрсетеді. [1] Елдің инфляция деңгейі 2024 жылы шамамен 8,6%-ға дейін төмендеді, бұл бұрынғы жылдардағы жоғары инфляциядан айтарлықтай төмендеу болғанын көрсетеді. [1] Осы өсімнің нәтижесінде алтын және валюта резервтері 27,4%-ға өсіп, \$45,8 миллиардқа жеткен, бұл сыртқы экономикалық тұрақтылық үшін маңызды резервтік қор болғанын көрсетеді. [1]

Қазақстан экономикасының өсуіне мұнай мен газ саласы айтарлықтай үлес қосады, алайда шикізатқа тәуелділік әлі де сақталып келеді. [3] Мұнай және оған қатысты өнімдердің экспорттағы үлесі 2024 жылы экспорттық түсімдердің шамамен 52,5%-ын құрады, бұл экономиканың шикізат секторына әлі де жоғары дәрежеде тәуелді екенін білдіреді. [3] Мұндай құрылым елді халықаралық шикізат нарығындағы баға өзгерістеріне және сыртқы экономикалық қысымдарға осал етеді. Экономикалық дамудың маңызды көрсеткіші — инвестициялық белсенділіктің төмендеуі болып отыр. 2024–2025 жылдар аралығында жеке

сектордағы инвестициялар әлсіз күйде қалып, жалпы инвестиция белсенділігі төмендеді. [5] Бұл жағдай жаңа жобалар мен өндірістерді дамытуға қажетті қаржыны тартудың қиындықтарына әкелуде, әсіресе өңдеу өнеркәсібі мен технологиялық салаларда. [5]

1. Шикізатқа тәуелділік

Қазақстан экономикасының негізгі проблемаларының бірі — шикізатқа, әсіресе мұнайға жоғары тәуелділік. [3] Экономикадағы шикізат секторының жоғары үлесі сыртқы баға тербелістеріне тәуелділікті күшейтеді, сондықтан мұнай бағасының төмендеуі экономикалық өсім мен бюджеттік түсімдерге кері әсер етуі мүмкін. [4] Мұнай өндірісіндегі ауытқулар елдің экспорттық түсімдеріне тікелей әсер етеді және ұлттық валютаның тұрақтылығын да бұзуы ықтимал. [3]

2. Төмен инвестиция белсенділігі

Жеке инвестиция көлемінің төмен болуы экономиканы әртараптандыруға кедергі келтіреді. [5] Ал инвестициялардың төмендеуі өндірістік қуаттарды жаңғырту және жаңа технологияларды енгізуге қажетті қаржыны тартуда қиындықтар туғызады, бұл өңдеу секторындағы инновациялық дамудың баяулауына әкеледі. [5] Сондай-ақ, бұл жағдай әлеуметтік салаларға бөлінетін бюджеттік ресурстардың қысқаруына ықпал етеді.

3. Инфляция мен тұтынушылық сұраныстың әлсіреуі

Қазақстандағы инфляция 2024 жылы орташа 8,6% деңгейінде болған, бұл әлеуметтік топтар үшін тұтынушылық сұраныстың төмендеуімен қатар жүрді. [1] Инфляция деңгейі, әсіресе азық-түлік пен тұрмыстық шығындар бойынша, халықтың әлсіз әлеуметтік тобының өмір сүру деңгейіне қысым жасады. [1] Бұл тұрмыстық шығындардың өсуі әлеуметтік теңсіздікті тереңдетіп, тұтынушылық қолдаудың қажеттілігін арттырады.

Даму болашағы және перспективалар

1. Экономиканы әртараптандыру

Қазақстан экономикасын шикізат секторынан шығарып, өңдеу өнеркәсібі, ауыл шаруашылығы, логистика және жоғары технологиялық секторларға инвестиция тарту маңызды стратегиялық қадам болып табылады. [10] Ел ұлттық даму қарқынын сақтау үшін жоғары өнімді, экспортқа бағытталған секторларды дамытуға басымдық берген. [1] Бұл бағыттағы саясат өндірістік салалардағы әртараптандыруға, жаңа жұмыс орындарын құруға және ұлттық экспортты кеңейтуге мүмкіндік береді. [1]

2. Жасыл энергетика және инновацияларға инвестиция

Жаһандық климаттық өзгерістерді тежеу мақсатында жасалған климаттық саясаттың енгізілуі экономиканы одан әрі әртараптандыруға ықпал етеді. [3] Таза энергия көздері мен жасыл технологияларға инвестиция тарту елдің экологиялық әрі экономикалық тұрақтылығын арттырады. [3] Бұл бағытта энергия тиімділігін арттыру, қайта өңдеуші өнеркәсіптерге көшу және климаттық сын-қатерлерге бейімделу маңызды рөл атқарады. [10]

3. Әлеуметтік саясатты күшейту

Әлеуметтік теңсіздікті азайту үшін білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау жүйелеріне инвестициялар қажет. [4] Бұл әлеуметтік капиталды күшейтіп, халықтың өмір сапасын арттыруға мүмкіндік береді. [5] Сонымен қатар ауылдық аймақтарға инфрақұрылым дамыту инвестициялары өңірлік теңсіздікті төмендетуге ықпал етеді.

Ұсыныстар:

1. Экономиканы әртараптандыруды жеделдету

Мұнай-газ саласына тәуелділікті азайту мақсатында өңдеу өнеркәсібін, агроөнеркәсіпті, IT және қызмет көрсету секторларын дамыту қажет.

2. Инвестициялық ахуалды жақсарту

Жеке секторға арналған салықтық жеңілдіктер мен мемлекеттік қолдау бағдарламаларын енгізу арқылы елге ішкі және шетелдік инвестицияларды тарту маңызды.

3. Инновациялар мен цифрландыруға басымдық беру

Жасанды интеллект, жоғары технологиялар және IT-секторларды дамыту арқылы бәсекеге қабілетті өнім өндірісін арттыру қажет.

4. Әлеуметтік теңсіздікті төмендету

Білім беру, денсаулық сақтау және ауылдық инфрақұрылымды дамыту арқылы қалалық және ауылдық аймақтар арасындағы айырмашылықты азайту қажет.

5. Фискалдық және монетарлық тұрақтылықты сақтау

Бюджеттік шығындарды тиімді басқару, инфляцияны бақылау және салық саясатын жетілдіру арқылы экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету қажет.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы белгілі бір жетістіктерге қол жеткізгенімен, экономиканың шикізатқа тәуелділігі, инвестициялық белсенділіктің төмендігі, бюджет тапшылығы және аймақтық теңсіздік сияқты мәселелер әлі де өзекті болып отыр. Осы проблемаларды шешу үшін экономиканы әртараптандыру, инновацияларды енгізу, әлеуметтік саясатты күшейту және монетарлық тұрақтылықты сақтау қажет. Қазақстанның болашақтағы даму бағыты осындай кешенді саясаттарды іске асыруға негізделуі тиіс.

Әдебиет

1. Kalyuzhnova, Yelena. The Kazakstan Economy: Independence and Transition. Springer, 1998. ISBN: 978-1-349-14430-3. 256 б.

2. Heim, Irina (ред.) Kazakhstan's Diversification from the Natural Resources Sector: Strategic and Economic Opportunities. Palgrave Macmillan, 2020. ISBN: 978-3-030-37389-4. XXVIII, 258 б.

3. Koulouri, Anastasia & Mouraviev, Nikolai (ред.) Kazakhstan's Developmental Journey: Entrenched Paradigms, Achievements, and the Challenge of Global Competitiveness. Springer, 2021. ~350 б.

4. Baktymbet, A.S., Baktymbet, S.S., Baktymbet, A.S. "Social-economic development aspects of the educational system of Kazakhstan." ECONOMIC Series of the Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU, №3 (2023), 26–36 б.

5. Rakhisheva, A.B. et al. "Social and Economic Role of Industrial Policy in the Modern Economy of Kazakhstan." Academic Journal of Physical and Chemical Sciences, №3 (2020), 150–155 б.

6. Tabeev, T.P. "Socio-economic modernization of the Republic of Kazakhstan as a factor of economic development." Journal of Economic Research & Business Administration, 2025.

7. Issaeva, A., Onaltayev, D., Assanova, A., Oralbayeva, Zh., & Kurbanova, K. "Technological transformation of the economy: challenges and prospects for the financial sector in Kazakhstan." Economic Annals-XXI, 210(7-8), 30–42 (2024).

8. Sembekov, A., Tazhbayev, N., Ulakov, N. et al. "Digital modernization of Kazakhstan's economy in the context of global trends." Economic Annals-XXI, 187(1-2), 51–62 (2021).

9. Kul'tanova, N.B. Аграрлық сектор экономикасы [Agricultural Sector Economics]. Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, 2021. 109 б.

10. Sarkambayeva, Sh.G. et al. "An overview of the economy of Kazakhstan: development trends between 2008-2022." Journal of Economic Research & Business Administration, 2025.

Әкім Т.Ә. студентка 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - м.э.н., старший преподаватель Мусина С.Т.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СТРАНЫ

Государственный бюджет — это финансовый план государства, в котором отражаются доходы, расходы и источники финансирования дефицита (если он есть) на определённый период времени.

Повышение благосостояния граждан Республики Казахстан является основным мотивом ежегодного послания Президента Республики Казахстан.

Основополагающим моментом в благоприятном экономическом развитии страны, повышении объема производства, улучшения материально-технического оснащения предприятий, повышения конкурентоспособности отечественных товаропроизводителей, приводящих в конечном итоге к улучшению социально-экономических показателей жизни граждан республики отводится роль прежде всего главному финансовому документу – бюджету страны.

Государственный бюджет является важным инструментом воздействия на развитие экономики и социальной сферы. С его помощью на основе бюджетного механизма государство, обеспечивая перераспределение национального дохода, изменяет структуру общественного производства, влияет на результаты хозяйствования, осуществляет социальные преобразования. Отсутствие рыночной гибкости, мгновенных финансовых реакций в случае резкого изменения мирового рынка было характерной чертой застойных времен государственных структур. Опыт последних лет показывает, что не только такие «молодые» государства, как наша республика, но и многие благополучные страны могут ввергнуться в пучину финансового краха, не имея запасных, продуманных финансовых инструментов при планировании главного финансового плана жизнедеятельности государства, своих граждан.

Развитие бюджетного механизма в условиях рынка должно происходить в направлении все более эффективного влияния бюджета на хозяйственную конъюнктуру и уровень деловой активности предпринимателей, демонополизацию экономики, развитие ее частного сектора, приватизацию производства и др. Посредством таких финансовых рычагов, как налоги, государственные инвестиции, бюджетные кредиты, объемы бюджетного финансирования создаются предпосылки для влияния государства на различные стороны хозяйствования, способствуя ускоренному обновлению основных производственных фондов, развитию АПК, инфраструктуры общественного производства, созданию нового механизма финансирования науки, здравоохранения, культуры, совершенствованию государственной системы подготовки и переподготовки кадров, развитию структуры рабочих мест на рынке труда.

Глава государства поставил перед Правительством ряд важнейших стратегических задач, направленных на рост качества жизни казахстанцев и построение конкурентоспособного государства.

Экономическая политика государства направлена на поддержание сбалансированного роста экономики посредством умеренных темпов развития, позволяющих обеспечить необходимый уровень экономического роста для выполнения стратегических задач.

С целью смягчения негативных последствий кризиса и обеспечения необходимой основы для будущего качественного экономического роста были приняты дополнительные антикризисные меры по стабилизации экономики и финансовой системы.

В экономике государства наступает принципиально новый этап – это обеспечение качественных характеристик роста. А именно, устойчивость экономики в условиях кризисов, сбалансированное развитие как добывающих, так и обрабатывающих отраслей, эффективность инфраструктуры, а прежде всего, это качество жизни каждого человека.

Модернизация отраслей энергетики, транспорта и телекоммуникаций, проводимая в рамках инфраструктурной политики, будет способствовать форсированной диверсификации экономики и привлечению иностранных инвестиций в страну.

Полная реализация внутреннего потенциала развития позволит в перспективе обеспечить устойчивые темпы экономического роста, достаточные, чтобы адаптироваться к обострению конкуренции на рынках в посткризисный период, а также приспособиться к вызовам долгосрочной перспективы.

Государственный бюджет — это не просто план доходов и расходов. Это ключевой инструмент социально-экономической политики, который позволяет государству влиять на рост экономики, обеспечивать социальную защиту населения и поддерживать долгосрочное развитие страны.

Главный финансовый документ страны позволяет не только функционировать государству в целом, но и создает условия для благополучного роста и процветания республики.

Литература

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности, рост, реформы, развитие» от 30 ноября 2015г.
2. Государственный бюджет // учебник Омирбаев С.М., Ынтыкбаева С.Ж., Адамбекова А.А. – Алматы: ТОО РПИК «Дәуір», 2011 632 стр.

Әшірбай Д., 3-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Ескендір Н.Н.

АЙМАҚТЫҚ ТЕҢСІЗДІК – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ПРОБЛЕМАСЫ

Қазіргі экономикалық даму жағдайында елдердің бәсекеге қабілеттілігі тек жалпы ішкі өнімнің өсуімен ғана емес, аймақтар арасындағы әлеуметтік-экономикалық теңгерімнің сақталуымен де айқындалады. Аймақтық теңсіздік мәселесі көптеген дамушы елдерге тән құбылыс болғанымен, Қазақстан үшін бұл мәселе ерекше маңызға ие. Ел аумағының ауқымдылығы, табиғи-ресурстық әлеуеттің біркелкі бөлінбеуі, өндірістік құрылымның әртүрлілігі аймақтар арасындағы әлеуметтік-экономикалық алшақтықтың тереңдеуіне себеп болып отыр. Қазақстанда кейбір аймақтарда жоғары экономикалық өсім мен халық табысының артуы байқалса, басқа өңірлерде әлеуметтік инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, жұмыссыздық және кедейлік деңгейінің жоғары болуы сақталуда. Бұл жағдай елдің тұрақты дамуына кері әсер етіп, аймақтық саясаттың тиімділігін арттыру қажеттілігін көрсетеді. Осы мақалада аймақтық теңсіздіктің себептері, салдары және оны төмендету жолдары жан-жақты қарастырылады.

Аймақтық теңсіздік ұғымы экономикалық теорияда аймақтардың даму деңгейінің біркелкі болмауын білдіреді. Бұл айырмашылықтар өндіріс көлемінде, табыс деңгейінде, әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікте және өмір сүру сапасында көрініс табады. Экономистер аймақтық теңсіздіктің негізгі себептері ретінде табиғи ресурстардың орналасуын, өндірістік мамандануды, капитал мен еңбек ресурстарының қозғалысын атап көрсетеді. Қазақстан жағдайында аймақтық теңсіздік тарихи, экономикалық және әлеуметтік факторлардың жиынтығы ретінде қалыптасты. Кеңестік кезеңде өндірістік әлеует белгілі бір аймақтарда шоғырланса, тәуелсіздік алғаннан кейін нарықтық қатынастар бұл айырмашылықтарды одан әрі күшейтті.

Қазақстандағы аймақтық теңсіздіктің басты себептерінің бірі – табиғи ресурстардың теңсіз орналасуы. Мұнай-газ, металлургия және тау-кен өнеркәсібі дамыған өңірлерде экономикалық белсенділік жоғары болып, бюджет кірістері мен халық табысы артады. Ал ауыл шаруашылығына тәуелді аймақтарда экономикалық даму қарқыны баяу жүреді.

Аймақтар арасындағы инфрақұрылымдық айырмашылық та теңсіздіктің маңызды факторы болып табылады. Көлік, логистика, энергетика және әлеуметтік инфрақұрылымы дамыған өңірлер инвестиция үшін тартымды келеді. Ал шалғай және инфрақұрылымы әлсіз аймақтарда өндіріс пен кәсіпкерліктің дамуы тежеледі.

Экономикалық мүмкіндіктердің әркелкілігі ішкі көші-қон процестерін күшейтеді. Халықтың экономикалық белсенді бөлігі ірі қалаларға қоныс аударып, ауылдық және әлсіз дамыған аймақтарда еңбек ресурстарының тапшылығы туындайды. Бұл өз кезегінде аймақтардың экономикалық әлеуетін төмендетеді.

Аймақтық теңсіздік халықтың өмір сүру деңгейіндегі айырмашылықтардың артуына әкеледі. Кейбір өңірлерде табыс деңгейі жоғары болып, әлеуметтік қызметтерге

қолжетімділік жақсы болса, басқа аймақтарда кедейлік пен әлеуметтік осалдық сақталады. Сонымен қатар, аймақтық теңсіздік әлеуметтік шиеленістің өсуіне ықпал етуі мүмкін. Жұмыссыздықтың жоғары деңгейі, әлеуметтік инфрақұрылымның жеткіліксіздігі халықтың өмір сапасын төмендетіп, ел ішіндегі әлеуметтік тұрақтылыққа қауіп төндіреді. Экономикалық тұрғыдан алғанда, аймақтардың бір бөлігінің артта қалуы ұлттық экономиканың жалпы әлеуетін толық пайдалануға мүмкіндік бермейді. Бұл ұзақ мерзімді экономикалық өсімнің баяулауына әкелуі мүмкін.

Аймақтық теңсіздікті азайтуда мемлекеттің рөлі ерекше. Біріншіден, аймақтық дамуды қолдауға бағытталған мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін арттыру қажет. Экономикалық әлсіз өңірлерге инвестиция тарту үшін арнайы экономикалық аймақтар мен индустриялық аймақтарды дамыту маңызды. Екіншіден, әлеуметтік инфрақұрылымды жетілдіру арқылы халықтың өмір сүру сапасын арттыруға болады. Білім беру, денсаулық сақтау және цифрлық қызметтердің қолжетімділігін кеңейту аймақтар арасындағы айырмашылықты қысқартуға ықпал етеді. Үшіншіден, шағын және орта бизнесті дамыту аймақтық экономиканың тұрақты өсуінің негізі болып табылады. Кәсіпкерлікті қолдау арқылы жаңа жұмыс орындарын құру және халық табысын арттыру мүмкіндігі туады.

1-кесте

Аймақтар бойынша ЖІӨ көрсеткіші

Аймақтар	ЖӨӨ жан басына шаққанда (мың тг)
Атырау облысы	14 500
Маңғыстау облысы	9 200
Алматы қаласы	8 700
Астана қаласы	8 300
Қарағанды облысы	5 100
Түркістан облысы	2 100
Жамбыл облысы	2 300
Солтүстік Қазақстан облысы	3 400

Қорытындылай келе, аймақтық теңсіздік Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуына елеулі әсер ететін күрделі мәселе болып табылады. Аймақтар арасындағы экономикалық және әлеуметтік алшақтық халықтың әл-ауқатына, ішкі көші-қонға және елдің тұрақты дамуына тікелей ықпал етеді. Сондықтан аймақтық теңсіздікті төмендетуге бағытталған кешенді мемлекеттік саясат жүргізу – Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімді дамуының маңызды шарты.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы бойынша статистикалық деректер: ресми сайт.

– Электрондық ресурс. – Қолжетімді: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy>

2. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуы туралы ұлттық баяндамалар : ресми сайт.

– Электрондық ресурс. – Қолжетімді: <https://www.gov.kz/memleket/entities/aspire>

БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ДАМУЫН БАСҚАРУДАҒЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕШІМДЕР

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі факторларының біріне айналды. Білім сапасы елдің адами капиталының деңгейін, инновациялық әлеуетін және жаһандық бәсекеге қабілеттілігін айқындайды. Осыған байланысты білім беру мекемелерін тек педагогикалық тұрғыдан емес, сонымен қатар тиімді басқару, ұйымдастырушылық құрылым және экономикалық ресурстарды оңтайлы пайдалану тұрғысынан дамыту мәселесі ерекше маңызға ие.

Нарықтық қатынастар жағдайында білім беру ұйымдары автономияға ие болып, қаржылық дербестігі артып келеді. Бұл басқарушылардан стратегиялық ойлау, қаржылық жоспарлау, инвестиция тарту, шығындарды тиімді басқару сияқты жаңа құзыреттерді талап етеді. Сондықтан білім беру мекемелерінің дамуын басқарудағы тиімді ұйымдастырушылық және экономикалық шешімдерді ғылыми тұрғыдан негіздеу өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты - білім беру мекемелерінің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін тиімді ұйымдастырушылық және экономикалық басқару шешімдерінің мазмұнын айқындау және олардың нәтижелілігін негіздеу.

Білім беру мекемесінің тиімді дамуы басқару жүйесінің сапасына тікелей байланысты. Ұйымдастырушылық шешімдер ең алдымен басқару құрылымын жетілдіруді қамтиды. Заманауи білім беру ұйымдары үшін иерархиялық модельден гөрі икемді, желілік, жобалық басқару үлгілері тиімді саналады. Мұндай модельдер шешім қабылдау жылдамдығын арттырып, қызметкерлердің жауапкершілігін күшейтеді.

Басқаруда стратегиялық жоспарлау маңызды орын алады. Ұзақ мерзімді даму стратегиясы ұйымның миссиясы мен мақсаттарын нақтылап, ресурстарды дұрыс бағытта пайдалануға мүмкіндік береді. SWOT-талдау, KPI көрсеткіштері, тәуекелдерді басқару құралдары осы процестің негізгі элементтері болып табылады.

Экономикалық шешімдер білім беру мекемесінің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталады. Оларға бюджеттеу, шығындарды оңтайландыру, қаржылық бақылау, инвестициялық жобаларды іске асыру жатады. Қазіргі уақытта білім беру ұйымдары мемлекеттік қаржыландырумен қатар, гранттар, демеушілік, ақылы қызметтер, халықаралық жобалар арқылы қосымша қаражат тартуда. Бұл олардың материалдық-техникалық базасын нығайтып, инновациялық жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Ресурстарды тиімді басқару – дамудың негізгі шарты. Материалдық, қаржылық және адам ресурстарын теңгерімді пайдалану сапалы нәтижеге әкеледі. Әсіресе кадрлық әлеуетті дамыту маңызды: мұғалімдердің біліктілігін арттыру, мотивация жүйесін енгізу, еңбекақыны нәтижеге байланыстыру білім сапасын арттыруға ықпал етеді.

Цифрландыру басқару тиімділігін арттыратын басты факторлардың бірі болып отыр. Электрондық құжат айналымы, білім беруді басқару ақпараттық жүйелері (EMIS), онлайн мониторинг және деректерге негізделген шешім қабылдау процестерді жеделдетіп, ашықтықты қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, білім беру ұйымдарының бәсекеге қабілеттілігі олардың имиджі мен білім беру қызметтерінің сапасына тәуелді. Маркетингтік басқару элементтерін енгізу, білім алушылар мен ата-аналардың сұранысын зерттеу, білім беру бағдарламаларын еңбек нарығы талаптарына сәйкестендіру – экономикалық тиімділікті арттырудың маңызды бағыттары.

Білім беру мекемелерінің тиімді қызмет етуі мен тұрақты дамуы көбінесе экономикалық басқару жүйесінің қаншалықты дұрыс ұйымдастырылғанына байланысты. Экономикалық басқару тетіктері – бұл білім беру ұйымының қаржылық, материалдық және еңбек ресурстарын жоспарлау, бөлу, бақылау және тиімді пайдалану құралдарының жиынтығы.

Ең алдымен, қаржылық жоспарлау және бюджеттеу негізгі тетік болып табылады. Білім беру ұйымы жылдық және ұзақ мерзімді бюджеттерді әзірлеу арқылы кірістер мен шығыстардың теңгерімін сақтайды. Бағдарламалық-мақсаттық бюджеттеу әдісі қаржыны нақты нәтижеге бағыттауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл қаржыландыруды білім сапасы, инфрақұрылымды жаңарту, кадрларды дамыту сияқты басым бағыттарға шоғырландыруды қамтамасыз етеді.

Келесі маңызды тетік – шығындарды басқару және оңтайландыру. Мұнда ресурстарды үнемдеу, артық шығындарды қысқарту, тиімді сатып алу жүйесін ұйымдастыру, энергия және материалдық ресурстарды ұтымды пайдалану шаралары жүзеге асырылады. Экономикалық талдау (шығын–нәтиже, шығын–тиімділік әдістері) басқарушылық шешімдердің негізділігін арттырады.

Қаржыландыру көздерін әртараптандыру да экономикалық тұрақтылықтың басты шарты болып саналады. Мемлекеттік бюджеттен тыс қаржы тарту – білім беру ұйымдары үшін маңызды бағыт. Бұған ақылы білім беру қызметтері, гранттық қаржыландыру, демеушілік, серіктестік жобалар, халықаралық бағдарламаларға қатысу жатады. Бұл механизм ұйымның қаржылық тәуелсіздігін күшейтіп, инновациялық бастамаларды жүзеге асыруға жағдай жасайды.

Материалдық-техникалық базаны инвестициялық басқару да маңызды экономикалық тетік. Инвестициялық жобаларды жоспарлау, олардың тиімділігін бағалау, негізгі құралдарды жаңарту және инфрақұрылымды дамыту білім сапасын арттыруға тікелей әсер етеді. Мұнда инвестицияның қайтарымдылығы, әлеуметтік әсері және ұзақ мерзімді нәтижелері есепке алынады.

Еңбек ресурстарын экономикалық ынталандыру жүйесі де басқарудың маңызды құрамдас бөлігі. Нәтижеге негізделген еңбекақы төлеу, сыйақы жүйесі, кәсіби даму мүмкіндіктерін қаржыландыру педагогтардың мотивациясын арттырады және кадрлардың тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, қаржылық бақылау және аудит тетіктері қаражаттың мақсатты жұмсалуды қадағалайды. Ішкі бақылау жүйесі, қаржылық есептіліктің ашықтығы және цифрлық есеп жүргізу құралдары сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтып, басқару сапасын жоғарылатады.

Қазіргі кезеңде цифрлық экономикалық басқару құралдары ерекше рөл атқарады. Электрондық бюджеттеу, автоматтандырылған есеп жүйелері, деректерді талдау платформалары басқарушылық шешімдердің дәлдігін арттырып, процестердің жеделдігін қамтамасыз етеді.

Осылайша, білім беру саласындағы экономикалық басқару тетіктері қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етіп қана қоймай, білім сапасын арттыруға, ұйымның бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге және ұзақ мерзімді стратегиялық дамуға негіз болады.

Қорытындылай келе, білім беру мекемелерінің дамуын басқару тек әкімшілік процесс емес, ол стратегиялық, экономикалық және инновациялық сипаттағы кешенді басқару жүйесін талап етеді. Ұйымдастырушылық икемділік, экономикалық негізделген шешімдер, цифрлық технологияларды пайдалану және адам ресурстарын дамыту білім беру ұйымдарының тұрақты дамуының басты алғышарттары болып табылады.

Тиімді басқару шешімдері білім сапасын арттырып қана қоймай, жалпы ұлттық экономиканың дамуына да оң әсерін тигізеді.

Әдебиет

1. Жутяева С. А., Хуа Л. Управление инновационным развитием высшего образования Китая на базе формирования организационно-экономического механизма // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент». – 2024. – №. 3. – С. 75-85.

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасының әлеуметтік-экономикалық мәселелері және даму болашағы – бұл еліміздің тұрақты дамуы мен халқының әл-ауқатын арттырудың негізгі бағыттарын айқындайтын өзекті тақырып. Экономиканың әртараптануы, инвестициялық ахуалды жақсарту, шағын және орта бизнесті қолдау, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес – бұл мәселелерді шешуде стратегиялық маңызға ие. Әлемдік нарықтағы шикізат бағасының құбылмалылығы, геосаяси жағдайлардың әсері және ішкі инфрақұрылымның даму қарқыны, міндетті түрде, экономиканың әлеуметтік саласына да тікелей ықпал етеді.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері айтарлықтай экономикалық өсім мен әлеуметтік өзгерістерге қол жеткізді. Дегенмен баға тұрақтылығымен инфляция көрсеткіштері әлеуметтік-экономикалық ахуалға тікелей әсер етеді. Инфляция – жалпы баға деңгейінің тұрақты өсуін және ақшаның сатып алу қабілетінің төмендеуін білдіретін маңызды макроэкономикалық көрсеткіш. Қазақстанда соңғы жылдары инфляция 8–10% аралығында сақталып, Ұлттық банктің мақсатты дәлізінен (4–6%) жоғары болды. Бұл жағдай халықтың нақты табысын төмендетіп, әлеуметтік теңсіздікті күшейтуі мүмкін.

Экономикалық өсімнің әлеуметтік теңсіздікті төмендетуге бағытталуы – сындарлы әлеуметтік саясаттың негізгі міндеттерінің бірі. Жұмыспен қамтуды арттыру, жалақыны негізді көтеру, білім беру мен денсаулық сақтау салаларына инвестицияларды ұлғайту – бұл шаралар халықтың әл-ауқатын жақсартуға және әлеуметтік шиеленістерді азайтуға септігін тигізеді. Аймақаралық дамудағы теңгерімсіздікті жою, сондай-ақ ауыл шаруашылығын дамыту арқылы ауылдық жерлердегі өмір сүру сапасын арттыру – мемлекеттің назарында болуы тиіс басты мәселелер.

Экономикалық теорияда инфляция сұраныс-ығыстырулық, шығындық және құрылымдық инфляция болып бөлінеді. Сұраныс-ығыстырулық инфляция халық табысының өсуі мен тұтынушылық сұраныстың артуына байланысты пайда болады. Шығындық инфляция өндіріс шығындарының (энергия, логистика, еңбек ақы) өсуімен байланысты. Құрылымдық инфляция экономиканың әртараптандырылмауы, нарықтағы бәсекенің жеткіліксіздігі және импортқа тәуелділік сияқты факторлардан туындайды.

2) Қазақстандағы инфляция динамикасы (статистикалық талдау). Ұлттық статистика бюросы мен Ұлттық банк деректеріне сәйкес, 2023 жылыжылдық инфляция шамамен 9,8% деңгейінде болды, ал 2024 жылыюл 8,2% шамасына төмендеді. Дегенмен инфляцияның мақсатты дәлізден жоғары сақталуы азық-түлік, коммуналдық қызметтер және ақылы қызметтер бағасының өсуімен түсіндіріледі. Бұл баға тұрақтылығын қамтамасыз ету саясатының маңызын күшейтеді.

3) Инфляцияның әлеуметтік-экономикалық салдары. Инфляцияның жоғары деңгейі ең алдымен халықтың сатып алу қабілетін төмендетеді. Нақты жалақы өспеген жағдайда азық-түлік пен негізгі қажеттіліктер бағасының қымбаттауы отбасылық бюджетке қысым жасайды. Бұл әсіресе төмен табысты топтар мен ауылдық өңірлерде айқын көрінеді. Сонымен қатар, инфляция жинақтардың құнсыздануына және әлеуметтік сенімнің әлсіреуіне ықпал етеді. Инфляция инвестициялық климатқа да теріс әсер етеді: бағалардың болжамсыздығы кәсіпкерлердің ұзақ мерзімді жоспарлауын қиындатып, өндірістік инвестицияларды қысқартады. Бұл экономиканы әртараптандыру және өндеу өнеркәсібін дамыту мақсаттарына кедергі келтіруі мүмкін.

4) Мемлекеттік саясат және инфляцияны реттеу. Қазақстанда инфляцияны төмендету үшін ақша-несие саясатының құралдары қолданылады: базалық мөлшерлемені реттеу, валюталық интервенциялар, инфляциялық күтулерді басқару және бюджет тәртібін күшейту.

Сонымен бірге, әлеуметтік маңызы бар тауарлар бағасын тұрақтандыру қорлары, ауылшаруашылығын қолдау және логистиканы жақсарту сияқты шаралар ұсынылады. Орта мерзімді кезеңде инфляцияны төмендетудің тұрақты жолы – экономиканы әртараптандыру және бәсекені арттыру.

Болашаққа көз жүгіртсек, Қазақстанның экономикалық дамуында цифрландыру, инновациялық технологияларды енгізу және "жасыл" экономикаға көшу маңызды рөл атқарады. Бұл бағыттар экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, сонымен қатар экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді. Болашақ үшін маңызды жаңа секторларды (туризм, ақпараттық технологиялар, жаңартылатын энергия көздері) дамыту, сондай-ақ сыртқы инвестицияларды тарту үшін жағымды инвестициялық ахуалды қалыптастыру – елдің әртараптанған экономикасын құрудың негізгі жолдары болып табылады.

Қорытындылай келе, Қазақстан экономикасының қазіргі әлеуметтік-экономикалық мәселелерін тиімді шешу және дамудың жарқын болашағын құру үшін кешенді және жүйелі шаралар қажет. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының тұрақтылығы, ең алдымен, осы бағыттардағы мемлекеттің саясатының тиімділігіне және қоғамның белсенді қатысуына байланысты болады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. Инфляция және тұтыну бағалары индексі бойынша деректер (2023–2025).
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Ақша несие саясаты және инфляциялық есептер (2023–2025).
3. World Bank. Kazakhstan Economic Update (2024–2025).
4. Kursiv.media. Қазақстандағы инфляция динамикасы және оның себептері туралы аналитикалық материалдар (2025).
5. ERI.kz. Қазақстандағы инфляция көрсеткіштері бойынша шолулар (2025).
6. Қазақстан Республикасының Үкіметі. Ұлттық даму жоспары және макроэкономикалық саясат туралы құжаттар.

Батырбекова А.Б., Достаева К.К., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші- э.ғ.м., аға оқытушы Жакина Г. Е.

ТАБЫСТАР ТЕҢСІЗДІГІ ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫҢ ӘЛ-АУҚАТЫ: ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӘСЕРІ

Экономикалық өсім мен халықтың әл-ауқаты арасындағы байланыс – қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық зерттеулерде басты назарда тұрған мәселе. ЖІӨ-нің өсуі мемлекеттің әлеуетін арттырудың негізгі индикаторы ретінде қарастырылғанымен, табыстар теңсіздігі бұл өсімнің қоғам мүшелеріне қалай таралатынын анықтайтын маңызды факторға айналған. Табыстар теңсіздігі жоғары болған елдерде экономикалық өсім халықтың әл-ауқатының барлық тобына бірдей әсер етпей, әлеуметтік шиеленістер мен өмір сапасының айырмашылықтарын арттыруы мүмкін.

Табыстар теңсіздігі әдетте Джини коэффициенті сияқты өлшемдермен бағаланады. Бұл көрсеткіш 0 (толық теңдік) мен 1 (толық теңсіздік) аралығында болады. Теңсіздік жоғары болса, аз топтың табысы елдің жалпы байлығының басым бөлігін ұстайды, ал халықтың көпшілігінің табысы төмен деңгейде қалады. Осы тұрғыдан алғанда, экономикалық өсімнің өзі халықтың әл-ауқатын арттыру үшін ғана жеткіліксіз болуы мүмкін.

Қазақстан жағдайы демографиялық және экономикалық даму көрсеткіштерін талдайтын зерттеулер де осы үрдісті көрсетеді. 2022–2023 жылдарға арналған халықтың табыстарын саралау көрсеткіштері бойынша кедейлік деңгейі шамамен 5,1–5,2% аралығында

тіркелді, және қалалық пен ауылдық аймақтардағы табыс деңгейіндегі айырмашылықтар сақталуда. Мысалы, ауылдық жерде табысы төмен тұрғындардың үлесі жоғары болғанымен, қалаларда бұл көрсеткіш төменірек екенін байқауға болады, бұл теңсіздік пен әл-ауқаттың әлеуметтік көрсеткіштеріне тікелей әсер етеді.

Экономикалық өсім кейбір елдерде нақты халықтың табысын арттырғанымен, нақты өмір сапасы көрсеткіштері әрдайым жақсармайды. Қазақстандағы ақшалай табыс индексі номиналды түрде өссе де, тұтыну бағаларының өсуіне байланысты нақты табыс төмендегені талданды, бұл жоғары макроэкономикалық көрсеткіштердің жеке адамдардың күнделікті қаржылық жағдайына тікелей әсер етпейтінін көрсетеді. Бұл жағдай экономикалық өсім мен әл-ауқат арасындағы айырмашылықты айқындайды — табыстар теңсіздігі өсімнің әлеуметтік нәтижелерін әлсіретуі мүмкін.

Экономикалық өсімнің табыстар теңсіздігіне әсерін түсіндіретін экономикалық теориялар да бар. Galor–Zeira моделі бойынша, табыстардың тең емес бөлінуі капитал нарықтары мен білімге инвестиция салынуына әсер етіп, экономикалық өсім мен халықтың әл-ауқаты арасындағы байланысты өзгертеді. Бұл модель бойынша теңсіздік жоғары елдерде адам капиталына инвестициялау шектеулі болатындықтан, жалпы экономикалық тиімділік пен жеке адамдардың potential (болашақ табыс) дамуы тежеледі.

Табыстар теңсіздігі әлеуметтік әсерлері тұрғысынан да маңызды. Әлеуметтік стратификация (қабаттасу) жоғары болған жағдайда, халықтың төмен табысты бөлігінің денсаулығы, білім алу мүмкіндігі мен өмір сапасы шектеулі болады. Бұл қоғамдағы әлеуметтік мобильділікті төмендетіп, ұзақ мерзімді перспективада экономикалық дамудың инклюзивтілігін әлсіретеді. Болмаса әлеуметтік әділеттіліктің төмендеуі, қоғамдағы сенім деңгейінің төмендеуі және әлеуметтік шиеленістердің күшеюі байқалады.

Қазақстандағы табыстар теңсіздігіне қатысты зерттеулердің бірі табыс айырмашылығын бірнеше экономикалық көрсеткішпен байланыстырады. Сараптама деректері көрсеткендей, халықтың аз топтары елдің байлығын едәуір бөлігіне ие бола тұра, әлеуметтік саясат пен қайта бөлу механизмдерінің тиімділігі тең емес. Бұл теңсіздіктің өсімінің әлеуметтік әсерлерін күшейтеді және экономикалық өсімнің тұтынушылардың кең топтарына кеңінен әсер етуіне кедергі келтіреді.

Әлемдік салыстырмалы тәжірибе де бұл үрдісті растайды. Жаһандық зерттеулер көрсеткендей, экономикалық өсім мен табыстар теңсіздігі арасындағы байланыс елдердің институционалдық құрылымына, еңбек нарығы саясатына және әлеуметтік қорғау жүйесінің деңгейіне байланысты өзгереді. Кейбір елдерде өсім табыстарды тиімді қайта бөлу арқылы халықтың әл-ауқатын арттырса, басқаларында бұл әсер әлсіз болады. Бұл зерттеулер көрсеткендей, әлеуметтік саясаттың — білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік трансферттер мен салық реформаларының — орнықтылығы экономикалық өсімнің әлеуметтік нәтижелерін жақсартуға әсер етеді.

Қорытындылай келе, табыстар теңсіздігі экономикалық өсімнің әлеуметтік әсерін айтарлықтай өзгертеді. Егер экономикалық өсім халықтың аз бөлігінің ғана қолында шоғырланса, онда әл-ауқаттың кең топтары бұл өсімнің оң нәтижелерін көре алмауы мүмкін. Сондықтан табыстар теңсіздігін төмендету және экономикалық өсімнің әлеуметтік әсерін теңестіру үшін тиімді әлеуметтік саясат, қайта бөлу тетіктері және әлеуметтік қорғау шаралары қажет. Бұл тәсіл экономикалық өсімнің халықтың әл-ауқатын арттырудағы нақты механизмдерін жақсартады және қоғамның әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Әдебиет

1 Temerbulatova Z., Kondybayeva S., Sagynbayeva A. *Income differentiation in Kazakhstan: an in-depth examination of its economic and social drivers* (2024).

2 Bureau of National Statistics of Kazakhstan. *Қазақстан Республикасы халқының табыстарын саралаудың негізгі көрсеткіштері* (2022, 2023).

3 Analysis of economic growth impact on income distribution in Kazakhstan (2024).

4 Экономикалық өсім мен халық табысы: қайшылық қайда жатыр? Eurasia24 (2025).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ

Қазақстан Республикасының стратегиялық даму көзқарасы экономикалық өсімнің тұрақтылығы, әлеуметтік әл-ауқаттың артуы және цифрландыру арқылы жаһандық бәсекеге қабілеттілікті арттыруға бағытталған. Бұл мақсаттарды жүзеге асыруда экономиканың қаржы-несиелік секторы маңызды рөл атқарады. Қаржы-несие жүйесі ұлттық даму стратегиялары мен мемлекеттік жоспарлау құжаттарында кеңінен нақтыланған, өйткені бұл сектор ел экономикасының барлық салаларына инвестиция тарту, несие ресурстарын тиімді бөлу, қаржылық тұрақтылықты сақтау және инклюзивті өсімді қамтамасыз ету арқылы тікелей ықпал етеді.

Қаржы-несие секторы экономиканың бүкіл құрылымына ресурс ағынын бағыттайтын түпкі орталық болып табылады. Бұл сала экономикалық белсенділікті ынталандырып, инвестициялық жобаларды қаржыландыруға мүмкіндік береді. Үкіметтің 2025–2027 жылдарға арналған макроэкономикалық теңгерімді саясат жоспары қаржы тұрақтылығын қамтамасыз етуге баса назар аударады, өйткені қаржы жүйесінің орнықтылығы ұлттық даму мақсаттарына жетудің негізгі құралы ретінде қарастырылады. Бұл жоспар қаржы нарығында теңгерімді өсу мен тиімді қадағалауды қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік іс-шараларды қамтиды.

Қазақстанның қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің 2024–2028 жылдарға арналған стратегиялық жоспары қаржы нарығының тұрақтылығын қамтамасыз ету, банк секторының тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз ету және кредиттік тәуекелдерді басқаруды жетілдіру сияқты басты бағыттарды айқындаған. Бұл жоспар еліміздің стратегиялық даму жоспарымен үйлестірілетін қаржы-несие инфрақұрылымын қалыптастыруға бағытталған.

Қаржы-несие жүйесі экономикалық өсімді қаржыландырудың басты тетігі болып табылады. Ұлттық даму жоспарларының бірі – экономиканы әртараптандыру және нақты секторды қаржыландыру. Қазақстанның премьер-министрінің ақпараттық ресурсы жариялағандай, 2025 жылы Үкімет экономиканың нақты секторын қаржыландыруды кеңейтуге кірісті. Бұл ауқымды қаржылық қолдау өнеркәсіп, өңдеу, инфрақұрылым, ШОБ және экспорт салаларындағы инвестициялық жобаларды қаржыландыруға бағытталған. Мұндай стратегия қаржы ресурстарын экономиканың өнімді салаларына бағыттап, жалпы ішкі өнімді арттыруға септігін тигізеді.

Несие саясатының маңызды аспектісі – кәсіпкерлікке қолжетімді қаржылық ресурстарды қамтамасыз ету. Бұл ШОБ субъектілерінің жаңа бизнес-идеяларды іске асыруына, өндірістік қуатты кеңейтуіне және экспорттық әлеуетті арттыруына мүмкіндік береді. Нәтижесінде несие ресурстары экономиканың әртараптандырылуын және жаңа салалардың дамуын ынталандырады.

Қазақстанда қаржылық инклюзия цифрлық технологиялар арқылы қаржы қызметтеріне қолжетімділікті кеңейтуге мүмкіндік беруде. Ұлттық банк және коммерциялық қаржы институттары онлайн-банкінг, мобильді қосымшалар мен қашықтан қызмет көрсету арқылы қаржылық қатысуды арттыруда. Бұл әсіресе шалғай және ауылдық аймақтарда тұратын азаматтар үшін үлкен артықшылық береді. Сонымен қатар қаржылық сауаттылықты арттыру бағдарламалары халықтың қаржылық шешім қабылдау сапасын жоғарылатады.

Қаржы тұрақтылығы инфляцияны бақылай отырып, халық пен бизнес сенімін арттырады, бұл өз кезегінде инвестиция тарту мен экономикалық белсенділікті сақтауға мүмкіндік береді. Тұрақты қаржы жүйесі ұзақ мерзімді жобалар мен стратегиялық салымдарға қолдау көрсетеді, бұл елдің дамуының стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге ықпал етеді.

Қаржы-несие секторының келесі маңызды аспекті – инвестиция тарту және халықаралық қаржы институттарымен өзара әрекеттесу. Қазақстан Дүниежүзілік банк және басқа халықаралық қаржы ұйымдарымен стратегиялық ынтымақтастықты сақтап келеді. Бұл ынтымақтастық инфрақұрылым жобаларын, экономикалық реформаларды және кедейлікті төмендету бағдарламаларын жүзеге асыруға арналған қаржылық және техникалық қолдауды қамтамасыз етеді.

Қорта келе Қазақстан Республикасының стратегиялық даму мақсаттарына жетудегі қаржы-несие секторының маңызы зор. Бұл сектор экономикалық өсімге инвестицияларды тарту, несие ресурстарын тиімді бөлу, қаржылық инклюзияны кеңейту, тұрақтылық пен экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, халықаралық қаржылық ынтымақтастықты нығайту және қаржылық инновацияларды енгізу арқылы әсерін тигізеді. Болашақта қаржы-несие секторын одан әрі жетілдіру елдің стратегиялық дамуы мен ұлттық әл-ауқатын арттыру жолында маңызды рөл атқара беретіні сөзсіз.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің макроэкономикалық саясаты және мемлекеттік қаржының орнықтылығын қамтамасыз ету жөніндегі 2025–2027 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары.

2. Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің 2024–2028 жылдарға арналған стратегиялық жоспары.

3. Үкіметтің нақты секторды қаржыландыруға бағытталған бағдарламалары.

4. Segen A.O. Financial inclusion as a factor of Kazakhstan's sustainable development (қаржылық инклюзияның маңызы).

Бейсенова А.А., Елкенова Д.Б., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ҚАЗАҚСТАНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПкерліктің дамуы Әлеуметтік-экономикалық өсудің факторы ретінде

Шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОК) дамыту Қазақстан Республикасының ұзақ мерзімді әлеуметтік-экономикалық стратегиясын іске асырудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Жаһандық экономикалық тұрақсыздық, геосаяси өзгерістер және ұлттық экономиканы әртараптандыру қажеттілігі жағдайында ШОК секторы шаруашылық жүйенің икемділігі мен бейімделгіштігін қамтамасыз ететін маңызды тетікке айналууда. Бұл сектор жаңа жұмыс орындарын құрып қана қоймай, өңірлік дамуды ынталандырады, бәсекелестік ортаны қалыптастырады және әлеуметтік тұрақтылықты нығайтады. Осы тұрғыдан алғанда, кәсіпкерлікті дамыту халық табысын арттыру құралы ретінде ғана емес, орнықты орта тапты қалыптастырудың стратегиялық факторы ретінде қарастырылуы тиіс.

Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша, ШОК-тің жалпы ішкі өнімдегі үлесі 36–38% аралығында қалыптасып отыр. Бұл секторда 4 миллионнан астам адам жұмыспен қамтылған, яғни экономикалық белсенді халықтың елеулі бөлігі осы салада еңбек етеді. Алайда кәсіпкерлік құрылымында салалық теңгерімсіздік сақталуда: субъектілердің басым бөлігі сауда және қызмет көрсету салаларында шоғырланған, ал өндірістік бағыттағы шағын кәсіпорындардың үлесі салыстырмалы түрде төмен. Бұл экономиканың тұрақтылығына белгілі бір тәуекелдер тудырады және құрылымдық жаңғыртуды талап етеді.

ШОК дамуына әсер ететін негізгі факторлардың бірі – институционалдық орта сапасы. Кәсіпкерлер үшін қаржылық ресурстардың қолжетімділігі, әкімшілік рәсімдердің ашықтығы және салықтық жүйенің тұрақтылығы шешуші мәнге ие. Соңғы жылдары цифрландыру үдерістері шағын бизнестің дамуына елеулі серпін берді. Электрондық сауда алаңдарының

кеңеюі, мобильді банкинг қызметтерінің дамуы және мемлекеттік қызметтердің онлайн форматқа көшуі кәсіпкерлік қызметті жүргізуді жеңілдетті. Бухгалтерлік есеп пен салық есептілігінің автоматтандырылуы шығындарды азайтып, бизнестің ашықтығын арттыруға ықпал етті. Бұл көлеңкелі экономиканың үлесін қысқартуға және нарықтық қатынастардың айқындығын күшейтуге мүмкіндік берді.

ШОК еңбек нарығын тұрақтандыруда маңызды рөл атқарады. International Labour Organization зерттеулерінде шағын кәсіпорындардың икемді жұмыспен қамту нысандарын ұсыну арқылы жастарды экономикалық қызметке тартудағы маңызы атап көрсетіледі. Әсіресе ауылдық жерлер мен шағын қалаларда кәсіпкерліктің дамуы халықты жұмыспен қамтудың тиімді тетігіне айналуға. Бұл ішкі көші-қон ағынын теңестіруге, өңірлік даму деңгейлерін жақындатуға және әлеуметтік теңсіздікті төмендетуге ықпал етеді.

*Кәсіпкерліктің әлеуметтік рөлін зерттеуде, әйелдер кәсіпкерлігінің үлесіне ерекше назар аудару қажет. Шағын бизнес субъектілерінің 40%-дан астамы әйелдердің басқаруында. Олар әсіресе қызмет көрсету, білім беру және денсаулық сақтау сияқты салаларда белсенділік танытады. Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту экономикалық өсімге тікелей әсер етумен қатар, отбасылық табысты арттыруға, көп балалы аналардың өмір сүру сапасын жақсартуға және әлеуметтік тұрақтылықты нығайтуға көмектеседі. Мемлекет тарапынан «Даму» қоры арқылы жүзеге асырылатын жеңілдетілген қаржыландыру бағдарламалары, сондай-ақ халықаралық қаржы институттарының гранттық жобалары әйелдер басқаратын бизнесті қолдаудың тиімді тетігіне айналған.

Шағын және орта кәсіпкерліктің сапалы дамуы инновациялық әлеуетпен де тығыз байланысты. ШОК құрылымдарының икемділігі жаңа технологияларды тезірек енгізуге мүмкіндік береді. Өнімді әртараптандыру, цифрлық шешімдерді пайдалану және басқарудың заманауи әдістерін қолдану кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Ұлттық статистика деректері кәсіпкерлік субъектілерінің сандық өсімі сақталғанымен, олардың технологиялық жарақтануы өңірлер арасында біркелкі еместігін көрсетеді. Сондықтан мемлекеттік саясат өндірістік бағыттағы шағын кәсіпорындарды ынталандыруға және инновациялық жобаларды қолдауға басымдық беруі тиіс.

World Bank сараптамасына сәйкес, шағын және орта бизнесті институционалдық тұрғыдан қолдау экономиканың әртараптандырылуын жеделдетіп, ұзақ мерзімді өсуді қамтамасыз етеді. Қазақстан үшін бұл шикізаттық тәуелділікті азайту және өңдеуші өнеркәсіптің үлесін арттыру міндетімен тікелей байланысты. ШОК-тің дамуы ұлттық экономиканың сыртқы күйзелістерге төзімділігін арттырып, экономикалық құрылымның теңгерімділігін қамтамасыз етеді.

*Кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған мемлекеттік саясаттың тиімділігі көптеген жағдайда кәсіпкерлердің құқықтары мен мүдделерін қорғауға байланысты. Шағын кәсіпкерлікті дамытуды тежеп тұрған негізгі факторлардың бірі – реттеуші кедергілер. Мемлекет тарапынан жарияланған мораторийлар мен салықтық жеңілдіктер позитивті рөл атқарса да, бюрократиялық рәсімдердің күрделілігі және жергілікті органдардың әкімшілік қысымы сақталуда. Цифрлық технологияларды толықтай қолдану және адами фактордың ықпалын азайту арқылы ғана бұл мәселені шешуге болады.

Сонымен қатар, ШОК-тің өсуін ынталандыру үшін өңірлік кластерлерді және арнайы индустриялық аймақтарды қалыптастыру маңызды. Мысалы, ауыл шаруашылығын қайта өңдеу секторындағы шағын кәсіпорындарды ірі агроөнеркәсіп кешендерімен байланыстыру арқылы қосылған құн тізбегін қалыптастыруға болады. Мұндай кооперация шағын кәсіпкерлерге ірі нарыққа шығуға, инновациялық тәжірибе алмасуға және ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, шағын және орта кәсіпкерлік Қазақстан экономикасының құрылымдық жаңаруына, еңбек нарығының тұрақтануына және әлеуметтік тұрақтылықтың нығаюына тікелей ықпал ететін стратегиялық сектор болып табылады. Институционалдық ортаны жетілдіру, цифрлық трансформацияны жалғастыру, адами капиталды дамыту және

кәсіпкерлік бастамаларды жүйелі қолдау арқылы ШОК әлеуетін толық іске асыру елдің орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды алғышарты болып қала береді.

Әдебиет

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Развитие малого и среднего бизнеса: статистические данные. – Астана, 2024.
2. International Labour Organization. Small and Medium Enterprises and Youth Employment. – Geneva, 2023.
3. Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан. Государственные программы поддержки МСБ. – Астана, 2024.
4. World Bank. SME Development and Economic Growth Report. – Washington, 2023.

Бейсенова А.А., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Райханова Г.А.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БЕЗРАБОТИЦЫ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ В КАЗАХСТАНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РЕШЕНИЯ

В современных условиях трансформации экономики Республики Казахстан особую актуальность приобретает проблема занятости молодежи. Молодежь является стратегическим ресурсом государства, формирующим будущий кадровый, интеллектуальный и инновационный потенциал страны. Вместе с тем нестабильность рынка труда, структурные изменения экономики и цифровизация усиливают риски молодежной безработицы.

Согласно данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, уровень безработицы среди молодежи в возрасте 15–28 лет в последние годы демонстрирует относительную стабильность, однако сохраняется структурная несбалансированность спроса и предложения рабочей силы [1]. Формальный показатель не отражает в полной мере масштабы скрытой безработицы и нестабильной занятости, особенно среди выпускников вузов и колледжей.

Особое внимание в анализе рынка труда следует уделить категории молодежи NEET (Not in Education, Employment, or Training) — части населения, которая не работает, не учится и не повышает квалификацию. Высокая доля данной группы создает риски маргинализации части общества и выпадения значительного трудового потенциала из экономических процессов. Причинами попадания в категорию NEET часто становятся патерналистские ожидания, отсутствие мотивации, а также семейные обстоятельства, особенно среди молодых женщин в сельской местности.

Одной из ключевых причин молодежной безработицы является несоответствие системы образования требованиям рынка труда. Работодатели ориентированы на специалистов с практическим опытом и сформированными профессиональными навыками, тогда как выпускники зачастую обладают преимущественно теоретической подготовкой. В результате формируется так называемый «парадокс опыта», когда для трудоустройства требуется стаж, который невозможно получить без первоначального приема на работу.

Кроме того, серьезной проблемой остается отсутствие эффективной системы ранней профессиональной ориентации. Абитуриенты часто выбирают специальности, основываясь на престиже или желании родителей, а не на реальном спросе экономики. Это приводит к перенасыщению рынка юристами и экономистами при острой нехватке технических специалистов и квалифицированных рабочих кадров.

Вторым значимым фактором выступает территориальная диспропорция экономического развития. В крупных городах наблюдается высокая концентрация рабочих мест, тогда как в малых городах и сельской местности возможности трудоустройства ограничены. Это

стимулирует внутреннюю миграцию молодежи, усиливая нагрузку на инфраструктуру мегаполисов и одновременно снижая трудовой потенциал регионов.

Отдельного внимания заслуживает проблема внешней интеллектуальной миграции, или так называемой «утечки мозгов». Наиболее конкурентоспособная часть молодежи (в возрасте до 28 лет), владеющая иностранными языками и высокими профессиональными компетенциями, нередко ориентирована на трудоустройство за рубежом. Это обусловлено не только различиями в уровне оплаты труда, но и возможностями карьерного роста и качеством социальной инфраструктуры. Отток квалифицированных молодых кадров создает угрозу для долгосрочного инновационного развития национальной экономики.

Дополнительное влияние оказывают процессы цифровизации и автоматизации производства. С одной стороны, они создают новые профессии и форматы занятости (фриланс, гиг-экономика), с другой — сокращают традиционные рабочие места, особенно в сферах с низкой квалификацией. Международная организация труда отмечает, что молодежь наиболее уязвима к изменениям структуры занятости в период технологических преобразований [2].

Социально-экономические последствия молодежной безработицы имеют комплексный характер. Прежде всего, это снижение уровня доходов населения и ограничение потребительского спроса, что негативно отражается на темпах экономического роста. Кроме того, длительное отсутствие занятости способствует утрате профессиональных навыков, снижению мотивации к труду и росту социальной напряженности. В отдельных случаях это может приводить к распространению неформальной занятости и трудовой миграции за пределы страны.

Также существенным барьером является информационная асимметрия на рынке труда. Несмотря на наличие множества государственных инициатив, значительная часть молодежи, особенно в регионах, недостаточно информирована о существующих возможностях поддержки. Слабая осведомленность о механизмах микрокредитования, курсах переквалификации и стажировках снижает охват целевой аудитории и уменьшает результативность бюджетных расходов, направленных на содействие занятости.

Государственная политика Республики Казахстан предусматривает реализацию комплекса мер по поддержке занятости молодежи. В рамках национальных программ развития занятости и предпринимательства реализуются инструменты субсидирования рабочих мест, предоставления грантов на открытие собственного дела, а также программы молодежной практики [3]. В частности, проекты «Первое рабочее место», «Контракт поколений» и «Молодежная практика» направлены на получение выпускниками необходимого первоначального опыта. Однако эффективность данных мер во многом зависит от их адресности и качества взаимодействия с бизнес-сообществом.

Перспективы решения проблемы молодежной безработицы связаны с системным подходом к реформированию рынка труда. Во-первых, необходима модернизация образовательных программ с учетом потребностей работодателей и расширение дуального обучения, позволяющего совмещать теорию и практику. Важно внедрять в учебный процесс развитие «гибких навыков» (soft skills) — коммуникабельности, критического мышления и адаптивности, которые высоко ценятся современными работодателями.

Во-вторых, целесообразно развитие цифровых компетенций и предпринимательских навыков среди молодежи. В условиях цифровой экономики особое значение приобретает поддержка стартап-инициатив и развитие самозанятости. Важным направлением является стимулирование малого и среднего бизнеса, создающего значительное количество рабочих мест. По оценкам Всемирного банка, поддержка МСБ способствует снижению молодежной безработицы и формированию устойчивой занятости [4].

Государственно-частное партнерство в сфере подготовки кадров может стать эффективным инструментом интеграции выпускников в экономическую систему. Таким образом, молодежная безработица в Казахстане представляет собой не только экономическую, но и социальную проблему стратегического значения. Ее решение требует

согласованных действий государства, образовательных учреждений и частного сектора. Формирование гибкого рынка труда, развитие человеческого капитала и поддержка предпринимательской активности молодежи являются ключевыми условиями устойчивого социально-экономического развития страны.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Рынок труда Республики Казахстан: статистические данные. – Астана, 2024.
2. International Labour Organization. Global Employment Trends for Youth. – Geneva, 2023.
3. Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан. Государственные программы занятости молодежи. – Астана, 2024.
4. World Bank. Youth Employment and SME Development Report. – Washington, 2023.

Бейсебаева А.Б, Ахатова А.Б, 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ИНФЛЯЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА

Инфляция остаётся одной из ключевых социально-экономических проблем, оказывающих прямое влияние на развитие Казахстана в 2025 году. В последние годы страна сталкивается с устойчивым ростом потребительских цен, который затрагивает практически все сферы жизни — от продовольственного рынка до сферы услуг и строительства.

По данным Бюро национальной статистики, в 2024 году годовая инфляция составила около 11,8 %, а в 2025 году сохраняется тенденция к повышенному уровню, несмотря на принимаемые государством меры по её сдерживанию. Основное давление на цены оказывают подорожание коммунальных услуг, энергоносителей и импортных товаров, что связано с нестабильностью внешних рынков и ростом логистических издержек. В результате инфляция становится не только макроэкономическим показателем, но и социальным фактором, напрямую влияющим на уровень жизни населения, покупательскую способность и общую экономическую активность в стране. [1]

Основные причины инфляции в Казахстане имеют как внутренний, так и внешний характер. Среди внешних факторов особое влияние оказывают колебания мировых цен на нефть, металлы и продовольствие, а также нарушение глобальных логистических цепочек, что приводит к удорожанию импортируемых товаров. Внутренние факторы связаны с ростом государственных расходов, увеличением денежной массы, а также повышением тарифов на коммунальные услуги и топливо. [2] [4]

Существенную роль играет и девальвация тенге, которая приводит к подорожанию импортных компонентов и комплектующих, что, в свою очередь, повышает себестоимость отечественной продукции. Кроме того, высокий уровень зависимости внутреннего рынка от импорта продовольствия делает экономику уязвимой к внешним шокам. В совокупности эти факторы формируют устойчивое инфляционное давление, которое требует комплексного подхода со стороны государства, включающего как монетарные, так и структурные меры регулирования. [2] [3]

Для более детального анализа инфляционных процессов в Казахстане рассмотрим динамику уровня цен за последние пять лет. На основе данных Бюро национальной статистики Республики Казахстан и Национального банка РК можно проследить, как изменялся общий индекс потребительских цен под влиянием внутренних и внешних факторов. Приведённые ниже показатели позволяют оценить масштабы инфляции, выявить периоды её ускорения и определить общие тенденции изменения цен в экономике страны. [1]

Таблица 1

Динамика уровня инфляции в Казахстане по годам

Год	Уровень инфляции, %	Комментарий
2021	8,4	Рост из-за пандемии и нарушения логистики
2022	14,5	Влияние внешних факторов и ослабления тенге
2023	9,8	Стабилизация ценовой динамики
2024	11,8	Рост тарифов и коммунальных услуг
2025	8,9	Умеренное замедление инфляции

Примечание – источник [1]

По данным таблицы 1 видно, что инфляция в Казахстане в 2021–2025 годах оставалась нестабильной. Пик роста цен пришёлся на 2022 год (14,5 %), что было связано с внешнеэкономическими шоками и ослаблением тенге. В 2023 году темпы инфляции снизились до 9,8 %, однако в 2024 году вновь наблюдался рост до 11,8 % из-за увеличения тарифов и производственных затрат. По предварительным данным 2025 года, показатель составил 8,9 %, что отражает начало постепенной стабилизации ценовой ситуации в стране. [1]

Таблица 2

Изменение цен по основным категориям товаров и услуг, % (2024–2025 гг.)

Категория товаров/услуг	2024	2025 (январь-сентябрь)
Продовольственные товары	10,6	11,7
Непродовольственные товары	8,1	9,3
Платные услуги населению	13,9	15,3
Тарифы ЖКХ	12,4	14,8

Примечание – источник [1]

Как видно из таблицы 2, наибольший рост цен наблюдается в сфере платных услуг и жилищно-коммунального хозяйства. Повышение тарифов на электроэнергию, отопление и воду оказывает прямое влияние на уровень инфляции и благосостояние населения. Продовольственные и непродовольственные товары также демонстрируют устойчивую тенденцию к удорожанию, что подтверждает наличие структурных проблем в экономике. В целом динамика показывает, что именно услуги и тарифы остаются основными источниками инфляционного давления в Казахстане. [1] [4]

В 2025 году Казахстан продолжает сталкиваться с инфляционным давлением, обусловленным как внутренними структурными ограничениями, так и нестабильностью на внешних рынках. В этих условиях приоритетом государственной политики становится формирование устойчивой макроэкономической среды, способной обеспечивать баланс между ростом экономики и сдерживанием цен. [2] [3]

Во-первых, требуется усиление промышленной и аграрной базы страны. Расширение внутреннего производства, развитие перерабатывающих отраслей и внедрение технологий импортозамещения позволят снизить зависимость от поставок из-за рубежа и уменьшить влияние валютных колебаний на внутренние цены. Эти меры обеспечат продовольственную и производственную безопасность государства.

Во-вторых, необходимо совершенствовать инструменты денежно-кредитного регулирования. Национальному банку важно выстраивать политику, направленную на удержание инфляции в целевом диапазоне, при этом поддерживая предпринимательскую активность через доступное кредитование и развитие инвестиционных программ для малого и среднего бизнеса.

В-третьих, важно укрепить конкурентную среду и ограничить влияние монопольных структур на рынок. Расширение антимонопольного контроля, повышение прозрачности государственных закупок и сокращение роли квазигосударственного сектора позволят сделать ценообразование более справедливым и предсказуемым. [3] [4]

Таким образом, инфляция остаётся одним из ключевых вызовов социально-экономического развития Казахстана. Для снижения инфляционного давления и укрепления макроэкономической устойчивости страны необходимо развивать внутреннее производство, совершенствовать денежно-кредитные инструменты и усилить антимонопольный контроль. Умеренная инфляция и стабильные цены являются основой для повышения благосостояния населения и устойчивого экономического роста Казахстана в долгосрочной перспективе.[1-4]

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан: <https://stat.gov.kz>
2. Сайт последних новостей Казахстана и мира о политике, бизнесе, экономике: <https://www.zakon.kz>
3. Официальный сайт Национального банка РК: <https://nationalbank.kz>
4. Сайт аналитических и информационных материалов по рынкам и отраслям РК: <https://finprom.kz>

Бекасыл А.А, Сейтбекова С.Е., Сыздыкова А.Н., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., Макалакова Б.М.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН BIG DATA ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Қазіргі жаһандану жағдайында экономиканың тұрақты дамуы деректерді тиімді пайдалану деңгейіне тікелей байланысты. Қазақстан экономикасы да цифрландыру үдерісінен шет қалмай, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде заманауи ақпараттық технологияларға, соның ішінде Big Data технологияларына сүйене бастады. Үлкен деректерді талдау мемлекеттің экономикалық саясатын дәл жоспарлауға, әлеуметтік тәуекелдерді алдын ала анықтауға және басқару шешімдерінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда бірқатар өзекті әлеуметтік-экономикалық мәселелер сақталуда. Олардың қатарына халық табысының теңсіздігі, аймақтар арасындағы даму айырмашылығы, жұмыссыздық, инфляция, көші-қон үдерістері және еңбек нарығындағы сәйкессіздік жатады. Дәстүрлі статистикалық әдістер бұл мәселелерді анықтауда маңызды рөл атқарғанымен, деректердің кешігіп жиналуы мен шектеулілігі жедел шешім қабылдауға кедергі келтіреді. Осы тұрғыда Big Data технологиялары балама әрі тиімді құрал ретінде қарастырылады.

Big Data — көлемі үлкен, әртүрлі және жылдам өзгеретін деректерді жинау, сақтау және өңдеу технологияларының жиынтығы. Экономикалық талдауда Big Data әлеуметтік желілер, банк операциялары, салық деректері, мобильді байланыс, онлайн сауда және мемлекеттік ақпараттық жүйелерден алынған деректерді қамтиды.

Мысалы, халық табысы мен өмір сүру деңгейін талдауда банк транзакциялары мен әлеуметтік төлемдер туралы деректерді пайдалану арқылы нақты жағдайды жедел бағалауға болады. Бұл әлеуметтік көмекке мұқтаж топтарды дәл анықтауға мүмкіндік береді.

Еңбек нарығын талдауда онлайн вакансиялар, электрондық еңбек биржалары мен HR-платформалар деректері сұранысқа ие мамандықтарды, кадр тапшылығын және жұмыссыздық деңгейін аймақтар бойынша анықтауға көмектеседі.

Ал аймақтық даму мәселелерін зерттеуде көші-қон статистикасы, спутниктік деректер және инфрақұрылым көрсеткіштері ауыл мен қала арасындағы әлеуметтік-экономикалық теңсіздікті айқындауға мүмкіндік береді.

1-кесте

Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері және Big Data мүмкіндіктері (2025)

Көрсеткіш	Мәлімет	Бірлік	Big Data қолдану бағыты
ЖІӨ өсімі	106,3	% индекс	Экономикалық белсенділікті транзакциялар, электронды төлемдер арқылы болжау
Орташа айлық табыс	236051	теңге	Халықтың тұтыну құрылымын банк карталары дерегімен талдау
Жұмыссыздық деңгейі	4,6	%	Онлайн вакансиялар мен еңбек биржасы дерегін сәйкестендіру
Экспорт көлемі	71135,7	Млн \$	Кедендік және логистикалық деректерді нақты уақыт талдауы
Импорт көлемі	57666,9	%	Ішкі нарықтық сұранысты маркетплейс деректерімен бағалау
Нақты табыс индексі	90,8	%	Әлеуметтік төлемдер мен баға динамикасын біріктіріп талда
Инфляциядағы азық-түлік үлесі	5,4	%	Сауда желілерінің чек деректерінен бағаны мониторингтеу
Интернетпен қамту	92,9	%	Цифрлық із қалдыру негізінде әлеуметтік мінез-құлықты зерттеу

Жоғарыдағы кесте Қазақстан экономикасының негізгі көрсеткіштерін Big Data технологияларымен байланысты талдауға мүмкіндік береді. ЖІӨ индексінің 106,3 %-ға өсуі экономикалық белсенділіктің артқанын көрсетеді, ал оны электронды төлемдер мен онлайн сауда деректері арқылы нақты уақыт режимінде бақылау тиімді.

Орташа айлық табыстың 236 мың теңге болуы халықтың тұтыну әлеуетін сипаттайды, бірақ нақты табыс индексінің 90,8 %-ға төмендеуі инфляциялық қысымды аңғартады. Бұл жағдайда бөлшек сауда чектері мен банк транзакцияларын біріктіру тұтыну құрылымын дәлірек бағалауға мүмкіндік береді.

Жұмыссыздықтың 4,6 % деңгейі еңбек нарығындағы салыстырмалы тұрақтылықты білдіреді, алайда өңірлік теңсіздік сақталуда. Онлайн вакансиялар мен электрондық еңбек биржасының деректері сұранысқа ие мамандықтарды жедел анықтауға жағдай жасайды.

Экспорт пен импорт арақатынасы экономиканың сыртқы тәуелділігін көрсетеді. Логистикалық және кедендік деректерді талдау жеткізу тізбегін оңтайландырып, баға тұрақтылығына ықпал етеді. Интернетпен қамтудың 92,9 %-ға жетуі деректерге негізделген басқаруды дамытуға берік негіз қалыптастырады.

Инфляция – халықтың әл-ауқатына тікелей әсер ететін негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің бірі. Big Data технологиялары сауда желілері, онлайн маркетплейстер мен кассалық деректер арқылы баға өзгерісін нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде инфляциялық тәуекелдерді алдын ала болжауға және экономикалық саясатты дер кезінде түзетуге жағдай жасайды.

Big Data технологияларын кеңінен енгізу Қазақстан экономикасының болашағына оң әсер етеді. Біріншіден, деректерге негізделген басқару жүйесі қалыптасады. Мемлекеттік органдар шешім қабылдауда нақты деректер мен болжамдарға сүйенеді.

Екіншіден, цифрлық экономика мен смарт-қалалар дамиды. Көлік, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, денсаулық сақтау және білім беру салаларында Big Data тиімді басқару модельдерін енгізуге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, әлеуметтік саясаттың тиімділігі артады. Әлеуметтік төлемдер мен мемлекеттік қолдау шаралары нақты мақсатты топтарға бағытталады, бюджет қаражаты үнемделеді.

Қазақстанда бұл бағытта «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында ұлттық статистика жүйесін жаңғырту, деректерді интеграциялау және аналитикалық платформаларды дамыту жұмыстары жүргізілуде. Бұл Big Data технологияларын экономикалық басқарудың негізгі элементіне айналдыруға негіз қалайды.

Қорытындылай келе, Big Data технологиялары Қазақстан экономикасының қазіргі әлеуметтік-экономикалық мәселелерін терең әрі жедел талдауға мүмкіндік береді. Ол дәстүрлі статистиканы толықтырып қана қоймай, болашақтағы экономикалық үрдістерді болжауға жағдай жасайды. Сондықтан Big Data-ны тиімді пайдалану Қазақстанның тұрақты дамуы мен халықтың өмір сүру сапасын арттырудың маңызды факторы болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана.[1]
2. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық даму болжамы. – Астана, 2024.[2]
3. Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі.[3]

Богданова Е.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н.,ст преподаватель Мусина С.Т.

ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЛОГИСТИКИ НА ВВП РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Современное развитие экономики Республики Казахстан невозможно без эффективной логистической системы и развитой инфраструктуры. Логистика является ключевым элементом макроэкономического роста, так как она обеспечивает движение товаров, услуг и капитала между регионами и странами, формируя тем самым основу для роста внутреннего валового продукта.

В условиях глобальной конкуренции Казахстан занимает стратегическое положение между Европой и Азией, что открывает возможности для формирования транспортно-логистического хаба в Центральной Азии. Согласно данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, вклад транспортно-логистического сектора в структуру ВВП страны демонстрирует положительную динамику [1]. По данным за 2024 год, индекс физического объема услуг секции «Транспорт и складирование» составил 108,5 % по сравнению с предыдущим годом, а общий объем перевозок грузов достиг 1 078,8 млн тонн, что на 10 % больше, чем в 2023 году. Грузооборот за этот период составил 514,5 млрд т-км (+2,6 %) [1]. Аналитические оценки показывают, что доля транспортно-логистического сектора в ВВП Казахстана может достигнуть порядка 9 % к 2025 году, что отражает стратегические цели по превращению страны в региональный транзитный узел между Европой и Азией [2]. Для наглядности и оценки конкурентоспособности Казахстана представлено сопоставление доли транспортной логистики в экономике страны с аналогичными показателями в ряде зарубежных государств, где логистическая сфера играет ключевую роль в формировании ВВП.

Таблица 1

Доля транспортной логистики в ВВП разных стран (%)

Страна	Вклад транспортной отрасли в ВВП, %	Комментарий
Казахстан (2019)	8,0	Допандемийный уровень
Казахстан (2024)	9	Прогноз целевого уровня к 2025 году [2]
Ирландия	14,2	Высокий уровень развитой экономики
Сингапур	13,9	Транспортный хаб Азии
Гонконг	13,7	Основной международный порт и логистика
Германия	13,0	Развитая инфраструктура и транспортные сети
Примечание – источник [2]		

Пандемия COVID-19 оказала значительное влияние на внутреннюю и международную логистику. Нарушение привычных связей между производителями и потребителями привело к сокращению пассажиропотока и задержкам грузоперевозок. Однако начиная с 2023 года наблюдается устойчивое восстановление: рост грузоперевозок, развитие электронной торговли и увеличение транзитных рейсов через Казахстан. По данным Бюро национальной статистики, в структуре перевозок наибольшую долю продолжает занимать автомобильный транспорт (около 83%), за ним следуют железнодорожный и трубопроводный, тогда как воздушный и морской транспорт остаются малозначительными (< 0,1 %) [1]. Одним из ключевых факторов является развитие инфраструктурных проектов, таких как Международный центр приграничного сотрудничества «Хоргос», порт Актау, Транскаспийский международный транспортный маршрут (ТМТМ), а также интеграция Казахстана в инициативу «Один пояс — один путь». Эти проекты позволяют сократить транспортные издержки, увеличить экспортный потенциал и обеспечить устойчивость внешней торговли.

Развитие логистической инфраструктуры положительно влияет на макроэкономические показатели страны через мультипликативный эффект. Повышение эффективности транспортных коридоров способствует снижению себестоимости продукции, увеличению объёмов внешней торговли, росту занятости и налоговых поступлений в бюджет. Благодаря выгодному географическому положению между Европейским Союзом и странами Азии Казахстан обладает потенциалом для формирования международного транспортно-логистического хаба. Через территорию страны проходят 11 международных транзитных коридоров, что сокращает сроки доставки товаров из Китая в Европу до 13–15 дней — почти вдвое быстрее морским путём. Логистика перестаёт быть вспомогательной сферой и становится самостоятельным драйвером экономического роста, влияющим на эффективность производства, торговли и инвестиций. Развитие транспортно-логистической системы оказывает комплексное воздействие на экономику страны. Снижение издержек на перевозку товаров и оптимизация маршрутов повышают прибыль предприятий и увеличивают налоговые поступления, что напрямую отражается на росте ВВП. Одновременно создаются новые рабочие места, развивается рынок логистических услуг, повышается уровень занятости и растёт инвестиционная привлекательность регионов. В ряде регионов всё ещё ощущается зависимость от автомобильного транспорта, что увеличивает нагрузку на дорожную сеть и повышает себестоимость доставки. Кроме того, недостаточная автоматизация документооборота и медленная обработка грузов на границах создают дополнительные временные и финансовые издержки для участников внешнеэкономической деятельности. Решение этих проблем требует подхода. В стране реализуются национальные программы по развитию транспортно-логистического комплекса, предусматривающие модернизацию железнодорожных узлов, строительство современных терминалов, а также цифровизацию процессов перевозки и учёта грузов. Активно внедряются электронные накладные, системы отслеживания грузов, интеллектуальные платформы планирования маршрутов. Государство стимулирует частно-государственное **партнёрство**, что позволяет привлекать инвестиции в инфраструктуру и логистические центры. Особое внимание

уделяется развитию транспортных коридоров «Север — Юг» и «Западная Европа — Западный Китай», которые должны стать основными артериями для международных грузоперевозок [3]. Внедрение инновационных технологий, таких как GPS-мониторинг, искусственный интеллект для прогнозирования потоков и аналитические системы управления рисками, делает транспортную отрасль более эффективной и прозрачной. В то же время цифровизация снижает коррупционные риски и повышает доверие международных партнёров к казахстанским операторам [2; 3].

Таким образом, современная логистическая политика Казахстана направлена на создание сбалансированной и устойчивой системы, способной не только обеспечивать внутренние потребности, но и активно участвовать в международных цепочках поставок. Развитие логистики и инфраструктуры остаётся важнейшим направлением макроэкономического роста, так как именно через транспортные и информационные связи формируются новые рынки, расширяются экспортные возможности и повышается общий уровень благосостояния страны.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. «Транспорт в Республике Казахстан» (январь – декабрь 2024г.) – <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-transport/publications/280667/>
2. AIFC Report (2024). «*Transport and Logistics Industry in Kazakhstan: Insights and Trends.*» – <https://aifc.kz/wp-content/uploads/2024/07/2.3-transport-and-logistics-in-kazakhstan-april-2024.pdf>
3. Национальная палата предпринимателей РК «Атамекен». Материалы о развитии транспортно-логистической отрасли в Казахстане – <https://atameken.kz/ru>
4. Нормативные акты Республики Казахстан «Adilet». – <https://adilet.zan.kz>

Боранкулова Д.Н., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

МОНЕТАРНАЯ ПОЛИТИКА В КАЗАХСТАНЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Монетарная политика Казахстана в 2025 году характеризуется жёстким подходом со стороны Национального банка, направленным на сдерживание инфляции и стабилизацию курса тенге. Согласно данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, годовая инфляция в сентябре 2025 года составила 12,9 % в сравнении с аналогичным месяцем прошлого года. Основной вклад в рост цен внесли продовольственные товары (+12,7 %) и услуги (+15,3 %).

В ответ на сохраняющееся инфляционное давление Национальный банк Казахстана поддерживает высокую базовую ставку. По состоянию на август 2025 года она составляла 16,5 %, а в октябре была повышена до 18 % годовых. Такое решение направлено на снижение инфляционных ожиданий и ограничение избыточной ликвидности в экономике, однако оно также сдерживает кредитную активность и инвестиции.

В динамике последних лет можно отметить, что с 2021 года инфляция в Казахстане значительно выросла, достигнув пика в 2022 году (14,5 %), после чего наблюдалось временное замедление в 2024 году (8,6 %), но в 2025 году вновь отмечается рост. Базовая ставка, в свою очередь, с 2019 года увеличилась с 9,25 % до 16,5–18 %, что отражает ужесточение денежно-кредитной политики.

Таблица 1

Динамика инфляции и базовой ставки Национального банка РК (2019-2025 гг.)

Год	Инфляция, %	Базовая ставка, %
2019	5,4	9,25
2021	8,4	9,75

2022	14,5	16,0
2024	8,6	14,5
2025	12,9	16,5-18
Примечание – источник [1]		

На протяжении 2019–2025 гг. Национальный банк проводил жёсткую монетарную политику, направленную на снижение инфляции до целевого диапазона. Несмотря на временный рост цен, в последние годы отмечается тенденция к постепенной стабилизации.

Жёсткая монетарная политика, проводимая Национальным банком Республики Казахстан (НБРК) в последние годы, принесла частичные положительные результаты и выявила ряд значительных проблем. Согласно данным Бюро национальной статистики РК, в июне 2025 года годовая инфляция составила 11,8 %, что было результатом замедления после более высоких уровней в предыдущие годы. В сентябре 2025 года инфляция снова выросла до 12,9 %. Соответственно, НБРК оставляет ключевую ставку на уровне 16,5 % (на август 2025) в попытке взять под контроль ценовое давление.

К положительным результатам можно отнести: стабилизацию ожиданий по девальвации тенге и снижение нестабильности валютного рынка, некоторое восстановление доверия к денежно-кредитной политике и её роли стабилизатора, поддержание устойчивости банковского сектора за счёт контроля ликвидности и капитализации, что снижает системный риск.

Тем не менее остаются существенные проблемы, ограничивающие эффективность монетарной политики:

Во-первых, высокая чувствительность экономики к внешним факторам (особенно к ценам на нефть, курсу российского рубля, темпам мирового роста) — что усиливает внешнее инфляционное воздействие; например, исследование МВФ отмечает значительную долю внешних факторов в динамике инфляции в Казахстане.

Во-вторых, ограниченный эффект повышения ставки из-за наличия административного регулирования цен и крупных государственных расходов, что снижает передачу монетарных стимулов в экономику;

В-третьих, замедление кредитной активности предприятий и населения вследствие высокой стоимости заимствований, что может тормозить инвестиции и рост;

В совокупности, монетарная политика Казахстана выполняет стабилизационную функцию, однако её эффективность ограничена структурными особенностями экономики и высокой внешней уязвимостью.

Несмотря на проводимую жёсткую политику, у денежно-кредитной стратегии в Казахстане существуют серьёзные риски, которые могут снизить её эффективность и задержать рост экономики:

1) Внешнеэкономическая зависимость. Экономика Казахстана сильно зависит от цен на нефть, металлы и динамики валюты. В частности, недавние исследования отмечают, что «резкие колебания экспортных доходов или девальвация рубля могут вызвать давление на тенге и рост импорта инфляции». Это делает монетарную политику более уязвимой к внешним шокам.

2) Инфляционные ожидания населения и бизнеса. Согласно опросу Национальный банк Республики Казахстан, инфляционные ожидания остаются высокими: опубликованные данные по домашним хозяйствам показывают, что значительная часть населения ожидает дальнейшего роста цен. Высокие ожидания препятствуют снижению реальной инфляции, так как люди и бизнес начинают заранее закладывать рост цен в своё поведение.

3) Высокая базовая ставка. Центробанк поднял базовую ставку до 18 % в октябре 2025 года. Хотя это помогает сдерживать инфляцию, длительное сохранение высокой ставки ограничивает кредитование бизнеса и населения, что может замедлить инвестиции, рост и усилить нагрузку на финансовую систему.

4) Фискальные риски. Международный валютный фонд подчёркивает, что расширительная бюджетная политика и ослабление фискальной дисциплины усиливают

давление на цены: «Сохранение стимулирующей бюджетной политики может уменьшить эффективность монетарных мер».

Монетарная политика Казахстана направлена на сдерживание инфляции, но остаётся уязвимой к внешним рискам.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Публикации об уровне инфляции по месяцам за 2024–2025 гг. (stat.gov.kz)
2. Национальный банк Республики Казахстан. Раздел «Инфляционные ожидания населения» — официальные данные и аналитика по динамике инфляции и ожиданиям населения. (nationalbank.kz)
3. Международный валютный фонд. Отчёт «Kazakhstan – Country Report, 2025» — анализ фискальных и монетарных рисков. (imf.org)
4. Информационно-правовая система «Әділет». Закон Республики Казахстан «О Национальном банке Республики Казахстан» — описание инструментов монетарной политики. (adilet.zan.kz)
5. Halyk Finance. Аналитический обзор «Монетарная политика Республики Казахстан» — структура и цели денежно-кредитных инструментов. (halykfinance.kz)

Бокенова А.Д., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Куттыбаева Н.Б.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ЖҰМЫССЫЗДЫҚ МӘСЕЛЕСІ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

Мемлекет басшысы еңбек нарығы мәселелеріне арналған өз сөзінде статистикалық көрсеткіштерге ғана емес, жұмыссыздықтың туындау себептеріне де назар аударады. Ол экономикадағы құрылымдық реформаларды да, адами капиталды дамыту жөніндегі белсенді жұмысты да қамтитын кешенді тәсілдің қажеттілігін атап көрсетеді.[1]

Қазіргі таңда жұмыссыздық деңгейі елдің экономикалық тұрақтылығы мен халықтың өмір сүру сапасын айқындайтын негізгі көрсеткіштердің бірі болып отыр. Ол халықтың табыс деңгейін төмендетіп қана қоймай, әлеуметтік теңсіздіктің күшеюіне, кедейліктің артуына және қоғамдық тұрақсыздыққа алып келуі мүмкін. Сондықтан жұмыссыздық деңгейі кез келген ел үшін экономикалық қауіпсіздік пен әлеуметтік тұрақтылықтың маңызды көрсеткіші болып саналады.

Қазақстан экономикасының дамуындағы ең өзекті мәселелердің бірі — жұмыссыздық. Индустриалдық-инновациялық секторларды дамытуға бағытталған мемлекеттік саясатқа қарамастан, жұмыссыздық деңгейі әлі де жоғары, әсіресе жастар мен еңбекке жарамды халықтың белсенді бөлігі арасында. Бұл фактор экономиканың тұрақтылығына, әлеуметтік шиеленіске және халықтың әл-ауқатының төмендеуіне тікелей әсер етеді.

Қазақстан экономикасындағы жұмыссыздық мәселесі бүгінгі таңда ерекше өзекті болып отыр. Әлемдік экономикалық тұрақсыздық, инфляциялық үдерістер, еңбек нарығындағы құрылымдық өзгерістер және технологиялық дамудың жеделдеуі жұмыссыздықтың жаңа түрлерінің пайда болуына ықпал етуде. Бұл жағдай халықтың әлеуметтік жағдайына, әсіресе жастар мен ауыл тұрғындарының өмір сүру деңгейіне тікелей әсер етеді. Қазіргі кезеңде еңбек нарығы мен білім беру жүйесі арасындағы сәйкессіздік, білікті кадрлардың тапшылығы және аймақтар арасындағы экономикалық теңсіздік жұмыссыздық мәселесін ушықтырып отыр. Сонымен қатар, цифрландыру мен автоматтандырудың кеңеюі кейбір мамандықтарға сұранысты азайтып, жұмыс күшінің қайта даярлануын талап етеді. [2]

Қазақстанда жұмыссыздықтың әртүрлі түрлері, соның ішінде табиғи және циклдік жұмыссыздық бар. Еңбек нарығындағы сұраныс пен жұмыс іздеушінің мамандығы немесе

біліктілігінің сәйкес келмеуі сияқты факторлар жұмыс табуды мүмкін емес етеді. Жастардың жұмыссыз қалу себептері сан алуан. Тіпті дипломы барларының өзі де еңбек нарығында өз орнын таба алмай сенделіп жүр. Бірі сұраныссыз мамандық иесі болса, енді бірі тәжірибесі жоқ деген желеумен шетте қалып отыр. Еңбек нарығы жақсы дамыған Алматы, Астана секілді ірі қалаларда жұмыс табу мүмкіндігі жоғары болғанымен, аталған аймақтарда да еңбекке орналасу үшін бәсекелестік өте жоғары. Тіпті жастар арасындағы еңбек миграциясы да артып келеді, яғни ауылдағы жастар ірі қалаға жұмыс іздеп кетеді, бірақ ондағы өмір сүру бағасының жоғарылығы мен әлеуметтік қолдаудың жеткіліксіздігі салдарынан көпшілігі бейресми жұмыспен айналысуға мәжбүр болады. [5]

Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігіне қарасты Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес, Қазақстандағы жұмыссыздықтың негізгі себептеріне жұмыс таба алмау (құрылымдық жұмыссыздық), өз еркімен жұмыстан шығу, өндіріс көлемінің қысқаруы, сондай-ақ еңбек күшіне сұраныс пен ұсыныс арасындағы теңгерімсіздік жатады. 2025 жылдың 3-тоқсанында жұмыссыздық деңгейі 4,6% құрады, ал жұмыссыздардың едәуір бөлігін жастар (34 жасқа дейінгі) құрайды. [4]

Елдегі жұмыссыздық мәселесін шешу үшін кешенді тәсілдер қажет. Бұған білім беру жүйесін модернизациялау, еңбек нарығының сұранысына сәйкес жаңа мамандықтарды даярлау, сондай-ақ кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жандандыру кіреді. Мемлекет тарапынан шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау, жаңа жұмыс орындарын ашуға ықпал ету, инвестиция тарту және өңірлерді дамыту жобалары да маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, халықтың әлеуметтік қорғау жүйесін нығайту, жұмыссыздарға уақтылы қолдау көрсету және оларды еңбекке тарту шаралары да жүзеге асырылуы тиіс.

Қазақстанда жұмыссыздықты төмендету үшін бірқатар шаралар қабылдануда:

1. Мемлекеттік бағдарламалар: «Еңбек», «Жастар практикасы», «Дипломмен ауылға» сияқты жобалар жұмыссыз жастарды жұмыспен қамтуға бағытталған.

2. Экономиканы әртараптандыру: Өңдеу өнеркәсібі, туризм, ауыл шаруашылығы және қызмет көрсету салаларын дамыту арқылы жаңа жұмыс орындарын құру.

3. Кәсіби білім беру және қайта даярлау: Еңбек нарығында сұранысқа ие мамандарды даярлау, кәсіби дағдыларды жетілдіру.

Президент Жолдауында жастар мен жоғары оқу орындарының түлектерін қолдау мәселесі ерекше орын алады. Шынында да, қазақстандықтардың жаңа буыны кәсіби салада өз орнын қаншалықты табысты таба алатындығына бүкіл елдің болашағы байланысты. Білім беру мекемелерінің бизнеспен өзара іс-қимылының, еңбек нарығында өзекті мамандықтарды алу үшін жағдай жасаудың, сондай-ақ жастар арасында кәсіпкерлік белсенділікті ынталандырудың маңыздылығы атап өтіледі. [3]

Жалпы жастардың жұмыссыздығы бүгінгі ғана емес, елдің болашағына әсер ететін жүйелі проблема. Ол білім беру жүйесінен басталып, еңбек нарығының құрылымымен жалғасады. Жаңа жұмыс орындары құрылмайынша, кәсіптік бағдар жолға қойылмайынша, жастар арасындағы жұмыссыздық азаймауы мүмкін.

Жұмыссыздық мәселесін шешуде және болашақта айтарлықтай нәтижелер алу үшін бірқатар ұсыныстар қосар едім:

Білім беру бағдарламаларын технологияға бейімдеп, тәжірибеге бағыттау;

Мамандық таңдауды бейім мен нарық сұранысына негіздеу;

Жаңа жұмыс орындарын құру және жастардың жеке кәсіп бастауына қолдау көрсету;

Ауыл жастарының тілдік, цифрлық, кәсіби дайындық деңгейін арттыру;

Егер Қазақстанда экономиканы әртараптандыру, инновациялар мен цифрландыруды дамыту, кәсіби даярлық пен жастарды жұмыспен қамту бағдарламаларын кеңейту сияқты шаралар жалғаса берсе, жұмыссыздық деңгейі болашақта айтарлықтай төмендеп, халықтың әлеуметтік жағдайы жақсаратындығы күтілуде. Сонымен қатар, жаңа экономикалық салалар мен технологиялық секторлардың дамуы еңбек нарығын жаңартып, жастар мен тәжірибелі мамандар үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

1. Самұханов, Б. Қазақстан экономикасы: теория және тәжірибе. Алматы: ЭкоНИ, 2021. 320 б.
2. Тұрысов, М. Әлеуметтік-экономикалық мәселелер және еңбек нарығы. Алматы: Қазақ университеті, 2020. 256 б.
3. Жұмабаев, А. Экономика және қоғам: нарықтық реформалар. Астана: ЭкоНЦ, 2019. 280 б.
4. Статистика Ұлттық бюросы. Қазақстан Республикасының еңбек нарығы және жұмыссыздық статистикасы. stat.gov.kz
5. Бектұр, С. Макроэкономика негіздері. Алматы: Экономика, 2018. 400 б.

Болатова Қ.К., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - к.э.н., қауымдастырылған профессор Асанова М.К.

КРЕАТИВТІ ЭКОНОМИКА – МЕГАПОЛИСТЕРДІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ҚОЗҒАУШЫ КҮШІ

Жаңа жұмыс орындарын құруда және қалаларда жұмыспен қамтуды әртараптандыруда креативті экономика маңызды рөл атқарады. Дизайн, сәулет, IT, кино және анимация, медиа, жарнама, баспа ісі және мәдени жобалар сияқты креативті индустрияларды дамыту жоғары білікті мамандар үшін де, аралас мамандықтар өкілдері үшін де жұмыс орындарының кең спектрін қалыптастыруға ықпал етеді. Креативті экономика шағын және орта бизнесті, стартаптарды және жобалық қызметті дамытуды ынталандырады, бұл жұмыссыздық деңгейін төмендетеді және еңбек нарығының икемділігін арттырады. Бұдан басқа, ол қашықтықтан жұмыс пен кросс-тәртіптік мамандықтарды қоса алғанда, жұмыспен қамтудың жаңа нысандарының пайда болуына ықпал етеді.

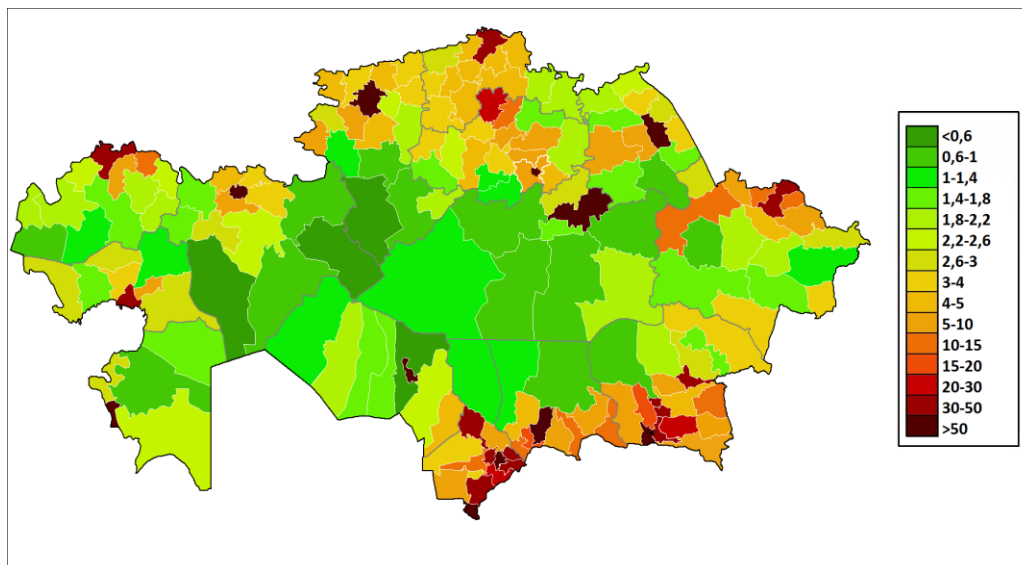
Креативті индустриялардың белсенді дамуы туристік тартымдылықтың өсуіне, мәдени ортаның нығаюына және экономиканы әртараптандыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, креативті секторды қолдау заманауи технологияларды енгізуге, жаңа жұмыс орындарын құруға және ұлттық және халықаралық деңгейде мегаполистердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді. [3]

Өзара байланысы бар әлемде өнерді, мәдениетті, медианы, дизайн мен технологияны қамтитын креативті индустриялар экономикалық, әлеуметтік және мәдени прогрестің маңызды қозғаушы күшіне айналууда. Бұл салалар инновациялар мен шығармашылықты ынталандырып қана қоймай, жұмыс орындарын ашады, экономикалық өсуге ықпал етеді және мәдени әртүрлілікті кеңейтеді. Инновацияларды дамыта отырып, елдер өз экономикаларын жаһандық экономикалық ауытқуларға барынша төзімді ете отырып, әртараптандыра алады..[1]

Тауарлар мен қызметтерді сатып алушылар мен сатушылар арасындағы алмасуды қамтамасыз ететін процестер мен рәсімдердің қазіргі жай-күйі мен қызметінің тармақталған желілері бар және ақпараттық технологиялар мен әлеуметтік желілер арқылы байқауға болады.[4] Креативті индустриялар субъектілерінің жұмыс істеуі көбінесе урбанизацияланған аудандарда және ақпараттық технологиялармен жақсы байланысы бар жеткілікті дамыған өңірлерде шоғырланатын болады. Бұл шығармашылық қызмет нәтижелерін өндірушілер мен тұтынушыларға жергілікті және жаһандық нарықтарға қол жеткізуге көмектеседі. Жұмыспен қамту құрылымы және жекелеген қаланың, өңірдің экономикалық жағдайлары креативті индустриялардың белсенді дамуының орнын айқындай алады. Кәсіпкерлік қызметті жүргізудің қолайлы жағдайлары және мәдениеттің дамуы адамдарды шығармашылық әлеуетті іске асыру және жаңа кәсіпорындар ашу үшін жаңа мүмкіндіктер іздеуге ынталандыратын болады. Сондықтан шығармашылық саланың өкілдері

креативтіліктің жоғары деңгейімен, инновациялармен және кәсіпорындардың жұмыс істеуі үшін қолайлы жағдайлармен сипатталатын аудандарда орналасуы мүмкін[5]

Қазақстандық мегаполистер, атап айтқанда Алматы, Нұр-Сұлтан және Шымкент креативті индустриялар орталықтарын қалыптастыру және дамыту үшін айтарлықтай әлеуетке ие. [3] Бұл қалаларда жастардың шығармашылық әлеуетін ашу, инновациялық жобаларды іске асыру және мәдениет пен шығармашылық саласындағы кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасалуда (1-сурет).

1-сурет. Қазақстандағы халықтың шоғырланған аумағы

Е с к е р т у - Қазақстанның халық тығыздығы [6]

Креативті индустриялар кластерлерге, көбінесе дәстүрлі кәсіпорындар (зауыттар немесе фабрикалар) шығарылатын қаланың немесе өңірдің өнеркәсіптік аудандарына бірігу үрдісіне ие. «Креативті кластер» (creative cluster) терминін ЮНЕСКО-ның Creative Cities бағдарламасының кураторы Саймон Эванс тұжырымдады. Ол жаңа ұғымды белгілі бір аумаққа шоғырланған шығармашылық сала кәсіпкерлерінің қауымдастығы ретінде қарастырды. [2]

Бүгінде бүкіл әлемде креативті индустриялар инновациялардың, экономикалық өсудің, жеке әл-ауқаттың және қоғамның тұтастығының көзі болып танылды, бірақ олардың әлеуетін пайдалану күрделі міндет болуы мүмкін. Сонымен қатар, экономиканың сипатталатын ерекше секторын қалалар мен өңірлерді экономикалық тұрғыдан неғұрлым жайлы және өмір сүруге тартымды жерлерге жаңғырту құралы ретінде қарастыруға болады.

Әдебиет

1. Креативті экономика. – 2021. - Т. 15, № 10. - С. 3725-3740. – DOI 10.18334/ce.15.10.113714

2. Амосова Е.В. Шығармашылық кластерлер индустриялық мұра объектілерін сақтау және редевелопмент тәсілі ретінде//Қоғам. Сәрсенбі. Даму. – 2019. – № 3(52). – с. 98-102.

3. Қазақстандағы креативті индустриялардың күші: тұрақты дамудың жолы 2024 <https://aifc.kz/wp-content/uploads/2025/01/kreativnye-industrii-kazahstana-trendy-i-perspektivy.pdf>

4. Florida R. sonic city: The evolving economic geography of the music industry//Білім беруді жоспарлау және зерттеу журналы. – 2014. – 29. - № 310-321-жол.

5. Lee S.Y., Florida R., Ács Z.J. Шығармашылық және кәсіпкерлік: Жаңа фирмалар құруды өңірлік талдау//Өңірлік зерттеулер. – 2004. – № 38. - 879-891-жол.

6. Қазақстанның халық тығыздығы

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%9F%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D

Булатов А.Р., Шеварыкин А.Г., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВЛИЯНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Экономический рост в Республике Казахстан в значительной степени определяется объемом и эффективностью привлечения внешнего капитала. В контексте глобальной интеграции иностранные инвестиции становятся ключевым инструментом модернизации, повышения производительности и конкурентоспособности национальных экономик. По данным Национального статистического бюро, прямые иностранные инвестиции в 2024 году составили около 28 миллиардов долларов США, что на 9 % больше, чем в предыдущем году [1]. Однако увеличение инвестиций не всегда сопровождается эффективным распределением: основная часть капитала по-прежнему направляется на сырьевые товары, главным образом нефть и газ.

Основным препятствием на пути развития остается высокая концентрация отраслей промышленности. Более половины иностранных инвестиций направляется в добывающие отрасли, в то время как машиностроение, сельское хозяйство и высокие технологии получают небольшую долю [2]. Такая структура инвестиций ограничивает диверсификацию и снижает устойчивость экономики к колебаниям мировых цен на сырьевые товары. Региональный аспект также является неравномерным: большинство проектов находятся в западных регионах, в то время как центральные и северные регионы имеют дефицит капитала.

Таблица 1

Основные проблемы в сфере иностранных инвестиций Республики Казахстан

№	Основные проблемы	Ключевые аналитические данные	Пути решения
1	Зависимость от сырьевых инвестиций	В 2024 г. ПИИ снизились до \$17,1 млрд (-28 % к 2023 г.), при этом добыча нефти и газа упала на 46 % [1].	Диверсификация ПИИ в несырьевые отрасли: промышленность, ИТ, сельское хозяйство. Государственные льготы и стимулы.
2	Неравномерное распределение инвестиций по регионам	70 % инвестиций приходится на Алматы, Астану и Атыраускую область [2].	Создание СЭЗ в регионах, развитие инфраструктуры и региональных инвестиционных программ.
3	Не достижение целевых показателей	План до 2029 г.: привлечь \$150 млрд ПИИ, фактически — \$17 млрд в 2024 г. [3].	Повышение прозрачности и стабильности законодательства, упрощение процедур.
4	Снижение реинвестированных доходов	Реинвестированные прибыли сократились на 93,4 %, чистый приток — на 98,4 % [3]	Введение налоговых стимулов для реинвестиций, развитие механизмов ГЧП.

В 2024 году Казахстан столкнулся с сокращением прямых иностранных инвестиций до 17,1 млрд долларов США (-28 % к 2023 году), что свидетельствует о его зависимости от сырьевых товаров и ограниченной экономической диверсификации [1]. Инвестиции по-прежнему сосредоточены в трех регионах - Алматы, Астане и Атырауской области, в то время как другие регионы теряют капитал. Цели, поставленные для привлечения ПИИ, не были в значительной степени достигнуты, а уровень реинвестируемых доходов снизился более чем на 90 %, что отражает низкий уровень доверия к инвестициям. Стабилизация ситуации требует диверсификации инвестиций в не горнодобывающей промышленности, укрепления региональной инвестиционной политики и обеспечения транспарентности и предсказуемости законодательства наряду с налогово-бюджетными стимулами и

разработкой механизмов ГЧП. Важно, чтобы Казахстан перешел от модели экспорта сырьевых товаров к устойчивой инвестиционной политике, основанной на инновациях и развитии человеческого капитала. Это требует систематической работы по повышению доверия инвесторов, оцифровывания инвестиционных процедур и укрепления международного имиджа страны как надежного партнера.

Внутренние проблемы с инвестиционным климатом включают бюрократические барьеры, недостаточную защиту прав инвесторов, ограниченную прозрачность процедур и медленное осуществление инфраструктурных проектов. Эти факторы ограничивают развитие нетоварных секторов и снижают привлекательность Казахстана для долгосрочных инвесторов. Однако государство принимает меры по улучшению инвестиционного климата. Казахстан занимает лидирующую позицию в Центральной Азии по привлечению прямых иностранных инвестиций, аккумулируя около 60 % их регионального объема [3].

Ключевые инициативы включают развитие партнерских отношений между государственным и частным секторами, оцифровку государственных услуг и создание инвестиционных центров, включая Международный финансовый центр «Астана» (IFCA). Эти меры направлены на повышение прозрачности, упрощение административных процедур и оказание институциональной поддержки инвесторам. Существует необходимость перехода от сырьевого сектора к производству, инновациям и экологически чистым технологиям в целях повышения эффективности инвестиций. Приоритетными областями должны быть развитие перерабатывающей промышленности, «зеленая» энергия, логистика и IT сферы. Введение налогово-бюджетных стимулов, поддержка экспорта несырьевых товаров и совершенствование транспортной инфраструктуры будут способствовать диверсификации экономики и региональному развитию.

Иностранные инвестиции остаются одним из ключевых факторов экономического роста в Казахстане. Его комплексное и стратегическое использование может ускорить технологическое обновление, создать новые рабочие места и укрепить устойчивость национальных экономик. В долгосрочной перспективе особое значение имеет стабильная институциональная среда, основанная на прозрачности, предсказуемости и доверии инвесторов.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан. <https://stat.gov.kz>
2. Официальный сайт министерство национальной экономики Республики Казахстан. <https://economy.gov.kz>
3. Asian Development Bank (ADB). Kazakhstan Country Partnership Strategy 2023–2027. L: <https://www.adb.org>

Вахитов И. Ж., Толегенов Е. С., Ергали Ж. Ж., 2 курс бакалавриат (Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева)
Научный руководитель - Байгабулова К.К., к.э.н., профессор

АКТУАЛЬНОСТЬ КЛАССИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАК БАЗЫ УПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Классическая (административная) школа управления (1920-1950 гг.) — это одна из школ менеджмента, которое сосредоточилось на улучшении эффективности организации в целом. Ее принципы, методы управления используются по всему миру, в том числе и в Казахстане. [1]

Административная школа развила и применила идеи школы научного управления (Тейлора, Гилбертов) в масштабах всей организации. Если создатели научного управления

начинали с позиции рабочего, то основатели административной школы (Файоль, Эмерсон, Урвик) были топ-менеджерами крупного бизнеса. Их интересовала эффективность всей системы. Направлением развития была рационализация производства (продолжение линии Тейлора), а также исследование общих проблем управления — главное новшество школы. [1]

Таблица 1

Сравнение вклада основоположников административной школы [2]

Критерий	Анри Файоль	Макс Вебер	Линдолл Урвик
Ключевая идея	Управление — это особая универсальная деятельность, основанная на чётких функциях и принципах	Эффективность организации достигается через формализованную бюрократическую систему и законную власть	Принципы управления универсальны и могут применяться в любой формальной организации
Главный вклад	14 принципов и 5 функций управления	Идеальный тип рациональной бюрократии	Синтез принципов управления, диапазон контроля, принцип соответствия
Подход к организации	Иерархия, единоначалие, дисциплина	Жёсткая иерархия, правила и инструкции	Чёткая структура и распределение полномочий
Отношение к персоналу	Работники — часть управляемой системы	Безличные, формальные отношения	Подбор кадров по компетенциям

Значение и влияние административной школы менеджмента.

Административная (классическая) школа менеджмента заложила научные основы системного управления организацией. Ее представители — А. Файоль, М. Вебер, Л. Урвик — сформировали ключевые управленческие категории: функции управления, организационная структура, иерархия, полномочия и ответственность.

Основные положения административной школы имеют также прямое значение для современной экономики Казахстана, а именно:

- выделение универсальных функций управления (планирование, организация, координация, контроль) способствует повышению эффективности реализации государственных программ и корпоративных стратегий;
- формализация управленческих процессов обеспечивает прозрачность, предсказуемость и снижение субъективности управленческих решений;
- принцип иерархии и разграничения полномочий укрепляет институциональную устойчивость государственных органов и крупных организаций;
- рациональная бюрократия М. Вебера создает основу для стабильности функционирования квазигосударственного сектора.

Критика и ограничения административной школы управления заключаются в том, что она недооценивала социальные аспекты и человеческий фактор, рассматривая сотрудников главным образом как исполнителей правил. Организация воспринималась как замкнутая и стабильная система, с избыточной формализацией процессов и правил, что замедляло принятие решений и снижало инициативу. Кроме того, универсальные принципы

управления, разработанные Файолем и Урвиком, не всегда применимы в разных условиях, отраслях и быстро меняющейся внешней среде.

В целом можно сказать, что в условиях цифровизации экономики и реформирования системы государственного управления Казахстана принципы административной школы сохраняют актуальность, обеспечивая управляемость, дисциплину и ответственность. При этом современные подходы (системный, ситуационный, поведенческий) дополняют классические положения, адаптируя их к динамичной внешней среде.

В заключение, административная школа менеджмента остается методологической базой формирования эффективных управленческих систем, что является необходимым условием решения социально-экономических задач и обеспечения устойчивого развития экономики Республики Казахстан.

Литература

1. «ОСНОВЫ МЕНЕДЖМЕНТА» Н.И. Гвоздев, А.Н. Древаль. 2011 г. 59 – 65 с.
2. https://de.ifmo.ru/bk_netra/page.php?dir=1&tutindex=3&index=6&layer=2

Вихорева.М.В., Константинова С.С., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Перова Н.С.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ПОДДЕРЖКИ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Социальное предпринимательство является важным инструментом устойчивого развития общества в Казахстане. Оно сочетает в себе экономическую активность и решение большого количества социальных проблем. В Казахстане социальный бизнес развивается динамично, что требует эффективной государственной политики, направленной на поддержку и масштабирование таких инициатив. Формирование благоприятной институциональной среды становится ключевым условием устойчивого развития социального предпринимательства. Особое значение приобретает ориентация государственной поддержки на измеримый социальный эффект, позволяющий оценивать вклад социальных предприятий в решение приоритетных социально-экономических задач страны [1].

Социальное предпринимательство отличается от традиционного бизнеса тем, что основной целью является не максимум прибыли, а решение социально значимых задач. При этом финансовая устойчивость остаётся важной — успешные социальные предприятия не только получают финансирование извне, но и зарабатывают через рынок. Доходная деятельность позволяет социальным предприятиям снижать зависимость от грантов и субсидий, обеспечивать долгосрочную стабильность и самостоятельно реинвестировать прибыль в достижение социальных целей. Таким образом, социальное предпринимательство занимает промежуточное положение между коммерческим бизнесом и благотворительной деятельностью [2].

Казахстан предпринимает шаги по формированию государственной поддержки социального предпринимательства. Усиливается взаимодействие государства с частным сектором в рамках механизмов государственно-частного партнёрства, что позволяет привлекать дополнительные ресурсы для реализации социальных инициатив. Особое внимание уделяется поддержке проектов, ориентированных на трудоустройство уязвимых групп населения, развитие инклюзивных услуг, а также устойчивое развитие регионов. В целом малое и среднее предпринимательство, в рамках которого развивается и социальный бизнес, формирует более трети валового внутреннего продукта страны и обеспечивает около

40 % занятости населения, что подчёркивает его значимость для социально-экономического развития условий Казахстана. [3].

Несмотря на предпринимаемые государством меры и в целом позитивную динамику развития социального предпринимательства. Так, число субъектов социального предпринимательства в стране заметно растёт, однако остаётся относительно невысоким в абсолютных значениях. По данным Министерства национальной экономики Республики Казахстан, количество зарегистрированных субъектов социального предпринимательства увеличилось с 835 в 2024 году до 1 672 к концу 2025 года, что означает двукратный рост за год. Одной из ключевых сложностей является ограниченность финансовых инструментов заметна на фоне общей динамики кредитования и поддержки МСП. Кредитование малого и среднего бизнеса в целом увеличивалось: в 2022 году объём новых кредитов для МСП вырос на более чем 16 %, а общий портфель кредитования увеличился на 20 % [5].

Дополнительно усиливает проблему тот факт, что во многих регионах уровень осведомлённости о преимуществах статуса «социальное предприятие» остаётся низким. Коммерческие финансовые институты, в свою очередь, проявляют низкую заинтересованность в кредитовании социальных предприятий в связи с повышенными рисками. В результате социальный эффект зачастую носит описательный характер, что затрудняет проведение объективного анализа результативности, снижает прозрачность использования государственных средств и ограничивает возможности принятия обоснованных управленческих решений как со стороны государства, так и со стороны инвесторов [4].

Социальное предпринимательство в Казахстане демонстрирует перспективы устойчивого роста и становится важным фактором социальной и экономической политики. По официальным данным Министерства национальной экономики Республики Казахстан, количество субъектов социального предпринимательства удвоилось за год: с 835 в 2024 году до 1 672 к концу 2025 года. Понятие социального предпринимательства в Казахстане впервые было официально закреплёно на нормативном уровне в 2021 году, а к 2022–2023 годам введены правила ведения реестра субъектов социального предпринимательства. Общие статистические данные по МСП показывают устойчивый рост числа предприятий, увеличения объёмов производства и трудовой занятости. Так, по данным Комитета по статистике, к 1 января 2025 года всего в секторе малого и среднего предпринимательства было зарегистрировано более 2,26 млн субъектов, которые обеспечивают занятость более 4,4 млн человек. Учитывая выявленные проблемы — от слабой нормативно-правовой базы до ограниченного доступа к финансированию и недостаточной инфраструктуры поддержки — можно выделить следующие практические пути решения: совершенствование нормативно-правовой базы - разработка и принятие отдельного закона о социальном предпринимательстве. Развитие устойчивых финансовых инструментов - создание государственных фондов и программ льготного кредитования. Формирование инфраструктуры поддержки - интегрировать программы поддержки в региональные и муниципальные стратегии развития [3].

Государственная политика поддержки социального предпринимательства в Казахстане находится на этапе становления и постепенного институционального укрепления. За последние годы были сделаны важные шаги: закреплёно понятие социального предпринимательства в законодательстве, введён реестр социальных предпринимателей, предусмотрены меры государственной поддержки гранты, субсидии, льготное финансирование, консультационная помощь. Однако развитие сектора по-прежнему сдерживается рядом проблем: недостаточной конкретизацией правового статуса, ограниченным доступом к финансированию, слабой информированностью предпринимателей о мерах поддержки, отсутствием устойчивых механизмов оценки социального эффекта и недостаточным уровнем межсекторного взаимодействия. Перспективы развития социального предпринимательства в Казахстане связаны с совершенствованием нормативно-правовой базы, расширением финансовых инструментов

поддержки, развитием образовательных и акселерационных программ, а также формированием устойчивой экосистемы сотрудничества государства, бизнеса и некоммерческого сектора. При системном подходе социальное предпринимательство может стать важным инструментом решения социальных проблем и устойчивого социально-экономического развития страны.

Литература

1. Okutayeva et al., Social entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan as a tool for increasing employment among socially vulnerable population groups 2025 - https://economics-msu.com.ua/en/journals/tom-12-2-2025/sotsialne-pidpriyemnitstvo-u-respublitsi-kazakhstan-yak-instrument-pidvishchennya-zaynyatosti-sotsialno-vrazlivikh-grup-naselennya?utm_source
2. Литвинова, Н.Е. Социальное предпринимательство: Теория и практика. Москва: Юрайт. (ред.). (2020).
3. Stat gov.kz. Динамика количества зарегистрированных субъектов МСП - <https://stat.gov.kz/>
4. OECD 2023. Количество субъектов социального предпринимательства в Казахстане. - <https://www.oecd.org/ru/publications/6151f6c2-ru/full-report/component-5.html>
5. Атамекен. Динамика роста социальных проектов https://atameken.kz/ru/news/48749-social-noe-predprinimatel-stvo-tekushaya-situaciya-i-razvitie-otrasli?utm_source

Ганина А. К., студентка 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Асанова М. К.

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЦЕНОВЫХ АКЦИЙ И КЕШБЭКА В РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛЕ КАЗАХСТАНА

В последние годы цифровизация экономики Республики Казахстан способствует активному росту безналичных расчетов и онлайн-коммерции, что меняет привычные механизмы формирования цен и стимулирования спроса. По данным аналитических отчетов, объем безналичных транзакций за первые девять месяцев 2025 года превысил 135 трлн тенге, что составляет более 130% валового внутреннего продукта страны [1]. Эти тенденции создали благоприятные условия для развития программ лояльности, среди которых кешбэк становится одним из эффективных инструментов ценовой конкуренции.

Цель исследования — изучить экономическую природу кешбэка и проанализировать его влияние на фактическую стоимость товара и поведение покупателей. Современный потребитель, сталкиваясь с широким ассортиментом товаров и услуг, ориентируется не только на номинальную цену, но и на дополнительные выгоды, предоставляемые продавцом или финансовой организацией [2].

С точки зрения классической микроэкономики предполагается рациональный выбор, основанный на минимизации расходов. Однако исследования поведенческой экономики показывают, что решения покупателей сильно зависят от психологического восприятия цены. Кешбэк — это механизм возврата части потраченных средств после покупки. В отличие от прямой скидки, он не снижает цену на момент покупки, но уменьшает фактические затраты потребителя [3].

Экономический эффект кешбэка проявляется через два уровня цены: номинальную и эффективную. Например, если товар стоит 10 000 тенге, а размер кешбэка составляет 10%, то реальная стоимость для покупателя равна 9 000 тенге. Хотя результат аналогичен прямой скидке, исследования показывают, что покупатели чаще выбирают варианты с кешбэком. Это объясняется феноменом ментального учета: возврат средств воспринимается как дополнительный доход, а не как экономия [4].

На казахстанском розничном рынке кешбэк активно применяют банки, маркетплейсы и сервисы доставки. Особенно популярны товары повседневного спроса: продукты питания, услуги общественного питания, транспорт и онлайн-покупки. По данным аналитики, более 85% розничных платежей осуществляются безналично, что усиливает влияние программ лояльности на потребительский выбор [1].

Использование кешбэка меняет распределение спроса между продавцами, не затрагивая себестоимость продукции. Покупатели обращают внимание не только на минимальную цену, но и на совокупную выгоду. Для продавцов и финансовых организаций кешбэк выполняет функцию ценовой дифференциации и формирует приверженность к определенным платформам или платежным системам [3].

Сравнение кешбэка с прямыми скидками показывает, что он мягче влияет на маржинальность бизнеса, сохраняя визуально высокую цену товара. Для покупателей же создается ощущение «вознаграждения», что снижает чувствительность к цене и способствует росту импульсивных покупок. Современные исследования показывают, что пользователи мобильных и безналичных платежей чаще готовы тратить больше, чем при расчетах наличными [4].

Также следует отметить, что распространение программ кешбэка имеет и ряд социально-экономических рисков. Формирование ощущения «дополнительного дохода» снижает контроль над расходами и стимулирует рост импульсивного потребления. В результате домохозяйства начинают ориентироваться не на реальную необходимость покупки, а на наличие бонуса или возврата средств. Это может приводить к увеличению необязательных расходов и снижению уровня накоплений населения. Кроме того, привязка потребителя к определенной платежной системе усиливает зависимость от финансовых сервисов и стимулирует частое использование рассрочек и кредитных продуктов. В долгосрочной перспективе подобные поведенческие изменения способны влиять на структуру потребления, уровень сбережений и финансовую устойчивость домохозяйств, что позволяет рассматривать распространение кешбэка как фактор современных социально-экономических трансформаций.

Потребительское поведение в условиях цифровой экономики приобретает новые черты. Все чаще покупатели оценивают не только стоимость товара, но и удобство совершения покупки, скорость получения товара, наличие бонусов и программ лояльности. Это создаёт ситуацию, когда ценовое решение формируется на основе комплексной оценки выгоды, а не только номинальной цены.

Психологический эффект кешбэка заключается в том, что возвращенные средства воспринимаются как «дополнительный доход», что стимулирует повторные покупки и повышает лояльность к бренду или платежной системе. Такой механизм особенно эффективен в сегменте повседневного спроса, где конкуренция высока, а разница в цене между аналогичными товарами минимальна [5].

С точки зрения продавца, кешбэк позволяет выделиться среди конкурентов, не прибегая к прямым скидкам, которые могут снижать уровень прибыли компании. Применение подобных программ создает долгосрочную привязанность потребителей и повышает ценность бренда, формируя устойчивую клиентскую базу [3].

В перспективе использование кешбэка в Казахстане будет расширяться вместе с ростом цифровых платежей и развитием онлайн-торговли. Можно ожидать появления более гибких и персонализированных бонусных программ, ориентированных на конкретные сегменты потребителей. Это будет стимулировать конкуренцию между продавцами и финансовыми платформами, повышать качество сервиса и создавать новые возможности для формирования потребительской привязанности. В результате кешбэк станет не только инструментом краткосрочного стимулирования продаж, но и важным элементом стратегического развития розничного рынка в цифровую эпоху [2].

Экономический анализ показывает, что кешбэк выполняет одновременно маркетинговую и ценовую функцию, формируя спрос, стимулируя конкуренцию и влияя на финансовые решения домохозяйств.

Литература

1. Аналитический центр АФК. Обзор безналичных транзакций в Республике Казахстан. URL: <https://www.afk.kz/ru/analytics/obzoryi-finansovogo-sektora/obzor-statistiki-po-beznalichnyim-tranzakciyam-za-9-mesyaczev-2025.html>
2. Forbes Kazakhstan. Цифровизация платежей в Казахстане: тенденции и перспективы. URL: <https://forbes.kz/articles/tsifrovizatsiya-platezhey-v-kazahstane-prodolzhaet-stremitelno-rastie0fe79>
3. ProDengi.kz. Банковские программы лояльности и кешбэк в Казахстане. URL: <https://prodengi.kz/post/banki-predlagayut-do-60-kesbeka-ctoby-uderzat-polzovatelei>
4. Jiang Y. The Influence of Payment Method on Consumer Behavior: Do Consumers Pay More with Mobile Payment? URL: <https://arxiv.org/abs/2210.14631>
5. Langen H., Huber M. Coupon Campaign Effectiveness and Consumer Response. URL: <https://arxiv.org/abs/2204.10820>

Гасан-Оглы А.М., студент 4 курса, Д.С. Савденбек, студент 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Жарасбаева А.Ж.

МЕТОДЫ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ ПРОЕКТАХ

В условиях высокой неопределённости современные предпринимательские проекты сталкиваются с множеством рисков – финансовых, операционных, регуляторных и репутационных. Статья рассматривает ключевые методы минимизации рисков, применимые в Казахстане: системная оценка рисков (СУР), диверсификация деятельности, резервирование и страхование, внедрение цифровых инструментов и гибких моделей управления, а также учет этических аспектов при использовании ИИ и обработки данных[3], [4]. На примере отечественных институтов поддержки бизнеса и государственных инициатив показано, как сочетание регуляторных мер и практических инструментов снижает уязвимость проектов и повышает устойчивость МСП. Современное предпринимательство развивается в условиях высокой неопределённости и постоянно меняющихся экономических реалий. Для успешного ведения бизнеса сегодня уже недостаточно только креативных идей и инноваций – необходимо уметь грамотно управлять рисками. Именно управление рисками становится важнейшим инструментом устойчивости и конкурентного преимущества в долгосрочной перспективе [4]. Одним из ключевых направлений является внедрение системной оценки рисков. Такой подход позволяет не только выявлять возможные угрозы, но и заранее готовиться к ним. В рамках системы управления рисками проводится идентификация факторов, их качественная и количественная оценка, а также разработка мер реагирования и контроля [5]. Для предпринимателя это означает необходимость регулярных оценок рисков, составления риск-реестров и формирования конкретных планов действий. Постоянный аудит, распределение ответственности и использование показателей эффективности помогают отслеживать результаты и своевременно корректировать стратегию.

Не менее значимым направлением становится диверсификация и внедрение гибких бизнес-моделей. Когда источники дохода, поставщики и рынки сбыта разнообразны, бизнес меньше зависит от отдельных рисков – валютных, сезонных или рыночных. Для казахстанских предприятий, особенно региональных и аграрных, диверсификация играет особую роль: расширение каналов продаж, добавление новых услуг или переход на

гибридные модели позволяют устойчиво развиваться даже при внешних колебаниях. Такой подход делает бизнес более гибким и способным адаптироваться к изменениям рынка.

Большое значение имеют финансовые инструменты снижения рисков – создание резервов, страхование и использование программ государственной поддержки. Финансовая подушка безопасности позволяет предпринимателю легче пережить временные трудности. Страхование имущества, ответственности и перерывов в деятельности помогает превратить непредсказуемые убытки в управляемые ситуации. Для малого и среднего бизнеса Казахстана доступны различные страховые продукты, а также программы поддержки и гарантирования кредитов [1], [6]. Всё это снижает вероятность финансовых кризисов и обеспечивает стабильность.

Стоит отметить, что важную роль в управлении современными рисками играют цифровые технологии и аналитика. Применение автоматизированных систем, платформ мониторинга и инструментов анализа данных позволяет заранее выявлять потенциальные угрозы и оценивать их влияние на проект. Цифровые решения помогают управленцам принимать более обоснованные решения, оперативно реагировать на изменения и предотвращать ошибки [4], [5]. Внедрение аналитических панелей, автоматических уведомлений, а также интеграция данных в управленческие процессы повышают прозрачность и эффективность бизнеса. Особое внимание стоит уделить этическим аспектам цифровизации, особенно в вопросах искусственного интеллекта и защиты данных. Активное использование ИИ создаёт новые возможности, но и порождает риски - от предвзятости алгоритмов до утечек персональных данных. Поэтому компании должны внедрять принципы «конфиденциальность по умолчанию» (privacy by design), проводить аудит своих алгоритмов, тестировать их на объективность и документировать источники данных [3], [4]. Этичное обращение с информацией помогает предотвратить не только юридические проблемы, но и репутационные потери, которые могут быть куда опаснее материальных убытков. Не менее важно развивать комплаенс и правовую защиту бизнеса. Соблюдение нормативных требований, корректное оформление договоров и конструктивное взаимодействие с государственными органами позволяют избежать административных рисков. Для казахстанских предпринимателей полезным инструментом становятся консультации и поддержка со стороны институтов развития, таких как «Даму» и «Атамекен». Юридическая грамотность, открытость и сотрудничество с регуляторами укрепляют репутацию компании и снижают вероятность штрафов и блокировок.

В современной деловой среде всё большее значение приобретает социальная ответственность и инклюзия. Компании, которые учитывают интересы общества, инвестируют в развитие сотрудников, поддерживают экологические инициативы и внедряют принципы равного доступа, получают важное преимущество – доверие со стороны потребителей и партнёров [4]. Корпоративная социальная ответственность становится не просто модным направлением, а обязательным элементом устойчивого бизнеса. Участие в образовательных и социальных проектах, поддержка местных сообществ и внедрение ESG-принципов укрепляют репутацию компании и снижают социальные риски [2].

Для предпринимателей Казахстана минимизация рисков должна рассматриваться как комплексный процесс, объединяющий управленческие, финансовые, технологические и этические меры. Создание системы управления рисками, диверсификация деятельности, страхование и применение цифровой аналитики дают сильный синергетический эффект. В то же время, внедрение этических стандартов и защита данных становятся не только моральным, но и стратегическим приоритетом [3], [4].

Литература

1. Фонд развития предпринимательства «ДАМУ». Программы поддержки бизнеса [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <https://www.damu.kz>

2. Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». Поддержка бизнеса, департаменты правовой защиты и комплаенс [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.atameken.kz>

3. Концепция развития искусственного интеллекта Республики Казахстан на 2024–2029 годы. Официальный правовой документ [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <https://adilet.zan.kz>

4. Министерство искусственного интеллекта и цифрового развития Республики Казахстан. Информация о деятельности и регуляторных инициативах [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <https://www.gov.kz>

5. Государственная корпорация и Комитет государственных доходов Республики Казахстан. Публикации о внедрении систем управления рисками и аналитике больших данных [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <https://kgd.gov.kz>

6. Страховые компании Казахстана (НСК, ASKO, Евразия и др.). Страховые продукты для бизнеса [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <https://www.nsk.kz>

7. Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». Консультационные и правовые услуги для субъектов МСП [Электронный ресурс]. -Режим доступа: <https://services.atameken.kz>

Гизатулина Е.Д., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПРОБЛЕМА НЕРАВЕНСТВА ДОХОДОВ В КАЗАХСТАНЕ: МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Неравенство доходов является одной из ключевых социально-экономических проблем Казахстана, оказывающей прямое влияние на устойчивость национальной экономики и качество жизни населения. Рост разрыва между высоко и низкодоходными группами населения приводит к снижению социальной сплоченности, ограничивает внутренний спрос и препятствует формированию справедливой модели экономического роста. Проблема неравенства имеет макроэкономическую природу и тесно связана с особенностями распределения производственных ресурсов, структуры занятости и эффективности государственной политики.

Согласно данным Бюро национальной статистики, коэффициент Джини в Казахстане в последние годы колеблется в пределах 0,27–0,29, что указывает на умеренный, но устойчивый уровень неравенства. Основными причинами такой дифференциации доходов являются территориальные различия в уровне развития регионов, концентрация капитала в крупных городах, несбалансированность трудового рынка и высокая доля теневой экономики.[1]

Макроэкономические факторы неравенства включают неравномерное распределение капитала, низкую производительность труда в сельском хозяйстве и сфере услуг, недостаточную диверсификацию экономики, а также ограниченный доступ части населения к качественному образованию и медицинским услугам. Эти факторы формируют устойчивые различия в уровне человеческого капитала, что усиливает социальную стратификацию. Кроме того, высокая инфляция снижает реальную покупательную способность граждан с фиксированными доходами, усиливая разрыв между богатыми и бедными.

Таблица 1

Динамика показателей неравенства доходов в Казахстане

Показатель	2020	2021	2022	2023
Коэффициент Джини	0,278	0,281	0,285	0,287
Доля населения с доходами ниже прожиточного минимума, %	5,3	4,9	4,6	4,8
Среднемесячный доход, тыс. тенге	207,5	240,3	272,4	306,7
Примечание – источник [1]				

Анализ статистических данных показывает, что несмотря на умеренный уровень коэффициента Джини (0,27–0,29), в Казахстане наблюдается его постепенный рост, что свидетельствует об усилении дифференциации доходов. Даже незначительное увеличение показателя в динамике формирует устойчивый социально-экономический разрыв. Рост среднемесячных доходов населения за 2020–2023 гг. не означает пропорционального улучшения благосостояния всех слоев населения. Существенное влияние оказывает инфляция, которая снижает реальные доходы, особенно у граждан с фиксированной заработной платой. Это усиливает различия между высоко и низко доходными группами. Последствия неравенства доходов проявляются не только в социальной сфере, но и в макроэкономической динамике страны. Высокий уровень дифференциации снижает совокупный потребительский спрос, препятствует эффективной реализации человеческого потенциала и способствует миграции трудовых ресурсов. Низкие доходы населения сдерживают развитие внутреннего рынка, что ведёт к зависимому типу экономического роста, ориентированного на экспорт сырья. Это, в свою очередь, делает экономику уязвимой к внешним шокам.[2]

Для снижения неравенства доходов необходим комплекс мер макроэкономического регулирования. В их числе – совершенствование налоговой политики с акцентом на прогрессивное налогообложение, повышение минимальной заработной платы, развитие социальной инфраструктуры и создание условий для равного доступа к образованию и здравоохранению. Важным направлением является также стимулирование занятости и повышение производительности труда в регионах, что позволит сократить территориальные диспропорции.[3]

Таким образом, неравенство доходов в Казахстане является системной макроэкономической проблемой, обусловленной структурными особенностями экономики, региональными диспропорциями и различиями в уровне человеческого капитала. Несмотря на рост номинальных доходов, сохраняется тенденция к усилению дифференциации. Для обеспечения устойчивого развития необходимо проведение комплексной государственной политики, направленной на повышение доступности образования и занятости, совершенствование налогового регулирования и сокращение региональных различий. Снижение неравенства следует рассматривать как стратегическое условие формирования инклюзивной и стабильной экономики.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. URL: <https://stat.gov.kz>
2. Министерство национальной экономики РК. Отчеты о социально-экономическом развитии, 2024.
3. Официальный информационный ресурс Премьер-министра РК. URL: <https://primeminister.kz/>

Глушкова В.С., студент 1-го курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

БЛАГОСОСТОЯНИЕ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Каждое государство, в том числе и Республика Казахстан стремится к увеличению, усилению и поддержке благосостояния своего народа. В связи с этим государственными органами ставятся цели и разрабатываются задачи для обеспечения населения всеми, находящимися в распоряжении государства благами в полном объеме.

Послание Президента народу Казахстана «Казахстан в эпоху искусственного интеллекта: актуальные задачи и их решения через цифровую трансформацию» от 8 сентября

2025 года показывает факт колоссального стремления Главы государства для развития благосостояния своего народа. Об этом свидетельствуют поручения данные Правительству, касающиеся разного рода вопросов, но самое главное, представляющее интерес для анализа – это повышение доходов граждан. Как итог, принятие от 19 ноября 2025 года Программы по макроэкономической стабилизации и повышению благосостояния населения на 2026-2028 годы [1].

По данным Бюро национальной статистики Казахстана каждый год происходит подсчёт номинальных доходов граждан [2]. Проследим изменения в их денежном выражении согласно представленной ниже диаграмме (Рисунок 1).

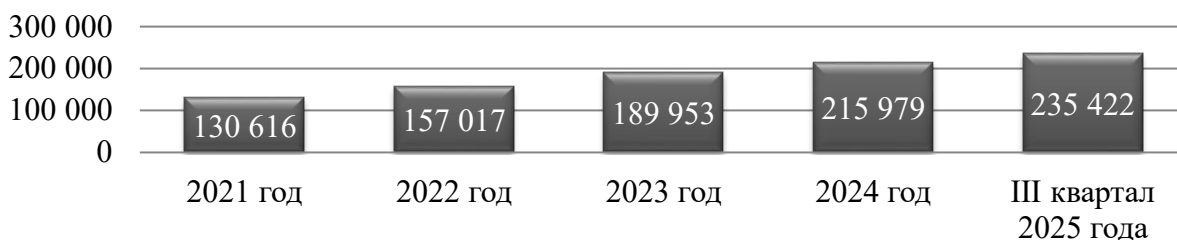

Рисунок 1. Динамика номинальных денежных доходов населения Казахстана, тенге
Примечание – составлено автором на основе данных источника [2]

Исходя из данных рисунка, можно отметить, что номинальный доход населения нашей страны каждый год увеличивается. В среднем повышение доходов населения в денежном выражении происходит на 26201 тенге. Наибольший показатель повышения наблюдался с 2022 на 2023 год в размере 32936 тенге, наименьший же прослеживался показатель в недавний период и составил 19443 тенге. Номинальные доходы – это те доходы, которые получает каждый субъект без учёта инфляции. Иными словами, в данное понятие включаются абсолютно все, получаемые населением доходы: зарплата, надбавки, премии, отпускные, больничные и другие; доход от самостоятельной деятельности; социальные трансферты – пенсии, пособия, АСП и жилищная помощь, стипендии; доход от собственности; материальная помощь от родственников, алименты и прочие доходы, направляемые непосредственно на текущее потребление, производственную деятельность и сбережение.

Повышение номинальных доходов связывается с рядом факторов. Увеличение уровня жизни населения, путем внедрения новых и передовых технологий, развития и строительства новых инфраструктур и т.д. Повышение номинальной заработной платы в некоторых отраслях экономики (работники сельского, лесного, рыбного хозяйств, энергетика, связь). Повышение всех видов социальных трансфертов (пенсий, пособий и т.д.). Государство уделяет особое внимание социальному обеспечению и поддержке населения. Рост всевозможных доходов населения от самостоятельной занятости и предпринимательской деятельности.

В каждом регионе номинальные доходы разнятся. В Атырауской, Мангыстауской, Карагандинской, Павлодарской, Восточно-Казахстанской областях, городах Астана и Алматы номинальные доходы значительно выше, чем в Туркестанской, Жамбылской, Жетысуской областях, городе Шымкент. Причинами являются, во-первых, наличие высокоразвитой инфраструктуры и большего количества рабочих мест в нашей столице и городе Алматы, вследствие чего значительный процент населения стекается именно туда. Во-вторых, развитие горнодобывающей промышленности в западных (добыча нефти и природного газа), центральных и восточных регионах (добыча угля, цветных металлов, железных и металлических руд). В тоже время, в южных регионах присутствуют менее доходные отрасли: медицина, сельское хозяйство, образование и т.д. В результате, если по стране в какой-либо отрасли имеются низкие показатели номинальных доходов, то отрасль в данных регионах отстает полностью и всё это не перекрывается другими отраслями. Тем самым важно проводить динамичную государственную политику, стимулируя рост доходов

населения, а значит обеспечивать равные экономические возможности для всех регионов Казахстана и устойчивого повышения уровня жизни населения [2].

С другой стороны инфляция негативно влияет на доходы граждан. Как следствие и покупательная способность денег из года в год снижается. Если в 2021 году она была высокой, несмотря на низкие показатели доходов, указанных на рисунке, и инфляцию в 8,4%, то к 2025 году она стремительно снизилась, но доходы значительно выросли с показателем инфляции в 12,3%. Можно подчеркнуть, что в современных реалиях повышение доходов населения к текущему периоду не поспевает за ростом цен и тарифами. Здесь необходимо всеми возможными способами снизить процент инфляции, чтобы покупательная способность нашей валюты стала в разы выше.

Кроме того, бизнес слегка тормозит повышение доходов населения. По данным Бюро национальной статистики и словам Председателя Национального банка Тимура Сулейменова: «В среднем за период 2021-2024 года номинальные заработные платы граждан выросли на 17%, в прошлом же году на 10-11%» [2]. Это показывает, что работодатели повышают заработную плату на таком уровне, который совершенно не перекрывает инфляцию, более того они стараются избежать повышения оплаты труда. Также еще один важный момент, это ежегодное повышение месячного расчетного показателя и как следствие повышение минимальной заработной платы, чего не учитывают предприниматели. Всё это происходит, потому что индексация заработной платы работника это право работодателя, но не его обязанность. Действующим трудовым законодательством Республики Казахстан отсутствуют нормы об индексации заработной платы работников. Единственное лишь, это подпункт 2 части 2 статьи 157 Трудового кодекса Республики Казахстан, который предусматривает включение вопроса об индексации заработной платы в коллективный договор. Это также право работодателя, но не его прямая обязанность. В данном вопросе, являлось бы возможным законодательно закрепить данный вопрос в целях исключения злоупотреблений со стороны предпринимательского сектора.

Таким образом, Республика Казахстан стремится к повышению благосостояния своего народа. Ведь главной задачей любого государства является анализ, прогнозирование и принятие мер для улучшения уровня и качества жизни населения, так как данный критерий определяет в целом уровень всей страны.

Литература

1. Программа совместных действий Правительства Республики Казахстан, Национального Банка Республики Казахстан и Агентства Республики Казахстан по регулированию и развитию финансового рынка по макроэкономической стабилизации и повышению благосостояния населения на 2026 – 2028 годы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2500000980>

2. Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz/ru/>

Дуйсенбаев М., Досимов Д., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Рахимжанова Г.К.

ИНФЛЯЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ХАЛЫҚТЫҢ НАҚТЫ ТАБЫСЫ МЕН ТӨЛЕМ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАҒАЛАУ

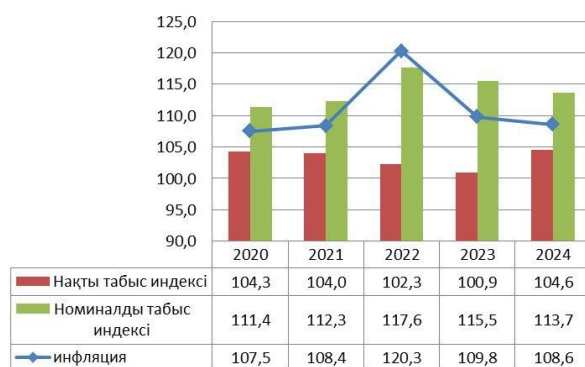
Инфляция макроэкономикалық тұрақсыздықтың жағдайы бола отырып, елдегі әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықты, халықтың өмір сүру деңгейін, тұтыну құрылымын, анықтайтын және төлем қабілеттілікті бағалайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады [1]. Сәкесінше халықтың әлеуметтік әл-ауқаты пен елдегі экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету саясаты тиімділігінің басты индикаторлары ретінде инфляция

жағдайында халықтың нақты табысы мен төлем қабілеттілігін бағалау мәселесі өзекті бола түсуде.

Нақты табысты бағалау әртекті экономикалық мектептердің зерттеу принциптеріне негізделген, яғни Джон Мейнард Кейнс және Милтон Фридманның табыстарды, тұтыну және инфляцияның өзара қатынастарын зерттеулеріне бағытталды [2]. Нақты табыс - белгілі бір тауарлар мен қызметтер жиынтығы құнының өзгеруін көрсететін, номиналды табысты тұтыну бағаларының индексі (ТБИ) арқылы ескере отырып анықталған табыс. Сол себепті қарқынды инфляция кезінде халықтың номиналды табысының өсуі байқалса да, халықтың нақты табысы төмендеуі мүмкін.

Әртүрлі әлеуметтік топтарға инфляцияның әсері де әртекті, мысалы тұрақты табыс алушылар (зейнеткерлер, бюджет қызметкерлері) және шығындардың көп бөлігі қажетті тауарларға түсетін табысы төмен халық кілдері инфляция кезінде қатты зардап шегеді [3]. Бұл халық топтары үшін азық-түлік және тұрмыстық коммуналдық шаруашылық қызметтері бағаларының өсуі білім беру, денсаулық сақтау, мәдени қызметтер мен адами капиталға ұзақ мерзімді инвестицияларға жұмсалатын шығындар бөлігінің төмендеуіне әкеледі. Бұл олардың төлемге қабілеттілігінің төмендеуін білдіреді.

Бағалау әдістемесі ретінде статистика бюросының мәліметтері негізінде нақты табыс индексі мен номиналды табыс индексін салыстыру қолданылады (сурет 1).

Сурет 1. Қазақстандағы нақты, номиналды табыс индекстері мен инфляцияның динамикасы (2020-2024 жж)

Ескерту – автормен [4] дерек көзі негізінде құрастырылған

Суретте келтірілген деректерге сәйкес 2020-2024 жж халықтың төлем қабілеттілігінің өзгеруінің бірнеше маңызды кезеңдерін айқындауға болады: бірінші кезең, 2020-2021 жылдарды қамтитын орташа тұрақтылық кезеңі, яғни инфляция 7,5–8,4 аралығында, осы кездегі пандемиялық қиындықтарға қарамастан, номиналды табыстың өсуі инфляция өсімінен асып түсіп, нақты табыс индексі индексіні 104 деңгейінде ұстауға мүмкіндік берді. Екінші кезең инфляциялық шок 2022 жылда орын алып, инфляцияның номиналды табыс индексінен асып түскенін көрсетті, әсерінен нақты табыс төмендеді, яғни табыс өсімін инфляция сіңіріп алды. Үшінші кезең, 2023 жылды қамтитын стагнация кезеңі, номиналды табыс өсіміне қарамастан, төлемге қабілеттілікті ұстап қалу айтарлықтай қиын. Төртінші кезең, 2024 жылды қамтитын қалпына келтіру кезеңі инфляцияның бәсеңдеуімен, нақты табыс индексінің өсімімен сипатталады.

Қорыта келе, номиналды және нақты табыстар арасындағы сәйкессіздік теріс салдарға әкеледі. Инфляция кезеңінде табысы төмен халық өкілдері (зейнеткерлер, бюджет қызметкерлері және т. б.) ең осал болып табылады. Төлемге қабілеттіліктің төмендеуі халықтың денсаулық сақтау мен білім берудегі ақылы қызметтерден, сапалы тамақтанудан, демалудан және т.б. бас тартуына, және сл арқылы адам капиталының осалдауына әкеледі. Инфляция халық қолындағы жинақтауды болдырмайды, ақшаны үнемдеуіне мүмкіндіктерді азайтады.

Әдебиет

1. Смағұлова Ш. А. COVID-19» пандемиясы жағдайындағы Қазақстан экономикасының макроэкономикалық талдауы және даму болжамдарыю //Central Asian Economic Review. – 2021. – №. 4. – С. 8-19.
2. Тастанбекова К. Қазақстандағы инфляциялық процестің ерекшеліктері мен әлеуметтік-экономикалық салдары //«Вестник НАН РК». – 2024. – Т. 407. – №. 1. – С. 665-679.
3. Қабланбаева С. Қ., Беделбекова Т. Н. Қазақстандағы инфляция және инфляцияға қарсы саясат //Актуальные вопросы развития современного общества, экономики и профессионального образования. – Российский государственный профессионально-педагогический университет, 2019. – С. 86-93.
4. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының статистикалық мәліметтері / <https://stat.gov.kz/>

Елкенова Д.Б., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНДАҒЫ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТЕҢСІЗДІК: БАНКТІК ҮСТЕМДІК, КАПИТАЛ НАРЫҒЫНЫҢ ТӨМЕН ТЕРЕҢДІГІ ЖӘНЕ ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ДАМУ ТӘУЕКЕЛДЕРІ

Қазақстан Республикасының ұзақ мерзімді даму стратегияларында экономиканы әртараптандыру, өңдеу өнеркәсібін дамыту және инвестициялық белсенділікті арттыру негізгі стратегиялық бағыттар ретінде айқындалған. Аталған мақсаттарға жету қаржы жүйесінің құрылымымен тікелей байланысты. Қазіргі кезеңде Қазақстанның қаржы-несиелік секторы айқын банкке бағытталған модельмен сипатталады, бұл экономиканың ұзақ мерзімді қаржыландыру әлеуетін шектейді.

Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің 2023 жылғы жылдық есебіне сәйкес, қаржы жүйесінің жиынтық активтерінің шамамен 87–88 %-ы екінші деңгейлі банктердің үлесіне тиесілі [1]. Сақтандыру ұйымдары, бағалы қағаздар нарығы және басқа қаржы институттары жүйелік тұрғыдан әлдеқайда аз үлеске ие. Бұл көрсеткіш қаржы секторындағы құрылымдық теңгерімсіздікті көрсетеді.

Ұлттық Банктің 2024 жылғы ақша-кредит саясаты туралы есебінде 2023 жылдың соңында банк жүйесінің активтері 47 трлн теңгеден асқаны көрсетілген [2]. Сонымен қатар, банктердің меншікті капиталы халықаралық стандарттарға сәйкес жеткілікті деңгейде сақталған. Алайда активтердің құрылымдық сипаты маңызды. Несие портфелінің айтарлықтай бөлігі қысқа мерзімді және тұтынушылық кредиттерге бағытталған.

ҚР Қаржы нарығын реттеу агенттігінің деректеріне сәйкес, 2023 жылы тұтынушылық несиелердің үлесі елеулі өсім көрсеткен, ал корпоративтік ұзақ мерзімді несиелеу салыстырмалы түрде баяу динамикамен сипатталған [1]. Бұл үрдіс өндірістік және инновациялық жобаларды қаржыландырудың жеткіліксіз деңгейін білдіреді.

Дүниежүзілік банктің 2023 жылғы «Kazakhstan Economic Update» баяндамасында Қазақстандағы жеке секторға берілген кредиттердің ЖІӨ-ге қатынасы шамамен 25–30 % деңгейінде екендігі көрсетілген [3]. Салыстыру үшін, дамыған елдерде бұл көрсеткіш 80–100 % аралығында. Мұндай айырмашылық қаржы делдалдығының тереңдігі төмен екенін көрсетеді.

Сонымен қатар, қор нарығының капитализациясы ЖІӨ-нің шамамен 15–20 %-ын құрайды [3]. OECD 2023 жылғы экономикалық шолуында Қазақстанда облигациялық нарықтың тереңдігі жеткіліксіз екендігі және институционалдық инвесторлардың белсенділігі шектеулі деңгейде екендігі атап өтіледі [4]. Бұл ұзақ мерзімді инвестициялық ресурстардың тапшылығына алып келеді.

IMF 2023 жылғы IV-бап шолуында қаржы нарығын әртараптандырудың маңыздылығы ерекше атап көрсетілген [5]. Сарапшылар капитал нарығын дамыту экономиканың шикізаттық тәуелділігін төмендетуге және жеке сектордың инвестициялық белсенділігін арттыруға ықпал ететінін көрсетеді.

Asian Development Bank жүргізген 2023 жылғы қаржы секторының бағалауында Қазақстан банктерінің капитал жеткіліктілігі коэффициенті халықаралық талаптардан жоғары екендігі көрсетілген [6]. Алайда, ұзақ мерзімді даму үшін қаржыландыру көздерінің әртараптандырылуы стратегиялық маңызға ие екендігі атап өтіледі.

Құрылымдық мәселенің мәні мынада: банктік модель қысқа және орта мерзімді несиелеуге тиімді болғанымен, инфрақұрылымдық, инновациялық және өнеркәсіптік жобаларды қаржыландыру үшін жеткіліксіз. Ұзақ мерзімді инвестициялар капитал нарығының дамуын талап етеді.

Мәселені шешудің негізгі бағыттары келесідей.

Біріншіден, корпоративтік облигациялар нарығын кеңейту қажет. OECD деректеріне сәйкес, Қазақстанда корпоративтік облигациялар көлемі ЖІӨ-ге қатысты төмен деңгейде қалып отыр [4]. Корпоративтік қарыз құралдарының дамуы кәсіпорындардың банктік несиеге тәуелділігін азайтады.

Екіншіден, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры активтерінің құрылымын әртараптандыру қажет. Ұлттық Банктің деректеріне сәйкес, зейнетақы активтерінің басым бөлігі мемлекеттік бағалы қағаздарға орналастырылған [2]. Корпоративтік секторға инвестиция үлесін арттыру капитал нарығының тереңдігін ұлғайтады.

Үшіншіден, шағын және орта бизнеске арналған арнайы ұзақ мерзімді қаржы құралдарын енгізу қажет. Дүниежүзілік банк шағын кәсіпкерлікті қаржыландыру экономикалық өсудің негізгі драйверлерінің бірі екенін атап өтеді [3].

Төртіншіден, қаржы инфрақұрылымын институционалдық жетілдіру маңызды. Корпоративтік басқару стандарттарын күшейту, ақпараттық ашықтықты арттыру және тәуекелдерді бағалау жүйесін жетілдіру инвесторлар сенімін нығайтады [5].

Бесіншіден, цифрлық қаржы технологияларын дамыту капитал нарығына қатысушылар санын кеңейтуге мүмкіндік береді. Финтех платформалары шағын инвесторлардың нарыққа кіруін жеңілдетеді және қаржы инклюзиясын арттырады.

Қорытындылай келе, Қазақстанның қаржы-несиелік секторындағы банкке шамадан тыс тәуелділік экономиканы әртараптандыру стратегиясын іске асыруда құрылымдық тәуекел болып табылады. Нақты статистикалық көрсеткіштер капитал нарығының тереңдігін арттырудың стратегиялық маңызын дәлелдейді. Қаржыландыру көздерін әртараптандыру, институционалдық реформаларды жалғастыру және ұзақ мерзімді инвестициялық құралдарды дамыту ұлттық экономиканың орнықты және теңгерімді өсуін қамтамасыз етеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қаржы нарығының жылдық есебі. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Ақша-кредит саясаты туралы есеп. – Астана, 2024.
3. World Bank. Kazakhstan Economic Update. – Washington, 2023.
4. OECD. Economic Surveys: Kazakhstan. – Paris, 2023.
5. International Monetary Fund. Republic of Kazakhstan: Staff Report for the 2023 Article IV Consultation. – Washington, 2023.
6. Asian Development Bank. Kazakhstan: Financial Sector Assessment. – Manila, 2023.

ИНФЛЯЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В КАЗАХСТАНЕ: СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ И МЕХАНИЗМЫ СТАБИЛИЗАЦИИ

Инфляция представляет собой сложное макроэкономическое явление, отражающее общее повышение уровня цен и снижение покупательной способности национальной валюты. В условиях открытой экономики Республики Казахстан инфляционные процессы формируются под воздействием как внутренних, так и внешних факторов, что придает им структурный и системный характер. В 2022 году инфляция в стране достигла 20,3 %, что стало наивысшим показателем за последние годы [2]. Данный скачок стал результатом сочетания глобального роста цен на продовольствие и энергоносители, нарушений логистических цепочек, ослабления национальной валюты, а также внутреннего расширения потребительского спроса.

Казахстан, являясь экономикой с высокой степенью интеграции в мировую торговую систему, подвержен так называемой импортируемой инфляции. Увеличение мировых цен на зерно, масла, топливо и транспортные услуги в 2022 году транслировалось во внутренние цены. Дополнительное давление оказала динамика валютного курса, поскольку значительная часть потребительских товаров и производственных ресурсов импортируется. В отчётах Национального Банка Республики Казахстан подчёркивается, что существенная доля инфляционного роста была обусловлена именно внешними ценовыми шоками [1].

Однако инфляция не может рассматриваться исключительно как следствие внешних обстоятельств. Внутренние факторы также сыграли важную роль. Расширение бюджетных расходов, рост социальных выплат и активное потребительское кредитование способствовали формированию инфляции спроса. Одновременно увеличение тарифов на коммунальные услуги и рост производственных затрат усиливали инфляцию издержек. Таким образом, инфляционный процесс носил многоканальный характер, что осложняло его стабилизацию.

Структурный анализ показывает, что наиболее быстрый рост цен приходился на продовольственные товары. С учётом того, что продовольствие занимает значительную долю в структуре расходов домохозяйств, особенно с низкими доходами, инфляция приобрела выраженный социальный характер. По данным Бюро национальной статистики, в период ускорения инфляции наблюдалось снижение реальных доходов населения и увеличение доли обязательных расходов в потребительской корзине [2]. Это свидетельствует о сжатии возможностей для накопления и инвестиций в человеческий капитал.

Социальные последствия инфляции выходят за рамки простого роста цен. Во-первых, происходит снижение реальных доходов, поскольку индексация заработной платы и социальных выплат не всегда компенсирует темпы удорожания товаров и услуг. Во-вторых, усиливается имущественное расслоение. Владельцы активов, стоимость которых индексируется или зависит от валютных курсов, частично защищены от инфляционных потерь, тогда как домохозяйства без сбережений несут прямые потери. В-третьих, формируются устойчивые инфляционные ожидания, влияющие на поведение экономических субъектов. Население ускоряет текущее потребление, а бизнес закладывает ожидаемый рост цен в стоимость продукции, что поддерживает инфляционную спираль.

В макроэкономическом измерении инфляция снижает предсказуемость экономической среды. Международный валютный фонд отмечает, что высокая и нестабильная инфляция ограничивает инвестиции, увеличивает стоимость капитала и снижает темпы экономического роста в странах с формирующимися рынками [3]. Для Казахстана, ориентированного на развитие несырьевого сектора и привлечение прямых иностранных инвестиций, ценовая стабильность является фундаментальным условием долгосрочного развития.

В ответ на инфляционные вызовы Национальный Банк Республики Казахстан реализует режим инфляционного таргетирования. Основным инструментом выступает базовая ставка, изменение которой направлено на регулирование кредитной активности и совокупного спроса [1]. В 2022 году ставка была повышена до двузначных значений, что позволило ограничить избыточную ликвидность и стабилизировать инфляционные ожидания. В последующие периоды, по мере замедления инфляции, денежно-кредитные условия корректировались с учётом динамики цен и экономической активности.

Однако исключительно монетарные меры не способны обеспечить устойчивую стабилизацию. Эффективность антиинфляционной политики зависит от координации денежно-кредитных и бюджетных решений. Проциклическое увеличение государственных расходов может нивелировать эффект ужесточения денежной политики. Поэтому важное значение имеет соблюдение бюджетной дисциплины и рациональное использование средств Национального фонда.

Структурные реформы играют ключевую роль в долгосрочном снижении инфляционного давления. Организация экономического сотрудничества и развития в своих обзорах подчёркивает необходимость диверсификации экономики Казахстана, повышения производительности труда и развития конкурентной среды [4]. Снижение импортозависимости, развитие агропромышленного комплекса, модернизация транспортной инфраструктуры и поддержка малого и среднего бизнеса способствуют формированию более устойчивой ценовой динамики.

Дополнительным элементом стабилизации является адресная социальная политика. Индексация доходов наиболее уязвимых групп населения позволяет смягчить негативные последствия инфляции, не создавая чрезмерного дополнительного спроса. Важно соблюдать баланс между социальной поддержкой и макроэкономической стабильностью.

Таким образом, инфляционные процессы в Казахстане имеют комплексную природу и формируются под воздействием глобальных шоков, внутренних дисбалансов и поведенческих факторов. Их социальные последствия выражаются в снижении реальных доходов, усилении имущественного неравенства и изменении структуры потребления. Стабилизация инфляции возможна при сочетании последовательной денежно-кредитной политики, ответственной бюджетной стратегии и глубокой структурной модернизации экономики. Поддержание ценовой стабильности следует рассматривать как стратегический приоритет государственной экономической политики, обеспечивающий устойчивый рост и социальное равновесие в Республике Казахстан.

Литература

1. Национальный Банк Республики Казахстан. Отчет о денежно-кредитной политике Республики Казахстан. – Астана, 2024.
2. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Индекс потребительских цен и социально-экономические показатели. – Астана, 2024.
3. International Monetary Fund. World Economic Outlook. – Washington, 2023.
4. OECD. Economic Surveys: Kazakhstan. – Paris, 2023.

Еркебаева А.Ж., Гаджиева Г.Ф. 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Одна из основных макроэкономических проблем в Казахстане является высокий уровень не занятости населения. Для страны это очень важная проблема из за которых в будущем вытекает множество других проблемных факторов влияющие на экономику страны. Часто

встречается с этой проблемой региональные части Казахстана . В южной части Казахстана заметно переизбыток рабочих место что нельзя сказать а северных регионах . В большинстве случаях это связывают с тем, что большая часть населения стремится жить и работать в мегаполисах, из-за чего происходит некий дисбаланс между областями .[9]

Первый фактор это снижение ВВП и общего объема производства это приведет к меньшему объема производства и выпуска продукции. Из первого фактора следует уменьшение рабочей силы, что приведет к уменьшению налоговых поступлений в казну это негативно скажется на государственном бюджете страны так как большая доля государственного бюджета составляет налоговые поступления. Казахстан стремится увеличить процент занятости население путем повышение квалификации или переквалификации что поможет быстро обеспечить рост рабочей силы, а более нужную область назначения, так же одно из главных направление развития промышленности и сельского хозяйства, а точнее постройка новых предприятий для обеспечения рабочих мест.

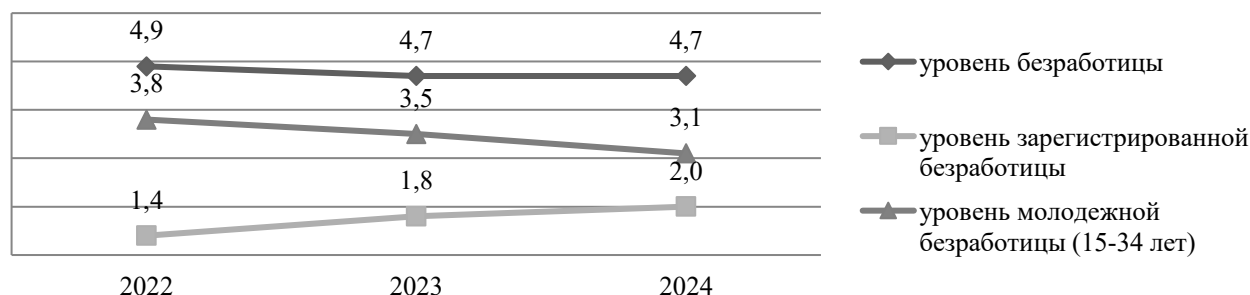

Рисунок 1. Показатели уровня безработицы в Республике Казахстан
Примечание – источник [1]

По данным Бюро национальной статистики, уровень безработицы в Казахстане в 2025 году составляет около 4,7 %, при этом доля молодежной безработицы остаётся одной из наиболее острых проблем — почти 8 % среди населения в возрасте от 15 до 28 лет [1]. Это говорит о необходимости активной государственной политики в сфере занятости.

Казахстан стремится увеличить процент занятости населения через повышение квалификации и переквалификацию кадров, что способствует росту профессиональной мобильности и обеспечивает рабочие места в наиболее востребованных отраслях. В числе приоритетных направлений — развитие промышленности, сельского хозяйства, IT-сектора и малого бизнеса [2]. Кроме того, в стране действуют государственные программы, направленные на помощь в трудоустройстве населения и снижении уровня безработицы. Среди них — программы «Еңбек», «Жұмыспен қамту жол картасы» и «Нацпроект «Труд и занятость», в рамках которых предусмотрены субсидии для работодателей, обучение безработных, поддержка самозанятых и молодежная практика [3].

Также большое значение имеет развитие цифровых платформ трудоустройства, таких как Enbek.kz, которые позволяют гражданам получать информацию о вакансиях, участвовать в программах переквалификации и находить работу онлайн. Это помогает сделать рынок труда более гибким и адаптивным к экономическим изменениям [4]

Одним из ключевых факторов является неравномерность распределения рабочей силы по регионам. Южные области традиционно обладают избытком трудовых ресурсов, тогда как северные регионы испытывают нехватку кадров. Это формирует миграционные потоки внутри страны и приводит к дисбалансу между спросом и предложением труда. Подобная ситуация усложняет задачу оптимального использования человеческого капитала и требует продолжения политики стимулирования внутренней мобильности населения, включая программы переселения и поддержку работодателей в трудодефицитных регионах.

Не менее значимой является проблема структурной безработицы, возникающей в результате несоответствия навыков работников требованиям современного рынка труда. Развитие цифровых технологий, автоматизация производственных процессов и растущая

роль инновационных отраслей повышают спрос на квалифицированные кадры, что обостряет необходимость модернизации системы профессионального образования. В этой связи государством активно продвигается политика переквалификации и повышения квалификации, направленная на адаптацию трудовых ресурсов к новым экономическим условиям.

Отдельное внимание в макроэкономическом анализе занимает молодёжная безработица. Доля безработных среди молодежи традиционно выше среднереспубликанских значений, что связано как с недостатком опыта, так и с высокой конкуренцией на рынке труда. Молодые люди чаще сталкиваются с временной занятостью, нестабильными формами труда и ограниченным доступом к качественным рабочим местам. Решение этой проблемы требует комплексного подхода — от развития программ стажировок и субсидирования первого рабочего места до расширения возможностей предпринимательства среди молодежи.

Необходимо отметить и влияние макроэкономических процессов. Периоды замедления экономического роста сопровождаются снижением спроса на труд, что приводит к росту скрытой безработицы — сокращению рабочего времени, вынужденным отпускам без содержания и переходу работников на неполную занятость. Подобные явления официальной статистикой фиксируются не полностью, но оказывают значительное влияние на благосостояние населения и структуру занятости.

Таким образом, макроэкономические проблемы занятости труда в Казахстане связаны не только с количеством рабочих мест, но и с их качеством, структурой и региональным распределением. Устойчивое развитие рынка труда требует комплексных мер — от поддержки предпринимательства до совершенствования системы профессионального образования. Решение этих задач позволит повысить уровень жизни населения и укрепить экономическую стабильность страны [5]

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz>
2. Региональные различия на рынке труда Казахстана. <https://finprom.kz>
3. Влияние безработицы на экономику Казахстана. <https://www.zakon.kz>
4. Kazakhstan's unemployment rate reaches 4.7% in 2025. <https://astanatimes.com>
5. Как Казахстан решает проблему занятости населения // <https://forbes.kz>
6. Министерство труда и социальной защиты населения РК — Национальный проект «Труд и занятость». <https://www.enbek.gov.kz>
7. Портал Enbek.kz — Единая цифровая платформа занятости. <https://www.enbek.kz>
8. Orda.kz — Основные вызовы на рынке труда Казахстана в 2025 году. <https://orda.kz>
9. Неконкурентная зарплата и стремление в мегаполис: проблемы занятости в Казахстане перечислили в Минтруда. <https://informburo.kz>

Ерсінқызы А, Мелдебекова.А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Жакина Г.

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстан экономикасының басты ерекшелігі — шикізаттық бағыттың басымдығы. Мұнай-газ, металлургия және тау-кен салалары жалпы ішкі өнімнің және экспорттың негізгі бөлігін құрайды. Бұл жағдай әлемдік нарықтағы баға өзгерістеріне тәуелділікті күшейтеді. Нәтижесінде экономикалық тұрақтылыққа қауіп төндіріп, ұзақ мерзімді әртараптандыруды қажет етеді. Өңдеуші өнеркәсіптің даму қарқыны жеткіліксіз, инновациялық өндірістердің үлесі төмен. Бұл еңбек өнімділігінің баяу өсуіне және жаңа жұмыс орындарының шектеулі болуына әкеледі.

Қазақстанда экономикалық даму деңгейі өңірлер арасында біркелкі емес. Мұнай-газ өндіретін және ірі қалалар орналасқан аймақтар (Астана, Алматы, Атырау, Маңғыстау) қарқынды дамыса, ауылдық және шалғай өңірлерде инфрақұрылым, жұмыс орындары және әлеуметтік қызметтер деңгейі төмен.

Аймақтық теңсіздік:

- халықтың ішкі көші-қонын күшейтеді;
- ауылдық жерлердегі кедейлік деңгейін арттырады;
- еңбек нарығында теңгерімсіздік тудырады.

Жұмыспен қамту құрылымында бейресми сектордың үлесі жоғары. Бұл азаматтардың әлеуметтік қорғаудан тыс қалуына және зейнетақы жүйесіне қатысуының төмендеуіне әсер етеді. Сонымен қатар:

- жастар арасындағы жұмыссыздық,
- еңбек өнімділігінің төмендігі,
- білікті мамандардың шетелге көшуі экономикалық дамуға кедергі келтіріп отыр.

Әлеуметтік теңсіздік және халық табысы: соңғы жылдары халық табысының өсуі байқалғанымен, инфляция мен бағаның өсуі нақты сатып алу қабілетіне әсер етуде. Табыс деңгейінің айырмашылығы қоғамдағы әлеуметтік теңсіздікті күшейтеді.

Негізгі мәселелер:

- табыстың өңірлер бойынша әркелкілігі;
- орта таптың әлсіз қалыптасуы;
- тұрғын үйдің қолжетімділігінің төмендігі;
- әлеуметтік қолдау шараларының тиімділігінің жеткіліксіздігі.

ШОБ экономикадағы маңызды драйвер болғанымен, оның үлесі әлі де жеткілікті деңгейге жеткен жоқ. Негізгі кедергілер:

- қаржыландыруға қолжетімділіктің шектеулілігі;
- әкімшілік тосқауылдар;
- нарықтағы бәсекенің тең емес шарттары.

Шағын бизнес дамымайынша, экономиканы әртараптандыру және жаңа жұмыс орындарын құру қиын. Қазақстан цифрландыру бағытын белсенді дамытып келеді, алайда ғылыми-зерттеу жұмыстарына жұмсалатын қаржы көлемі төмен. Инновациялық экожүйе толық қалыптаспаған:

- стартаптарды қолдау жеткіліксіз;
- ғылым мен өндіріс арасындағы байланыс әлсіз;
- технологиялық тәуелділік сақталуда.

Қорыта келгенде Қазақстан экономикасының қазіргі дамуы бір жағынан тұрақтылық пен өсім көрсеткіштерін сақтап отырса, екінші жағынан әлеуметтік-экономикалық сипаттағы күрделі мәселелермен бетпе-бет келуде. Экономиканы әртараптандыру, өңдеуші өнеркәсіпті дамыту, аймақтық теңсіздікті азайту, еңбек нарығын жаңғырту және инновацияны қолдау — елдің ұзақ мерзімді дамуының негізгі бағыттары болып табылады. Тиімді мемлекеттік саясат, білім мен ғылымға инвестиция, сондай-ақ шағын және орта бизнесті қолдау арқылы Қазақстан әлеуметтік әділетті, бәсекеге қабілетті және тұрақты экономика құру мүмкіндігіне ие.

Әдебиет

1. Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы туралы ресми деректер.
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі. Ел экономикасының даму көрсеткіштері жөніндегі есептер.
3. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Әлеуметтік-экономикалық саясат материалдары.
4. Әшімбаев Т.А. Қазақстан экономикасы: даму үрдістері мен мәселелері. – Алматы, 2022.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЕКТАМИ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В КАЗАХСТАНЕ: СОСТОЯНИЕ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Современный этап развития мировой экономики характеризуется ускоренной цифровизацией и трансформацией традиционных управленческих практик под влиянием интеллектуальных технологий. Искусственный интеллект постепенно становится не вспомогательным инструментом, а системообразующим фактором повышения эффективности управления проектами. Возможность обработки больших массивов данных в реальном времени, прогнозирование рисков на основе машинного обучения и динамическая оптимизация распределения ресурсов позволяют проектным командам принимать более обоснованные решения в условиях высокой неопределенности [1]. Глобальный опыт стран-лидеров, таких как Сингапур и Эстония, демонстрирует, что системное внедрение ИИ в проектное управление способно сократить средние отклонения по срокам на 20–25% и повысить прозрачность бюджетного исполнения. Для Казахстана, реализующего масштабные программы индустриально-инновационного развития и национальные проекты в рамках Государственной программы форсированного индустриально-инновационного развития до 2029 года, внедрение ИИ-технологий в проектный менеджмент приобретает стратегическое значение как инструмент повышения исполнительской дисциплины и снижения бюджетных потерь. Особую актуальность приобретает применение ИИ в управлении инфраструктурными проектами, где сложность координации множества подрядчиков и высокая капиталоемкость требуют точных прогнозов и оперативной корректировки планов.

Государственная политика в сфере искусственного интеллекта формируется в рамках Концепции развития ИИ на 2024–2029 годы, утвержденной постановлением Правительства Республики Казахстан [2]. Документ определяет приоритетные направления: создание вычислительной инфраструктуры на базе суперкомпьютера «Алтын-Орда», подготовку кадрового резерва с компетенциями в области машинного обучения, формирование нормативно-правовой базы и поддержку инновационных стартапов через технопарк Astana Hub. По данным Министерства искусственного интеллекта и цифрового развития, к середине 2025 года в Казахстане функционирует более 100 стартапов, специализирующихся на разработке ИИ-решений для бизнеса и государственного управления, а объем венчурных инвестиций в сектор вырос с 14 млн долларов США в 2023 году до 73 млн долларов в 2025 году [3]. Важным шагом стало создание регуляторной песочницы для тестирования ИИ-решений в управлении государственными проектами без риска нарушения бюджетного законодательства. Особую роль играет интеграция ИИ в систему государственного управления проектами через Единую информационную систему управления проектами (ЕИСУП), позволяющую автоматизировать мониторинг ключевых показателей эффективности.

Практическое применение искусственного интеллекта в управлении проектами охватывает несколько ключевых функциональных областей. Алгоритмы машинного обучения используются для автоматизации календарного планирования с учетом множества зависимостей и ограничений, что снижает вероятность ошибок при построении сетевых графиков. Системы прогнозной аналитики анализируют исторические данные по аналогичным проектам и текущую динамику исполнения, формируя ранние предупреждения о возможных отклонениях по срокам или бюджету за 30–45 дней до их наступления [4]. В строительном секторе получают распространение решения на основе компьютерного зрения: дроны снимают объекты ежедневно, а алгоритмы распознавания сравнивают фактическое состояние работ с 4D-BIM моделью, автоматически выявляя отставание и генерируя

корректирующие рекомендации. Перспективным направлением становится применение генеративного ИИ для автоматической подготовки проектной документации и анализа тендерных предложений с выявлением несоответствий требованиям. В финансовой сфере ИИ применяется для анализа тендерной документации и прогнозирования рисков недобросовестного исполнения контрактов на основе анализа данных о подрядчиках.

Несмотря на очевидные преимущества, масштабное внедрение ИИ в проектный менеджмент сталкивается с рядом системных барьеров. Наиболее острым является дефицит гибридных специалистов, сочетающих компетенции в области управления проектами и понимание возможностей искусственного интеллекта — по оценкам экспертов, потребность в таких кадрах превышает предложение в соотношении 1:4. Существенную проблему представляет недостаточная стандартизация и низкое качество данных проектной деятельности: фрагментация информации по различным системам учета, отсутствие единых форматов и неполнота исторических данных затрудняют обучение алгоритмов [5]. Этические дилеммы, связанные с ответственностью за решения, принятые алгоритмами, требуют разработки четких правил распределения ответственности между человеком и машиной в проектных командах. Региональная диспропорция также остается вызовом: более 75% проектов с применением ИИ сосредоточено в Нур-Султане и Алматы, тогда как в отдаленных регионах внедрение технологий находится на начальной стадии. Дополнительные ограничения связаны с нормативными аспектами — отсутствием специализированного законодательства об ответственности за решения, принятые алгоритмами, и требованиями к защите персональных данных при обработке информации о проектных командах.

Перспективы развития ИИ в управлении проектами в Казахстане связаны с формированием гибридных моделей, интегрирующих проверенные временем методологии PMBOK и Agile с адаптивными возможностями машинного обучения. Такие модели предполагают сохранение центральной роли проектного менеджера как ответственного за стратегические решения, при одновременном усилении его компетенций через интеллектуальные системы поддержки. В среднесрочной перспективе ожидается создание национальной платформы интеллектуального управления проектами с бесплатным доступом для государственных органов и субъектов малого предпринимательства, что позволит преодолеть барьеры стоимости и стандартизации данных. Ключевым условием успеха станет модернизация образовательных программ с включением междисциплинарных курсов, объединяющих управление проектами, анализ данных и основы машинного обучения. Развитие ИИ-экосистемы Казахстана, включая подготовку кадров через университетские программы и поддержку стартапов, создает условия для повышения конкурентоспособности национальной экономики и эффективной реализации стратегических проектов в условиях глобальной цифровой трансформации. Успешное внедрение интеллектуальных технологий в проектный менеджмент станет важным вкладом в достижение целевых показателей Национального плана развития Республики Казахстан до 2029 года и обеспечение технологического суверенитета страны.

Литература

1. Project Management Institute. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) — Seventh Edition. Pennsylvania: PMI, 2021. 364 p.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2024 г. № 592 «Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы» // Официальный интернет-ресурс правовой информации «adilet.zan.kz». URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000592> (дата обращения: 07.02.2026).
3. Ministry of Artificial Intelligence and Digital Development of the Republic of Kazakhstan. Kazakhstan AI Country Report 2025. Astana, 2025. 84 p.
4. Müller R., Ika L.A., Davies A. The Next Generation of Project Management: AI-Augmented Human Judgment // International Journal of Project Management. 2025. Vol. 43, No. 2. P. 112–129.

5. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Цифровая трансформация экономики Казахстана: статистический сборник за 2024 год. Алматы, 2025. 156 с.

Закирова.Л.А., студент 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель — м.э.н., Макалакова Б.М.

ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИИ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Инфляция является одним из ключевых макроэкономических показателей, характеризующих общее состояние национальной экономики и динамику цен на товары и услуги. В Республике Казахстан инфляционные процессы оказывают существенное влияние на социально-экономическое положение населения, уровень реальных доходов и структуру потребления. Рост общего уровня цен снижает покупательную способность денежных доходов граждан, что напрямую отражается на уровне и качестве жизни населения. [1].

Уровень жизни представляет собой комплексную социально-экономическую категорию, включающую показатели реальных доходов, занятости, доступности товаров и услуг, состояния здравоохранения и образования, а также уровня социальной защищённости. При ускорении инфляции происходит обесценивание денежных доходов, особенно если рост заработной платы и социальных выплат не компенсирует темпы роста цен. В таких условиях снижается реальное потребление домашних хозяйств, возрастает риск бедности и усиливается социальная дифференциация. [2].

Особое значение инфляция приобретает в условиях открытой экономики Казахстана, которая зависит от внешних факторов: мировых цен на энергоресурсы, продовольствие и валютных колебаний. Девальвационные процессы и рост импортных цен способствуют увеличению внутренних цен, что особенно чувствительно для населения с фиксированными доходами. В первую очередь страдают социально уязвимые группы — пенсионеры, многодетные семьи, студенты и граждане с низким уровнем дохода [3].

Инфляция влияет на структуру потребительских расходов. При росте цен увеличивается доля затрат на товары первой необходимости — продукты питания, коммунальные услуги, транспорт. В результате сокращаются расходы на образование, отдых, культурные услуги и долгосрочные накопления. Это ограничивает возможности развития человеческого капитала и негативно отражается на долгосрочных перспективах экономического роста страны.

Кроме того, инфляция снижает стимулы к сбережению, поскольку обесценивание денег уменьшает реальную стоимость накоплений. Население стремится переводить средства в иностранную валюту или материальные активы, что может способствовать нестабильности финансового рынка. Высокая инфляция также усложняет планирование хозяйственной деятельности предприятий и снижает инвестиционную активность.

Государственная антиинфляционная политика играет ключевую роль в стабилизации уровня жизни населения. Национальный Банк Республики Казахстан применяет инструменты денежно-кредитного регулирования, включая изменение базовой ставки, контроль денежной массы и регулирование инфляционных ожиданий. Повышение базовой ставки способствует снижению потребительского спроса и замедлению инфляции, однако может одновременно замедлять экономический рост. Поэтому важным является достижение баланса между ценовой стабильностью и поддержкой деловой активности [1].

Одновременно государство реализует меры социальной поддержки населения: индексацию пенсий и социальных выплат, программы субсидирования, адресную социальную помощь. Эти меры направлены на частичную компенсацию инфляционных потерь и поддержание минимального уровня благосостояния граждан. Однако в долгосрочной перспективе устойчивое повышение уровня жизни возможно лишь при

обеспечении стабильного экономического роста, росте производительности труда и диверсификации экономики [2].

Таким образом, инфляция оказывает комплексное и многогранное влияние на уровень жизни населения Казахстана. Она снижает реальные доходы, изменяет структуру потребления, усиливает социальное неравенство и ограничивает возможности экономического развития. Эффективная денежно-кредитная политика, согласованная с мерами социальной защиты и структурными реформами, является необходимым условием обеспечения устойчивого повышения благосостояния граждан и стабильного развития национальной экономики [3].

Литература

1. Национальный Банк Республики Казахстан. Отчёты о денежно-кредитной политике. – Алматы, 2023.
<https://nationalbank.kz/ru/news/godovoy-otchet>
2. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Социально-экономическое развитие Республики Казахстан. – Астана, 2023.
<https://stat.gov.kz/ru/>
3. Абдрахманова Г.К. Макроэкономика: учебное пособие. – Алматы: Экономика, 2022.
<https://rmebrk.kz/bilim/dogalov-makroekonomika.pdf>

Казибан А.О., Антаева А.Е., 2- курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А

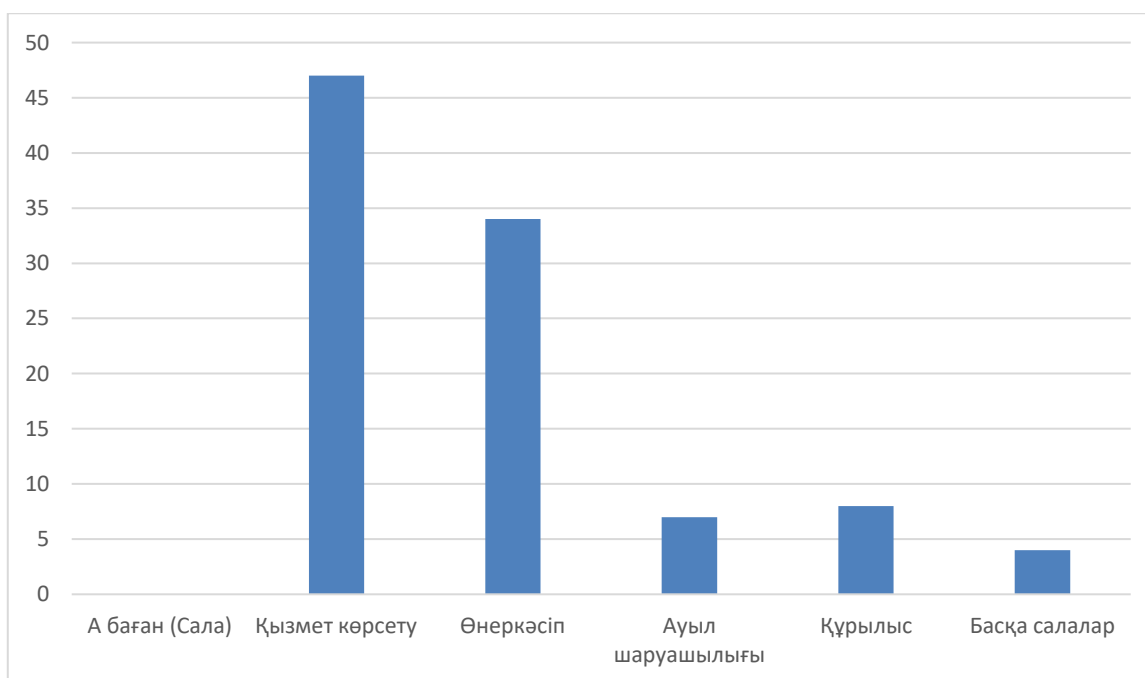
ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Қазіргі жаһандану жағдайында Қазақстан Республикасының экономикасы күрделі әрі көпқырлы әлеуметтік-экономикалық мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Елдің нарықтық экономикаға көшу кезеңінен кейінгі дамуы белгілі бір жетістіктерге қол жеткізгенімен, құрылымдық теңсіздік, өңірлер арасындағы айырмашылық, табыс дифференциациясы, еңбек нарығындағы мәселелер және экономиканың шикізатқа тәуелділігі сияқты түйткілдер әлі де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Осыған байланысты Қазақстан экономикасының қазіргі жағдайын талдау, негізгі әлеуметтік-экономикалық проблемаларды анықтау және даму болашағын бағалау ғылыми тұрғыдан маңызды болып табылады [1].

Қазақстан экономикасының қазіргі жағдайы

Қазақстан экономикасының негізін өнеркәсіп, әсіресе мұнай-газ, тау-кен өндірісі және металлургия салалары құрайды. Бұл салалар жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) едәуір бөлігін қамтамасыз етеді. Алайда экономиканың мұндай құрылымы әлемдік шикізат бағаларының құбылуына тәуелділікті күшейтеді. Соңғы жылдары мемлекет экономиканы әртараптандыру бағытында бірқатар бағдарламаларды іске асырғанымен, олардың нәтижесі әлі де жеткіліксіз деңгейде қалып отыр [2].

Экономикалық өсімнің сапасына әсер ететін факторлардың бірі – халықтың әлеуметтік жағдайы. Елдегі орташа жалақының өсуіне қарамастан, табыс теңсіздігі сақталуда. Қалалық және ауылдық жерлер арасындағы өмір сүру деңгейінің айырмашылығы әлеуметтік шиеленістің туындауына негіз болуда.

1-сурет. Қазақстан экономикасының негізгі салалық құрылымы

Әлеуметтік-экономикалық мәселелердің негізгі бағыттары

Қазақстандағы басты әлеуметтік-экономикалық мәселелердің бірі – еңбек нарығындағы теңгерімсіздік. Жастар арасындағы жұмыссыздық, бейресми жұмыспен қамтылу және еңбек өнімділігінің төмендігі экономикалық дамуды тежейтін факторлар болып табылады. Сонымен қатар білім беру жүйесі мен еңбек нарығы арасындағы сәйкессіздік те өзекті мәселе ретінде қарастырылады [3].

Кедейлік деңгейінің салыстырмалы түрде төмендеуіне қарамастан, әлеуметтік осал топтардың саны азаймай отыр. Әлеуметтік қорғау жүйесінің тиімділігі, атаулы әлеуметтік көмектің нақты мұқтаж жандарға жетуі – бүгінгі күннің басты міндеттерінің бірі.

1-кесте

Қазақстан экономикасының негізгі әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.	2024 ж.	2025 ж.
ЖІӨ өсімі, %	4,3	3,2	5,1	4,8	5,0
Инфляция, %	8,4	20,3	9,8	8,5	7,0
Жұмыссыздық деңгейі, %	4,9	4,8	4,7	4,6	4,5
Орташа жалақы (теңге)	275 000	309 000	340 000	380 000	420 000

Экономикалық тиімділікті бағалау моделі

Экономикалық дамудың тиімділігін бағалау үшін макроэкономикалық көрсеткіштер арасындағы өзара байланысты көрсету маңызды. Жалпы ішкі өнімнің өсуі инвестиция көлеміне және еңбек ресурстарының тиімділігіне тәуелді.

$$Y = A * K^{\alpha} * L^{\beta}$$

мұндағы:

Y – жалпы ішкі өнім көлемі;

A – технологиялық даму деңгейі;

K – капитал көлемі;

L – еңбек ресурстары;

α, β – өндіріс факторларының икемділік коэффициенттері.

Бұл модель Қазақстан экономикасында технологиялық жаңғыру мен адами капиталдың рөлін арттыру қажеттігін көрсетеді [4].

Қазақстан экономикасының даму болашағы

Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімді даму болашағы ең алдымен құрылымдық реформалардың тиімді жүзеге асырылуына байланысты. Индустриялық-инновациялық даму, цифрландыру, жасыл экономика қағидаттарын енгізу – болашақ өсімнің негізгі драйверлері болып табылады. Мемлекет тарапынан шағын және орта бизнесті қолдау, инвестициялық ахуалды жақсарту және адами капиталды дамыту экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [5].

Сонымен қатар өңірлік дамудағы теңгерімділікке қол жеткізу, ауылдық аумақтарды дамыту және әлеуметтік инфрақұрылымды жетілдіру әлеуметтік-экономикалық саясаттың басым бағыттары болуы тиіс.

Қорытындылай келе, Қазақстан экономикасы қазіргі кезеңде бірқатар әлеуметтік-экономикалық қиындықтарға қарамастан, даму әлеуеті жоғары мемлекеттердің қатарына жатады. Экономиканы әртараптандыру, әлеуметтік саясаттың тиімділігін арттыру және инновациялық даму бағыттарын күшейту арқылы елдің тұрақты әрі инклюзивті өсіміне қол жеткізуге болады. Бұл міндеттерді жүзеге асыру Қазақстанның жаһандық экономикадағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі. Әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері. – Астана, 2023.
2. Нұрланова Н.К. Қазақстан экономикасы: құрылымдық өзгерістер және даму үрдістері. – Алматы: Экономика, 2022.
3. Есполов Т.И. Әлеуметтік саясат және еңбек нарығы. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2019.
5. Қазақстан Республикасының Президенті. «Қазақстан – 2050» стратегиясы. – Астана, 2012.

Кайрбекова А.Б., студентка 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Мусина С.Т.

ПРОБЛЕМЫ НЕРАВЕНСТВА ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

В современных условиях трансформации экономики Республики Казахстан проблема неравенства доходов населения приобретает особую социально-экономическую значимость. Структурные изменения, связанные с цифровизацией, развитием рыночных механизмов, модернизацией производственных отраслей и интеграцией в мировую экономику, с одной стороны, создают новые возможности для экономического роста, а с другой — усиливают дифференциацию доходов между различными социальными и профессиональными группами населения. Рост сектора высоких технологий, финансовых и цифровых услуг сопровождается увеличением доходов квалифицированных специалистов, тогда как занятые в традиционных отраслях, сельском хозяйстве, бюджетной сфере и неформальном секторе часто демонстрируют более низкие темпы роста доходов.

Таким образом, исследование неравенства доходов в контексте экономической трансформации Казахстана является важным как с научной, так и с практической точки зрения, поскольку позволяет выявить глубинные факторы социально-экономической дифференциации и обосновать направления государственной политики, направленные на обеспечение социальной справедливости, инклюзивного роста и устойчивого развития страны.

Цель исследования - выявление особенностей и факторов формирования неравенства доходов населения в условиях трансформации экономики Казахстана, а также обоснование

направлений его снижения в контексте обеспечения инклюзивного и устойчивого социально-экономического развития.

Неравенство доходов населения является одной из ключевых категорий социально-экономического анализа и отражает степень дифференциации материального благосостояния между различными группами общества. В научной литературе данное понятие рассматривается с позиций различных теоретических подходов, что позволяет комплексно оценить его природу, причины и последствия.

С позиций классической экономической теории неравенство доходов во многом объясняется различиями в факторах производства, прежде всего в уровне образования, квалификации, производительности труда и владении капиталом. В рамках неоклассического подхода доходная дифференциация рассматривается как результат действия рыночных механизмов, где уровень дохода определяется предельной производительностью факторов. В данном контексте неравенство выступает как естественный результат экономической конкуренции, однако его чрезмерный уровень может снижать социальную стабильность и экономическую эффективность.

Измерение неравенства доходов осуществляется с использованием системы количественных показателей. Наиболее распространенным является коэффициент Джини, отражающий степень отклонения фактического распределения доходов от абсолютно равномерного. Также применяются децильные и квинтильные коэффициенты, показывающие соотношение доходов наиболее обеспеченных и наименее обеспеченных групп населения. Для более детального анализа используются кривая Лоренца, индекс Тейла, коэффициенты вариации и другие статистические инструменты.

Таким образом, теоретические подходы к исследованию неравенства доходов населения демонстрируют его многомерный характер, где экономические, институциональные и социальные факторы тесно взаимосвязаны, а комплексная система показателей позволяет объективно оценивать масштабы и динамику данного явления.

В последние годы дифференциация доходов населения Казахстана формируется под воздействием структурной трансформации экономики, изменений на рынке труда и усиления роли человеческого капитала. Несмотря на реализуемые государственные меры социальной поддержки, сохраняются устойчивые различия в уровне доходов между социальными, профессиональными и территориальными группами населения.

Одной из ключевых тенденций является усиление разрыва в доходах между высококвалифицированными работниками и занятыми в низкооплачиваемых секторах. Развитие финансового сектора, ИКТ, цифровых услуг и крупных корпоративных структур обеспечивает более высокий уровень оплаты труда специалистов с современными компетенциями. В то же время работники сельского хозяйства, сферы услуг низкой производительности, бюджетных организаций и неформального сектора демонстрируют более низкие и медленно растущие доходы. Это отражает структурный сдвиг в экономике в пользу знаний и технологий.

Дополнительное влияние на структуру доходов оказывают экономические шоки и инфляционные процессы, которые особенно чувствительны для домохозяйств с низкими доходами. Рост цен на базовые товары и услуги усиливает нагрузку на уязвимые группы населения и увеличивает разрыв в реальном уровне жизни.

Таким образом, современные тенденции дифференциации доходов в Казахстане характеризуются сочетанием профессионального, регионального и социального неравенства. Экономическая трансформация создает новые точки роста, однако одновременно усиливает расслоение, что требует комплексной государственной политики, направленной на развитие человеческого капитала, выравнивание региональных возможностей и расширение доступа к качественной занятости.

Снижение избыточного неравенства доходов в условиях трансформации экономики Казахстана требует комплексного подхода, сочетающего меры социальной, экономической и институциональной политики. Государственное регулирование в данной сфере должно быть

направлено не только на перераспределение доходов, но и на формирование равных возможностей для участия населения в экономическом развитии.

Одним из ключевых направлений является развитие человеческого капитала. Расширение доступа к качественному образованию, особенно в регионах и сельской местности, развитие системы профессиональной подготовки и переподготовки кадров, поддержка цифровых и технических компетенций способствуют повышению конкурентоспособности работников и росту их доходов. Это позволяет снизить разрыв между высоко- и низкоквалифицированной занятостью.

Таким образом, снижение избыточной дифференциации доходов в Казахстане возможно при условии сочетания политики перераспределения с мерами по расширению экономических возможностей населения. Комплексность и системность государственной политики являются ключевыми факторами формирования социально справедливой и устойчивой модели развития.

Литература

1. Рахимжанова Г.А., Жанакова Н.Н., Структура расходов домохозяйств Казахстана: количественная оценка, Scientific Journal of Pedagogy and Economics: Том 416 № 4 (2025): SCIENTIFIC JOURNAL OF PEDAGOGY AND ECONOMICS

Кайыржанулы Ч., 2-курс магистранты, Акытұлы Н., 3-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ескендир Н.Н.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕГДЕ ЖАСТАҒЫ ХАЛЫҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІ: МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Қазақстандағы егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін зерттеу қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайда ерекше маңызды. Елдегі халықтың қартаю үрдісі жыл сайын күшейіп, жұмыс күші құрылымына айтарлықтай өзгерістер енгізуде. Егде жастағы адамдардың еңбек нарығына қатысуы әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету, зейнетақы жүйесінің тұрақтылығын қолдау және экономиканың жалпы өнімділігін арттыру үшін маңызды фактор болып табылады. Сонымен қатар, олардың экономикалық белсенділігі инновациялық әлеуетті, тәжірибе мен кәсіби біліктілікті сақтауға, сондай-ақ жастар мен орта буын мамандарына тәлімгерлік жасауға мүмкіндік береді. Осыған байланысты, егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін зерттеу әлеуметтік саясатты тиімді қалыптастыру, еңбек нарығында теңдік пен инклюзивтілікті арттыру және ұзақ мерзімді экономикалық даму стратегияларын жоспарлау тұрғысынан өзекті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты - Қазақстандағы егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін талдау арқылы олардың еңбек нарығына қатысу деңгейін анықтау, негізгі мәселелерін айқындау және экономикалық белсенділікті арттыру перспективаларын қарастыру.

Егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін зерттеу еңбек экономикасы, адам капиталы теориясы және халықтың қартаюының экономикалық салдарлары туралы демографиялық теорияларға сүйенеді. Адам капиталы теориясы (Г. Беккер) тұрғысынан қарағанда, егде жастағы адамдардың жинақталған білімі, тәжірибесі мен кәсіби дағдылары экономикалық ресурс ретінде бағаланады. Белсенді қартаю тұжырымдамасы (active ageing) егде жастағы адамдардың қоғам өміріне, соның ішінде еңбек қызметіне ұзақ уақыт қатысуының маңызын негіздейді.

Сонымен қатар, өмірлік цикл теориясы (life-cycle theory) адамдардың еңбек белсенділігі жас кезеңдеріне байланысты өзгертінін түсіндіреді, ал институционалдық теория еңбек нарығындағы ережелер, зейнетақы жүйесі және әлеуметтік саясаттың егде жастағы халықтың жұмыспен қамтылуына әсерін көрсетеді. Жас ерекшелігіне байланысты

дискриминация (ageism) теориясы да маңызды орын алады, себебі ол егде жастағы адамдардың еңбек нарығындағы мүмкіндіктерінің шектелу себептерін түсіндіреді.

Осы теориялық тұғырлар егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін тек әлеуметтік мәселе емес, сонымен бірге экономикалық даму мен еңбек ресурстарын тиімді пайдалану факторы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігінің қазіргі жағдайын бағалау статистикалық деректерді талдау негізінде жүргізіледі. Соңғы жылдары Қазақстанда халықтың қартаю үрдісі байқалып, зейнет жасына жақын және зейнет жасындағы азаматтардың еңбек нарығына қатысу үлесі біртіндеп артып келеді. Бұл құбылыс, бір жағынан, өмір сүру ұзақтығының ұзаруымен және денсаулық деңгейінің салыстырмалы жақсаруымен байланысты болса, екінші жағынан, табыс деңгейін сақтау қажеттілігімен түсіндіріледі.

Статистикалық көрсеткіштер егде жастағы адамдардың көбіне қызмет көрсету, білім беру, ауыл шаруашылығы және шағын кәсіпкерлік салаларында шоғырланатынын көрсетеді. Алайда олардың жұмыспен қамтылу деңгейі жалпы еңбекке қабілетті халықпен салыстырғанда төмен, ал жұмыссыздық тәуекелі жоғары болып отыр. Сонымен қатар, толық емес жұмыспен қамтылу және бейресми секторда еңбек ету үлесі де жоғары деңгейде сақталуда.

Осы деректер егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігі артып келе жатқанымен, оның сапалық құрылымы мен еңбек жағдайлары әлі де жетілдіруді қажет ететінін көрсетеді. Сондықтан бұл бағыттағы талдау әлеуметтік-экономикалық саясатты жетілдіру үшін маңызды ақпараттық негіз болып табылады.

Қазақстандағы әлеуметтік және экономикалық саясаттың егде жастағы халыққа әсерін талдау олардың экономикалық белсенділігін айқындайтын маңызды факторларды көрсетуге мүмкіндік береді. Мемлекет тарапынан зейнетақы жүйесі, әлеуметтік төлемдер, денсаулық сақтау және жұмыспен қамту бағдарламалары егде жастағы азаматтардың өмір сүру сапасына тікелей ықпал етеді. Соңғы жылдары зейнетақы реформалары, міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің дамуы және белсенді жұмыспен қамту шаралары егде жастағы адамдардың табыс тұрақтылығын сақтауға бағытталған.

Сонымен қатар, қайта даярлау және біліктілікті арттыру бағдарламалары егде жастағы адамдардың жаңа еңбек жағдайларына бейімделуіне ықпал етеді. Дегенмен, бұл шаралардың қамту ауқымы жеткіліксіз, ал ақпараттық қолжетімділік пен мотивация деңгейі төмен болып отыр. Еңбек заңнамасындағы кепілдіктерге қарамастан, жас ерекшелігіне байланысты кемсітушілік пен жұмыс берушілердің сақтығы олардың еңбек нарығындағы мүмкіндіктерін шектейді.

Осылайша, қолданыстағы саясат белгілі бір деңгейде қолдау көрсеткенімен, егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін толық ашу үшін кешенді және икемді шаралар жүйесін дамыту қажет.

Егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін арттыру үшін кешенді және ұзақ мерзімді шаралар жүйесін қалыптастыру қажет. Ең алдымен, олардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін күшейту мақсатында өмір бойы оқыту (lifelong learning) қағидаты негізінде қайта даярлау және цифрлық дағдыларды дамыту бағдарламаларын кеңейту маңызды. Бұл егде жастағы адамдардың жаңа технологияларға бейімделуін жеңілдетіп, қызмет көрсету және қашықтан жұмыс істеу салаларында мүмкіндіктерін арттырады.

Сонымен қатар, икемді жұмыспен қамту нысандарын (жартылай жұмыс күні, қашықтан жұмыс, жобалық қызмет) дамыту олардың денсаулық жағдайын ескере отырып еңбек қызметін жалғастыруына жағдай жасайды. Жұмыс берушілерді ынталандыру тетіктері — салықтық жеңілдіктер, субсидиялар немесе әлеуметтік бағдарламаларға қатысу — егде жастағы қызметкерлерді жұмысқа қабылдауды арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Қазақстандағы егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігі демографиялық өзгерістер жағдайында әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды факторы болып отыр. Зерттеу көрсеткендей, бұл топтың еңбек нарығына қатысуы біртіндеп артып келе

жатқанымен, олардың жұмыспен қамтылу деңгейі, еңбек жағдайлары және кәсіби бейімделу мүмкіндіктері әлі де бірқатар мәселелермен шектеледі. Денсаулық жағдайы, цифрлық дағдылардың жеткіліксіздігі, жас ерекшелігіне байланысты стереотиптер және еңбек нарығындағы құрылымдық кедергілер экономикалық белсенділікті тежейтін негізгі факторлар болып табылады.

Сонымен бірге, егде жастағы адамдардың жинақталған тәжірибесі мен адам капиталы ел экономикасы үшін маңызды ресурс екенін ескеру қажет. Тиімді әлеуметтік саясат, өмір бойы білім алу мүмкіндіктері, икемді жұмыспен қамту формалары және жұмыс берушілерді ынталандыру тетіктері бұл әлеуетті толық пайдалануға мүмкіндік береді. Осы бағыттағы кешенді шаралар егде жастағы халықтың өмір сүру сапасын жақсартумен қатар, еңбек ресурстарының тиімділігін арттырып, Қазақстан экономикасының орнықты дамуына оң әсерін тигізеді.

Әдебиет

1. Константин Александрович Галкин Особенности социологического рассмотрения старения и пожилого возраста (обзор исследований) // Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета. 2024. №4.

Кайыржанулы Ч., 2 курс магистранты, Болатбекова Ж., 2 курс студенті (БӨКЕТОВ
ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

БЕЛСЕНДІ ҚАРТАЮ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕГДЕ ЖАСТАҒЫ ХАЛЫҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Қазақстанда демографиялық қартаю үдерісі қарқынды жүріп жатыр, бұл өз кезегінде еңбек нарығының құрылымына, әлеуметтік қорғау жүйесіне және экономикалық даму траекториясына тікелей әсер етуде. Егде жастағы халықтың үлесінің артуы оларды тек әлеуметтік қолдауды қажет ететін топ ретінде емес, сонымен қатар маңызды экономикалық ресурс ретінде қарастыру қажеттілігін туындатады. Осы тұрғыда «белсенді қартаю» тұжырымдамасы егде жастағы адамдардың еңбекке қатысуын, кәсіпкерлік белсенділігін, өмір бойы білім алуын және қоғамдық өмірге араласуын қолдауға бағытталған кешенді тәсіл ретінде ерекше маңызға ие.

Зерттеудің мақсаты – белсенді қартаю тұжырымдамасы аясында Қазақстандағы егде жастағы халықтың экономикалық әлеуетін тиімді пайдалану тетіктерін негіздеу.

Қазақстанда соңғы жылдары демографиялық құрылымда елеулі өзгерістер орын алуда: халықтың өмір сүру ұзақтығының артуы мен туу деңгейінің салыстырмалы төмендеуі нәтижесінде егде жастағы адамдардың үлесі біртіндеп өсіп келеді. Бұл үрдіс елдің еңбек ресурстарының сапалық және сандық құрылымына ықпал етіп, егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін зерттеуді өзекті етеді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда зейнеткерлік жасқа жақындаған және одан асқан азаматтардың белгілі бір бөлігі еңбек қызметін жалғастыруда. Олардың экономикалық белсенділігі негізінен сауда, қызмет көрсету, ауыл шаруашылығы, білім беру және денсаулық сақтау салаларында байқалады. Әсіресе ауылдық жерлерде егде жастағы адамдардың еңбекке қатысуы күнкөріс қажеттілігімен және отбасы шаруашылығына үлес қосумен тығыз байланысты. Қалалық аймақтарда олар көбіне шағын бизнес, өзін-өзі жұмыспен қамту немесе бейресми еңбек формалары арқылы экономикалық қызмет атқарады.

Сонымен қатар, егде жастағы халықтың жұмыспен қамтылу құрылымында бейресми сектордың үлесі жоғары. Бұл олардың тұрақты әлеуметтік кепілдіктерге (зейнетақы жинақтарының жеткіліксіздігі, әлеуметтік сақтандырудың толық қамтылмауы)

қолжетімділігін шектейді және еңбек құқықтарының қорғалу деңгейін төмендетеді. Көптеген жағдайларда еңбек қызметін жалғастыру қаржылық қажеттілікпен байланысты, яғни экономикалық белсенділік ерікті таңдау емес, табыс тапшылығын өтеу құралы ретінде көрінеді.

Егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі – денсаулық жағдайы. Созылмалы аурулардың таралуы, еңбекке қабілеттіліктің шектелуі және медициналық қызметтердің сапасына қолжетімділік олардың толыққанды еңбекке қатысу мүмкіндігін азайтады. Сонымен бірге, цифрландыру үдерісінің жеделдеуі егде жастағы адамдар үшін жаңа кедергілер туындатуда, себебі олардың бір бөлігінде цифрлық дағдылар жеткіліксіз қалыптасқан.

Қазақстанда еңбек нарығында жас ерекшелігіне байланысты стереотиптер де сақталуда. Жұмыс берушілер егде жастағы қызметкерлерді қабылдауда икемсіздік танытып, жас кадрларға басымдық беруі жиі кездеседі. Бұл жағдай егде жастағы азаматтардың ресми сектордағы жұмыспен қамтылуын шектеп, оларды икемсіз, төмен өнімді немесе уақытша жұмыстарға ығыстырады.

Соған қарамастан, егде жастағы халық айтарлықтай тәжірибе, кәсіби білім және еңбек мәдениетіне ие маңызды адам капиталы болып табылады. Олардың әлеуетін тиімді пайдалану үшін қазіргі экономикалық белсенділік көбіне фрагментарлы және жүйесіз сипатта екенін атап өткен жөн. Белсенді қартаю саясаты толық институционалдық деңгейде қалыптаспағандықтан, егде жастағы азаматтардың еңбекке қатысуы көбіне жеке бастамалармен шектеледі.

Осылайша, Қазақстанда егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігі сақталғанымен, ол көбінесе бейресми сипатта, әлеуметтік қорғау деңгейі төмен және құрылымдық кедергілерге тәуелді. Бұл жағдай белсенді қартаю тұжырымдамасы негізінде жүйелі мемлекеттік саясат жүргізудің қажеттілігін көрсетеді.

Белсенді қартаю тұжырымдамасын іске асыру аясында Қазақстанда егде жастағы халықтың экономикалық әлеуетін тиімді пайдалану үшін кешенді институционалдық, экономикалық және әлеуметтік шаралар жүйесін қалыптастыру қажет.

Бірінші бағыт – еңбек нарығын бейімдеу. Егде жастағы азаматтардың еңбекке қатысуын арттыру үшін икемді жұмыспен қамту нысандарын (жартылай жұмыс күні, қашықтан жұмыс, маусымдық және жобалық жұмыспен қамту) кеңінен енгізу маңызды. Сонымен қатар, жұмыс орындарын денсаулық жағдайына бейімдеу, эргономикалық еңбек шарттарын қамтамасыз ету және жас ерекшеліктерін ескеретін еңбек режимдерін енгізу қажет. Жұмыс берушілерді егде жастағы қызметкерлерді жұмысқа қабылдауға ынталандыру мақсатында салықтық жеңілдіктер немесе субсидиялар тетігін қолдану ұсынылады.

Екінші бағыт – өмір бойы білім алу және қайта даярлау жүйесін дамыту. Егде жастағы адамдардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін сақтау үшін қысқа мерзімді кәсіби курстар, цифрлық дағдыларды дамыту бағдарламалары, жаңа технологиялармен жұмыс істеу бойынша оқыту жүйесін кеңейту қажет. Бұл үдерісте жұмыспен қамту орталықтары, колледждер, жоғары оқу орындары және жеке білім беру платформаларының серіктестігін күшейту маңызды.

Үшінші бағыт – «күміс кәсіпкерлікті» (silver entrepreneurship) қолдау. Егде жастағы азаматтар арасында шағын және отбасылық бизнесті дамытуға бағытталған арнайы бағдарламалар енгізу тиімді. Оларға жеңілдетілген несиелеу, гранттар, бизнес-жоспарлау бойынша кеңес беру, цифрлық маркетингке оқыту және менторлық қолдау көрсету қажет. Бұл шаралар олардың өзін-өзі жұмыспен қамтуын арттырып қана қоймай, жаңа жұмыс орындарының құрылуына ықпал етеді.

Төртінші бағыт – институционалдық және құқықтық ортаны жетілдіру. Еңбек нарығында жас ерекшелігі бойынша кемсітушілікке қарсы нормаларды күшейту, егде жастағы адамдарды жұмыспен қамту бағдарламаларына арнайы квоталар немесе мақсатты көрсеткіштер енгізу орынды. Сонымен қатар, бейресми жұмыспен қамтылған егде жастағы

азаматтарды формализациялауға жағдай жасау, олардың әлеуметтік сақтандыру жүйесіне қатысуын ынталандыру маңызды.

Бесінші бағыт – әлеуметтік және инфрақұрылымдық қолдау. Денсаулық сақтау қызметтерінің қолжетімділігін арттыру, профилактикалық медицинаны дамыту және белсенді өмір салтын насихаттау егде жастағы адамдардың еңбекке қабілеттілігін ұзақ мерзім сақтауға ықпал етеді. Қоғамдық көлік, цифрлық қызметтер және әлеуметтік инфрақұрылымның қолжетімділігі де олардың экономикалық белсенділігін арттыратын маңызды фактор болып табылады.

Жалпы алғанда, ұсынылған шаралар егде жастағы халықтың экономикалық белсенділігін арттыруға, олардың табыс деңгейін тұрақтандыруға және еңбек ресурстарының сапалық әлеуетін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Белсенді қартаю саясатын жүйелі түрде енгізу Қазақстан экономикасының инклюзивті дамуын қамтамасыз етудің маңызды шарты болып табылады.

Әдебиет

1 Олейникова Ирина Николаевна, Тепина Надежда Анатольевна "Серебряная экономика": экономическая идеология "новых пожилых" // Вестник ТИУиЭ. 2021. №1 (33).

Касымов А.Б., Рамазан Н.М., Утралинов Е.М., студенты 2 курса
(Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва)
Научный руководитель – Байгабулова К.К., к.э.н.

ПОВЕДЕНЧЕСКАЯ ШКОЛА УПРАВЛЕНИЯ КАК ОСНОВА ЧЕЛОВЕКООРИЕНТИРОВАННОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Поведенческая школа управления является одним из ключевых направлений развития управленческой мысли, в рамках которого организация рассматривается прежде всего как социальная среда взаимодействия людей. В отличие от ранних управленческих концепций, ориентированных преимущественно на формальные процедуры и контроль, данный подход сосредоточен на изучении мотивации сотрудников, особенностей их поведения, лидерства и межличностных коммуникаций.

Возникновение поведенческого направления связано с переосмыслением практики управления в середине XX века, когда стало очевидно, что жесткая регламентация и административные методы не обеспечивают устойчивого роста производительности. Исследования в области организационного поведения показали, что результаты труда во многом определяются не только условиями и организацией процессов, но и психологическим состоянием работников, уровнем вовлеченности и характером отношений внутри коллектива [1].

С позиций поведенческой школы сотрудник рассматривается как активный субъект деятельности, обладающий потребностями, ценностями и внутренней мотивацией. Эффективность управления связывается со способностью руководителя понимать поведенческие реакции персонала, формировать благоприятный климат и применять адекватные стили лидерства. Данный подход получил развитие в теориях управленческих предположений о природе человека — теориях X и Y, объясняющих различие управленческих моделей и отношения к сотрудникам [2]. Существенное значение придается также влиянию неформальных групп и социальных связей внутри организации.

Таблица 1

Сравнение теорий X и Y Д. МакГрегора

Критерий	Теория X	Теория Y
Отношение к труду	Люди ленивы, избегают работы	Труд — естественная потребность
Контроль	Необходим жесткий контроль и принуждение	Самоконтроль и самоуправление

Теоретическую основу направления составляют содержательные модели мотивации. Наиболее известной является иерархия потребностей, согласно которой человек последовательно стремится к удовлетворению базовых и высших потребностей, что должно учитываться в системе стимулирования труда [1]. В дальнейшем развитие получила двухфакторная теория, разделяющая факторы удовлетворенности работой и факторы предотвращения неудовлетворенности, что позволило по-новому выстроить мотивационные программы в организациях [3].

Рисунок 1 – Иерархия потребностей А. Маслоу

$$P = f(M, A)$$

где P — эффективность (performance), M — мотивация (motivation), A — способности (ability).

В современных организациях идеи поведенческой школы находят отражение в HR-менеджменте, командных форматах работы и гибких управленческих моделях. Человекоориентированный подход становится фактором конкурентоспособности, поскольку способствует росту инициативности, ответственности и качества принимаемых решений.

Таким образом, поведенческая школа управления заложила основу перехода от механистического понимания организации к социально-психологической модели, в которой человеческий фактор рассматривается как главный источник эффективности и развития [1–3].

Литература

1. Маслоу А. Мотивация и личность. — СПб.: Питер, 2019.
2. МакГрегор Д. Человеческая сторона предприятия. — М.: Альпина Паблишер, 2018.
3. Герцберг Ф. Работа и природа человека. — М.: Прогресс, 1990.

маркетинг бизнеске жай ғана «көріну» емес, дәл сұранысты тауып, соған сәйкес әрекет ету қабілетін қалыптастырып, бәсекелестіктің сапалық деңгейін өзгертті.

Интернет-технологиялар шығындарды азайту және шағын әрі орта бизнестің дамуын жеделдету бағытында да шешуші рөл атқарып отыр: бұлтты сервистер мен онлайн автоматтандыру жүйелерін енгізген кәсіпорындар операциялық шығындарын орта есеппен 15–25% қысқартып, басқару тиімділігін арттырғаны байқалады. Кеңсе кеңістігіне, қағаз құжат айналымына және аралық делдалдарға тәуелділіктің төмендеуі бастапқы капитал көлемін азайтып, кәсіпкерлікке кіру шегін жеңілдетті. Нәтижесінде фриланс, онлайн қызмет көрсету, цифрлық платформаға негізделген бизнес үлгілері кең таралып, шағын кәсіпорындар ірі компаниялармен бір нарықта бәсекеге түсе алатын деңгейге жетті. Зерттеушілік тұрғыда, интернет-технологиялар шағын бизнес үшін экономикалық өсудің балама жолын ұсынып қана қоймай, «нарыққа кіру есігін» институционалдық деңгейде ашқан фактор ретінде бағаланады[3].

Интернет-технологияларды жүйелі қолдану бизнес нәтижелерінің сандық өсімімен қатар, олардың сапалық трансформациясын да айқын көрсетеді: цифрлық байланыс арналары клиентпен өзара әрекеттесу жиілігін арттырып, кері байланысты жедел алуға мүмкіндік береді, нәтижесінде тұтынушы қанағаттану деңгейі орта есеппен 20–30% жоғарылайтыны байқалады[4]. Деректерді нақты уақыт режимінде талдау мүмкіндігі басқарушылық шешім қабылдау уақытын бірнеше күннен бірнеше сағатқа дейін қысқартып, тәуекелдерді алдын ала болжауға жағдай жасайды. Сонымен қатар, интернет-технологиялар нарықтағы бәсекені күшейтіп, компанияларды өнім сапасын, қызмет көрсету деңгейін және баға саясатын үздіксіз жетілдіруге мәжбүрлейді, бұл экономикалық тиімділікті тұрақты сипатқа көшіреді. Аналитикалық ұстанымға сәйкес, интернет-технологиялар бизнес көрсеткіштерін тек сандық тұрғыда ұлғайтумен шектелмей, басқару мәдениетін, клиентпен қарым-қатынас моделін және нарықтық мінез-құлықты жаңғырту арқылы нәтижелердің сапалық деңгейін түбегейлі өзгертеді.

Әдебиет

1. Макашева Р. С., Тусупова Л. А., Чоудхури Д. Н. Влияние цифрового бизнеса на экономику и инновационное развитие в Казахстане // Экономика и управление: научно-практический журнал. – 2023. – № 1 (4). – С. 417–427. DOI: 10.46914/1562-2959-2023-1-4-417-427
2. Makasheva R. S., Tussupova L. A. Digital Factors Influencing Small and Medium-Sized Businesses in the Context of COVID // Economics: the Strategy and Practice. – 2021. – Vol. 16, No. 4. – P. 6–17. DOI: 10.51176/1997-9967-2021-4-6-17
3. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. Электрондық сауданың дамуы және оның бөлшек саудадағы үлесі // Ресми статистикалық жинақ. – Астана, 2024.
4. UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). Business E-commerce Sales and the Role of Online Platforms. – Geneva: UNCTAD, 2024.

Кирильченко Д.С., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ЭКСПОРТНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ КАЗАХСТАНА, ЕЁ РИСКИ И ВОЗМОЖНОСТИ

Экономическое развитие Казахстана во многом определяется экспортом природных ресурсов, прежде всего нефти, газа и металлов. Экспортно-ориентированная модель стала ключевым направлением экономической политики страны, способствуя интеграции в мировую экономику, росту ВВП и увеличению валютных поступлений. Однако зависимость

от экспорта сырья формирует не только конкурентные преимущества, но и серьёзные макроэкономические риски, особенно в условиях нестабильных мировых рынков.

Экспортный потенциал Казахстана обеспечивает ему важное место на международной арене. Богатые природные ресурсы привлекают прямые иностранные инвестиции, создают рабочие места и стимулируют развитие инфраструктуры. Благодаря реализации транспортно-логистических проектов – железнодорожных маршрутов и портов – Казахстан укрепил позиции как транзитное государство Центральной Азии. Кроме того, рост валютных резервов в периоды высоких цен на нефть способствует укреплению тенге и улучшению платёжного баланса страны [1].

Вместе с тем сохраняется значительная зависимость от экспорта углеводородов. Более 50 % валютных поступлений формируются за счёт нефти и нефтепродуктов, что делает экономику уязвимой перед изменением внешней конъюнктуры. Снижение мировых цен на нефть и металлы приводит к падению бюджетных доходов и ослаблению национальной валюты. Это также тормозит развитие несырьевого сектора и ограничивает технологические инновации. В результате формируется так называемый «эффект голландской болезни», когда рост сырьевых доходов снижает конкурентоспособность других отраслей. Отсутствие стимулов к технологической модернизации и научным исследованиям замедляет переход Казахстана к экономике знаний и инновационного типа развития [2].

Для оценки текущей структуры экспорта представим данные по основным товарным группам (таблица 1).

Таблица 1

Структура экспорта Казахстана (2024 год)

Основные товарные группы в общем экспорте	Объем экспорта, млрд. долл.	Доля в общем объеме экспорта, %
Нефть и нефтепродукты	42,9	52,5
Металлы и металлопродукция	17,0	20,8
Продукция машиностроения	2,2	2,7
Химическая промышленность	1,9	2,3
Продукция пищевой отрасли	2,8	3,4
Прочие товары	14,8	18,3
Итого	81,6	100
Примечание – источник [1]		

Таким образом, для достижения устойчивого экономического роста Казахстану необходимо. Приоритетом становится создание благоприятного инвестиционного климата, укрепление институциональной среды, а также развитие человеческого капитала. В долгосрочной перспективе реализация комплексной стратегии диверсификации и интеграции в международные производственные цепочки позволит Казахстану перейти от ресурсной зависимости к инновационной модели развития.

В перспективе ключевым направлением должно стать развитие цифровой экономики и внедрение инновационных решений в сфере промышленности и логистики. Цифровизация экспортных процедур, применение технологий блокчейн и автоматизация таможенных процессов повысят прозрачность и снизят издержки внешнеторговых операций. Важным элементом стратегии является поддержка малого и среднего бизнеса, который способен формировать новые ниши несырьевого экспорта и стимулировать конкуренцию.

Санкционные риски, изменения в мировой торговой политике и усиление конкуренции на сырьевых рынках могут оказать влияние на устойчивость экспортно-ориентированной модели. Поэтому для снижения уязвимости необходимо активное развитие региональных торговых связей, в частности в рамках ШОС, ЕАЭС и китайской инициативы «Один пояс – один путь». Развитие транспортных коридоров, таких как Транскаспийский маршрут, способствует укреплению транзитного потенциала Казахстана.

Кроме того, необходимо учитывать растущие внешнеэкономические вызовы. Мировые тенденции по снижению зависимости от углеводородов и переходу к возобновляемым источникам энергии ставят перед Казахстаном задачу переориентации экспортной стратегии. Важным фактором становится участие в формировании «зелёной» экономики, развитие проектов по водородной энергетике, а также расширение перерабатывающих производств, что позволит повысить добавленную стоимость отечественного экспорта.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Внешняя торговля Республики Казахстан. – // stat.gov.kz
2. Министерство торговли и интеграции РК. Материалы о несырьевом экспорте. – // ortcom.kz

Кодзоева К.И., студент 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВЛИЯНИЕ НАЛОГОВЫХ УСЛОВИЙ НА ДОРОЖНОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ

Дорожное строительство в Республике Казахстан является ключевым элементом пространственного и экономического развития, обеспечивая связанность регионов и устойчивость хозяйственных связей. Согласно данным государственных программ, порядка 85–90% работ в сфере дорожного строительства реализуется за счёт бюджетного финансирования, что обуславливает высокую зависимость отрасли от налогово-бюджетных решений. В таких условиях налоговая нагрузка выходит за рамки исключительно фискальной функции и становится фактором, определяющим экономическую эффективность и устойчивость инфраструктурных проектов [1].

Особенностью дорожного строительства является фиксированный характер государственных контрактов, доля которых в общем объёме отраслевых заказов превышает 80%. Подрядные организации в таких условиях ограничены в возможности оперативного пересмотра цен. В результате рост налоговых обязательств не компенсируется рыночными механизмами и напрямую отражается на структуре себестоимости, формируя разрыв между фактическими издержками и контрактной ценой [2]. Даже увеличение налоговой нагрузки на 2–3 процентных пункта приводит к снижению маржинальности проектов и росту финансовых рисков подрядчиков.

Анализ структуры издержек дорожного строительства показывает, что налоговое воздействие носит распределённый характер и затрагивает все ключевые статьи затрат. Наибольшая доля приходится на материальные ресурсы (42–46%), подверженные косвенному налоговому воздействию через НДС и акцизы. Существенную нагрузку формируют также налоги, связанные с эксплуатацией техники и использованием горюче-смазочных материалов, доля которых в себестоимости достигает 15–19%, что особенно критично для капиталоемкой отрасли. Данная зависимость наглядно отражена в структуре затрат, представленной в таблице 1.

Таблица 1

Структура издержек дорожного строительства с учетом налоговой зависимости

Элемент затрат	Экономическое содержание	Доля в себестоимости, %	Характер налогового воздействия
Материальные ресурсы	Асфальтобетон, битум, щебень	42-46	НДС, косвенные налоги
Оплата труда	Заработная плата рабочих	14-16	Косвенное фискальное влияние
Социальные	ОПВ, СО, ОСМС	6-8	Прямое обязательное

отчисления			изъятие
Эксплуатация техники	Амортизация, обслуживание	8-10	Налог на имущество
Горюче-смазочные материалы	Топливо, масла	7-9	Акцизы и НДС
Налог на прибыль	Корпоративный подоходный налог	3-5	Прямое влияние
Прочие расходы	Управленческие и накладные	3-4	Косвенное
Примечание – составлено автором на основе данных источника [1,2]			

Социальные отчисления и налог на прибыль, несмотря на относительно меньшую долю в себестоимости (в совокупности 9–13%), оказывают прямое влияние на финансовый результат подрядных организаций. Их рост приводит к снижению чистой прибыли на 20–30% при неизменной контрактной стоимости, что ограничивает инвестиционные возможности и обновление производственно-технической базы.

Для оценки влияния налоговой нагрузки на экономические параметры дорожных проектов был проведён сценарный анализ, отражающий изменение издержек и рентабельности при различных уровнях налоговой нагрузки, что наглядно подтверждается данными, представленными в таблице 2.

Таблица 2

Сценарное влияние налоговой нагрузки на экономические параметры дорожных проектов

Показатель	Умеренная нагрузка	Текущая нагрузка	Повышенная нагрузка
Индекс совокупных издержек	100	112	125
Доля налоговых платежей, %	8	10	13
Рентабельность подрядчиков, %	12	8	4
Давление на контрактную цену	Низкое	Среднее	Высокое
Примечание – составлено автором на основе данных источника [2, 3]			

Сценарные расчёты показывают, что при увеличении доли налоговых платежей с 8% до 13% индекс совокупных издержек возрастает на 25%, тогда как рентабельность подрядчиков снижается втрое — с 12% до 4%. Это указывает на опережающий рост издержек по сравнению с доходной частью и формирует критическое давление на финансовую устойчивость подрядных организаций, особенно в условиях фиксированных контрактных цен.

Так, при стоимости проекта 100 млн тг. и росте налоговых платежей с 10 до 13 млн тг. прибыль сокращается более чем на 35–40%, что приводит к резкому снижению рентабельности и делает проект финансово пограничным без дополнительного бюджетного финансирования. В предельных условиях дальнейшее усиление налоговой нагрузки трансформирует дорожные проекты из экономически эффективных в дотационные, повышая нагрузку на государственный бюджет и снижая отдачу от инфраструктурных инвестиций.

При преобладающей роли бюджетного финансирования дорожного строительства на уровне 85–90% рост налоговой нагрузки с 8% до 13% приводит к дисбалансу между фискальными изъятиями и экономическим эффектом: совокупные издержки увеличиваются примерно на 25%, а рентабельность подрядчиков снижается с 12% до 4%. В условиях жёстко фиксированных контрактов это не усиливает фискальную отдачу, а повышает зависимость проектов от бюджетного финансирования и ограничивает их вклад в макроэкономический рост.

Литература

1. Налоговый кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» от 25 декабря 2017 года № 120-VI ЗРК (с изменениями и дополнениями). – Астана: ИПС «Әділет».
2. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Инфраструктурное развитие и инвестиционная активность в Республике Казахстан. – Астана, 2022.
3. Министерство финансов Республики Казахстан. Отчёт об исполнении государственного бюджета Республики Казахстан за 2021–2023 гг. – Астана, 2024.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Гелиос АРВ, 2019. – 352 с.

Кулькабаева М. Е., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель м.э.н., ст. преподаватель Мусина.С.Т.

ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИИ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Инфляция представляет собой одно из наиболее значимых макроэкономических явлений, оказывающих непосредственное влияние на социально-экономическое развитие страны. В условиях Казахстана инфляционные процессы особенно ярко проявляются на продовольственном рынке, что напрямую отражается на уровне жизни населения. Рост цен на продукты питания снижает покупательную способность, усиливает социальное неравенство и требует эффективных мер государственного регулирования. Рассмотрим особенности продовольственной инфляции в Казахстане, её влияние на уровень жизни населения и оценить эффективность антиинфляционной политики государства. Для Казахстана в последние годы характерна умеренная, но устойчивая инфляция, главным драйвером которой остаются продовольственные товары.[3]

Согласно данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, общий уровень инфляции в 2020–2024 гг. оставался выше целевого ориентира Национального банка (4–6 %). Наибольший вклад в рост цен вносили продукты питания, особенно мясо, хлеб, молочные изделия и овощи. [1,2]

Таблица 1

Динамика инфляции и цен на продукты питания в Казахстане

Год	Общая инфляция, %	Продовольственная инфляция, %	Рост цен на мясо, %	Рост цен на хлеб, %
2020	7,5	9,1	10,3	8,4
2021	8,4	10,9	12	9,5
2022	14,5	17,6	19,8	16,3
2023	13,1	14,8	15,2	12,7
2024	9,2	10,5	9,7	8,9
Примечание - Источник [1]				

Одним из главных последствий инфляции является снижение покупательной способности населения. Когда цены растут быстрее, чем доходы, реальные доходы граждан уменьшаются. Особенно остро это ощущают пенсионеры, бюджетники и малообеспеченные семьи, чьи доходы фиксированы и не успевают за ростом цен. Кроме того, инфляция отрицательно влияет на сбережения и инвестиции. При высоких темпах роста цен население старается тратить деньги быстрее, чтобы избежать потерь, а предприниматели опасаются долгосрочных проектов из-за неопределённости будущих издержек и цен. В результате

снижается общий уровень инвестиций и деловой активности. Для предприятий инфляция означает рост издержек производства удорожание сырья, топлива, электроэнергии и заработной платы. Это может привести к сокращению объёмов выпуска и увольнениям работников. При отсутствии конкуренции производители нередко перекладывают рост издержек на потребителей, что создаёт «инфляционную спираль», когда рост цен провоцирует дальнейшее повышение цен. Не менее серьёзным последствием является девальвация национальной валюты. Рост внутреннего уровня цен снижает доверие к тенге, повышает спрос на иностранную валюту и может привести к удорожанию импорта. Это особенно опасно для Казахстана, поскольку значительная часть потребительских товаров и оборудования импортируется из-за рубежа. Инфляция оказывает влияние и на государственные финансы. С одной стороны, рост цен увеличивает налоговые поступления в бюджет, но с другой повышает расходы на социальные программы и обслуживание государственного долга. В результате может возникнуть бюджетный дефицит, требующий дополнительных заимствований или сокращения государственных расходов. Также инфляция влияет на поведение домохозяйств и ожидания населения. Если граждане ожидают дальнейшего роста цен, они начинают скупать товары заранее, что дополнительно стимулирует спрос и усугубляет инфляционное давление. Формируется порочный круг, когда ожидания становятся фактором, подпитывающим рост цен.[3]

Основными факторами роста цен в Казахстане являются рост мировых цен на продукты питания, девальвационные ожидания, зависимость от импортных поставок и увеличение издержек производителей. Значительное влияние оказывают и неблагоприятные погодные условия, приводящие к снижению урожайности сельхозпродукции. Следовательно рост цен на продукты питания имеет прямое воздействие на уровень жизни населения, особенно на домохозяйства с низкими доходами. По данным статистики, доля расходов на продовольствие в структуре потребительских затрат в Казахстане составляет около 50 %, тогда как в развитых странах — не более 20–25 %. В результате инфляционного давления реальные доходы населения снижаются, уровень бедности увеличивается, а покупательная способность национальной валюты ослабевает.[1]

Антиинфляционная политика государства направлена на снижение темпов роста цен и стабилизацию национальной валюты. Основными инструментами являются ужесточение денежно-кредитной политики, контроль за ценами на социально значимые товары и поддержка отечественных производителей. В целях защиты социально уязвимых слоёв населения правительство реализует меры адресной поддержки: индексацию пенсий и пособий, субсидирование продовольственных корзин и расширение программы «Социальная продовольственная корзина». Эти меры помогают временно снизить давление инфляции на малообеспеченные семьи. В 2023–2024 гг. реализована Программа стабилизации цен на социально значимые товары, что позволило временно замедлить рост цен, однако эффект носит краткосрочный характер. [1,2]

Для устойчивого снижения инфляционного давления необходимы долгосрочные меры, включающие развитие отечественного сельского хозяйства, поддержку транспортно-логистической инфраструктуры, повышение эффективности антимонопольного регулирования, расширение адресной социальной поддержки и повышение финансовой грамотности населения.[3]

Продовольственная инфляция остаётся одной из ключевых макроэкономических проблем Казахстана, оказывающей существенное влияние на уровень жизни населения. Несмотря на предпринимаемые государством меры, инфляционные риски сохраняются из-за внешних факторов и структурных ограничений внутреннего рынка. Для обеспечения устойчивого социально-экономического развития необходима комплексная антиинфляционная стратегия, направленная на стимулирование производства, развитие конкуренции и повышение реальных доходов граждан.[2]

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Основные социально-экономические показатели. 2020–2024 гг. — <https://stat.gov.kz/ru/>
2. Национальный банк Республики Казахстан. Отчёт о денежно-кредитной политике за 2024 год. — <https://www.nationalbank.kz/ru>
3. Назарова Г. Н. Макроэкономика. — Алматы: Экономика, 2022.

Курмашева Ж.А., Берикова А.Е., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВВП КАЗАХСТАНА КАК ГЛАВНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Главным показателем экономики Казахстана, что отражает состояние и направление развития страны остается валовой внутренний продукт. За последние годы можно отследить положительную динамику, что демонстрируют плавный переход от сырьевой зависимости к более сбалансированной и инновационной модели. Однако, также стоит отметить тот момент, что в структуре роста ВВП все еще сохраняется ряд определенных проблем, тормозящие развитие экономики страны.

Исходя из данных Бюро национальной статистики, объем номинального ВВП в 2022 году составлял 103,4 трлн. тенге, в 2023 году он вырос до показателя в 117,1 трлн. тенге, а в 2024 достиг отметки в 131,6 трлн. тенге. Реальный же рост за приведенный период увеличился в 3,2% до 5,1% в 2023 году, однако немного упал в 2024 году до 4,8%. Экономика имеет тенденцию к росту, хоть и является неравномерной в определенной степени.

Большую часть ВВП занимают расходы на конечное потребление, которое составляло 60,1% от общего объема в 2022 году, 62,2% в 2023 и 65,5% в 2024. Из этого следует, что экономические субъекты увеличивают свои траты на товары и услуги прямого потребления, что отражает увеличение внутреннего спроса. Углубляясь, больше половины этих расходов составляют расходы домашних хозяйств, 53,9% в 2024 году, которое сравнительно больше предыдущих годов. Другими словами, за последние 3 года наблюдается рост покупательной способности населения. С другой стороны, значительная часть потребления все равно обеспечивается за счет импортированных товаров, а не произведенных внутри страны. Государственные расходы выросли на 1% в 2023 году и составили 11,5%, а после немного снизились до 11,2% в 2024. Это показывает, что государство сохраняет активную роль в регулировании экономики, однако рост бюджетных расходов не всегда означает повышение эффективности использования затраченных средств.

Валовое накопление также как и государственные расходы сначала увеличилось с 25% до 28,7%, а после упали до 28,3%. Это может отражать высокую активность инвестиций, которые связаны с реализацией инфраструктуры и промышленных объектов. Но большая их часть по-прежнему направлена в сырьевые отрасли. Немырьевой сектор же нуждается в дополнительной поддержке. Чистый экспорт за выбранный период сократился на 8,7%, в 14,9% до 6,2%. Проще говоря, разница между экспортом и импортом сократилась. Это может иметь две причины – либо увеличение импорта, либо снижение экспорта. Данное сокращение чистого экспорта частично связано с падением цен на сырьевые ресурсы, а также с увеличением импортного оборудования для модернизации производства. Также это значит, что вырос спрос на импортированные потребительские товары. Внутренний рынок Казахстана стал активнее, но он пока не достаточно обеспечен отечественным производством. Экономический рост все больше начинает ориентироваться на внутреннее потребление, нежели на внешнюю торговлю, но без развития промышленности и

производства это способно привести к зависимости от других стран, импорту и давлению на курс валют.

Все приведенные выше изменения наглядно видны в структуре ВВП по основным компонентам конечного использования (по расходам).

Таблица 1

Структура ВВП Казахстана по компонентам конечного использования

Показатели	2022 год	2023 год	2024 год
ВВП в текущих ценах, трлн. тенге	103,4	117,1	131,6
Расходы на конечное потребление, %	60,1	64,2	65,5
В том числе: домашние хозяйства, %	49,3	52,4	53,9
Государственные расходы, %	10,5	11,5	11,2
Некоммерческие организации, %	0,3	0,3	0,4
Валовое накопление, %	25,0	28,7	28,3
Чистый экспорт, %	14,9	7,1	6,2
Реальный рост ВВП, %	3,2	5,1	4,8
Примечание – источник [2]			

Данные таблицы показывают, что во многом рост ВВП обеспечен за счет внутреннего потребления и инвестиций, которые в последние годы все чаще направляются в инфраструктуру, энергетику, цифровизацию и производство, тем самым Казахстан постепенно выходит из состояния «ловушки среднего дохода» [1, с. 104–107], означающая замедление роста экономики, после достижения среднего уровня благосостояния. При этом остается проблема слабой эффективности промышленного сектора, что не успевает адаптироваться к изменениям внутреннего спроса. Доля обрабатывающей промышленности в ВВП остается стабильным на уровне 12-13%, чего недостаточного для устойчивого роста.

Основной проблемой страны остается сырьевая направленность. Даже при активных мерах по диверсификации, добывающая промышленность в значительной степени влияет на темпы экономического развития. ВВП Казахстана сильно зависит от мировых цен на нефть, металлы и другие природные ископаемые. Страна находится в зоне риска падения экономики, при уменьшении цены и спроса на сырье в мире. Помимо этого, в стране наблюдается неравномерное развитие регионов. В основном, все инвестиции, экономические активности сосредоточены в Астане, в Алматы, а также в западных областях. Большая часть регионов отстает по уровню и не способны обеспечивать сами себя, частично покрывая свои расходы государственным бюджетом.

Для решения представленных проблем очень важен переход к более стабильной экономике. Казахстану необходимо уменьшать свою зависимости от добывающих отраслей, при помощи перераспределения ресурсов, создания благоприятных условий для развития других отраслей. Прежде всего нужно увеличить инвестиции направленные на обрабатывающую промышленность и производство. Важно стимулировать развитие малого и среднего бизнеса, посредством создания льгот и предоставлении кредитов с низкой ставкой процента. Повышение уровня образованности позволит повысить производительность труда и конкурентоспособность казахстанской экономики. Нужно обратить внимание на региональную экономическую политику, для равномерной и сбалансированной активности, а также для сокращения дисбаланса между центром и периферией.

Таким образом, Казахстан в 2024 году, через ВВП показал первые признаки, шаги к изменениям для стабильности экономики. Без условно, устойчивость роста зависит от того, насколько успешно страна сможет преодолеть имеющиеся проблемы. Сегодняшняя цель Казахстана – перейти к инновационной модели экономики, основанной на человеческом потенциале, техническом развитии и укреплении отечественного производства.

Литература

1. Сланбекова А. Е., Керимкулов С. Е. Анализ структуры равновесного роста ВВП Казахстана по паритету покупательной способности в международных долларах //Научные горизонты. – 2019. – №. 7 (23). – С. 103.
2. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан //https://stat.gov.kz

Лапыгина В. А., Бакрова У. А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ИНФЛЯЦИЯ И МОНЕТАРНАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАНЕ

В 2024–2025 гг. Казахстан столкнулся с сохраняющейся инфляционной нагрузкой выше целевого уровня (5 %). Переходный период после глобальных шоков 2021–2023 годов, внутренний рост тарифов на услуги и расширенная фискальная активность обусловили замедленное снижение инфляции и необходимость жёсткой монетарной политики. [1]

По официальной статистике, годовая инфляция в декабре 2024 составляла примерно 8,6 %, а в январе 2025 показатель увеличился до 8,9 % (по сравнению с 8,6 % в декабре), что отражает рост цен на услуги и отдельные группы товаров. Главные движущие факторы — повышение тарифов на коммунальные услуги и спрос со стороны предприятий и домохозяйств при частично ограниченном предложении отдельных непродовольственных товаров. [2]

Таблица 1

Основные показатели инфляции и базовой ставки, 2024–2025 гг.

Показатель	2024 г.	2025(январь-март)
Инфляция, %	8,6	8,9
Базовая ставка, %	15,25	16,5
Примечание – источник [2]		

Чтобы сдержать инфляционные ожидания и стабилизировать рынок, Национальный банк реверсировал политику ужесточения — в январе 2025 базовая ставка была установлена на уровне 15,25 %, а в марте 2025 была повышена до 16,5 % в ответ на продолжительное ускорение инфляции и рост проинфляционных рисков. Высокая базовая ставка ужесточает кредитные условия, сдерживает потребительский спрос и поддерживает курс национальной валюты, но одновременно увеличивает стоимость заимствований для бизнеса и домохозяйств.

Дополнительно на уровень жизни населения существенно влияет рост цен на услуги, прежде всего транспортные, коммунальные и образовательные. В 2024 году тарифы на холодную и горячую воду, электроэнергию и тепло демонстрировали постепенное увеличение в среднем на 7–12 %, что превышает динамику предыдущих лет. Это усилило нагрузку на домохозяйства, особенно в регионах с высокой долей малообеспеченных семей. В условиях роста стоимости услуг растёт и доля обязательных расходов, что сокращает возможности населения направлять средства на здоровье, образование и формирование накоплений.

Отдельного внимания требует анализ продовольственной инфляции. По данным статистики, в 2024 году темпы роста цен на продукты питания были выше общей инфляции и составили около 12 %. Существеннее всего подорожали мясные изделия, молочная продукция, овощи и хлебобулочные товары. Это отражается на структуре потребления: всё больше семей переходят на более дешёвые товары или уменьшают объём покупок. Подобная тенденция является индикатором снижения фактического уровня жизни и качества питания.

Кроме того, инфляция оказывает влияние на динамику реальных доходов. Несмотря на формальное повышение средней заработной платы в 2024 году на 10,3 %, реальные доходы населения практически не выросли, поскольку инфляционное давление нивелировало номинальные улучшения. Наиболее уязвимыми оказались работники бюджетной сферы, молодёжь, студенты и пенсионеры. Снижение покупательной способности приводит к росту закредитованности: по данным Нацбанка, объём потребительских кредитов продолжает увеличиваться, что несёт риски для финансовой устойчивости населения.

Отдельную проблему представляет влияние инфляции на региональные различия. В крупных городах (Астана, Алматы) темпы роста цен выше из-за высокого спроса и значительной доли импортной продукции. В Карагандинской области инфляция находится на уровне, близком к среднереспубликанскому, однако рост цен на продукты питания и услуги ЖКХ ощущается особенно остро, что влияет на социальное самочувствие населения региона [3]

Международные организации указывают, что при сохранении внешних рисков (колебания цен на сырьё, изменение глобальной инфляции) и при продолжающемся расширении фискальной политики задача Нацбанка усложняется: необходимо балансировать между сдерживанием цен и поддержкой экономической активности. Прогнозы МВФ и Всемирного банка в начале 2025 года предполагали постепенное снижение инфляции к 2025–2026 гг., но с риском повторных всплесков при неблагоприятных шоках. [4]

По состоянию на начало 2025 года инфляция в Казахстане остаётся существенно выше целевого уровня; ответом регулятора стало повышение базовой ставки до 16,5 %. Краткосрочная цель — охладить инфляционные ожидания и вернуть динамику цен к устойчивому снижению; в то же время высокая ставка создаёт риски для инвестиционной активности и кредитования. Для устойчивого снижения инфляции необходима скоординированная политика: умеренная фискальная дисциплина, меры по сглаживанию тарифных эффектов и повышение предложения на рынке непродовольственных товаров.

Таким образом, анализ показывает, что инфляция 2024–2025 годов продолжает оставаться важнейшим фактором, определяющим уровень жизни населения Казахстана. Несмотря на постепенную стабилизацию цен и замедление инфляционных процессов, давление на реальные доходы сохраняется. Рост стоимости продуктов питания, коммунальных услуг и услуг транспорта формирует дополнительную нагрузку на семейные бюджеты, особенно среди социально уязвимых групп.

Повышение базовой ставки действительно позволило сдержать инфляцию, однако его побочным эффектом стало удорожание кредитов для бизнеса и населения, что ограничивает инвестиционную активность и снижает доступность заёмных средств. В этих условиях необходим комплексный подход, который включает не только монетарные меры, но и развитие внутреннего производства, особенно продовольственного сектора, усиление конкуренции, расширение программы субсидирования отдельных видов товаров и совершенствование механизма стабилизационных фондов.

При сохранении текущей траектории в краткосрочной перспективе возможно дальнейшее замедление инфляции, однако значительное повышение уровня жизни возможно лишь при устойчивом росте реальных доходов, снижении закредитованности и повышении качества государственных услуг. Таким образом, ключевой задачей экономической политики становится баланс между ценовой стабильностью и поддержкой экономического роста, обеспечивающий долгосрочное улучшение благосостояния населения. [2]

Литература

1. World Bank. Kazakhstan Economic Update, January 2025.
2. Бюро национальной статистики РК. Инфляция в Республике Казахстан, январь 2025.
3. Национальный банк РК. Пресс-релиз о базовой ставке, март 2025.
4. IMF. Republic of Kazakhstan: 2024 Article IV Consultation Report.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ НЕРАВЕНСТВА РАЗВИТИЯ ВНУТРИ КАЗАХСТАНА

Аннотация. Региональное неравенство остаётся барьером для сбалансированного развития экономики Казахстана. Цель работы – на основе данных Бюро национальной статистики РК за 2020-2025 гг. измерить степень межрегиональной дифференциации и определить эффективные инструменты её снижения, учитывая международный опыт.

Пространственная дифференциация экономического развития представляет устойчивый вызов для Казахстана. По данным БНС РК, в I полугодии 2025 года разрыв между регионами-лидерами и аутсайдерами по показателю ВРП на душу населения достигает 10,9 раз [1]. Концентрация инвестиционных потоков в сырьевых регионах и крупнейших городах закрепляет модель «центр-периферия», обоснованную концентрацией инвестиций и сырьевых доходов в узком наборе территорий, что повышает уязвимость экономики к внешним шокам.

Цель исследования – оценить масштабы региональной дифференциации в Казахстане и обосновать инструменты её сглаживания на основе анализа статистических данных БНС РК по 20 регионам и изучения международной практики.

Для оценки степени межрегионального неравенства рассчитывается индекс Тейла по формуле:

$$T = \sum_{i=1}^n s_i \times \ln \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)$$

где s_i – доля региона i в общем ВРП страны; y_i – ВРП на душу населения в регионе i ; $\bar{y}$ – средний ВРП на душу населения по стране.

Средний ВРП на душу населения составил 2938,5 тыс. тенге. Атырауская область с долей в ВРП 12,2% и ВРП на душу 10463 тыс. тенге даёт вклад в индекс 0,155; Туркестанская область с ВРП на душу 957 тыс. тенге даёт вклад -0,038. Итоговое значение $T = 0,21$ свидетельствует о высокой дифференциации в сравнении со странами ОЭСР (средний индекс 0,15-0,20 на уровне TL2) [6].

Анализ статистических данных выявил три ключевых фактора дифференциации. Первый – неравномерность размещения природных ресурсов. Три нефтегазодобывающих региона (Атырауская, Мангистауская, ЗКО) при 10,7% населения обеспечивают значительную долю промышленного производства, при этом средний ВРП на душу в них вдвое превышает среднереспубликанский уровень [3].

Второй фактор – дисбаланс в распределении инвестиций. Данные БНС за 2025 год [3] показывают концентрацию капиталовложений в сырьевых регионах и крупнейших городах, в то время как южные области при 20,4% населения получают меньший объём инвестиций. Третий фактор – различия в урбанизации от полной урбанизации в городах республиканского значения до 25% в Туркестанской области [2].

Негативные последствия проявляются в углублении разрыва в уровне жизни и рисках для макроэкономической стабильности. Согласно данным БНС, среднедушевые денежные доходы в III квартале 2025 года в Атырауской области составили 297,6 тыс. тенге, в Туркестанской – 126,1 тыс. тенге, что отражает 2,4-кратное различие [1]. Концентрация экономической активности в сырьевых регионах повышает зависимость национальной экономики от конъюнктуры мировых цен на углеводороды.

Изучение практики стран ОЭСР [4, 6] выявило два применимых направления. Первое – таргетированные инфраструктурные инвестиции в периферийные регионы, генерирующие мультипликативный эффект 1,4-1,8 по приросту ВРП [4]. Для Казахстана приоритетом могут стать проекты транспортной связанности южных регионов и развития широкополосного

интернета. Второе – стимулирование малого и среднего предпринимательства через специальные налоговые режимы и микрокредитование [4].

Проведённое исследование подтверждает наличие умеренно-высокого регионального неравенства в Казахстане. Ключевыми причинами выступают неравномерность размещения природных ресурсов, концентрация инвестиций и различия в урбанизации. Наиболее перспективными инструментами сглаживания являются таргетированные инфраструктурные инвестиции в сочетании со стимулированием местного предпринимательства.

Литература

1. Социально-экономическое развитие регионов Республики Казахстан. Статистический сборник. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Астана, 2025. URL: <https://stat.gov.kz/>
2. Демографический ежегодник Казахстана. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Астана, 2025.
3. Основные показатели работы промышленности. Инвестиции в основной капитал. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Астана, 2025. URL: <https://stat.gov.kz/>
4. Regional Policies to Support Diversification and Productivity Growth in Kazakhstan. OECD, Paris, 2020. URL: <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/>
5. Theil, H. Economics and Information Theory. North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1967. P. 125-127.
6. OECD Regional Outlook 2023. OECD Publishing, Paris, 2023. URL: <https://www.oecd.org/regional/oecd-regional-outlook-2023/>

Мажкенова А, Абдимуратова А, 3 курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескендир Н.Н

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ТЕҢСІЗДІК ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫҢ ӨМІР СҮРУ ДЕҢГЕЙІ

Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік теңсіздік мәселесі қоғам дамуының барлық кезеңдерінде өзектілігін жоғалтпай келе жатқан күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс болып табылады. Елдің нарықтық экономикаға көшуі, жаһандану үдерістері мен әлеуметтік құрылымның өзгеруі халықтың өмір сүру деңгейінде айқын айырмашылықтардың қалыптасуына әкелді. Әлеуметтік теңсіздік тек табыс көлемімен ғана шектелмей, білімге, медицинаға, еңбек нарығына және әлеуметтік инфрақұрылымға қолжетімділік арқылы да көрініс табады. Бұл құбылыс қоғамның ішкі тұрақтылығына, әлеуметтік сенім деңгейіне және ұзақ мерзімді экономикалық дамуға тікелей ықпал етеді.

Халықтың өмір сүру деңгейін басқару мәселесін зерттеген еңбектерде әлеуметтік теңсіздіктің басты салдары ретінде әлеуметтік жіктелудің тереңдеуі көрсетіледі. Өмір сүру сапасын басқарудың тиімділігі тек экономикалық өсіммен емес, сол өсімнің қоғам мүшелері арасында әділетті бөлінуімен өлшенетіні атап өтіледі. Ғылыми еңбектерде «халықтың өмір сүру сапасын арттыру әлеуметтік саясаттың жүйелілігі мен оның нақты әлеуметтік топтарға бағытталуына тікелей байланысты» екені көрсетілген [1, 36]. Бұл тұжырым қазіргі Қазақстан жағдайында да өзектілігін сақтап отыр, себебі макроэкономикалық көрсеткіштердің өсуі әрдайым қарапайым азаматтың тұрмыс деңгейінің жақсаруымен сәйкес келе бермейді.

Пандемиядан кейінгі кезеңде әлеуметтік теңсіздік мәселесі одан әрі айқын көріне түсті. Экономикалық белсенділіктің төмендеуі, жұмыссыздықтың өсуі және табыстың қысқаруы халықтың осал топтарына ерекше ауыр салмақ түсірді. Зерттеулерде пандемия кезеңінде әлеуметтік-экономикалық даму индекстерінің төмендеуі ең алдымен төмен табысты

отбасылардың өмір сүру деңгейіне кері әсер еткені көрсетіледі. Ғалымдар бұл жағдайды «әлеуметтік теңсіздіктің уақытша емес, құрылымдық сипат алуы» деп бағалайды [2, 49]. Бұл пікір қазіргі шындықпен сәйкес келеді, себебі дағдарыс жағдайында әлеуметтік ресурстарға қолжетімділігі шектеулі топтар өз жағдайын қалпына келтіруде көп қиындыққа тап болады.

Әлеуметтік теңсіздіктің өңірлік қыры да ерекше назар аударуды талап етеді. Қазақстан өңірлеріндегі кедейлікті көп факторлы бағалау барысында табыс деңгейі, жұмыс орындарының сапасы, инфрақұрылымның дамуы және әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігі арасындағы айырмашылықтар анықталған. Зерттеулерде кейбір өңірлерде кедейліктің тек экономикалық емес, әлеуметтік сипат алғаны көрсетіледі, яғни бұл аймақтарда тұрғындардың өмір сүру мүмкіндіктері шектеулі болып қалыптасқан [3, 61]. Мұндай жағдай ел ішіндегі көші-қон үдерістерінің күшеюіне, әлеуметтік шиеленістің өсуіне әсер етеді.

Қазақстандағы кедейлік мәселесін талдаған ғылыми еңбектерде әлеуметтік теңсіздікті төмендетудің негізгі тетігі ретінде кешенді мемлекеттік саясаттың қажеттілігі көрсетіледі. Ғалымдардың пікірінше, «кедейлікті азайту тек қаржылай қолдаумен шектелмеуі тиіс, ол еңбек нарығын дамыту, білім сапасын арттыру және әлеуметтік мобильділікті қамтамасыз ету арқылы жүзеге асуы қажет» [4, 94]. Бұл тұжырым әлеуметтік теңсіздікпен күресте тек салдармен емес, себептермен жұмыс істеу қажеттігін айқын дәлелдейді.

Әлеуметтік қолдаудың нақты тетіктерінің бірі ретінде атаулы әлеуметтік көмектің әсері де ғылыми тұрғыда бағаланған. Зерттеулерде бұл көмектің қысқа мерзімде халықтың өмір сүру деңгейін тұрақтандыруға ықпал ететіні, алайда ұзақ мерзімді перспективада еңбекке ынталандырумен ұштаспаса, тәуелділік қаупін тудыруы мүмкін екені көрсетіледі. Ғалымдар «атаулы әлеуметтік көмектің тиімділігі оны еңбекпен қамту саясаты және кәсіби даярлау бағдарламаларымен үйлестіру арқылы артады» деп тұжырымдайды [5, 31]. Бұл көзқарас әлеуметтік теңсіздікті төмендетудің тұрақты моделін қалыптастыру үшін маңызды.

Әдебиеттерді талдай келе, әлеуметтік теңсіздік пен өмір сүру деңгейі арасындағы байланыс тек теориялық ұғым емес, күнделікті өмірде нақты көрініс табатыны байқалады. Қалалық және ауылдық аймақтар арасындағы айырмашылық, білім мен медициналық қызметтерге қолжетімділік деңгейі, жастардың еңбек нарығындағы мүмкіндіктері әлеуметтік теңсіздіктің практикалық салдарын айқын көрсетеді. Мысалы, бір өңірде сапалы білім мен тұрақты жұмыс мүмкіндігі бар жас маман өзінің әлеуметтік жағдайын жақсартса, басқа аймақта дәл осындай мүмкіндікке ие болмаған жастар әлеуметтік тәуекел аймағында қалады.

Зерттеу нәтижелерін практикалық тұрғыда қолдану әлеуметтік саясатты жетілдіруде маңызды рөл атқара алады. Әлеуметтік теңсіздікті азайту үшін өңірлік даму бағдарламаларын нақты әлеуметтік көрсеткіштерге негіздеу, еңбек нарығында тең мүмкіндіктер қалыптастыру және әлеуметтік қолдауды мақсатты түрде ұйымдастыру қажет. Сонымен қатар халықтың өмір сүру деңгейін бағалауда тек табыс көрсеткіштерін емес, өмір сапасының кешенді индикаторларын қолдану тиімді болмақ.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік теңсіздік пен халықтың өмір сүру деңгейі өзара тығыз байланысты әлеуметтік-экономикалық құбылыстар болып табылады. Ғылыми еңбектерде ұсынылған тұжырымдар бұл мәселенің көпқырлы екенін және оны шешу үшін жүйелі, кешенді тәсіл қажет екенін дәлелдейді. Әлеуметтік теңсіздікті төмендету қоғамның тұрақты дамуына, әлеуметтік әділеттіліктің нығаюына және халықтың өмір сапасының артуына негіз бола алады.

Әдебиет

1. Ауезова З.Т., Ауезова К.Т. Халықтың өмір сүру сапасын басқару тиімділігін арттырудың негізгі бағыттары // Вестник университета «Туран». – 2021. – №2(94). – 34–39-бб.
2. Beldibayeva K.Z., Umyrzakova A.A. Пандемия және әлеуметтік-экономикалық даму индекстері: Қазақстан мысалында // Вестник Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ. Экономика сериясы. – 2022. – №2(106). – 45–52-бб.

3. Әділханов О.Ш., Турдалина Ш.Қ. Қазақстан өңірлеріндегі кедейлікті көп факторлы бағалау // Central Asian Economic Review. – 2025. – №1. – 55–68-бб.
4. Есберген Р.А., Шеримова Н.М. Қазақстандағы кедейлік мәселесі және оны төмендету шаралары // Вестник НАН РК. – 2025. – №1. – 90–98-бб.
5. Даулиева Г., Сағынбай А. Қазақстан халқының өмір сүру деңгейіне атаулы әлеуметтік көмектің әсерін бағалау // Экономикалық сериясы. – 2024. – №3. – 27–33-бб.

Малеева А. Е., Абельдинова А. А, 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ИНВЕСТИЦИИ КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА КАЗАХСТАНА

Вклад инвестиций в экономический прогресс трудно переоценить, ведь благодаря им обновляется оборудование предприятий, внедряются инновационные решения, и совершенствуется база необходимых коммуникаций.

Для Республики Казахстан капитальные вложения имеют особое значение, поскольку дают возможность модернизировать различные сектора и плавно двигаться к более разнообразной экономической модели. Недавно правительство предприняло ряд шагов по оптимизации инвестиционной среды: предлагаются новые инструменты помощи бизнесу, запускаются масштабные строительные инициативы и формируются благоприятные условия для вовлечения средств как отечественного, так и иностранного инвесторов.

По информации из статистики, величина инвестиций в основной капитал показывает стабильное увеличение. За отчетный 2024 год было направлено 19 461,3 миллиардов тенге, что является лучшим результатом по сравнению с прошлым годом. Таблица ниже отражает изменение показателей инвестиций в период с 2019 по 2024 год.

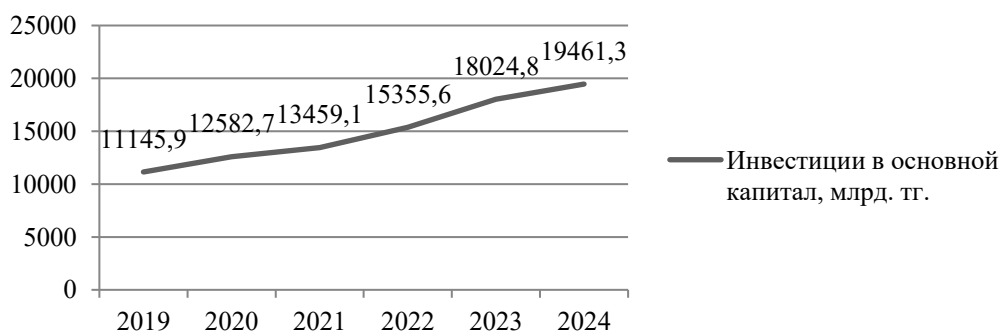

Рисунок 1. Инвестиции в основной капитал в Республике Казахстан (2019–2024 гг.)

Примечание – составлено автором на основе данных источника [1]

Представленный график демонстрирует постоянное увеличение объема инвестиций в основной капитал. Данная тенденция обусловлена увеличением объемов строительных работ, обновлением оборудования предприятий и благоприятными условиями кредитования. Увеличение доли инвестиций в валовом внутреннем продукте свидетельствует о том, что капиталовложения остаются важным фактором поддержки экономической мощи государства. Даже несмотря на неблагоприятные внешние условия, такие как волатильность цен на ресурсы, инвестиции продолжают расти. Этот факт указывает на гибкость экономики и её способность приспосабливаться к меняющимся обстоятельствам.

Поддержку стабильному росту оказывает выполнение государственных инициатив, которые нацелены на создание современной инфраструктуры и привлечение средств от бизнеса. Все вышеперечисленные факторы закладывают фундамент для улучшения производства и повышения конкурентоспособности российской экономики. Нельзя не заметить, что рост инвестиций ведет к появлению новых вакансий и стабилизации внутреннего спроса. Планомерное увеличение капиталовложений помогает быстрее внедрять

новые разработки и использовать современные технологии. Как следствие, экономика обретает потенциал для продолжительного роста и повышения уровня жизни населения в будущем.

Рисунок 2. Инвестиции в основной капитал Казахстана по отраслям, январь-август 2025 г., %
Примечание – составлено автором на основе данных источника [1]

Анализ источников финансирования выявляет преобладание собственных средств предприятий, сигнализирующий об усилении их финансовой устойчивости. Значительную роль в инвестировании играет и государство, выделяющее бюджетные средства на развитие инфраструктуры, социальных объектов и промышленности.

Использование банковского кредитования остается ограниченным, что обусловлено консервативной позицией банков из-за текущих экономических неопределенностей. Однако государственное участие обеспечивает возможность реализации масштабных проектов, нуждающихся в долгосрочном и надежном финансировании, тем самым смягчая финансовое бремя на бизнес.

Проанализировав предоставленную информацию, следует подчеркнуть значимость инвестиций как важнейшего двигателя прогресса казахстанской экономики. Увеличение масштабов инвестиций, диверсификация секторов и государственная поддержка обеспечивают предпосылки для последующего обновления экономики, повышения ее стабильности и улучшения позиций на мировом рынке в будущем.

Активное привлечение инвестиций стимулирует использование инновационных решений и создает комфортную среду для процветания бизнеса.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан: <https://stat.gov.kz>
2. Сайт национальные проекты по развитию регионов и стимулированию инвестиций: <https://www.gov.kz>
3. Сайт министерства национальной экономики Республики Казахстан. Концепция инвестиционной политики Республики Казахстан до 2026 года: <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy>

Марат А.Б., студент 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Мукашев Т.А.

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА И ЕГО РЕГИОНОВ

До настоящего времени, несмотря на принятие многих государственных стратегических программ развития в направлении индустриально-инновационного, технологического, социально-экономического, регионального развития, ожидаемой

трансформации национальной экономики в республике не происходит. Сырьевая направленность экономики как внутри страны, так и во внешнеэкономической деятельности, продолжает сохраняться. В свою очередь это ведет к продолжению сложившейся тенденции снижения ее конкурентоспособности на соответствующих международных рынках.

В этих условиях важнейшими проблемами в обстановке усиления нестабильности, высокой степени волатильности мировых финансовых и товарных рынков, продолжающихся процессов глобализации и цифровизации являются присутствующие современные вызовы и структурные ограничения в развитии национальной экономики страны. Как следствие, сохраняющаяся высокая доля в производимом продукте минеральных и других сырьевых ресурсов, низкая степень технологической сложности индустриального производства. Это, в свою очередь, в значительной мере ведет к количественному и качественному ограничению экспортного потенциала как сырьевых, так и несырьевых отраслей отечественной экономики, сдерживанию роста добавленной стоимости производимой продукции, продолжению негативной зависимости от внешнеэкономической конъюнктуры. Ярким примером следует считать высокий уровень уязвимости нашей экономики от многочисленных негативных, непредсказуемых политико-экономических процессов, являющиеся имманентными для современного этапа развития мировой экономики. Целенаправленно изменяются сложившиеся многолетние экономически выгодные взаимоотношения между странами мира на основе выработанной за целый ряд предшествующих десятилетий институциональной архитектуры.

Но в то же время для республики предпринимаемые меры по реализации на практике имеющихся возможностей расширения диверсификации ведущих отраслей отечественной экономики требуют разработки современных технико-экономических, инновационных подходов для их активного применения и развития.

Помимо модернизации устаревших основных фондов в традиционных отраслях промышленности, приоритетным также является строительство объектов новых отраслей с высокой производительностью труда, качеством производимой продукции и добавленной стоимостью на основе современных технологий, конкурентоспособных на мировом рынке.

Это, в свою очередь, связано с такими сложными динамичными макроэкономическими процессами, как структурные сдвиги, модернизация, диверсификация.

Процесс реализации структурных сдвигов, диверсификации и развития востребованных производств с более высокой добавленной стоимостью имеет неоднородный и многоуровневый характер.

С учетом отмеченного высокого удельного веса сырьевых отраслей по причине инерционности, а также сложившихся системных тенденций, в развитии отечественной экономики присутствуют сложности в формировании условий для создания современных востребованных производств, обеспечивающих высокий уровень переработки в новых для экономики отраслях. Для этих целей, по нашему мнению, достаточно сложно возлагать большие надежды на желания и возможности предпринимательских структур и инвесторов. Причины данного предположения следующие.

Современные, тем более инновационные технологии являются, соответственно, и более дорогими. Поэтому в случаях, когда стоимость сэкономленного труда и энергии в результате внедрения новых технологий оказываются меньше стоимости эксплуатации машин и оборудования нового поколения, их внедрение оказывается трудновыполнимым по объективным обстоятельствам.

Сравнительное сопоставление показателей основных составных элементов добавленной стоимости – оплаты труда и валовой прибыли – в экономике Казахстана и развитых стран показывает, что оно имеет обратно пропорциональное соотношение. Для отечественных предприятий в отличие от западных характерна низкая доля оплаты труда. Следствием этого является различие мотивации предприятий. В странах, схожих с нашей экономикой с низким уровнем оплаты труда в промышленности, экономический интерес

проявляется не к политике применения новой техники и технологии, а к действующей технологии при сочетании с рабочей силой с более низкой оплатой труда.

В этих условиях правомерно говорить о том, что реализация структурных сдвигов и диверсификации на основе технологий с высокой степенью и скоростью обработки, обеспечивающих рост добавленной стоимости требует значительных комплексных мер и соответствующих затрат как материально-технических, финансовых, так и временных. С учетом нашей деловой ментальности данное направление экономического развития потребует со стороны государства корректировки и регулирования целенаправленной промышленной политики.

Для предыдущих государственных программ были характерны их некомплексность, низкий уровень ориентации на конечный результат.

Таким образом, можно констатировать, что формирование подобной целостной практика ориентированной промышленной политики в целом требует помимо вышеуказанных затрат также учета целого спектра взаимосвязанных факторов. Среди них особое место должен занимать взаимоучет государственных и частных интересов.

Особо следует отметить частно-корпоративные интересы, для которых преимущественно характерны: достаточно слабый мотивационный уровень на инновационное развитие. С этим тесно связано соответствующее отношение к рисковому предпринимательским инициативам при низкой степени правовой защищенности и уровне развития системы страхования и т.д.

По нашему мнению, особое место должно уделяться научно-образовательному аспекту развития, цель которого должна быть направлена на разностороннюю подготовку высокообразованного специалиста, ориентированного на инициативу, новые подходы к профессиональной деятельности.

Реальная поддержка и развитие данного востребованного направления для Казахстана, имеют большие перспективы для его практической реализации. Его результаты и последствия могут комплексно способствовать решению многих аспектов жизнедеятельности страны на разных его уровнях. Но для этого предстоит большой объем разноплановых работ и соответствующих ресурсных вложений.

В целом, поддержка и развитие данного важного направления повышения эффективности экономики Казахстана и его регионов должны основываться на комплексном подходе, включающим в свою очередь систему взаимосвязанных направлений: научно-образовательный, экономический, технологический, инновационный, социальный, инфраструктурный и др.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан [//https://stat.gov.kz](https://stat.gov.kz)

Марков М.И., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РОСТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Человеческий капитал – совокупность знаний, навыков, опыта и трудоспособности человека, которые повышают его продуктивность и доходность. Человеческий капитал является одним из ключевых социально-экономических факторов на пути к развитию экономики Республики Казахстан. И вклад в его развитие может послужить фундаментом к построению страны с сильной экономикой.

Человеческий капитал – основа роста экономики, ведь ни для кого не секрет, что люди с более широким набором навыков и качественным образованием способны работать лучше, а также улучшать рабочую среду. Они совершают меньшее количество ошибок, способны быстрее обрабатывать полученную информацию связанную с их профессиональной сферой, а люди, в которых развита креативность, имеют высокий потенциал приносить в мир инновационные идеи и решения, способные ускорять экономический рост целых компаний, что сказывается в развитии экономики в целом. Помимо знаний, если брать в учет фактор здоровья, более стойкие сотрудники способны справляться с тяжкими физическими нагрузками, а морально стойкие – выдерживать эмоциональное и психологическое давление, они более стрессоустойчивы, что создает для них перспективу в управляющих должностях, что является полезным преимуществом, а образованные лидеры способны правильно управлять людьми, ресурсами, создавать планы и вести экономику вперед.

Также, страны с высоким уровнем человеческого капитала способны привлекать инвесторов, ведь, выгоднее создавать производство, в месте с высокой концентрацией квалифицированных специалистов. Это непосредственно влияет на экономику страны и денежный оборот внутри нее.

Таким образом, ключом к квалификации служит образование самого человека. Именно образование делает из человека профессионала, способного на выполнение своих задач значительно лучше неквалифицированных работников. Проходя обучение, человек не только получает бесценную базу знаний, но и постепенно развивает свои когнитивные способности, иначе говоря, развивает навыки, и в особенности, мышление. Человек становится креативнее, быстрее воспринимает информацию и обучается новому опыту, становится более конкурентоспособным ценным кадром в любой системе его профессиональной сферы.

Также стоит отметить, что более развитые люди способны влиять на экономику, а именно на ее рост, и по моему мнению, именно за такими людьми стоит будущее Республики Казахстан, ведь государство развивается только с развитием собственной экономики. К примеру, чем лучше образование, тем выше заработок и вклад в бюджет, следовательно, это приводит экономику в действие.

Таблица ниже (таблица 1) указывает на прямую зависимость между количеством образованных людей и суммой ВВП

Таблица 1

Сравнение наличия образования и номинального ВВП в периодах

Временной период (год)	Коэффициент наличия у группы лиц образования (Gross Enrollment Ratio)	ВВП на душу населения (номинальный)
2016	≈ 46,6 %	\$7 715
2021	≈ 62,64 %	\$10 271
Примечание – источник [2]		

Таким образом, хотелось бы отметить, что образование определенно один из главных факторов, способствующий росту экономики. Исходя из этого утверждения, появляется необходимость развивать основы для человеческого капитала, сам уровень образования. Одной из необходимых мер, способствующем развитию уровня общего человеческого капитала является инвестициями в его развитие.

Инвестиции в человеческий капитал – это затраты, произведенные с целью увеличения производительности труда работников и способствующие росту будущих доходов, как отдельных носителей капитала, так и общества в целом. К данным инвестициям можно отнести расходы на поддержание здоровья, получение образования, профессиональную подготовку и т.д.

Ценность данного рода инвестиций экономически проявляется, как в увеличении доходов для самого работника, так и в повышенной производительности для фирмы, новым идеям и инновациям. А вот для государства, в целом, в поддержании конкурентоспособности национальной экономики, а главное и ключом к росту ВВП.

В свою очередь, государство имеет полные возможности к улучшению уровня человеческого капитала. Оно способно инвестировать в сферу образования, помимо создания мест для получения определенных видов образования (например школы) государство может выделять гранты на обучение, развивать медицинскую сферу, спонсировать профилактические мероприятия. На данный момент государство активно вмешивается в развитие человеческого капитала. С каждым годом растет количество государственных инвестиций, направленных на развитие образования, что указано на таблице ниже (таблица 2)

Таблица 2

Объем инвестиций в сферу образования

Показатель	2024 год. Январь	2025 год. Январь	Примечание
Объем инвестиций в сферу образования	10,8 млрд тенге	79,1 млрд тенге	Существенный рост инвестиций в сферу образования Сумма примерно в 7,3 раза больше чем за предыдущий период.
Доля республиканского бюджета	42,5 млн тенге	65 млрд тенге	Доля республиканского бюджета значительно выросла.
Примечание – источник [1]			

В заключении, хочу сказать, что образование и развитие человеческого капитала напрямую связаны с экономическим ростом. Чем выше уровень подготовки людей, тем продуктивнее они работают и тем больше вклад вносят в ВВП страны. Также важно, что государство активно инвестирует в эту сферу. Данного рода инвестиции являются вложением в будущее страны, ведь сильная экономика невозможна без профессиональных и здоровых людей, и это один из самых надёжных способов обеспечить устойчивый рост и укрепить потенциал Казахстана на долгие годы вперед.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz>
2. The Premier Research Platform for Long Term Investors // <https://www.macrotrends.net>
3. Научная электронная библиотека <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovecheskiy-kapital-i-investitsii-v-chelovecheskiy-kapital-predpriyatiya>

Медведева Д.Д., Сиренко В.В., студенты 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – доктор PhD, ассоциированный профессор Газизова М.Р.

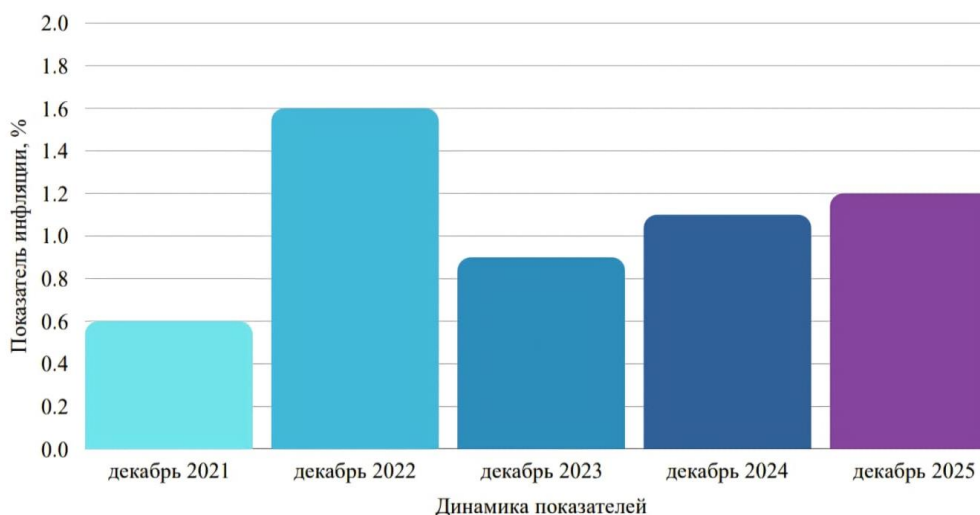
ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИИ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА

Показатель инфляции в стране имеет большое значение для социально-экономического развития страны и напрямую влияет на уровень жизни населения и его благополучия.

В течение нескольких последних лет уровень инфляции в Казахстане продолжает расти. По данным Национального банка, в 2023 году инфляция в стране составила 9,8%. В 2024 – 8,6%. А в 2025 она достигла уже 12,3 % [1,2].

Фактический рост инфляции оказался выше ожидаемого уровня, который по прогнозам аналитиков экспертного сообщества составлял 8,0% на 2024 год и 6,9% на 2025 год [3]. Что не сказывается положительно на покупательной способности и уровне жизни населения страны, так как основной рост цен происходит на продукты питания и различные услуги. [4,1].

Так, инфляция за декабрь в стране на продовольственные товары в период с 2021 по 2025 год варьировалась от 0,6% до 1,6%.

Показатели инфляции продовольственных товаров за декабрь 2021-2025 годов.

Примечание: составлено авторами на основе источника [1].

При этом общая инфляция продовольственных товаров за 2025 год составила 13,5%. А инфляция услуг здравоохранения, жилищных услуг, аренды жилья, транспорта, сниженного газа в баллонах и различных видов бензина (АИ-92, АИ-95/96) за тот же 2025 год – показала рост на более чем 10% каждая [1].

Высокая инфляция в Казахстане снижает реальные доходы населения, поскольку зарплаты, пенсии и социальные выплаты не успевают за ростом цен. В условиях высокой инфляции рост зарплат не даёт фактического улучшения уровня жизни. И для населения это означает, что ещё более значительная часть доходов будет уходить на базовые нужды, а бюджет будет нуждаться в более тщательном планировании. Особенно тяжело рост инфляции сказывается на социально уязвимых слоях населения за счет их больших потребностей в различных услугах и поддержки от государства.

Для решения данной проблемы государство предпринимает различные меры, одними из которых являются: индексация пенсий, программы социальной поддержки, сохранение базовой ставки на определенном уровне, а также проведение комплексных мер денежно-кредитной политики [4]. Меры борьбы с инфляцией не всегда полностью компенсируют её рост или вызывают обратную реакцию, увеличивая инфляционные ожидания населения. Ведь инфляция зависит не только от внутренних факторов, но и от внешних. Таких, как мировой уровень цен и курса валют, подорожание которых влияет на стоимость импортных товаров.

Таким образом, рост инфляции в Казахстане сопровождается значительным влиянием на уровень жизни населения и социально-экономическом развитии страны.

Литература

1. Агентство по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан — официальные данные по инфляции в РК (декабрь 2025 г.). <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/prices/publications/280680/>
2. Агентство по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан — официальные данные по инфляции в РК (декабрь 2024 г.). <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/prices/publications/280679/>
3. Какими будут инфляция и ВВП в 2025 и 2026 годах – прогнозы аналитиков <https://nationalbank.kz/ru/news/informacionnye-soobshcheniya/16947?ysclid=mli711y1ge600806716>

4. Национальный Банк Республики Казахстан — пресс-релиз о динамике инфляции и базовой ставке, данные за 2025 год. <https://www.nationalbank.kz/en/news/press-relizy/18296>

Мирзоева К.Ю., Назарова Ю.А., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т

ВЛИЯНИЕ ВАЛЮТНОГО КУРСА НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ КАЗАХСТАНА

Валютный курс играет ключевую роль в экономике страны, поскольку он влияет на множество макроэкономических показателей. Основными аспектами его значимости можно назвать конкурентоспособность экспорта, влияние на импорт и инфляцию, прямое воздействие на инвестиционный климат и финансовую стабильность страны. Также он важен при исследовании уровня безработицы и помогает оценить, как изменения валютного курса влияют на занятость и трудовые ресурсы в Казахстане. Внутренний валовой продукт отражает уровень экономического роста страны: сильная экономика поддерживает высокую стоимость национальной валюты, а слабая — наоборот. При низком уровне инфляции, как правило, укрепляется национальная валюта, поскольку сохраняется покупательная способность. Высокие процентные ставки привлекают иностранных инвесторов, увеличивая спрос на валюту и приводя к её укреплению. Положительный торговый баланс также способствует росту спроса на валюту и её укреплению. Существенное влияние оказывает и вмешательство Центрального банка, который может воздействовать на валютный курс посредством операций на валютном рынке и изменения процентных ставок. Кроме того, мировые экономические кризисы, изменения цен на сырьевые товары и экономические санкции могут значительно влиять на курс валюты [1].

Рассматривая текущие тенденции в сфере валового внутреннего продукта, Казахстан можно охарактеризовать устойчивым ростом, снижением зависимости от сырьевых ресурсов и перспективным развитием экономики. В последние годы Казахстан демонстрирует умеренный рост ВВП, несмотря на волатильность глобальных рынков и внутренние вызовы. Экономический рост поддерживается в основном за счёт сектора услуг и промышленности. Правительство активно работает над диверсификацией экономики, развивая несырьевые отрасли, такие как высокие технологии, агропромышленный комплекс и сфера услуг. Реализация программ по повышению производительности и модернизации инфраструктуры может способствовать дальнейшему росту ВВП [2].

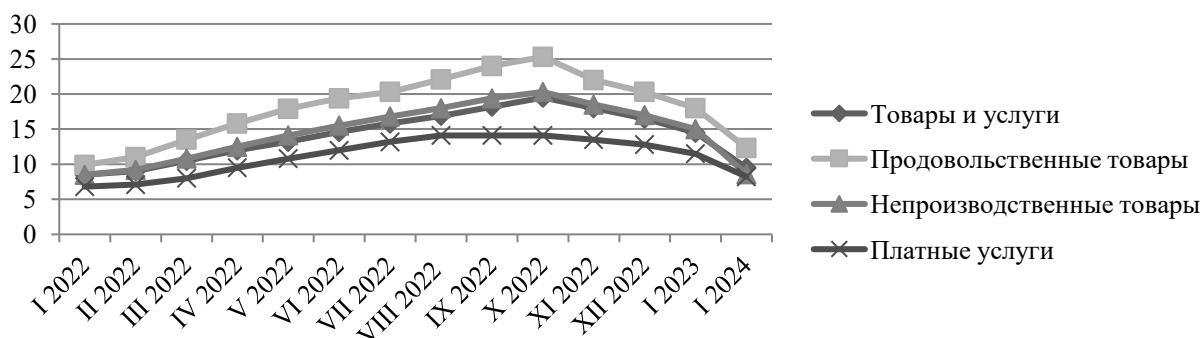

Рисунок 1. Уровни цен на товары и услуги в Казахстане за период с 2022 по 2024гг.
Примечание - источник [3]

По данным Stat.gov, инфляция в Республике Казахстан в январе 2024 года за год замедлилась и составила 9,5%. За месяц инфляция составила 0,8% (аналогично предыдущему месяцу). Цены на продовольственные товары за год выросли на 8,2%, непродовольственные товары – на 8,6%, платные услуги – на 12,3%.

Анализ зависимости ВВП Казахстана от колебаний курса тенге показывает, что изменения валютного курса оказывают существенное и многоплановое влияние на экономику страны. Ослабление тенге, как правило, приводит к удорожанию импортируемых товаров и услуг, что способствует росту издержек производства и повышению потребительских цен. Это усиливает инфляционное давление и формирует дополнительные макроэкономические риски, особенно для отраслей, ориентированных на использование импортного сырья и оборудования. Одновременно ослабление национальной валюты может стимулировать экспорт, повышая ценовую конкурентоспособность казахстанских товаров на международных рынках и создавая благоприятные условия для роста производственной активности и увеличения объёмов ВВП. Существенную роль в поддержании экономической стабильности при этом играют доходы от экспорта сырьевых ресурсов, в первую очередь нефти и газа. Однако высокая зависимость от мировых цен на сырьё делает экономику уязвимой к внешним шокам и колебаниям глобальной конъюнктуры [4].

Валютный курс оказывает значительное влияние на уровень экспортных и импортных цен, состояние торгового баланса и экономику страны в целом. Ослабление национальной валюты способствует росту экспорта за счёт снижения цен в иностранной валюте, что положительно отражается на внешнеторговых показателях и валютных поступлениях. Вместе с тем увеличение стоимости импортируемых товаров приводит к росту внутренних цен, снижению покупательной способности населения и усилению инфляционных процессов. Колебания курса тенге отражаются на ключевых макроэкономических показателях, включая уровень ВВП, занятость и структуру производства, поскольку изменение валютного курса может как стимулировать развитие экспортно-ориентированных отраслей, так и сдерживать развитие секторов, зависящих от импорта.

Для обеспечения устойчивого экономического роста Казахстану необходимо формирование предсказуемой и устойчивой валютной политики, направленной на сглаживание резких колебаний обменного курса и снижение негативных последствий внешних шоков. Важным направлением также остаётся диверсификация экономики, позволяющая сократить зависимость от сырьевого сектора и валютных колебаний. Развитие эффективных систем мониторинга и прогнозирования динамики валютного курса будет способствовать принятию более обоснованных решений в сфере государственной экономической политики и созданию условий для устойчивого долгосрочного роста экономики страны.

Таким образом, валютный курс оказывает существенное влияние на экономику Казахстана, определяя динамику инфляции, ВВП, внешней торговли и занятости. Колебания курса тенге могут как усиливать инфляционные риски и издержки импорта, так и стимулировать экспорт и экономический рост. В этих условиях особую роль играют взвешенная валютная политика и диверсификация экономики, направленные на снижение зависимости от сырьевого сектора и обеспечение устойчивого долгосрочного развития страны.

Литература

1. Бодров, И. А. Экономическая политика в условиях неустойчивости валютного курса. – Алматы: Экономика, 2020.
2. Бюро национальной статистики Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/prices/spreadsheets/?year=&name=19087&period=&type=>
3. Досанова, А. Ж. Макроэкономическая стабильность Казахстана: Важные аспекты. – Алматы: Экономика, 2021.
4. Жанашев, М. К. Валютные колебания и их влияние на рынок Казахстана. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ УЯЗВИМЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Занятость уязвимых групп населения остаётся одной из наиболее значимых социально – экономических проблем Казахстана. Несмотря на официально низкий уровень безработицы, структура занятости показывает наличие глубинных дисбалансов, связанных с нестабильной трудовой интеграцией значительной части граждан. Эти дисбалансы не отражаются напрямую в показателях общей безработицы, однако формируют устойчивые риски бедности, социальной изоляции и зависимости от государственной поддержки. В этом контексте социальное предпринимательство рассматривается как механизм, способный соединить экономическую эффективность и решение социальных задач.

Таблица 1

Основные индикаторы рынка труда

	Рабочая сила, человек	Занятое населени е, человек	В том числе		Безработное население, человек	Уровень безработиц ы, в процентах	Уровень молодежн ой безработи цы, в процентах (в возрасте 1 5-34 лет)	Лица, не входящие в состав рабочей силы, человек
			наемные работник и	самостоятельн о занятые работники				
2024								
I квартал	9 619 969	9 167 300	6 981 361	2 185 939	452 669	4,7	3,1	4 533 817
II квартал	9 641 367	9 190 346	6 971 030	2 219 316	451 021	4,7	3,2	4 513 294
III квартал	9 682 380	9 233 828	7 020 149	2 213 679	448 552	4,6	3,1	4 479 152
IV квартал	9 645 294	9 197 046	7 047 824	2 149 222	448 248	4,6	3,3	4 503 453
2025								
I квартал	9 735 019	9 283 504	7 140 979	2 142 525	451 515	4,6	3,1	4 669 631
II квартал	9 749 205	9 300 414	7 139 335	2 161 079	448 791	4,6	3,1	4 649 060
III квартал	9 778 691	9 330 135	7 155 420	2 174 715	448 556	4,6	3,0	4 622 116
Примечание-источник [1]								

Согласно данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, в 2025 году численность рабочей силы составляет около 9,7 – 9,8 млн человек, при этом занятое население достигает примерно 9,3 млн человек, а численность безработных держится на уровне 448 тыс. человек. Уровень безработицы стабильно сохраняется на отметке около 4,6%. На первый взгляд эти показатели свидетельствуют о благополучной ситуации на рынке труда. Однако более детальный анализ показывает, что свыше 2,1 млн человек относятся к самостоятельно занятым работникам, а ещё около 4,6 млн граждан вовсе не входят в состав рабочей силы. Именно внутри этих массивов населения сосредоточена значительная часть уязвимой занятости, характеризующейся отсутствием социальных гарантий, нестабильным доходом и ограниченным доступом к формальным трудовым институтам. Под уязвимой занятостью понимается положение людей, которые объективно сталкиваются с повышенными барьерами при трудоустройстве и удержании стабильной работы. Речь идёт о лицах с инвалидностью, женщинах с детьми и гражданах, выполняющих обязанности по уходу за зависимыми членами семьи, сельских жителях, молодёжи без профессионального опыта, долгосрочно безработных и гражданах предпенсионного возраста.

Причины отказов в трудоустройстве уязвимых групп носят системный характер и связаны как с экономическими расчётами работодателей, так и с институциональными и

социальными факторами[2]. Работодатели часто воспринимают найм уязвимых работников как источник дополнительных издержек, связанных с необходимостью адаптации рабочего места, гибкого графика или медицинских ограничений. Дополнительным барьером выступают устойчивые стереотипы относительно производительности отдельных групп работников, что приводит к скрытой дискриминации. Существенную роль играет и несоответствие навыков требованиям современного рынка труда: уязвимые работники чаще имеют ограниченный доступ к качественному образованию и профессиональной переподготовке. Региональное неравенство усугубляет проблему, поскольку в сельской местности объективно меньше рабочих мест, а инфраструктурные ограничения, включая недостаточную доступную среду и слабую цифровую интеграцию, дополнительно сокращают возможности трудоустройства.

Рисунок 1. Раскрытие многогранного подхода к инклюзивной занятости
Примечание-составлено автором

В этих условиях социальное предпринимательство предлагает альтернативную модель занятости, ориентированную на включение уязвимых работников в экономическую деятельность[3]. Создают рабочие места специально для тех, кто сталкивается с барьерами на рынке труда, адаптируют рабочие процессы под индивидуальные возможности сотрудников, обеспечивают обучение и наставничество, формируют гибкие формы занятости и создают защищённую рабочую среду. Решение проблемы занятости уязвимых групп требует комплексного подхода, в котором социальное предпринимательство должно поддерживаться системными государственными и общественными мерами. Необходимы налоговые стимулы и субсидии на создание инклюзивных рабочих мест, развитие программ профессионального переобучения и цифровых навыков, льготное кредитование социальных предприятий и расширение их доступа к государственным закупкам. Важную роль играет изменение общественного отношения через информационные кампании и продвижение успешных практик инклюзивной занятости. Одновременно требуется развитие инфраструктуры, обеспечивающей доступную среду и возможности удалённой работы, что особенно актуально для сельских территорий и людей с ограниченной мобильностью.

Литература

1. Stat.gov.kz. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Занятость и безработица населения. [Ситуация на рынке труда \(III квартал 2025г.\)](#) (дата обращения: 08.02.2026).
2. Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан. Государственная политика в сфере занятости населения. <https://www.gov.kz> (дата обращения: 08.02.2026).
3. Шевчук И. А., Цай Е. Г. Социальное предпринимательство. М.: Директмедиа Паблишинг, 2023.
4. Притворова Т. П. Социальное предпринимательство в Казахстане. Караганда: Pegaso, 2020.

ҚАЗАҚСТАН МҰНАЙ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ДАМУЫ

Бұл мақаланың негізгі мақсаты — Қазақстан Республикасының мұнай саласының тәуелсіздік алғаннан бергі даму эволюциясын талдау, шетелдік инвесторлардың саланың қалыптасуы мен қазіргі жағдайына тигізген әсерін бағалау және мұнай секторындағы экономикалық, технологиялық әрі институционалдық өзгерістерді кешенді түрде зерделеу.

Сонымен қатар, зерттеу барысында мұнай өндірісінің ел экономикасына қосқан үлесін анықтау, шетелдік инвестициялардың тиімділігі мен тәуекелдерін саралау, ұлттық мүдделерді қорғау мәселелерін қарастыру және мұнай саласын тұрақты дамытуға бағытталған болашақ даму перспективаларын айқындау көзделеді.

Кеңес Одағы ыдыраған соң елде қаржылық ресурстардың, заманауи технологиялардың және мұнай-газ саласында тәжірибелі кадрлардың тапшылығы байқалды. Осы жағдайда Қазақстан мұнай өнеркәсібін қысқа мерзімде дамыту үшін ірі халықаралық мұнай компанияларын тарту стратегиясын қабылдады.

Шетелдік инвесторлар Қазақстандағы ірі мұнай кен орындарын игеруге қатысып, өндірістік инфрақұрылымды қалыптастыруға, жаңа технологияларды енгізуге және кен орындарын тиімді пайдалануға айтарлықтай үлес қосты. Олардың қатарында Chevron, ExxonMobil, Shell, TotalEnergies, Eni, CNPC және басқа да трансұлттық корпорациялар бар.

1-кесте

Тенгиз(Tengiz)

Компания	Ел	Үлесі
Chevron	АҚШ	50%
ExxonMobil	АҚШ	25%
KazMunayGas	Қазақстан	20%
LUKOIL	Ресей	5%

2-кесте

Қашаған(Kashagan)

Компания	Ел	Үлесі
KazMunayGas	Қазақстан	16,88%
ExxonMobil	АҚШ	16,81%
Shell	Ұлыбритания/Нидерланд	16,81%
Inpex	Жапония	7,56%
TotalEnergies	Франция	16,81%
Eni	Италия	16,81%
CNPC	Қытай	8,33%

3-кесте

Қарашығанақ(Karashyganak)

Компания	Ел	Үлесі
Shell	Ұлыбритания/Нидерланд	29,5%
Eni	Италия	29,5%
Chevron	АҚШ	18%
LUKOIL	Ресей	13,5%
KazMunayGaz	Қазақстан	10%

Бұл компаниялар Теңіз, Қашаған, Қарашығанақ сияқты стратегиялық маңызы бар кен орындарын игеруге инвестиция салып, Қазақстанды әлемдік мұнай нарығына интеграциялауға көмектесті.

Қазақстанда шетелдік инвесторлармен ынтымақтастық негізінен өнімді бөлу туралы келісімдер (Production Sharing Agreement — PSA) және бірлескен кәсіпорындар арқылы жүзеге асырылды. Бұл келісімдерге сәйкес, шетелдік компаниялар мұнай өндіруге қажетті

негізгі қаржыны өз есебінен жұмсап, барлық өндірістік және технологиялық тәуекелдерді өз мойнына алады. Алынған мұнайдың бір бөлігі инвесторлардың шығындарын өтеуге бағытталса, қалған бөлігі мемлекет пен инвестор арасында келісілген үлес бойынша бөлінеді.

Ірі жобалар бойынша, әсіресе алғашқы жылдары, шетелдік инвесторлардың пайда үлесі шамамен 70–83 пайызға дейін жетті, ал Қазақстан тарапы орта есеппен 17–30 пайыз көлемінде табыс алды. Бұл көрсеткіш ұлттық ресурс тұрғысынан қарағанда салыстырмалы түрде төмен болып көрінуі мүмкін, алайда сол кезеңдегі технологиялық және қаржылық тәуелділік бұл шарттарды белгілі бір деңгейде ақтады.

Шетелдік инвесторлардың қатысуы Қазақстанға бірнеше маңызды артықшылықтар берді. Біріншіден, олар елге миллиардтаған доллар көлемінде тікелей шетелдік инвестициялар тартты. Екіншіден, жаңа технологиялар мен басқару тәжірибесін енгізу арқылы өндірістің тиімділігін арттырды. Үшіншіден, жергілікті кадрларды даярлау, білім беру бағдарламалары мен кәсіби оқыту арқылы адами капиталдың дамуына ықпал етті. Сонымен қатар, шетелдік компаниялар жергілікті қамту деңгейін арттыру, қазақстандық мердігерлермен жұмыс істеу және әлеуметтік инфрақұрылымды дамыту бағытында жобалар жүзеге асырды.

Сонымен бірге, шетелдік инвесторлардың басым үлесі бірқатар сын-пікірлер мен тәуекелдерді де туындатты. Мұнайдан түсетін табыстың елеулі бөлігі шетелге шығарылды, бұл ұлттық экономиканың мұнай рентасынан толық көлемде пайда алу мүмкіндігін шектеді. Экологиялық тәуекелдер, өндірістік апаттар және табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігі мәселелері де қоғам тарапынан алаңдаушылық тудырды. Осыған байланысты Қазақстан кейінгі жылдары келісім шарттарды қайта қарау, ұлттық үлесті арттыру және «ҚазМұнайГаз» ұлттық компаниясының рөлін күшейту бағытында саясат жүргізіп келеді.

Қазіргі кезеңде Қазақстан шетелдік инвесторлармен әріптестікті сақтай отырып, ұлттық мүддені қорғау, табыс үлесін арттыру, технология трансферті және экономиканы әртараптандыруға инвестиция тарту мәселелеріне басымдық беруде. Шетелдік капитал мұнай саласының дамуына әлі де маңызды ықпал етіп отырғанымен, елдің стратегиялық мақсаты — табиғи ресурстардан түсетін пайданы барынша ел ішінде қалдыру және ұзақ мерзімді экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы. Қазақстанның мұнай және газ саласы: Тәуелсіздіктің 30 жылы. Астана: Kazenergy Association, 2021.
2. Бимагамбетова Б. Қазақстандағы мұнай және газ өнеркәсібі. Ғылыми конференция материалдары, 2007.
3. Ермекова А.С., Қарымбаева З., Үтегенова З. Қазақстанның мұнай саласы. Foundations and Trends in Research, №8, 2024.
4. Wikipedia. Теңіз кен орны. https://en.wikipedia.org/wiki/Tengiz_Field
5. Wikipedia. Қашаған кен орны. https://en.wikipedia.org/wiki/Kashagan_Field
6. Reuters. Қазақстанның мұнай кен орындары: халықаралық компаниялармен келісімдер мен даулар, 2025. <https://www.reuters.com>

Молдағали Е., Нэрбол Г., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Жакина Г.Е.

ҚЫТАЙ МАРКЕТПЛЕЙСТЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАН НАРЫҒЫНА ӘСЕРІ

Бұл мақалада Қытай маркетплейстерінің Қазақстан нарығына әсері қарастырылды. Зерттеу маркетплейстердің негізгі түрлері, логистикалық платформалар, тауар жеткізу үрдістері және олардың экономикалық ықпалына бағытталған. Қытай маркетплейстерінің қарқынды дамуы тұтынушыларға арзан тауарларды ұсынса да, ұлттық өндіріс пен шағын

кәсіпкерлікке қысым жасайтыны талданды. Мақалада Қазақстан экономикасы үшін логистика мен импортты реттеудің маңыздылығы атап көрсетілген.

Соңғы онжылдықта әлемдік сауда нарығы цифрлық трансформацияға бет бұрып, электрондық коммерция қарқынды дамуда. Бұл үрдістің негізгі драйверлерінің бірі – маркетплейстер. Маркетплейс – бірнеше сатушының өнімін бір платформада ұсынатын онлайн сауда алаңы. Пайдаланушыларға тауарларды тандаудың кең мүмкіндігі, бағалардың бәсекеге қабілеттілігі және ыңғайлы жеткізу қызметтері ұсынылады. Ал сатушылар үшін маркетплейстер – жаңа аудиторияға шығу және сауда көлемін арттыру мүмкіндігі.

Қазақстан нарығында маркетплейстер соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. Қазақстандағы электрондық бөлшек сауда көлемі 2024 жылы 3,2 трлн теңгеге жетіп, бір жылда 29,4%-ға өсті. Ал маркетплейстер арқылы жүргізілетін сауда көлемі 2,7 трлн теңгені құрап, өткен жылмен салыстырғанда 51,6%-ға артқан.

Ұлттық және халықаралық платформалар — Kaspi.kz, Freedom, Halyk.kz, сондай-ақ Қытайдың Alibaba, AliExpress, Temu, Pinduoduo сияқты платформалары — Қазақстандағы онлайн сауда құрылымын өзгертті. Бұл платформалар азаматтарға тауарларды үйден шықпай-ақ сатып алу мүмкіндігін ұсына отырып, нарықтағы сауда үрдісін жаңа деңгейге көтерді.

Маркетплейстердің тиімді қызметі логистика арқылы қамтамасыз етіледі. Логистикалық қолданбалар тауарды өндірушіден сатып алушыға дейін жеткізу процесін жылдамдатып, сапалы қызмет көрсетеді.

Логистикалық платформа	Ел / Компания	Негізгі қызметі	Қазақстан нарығындағы рөлі
Jana Post	Қазақстан / Қытай	Қытайдан Қазақстанға жеткізу, сақтау, біріктіру	Қытай тауарларын жедел жеткізуге маманданған
Cainiao (Alibaba Logistics)	Қытай (Alibaba)	Жеткізуді толық қадағалау, қойма қызметі	Alibaba және AliExpress жеткізу жүйесін қолдайды
4PX Express	Қытай	Халықаралық e-commerce логистикасы	Шетелдік онлайн сатушыларға логистикалық қолдау
SF Express	Қытай	Экспресс жеткізу қызметі	Жылдам әрі сенімді жеткізу арнасы
Yanwen Logistics	Қытай	Траншекаралық жеткізу	Арзан халықаралық жеткізу шешімдерін ұсынады
J&T Express	Индонезия / Халықаралық	Курьерлік жеткізу, соңғы миля логистикасы	Қазақстанда кең таралған жеткізу операторы
Kazpost / QazPost Logistics	Қазақстан	Ішкі және халықаралық пошта қызметтері	Мемлекеттік негізгі логистикалық инфрақұрылым

Негізгі логистикалық платформалар

Логистикалық платформалар тауар жеткізуді жылдамдату, шығындарды азайту, кедендік рәсімдерді автоматтандыру арқылы маркетплейстердің жұмысын жеңілдетеді. Дегенмен, арзан импорттық тауарлардың көлемі ұлттық өндіріс пен шағын кәсіпкерлікке қысым жасап, кейбір секторларда экономиканың құлдырауына әкелуі мүмкін.

Маркетплейстердің Қазақстан нарығына әсері бірнеше бағытта көрінеді: экономикалық, әлеуметтік және технологиялық. Олар шағын және орта бизнеске жаңа нарық ашып, халықаралық саудаға қосылуға мүмкіндік береді, тұтынушыларға кең таңдау мен қолжетімді бағаларды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, маркетплейстердің дамуы логистика, төлем жүйелері және цифрлық инфрақұрылымның жетілуіне де серпін беруде.

Логистикалық платформалар тауар жеткізуді жылдамдату, шығындарды азайту, кедендік рәсімдерді автоматтандыру арқылы маркетплейстердің жұмысын жеңілдетеді.

Алайда, бұл үрдістің Қазақстан экономикасына екіжақты әсері бар. Бір жағынан, тұтынушыларға тауарларға қолжетімділікті арттырып, халықаралық саудаға қосылуға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, арзан импорттық тауарлардың көптеп келуі ұлттық өндіріс пен шағын кәсіпкерліктің бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді, бұл экономиканың кейбір секторларының құлдырауына әкелуі мүмкін. Мысалы:

Қазақстандық өндіріс тауарларының бағасы Қытайдан жеткізілетін арзан тауарлармен салыстырғанда жоғары болып, сатылым көлемін жоғалтады.

Шағын және орта бизнес нарық үлесін қысқартылып, жұмыс орындары қысқарады.

Мемлекеттік бюджетке түсетін салық көлемі азаяды, өйткені импорт арқылы сатылатын тауарлар көбінесе шетелдік компаниялар арқылы өтеді.

Сондай-ақ, логистикалық платформалар арқылы импорттық тауарлардың көлемі қысқа мерзімде күрт өсіп, ішкі нарықтағы баға тепе-теңдігін бұзуы мүмкін. Бұл саладағы тұрақсыздыққа және ұлттық өндіріс секторларында құлдырауға әкелетін қауіп төндіреді.

Қазақстандағы Қытай маркетплейстерінің қарқынды дамуы электрондық саудаға жаңа серпін берді. Логистикалық қолданбалар арқылы тауарлардың жеткізілуі жылдамдалып, тұтынушыларға қолайлы жағдай жасалды. Дегенмен, арзан импорттық тауарлар ұлттық өндіріс пен шағын бизнеске қысым жасап, кейбір секторларда экономика құлдырауына ықпал етуі мүмкін. Сондықтан, маркетплейстер мен логистика инфрақұрылымын теңгерімді дамыту және реттеу Қазақстанның цифрлық экономикалық стратегиясында маңызды болып қала береді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев. (2023). Қазақстанның цифрлық экономикасын дамыту жөніндегі Жолдау. Астана: ҚР Президентінің баспасөз қызметі.
2. Сәбден О., Нұрқатова Л. (ред.). (2021). Қазақстандағы электрондық коммерцияның дамуы және перспективалары. Алматы: Қазақ университеті.
3. World Bank. (2024). Digital Economy for Kazakhstan. <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan>
4. UNCTAD. (2023). Global E-commerce and Digital Economy Report. <https://unctad.org>
5. Statista. (2025). E-commerce Market in Kazakhstan. <https://www.statista.com>
6. Astana Times. (2024). E-commerce Growth in Kazakhstan Driven by Marketplaces. <https://astanatimes.com>
7. Alibaba Group. (2023). Cross-border E-commerce and Logistics Development Report. <https://www.alibabagroup.com>

Мошкин Н.С., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Гелашвили Н.Н.

ТЕОРИЯ ХАОСА КАК ИНСТРУМЕНТ АНАЛИЗА СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье исследуется применение теории управления хаосом к экономике Казахстана, учитывая её высокую зависимость от нефтяного сектора и воздействие внешних факторов. На основе анализа данных за 2020–2025 годы выявлены причинно-следственные связи между изменениями цен на нефть, макроэкономическими показателями (ВВП, курсом тенге, инфляцией) и бюджетными доходами страны. Рассмотрены ключевые экономические последствия, такие как снижение доходов бюджета, ослабление национальной валюты и рост инфляции, вызванные колебаниями мировых цен на нефть.

Современная экономика Казахстана, как и экономика любой страны, сталкивается с различными вызовами и неопределенностями, которые можно рассматривать через призму теории управления хаосом. Эта теория, изначально разработанная для изучения сложных нелинейных систем в физике, оказалась чрезвычайно полезной для анализа и управления экономическими системами, которые также обладают высокой степенью сложности и нестабильности. [1] Теория хаоса утверждает, что небольшие изменения в начальных условиях могут привести к значительным последствиям в долгосрочной перспективе. В контексте экономики Казахстана это означает, что незначительные колебания цен на нефть могут существенно влиять на макроэкономические показатели страны. Данную

Применение теории управления хаосом к экономике Казахстана позволяет выявить скрытые закономерности и зависимости, что способствует более эффективному прогнозированию и управлению экономическими процессами. Однако для повышения устойчивости экономики необходимо снижать зависимость от нефтяного сектора, развивая другие отрасли и внедряя инновационные технологии. [2]

Для количественного анализа зависимости ВВП Казахстана от мировых цен на нефть рассмотрим линейную регрессионную модель:

$$\Delta \text{ВВП}_t = \alpha + \beta \times \Delta P_t + \varepsilon_t$$

где:

$\Delta \text{ВВП}_t$ — изменение ВВП в год t ;

ΔP_t — изменение средней цены на нефть в год t ;

α — свободный член (константа);

β — коэффициент чувствительности ВВП к изменению цен на нефть;

ε_t — случайная ошибка.

Экономика Казахстана существенно зависит от нефтяного сектора, и колебания мировых цен на нефть оказывают значительное влияние на её макроэкономические показатели. Рассмотрим причинно-следственные связи между изменениями цен на нефть, ВВП, инфляцией и курсом национальной валюты, подкрепив их расчётами на основе доступных данных. [3]

Пусть ΔP — изменение цены на нефть в процентах, а $\Delta \text{ВВП}$ — изменение ВВП в процентах. Тогда коэффициент эластичности ВВП по цене на нефть можно определить как:

$$E = \frac{\Delta \text{ВВП} \setminus \text{ВВП}}{\Delta P \setminus P} = \frac{3,1\%}{39\%} \approx 0,079$$

Это означает, что при росте цены на нефть на 1% ВВП увеличивается примерно на 0,079%. В 2022 году ослабление национальной валюты составило 8% при росте цен на нефть на 39%. Данный расчёт в резюмении с фактом позволяет подтвердить основную концепцию.

Исследуя изменения трёх ключевых макроэкономических показателей: цен на нефть марки Brent, роста ВВП и курса тенге, видно, что экономика Казахстана демонстрирует высокую чувствительность к изменениям цен на нефть, что подтверждается значительной корреляцией между этими показателями.

Данные 2020 года отражает резкое снижение цен на нефть до \$41,96 за баррель, вызванное глобальным кризисом и падением спроса из-за пандемии COVID-19. Это привело к отрицательному росту ВВП (-2,6%) и девальвации тенге до 425 тенге за доллар. В последующие годы, несмотря на восстановление цен на нефть до \$99,87 в 2022 году, курс тенге продолжил ослабляться, достигнув 490 тенге в 2024 году, что указывает на влияние дополнительных факторов, таких как инфляция и структура экономики. [4]

Тост ВВП остаётся ограниченным даже при высоких ценах на нефть. Это связано с недостаточной диверсификацией экономики Казахстана и её высокой зависимостью от сырьевого экспорта. Динамика показывает необходимость применения методов управления хаосом для стабилизации курса тенге и достижения устойчивого экономического роста.

Влияние цены на нефть на ВВП можно резюмировать логикой причинно-следственных связей. Например, В 2020 году цена нефти снизилась до \$41,96 за баррель, что привело к снижению ВВП на -2,6%. В 2022 году рост цен на нефть до \$99,87 за баррель способствовал росту ВВП на 3,2%. [5]

Проведя расчёт чувствительности ВВП к изменениям цен на нефть:

$$E_{GDP} = \frac{\Delta GDP \setminus GDP}{\Delta P \setminus P} = \frac{(3,2 - (-2,6)) \setminus -2,6}{(99,87 - 41,96) \setminus 41,96} \approx 0,085$$

При увеличении цены на нефть на 1%, ВВП Казахстана растёт примерно на 0,085%. В 2020 году ослабление цен на нефть привело к девальвации тенге до 425 тенге за доллар. В 2024 году курс составил 490 тенге, несмотря на стабилизацию цен на нефть.

Расчёт чувствительности курса к изменениям цен на нефть:

$$E_{KZT} = \frac{\Delta KZT \setminus KZT}{\Delta P \setminus P} = \frac{(490 - 385) \setminus 385}{(75 - 41,96) \setminus 41,96} \approx -0,29$$

Каждое снижение цены на нефть на 1% ослабляет курс тенге на 0,29%. Рост курса тенге в 2023 году до 470 тенге сопровождался увеличением инфляции до 9,5%.

Интеграция теории управления хаосом способствует поддержке валютного рынка через интервенции и укрепление резервов Национального фонда, увеличению инвестиций в IT-сектор, сельское хозяйство и зелёную энергетику для снижения зависимости от нефтяного экспорта. Это эффективный инструмент для понимания и управления системами, в которых малые изменения приводят к значительным последствиям. Применяя её к реальным задачам, можно улучшить прогнозирование, проектирование и адаптацию в самых разных областях — от экологии и медицины до экономики и искусства.

Литература

1. Закон Республики Казахстан "О промышленной безопасности опасных производственных объектов" от 11 апреля 2014 года № 188-V (с изменениями и дополнениями).
2. Постановление Правительства РК "Об утверждении Правил управления профессиональными рисками" от 29 декабря 2020 года № 961.
3. Сеитова Г.А., Муханов Р.Т. "Современные подходы к управлению рисками на предприятиях Казахстана" // Вестник КарУ Казпотребсоюза. – 2022. – №4. – С. 23-30.
4. Официальный сайт Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан [Цифровой ресурс]. – Режим доступа: <https://www.enbek.gov.kz>
5. Экономические данные Бюро Национальной статистики [Цифровой ресурс]. – Режим доступа: <https://stat.gov.kz/>

Мухаметжанова А., Темірбай Д., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші- э.ғ.м., аға оқытушы Кожабатчина Г.М.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ОРНЫ: ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН БОЛАШАҚ БАҒЫТТАР

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуында кіші және орта бизнес (ШОБ) ерекше стратегиялық маңызға ие. Бүгінгі күнде бұл сектор экономикалық өсуді қамтамасыз ету, жұмыспен қамтуды арттыру, инновацияны дамыту және аймақтық теңгерімді нығайту сияқты елдің басты міндеттерін шешудің маңызды құралы ретінде қарастырылады. Әлемдік тәжірибе көрсетті: дамыған және даму жолындағы елдерде ШОБ

рыногы белсенді дамып, экономикалық еркіндік пен бәсекеге қабілеттілікті күшейтудің негізгі механизміне айналған [1]. Қазақстанда да 2025 жылы бұл сала әлеуетін толық іске асыру деңгейіне жақындап келеді.

Қазақстандағы кіші және орта бизнестің үлесі соңғы жылдары тұрақты өсім көрсетуде. Ұлттық статистика бюросының мәліметтеріне сәйкес, 2025 жылдың бірінші жартыжылдығында ШОБ субъектілерінің саны шамамен 2,125 миллионға жетті, онда 4,424,5 мың адам жұмыспен қамтылды, ал олардың өнім өндірісі 42,7 трлн теңгеден асты. Бұл көрсеткіштер 2024 жыға қарағанда жоғары өсім көрсетіп, сектордың ел экономикасындағы орнының кеңейгенін айқындайды.

Сонымен қатар, 2025 жылдың қыркүйек айындағы ресми мәліметтер бойынша, тіркелген кіші және орта бизнестің саны 2,378,5 мың болды және олар экономиканың негізгі салаларында — бөлшек сауда, өнеркәсіп, қызмет көрсету салаларында белсенділік танытып отыр.

ШОБ-тың жалпыға ортақ көрсеткіштері көрсеткендей, 2025 жылдың соңында аталмыш сектордың елдің ЖІӨ-сіне қосқан үлесі шамамен 38,8–41,5% деңгейінде болды. Бұл — экономиканың төрттен бір бөлігінен асып, қоғамдағы маңыздылығын көрсетеді [2]. Осылайша кіші және орта кәсіпкерлік саласы ұлттық экономикалық құрылымның басты баспалдағына айналып келеді.

Кіші және орта бизнестің жұмыспен қамту жүйесіндегі рөлі айрықша. 2025 жылғы деректерге қарағанда, бұл секторда елдегі жан-жақты жұмыспен қамтылғандардың шамамен 41–46%-ы еңбек етеді. Бұл көрсеткіш әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етуде өте маңызды, себебі жеке кәсіпкерлік пен креативті экономикалық белсенділік азаматтарды еңбектен айыру тәуекелін төмендетеді.

Атап айтқанда, жеке кәсіпкерлердің үлесі жұмысшылар арасындағы көрсеткіштерде жоғары болып отыр: олар 1,8–2,0 миллионға жуық адамды жұмыспен қамтып, кіші және орта бизнестің жұмыс күшіне белсенді түрде қосылып отыр.

Кіші және орта кәсіпкерлікке жұмыспен қамтылғандардың көп болуы әлеуметтік теңгерім мен халықтың табысын арттыруға ықпал етеді. Бұл әсіресе өңірлік деңгейде экономикалық белсенділікті күшейтуде маңызды: мысалы, Алматы, Астана және Шымкент сияқты ірі қалаларда ШОБ субъектілері жұмыспен қамту және табыс әлеуетін арттыруда үлкен рөл атқарады.

Қазақстандағы кіші және орта бизнестің ұйымдық-құқықтық құрылымы олардың экономикалық белсенділігін жан-жақты көрсетеді. 2025 жылдың статистикалық дерегіне сәйкес:

Жеке кәсіпкерлер — жалпы тіркелген ШОБ субъектілерінің басым бөлігі (71%-дан астам) болып табылады, олар елдегі өңірлік экономикада маңызды тәжірибелік рөл атқарады.

Микро және кіші кәсіпорындар — барлық бизнестің 98,9%-дан асады және экономиканың “тірі матрицасы” ретінде сипатталады.

Орта бизнес субъектілері саны салыстырмалы түрде аз болса да, олардың экономикалық үлесі өсуде; 2025 жылдың екінші тоқсанында орта бизнес жасаған қосылған құнның үлесі 7,8%-ға жетті.

Бұл құрылым еліміздің экономикасын әртараптандыру, бәсекеге қабілетті нарық қалыптастыру және инновациялық белсенділікті арттыру сияқты стратегиялық міндеттерге ықпал етеді.

Қортындылай келе Жалпы алғанда, Қазақстандағы кіші және орта бизнес — елдің экономикалық жүйесінің маңызды драйвері ретінде қалыптасуы жалғасуда. 2025 жылғы ресми статистика мен сараптамалық бағалаулар бұл сектордың экономикалық өсімге қосқан үлесінің айтарлықтай жоғары екенін айқындап отыр. ШОБ еліміздің ЖІӨ-сіне 39,8–41,5% үлес қосып, миллиондаған адамды жұмыспен қамтып, өңірлік экономикалық белсенділікті арттыруда маңызды рөл атқаруда [3].

Мемлекеттік саясаттың қаржылық, нормативтік және цифрлық қолдауы сектордың одан әрі өсуіне ықпал ететін негізгі факторлар екені анық. Дегенмен, кәсіпкерлік ортаның

толықтай тұрақты дамуына кедергі келтіретін кейбір проблемалар да бар, оларды шешу үшін белсенді мемлекеттік және жеке секторлық стратегиялық шаралар қажет.

Қазақстан экономикасы үшін кіші және орта бизнес — болашақта инновацияны, экспорттық әлеуетті және тұрақты дамуды қамтамасыз ететін негізгі ресурсқа айналатыны белгілі сонымен бірге халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартудың сенімді тетігі болып қала беретіні анық

Әдебиет

1 Monitoring of small and medium-sized businesses in the Republic of Kazakhstan (as of April 1, 2025) — Bureau of National Statistics of Kazakhstan.

2 Monitoring of small and medium-sized businesses in the Republic of Kazakhstan (as of October 1, 2025) — Bureau of National Statistics of Kazakhstan.

3 Monitoring of small and medium-sized businesses in the Republic of Kazakhstan (as of July 1, 2025) — Bureau of National Statistics of Kazakhstan.

Мухаметжанова А., Темірбай Д., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші- э.ғ.м., аға оқытушы Кожабатчина Г.М.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР ЖӘНЕ ХАЛЫҚ ТАБЫСЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫ

Қазақстандағы еңбек нарығындағы өзгерістер мен халық табысының динамикасы соңғы жылдары ел экономикасының құрылымдық трансформациясымен, демографиялық өсіммен және әлеуметтік саясаттың жаңаруымен тығыз байланысты қалыптасып отырғаны белгілі. 2024 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанда экономикалық белсенді халық саны шамамен 9,8 млн адамды құрады, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 4,1%-ға артық. Жұмыспен қамтылғандар саны 2020 жылғы 9,0 млн адамнан 2024 жылы 9,3 млн адамға дейін өсіп, 3,4%-дық өсімді көрсетті. Жұмыссыздық деңгейі 2020 жылы 4,9% болса, 2023 жылы 4,8%-ға, ал 2024 жылы 4,6%-ға дейін төмендеді, яғни төрт жыл ішінде 0,3 пайыздық тармаққа азайды [1]. Бұл еңбек нарығының салыстырмалы тұрақтылығын білдіргенімен, ішкі құрылымдық өзгерістер айқын байқалады. Жұмыспен қамтылғандардың салалық құрылымында қызмет көрсету секторы басымдыққа ие: 2024 жылы жұмыспен қамтылғандардың 67%-ы қызмет көрсету саласында еңбек етті, өнеркәсіпте – 20%, ал ауыл шаруашылығында – 14% болды. 2020 жылмен салыстырғанда қызмет көрсету саласының үлесі 3 пайыздық тармаққа артты, ал ауыл шаруашылығының үлесі 1,5 тармаққа төмендеді.

Бұл урбанизация мен цифрландыру үрдістерінің әсерін көрсетеді. Орташа айлық атаулы жалақы динамикасы да айтарлықтай өсімді көрсетті: 2020 жылы орташа жалақы 213 003 теңге болса, 2021 жылы 250 311 теңгеге (+17,5%), 2022 жылы 309 868 теңгеге (+23,8%), 2023 жылы 364 295 теңгеге (+17,6%), ал 2024 жылы 405 416 теңгеге дейін өсіп, бір жыл ішінде 11,3%-ға артты. Жалпы 2020–2024 жылдар аралығында атаулы жалақы 90,3%-ға көбейді [2].

Алайда инфляцияның жинақталған деңгейі осы кезеңде шамамен 60–65% аралығында болғандықтан, нақты жалақы өсімі орта есеппен 22–25% деңгейінде қалыптасты. 2022 жылы нақты жалақы 3%-ға төмендегенімен, 2023–2024 жылдары қайтадан 1,5–3% өсім көрсетті.

Гендерлік айырмашылық сақталып отыр: 2024 жылы ерлердің орташа жалақысы 468 914 теңге болса, әйелдердің жалақысы 344 496 теңгені құрады, яғни айырмашылық шамамен 26–29% болды. Аймақтық теңсіздік те елеулі: Атырау облысында орташа жалақы 600 мың теңгеден асып, республикалық орташа көрсеткіштен 48–50%-ға жоғары болды, ал Түркістан облысында бұл көрсеткіш 250–260 мың теңге шамасында қалып, орташа деңгейден 36%-ға төмен болды. Ең төменгі жалақы мөлшері де кезең-кезеңімен артты: 2020 жылы 42 500 теңге болса, 2022 жылы 60 000 теңгеге (+41%), 2023 жылы 70 000 теңгеге (+16,8%), ал 2024 жылдан бастап 85 000 теңгеге дейін көтерілді. Төрт жыл ішінде ең төменгі жалақы 100%-дан

астам өсіп, табысы төмен азаматтардың сатып алу қабілетін қолдауға бағытталды [1]. Халықтың жан басына шаққандағы атаулы ақшалай табысы 2020 жылы орта есеппен 116 мың теңге болса, 2024 жылы 220 мың теңгеге жуықтады, яғни өсім шамамен 89–91%-ды құрады. Дегенмен нақты табыс өсімі инфляциялық қысымға байланысты 18–21% көлемінде бағаланады. Табыс құрылымында еңбекақы негізгі үлесті – шамамен 73%-ды құрайды, әлеуметтік трансферттердің үлесі 20%-ға жуық, ал кәсіпкерлік табыстар шамамен 8% деңгейінде. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің саны 2020 жылғы 1,4 млн-нан 2024 жылы 1,9 млн-ға дейін өсіп, 35%-дық өсімді көрсетті, ал бұл секторда жұмыспен қамтылғандар үлесі 34%-дан 38%-ға дейін артты. Жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 2020 жылы 3,8% болса, 2024 жылы 3,6%-ға дейін төмендеді, ал NEET санатындағы жастар үлесі 7,1%-дан 6,6%-ға азайды. Ақпараттық технологиялар және цифрлық қызмет көрсету саласында жұмыспен қамтылғандар саны соңғы төрт жылда 41%-ға артты, бұл еңбек нарығының жаңа талаптарға бейімделіп жатқанын көрсетеді.[3]

Жалпы алғанда, Қазақстандағы еңбек нарығы 2020–2024 жылдар аралығында сандық тұрғыдан тұрақты өсімді көрсетті: жұмыспен қамту 3–5%-ға артты, жұмыссыздық 0,3 пайыздық тармаққа төмендеді, атаулы жалақы 90%-ға жуық өсті, ең төменгі жалақы екі еседен астам көбейді.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы еңбек нарығы соңғы жылдары сандық тұрғыдан тұрақты даму траекториясын көрсетті: экономикалық белсенді халық саны мен жұмыспен қамтылғандар үлесі артты, ал жұмыссыздық деңгейі 4,8%-дан 4,7%-ға дейін төмендеді. Орташа айлық атаулы жалақы 2020–2024 жылдар аралығында шамамен 91%-ға өсіп, ең төменгі жалақы екі еседен астам көбейді. Халықтың жан басына шаққандағы ақшалай табысы да айтарлықтай артты. Дегенмен инфляцияның жоғары қарқыны нақты табыс өсімін шектеп, оның тиімділігін төмендетті. Сонымен қатар өңірлік және гендерлік айырмашылықтар, салалар арасындағы еңбек өнімділігінің теңсіздігі, жастарды сапалы жұмыспен қамту мәселелері өзекті болып отыр. Сондықтан алдағы кезеңде еңбек нарығын сапалық жаңғырту, жоғары қосылған құнды салаларды дамыту, цифрлық дағдыларды жетілдіру және әлеуметтік теңгерімді күшейту халық табысының тұрақты әрі әділетті өсуін қамтамасыз етудің негізгі шарты болып табылады.

Әдебиет

1 Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. Еңбек нарығы және халық табысы бойынша ресми статистикалық деректер, 2020–2024 жж. – Астана, 2025.

2 Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. Қазақстан Республикасының 2024 жылғы еңбек нарығының дамуы туралы есебі. – Астана, 2025.

3 Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі. Ақша-кредит саясаты және инфляция динамикасы бойынша жылдық есеп, 2024 жыл. – Астана, 2025.

Мурадбеков Д.М., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Асанова М.К.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ВЕТРОЭНЕРГЕТИКИ В КАЗАХСТАНЕ

В условиях глобального энергетического перехода и усиление влияния глобального потепления всё большую актуальность приобретает тема развития сектора возобновляемой энергетики. Ветроэнергетика занимает ведущие позиции среди технологий ВИЭ и является наиболее динамично развивающимся коммерческим использованием. Происходит постоянный прирост мощности ВЭС до 25-30% в год. Для Казахстана ветровая энергетика – лидер сектора, которая обеспечивает 60% «зеленой» энергии страны[1]

Казахстан обладает значительным ветровым потенциалом, благодаря обилию степных регионов. Особенно сильные ветра наблюдаются близ Каспийского моря, в степях и ущельях гор. На большей части территории скорость ветра достигает до 20-35 м/с весной и осенью [2]. А оцениваемый ветровой потенциал составляет 1820 млрд. кВт*час

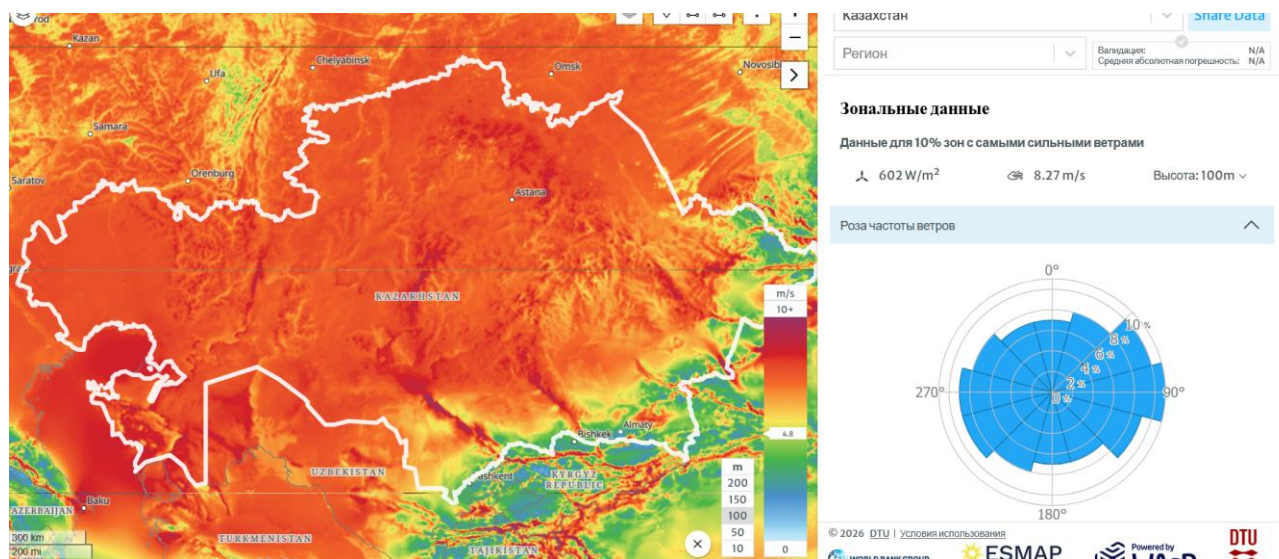

Рисунок 1. Ветровой атлас Казахстана включая розу ветров

Примечание – источник [3]

За последние годы в республике наблюдается устойчивый рост установленной мощности ветроэлектростанций[5]. Развитие отрасли активизировалось после внедрения аукционной системы. Ранее в стране действовал механизм фиксированных «зелёных» тарифов, при котором государство гарантировало выкуп электроэнергии по заранее установленной цене. Такая модель обеспечивала инвестиционную привлекательность проектов, однако имела ряд недостатков: отсутствие конкурентного давления на снижение стоимости, риск завышения тарифов и дополнительная нагрузка на бюджет и конечных потребителей. Внедрение аукционной системы изменило принцип формирования цены. Теперь проекты ВИЭ отбираются на конкурентной основе: потенциальные инвесторы подают ценовые предложения, а победителем становится участник, предложивший наименьший тариф при соблюдении технических и финансовых требований.

Ветроэнергетические проекты характеризуются высокой капиталоемкостью на начальном этапе, однако в процессе эксплуатации демонстрируют низкие переменные издержки. В условиях нашей страны дополнительным фактором конкурентоспособности ветроэнергетики является необходимость модернизации сетевой инфраструктуры и обеспечения устойчивости энергосистемы. Согласно данным Qazaq green: Министерство энергетики РК до 2030 года планирует строительство новых ВЭС общей мощностью порядка 3,1 ГВт с учетом заключенных договоров с Единым закупщиком и планируемых к проведению аукционных торгов. Большинство этих проектов будут реализованы в Карагандинской, Актюбинской и Костанайской областях.

Несмотря на положительную динамику, развитие ветроэнергетики сталкивается с рядом трудностей связанных с технологической зависимостью и финансовыми рисками. Основные элементы ВЭС(ветроэлектростанций) турбины, генераторы, системы управления и др. в большинстве случаев закупается у иностранных производителей, таких как: Goldwind, Dongfang, Envision(Китай) , Siemens(Германия) и Vestas(Дания)[6]. Это зависимость приводит к высокой доле импортной составляющей в капитальных затратах проекта, зависимости от внешних логистических цепочек и валютных рисков. С точки зрения затрат, процентная доля от общей стоимости различных компонентов ветроустановки делится следующим образом:

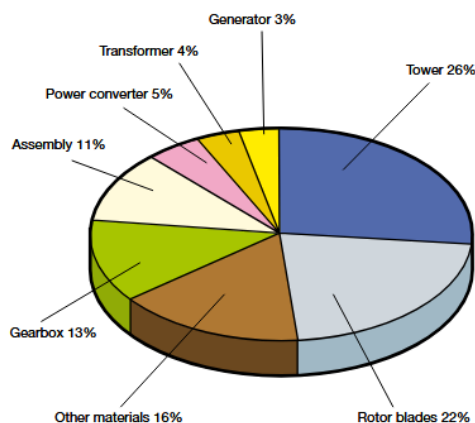

Рисунок 2. Процентная стоимость компонентов ВЭС

Примечание – источник [8]

Казахстан сделал первый шаг в снижение этой зависимости. В сентябре по инициативе фонда «Самрук-Казына» совместно с Китайской компанией «Sany Renewable Energy» был запущен первый в стране завод по производству компонентов ВЭС в Шу Жамбылской области. После выхода на проектную мощность предприятие будет производить порядка 250 гондол и 250 башен в год, что эквивалентно мощности до 2 ГВт. По завершении ген. Директора уровень локализации достигнет 30%

Развитие ветроэнергетики в Казахстане является важным направлением модернизации национальной энергетической системы. Наличие значительного природного потенциала, государственная поддержка и международные тенденции декарбонизации создают благоприятные условия для дальнейшего роста отрасли. Развитие возобновляемой энергетики в целом, дает Казахстану возможность построить сильную экономику. К сожалению, несмотря на все преимущества ветроэнергетики, основным недостатком энергии ветра является прерывистый характер ветра. Следовательно, энергию ветра необходимо сочетать с другим видом энергии, который может производиться по графику.

Литература

- 1 – Данные Kursiv Media - Бурный рост зеленой энергетики стимулирует рост тарифов. – URL: <https://kz.kursiv.media/2025-07-22/rmch-burniy-rost-zelenoy-energetiki-stimuliruyet-rost-tarifov/>
- 2 – Cochran J., Kazakhstan's Potential for Wind and Concentrated Solar Power//Kazakhstan Institute of Management Economics and Strategic Research. -Kazakhstan, Almaty. -2008.- P. 3-5
- 3 – Global Wind Atlas
- 4 - Аукционы по проектам возобновляемых источников энергии в Казахстане. Итоги 2018 — 2023 гг. АО «КОРЭМ» и USAID от 2023 года.
- 5 – Отчет Министерства энергетики Республики Казахстан от 2025 года. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/press/news/details/1024332?lang=ru>
- 6 - GWEC I GLOBAL WIND MARKET DEVELOPMENT SUPPLY SIDE DATA 2024. – 2024. 41 с.
- 7 – Статья Inbusiness.KZ от 03.09.2025 URL: <https://inbusiness.kz/ru/news/kazakhstan-zapustil-proizvodstvo-oborudovaniya-dlya-vetroparkov>
- 8 – ABB Technical Application paper. QT13 – Wind plants. 136 с.

ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

Молодое поколение, отличающееся своей энергичностью и восприимчивостью к инновациям, является важнейшим двигателем прогресса для любого государства и общества. Именно на эту демографическую группу возлагается ответственность за определение вектора развития страны в ближайшей перспективе. В контексте Казахстана, современные молодые граждане формируют динамично развивающуюся нацию.

Молодежь в возрасте от 15 до 35 лет представляет собой наиболее динамичную и в то же время уязвимую группу трудовых ресурсов Казахстана. Являясь носителем инновационного потенциала, молодые люди чаще других сталкиваются с барьерами при первом выходе на рынок труда. В условиях глобальной цифровизации и изменения структуры экономики Казахстана, вопрос эффективной занятости молодежи переходит из плоскости социальной поддержки в плоскость обеспечения национальной экономической безопасности.

На сегодняшний день рынок труда Казахстана характеризуется парадоксальной ситуацией: при относительно невысоких официальных показателях молодежной безработицы (3.1% по сведениям за 3 кв.2025г.), наблюдается высокий уровень скрытой неполной занятости и самозанятости с низким доходом.

Особое внимание следует уделить молодежи, относящейся к категории NEET (не занятые в образовании, трудоустройстве или профессиональной подготовке). Эта группа, не имеющая работы и не проходящая обучение, в некоторых южных регионах страны и крупных городах, таких как Алматы и Астана, демонстрирует устойчиво высокую долю. Категория NEET составляет 6,2% молодежи Астаны. Об этом сообщил руководитель управления по вопросам молодежной политики города Астаны Самат Ибраев на брифинге столичной Службы коммуникаций (корреспондент агентства Kazinform).

Рынок труда сталкивается с существенной проблемой – несоответствием между имеющимися навыками и потребностями экономики. Наблюдается избыток специалистов с гуманитарным и управленческим образованием, в то время как реальный сектор экономики испытывает острый дефицит кадров. Особенно остро нехватка квалифицированных технических специалистов ощущается в промышленности, сельском хозяйстве и сфере информационных технологий. Это свидетельствует о значительном разрыве между системой образования и актуальными запросами рынка труда.

При проведении комплексного анализа молодежного сегмента рынка труда в Казахстане, представляется целесообразным выделить ключевые институциональные и экономические препятствия по следующим направлениям:

1. Трудности с получением первого рабочего места: Работодатели зачастую отдают предпочтение кандидатам с опытом работы (1-3 года), что создает серьезное препятствие для выпускников. Это мешает им приобрести необходимый первый опыт и применить теоретические знания, полученные в учебных заведениях, на практике.

2. Региональные диспропорции: Процесс урбанизации приводит к концентрации большого числа неквалифицированных работников в мегаполисах, в то время как в сельских районах наблюдается острая нехватка квалифицированных специалистов. Это указывает на недостаточную готовность молодежи к смене места жительства в поисках работы.

3. Несоответствие уровня подготовки: Образовательные программы часто не успевают за стремительными технологическими изменениями в производстве. Современный рынок труда требует не столько узкоспециализированных профессионалов, сколько специалистов с широким спектром навыков и развитыми "мягкими" компетенциями (например, коммуникабельность, адаптивность, умение решать проблемы).

Современные экономические условия диктуют новые правила: развитие фриланса, гиг-экономики и дистанционной работы открывает перед молодежью Казахстана новые возможности. Однако отсутствие четкого правового регулирования таких форм занятости часто лишает молодых людей социальных гарантий. Молодежь активнее других осваивает платформенную занятость (курьерские службы, такси, IT-аутсорс), что временно решает проблему безработицы, но не способствует росту профессиональной квалификации в долгосрочной перспективе.

Несмотря на успешное функционирование таких программ, как «Молодежная практика», «Первое рабочее место», «Контракт поколений» и «С дипломом — в село!», Казахстан нуждается в более динамичных решениях для достижения качественного скачка. Первоочередной задачей является развитие дуального образования, которое предполагает одновременное получение теоретических знаний в учебных заведениях и практических навыков на производстве. Такой подход решает проблему отсутствия опыта у молодых специалистов к моменту окончания обучения. Необходимо значительно повысить эффективность профориентации, чтобы выбор молодыми людьми карьерного пути основывался не на сиюминутном престиже, а на прогнозируемых потребностях рынка труда в ближайшие 5-10 лет. Для этого критически важен регулярный мониторинг рынка труда, который должен служить фундаментом для ежегодного перераспределения образовательных грантов, направляя их на подготовку специалистов для дефицитных отраслей.

Проблема занятости молодежи в Казахстане требует всестороннего подхода, объединяющего усилия правительства, образовательной сферы и частного сектора. Решение заключается в ликвидации разрыва между теоретическим обучением и практическим применением знаний, а также в создании благоприятных условий для самореализации молодых людей в технических и инновационных областях. Лишь благодаря системному анализу и гибкой адаптации образовательной системы к динамике рынка труда можно трансформировать демографический потенциал страны в реальный двигатель экономического роста.

Литература

1. [<https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/publications/475752/>]
2. [«Закон Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» (с изменениями и дополнениями)]
3. [Статистический сборник «Молодежь Казахстана», Бюро национальной статистики АСПиР РК]
4. [Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана]
5. [<https://www.inform.kz/ru/okolo-28-tisyach-molodih-lyudey-vastane-neuchatsya-inerabotayut-samat-ibraev-581c80>]
6. [Официальные отчеты Министерства труда и социальной защиты населения РК]

Мыңбаева Н.Ж., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Куттыбаева Н.Б.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ МҰНАЙҒА ТӘУЕЛДІЛІГІ: ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ҚАУІПТЕР МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Қазақстан экономикасы тәуелсіздік алғаннан бері мұнай-газ секторына айтарлықтай сүйеніп дамып келеді. Экспорт құрылымында көмірсутек шикізатының үлесі жоғары болып отыр [1]. Мұнайдан түсетін табыс мемлекеттік бюджеттің негізгі кіріс көздерінің бірі саналады. Бұл модель белгілі бір кезеңде экономикалық өсімді қамтамасыз етті.

Алайда қазіргі жаһандық экономика жағдайында мұнайға тәуелділік ұзақ мерзімді тұрақтылық үшін тәуекелдер туғызады. Әлемдік нарықтағы бағаның құбылуы, геосаяси

тұрақсыздық және «жасыл энергетикаға» көшу үрдісі Қазақстан үшін стратегиялық маңызы бар мәселе болып отыр [3]. Сондықтан экономиканың мұнайға тәуелділігін талдау және оны азайту жолдарын қарастыру – бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Мұнайға деген сұраныстың болашақта төмендеу қаупін ескере отырып, Қазақстанның энергия секторын әртараптандыру маңызды. Жаңартылатын энергия көздерін, атап айтқанда, күн және жел энергиясын дамытуға инвестиция салу елдің энергия қауіпсіздігін арттырады және климаттың өзгеруіне қарсы күреске үлес қосады. Бұл трансформация мұнай-газ секторынан түсетін табыстың азаюын өтеуге және жаңа жұмыс орындарын құруға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда мұнайға тәуелділікті азайту жолдарының ішінде, цифрландыруды дамыту айрықша маңызды. Технологиялық жаңалықтарды енгізу арқылы өндірістік процестерді оңтайландыруға, тиімділікті арттыруға және жаңа жұмыс орындарын ашуға болады. Әсіресе, мемлекеттік басқару жүйесін цифрландыру, электрондық үкіметті дамыту, мемлекеттік қызметтерді қолжетімді ету арқылы әкімшілік кедергілерді жоюға және коррупцияны азайтуға ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, инвестициялық ахуалды жақсартып, экономиканың басқа салаларының дамуына жол ашады.

Нақты проблемалар ретінде келесілерді атап кетуге болады:

Бірінші проблема – әлемдік мұнай бағасының тұрақсыздығы. Мұнай бағасы төмендеген жағдайда мемлекеттік бюджет кірістері азайып, ұлттық валюта бағамы әлсірейді [2]. Бұл инфляцияның өсуіне және халықтың сатып алу қабілетінің төмендеуіне әсер етеді.

Екінші проблема – экономиканың құрылымдық теңгерімсіздігі.

ЖІӨ құрылымында өңдеуші өнеркәсіп пен жоғары технологиялық сектордың үлесі жеткіліксіз деңгейде қалып отыр [1]. Мұнай секторына басымдық берілуі басқа салалардың баяу дамуына әкеледі.

Үшінші проблема – «голланд ауруы» құбылысының қаупі. Шикізат экспортынан түсетін жоғары табыс ұлттық валютаның нығаюына әсер етіп, отандық өндірістің бәсекеге қабілеттілігін төмендетуі мүмкін.

Төртінші проблема – жаһандық энергетикалық трансформация. Көптеген елдер көмірсутекке тәуелділікті азайтып, жаңартылатын энергия көздеріне көшу саясатын жүргізуде [3].

Болашақта мұнайға деген сұраныстың төмендеуі Қазақстан экономикасына елеулі әсер етуі ықтимал.

Мұнайға тәуелділікті азайту үшін экономиканы жүйелі түрде әртараптандыру қажет.

Біріншіден, өңдеуші өнеркәсіпті дамыту маңызды. Шикізатты терең өңдеу арқылы қосылған құны жоғары өнім шығару экспорт құрылымын жақсартады және экономиканың тұрақтылығын арттырады.

Екіншіден, агроөнеркәсіп кешенін қолдау қажет. Қазақстанның табиғи ресурстары ауыл шаруашылығын экспортқа бағытталған салаға айналдыруға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, инновациялық және технологиялық секторды дамыту стратегиялық басымдық болуы тиіс. OECD зерттеулеріне сәйкес, ұзақ мерзімді экономикалық өсімнің негізі – адами капитал мен инновация [4]. Сондықтан білім беру сапасын арттыру және ғылыми зерттеулерге инвестиция тарту маңызды.

Төртіншіден, шағын және орта бизнесті дамыту арқылы экономиканың икемділігін арттыруға болады. Бұл ішкі нарықтың тұрақтылығын қамтамасыз етіп, мұнай секторына тәуелділікті төмендетеді.

Қорыта келгенде, Қазақстан алдағы уақытта экономикалық өрлеуді қамтамасыз ету үшін мұнайға тәуелділікті азайтуға бағытталған жүйелі реформаларды жүзеге асыруы тиіс. Экономиканы әртараптандыру, инновацияларды дамыту, адами капиталды инвестициялау және халықаралық ынтымақтастықты нығайту – бұл Қазақстанның бәсекеге қабілетті және тұрақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі бағыттар.

Менің ойымша, мұнайдан түсетін табысты ағымдағы шығындарға емес, стратегиялық инвестицияларға бағыттау қажет. Әсіресе өндіріс, инновация және білім беру салаларына

басымдық беру елдің тұрақты дамуына негіз бола алады. Тек экономиканы әртараптандыру арқылы Қазақстан жаһандық өзгерістерге бейімделе алатын бәсекеге қабілетті мемлекетке айналады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: <https://stat.gov.kz>
2. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі. Жылдық есеп. – Алматы, 2023.
3. World Bank. Kazakhstan Economic Update. – Washington, DC, 2023.
4. OECD. Economic Surveys: Kazakhstan. – Paris: OECD Publishing, 2022

Мейрамова А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИКИ ВНИМАНИЯ НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

В цифровую эпоху внимание становится ключевым экономическим ресурсом. Экономика внимания влияет на динамику совокупного спроса, структуру ВВП, инвестиции и поведение потребителей. Согласно данным Statista (2021–2024 гг.), мировой рынок цифровой рекламы вырос с 455 млрд долл. до 628 млрд долл., что отражает ускоренный рост сектора, основанного на монетизации пользовательского внимания. В Казахстане, по данным Бюро национальной статистики (2020–2024 гг.), онлайн-реклама увеличилась на 63 %, что подтверждает глобальный тренд. Основная часть. Экономика внимания приводит к структурным изменениям макроэкономики. Доля цифровых услуг в мировом ВВП ежегодно растёт на 7–9 %. Формируются новые модели потребления: подписки, онлайн-контент, микротранзакции, донаты. В 2023 году количество оплачиваемых подписок на стриминговые сервисы выросло на 12 %, что влияет на структуру совокупного потребления. Изменяется структура инвестиций: компании сокращают вложения в традиционное производство и увеличивают расходы на алгоритмы машинного обучения, маркетинг и удержание внимания. По данным McKinsey (2022–2024), расходы на цифровые технологии выросли на 16 % ежегодно, тогда как инвестиции в материальные активы — лишь на 3 %. Это приводит к увеличению доли нематериального капитала в экономике.

Экономика внимания затрагивает и инфляционные процессы. Рост доли цифровых услуг усложняет формирование потребительской корзины: многие продукты не имеют традиционной цены, а их стоимость выражается во времени пользователя. Это приводит к «скрытой инфляции», когда ценность услуги растёт, но статистически это трудно измерить. Например, среднее время использования TikTok в 2024 г. достигло 95 минут в день, что увеличило объем потребления нематериальных услуг без роста их денежной стоимости. Таким образом, экономика внимания становится новым макроэкономическим фактором, влияющим на структуру ВВП, потребление, инвестиции и инфляцию. Государственной политике требуется обновление методов статистического учета и регулирования цифрового сектора. По данным OECD (2022–2024), рост потребления короткого цифрового контента приводит к снижению средней продолжительности концентрации на 9 % за последние четыре года. Это влияет на производительность труда, что в дальнейшем отражается на темпах роста ВВП. Исследования MIT (2023) подтверждают, что цифровые отвращения снижают эффективность выполнения задач на 12–18 %, усиливая проблему «цифровой фрагментации внимания». Кроме того, структура расходов домохозяйств изменяется: по данным Бюро национальной статистики Казахстана (2021–2024), доля затрат на цифровые сервисы выросла с 4,3 % до 7,1 %, что демонстрирует перераспределение потребительского

бюджета в пользу нематериальных продуктов. Экономика внимания влияет и на рынок труда. Согласно LinkedIn Global Jobs Report (2023–2024), спрос на специалистов в областях цифрового маркетинга, анализа данных и разработки рекомендационных алгоритмов увеличился на 21–28 %. Это формирует новые профессии и усиливает роль интеллектуального труда в национальной экономике. На международной арене экономика внимания становится фактором конкурентоспособности. Глобальный рынок платформенной экономики превысил 1,1 трлн долларов в 2024 году (OECD). Казахстан также демонстрирует рост: экспорт IT-услуг увеличился на 47 % за период 2020–2024 гг., что связано с развитием платформенных решений и цифровых стартапов.

Однако экономика внимания несёт и ряд рисков. Усиление монополий, сложности статистического учёта цифровой деятельности и рост цифровой зависимости усложняют формирование макроэкономической политики. В 2024 году 37 % пользователей фиксировали увеличение экранного времени, что влияет на качество человеческого капитала и долгосрочные экономические перспективы.

Литература

1. Statista Digital Advertising Report, 2021–2024.
2. McKinsey Global Digital Outlook, 2022–2024.
3. Davenport T., Beck J. The Attention Economy Revisited. — MIT Press, 2021.
4. OECD Digital Economy Papers, 2020–2024.
5. BNS RK. Digital Economy Statistics of Kazakhstan, 2020–2024.Дополнительная аналитическая часть

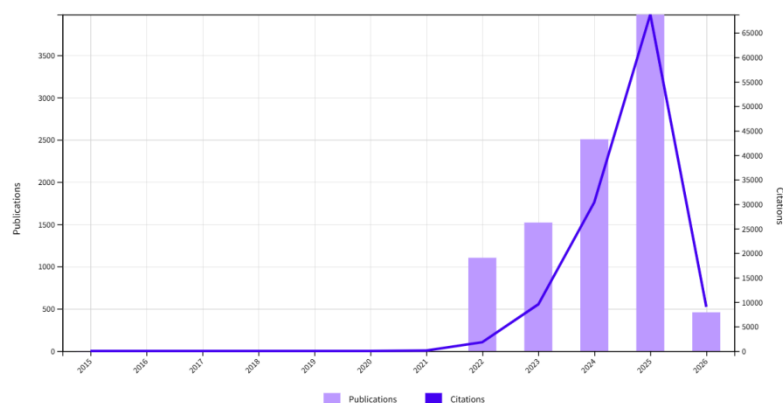
Мұханбетов Н., 4 курс, Савденбек Д., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Рахимжанова Г.К.

ЭКОНОМИКАДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ ҒЫЛЫМИ ТРЕНДТЕРІ: БИБЛИОМЕТРИЯЛЫҚ ТӘСІЛ

Заманауи цифрлық трансформация және Индустрия 4,0 жағдайында жасанды интеллект қоғам өмірінің техникалық салаларына ғана еніп қоймай көптеген секторларына таралуда, әсіресе экономика саласындағы рөлі ерекше. Экономикадағы жасанды интеллекттің векторын түсіну бүгінде әдебиеттерге қарапайым шолу жасаумен шектелмеуі тиіс, сондай-ақ библиометриялық деректердің массивтерін сандық талдау арқылы талдау жүргізу қажет. Библиометриялық талдау барысында деректер базаларын қолдану ерекше мәнге ие. Берілген талдау құралы ретінде Web of Science қолданылды, ол беделді рецензияланған басылымдарды индекстейді (SSCI, SCIE индекстері). Іздеу алгоритмі ретінде келесі пайдаланылды: topic - "artificial intelligence"or"AI"and"economy", нәтижесінде 1975-2026 аралығындағы 251126 құжат анықталды.

Зерттеуді нақтылау барысында заманауи жағдайды талдау үшін соңғы бес жыл және Web of Science categories бойынша экономика, менеджмент, бизнес, қаржы бөлініп алынды, нәтижесінде зерттеулер саны 9568-ге қысқарды. Жалпы алғанда соңғы бес жылдағы экономикадағы жасанды интеллект зерттеу мәселесі бойынша публикациялық белсенділіктің өскенін көруге болады (2026 жылғы мәліметтер жыл аяқталмағаннан соң толық емес). Егер 2022 жылғы публикация саны 1103 болса, 2025 жылы 3981-ге жеткен, яғни 3,6 есе жоғары (сурет 1). Бұл берілген зерттеу мәселесінің өзектілігін және оған деген қызығушылықтың жоғарылауын көрсетеді.

Сурет 1. Экономикадағы жасанды интеллект мәселесі бойынша ғылыми публикациялар және сілтеме жасау саны (2022-2026 жж).

Ескерту – автормен [2] дерек көзі негізінде құрастырылған

Берілген кезеңде публикация саны өсуімен қатар оларға сілтеме жасау саны да өсті. Максималды сілтеме жасалған мақала: Lim WM; Gunasekara A «Generative AI and the future of education: Ragnarok or reformation? A paradoxical perspective from management educators».

Экономикадағы жасанды интеллект мәселесі мультитүрлік сипатқа ие ол жайында Web of Science categories қойылымындағы мәліметтер куәландырады. Публикациялардың ең үлкен ауқымы менеджмент (48,1%) және бизнес (42,2%) категорияларына шоғырланған (сурет 2), яғни жасанды интеллект ең алдымен басқару үрдістерін тиімді етуге және бизнес модельдерін ұйымдастыруға қолданылатынын көрсетеді. Көбінде жасанды интеллект ұйымдардағы басқару алгоритмдерін құрастыруға, операциялық үрдістерді оңтайландыруға, тұтынушылардың тәртібін талдауға қатысты зерттеледі, яғни жасанды интеллект тақырыбы қолданбалы сипатқа ие.

Сурет 2. Экономикадағы жасанды интеллект мәселесі бойынша Web of Science categories

Ескерту – автормен [2] дерек көзі негізінде құрастырылған

Экономика категориясы 22,2% пайызды құрап, қолданбалы сипатқа қарағанда теориялық зерттеулердің артта қалғанын көрсетті. Келесі категория ретінде бизнестегі қаржы 11,4%-бен келтірілген, берілген контекстте жоғары жиілікті сауда, несиелік тәуекелдерді бағалау және ұарды техникалық инновациялардағы жасанды интеллект қолданысы талданады. Берілген категориялық бөліністі түбегейлі талдау келесі ғылыми тренддерді анықтады:

- жасанды интеллектті тұрақты даму және қала құрылысында пайдалану, яғни «ақылды қалалар» мен эконогиялық зерттеулер контекстіндегі жасанды интеллект.
- жасанды интеллектті пайдаландағы моральдық-құқықтық аспектілер.
- жасанды интеллектті денсаулық сақтау экономикасы тұрғысынан зерттеу.

Қорыта келе, берілген 9568 публикацияны библиометриялық тәсілмен зерттеу нәтижесінде келесі жағдайлар анықталды:

Біріншіден, бүгінгі күнде жасанды интеллект нейрондық желілерді құру аясынан нақты бизнес-процестерде, стратегиялық жоспарлауда және бизнес-модельдерді қолдануда пайдалануға көшті.

Екіншіден, экономика категориясындағы зерттеулердің менеджменттен екі есе аз болуы теориялық кешігуді, яғни эмпирикалық мәліметтерге қарағанда теориялық мәліметтердің қалып қоюын сипаттайды.

Үшіншіден, ғылыми қауымдастық жасанды интеллект алгоритмдерінің өнімділігімен қатар қауіпсіздік, этика, пайдаланушылардың психологиялық жағдайына да көңіл бөлуде.

Төртіншіден, жасанды интеллект бүгінде техникалық мүмкіндіктерді зерттеумен шектелмей мультитүрлі сипатқа ие.

Сонымен, берілген библиометриялық әдіс бойынша талдау экономикадағы жасанды интеллект саласындағы болашақ зерттеулердің мүмкіндіктерін, бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Әдебиет

1. Аханова Д. Жасанды интеллект пен ақпараттық технологиялардың интеграциясы: қазіргі жағдайы және даму перспективалары //Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің Хабаршысы. – 2024. – Т. 31. – №. 3. – С. 187-194.

2. Web of Science библиометриялық мәліметтер базасы // <https://www.webofscience.com/>

Назаров Р.В, Ладыгин Р.В, 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н. ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Инфляция является одной из наиболее значимых макроэкономических проблем, оказывающих прямое влияние на благосостояние населения. Рост цен снижает покупательную способность денег, увеличивает социальное неравенство и тормозит экономическое развитие страны.

По данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, в 2024 году уровень инфляции составил 9,8%, что превысило целевой диапазон Национального банка (4–6%). Реальные денежные доходы населения за тот же период снизились на 2,3%, а рост цен на продовольственные товары достиг 11,2%. Особенно сильно инфляция сказалась на стоимости хлеба, молочных продуктов и овощей — товаров, составляющих основу потребительской корзины.

Таблица 1

Показатели инфляции в Республике Казахстан

Показатель	2021 год	2022 год	2023 год	2024 год
Уровень инфляции, %	8,4	14,5	10,8	9,8
Рост номинальных доходов, %	9,5	12,0	9,2	7,5
Изменение реальных доходов, %	+1,1	-2,5	-1,6	-2,3
Примечание – источник [1]				

Инфляция оказывает влияние и на структуру расходов домохозяйств. В 2024 году население столкнулось с увеличением затрат на питание, которые выросли на 13,1%, а также с подорожанием коммунальных услуг — на 15,4%. Существенный рост цен наблюдался в сфере транспорта и фармацевтики. В результате значительная часть расходов перераспределяется в пользу обязательных статей, тогда как траты на образование, отдых, покупку бытовой техники и другие товары длительного пользования сокращаются. Это

приводит к ухудшению качества жизни граждан и замедлению формирования человеческого капитала.

Важным последствием инфляции является изменение условий на кредитном рынке. В 2024 году средняя ставка по потребительским займам достигла 21,7%, что отрицательно сказалось на способности населения приобретать жильё, автомобили и реализовывать крупные покупки. Ужесточение кредитной политики ведёт к снижению внутреннего спроса, уменьшению деловой активности и замедлению экономического роста. Одновременно растёт и долговая нагрузка граждан, что повышает финансовые риски и усиливает социальное напряжение.

Инфляция также способствует углублению социального неравенства. Домохозяйства с низким уровнем доходов тратят значительную часть бюджета на продукты питания и коммунальные услуги, поэтому рост цен для них особенно чувствителен. В то же время более обеспеченные слои населения способны компенсировать потери покупательной способности за счёт инвестиций в валюту, недвижимость, акции и другие инструменты, защищённые от инфляции. Таким образом, экономические различия между гражданами усиливаются.

Для стабилизации ценовой ситуации и защиты доходов населения государство проводит комплекс мер. Национальный банк Казахстана в 2025 году продолжает политику постепенного снижения базовой ставки — с 16,5% до 14,75%, стремясь уменьшить инфляционные ожидания, укрепить доверие к денежно-кредитной политике и поддержать экономическую активность. Параллельно государственные органы усиливают поддержку отечественного производства, снижают зависимость от импорта, развивают перерабатывающую промышленность и сельское хозяйство. Важную роль играют продовольственные стабилизационные фонды, обеспечивающие доступность социально значимых товаров по фиксированным ценам [2].

Особое внимание уделяется индексации социальных выплат — пенсий, пособий, заработных плат работников бюджетного сектора. Хотя индексация часто отстаёт от темпов инфляции, она позволяет частично компенсировать снижение покупательной способности населения. Кроме того, государственные органы и финансовые институты активно развивают программы повышения финансовой грамотности, обучая граждан основам бюджетирования, сбережений и инвестирования. Это помогает населению эффективнее адаптироваться к инфляционным рискам [3].

Таким образом, инфляция оказывает значительное воздействие на уровень жизни населения, снижая реальные доходы, усиливая социальное расслоение, изменяя структуру потребления и ограничивая доступ к финансовым ресурсам. Для обеспечения устойчивого роста экономики и повышения благосостояния граждан необходима комплексная государственная политика, включающая эффективное регулирование денежной массы, развитие производства, укрепление финансовой системы и поддержку наиболее уязвимых групп населения. При условии сохранения умеренных темпов инфляции Казахстан обладает потенциалом для дальнейшего повышения качества жизни и создания стабильной социально-экономической среды.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Официальный сайт URL: www.stat.gov.kz – Астана, 2025.
2. Национальный банк Республики Казахстан. Монетарная политика URL: <https://www.nationalbank.kz/ru/page/obzor-inflyacii-dkp>
3. Международный валютный фонд. Kazakhstan: Reports and Data. URL: <https://www.imf.org>

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА РАЗВИТИЕ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН:
СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Цифровая трансформация экономики Казахстана, инициированная программой «Цифровой Казахстан» и последующими стратегическими документами, вступила в новую фазу — этапа системного внедрения технологий искусственного интеллекта в бизнес-процессы предприятий различных форм собственности. Согласно Government AI Readiness Index 2025, Республика Казахстан заняла 60-е место среди 195 стран мира, продемонстрировав рост на 16 позиций за один год и укрепив статус лидера по готовности к внедрению ИИ в регионе Центральной Азии [1].

В июле 2024 г. Правительством Республики Казахстан утверждена Концепция развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы, ставшая первым системным документом, определившим приоритетные направления государственной политики в сфере ИИ [2].

В 2025 г. Министерство искусственного интеллекта и цифрового развития представило первый страновой отчет по ИИ, в котором количественно оценен потенциал технологий для экономического роста: внедрение ИИ может обеспечить дополнительный прирост ВВП на 0,5–2,0% ежегодно за счет повышения производительности труда и оптимизации бизнес-процессов [3].

По данным Бюро национальной статистики РК, объем услуг ИТ-сектора вырос с 772,5 млрд тенге в 2022 г. до 1,7 трлн тенге в 2024 г., что соответствует росту на 120% за два года [4]. Доля предприятий, внедряющих цифровые технологии, увеличилась с 12,9% (390 предприятий) в 2023 г. до 19,2% (1 073 предприятия) в 2024 г.

Таблица 1

Основные показатели развития ИИ-предпринимательства в Казахстане (2023–2025 гг.)

Показатель	2023 г.	2024 г.	2025 г.	Темп роста 2023–2025 гг.
Количество ИИ-стартапов	42	78	103+	+145%
Объем венчурных инвестиций в ИИ, млн долл. США	14	38	73	+421%
Доля ИИ-инвестиций в общем объеме венчурного капитала	22%	37%	53%	+141%
Количество ИТ-компаний в РК	16 102	17 845	18 683	+16% (за 3 года)
Средняя зарплата ИТ-специалиста, тыс. тенге	840	980	1 100	+31%

Источник: составлено автором на основе данных БНС РК [4], отчета «Kazakhstan AI Country Report» [3], Astana Hub [5].

Таблица 2

Распределение ИИ-решений по отраслям экономики Казахстана (2025 г.)

Отрасль	Доля ИИ-проектов, %	Примеры применений	Уровень зрелости*
Финансовые услуги	28	Кредитный скоринг, чат-боты, мошенничество	4,2
Сельское хозяйство	22	Прогноз урожайности, дрон-мониторинг, точное земледелие	3,1
Горнодобывающая промышленность	18	Автономные самосвалы, прогноз отказов оборудования	3,8
Ритейл и e-commerce	15	Персонализация, управление	3,5

		запасами	
Здравоохранение	9	Диагностические алгоритмы, телемедицина	2,7
Другие сектора	8	—	2,9

*Уровень зрелости оценивается по 5-балльной шкале (1 — пилотные проекты, 5 — массовое внедрение)

Источник: анализ автора на основе отчетов МИИЦР РК [6], кейсов компаний [7], исследований Astana Hub [5].

Несмотря на позитивную динамику, масштабное внедрение ИИ в МСП сталкивается с системными ограничениями:

1. Финансовые барьеры — 68% малых предприятий указывают на недостаток капитала для приобретения ИИ-решений (опрос АО «Казахстанский институт экономических исследований», 2025).

2. Кадровый дефицит — соотношение спроса и предложения специалистов по машинному обучению составляет 1:4 [8].

3. Нормативная неопределенность — отсутствие специализированного закона об ИИ создает правовые риски для бизнеса при обработке персональных данных.

4. Низкая цифровая зрелость — по рейтингу IMD World Digital Competitiveness 2024 Казахстан занимает 34-е место среди 67 стран, что указывает на необходимость повышения базовой цифровой компетентности предпринимателей.

На основе проведенного анализа предлагаются следующие меры государственной поддержки ИИ-предпринимательства:

1. Финансовые инструменты: введение налогового вычета до 30% от затрат на внедрение ИИ-решений для МСП с оборотом до 500 млн тенге в год.

2. Инфраструктурная поддержка: создание региональных ИИ-хабов в Алматы, Шымкенте и Актобе на базе существующих технопарков.

3. Образовательные программы: запуск корпоративных академий ИИ при крупных компаниях (Kaspi.kz, Halyk Bank, Samruk-Kazyna) с обязательным трудоустройством выпускников.

4. Регуляторные песочницы: упрощенный порядок тестирования ИИ-решений в финтехе, здравоохранении и сельском хозяйстве сроком до 24 месяцев.

При реализации предложенных мер доля предприятий, использующих ИИ-технологии, может достичь 35% к 2028 г., а вклад ИИ в ВВП — стабилизироваться на уровне 1,5% ежегодного прироста.

Исследование подтвердило гипотезу о трансформационном потенциале искусственного интеллекта для предпринимательской экосистемы Казахстана. Количественный анализ показал экспоненциальный рост ИИ-стартапов и венчурных инвестиций в 2023–2025 гг., что свидетельствует о формировании устойчивой инновационной среды. Однако для перехода от точечных кейсов к массовому внедрению ИИ в малый и средний бизнес необходима комплексная государственная политика, сочетающая финансовую поддержку, развитие человеческого капитала и совершенствование нормативной базы. Успешная реализация Концепции развития ИИ до 2029 г. может стать ключевым фактором достижения целевых показателей Национального плана развития до 2029 года и обеспечения технологического суверенитета Республики Казахстан.

Литература

1. Government AI Readiness Index 2025. Oxford Insights. London, 2025. URL: <https://www.oxfordinsights.com/government-ai-readiness> (дата обращения: 05.02.2026).

2. Концепция развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы: аналитическая справка / Подгот. МИИЦР РК. Нур-Султан, 2024. 56 с.

3. Ministry of Artificial Intelligence and Digital Development of the Republic of Kazakhstan. First Country Report on AI Development. Astana, 2025. 84 p.
4. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Основные показатели деятельности предприятий в сфере информационных и коммуникационных технологий за 2024 год. Алматы, 2025.
5. Astana Hub. Annual Report 2024. Astana: International Technology Park, 2025. 62 p.
6. Министерство искусственного интеллекта и цифрового развития РК. Карта ИИ-инфраструктуры Казахстана. Нур-Султан, 2025. URL: <https://minai.gov.kz> (дата обращения: 05.02.2026).
7. Ахметов С. Цифровая трансформация горнодобывающей промышленности Казахстана: кейс ТНК «Казхром» // Горный журнал Казахстана. 2025. № 4. С. 22–31.7
8. АО «Казахстанский институт экономических исследований». Барьеры цифровизации малого и среднего бизнеса: результаты опроса 350 предприятий. Алматы, 2025. 58 с.

Нурмагамбетова А.М., Божбанова А.М., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВЛИЯНИЕ ВАЛЮТНОГО КУРСА ТЕНГЕ НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ КАЗАХСТАНА

Актуальность исследования определяется тем, что курс национальной валюты является важнейшим индикатором состояния экономики страны. Его изменения отражают эффективность проводимой денежно-кредитной политики, внутреннюю устойчивость финансового рынка и воздействие внешнеэкономических факторов. В летний период 2025 года доллар по отношению к тенге несколько раз достигал исторических максимумов, и 23 июля его стоимость составила 538,64 тенге за доллар. Подобная динамика свидетельствует об ослаблении национальной валюты и росте нестабильности на финансовом рынке. [1]

По данным Национального банка Республики Казахстан, тенге в последние годы демонстрирует повышенную волатильность под влиянием внешнеэкономических факторов - изменения мировых цен на нефть и газ, санкционной политики, а также роста курса доллара США. [2] Наряду с этим влияние оказывают и внутренние причины: дефицит валютной ликвидности, инфляционные ожидания и высокая зависимость государственного бюджета от экспортных доходов. Как правило, ослабление тенге совпадает с падением мировых цен на нефть, что ведёт к удорожанию импорта и росту инфляционного давления.

Колебания валютного курса оказывают комплексное воздействие на экономику Казахстана: повышают уровень инфляции, снижают реальные доходы населения, увеличивают издержки бизнеса и затрудняют финансовое планирование.

Ниже представлен график динамики курса за последние годы:

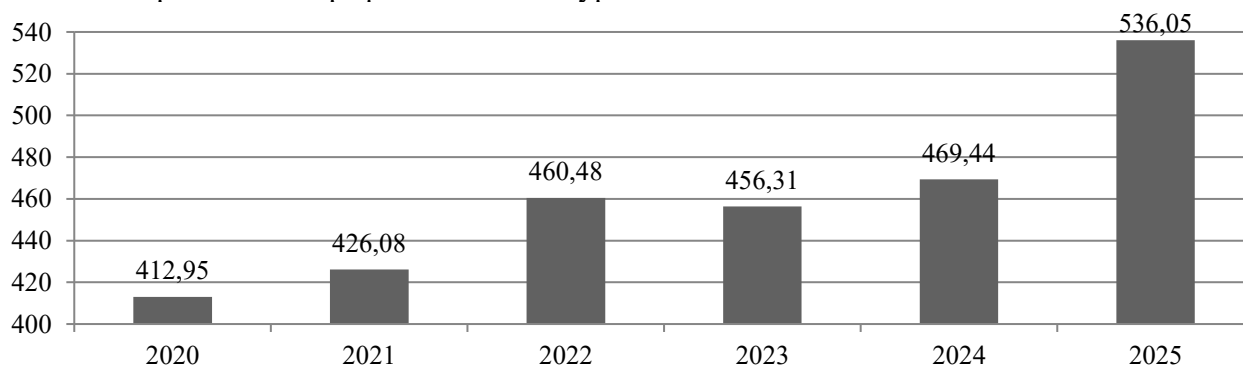

Рисунок 1. Динамика изменения валютного курса (доллар/тенге) в Казахстане

Примечание – составлено автором по источнику [2]

Из данных диаграммы видно, что с 2020 по 2025 год курс тенге к доллару США неуклонно растет. Уровень инфляции в 2020 составил 7.5, в 2021-8.4, 2022-20.3, 2023 9.8, 2024-8.6, 2025-12.9 (все данные взяты за 3 квартал). Ослабление национальной валюты сопровождается повышением уровня инфляции, особенно заметным в 2022 и 2025 годах. Это свидетельствует о тесной связи между изменением валютного курса и инфляцией. Падение тенге негативно отражается на внутреннем рынке: дорожают импортные товары, растут издержки, снижается деловая активность. Валютная нестабильность также подрывает доверие инвесторов и ограничивает приток капитала. Для стабилизации курса и сдерживания инфляции требуется комплекс мер государственного регулирования.

Во-первых, необходимо повысить эффективность денежно-кредитной политики: рационально использовать инструменты Нацбанка, контролировать денежную массу и проводить взвешенные валютные операции. Это поможет снизить спекулятивное давление и укрепить финансовую устойчивость.

Во-вторых, важно развивать несырьевой экспорт и внутреннее производство. Сокращение зависимости от импорта и нефтяных доходов повысит устойчивость экономики к внешним факторам. Стимулирование инвестиций в переработку и аграрный сектор укрепит платёжный баланс и поддержит курс тенге.

Также следует развивать малый и средний бизнес как основу стабильного роста. Поддержка предпринимательства через налоговые послабления, доступные кредиты и госпрограммы позволит диверсифицировать экономику, создать рабочие места и снизить зависимость от импорта, тем самым укрепив национальную валюту.

Национальный банк Казахстана проводит политику плавающего валютного курса, что позволяет тенге самостоятельно реагировать на внешние шоки. Для сглаживания резких колебаний применяются валютные интервенции и повышение базовой ставки. В периоды усиленного давления регулятор также использует инструменты ликвидности и поддерживает золотовалютные резервы. [2] Одним из приоритетных направлений остаётся дедолларизация экономики и развитие внутреннего финансового рынка, что должно повысить устойчивость национальной валюты.

Таким образом, курс тенге является ключевым показателем экономической устойчивости Казахстана. Его динамика отражает зависимость страны от экспортных поступлений и мировых рыночных условий. Ослабление валюты усиливает инфляцию и снижает реальные доходы, но повышает конкурентоспособность отечественного экспорта. Для обеспечения долгосрочной стабильности необходимы меры по диверсификации экономики, развитию несырьевого сектора и укреплению доверия к тенге. Только комплексный подход позволит снизить зависимость валюты от внешних факторов и обеспечить устойчивое развитие. Стабилизация курса требует согласованной работы всех направлений государственной политики — финансовой, производственной и социальной. Укрепление внутреннего спроса и доверия к банковской системе создаст основу для устойчивого роста и экономической безопасности страны

Литература

1. Официальный новостной портал Республики Казахстан
<https://www.zakon.kz/amp/finansy/6485292-padenie-tenge-kto-vinovat-i-hto-delat--mneniya-ekonomistov.html>

2. Официальный сайт Национального банка Республики Казахстан
<https://www.nationalbank.kz/>

3. Официальный сайт Бюро национальной статистики агентства по стратегическому планированию реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz/>

АУЫЛ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ӘЛСІЗДІГІ - ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМДІ ТЕЖЕЙТІН ФАКТОР

Қазіргі заманғы экономикалық даму жағдайында инфрақұрылым елдің тұрақты өсімінің негізгі тіректерінің бірі болып саналады. Инфрақұрылымның дамуы өндіріс тиімділігіне, халықтың өмір сүру сапасына және аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына тікелей әсер етеді. Әсіресе ауылдық аймақтар үшін инфрақұрылымның маңызы ерекше, себебі ауыл шаруашылығы, азық-түлік қауіпсіздігі және еңбек ресурстарының елеулі бөлігі осы аумақтарда шоғырланған.

Соған қарамастан, көптеген елдерде, соның ішінде Қазақстанда да, ауыл инфрақұрылымының әлсіздігі өзекті мәселе болып отыр. Жолдардың сапасыздығы, орталықтандырылған су және канализация жүйелерінің жетіспеушілігі, электр энергиясы мен интернеттің тұрақсыздығы ауылдық жерлердің экономикалық әлеуетін толық пайдалануға мүмкіндік бермейді. Бұл жағдай ауыл халқының тұрмыс сапасын төмендетіп қана қоймай, жалпы ұлттық экономикалық өсімді де тежейді.

Ауылдық аймақтар экономикалық дамудың маңызды элементі болып табылады. Елдің аграрлық секторы, азық-түлік қауіпсіздігі және ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру ауылдық елді мекендер арқылы жүзеге асады. Дегенмен, ауыл инфрақұрылымының әлсіздігі экономикалық өсімді тежейтін негізгі факторлардың бірі болып отыр. Бұл мәселе ауыл халқының өмір сүру деңгейіне, еңбек өнімділігіне және жалпы ұлттық экономиканың тұрақты дамуына әсер етеді.

Ауыл инфрақұрылымы дегеніміз — жолдар, электр энергиясы, су және канализация жүйелері, байланыс желілері, білім беру және денсаулық сақтау мекемелері сияқты тұрғындардың тұрмыстық және экономикалық қызметіне қажетті жүйелер жиынтығы. Ауыл инфрақұрылымының дамымағаны ауылдық аймақтарды кедейлікке, миграцияға және экономикалық артта қалуға итермелейді.

Бұл мақалада ауыл инфрақұрылымының әлсіздігінің себептері, салдары, қазіргі кездегі өзекті мәселелері және оларды шешу жолдары қарастырылады.

Ауыл инфрақұрылымының дамымауына бірнеше негізгі фактор әсер етеді:

1. Қаржылық тапшылық. Көптеген ауылдық жерлерде инфрақұрылымды дамытуға бөлінетін қаржы аз. Жол құрылысы, электр желілерін тарту, таза су жүйелерін орнату - қымбат жобалар болып саналады. Бұл жобаларды жүзеге асыру үшін мемлекет пен жеке инвесторлардың қолдауы қажет, бірақ көбінесе қаражат жеткіліксіз болады.

2. Географиялық қиындықтар. Ауылдық аймақтардың кейбірі қашықтықта немесе таулы, батпақты жерлерде орналасқан. Бұл жерде жол салу, электр жүйесін тарту және байланыс желілерін орнату күрделі және шығынды болып келеді.

3. Басқару және жоспарлау мәселелері. Инфрақұрылымды дамытудың кешенді стратегиясы болмаған жағдайда, қаржы мен ресурстар тиімді пайдаланылмайды. Кейде жобалар тек көріністік мақсатта жасалады немесе белгілі бір топқа ғана пайдалы болып келеді.

4. Миграция және халықтың азаюы. Халық азаятын ауылдарға инфрақұрылым салуға мотивация төмендейді. Бұл кері байланыс ретінде ауылдың дамуын тежейді: инфрақұрылым қажет емес деп есептеледі.

5. Технологиялық артта қалу. Қазіргі заманғы ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіп инфрақұрылымы жаңа технологияларды қажет етеді. Электрондық байланыс, интернет, цифрлық жүйелер дамымай тұрса, ауылдық экономика бәсекеге қабілетсіз болып қалады.

Жоғарыда аталған себептер өзара тығыз байланысты болып, ауылдық аймақтардың экономикалық дамуын тежейтін негізгі факторлар ретінде көрініс табады. Ауыл инфрақұрылымының әлсіздігі ең алдымен ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігіне кері

әсер етеді. Жолдардың сапасыздығы ауыл шаруашылығы өнімдерін тасымалдау шығындарын арттырып, өнімнің өзіндік құнының өсуіне әкеледі. Соның салдарынан өнімнің бәсекеге қабілеттілігі төмендеп, ауыл шаруашылығы өндірушілерінің табысы азаяды. Бұл аграрлық сектордың дамуын баяулатып, елдің азық-түлік қауіпсіздігіне теріс ықпал етуі мүмкін.

Инфрақұрылымның дамымауы еңбек өнімділігінің төмендеуіне де себеп болады. Электр энергиясы мен сумен жабдықтаудың тұрақсыздығы, заманауи технологияларды қолдану мүмкіндігінің шектеулілігі өндіріс көлемінің артуына кедергі келтіреді. Сонымен қатар интернет пен байланыс желілерінің әлсіз дамуы ауыл тұрғындарының ақпаратқа, білімге және жаңа экономикалық мүмкіндіктерге қол жеткізуін шектейді. Бұл ауыл экономикасының инновациялық даму қарқынын баяулатады.

Ауыл инфрақұрылымының әлсіздігі әлеуметтік салада да айқын көрінеді. Білім беру және денсаулық сақтау мекемелерінің материалдық-техникалық базасының жеткіліксіздігі ауыл халқының өмір сүру сапасын төмендетеді. Бұл жағдай әсіресе жастардың қалаға көшуіне әсер етіп, ауылдық жерлердегі демографиялық ахуалдың нашарлауына алып келеді. Нәтижесінде еңбек ресурстары азайып, ауыл экономикасының даму әлеуеті шектеледі.

Ауыл мен қала арасындағы инфрақұрылымдық айырмашылық әлеуметтік теңсіздіктің тереңдеуіне себеп болады. Қалалық жерлерде инфрақұрылым жақсы дамығандықтан, тұрғындар үшін жұмыс, білім және медициналық қызметтер қолжетімді. Ал ауылдық аймақтарда бұл мүмкіндіктердің шектеулі болуы әлеуметтік-экономикалық алшақтықты күшейтеді және қоғамның тұрақты дамуына кері әсер етеді.

Қазіргі кезеңде цифрландыру экономикалық дамудың маңызды бағытына айналғанымен, ауылдық жерлерде цифрлық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі цифрлық теңсіздікті күшейтіп отыр. Интернет сапасының төмендігі онлайн білім беру, электрондық сауда және электрондық мемлекеттік қызметтерді пайдалануға мүмкіндік бермейді. Бұл ауыл тұрғындарының экономикалық белсенділігін төмендетеді.

Аталған мәселелерді шешу үшін ауыл инфрақұрылымын дамытуға бағытталған жүйелі шаралар қажет. Алдымен, ауылдық аумақтардың инфрақұрылымдық жағдайына талдау жүргізіліп, басым бағыттар айқындалуы тиіс. Осы негізде жол, су, канализация, электр энергиясы және байланыс жүйелерін дамыту бойынша нақты жоспарлар әзірленеді.

Келесі кезеңде, инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру мемлекеттік бюджет пен жеке инвестициялар арқылы қамтамасыз етілуі керек. Жобаларды іске асыру барысында ашықтық пен бақылауды енгізу маңызды. Сонымен қатар, цифрлық құралдарды пайдалану жобалардың тиімді орындалуына мүмкіндік береді. Инфрақұрылым нысандары пайдалануға берілгеннен кейін олардың тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етуге ерекше назар аудару қажет.

Қорытындылай келе, ауыл — елдің алтын қазығы, халықтың тұрмыс-тіршілігі мен рухани негізі сақталған киелі орта. “Ауыл дамымай, мемлекет дамымайды” деп Қазақстанның мемлекет және қоғам қайраткері, саясаткері Мәулен Әшімбаев айтып кеткендей, ауыл инфрақұрылымының әлсіздігі тек тұрмыстық қиындық емес, ел экономикасының дамуына тікелей әсер ететін маңызды мәселе. Сондықтан ауыл шаруашылығының инфрақұрылымын жүйелі түрде дамыту — елдің тұрақты экономикалық өсімін қамтамасыз етудің негізгі шарты.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі - ресми статистика: <https://stat.gov.kz>
2. Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі - бағдарламалар мен жобалар: <https://mol.kz>
3. Ult.kz: Ауыл дамымай, қала дамымайды - Мәулен Әшімбаев: <https://ult.kz>
4. Егемен Қазақстан. Ауыл инфрақұрылымын дамыту мәселелері: <https://www.egemen.kz>

ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ХАЛЫҚТЫҢ ӨМІР СҮРУ ДЕҢГЕЙІНЕ ӘСЕРІ

Инфляцияның халықтың өмір сүру деңгейіне әсері ең алдымен нақты табыстың өзгеруі арқылы көрінеді. Егер жалақы мен әлеуметтік төлемдер баға өсіміне сәйкес артпаса, азаматтардың сатып алу қабілеті төмендейді. Нақты табыс дегеніміз – номиналды табыстың инфляция деңгейіне түзетілген көрсеткіші. Көп жағдайда халық номиналды табыстың өсуін оң өзгеріс ретінде қабылдайды, алайда баға одан да жоғары қарқынмен өссе, нақты табыс азаяды. Бұл құбылыс әсіресе зейнеткерлерге, бюджеттік сала қызметкерлеріне және табысы төмен әлеуметтік топтарға ауыр тиеді. Өйткені олардың кірісі көбінесе тұрақты және инфляция қарқынына жедел бейімделмейді.[1]

Инфляцияның тағы бір маңызды салдары – тұтыну құрылымының өзгеруі. Бағалардың өсуі жағдайында халық ең алдымен күнделікті қажетті тауарларға басымдық беріп, ұзақ мерзімді тұтыну заттарын сатып алуды кейінге қалдырады. Нәтижесінде тұрмыстық техника, автокөлік, тұрғын үй сияқты ірі сатып алулар азаяды. Бұл өз кезегінде өндіріс көлемінің қысқаруына және экономикалық белсенділіктің баяулауына әкелуі мүмкін. Демек, инфляция тек жеке үй шаруашылықтарының әл-ауқатына емес, бүкіл ұлттық экономикаға ықпал етеді.[3,2]

Инфляция әлеуметтік теңсіздікті де күшейтуі мүмкін. Қаржылық активтері, жылжымайтын мүлкі немесе бизнесі бар азаматтар инфляция жағдайында белгілі бір деңгейде табысын сақтап қала алады немесе тіпті арттыра алады. Ал табысы тек жалақы мен әлеуметтік төлемдерге тәуелді азаматтар баға өсімінен көбірек зардап шегеді. Бұл қоғамдағы табыс айырмашылығын ұлғайтып, әлеуметтік шиеленісті арттыруы ықтимал. Әсіресе азық-түлік пен коммуналдық қызметтердің қымбаттауы халықтың негізгі шығындарын көбейтеді, нәтижесінде өмір сүру сапасы төмендейді.

Инфляцияның психологиялық әсерін де ескерген жөн. Бағаның тұрақты өсуі халық арасында болашаққа деген сенімсіздік туғызады. Азаматтар жинақтарын сақтап қалу үшін ақшаны тезірек жұмсауға немесе шетел валютасына айырбастауға тырысады. Бұл қаржы нарығындағы тұрақсыздықты күшейтіп, ұлттық валютаның әлсіреуіне әкелуі мүмкін. Сонымен қатар инфляциялық күтулердің қалыптасуы бағаның одан әрі өсуіне түрткі болады. Яғни инфляция тек экономикалық емес, әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде де көрініс табады.[4]

Қазақстан жағдайында инфляция көбінесе сыртқы факторларға тәуелді. Әлемдік нарықтағы мұнай бағасының ауытқуы, импорттық тауарлар бағасының өсуі, валюта бағамының өзгеруі ішкі баға деңгейіне әсер етеді. Ұлттық валютаның әлсіреуі импорттық өнімдердің қымбаттауына алып келеді, ал бұл ішкі нарықтағы бағаның өсуін жеделдетеді. Сонымен қатар өндірістік шығындардың артуы, логистикалық мәселелер және жаһандық экономикалық дағдарыстар да инфляциялық қысымды күшейтеді.

Инфляцияны бақылау және халықтың өмір сүру деңгейін сақтау үшін мемлекет тиімді макроэкономикалық саясат жүргізуі қажет. Орталық банк пайыздық мөлшерлемелерді реттеу, ақша массасын басқару, инфляциялық таргеттеу сияқты құралдарды пайдаланады. Бұл шаралар баға тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған. Сонымен қатар үкімет әлеуметтік төлемдерді индексациялау, ең төменгі жалақыны арттыру, стратегиялық маңызы бар тауарлардың бағасын реттеу арқылы халықтың әл-ауқатын қорғауға тырысады. Алайда мұндай шаралар кешенді түрде жүзеге асырылмаса, инфляцияның теріс салдарын толық жою мүмкін емес.

Қорыта айтқанда, инфляция – халықтың өмір сүру деңгейіне тікелей әсер ететін күрделі экономикалық құбылыс. Оның жоғары деңгейі нақты табыстың төмендеуіне, сатып алу қабілетінің әлсіреуіне, әлеуметтік теңсіздіктің артуына және экономикалық тұрақсыздыққа әкеледі. Сондықтан инфляцияны басқару тек қаржы органдарының міндеті емес, жалпы

мемлекеттік даму стратегиясының негізгі бағыты болуы тиіс. Тұрақты баға деңгейі мен болжамды экономикалық орта ғана халықтың әл-ауқатын арттырып, қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ете алады.[5]

Әдебиет

1. Mankiw, N. G. (2020). *Principles of Economics*. Cengage Learning.
2. Blanchard, O. (2021). *Macroeconomics*. Pearson Education.
3. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Ақша-кредит саясаты жөніндегі есептер. – <https://nationalbank.kz>
4. World Bank. (2024). *Global Economic Prospects*. – <https://www.worldbank.org>
5. Samuelson, P., Nordhaus, W. (2019). *Economics*. McGraw-Hill Education.

Оскеева Н.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПРОБЛЕМЫ ЭКСПОРТНО-ИМПОРТНОЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСТАНА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

В настоящее время проблемой экспортно-импортной политики Казахстана является зависимость от экспорта полезных ископаемых и сырья в зарубежные страны, в следствии чего возникает зависимость от мировых цен на ресурсы и геополитической стабильности.

На сегодняшний день, страна является одним из наиболее крупных поставщиков сырьевых товаров (нефть, металлы, зерно, уголь и т.д.) при этом в промышленном секторе также имеется стабильный фон экспорта, Казахстан активно импортирует как в страны СНГ, так и в Европу технологичную продукцию, машины и оборудование. Согласно статистическим данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан В январе–декабре 2024 года внешний торговый оборот Казахстана составил 141,4 млрд. долларов США, увеличившись на 1,3% по сравнению с 2023 годом, при этом экспорт составил 81,6 млрд. долларов США (+3,1%), а импорт — 59,8 млрд. долларов США (-1,0%). Основу экспорта составила сырая нефть, а в импорте преобладали технологии, автомобили и фармацевтика [1].

В соответствии с вышеизложенным можно отметить, что экспортно-импортная политика Казахстана имеет доминацию в сырьевой специализации, на это есть ряд как очевидных, так и неочевидных причин данной тенденции. К очевидным причинам можно отнести территорию площади страны, благодаря которой Казахстан занимает почетное 9-е место в мире, земля богата полезными ископаемыми и минералами, которые успешно экспортируются и поддерживают мировой рынок. Например, та же добыча урана является наиболее передовой в стране, Казахстан в целом является мировым лидером поскольку в стране используется эффективный метод подземного скважинного выщелачивания для добычи урана. В 2024 году объем производства концентрата закиси-оксида урана U₃O₈ составил 23 270 тонн по сравнению с 21 112 тонн в 2023 году, что на 10% больше [2]. К менее очевидным причинам относиться соседство с крупными странами такими как Китай и Россия, сотрудничество с которыми также обеспечивает надлежащий уровень экспорта в стране.

Стоит понимать то, что чрезмерная зависимость от сырьевого экспорта, с одной стороны, является преимуществом Казахстана, но в тоже время и существенным недостатком, по причине того, что ресурсы имеют свойство – заканчиваться. К тому же это создает повышенную чувствительность экономики и экспортно-импортной политики к внешним геополитическим ситуациям и волатильности цен на мировом рынке. Подобного рода структура введения экономической деятельности по своей концептуальной структуре не дает возможность использовать более гибкие и мультипликативные способы экспорта с

целью создания новых рабочих мест и роста добавленной стоимости. Вследствие чего из этого вытекает ряд иных проблематик, отраженных в таблице 1.

Таблица 1

Основные проблемы экспортно-импортной политики Республики Казахстан

Фактор	Описание
Концентрация по торговым партнерам маршрутам	В 2024 г. значительная доля внешней торговли пришлась на несколько стран (в т.ч. Италия, Китай, Россия), что повышает уязвимость при геополитических/логистических изменениях
Отставание переработки и низкая доля продукции со значительной добавленной стоимостью	Нехватка мощностей глубокой переработки и слабая сеть кооперации ограничивают экспорт высокомаржинальной продукции.
Дефициты отдельных товарных позиций и рост импорта технологий	В автотехнике, авиа и телеком-оборудование Казахстан остаётся импортозависимым, сдерживает развитие местного производства.
Примечание – источник [3, с.21]	

В соответствии с таблицей 1, можно отметить, что проблемы экспортно-импортной политики Республики Казахстан имеют резонирующие проблемы с другими экономическими отраслями, что в долгосрочной перспективе имеет негативную тенденцию способную существенно снизить рост ВВП и стабильность. На сегодняшний день имеется резонная необходимость привести конкретные и реализуемые рекомендации, направленные на повышение вклада внешней торговли, что в совокупности принесет в страну устойчивый экономический рост независимый от текущей нестабильной геополитической ситуации.

В первую очередь необходимо произвести в комплексном и системном формате диверсификацию структуры экспорта и импорта на территории Республики Казахстан, добиться этого можно при помощи систематического стимулирования и поддержки государства, направленного на создания производств в промышленном секторе (нефтепереработка, металлопереработка, агропереработка и т.д.). Во-вторых, необходимо профинансировать и оптимизировать процесс обучения как уже имеющихся программ по выходу малых и средних предприятий на внешние рынки, так и создать новые программы, соответствующие мировым стандартам, это предоставит возможность расширить географию рынков и экспортной сети МСП.

Примером подобных решений, направленных на диверсификацию структуры экспорта и импорта, а также развития существующих программ для предприятий является государство Сингапур, в котором было решено создать совет по экономическому развитию (EDB), деятельность которого направлена на планомерную стимуляцию внутренней экономической деятельности государства при помощи спонсирования перерабатывающих отраслей. Отдельно стоит упомянуть и реализацию государственной поддержки МСП при помощи программ, объединенных в единую государственную систему Enterprise Singapore деятельность которой направлена на обучение экспорту, налоговые льготы, субсидии на участие в международных выставках [4].

Также стоит в рекомендательных целях стоит уделить внимание снижению зависимости от транзитных партнеров, это даст возможность работать с диверсификацией транзитных путей, путем развития пропускной способности маршрутов (Каспийский и транскаспийский маршрут. Поощрять инвестиции в «зелёные» технологии (энергетика, переработка отходов, энергоэффективные производства) и развивать экспорт экологических технологий — это одновременно снижает климатические риски и открывает новые ниши спроса в ЕС и Азии.

Экспортно-импортная политика Казахстана остаётся критически важным инструментом для поддержания макроэкономической стабильности и обеспечения роста. Текущая структура торговли — с доминированием сырьевых товаров и концентрацией по партнёрам

— создаёт уязвимости, которые могут ограничить потенциал долгосрочного устойчивого роста. Вышеизложенные рекомендации позволят модернизировать текущую логистику и сформировать надежные и стабильные институциональные реформы, которые не только предоставят возможность повысить в оптимальном порядке вклад внешней торговли Республики Казахстан в создании рабочих мест, но и также позволит повысить добавленную стоимость и обеспечит устойчивое масштабирование экономического потенциала страны в условиях нестабильной геополитической ситуации.

Литература

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. // <https://stat.gov.kz>
2. Курсив (информационно-аналитическое издание). ЖНБ «Капуранюмуп». // <https://kz.kursiv>
3. Диверсификация экспорта Республики Казахстан: институты, политика, инфраструктура. — Paris: OECD Publishing, 2024. — 125 с. // <https://www.oecd.org>
4. YB Case. Сопровождение инвестиционной деятельности в Сингапуре. // <https://ybcase.com/>

Ошибаева Я.А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескендір Н.Н.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҰМЫССЫЗДЫҚ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ТӨМЕНДЕТУ ЖОЛДАРЫ

Жұмыссыздық – кез келген мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсер ететін маңызды мәселе. Қазақстанда еңбек нарығы жыл сайын өзгеріп, жаңа жұмыс орындары ашылғанымен, жұмыссыздық деңгейі толық жойылған жоқ. Экономикалық тұрақсыздық, технологиялық өзгерістер және халық санының өсуі бұл мәселеге тікелей ықпал етеді.

Қазіргі таңда жұмыссыздық қоғамның әлеуметтік жағдайына әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Жұмыссыздық халықтың табысының төмендеуіне, өмір сүру деңгейінің нашарлауына және әлеуметтік теңсіздіктің артуына әкеледі. Әсіресе жастар арасындағы жұмыссыздық өзекті мәселе болып отыр. Жоғары оқу орнын бітірген түлектердің барлығы бірдей мамандығы бойынша жұмысқа орналаса алмайды. Сондықтан бұл мәселені зерттеу және тиімді шешу жолдарын қарастыру аса маңызды.

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – Қазақстандағы жұмыссыздықтың себептерін талдау және оны төмендету жолдарын анықтау. Сонымен қатар еңбек нарығындағы өзгерістерді қарастырып, мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау көзделеді. Жұмыссыздықтың әлеуметтік-экономикалық салдарын анықтап, болашақта оны азайтуға бағытталған ұсыныстар жасау да зерттеудің маңызды бөлігі болып табылады.

Жұмыссыздық – еңбекке қабілетті, бірақ жұмыс таба алмай жүрген халықтың белгілі бір бөлігі. Экономикалық теорияда жұмыссыздықтың бірнеше түрі бар: фрикциялық, құрылымдық және циклдік. Фрикциялық жұмыссыздық – адамның уақытша жұмыс іздеу кезеңі, құрылымдық – мамандық пен нарық сұранысының сәйкес келмеуі, ал циклдік – экономикалық дағдарыс кезеңінде пайда болады.

2024 жылдың желтоқсан айының соңында Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің (бұдан әрі – ҚР ЕХӘҚМ) деректері бойынша халықты жұмыспен қамту органдарына жұмыс іздеп жүрген адам ретінде 57,4 мың адам жүтінген. Жұмыспен қамту бойынша барлығы 50,7 мың іс-шаралар көрсетілді, 2,8 мың адам кәсіптік оқытуға немесе қайта даярлауға, біліктілігін арттыруға жіберілді, 1,7 мың адам қоғамдық жұмыстарға қатысты.

Халықтың жұмыспен қамтылуын іріктеп зерттеу деректері бойынша Қазақстан экономикасының түрлі салаларында 9,2 млн адам жұмыспен қамтылды, оның ішінде 7 млн адам (экономикада жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 76,1%) жалдамалы жұмыспен, 2,2 млн адам (экономикада жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 23,9%) өзін-өзі жұмыспен қамтыды.

2023 жылмен салыстырғанда жалпы жұмыспен қамтылғандар 132,3 мың адамға, негізінен жалдамалы қызметкерлердің (121,7 мың адамға) есебінен өсті, сонымен қатар өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың саны (10,6 мың адам) өсті.

Жұмыспен қамтылғандардың ең көп үлесі сауда (16,6%), білім беру (13%), өнеркәсіп (12,6%) және ауыл шаруашылығы (11,2%) салаларында байқалды.

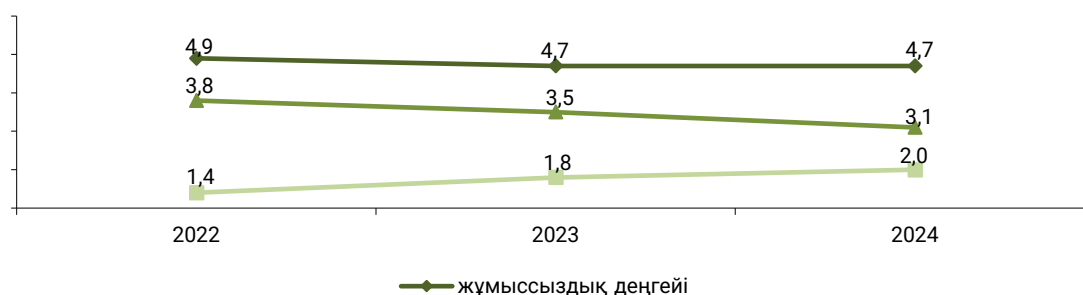
Негізгі жұмыста орта есеппен бір жұмыспен қамтылғанның аптасына нақты жұмыс істеген сағаттары 39 сағатты, бір жалдамалы қызметкерге – 40 сағатты, өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерге – 35 сағатты құрады.

Жұмыссыз, бірақ жұмыс іздемеген немесе жұмысқа кірісуге дайын емес адамдар саны (әлеуетті жұмыс күші) 33,6 мың адамды құрады.

Жұмыс күш құрамына кірмейтін адамдардың үлесі 15 және одан жоғары жастағы халықтың 31,8%-ын құрады.

Жұмыссыздық деңгейі (ХЕҰ әдіснамасы бойынша) 2023 жылмен салыстырғанда тұрақты болып қалды және 4,7% құрады.

ҚР ЕХӘҚМ жұмыспен қамту органдарында 2024 жылғы желтоқсан айының соңына 191,9 мың адам жұмыссыздар ретінде ресми тіркелген. Тіркелген жұмыссыздардың үлесі 2023 жылмен салыстырғанда 0,2 п.т. өсті және жұмыс күшінің санынан 2% құрады. 15 пен 34 жас аралығындағы жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 3,1%-ды құрады.

1-сурет. Жұмыссыздық деңгейі, пайызбен

Қазақстанда жұмыссыздықты төмендету үшін кәсіпкерлікті дамыту, шағын және орта бизнесті қолдау, жастар практикасын кеңейту маңызды. Сонымен қатар цифрлық дағдыларды дамыту және қайта даярлау курстарын ұйымдастыру қажет. Болашақта жаңа технологиялар мен инновациялық салалар жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, жұмыссыздық – Қазақстан экономикасының маңызды мәселелерінің бірі. Оны азайту үшін мемлекет пен қоғам бірлесе әрекет етуі қажет. Жаңа жұмыс орындарын ашу, білім беру жүйесін жетілдіру және еңбек нарығын дамыту – тұрақты экономикалық өсудің негізгі шарттары болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросының мәліметтері. <https://stat.gov.kz/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/publications/301781/>
2. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің ресми деректері.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ СЫРТҚЫ ЕҢБЕК МИГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ӘСЕРІ

XXI ғасырдың тенденциясына сай қазіргі жастардың сыртқы еңбек миграциясы Қазақстан Республикасының экономикалық қауіпсіздігіне әсері көп. Мақалада жастардың еңбек миграциясының себептері, Қазақстан экономикасына әсері және оны реттеу жолдары қарастырылады. Жаһандану және жұмыс күшінің халықаралық ұтқырлығының күшеюі жағдайында сыртқы еңбек көші-қоны мәселелері ерекше өзекті болып отыр. Қазақстан Республикасы үшін, әсіресе жастар арасындағы көші-қон процестері, адами капиталдың қалыптасуына және ұлттық экономиканың тұрақтылығына әсер ететін маңызды факторға айналууда. Жас мамандардың шетелге кетуі еңбек нарығына ғана емес, сонымен бірге мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге тікелей байланысты.

Миграция (лат. *migratio* — көші-қон, қоныс аудару) — адамдардың (мигранттардың) қандай да бір аумақтардың шекарасынан өтіп, ұзақ уақытқа немесе біржолата қоныс тебу процесі [1]. Осындай дәрежеде еңбек миграциясы мен жұмыспен қамту мәселелеріне үлкен көңіл бөлінуі ең алдымен ең үздік адами ресурстар үшін бәсекелестіктің күшеюімен түсіндіріледі. Бұл бәсекелестік тек микро деңгейде – кәсіпорындар мен ұйымдар арасында ғана емес, сонымен қатар өңіраралық және мемлекетаралық деңгейлерде де айқын сезілуде. Осылайша, көші-қон үдерістерінің ауқымының ұлғаюы, олардың көпқырлылығы және экономика үшін маңыздылығы мен салдарының артуы миграцияның табиғаты мен себептерін терең зерделеуді талап етеді. Әсіресе бұл жастар миграциясына қатысты, себебі жастар – өңірдің (елдің) экономикалық дамуы мен тұрақтылығының негізі болып табылады. Көші-қон үдерістерінің сипатына, бағытына және қарқындылығына әртүрлі факторлар әсер етеді олар: экономикалық, саяси, демографиялық, әлеуметтік, мәдени және өзге де факторлар. Алайда экономикалық себептерді адамдарды тұрғылықты жерін өзгертуге итермелейтін негізгі қозғаушы күштер деп тану қажет. Көші-қон үдерістерінің сыртқы тұрғыдан ретсіз, стихиялық болып көрінуіне қарамастан, олардың дамуында белгілі бір заңдылық пен қисын байқалады. Қазақстан жастарының еңбек миграциясы әлеуметтік-экономикалық және жеке сипаттағы факторлардың кешенімен айқындалады. Әрине, миграцияның басты себебі — субъективті фактор, яғни жас адамдардың университетті аяқтағаннан кейін шетелдік еңбек нарығында жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін арттыруға деген ұмтылысы. Қазақстанның экономикалық қауіпсіздігі тікелей ішкі еңбек нарығының жағдайына және адами капиталдың сапасына байланысты. Экономикалық факторлар Қазақстан жастарының сыртқы еңбек миграциясына басты әсер ететін себептердің бірі болып табылады. Біріншіден, кейбір салалардағы төмен жалақы шетелдегі ұқсас қызметтермен салыстырғанда аз болғандықтан, жастар жоғары табыс табу мүмкіндігі мол елдерге кетуге бейім. Екіншіден, жұмыссыздық деңгейінің кей өңірлерде жоғары болуы, әсіресе мамандандырылған кадрлар үшін тұрақты жұмыс орындарының шектеулігі, жастарды шетелде еңбек етуге итермелейді. Үшіншіден, ірі қалалар мен ауылдық аймақтар арасындағы экономикалық теңсіздік, сондай-ақ мансаптық өсу мүмкіндіктерінің шектеулігі жастардың көбі шетелде тәжірибе жинап, кәсіби өсуге ұмтылуына себеп болады. Сонымен қатар, шетелдік инвестициялар мен нарықтың тартымдылығы, жоғары жалақы мен әлеуметтік кепілдіктері жастарды миграцияға ынталандыратын маңызды фактор болып табылады. Жастар – елдің білікті еңбек ресурстарының негізгі бөлігі, сондықтан олардың шетелге шығуы бірнеше қауіп тудырады. Олардың ішінде «Болашақ» бағдарламасы – жастар миграциясының басты факторларының бірі болып табылады. Бакалавр дәрежесін алған кейбір жастар магистр немесе доктор дәрежесін шетелде алуға ұмтылады. Кейін олар сол елдерде тағылымдамадан өтіп, тәжірибе жинап, оларға сол жерде тиімді жұмыс ұсынысы

(offer) түссе, жастар елге оралмай, шетелде қалып қалуды ұтымды деп санайды. Бұл процесс «brain drain» деп аталып, елдің білікті кадрларын жоғалтуына әкеледі.

Сонымен қатар, әлемнің түрлі елдерінде жастар алмасуын, тағылымдамалар мен жұмыс істеуді насихаттайтын мемлекеттер мен ұйымдардың белсенді қызметін де маңызды себептердің бірі ретінде қарастыруға болады. Мысал ретінде, Мысалы, АҚШ-та жастарды жұмыспен қамту бойынша ең кең таралған бағдарлама – «Work and Travel» («Жұмыс және саяхат») бағдарламасы болып табылады. Ол АҚШ Мемлекеттік департаментінің тікелей қатысуымен жүзеге асырылатын үкіметаралық алмасу бағдарламасы – «Cultural Exchange Programs» аясында жүргізіледі.

KazTAG – 2024–2025 жылдары 330 000-нан астам қазақстандық шетелге жұмыс істеуге кеткені туралы Халықаралық көші-қон ұйымы (ХКУ) – БҰҰ-ның миграциялық агенттігі хабарлады. «2024 жылы 140 521 қазақстандық шетелге жұмыс істеуге кеткен. 2023 жылы бұл көрсеткіш 191 000 болды (...) негізінен Ресей Федерациясы, Оңтүстік Корея, Түркия, Ұлыбритания, Қатар және БАӘ бағыттары бойынша», – делінген ХКУ баяндамасында. 2024–2025 жылдар бойынша Халықаралық көші-қон ұйымының (ИОМ) есебіне сәйкес:

х 2024 жылы шамамен 140 521 қазақстандық шетелде жұмыс істеуге кеткен.

х 2025 жылы жалпы 330 000-нан астам адам Қазақстаннан шетелге еңбек мақсатында шыққан [2].

Талдау көрсеткендей, жастардың сыртқы еңбек миграциясы Қазақстанның экономикалық қауіпсіздігіне тікелей әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып отыр. Миграцияның басты себептері экономикалық факторлар: төмен жалақы, кейбір өңірлерде жоғары жұмыссыздық, шектеулі мансаптық өсу мүмкіндіктері, сондай-ақ шетелдік тағылымдама және білім беру бағдарламаларының тартымдылығы. «Болашақ» бағдарламасы мен халықаралық алмасу бағдарламалары «миграция миының ағып кетуіне» ықпал етеді, яғни білікті кадрлардың шетелде қалып қалуына себеп болады. Дегенмен, дұрыс мемлекеттік саясат және ел ішінде кәсіби дамуға жағдай жасау арқылы сыртқы еңбек миграциясы қауіп емес, керісінше ресурсқа айналуы мүмкін: елге оралған мамандар жаңа білім, тәжірибе мен технологияларды әкеліп, отандық экономиканы дамытуға үлес қосады. Президент Тоқаевтың айтқанындай, шетелге шығу «біржолғы билет» ретінде қарастырылмауы тиіс, бұл – білім алу және кәсіби өсу мүмкіндігі болып, кейін еліміздің экономикасына пайда әкелуі қажет. Осылайша, жастардың еңбек миграциясын тиімді реттеу, білікті кадрлардың елге оралуын ынталандыру және ішкі еңбек нарығын тартымды ету – экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды шаралары болып табылады.

Әдебиет

1. <https://kk.wikipedia.org/wiki/Миграция>
2. https://new.kaztag.kz/en/news/over-330-000-kazakhstan-citizens-went-abroad-for-work-in-2024-2025?utm_source=chatgpt.com

Пефтиев М.С., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПОКУПАТЕЛЬСКАЯ СПОСОБНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

В последние годы инфляция остается одной из ключевых макроэкономических проблем Казахстана. Несмотря на замедление темпов роста цен в 2023-2024 гг., в 2025 году инфляционное давление вновь усилилось. По данным Бюро национальной статистики и Национального банка, в начале 2025 года годовая инфляция составила 8,9 %, а к лету превысила 11%. Это отражает продолжающийся рост цен на продовольствие, услуги и коммунальные тарифы (Таблицу 1).

Таблица 1

Показатели национальной экономики Казахстана

Показатель	2021	2022	2023	2024	2025
Уровень инфляции (%)	8,4	20,3	9,8	8,6	8,9-11,8
Базовая ставка НБ РК (%)	9,75	16,75	16,5	14,5	16,5
Рост реальных доходов (%)	3,2	-1,1	0,5	1,3	-
Примечание – источники [1, 2]					

Рост инфляции в Казахстане в последние годы обусловлен совокупностью внешних и внутренних факторов, которые оказывают давление на стоимость товаров и услуг. Среди ключевых драйверов роста цен выделяются повышение тарифов на коммунальные услуги, удорожание продовольствия, а также рост стоимости импортных товаров. Существенное влияние оказывают мировые ценовые колебания, нестабильность валютного курса и зависимость внутреннего рынка от внешних поставок. Учитывая высокую долю импортируемых товаров, любое ослабление тенге или нарушение цепочек поставок приводит к прямому увеличению цен для потребителей.

В этих условиях Национальный банк Казахстана проводит жесткую денежно-кредитную политику, направленную на стабилизацию инфляционных процессов. Основным инструментом является базовая ставка, которая удерживается на повышенном уровне для сдерживания потребительского спроса и ограничения роста цен, кроме того, Национальный банк использует операцию репо, регулирует ликвидность финансовой системы и при необходимости проводит валютные интервенции, чтобы минимизировать резкие колебания курса тенге. Такая политика призвана снизить инфляционные ожидания и постепенно вернуть инфляцию в целевой диапазон.

Иностранные инвестиции остаются одним из ключевых факторов экономического роста в Казахстане. Его комплексное и стратегическое использование может ускорить технологическое обновление, создать новые рабочие места и укрепить устойчивость национальных экономик. В долгосрочной перспективе особое значение имеет стабильная институциональная среда, основанная на транспарентности, предсказуемости и доверии инвесторов.

Последствия роста инфляции для экономики и населения остаются значительными. Увеличение стоимости продовольствия и коммунальных услуг снижает покупательную способность граждан, особенно уязвимых категорий населения, чьи доходы растут медленнее, чем цены. Это приводит к увеличению социальной нагрузки на государство и может усиливать уровень неравенства. Для бизнеса рост издержек также становится серьезным вызовом, снижая рентабельность предприятия и сдерживая инвестиционную активность. В условиях высокой базовой ставки кредиты становятся менее доступными, что ограничивает возможности расширения производства и замедляет экономический рост.

Покупательская способность населения является одним из ключевых индикаторов социально-экономического благополучия в стране. В условиях роста инфляции она неизбежно снижается, поскольку темпы увеличения потребительских цен опережают динамику доходов граждан. Наиболее сильно данный процесс отражается на мало- и среднеобеспеченных слоях населения, для которых значительная часть расходов приходится на базовые товары и услуги — продукты питания, коммунальные платежи, транспорт и медицинские услуги. Снижение покупательской способности приводит к изменению потребительского поведения: домохозяйства начинают отдавать предпочтение товарам низшей ценовой категории, переходят на более дешёвые аналоги либо сокращают общее потребление. В результате уменьшается внутренний спрос, что оказывает негативное влияние на бизнес-активность и темпы экономического роста.

Кроме того, рост цен и замедление роста доходов усиливают социальную напряжённость, поскольку многие семьи сталкиваются с трудностями в покрытии даже обязательных ежемесячных расходов. Государственные социальные программы частично

компенсируют падение реальных доходов, однако их эффект ограничен при длительном периоде высокой инфляции.

Таким образом, поддержание покупательской способности населения является важной задачей экономической политики. Для её решения требуется комплексный подход, включающий контроль цен на социально значимые товары, стимулирование роста реальных доходов, повышение эффективности социальной поддержки и развитие внутреннего производства, которое позволит снизить зависимость от импорта и уменьшить влияние внешних ценовых факторов.

Для снижения инфляционного давления в среднесрочной перспективе необходим комплексный подход, объединявший монетарные, фискальные и структурные меры. Важным направлением остается развитие внутреннего производства, особенно в сельском хозяйстве и продовольственном секторе, с целью уменьшения зависимости от импорта. Усиление конкуренции в отдельных отраслях, совершенствования тарифной политики и развитие инфраструктуры хранения и логистики также могут способствовать стабилизации цен. Одновременно государству следует повышать адресность социальной поддержки, чтобы компенсировать влияние инфляции на наиболее уязвимые группы населения. Только при согласованных действиях правительства, Национального банка и бизнеса возможно обеспечить устойчивое замедление инфляции и создать условия для роста реальных доходов граждан.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстана. <https://stat.gov.kz/>
2. Национальный банк Республики Казахстана. <https://nationalbank.kz/>
3. Министерство национальной экономики РК. <https://economy.gov.kz/>

Райбеков О.М., 2 курс магистранты (Q University)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Бейсенбаева А.К.

АДАМИ КАПИТАЛҒА ИНВЕСТИЦИЯЛАР – ЭКОНОМИКАНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Президент Қ.К. Тоқаев өз сөзінде «Кез келген мемлекет табысының басты өлшемі – адами капитал. Біз болашақ үшін білім мен ғылымның ролін нақты түсінуіміз керек. Бұл бүкіл мемлекеттік саясатты анықтайды», «Адами капитал сапасын арттыру – біздің саясатымыздың базалық компоненті», – деп атап көрсетті (ҚР Президентінің жолдауы, 2021) [1].

Адам капитал – экономиканың басты және негізгі ұғымдарының бірі. Адами капиталды зерттеу арқылы экономикалық қызметтің көптеген процестерін, оның адамның мүдделері және қажеттіліктерімен тікелей байланысы арқылы сипаттап, түсіндіруге болады.

Қазіргі уақытта өндірісте және ғылым дамуында инновациялар маңызды рөл атқаруда. Ал инновацияны енгізуде ең алдымен адамның шығармашылық қабілеттері, яғни оның интеллектісі, логикалық ойлау ерекшеліктері, қиын жағдайларда стандартты емес шешімдер қабылдау қабілеті, оның ішінде интуициясы басты орын алады. Бұл қасиеттердің бәрі адами капиталды құрайды.

Білімнің өндірістегі ролі туралы сұрақтарды классикалық саяси экономиканың келесі өкілдері терең зерттеді, олар: В.Петти, Ф.Кесне, А.Смит, Д.Рикардо, Т.Мальтус, Дж.С.Милл, К.Маркс және басқалар.

Нақты адами капитал теориясының дамуына елеулі үлес қосқан зерттеушілер – Г.Беккер, Э.Денисон, Э.Тоффлер, Т.Шульц, Ю.Быченко және т.б.

Адами капитал теориясын зерделеп терең түсіну үшін белгілі зерттеушілердің тұжырымдамаларына тоқталып өту маңызды. Ең алдымен адами капиталдың жалпылама классификациясын қарастырып өтсек [3]:

1. Адами капиталдың құрылымдық деңгейі бойынша жіктелуі. Ол микро-, мезо- және макродеңгейлер немесе – жеке, ұжымдық және ұлттық адами капиталды ажыратады. Біріншісі адамның жеке адами капиталын зерттейді.

2. Құрылымдық классификация. Адами капиталды биологиялық және мәдени деп бөледі. Басқаша айтқанда, ол адамның қабілеттерін физикалық және интеллектуалдық деп екіге бөлді.

3. Экономика ғылымдарының докторы профессор И.В. Ильинскийдың формуласы. Бұл классификацияны құрылымдық деп те атауға болады. Ю.Г. Быченко классификациясына ұқсас болып келеді [4].

Адами капитал факторы еңбек нарығының да, жалпы экономиканың да дамуына әсер ететіні сөзсіз, бірақ экономика бойынша Нобель сыйлығының лауреаты, Лондон экономика мектебінің профессоры Кристофер профессор Писсаридестің айтуы бойынша, бұл әсерді дәл өлшеу оңай шаруа емес. Профессор Писсаридестің айтуынша, «бірнеше эмпирикалық зерттеулер адам капиталы мен ЖІӨ (жалпы ішкі өнім) өсімі арасындағы нақты байланысты анықтай алмады». Оның себебі неде? Өйткені, адам капиталының қолжетімділігі ғана емес, сонымен бірге адамдардың сол капиталды қалай пайдалануы аса маңызды.

Әртүрлі елдердің білім беру жүйесі мен экономикалық дамуының деңгейі әртүрлі болғандықтан, адами капиталға салынған инвестицияның қайтарымы да әртүрлі. Эмпирикалық зерттеулер көрсеткендей, «технологиялық дамыған» елдерден алыс елдер ең алдымен қарапайым технологияларды дамыған елдерден көшіру арқылы өседі [5].

Соңғы жылдары адами капиталды дамыту мәселесі халықаралық деңгейде кеңінен қарастырылуда.

Қазіргі күні ғылымға, білімге, әлеуметтік салаға инвестициялаудың әлеуметтік экономикалық маңызы бар екенін әлемнің барлық экономистері мойындады, себебі бұл инвестиция адамның қабілеттерін, кәсіби құзыреттерін және халықтың экономикалық мүмкіндіктерін молайтуға және жинақтауға мүмкіндік беріп отыр.

Мемлекеттік және жеке инвестициялар адами капиталдың құрылымын, мазмұнын және сипатын, кәсіби білімдерін сапалы жетілдіруге, инновациялық дағдыларды меңгеруге, жинақталған тәжірибені таратуға, интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, еңбек адамының жоғары адамгершілік қасиеттерін шыңдауға бағытталған [6].

Адами капитал инновациялық экономиканың қалыптасып дамуының негізгі факторы және табиғи ресурстардың ішіндегі ең құнды ресурсы болғандықтан әлемнің дамыған елдері адами капиталға барлық қорлардың шамамен 70%-ын инвестициялайды.

«Қазақстан-2050» мемлекеттік стратегиялық бағдарлама бойынша 2025 жылға дейінгі негізгі мақсат – халықтың әл-ауқатын арттыру мақсатында экономиканың сапалы және тұрақты көтерілуіне қол жеткізу.

Қазақстан экономикасының сапалы өсуі адами капиталдың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, технологиялық жаңғыртуларға, институционалдық ортаны жақсартуға негізделуі тиіс [2].

Адами капиталға инвестицияны мемлекеттік деңгейде арттыру үшін келесі қадамдар қажет [7]:

- адами капиталға бағытталған тікелей мемлекеттік және жеке инвестициялардың көлемін арттыру;
- адами капиталға инвестициялауды қолға алған заңды және жеке тұлғаларға қолдау көрсету, жеңілдіктер беру;
- білім беру мекемелеріне мемлекеттік инвестициялардың көлемін арттыру; - білімді насихаттауға, білімнің маңыздылығын, жоғары білікті мамандардың беделін арттыруға бағытталған тиімді мемлекеттік ағарту жүйесін құру;

- жетекші қазақстандық ғалымдарды елге қайтару бағдарламасын мақсатты қаржыландыру;

- әлеуметтік сала мен денсаулық сақтауды тиімді трансформациялау.

Адами капитал мәселесі, ғылым, білім және бизнестің өзара әрекеттесуі, осы өзара әрекеттестіктің экономика мен қоғамның дамуына тигізетін әсері соңғы жылдары жаһандық және ұлттық саяси күн тәртібінде басты сұраққа айналып отыр. Бұл мәселелер біздің еліміз үшін де өзекті.

Әдебиет

1. kzaif.kz Человеческий капитал – каков его уровень развития в Казахстане [Электрондық ресурс]. URL:https://kzaif.kz/politic/chelovecheskiy_kapital_ (Қаралым күні 09.02.2026)

2. strategy2050.kz Развитие человеческого капитала в Казахстане [Электрондық ресурс]. URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/razvitie-chelovecheskogo-kapitala-v-kazakhstane/> (Қаралым күні 11.02.2026)

3. vseirnyjbank.org Казахстану необходимо обеспечить равенство возможностей развития человеческого капитала [Электрондық ресурс]. URL: <https://www.vseirnyjbank.org/ru/news/press-release/2021/04/29/equitable-human-capital-is-a-toppriority-for-kazakhstan> – (Қаралым күні 10.02.2026)

4. Баринаова, В.А. Человеческий капитал России: Современный аспект / В.А. Баринаова // Институциональные условия, инновационное развитие. – М., 2012. – №5. – С. 32-36.

5. Гафарова, Л.А. Человеческий капитал: Условия накопления и отдачи // Вестник УГНТУ. Наука, образование, экономика. Серия: Экономика. – 2012. – №2 (2). – С. 16-18.

6. Ильинский, И.В. Инвестиции в будущее: образование в инновационном воспроизводстве. – СПб.: Изд. СПбУЭФ, 2011. – 471 с.

7. Корчагин Ю.А. Эффективность и качество национальных человеческих капиталов стран мира. – Воронеж: ЦИРЭ, 2011. – 201 с. Поздняков, В.А. Сущность и содержание категории «Человеческий капитал» // Фундаментальные исследования. – 2011. – №11-3. – С. 572-575.

Рахимжанов А.К., Абеугалиев С.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И БАРЬЕРЫ ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Значимость данного исследования обусловлена определяющей ролью иностранных инвестиций для обеспечения многостороннего развития экономики Казахстана. В условиях жёсткой глобальной конкуренции, геополитических вызовов и сырьевой зависимости, волатильность объёмов и неудовлетворительное качество прибывающих иностранных инвестиций представляют собой хроническую проблему. Целью данной работы является анализ динамики прямых иностранных инвестиций в период с 2021 по 2024 годы, выявление ключевых институциональных препятствий и разработка пакета предложений по увеличению инвестиционной привлекательности государства. В теоретическом плане, инвестиционный климат формируется институциональными факторами, такими как приоритет закона и защита прав собственности, которые для инвесторов имеют большее значение, чем краткосрочные экономические выгоды.

Приток капиталов в форме прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в казахстанскую экономику в последние годы отличался нестабильностью. Достигнув пикового значения в 28,0 млрд долларов США в 2022 году, он снизился до 24,0 млрд долларов США в 2023 году.

В 2024 году совокупный объем ПИИ составил 17,2 млрд долларов США, что свидетельствует о чувствительности экономики к воздействию извне, в частности, к колебаниям мировых цен на ресурсы и геополитической ситуации.

Структура входящих ПИИ в Казахстане характеризуется преобладанием сырьевого сектора. В 2022 году примерно 43% всех инвестиций было направлено в добывающую промышленность, в то время как на долю обрабатывающей промышленности пришлось около 20%. Такая ориентация инвестиций сдерживает диверсификацию экономики и порождает зависимость от мировых цен на нефть, металлы и другие сырьевые товары. Несмотря на рост, обрабатывающий сектор остаётся сравнительно небольшим по сравнению с добывающим, что ограничивает возможности создания новых рабочих мест и развития технологий внутри страны.

В числе основных стран-инвесторов – Нидерланды, США, Китай и Россия. Их инвестиции способствуют модернизации инфраструктуры, внедрению передовых технологий и повышению конкурентоспособности некоторых секторов. Однако изменения в глобальной экономике или политике стран-доноров могут существенно повлиять на приток инвестиций, что требует от Казахстана активной политики привлечения разных инвесторов.

Правительственные меры по стимулированию инвестиций в несырьевые сектора включают работу Kazakh Invest по принципу «одного окна», предоставление налоговых преференций и создание МФЦА с правовой системой, основанной на английском праве. Тем не менее, эффективность этих мер сдерживается существующими системными проблемами, такими как бюрократия, коррупция, слабая защита прав собственности и инфраструктурные ограничения, особенно в регионах.

Сравнение с другими странами региона показывает, что Казахстан остаётся одним из лидеров по объёму ПИИ, но уровень диверсификации и качество инвестиций уступают некоторым соседним странам, активно развивающим обрабатывающие и технологические отрасли. Для повышения устойчивости экономики и снижения зависимости от сырьевого сектора необходимо привлекать инвестиции в высокие технологии, возобновляемую энергетику, переработку сырья и сферу услуг. (Таблица 1)

Таблица 1

Динамика валового притока ПИИ по ключевым секторам (млрд долл. США)

Показатель	2021 год	2022 год	2023 год	2024 год
Общий валовый приток ПИИ	23,8	28,0	24,0	17,2
Доля в горнодобывающей отрасли (%)	≈44%	≈43%	≈39%	≈35%
Доля в обрабатывающей промышленности (%)	≈21%	≈20%	≈17%	≈24%
Источник: НБК, МИД РК, Halyk Finance				

Иностранные инвесторы сталкиваются с рядом существенных трудностей. В их числе — юридические риски, такие как частые изменения в законодательстве и недостаточная защита прав собственности. Коррупция и бюрократия создают препятствия, особенно на местном уровне. Кроме того, в ряде регионов наблюдаются проблемы с инфраструктурой и нехваткой квалифицированных кадров. Нестабильная геополитическая обстановка и риски, связанные с санкциями, также оказывают негативное воздействие. Для повышения инвестиционной привлекательности страны необходимы всесторонние реформы, направленные на укрепление правовой системы, упрощение государственных услуг и развитие инфраструктуры, особенно в промышленных зонах.

Таким образом, успех в привлечении качественных прямых иностранных инвестиций зависит не столько от размера налоговых послаблений, сколько от фундаментальных институциональных преобразований. Слабое соблюдение законности и бюрократические барьеры сдерживают инвестиционный потенциал Казахстана. Обеспечение предсказуемости правовой системы и устранение административных препятствий являются неотъемлемыми условиями для устойчивого экономического развития.

Литература

1. Национальный Банк Республики Казахстан. Статистический бюллетень. Раздел «Статистика внешнего сектора: Прямые инвестиции по направлениям вложения». [Электронный ресурс]. URL: <https://nationalbank.kz/>
2. Halyk Finance. Аналитический обзор «Снижение притока ПИИ в Казахстан: необходимы новые источники роста» (или аналогичный актуальный отраслевой отчет).
3. Transparency International. Индекс восприятия коррупции (ИВК) за 2021–2024 гг. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.transparency.org/>

Рахметолла Ж.Қ., Әбікен Д.Ж., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы, э.ғ.м., Жарасбаева А.Ж.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС ПЕН ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ӨЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Қазақстан экономикасында шағын және орта бизнес (ШОБ) стратегиялық маңызды сектор болып табылады. Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес, ШОБ елдің жалпы ішкі өнімінің шамамен 30–35%-ын қалыптастырып отыр және жұмыспен қамтылған халықтың едәуір бөлігін қамтамасыз етеді [1]. Бұл сектор экономикалық тұрақтылық пен инновациялық дамудың негізгі драйвері болып табылады, сондықтан инфляциялық процестердің оған әсерін зерттеу өзекті болып табылады.

Инфляция – бұл тауарлар мен қызметтердің жалпы баға деңгейінің тұрақты өсуі. Инфляция деңгейі келесі формула арқылы есептеледі:

$$I = \frac{(CPI_1 - CPI_0)}{CPI_0} \times 100\%$$

мұндағы I – инфляция деңгейі, CPI – тұтыну бағалары индексі [3]. Инфляцияның өсуі өндірістік шығындардың артуына, шикізат пен энергия ресурстары бағасының қымбаттауына алып келеді. Бұл шағын кәсіпорындардың қаржылық тұрақтылығына қатты әсер етеді, себебі олардың резервтері шектеулі.

2022–2025 жылдар аралығында Қазақстанда инфляция деңгейі айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. 2023 жылдың қаңтарында жылдық инфляция 20,7% деңгейіне жетіп, соңғы жылдардағы ең жоғары көрсеткіштердің бірі болды [3]. 2024 жылдың қаңтарында инфляция 9,5%-ға дейін төмендеді, ал 2025 жылдың қаңтарында 8,9% тіркелді. Алайда 2025 жылдың желтоқсанында инфляция қайта өсіп, 12,3% болды, бұл экономикалық тұрақсыздық пен баға қысымының әсерін көрсетеді [3].

1-кесте

Қазақстандағы инфляция және ШОБ санының өзгерісі (2022–2025 жж.)

Жыл / кезең	ШОБ саны (мың)	Инфляция деңгейі (%)
01.01.2023	1 950	20.7
01.01.2024	2 002	9.5
01.01.2025	2 072	8.9
01.10.2025	2 176	12.3

2023 жылы Қазақстанда инфляция айтарлықтай жоғары деңгейде — 20,7 % деңгейінде байқалды, бұл ел экономикасы үшін ауыр кезең болды. Ал 2024 және 2025 жылдары инфляция төмендеп, тиісінше 9,5 % және 8,9 % шегіне түсті, бұл макроэкономикалық тұрақтылықтың жақсарғанын көрсетеді. Алайда 2025 жылдың соңында инфляция қайта көтеріліп, 12,3 % болды, бұл баға тұрақсыздығының әсерін көрсетеді.

Кестеден көрініп тұрғандай, инфляция деңгейінің жоғарылауы кәсіпкерлердің айналым қаражатына қысым жасайды. Әсіресе сауда, қызмет көрсету және өндіріс салаларында бағаның өсуі тұтынушылардың сатып алу қабілетінің төмендеуіне әкеледі. Бұл шағын

кәсіпорындардың табыстылығына тікелей әсер етеді, олардың инвестициялық мүмкіндіктерін шектейді және бизнес белсенділігін бәсеңдетеді [1, 2].

Әлеуметтік тұрғыдан алғанда, ШОБ халықты жұмыспен қамту деңгейін сақтауда маңызды рөл атқарады. Инфляция жалақының нақты құнын төмендетіп, өмір сүру деңгейіне кері әсер етуі мүмкін. Егер инфляция қарқыны жалақы өсімінен жоғары болса, нақты табыс төмендеп, әлеуметтік тұрақтылыққа қауіп төнеді. Сондықтан мемлекет инфляцияны бақылау және кәсіпкерлікті қолдау саясатын қатар жүргізуі тиіс [2].

Қазақстанда кәсіпкерлікті қолдау мақсатында «Бизнестің жол картасы», жеңілдетілген несиелеу бағдарламалары және салықтық жеңілдіктер қарастырылған. Мұндай шаралар инфляциялық қысымды төмендетуге, шағын және орта бизнес субъектілерінің капиталын сақтау мен жаңартуға және экономикалық белсенділікті арттыруға бағытталған [2].

Қорытындылай келе, инфляция мен шағын және орта бизнес арасында тығыз әлеуметтік-экономикалық өзара байланыс бар. Инфляция деңгейінің тұрақтылығы кәсіпкерлік белсенділіктің артуына, инвестициялық ахуалдың жақсаруына және халықтың әл-ауқатының өсуіне ықпал етеді. Экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету арқылы мемлекет ШОБ дамуына серпін бере алады, бұл өз кезегінде жалпы ұлттық экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз етеді [1, 3].

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. «Қазақстан экономикасының негізгі көрсеткіштері». <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/prices/publications/283251/>
2. Қазақстан Республикасы Үкіметінің кәсіпкерлікті қолдау бағдарламалары туралы ресми материалдар, 2024.
3. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі. «Инфляция бойынша жылдық және айлық есептер», 2023–2025. <https://stat.gov.kz/en/industries/economy/prices/publications/283251/>

Рақымбек М.М., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – Ә.Ғ.М., аға оқытушы Таттымбетова К.Т.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ РӨЛІ

Қазіргі жаһандану жағдайында цифрлық технологиялар қоғамның барлық саласына еніп, экономикалық даму мен әлеуметтік тұрақтылықтың маңызды факторына айналды. Қазақстан Республикасында да цифрландыру стратегиялық басым бағыттардың бірі ретінде қарастырылуда. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының қабылдануы елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға және мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігін күшейтуге бағытталған.

Әлеуметтік-экономикалық тұрақтылық – мемлекеттің орнықты дамуының негізі. Бұл ұғым халықтың табыс деңгейінің тұрақтылығы, жұмыссыздықтың төмендеуі, әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігі және экономиканың әртараптандырылуы сияқты көрсеткіштермен сипатталады. Осы тұрғыда цифрландыру жаңа мүмкіндіктер ұсынып, экономиканың құрылымын жаңғыртуға ықпал етеді.

Цифрландырудың экономикалық дамуға әсері

Цифрлық технологияларды енгізу экономиканың өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Өндіріс саласында автоматтандыру мен цифрлық платформалар еңбек өнімділігін жоғарылатып, шығындарды азайтады. Қазақстанда өнеркәсіптік кәсіпорындарда «ақылды фабрика», «Industry 4.0» элементтері енгізіле бастады. Бұл өз кезегінде өндірістік процестердің ашықтығын қамтамасыз етіп, сапаны бақылауды күшейтеді.

Сонымен қатар, цифрландыру шағын және орта бизнестің дамуына оң әсер етеді. Электронды сауда, онлайн-төлем жүйелері, цифрлық маркетинг құралдары кәсіпкерлерге нарыққа шығудың жаңа жолдарын ұсынады. Аймақтардағы кәсіпкерлер үшін интернет арқылы қызмет көрсету мүмкіндігі кеңейіп, өңірлік экономиканың дамуына серпін береді. Нәтижесінде жұмыс орындары көбейіп, халықтың табыс деңгейі артады

Әлеуметтік саладағы цифрландыру

Цифрландырудың әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етудегі рөлі ерекше. Білім беру саласында қашықтан оқыту платформалары, электронды күнделік пен цифрлық білім ресурстары оқыту сапасын арттыруға ықпал етуде. Ауылдық жерлердегі оқушылар үшін онлайн білім алу мүмкіндігі білімге қолжетімділікті кеңейтеді.

Денсаулық сақтау саласында электронды денсаулық паспорты, телемедицина қызметтері медициналық көмектің тиімділігін арттырады. Пациенттерге онлайн тіркелу, талдау нәтижелерін электронды түрде алу уақытты үнемдеп, медициналық қызмет көрсету сапасын жақсартады. Бұл халықтың өмір сүру сапасының артуына және әлеуметтік тұрақтылықтың нығаюына әсер етеді.

Мемлекеттік басқарудағы цифрландыру

Қазақстанда электронды үкімет жүйесінің дамуы мемлекеттік қызметтердің ашықтығын қамтамасыз етті. Азаматтар көптеген қызметтерді онлайн форматта ала алады: анықтамалар алу, төлемдер жасау, өтініш беру. Бұл сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтып, басқару жүйесінің тиімділігін арттырады.

Сонымен қатар, деректерді талдау және цифрлық мониторинг құралдары мемлекеттік шешімдердің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерді жедел талдау арқылы мемлекет дағдарыс жағдайларына тез жауап бере алады. Бұл тұрақты дамуды қамтамасыз етудің маңызды шарты болып табылады.

Цифрландыруды енгізудегі мәселелер

Цифрландырудың артықшылықтарымен қатар бірқатар мәселелер де бар. Біріншіден, цифрлық теңсіздік – интернетке қолжетімділіктің аймақтар бойынша әркелкілігі. Екіншіден, халықтың цифрлық сауаттылығының жеткіліксіздігі жаңа технологияларды тиімді пайдалануға кедергі келтіруі мүмкін. Үшіншіден, киберқауіпсіздік мәселелері ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді талап етеді.

Бұл проблемаларды шешу үшін мемлекет тарапынан инфрақұрылымды дамыту, халықтың цифрлық дағдыларын арттыру және ақпараттық қауіпсіздік жүйесін күшейту қажет.

Қорытындылай келе, цифрландыру Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етудің маңызды тетігі болып табылады. Ол экономиканың тиімділігін арттырып, өндірістік процестерді жаңғыртуға, еңбек өнімділігін көтеруге және жаңа жұмыс орындарын құруға ықпал етеді. Сонымен қатар, білім беру, денсаулық сақтау және мемлекеттік басқару салаларындағы цифрлық шешімдер халыққа көрсетілетін қызметтердің қолжетімділігі мен сапасын жақсартады. Цифрландыру аймақтар арасындағы әлеуметтік алшақтықты қысқартуға, басқарудың ашықтығын арттыруға және қоғамдық сенімді нығайтуға мүмкіндік береді. Болашақта цифрлық инфрақұрылымды дамыту, кадрлардың цифрлық құзыреттерін күшейту және киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету Қазақстанның орнықты дамуы мен жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі шарттарына айналады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Үкіметі. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – 2017 ж.
2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. – 2018 ж.
3. Дүниежүзілік банк. Цифрлық экономика және даму үрдістері туралы есеп. – 2020 ж.

4. OECD. Digital Economy Outlook. – 2021 ж.
5. Бекмұхамбетов М. Қазақстандағы цифрландырудың әлеуметтік-экономикалық әсері. – 2022 ж.

Русланов М.Р., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – Газизова М.Р. PhD, қауымдастырылған профессор

ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҰТЫНУШЫЛЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ

Мақалада инфляцияның нақты жалақы динамикасы арқылы Қазақстан халқының тұтынушылық мінез-құлқына әсері талданды. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының 2019-2024 жылдардағы ресми деректері негізінде орташа және орташа жалақының номиналды және нақты өсу арақатынасы қарастырылды. Номиналды кіріс өскенімен, инфляция сатып алу қабілетінің өсуін айтарлықтай шектейтіні көрсетілген.

Халықтың тұтынушылық мінез-құлқы табыс динамикасымен және баға деңгейімен тығыз байланысты, бұл қоғамның әл-ауқатындағы нақты өзгерістерді көрсетеді. Қазақстанда 2020 жылдардың басында байқалған инфляциялық процестердің жеделдеуі жағдайында жалақының номиналды өсуі әрқашан сатып алу қабілетінің жақсарғанын білдірмейді. Осыған байланысты табыстың өсуі инфляциялық қысымды қаншалықты өтейтінін және бұл халықтың тұтыну мүмкіндіктеріне қалай әсер ететінін бағалауға мүмкіндік беретін нақты жалақыны талдау ерекше маңызға ие.

Қазіргі зерттеулер көрсеткендей, тұтынушылық мінез-құлқы ең алдымен нақты табыс деңгейімен анықталады, ал инфляцияны қоспағанда, жалақының номиналды өсуі халықтың нақты әл-ауқатын көрсетпейді. Peculiarities of Goods Consumption in Kazakhstan Amidst a Crisis [1] жұмысында экономикалық тұрақсыздық және бағаның өсуі кезеңінде Қазақстанда үй шаруашылықтарын тұтыну бірінші қажеттіліктері тауарларға қарай ауысатыны атап өтілді. Осыған ұқсас тұжырымдар Factors influencing the economic behavior of households in Kazakhstan [2] зерттеуінде ұсынылған, онда инфляция мен нақты табыс динамикасы халықтың әртүрлі топтарының тұтыну мүмкіндіктеріндегі айырмашылықтарды күшейтетіні атап көрсетілген.

Осы зерттеу шеңберінде инфляцияның соңғы төрт жылдағы нақты жалақы динамикасы арқылы Қазақстан халқының сатып алу қабілетіне әсері қарастырылды. Эмпирикалық база ҚР Ұлттық статистика бюросының орташа және орташа жалақы туралы деректері, сондай-ақ инфляцияның ресми көрсеткіштері (тұтыну бағаларының индексі) болды. 2019-2024 жылдар аралығында жалпы ел бойынша номиналды орташа айлық жалақы шамамен 1,9 есе өсті. Алайда 2024 жылғы нақты жалақы индексі 2019 жылғы деңгейге тек 123,1% құрады, бұл инфляцияның әсерінен кірістердің көп бөлігі "жоғалғанын" білдіреді.

1-кесте

Қазақстан халқының Орташа айлық жалақы

Жыл	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Орташа айлық жалақы (жалпы ел бойынша)	186815	213003	250311	309867	364295	405416

Ескерту. Дереккөздер [3]

Орташа жалақыны медианамен салыстыру кірістердің өсуінен түсетін пайданың бөлінуін тереңірек бағалауға мүмкіндік береді. Қазақстандағы орташа жалақы да 2021-2024 жылдары өскенін көрсетті, алайда оның динамикасы орташадан артта қалды. Бұл табыстың номиналды өсуінің едәуір бөлігі табысы жоғары жұмысшыларда шоғырланғанын білдіреді. Үй шаруашылықтары үшін нақты кірістердің өсімі әлсіз болды, бұл 2022 жылы

инфляцияның 20%-дан жоғары деңгейге жетуімен байланысты. Нәтижесінде, жалақының ресми оң динамикасына қарамастан, көптеген үй шаруашылықтарының сатып алу қабілеті баяу және тұрақсыз өсті.

2-кесте

Үй шаруашылығының медианналық орташа жалақысы

Жыл	2021	2022	2023	2024
Медианналық орташа жалақысы	165816	204149	251356	285677
Ескерту. Дереккөздер [3]				

Жүргізілген талдау көрсеткендей, Қазақстанда соңғы жылдары жалақының номиналды өсуі жалпы инфляциядан озып кетті, алайда сатып алу қабілетінің нақты өсуі қалыпты болып шықты. Халықтың әл-ауқаты өсті, бірақ бұл әркімге бірдей әсер етпеді. Орташа жалақыдан жоғары табыс табатындар инфляцияға төзімді болып тұрса, төмен табысты жұмысшылар инфляцияның теріс әсерін сезінді. Бұл тұтынушылардың мінез-құлқын бағалау және әлеуметтік саясатты әзірлеу кезінде табыстың орташа көрсеткіштерін ғана емес, сонымен қатар тарату әсерлерін де ескеру қажеттілігін көрсетеді.

Әдебиет

1. Pak, E. Yu., Tulembayeva, A. N., & Dylatbekova, N. S. (2024). Peculiarities of Goods Consumption in Kazakhstan Amidst a Crisis. BUKETOV BUSINESS REVIEW, 11629(4), 87–95. <https://doi.org/10.31489/2024ec4/87-95>
2. Rakhimzhanova, G., Sattar, B., & Asraev, J. (2025). Factors influencing the economic behavior of households in Kazakhstan. Scientific Results, (10). <https://ojs.publisher.agency/index.php/SR/article/view/6428>
3. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан (2025). Официальные статистические данные Республики Казахстан. Статистический портал Агентства: <https://stat.gov.kz/ru/>

Рысмаганбетова Ш.Т., 1 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Ескендір.Н.Н

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНА ӘСЕРІ ЖӘНЕ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі Қазақстан экономикасы цифрландыру кезеңінде, бұл еңбек нарығына айтарлықтай әсер етеді. Жаңа технологиялар жаңа мамандықтар мен жұмыс формаларын туғызып, кейбір дәстүрлі жұмыс орындарын азайтады. Онлайн-еңбек биржалары мен платформалық жұмыс мүмкіндіктерін арттырды. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы арқылы еңбек нарығын жаңарту, жұмыспен қамтуды кеңейту және халықтың цифрлық дағдыларын арттыру өзекті мәселе болып отыр.

Қазақстан экономикасы цифрландыру кезеңіне өтті, бұл еңбек нарығына әсер етіп, жұмыспен қамту саласында жаңа өзгерістер туғызуда. Мемлекеттік «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы шеңберінде цифрлық технологиялар еңбек нарығын жаңартуда: электрондық еңбек биржасы, цифрлық қызметтер және онлайн жұмыс орындары белгілі деңгейде қалыптасқан. Мысалы, электрондық еңбек биржасы арқылы жұмыс іздеу мен ұсыныстарды алу процесі оңайлады, көптеген азаматтар жаңа технологиялар арқылы тұрақты немесе тұрақты емес жұмыспен қамтылды.

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – Қазақстандағы цифрлық экономиканың еңбек нарығына әсерін зерделеу және жұмыспен қамту саласындағы өзгерістерді анықтау. Яғни, цифрландырудың еңбек нарығындағы құрылымдық өзгерістеріне, жаңа технологиялардың адамдардың жұмысқа орналасуына қалай ықпал етіп жатқанына, сондай-ақ цифрлық

дағдылар мен жаңа біліктіліктерге сұраныстың артуына талдау жасау мақсат етіледі. Сонымен бірге, зерттеу жұмыспен қамтудың жаңа мүмкіндіктерін, цифрлық платформалар мен электрондық еңбек сервисінің тиімділігін бағалау арқылы қазіргі еңбек саясаты мен еңбек нарығының даму бағыттарын айқындауға бағытталған. Цифрлық технологиялар еңбек нарығын қайта қалыптастыруда: бір жағынан, жаңа жұмыс орындарын жасауға мүмкіндік береді, екінші жағынан, кейбір салаларда автоматтандыру мен цифрлық құралдардың әсерінен жұмыс сипаты өзгереді.

Цифрлық экономика – бұл ақпараттық технологиялар мен интернетке негізделген экономикалық даму кезеңі. Оның дамуы еңбек нарығына тікелей әсер етіп, жұмыс орындарының құрылымын өзгертеді және жаңа дағдыларға сұранысты арттырады. Цифрландыру нәтижесінде қашықтан жұмыс, онлайн қызметтер және платформалық жұмыспен қамту кеңейіп келеді.

Қазақстанда еңбек нарығы соңғы жылдары тұрақты түрде өзгеріп келеді, бұл өзгерістердің бір бөлігі цифрлық технологиялардың енгізілуімен байланысты. ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметінше 2025 жылдың бірінші жартысында елдегі ресми жұмыссыздық көрсеткіші 4,6 % деңгейінде сақталды, бұл ХЕҰ (Халықаралық еңбек ұйымының) әдістемесі бойынша есептеледі және жұмыс күшіне қатысатын 9,7 миллион адамның ішінде 451 мыңға жуық адамның жұмыссыз екенін көрсетеді. Бұл көрсеткіш 2024 жылмен салыстырғанда сәл төмендеді немесе тұрақты сақталды (1 сурет).

Халықтың жұмыспен қамтылуын іріктеп зерттеу деректері бойынша Қазақстан экономикасының түрлі салаларында 9,3 млн адам жұмыспен қамтылды, оның ішінде 7,1 млн адам (экономикада жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 76,8%) жалдамалы жұмыспен, 2,2 млн адам (экономикада жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 23,2%) өзін-өзі жұмыспен қамтыды.

2024 жылғы 2 тоқсанмен салыстырғанда жалпы жұмыспен қамтылғандар 110,1 мың адамға, жалдамалы қызметкерлердің есебінен 168,3 мың адамға өсті.

Жұмыспен қамтылғандардың ең көп үлесі сауда (17,1%), білім беру (13,1%), өнеркәсіп (12,5%) және ауыл шаруашылығы (10,8%) салаларында байқалды.

Негізгі жұмыста орта есеппен бір жұмыспен қамтылғанның аптасына нақты жұмыс істеген сағаттары 39 сағатты, бір жалдамалы қызметкерге – 40 сағатты, өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерге – 36 сағатты құрады.

1-сурет. Қазақстандағы жұмыссыздық деңгейі, пайызбен

Қазақстанда цифрлық экономиканың дамуы еңбек нарығында бірқатар қиындықтар туғызуда. Негізгі мәселе – жұмыс берушілер талап ететін цифрлық дағдылар мен халықтың біліктілік деңгейі арасындағы алшақтық. Автоматтандыру мен жаңа технологиялар кейбір дәстүрлі мамандықтардың қысқаруына әсер етіп технологиялық жұмыссыздық қаупін

арттырады. Сонымен қатар платформалық жұмыспен қамту кеңейгенімен, әлеуметтік кепілдіктер мәселесі толық шешілмеген. Соған қарамастан, цифрлық экономиканың болашағы зор. IT саласы, жасанды интеллект, онлайн қызмет көрсету және қашықтан жұмыс бағыттары жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, цифрлық экономиканың дамуы Қазақстанның еңбек нарығына айтарлықтай ықпал етуде. Цифрландыру жаңа жұмыс бағыттарының қалыптасуына мүмкіндік беріп, еңбек қатынастарының мазмұнын өзгертті. Сонымен қатар автоматтандыру мен технологиялық жаңару қызметкерлерден жаңа дағдылар мен икемділікті талап етеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының мәліметтері
<https://stat.gov.kz/industries/labor-and-income/stat-empt-unempl/publications/330227/>

Сабиржанов Б.Б., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытышы Ескендір Н.Н.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖҮЙЕСІНДЕГІ ШИКІЗАТ СЕКТОРЫ

Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан Республикасы нарықтық экономикаға көшіп, тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізді. Мұнай-газ және тау-кен салалары дамудың негізгі қозғаушы күштеріне айналды. Алайда, тауар бағытының үстемдігі экономиканың ұзақ мерзімді тұрақтылығына қауіп төндіреді.

Қазақстан дәстүрлі түрде мұнай, газ, уран және металдар экспортына бағдарланған, бұл ЖІӨ, мемлекеттік бюджет кірістері мен валюталық түсімдердің едәуір үлесін құрайды.

Бір жағынан, шикізат секторы экономикалық өсуді, инвестициялық белсенділікті және Ұлттық қорды толтыруды қамтамасыз етеді. Екінші жағынан, шикізат ресурстарының әлемдік бағасына жоғары тәуелділік макроэкономикалық көрсеткіштердің — ЖІӨ өсу қарқынының, инфляция деңгейінің, ұлттық валюта бағамының және төлем балансының жай-күйінің осалдығын күшейтеді. Мұнай мен металдар бағасының ауытқуы бюджеттің тұрақтылығы мен әлеуметтік тұрақтылығына тікелей әсер етеді.

Жаһандық тұрақсыздық, энергетикалық ауысу, әлемдік экономиканың декарбонизациясы және шикізат нарықтарындағы бәсекелестіктің күшеюі жағдайында шикізат секторының елдің макроэкономикалық тұрақтылығына әсерін бағалау қажеттілігі артып келеді. Бұдан басқа, Стратегиялық даму құжаттары Қазақстан Республикасы экономиканы әртараптандыруға, шикізатқа тәуелділікті төмендетуге және өндеуші өнеркәсіпті дамытуға бағдарланған.

Осылайша, макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етудегі шикізат секторының рөлін зерттеу ғылыми және практикалық маңызды болып табылады, өйткені ол құрылымдық тәуекелдерді анықтауға, экономиканың тұрақтылығын арттыру тетіктерін анықтауға және ұлттық экономикалық модельдің ұзақ мерзімді трансформациясының бағыттарын негіздеуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты — Қазақстан экономикасының шикізаттыққа тәуелділігін әлеуметтік-экономикалық мәселе ретінде қарастыру, оның салдарын талдау және даму перспективаларын анықтау.

Экономикалық теорияда шикізатқа тәуелділіктің салдары «ресурстық қарғыс» және «голланд ауруы» ұғымдарымен түсіндіріледі. Ресурстық қарғыс теориясына сәйкес, ресурстарға бай елдер экономиканың басқа секторларында жиі баяулайды (Sachs & Warner, 1995).

«Голландия ауруы» теориясы экспорттық табыстардың өсуіне байланысты ұлттық валютаның нығайуын көрсетеді, бұл өндіріс саласының бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді.

Ұзақ мерзімді экономикалық өсу модельдері (Солоу моделі, эндогенді өсу теориясы) тұрақты даму үшін технологиялық прогресс пен адам капиталының маңыздылығын атап көрсетеді (Тодаро және Смит, 2015).

Қазіргі уақытта Қазақстан экономикасы сыртқы тәуекелдердің сақталуына және шикізат тауарларына әлемдік бағалардың құбылмалылығына қарамастан орнықты экономикалық өсуді көрсетуде. Ресми статистикаға сәйкес, 2025 жылы ЖІӨ өсу қарқыны шамамен 6% - ға жетті, бұл соңғы жылдардағы ең жоғары көрсеткіштердің бірі және Орталық Азия өңірі бойынша орташа өсу қарқынынан асып түсті.

Шикізат секторы, ең алдымен мұнай-газ және тау-кен өндіру салалары экономика өсімі мен экспорттық түсімдердің негізгі драйвері болып қала береді. Мұнай өндіру, атап айтқанда Теңіз сияқты ірі кен орындарында, операциялық және инфрақұрылымдық сын-қатерлерге мезгіл-мезгіл тап болса да, ұлғаюын жалғастыруда.

Алайда экономиканың өсу құрылымы өзгеруде: мұнай емес секторлардың — өңдеу өнеркәсібінің, ауыл шаруашылығының, құрылыс пен көліктің айтарлықтай кеңеюі байқалады. Бұл инвестицияларды белсенді тарту, өндірісті жаңғырту және ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру арқасында мүмкін болды. Өңдеу секторы мен шикізаттық емес экспорт экономиканы әртараптандыру саясатының бастапқы нәтижелерін көрсететін қосымша құнның неғұрлым көрнекті көздеріне айналды.

Сонымен қатар, шикізатқа тәуелділікті төмендету жөніндегі күш-жігер экономика құрылымында түбегейлі өзгеріске әкелген жоқ. Табиғи ресурстарды өндіру және экспорттау валюталық түсімдер мен фискалдық кірістердің едәуір үлесін қалыптастыруды жалғастыруда, ал әлемдік экономикалық жағдайлардағы өзгерістер, энергия тасымалдаушылар мен металдар бағасының ауытқуы макроэкономикалық тұрақтылыққа әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып қала береді.

Сонымен қатар, Үкімет цифрлық экономика мен инновациялық секторлардың дамуына баса назар аударады, бұл ақпараттық-коммуникациялық технологиялар салаларының өсуімен расталады — олар дәстүрлі шикізат салаларымен салыстырғанда жоғары өсу қарқынын көрсетеді.

Осылайша, Қазақстан экономикасының қазіргі жай-күйі шикізаттық бағдар сақталып отырған кезде, Бірақ баланстың шикізаттық емес салаларды дамыту жағына біртіндеп сысуымен орнықты экономикалық өсумен сипатталады. Бұл процестер сыртқы күйзелістерге төзімділікті арттыруға және құрылымдық тәуекелдерді азайтуға бағытталған экономикалық дамудың теңдестірілген моделіне көшуді көрсетеді.

Қазақстан экономикасы мұнай-газ және тау-кен өндіру кешендері ЖІӨ-нің, экспорттың және мемлекеттік бюджет кірістерінің едәуір бөлігін құрайтын айқын шикізат бағытын сақтайды. Бұл валюталық кірістің ағынын қамтамасыз етеді және экономикалық өсуді қолдайды.

Сонымен бірге шикізат ресурстарының әлемдік бағасына жоғары тәуелділік макроэкономикалық құбылмалылықты күшейтеді. Мұнай мен металдар бағасының ауытқуы ұлттық валюта, инфляция, бюджеттік тепе-теңдік және инвестициялық белсенділік бағамында көрінеді.

Дамудың шикізаттық моделі құрылымдық теңгерімсіздіктерді тудырады: өңдеу өнеркәсібінің шектеулі дамуы, технологиялық тәуелділік, экспорттың әлсіз әртараптандырылуы және инновациялық белсенділіктің жеткіліксіздігі.

Ұзақ мерзімді перспективада жаһандық энергетикалық ауысу, декарбонизация және дәстүрлі энергия ресурстарына сұраныстың төмендеуі экономикалық модельдің тұрақтылығына қауіп төндіреді.

Осылайша, Қазақстан экономикасын дамытудың стратегиялық басымдығы негізінен шикізат моделінен сыртқы күйзелістерді барынша азайтуға және ұзақ мерзімді экономикалық өсуді қамтамасыз етуге қабілетті неғұрлым әртараптандырылған және орнықты құрылымға көшу болып табылады.

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. Ресми статистика (2023–2024). <https://stat.gov.kz>

Сағынтай А.Ғ., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ БЕЗРАБОТИЦЫ В КАЗАХСТАНЕ

Безработица является одной из ключевых социально-экономических проблем, затрагивающих разные группы населения по-разному. В современном обществе гендерное неравенство в занятости остаётся значимой проблемой, влияющей на экономическую стабильность семей, уровень благосостояния населения и общий социальный климат. Развитие технологий, изменение экономических структур и глобализация также вносят свой вклад в формирование новых вызовов и возможностей для мужчин и женщин на рынке труда. Вопрос трудоустройства мужчин и женщин нельзя рассматривать исключительно через призму статистики безработицы, так как он включает в себя более сложные процессы — различия в условиях труда, доступе к ресурсам, возможностях карьерного роста и восприятии труда с точки зрения общества. Гендерные стереотипы – общество часто навязывает мужчинам и женщинам определённые профессиональные роли, ограничивая выбор карьеры и доступ к высокооплачиваемым профессиям. Работодатели могут отдавать предпочтение мужчинам на руководящих и технических должностях, а женщин воспринимать как менее надёжных сотрудников из-за возможного декретного отпуска. Поэтому недостаток женщин в управлении снижает их влияние на корпоративную политику, что способствует сохранению гендерного дисбаланса.

Экономика теряет потенциал роста, так как недостаточное участие женщин снижает ВВП и усиливает нехватку рабочей силы. Женщины чаще сталкиваются с низкими зарплатами, ограниченными карьерными возможностями и меньшими пенсиями, что увеличивает риск бедности. Социально это закрепляет стереотипы, повышает нагрузку на женщин, вынуждая их совмещать работу с домашними обязанностями, и замедляет продвижение равноправия. В долгосрочной перспективе это снижает рождаемость, углубляет неравенство и ограничивает инновационный потенциал общества. Равенство в занятости выгодно всем, способствуя стабильности и развитию.

В кризисные периоды (например, пандемия COVID-19) женщины чаще теряют работу, так как они заняты в сферах, наиболее подверженных сокращениям (туризм, образование, сфера услуг).

Таблица 1

Уровень безработицы в Республике Казахстан, тыс. чел.

Показатели	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 1кв	2025 2кв	2025 3кв
Уровень безработицы	4,8	4,9	4,9	4,9	4,7	4,7	4,6	4,6	5,6
Мужчины	4,3	4,4	4,2	4,3	4,2	4,2	4,7	4,6	4,4
Женщины	5,3	5,4	5,5	5,5	5,3	4,5	5,2	5,2	5,2
Примечание – составлено автором на основании источником [1,2,3]									

Из таблицы видно, что уровень безработицы среди женщин стабильно выше, чем среди мужчин. Число безработных в период от 2019 года до 2020 у мужчин увеличилось, как у женщин, так как мы помним, был период пандемии.

Как мы заметили, в 2021 году число безработных у мужчин снизилось на 4,2, что говорит о том, что мужчины быстро трудоустроились, нежели чем женщины, число безработных женщин увеличилось – на 0,1 %.

В 2022 году уровень безработных мужчин выросло, а у женщин уровень безработицы все тот же. А в 2023 году официально закончилась пандемия, число занятости населения увеличивается, безработные население уменьшается. В 2023 году число безработных мужчин составляет 4,2, а у женщин 5,3, что говорит о том, что они трудоустроились.

В 2024 году согласно официальным данным, порядка 44,6 тыс. человек попали под сокращение, а ещё около 90,6 тыс. были вынуждены уволиться по семейным обстоятельствам. Мы видим, как в первом и втором квартале 2025 года все идёт стабильно, только изменение у мужчин на 0,1% и в третьем квартале 2025 года число безработных у мужчин уменьшилось – на 0,2%, в то время когда у женщин все стабильно. Главный признак отсутствие возможности найти подходящее трудоустройство и увольнение по собственному желанию. Также увеличилось количество случаев потери работы из-за ликвидации компаний.

Таблица 2

Уровень заработной платы в Республике Казахстан, тыс. чел.

Показатели	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 1кв	2025 2кв	2025 3кв
Уровень заработной платы	112,2	142,3	250,3	309,7	364,3	308,7	300,3	316,1	316,1
Мужчины	127,9	243,5	281,2	355,1	418,8	382,3	468,9	448,6	448,6
Женщины	101,5	182,7	220,1	265,6	311,2	267,7	344,5	316,1	316,1
Примечание – составлено автором на основе источником [1,2,3]									

Данные таблицы показывают, что в Казахстане с 2019 по 2025 год наблюдается устойчивый рост уровня заработной платы, что свидетельствует о положительных изменениях в экономике и повышении доходов населения. Так, средняя заработная плата за указанный период увеличилась почти в три раза. Вместе с тем сохраняется значительный разрыв между доходами мужчин и женщин — мужчины продолжают получать более высокую оплату труда при схожих условиях работы. Это указывает на наличие гендерного неравенства в сфере занятости. Для решения данной проблемы важно обеспечить равные возможности при приёме на работу, расширять программы профессионального развития для женщин и усиливать контроль за соблюдением принципа равной оплаты за равный труд.

В Казахстане сохраняются заметные гендерные различия, как в уровне заработной платы, так и в уровне безработицы. Женщины, как правило, получают меньшую заработную плату по сравнению с мужчинами, даже при одинаковом уровне квалификации и схожих условиях труда. Кроме того, среди женщин наблюдается более высокий уровень безработицы, что свидетельствует о неравных возможностях на рынке труда. Подобные различия указывают на необходимость реализации мер, направленных на сокращение гендерного неравенства. В частности, важно обеспечивать равные условия при приёме на работу, развивать программы профессионального обучения и переквалификации для женщин, стимулировать работодателей соблюдать принцип равной оплаты за равный труд, а также расширять государственные программы по поддержке занятости женщин и созданию гибких форм работы. Также стоит отметить, что сокращение гендерного разрыва в оплате труда повышает экономическую эффективность страны. Повышение уровня вовлеченности женщин в трудовую деятельность ведет к росту внутреннего валового продукта и развитию человеческого капитала. Важно, чтобы вопросы гендерного равенства рассматривались не только на уровне отдельных предприятий, но и включались в стратегические планы.

Литература

1. Пандемия ухудшила для женщин ситуацию на рынке труда // https://forbes.kz/articles/pandemiya_uhudshila_situatsiyu_na_ryinke_truda_dlya_jenshin

2. В каких регионах Казахстана самая высокая безработица // <https://informburo.kz/novosti/v-kakix-regionax-kazaxstana-samaya-vysokaya-bezrabotica>
3. Официальный сайт Бюро национальной статистики Республики Казахстан. <https://stat.gov.kz/ru/>

Сайлау М.Н., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ

Қазіргі жаһандану жағдайында цифрландыру экономикалық дамудың сапалық жаңа кезеңін айқындайтын негізгі факторлардың біріне айналды. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жедел дамуы өндірістік құрылымдардың ұйымдастырылу тәсілдерін өзгертіп қана қоймай, экономикалық қатынастардың мазмұны мен сипатына да ықпал етуде. Сандық платформалардың кеңеюі, деректерді өңдеу жылдамдығының артуы және автоматтандырылған жүйелердің енгізілуі ұлттық экономикалардың тиімділік деңгейін қайта қарастыруға мүмкіндік берді. Қазақстан Республикасында цифрландыру мемлекеттік стратегиялық құжаттарда басым бағыт ретінде белгіленіп, экономиканың әртүрлі секторларында кезең-кезеңімен жүзеге асырылып келеді [1].

Цифрлық трансформация ең алдымен мемлекеттік басқару жүйесінің жаңаруымен байланысты. Электрондық үкіметтің дамуы мемлекеттік қызмет көрсету сапасын арттырып, азаматтар мен бизнес субъектілерінің мемлекеттік органдармен өзара әрекеттесуін жеңілдетті. Қызметтердің онлайн форматқа көшуі әкімшілік рәсімдерді оңтайландырып, уақыт пен қаржылық шығындарды азайтуға мүмкіндік берді. Бұл үдеріс басқару тиімділігін арттырумен қатар, институционалдық ашықтық пен есептілікті күшейтуге ықпал етті. Сарапшылардың пікірінше, цифрлық басқару құралдарының енгізілуі экономикалық белсенділік пен инвестициялық тартымдылықтың өсуіне жанама әсер етеді [2].

Экономиканың нақты секторында цифрландыру өндірістік процестердің құрылымдық жаңаруына әкелді. Өнеркәсіп кәсіпорындары автоматтандырылған басқару жүйелерін, жасанды интеллект элементтерін және үлкен деректерді талдау құралдарын пайдалану арқылы өндіріс тиімділігін арттыруда. Мұндай технологиялық шешімдер өндірістік шығындарды қысқартуға, сапаны бақылауды күшейтуге және ресурстарды ұтымды пайдалануға мүмкіндік береді. Нәтижесінде кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігі артып, олардың жаһандық нарықтағы орны нығая түседі. Халықаралық зерттеулер цифрлық технологияларды енгізу жалпы ішкі өнімнің өсіміне оң әсер ететінін көрсетеді [3].

Шағын және орта бизнес саласында цифрлық технологиялар нарыққа шығудың жаңа модельдерін қалыптастырды. Электрондық сауданың дамуы кәсіпкерлерге географиялық шектеулерді еңсеріп, өнімдерін кең аудиторияға ұсынуға жағдай жасады. Онлайн төлем жүйелері мен логистикалық платформалардың жетілдірілуі қаржылық операциялардың ашықтығын қамтамасыз етіп, нарықтағы өзара әрекеттестікті жеңілдетті. OECD сараптамаларына сәйкес, цифрлық экономиканың дамуы инновациялық кәсіпкерліктің кеңеюіне және экономиканың әртараптандырылуына ықпал етеді [4]. Бұл факторлар ұлттық экономиканың тұрақтылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, цифрландыру еңбек нарығының құрылымына елеулі өзгерістер енгізуде. Ақпараттық технологиялар саласындағы мамандарға сұраныстың артуы жаңа кәсіптік бағыттардың қалыптасуына себеп болды. Бағдарламалау, деректерді талдау, киберқауіпсіздік және цифрлық маркетинг секілді мамандықтар еңбек нарығында ерекше маңызға ие болуда. Алайда автоматтандыру мен роботтандыру кейбір дәстүрлі қызмет түрлерінің қысқаруына әкелуі мүмкін. Осыған байланысты кадрларды қайта даярлау, үздіксіз білім беру жүйесін дамыту және цифрлық құзыреттерді қалыптастыру мемлекеттік саясаттың маңызды

бағытына айналуға. Адами капитал сапасын арттыру цифрлық экономиканың ұзақ мерзімді тиімділігінің негізгі шарты болып табылады [5].

Дегенмен, цифрлық трансформация үдерісі бірқатар сын-қатерлермен қатар жүреді. Аймақтар арасындағы инфрақұрылым сапасының әркелкілігі цифрлық теңсіздік мәселесін туындатады. Ауылдық өңірлерде жоғары жылдамдықты интернеттің жеткіліксіздігі экономикалық белсенділікті шектеуі мүмкін. Сонымен қатар, киберқауіпсіздік тәуекелдерінің артуы деректерді қорғау мәселесін өзекті етеді. Ақпараттық қауіпсіздік жүйесін жетілдіру, құқықтық базаны жаңарту және халықаралық тәжірибені ескеру цифрлық дамудың тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды шаралар болып табылады [2].

Жалпы алғанда, цифрландыру Қазақстан экономикасының құрылымдық жаңаруына, инновациялық белсенділіктің артуына және институционалдық тиімділіктің күшеюіне ықпал етеді. Алайда бұл үдерістің табысты болуы кешенді тәсілді талап етеді. Инфрақұрылымды дамыту, адами капиталға инвестиция салу және ғылыми-зерттеу қызметін қолдау арқылы ғана цифрлық трансформацияның әлеуетін толық іске асыруға болады. Қазақстан жағдайында цифрлық саясаттың жүйелі жүзеге асырылуы ұлттық экономиканың жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттырып, ұзақ мерзімді тұрақты өсімге негіз қалыптастырады.

Қорытындылай келе, цифрландыру – бұл тек технологиялық жаңару ғана емес, экономикалық қатынастардың мазмұнын өзгертетін стратегиялық үдеріс. Сандық экономиканы дамыту бағытындағы тиімді саясат елдің инновациялық әлеуетін арттырып, халықтың әл-ауқатының өсуіне жағдай жасайды. Сондықтан цифрлық трансформацияны басқару экономикалық дамудың басты басымдығы ретінде қарастырылуы тиіс. Цифрлық шешімдер өндірістік процестерді оңтайландырып, басқару тиімділігін күшейтіп, нарықтық қатынастардың ашықтығын қамтамасыз етеді. Нәтижесінде экономиканың бәсекеге қабілеттілігі артып, жаһандық кеңістіктегі позициясы нығая түседі.

Сонымен қатар, цифрлық трансформация ұзақ мерзімді тұрақты өсімге негіз қалыптастырады. Инновациялық технологияларды дамыту мен енгізу еңбек өнімділігінің артуына, жаңа жұмыс орындарының құрылуына және экономиканың әртараптандырылуына мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде ұлттық экономиканың сыртқы күйзелістерге төзімділігін арттырып, макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге жағдай жасайды.

Алайда цифрландырудың әлеуетін толық іске асыру кешенді әрі үйлестірілген саясатты талап етеді. Инфрақұрылымды жетілдіру, цифрлық теңсіздікті азайту, киберқауіпсіздік жүйесін нығайту және адами капиталды дамыту – осы үдерістің табысты болуының негізгі алғышарттары. Әсіресе білім беру жүйесінде цифрлық құзыреттерді қалыптастыру және ғылыми-зерттеу қызметін қолдау экономиканың инновациялық дамуына серпін береді.

Осылайша, цифрландыру – тек технологиялық жаңғыру үдерісі ғана емес, экономикалық қатынастардың жаңа моделін қалыптастыратын көпқырлы трансформация. Қазақстан жағдайында цифрлық дамуды жүйелі түрде іске асыру ұлттық экономиканың ұзақ мерзімді өсімін қамтамасыз етіп, халықтың әл-ауқатын арттыруға нақты негіз қалайды.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. Қазақстанның цифрлық даму стратегиясы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласының дамуы туралы есеп. – Астана, 2024.
3. World Bank. Digital Development Overview Report. – Washington, 2023.
4. OECD. Digital Economy Outlook 2024. – Paris, 2024.
5. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2022.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ КӨЛЕҢКЕЛІ СЕКТОРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК- ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРҒА ӘСЕРІ

Қазіргі жаһандану жағдайында экономикалық дамудың сапасы тек өндіріс көлемімен немесе ішкі жалпы өнімнің өсуімен ғана емес, экономикалық қатынастардың ашықтығы мен заңдылық деңгейімен өлшенетіні белгілі. Осы тұрғыда көлеңкелі экономика мәселесі көптеген мемлекеттер үшін күрделі әрі көпқырлы әлеуметтік-экономикалық проблема ретінде қалып отыр. Көлеңкелі экономиканың ауқымы артқан сайын мемлекеттік кірістердің қысқаруы, бюджеттік теңгерімнің бұзылуы және әлеуметтік бағдарламаларды қаржыландыру мүмкіндіктерінің төмендеуі байқалады. Мұндай жағдайда сыбайлас жемқорлық тәуекелдері көлеңкелі экономиканың әрі себебі, әрі салдары ретінде көрініс табады, бұл өз кезегінде басқару жүйесіне деген сенімді әлсіретеді.

Көлеңкелі экономиканың ғылыми анықтамасы мен оны өлшеу тәсілдері мәселесін талдаған Фридрих Шнайдер мен Доминик Энсте еңбегінде бұл құбылыс «мемлекеттік бақылаудан тыс қалып, ресми статистикада көрініс таппайтын, бірақ экономикалық құндылық өндіретін қызмет түрлерінің жиынтығы» ретінде сипатталады. Ғалымдар көлеңкелі экономиканың негізгі себептері ретінде салық ауыртпалығының жоғары деңгейін, әкімшілік кедергілердің көптігін және мемлекеттік институттарға деген сенімнің төмендігін атап көрсетеді. Авторлар жүргізген 145 елді қамтыған эмпирикалық зерттеулер көлеңкелі экономиканың кеңеюі мен сыбайлас жемқорлық деңгейі арасында тікелей байланыс бар екенін дәлелдейді. Аталған еңбекте «институционалдық әлсіздік жағдайында көлеңкелі экономика заңды экономикалық қатынастарды ығыстырып, параллель жүйе қалыптастырады» деген тұжырым жасалады [1, 34]. Бұл пікір көлеңкелі экономиканың тек қаржылық емес, басқарушылық мәселе екенін көрсетеді.

Қазақстан жағдайында бұл тұжырымның өміршендігі әсіресе шағын және орта бизнес саласында байқалады. Кейбір кәсіпкерлер салықтық және әкімшілік жүктемеден қашу мақсатында қызметін жартылай тіркелмеген түрде жүргізуге мәжбүр болады, ал бұл өз кезегінде бақылаушы органдармен бейресми келісімдер жасау тәуекелін арттырады. Мұндай тәжірибе сыбайлас жемқорлықтың тұрмыстық деңгейде қалыптасуына жол ашады және экономикалық қатынастардың ашықтығын төмендетеді..

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің нақты салалардағы көрінісін зерттеген А. А. Құсайыновтың еңбегінде жоғары оқу орындарындағы басқару және қаржыландыру тетіктеріне ерекше назар аударылады. Ғалым білім беру саласында шешім қабылдау процестерінің жабықтығы мен бақылаудың әлсіздігі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін күшейтетінін атап өтеді. Автордың пікірінше, «ұйымдық рәсімдердің формалдылығы мен есептіліктің жеткіліксіздігі көлеңкелі қаржылық қатынастардың пайда болуына қолайлы орта қалыптастырады» [2, 57]. Бұл тұжырымды кеңірек экономикалық контексте қарастырғанда, кез келген салада ашықтықтың төмендігі көлеңкелі экономиканың ұлғаюына ықпал ететін фактор ретінде көрінеді.

Қазақстанда соңғы жылдары цифрландыру және электронды мемлекеттік қызметтерді енгізу арқылы жемқорлық тәуекелдерін төмендету бағытында жүйелі қадамдар жасалуда. Алайда тәжірибе көрсеткендей, формальды цифрлық құралдарды енгізу институционалдық мәдениет өзгермейінше күткен нәтижеге толық жеткізе бермейді. Кейбір жағдайларда электронды жүйелердің өзінде бейресми ықпал ету тетіктері сақталып, көлеңкелі келісімдер жаңа формада жалғасады.

Көлеңкелі экономиканың қоғамдық қаржыға әсерін талдаған Саймон Джонсон, Дэниел Кауфман және Пабло Сойдо-Лобатон зерттеулерінде бұл құбылыстың мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігін қысқартатыны және фискалдық саясаттың тиімділігін төмендететіні

ғылыми тұрғыда дәлелденеді. Авторлар көлеңкелі экономиканың кеңеюі салық базасының тарылуына алып келіп, нәтижесінде заңды түрде жұмыс істейтін субъектілерге түсетін жүктеменің артуына себеп болатынын көрсетеді. Еңбекте «сыбайлас жемқорлық пен көлеңкелі экономиканың өзара күшейтетін циклін бұзбайынша, тұрақты фискалдық тәртіпті қалыптастыру мүмкін емес» деген тұжырым жасалады [3, 19]. Бұл ой Қазақстан экономикасы үшін де өзекті, себебі бюджет кірістерінің елеулі бөлігі шикізат секторына тәуелді болып отыр, ал көлеңкелі экономиканың жоғары деңгейі әртараптандыру үдерісін баяулатады.

Қазақстандық зерттеуші Б. С. Тоқтархан еңбегінде сыбайлас жемқорлық пен мемлекеттік басқару арасындағы өзара байланыс ұлттық заңнама және басқару тәжірибесі негізінде талданады. Ғалым мемлекеттік органдардағы өкілеттіктердің шамадан тыс шоғырлануы және бақылау тетіктерінің әлсіздігі көлеңкелі экономиканың дамуына қолайлы жағдай жасайтынын атап өтеді. Автордың пікірінше, «сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін жүйелі түрде бағалау және басқару тетіктерін енгізу көлеңкелі экономиканы қысқартудың негізгі шарттарының бірі болып табылады» [5, 88]. Бұл көзқарас Қазақстанда қабылданып жатқан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың тиімділігін бағалауда маңызды теориялық негіз бола алады.

Жүргізілген ғылыми талдау нәтижелері көлеңкелі экономика мен сыбайлас жемқорлық тәуекелдері арасындағы байланыс көпқырлы әрі өзара күшейтетін сипатқа ие екенін көрсетеді. Әдебиеттерді талдау негізінде алынған тұжырымдарды практикалық тұрғыда қолдану үшін институционалдық реформаларды кешенді түрде жүзеге асыру қажеттілігі айқындалады. Қазақстан жағдайында бұл ең алдымен мемлекеттік басқару ашықтығын арттыру, шешім қабылдау процестерін қоғамдық бақылауға ашу және экономикалық агенттер үшін тең бәсекелестік жағдай қалыптастыру арқылы іске асуы мүмкін.

Практикалық мысал ретінде мемлекеттік сатып алу жүйесін жетілдіруді атауға болады. Ашық деректер платформаларын кеңейту, келісімшарттардың орындалуын тәуелсіз бақылау және жауапкершілік механизмдерін күшейту көлеңкелі келісімдер мен бейресми төлемдер тәуекелін төмендетеді. Сонымен қатар салықтық әкімшілендіруді жеңілдету және кәсіпкерлермен серіктестікке негізделген модельді дамыту көлеңкелі экономиканың тартымдылығын азайтады.

Қорытындылай келе, көлеңкелі экономика мен сыбайлас жемқорлық тәуекелдері мәселесін шешу тек жазалаушы шаралармен шектелмеуі тиіс. Ғылыми еңбектерде негізделгендей, институционалдық сенімді қалпына келтіру, басқару сапасын арттыру және экономикалық қатынастардың ашықтығын қамтамасыз ету бұл проблеманы жүйелі түрде еңсерудің басты алғышарттары болып табылады.

Әдебиет

1. Шнайдер Ф., Энсте Д. Shadow Economies: Size, Causes and Consequences. – Journal of Economic Literature, 2000. – 77 p. – URL: https://www2.lawrence.edu/fast/finklerm/ShadEconomyCorruption_July2007.pdf
2. Құсайынов А. А. Сыбайлас жемқорлық тәуекелдері жоғары оқу орындарында. – Нұр-Сұлтан: ЕҰУ баспасы, 2019. – 112 б. – URL: <https://bullaw.enu.kz/index.php/main/issue/download/13/14>
3. Johnson S., Kaufmann D., Zoido-Lobaton P. Corruption, Public Finances, and the Shadow Economy. – IMF Working Paper, 2001. – 39 p. – URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0119.pdf>
4. Méon P.-G., Sekkat K. Does Corruption Grease or Sand the Wheels of Growth? – Public Choice, 2005. – 53 p. – URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00184736>
5. Тоқтархан Б. С. Сыбайлас жемқорлық және мемлекеттік басқару. – Түркістан: Университет баспасы, 2018. – 146 б. – URL: <https://univershu.edu.kz/images/documents/zhinak/gumanitar.pdf>

Саринова А.А, магистрант (Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы)

Ғылыми жетекші - А.С. Жолдыбалина, қауымдастырылған профессор, Ph.D

LAND GOVERNANCE БОЙЫНША ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕР РЕСУРСТАРЫН МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУДЕГІ МАҢЫЗЫ

Экологиялық қауіптердің күшеюі мен биоэкономикаға көшу жағдайында жер ресурстарын мемлекеттік басқару Қазақстан үшін ұзақ мерзімді стратегиялық мәнге ие. Жер ауыл шаруашылығы өндірісінің негізгі факторы болумен қатар, азық-түлік қауіпсіздігіне, ауылдық аймақтардың орнықты дамуына және ұлттық деңгейде орнықты даму мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін экожүйелік қызметтердің тасымалдаушысы ретінде қарастырылады. Соған қарамастан, жердің тозуы, кешенді деректердің тапшылығы және институтционалдық келіспеушіліктер сияқты мәселелер сақталып отыр, бұл жер қорын басқаруда заманауи халықаралық тәсілдерді қолданудың өзектілігін арттырады.

Осы мақалада land governance бойынша шетелдік тәсілдерге шолу жасалып, оларды Қазақстандағы жер ресурстарын мемлекеттік басқаруды жетілдіру контекстінде қарастыру көзделеді. Соңғы жылдары шет елдерде жер қатынастарын құқықтық, институттық және ұйымдастырушылық реттеу тетіктерін біріктіретін land governance тұжырымдамасы қалыптасты. Бұл тәсіл жер пайдаланушылардың құқықтарын қорғау, мемлекеттік органдар шешімдерінің ашықтығы, жер туралы ақпаратқа қолжетімділік және жер ресурстарын ұзақ мерзімді, экологиялық теңгерімді пайдалану қағидаттарын алға қояды, осылайша жер саясатын орнықты даму күн тәртібімен және инклюзивті, ресурс үнемдеуші экономикалық модель қалыптастыру міндеттерімен байланыстырады [1, 2].

Осы саладағы маңызды әдістемелік бағдарлардың бірі – БҰҰ Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы әзірлеген жерге, ормандарға және балық шаруашылығына құқықтарды жауапты басқарудың ерікті нұсқаулық қағидаттары (VGGT) болып табылады. Бұл құжаттар жерге меншік және пайдалану режимдерін неғұрлым әділ және орнықты қалыптастыру бойынша ұсынымдар береді, сонымен қатар жер учаскелерін негізсіз алып қоюға жол бермеу, халықтың осал топтарының мүдделерін ескеру, құқықтар мен мәмілелер туралы ақпараттың ашықтығын қамтамасыз ету сияқты аспектілерді қамтиды. Қазақстан үшін VGGT жер заңнамасын жаңғырту және мемлекеттік жер қорын басқару саласында шешім қабылдау рәсімдерін жетілдіру кезінде тұжырымдамалық негіз ретінде қарастырылуы мүмкін.

Халықаралық күн тәртібінде жердің тозуын бейтараптандыру (Land Degradation Neutrality, LDN) тәсілі де маңызды рөл атқарады, ол Орнықты даму мақсатының 15-і және нысаналы индикаторы шеңберінде бекітілген. Шөлейттенуге қарсы күрес жөніндегі БҰҰ конвенциясы және елдерге жердің тозған үлесін бағалау үшін индикаторы бойынша әдістемелік материалдар қашықтықтан зондтау деректерін, өнімділік көрсеткіштерін және жер пайдалану өзгерістері туралы ақпаратты қолдануға мүмкіндік беретін құралдар ұсынады. LDN элементтерін енгізу жер саясатын сандық түрде өлшенетін экологиялық мақсаттармен байланыстырып, жер жағдайын мониторингтеуді неғұрлым жүйелі етуге мүмкіндік береді, бұл Қазақстанның аридті аумақтары үшін ерекше өзекті [3].

Шетелдік тәжірибе жерді басқару жүйелерін цифрландырудың тиімді екенін көрсетеді. Мысалы, Эстонияда жер құқықтары мен учаске сипаттамалары туралы деректерге онлайн қолжетімділік беретін электронды жер тізілімі (eLand Register) жұмыс істейді, ал Австралияда цифрлық кадастрлық база (NSW Digital Cadastral Database) кеңістіктік ақпаратты біріктіруге мүмкіндік береді. Мұндай цифрлық жүйелер жер қатынастарының ашықтығын күшейтіп, рәсімдерді жеделдетеді және басқарушылық шешімдердің сапасын арттырады[4].

Қазақстан халқына 2025 жылғы Жолдауында Президент Қ.-Ж. Тоқаев жерді ел дамуының негізгі ресурсы ретінде айқындай отырып, ауыл шаруашылығы жерлерін бөлу туралы шешімдер электрондық конкурстарға негізделген цифрлық форматта қабылдануға тиіс екенін атап өтті. Сондай-ақ жасанды интеллектті қолдана отырып, ғарыштық және спутниктік мониторингтің тиімділігін арттырудың, кадастрлық деректерді, жер қойнауын пайдалану және инфрақұрылым бойынша мәліметтерді біріктіретін жер ресурстарының бірыңғай цифрлық картасын құрудың маңыздылығына ерекше назар аударды. Осындай бағдарлар жер ресурстарын тұрақты даму қағидаттары мен цифрландыру негізінде мемлекеттік басқаруды жетілдіруді мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарының біріне айналдырады.

Қорытындылай келе, land governance саласындағы шетелдік тәжірибе жер ресурстарын орнықты басқару ойластырылған құқықтық базаға, жауапты институттарға және заманауи цифрлық шешімдерге сүйенуі қажет екенін көрсетеді. Қазақстан үшін ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, осындай халықаралық тәжірибелерді бейімдеу жер жүйелерінің орнықтылығын арттыруға және биоэкономика әлеуетін іске асыруға маңызды қадам бола алады.

Әдебиет

1. FAO. Sustainable Land Management. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2018.
2. FAO. Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security. Rome: FAO, 2012 (rev. 2022).
3. UNCCD. Achieving Land Degradation Neutrality (LDN) for SDG Target 15.3. Bonn: UNCCD Secretariat, 2016.
4. UNCCD. SDG Indicator 15.3.1: Proportion of Land that is Degraded over Total Land Area - Good Practice Guidance. Bonn: UNCCD, 2018.

Саят З.Ж, Қабаш С.Д, 1 курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескендір Н.Н

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТАБЫС ТЕҢСІЗДІГІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЯСАТТЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Қазақстандағы табыс теңсіздігі мәселесі соңғы онжылдықтарда әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды индикаторларының бірі ретінде қарастырылып келеді. Нарықтық экономикаға көшу кезеңінен бастап табыстардың дифференциациясы күшейіп, халықтың әртүрлі әлеуметтік топтары арасындағы айырмашылық айқын байқала бастады. Табыс теңсіздігі тек экономикалық категория емес, ол әлеуметтік тұрақтылыққа, қоғамдағы сенім деңгейіне және ұзақ мерзімді даму перспективаларына тікелей әсер ететін күрделі құбылыс болып табылады.

Халықаралық тәжірибеде табыс теңсіздігін бағалаудың негізгі көрсеткіші ретінде Джини коэффициенті қолданылады. Бұл көрсеткіш 0 мен 1 аралығында өлшеніп, мәні жоғарылаған сайын қоғамдағы табыс айырмашылығының ұлғайғанын білдіреді. Қазақстанда соңғы жылдары аталған коэффициент салыстырмалы түрде орташа деңгейде сақталғанымен, өңірлік және әлеуметтік топтар арасындағы табыс алшақтығы сақталып отыр. Әсіресе ауылдық және қалалық аймақтар арасындағы айырмашылық, жоғары білікті және төмен білікті еңбек иелерінің табыс деңгейіндегі теңсіздік айқын көрінеді.

Табыс теңсіздігінің қалыптасуына бірнеше фактор әсер етеді. Біріншіден, экономиканың шикізаттық бағыттылығы табыстың белгілі бір секторларда шоғырлануына алып келеді. Екіншіден, еңбек нарығындағы құрылымдық теңсіздік – бейресми жұмыспен қамту үлесінің жоғары болуы және еңбек өнімділігінің әркелкілігі – табыс айырмашылығын арттырады.

Үшіншіден, адами капитал сапасының айырмашылығы, яғни білім мен кәсіби даярлық деңгейі табыс деңгейіне тікелей ықпал етеді.

Осы тұрғыдан алғанда әлеуметтік саясат табыс теңсіздігін реттеудің негізгі құралы ретінде қарастырылады. Қазақстанда әлеуметтік саясат бірнеше бағытта жүзеге асырылады: табысты қайта бөлу тетіктері, әлеуметтік трансферттер, атаулы әлеуметтік көмек, зейнетақы және жәрдемақы жүйесі, ең төменгі жалақыны реттеу, сондай-ақ білім беру мен денсаулық сақтау салаларын мемлекеттік қолдау. Әлеуметтік трансферттер халықтың әлсіз топтарының табысын қолдауға бағытталғанымен, олардың ұзақ мерзімді тиімділігі еңбекке ынталандырумен үйлестірілуі тиіс. Фискалдық саясат та табыс теңсіздігін төмендетуде маңызды рөл атқарады. Прогрессивті салық салу жүйесі және бюджеттік қайта бөлу механизмдері табысы төмен топтарды қолдауға мүмкіндік береді. Алайда қайта бөлу саясатының шамадан тыс күшеюі экономикалық белсенділікке кері әсер етуі мүмкін, сондықтан тепе-теңдік сақталуы қажет. Қазақстандағы әлеуметтік саясаттың тиімділігін бағалауда кедейлік деңгейінің динамикасы маңызды көрсеткіш болып табылады. Соңғы жылдары кедейлік шегінен төмен өмір сүретін халықтың үлесі біршама азайғанымен, инфляциялық қысым және аймақтық даму теңсіздігі әлеуметтік саясаттың нәтижелілігін шектейтін факторлар ретінде қалып отыр. Сондықтан әлеуметтік қолдау шаралары тек қысқа мерзімді қаржылық көмекпен шектелмей, экономикалық мүмкіндіктерді кеңейтуге бағытталуы тиіс. Ұзақ мерзімді перспективада табыс теңсіздігін азайтудың ең тиімді жолы – сапалы білім беру жүйесін дамыту, еңбек нарығын жаңғырту және экономиканы әртараптандыру. Инновациялық секторларды дамыту, шағын және орта бизнесті қолдау, өнімді жұмыспен қамтуды арттыру табыстың әділ бөлінуіне ықпал етеді. Сонымен қатар өңірлік саясатты күшейту арқылы аймақтар арасындағы экономикалық дисбалансты азайту маңызды.

Қазақстанда табыс теңсіздігі 2023-2024 жылдары жоғары деңгейде сақталып, бай және кедей топтар арасындағы алшақтық 5,9-6 есеге жетті. 2023 жылы табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесі 5,2%-ды құрады, бұл кедейліктің негізгі ошақтары Түркістан (9%) облысында, ал ең азы Астана (2,4%) қаласында тіркелген.

Ең ауқатты 10% және ең кедей 10% азаматтардың табысы арасындағы айырмашылық 6 есеге жақындады, бұл тарихи рекордқа жақын көрсеткіш.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Статистика бюросының мәліметінше 2025 жылғы I тоқсанда халықтың ақшалай табыстарының жан басына шаққанда орта есеппен 350 382 теңгені құрады, бұл өткен жылғы тиісті тоқсанмен салыстырғанда 10,1%-ға жоғары.

Есепті кезеңде халықтың ақшалай шығыстары жан басына шаққанда орта есеппен 312 710 теңгені құрады, бұл өткен жылдың тиісті тоқсанымен салыстырғанда 10,4% - ға жоғары.

Тұтынуға пайданылған табыстар орташа жан басына шаққанда 2025 жылғы I тоқсан бойынша 318 178 теңгені құрады, бұл өткен жылғы тиісті тоқсанға қарағанда 10,4%-ға жоғары. Өңірлік аспектіні қарастыра отырып, Қарағанды облысында, Алматы және Астана қалаларында ең жоғары өсімі болғанын атап көрсетуге болады.

Жүргізілген талдау Қазақстандағы табыс теңсіздігі мен әлеуметтік саясаттың өзара тығыз әрі көпқырлы байланысын айқындайды. Табыс дифференциациясы экономиканың құрылымдық ерекшеліктерімен, еңбек нарығының теңсіздігімен, өңірлік даму айырмашылықтарымен және адами капитал сапасымен шартталады. Бұл факторлар өзара ықпалдаса отырып, қоғамдағы әлеуметтік стратификацияны қалыптастырады және ұзақ мерзімді экономикалық тұрақтылыққа әсер етеді.

Қазақстанда әлеуметтік саясат табыс теңсіздігін жұмсартудың негізгі институционалдық құралы ретінде қызмет атқарады. Әлеуметтік трансферттер, атаулы әлеуметтік көмек, ең төменгі жалақыны реттеу, зейнетақы жүйесі және бюджеттік қайта бөлу тетіктері халықтың әлеуметтік осал топтарын қолдауға бағытталған. Бұл шаралар қысқа мерзімді кезеңде табыс айырмашылығын төмендетуге және кедейлік деңгейін шектеуге мүмкіндік береді. Алайда олардың тиімділігі экономикалық өсімнің сапасымен және еңбек нарығындағы құрылымдық реформалармен тікелей байланысты.

1. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан халқының табыстары және кедейлік деңгейі туралы ресми статистикалық деректер. – <https://stat.gov.kz/industries/laborand-income/stat-life/publications/304506/>

Серғазы А., Аринова Д., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Таттымбетова К.Т.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР: СЕБЕПТЕРІ, САЛДАРЫ ЖӘНЕ ТҰРАҚТАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі таңда кез келген мемлекеттің макроэкономикалық тұрақтылығының негізгі көрсеткіші — инфляция деңгейі болып табылады. Инфляция тек бағаның өсуі емес, ол елдің инвестициялық тартымдылығына, халықтың сатып алу қабілетіне және жалпы экономикалық өсімге тікелей әсер ететін күрделі процесс. Қазақстан Республикасы үшін инфляцияны тізгіндеу және оны нысаналы дәліз шегінде ұстау — мемлекеттік экономикалық саясаттың басты басымдығы. «Жаңа ұрпақ» мамандары ретінде біз инфляцияның туындау тетіктерін түсініп, оның теріс салдарын еңсеру жолдарын ұсынуымыз қажет.

Қазақстандағы инфляцияның қазіргі жағдайы мен басты себептері Соңғы жылдары Қазақстан экономикасы жоғары инфляциялық қысымды бастан кешуде. Мұның себептерін ішкі және сыртқы факторларға бөліп қарастыруға болады. Сыртқы факторларға жаһандық жеткізу тізбегінің бұзылуы, әлемдік нарықтағы азық-түлік пен энергия ресурстары бағасының өсуі және геосаяси тұрақсыздық жатады. Қазақстан экономикасы импортқа тәуелді болғандықтан, сырттан келетін тауарлармен бірге «импорттық инфляцияны» да қабылдайды.

Ішкі факторлардың ішіндегі ең бастысы — ұлттық валюта бағамының құбылмалылығы. Теңгенің долларға қатысты әлсіреуі тұтыну тауарларының қымбаттауына әкеледі. Сонымен қатар, экономикадағы монополиялық құрылымдар мен делдалдардың көптігі де бағаның негізсіз өсуіне жағдай жасайды. Әсіресе, азық-түлік инфляциясы халықтың әлеуметтік жағдайына ең ауыр соққы болып тиюде. Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, төмен табысты үй шаруашылықтары өз бюджетінің басым бөлігін бірінші кезектегі қажетті тауарларға жұмсайды, сондықтан бағаның кез келген өсімі олардың өмір сүру сапасын төмендетеді.

Инфляцияның әлеуметтік-экономикалық салдары. Инфляция халықтың жинақтарын құнсыздандырады. Адамдар болашаққа жоспар құрудан қалады, бұл ішкі инвестициялар мен ұзақ мерзімді салымдардың азаюына әкеледі. Екінші жағынан, инфляция еңбекақы мен баға арасындағы «инфляциялық спиральды» тудырады. Халықтың табысы өскенімен, баға одан тезірек өсетін болса, нақты табыс төмендей береді. Бұл жағдай қоғамда әлеуметтік наразылық пен теңсіздіктің тереңдеуіне соқтырады.

Бизнес үшін инфляция — бұл тұрақсыздық. Шикізат пен құрал-жабдықтардың қымбаттауы өнімнің өзіндік құнын арттырады. Кәсіпкерлер бағаны көтеруге мәжбүр болады, бұл сұраныстың төмендеуіне және кәсіпорындардың тиімділігінің азаюына әкеп соғады. Нәтижесінде экономикалық белсенділік баяулап, жұмыссыздық қаупі туындайды.

Мемлекеттік реттеу және инфляциялық таргеттеу Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі инфляцияны бақылау үшін инфляциялық таргеттеу режимін қолданады. Мұндағы басты құрал — базалық мөлшерлеме (base rate). Базалық мөлшерлемені көтеру арқылы ақшанесие саясатын қатайту тұтынушылық сұранысты тежеуге және инфляцияны төмендетуге бағытталған. Алайда, бұл құралдың екінші жағы бар: несиелердің қымбаттауы бизнестің дамуын шектейді. Сондықтан Ұлттық Банк пен Үкімет арасындағы үйлестірілген жұмыс өте маңызды.

Инфляцияны тұрақтандырудың кешенді шаралары ретінде келесі бағыттарды ұсынамыз:

1. Отандық өндірісті қолдау: Импортқа тәуелділікті азайту үшін халық көп тұтынатын тауарларды ел ішінде шығаруды ынталандыру.

2. Монополияға қарсы бақылауды күшейту: Нарықтағы жасанды баға өсімі мен келісілген әрекеттерді шектеу.

3. Логистикалық инфрақұрылымды дамыту: Тауар өндіруші мен тұтынушы арасындағы делдалдар санын азайту және сақтау қоймаларын салу.

4. Ауыл шаруашылығын цифрландыру: Өнім көлемін арттыру және бағаны болжау үшін заманауи IT-технологияларды енгізу.

Инфляция динамикасы мен статистикасы

Қазақстандағы инфляция көрсеткіштері 2025–2026 жылдары күрделі өзгерістерді көрсетті. Мысалы:

2025 жылдың желтоқсанында жылдық инфляция 12,3% деңгейінде болды, бұл айлық айында 0,9% нақтыланды. Бұл көрсеткіш азық-түлік тауарлар мен қызметтердің қымбаттауынан көрінді.

2026 жылдың қаңтарында инфляция аздап төмендеп, 12,2% болды. Бұл көрсеткіш өткен айлармен салыстырғанда тұрақтана бастады.

Ал 2025 жылдың қазан айында жылдық инфляция 12,6% болған. Оның құрамында азық-түлік бағасының жоғарылауы мен ақылы қызметтердің өсуі басты рөл атқарды.

2025 жылдың алғашқы айында, атап айтқанда қаңтарда, инфляция 8,9% шамасында тіркелген болатын.

Осы өзгерістер экономикада баға деңгейінің тұрақсыз екенін көрсетеді. Сонымен қатар аймақтар арасында инфляция көрсеткіштері әр түрлі болды; мысалы Солтүстік Қазақстан облысында ол 14,3%-ға дейін жеткен.

Инфляция — бұл экономиканың «температурасы». Оның қалыпты деңгейде болуы дамуды ынталандырса, тым жоғары болуы экономикалық жүйені зақымдайды. Қазақстанда инфляцияны еңсеру — тек ақша-несие саясатының ғана емес, бүкіл құрылымдық реформалардың нәтижесі болуы тиіс. «Жаңа ұрпақ» өкілдері ретінде біз ел экономикасының шикізатқа тәуелділіктен арылып, инновациялық және тұрақты бағытқа көшуі арқылы ғана баға тұрақтылығына қол жеткізе аламыз. Болашақта инфляция деңгейін 4-5% аралығында тұрақтандыру — халықтың әл-ауқатын арттырудың басты кепілі болмақ.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2024 жылға арналған ақша-несие саясатының негізгі бағыттары.

2. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми мәліметтері (www.stat.gov.kz).

3. Джумагельдинов И.М. «Макроэкономикалық тұрақтылық мәселелері». – Қарағанды, 2023.

4. Абельдинова А.А. «Инфляциялық үдерістерді басқару тетіктері». – Алматы, 2022.

5. Қазақстан Республикасының «Ұлттық Банк туралы» Заңы.

Синицкий А.В., Авраменко А.А., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - м.э.н., старший преподаватель Перова Н.С.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ РЫНКА ТРУДА КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ И РЕГИОНАЛЬНЫЙ ДИСБАЛАНС

В условиях перехода Республики Казахстан к сервисно-индустриальной модели экономики, обозначенной в стратегических планах развития страны, ключевым драйвером

социально-экономических изменений выступает цифровизация. Однако внедрение ИТ-технологий несет в себе не только возможности роста производительности труда, но и серьезные социальные риски, связанные с изменением структуры занятости и требованиями к компетенциям рабочей силы. Актуальность исследования обусловлена необходимостью анализа готовности кадров к новым реалиям, чтобы избежать роста структурной безработицы.

Анализ динамики основных показателей цифровизации и рынка труда за период 2022–2024 годов позволяет выявить устойчивый тренд на поляризацию спроса. Согласно данным Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК [1], наблюдается разрыв между темпами создания рабочих мест в ИТ-секторе и уровнем цифровой грамотности населения в регионах.

Рассмотрим динамику занятости в сфере информации и связи в сопоставлении с общим уровнем цифровой грамотности населения за последние три года (Таблица 1).

Таблица 1

Динамика показателей цифрового развития рынка труда РК (2022–2024 гг.)

Показатель	2022 г.	2023 г.	2024 г.
Занятое население в сфере информации и связи, тыс. чел.	178,4	187,2	205,8
Уровень цифровой грамотности населения (6-74 лет), %	85,3	88,3	91,2
Доля электронной торговли в общем объеме розничной торговли, %	8,2	12,5	13,8

Как видно из данных Таблицы 1, численность занятых в ИТ-сфере растет, однако темпы роста не покрывают дефицит высококвалифицированных кадров. Рост уровня цифровой грамотности до 91,2% в 2024 году является количественным показателем, который зачастую отражает лишь базовые навыки владения ПК, тогда как работодатели требуют владения специфическим программным обеспечением, навыками анализа Big Data и работы с искусственным интеллектом (ИИ).

Переход к цифровой экономике усиливает неравномерность развития регионов: крупные города и экономические центры быстрее концентрируют высокопроизводительные рабочие места, цифровую инфраструктуру и образовательные возможности, тогда как часть регионов сталкивается с дефицитом качественных рабочих мест и ограниченным доступом к программам рескиллинга/апскиллинга. На уровне государственной повестки фиксируются региональные дисбалансы и необходимость развития и цифровизации рынка труда, включая разрывы между регионами по спросу и предложению рабочей силы. Если в городах Астана и Алматы концентрация ИТ-специалистов и уровень зарплат соответствуют мировым трендам, то в промышленных регионах, таких как Карагандинская область, наблюдается отток кадров. Это создает угрозу «цифрового разрыва», когда внедрение автоматизации на предприятиях (Индустрия 4.0) сталкивается с нехваткой компетентного персонала на местах, способного обслуживать новые системы.

Также стоит отметить социальный аспект платформенной занятости (Gig-economy). Рост доли электронной торговли и услуг через агрегаторы создает класс прекариата- работников с нестабильной занятостью и отсутствием полных социальных гарантий. По данным Центра развития трудовых ресурсов, количество фрилансеров и работников платформ в 2024 году выросло на 15% по сравнению с 2022 годом [2]. Это требует пересмотра подходов к социальному страхованию и налогообложению в цифровой среде.

В целом, проведенный анализ подтверждает, что цифровая трансформация рынка труда Казахстана носит противоречивый характер, сочетая новые возможности для повышения производительности и качества занятости с рисками углубления регионального неравенства и социальной уязвимости отдельных групп населения.

На основании проведенного анализа можно сделать вывод, что для минимизации негативных социально-экономических последствий цифровизации необходимо, переориентировать государственные программы переобучения с базовой компьютерной грамотности на углубленные профессиональные цифровые навыки (Hard Skills)[3]. Разработать механизмы субсидирования IT-стартапов в регионах для удержания молодежи на местах. Законодательно закрепить статус платформенных занятых для обеспечения их социальной защиты.

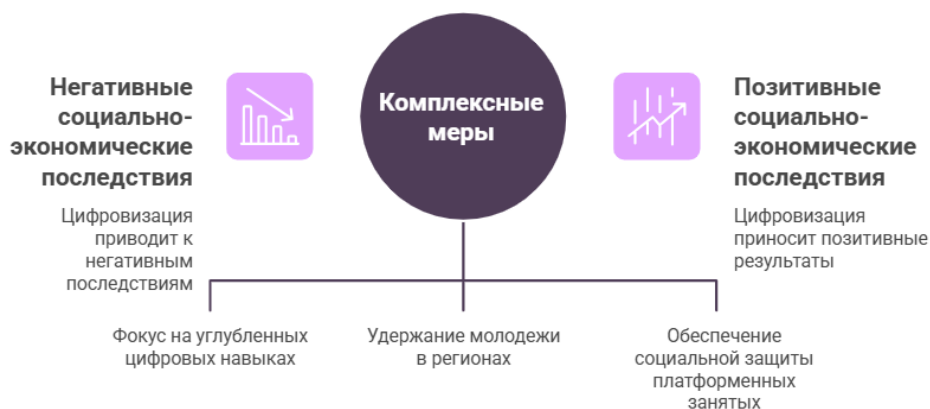

Рисунок 1. Минимизация негативных последствий цифровизации

Таким образом, цифровизация является неизбежным процессом, который при грамотном управлении способен стать катализатором экономического роста, а при отсутствии регулирования - источником социального неравенства.

Литература

1. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Рынок труда: основные индикаторы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-labor-p/> (дата обращения: 07.02.2026).
2. АО «Центр развития трудовых ресурсов». Аналитические отчеты и обзоры рынка труда. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://iac.enbek.kz/ru> (дата обращения: 08.02.2026).
3. Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК. Национальный проект «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus> (дата обращения: 08.02.2026).

Смагулов А.Б., Хожанов Н.А, 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – Э.Ғ.М., аға оқытушы Таттымбетова К.Т.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазіргі заманғы жаһандық экономикада цифрландыру тек технологиялық тренд емес, ол бизнестің өміршеңдігі мен бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын негізгі факторға айналды. Қазақстан Республикасының экономикалық даму стратегиясында шағын және орта бизнес (ШОБ) секторын заманауи технологиялар арқылы трансформациялауға ерекше мән беріледі. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев атап өткендей, елімізді «цифрлық хабқа» айналдыру жолында кәсіпкерлік саласының технологиялық деңгейін көтеру — кезек күттірмейтін міндет.

Шағын және орта бизнесті цифрландыру — бұл бизнес-процестерді басқарудың жаңа әдістеріне көшу, өндірісті автоматтандыру және тұтынушылармен өзара іс-қимылды сапалы жаңа деңгейге көтеру. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық құралдарды белсенді қолданатын кәсіпорындар өз шығындарын орта есеппен 20-30%-ға азайтып, еңбек өнімділігін 1.5 есеге дейін арттыра алады.

ШОБ субъектілері үшін цифрландырудың негізгі бағыттарын келесідей топтастыруға болады:

1. Бизнес-процестерді автоматтандыру (ERP және CRM жүйелері): Бұл жүйелер кәсіпкерге қаржылық ағындарды бақылауға, клиенттер базасын тиімді басқаруға және сату көлемін арттыруға мүмкіндік береді. Автоматтандыру адам факторынан туындайтын қателіктерді азайтып, басқару шешімдерін нақты деректерге сүйене отырып қабылдауға жағдай жасайды.

2. Электрондық коммерция мен маркетинг: Соңғы жылдары Қазақстанда Kaspi.kz, Wildberries, Ozon сияқты платформалардың дамуы шағын бизнес үшін жаңа мүмкіндіктер ашты. Кәсіпкерлер физикалық дүкен жалдамай-ақ, өз өнімдерін бүкіл ел аумағына, тіпті шекарадан тыс нарықтарға шығару мүмкіндігіне ие болды.

3. Финтех және цифрлық төлемдер: Нарықтағы қолма-қол ақшасыз есеп айырысу үлесінің артуы бизнестің ашықтығын (транспаренттілігін) қамтамасыз етеді. QR-төлемдер мен мобильді банкинг операциялық уақытты үнемдеп, қызмет көрсету жылдамдығын арттырады.

Қазақстанда цифрландыру үдерісін мемлекеттік қолдау «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында жүйелі түрде жүргізіліп келеді. Салықтық әкімшілендіруді цифрландыру (электрондық шот-фактуралар, цифрлық таңбалау) көлеңкелі экономиканың үлесін азайтуға септігін тигізді. Сонымен қатар, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры арқылы бизнесті технологиялық жаңғыртуға бағытталған жеңілдетілген несиелер мен гранттар беру тетіктері іске қосылған.

Дегенмен, ШОБ өкілдері цифрлық трансформация жолында бірқатар кедергілерге тап болуда:

1. Цифрлық теңсіздік: Ауылдық жерлердегі интернет сапасының төмендігі кәсіпкерлердің онлайн-қызметтерді толық пайдалануына кедергі келтіреді.

2. Мамандар тапшылығы: Технологияларды енгізу және оларды басқару үшін білікті IT-мамандары мен цифрлық дағдылары бар қызметкерлер жетіспейді.

3. Киберқауіпсіздік: Шағын кәсіпорындар көбінесе кибершабуылдардан қорғану деңгейінің төмендігінен деректерді жоғалту қаупіне ұшырайды.

Болашақта жасанды интеллект (AI) пен бұлттық технологияларды (Cloud computing) шағын бизнеске енгізу — басты тренд болмақ. Жасанды интеллект арқылы клиенттердің мінез-құлқын талдау, сұранысты алдын ала болжау және чат-боттар арқылы сервисті автоматтандыру бизнестің тиімділігін жаңа биікке көтереді.

Қорыта айтқанда, цифрландыру — бұл Қазақстанның шағын және орта бизнесі үшін тұрақты дамудың бірден-бір жолы. Технологиялық трансформация кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, ұлттық экономиканың жалпы ішкі өніміндегі (ЖІӨ) ШОБ үлесін 35-40%-ға жеткізуге мүмкіндік береді. Мемлекет, білім беру мекемелері мен бизнес қауымдастығының бірлескен әрекеті ғана цифрлық кедергілерді жеңіп, инновациялық экономика құруға жол ашады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
2. Сәрсенбаев А.Ж. «Қазақстандағы кәсіпкерліктің дамуы: теориясы мен практикасы». — Астана: Фолиант, 2020. — 280 б.
3. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми мәліметтері (www.stat.gov.kz).

4. Абильдина А.А. «Экономиканы цифрландыру жағдайындағы ШОБ дамуы». – Алматы, 2022.

Смакова А., 1 курс магистранты, Ауелбекова Р.А., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ТАУ-КЕН ӨНДІРУ КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН ЭКОЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Қазіргі кезеңде Орталық Қазақстан аймағы ел экономикасындағы стратегиялық маңызы жоғары индустриялық өңір болып табылады. Аймақтың экономикалық құрылымында тау-кен өндіру саласы жетекші орын алады. Қарағанды, Ұлытау өңірлерінде көмір, мыс, темір, марганец және сирек металдар өндіру көлемінің жоғары болуы өнеркәсіптік өсімді қамтамасыз етумен қатар, табиғи экожүйелерге айтарлықтай антропогендік қысым түсіруде. Осыған байланысты тау-кен өндірісінің экожүйелердің тұрақты дамуына ықпалын бағалау ғылыми және практикалық тұрғыдан өзекті болып отыр.

Тау-кен өндіру кәсіпорындарының қызметі ең алдымен жер ресурстарының деградациясына әкеледі. Ашық карьерлердің кеңеюі, топырақ жамылғысының бұзылуы, техногендік үйінділердің (отвалдар) пайда болуы ландшафттардың табиғи құрылымын өзгертеді. Нәтижесінде биологиялық әртүрлілік төмендеп, жердің табиғи қалпына келу қабілеті әлсірейді. Бұл жағдай ауыл шаруашылығына жарамды жерлердің қысқаруына және шөлейттену үдерістерінің күшеюіне әсер етеді.

Атмосфералық ортаға әсер де маңызды мәселе болып табылады. Кен өндіру және байыту процестері кезінде шаң-тозаң, күкірт диоксиді, ауыр металдар қосылыстары ауаға таралады. Бұл аймақтағы өсімдік жамылғысының жағдайына, топырақтың химиялық құрамына және халық денсаулығына жанама түрде кері ықпал етеді. Су ресурстары да айтарлықтай зардап шегеді: шахталық және өндірістік сулардың төгілуі жер үсті және жер асты суларының ластануына әкеліп, экожүйелік тепе-теңдікті бұзады.

Орталық Қазақстан – минералдық ресурстарға аса бай, индустриялық дамуы жоғары аймақтардың бірі. Өңір экономикасында шешуші рөл атқаратын Қарағанды көмір бассейні мен Жезқазған мыс кен орындары республиканың энергетикалық және металлургиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде стратегиялық маңызға ие. Алайда тау-кен өндіру қызметінің ұзақ мерзімді қарқынды дамуы табиғи экожүйелердің тұрақтылығына елеулі экологиялық жүктеме түсіруде.

Қарағанды көмір бассейнінде көмірді жер асты және ашық әдіспен өндіру нәтижесінде жер бедерінің техногендік трансформациясы байқалады. Карьерлер, террикондар, бос жыныс үйінділері табиғи ландшафт құрылымын бұзып, топырақтың құнарлы қабатының жойылуына әкеледі. Бұл аймақтағы дала және шөлейт экожүйелерінің деградациясын жеделдетіп, өсімдік жамылғысының сиреуіне, жайылымдық жерлердің сапасының төмендеуіне әсер етеді. Топырақтың ауыр металдармен және өндірістік қалдықтармен ластануы агроэкожүйелерге де жанама қауіп төндіреді.

Жезқазған өнеркәсіптік торабында мыс кенін өндіру және байыту процестері қоршаған ортаға кешенді ықпал етеді. Кен байыту фабрикаларынан шығатын қалдық қоймалары (хвостохранилищелер) топырақ пен жер асты сулары үшін негізгі ластану көздерінің бірі болып табылады. Ауыр металдардың (мыс, қорғасын, мырыш) миграциясы экожүйелердің трофикалық тізбегіне еніп, биологиялық әртүрлілікке қауіп төндіреді. Сонымен қатар, кен өндіру кезінде бөлінетін шаң-тозаң мен газдар атмосфералық ауаның сапасын нашарлатып, өсімдіктердің физиологиялық процестеріне кері әсер етеді.

Су ресурстарына түсетін қысым да маңызды мәселе. Шахталық сулар мен өндірістік ағын сулардың жеткіліксіз тазартылуы Нұра, Сарысу алаптарындағы гидроэкожүйелердің

жағдайына әсер етеді. Су режимінің өзгеруі мен химиялық ластану су организмдерінің биоценоздық құрылымын өзгертеді.

Сонымен бірге тау-кен кәсіпорындары аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуына елеулі үлес қосады: халықты жұмыспен қамту, урбандалу, инфрақұрылымның дамуы, жергілікті бюджет кірістерінің өсуі. Сондықтан экожүйелік тұрақтылық пен өнеркәсіптік даму арасындағы тепе-теңдікті сақтау – негізгі ғылыми және басқарушылық міндет.

Тұрақты даму қағидаттарына сәйкес, Орталық Қазақстандағы тау-кен өндірісін экологиялық трансформациялау келесі бағыттарда жүзеге асырылуы тиіс:

- бұзылған жерлерді кезең-кезеңімен рекультивациялау;
- қалдық қоймаларының экологиялық қауіпсіздігін арттыру;
- жабық су айналымы жүйелерін енгізу;
- шаң-газ тазарту технологияларын жаңғырту;
- өндірістік экологиялық мониторингті цифрландыру;
- ESG қағидаттарын кәсіпорын деңгейінде енгізу.

Зерттеу көрсеткендей, тау-кен өндірісінің экожүйелерге әсерін төмендету технологиялық жаңғырту, қатаң экологиялық реттеу және табиғи капиталды басқару тетіктерін жетілдіру арқылы ғана мүмкін. Бұл шаралар Орталық Қазақстан өңірінің ұзақ мерзімді экологиялық қауіпсіздігін және тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз етеді.

Орталық Қазақстандағы тау-кен өндіру кәсіпорындарының экожүйелерге әсері күрделі және көпқабатты болып табылады. Зерттеу көрсеткендей, Қарағанды көмір бассейні мен Жезқазған мыс кен орны сияқты ірі өнеркәсіптік аймақтарда өндірістік қызмет экологиялық тепе-теңдікті бұзып, топырақ, су және ауа ресурстарына қысым жасайды. Сонымен қатар, тау-кен саласы өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына маңызды үлес қосып, жұмыс орындарын құру, инфрақұрылымды дамыту және жергілікті бюджет кірістерін арттыру арқылы әлеуметтік пайда әкеледі.

Тұрақты даму қағидаттарын енгізу, рекультивация және қалдықтарды басқарудың заманауи технологияларын қолдану, су мен ауа сапасын бақылау арқылы экожүйелердің тұрақтылығын сақтау мүмкіндігі бар. Зерттеу нәтижелері аймақтық деңгейде экологиялық басқаруды күшейту, тұрақты даму стратегияларын әзірлеу және өндірісті «жасыл» технологияларға көшіру қажеттігін дәлелдейді.

Осылайша, тау-кен өндірісін экологиялық жауапкершілікпен үйлестіру Орталық Қазақстанның ұзақ мерзімді әлеуметтік-экономикалық және экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етудің негізгі шарты болып табылады.

Әдебиет

1. Нигматова С. А. и др. Реализация целей устойчивого развития на примере Казахстанского горнодобывающего предприятия //Национальная ассоциация ученых. – 2023. – №. 97-2. – С. 11-18.

Совет Т.Б., магистрант 1-го года обучения, Белозеров Ч. студент 1 курса (БӨКЕТОВ
ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Гелашвили Н.Н.

ВЛИЯНИЕ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО КЛАСТЕРА НА КОНКУРЕНТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА (НА ПРИМЕРЕ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ)

В условиях 2023–2025 гг. развитие региональной экономики Республики Казахстан всё в большей степени определяется способностью территорий формировать устойчивый конкурентный потенциал, основанный не только на наличии базовых отраслей, но и на

качестве их пространственной организации, инвестиционной и экспортной устойчивости, а также способности к технологическому обновлению. В этом контексте особое значение приобретает кластерный подход, рассматриваемый в современной экономической теории как инструмент усиления региональной конкурентоспособности за счёт концентрации взаимосвязанных производств, инфраструктуры и институтов развития. Для индустриальных регионов Казахстана, в частности Карагандинской области, ключевую роль в формировании конкурентного потенциала играет металлургический кластер[1].

Цель настоящего исследования заключается в выявлении и оценке влияния металлургического кластера Карагандинской области на конкурентный потенциал региональной экономики в 2023–2025 гг. Методологическую основу составляют положения кластерной теории (М. Портер), концепции региональной конкурентоспособности и современные исследования по промышленной политике Казахстана, а эмпирическая база опирается на официальные данные Бюро национальной статистики Республики Казахстан и верифицируемые отраслевые сведения.

Карагандинская область традиционно относится к числу наиболее индустриализированных регионов страны, где металлургическая промышленность выполняет системообразующую функцию[2]. По данным региональной статистики, в 2023–2025 гг. промышленное производство области демонстрирует устойчивый рост, а индекс промышленного производства в обрабатывающем секторе превышает среднереспубликанские значения[3]. Объём промышленного выпуска в 2025 г. составил около 5 трлн тенге при росте порядка 6 % в годовом выражении, что указывает на сохранение высокой производственной активности. Существенную роль в этой динамике играет металлургический комплекс, вокруг которого сформирована сеть смежных отраслей - энергетики, транспорта, ремонтного и сервисного производства[4]. Анализ функционирования металлургического кластера показывает, что его влияние на конкурентный потенциал региона реализуется по нескольким ключевым каналам.

Для количественной оценки влияния металлургического кластера на конкурентный потенциал региона использованы показатели промышленного производства в разрезе страны, региона и отрасли.

Таблица 1

Структура промышленного производства Республики Казахстан и Карагандинской области (2023–2025 гг.)

Показатель	2023 г.	2024 г.	2025 г.
Промышленное производство Республики Казахстан	100	100	100
Доля Карагандинской области в промышленном производстве РК, %	10,1	10,0	10,1
В том числе доля металлургической промышленности в промышленном производстве Карагандинской области, %	44	45	46
Примечание - составлено автором по источнику [4, 6]			

Представленные данные свидетельствуют о том, что металлургическая промышленность формирует одну из ключевых составляющих промышленного производства Карагандинской области, обеспечивая концентрацию производственной активности и усиливая конкурентный потенциал региона. Металлургический кластер формирует эффект производственного «якоря», обеспечивая масштаб и предсказуемость промышленного выпуска. В 2023–2025 гг. устойчивый рост производства стали в ядре кластера повышает управляемость регионального развития, формирует стабильный спрос на инфраструктурные и сервисные услуги и снижает инвестиционные риски для смежных отраслей. Одновременно кластер усиливает экспортную способность региона: высокая доля металлургической продукции в структуре экспорта Карагандинской области позволяет поддерживать внешнеэкономическую устойчивость в условиях колебаний внутреннего спроса и усиления глобальной конкуренции. Концентрация капиталоемких производств способствует росту инвестиций в

основной капитал и ускоренному обновлению производственных мощностей, повышая технологическую устойчивость региональной экономики. Дополнительным эффектом является стабилизация рынка труда: в 2025 г. уровень безработицы сохраняется на уровне около 4 %, а среднемесячная номинальная заработная плата превышает 410 тыс. тенге, что отражает относительную социально-экономическую устойчивость индустриально ориентированного региона [5].

В совокупности данные эффекты формируют конкурентные преимущества Карагандинской области по сравнению с рядом других регионов страны, что находит отражение в динамике валового регионального продукта Карагандинской области, демонстрирующего устойчивые темпы роста в 2023–2025 гг. и свидетельствующего о системном вкладе промышленного сектора в экономическое развитие региона [6].

Вместе с тем выявлены ограничения кластерного развития, снижающие качество сформированных конкурентных преимуществ, включая зависимость от мировой ценовой конъюнктуры, преобладание продукции низких и средних переделов и недостаточную интеграцию научно-образовательного сектора. Эти факторы ограничивают инновационную составляющую конкурентного потенциала и повышают уязвимость региона к внешним шокам [7]. Научная новизна исследования заключается в раскрытии влияния металлургического кластера через систему конкретных социально-экономических эффектов на основе данных 2023–2025 гг. и в обосновании необходимости смещения кластерной политики в сторону развития высоких переделов, кооперации с региональными поставщиками и интеграции науки и образования, что позволит трансформировать кластер в устойчивый источник долгосрочных конкурентных преимуществ региональной экономики.

Литература

1. Портер М. Конкурентные преимущества наций / М. Портер. - М.: Альпина Паблишер, 2016. - 892 с.
2. Исингарин Н. К. Кластерная политика как инструмент повышения конкурентоспособности регионов / Н. К. Исингарин // Экономика: стратегия и практика.- 2022. - № 4. - С. 15-27.
3. Сатубалдин А. А. Металлургический комплекс Казахстана: состояние, проблемы и перспективы развития / А. А. Сатубалдин // Вестник КазНУ. Серия экономическая. - 2023. - № 2. - С. 44–56.
4. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Социально-экономическое развитие Карагандинской области за 2023–2025 гг. -Астана: БНС РК, 2025.
5. Министерство индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан. Обзор развития горно-металлургического комплекса Республики Казахстан. - Астана, 2025.
6. QazIndustry. Кластерное развитие промышленности в Республике Казахстан: аналитический обзор. -Астана: АО «QazIndustry», 2025.
7. Программа социально-экономического развития Карагандинской области на 2021–2025 годы. - Караганда: Акимат Карагандинской области, 2021.

Совет Ә.Қ., Мұқият М. 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., аға оқытушы Жакина Г.Е.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМНІҢ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазақстанның қазіргі даму кезеңі тек экономикалық көрсеткіштердің өсуі ғана емес, бүкіл қоғам бойынша өмір сапасының және болашаққа деген көзқарастың өзгеруіне бағытталған трансформациялық үдеріс болып табылады. Соңғы жылдары ел экономикасы тұрақты қарқын алды: мұнайға тәуелділік біртіндеп азайып келеді, ал өндіріс, құрылыс, көлік, сауда және

цифрлық технологиялар сияқты салалар алдыңғы қатарға шықты. Бұл өзгерістер статистика көрсететінінен әлдеқайда нақтырақ түрде адамдардың өміріне әсер етеді: жаңа жұмыс орындары пайда болып, қала мен ауылдардың келбеті өзгеруде. Қазіргі уақытта жастар арасындағы жұмыспен қамтылу көрсеткіштері жақсарып, білім алу мен кәсіби өсу мүмкіндіктері айтарлықтай кеңейді. Қалалық жерлерде жаңа мектептер, клиникалар, жолдар мен көпірлер салынып жатса, ауылдық елді мекендерде де инфрақұрылымдық жобалар белсенді түрде жүзеге асырылуда. Сонымен қатар, орташа өмір сүру ұзақтығы тұрақты түрде артып, медициналық қызметтерге қолжетімділік жоғары деңгейге көтерілуде [10].

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері экономикалық дамуы шикізат секторының басымдылығымен сипатталады, ол Жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) тұрақты өсуін қамтамасыз етсе де, қоғамдық дамуда теңгерімсіздіктер туғызатын фактор ретінде қарастырылады. Экономикалық кеңеюдің қоғамдық дамуға әсері жұмыспен қамту деңгейі, табыс теңдігі, білім беру мен денсаулық сақтау көрсеткіштері және әлеуметтік мобильділік сияқты көптеген параметрлер арқылы көрінеді. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі кезеңдегі басты міндет – ресурстарға тәуелді өсімді әртараптандырылған, инклюзивті және тұрақты дамуға айналдыру [1, 3].

Қазақстанның шикізатқа (әсіресе мұнай мен газға) тәуелділігі қоғамдық прогрестің тұрақтылығына негізгі қауіп төндіреді. 2023 жылы нақты ЖІӨ өсімі 5,1%-ға жетті, 2024 жылы ол 4,8–6,2% аралығында болжанып, 2025 жылы 6,5%-ға дейін өсуі күтілуде. Бұл өсім өнеркәсіп (7,4 %), құрылыс (15,9 %) және сауда салаларының динамикасының арқасында қамтамасыз етілді. Дегенмен, мұнайдың ЖІӨ-нің шамамен 35 %-ын және экспорттың 75 %-ын құратыны диверсификацияның әлсіздігін көрсетеді [7].

Жұмыспен қамту көрсеткіштері жақсарғанымен, құрылымдық мәселелер әлі де сақталуда. 2024–2025 жылдары жұмыссыздық деңгейі 4,6–4,79% аралығында тұрақты болып қалды, жастар арасындағы жұмыссыздық 3,3%-ға төмендеді. Алайда гендерлік теңсіздік айқын: ерлердің орташа жалақысы әйелдердің жалақысынан 26,5%-ға жоғары. Еңбек нарығының құрылымы қызмет көрсету саласына (66,3%) қарай жылжып келеді, бірақ ауылдық жерлерде жұмыспен қамтылу деңгейі төмен күйінде қалып отыр [8,9].

Денсаулық сақтау және білім беру көрсеткіштері экономикалық кеңеюдің әлеуметтік нәтижелерін анықтайды. 2023 жылы орташа өмір сүру ұзақтығы 74,4 жылға жетті (2022 жылы 73,5 жыл болған), оның ішінде әйелдерде 78,39 жыл, ерлерде 70,11 жыл. Бұл жақсару табыстың өсуімен байланысты болғанымен, өңірлік алшақтықтар (Астанада 74,9 жыл, Солтүстік Қазақстанда 73,1 жыл) және ауылдық инфрақұрылымның жетіспеушілігі сақталуда [11].

Табыс теңсіздігі ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Gini коэффициенті 2021 жылы 29,2-ге жетті, бұл 2020 жылғы 28,7-ден жоғары. Теңсіздіктің өсуі тікелей жеткіліксіз диверсификация мен ресурстық рентаға негізделген экономикамен байланысты [6].

Қазақстанның әлеуметтік даму перспективалары диверсификацияға, институционалдық реформаларға және инклюзивті саясатқа тәуелді. Ұлттық даму жоспары (2029 жылға дейін) теңсіздікті азайту, инновациялық экономика және жасыл өсім бағыттарын айқындайды.

Болашақта өндіріс, ақпараттық технологиялар және ауыл шаруашылығы салаларындағы қосылған құн өссе, орташа ЖІӨ өсімі 5,0–5,5 % деңгейінде сақталуы мүмкін [2, 5].

Ұсыныстар:

1. Кірісті арттыратын салықтық реттеуді енгізу және әлеуметтік төлемдерді айқындау – Gini көрсеткішін 25%-ға төмендету мақсатында.
2. Шетелдік тікелей инвестицияларды (FDI) мұнай-газ секторынан тыс секторларға бағыттау – өңдеу, азық-түлік өнеркәсібі мен цифрлық салаларға басымдық беріп отыру.
3. Оқыту және кәсіби дағдыларды жетілдіру жүйесін күшейту – гендерлік теңдікті қамтамасыз етудегі аймақтар арасындағы айырмашылықты азайту үшін.

4. Экологиялық, әлеуметтік тұрақтылық (ESG) қағидалары мен БҰҰ-ның тұрақты даму максаттарын ұлттық стратегияға толық қосу – климатқа бейімділікті арттыру және көк экономикаға ауысуды жеделдету.

5. Жергілікті деңгейдегі даму мүмкіндіктерін кеңейту – жергілікті бюджеттердің құзыреттілігін арттыру және трансферттерді ұтымды бөлісу арқылы.

Бұл әрекеттердің орындалуы экономикалық өсудің барлығын қамтитын және ұзақмерзімді болатындығын қамтамасыз етеді, әлеуметтік қозғалысты күшейтеді және қоғамдық дамудың жаңа сапалық деңгейіне жетуге жол ашады[4].

Осы шаралардың іске асырылуы экономикалық өсімді инклюзивті және тұрақты етеді, әлеуметтік мобильділікті арттырады және қоғамдық дамудың жаңа сапалық деңгейіне шығуға мүмкіндік береді [4].

Қазақстанда экономиканың өсуі қоғамдық дамудың негізгі қозғаушы күшіне айналды: жұмыспен қамтудың артуы, өмір сүрудің ұзақтығының көтерілуі, білімге қолжетімділіктің кеңеюі байқалады. Дегенмен, ресурстарға тәуелділік, табыстағы теңсіздік және аймақтық үйлесімсіздіктер әлі де шешімін күтуде. Ұсынылған іс-шаралар – экономиканы әртараптандыру, прогрессивті салық жүйесі, білім беру мен әлеуметтік нысандарға инвестициялар – іске асырылса, Қазақстан әділетті, баршаға жағдай жасайтын және қоғамдық оптимизм үстем болатын елге айналады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев. (2022). Әділетті Қазақстан: баршаға және әркімге. Астана: ҚР Президентінің баспасөз қызметі.

2. Сәбден О., Нұрқатова Л. (ред.). (2020). Қазақстан экономикасы: қазіргі жағдайы және даму тенденциялары. Алматы: Қазақ университеті.

3. Құлпыбаев С. (2019). Қазақстан экономикасының макроэкономикалық талдауы. Алматы: Экономика баспасы.

4. Acemoglu D., Robinson J.A. (2012). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York: Crown Business. (2021).

5. Stiglitz J.E. (2012). The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. New York: W.W. Norton & Company.

6. World Bank. (2025). Kazakhstan Economic Update. <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/economic-update>

7. Trading Economics. (2025). Kazakhstan GDP Annual Growth Rate. <https://tradingeconomics.com/kazakhstan/gdp-growth-annual>

8. Astana Times. (2025). Kazakhstan's Unemployment Rate Hits 4.6%. <https://astanatimes.com/2025/08/kazakhstans-unemployment-rate-hits-4-6-while-structural-pressures-remain>

9. UNDP Kazakhstan. (2024). Human Development Report: Kazakhstan. <https://www.undp.org/kazakhstan/publications>

10. Times of Central Asia. (2025). Kazakhstan Projects Strong GDP Growth. <https://timesca.com/kazakhstan-projects-strong-gdp-growth-as-economy-nears-300-billion-dollars-in-2025>

Тер-Оганнисян А.К., Толеубаева М.К., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – старший преподаватель Базарбаева Л.М.

ЭЛЕКТРОННАЯ КОММЕРЦИЯ КАК ЧАСТЬ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ

В последние десятилетия мировая экономика претерпевает значительные изменения, связанные с развитием цифровых технологий. Одним из наиболее заметных проявлений этих

процессов является стремительный рост электронной коммерции. Электронная коммерция стала не просто новым способом торговли, а важной составляющей современной экономической системы, оказывающей влияние на бизнес, потребителей и государственные институты. Для Казахстана развитие электронной торговли является особенно актуальным направлением, поскольку оно способствует модернизации экономики и повышению её конкурентоспособности.

Электронная коммерция представляет собой систему экономических отношений, связанных с куплей-продажей товаров и услуг через интернет с использованием цифровых платформ и электронных платежных систем. Она включает не только онлайн-магазины, но и маркетплейсы, мобильные приложения, электронные банковские сервисы и логистические платформы. Основным преимуществом электронной коммерции является возможность совершения сделок без географических ограничений, что расширяет рынок как для продавцов, так и для покупателей. Развитие электронной коммерции стало возможным благодаря распространению интернета и цифровых технологий. Сегодня потребители стремятся экономить время и получать доступ к широкому ассортименту товаров. Онлайн-покупки позволяют сравнивать цены, изучать отзывы и оформлять заказы в любое время суток. Для бизнеса электронная коммерция снижает издержки на содержание торговых площадей, расширяет аудиторию и облегчает выход на международные рынки. Таким образом, электронная торговля становится важным инструментом развития предпринимательства, особенно малого и среднего бизнеса. В Казахстане электронная коммерция начала активно развиваться в последние годы. Значительную роль в этом процессе сыграла государственная политика цифровизации экономики. Реализация программы «Цифровой Казахстан» способствовала развитию интернет-инфраструктуры, расширению доступа населения к цифровым услугам и повышению уровня финансовой грамотности [1].

Благодаря этим мерам количество интернет-пользователей в стране значительно увеличилось, что создало благоприятные условия для роста онлайн-торговли.

Показатель	2020	2021	2023	2024	2025
Доля электронной торговли в розничном обороте	3%	9%	13%	14-15%	16-17%
Объем онлайн-продаж, млрд тг	435	1060	2000	2400	2800
Количество интернет-пользователей, млн чел.	15	16,5	17,5	18	18,5

Таблица 1. Динамика развития электронной коммерции в Казахстане (2020-2025 гг.) [2].

Особое значение для развития электронной коммерции в Казахстане имеют национальные и международные маркетплейсы. Такие платформы, как Kaspi.kz, Wildberries и Ozon, стали популярными среди населения и значительно изменили потребительское поведение. Kaspi.kz, например, объединил банковские услуги, онлайн-магазин и систему платежей в единую цифровую экосистему. Это позволило упростить процесс покупок и повысить доверие пользователей к электронной торговле. В результате электронная коммерция стала доступной не только жителям крупных городов, но и населению регионов.

Электронная коммерция оказывает значительное влияние на экономику Казахстана. Во-первых, она способствует развитию предпринимательства. Онлайн-платформы позволяют предпринимателям начинать бизнес с минимальными вложениями, что особенно важно для молодых предпринимателей и стартапов. Во-вторых, электронная торговля стимулирует развитие логистической инфраструктуры, включая курьерские службы, склады и

транспортные компании. Это создаёт новые рабочие места и способствует экономическому росту. Кроме того, электронная коммерция способствует увеличению налоговых поступлений в бюджет. Онлайн-бизнес становится более прозрачным, поскольку большинство операций фиксируется в цифровой форме. Это облегчает контроль со стороны государства и способствует легализации предпринимательской деятельности. Также электронная торговля стимулирует развитие безналичных платежей, что снижает уровень теневой экономики. Несмотря на положительное влияние электронной коммерции, её развитие сопровождается рядом проблем. Одной из основных трудностей является недостаточный уровень цифровой грамотности среди части населения. Некоторые потребители испытывают недоверие к онлайн-платежам и опасаются мошенничества. Также остаются проблемы логистики в отдалённых регионах, где доставка товаров может занимать длительное время. Для решения этих проблем необходимо дальнейшее развитие инфраструктуры, совершенствование законодательства и повышение уровня кибербезопасности [3].

Перспективы развития электронной коммерции в Казахстане остаются весьма благоприятными. Рост использования смартфонов, развитие мобильных приложений и внедрение новых технологий, таких как искусственный интеллект и большие данные, открывают новые возможности для онлайн-бизнеса. Электронная коммерция постепенно интегрируется с другими секторами экономики, включая финансы, транспорт и сферу услуг, формируя цифровую экосистему.

Таким образом, электронная коммерция является важной частью современной экономики и играет значительную роль в развитии Казахстана. Она способствует модернизации бизнеса, расширяет возможности предпринимательства и повышает уровень жизни населения. При условии дальнейшего развития цифровой инфраструктуры и повышения доверия пользователей электронная торговля будет продолжать укреплять свои позиции и становиться одним из ключевых факторов экономического роста страны.

Литература

1. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности РК. (2023). Развитие электронной коммерции в Республике Казахстан: аналитический отчет. -Астана. URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/local-market/publications/158432/>
2. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. (2024). Статистика электронной торговли в Республике Казахстан за 2023 год. - Астана. URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/local-market/publications/158432/>
3. Национальный Банк Республики Казахстан. (2023). Отчет о развитии платежных систем и безналичных платежей в Казахстане. – Алматы. URL: <https://nationalbank.kz/ru/news/godovoy-otchet>

Тендіков Ә., Әшірбай Д. 3-курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Ескендір Н.Н.

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазіргі жаһандану, технологиялық жаңғыру және геосаяси тұрақсыздық жағдайында ұлттық экономикалардың құрылымдық бейнесі түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Қазақстан экономикасы да соңғы онжылдықта терең институционалдық және салалық трансформация кезеңінен өтуде. Экономиканың шикізаттық бағыттылығы, әлемдік нарық конъюнктурасына тәуелділік, өндірістік әртараптандыру деңгейінің төмендігі және аймақтық диспропорциялар құрылымдық қайта құру қажеттілігін айқындайды.

Қазақстан экономикасы тарихи тұрғыдан ресурстық модельге негізделген. Мұнай-газ секторы, металлургия және тау-кен өнеркәсібі жалпы ішкі өнімнің, экспорттың және бюджет кірістерінің елеулі бөлігін қалыптастырады.

Құрылымдық тұрғыдан экономиканы шартты түрде үш негізгі секторға бөлуге болады:

Бастапқы сектор – мұнай, газ, уран, қара және түсті металл өндіру; Екінші сектор – өңдеуші өнеркәсіп; Үшінші сектор – қызмет көрсету саласы (қаржы, сауда, көлік, IT).

Соңғы жылдары қызмет көрсету саласының үлесі артқанымен, экспорт құрылымында шикізаттың үлесі әлі де басым. Бұл экономиканы сыртқы бағалық шоктарға осал етеді.

Құрылымдық трансформацияның негізгі факторларына тоқталсақ, оны ішкі және сыртқы фактор деп бөлуге болады.

Сыртқы факторлар Қазақстанның әлемдік экономикалық жүйеге интеграциясы оның құрылымдық өзгерістеріне тікелей әсер етті. Елдің Дүниежүзілік сауда ұйымына кіруі және Еуразиялық экономикалық одақ шеңберіндегі экономикалық байланыстары бәсекелестік ортаны күшейтіп, өндірістік тиімділікті арттыруды талап етті. Сонымен қатар, әлемдік шикізат нарығындағы баға ауытқулары ұлттық табыс көлеміне айтарлықтай ықпал етеді. Геосаяси тұрақсыздық пен логистикалық тізбектердің өзгеруі де экономикалық құрылымды қайта қарауға мәжбүрлеуде.

Ішкі факторлар. Ішкі факторлар қатарына мыналар жатады: индустриялық-инновациялық даму саясаты, цифрландыру үдерісі, мемлекеттік реттеу тетіктерінің өзгеруі, адами капитал сапасының трансформациясы. Ұлттық қаржы-несие саясаты да құрылымдық өзгерістерге әсер етеді. Бұл тұрғыда Қазақстан республикасының ұлттық банкі инфляцияны тұрақтандыру және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету арқылы макроэкономикалық негіз қалыптастырады.

Құрылымдық трансформацияның негізгі проблемалары

Экономиканың шикізаттық тәуелділігі. Экспорттың басым бөлігі көмірсутек пен металл өнімдерінен тұрады. Бұл: бюджет кірістерінің тұрақсыздығына, ұлттық валюта бағамының құбылмалылығына, өңдеуші сектордың баяу дамуына әкеледі.

Өңдеуші өнеркәсіптің жеткіліксіз дамуы. Өңдеуші секторда қосылған құн деңгейі салыстырмалы түрде төмен. Жоғары технологиялық өндірістердің үлесі аз, бұл еңбек өнімділігінің шектеулі болуына себеп болады.

Аймақтық теңсіздік. Экономикалық белсенділік негізінен мұнай-газ өндіретін аймақтарда және ірі қалаларда шоғырланған. Ауылдық аумақтар мен өнеркәсіптік моноқалаларда әлеуметтік-экономикалық даму қарқыны төмен.

Институционалдық шектеулер. Кәсіпкерлік ортаның жеткілікті деңгейде дамымауы, көлеңкелі экономиканың болуы және инвестициялық тәуекелдер құрылымдық реформалардың тиімділігін төмендетеді.

Құрылымдық трансформацияның перспективалары

Экономиканы әртараптандыру. Ұзақ мерзімді перспективада басты бағыт – шикізаттық емес секторларды дамыту. Атап айтқанда: машина жасау, химия өнеркәсібі, агроөнеркәсіп кешені, IT және цифрлық қызметтер. Әртараптандыру экспорт құрылымын жақсартып, экономикалық тұрақтылықты арттырады.

Инновациялық даму. Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайында технологиялық жаңғырту шешуші мәнге ие. Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды (ҒЗТҚЖ) қаржыландыруды арттыру қажет.

Жасыл экономикаға көшу. Төмен көміртекті даму моделі экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Баламалы энергия көздерін дамыту ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілікті арттыруға мүмкіндік береді.

Адами капиталды дамыту. Білім беру жүйесін жаңғырту, кәсіби даярлық сапасын арттыру және еңбек нарығын икемді ету – құрылымдық трансформацияның негізгі алғышарттары.

№	Көрсеткіш	2024 жыл	2025 жыл
1	Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ), млн	136 693 318,3	99 724 898,5

	теңге		
2	ЖІӨ нақты өсімі	5 %	6,3 %
3	ЖІӨ жан басына шаққанда	6 780,9 мың теңге	4 897,0 мың теңге
4	Қысқа мерзімді экономикалық индикатор	-	106,3 %
5	Өнеркәсіп өсімі	-	7,3 %
6	Қызмет көрсету саласының өсімі	-	5,3 %
7	Тауар өндірісі өсімі	-	8,2 %

Берілген статистикалық деректер Қазақстан экономикасында құрылымдық өзгерістердің жүріп жатқанын көрсетеді. ЖІӨ-нің 2024 жылы 5 %, ал 2025 жылы шамамен 6,3 % өсуі экономикалық белсенділіктің тұрақты екенін білдіреді. Экономикалық өсім тек шикізат секторымен емес, өндіріс және қызмет көрсету салаларының дамуы арқылы қамтамасыз етілуде.

Тауар өндірісінің 8,2 % өсуі нақты сектордың күшейгенін көрсетсе, қызмет көрсету саласының 5,3 % артуы экономиканың біртіндеп сервистік модельге ауысып жатқанын дәлелдейді. Сонымен қатар қысқа мерзімді экономикалық индикатордың 106,3 % болуы негізгі салалардағы оң динамиканы көрсетеді.

Жалпы алғанда, статистика Қазақстан экономикасының шикізаттық бағыттан әртараптандырылған құрылымға көшу үдерісі басталғанын көрсетеді, алайда аймақтық теңсіздік пен экономиканың толық әртараптандырылмауы әлі де өзекті мәселе болып қала береді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы бойынша ресми статистикалық деректер (2024–2025 жж.). – Астана, 2025. – URL: <https://stat.gov.kz>

2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Қазақстан Республикасының ақша-несие саясаты туралы есеп және макроэкономикалық көрсеткіштер (2024 жыл). – Астана, 2024. – URL: <https://nationalbank.kz>

Торгайбеков Н.М., студент 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Базарбаева Л.М.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПЕРЕМЕННЫЕ

Процесс цифровизации - интеграция цифровых технологий в экономическую и социальную жизнь - стал одним из ключевых факторов трансформации современного общества. Он влияет на процессы производства, занятости, распределения доходов, качество государственных услуг, доступ к информации и уровень жизни граждан. Эти изменения особенно заметны в странах с активной государственной политикой цифрового развития, таких как Республика Казахстан, который за последние годы значительно продвинулся в мире по ряду цифровых показателей.

Актуальность исследования заключается в необходимости количественной оценки влияния цифровизации на социально-экономическое развитие, что важно для формирования экономической политики и эффективных стратегий развития.

Цель статьи - анализ влияния цифровизации на ключевые социально-экономические переменные, с акцентом на конкретные статистические показатели и тренды, иллюстрирующие влияние цифровой трансформации.

Цифровизация - это процесс внедрения цифровых технологий во все сферы жизни. В экономической науке цифровизация рассматривается как фактор повышения производительности, создание новых рынков и изменение структуры занятости. Она также влияет на социальные процессы, такие как доступ населения к образованию, здравоохранению и услугам. Социально-экономические переменные - это количественные показатели, отражающие уровень развития общества и экономики: уровень занятости, продуктивность труда, динамика ВВП, уровень цифровой грамотности, доступ к интернету, доля электронных услуг и т. п. Для анализа цифровизации используются официальные индексы, такие как UN E-Government Development Index (EGDI) и Online Services Index (OSI) - они отражают уровень цифрового развития государственных услуг и инфраструктуры государств.

Цифровизация позволяет оптимизировать производство и управление. В Казахстане цифровая трансформация государственных услуг привела к значительному ускорению процессов: по данным официальных источников, время предоставления услуг сократилось в 20 раз, а более 92–93% государственных услуг доступны онлайн (по состоянию на 2025 год) благодаря цифровому portalу eGov.kz и мобильным приложениям. (12)

Такие изменения повышают производительность не только в госсекторе, но и косвенно в бизнес-среде, снижая административные барьеры и улучшая условия для предпринимательства.

На мировом уровне страны с высоким уровнем цифровизации (например, Эстония, Южная Корея, Дания) демонстрируют более высокие темпы роста ВВП на душу населения в результате комбинации доступности цифровых услуг, инновационной активности и высокой цифровой грамотности населения. Это подчеркивает универсальность влияния цифровизации вне зависимости от уровня развития.

Цифровизация трансформирует структуру занятости: появляются новые профессии, связанные с ИТ-сектором, аналитикой данных, кибербезопасностью.

В Казахстане количество ИТ-компаний превысило 18 000, а занятость в ИТ-секторе выросла до примерно 187 000 человек к 2024 году с ежегодным приростом около 12 %. (13) В рамках госпрограмм также реализуются образовательные инициативы, такие как Tech Orda, целью которой является подготовка до 20 000 новых ИТ-специалистов к 2029 году. (13)

С другой стороны, автоматизация может вытеснять низкоквалифицированный труд. Это требует адекватной политики переквалификации и развития навыков, чтобы трансформация была социально устойчивой.

Цифровая экономика создаёт новые источники доходов, например, в электронной коммерции. В Казахстане доля электронной торговли выросла с примерно 2,6 % в 2018 году до порядка 14,5 % к 2024 году общей розничной торговли, а безналичные платежи выросли с 30 % до 89 % за тот же период, что свидетельствует о значительном расширении цифровых экономических активностей. (13) Также уровень цифровой грамотности растёт: согласно официальным данным, показатель цифровой грамотности населения увеличился с примерно 83 % до 91,2 % за период 2018–2024 гг. (14) Однако цифровые навыки распределены неравномерно: в сельских регионах доступ к высоким цифровым компетенциям всё ещё ниже, что может усиливать социальное неравенство.

Цифровизация государственного управления напрямую связана с улучшением качества жизни. В Казахстане более 23 млн цифровых государственных услуг были предоставлены в первой половине 2025 года, причем около 45 % через смартфоны, что свидетельствует о высокой вовлечённости населения в цифровой сервис. (15)

Электронные медицинские сертификаты, цифровые образовательные сервисы, онлайн-обращения в социальные службы повышают доступность услуг и снижают бюрократические барьеры. Хотя интернет-покрытие в Казахстане составляет порядка 92–96 %, существуют различия в уровне доступа между городскими и сельскими районами. (16) Несмотря на рост цифровой грамотности, значительная часть населения всё ещё нуждается в дополнительных образовательных инициативах. Автоматизация может снизить потребность в традиционных

профессиях, что требует активной политики переобучения и развития гибких навыков на рынке труда. С расширением цифровизации увеличивается объём обрабатываемых данных, что требует усиления кибербезопасности и защиты персональной информации на государственном и корпоративном уровнях. Глобальные технологические компании могут усиливать контроль над инфраструктурой данных, что требует антимонопольной политики на национальном уровне для защиты конкуренции и национальных интересов.

Цифровое развитие в Казахстане осуществляется в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан» (Digital Kazakhstan) - официального документа, нацеленного на ускорение экономического роста, повышение качества жизни и переход к цифровой экономике будущего. Программа включает направления: цифровизация отраслей экономики, переход к цифровому государству, создание инновационной цифровой инфраструктуры и человеческого капитала. (6;11)

По официальной информации, реализация программы должна обеспечить переход экономики Казахстана на новый технологический уровень, увеличить вклад ИКТ-сектора в ВВП и поддержать развитие инновационных компаний.

Международные рейтинги подтверждают прогресс: Казахстан занял 24-е место по уровню развития электронного правительства среди 193 стран (EGDI), а также входит в топ-10 по индексу онлайн-услуг (OSI) наряду с такими странами, как Эстония и Южная Корея. (12)

Цифровизация оказывает значимое и многогранное влияние на социально-экономическое развитие. На примере Республики Казахстан видно, как внедрение цифровых технологий повышает производительность, изменяет рынок труда, расширяет доступ к услугам и стимулирует экономическую активность.

Вместе с тем цифровая трансформация сопряжена с рисками, такими как цифровое неравенство и вызовы кибербезопасности. Для устойчивого развития требуется активная государственная политика в области образования, регулирования цифрового рынка и защиты частных данных.

Динамика цифровых показателей Казахстана и его достижения в международных индексах подтверждают важность цифровизации для устойчивого экономического роста и социального благополучия граждан.

Литература

1. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. - М.: ГУ ВШЭ, 2020.
2. Шваб, К. Четвёртая промышленная революция. - М.: Эксмо, 2018.
3. Tapscott, D. The Digital Economy: Rethinking Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. - New York: McGraw-Hill, 2015.
4. OECD. Digital Economy Outlook 2022. - Paris: OECD Publishing, 2022.
5. Воронина, Л. А., Пахомова, Н. В. Цифровая трансформация экономики: теоретические основы и практические аспекты. // Экономика и управление, 2023. - №4. - С. 15–28.
6. Назарбаев, Н. А. Цифровой Казахстан: стратегия устойчивого развития. - Астана: Министерство цифрового развития, 2019.
7. Schwab, K., Malleret, T. COVID-19: The Great Reset. - Geneva: World Economic Forum, 2020.
8. World Bank. Digital Dividends: World Development Report 2016. - Washington, DC: World Bank Group, 2016.
9. Иванова, Е. В. Влияние цифровизации на социально-экономическое развитие регионов. // Экономический анализ: теория и практика, 2022. - №12. - С. 45–53.
10. Brynjolfsson, E., McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. - New York: W.W. Norton & Company, 2016.
11. <https://www.gov.kz/memleket/entities/akimat-goroda-aktai/press/article/details/186566>

12. <https://24.kz/ru/news/social/693795-kazakhstan-zanyal-24-e-mesto-v-mire-po-urovnyu-tsifrovizatsii>
13. <https://astanatimes.com/2025/07/kazakhstans-digital-revolution-from-e-government-to-ai-superpower/>
14. https://primeminister.kz/en/news/digital_office/implementation-of-presidential-instructions-the-digital-headquarters-approved-the-model-of-the-digital-qazaqstan-strategy-for-large-scale-digitalization-30764
15. <https://dknews.kz/en/articles-in-english/364636-kazakhstan-s-digital-revolution-from-egov-to-an-ai>
16. <https://dig.watch/countries/kazakhstan>

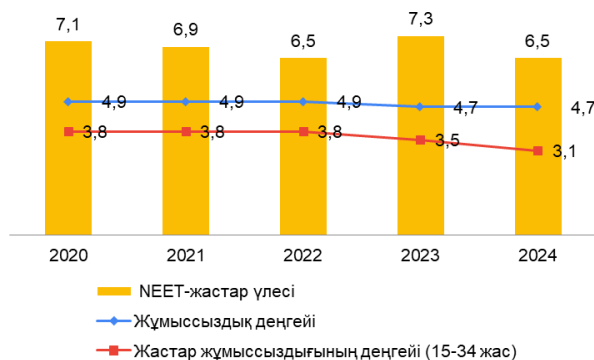
Төлепберген С.Б, Талгатов Д.А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
 Ғылыми жетекші – Э.Ғ.М., аға оқытушы Рахимжанова Г.К.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАР ЖҰМЫССЫЗДЫҒЫ: СТАТИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Қазақстандағы жастар жұмыссыздығы макроэкономикалық және саяси тұрақсыздыққа әкелетін еңбек нарығындағы маңызды әлеуметтік-экономикалық мәселенің бірі болып табылады [1]. Берілген құбылыс жас мамандардың кәсіби әлеуетін толық іске асыра алмауына, әлеуметтік-саяси тәуекелдердің артуына және экономикалық өсудің бәсеңдеуіне әкелуі мүмкін. Сондықтан жастар жұмыссыздығын зерттеу бүгінгі күні экономикалық сала және қоғамдық өмір үшін өзекті.

Ресми отандық статистика көрсеткіштеріне сәйкес, 2024 жылы Қазақстанда жалпы жұмыссыздық деңгейі ХЕҰ (Халықаралық Еңбек Ұйымының) әдістемесі бойынша 4,7% деңгейінде болып, шамамен 449,8 мың адамды құрады. Сондай-ақ, жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 3,1% құрады [2].

Жұмыссыздықтың жалпы деңгейі мен жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі айтарлықтай төмен болғанымен, бүгінгі таңда NEET-жастары (жұмыс істемейтін, білім алмаған немесе оқуына қатыспаған жастар) үшін бұл мәселе өзекті. Мысалы, NEET-жастары жұмыссыздығы 6,5% дейін жеткені байқалды, бұл жастар арасында жұмыс істеуге ынтаның болмауы тұрғысынан қиындықтар бар екенін көрсетеді (сурет 1).

Сурет 1. Қазақстандағы жалпы және жастар жұмыссыздығы деңгейінің, NEET-жастар үлесінің динамикасы (2020-2024 жж).

Ескерту – автормен [3] дерек көзі негізінде құрастырылған

Суретте келтірілген статистикалық деректер динамикасына қарасақ, жастар жұмыссыздығы уақыт өте келе салыстырмалы түрде тұрақтанған, ал жалпы жұмыссыздық деңгейі төмендеуде және NEET-жастарының үлесі ауытқымалы сипатта.

Жастар үшін жұмыс орындарының сапасы мен қолжетімділігіне қатысты сұрақтар толық шешемін таппай отыр. Ауылдық аймақтарда жұмыс орындарының саны аз, жалақы төмен болуы есебінен жастар қалада жұмыс істеуге ынталы, бұл ауылдық жастардың кәсіби бағдарлау мен еңбек тәжірибесі қалыптасуында кедергілер тудырады.

Жастар жұмыссыздығының себептерінің бірі – еңбек нарығы мен білім беру жүйесі арасындағы үйлесімсіздік, яғни көптеген түлектер қазіргі еңбек нарығында сұранысқа ие емес мамандықтар бойынша білім алады, ал жұмыс берушілер практикалық тәжірибесі бар қызметкерлерді іздейді. Бұл жағдай жас мамандардың тұрақты жұмысқа орналасуын қиындатады.

Осыған байланысты елімізде мемлекеттік деңгейде бірнеше жоба мен бағдарлама жүзеге асырылуда. Мысалы, «Жастар практикасы» бағдарламасы жаңа диплом алған жастарға алғашқы еңбек тәжірибесін алу мүмкіндігін береді. Тағы бір бағдарлама – «Еңбек» мемлекеттік бастамасы аясында қысқа мерзімді кәсіптік оқыту курстары ұсынылады, олар жастарға жаңа дағдыларды игеруге мүмкіндік береді.

Жастар жұмыссыздығын төмендетудің тиімді жолдары ретінде дуалды білім беру жүйесін кеңейту, кәсіби бағдар беру қызметін күшейту, ауылдық аймақтарда жаңа жұмыс орындарын ашу және жеке кәсіпкерлікті қолдау шараларын енгізу маңызды. Мұндай нақты қадамдар еңбек нарығы мен білім беру жүйесінің арасындағы байланысты нығайтып, жастардың еңбекке бейімделу деңгейін арттырады.

Қорытындылай келе, жастар жұмыссыздығы Қазақстан экономикасының маңызды мәселесі болып қала бермек. Мемлекет пен қоғам тарапынан кешенді шаралар қабылданған жағдайда ғана жас мамандардың тұрақты жұмысқа орналасуына қол жеткізуге болады. Бұл өз кезегінде экономикалық өсуді тұрақтандыруға және әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпал етеді.

Әдебиет

1. Оразғалиева А. и др. Қазақстандағы жастар арасындағы жұмыссыздық мәселесінің шешілу жолдары // «ҚР ҰҒА Хабаршысы». – 2023. – Т. 404. – №. 4. – Б. 531-545.
2. Қазақстан Республикасының еңбек нарығындағы жағдай // https://stat.gov.kz/news/e-bek-nary-ynda-y-zha-day2/?sphrase_id=1767421
3. Қазақстан Республикасының 2024 жылғы еңбек нарығы туралы статистикалық мәліметтер. // <https://stat.gov.kz/industries/labor-and-income/stat-empty-unempl/dynamic-tables/>

Трофимова Э.П., Горбачева Н.П., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Мусина С.Т

ВЛИЯНИЕ УЧАСТИЯ В ENACTUS НА РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КАЧЕСТВ У МОЛОДЕЖИ (НА ПРИМЕРЕ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА БУКЕТОВА)

Развитие предпринимательских качеств у молодёжи — одна из приоритетных задач современной образовательной политики, поскольку молодое поколение формирует будущий потенциал национальной экономики. В современных условиях университеты стремятся не только передавать теоретические знания, но и создавать среду, где студенты могут применять их на практике, развивая гибкость мышления, инициативность и способность к самостоятельному принятию решений. Участие студентов в проектных инициативах, таких как Enactus, играет ключевую роль в этом процессе. Подобные программы направлены на развитие социального предпринимательства, лидерства и навыков ведения проектов, что делает их важным инструментом подготовки будущих предпринимателей.

В отличие от студентов, не вовлечённых в практико-ориентированное обучение, участники Enactus получают опыт разработки и реализации бизнес-идей, коммуникации с партнёрами, подготовки презентаций и стратегического управления проектами [3]. По

данным Enactus Kazakhstan, в 2024 году студенты казахстанских вузов реализовали свыше 120 проектов, направленных на решение социальных и экологических проблем, а общая аудитория прямого воздействия превысила 50 тысяч человек [2]. Это подтверждает высокую вовлечённость студентов и способствует развитию предпринимательских компетенций.

Предпринимательские качества молодёжи формируются под влиянием практической деятельности, взаимодействия с профессиональным и студенческим сообществом, участия в совместных проектах и наличия стимулирующей образовательной среды. Согласно данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, интерес молодёжи к предпринимательству растёт: число молодых людей, вовлечённых в малый и средний бизнес, увеличилось с 7,5 % в 2019 году до 10,8 % в 2024 году, а доля тех, кто рассматривает открытие собственного дела как перспективный способ самореализации, также увеличивается [1]. Эти данные подчёркивают необходимость развития практико-ориентированных образовательных программ, формирующих фундамент предпринимательского мышления.

Программы Enactus, представленные более чем в 20 университетах страны, развивают социально значимые инициативы, проектное мышление и инновационный подход к решению проблем [2]. Участники проходят тренинги по маркетингу, управлению финансами, командной коммуникации, созданию бизнес-моделей и оценке эффективности проектов. Такие форматы обучения способствуют развитию креативности, критического мышления, гибкости и готовности к риску — ключевых элементов предпринимательского поведения [2]. Исследователи отмечают, что вовлечение студентов в проектную деятельность повышает самостоятельность, ответственность и готовность реализовывать собственные инициативы [3].

В исследовании рассматривались две группы студентов Карагандинского университета имени академика Е. А. Букетова: группа 1 — участники Enactus (10 человек) и группа 2 — студенты, не участвующие в проектной и предпринимательской деятельности (10 человек). Анализ проводился по пяти ключевым показателям: инициативность, ответственность, креативность, коммуникабельность и готовность к риску, по пятибалльной шкале. Такой подход позволил выявить различия в формировании предпринимательских характеристик и оценить влияние участия в проектной деятельности на личностное развитие студентов.

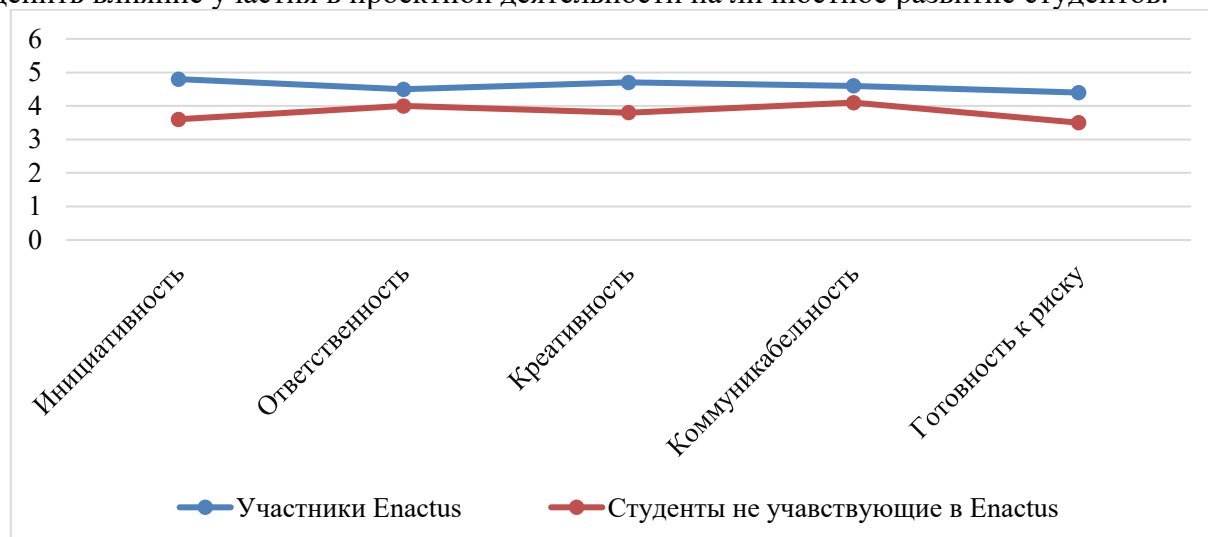

Рисунок 1. Уровень предпринимательских качеств среди студентов

На графике видно, что участники Enactus демонстрируют более высокие показатели по всем предпринимательским качествам. Наибольший разрыв наблюдается в уровнях инициативности и готовности к риску — именно эти качества наиболее активно развиваются через участие в проектной и соревновательной деятельности. График наглядно показывает, что участие в Enactus способствует системному развитию предпринимательских компетенций. Рост показателей объясняется особенностями программы Enactus, где студенты

решают реальные социальные и экономические задачи, работают с наставниками и инвесторами, а также защищают свои проекты на соревнованиях. Такой формат стимулирует инициативу и формирует у студентов предпринимательское мышление через практику. В то же время различие в уровне ответственности и коммуникабельности менее выражено, что указывает на их универсальный характер — эти качества формируются и в рамках стандартного учебного процесса.

Таким образом, можно заключить, что именно участие в Enactus оказывает наиболее сильное влияние на развитие таких ключевых компетенций, как креативность, инициативность и готовность к риску, являющихся основой предпринимательского мышления.

Проведённый сравнительный анализ показал, что участие в Enactus оказывает значительное влияние на развитие предпринимательских качеств у молодежи. Участники проекта демонстрируют более высокий уровень инициативности, креативности и готовности к риску, что подтверждает эффективность проектной модели обучения. Это свидетельствует о необходимости активного внедрения подобных программ в образовательную среду университетов Казахстана. Формирование предпринимательского мышления у студентов должно опираться не только на теоретические дисциплины, но и на практическую деятельность, развивающую личную ответственность и способность реализовывать идеи.

Литература

1. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Молодёжь Казахстана. Статистический сборник 2019–2023 гг. – stat.gov.kz.
2. Enactus Kazakhstan. Годовой отчёт о деятельности и социальных проектах студентов (2024). – enactus.kz.
3. Абдурахманова, Г. Е. Развитие предпринимательского потенциала молодежи в условиях цифровой экономики. // Вестник КазНУ. Серия экономическая, №2 (2023). – kaznu.kz.

Трофимова Э.П., Горбачева Н.П., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Перова Н.С.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: МЕЖДУ СОЦИАЛЬНОЙ МИССИЕЙ И ПРИБЫЛЬЮ

Социальные предприятия функционируют в условиях двойственной цели: реализации социальной миссии и обеспечения экономической устойчивости. В отличие от традиционного бизнеса, для них получение прибыли не является самоцелью, однако без финансовой устойчивости социальный эффект не может быть долгосрочным. В связи с этим возникает исследовательская проблема поиска баланса между социальной направленностью деятельности и необходимостью самоокупаемости. Цель статьи — исследовать экономическую устойчивость социальных предприятий и выявить ключевые факторы, обеспечивающие согласование социальной миссии и прибыли. Объектом исследования являются социальные предприятия, предметом — их экономическая устойчивость. В работе используются методы анализа статистических данных, сравнительного анализа и графической интерпретации показателей.

Социальные предприятия представляют собой форму хозяйственной деятельности, в рамках которой рыночные механизмы используются для решения социальных проблем. В отличие от традиционных коммерческих организаций, их деятельность ориентирована не на максимизацию прибыли, а на достижение социального эффекта, при этом финансовая результативность выступает необходимым условием долгосрочного функционирования [1].

Экономическая устойчивость социальных предприятий выражается в способности организации обеспечивать непрерывность своей деятельности за счёт собственных доходов, сохранять платежеспособность и адаптироваться к изменениям внешней среды. Прибыль в данной модели рассматривается как инструмент поддержания и развития социальной миссии, а не как самоцель. Это формирует особую экономическую логику, при которой устойчивость определяется не уровнем доходности, а возможностью стабильного воспроизводства социальной деятельности.

Основными показателями экономической устойчивости являются уровень самоокупаемости, структура доходов и соотношение собственных и внешних средств. В социальном предпринимательстве прибыль рассматривается как инструмент для реализации социальной миссии, поэтому показатели финансовой жизнеспособности анализируются в контексте социальных целей [2].

Анализ экономической устойчивости социальных предприятий требует использования количественных данных и визуальных инструментов, которые позволяют оценить тенденции развития предпринимательской активности. В отсутствие регулярной статистики именно по социальным предприятиям официальные данные по малому и среднему предпринимательству (МСП) используются как проксииндикатор состояния сектора, в котором функционируют социальные предприятия.

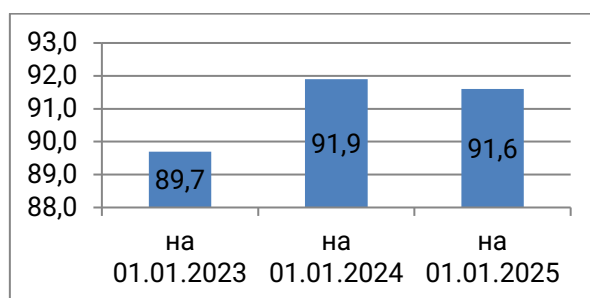

Рисунок 1. Доля действующих в общем числе зарегистрированных субъектов МСП

Рост количества зарегистрированных субъектов МСП на начало 2025 года по сравнению с аналогичным периодом 2024 года указывает на положительную динамику предпринимательской активности. Такая тенденция отражает улучшение условий для устойчивости бизнеса и потенциально усиливает перспективы социальных предприятий. Увеличение числа субъектов также может свидетельствовать о повышении интереса населения к предпринимательству как источнику дохода и устойчивого развития.

Анализ устойчивости социальных предприятий опирается на официальные статистические данные и публикации, отражающие количество зарегистрированных субъектов МСП, доходы и структуру финансирования. Так, по данным на 1 января 2025 года, общее количество зарегистрированных субъектов МСП в Казахстане составило 2 262,4 тыс. единиц, что на 83,4 тыс. больше, чем на 1 января 2024 года (2 178,9 тыс. единиц). Из них предприятия малого предпринимательства составляют 464,8 тыс. единиц, предприятий среднего предпринимательства – 3,2 тыс., индивидуальных предпринимателей – 1 523 тыс., крестьянских или фермерских хозяйств – 271,3 тыс. Действующих субъектов МСП на начало 2025 года – 2 071,7 тыс., численность занятых – 4 422,1 тыс. человек, а выпуск продукции достиг 81 920,0 млрд тенге, что свидетельствует о значительном росте по сравнению с предыдущим годом (68 710,5 млрд тенге) [3]. Эти показатели позволяют оценить финансовую жизнеспособность социальных предприятий и их способность сохранять баланс между социальной миссией и коммерческой деятельностью.

Экономическая устойчивость социальных предприятий в Казахстане определяется сочетанием финансовой жизнеспособности и способности реализовывать социальные цели. Согласно официальным данным Агентства по статистике Республики Казахстан, количество субъектов МСП, которые включают в себя социальные предприятия, увеличивается

ежегодно, что отражает рост предпринимательской активности и потенциал для устойчивого развития сектора [4]. Ключевыми факторами устойчивости являются высокая доля собственных доходов в структуре финансирования, способность генерировать стабильные денежные потоки и адаптивность к изменениям внешней среды, включая экономические колебания и изменения в законодательстве.

Баланс между социальной миссией и финансовой жизнеспособностью является определяющим условием долгосрочного функционирования социальных предприятий. Прибыль в данной модели выступает средством поддержания и развития социальной деятельности, а не самостоятельной целью. Статистические данные по МСП демонстрируют положительную динамику предпринимательской активности в Казахстане, формирующую экономические предпосылки для развития социальных предприятий. Ключевыми факторами устойчивости являются высокая доля собственных доходов, стабильность денежных потоков и адаптивность к изменениям внешней среды. Комплексная оценка экономических показателей позволяет объективно анализировать устойчивость социальных предприятий с учётом их социальной направленности.

Литература

1. Сафаров С. М. Основы социального предпринимательства: учебное пособие. Иваново: Издательство «Роща», 2021. — 212 с.
2. Белый Е. М. Основы социального предпринимательства : учебное пособие для академического бакалавриата. Москва: Издательство Юрайт, 2021. — 177 с. — (Бакалавр. Академический курс).
3. Stat.gov.kz. Динамика количества зарегистрированных субъектов МСП на 1 января 2024 и 1 января 2025. — URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-org/publications/306674/>
4. Inform.kz. Количество субъектов социального предпринимательства в Казахстане увеличилось в два раза. — URL: <https://www.inform.kz/ru/cubektov-sotsialnogo-predprinimatelstva-v-kazahstane-stalo-bolshe-v-dva-raza-bfd246>

Турсынғалиева Ж.Б., Тілеуқабыл С. 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЛДАРЫ

Қазіргі кезеңде Қазақстан экономикасының дамуы макроэкономикалық көрсеткіштердің өсуімен ғана шектелмей, қоғамның әлеуметтік құрылымында жүріп жатқан ауқымды әрі күрделі өзгерістермен тығыз байланысты. Экономикалық өсім халықтың өмір сүру деңгейіне, әлеуметтік тұрақтылыққа және елдің болашағына деген сенімнің қалыптасуына ықпал ететін негізгі факторлардың біріне айналып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстан экономикасындағы әлеуметтік-экономикалық үдерістерді жан-жақты саралау, олардың өзара байланысын анықтау және даму перспективаларын бағалау ерекше маңызға ие [3].

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде Қазақстан экономикасы негізінен шикізат секторына, әсіресе мұнай-газ өнеркәсібіне сүйене отырып дамыды. Бұл бағыт қысқа мерзімде елдің жалпы ішкі өнімінің өсуіне, экспорт көлемінің артуына және мемлекеттік бюджет кірістерінің ұлғаюына мүмкіндік берді. Алайда мұндай даму үлгісі экономиканың сыртқы нарық конъюнктурасына тәуелділігін күшейтіп, ұзақ мерзімді тұрақтылыққа белгілі бір қауіп төндірді. Әлемдік шикізат бағаларының құбылмалылығы экономикалық өсім қарқынына ғана емес, халықтың әлеуметтік жағдайына, жұмыспен қамту деңгейіне және мемлекеттік әлеуметтік бағдарламалардың жүзеге асырылуына да елеулі әсер етуде [4,5,7].

Соңғы жылдары мемлекет экономиканы әртараптандыру саясатын белсенді түрде жүргізе бастады. Өндеуші өнеркәсіп, құрылыс, көлік-логистика, сауда, ауыл шаруашылығы және цифрлық технологиялар салаларын дамыту басым бағыттарға айналды. Цифрландыру мен инновациялық технологияларды енгізу өндіріс тиімділігін арттырып қана қоймай, жаңа жұмыс орындарының пайда болуына және еңбек нарығының жаңаруына ықпал етуде [8]. Бұл үдерістер экономиканың құрылымдық трансформациясын жеделдетіп, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған [10].

Сонымен қатар экономикалық өсімнің әлеуметтік нәтижелері қоғамның барлық топтары үшін бірдей деңгейде байқалмай отыр. Халық табыстарының тең бөлінбеуі, бай және кедей топтар арасындағы айырмашылықтың ұлғаюы әлеуметтік теңсіздік мәселесін одан әрі өзекті етуде [10]. Инфляцияның үдеуі, әсіресе азық-түлік өнімдері, коммуналдық қызметтер мен тұрғын үйге байланысты шығындардың қымбаттауы төмен және орта табысты азаматтардың өмір сүру сапасына кері әсерін тигізуде. Жалақы өсімінің баға динамикасынан қалып қоюы қоғамда әлеуметтік әділеттілік пен мемлекеттік қолдау тетіктеріне деген сұранысты күшейтіп отыр [2,9].

Жұмыспен қамту саласында белгілі бір оң өзгерістер байқалғанымен, құрылымдық мәселелер әлі де сақталуда. Жалпы жұмыссыздық деңгейі салыстырмалы түрде төмен болғанымен, еңбек нарығының едәуір бөлігі қызмет көрсету секторына шоғырланған [6]. Ауылдық аймақтарда тұрақты және жоғары табысты жұмыс орындарының жетіспеушілігі ішкі көші-қон үдерісін күшейтіп, ірі қалалардағы әлеуметтік инфрақұрылымға қосымша жүктеме түсіруде [8]. Сонымен қатар жастарды мамандығы бойынша жұмыспен қамту, гендерлік жалақы айырмашылығын қысқарту және еңбек өнімділігін арттыру мәселелері әлеуметтік-экономикалық саясаттың маңызды бағыттары болып қала беруде [2,3].

Экономикалық дамудың қоғамға тигізетін әсерін бағалауда білім беру мен денсаулық сақтау салаларының рөлі ерекше. Бұл салаларға бөлінетін қаржы көлемінің артуы оң үрдіс болғанымен, қызметтердің сапасы мен қолжетімділігі өңірлер арасында біркелкі емес. Орташа өмір сүру ұзақтығының өсуі жалпы алғанда оң нәтиже ретінде бағаланғанымен, қала мен ауыл арасындағы инфрақұрылымдық алшақтық әлеуметтік дамудағы теңгерімсіздікті айқын көрсетеді. Сапалы білім мен медициналық қызметтерге тең қолжетімділік қамтамасыз етілмейінше, экономикалық өсім қоғамның барлық мүшелері үшін бірдей тиімді бола алмайды [7].

Аймақтық даму мәселелері де Қазақстан экономикасының әлеуметтік қырын айқындайтын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Ірі қалалар мен экономикалық белсенді өңірлерде инвестициялар көлемі жоғары болып, инфрақұрылым қарқынды дамыса, кейбір аймақтарда экономикалық өсім баяу сипатта сақталуда. Мұндай аймақтық теңсіздік әлеуметтік мобильділікті шектеп, халықтың тұрмыс деңгейі мен мүмкіндіктеріндегі айырмашылықты күшейтеді [8,9].

Қазақстан экономикасының болашақтағы дамуы ең алдымен оның сапалы және инклюзивті сипат алуына байланысты. Шикізатқа тәуелділікті азайту, қосылған құны жоғары салаларды қолдау, инновациялар мен цифрлық технологияларды кеңінен енгізу экономикалық өсімді ұзақ мерзімді әрі тұрақты етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар табыс теңсіздігін қысқартуға бағытталған әлеуметтік саясат, адами капиталды дамытуға салынатын инвестициялар және аймақтық дамуды теңестіру қоғамдық прогрестің негізгі алғышарттары болып табылады [9,11].

Қорытындылай келе, қазіргі Қазақстан экономикасы айтарлықтай даму әлеуетіне ие болғанымен, әлеуметтік-экономикалық мәселелердің уақтылы және тиімді шешілмеуі бұл өсімнің қоғамға тигізетін оң әсерін әлсіретуі мүмкін. Экономиканы әртараптандыру, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету, білім беру мен денсаулық сақтау салаларын жүйелі түрде дамыту арқылы ғана экономикалық өсімді халықтың өмір сапасын арттыратын басты қозғаушы күшке айналдыруға болады. Осындай жағдайда Қазақстан тұрақты, әділетті және даму болашағы айқын мемлекет ретінде жаңа сапалық деңгейге көтеріле алады [1,6].

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев. (2022). Әділетті Қазақстан: баршаға және әркімге. Астана: ҚР Президентінің баспасөз қызметі.
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі. (2024). Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі көрсеткіштері. Астана.
3. Сәбден О., Нұрқатова Л. (ред.). (2020). Қазақстан экономикасы: қазіргі жағдайы және даму үрдістері. Алматы: Қазақ университеті.
4. Құлпыбаев С. (2019). Қазақстан экономикасының макроэкономикалық талдауы. Алматы: Экономика баспасы.
5. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі. (2024). Макроэкономикалық шолу. Астана.
6. World Bank. (2024). Kazakhstan Economic Update. Washington, DC: World Bank.
7. UNDP Kazakhstan. (2023). Human Development Report: Kazakhstan. United Nations Development Programme.
8. OECD. (2022). Multi-dimensional Review of Kazakhstan: Towards Inclusive Growth. Paris: OECD Publishing.
9. Stiglitz J.E. (2012). The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. New York: W.W. Norton & Company.
10. Acemoglu D., Robinson J.A. (2012). Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York: Crown Business.
11. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. (2024). Қазақстан халқының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері. Астана.

Турсынғалиева Ж.Б., Тілеуқабыл С. 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ БОЙЫНША МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУЛЕР

Алғаш рет экономикалық қызметте маркетинг қоғамның экономикалық жүйесінің негізгі аясында үлкен маңызға ие болды. Әлемдік экономиканы жаһандандыру мен дүниежүзілік нарықта нақты және виртуалды тауарларды артық өндіру, сол сияқты артық қызмет көрсету, экономикалық қызмет субъектілерінің оларды өндіруге қарағанда, тауарлар мен қызмет көрсетулерді тұтынушыға дейін жеткізуде, көбінесе аса үлкен шығындар жұмсауына әкелетін болды.

Егер осыдан 50 жыл бұрын, нарықтар уақыттың көп бөлігінде тұрақты жағдайларда жұмыс жасаса, онда қазіргі қарқынды даму уақыты, құрылымы бойынша да, сол сияқты мазмұны бойынша да, тұрақты өзгерістер мен нарықтардың тұрақты трансформациялану дәуіріне айналды. Материалдық өмір деңгейінің артуымен біртегізде нарықтағы өнімдердің алуандығы молаяды және бұл, тұтынушылардың жеке талғамдары мен артықшылық берушіліктерін алдын ала анықтайды. Сондықтан, қарқынды нарықтардағы бәсекелестік күресте, сатып алушылар мен пайдаланушылардың барған сайын көбірек саралануы олардың қажеттіліктерін терең білмей табысқа жету мүмкін емес. Өндірілетін өнімдердің (бірінші кезекте азық-түлік тауарларының) бірсыпырасының материалдық-заттық құрамының алуандығы ұлғайып, техникалық тауарлар барған сайын күрделене түсіп, қатардағы сатып алушылар мен тұтынушылар үшін олардың жұмыс істеуін (және әсіресе сапасын) түсіну қиын бола түседі. Басқалай айтсақ, нарықта сенім білдіруші игіліктер барған сайын көбейіп, тәжірибелік игіліктер азая береді. Бұл өндірушіге/сатушыға (бір жағынан) және сатып алушыға/тұтынушыға (екінші жағынан) қолжетімді ақпараттардың асимметриясына әкеледі. [1].

Экономикалық салалар — агроөнеркәсіптік, қызмет көрсету саласы, тау-кен, энергетика, өңдеу өнеркәсібі және т.б. Қазақстан экономикасының әрбір саласы өзіндік ерекшеліктерге ие. Маркетингтік зерттеулердің мақсаттары:

1. Нарықтық сұранысты бағалау;
2. Бәсекелестерді талдау;
3. Тұтынушылардың мінез-құлқын зерттеу;
4. Баға саясатын қалыптастыру;
5. Жаңа өнімдер мен қызметтердің тиімділігін болжау [2, 4].

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде Қазақстан экономикасы негізінен шикізат секторына, әсіресе мұнай-газ өнеркәсібіне сүйене отырып дамыды. Бұл бағыт қысқа мерзімде елдің жалпы ішкі өнімінің өсуіне, экспорт көлемінің артуына және мемлекеттік бюджет кірістерінің ұлғаюына мүмкіндік берді. Алайда мұндай даму үлгісі экономиканың сыртқы нарық конъюнктурасына тәуелділігін күшейтіп, ұзақ мерзімді тұрақтылыққа белгілі бір қауіп төндірді. Әлемдік шикізат бағаларының құбылмалылығы экономикалық өсім қарқынына ғана емес, халықтың әлеуметтік жағдайына, жұмыспен қамту деңгейіне және мемлекеттік әлеуметтік бағдарламалардың жүзеге асырылуына да елеулі әсер етуде [5].

Ауыл шаруашылығы саласы Қазақстан үшін стратегиялық маңызды бағыттардың бірі. Маркетингтік зерттеулер ауыл шаруашылығы өнімдеріне ішкі және сыртқы нарықтағы сұранысты бағалауға, өнімді сақтау мен тасымалдау логистикасын жоспарлауға септігін тигізеді.

Соңғы жылдары Қазақстанда инновациялық технологияларды енгізу қарқынды дамуда. Цифрлық өнімдер мен қызметтер нарығын зерттеу арқылы:

1. Жаңа технологиялық трендтер мен тұтынушы технологиялық әдеттерін анықтауға;
2. Электрондық коммерцияны дамыту стратегияларын жобалауға;
3. Сандық шешімдердің экономикалық тиімділігін бағалауға болады [7].

Мемлекеттік бюджет есебінен зейнеткерлерді, мүгедектерді, асыраушыларынан айырылған және басқа да санаттағы тұрғындарды әлеуметтік жағынан қамтамасыз ету жүзеге асырылуда. Олардың барлығы 3,5 миллион адамнан асады. 2004 жылы 1999 жылмен салыстырғанда әлеуметтік қамтамасыз ету шығындары 1,5 есе көбейді. Бұл қазақстандықтардың кірісін айтарлықтай арттырды, оған мынадай өсім индикаторлары дәлел болады. 1999-2004 жылдары ең төменгі жалақы көлемі 2,5 есе; төменгі зейнетақы көлемі – 1,9 есе ; орташа жалақы – 2 есе ; орташа зейнетақы көлемі – 2 есе ; күнкөріс шегі – 1,5 есе ; орташа мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы көлемі – 1,3 есе өсті. Жаңа кезең - жаңа экономика [6, 3].

Қазақстандағы экономикалық салаларды маркетингтік тұрғыдан зерттеу — елдің ішкі және сыртқы нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі фактор. Өңдеу өнеркәсібі, агроөнеркәсіптік кешен және цифрлық сектордағы нарықтық конъюнктураны жүйелі талдау мемлекеттік стратегияларды тиімді іске асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, халықтың әлеуметтік жағдайы мен табысының артуы тұтынушылық сұраныстың сапалы өсуіне жағдай жасады. Осы орайда, маркетингтік құралдарды "жаңа экономика" талаптарына сай қолдану — өндіріс тиімділігін арттырып, экономиканы әртараптандырудың басты кепілі болып табылады

Әдебиет

1. <https://7kun.kz>
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі статистикалық деректері.
3. Kotler P., Keller K. Marketing Management. — Pearson, 2016.
4. Aaker D. Strategic Market Management. — Wiley, 2018.
5. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдаулары мен стратегиялары (2017–2025 жж.).
6. e-history.kz

Төлеукадырова А.Б., Алимжанова М.Ж., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Таттымбетова К.Т.

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қазіргі Қазақстан экономикасында ауыл шаруашылығы саласы стратегиялық маңызы бар және әлеуметтік тұрғыдан аса маңызды салалардың бірі болып табылады. Ауыл шаруашылығы халықты негізгі азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз етіп қана қоймай, елдің азық-түлік қауіпсіздігін сақтауда, ішкі нарықты тұрақтандыруда және экспорттық әлеуетті арттыруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар бұл сала ауылдық аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына, халықты жұмыспен қамтуға және ел экономикасының әртараптануына тікелей әсер етеді. Экономикалық теория тұрғысынан алғанда ауыл шаруашылығы ұлттық экономиканың базалық саласы ретінде қарастырылады. Классикалық экономикалық теория өкілдерінің пікірінше, ауыл шаруашылығы өндірісінің дамуы өнеркәсіп пен сауданың дамуына алғышарт жасайды. Себебі ауыл шаруашылығы өнімдерінің жеткілікті болуы ішкі сұранысты қанағаттандырып, экономиканың басқа салаларының тұрақты жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда аграрлық сектор қоғамдық қайта өндіру процесінің маңызды элементі болып табылады [1].

Ауыл шаруашылығы саласының ел экономикасындағы маңыздылығы оның бәсекеге қабілетті өнім өндіруімен тығыз байланысты. Нарықтық экономика жағдайында бәсекелестік негізгі реттеуші фактор болып табылады. Бәсекелестік өндірушілерді шығындарды азайтуға, өнім сапасын арттыруға, жаңа технологияларды енгізуге және тұтынушылардың сұранысын барынша қанағаттандыруға итермелейді. Нәтижесінде экономиканың жалпы тиімділігі артып, ұлттық өнімнің халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігі күшейеді [2]. Қазақстандағы бәсекелестік ортаның қалыптасуы экономикалық өсудің маңызды шарты болып табылады. Бұл бағытта «Қазақстан–2030» стратегиясында және ел Президентінің жолдауларында бәсекеге қабілетті экономика құру қажеттілігі атап көрсетілген [3]. Әсіресе Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру жағдайында отандық ауыл шаруашылығы өнімдерінің сапасы мен бәсекелік артықшылықтарын арттыру аса өзекті мәселе болып отыр. Өнімнің бәсекеге қабілеттілігі көпқырлы ұғым болып табылады және ол баға, сапа, сервис, жарнама, өткізу арналары, жеткізу мерзімдері сияқты көптеген факторлармен анықталады. Осы факторлардың ішінде сапа басты орын алады. Сапа – өнімнің тұтынушы қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетін сипаттайтын негізгі көрсеткіш.

Қазақстанда ауыл шаруашылығы өсіп, дамып келе жатқан экономика саласы болып табылады. 2025 жылдың 10 айында агроөндіріс көлемі шамамен 8,1 трлн теңгеге дейін өсіп, бұрынғы кезеңдерге қарағанда шамамен 5,4 % өсім көрсеткен, бұл ауыл шаруашылығында белсенді даму бар екенін көрсетеді. Өндірілген тамақ өнімдерінің көлемі жоғарылауда, оның ішінде азық-түлік өндірісі де артқан. Экспорт та белсенді дамуда — ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорттық көрсеткіші 4,7 млрд доллар шамасында. Әсіресе мал шаруашылығы мен егін шаруашылығы өнімдерінің экспортқа шығуы кеңейіп жатыр. Бұл сала көптеген елдерге, соның ішінде ЕО, Қытай, Жапония, Корея секілді бағыттарға экспортталуда [4].

Өндіріс пен экспорт:

- Жалпы ауыл шаруашылығы өнімдері мен азық-түлік өндірісі өсуде, өндіріс көлемі артты;
- Қазақстан астық экспортында дәстүрлі үлкен ойыншы, биылғы жаңа өнім экспорты 3,9 млн тоннаға дейін өсті және осы бағытта 45-ке жуық елмен келісімдер жүргізілуде;

Мал шаруашылығы:

- Мал шаруашылығы жалпы агроөндірістің шамамен 39 %-ын құрайды, және оның өнімдері (ет, сүт) өсу трендінде;

- Мал саны мен өндіріс көлемі, мысалы, сүт пен ет өндірісі де артқан, бұл ішкі тұтыну мен экспортқа мүмкіндік береді;

Мемлекеттік қолдау және жоспарлар:

- 2026–2030 жылдарға арналған жануар шаруашылығын дамыту жоспары қабылданған, ол мал басын көбейту, өнімділікті арттыру және экспортты дамытуға бағытталған;

- Мемлекет ауыл шаруашылығын цифрландыру, жаңа технологиялар енгізу және ауыл шаруашылық өнімдерін терең өңдеуді дамыту сияқты шараларды қолдауда;

Микроэкономикалық факторларға кәсіпорын деңгейіндегі басқару тиімділігі, өндірістік ресурстарды пайдалану, маркетингтік қызметті ұйымдастыру және кадрлық саясат жатады. Тәжірибе көрсеткендей, нарық жағдайында табысты жұмыс істейтін кәсіпорындар маркетинг қызметіне ерекше көңіл бөледі. Маркетинг тұтынушы сұранысын зерттеуге, өнімді дұрыс позициялауға және өткізу нарықтарын кеңейтуге мүмкіндік береді [5]. Өнімнің бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторлар макроэкономикалық және микроэкономикалық болып бөлінеді. Макроэкономикалық факторларға мемлекеттің аграрлық саясатты жүзеге асыруы, салық және кеден жүйесі, субсидиялау бағдарламалары, әлеуметтік тұрақтылық деңгейі жатады. Қазақстанда ауыл шаруашылығын қолдау мақсатында бірқатар мемлекеттік бағдарламалар қабылданған, соның ішінде «Сапа» бағдарламасы және агроөнеркәсіптік кешенді дамыту тұжырымдамалары бар [6].

Қорытындылай келе, ауыл шаруашылығы Қазақстан экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі салалардың бірі болып табылады. Аграрлық сектордың дамуы өнім сапасын арттыру, бәсекеге қабілетті өнім өндіру, мемлекеттік қолдау тетіктерін тиімді пайдалану және маркетингтік басқаруды жетілдіру арқылы жүзеге асады. Бұл өз кезегінде елдің экономикалық қауіпсіздігін нығайтып, халықтың әл-ауқатын арттыруға және Қазақстанның әлемдік нарықтағы беделін көтеруге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда Қазақстанның ауыл шаруашылығы тұрақты өсу жолында, өндіріс көлемі артып, экспорт және өңдеу әлеуеті кеңейіп келеді. Мал шаруашылығында өсім байқалады, ал егіншілікте экспорт көлемі жоғары. Мемлекеттік жоспарлар агросаланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мен өндірісті модернизациялауға бағытталған.

Әдебиет

1. Сағадиев К. А. Қазақстан экономикасы. – Алматы: Экономика, 2018. – 312 б.
2. Әшімбаев М. С. Аграрлық экономиканың негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 256 б.
3. Баймұратов Ө. Б. Экономикалық өсу және мемлекеттік реттеу. – Алматы: Ғылым, 2017. – 280 б.
4. Astanatimes жаңалықтар сайты
5. Назарбаев Н. Ә. Қазақстан–2030: Барлық Қазақстандықтардың өркендеуі, қауіпсіздігі және хал-ауқатының артуы. – Астана, 2000.
6. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі. Агроөнеркәсіптік кешенді дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2021.

Тұңғышбаева А.С, 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші э.ғ.м., аға оқытушы Таттымбетова К.Т.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӘСПКЕРЛІК: ДАМУ ДИНАМИКАСЫ, МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Кәсіпкерлік – кез келген мемлекеттің экономикалық дамуының негізгі қозғаушы күші. Нарықтық экономика жағдайында кәсіпкерлік тек табыс табу құралы ғана емес, сонымен қатар жаңа жұмыс орындарын ашу, инновация енгізу және бәсекеге қабілеттілікті арттыру механизмі болып табылады. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін жоспарлы экономикадан нарықтық жүйеге көшу арқылы кәсіпкерлік саласын дамытуға басымдық берді. Бүгінгі таңда шағын және орта бизнес (ШОБ) ел экономикасының маңызды секторына айналды.

Бұл мақалада Қазақстандағы кәсіпкерліктің даму динамикасы, оның қазіргі мүмкіндіктері мен негізгі қиындықтары талданады.

1. Қазақстандағы кәсіпкерліктің даму динамикасы

2. Қазақстанда кәсіпкерліктің дамуы бірнеше кезеңнен өтті:

Нарықтық қатынастардың қалыптасу кезеңі (1990–2000 жж.)

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында экономикалық дағдарыс, инфляция және өндірістің құлдырауы байқалды. Осы кезеңде жекешелендіру процесі жүргізіліп, жеке меншікке негізделген бизнес құрылымдар пайда болды. Көптеген азаматтар сауда және делдалдық қызметке бет бұрды.

Тұрақтану және институционалдық даму кезеңі (2000–2015 жж.)

Мемлекет кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған бағдарламалар қабылдай бастады. Соның ішінде «Даму» қоры құрылып, жеңілдетілген несиелеу жүйесі енгізілді. Инфрақұрылым жақсарып, заңнамалық база нығайтылды.

Цифрландыру және инновациялық даму кезеңі (2015 жылдан бері)

Соңғы жылдары цифрлық экономикаға көшу үрдісі күшейді. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында электронды сауда, онлайн қызметтер және IT стартаптар дамуда. Кәсіпкерлер үшін салықтық есептілікті тапсыру, тіркеу және лицензия алу процестері жеңілдетілді.

Бүгінде шағын және орта бизнестің ЖІӨ-дегі үлесі айтарлықтай артты және миллиондаған адамды жұмыспен қамтып отыр.

Қазақстандағы кәсіпкерлік ортаның дамуына бірқатар оң факторлар әсер етеді:

1. Мемлекеттік қолдау

Мемлекет кәсіпкерлерге гранттар, субсидиялар, жеңілдетілген несиелер ұсынады. Арнайы экономикалық аймақтарда салықтық жеңілдіктер қарастырылған.

2. Географиялық орналасу

Қазақстан Еуропа мен Азия арасындағы транзиттік көпір қызметін атқарады. Бұл логистика, сауда және экспорт бағытындағы бизнес үшін үлкен мүмкіндік береді.

3. Цифрлық технологиялардың дамуы

Интернеттің кең таралуы онлайн бизнес ашуға жол ашты. Өлеуметтік желілер арқылы сауда жасау, маркетплейстерде жұмыс істеу кәсіпкерлер үшін қолжетімді бола түсті.

4. Жастар кәсіпкерлігінің артуы

Соңғы жылдары жастар арасында стартап мәдениеті дамып келеді. Университеттерде кәсіпкерлікке бағытталған бағдарламалар енгізілуде.

Кәсіпкерліктің негізгі қиындықтары:

1. Дегенмен, кәсіпкерлік саласында бірқатар мәселелер сақталуда:

2. Қаржыландыруға қолжетімділіктің шектеулілігі

Көптеген шағын кәсіпкерлер үшін банктік несиелердің пайыздық мөлшерлемесі жоғары. Кепілдік мүлктің болмауы да қиындық туғызады.

3. Бәсекелестіктің күшеюі

Нарықта бәсекелестік артып келеді. Ірі компаниялармен бәсекелесу шағын бизнеске оңай емес.

4. Экономикалық тұрақсыздық

Валюта бағамының өзгеруі, инфляция деңгейі кәсіпкерлік табысқа әсер етеді.

5. Көлеңкелі экономиканың болуы

Кейбір кәсіпкерлердің заңсыз қызметі адал бәсекеге кедергі келтіреді.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы кәсіпкерлік ел экономикасының маңызды тірегіне айналды. Соңғы жылдары даму динамикасы оң бағытта болғанымен, қаржыландыру, бәсекелестік және экономикалық тұрақсыздық сияқты мәселелер өзекті күйінде қалып отыр.

Алдағы уақытта кәсіпкерлікті дамыту үшін:

- инновациялық жобаларды қолдау,
- салықтық жүктемені оңтайландыру,
- қаржыландыру механизмдерін жетілдіру,
- білім беру және кәсіпкерлік мәдениетті арттыру маңызды.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан халқының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері. Астана.

Украинский М.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

АЛГОРИТМИЧЕСКОЕ ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РЫНОЧНЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

В последние годы цифровые платформы стали ключевыми участниками рыночных процессов, оказывая значительное воздействие на динамику цен. Алгоритмическое ценообразование, основанное на применении машинного обучения и анализа больших данных, позволяет компаниям гибко корректировать стоимость товаров и услуг в зависимости от поведения потребителей, спроса и активности конкурентов. Данный подход становится особенно заметным в сфере онлайн-сервисов и подписочных моделей, где стоимость изменяется более динамично, чем в традиционном офлайн-секторе [1].

Алгоритмы стремятся максимизировать прибыль, прогнозируя готовность потребителя платить. В результате цена формируется не только из себестоимости и рыночного равновесия, но и из анализа пользовательской активности. Это способствует появлению так называемого «персонализированного ценообразования», при котором разные пользователи могут видеть разные цены на идентичные услуги. Подобная практика снижает прозрачность рыночных процессов и создаёт риск уменьшения конкуренции [2].

Влияние алгоритмического ценообразования проявляется не только в цифровых подписках, но и в ряде других отраслей. Например, в электронной коммерции динамическое ценообразование позволяет онлайн-магазинам оперативно менять цены в зависимости от спроса, сезонности, наличия конкурентов и поведения пользователей на сайте. В туристическом секторе алгоритмы корректируют стоимость авиабилетов и гостиничных номеров в режиме реального времени, что повышает прибыль компаний, но создаёт неопределённость для потребителей.

В случае Казахстана влияние алгоритмического ценообразования наиболее заметно в сегменте цифровых подписок на медиа-контент, облачные сервисы, программное обеспечение. Согласно данным Агентства по защите и развитию конкуренции РК и аналитических сервисов рынка, стоимость подписок на популярные платформы демонстрирует устойчивую тенденцию роста, особенно в период 2021–2023 гг., что связано с увеличением спроса и усилением зависимости пользователей от цифровых сервисов.

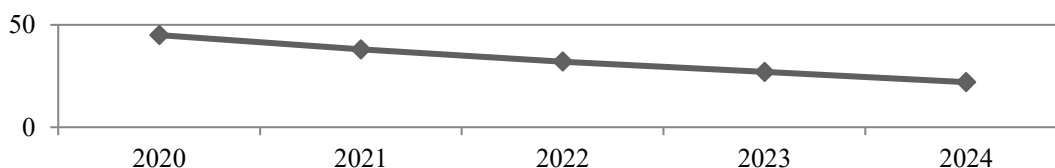

Рисунок 1. Стоимость цифровых подписок, %

Данные показывают резкий скачок в 2022 году, что объясняется как внешнеэкономическими факторами, так и оптимизацией алгоритмов ценообразования платформ, которые адаптировали предложения под растущий спрос. Значения последующих лет отражают постепенное стабилизирование, но полное возвращение к докризисным значениям не произошло.

Таблица 2

Пример персонализированного ценообразования

Пользователь	Базовая цена, \$	Индивидуальная цена, \$
User1	10	12
User2	10	9
User3	10	11

Эта таблица демонстрирует, как алгоритмы могут подстраивать цену под конкретного пользователя, анализируя его активность и готовность платить. Такие механизмы увеличивают прибыль платформ, но снижают прозрачность рынка и могут создавать риск дискриминации пользователей по цене.

Алгоритмическое ценообразование также влияет на конкурентную среду. Компании, обладающие большим объемом данных и технологическими возможностями, получают преимущество над мелкими участниками рынка. Это может приводить к концентрации рынка и усилению монопольного положения крупных платформ. Для малого и среднего бизнеса усложняется прогнозирование спроса и формирование конкурентных предложений, что требует адаптации бизнес-моделей и внедрения новых стратегий ценообразования.

В условиях активного распространения алгоритмических моделей государственная политика должна быть направлена на повышение прозрачности принципов формирования цен и усиление контроля над цифровыми платформами. Регуляторные органы в ряде стран уже начинают внедрять требования к раскрытию логики работы алгоритмов, мониторинг динамического ценообразования и предотвращению ценового сговора, реализуемого искусственно через автоматизированные системы [3]. Дополнительно, разработка стандартов прозрачности и этики использования алгоритмов позволит снизить риски дискриминации пользователей и защитить интересы потребителей.

Таким образом, алгоритмическое ценообразование становится значимым фактором трансформации рыночной конкуренции, влияя на структуру цен, прозрачность рынка и стратегические решения компаний. Для устойчивого развития цифровой экономики необходим комплексный подход к регулированию, включая мониторинг, раскрытие алгоритмов и поддержку малых и средних предприятий в условиях растущей технологической конкуренции.

Литература

1. Еремекбаева Ж.М. Цифровая экономика и трансформация рыночных механизмов // Экономика и статистика. – 2021.
2. Киселев А.В. Персонализированное ценообразование в условиях цифровых платформ // Вестник экономики. – 2022.
3. OECD. Algorithms and Competition Policy. – Paris, 2023.

Ундикерова Д.Е., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD қауымдастырылған профессор Құттыбаева Н.Б.

**АЙМАҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ШОБ
БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ФАКТОРЛАРЫ**

Қазіргі жағдайда аймақтық экономикалардың тұрақты дамуы шағын және орта бизнестің (ШОБ) тиімді қызмет етуімен тығыз байланысты. ШОБ тек қана жұмыс орындарын құрушы сектор емес, сонымен қатар экономиканы әртараптандырудың, инновацияны енгізудің және ішкі нарықтың икемділігін арттырудың негізгі факторы болып табылады.

Қарағанды облысы – өнеркәсіптік әлеуеті жоғары, алайда экономикалық құрылымы дәстүрлі салаларға тәуелді өңір. Осындай жағдайда ШОБ-тың бәсекеге қабілеттілігін арттыру аймақ экономикасының тұрақтылығын қамтамасыз етудің, өндірістік тәуелділікті азайтудың және жаңа экономикалық белсенділік нүктелерін қалыптастырудың маңызды құралына айналады.

Бүгінгі таңда ШОБ дамуына кедергі келтіретін институционалдық, қаржылық, инфрақұрылымдық және технологиялық шектеулер сақталуда. Сондықтан бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыратын факторларды кешенді бағалау аймақтық саясатты жетілдіру, кәсіпкерлікті қолдау тетіктерін оңтайландыру және экономикалық өсім сапасын арттыру тұрғысынан ғылыми әрі практикалық маңызға ие.

Қарағанды облысының экономикасында шағын және орта бизнес (ШОБ) секторы аймақтың әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды құрылымдық элементтердің бірі болып табылады. Өңірдің өнеркәсіптік бағыттылығына қарамастан, соңғы жылдары кәсіпкерлік белсенділіктің артуы ШОБ үлесінің біртіндеп кеңеюіне ықпал етуде.

ШОБ дамуының қазіргі жағдайын бағалау үшін негізгі экономикалық көрсеткіштер ретінде жұмыс істеп тұрған субъектілер саны, ШОБ-та жұмыспен қамтылғандар үлесі, өндірілген өнім (жұмыс, қызмет) көлемі, жалпы өңірлік өнімдегі (ЖӨӨ) үлесі, инвестициялық белсенділік және салалық құрылымы қарастырылады.

Өңірде тіркелген және белсенді жұмыс істейтін ШОБ субъектілерінің саны кәсіпкерлік ортаның жандануын көрсетеді. Бұл көрсеткіштің өсуі нарықтық мүмкіндіктердің кеңеюін және халықтың кәсіпкерлік бастамасының күшеюін білдіреді. Сонымен қатар, ШОБ секторында жұмыспен қамтылғандар санының артуы еңбек нарығын тұрақтандыруға және халық табысының қалыптасуына оң әсер етеді.

Өндірілген өнім мен көрсетілген қызмет көлемі ШОБ-тың экономикалық тиімділігінің негізгі индикаторы болып табылады. Қарағанды облысында ШОБ негізінен сауда, қызмет көрсету, құрылыс, көлік-логистика және өңдеу өнеркәсібінің жекелеген бағыттарында шоғырланған. Бұл салалар аймақтық экономиканың икемді сегменттерін қалыптастырып, ірі өнеркәсіп кәсіпорындарын толықтыратын қызмет атқарады.

Жалпы өңірлік өнімдегі ШОБ үлесі аймақ экономикасының әртараптану деңгейін сипаттайды. Егер бұл үлес өссе, онда өңірдің экономикалық құрылымы теңгерімді сипат ала бастайды. Алайда өнеркәсіптік аймақ ретінде Қарағанды облысында ірі кәсіпорындардың басымдығы сақталып отырғандықтан, ШОБ үлесінің жеткілікті деңгейге жетпеуі әлі де өзекті мәселе болып отыр.

Инвестициялық белсенділік те ШОБ дамуының маңызды көрсеткіші. Негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі кәсіпорындардың жаңғыртуға, технологиялық жаңартуға және өндірістік қуатты кеңейтуге дайындығын көрсетеді. Бұл өз кезегінде олардың ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Жалпы алғанда, Қарағанды облысындағы ШОБ секторы даму динамикасына ие болғанымен, оның құрылымдық теңгерімсіздігі, өндірістік бағыттағы кәсіпорындардың үлесінің төмендігі және инновациялық белсенділіктің жеткіліксіздігі байқалады. Сондықтан ШОБ дамуын сипаттайтын экономикалық көрсеткіштерді талдау өңірлік кәсіпкерлік саясатын жетілдірудің және бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Қарағанды облысындағы шағын және орта бизнес (ШОБ) секторы аймақ экономикасының маңызды құрамдас бөлігі болғанымен, оның бәсекелік әлеуетін толық жүзеге асыруға бірқатар жүйелі кедергілер әсер етуде. Бұл мәселелер кәсіпорындардың нарықтағы орнына, тиімділігіне және тұрақты даму мүмкіндіктеріне тікелей ықпал етеді.

Бірінші кезекте, қаржылық ресурстарға қолжетімділіктің шектеулілігі өзекті болып отыр. Көптеген ШОБ субъектілері үшін банктік несиелердің пайыздық мөлшерлемесінің жоғарылығы, кепілдік мүлік талаптарының күрделілігі және ұзақ мерзімді қаржыландырудың жетіспеуі инвестициялық белсенділікті төмендетеді. Нәтижесінде кәсіпорындар өндірісті жаңғыртуға және технологиялық жаңартуға жеткілікті қаражат бөле алмайды.

Екінші мәселе – инфрақұрылымдық теңсіздік. Өңірдің жекелеген аудандарында өндірістік, көліктік және цифрлық инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы ШОБ субъектілерінің логистикалық шығындарын арттырып, нарыққа шығу мүмкіндіктерін шектейді. Бұл әсіресе ауылдық және моноқалаларда айқын көрінеді.

Үшіншіден, технологиялық артта қалушылық және инновациялық белсенділіктің төмендігі байқалады. Көптеген кәсіпорындар дәстүрлі технологияларды қолданады, цифрландыру деңгейі төмен, ғылыми-зерттеу нәтижелерін өндіріске енгізу тәжірибесі әлсіз. Бұл олардың өнім сапасы мен өнімділігі бойынша бәсекелік артықшылық қалыптастыруын қиындатады.

Сонымен қатар, нарықтық шектеулер де маңызды рөл атқарады. Аймақта ірі өнеркәсіп кәсіпорындарының басымдығы ШОБ үшін нарықтық бәсекені күшейтеді, ал жергілікті кәсіпорындардың сыртқы нарықтарға шығу мүмкіндіктері шектеулі болып қалуда.

Осылайша, қаржылық, инфрақұрылымдық, технологиялық, кадрлық және институционалдық сипаттағы мәселелердің жиынтығы Қарағанды облысындағы ШОБ-тың бәсекелік позицияларын әлсірететін негізгі факторлар болып табылады.

Жүргізілген талдау Қарағанды облысының аймақтық экономикасында шағын және орта бизнес (ШОБ) секторының стратегиялық маңызға ие екенін көрсетті. ШОБ өңір экономикасын әртараптандырудың, еңбек нарығын тұрақтандырудың және ішкі экономикалық белсенділікті арттырудың негізгі тетіктерінің бірі болып табылады. Дегенмен, оның бәсекеге қабілеттілік деңгейі өңірдің өнеркәсіптік құрылымының басымдығына, инфрақұрылымдық ерекшеліктеріне және институционалдық орта жағдайына тәуелді қалыптасуда.

Зерттеу нәтижелері ШОБ бәсекеге қабілеттілігін айқындайтын факторлардың көпқырлы екенін дәлелдеді. Қаржылық қолжетімділік, инфрақұрылым сапасы, технологиялық даму деңгейі, кадрлық әлеует және басқару ортасының тиімділігі кәсіпорындардың нарықтағы орнына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, аймақта ірі өнеркәсіп субъектілерінің басымдығы шағын кәсіпорындар үшін бәсекелік қысымды күшейтіп, олардың нарықтық үлесін кеңейтуін шектейді.

Анықталған мәселелер жүйелі сипатқа ие болғандықтан, оларды шешу кешенді аймақтық саясатты талап етеді. ШОБ-ты қаржыландыру тетіктерін жетілдіру, өндірістік және цифрлық инфрақұрылымды дамыту, инновациялық белсенділікті ынталандыру, кадрлық әлеуетті күшейту және әкімшілік кедергілерді азайту бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізгі бағыттары болып табылады.

Осылайша, Қарағанды облысындағы ШОБ-тың бәсекеге қабілеттілігін арттыру өңір экономикасының тұрақты дамуын қамтамасыз етуге, экономикалық құрылымды теңгерімдеуге және ұзақ мерзімді әлеуметтік-экономикалық өсімге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Варавин Е. В. и др. Оценка потенциала развития шеринговой экономики в регионах Казахстана через призму цифровой трансформации // Экономика региона. – 2025. – Т. 21. – №. 4. – С. 999-1015.

ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУҒА ӘСЕРІН ТАЛДАУ

Қазіргі әлемдік экономикада демографиялық үрдістер мемлекеттердің ұзақ мерзімді даму траекториясын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып отыр. Халық санының өзгеруі, жас құрылымы, урбанизация деңгейі, көші-қон үдерістері және еңбекке қабілетті тұрғындардың үлесі экономикалық өсімге тікелей ықпал етеді. Сондықтан демография мен экономикалық даму арасындағы өзара байланысты талдау стратегиялық жоспарлау мен мемлекеттік саясатты қалыптастыруда ерекше маңызға ие.

Демографиялық факторлардың экономикалық дамуға әсерін түсіндіруде «демографиялық ауысу» теориясы кеңінен қолданылады. Бұл теорияға сәйкес, елдер туу мен өлім-жітім көрсеткіштерінің өзгеруі арқылы бірнеше кезеңнен өтеді. Алғашқы кезеңде туу мен өлім деңгейі жоғары болады, ал индустрияландыру мен урбанизация барысында өлім көрсеткіші төмендеп, халық саны қарқынды өседі. Кейінгі кезеңдерде туу деңгейі де азайып, халықтың қартаю үдерісі басталады. Әрбір кезең экономикалық құрылым мен еңбек нарығына әртүрлі әсер етеді.

Еңбекке қабілетті халықтың үлесінің артуы экономикалық өсімге оң ықпал ететін маңызды факторлардың бірі болып саналады. Бұл құбылыс «демографиялық дивиденд» деп аталады. Егер елде еңбек жасындағы тұрғындар саны жоғары болса және олар сапалы білім мен жұмыспен қамтылса, өндіріс көлемі артып, ішкі сұраныс күшейеді. Дүниежүзілік банктің зерттеулеріне сәйкес, Шығыс Азия елдерінің экономикалық серпіні демографиялық дивидендпен тығыз байланысты болған (World Bank, 2024). Дегенмен бұл артықшылық автоматты түрде жүзеге аспайды; тиімді білім беру, денсаулық сақтау және еңбек нарығы саясаты қажет.

Халық санының шамадан тыс өсуі экономикалық жүйеге жүктемені арттыруы мүмкін. Егер жаңа жұмыс орындары жеткілікті деңгейде құрылмаса, жұмыссыздық өсіп, әлеуметтік теңсіздік күшейеді. Әсіресе дамушы елдерде жастардың үлесінің жоғары болуы «жастар толқыны» феноменін қалыптастырады. Мұндай жағдайда экономикалық саясат жастарды еңбек нарығына тиімді енгізуге бағытталуы тиіс. Халықаралық еңбек ұйымының деректеріне сәйкес, жастар жұмыссыздығы экономикалық тұрақсыздық пен әлеуметтік шиеленіске алып келуі мүмкін (ILO, 2024).

Керісінше, халықтың қартаюы да экономикалық дамуға өзіндік әсер етеді. Дамыған елдерде туу көрсеткішінің төмендеуі мен өмір сүру ұзақтығының артуы еңбекке қабілетті тұрғындар үлесінің қысқаруына әкелуде. Бұл зейнетақы жүйесіне, денсаулық сақтау шығындарына және мемлекеттік бюджетке қосымша қысым түсіреді. OECD ұйымының 2025 жылғы есебінде халықтың қартаюы экономикалық өсім қарқынын баяулататын факторлардың бірі ретінде қарастырылады (OECD, 2025). Сондықтан көптеген елдер зейнет жасын арттыру, еңбек өнімділігін көтеру және көші-қон саясатын жетілдіру арқылы демографиялық теңгерімді сақтауға ұмтылуда.

Урбанизация деңгейі де экономикалық дамуға елеулі ықпал етеді. Қалалар экономикалық белсенділіктің, инновация мен инвестицияның орталығы болып табылады. Урбанизация өндіріс пен қызмет көрсету саласының дамуына, инфрақұрылымның жетілдірілуіне және еңбек нарығының әртараптануына жағдай жасайды. Алайда бақылаусыз урбанизация тұрғын үй тапшылығы, көлік мәселелері және экологиялық қиындықтар сияқты проблемаларды туындатуы мүмкін. Біріккен Ұлттар Ұйымының деректеріне сәйкес, 2025 жылға қарай әлем халқының 56%-дан астамы қалаларда өмір сүреді (UN DESA, 2024). Бұл

үрдіс экономикалық саясатта қалалық инфрақұрылымды тұрақты дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Көші-қон үдерістері де демографиялық фактор ретінде экономикалық дамуға айтарлықтай әсер етеді. Еңбек миграциясы жұмыс күшінің жетіспеушілігін толықтырып, еңбек нарығындағы теңгерімді қамтамасыз етуі мүмкін. Сонымен қатар мигранттардың жіберетін қаржылай аударымдары (ремиттенстер) көптеген елдер үшін маңызды табыс көзіне айналған. Халықаралық валюта қорының мәліметтері бойынша, кейбір дамушы елдерде сыртқы аударымдар ЖІӨ-нің елеулі үлесін құрайды (IMF, 2024). Дегенмен көші-қонды тиімді басқару әлеуметтік бейімделу мен еңбек құқықтарын қорғау мәселелерін ескеруді талап етеді.

Қорытындылай келе, демографиялық факторлар экономикалық дамудың маңызды детерминанттары болып табылады. Халық санының динамикасы, жас құрылымы, урбанизация, көші-қон және адам капиталының сапасы экономикалық өсімнің сипаты мен қарқынын айқындайды. Демографиялық дивидендті тиімді пайдалану немесе халықтың қартаюы жағдайында экономикалық тұрақтылықты сақтау мемлекеттердің стратегиялық саясат жүргізу қабілетіне байланысты. Сондықтан демографияны экономикалық жоспарлаудың орталық элементі ретінде қарастыру заманауи даму моделінің ажырамас бөлігі болып табылады.

Әдебиет

1. World Bank. (2024). *World Development Report 2024: Demographic Change and Development*. <https://www.worldbank.org>
2. OECD. (2025). *Ageing and Economic Growth Report 2025*. <https://www.oecd.org>
3. International Labour Organization (ILO). (2024). *Global Employment Trends for Youth 2024*. <https://www.ilo.org>
4. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (2024). *World Population Prospects 2024*. <https://population.un.org>

Усумбекова А.Б, Сайдалиева Д.Н., Э-23-1к (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші- э.ғ.м., аға оқытушы Кожабатчина Г.М.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҰЙЫМДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

Қазіргі жаһандану заманында экономикалық бәсеке күннен-күнге қаталдануда. Бұл жағдайда ұйымдардың ұзақ мерзімді табысты болуына тек қаржылық көрсеткіштер немесе дәстүрлі басқару тәсілдері жеткіліксіз. Ұйымдардың стратегиялық тиімділігі, нарыққа бейімделу жылдамдығы және инновациялық мүмкіндіктері қазіргі заманғы бәсекеге қабілеттіліктің негізгі құрамдастары болып табылады. Инновациялық менеджмент — ұйымның ішкі әлеуетін сыртқы нарықтық талаптармен үйлестіретін басқару жүйесі ретінде бәсекеге қабілеттілікті арттырудағы басты құралдардың бірі.

Инновациялық менеджментті заманауи теориялар мен тәжірибе “жаңа идеяларды жасау және қолдану үдерісі” ретінде қарастырады. Бұл үдеріс жаңа өнімдер, қызметтер, бизнестің ішкі операциялары, ұйымдық құрылым және технологиялардың енгізілуін қамтиды. Инновациялық менеджменттің негізгі мақсаты – ұйымның өзгеріп отыратын сыртқы ортаға тез жауап беру қабілетін арттыру және тұрақты бәсекелік артықшылық қалыптастыру.

Ғаламдық зерттеулер көрсеткендей, инновациялық менеджмент ұйымның бәсекеге қабілеттілігіне тікелей оң әсер етеді. Мысалы, 2025 жылы жарық көрген зерттеулердің бірі көрсеткендей, инновациялық менеджмент жүйелерінің тиімділігі жаһандық инновациялар

индексінің (Global Innovation Index) нәтижелерімен корреляцияланған және ол ұйымның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін айтарлықтай арттырады.

Инновациялық менеджмент ұйымдарға үш негізгі артықшылық береді. Біріншіден, өнімдік инновациялар ұйымның нарықтағы бағытын айқындауға мүмкіндік береді. Жаңа немесе жетілдірілген өнім шығару — тек тұтынушы сұранысын қанағаттандыру ғана емес, сонымен қатар баға және сапа бойынша бәсекелік артықшылықты қамтамасыз ету құралы. Екінші жағынан, үдерістік инновациялар ұйымның операциялық тиімділігін күшейтеді. Бұл шығындарды төмендетуге, өндіріс уақытын қысқартуға және өнімдік сапаны арттыруға мүмкіндік береді. Үшінші жағынан, менеджменттің инновациялық тәсілдері, әсіресе стратегиялық жоспары бар ұйымдар, ұзақ мерзімді бәсекелік артықшылыққа ие болады.

2025 жылғы зерттеулердің бірі инновациялық белсенділіктің ұйымның бәсекеге қабілеттілігіне әсерін талдаған. Зерттеушілер жаңа технологияларды, автоматтандыру және жасанды интеллектті енгізудің тиімділігін анықтап, инновацияны енгізбеген ұйымдармен салыстырғанда инновацияны белсенді қолданатын ұйымдардың нарықтағы жағдайлары айтарлықтай жоғары екенін анықтады. Бұл зерттеулер ұйымдардың жалпы тиімділігі мен инновациялық өнімнің нарықтағы үлесін арттыруға мүмкіндік беретін инновациялық менеджментті қолдау қажеттілігін дәлелдейді.

Инновациялық менеджменттің бәсекеге қабілеттілікке әсерінің тағы бір маңызды құрамдасы — ұйымдардың стратегиясы. Тиімді инновациялық стратегиясыз енгізілген жаңалықтар күтілген нәтижеге қол жеткізе алмайды. Инновациялық стратегия ұйымның мақсаттары мен инновация бағыттарын нақты айқындап, ресурстарды тиімді бөлуге жағдай жасайды. Стратегиялық инновация тәжірибесі көрсеткендей, компаниялар инновациялық жобаларды жетілдіру үшін өздерінің стратегиялық жоспарларында технологиялық тенденцияларды, нарықтық трендтерді және тұтынушылардың болашақ сұраныстарын ескеруі тиіс.

Сонымен қатар жобалық басқару тәсілдері инновациялық менеджменттің бәсекеге қабілеттілікке әсерін күшейтеді. 2025 жылғы зерттеулердің бірі жобалық менеджмент әдістерін инновациялармен тығыз байланыстырудың тиімділігін атап өтті. Бұл зерттеу Agile, Lean сияқты икемді жобалық басқару тәсілдері инновациялық шешімдерді жылдам енгізуге мүмкіндік беретіндігін және бұл ұйымның нарықтық жауап беру жылдамдығын арттыратынын көрсетеді. Әсіресе бәсекеге қабілеттілікті нығайтуда жобалық әдістер ұйымның инновацияларды системалы түрде басқаруына ықпал етеді, бұл өз кезегінде өнімділік пен нарыққа бейімделуді жақсартады.

2025 жылғы халықаралық зерттеулердің бірі — инновация стратегиялары мен ұйым бәсекеге қабілеттілігі арасындағы байланысқа арналған мақалалар. Оның нәтижелері көрсеткендей, ұйымдық инновациялық стратегиялар толық және жүйелі түрде жүзеге асырылған жағдайда ұйымдар жоғары өнімділік, икемділік және ұзақ мерзімді экономикалық табысқа жетеді. Бұл зерттеу стратегиялық инновацияны басқарудың маңыздылығын көрсетеді және ұйымның sadece технологияны енгізуден гөрі инновацияны басқару стратегиясын дұрыс құру қажет екенін дәлелдейді.

Стандартталған инновациялық менеджмент жүйелерінің ықпалы да зерттелуде. Мәселен, 2024 жылдың соңында жарияланған зерттеу стандартталған инновациялық жүйелердің инновациялық нәтижелерге әсерін талдап, олардың инновациялық қабілеттілік пен инновациялық өнімділікке оң әсерін көрсеткен. Бұл да ұйымның инновациялық әлеуетін күшейтуге мүмкіндік беретін жүйелі тәсілдің маңыздылығын айқындайды.

Қорытындылай келе, инновациялық менеджмент — бәсекеге қабілеттілікті арттырудың стратегиялық құралы. Инновацияны тиімді басқару ұйымдарға нарықта тез бейімделу, жаңа мүмкіндіктерді пайдалану және тұрақты даму стратегиясын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. 2025 жылғы зерттеулер инновациялық менеджменттің тек технологияны енгізумен шектелмей, сонымен қатар ұйымның стратегиялық көзқарасын, мәдениетін және басқарушылық жүйесін қамтитынын көрсетеді, және сол себепті ол ұйымның қазіргі заманғы бәсекеге қабілеттілігінің басты факторы болып қала береді.

Әдебиет

1. Umarova N. “Effectiveness of Innovation Management Systems” (2025). *Innovation Science and Technology Journal*. [EFFECTIVENESS OF INNOVATION MANAGEMENT SYSTEMS](#)
2. Irwan I.T.B., Dino P., Femmy S.S. “The Role of Innovation Management on Maintaining a Competitive Edge” (2025). *The Journal of Academic Science*.
3. Zhou C., Kupeshova S. “Innovative Activity and Its Impact on Improving Enterprise Competitiveness” (2025). *Foundations and Trends in Research*.

Фагамиев Р., студент 1-го курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПРИОРИТЕТЫ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В ДОСТИЖЕНИИ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Современное развитие национальной экономики невозможно без эффективно функционирующего финансово-кредитного сектора. В условиях глобализации, нестабильности мировых рынков и усиления внешних экономических вызовов возрастает роль государства в формировании устойчивой финансовой системы. Для Республики Казахстан финансово-кредитный сектор является одним из ключевых инструментов реализации долгосрочных стратегических целей социально-экономического развития.

На начало 2025 года банковский сектор Казахстана насчитывает 21 банк второго уровня. Общие активы банков составили около 61,5–61,6 трлн тенге, увеличившись почти на 20 % за 2024 год. Основная часть активов (≈58 %) приходится на кредитный портфель.

Отношение всех активов банков к ВВП Казахстана оценивается примерно в 47,8 % по данным экспертов, что указывает на растущую роль финансового сектора в экономике.

Одним из важнейших приоритетов финансово-кредитного сектора является обеспечение макроэкономической стабильности. Национальный Банк Республики Казахстан реализует денежно-кредитную политику, направленную на сдерживание инфляции, поддержание стабильности национальной валюты и устойчивости банковской системы. Низкий уровень инфляции способствует формированию предсказуемой экономической среды и повышению доверия со стороны инвесторов.

Развитие банковского сектора и расширение кредитования реального сектора экономики также относятся к числу приоритетных направлений. Коммерческие банки выполняют функцию финансовых посредников, обеспечивая доступ предприятий и населения к кредитным ресурсам. Особое внимание уделяется поддержке малого и среднего бизнеса, который является важным фактором экономического роста и занятости.

Таблица 1

Ключевые показатели финансово-кредитного сектора Республики Казахстан.

Показатель	Значение	Пояснение
Денежная масса М2	45 805 684 млн тенге	Расширенная денежная масса на конец 2025 года
Денежная масса М3	52 751 786 млн тенге	Широкая денежная масса на конец 2025 года
Чистые внешние активы (банков + Национальный фонд РК)	65 678 455 млн тенге	Общие чистые внешние активы на конец 2025
Денежная база (М0)	4 749 199 млн тенге	Наличные вне банков
Узкая денежная масса М1	11 935 079 млн тенге	Счёт наличных + текущие депозиты

Банковские активы (всего, по отчетам)	≈61,5 трлн тенге	Общая сумма активов банков второго уровня
Из них кредиты реальному сектору	≈38,7 трлн тенге	Кредиты предприятиям и физлицам
Депозиты (всего)	≈43,4 трлн тенге	Вклады населения и бизнеса
Доля просроченных кредитов (>90 дней)	≈3,5 %	Уровень проблемных кредитов
Примечание – составлено автором по источнику [1]		

Данные таблицы показывают, что денежные агрегаты М2 и М3 показывают высокие уровни денежной массы внутри экономики, что отражает расширение кредитно-финансовых операций и рост предложения денег в экономике. Это важно для поддержки экономической активности и инвестиций.

Активы банковского сектора остаются значительными. Общие активы банковского сектора приблизились к 61,5 трлн тенге, что подчеркивает его масштаб и ключевую роль для перераспределения финансовых ресурсов.

Кредиты и депозиты являются фундаментом финансового роста. Объем кредитов реальному сектору (примерно 38,7 трлн тенге) и крупная сумма депозитов (примерно 43,4 трлн тенге) свидетельствуют о росте доверия населения и бизнеса к банковской системе, а также об увеличении роли банков в финансировании экономики.

Контроль качества кредитов. Уровень просроченных кредитов (≈3,5 %) относительно невелик, что говорит о устойчивости банковской системы и эффективности управления кредитными рисками.

Наличие чистых внешних активов у банков второго уровня. Значительные чистые внешние активы (около 65,7 трлн тенге) показывают стабильное положение финансовых ресурсов Казахстана на международном уровне и способность сектора выполнять внешние обязательства.

Важную роль в достижении стратегических целей развития играет развитие финансовых рынков и небанковских финансовых институтов. Фондовый рынок, страховые компании и пенсионные фонды позволяют аккумулировать долгосрочные финансовые ресурсы и направлять их на финансирование инфраструктурных, инновационных и инвестиционных проектов. Международный финансовый центр «Астана» способствует привлечению иностранных инвестиций и интеграции Казахстана в мировую финансовую систему. Одним из современных приоритетов финансово-кредитного сектора является цифровизация финансовых услуг. Развитие финансовых технологий, электронных платежей и дистанционного банковского обслуживания повышает доступность финансовых услуг, снижает издержки и способствует повышению прозрачности финансовых операций. Цифровизация также играет важную роль в борьбе с теневой экономикой.

Эффективное функционирование финансово-кредитного сектора способствует устойчивому экономическому росту, диверсификации экономики и повышению уровня жизни населения. В долгосрочной перспективе реализация приоритетных направлений развития финансовой системы позволит Казахстану укрепить свои позиции в мировой экономике и обеспечить достижение стратегических целей национального развития.

Литература

1. Официальный сайт Национального банка Республики Казахстан // <https://nationalbank.kz/ru/page/denezhno-kreditnaya-statistika>
2. Официальный сайт бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам республики казахстан (SSRD данные) // <https://stat.gov.kz/ru/standard/national/>

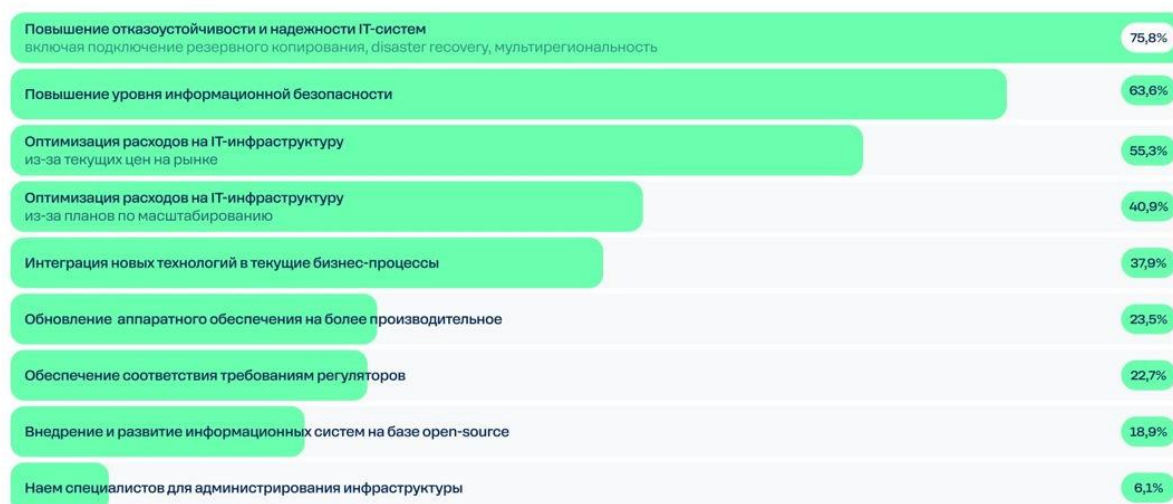
ЦИФРОВОЙ СУВЕРЕНИТЕТ: КАЗАХСТАНСКИЙ БИЗНЕС ВЫБИРАЕТ ЛОКАЛЬНЫЙ «ОБЛАЧНЫЙ» ПУТЬ

Сегодня IT-инфраструктура окончательно перестала быть «обслуживающим отделом» и превратилась в фундамент жизнеспособности бизнеса. В эпоху тотальной цифровизации любая техническая заминка мгновенно трансформируется в репутационные и финансовые потери. Именно поэтому отказоустойчивость, безопасность и масштабируемость теперь воспринимаются не как дополнительные опции, а как критические стратегические приоритеты. Фокус на этих направлениях — это ответ бизнеса на два главных вызова современности:

1. Непредсказуемость нагрузок: Способность системы гибко масштабироваться позволяет компаниям (как, например, в проекте Provizor) сохранять высокий уровень сервиса даже при резком наплыве пользователей.

2. Уязвимость данных: В условиях киберугроз безопасность становится базовым условием доверия клиента [1].

Таким образом, инвестиции в надежную архитектуру сегодня — это прямая страховка стабильного роста завтра. Компании, которые делают ставку на «прочность» своего цифрового каркаса, получают главное конкурентное преимущество: возможность быстро адаптироваться к изменениям рынка, не опасаясь системного краха. Мировой IT-ландшафт сегодня определяют два встречных потока: взрывной спрос на мощности для ИИ и облачных вычислений на фоне жесткой «регуляторной фрагментации» интернета. Согласно исследованию Serverscore, глобальный тренд на локализацию данных — от суверенных ЦОДов в Европе до обязательного размещения доменов .kz внутри Казахстана — заставляет бизнес переосмысливать свои стратегии. В условиях, когда кибербезопасность и независимость становятся приоритетами, казахстанские компании вынуждены искать баланс между использованием передовых нейросетевых технологий и строгим соблюдением национальных законодательств.

Участники могли выбрать более одного варианта ответа.

Рисунок 1. Приоритеты компаний в развитии IT-инфраструктуры

Вопреки макроэкономическому давлению и инфляции, казахстанский бизнес демонстрирует исключительный инвестиционный оптимизм: 97% компаний намерены наращивать вложения в IT-инфраструктуру. Около трети игроков рынка планируют радикальный рост бюджетов — от 50% до 100% и выше [2]. Этот тренд знаменует выход из периода неопределенности: бизнес масштабируется, запускает новые проекты и расширяет клиентскую базу, рассматривая технологический стек не как статью расходов, а как главный фундамент для развития.

Цифровизация и экспансия ИИ превратили вычислительные мощности в стратегический ресурс: более 60% казахстанских компаний намерены нарастить ИТ-ресурсы уже в ближайший год. Как отмечает Асем Болатжан (Women in Tech Kazakhstan), страна сохраняет статус «техоптимиста», где развитие GovTech, FinTech и EdTech поддерживается на государственном уровне — вплоть до запуска первого суперкомпьютера совместно с Nvidia. Этот синергетический подход частного сектора и государства не только закрывает текущие потребности бизнеса, но и закрепляет за Казахстаном роль ключевого цифрового хаба Центральной Азии.

Переход к облачным решениям сегодня диктуется не просто модой на технологии, а жестким управленческим прагматизмом. В условиях, когда скорость вывода продукта на рынок (Time-to-Market) становится решающим фактором, облако выступает катализатором производительности. Оно освобождает бизнес от операционной рутины, позволяя фокусироваться на оптимизации процессов и эффективности команды, а не на обслуживании серверов. Однако в Казахстане этот процесс приобретает уникальный характер: стремление к глобальной эффективности сталкивается с необходимостью цифрового самоопределения. Баланс между технологической мощностью и юридической безопасностью сегодня качнулся в сторону локализации.

Выбор провайдера перестал быть чисто техническим вопросом, превратившись в юридический комплаенс. Статистика (46% в пользу местных игроков против 9% у глобальных) отражает реальное влияние закона «О персональных данных и их защите».

Таким образом, производительность в казахстанском контексте неразрывно связана с понятием «безопасной локации». Истинная эффективность теперь измеряется не только скоростью вычислений, но и устойчивостью бизнеса перед лицом регуляторных рисков.

Согласно данным IDC и аналитике рынка, структура расходов бизнеса претерпит серьезные изменения.

Таблица 1

Прогноз на 2026 год роста затрат компаний на IT-инфраструктуру

Сегмент	Прогноз на 2026 год	Ключевой драйвер
Облачные услуги	Рост до \$455 млн (CAGR ~22%)	Переход от владения «железом» к подписке (OpEx).
ИИ и Big Data	Увеличение доли в 2-3 раза	Запуск государственного суперкомпьютера и ИИ-решений.
Кибербезопасность	Рост затрат на 15-20% ежегодно	Ужесточение законов о данных и защита критической инфраструктуры.
Экспорт ИТ-услуг	Цель — \$1,2 млрд	Рост зрелости местных компаний и выход на рынки ЦА и мира.
Примечание — составлено автором по источнику [3]		

Таким образом, к 2026 году казахстанский ИТ-рынок окончательно станет «облачным» и сервисно-ориентированным, где главными статьями расходов станут не серверы, а высокопроизводительные вычисления и безопасность.

Литература

1. Бектенов О.В сфере цифровизации не должно быть кампанейщины - 2026. - <https://profit.kz/news/72817/V-sfere-cifrovizacii-ne-dolzno-bit-kampanejschini-Bektenov/>

2. Развитие IT-инфраструктуры бизнеса в Казахстане. - <https://forbes.kz/articles/biznes-v-kazahstane-narashivaet-it-infrastrukturu-issledovanie-servercore-a54a87>
 3. Как будет развиваться рынок облачных услуг Казахстана? - 2024. - <https://er10.kz/read/kak-budet-razvivatsya-rynok-oblachnykh-uslug-kazahstana/>
- Шацкова Ю.С., Янке А.Д., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
 Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ВОЗДЕЙСТВИЕ РОСТА ЦЕН НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Современная экономика любого государства неизбежно сталкивается с таким явлением, как инфляция. Это сложный и многогранный процесс, отражающий не только состояние внутреннего рынка, но и влияние внешнеэкономических факторов. Инфляция проявляется в устойчивом росте общего уровня цен на товары и услуги, что приводит к снижению покупательной способности национальной валюты и изменению структуры потребления населения [1].

Инфляция — одно из самых сложных и противоречивых экономических явлений современности. Для Казахстана проблема инфляции особенно актуальна, поскольку экономика страны имеет ярко выраженную сырьевую направленность и высокую зависимость от мировых цен на энергоносители, а также рост цен оказывает значительное влияние на качество жизни населения и устойчивость экономического развития [2].

В последние годы в Республике Казахстан наблюдается усиление инфляционных процессов, вызванных внешнеэкономическими шоками и внутренними структурными ограничениями. Повышение цен на продовольствие, энергоносители и услуги приводит к снижению реальных доходов, росту социального неравенства и увеличению расходов государства на поддержку населения [2].

Таблица 1

Основные макроэкономические показатели Республики Казахстан (2020–2024 гг.)

Год	ВВП, трлн. тг.	Инфляция, %	Безработица, %	Курс тенге за 1 USD
2020	70.0	7.4	4.9	420.0
2021	79.8	8.4	4.9	430.0
2022	91.2	14.5	4.8	460.0
2023	104.5	9.8	4.8	470.0
2024	115.7	8.2	4.7	475.0

Из представленных данных видно, что в период с 2020 по 2024 годы экономика Казахстана демонстрировала рост ВВП, однако сопровождаемый повышением уровня инфляции [1]. Пик роста цен пришёлся на 2022 год, когда инфляция достигла 14,5%. Это вызвало ощутимое сокращение покупательной способности граждан и рост расходов на товары первой необходимости.

Одним из главных последствий инфляции является снижение покупательной способности граждан. Рост цен на продукты питания, жильё и коммунальные услуги делает повседневные расходы граждан всё более обременительными [2]. Наибольший удар инфляция наносит по малообеспеченным семьям, пенсионерам и студентам.

Инфляция также вызывает социальное неравенство: люди с фиксированными доходами (пенсии, пособия, оклады бюджетников) теряют часть своих реальных доходов, тогда как предприниматели и собственники капитала могут компенсировать потери за счёт роста цен на товары и услуги [1].

Инфляция оказывает комплексное воздействие на экономику: снижается инвестиционная активность, предприятия избегают долгосрочных вложений в условиях неопределённости, растут производственные издержки, особенно при удорожании энергоносителей, ухудшается конкурентоспособность казахстанских товаров на внешнем рынке, а также увеличивается бюджетная нагрузка, так как государству приходится повышать расходы на социальные программы [2]. Однако в определённых пределах

умеренная инфляция может быть естественным следствием экономического роста — она стимулирует производство и обновление товаров, если контролируется в рамках допустимых значений (до 5–6%) [1].

В 2023–2024 годах государство приняло меры по стабилизации цен: введение предельных тарифов на социально значимые продукты, развитие продовольственных хабов, регулирование импорта и субсидирование отечественного производства [2]. Национальный банк усилил монетарную политику, постепенно снижая инфляционные ожидания [1].

Также для смягчения последствий роста цен государство реализовало комплекс мер социальной защиты: повышение минимальной заработной платы, индексация пенсий и пособий, расширение программы адресной социальной помощи [2]. Эти шаги позволили частично компенсировать негативное влияние инфляции на наиболее уязвимые слои населения.

Одновременно Национальный банк Республики Казахстан проводил политику инфляционного таргетирования, удерживая базовую ставку на уровне, ограничивающем избыточный рост потребительского спроса. Такая политика способствовала снижению инфляции до 8,2% в 2024 году и укреплению доверия к национальной валюте [1].

Однако проблема инфляции остаётся актуальной. Для её решения требуется комплексный подход, включающий диверсификацию экономики, поддержку отечественного производства и развитие конкурентной среды [2]. Только сочетание макроэкономической стабильности, эффективного государственного регулирования и социальной поддержки населения позволит обеспечить устойчивое развитие Казахстана.

Инфляция — это не только экономическая, но и социальная проблема. Её влияние проявляется в снижении доверия к национальной валюте, росте социальной неравномерности и снижении инвестиционной активности [2]. Только сбалансированная экономическая политика, опирающаяся на диверсификацию и развитие внутреннего рынка, способна обеспечить Казахстану устойчивый экономический рост и повышение уровня жизни граждан.

Таким образом, рост цен оказывает значительное влияние на экономику и уровень жизни граждан. В долгосрочной перспективе Казахстану необходимо развивать внутреннее производство и снижать зависимость от импорта. Особое внимание следует уделить аграрному сектору и энергетике, что позволит создать устойчивую базу для ценовой стабильности. Контроль инфляции и поддержание ценовой стабильности должны оставаться приоритетами государственной экономической политики, поскольку именно они формируют основу для долгосрочного экономического роста и повышения благосостояния населения [1,2].

Литература

1. Национальный банк Республики Казахстан. Отчет о денежно-кредитной политике // <https://nationalbank.kz/>.
2. Министерство национальной экономики РК. Национальные проекты и приоритеты экономического роста // <https://www.gov.kz/>.

Шерниязов А.Б, Сапабек А.Б, 2- курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – Райханова Г.А э.ғ.к., қауымдастырылған профессор

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ

Қазақстан Республикасының стратегиялық даму мақсаты — еліміздің әлеуметтік-экономикалық жағдайын тұрақты түрде жақсарту, экономикалық өсімді арттыру және

халықтың тұрмыс сапасын көтеру. Бұл мақсаттарға қол жеткізуде қаржы-несиелік сектор (банктер, несие ұйымдары, қаржы нарығы институттары) ерекше рөл атқарады. Қаржы-несиелік сектор экономиканы қаржылық ресурстармен қамтамасыз етіп, инвестиция, несие және сақтандыру функцияларын жүзеге асырады.

Қазақстанның қаржы-несие секторы экономикалық өсімге тікелей әсер етеді: ол инвестицияларды қаржыландырады, бизнесті дамытуға несие береді, инновацияларды қолдайды. Бұл элементтер еліміздің даму стратегиясы негізіндегі «Қазақстан-2050» және «Қазақстан-2030» сияқты ұзақ мерзімді жоспарларында айтылған басым бағыттарға сәйкес келеді.

Қаржы секторында ең ірі және негізгі элемент — банк жүйесі. Банк активтері елдің қаржы жүйесінің шамамен 80 %-ын құрайды және экономикаға маңызды қаржыресурстарын бағыттайды.

2025 жылы Қазақстан банктерінің жалпы активтері 68,3 трлн теңге деңгейіне жетіп, бір жылда 11 % өсім көрсетті. Бұл көрсеткіш қаржы жүйесінің тұрақтылығы мен сенімділігінің айқын көрінісі.

Сонымен қатар, 2025 жылдың қаңтар–қыркүйек аралығында банк секторының таза өнімі (нет-прибыль) 2,1 трлн теңге болды — бұл өткен жылға қарағанда 10,6 % өсу.

Несие портфелі — қаржы секторының экономикалық дамудағы негізгі драйвері. Банк секторынан экономиканы дамытуға, бизнеске және азаматтарға берілген несие көлемі 2025 жылы өсуді жалғастырып, 38,7 трлн теңгеден астам болды.

Ұлттық Банктің дерегі бойынша 2025 жылдың желтоқсанында экономиканың кеңейтілген анықтамасы бойынша берілген несие көлемі 49,5 трлн теңгеден асты және былтырғы жылмен салыстырғанда 21,2 % өсім көрсеткен. Мұнда іскерлік несие мен халыққа

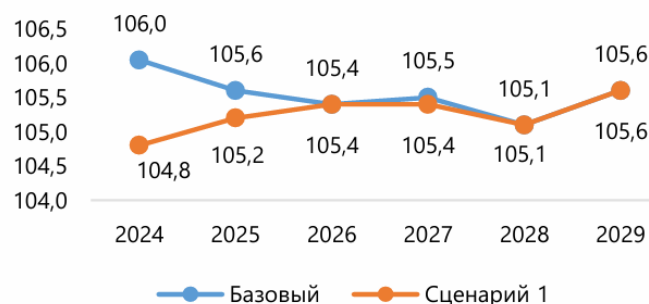
Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы 1994 жылдан 2024 жылға дейін шамамен 4,4 есе өсті, ЖІӨ жанбасына шаққандағы көрсеткіштер 735,9 \$-дан 14 444,6 \$-ға дейін артты. Бұл экономикалық өсу қаржылық реттеудің және қаржы жүйесі арқылы тиімді ресурстар тартатынының нәтижесі.

Қаржы секторы экономиканың нақты секторын қаржыландыру арқылы өндіріс, инфрақұрылым және инновацияларды дамытуға жағдай жасайды. Банктер несие беру арқылы кәсіпкерлікті, өндіріс салаларын және агроөнеркәсіп секторын қолдайды. Бұл стратегиялық жоспарлардағы экономикалық әртараптандыру мен инвестиция тарту міндеттеріне сәйкес келеді.

Қаржы жүйесінің дамуы халық үшін қаржылық өнімдерге қолжетімділікті арттырады. Қазіргі таңда несиелердің үлкен бөлігі — ұлттық валютада беріледі, бұл қаржылық қауіпсіздікті күшейтеді және долларландыруды төмендетуге ықпал етеді.

Сондай-ақ қаржы технологияларының дамуы** (fintech)** халыққа қаржылық қызметтерді онлайн режимінде пайдалануды кеңейтеді, бұл экономикалық белсенділікті қолдайды және қаржылық инклюзияны арттырады.

Figure 1 – Scenario analysis of GDP PVI growth, % to the previous year

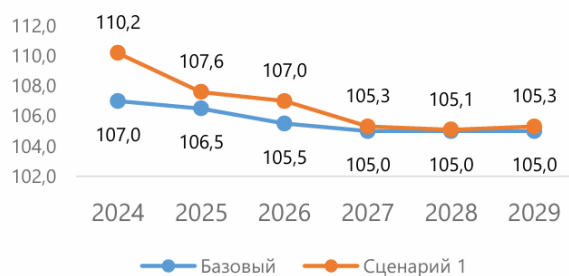
Source: calculations by JSC «ERI»

Table 1 – Scenario analysis of nominal GDP, billion tenge

	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Baseline scenario	134 252,9	150 756,4	169 429,7	189 830,0	210 874,1	234 224,6
Scenario 1	129 554,1	144 164,8	163 441,2	183 652,7	204 886,4	228 236,4

Source: calculations by JSC «ERI»

Номиналды жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) төмендеуі нақты экономикалық өсімнің баяулауымен байланысты. Мұнай бағасы сценарийін деминалды ЖІӨ көрсеткіштері базалық сценариймен салыстырғанда төмен болады. Орта есеппен алғанда, мұнай бағасы сценарийіндегі номиналды ЖІӨ деңгейі базалық сценарийден 3,3%-ға төмен.

Figure 2 – Scenario analysis of the CPI, % of the previous year

Source: calculations by JSC «ERI»

Мұнай бағасының төмендеуі тауар экспортына кері әсерін тигізіп, оның көлемінің азаюына алып келеді. Әсіресе шикізат секторындағы экономикалық белсенділіктің баяулауы базалық сценариймен салыстырғанда экспорт көлемінің қысқаруына себеп болады. Алайда экономика біртіндеп қалпына келе бастаған сайын, экспорт көлемі де базалық көрсеткіштерге жақындайтүседі.

2024 жылы 1-сценарий бойыншатауарлар мен қызметтерэкспортыныңкөлемі 40,4 трлн теңгеніқұрайды, бұлбазалықкөрсеткіштен 5,4%-ғатөмен. Дегенмен 2029 жылға қарай 1-сценарийдегі экспорт көлемі 53,7 трлн теңгегедейінөседі, бұлбазалықболжамнаннебәрі 2,5%-ғағана аз болады.

1-сценарий бойынша экспорт көлемі біртіндеп өсіп, негізгі сценарийменарадағы айырмашылық азайғанымен, жалпы экспорт көлемі базалық болжам деңгейінен төмен болып қалады.

Стратегиялық басымдықтар

1) Ұлттық экономиканы қаржыландыру: Банктік сектор несие беруді кеңейтіп, экономиканың әртүрлі салаларына инвестиция тартады, бұл өндірістік қуаттыарттыруға, жаңа жобаларды іске асыруға мүмкіндік береді.

2) Қаржы тұрақтылығын қамтамасыз ету: Қаржы жүйесінің тұрақтылығы — ақша-несие саясатының тиімділігі мен экономикалық дағдарыстарға төзімділіктің кепілі. Банктердің капиталдық жеткіліктілігі жоғары деңгейде ұсталып келеді.

3) Инновациялар мен финтехдамыту: Финтех сектор қаржылық қызметтерді цифрландыруға, онлайн несие мен төлемқұралдарын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл қаржылық жүйені заманауи талаптарға сай етіп, экономикалық дамуды жеделдетеді.

Микро, шағын және орта кәсіпкерлікті қаржыландыру — экономикалық өсім мен жұмыс орындарыныңқұрудыңмаңызды факторы. OECD деректерінеқарағанда, 2022 жылы ШОБ ұйымдары барлық бизнес субъектілерінің 96,9 % құраған, және осы бағытта несие портфелі өсіп келеді.

Қорыта келе Қазақстан Республикасының экономикалық дамуы мен стратегиялық мақсаттарға жету қаржы-несиелік сектордың дамуына тікелей байланысты. Банктер мен қаржы институттары экономиканы қаржыландыруды кеңейтіп, инвестиция тартуға ықпал етеді. Несие портфелінің өсуі, активтердің нығаюы және қаржылық тұрақтылықты сақтау — елдің әлеуметтік-экономикалық дамуды қамтамасыз етудің маңызды құрамдас бөліктері.

Қаржы секторын дамыту стратегиялық мақсаттарға жетуде маңызды фактор болып табылады: ол экономиканың өсуіне, халықтың қаржылық мүмкіндіктерін кеңейтуге және жалпы экономикалық тұрақтылықты нығайтуға бағытталған.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Ақша-несие саясаты туралы жылдық есептер. – Астана, 2023–2025.
2. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қазақстан Республикасының банк секторының ағымдағы жағдайы туралы есептер. – Алматы, 2024–2025.
3. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштері. – Астана, 2023–2025.

Шкадова Т.В., Раисов Р.Р, 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – М.э.н., старший преподаватель Перова Н.С.

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В современных условиях социально-экономического развития все большее значение приобретает поиск эффективных механизмов решения общественно значимых проблем. Ограниченность государственных ресурсов, рост социальной дифференциации населения, а также усложнение социально-экономических процессов обуславливают необходимость привлечения альтернативных форм хозяйственной деятельности, ориентированных на достижение общественного блага. В этом контексте особую актуальность приобретает социальное предпринимательство как форма предпринимательской деятельности, сочетающая экономическую эффективность и социальную направленность [1]. Для Республики Казахстан развитие социального предпринимательства представляет особый интерес в силу наличия ряда социально-экономических вызовов, включая региональные диспропорции, проблемы занятости уязвимых групп населения и необходимость повышения доступности социальных услуг [2].

Целью данной статьи является раскрытие сущности социального предпринимательства, обоснование его значимости для Казахстана, а также выявление ключевых проблем и возможных путей их решения.

Социальное предпринимательство представляет собой особый вид предпринимательской деятельности, направленный на решение социальных, экологических или общественно значимых проблем посредством рыночных механизмов. В отличие от традиционного предпринимательства, ориентированного преимущественно на максимизацию прибыли, социальное предпринимательство ставит во главу угла достижение социального эффекта, при этом финансовая устойчивость рассматривается как необходимое условие долгосрочного функционирования. Важно отметить, что социальное предпринимательство отличается от благотворительности тем, что не ограничивается разовой помощью и не зависит исключительно от внешнего финансирования. Оно предполагает создание устойчивой бизнес-модели, обеспечивающей регулярное решение социальной проблемы.

Таблица 1

Динамика количества субъектов социального предпринимательства в Республике Казахстан за 2021-2025 гг.

Период	Количество субъектов социального предпринимательства
2021г.	25 субъектов
2022г.	96 субъектов
2023г.	261 субъект

2024г.	835 субъектов
2025	1672 субъекта
Примечание - составлено автором на основе источника [3]	

Согласно таблице 1, количество субъектов социального предпринимательства в Казахстане за последние пять лет выросло с примерно 25 в 2021 году до 1 672 в 2025 году. В период 2021–2023 гг. сектор только формировался: число предприятий увеличилось от нескольких десятков до более двухсот. В 2023–2024 гг. наблюдался активный рост-количество социальных предприятий утроилось, что связано с усилением институциональной поддержки и наполнением Реестра. В 2024–2025 гг. темпы роста ускорились: число субъектов удвоилось за год, демонстрируя высокий интерес бизнеса к социально ориентированным проектам и расширение практик в регионах [4].

Для наглядной демонстрации практики социального предпринимательства в Казахстане можно привести пример предприятия Green TAL. Основанное в Астане в 2015 году, оно направлено на трудоустройство социально уязвимых групп, включая людей с инвалидностью, одиноких матерей и выпускников детских домов. Предприятие совмещает коммерческую деятельность-производство мебели, сувениров и текстильных изделий -с социальной миссией: обучением и предоставлением рабочих мест для людей, испытывающих трудности на рынке труда. Таким образом, Green TAL иллюстрирует, как социальные предприятия способны одновременно создавать экономическую ценность и решать социальные проблемы [5].

Недостаточная развитость финансовых инструментов приводит к тому, что большинство социальных предприятий сталкиваются с трудностями при привлечении инвестиций и кредитных ресурсов, поскольку традиционные финансовые институты ориентированы преимущественно на высокую доходность и минимальные риски. Отсутствие единого правового регулирования и четко определённого статуса социального предпринимательства осложняет получение государственной поддержки и налоговых льгот. Низкий уровень осведомлённости среди населения и предпринимателей способствует ошибочному отождествлению социального предпринимательства с благотворительной деятельностью, что снижает его привлекательность как формы бизнеса. Дополнительным ограничивающим фактором выступает дефицит специализированных знаний и компетенций, включая навыки оценки социального воздействия и управления проектами, ориентированными одновременно на социальные и экономические цели.

Для преодоления существующих ограничений и стимулирования развития социального предпринимательства в Казахстане целесообразна реализация комплекса мер, включающего формирование чёткой нормативно-правовой базы, расширение доступа к финансовым ресурсам за счёт грантов, льготного кредитования и социальных инвестиционных фондов, развитие образовательных программ и профессиональной подготовки.

Таким образом, социальное предпринимательство в Казахстане демонстрирует устойчивый рост: за пять лет число субъектов увеличилось с нескольких десятков до более 1 600. Примеры, такие как Green TAL, показывают, что социальные предприятия способны одновременно создавать экономическую ценность и решать важные социальные проблемы. Для дальнейшего развития сектора необходима государственная поддержка, мониторинг эффективности и расширение образовательных программ.

Литература

1. OECD. Social Entrepreneurship and Innovation in Kazakhstan. — Paris: OECD Publishing, 2021. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: - <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/social-economy-and-social-innovation> (дата обращения: 10.02.2026)
2. Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан. Развитие социального предпринимательства в Республике Казахстан: аналитический доклад. — Астана, 2025.

3. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. (2025). Малое и среднее предпринимательство в Республике Казахстан. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: - stat.gov.kz (дата обращения: 10.02.2026)

4. Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Реестр субъектов социального предпринимательства. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: - <https://www.gov.kz/memleket/entities/mangystau-upp/press/article/1> (дата обращения: 10.02.2026)

5. Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». Социальное предпринимательство в Казахстане: состояние и перспективы развития. — Астана, 2025. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: -<https://atameken.kz/ru/news/48749-social-noe-predprinimatel-stvo-tekushaya-situaciya-i-razvitie-otrasli> (дата обращения: 10.02.2026)

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҚТАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ІЛІМІНІҢ
ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҮРДЕСТЕРІ

ПРИОРИТЕТЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ И ПЕРСПЕКТИВЕ

СОВРЕМЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТЕ АДАПТАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ К ДИНАМИКЕ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ

Развитие менеджмента на современном этапе характеризуется существенным усложнением условий функционирования производственных предприятий. Глобализация, цифровизация, технологические разрывы и нестабильность рынков формируют среду, в которой традиционные управленческие модели демонстрируют ограниченную применимость. Организации всё чаще сталкиваются с ситуациями, когда накопленный управленческий опыт не позволяет эффективно прогнозировать последствия принимаемых решений.

В указанных условиях менеджмент следует рассматривать как динамическую систему, обеспечивающую согласование целей, ресурсов и действий в условиях постоянных изменений. Подобный подход требует переосмысления роли руководителя, принципов построения организационных структур и используемых инструментов управления [2].

Целью данной статьи является анализ трансформации менеджмента в современных условиях и определение ключевых направлений его дальнейшего развития.

1. Менеджмент как механизм адаптации организации

1.1. Изменение представлений об организации

Современные научные исследования трактуют организацию как открытую социально-экономическую систему, находящуюся в непрерывном взаимодействии с внешней средой [1]. В рамках данного подхода управление рассматривается как процесс поддержания устойчивости системы при одновременном обеспечении её способности к изменениям.

Отказ от жёстких иерархий и переход к более гибким формам организации труда обусловлены необходимостью ускорения реакции на внешние вызовы. Проектные, матричные и сетевые структуры позволяют перераспределять управленческие полномочия и ресурсы в зависимости от текущих задач, что повышает адаптивность организации.

1.2. Ограничения традиционных управленческих моделей

Классические модели менеджмента, ориентированные на стандартизацию и формализацию процессов, эффективны преимущественно в условиях относительной стабильности. В ситуации высокой неопределённости чрезмерная регламентация может приводить к снижению скорости принятия решений и росту управленческих издержек.

В связи с этим возрастает значение ситуационного и контекстного управления, предполагающего гибкое использование управленческих инструментов в зависимости от конкретных условий функционирования организации [7].

2. Человеческий потенциал в системе современного менеджмента

2.1. Переход от управления ресурсами к управлению потенциалом

Одной из наиболее заметных тенденций развития менеджмента является изменение отношения к персоналу. Если ранее сотрудники рассматривались преимущественно как фактор производства, то в современных условиях акцент смещается на развитие их профессионального и интеллектуального потенциала [4].

Компетенции, способность к обучению и вовлечённость персонала становятся ключевыми факторами устойчивости организации. В этой связи управленческие решения всё чаще направлены на формирование среды, способствующей развитию инициативности и ответственности сотрудников.

2.2. Трансформация роли руководителя

Изменение управленческих приоритетов приводит к трансформации роли руководителя. Современный менеджер всё чаще выступает в роли координатора, обеспечивающего согласование интересов различных участников организационных процессов. Его функция

заключается не столько в контроле, сколько в создании условий для эффективного взаимодействия и совместного принятия решений [8].

Особое значение приобретают навыки коммуникации, управления изменениями и принятия решений в условиях ограниченной информации.

3. Технологическое измерение управленческой деятельности

3.1. Цифровизация процессов управления

Цифровые технологии оказывают комплексное влияние на содержание управленческой деятельности. Использование аналитических систем, цифровых платформ и инструментов обработки данных позволяет повысить прозрачность процессов и обоснованность управленческих решений [3].

Следует отметить, что цифровизация менеджмента не ограничивается внедрением отдельных программных продуктов. Речь идёт о формировании управленческой культуры, основанной на использовании данных и системного анализа.

3.2. Искусственный интеллект как инструмент поддержки решений

Перспективным направлением развития менеджмента является использование технологий искусственного интеллекта для анализа больших массивов данных, прогнозирования и оценки рисков [9]. Вместе с тем данные технологии выполняют вспомогательную функцию и не заменяют управленца в вопросах стратегического выбора и этической ответственности.

4. Перспективы развития менеджмента

Современный этап развития менеджмента характеризуется формированием интеграционных управленческих моделей, сочетающих экономические, социальные и технологические аспекты. Важным направлением становится ориентация на устойчивое развитие, предполагающая учёт долгосрочных последствий управленческих решений для общества и окружающей среды [5].

В перспективе менеджмент будет развиваться как междисциплинарная область, опирающаяся на достижения экономики, социологии, психологии и информационных технологий [6]. Это потребует пересмотра подходов к подготовке управленческих кадров и развитию управленческих компетенций.

Таким образом, менеджмент в современных условиях представляет собой систему адаптации организаций к динамичной и неопределённой внешней среде. Его развитие связано с отказом от жёстких управленческих моделей, усилением роли человеческого потенциала и активным внедрением цифровых технологий. Перспективы менеджмента определяются способностью интегрировать инновационные инструменты управления с ориентацией на устойчивое и ответственное развитие организаций.

Литература

1. Друкер П. Ф. Эффективный менеджер. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2020. – С. 15–42.
2. Минцберг Г. Менеджмент: природа и структура организаций. – СПб.: Питер, 2019. – С. 63–98.
3. Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. - Boston: Harvard Business School Press, 1996. – P. 24–56.
4. Deloitte. Global Human Capital Trends 2024. – Deloitte Insights, 2024. – P. 7–19.
5. Porter M. E., Kramer M. R. Creating Shared Value // Harvard Business Review. – 2011. – № 1–2. – P. 62–77.
6. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016. – P. 45–78.
7. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент. – М.: Магистр, 2021. – С. 91–136.
8. Адизес И. Идеальный руководитель. – М.: Альпина Паблишер, 2020. – С. 27–59.
9. OECD. Artificial Intelligence in Society. – Paris: OECD Publishing, 2019. – P. 33–58.
10. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. – СПб.: Питер, 2022. – С. 118–162.

Алишер Р.А., студент 2 курса бакалавриата (Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Байгабулова К.К.

РОЛЬ ПОЗДНЕЙ НАУЧНОЙ ШКОЛЫ МЕНЕДЖМЕНТА В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ПОДХОДОВ

В условиях глобализации и усиления конкуренции эффективность управления становится одним из ключевых факторов устойчивого развития организаций. Современные предприятия сталкиваются с необходимостью координации сложных бизнес-процессов, рационального распределения ресурсов и адаптации к изменяющимся экономическим условиям. Существенную роль в формировании современных управленческих принципов сыграла поздняя научная школа менеджмента, возникшая в первой половине XX века.

Формирование данной школы было обусловлено активным развитием промышленного производства и появлением крупных корпораций. Ранние теории научного управления были направлены преимущественно на повышение производительности труда отдельных работников. Однако с ростом масштабов предприятий возникла необходимость рассматривать организацию как единую систему взаимосвязанных элементов. Поздняя научная школа управления предложила научно обоснованные подходы к построению организационных структур и распределению управленческих функций.

Одним из наиболее значимых представителей данного направления является Джеймс Муни. В своих работах он рассматривал организацию как целостную структуру, в которой результат деятельности зависит от согласованности действий подразделений. Муни выделял принцип координации, обеспечивающий взаимодействие всех элементов организации при достижении общей цели. Также важное значение имеет скалярный принцип, предполагающий чёткую управленческую иерархию и последовательную передачу полномочий. Дополнительно учёный подчеркивал необходимость функционального разделения труда, позволяющего повысить эффективность работы сотрудников и улучшить управляемость предприятия [1].

Значительный вклад в развитие управленческой науки внёс Линдаль Урвик, который рассматривал менеджмент как самостоятельную научную дисциплину. Он уделял особое внимание принципу соответствия полномочий и ответственности, отмечая, что эффективное руководство возможно только при наличии достаточных управленческих полномочий. Урвик также разработал принцип нормы управляемости, согласно которому чрезмерное количество подчинённых снижает эффективность контроля и координации деятельности организации. Данный подход получил широкое распространение при формировании современных организационных структур [2].

Практическое развитие идей поздней научной школы менеджмента связано с деятельностью Альфреда Слоуна, руководителя корпорации General Motors. Им была внедрена дивизиональная система управления, предусматривающая разделение крупной компании на самостоятельные подразделения по видам продукции или направлениям деятельности. Такая модель позволила повысить гибкость управления и оперативность принятия решений, сохранив централизованный контроль финансовых и стратегических процессов. В дальнейшем данный подход стал использоваться многими международными корпорациями [3].

В современных условиях идеи поздней научной школы управления сохраняют свою актуальность. Казахстанские предприятия и государственные холдинги активно применяют принципы иерархичности управления, стратегического планирования и функционального разделения труда. Особенно важным становится использование системного подхода при управлении крупными организациями, поскольку он позволяет обеспечивать устойчивость бизнеса и рациональное использование ресурсов. Кроме того, внедрение цифровых

технологий усиливает значение координации подразделений и стратегического контроля деятельности компаний.

Таким образом, поздняя научная школа менеджмента оказала значительное влияние на развитие управленческой науки. Она сформировала основы системного подхода к управлению организациями и стала переходным этапом к современным концепциям менеджмента. Разработанные её представителями принципы продолжают использоваться в практике управления предприятиями различных отраслей экономики, включая организации Республики Казахстан.

Литература

1. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Вильямс, 2019.
2. Urwick L. The Elements of Administration. – London: Pitman Publishing, 1943.
3. Sloan A. My Years with General Motors. – New York: Doubleday, 1990.

Алтынсарин Н.Ш., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
 Научный руководитель – к.э.н., профессор Дарибеков С.С.

СУЩНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В современной рыночной экономике, появление значительного числа предприятий различных организационно-правовых форм, основанных на различных формах собственности, наличие различных способов конкурентной борьбы, несовершенство законодательной базы, слабость государственных структур, призванных создать нормальные условия для развития бизнеса, и многие другие причины поставили хозяйствующие субъекты в ситуации, когда они вынуждены уделять серьезное внимание вопросам обеспечения своей экономической безопасности.

Функционирование предприятия и результаты его деятельности неразрывно связаны с действиями персонала, а также акционеров, членов правления, менеджеров и других стейкхолдеров бизнеса. Поскольку работники обладают определёнными правами на результаты труда, их поведение и профессиональные решения напрямую отражаются на состоянии и эффективности предприятия. Таким образом, предприятие как целостная система во многом определяется действиями своих сотрудников и собственников. В условиях усиления конкурентной борьбы, экономической нестабильности и снижения уровня доверия к бизнесу компании вынуждены оперативно вырабатывать и реализовывать взвешенные управленческие решения.

Представляется обоснованным рассматривать понятие «экономическая безопасность предприятия» с позиции дифференцированного подхода, учитывающего особенности различных уровней экономической системы.

В таблице 1 представлены определения экономической безопасности предприятия различных авторов.

Таблица 1

Определения экономической безопасности предприятия

Ученый	Определение
1	2
Казахстанские ученые	
Смагулова Н.Т., Абуова А.Н.	Экономическая безопасность предприятия отражает согласованность, сбалансированность интересов предприятия и интересов субъектов внешней среды
Дарибеков С.С.	Экономическая безопасность предприятия характеризуется его способностью нормально функционировать для достижения своих целей при существующих внешних условиях и их изменения в определенных пределах
Зарубежные ученые	

R. Carroll	“Economic security of a firm refers to its ability to protect its assets, income, and competitive position from internal and external threats, ensuring long-term stability and growth.”
Н.В. Матвеев	Экономическая безопасность предприятия - это состояние предприятия, при котором обеспечивается его финансовое равновесие, стабильность функционирования и регулярное извлечение прибыли, возможность выполнения поставленных задач и целей, способность к дальнейшему совершенствованию и развитию
О.В. Климочкин	Экономическая безопасность предприятия (корпорации, фирмы) является состоянием защищенности его жизненно важных интересов в производственно-хозяйственной, финансово-экономической, технологической сферах от разного рода угроз, причем в первую очередь угроз социально-экономического плана. Данное состояние наступает в связи с принятой руководством и персоналом системы мер социально-экономического, правового, организационного, и инженерно-технического характера
Гапоненко В.Ф., Беспалько А.А., Власков А.С.	Экономической безопасностью является свойство предприятия, которое характеризуется его способностью нормально функционировать для достижения определенных целей при существующих внешних условиях, а также их изменении до определенных пределов. Под нормальным функционированием понимается такое функционирование компании, при котором при существующих внешних условиях обеспечивается достижение им поставленных целей оптимальным способом или достаточно близким к нему
А.В. Ломовцева, Т.В. Трофимова	Под экономической безопасностью предприятия понимают состояние наиболее эффективного использования его ресурсов в целях обеспечения его защиты от отрицательного влияния внешних и внутренних угроз, различных дестабилизирующих факторов, при котором происходит устойчивое достижение целей уставной деятельности и реализация основных коммерческих интересов
Примечание - Составлено автором по источнику [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]	

Сформулируем авторское определение понятия «экономическая безопасность предприятия» как такое состояние защищённости его экономических интересов от внутренних и внешних угроз, при котором обеспечивается способность предприятия к устойчивому развитию и непрерывному обновлению в условиях изменчивости внешней и внутренней среды. При этом экономическая безопасность предполагает готовность предприятия в условиях неопределённости и риска осуществлять прогнозирование, принимать и реализовывать обоснованные управленческие решения, направленные на поддержание стабильного функционирования, обеспечение экономического роста и достижение высокой доходности.

Литература

1. Смагулова Н.Т., Абуова А.Н. Экономическая безопасность фирмы: учебное пособие. 2-е изд., дополн. - Алматы: ТОО Лантар Трейд, 2021. - 239 с.
2. Дарибеков С. С. Экономическая безопасность: Учеб. пособие. - Караганда: Изд-во Форма Плюс, 2019. - 142 с.
3. Carroll, A. (1999). Corporate Social Responsibility. – Business & Society, Vol. 38, pp. 268–295. DOI:10.1177/000765039903800303.
4. Арипшев А.М. Экономическая безопасность предприятий строительной индустрии и роль правоохранительных органов в ее обеспечении [Электронный ресурс] / Научная электронная библиотека disserCat. 2008. URL: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-predpriyatii-stroitelnoi-industrii-i-rolpravookhranitelnykh-org#ixzz3tvYzsNca>
5. Климочкин О.В. Экономическая безопасность промышленного предприятия: проблемы вывода из-под криминального влияния [Электронный ресурс] // Научная электронная библиотека disserCat. 2002. URL: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskaya-bezopasnost-promyshlennogo-predpriyatiya-problemy-vyvoda-iz-podkriminalnogo>
6. Гапоненко В.Ф., Беспалько А.А., Власков А.С. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы. М.: Ось-89, 2007.

7. Ломовцева А.В., Трофимова Т.В. Инновационная активность и формирование экономической безопасности предприятий // Экономическая безопасность России: проблемы и перспективы: материалы Международной научно-практической конференции. Нижегородский государственный технический университет им. Р.Е. Алексеева. Нижний Новгород, 2013. 480 с.

Альдабергенов А.Н., Мунжасаров А.А., студенты 3 курса, Болатбекова А.Н., студент 1 курса
(БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н, старший преподаватель Тусупбаева Б.С.

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ СНИЖЕНИЯ БЕЗРАБОТИЦЫ И СОЦИАЛЬНОГО НЕРАВЕНСТВА В КАЗАХСТАНЕ

Социальное предпринимательство - форма предпринимательской деятельности, направленная на решение социальных проблем с использованием бизнес-подходов и устойчивых моделей дохода. Ключевой особенностью является определение прибыли, как средства достижения социальных целей, а не как самоцель. Предприятия с таким подходом создают рабочие места для людей, которые в силу тех или иных причин испытывают трудности с трудоустройством, и тем самым способствуют снижению уровня безработицы и социальной неустойчивости. Делится на: социально-бытовые услуги, социально-медицинские и реабилитационные услуги, социально-педагогические и образовательные услуги и культурно-досуговая деятельность.

В Казахстане имеется ряд серьезных проблем социального характера: 1) на начало 2025г. в республике проживает более 737–743тыс.(vcentre.kz) лиц с инвалидностью, из которых трудоспособно 56%. 2) по состоянию на конец 2025г. в Казахстане насчитывалось около 2,5млн. пенсионеров(enpf.kz) 3) более 5% населения страдает бедностью от нехватки рабочих мест и многодетность семей(ranking.kz). Показатели растут с каждым годом и на этом фоне растет социальная неустойчивость что влечет к стремительному росту антирейтинга страны. Поэтому развитие социального предпринимательства может считаться отличным решением для республики, помогая и стимулируя жизнь для граждан с трудностями.

Как пример социального предпринимательства в Казахстане существует инклюзивное кафе - «Kunde», в котором на должностях поваров, официантов и менеджеров работают сотрудники с особыми потребностями. В предприятии созданы адаптированные рабочие места, предусмотрены гибкие условия труда и поддерживающая рабочая среда. Сотрудники получают профессиональные навыки, стабильный доход и возможность социальной интеграции. Проект способствует изменению общественного восприятия людей с инвалидностью и демонстрирует, что они могут быть полноценными участниками экономической жизни.

В Астане находятся столярные цеха по сборке мебели фирмы – «Green Tal». В производстве принимают студенты, лица с инвалидностью всех групп, выпускников детдомов, родители-одиночки и бывшие заключенные. Местные мастера обучают шитью, столярному мастерству, работу с IT-технологиями и помогает со стабильностью, выстраивая расписание для каждого человека индивидуально.

Благотворительный магазин – «Radost» в Караганде, проводит сбор и сортировку вещей для малоимущих семей по всему Казахстану, включая посёлки и деревни. Абсолютно любой гражданин может помочь и сдать вещи для нуждающихся. После сборов одежда проходит обработку и чистку, сортируется по категориям и размерам, и высылается по заявкам. Фирма также имеет в штате студенты и лица с ограниченными возможностями.

В более широком контексте социальное предпринимательство вносит вклад в устойчивое экономическое развитие страны. Оно способствует сокращению социального

неравенства, развитию человеческого капитала и формированию социально ответственного бизнеса. Прибыль социальных предприятий, как правило, реинвестируется в развитие проектов, обучение сотрудников и расширение социальных инициатив, что обеспечивает долгосрочный положительный эффект для экономики. Ниже приведена статистика влияния социального предпринимательства на уязвимые группы населения:

Таблица 1

Примеры реализованных инициатив социального предпринимательства в Казахстан за 2025год

Уязвимая группа	Кол-во людей	Пример инициативы	Результаты
Люди с инвалидностью	~381300 трудоспособных	Социальные предприятия например «Kunde» субсидированные рабочие места, центры трудовой мобильности	Официально трудоустроены ~106 800 человек; более 20700 охвачены мерами поддержки
Молодёжь	Несколько тысяч участников программ	Субсидированные рабочие места, стажировки в «Green Tal»	71 грант на бизнес-идеи (~97,4 млн тенге), 130 человек получили кредитную поддержку (~650 млн тенге)
Сельское население	6 711 участников национальных программ	Программы занятости, субсидированные рабочие места, социальное предпринимательство в агробизнесе	2 556 трудоустроены через субсидированные места; предотвращение оттока населения в города

Анализ представленных данных показывает, что социальное предпринимательство в Казахстане является эффективным инструментом решения социальных проблем и содействия занятости уязвимых групп населения. Реализуемые инициативы способствуют созданию рабочих мест, развитию предпринимательских навыков и снижению социальной уязвимости, особенно среди молодёжи и сельского населения. Полученные результаты подтверждают значимость дальнейшего развития и государственной поддержки социального предпринимательства как одного из ключевых механизмов устойчивого социально-экономического развития страны.

Литература

1. Министерство индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан. (2024). *Что такое социальное предпринимательство в Казахстане*. gov.kz. [https://www.gov.kz/memleket/entities/mangystauupp/press/article/details/153040?utm]
2. Министерство индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан. (2024). *Критерии и виды социальных предприятий*. gov.kz. [https://www.gov.kz/memleket/entities/mangystauupp/press/article/details/153305?utm]
3. Egov.kz. (2024). *Социальная защита и занятость лиц с инвалидностью*. [https://egov.kz/cms/ru/articles/disabled_persons/invalids?utm]
4. Inform.kz. (2023). *О трудоустройстве людей с инвалидностью в Казахстане*. [https://www.inform.kz/ru/o-trudoustroystve-lyudey-s-invalidnostyu-v-kazahstanerasskazali-v-mintruda-isotszashiti?utm]
5. Qazaqstan Monitor. (2024). *Who Drives Social Entrepreneurship in Kazakhstan?*. [https://qazmonitor.com/business/2839/who-drives-socialentrepreneurship-in-kazakhstan?utm]
6. Gov.kz. (2024). *Национальный проект по поддержке занятости и предпринимательства молодежи и сельского населения*. [https://www.gov.kz/memleket/entities/sko/press/article/details/1548?utm]

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САПАНЫ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ МОДЕЛЬДЕРІ МЕН ОЛАРДЫҢ ҰЙЫМДЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі нарық жағдайында кәсіпорындардың табысты жұмыс істеуі көбінесе өнім мен қызмет сапасына, сондай-ақ басқару жүйесінің тиімділігіне тәуелді екендігін байқадым. Бүгінгі таңда тек өндіріс көлемі емес, басқару процестерінің жүйелілігі, стандартталуы және үздіксіз жетілдірілуі маңызды факторға айналды. Халықаралық тәжірибеде сапаны басқарудың заманауи модельдері кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Әсіресе халықаралық сапа менеджменті стандарттары кеңінен таралған. Соның ішінде ең танымал модельдердің бірі — International Organization for Standardization әзірлеген ISO 9001 сапа менеджменті жүйесі. Бұл стандарт ұйымдағы барлық негізгі процестерді жүйелеуге, тәуекелдерді басқаруға және тұрақты жақсартуға бағытталған. Сондықтан сапаны басқарудың заманауи модельдерінің ұйымдық және экономикалық тиімділігін талдау практикалық тұрғыдан да, ғылыми тұрғыдан да өзекті деп есептеймін.

ISO 9001:2015 стандарты сапа менеджменті жүйесіне қойылатын халықаралық талаптарды белгілейді. Стандарттың негізінде процессік тәсіл, тұтынушыға бағытталу, көшбасшылық, дәлелге негізделген шешім қабылдау және үздіксіз жетілдіру қағидалары жатыр. ISO ресми деректеріне сәйкес, бұл стандарт әлемнің 170-тен астам елінде енгізілген және ең көп қолданылатын басқару стандарттарының бірі болып саналады. Сапа менеджменті жүйесін енгізу ұйым ішіндегі операцияларды реттеуге, жауапкершілікті нақты бөлуге және бақылау тетіктерін күшейтуге мүмкіндік береді. Ғылыми әдебиеттерде ISO 9001 жүйесін енгізу нәтижесінде операциялық шығындар азайып, процестердің тұрақтылығы артатыны көрсетілген. Сапаны басқару жүйесі құжатталған регламенттер мен өлшенетін көрсеткіштерге сүйенетіндіктен, басқару шешімдері субъективті емес, нақты деректерге негізделеді. Бұл ұйымдық тәртіпті күшейтіп, басқару тәуекелдерін төмендетеді.

Қазақстандық тәжірибеде де сапа менеджменті жүйелерін енгізіп жатқан кәсіпорындар саны артып келеді. Мысалы, KazTransOil компаниясы өз қызметінде интеграцияланған менеджмент жүйесін, соның ішінде ISO 9001 сапа стандартын қолданатынын ресми түрде жариялаған. Компания деректерінде бұл жүйе өндірістік процестердің тұрақтылығын қамтамасыз етуге және қызмет сапасын бақылауды күшейтуге бағытталғаны көрсетіледі. Сол сияқты Kazakhstan Engineering құрылымына кіретін бірқатар өндірістік кәсіпорындар да ISO 9001 талаптарына сәйкестік сертификаттарын алған. Сапаны басқарудың заманауи модельдерінің ұйымдық тиімділігі бірнеше бағытта көрінеді. Біріншіден, бизнес-процестер картаға түсіріліп, әр кезеңі өлшенетін көрсеткіштермен бекітіледі. Бұл қайталанатын қателерді азайтады. Екіншіден, ішкі аудит пен түзету әрекеттері жүйесі қалыптасады, нәтижесінде ақауларды ерте анықтау мүмкіндігі өседі. Үшіншіден, қызметкерлердің жауапкершілік аймағы нақты жазылады, бұл басқарудағы түсініспеушілікті азайтады.

Экономикалық тиімділік те бірнеше көрсеткіш арқылы байқалады. Зерттеулерде сапа менеджменті жүйесін енгізген ұйымдарда өнім қайтарымы мен ақау шығындары төмендейтіні, клиент қанағаттануы өсетіні айтылады. J.R. Evans пен W.M. Lindsay еңбектерінде сапаны жүйелі басқару компанияның ұзақ мерзімді қаржылық нәтижелеріне оң әсер ететіні дәлелденген. Сондай-ақ D. Hoyle ISO 9001 стандартын түсіндіруге арналған еңбегінде стандарт талаптарын енгізу ұйымның нарықтағы сенімділігін арттыратынын көрсетеді.

Қазіргі кезеңде сапаны басқарудың заманауи модельдері цифрландырумен де тығыз байланысты. Автоматтандырылған бақылау, деректерді талдау, электронды құжат айналымы сапа көрсеткіштерін нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік береді. Бұл басқару шешімдерінің жеделдігін арттырып, экономикалық шығындарды қысқартуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, сапаны басқарудың заманауи модельдері кәсіпорындардың ұйымдық құрылымын жетілдіруге және экономикалық тиімділігін арттыруға тікелей әсер етеді деп тұжырымдаймын. ISO 9001 сияқты халықаралық стандарттар процестерді жүйелеуге, жауапкершілікті нақтылауға және үздіксіз жетілдіру мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл тек сапаны бақылау құралы емес, толыққанды басқару философиясы болып табылады. Қазақстандық кәсіпорындардың тәжірибесі сапа менеджменті жүйелерін енгізу бәсекеге қабілеттілікті арттырудың нақты тетігі екенін көрсетеді. Сондықтан алдағы уақытта отандық ұйымдарда сапаны басқарудың заманауи модельдерін кеңінен енгізу және оларды цифрлық құралдармен ұштастыру маңызды бағыттардың бірі болады деп есептеймін.

Әдебиет

- 1.Kazakhstan Engineering. ISO 9001 сәйкестік сертификаттары туралы жаңалықтар. Ресми баспасөз материалдары, 2022–2024
- 2.KazTransOil. Quality Management System туралы ресми ақпарат. Компанияның ресми сайты материалдары, 2023.
- 3.International Organization for Standardization. ISO 9001:2015 — Quality management systems — Requirements. Geneva, 2015.
- 4.Hoyle, D. ISO 9001:2015 Quality Management Systems — Explained. Routledge, 2017.
- 5.Evans, J.R., Lindsay, W.M. Managing for Quality and Performance Excellence. Cengage Learning, 2017.

Аманғали М.Д., Құрманбай А.Т., 3-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ахметова А.С.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҰЙЫМДАРДАҒЫ КӨШБАСШЫЛЫҚ РӨЛІ

Динамикалық дамып келе жатқан әлемде көшбасшылық ұйымның тұрақты экономикалық және мәртебелік өсуін қамтамасыз ете алатын адами ресурстарды тиімді және табысты басқарудың маңызды факторларының біріне айналуға. Адам өмірінің әртүрлі салаларын цифрландырумен және ғылыми-техникалық прогрестің жеделдеуімен байланысты айтарлықтай трансформацияға ұшыраған өзгермелі әлем жағдайында көшбасшылық топтық бірлік пен интеграцияны қамтамасыз етудің ең тиімді құралы болып табылады, бұл осы жаңа жағдайларда белгілі бір ұйымның тиімділігін айтарлықтай жақсартады.

Көшбасшылық - «көшбасшы қоғамдастықтың басқа мүшелерінен қолдау алатын әлеуметтік ықпал ету үдерісі». Көшбасшылықты адамдарға әсер ету өнері деп түсіну керек, ол топтың барлық мүшелерінің топтық мақсаттарға жету жолындағы ерікті қозғалысына мүмкіндік береді [1].

И.В. Котляров «көшбасшылық – бұл тек әлеуметтік қызметтің нысаны немесе түрі ғана емес, сонымен қатар табиғаты әлі толық зерттелмеген, әлеуметтану үшін жаңа, одан да күрделі міндеттер қоятын өмір сүру тәсілі» деп атап өтеді.

Отандық ғылыми әдебиеттерді талдау ұйымдағы көшбасшылық менеджердің немесе топтың басқа мүшесінің ерекше мәртебесінің пайда болуы екенін көрсетті. Бұл мәртебе сенім, бедел, құрмет, біліктіліктің жоғары деңгейін тану, барлық бастамаларда қолдау көрсетуге дайын болу, жеке жанашырлық, оқуға және тәжірибе алуға деген ұмтылысқа негізделген көзқараспен сипатталады. Осылайша, көшбасшылық – бұл адамдарды барлығына ортақ және мағыналы мақсатқа жетуге ынталандыруға бағытталған үздіксіз үдеріс; бұл топ мүшелерін «көшбасшы – ізбасарлар» тізбегінде тұрақты және тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз ете отырып, қажетті күш-жігерді жүзеге асыруға ынталандыратын үдеріс.

Шетелдік ғылыми әдебиеттерде көшбасшылық дегеніміз – бұл ізбасарлардың мүмкіндіктерін кеңейтуге, басқалардың дамуы мен мотивациясына бағытталған, топтың

күш-жігерін барынша және тиімді пайдалануға ықпал ететін және топтың нақты мақсаттарға жетуге деген ұмтылысын қамтамасыз ететін ықпал ету үдерісі.

Көшбасшылық белгілі бір ұйымның адам ресурстарын басқару құралы ретінде мақсатқа жету үшін ізбасарлардың жеке күш-жігерін жандандыруға және жұмылдыруға бағытталған және ұйымышilik үдерістердің біртұтастығы мен дәйектілігін қамтамасыз етуді көздейді. Әдетте, топ мүшелері құрметке ие болған, күшті тұлға және құзыретті маман ретінде қабылданған, одан әрі перспективаларды көре алатын және оларға жетудің оңтайлы тәсілдері туралы түсінігі бар адамға ерікті түрде еруге дайын.

Ұйым шеңберінде көшбасшылық позицияны жүзеге асыруда негізгі компоненттердің бірі бастаманы иелену болып табылады. Көшбасшының бастамасы – ол бұрын ешкім ұсынбаған нақты басқару жағдайындағы шешімді табады немесе егер ол өз шешіміне айналса, басқалар ұсынған идеяны жүзеге асырады. Ол оны жүзеге асыру үшін жауапкершілікті өз мойнына алады [2].

Көшбасшылық әсер ету әдістерінің типтік арсеналында мәжбүрлеуге, репрессияға, ресми билік пен лауазымдық қысымның күшіне негізделгендер жоқ екенін атап өту маңызды. Ұйымдағы көшбасшылық құрылады:

- кәсіпқойлықта (ұйымға берілгендік, жеке жауапкершілік, жоғары құзыреттілік);
- өз ізбасарларын білуде (адам табиғаты, топ мүшелерінің психологиясы, олардың мүдделері мен іс-әрекетінің себептері);
- ұйымдағы ресми және бейресми коммуникацияның ерекшеліктерін білу;
- өз ұйымын білу (ұйымышilik климат, мәдениет, өзара іс-қимыл және т.б.);
- ағымдағы жағдайлық факторларды түсіну;
- ынталандыру және зарядтау, дұрыс шешім қабылдау және үйлестіру, мәселелерді шешу және жоспарлау, оқыту және кеңес беру, командалық рухты нығайту және қолдау көрсету қабілеттерінде.

Кейбір шетелдік дереккөздерге сәйкес, көшбасшылық – бұл көшбасшылар мен ізбасарлар өзара әсер ететін интерактивті үдеріс, яғни көшбасшы ізбасарларға өз идеяларымен, басшылығымен және қолдауымен әсер етеді, ал ізбасарлар көшбасшыға өз идеяларымен, ұсыныстарымен және топтық мақсаттарға жетудегі жеке үлестерімен әсер етеді. Көшбасшының пайдасына оң ықпал ету тепе-теңдігі болғандықтан, ізбасарлар оның позициялық беделін қабылдайды және оның бұйрықтарын ресми ұйымда орындайды және оның кеңестері мен ұсыныстарын бейресми топтардың мүшелері ретінде тыңдайды. Осылайша, ұйымдағы көшбасшының беделі оны ресми және ресми емес топта ізбасарлар арасында көшбасшы ретінде тану деңгейімен шектеледі деп айтуға болады [3].

Сонымен, жеделдетілген ғылыми-технологиялық дамумен және әлеуметтік, экономикалық, мәдени және саяси үдерістердің динамикалық жаңаруымен сипатталатын жаңа шындық жағдайында көшбасшылық кез келген ұйымда адам ресурстарын басқарудың маңызды факторына айналады. Бұл көшбасшылық ұйымның өмірінің әртүрлі деңгейлерінде икемді басшылықты қамтамасыз ете алады және ұйымның қоршаған ортаның тұрақсыздығы жағдайында уақтылы бейімделу және қайта құру қабілеті ретінде бейімделуді дамыта алады.

Көбінесе көшбасшылықты адамдарға әсер ету және әсер ету өнерімен салыстырады, өйткені көшбасшылық техникалар мен әдістердің арсеналында әдетте экономикалық ынталандыру басым болмайды, бұл қызметкерлердің қандай да бір жұмысты орындауға деген материалдық пайдасы мен қызығушылығын арттырады. Көшбасшылық – бұл ізбасарларды ынталандыру, шабыттандыру, қызметкерлерді топтық және ұйымдастырушылық үдерістерге, басқарушылық шешімдер қабылдау және туындаған мәселелерді шешу үдерістеріне тарту, бұл түпкілікті мақсатқа жетуге ықпал етеді және ұйымның біртұтастығын қамтамасыз етеді.

Осылайша, қазіргі шындық жағдайында көшбасшылық адам ресурстарын тиімді және сәтті басқарудың маңызды факторларының біріне айналады. Көшбасшылықты басқару технологиясы ретінде пайдалану ұйымдарға ұйымдық құндылықтар мен мәдениетке, қызметкерлердің өнімділігіне, олардың жұмысқа қанағаттануына, кадрлар айналымын

төмендетуге, ұйымышылық тиімділікке және т.б. әсер ете отырып, олардың тиімділігін арттыруға және пайданы арттыруға мүмкіндік береді.

Көшбасшылықтың тиімділігі кері байланыс, өзгеретін жағдайлар және команданың дамып келе жатқан қажеттіліктері негізінде үнемі бейімделуді қажет етеді. Ең табысты көшбасшылар көшбасшылық шеберлігі түпкілікті жетістік емес, үздіксіз процесс екенін мойындай отырып, бүкіл мансабында өсуге, оқуға және жетілдіруге ұмтылады.

Сайып келгенде, ұлы көшбасшылық басқаларды өздерінің көшбасшылық қабілеттерін дамытуға шабыттандыратын осы қасиеттерді дәйекті түрде көрсетуге дейін азаяды. Жоғары көшбасшылық қасиеттерді модельдеу және басқалардың өсуін қолдау арқылы тиімді көшбасшылар бүкіл ұйымдар мен олар қызмет ететін адамдарға пайда әкелетін оң даму циклдарын жасайды.

Әдебиет

1. Көшбасшылық = Лидерство: [жинақ] / қор жетекшісі Ш. Мұқан; «Мазмұндама» қоғамдық қоры. – Алматы: Мазмұндама, 2020. – 300 б.

2. Көшбасшылық: теория және практика: оқулық / П. Нортхаус; [ред. алқа Қ.Е. Көшербаев және т.б.; ауд.: Б.М. Икрамова, Ә. Жапақ]. – Нұр-Сұлтан: «Ұлттық аударма бюросы» ҚҚ, 2020. – 559 с.

3. Савинова С.Ю. – Лидерство в бизнесе: учебник и практикум для вузов / С.Ю. Савинова, Е.Н. Васильева. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2026. – 280 с.

Амангельды Д.К., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЖАҢА БАСЫМДЫҚТАРЫ: ИКЕМДІЛІК, ДЕРЕКТЕР ЖӘНЕ АДАМҒА БАҒДАРЛАНУ

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар белгісіздіктің жоғары деңгейімен, технологиялық өзгерістердің жеделдеуімен және еңбек нарығының өзгеруімен сипатталады. Жаһандану, цифрландыру, жасанды интеллект пен аналитикалық құралдарды дамыту ұйымдарды басқару тәсілдерін айтарлықтай өзгертті. Басқарудың дәстүрлі әкімшілік-бюрократиялық модельдері біртіндеп икемді, бейімделгіш және адамға бағытталған басқару жүйелеріне жол ашады.

Бұл жағдайда менеджменттің жаңа басымдықтары қалыптасады, олардың арасында икемділік, басқару шешімдерінде деректерді пайдалану және адам орталықтылығы маңызды болады.

Қазіргі менеджменттің бірінші басымдығы — икемділік-ұйымның құрылымы мен процестерін қазіргі қиындықтарға бейімдеу қажеттілігінен көрінеді. Қазақстандық компаниялар мен мемлекеттік мекемелер ішкі процестерді цифрландыру және жаңғырту арқылы икемді тәсілдерді енгізуде. Мысалы, Kazphosphate LLP сияқты өнеркәсіптің ірі қатысушылары HR-жүйелерді жаңарту және кадрлық басқаруды қайта ұйымдастыру бойынша жобаларды іске асырды, бұл басқару операцияларының ашықтығын арттырып, қызметкерлердің сенімін нығайтты.

Екінші басымдық — деректерге негізделген басқару-тиімділікті арттырудың негізгі факторына айналады. ҚР-да кәсіпорындардың цифрлық дайындығы және олардың болашақ экономикасына бейімделу қабілеті белсенді зерттелуде. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық трансформация нарықтық ақпаратты дәлірек талдауға ықпал етеді және кәсіпкерлер мен басшыларға негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Үшінші басымдық-адам орталықтылығы-жеке секторда ғана емес, мемлекеттік басқаруда да дамиды. Қазақстандық мемлекеттік қызмет электрондық сервистерді дамыту,

шешімдер қабылдаудың ашықтығы және бюрократияны төмендету арқылы олардың нақты сұраныстарына бағдарлана отырып, азаматтармен өзара іс-қимыл моделін жетілдіреді. Мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасының жаңа редакциясы мемлекеттік қызметтердің сапасын жақсарту және азаматтардың қанағаттанушылығын арттыру стратегиялық мақсатын көрсететін адамға бағдарланған мемлекеттік аппаратты қалыптастыруға баса назар аударады.

Адам орталықтылығының маңызды элементі таланттарды басқару және кадрлық әлеуетті дамыту болып табылады. ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы мемлекеттік сектордағы таланттарды басқару жүйесін дамыту жолдарын талдайды және ұсынады, бұл жаңа буынның құзыретті және уәжді басқарушыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұлттық контексттің ерекшеліктері басқарушылық тәсілдерді жүзеге асыруға да әсер етеді. Қазақстанда қазіргі заманғы HR-тәжірибелер дәстүрлі мәдени құндылықтармен үйлеседі, бұл персоналды басқаруда көрініс табады: ұжымшылдық, иерархияны құрметтеу және діни және мәдени аспектілерді есепке алу-осының барлығы жергілікті жағдайларға бейімделген менеджменттің бірегей гибриді стилін қалыптастырады.

Осылайша, икемділік, деректерге негізделген басқару және адам орталықтылығы қазіргі менеджменттің негізгі басымдықтары болып табылады. Бұл бағыттар дәстүрлі иерархиялық модельдерден адаптивті, технологиялық және әлеуметтік бағытталған басқару жүйелеріне көшуді көрсетеді. Болашақта цифрлық технологияларды одан әрі дамыту және жұмыспен қамту құрылымын өзгерту осы факторлардың маңыздылығын күшейтетін болады. Жаңа басқару тәсілдерін біріктіре алатын ұйымдар тұрақты бәсекелестік артықшылықтарға ие болады және ұзақ мерзімді өсудің негізін құрайды.

Әдебиет

1. Искендірова С., Жаров Е., Жуламанова Д. Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесіндегі талант-менеджмент: сын-қатерлер мен перспективалар // Мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызмет. 2024 — мемлекеттік қызметтегі талант-менеджментті талдау.
2. Barabanova E., Tyulyupergeneva R., Nazyrova L. Жаһандық жұмыс орнындағы адамға бағдарланған ұйымдық мәдениет // Emerging Science Journal — адамға бағдарланған ұйымдық мәдениет үлгісі.
3. Data Centric Business and Applications / Peter Madzík және т.б. — деректерге негізделген басқару, цифрлық трансформация және HR стратегиялар туралы монография. SpringerLink, 2025.
4. Минцберг Г. Менеджмент: ұйымдардың табиғаты мен құрылымы. — заманауи менеджмент бойынша классикалық еңбек.
5. Файоль А. Жалпы және өнеркәсіптік басқару. — менеджмент теориясы мен басқару қағидаларының классикалық еңбегі.
6. Уилтон Н. HR менеджмент. Кіріспе. — адам ресурстарын басқару бойынша оқулық (ҚР, HR аспектілері).
7. Нагибина Н. И., Щукина А. А. HR Digital: адам ресурстарын басқарудағы цифрлық технологиялар // Наукоеведение. 2017 — HR саласына цифрлық технологиялардың әсері туралы.
8. Қазақстандық менеджмент: персоналды басқарудың ұлттық ерекшеліктері // Forbes.kz, 2024 — HR тәжірибелерін Қазақстан мәдениетіне бейімдеу туралы шолу.
9. Сериков П. Г., Карсакбаева М. И., Залучёнова О. М. Адам ресурстары ма әлде әлеует пе? — персоналды басқарудағы болашақ өзгерістер туралы ғылыми пайымдаулар.
10. Ұйымның адам ресурстарын стратегиялық басқару: оқу құралы — HR саласындағы икемділік пен өкілеттіктерді беру бойынша теориялық тәсілдер.
11. Қазіргі компаниялар менеджменті жүйесіндегі білімді басқару / Диссертация — қазақстандық компанияларда менеджментті қолдану мысалдары.

12. Digital transformation and human resource management: MMIT Proceedings — цифрлық технологиялардың HR моделіне әсері.

13. Анри Файоль, Фредерик Тейлор, Уильям Оучи және менеджменттің басқа да классиктері — адам ресурстарын басқару мен ұйымдық мәдениетке әсер ететін менеджменттің базалық теориялық тұжырымдамалары (адамға бағдарланған тәсілдің үлгісі ретінде Z теориясын ескере отырып).

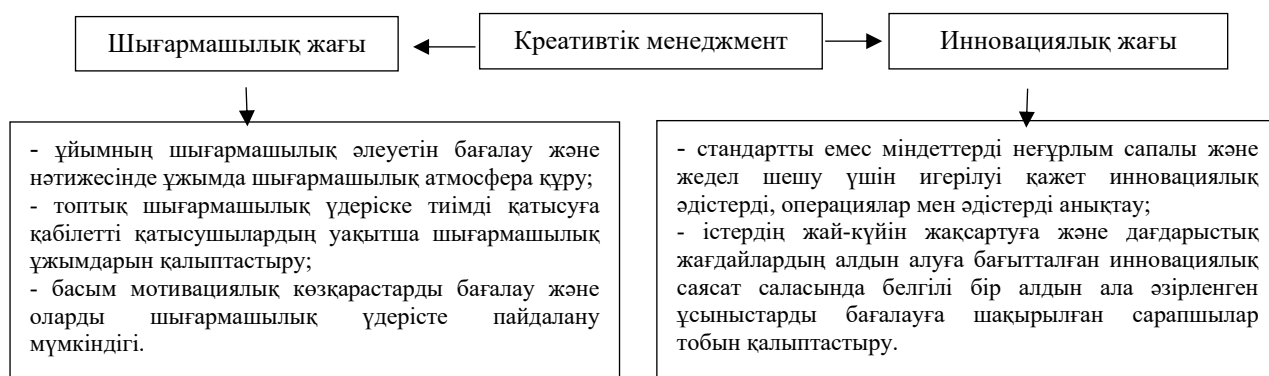
Арманова М.А., 4 курс студенті, Қайыржанова М.М., 3-курс студенті
(БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – профессор Казбеков Т.Б.

КРЕАТИВТІК МЕНЕДЖМЕНТ: МӘНІ, НЕГІЗГІ СИПАТТАМАЛАРЫ

Қазіргі заманғы бизнес үрдістері компаниялардан әртүрлі мәселелерді шешуге арналған тәсілдері мен құралдарын өзгертуді талап етеді, себебі стандартты тәсілдер кәсіпорын тиімділігін арттыру әлеуетін сарқып тастады. Сондықтан, салалық бағытқа немесе нарық ерекшеліктеріне қарамастан, интеллектуалды белсенділік және оны ұйымның бизнес-процестерін басқаруда қолдану басымдыққа айналуға мүмкін болатын шешімдердің бірі – жеке және кәсіби даму мен өзін-өзі жетілдіруге, сондай-ақ қызметкерлердің бастамасын дамытуға ықпал ететін шығармашылық басқару құралдарын пайдалану. Тиімді шығармашылық басқару оң корпоративтік имиджді қалыптастыруға ықпал етеді, нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады және ресурстарды барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде пайданы арттырады.

Креативтік менеджмент – бұл кәсіпорын менеджерлерінің жұмыс күші мен жеке қызметкерлердің шығармашылық дамуы үшін жасаған қолайлы жағдайлар жиынтығы, мақсаты өндірістік және бизнес мәселелерін шешу және олардың салдарын жеңу үшін шығармашылық идеяларды жинақтау.

1-суретте шығармашылық менеджменттің шығармашылық және инновациялық аспектілерін толығырақ қарастырайық [1].

1-сурет. Креативтік менеджменттің негізгі сипаттамалары

Креативтік менеджменттің негізгі мақсаты – тиімді басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік беретін инновациялық идеяларды қалыптастыру, оларды бағалау және іріктеу. Креативтік менеджмент адамдардың шығармашылық қабілеттерін жан-жақты ашуға бағытталған, ал дәстүрлі басқару адамдардың белгіленген ережелерді орындауына негізделген және олардың бастамаларын анықтауға және олардың барлық қабілеттерін ашуға бағытталмаған.

Креативтік менеджмент мақсаттарына жету функцияларын төмендегілер орындайды:

– ұйымның шығармашылық идеяларды қалыптастыру мен дамытуға қатысатын қызметкерлері;

– шығармашылық қызметті жоспарлау және ұйымдастыру, қызметкерлерді шығармашылық идеяларды жасауға ынталандыру үдерісін қамтамасыз ету, сондай-ақ кәсіпорынның шығармашылық қызметін бақылау және реттеу үшін жауапты кәсіпорын менеджерлері.

Креативтік менеджмент – күрделі, тұрақсыз және дағдарысқа толы ортада тиімді жұмыс істейтін арнайы ұйымдастырушылық басқару жүйесі. Қазіргі уақытта креативтік менеджментті практикалық қолдану бәсекелестік артықшылықтың негізгі көзі болып табылады. Өндірістің кез келген саласында түпкілікті жеңімпаз шығармашылық әлеуеті мен инновация енгізу қабілеті бар адам болып табылады.

Креативтік менеджмент құралдары төтенше жағдайларда да, үздіксіз негізде де қолданылады, бұл нарықта бәсекелестік артықшылықтар беретін инновациялық шешімдер арқылы стратегиялық дамуды жеңілдетеді.

Креативтік менеджментті тиімді енгізуді қамтамасыз ету және ұйымдастырушылық нәтижелерге максималды қол жеткізу үшін шығармашылық менеджмент жүйесін дәйекті түрде енгізу қажет. Бұл жүйеге мыналар кіреді:

- шығармашылықты қолдайтын ұйымдастырушылық құрылымдарды құру;
- жаңа білімді жасауға ықпал ететін ұйымдастырушылық жүйелер мен рәсімдерді әзірлеу;
- ұйымдастырушылық мәдениет және шығармашылық көшбасшылық [2].

Қазіргі заманғы кәсіпорында креативтілікті арттырудың негізгі міндеттері 1 кестеде келтірілген.

1-кесте

Креативтік менеджмент жүйесі

Басқару бағыттары	Міндеттері
Ұйымдастырушылық құрылымдар	Креативтілікті қолдайтын ресми және бейресми ұйымдық құрылымдарды құру
Персоналды іріктеу	Креативті жұмысшыларды жалдау
Шығармашылық топтардың қызметін қамтамасыз ету	Шығармашылық мақсаттар қою. Топтық жұмыстың тиімді болуына жағдай жасау. Топтық динамиканы басқару, креативті ойлауды ынталандыру үшін шығармашылық әдістерді қолдану
Қызметкерлерді бағалау	Қызметкердің жаңа білім құруға қосқан үлесін анықтау
Оқыту	Үздіксіз білім алу және өзін-өзі дамыту үшін жағдай жасау. Персоналды оқытуға қаржыландыру
Креативтілікті ынталандыру	Қызметкердің ұйым үшін құндылығына байланысты сыйақыны даралау. Жеке және топтық креативтілікті ынталандыру
Білімді басқару жүйесі	Білімді басқару стратегиясын таңдау. Ұйымның қажеттіліктерін қанағаттандыратын білімді басқару жүйесін құру. Білім алмасуды ынталандыру.
Креативті ұйымдық мәдениет	Креативтілікті дамытатын орта құру. Басшылық стилін таңдаудағы икемділік.

Ұйымның креативті менеджмент жүйесін талдау ұйымның тиімсіз жұмысына әкелетін проблемалық бағыттарды анықтауға мүмкіндік береді және креативті менеджмент жүйесін жетілдіру бағыттарын анықтауға көмектеседі [3].

Осылайша, кәсіпорынның экономикалық дамуының сәттілігі шешуші дәрежеде ұйымның бәсекелестік артықшылықтарын қалыптастыратын қызметке инновацияларды енгізуге байланысты. Ұйымда креативті менеджмент жүйесін енгізу оның қызметінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді, ал креативті менеджмент құралдарын қолдану менеджерлерге туындаған мәселелерді тез шешуге және бизнес-үдерістерді басқаруға шығармашылықпен қарауға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Креативный менеджмент: учебное пособие / Г.З. Ахметова, В.Н. Иванов, М.Ю. Маковецкий, Д.В. Рудаков. – Омск: ОмГТУ, 2020. – 112 с.
2. Креативный менеджмент=Creative management: учебник / А.А. Степанов, М.В. Савина, В.И. Салыгин [и др.]; под ред. А.А. Степанова, М.В. Савины. – Москва: КноРус, 2023. – 214 с.
3. Креативный менеджмент: теория и практика: учебник / А.В. Платов, И.А. Новичкова, Д.Э. Удалов [и др.]; под общ. ред. А.В. Платова. – Москва: Русайнс, 2024. – 255 с.

Арыстанбек А.Р., 2-курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҚТАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ІЛІМІНІҢ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҮРДІСТЕР

Қазақстан экономикасы тәуелсіздік алғаннан бері терең құрылымдық өзгерістерді бастан өткеріп, нарықтық қатынастарға толықтай бейімделді. Ел экономикасының дамуы табиғи ресурстарға, әсіресе мұнай-газ секторына негізделіп қалыптасты. Бүгінде Қазақстан Орта Азиядағы экономикалық әлеуеті жоғары мемлекеттердің бірі саналады. Дегенмен жаһандану, геосаяси тұрақсыздық және ішкі құрылымдық теңгерімсіздіктер қазіргі кезеңде бірқатар әлеуметтік-экономикалық мәселелердің туындауына себеп болып отыр.

Негізгі әлеуметтік-экономикалық мәселелер

1.Экономиканың шикізаттық бағыты.Қазақстан экспортының басым бөлігі мұнай, газ және металл өнімдерінен тұрады. Әлемдік нарықтағы бағаның құбылуы ұлттық табысқа тікелей әсер етеді. Бұл жағдай экономиканың тұрақтылығын әлсіретіп, әртараптандыру қажеттігін арттырады.

2.Инфляция және халықтың сатып алу қабілеті.Соңғы жылдары инфляция деңгейінің өсуі халықтың нақты табысының төмендеуіне әкелді. Әсіресе азық-түлік пен коммуналдық қызмет бағасының өсуі әлеуметтік әлсіз топтарға айтарлықтай салмақ түсіруде.

3.Аймақтар арасындағы теңсіздік.Ірі қалалар мен мұнайлы өңірлерде табыс деңгейі жоғары болса, кейбір ауылдық аймақтарда жұмыссыздық пен инфрақұрылымның әлсіздігі сақталуда. Бұл ішкі көші-қонның артуына және урбанизация үдерісінің жеделдеуіне себеп болады.

4.Жұмыссыздық және еңбек нарығы.Ресми жұмыссыздық деңгейі салыстырмалы түрде төмен болғанымен, жасырын жұмыссыздық және жастар арасындағы жұмыссыздық мәселесі өзекті. Қазіргі еңбек нарығы цифрлық дағдылар мен жаңа технологияларды меңгеруді талап етеді.

5.Шағын және орта бизнестің (ШОБ) дамуындағы кедергілер. ШОБ экономиканың тірегі болуға тиіс болғанымен, қаржыландыруға қолжетімділік, әкімшілік кедергілер және бәсекелестік ортаның жеткіліксіз дамуы олардың өсуін тежейді.

Даму болашағы және стратегиялық бағыттар

Қазақстан алдағы кезеңде экономиканы әртараптандыру мен инновациялық даму бағытын ұстанып отыр. Бұл ретте бірнеше маңызды бағыттарды атап өтуге болады:

1. Индустрияландыру және әртараптандыру.Өңдеу өнеркәсібін дамыту, агроөнеркәсіп кешенін жаңғырту және жоғары қосылған құнды өнім шығару экономикалық тұрақтылықты арттырады.

2. Цифрлық экономика.Сандық технологияларды енгізу мемлекеттік басқару тиімділігін арттырып, жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. IT-сектор мен стартап экосистемін қолдау маңызды рөл атқарады.

3. Жасыл экономика және тұрақты даму. Балама энергетика көздерін дамыту, экологиялық стандарттарды күшейту және көміртегі бейтараптығына ұмтылу – болашақтың басты трендтері. Бұл бағыт инвестициялық тартымдылықты арттыруға да ықпал етеді.

4. Адами капиталды дамыту. Білім беру жүйесін жаңғырту, ғылым мен инновацияны қолдау, кәсіби даярлау сапасын арттыру – ұзақ мерзімді экономикалық өсудің негізі.

5. Көлік-логистика әлеуетін пайдалану. Қазақстанның географиялық орналасуы Еуропа мен Азия арасындағы транзиттік көпір болуға мүмкіндік береді. Халықаралық дәліздерді дамыту сыртқы сауда көлемін ұлғайтады.

Қазіргі таңда Қазақстан экономикасы бірқатар күрделі әлеуметтік-экономикалық сын-көтерлерге тап болып отыр. Дегенмен жүйелі реформалар, тиімді мемлекеттік саясат және жеке сектордың белсенділігі арқылы тұрақты әрі инклюзивті даму жолына түсуге толық мүмкіндік бар. Экономиканы әртараптандыру, инновация мен адами капиталды дамыту – елдің ұзақ мерзімді өркендеуінің басты кепілі.

Әдебиет

1. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (2022). Мемлекеттік басқару және әлеуметтік саясат. Алматы: Қазақ университеті баспасы.

2. Смайылов, Ә. С. (2020). Мемлекеттік басқарудың әлеуметтік саясаттағы рөлі: Қазақстанның тәжірибесі. // Қазақстан экономикасы журналы, №3, 45-56 беттер.

3. Кеңес, Б. Ж. (2021). Әлеуметтік саланы мемлекеттік басқарудағы цифрландырудың рөлі мен мүмкіндіктері. // Мемлекеттік басқару және экономика журналы, №5, 78-85 беттер.

4. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштері бойынша ресми статистика. [1, stat.gov.kz.]

5. Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. Әлеуметтік қамсыздандыру және еңбек нарығы бойынша есептер мен статистикалық мәліметтер. [2, enbek.gov.kz.]

6. Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі. Қазақстандағы денсаулық сақтау саласындағы мемлекеттік бағдарламалар мен көрсеткіштер. [3, dsm.gov.kz.]

7. Қазақстан Республикасының Президенті. (2023). Қазақстан халқына Жолдау: Әлеуметтік-экономикалық даму басымдықтары. Астана: Ақорда. [4, akorda.kz.]

Ахметжанова А.У. (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - э.ғ.к., профессор Казбеков Т.Б.

ӨНЕРКӘСІПТІК КӘСІПОРЫНДА КАДРЛЫҚ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Өнеркәсіптік кәсіпорындардың даму жағдайында адами ресурстар стратегиялық ресурс ретінде қарастырылады. Өндіріс үдерістерінің технологиялық күрделенуі мен еңбек нарығындағы бәсекенің күшеюі персоналды басқаруға жаңа талаптар қояды. Осыған байланысты кадрлық менеджментті ғылыми негізде ұйымдастыру кәсіпорынның тиімді қызмет етуінің маңызды шарты болып табылады.

Кадрлық менеджмент – бұл кәсіпорын қызметкерлерінің еңбек әлеуетін қалыптастыруға, дамытуға және тиімді пайдалануға бағытталған басқару қызметі. Өнеркәсіптік кәсіпорында кадрлық менеджмент өндірістік мақсаттарға жетуді қамтамасыз ететін кәсіби, тәртіпті және ынталы ұжым қалыптастыруды көздейді. Бұл жүйе кадрларды жоспарлау, іріктеу, бейімдеу, оқыту және бағалау элементтерін қамтиды [1].

Өнеркәсіптік кәсіпорында кадрлық менеджмент бірнеше өзара байланысты функциялар арқылы жүзеге асырылады. Олар кадрлық жоспарлау, персоналды іріктеу және орналастыру, қызметкерлерді дамыту, еңбекті ынталандыру және еңбек нәтижелерін бағалау болып

табылады. Әрбір функция өндірістің тұрақты жұмысын қамтамасыз етуге және еңбек тиімділігін арттыруға бағытталған.

1-кесте

Өнеркәсіптік кәсіпорындағы кадрлық менеджмент функциялары

Функция атауы	Мазмұны	Күтілетін нәтиже
Кадрлық жоспарлау	Персоналға деген қажеттілікті анықтау	Еңбек ресурстарын тиімді бөлу
Іріктеу және орналастыру	Кәсіби кадрларды таңдау	Өндірістік өнімділіктің артуы
Оқыту және дамыту	Біліктілікті арттыру	Қызметкерлердің кәсіби өсуі
Ынталандыру	Материалдық және моральдық қолдау	Еңбекке қызығушылықтың артуы

Қазіргі кезеңде өнеркәсіптік кәсіпорындарда кадрлық менеджментті жетілдірудің бірқатар маңызды бағыттарын бөліп көрсетуге болады [2]. Олардың бірі – кадрлық менеджменттің стратегиялық бағыттылығын күшейту. Бұл персоналды басқаруды кәсіпорынның ұзақ мерзімді даму стратегиясымен үйлестіруді талап етеді.

Екінші бағыт – цифрлық технологияларды енгізу. Кадрлық ақпараттық жүйелерді пайдалану персонал туралы деректерді тиімді басқаруға, кадрлық шешімдердің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Үшінші бағыт – мотивация жүйесін жетілдіру. Қызметкерлердің жеке нәтижелері мен өндірістік көрсеткіштер арасындағы байланысты күшейту еңбек өнімділігін арттыруға ықпал етеді.

Төртінші бағыт – әлеуметтік жауапкершілікті арттыру. Қауіпсіз еңбек жағдайларын жасау, қызметкерлердің әлеуметтік қажеттіліктерін ескеру және корпоративтік мәдениетті дамыту кадрлық менеджменттің тиімділігін жоғарылатады.

Өнеркәсіптік кәсіпорындар қызметінің қазіргі даму жағдайында кадрлық менеджментті тиімді ұйымдастыру басқару жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Өндірістік үдерістердің күрделенуі, технологиялардың қарқынды жаңаруы және еңбек нарығындағы бәсекенің күшеюі персоналды басқаруға деген көзқарасты түбегейлі өзгертуді талап етеді. Осыған байланысты кадрлық менеджмент кәсіпорынның ішкі ресурстарын үйлестірумен қатар, оның стратегиялық даму мақсаттарына қызмет етуі тиіс.

Өнеркәсіптік кәсіпорындарда кадрлық менеджмент жүйесі еңбек ресурстарын жоспарлау, кадрларды іріктеу мен орналастыру, қызметкерлерді оқыту және дамыту, сондай-ақ еңбекті ынталандыру тетіктерін қамтиды [3]. Бұл элементтердің өзара байланыста және жүйелі түрде жүзеге асырылуы өндірістің тұрақты жұмысын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Әсіресе персоналдың кәсіби деңгейін арттыру мен еңбекке деген ынтасын күшейту кәсіпорын тиімділігінің негізгі факторларының бірі болып саналады.

Сонымен қатар кадрлық менеджменттің рөлі тек экономикалық нәтижелермен шектелмейді. Ол кәсіпорынның әлеуметтік тұрақтылығын нығайтуға, қолайлы еңбек жағдайларын қалыптастыруға және ұжым ішіндегі өзара сенімді қарым-қатынасты дамытуға бағытталады. Мұндай тәсіл қызметкерлердің ұйымға деген адалдығын арттырып, кадр тұрақсыздығының алдын алуға ықпал етеді.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологияларды кадрлық менеджмент жүйесіне енгізу персоналды басқарудың сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Кадрлық ақпараттық жүйелерді пайдалану басқару үдерістерін оңтайландырып, кадрлық шешімдердің негізділігін арттырады. Бұл өз кезегінде өнеркәсіптік кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді [4].

Жалпы алғанда, өнеркәсіптік кәсіпорында кадрлық менеджментті ғылыми негізде ұйымдастыру адами ресурстарды тиімді пайдалануға, өндірістік әлеуетті толық іске асыруға және кәсіпорынның ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Сондықтан кадрлық менеджментті жетілдіру өнеркәсіптік кәсіпорындарды басқарудың басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылуы орынды. Өнеркәсіптік кәсіпорында кадрлық менеджментті тиімді ұйымдастыру еңбек өнімділігінің артуына және өндірістің тұрақты

дамуына тікелей әсер етеді. Сондықтан кадрлық менеджмент жүйесін жетілдіру кәсіпорын басқаруындағы басым бағыттардың бірі болуы тиіс.

Әдебиет

1. Сакенова У.З. Кадрлық менеджмент: оқу-әдістемелік құрал. Алматы, 2019 ж
2. HR саласындағы “Адам ресурстарын басқару” кәсіби стандарттары – 2024 ж
3. Гриффин Р.У. Менеджмент : оқулық / Рикки У. Гриффин (қазақша аударма). – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 ж
4. Менеджмент. – Алматы: Мазмұндама қоғамдық қоры, 2020 ж – 224 бет.

Ахметова А. Д., Абдисейт Н. Ә., студенты 3 курса, Болатбекова А.Н., студент 1 курса
(БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Тусупбаева Б. С.

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ ПОКОЛЕНИЯ Z В СОВРЕМЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

На сегодняшний день, современный рынок труда Казахстана переживает значительную трансформацию. Она связана с активным приходом в организации представителей поколения Z. Это молодые люди, рожденные приблизительно с 1997 по 2012 год [1]. Их ценности, профессиональные ожидания и модели поведения кардинально отличаются от предыдущих поколений. В связи с этим, классические системы управления персоналом зачастую оказываются неэффективными. Поэтому, адаптация менеджмента к запросам «зумеров» становится критически важным фактором конкурентоспособности компаний. Здесь мы выделим ключевые особенности этого поколения и предложим практические рекомендации для менеджеров.

Прежде всего, необходимо четко понимать портрет типичного представителя поколения Z. Человек выросший в эпоху цифровых технологий, является «цифровым аборигеном» [2]. Для него естественно мгновенное получение информации и постоянная онлайн-коммуникация. Более того, важнейшей ценностью для него выступает баланс между личной жизнью и работой. В отличие от миллениалов, «зумеры» часто демонстрируют прагматизм и индивидуализм [3]. Они стремятся к автономии, но при этом ценят четкие инструкции и обратную связь. Иными словами, их мотивация строится не на лояльности компании, а на личном развитии и смысле работы. В результате, перед менеджментом организаций встают новейшие препятствия. Рассмотрим их системно.

Во-первых, это проблема мотивации и удержания. Традиционные материальные стимулы, бесспорно, важны. Однако, они не являются достаточными. Поколение Z требует постоянного обучения и быстрого карьерного роста [4]. Если развитие замедляется, они легко меняют место работы. Поэтому, компаниям необходимо создавать прозрачную схему роста среди сотрудников и внедрять программы наставничества. При этом, важно предоставлять возможности для горизонтального роста, например, участие в проектных командах. Во-вторых, ключевым аспектом становится стиль коммуникации и руководства. Авторитарный менеджмент в отношении «зумеров» абсолютно неэффективен. Новое поколение ожидает диалога, партнерских отношений с руководителем [5]. Проще говоря, без регулярной, а лучше еженедельной обратной связи они быстро теряют интерес. Более того, коммуникация должна быть максимально краткой и визуализированной. Мессенджеры и корпоративные социальные сети часто предпочтительнее длительных совещаний. В-третьих, невозможно игнорировать запрос на гибкость. Это касается как графика работы, так и ее содержания. Удаленный или гибридный формат, гибкое начало рабочего дня уже перестают быть привилегией, а становятся стандартным ожиданием для новых сотрудников [5]. Параллельно, «зумеры» стремятся к решению разнообразных задач, избегая повседневной рутины. Из

этого следует, что внедрение ротации должностей и проектного подхода может существенно повысить их интерес.

Также хочется отметить, что для поколения Z огромное значение имеет корпоративная социальная ответственность и экологичность бизнеса. Они хотят гордиться своим работодателем. Поэтому, открытая позиция компании в вопросах устойчивого развития и этики становится серьезным конкурентным преимуществом на рынке труда. Для наглядности представим основные различия в подходах к управлению в таблице.

Таблица 1

Сравнительный анализ подходов к управлению традиционным персоналом и поколением Z

Критерий	Традиционный подход	Подход для поколения Z
Мотивация	Стабильность, заработная плата, статус	Развитие, смысл, баланс жизни и работы
Коммуникация	Иерархическая, формализованная через email	Горизонтальная, неформальная, в мессенджерах
Контроль	Процессный, по времени присутствия	По результату, доверие
Карьера	Вертикальный, линейный рост	Гибкий, проектный, горизонтальный рост
Обучение	Запланированные курсы, семинары	Микрообучение, онлайн-курсы, обучение по запросу

Исходя из обозначенных проблем, нами предлагаются следующие практические рекомендации для менеджеров. Мы считаем, что для удержания мотивированных сотрудников стоит внедрять персонализированные планы развития, обсуждаемые каждые полгода. Бороться с ежедневной рутинной работой нужно и в этом поможет внутренняя платформа для микрозадач и проектов. На данной платформе сотрудники могут добровольно брать интересные задания. Чтобы удовлетворить запрос на гибкость, можно ввести систему «гибкая пятница» или четкие правила для удаленной работы. Наконец, для укрепления вовлеченности критически важно публично признавать вклад каждого, используя как формальные, так и неформальные каналы похвалы. Как же применить эти идеи в компании? Начать можно с малого. Например, создать в Telegram или корпоративном портале канал «Идеи Z», где молодые сотрудники смогут предлагать улучшения. Это сочетает их любовь к цифровому общению с уважением к их мнению. Еще одним важным шагом является разнообразие корпоратива. В программу шоу стоит добавлять короткие интерактивные форматы. К примеру, один из конкурсов шоу будет мозговой штурм или презентации проектов в неформальной обстановке. Так мы соединим традиционную культуру общения с новыми подходами.

После этого обязательно подчеркиваем, что внедрение новых практик требует системных изменений. Прежде всего, необходимо пересмотреть политику найма. По нашему мнению, акцент следует делать на оценке soft skills (гибких навыков) и цифровой грамотности [2]. Далее, критически важным является адаптация корпоративной культуры. Она должна стать более инклюзивной, открытой для инициатив и экспериментов [3]. И конечно же, руководителям всех уровней необходимы тренинги по управлению разнородными командами.

В завершение, мы утверждаем, что успешное управление поколением Z выступает не просто как модный тренд. Это стратегическая необходимость для экономического развития страны. Компании, которые смогут создать гибкую, технологичную и ориентированную среду, получат доступ к эффективным молодым кадрам. Это, в свою очередь, станет драйвером инноваций и повышения конкурентоспособности на международной арене. Исходя из этого, трансформация менеджмента в соответствии с новыми реалиями является одним из ключевых приоритетов для внутреннего бизнеса и государства в целом. Будущее экономики страны во многом зависит от того, насколько эффективно организации интегрируют потенциал нового, цифрового поколения.

Литература

1. Байжанова Н.К. Молодежный человеческий капитал в условиях цифровизации: вызовы для Казахстана // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2021. – № 3. – С. 45-55.
2. Смирнова Е.Э., Крошилин С.В. Цифровые компетенции поколения Z: запросы к системе управления персоналом // Управление персоналом. – 2022. – № 5. – С. 34-41.
3. Шамис Е., Антипов А. Теория поколений в России. – М.: Синдбад, 2023. – 320 с.
4. Twelg Д. Поколение Z на работе. Как его понять и найти с ним общий язык. – М.: Альпина Паблишер, 2022. – 280 с.
5. Нургалиева А.С. Гибридный формат работы и вовлеченность персонала: новые вызовы для HR-менеджмента // Современные технологии управления. – Алматы, 2023. – № 4 (52). – С. 112-120.

Ашимова С.К., Маралова Ж.М., 3-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Мусабекова А.О.

ЦИФРЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҰЙЫМДАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ РӨЛІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

Цифрлық менеджменттің дамуы басқару жүйесінің құрылымына түбегейлі өзгерістер енгізуде. Ақпараттық технологиялардың басқару процестеріне енуі ұйым қызметін жүйелеуге, деректер ағынын реттеуге және басқару шешімдерінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі жағдайда цифрлық менеджмент тек технологиялық жаңашылдық емес, ұйымды басқарудың жаңа философиясы ретінде қалыптасып отыр [1].

Цифрлық менеджмент басқару қызметінің барлық деңгейлерінде тиімділікті арттыруға бағытталған. Жоғары басқару деңгейінде ол стратегиялық жоспарлау мен даму бағыттарын айқындауға мүмкіндік берсе, орта және төменгі деңгейлерде операциялық процестерді бақылау мен үйлестіруді жеңілдетеді. Мұндай жүйелік тәсіл басқару құрылымының тұтастығын сақтауға және ұйымның мақсаттарына қол жеткізуін қамтамасыз етеді [2].

Цифрлық менеджменттің маңызды артықшылықтарының бірі – басқару шешімдерін қабылдауда объективтіліктің артуы. Дәстүрлі басқару әдістерінде шешімдер көбінесе менеджердің тәжірибесі мен интуициясына негізделсе, цифрлық менеджмент жағдайында шешімдер нақты деректер мен аналитикалық есептеулерге сүйенеді. Бұл басқару тәуекелдерін азайтып, жоспарлау дәлдігін арттырады [3].

Үлкен деректерді пайдалану цифрлық менеджменттің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Ұйым қызметіне қатысты қаржылық көрсеткіштер, өндірістік деректер, тұтынушылардың мінез-құлқы және нарықтағы үрдістер кешенді түрде талданады. Мұндай талдау ұйымның әлсіз және күшті жақтарын анықтауға, сондай-ақ болашақ даму мүмкіндіктерін болжауға мүмкіндік береді [4].

Цифрлық менеджменттің персоналды басқарудағы рөлі де айтарлықтай маңызды. Қызметкерлердің еңбек өнімділігін бағалау, кәсіби құзыреттерін талдау және оқыту қажеттіліктерін анықтау цифрлық платформалар арқылы жүзеге асырылады. Бұл адами капиталды тиімді басқаруға және ұйым ішіндегі кадрлық әлеуетті дамытуға ықпал етеді [5].

Сонымен қатар цифрлық менеджмент ұйымның ішкі коммуникация жүйесін жетілдіреді. Ақпараттық жүйелер арқылы басқару тапсырмалары нақты әрі жедел жеткізіліп, бөлімшелер арасындағы өзара әрекеттестік күшейеді. Бұл басқару процестеріндегі бюрократиялық кедергілерді азайтып, қызметкерлердің жауапкершілігін арттырады [1].

Цифрлық менеджментті енгізу ұйым мәдениетінің өзгеруін де талап етеді. Қызметкерлердің цифрлық сауаттылығы, жаңа технологияларға бейімделуі және өзгерістерді қабылдау қабілеті басқару тиімділігіне тікелей әсер етеді. Осыған байланысты ұйым

басшылығы кадрларды даярлау мен цифрлық мәдениетті қалыптастыруға ерекше көңіл бөлуі тиіс [2].

Цифрлық менеджмент – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы ұйымды басқарудың заманауи тәсілі. Ол бизнес-процестерді автоматтандыруға, деректерді нақты уақыт режимінде талдауға және басқарушылық шешімдерді жедел қабылдауға мүмкіндік береді. Цифрлық платформалар, бұлттық сервистер, CRM және ERP жүйелері ұйым қызметінің ашықтығын арттырып, бөлімдер арасындағы өзара байланысты күшейтеді. Нәтижесінде ресурстар тиімді бөлініп, операциялық шығындар азайып, ұйымның бәсекеге қабілеттілігі жоғарылайды.[4]

Қазіргі таңда цифрлық менеджмент ұйымдарға икемділік пен инновациялық даму мүмкіндігін береді. Қашықтан жұмыс істеу құралдары, онлайн-коммуникация платформалары және цифрлық аналитика жүйелері басқару процесін жаңа деңгейге көтерді. Сонымен қатар, цифрлық трансформация ұйым мәдениетінің өзгеруін, қызметкерлердің жаңа дағдыларды меңгеруін және деректер қауіпсіздігін қамтамасыз етуді талап етеді. Дұрыс енгізілген цифрлық менеджмент стратегиялық жоспарлауды жетілдіріп, нарықтағы өзгерістерге тез бейімделуге жағдай жасайды.[1]

Ақпараттық қауіпсіздік мәселесі цифрлық менеджмент жағдайында өзекті бола түседі. Деректер көлемінің артуы киберқауіптердің көбеюіне алып келеді, сондықтан ұйымдар ақпаратты қорғау жүйелерін басқару стратегиясының ажырамас бөлігі ретінде қарастыруы қажет. Ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтамау ұйымның қаржылық жағдайына және беделіне елеулі зиян келтіруі мүмкін [3].

Цифрлық менеджменттің болашақтағы дамуы жасанды интеллект, машиналық оқыту және автоматтандырылған басқару жүйелерімен тығыз байланысты. Бұл технологиялар басқару процестерін одан әрі жетілдіріп, басқару шешімдерінің дәлдігі мен жеделдігін арттыруға мүмкіндік береді. Осылайша цифрлық менеджмент ұйымдардың ұзақ мерзімді тұрақты дамуының негізгі факторы ретінде қалыптасады [5].

Цифрлық менеджмент ұйымдардың стратегиялық серіктестік байланыстарын дамытуға да ықпал етеді. Сандық платформалар арқылы жеткізушілермен, серіктестермен және тұтынушылармен өзара әрекеттесу үдерісі жедел әрі ашық сипатқа ие болады. Ақпарат алмасудың жылдамдығы мен дәлдігі басқару тиімділігін арттырып, жеткізу тізбегіндегі кідірістерді азайтады. Бұл өз кезегінде ұйымның нарықтағы сенімділігін күшейтіп, бәсекелік артықшылықтарын нығайтады [4].

Цифрлық менеджмент шешім қабылдау үдерісін демократияландыруға мүмкіндік береді. Яғни басқару тек жоғары буын басшылығымен шектелмей, нақты деректерге қол жеткізе алатын орта буын менеджерлері мен бөлім басшылары да тиімді шешімдер қабылдай алады. Мұндай тәсіл ұйым ішіндегі жауапкершілік деңгейін арттырып, басқарудың икемді моделін қалыптастырады. Бұл өзгермелі нарық жағдайында ерекше маңызға ие.

Сонымен қатар цифрлық менеджмент инновациялық экожүйе қалыптастыруға ықпал етеді. Цифрлық құралдар арқылы идеяларды жинақтау, талдау және жүзеге асыру процестері жеңілдетіледі. Ұйым ішінде цифрлық платформаларды пайдалану қызметкерлердің бастамаларын қолдап, жаңа жобаларды іске асыруды жеделдетеді. Инновацияларды жүйелі түрде басқару ұйымның ұзақ мерзімді тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады [3].

Цифрлық менеджменттің тағы бір маңызды аспектісі – ұйым қызметінің ашықтығы мен есептілігінің артуы. Басқару ақпараттарының жүйеленуі қаржылық және операциялық көрсеткіштердің айқын болуына мүмкіндік береді. Бұл инвесторлар мен серіктестердің сенімін арттырып, корпоративтік басқару сапасын жақсартады. Ашықтық пен есептілік қағидаттарын сақтау қазіргі ұйымдар үшін стратегиялық маңызға ие.

Қорытындылай келе, цифрлық менеджмент қазіргі заманғы ұйымдарды басқарудың тиімді әрі заманауи үлгісі болып табылады. Ол басқару процестерін жетілдіріп қана қоймай, ұйымның стратегиялық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Цифрлық технологияларды басқару

жүйесіне тиімді енгізу ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін арттырып, өзгермелі нарық жағдайында табысты қызмет атқаруына мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2019.
2. Котлер Ф. Маркетинг 4.0: дәстүрлі маркетингтен цифрлық маркетингке өту. – Алматы: Эксмо, 2020.
3. Шваб К. Төртінші өнеркәсіптік революция. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018.
4. Тапскотт Д. Цифрлық экономика: желілік интеллект дәуірі. – Алматы: Олимп-Бизнес, 2019.
5. Laudon K., Laudon J. Management Information Systems. – Pearson Education, 2020.

Аширкулова Т. Б., Сун-Шу-Куан Д. П., студенты 3 курса, Болатбекова А.Н., студент 1 курса
(БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Тусупбаева Б.С.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ

Начнем с того, что социальное предпринимательство в Казахстане сегодня это уже не просто идея. Это реальный инструмент для изменений. Если говорить коротко, его суть в том, чтобы решать через бизнес повседневные социальные проблемы. Для нашей страны такой подход является шансом для устойчивого развития [1]. Однако есть загвоздка. Те, кто за это берётся, сразу же упираются в серьёзные преграды. И самая большая из них, конечно, это нехватка денег. Поэтому именно государственная финансовая поддержка становится ключевым вопросом, который мы и хотим разобрать.

Для начала давайте определимся, кто такой социальный предприниматель в наших реалиях. Он сильно отличается от обычного бизнесмена своими целями. Да, получение дохода важно, но на первом месте для него всегда стоит конкретная общественная польза. Это может быть создание рабочих мест для людей с инвалидностью. Или помощь одиноким пенсионерам, экологические проекты, развивающие центры для детей. Но здесь же кроется и главное противоречие. Так как значительная часть сил и средств уходит на социальную миссию, само предприятие часто оказывается менее устойчивым в финансовом плане. И эта особенность, к сожалению, снижает интерес со стороны банков и частных инвесторов. Они привыкли смотреть в первую очередь на цифры доходности [2]. Получается несправедливая ситуация. Бизнес, приносящий пользу всем, оказывается в более сложных стартовых условиях.

Именно здесь на помощь должна прийти система государственной поддержки. Хорошая новость в том, что в Казахстане за последние годы появились реальные инструменты для этого. Основная работа ведётся по линии Национального проекта по развитию предпринимательства «Еңбек» [1]. Если говорить конкретнее, то социальный предприниматель может рассчитывать на несколько вариантов [3]. В первую очередь, это гранты от Фонда «Даму». Например, в прошлом году на конкурсной основе можно было получить до пяти миллионов тенге на запуск или развитие своего дела. На втором месте идут льготные кредиты по программе «Экономика простых вещей», где государство субсидирует часть процентов. И наконец, это микрокредиты для тех, кто только начинает свой путь.

Но давайте посмотрим, как этот вопрос решают в других странах. Чтобы было наглядно, мы собрали основные данные в одну таблицу.

Таблица 1

Как поддерживают социальный бизнес в разных странах

Страна	Основная программа	В чем заключается поддержка	Что удалось достичь, примерные цифры
Казахстан	Нацпроект «Еңбек», работа Фонда «Даму»	Выделение грантов, предоставление льготных кредитов и микрозаймов.	По данным за 2023 год, было поддержано около двухсот социально ориентированных проектов.
Великобритания	Льготы по налогу для социальных инвесторов	Государство даёт налоговые вычеты тем, кто вкладывает деньги в социальные предприятия.	Благодаря этому в сектор привлекли больше ста миллионов фунтов частных денег.
США	Фонд развития финансовых институтов	Финансирование организаций, которые кредитуют бизнес в проблемных регионах.	Такие организации выдали кредитов на сумму более пяти миллиардов долларов.
Южная Корея	Закон о поддержке социальных предприятий	Прямые субсидии на зарплату, налоговые каникулы, а также гарантированные госзаказы.	Количество официальных социальных предприятий выросло с нескольких десятков до двух тысяч.

Из таблицы хорошо видно, что Казахстан движется в правильном направлении. Но если опираться на мировой опыт, становится очевидной одна большая проблема. Наши основные меры поддержки носят заявительный и слишком формальный характер [3]. Проще говоря, чтобы получить помощь, нужно уже иметь идеально составленный проект. Нужно выиграть конкурс и быть готовым к сложной отчётности. А ведь многие социальные предприниматели выступают обычными активистами или энтузиастами. У них просто может не быть навыков, чтобы подготовить тот самый идеальный бизнес план, который ждут в фонде. Получается замкнутый круг. Те, кто лучше всех понимает проблему, не могут получить финансирование из-за высоких бюрократических барьеров. Это и есть главная финансовая проблема, которая сдерживает рост всего сектора у нас в стране [4].

Что же можно сделать? Мы хотим предложить два основных пути решения.

Первое. Государству и таким институтам как «Даму» стоит немного сместить акцент. Нужно не только отбирать готовые проекты, но и активно помогать рождаться новым. Например, можно создать по регионам простые консультационные центры. В них человеку с идеей помогли бы не просто подать заявку. Ему помогли бы с нуля продумать финансовый план для его небольшого центра или мастерской. Также очень помогло бы упрощение отчётности для маленьких грантов, скажем, до двух миллионов тенге. Второе. Нужно перенимать международный опыт и развивать смешанные модели финансирования. Это могло бы выглядеть так. Введение государственных заказов для социальных предприятий. Например, на организацию питания в школах. Создание специального гарантийного фонда. Он бы выступал поручителем для банков, делая кредиты доступнее. Активное вовлечение крупного бизнеса через программы партнёрства. Компания могла бы давать не только деньги, но и свои площади или доступ к клиентам.

Подводя итог, хочется отметить следующее. Государственная финансовая поддержка — это не просто приятный бонус, а самый важный фундамент для социального предпринимательства в Казахстане. Без доступных инструментов финансирования даже самые лучшие идеи так и останутся на бумаге. Наш успех будет зависеть от одного. Сможем ли мы перейти от разовой помощи к созданию целостной системы. Системы, где финансирование, обучение и правовая помощь работают вместе, как одно целое. Только тогда социальный бизнес сможет по-настоящему вырасти и изменить жизнь в нашей стране к лучшему.

Литература

1. Национальный проект по развитию предпринимательства «Еңбек» на 2021-2025 годы. Утверждён Постановлением Правительства РК.
2. Закон Республики Казахстан «О предпринимательстве» (по состоянию на 2023 год).

3. Сарсембаева Л.А. Финансовые механизмы поддержки социального предпринимательства: опыт Казахстана // Экономика и статистика. – 2022. – № 4.
4. Алимбекова А.К. Проблемы развития социального предпринимательства в РК // Вестник КазНУ. – 2021. – № 3.
5. Smith, T. Гибридные финансы для социальных предприятий: гранты, инвестиции, займы. – М.: Альпина Паблишер, 2021.

Өлімбек Д.Е., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ МҰНАЙ САЛАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджетінің негізгі кіріс көздерінің бірі мұнай секторына тікелей тәуелді. Бюджеттік түсімдердің елеулі бөлігі мұнайды экспорттаудан қалыптасады. Осы тұрғыда мұнай экспортының логистикалық құрылымы елдің фискалдық тұрақтылығы мен ұлттық қауіпсіздігіне тікелей әсер ететін стратегиялық фактор ретінде қарастырылады. [2]

Қазіргі уақытта Қазақстан мұнайының шамамен 83 пайызы Каспий құбыр консорциумы (КҚК) бағыты арқылы экспортталады. 2025 жылы республикадан жалпы 78,7 млн тонна мұнай сыртқы нарыққа жөнелтілді. Мұнай экспортының негізгі бағыттары ретінде КҚК, СРС маршруттары қызмет атқарады. Алайда соңғы жылдары экспорт құрылымында КҚК бағытының үлесі айтарлықтай артып, 40 пайыздан 80 пайызға дейін өсті. Бұл үрдіске Теңіз кен орнындағы Болашақ кеңейту жобасының іске асырылуы нәтижесінде өндіріс көлемінің артуы елеулі ықпал ететіні анық. Дегенмен, мұнай тасымалының шамамен 80 пайызының бір ғана экспорттық бағытқа шоғырлануы елеулі алаңдаушылық туғызады. Мұндай тәуелділік Қазақстанның мұнай-газ саласында жоғары деңгейдегі логистикалық тәуекелдердің қалыптасуына негіз болады.

Аталған тәуекелдер кез келген техникалық, табиғи немесе геосаяси сипаттағы кідірістердің логистикалық тәуекелден фискалдық тәуекелге трансформациялануына әкелуі мүмкін. Мемлекеттік бюджеттің кірістік бөлігінің мұнай экспортына тәуелділігі жағдайында, сыртқы саяси ахуалдың өзгеруі, құбыр жүйелеріндегі апаттар немесе тасымалдың іркілістері тікелей ұлттық қауіпсіздікке қатер төндіретін факторлар ретінде бағаланады.

Мәселен, 2025 жылдың желтоқсан айында КҚК арқылы мұнай жөнелту көлемі 3,74 млн тоннаға дейін төмендеді. Бұл жағдайға Қара теңіз акваториясындағы қолайсыз метеорологиялық жағдайлар, атап айтқанда күшті дауылдар, сондай-ақ теңіз терминалындағы бір жүктеу-құю құрылғысының істен шығуы себеп болды. Қазіргі уақытта терминал шектеулі режимде, яғни бір ғана құрылғы арқылы жұмыс істеп тұр.

Алайда мәселе тек КҚК қызметінің уақытша шектелуімен ғана байланысты емес. Жалпы мұнай-газ инфрақұрылымы өз мүмкіндіктерінің шегінде жұмыс істеуде. Негізгі түйткіл — Қазақстан Республикасының ұзақ мерзімді мұнай экспортын әртараптандыруға бағытталған баламалы стратегиясының жеткіліксіздігі.

Осыған байланысты соңғы жылдары балама бағыттарды іске қосу әрекеттері байқалады. Атап айтқанда, соңғы сегіз жыл ішінде Қырғызстан бағыты бойынша 30 мың тонна, ал Өзбекстан бағыты арқылы 35 мың тонна мұнай тасымалданды. Алайда бұл көлемдер елдің жалпы экспорттық әлеуетімен салыстырғанда мардымсыз болып отыр және стратегиялық тәуелділікті төмендетуге жеткіліксіз.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының аумағында үш ірі мұнай өңдеу зауыты (МӨЗ) тұрақты режимде жұмыс істеп отыр. Алайда қолданыстағы өндірістік қуаттылықтар орта және ұзақ мерзімді перспективада елдің ішкі сұранысын толық көлемде қамтамасыз етуге жеткіліксіз болуы ықтимал. Осыған байланысты Қазақстандағы мұнай өңдеу

зауыттарында техникалық жаңғырту және модернизациялау жобалары жүзеге асырылып, өңдеу көлемін арттыру бағытында жүйелі шаралар қабылдануда.

Сонымен қатар, қазіргі құрылымда өндірілетін мұнайдың басым бөлігі экспортқа бағытталып отыр. Бұл үрдіс бірнеше экономикалық және институционалдық факторлармен түсіндіріледі. Біріншіден, Қазақстан Республикасының ірі мұнай жобаларындағы меншік үлесінің салыстырмалы түрде төмен болуы және табыстың негізгі бөлігінің шетелдік операторлар үлесіне тиесілі болуы экспорттық бағдарды күшейтеді. Екіншіден, ішкі нарық пен сыртқы нарықтағы баға айырмашылығы экспорттың экономикалық тартымдылығын арттырып отыр: 2025 жылдың басындағы деректер бойынша, Қазақстанның ішкі нарығында мұнайдың орташа бағасы 1 тонна үшін шамамен 100 000 теңгені құраса, экспорттық нарықта бұл көрсеткіш 250 000 теңгеге дейін жеткен. Осылайша, баға дифференциалы 150 000 теңгеден астам айырмашылықты қалыптастырып, экспортқа бағытталуды экономикалық тұрғыдан басым модельге айналдыруда. [3]

Үшіншіден, Қазақстан Республикасында жанармай бағасына енгізілген мемлекеттік мораторийлік реттеу тетіктері ішкі нарықтағы мұнай өңдеу саласының инвестициялық тартымдылығын төмендетіп, саланың дамуына институционалдық шектеулер туындатуда. Бағаны әкімшілік жолмен реттеу нарықтық механизмдердің толыққанды жұмыс істеуін тежеп, мұнай өңдеу секторындағы ұзақ мерзімді инвестициялық жоспарлауға кері әсерін тигізеді.

Сонымен қатар, қазіргі келісімшарттық құрылым шеңберінде бірқатар ірі кен орындары бойынша экспорттық баж салығы (БАЖ) төлемдерінің ерекшеліктері байқалады. Атап айтқанда, Қашаған және Қарашығанақ жобалары экспорттық баж төлемейді, ал Теңіз кен орны бұл төлемді жартылай режимде жүзеге асырады. Бұл жағдай мемлекет бюджетінің кірістік әлеуетін шектеуші фактор ретінде көрініс табады.

Осы факторлардың жиынтығы мемлекет пен шетелдік серіктестер арасындағы келісімшарттық-құқықтық базаны қайта қараудың стратегиялық маңызын айқындайды. Әсіресе, өнімді бөлу келісімдері (ӨБК) аясында жұмыс істейтін Қарашығанақ, Донға және Жайық кен орындары бойынша шарттарды қайта қарау мемлекеттік қаржы жүйесіне тікелей оң әсер етуі мүмкін.

Сараптамалық бағалауларға сәйкес, мұндай реформалар нәтижесінде мемлекеттік бюджетке түсетін түсімдерді қосымша 1 трлн теңгеден астам көлемде арттыру әлеуеті бар. Келісімшарттарды қайта қарау төмендегідей стратегиялық нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- х Қазақстан Республикасының мұнай кірістеріндегі ұлттық үлесінің артуы;
- х ішкі нарықты мұнаймен қамтамасыз етудің тұрақтануы;
- х мұнай өңдеу көлемінің ұлғаюы арқылы энергетикалық қауіпсіздіктің күшеюі;
- х шикізаттық экспорттан өңдеуші экономикаға көшуге бағытталған құрылымдық трансформацияның жеделдеуі. [4]

Қазіргі кезеңде мұнай Қазақстан үшін тек шикізаттық ресурс емес, стратегиялық энергетикалық фактор ретінде қарастырылады. Осыған байланысты елде мұнай өңдеу саласын дамытуға ерекше басымдық берілуде. Атап айтқанда, Шымкент қаласындағы PetroKazakhstan Oil Products мұнай өңдеу зауыты жылдық қуатын 12 млн тоннаға дейін арттыру мақсатында жаңғыртылуда. Жоба «6+6» технологиялық моделі бойынша кезең-кезеңімен іске асырылады және Қытай Халық Республикасы серіктестігімен жүзеге асуда.

Бастапқыда зауытты 9 млн тоннаға дейін жаңарту жоспарланғанымен, стратегиялық шешімдер нәтижесінде бұл көрсеткіш 2030 жылға қарай 12 млн тоннаға дейін ұлғайтылды. Жобаның болжамды инвестициялық құны шамамен 6 млрд АҚШ долларын құрайды. Жалпы алғанда, Қазақстан алдағы жылдары мұнай өңдеу көлемін 18 млн тоннаға дейін жеткізуді көздеп отыр. [1]

Әдебиет

1. Halyk Invest – инвестициялық сервис / Halyk Bank. – Электрондық ресурс. – Қолжетімділік режимі: <https://halykbank.kz/other/halyk-invest> (қол жеткізілген күні: 13.02.2026).
2. Қазақстан Республикасының Президентінің ресми сайты / Ақорда. – Электрондық ресурс. – Қолжетімділік режимі: <https://www.akorda.kz/> (қол жеткізілген күні: 13.02.2026).
3. Ulysmidia.kz – тәуелсіз ақпараттық портал. – Электрондық ресурс. – Қолжетімділік режимі: <https://ulysmidia.kz/> (қол жеткізілген күні: 13.02.2026).
4. Елорда медиа – ақпараттық-танымдық портал. – Электрондық ресурс. – Қолжетімділік режимі: <https://elordamedia.kz/ru/> (қол жеткізілген күні: 13.02.2026).

Базарбек Қ. (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Муканова А.С.

ҰЙЫМНЫҢ ТИІМДІ ДАМУЫН БАСҚАРУДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕР

Қазіргі кезеңдегі жаһандану үдерістері, экономикалық қатынастардың күрделенуі және технологиялық дамудың жеделдеуі ұйымдардың қызмет ету ортасын түбегейлі өзгертуде. Нарықтық жағдайда ұйымдардың ұзақ мерзімді табысты қызметі олардың тек ағымдағы нәтижелеріне ғана емес, сонымен қатар тиімді даму стратегиясын қалыптастыру және оны кәсіби басқару деңгейіне тікелей байланысты. Осы тұрғыда ұйымның тиімді дамуын басқару мәселесі басқару ғылымының маңызды және өзекті бағыттарының біріне айналып отыр.

Ұйымның дамуы – бұл оның экономикалық, ұйымдастырушылық және әлеуметтік көрсеткіштерінің сапалық және сандық өзгеру үдерісі. Ал ұйым дамуын басқару осы өзгерістерді саналы түрде жоспарлау, үйлестіру және бақылау арқылы ұйымның стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуді көздейтін басқару қызметі болып табылады [1]. Тиімді даму ұғымы ұйым қызметінің нәтижелілігімен, ресурстарды ұтымды пайдаланумен, басқару шешімдерінің сапасымен және сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімделу қабілетімен тығыз байланысты.

Қазіргі таңда дәстүрлі басқару әдістері ұйымдардың тиімді дамуын қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз болып отыр. Себебі заманауи ұйымдар күрделі, динамикалық және белгісіз ортада қызмет атқарады. Осыған байланысты менеджмент теориясы мен тәжірибесінде ұйым дамуын басқарудың жаңа, заманауи тәсілдері қалыптасты. Олардың қатарына стратегиялық менеджмент, инновациялық менеджмент, цифрлық басқару, agile-менеджмент, lean management, knowledge management, change management, сондай-ақ ESG және тұрақты даму қағидаттарына негізделген басқару тәсілдері жатады [2].

Ұйымның тиімді дамуын басқару барысында қолданылатын заманауи тәсілдер әртүрлі мақсаттар мен басқару міндеттерін қамтиды. Олар ұйымның стратегиялық даму бағытын айқындауға, басқару үдерістерінің тиімділігін арттыруға және өзгермелі сыртқы орта жағдайына бейімделуіне мүмкіндік береді [3]. Осы тұрғыда ұйым дамуын басқаруда кеңінен қолданылатын заманауи менеджмент тәсілдерін жүйелеу және олардың мазмұнын ашу маңызды болып табылады (кесте 1).

1-кестеде ұйымның тиімді дамуын басқаруда қолданылатын негізгі заманауи тәсілдер, олардың мазмұны мен ұйым дамуына тигізетін ықпалы жүйеленіп көрсетілген. Аталған тәсілдер ұйымның басқару жүйесін жетілдіруге, ресурстарды ұтымды пайдалануға және ұзақ мерзімді тұрақты дамуды қамтамасыз етуге бағытталған.

1-кесте

Ұйымды заманауи басқару тәсілдерінің сипаттамасы

Тәсіл	Мазмұны	Нәтижесі
Стратегиялық басқару	Ұзақ мерзімді жоспарлау	Тұрақты даму
Agile менеджмент	Икемді басқару	Жылдам бейімделу
Lean менеджмент	Шығындарды азайту	Тиімділік

Knowledge management	Білім алмасу	Инновациялық даму
Change management	Өзгерістерді басқару	Ұйым тұрақтылығы
ESG менеджмент	Әлеуметтік жауапкершілік	Тұрақты даму

Жоғарыдағы заманауи тәсілдер ұйым дамуын басқаруға жүйелік көзқарасты қалыптастырып, басқару үдерістерінің икемділігін арттыруға, басқару шешімдерін қабылдау жылдамдығын жоғарылатуға және ұйымның бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге мүмкіндік береді. Мысалы, стратегиялық басқару ұйымның ұзақ мерзімді даму бағытын айқындауға бағытталса, инновациялық менеджмент жаңа технологиялар мен басқару шешімдерін енгізу арқылы ұйым дамуын қамтамасыз етеді. Ал agile және lean тәсілдері басқару үдерістерінің тиімділігін арттыруға және шығындарды оңтайландыруға жағдай жасайды.

Жалпы алғанда, ұйымның тиімді дамуын басқаруда заманауи тәсілдерді кешенді қолдану оның стратегиялық мақсаттарына жетуді жеңілдетіп, ресурстарды тиімді пайдалануға, басқару шешімдерінің сапасын арттыруға және ұзақ мерзімді тұрақтылыққа қол жеткізуге мүмкіндік береді. Осы тәсілдерді дұрыс үйлестіру ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттырып қана қоймай, оның әлеуметтік және экологиялық жауапкершілік тұрғысынан да орнықтылығын қамтамасыз етеді [4].

Қорытындылай келе, ұйымның тиімді дамуын басқару – стратегиялық жоспарлау, инновациялық тәсілдер, цифрлық технологиялар және адами капиталды дамыту қағидаттарын үйлестіре қолдану арқылы жүзеге асырылатын кешенді үдеріс болып табылады. Мұндай кешенді тәсіл ұйымның қазіргі заманғы талаптарға бейімделуін қамтамасыз етіп, оның ұзақ мерзімді даму перспективасын нығайтады.

Әдебиет

1. Рикки У. Гриффин. Менеджмент. Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018ж. 768бет
2. Ерманкулова Р.И., Менеджмент ғылымына кіріспе. Оқулық-2017, 182 б.
3. Ерманкулова Р.И. Менеджмент – Оқу-әдістемелік құрал./Түркістан.- 2022 ж.-136 б.
4. <https://eduindex.kz/>

Ильтанова Ә.С., 1-курс магистранты (Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., профессор, Байгабулова К.К.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРГЕ ӘСЕР ЕТЕ ОТЫРЫП ПЕРСОНАЛДЫ ДҰРЫС БАСҚАРУ

Адамдарды басқару саласында жұмыс істегенде, оларды түсіну үшін, тиімді қарым-қатынас жасай отырып, ұйымның мақсаттарын орындау үшін, қызметкерлер өздерін «күйіп кеткен зомбилер» сияқты емес, қалыпты сезінуі үшін персоналды басқарудың психологиялық аспектілерін игеру қажет.

Қызметкерлерді шын мәнінде не ынталандыратынын түсіну үшін олардың ішкі мотивтерін: қызығушылықтарын, оларды не дамытатынын, алға сүйрейтінін, жұмыстарының шынайы мәнін білуіміз керек, сонымен қатар сыртқы мотивтерін: қанша мөлшердегі ақшаға қызығатынын, мәртебеге ынтасы бар ма, басшылық және әріптестері тарапынан мойындалуға, мақтауға мұқтаж ба, осылардан хабардар болып, біліп жүру керекпіз. Бұл жерде маңызды бір жәйт: барлығын бірдей нәрсе ынталандырмайды, әмбебап батырмалар жоқ. Сондықтан сіз әрбір қызметкермен жақын таныс болыңыз.

Психология басқарудың тиімді стилін таңдауға көмектеседі. Біз білетін авторитарлық, демократиялық және либералды басқару стилдерін қай кезде қалай қолданамыз деген сұрақ туындаса, оны келесідей жүзеге асыруға кеңес беремін:

- ✓ Ұйым дағдарыс кезін бастан өткізіп жатса, онда авторитарлық басқаруды қолдану;

✓ Адамды жұмысқа тарту мен қандай да бір бастама жасау үшін демократиялық түрде басқаруды ұстану;

✓ Тәжірибелері бар, өздігінен жұмыс істей алатын командаларға либералдық басқару стилін қолданған абзал [1]

Персонал басшыға емес, керісінше жақсы басшы қоластындағы қызметкерлерге бейімделе алады.

Қол астыңыздағыларды белсенді түрде тыңдап, көпшіліктің алдыда жазғырмай, айыптамай, кері байланыс беріп отыру, олардан не күтілетінін ашық, нақты білдіріп, мақсаттарын айтып, жақсы коммуникация жасау керек. Себебі ұйымдардағы қақтығыстардың көбі міндеттерден емес, нашар коммуникациядан, басшылықтың тапсырмасын дұрыс түсінбеуден туындайды. Қақтығыстардың себептерін анықтауға (рөлдер, құндылықтар, эмоциялар), стрессті басқаруға және күйіп кетудің алдын алуына, қауіпсіз жұмыс ортасын құруға психологиялық тәсіл көмектеседі.

Қызметкерлерді іріктеу және бейімдеу кезінде тұлғалық ерекшеліктерді ескеріп, адамның лауазым мен корпоративтік мәдениетке сәйкестігін байқап, сауатты түрде бейімдесе, бұл кадрлардың ауысуын және жаңадан келгендердің мазасыздығын азайтады.

Тек персоналдың міндеттерін ғана емес, адамдарды түсін. Яғни, әр қызметкердің өз мотивтері (ақша, өсу, тұрақтылық, мойындау), қорқыныштары (қателік, сын, белгісіздік), күшті жақтары бар. Мұны неғұрлым жақсы білсеңіз, соғұрлым қақтығыс пен саботаж аз болады [2].

Қызметкерлерге мақсаттар нақты қойылуы тиіс. Егер не істеу керегі түсініксіз болса, не үшін екені белгісіз болса, нәтиже қалай бағаланатыны анық болмаса, онда адамдар нашар жұмыс істейді. Нақты күтулер стресстің азаюына және жауапкершіліктің көбеюіне әкеледі.

Басқару стилін жағдайға қарай таңда. «Мінсіз» стиль жоқ:

- ✓ жаңадан келгендерге — көбірек құрылым мен қолдау жаса;
- ✓ кәсіби мамандарға — сенім мен дербестік бер;
- ✓ дағдарыста — қатаңдық көрсетіп, жылдамдықты талап ет;
- ✓ даму кезеңінде — жұмсақ әрі алға сүйреуші бол [3].

Кері байланысты уақытында беріп, тұлғаны емес, әрекетті сынға ал. Мақтауды — көпшілік алдында, қателікті — жеке кабинетке, бөлмеге шақырып талқыла. Осылай үнемі және адал қарым-қатынас жаса. Адамдар қиын жұмысқа шыдайды, бірақ құрметсіздікке, қзін сыйламайтын жерге шыдамайды. Әр қызметкерге өзінің атын айтып, әңгімелесу барысында есімін қайталап айтып отырыңыз. Адамның құлағына ең тәтті әуен — ол өзінің аты. Сондықтан қызметтік тапсырма берердің алдында, персоналдың әрбіреуіне атын атап, тапсырманы нақтылап отырсаңыз, бұл әдіс анағұрлым жоғары нәтижеге жеткізеді.

Әділ бол. Мотивацияны ең қатты жоятын нәрселер:

- қос стандарттар;
- «сүйіктілер»;
- түсіндірмесіз жазалау.

Әділдік «жақсылықтан» да маңызды [4].

Адамның эмоцияларымен жұмыс істеу қажет. Шаршау, күйіп кету, реніш — бұл «әлсіздік» емес, шынайы жағдай. Мұны елемейтін басшы адамдарынан айырылады. Команданың жалпы көңіл-күйі әрқашан басшының мінез-құлқын, оның стресске төзімділігін, адалдығы мен тұрақтылығын көрсетеді. Жауапкершілік күтсең — оны алдымен өзің көрсет, өзіңнен баста.

Әдебиет

1. Ицхак Адизес «Идеальный руководитель». – АҚШ, Луизиана штаты, 2024.
2. Дейл Карнеги «Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей». – Нью-Йорк, 1936
3. Дэн Кеннеди «Жесткий менеджмент». - Нью-Йорк, 2017.
4. Ш.Ричи, П.Мартин «Управление мотивацией». – Лас-Вегас, 2024.

RISK MANAGEMENT IN THE ORGANIZATION OF INTERNATIONAL FORUMS AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF MANAGERIAL DECISIONS

International forums represent complex organizational projects that require the coordination of financial, human, and informational resources within limited timeframes. The preparation and implementation of such events involve multiple stakeholders, including foreign participants, partner organizations, and public institutions. This significantly increases uncertainty and complicates managerial decision-making compared to routine organizational activities. In practice, the organization of international forums is often focused primarily on program content and formal event requirements. Risk-related issues tend to receive limited attention at early stages and are frequently addressed only when deviations from the plan occur. As a result, managerial decisions are made under time pressure and informational constraints, which reduces overall project controllability and increases the likelihood of organizational, financial, and reputational losses [1].

The aim of this paper is to examine risk management in the organization of international forums and to determine its role in improving the effectiveness of managerial decisions. The study focuses on identifying key risk groups that arise during the preparation and implementation of international events, as well as on managerial actions aimed at reducing their impact.

During the preparation and implementation of international forums, several types of risks can be observed. Organizational risks are related to delays in preparation, lack of coordination within the organizing team, and technical failures during the event. Financial risks arise from budget overruns, changes in funding conditions, and dependence on external sponsors. Reputational risks are associated with participant dissatisfaction and negative public perception of the event. Operational risks include personnel shortages, information delays, and logistical problems that affect the management process [2].

To systematize the identified risk groups and summarize their managerial implications, the classification of risks relevant to the organization of international forums is presented in Table 1.

Table 1

Risk Groups in International Forum and Their Impact on Management Decision-Making

Risk group	Source of risk	Impact on managerial decisions
Organizational	High interdependence of preparation stages and strict time constraints	Limits flexibility of decision-making and increases reliance on short-term corrective actions
Financial	Uncertainty of funding flows and cost volatility	Shifts decisions toward cost containment over strategic objectives
Reputational	High public visibility and involvement of international stakeholders	Increases sensitivity of decisions to external expectations and media response
Operational	Dependence on temporary staff and complex logistics	Reduces decision predictability and process control

Risk management in international forum projects should begin at the planning stage. At this stage, potential risks can be identified and incorporated into managerial decision-making. This enables managers to prepare alternative courses of action and reduce dependence on a single scenario. During the event itself, risk management supports timely adjustments and helps maintain control over organizational processes [3].

The proportional distribution of the main risk groups identified in Table 1 is illustrated in Figure 1.

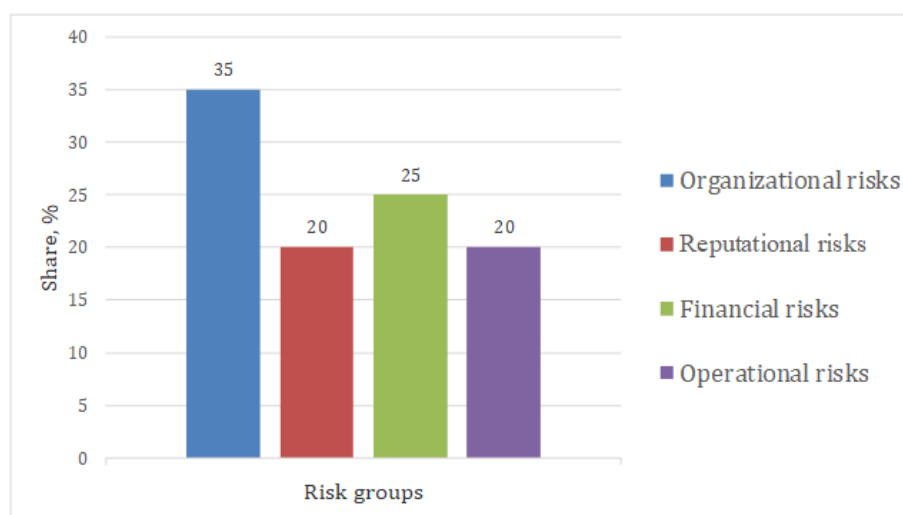

Figure 1. Distribution of Risks in the Organization of International Forums

The percentage distribution shown in Figure 1 is based on a generalized expert assessment of typical risk frequency and impact observed in international forum projects, rather than on statistical measurement. Organizational risks account for the largest share, which can be explained by the complexity of coordinating multiple processes and meeting strict preparation deadlines. Financial and reputational risks occupy comparable positions, reflecting their similar impact on project stability. While operational risks represent a smaller proportion, they still affect overall process controllability and should not be underestimated in managerial decision-making. While Table 1 provides a qualitative classification of risk types, Figure 1 complements it by demonstrating their relative significance within the overall risk structure.

The use of a risk-oriented approach allows risk management to be integrated into the general management process rather than treated as a formal requirement. This approach improves the consistency of managerial decisions and reduces the influence of unforeseen factors. The application of contemporary risk management frameworks, including international standards, contributes to more consistent implementation of international forums [4].

In conclusion, risk management in the organization of international forums functions as a core managerial mechanism that directly influences decision quality and project stability. International forums involve a concentrated set of organizational, financial, reputational, and operational risks, which require structured identification and early consideration at the planning stage. The application of a risk-oriented approach reduces reliance on reactive decisions and improves resource allocation under conditions of uncertainty. The combined use of risk classification and expert-based risk distribution supports more balanced managerial choices and strengthens process controllability. As a result, systematic risk management enhances the effectiveness of managerial decisions in international forum projects.

References

1. Omarkhanova A.S., Tynyshbayeva A., Kadyrova M., Igibayeva A., Saktayeva A. Risk management in the public sector of Kazakhstan: current state and development opportunities. *Viešoji politika ir administravimas*, 2024, Vol. 23, No. 2, pp. 222–236. <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/7809/5863>
2. Getz D., Page S.J. *Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events*. 4th ed. Routledge, 2022.
3. Hopkin P. *Fundamentals of Risk Management: Understanding, Evaluating and Implementing Effective Risk Management*. 6th ed. Kogan Page, 2021.
4. ISO 31000:2018 (reaffirmed 2023). *Risk Management - Guidelines*. International Organization for Standardization. <https://www.iso.org/standard/65694.html>

ЖЕРГІЛІКТІ АТҚАРУШЫ ОРГАНДАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚОҒАМ АЛДЫНДАҒЫ АШЫҚТЫҚ САЯСАТЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Жергілікті атқарушы органдар қызметінің басты мақсаты тиісті аймақтың әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан қарқынды дамуы мен жан-жақты жоспарланған стратегияларының толыққанды жүзеге асып, нақты нәтижелерге қол жеткізілуі болып саналады. 2012 жылы желтоқсанда Мемлекет басшысының ел халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы таныстырылды. Оның басты мақсаты – мықты мемлекеттің, дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру, Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарында болуы. Яғни, осы алға қойылған мақсатқа жету үшін, жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін анықтауда, қоғам алдындағы ашықтың саясатын басты назарда ұстауға болады. Осы орайда жергілікті атқарушы органдар жүйесінің бырыңғай тізіміне енетін Қызылорда облысы әкімдігінің соңғы 2025 жылдың қорытындысы бойынша, қоғам алдындағы ашықтық мәселесін талқылайтын боламыз.

Өткен жылдың қорытындысы бойынша аймақ басшысы Н.Нәлібаевтың ҚР Президенті жанындағы Орталық коммуникациялар қызметінде оқылған баяндамасында, соңғы бір жыл ішінде Қызылорда облысындағы экономикалық өсім 6,5% жоғарылап, облыс бюджеті 246% көтеріліп, бірқатар әлеуметтік нысандар ел игілігіне пайдалануға беріліп, жұмыссыздық деңгейі 4,6% төмендеп, жалпы халықтың тұрмыс-тіршілігінің жақсарғандығы көрініс тапты. Қарқынды дамудың оң динамикасының байқалуы стратегиялық жоспарлар мен жүйелі жүргізілген реформалардың арқасында қол жетізілген нәтиже деуге негіз бар. Осы орайда жариялылық мәселесін аса қажет ететін тақырыптың бірі жергілікті бюджет қаражаты. 2025 жылдың нәтижесі бойынша 851 млрд 300 млн теңгені құраған аймақ қаржысының қандай мақсаттарға жұмсалатындығы ашық талқылануы маңызды. Бұл жағдайда ең алғашқы кезекте ашықтық мәселесі мемлекет органдарының жергілікті, сондай-ақ орталық деңгейде өз функциялары мен құзырлықтарын орындау сапасын арттырумен байланысты. Бүгінде бюджетті орындау саласындағы процестің ашықтығы болмайынша тиімді үкіметті, ал ашық қоғамдық сұхбат пен қатысу болмайынша – қанағаттанған азаматтарды елестету мүмкін емес. Бюджеттік ақпараттың ашықтығы мен қол жетімділігі бюджеттік процесс пен онымен байланысты қоғамдық қатынастар саясаттарының маңызды компоненті болып табылады. Осыған сәйкес жергілікті өкілді органдар мен қатар, үкіметтік емес ұйымдардың да осы мәселеге кеңінен атсалысуына жағдай жасап, азаматтық қоғам өкілдерінің көптеп тартылуына мүмкіндік беру өзара сенімді нығайтары анық. Өзара сенім орнаған тұста, екі-жақты қолдауға ие болып, тұрақты оң нәтижеге айтарлықтай қол жеткізуге болатыны дәлелденген.

Мәселен, қоғаммен тиімді байланыс жасап, халықтың сеніміне ие болу үшін қолданылған пиар технологиялардың шетелдік тарихи тәжірибесінен мысал қарайтын болсақ, XX-ғасырдың атақты жұртшылықпен байланыс мамандарының бірегейі А.Ли-дің Дж. Рокфеллерге баспасөз атташесі болып келерден бұрын, көмір компаниясы басшылығы жанындағы қоғаммен байланыс маманының атқарымдарын орындаған кезі дәлел бола алады. Ол ереуіл алдындағы ахуалда, газетшілерді жанжалды шынайы көрсетуге, жұртшылықты кәсіподақтарға, сондай-ақ жұмыс берушілерге объективті көзқарас танытуға үндеді, сөйтіп шиеленістің шиығуын бәсеңдетуге тырысты. А. Ли газет редакцияларына жөнелткен «Принциптер туралы декларацияда»: «шынайылығын өзім қосыла тексеруге қуана-қуана келісетін материалдарды ғана жөнелтемін» делінген болатын. Шамамен осы тұста А. Ли темір жол фирмаларының паблиситіімен, яғни жағымды бейнесін жасаумен айналысты. Теміржол апаттары туралы желбуаз қауесет енді-енді дамып келе жатқан көліктің келешегіне кесе-көлденең тұрған еді. Газет редакцияларында осы түйткілді объективті тұрғыдан қарауға

қол жеткізген А. Ли жұртшылықты теміржол апатына ұшырау қаупі Нью-Йорк көшесінде мырзалар мінген тарантастың немесе сол кезде ілуде бір ұшырасатын автомобильдің астына түсу ықтималдығынан аспайтынына сендіре алды. Осылайша ол уақытында ұтымды жасалған жұртшылықпен байланыстың арқасында жақсы нәтиже көрсетіп, халықтың сеніміне ие болды деуге болады.

Келтірілген мысал мен арада бір ғасырдай уақыт өтсе де, мызғымайтын бір басты қағида бар. Ол тұтастай өңір халқының сеніміне ие болу үшін, ең алдымен мемлекеттік органдардың жағымды имиджін қалыптастыру. Осы мақсат төңірегіне аймақтағы барлық медиаресурстарды жұмылдыру қажеттілігі туындайды. БАҚ өкілдерімен, журналисттер, блогерлер, басқа да әлеуметтік желі белсенділерімен тығыз байланыс орнатып, билік тарапынан қабылданып, атқарылып жатқан мәселелердің үгіт-насихатын халық арасына көптеп тарату негізгі жұмыстардың маңызды бөлігіне жатады. Өңірдің даму жоспарына сәйкес, халық арасына тұрақты сауалнамалар мен ашық талқылаулар өткізе отырып, жергілікті халықтың ой-пікірін ескеру маңызды компоненттердің бірі саналады.

Қорыта айтқанда, жергілікті атқарушы органдардың қоғам алдындағы ашықтық саясатының маңызы өте зор. Өйткені көпшілікпен кеңесе отырып, жария етіліп жүзеге асырылған іс-әрекеттер мен қабылданған шешімдер өз кезегінде оң нәтиже беретіні сөзсіз.

Әдебиет

1. “Қазақстан-2050” Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Қазақстан Республикасының Президенті - елбасы Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.
2. Бекболатұлы, Ж. Қоғаммен байланысқа кіріспе: оқу құралы / Ж. Бекболатұлы. - Алматы : Қазақ университеті, 2013.
3. Тұржан, О.Имиджелогия: теориясы мен практикасы [Текст] : оқу құралы / О. Тұржан. - Алматы : "Эверо" баспасы, 2020.
4. Ж, Хасан. Жергілікті бюджеттердің ашықтық индексі. Желтоқсан, 2013 ж.
5. Қ.С.Мұхтарова, Г.С.Смағұлова, А.Т.Мылтықбаева. Мемлекеттік және жергілікті басқару. Оқу құралы – Алматы «Қазақ университеті» 2018.
6. Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығы.

Бахыт С., 1-курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ

Бүгінде цифрландыру экономиканы дамытудың негізі болды деп айтсақ қателеспейміз. Цифрлық технологияларды дамыту бүкіл Еуразиялық экономикалық кеңістіктің басымдығы деп аталады. Қазақстанда "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы жүзеге асырылды, ол технологиялардың жылдам өсуінің және қызметтерді электрондық форматқа қайта бағдарлаудың негізіне айналды. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының мақсаты- орта мерзімді перспективада сандық технологияларды пайдалану есебінен экономиканың даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту үшін жағдай жасау, сондай- ақ экономиканың ұзақ мерзімді перспективада сандық экономиканы құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшу болып табылады. Осы тұжырымдаманың негізгі бағыты - экономика салаларын цифрландыру —еңбек өнімділігін арттыратын және капиталдандырудың өсуіне әкелетін серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, экономиканың дәстүрлі салаларын қайта құру,

электрондық қызметтерді дамыту. Цифрлық мемлекетке көшу –халыққа және бизнеске қызмет көрсету инфрақұрылымы ретінде мемлекеттің функцияларын оның қажеттіліктерін алдын ала отырып, қайта құру бағыты. Цифрлық Жібек жолын іске асыру- яғни деректерді берудің, сақтаудың және өңдеудің жоғары жылдамдықты және қорғалған инфрақұрылымын дамыту болып табылады. Жаңа технологиялар уақыт өткен сайын қуса жеткізбестей қарқынмен дамып жатыр. Бүгін үйренген білімнің ертеңгі күні жарамсыз болып қалса, таң қалуға болмайды. Ақпараттық технологиялар саласындағы бәсекелестік дүниеге жаңа, тың, әрі қолжетімді техника мен технология түрлерін әкелуде.

Қазақстанның білім беру жүйесін дамытудағы басым бағыттардың бірі ерекше білім беру қажеттілігі (ЕББҚ) бар балаларға білім беру болып табылады. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің күш- жігері қазақстандық білім беруді жаңғырту шеңберінде ЕББҚ бар барлық балалар үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ететін білім беру ортасын құруға бағытталған. Бұл мұндай балалардың саны жыл сайын өсіп келе жатқандығына байланысты. Сондықтан инклюзивтік білім беру –қазіргі заманғы білім беру ұйымдарының - болашақтың шеберлігі мен шығармашылығының аумағының қажетті және жеткілікті шарты.

Инклюзивті білім беру баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдениетникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумге кірігуін көздейді.

Инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері адам құқығы саласындағы негіз болатын халықаралық құжаттарға сәйкес әзірленген 2 және әлемдік үрдістерді, білім беру саласындағы әлемдік практиканың жетістіктерін және қазақстандық білім беру жүйесін дамытудың басым міндеттерін ескеріп әзірленген. Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру басымдық танытуда Қазақстанда басқа санаттағы оқушылармен бірге білім алуды және тең қолжетімділікті көздейтін мүмкіндіктері шектеулі адамдарға қатысты.

2015 жылы туылғаннан 18 жасқа дейінгі 141 952 мүмкіндіктері шектеулі балалар немесе жалпы бала санының 2,8%-ы анықталды. Оның ішінде мектеп жасында - 94 266 бала. Анықталған мүмкіндіктері шектеулі балалар 7- 12% әлемдік көрсеткішпен салыстырғанда 2,8%- ды құрайды. Қазіргі уақытта 27% мүмкіндіктері шектеулі балаларды инклюзивті оқыту үшін 30,5% мектепте жағдай жасалған. Жоғары оқу орындарындағы мүмкіндіктері шектеулі студенттер саны 570- ті құрайды. Оның ішінде 1- топ мүгедектігімен - 16 адам, 2- топта –88 адам, 3- топта 466 адам бар. Жоғары білім алуға мүгедектердің құқығын қамтамасыз ету бойынша ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 28 ақпандағы №26 қаулысына сәйкес жоғары оқу орнына қабылдау квотасы бекітілген (2012 жылдан бастап мүгедектерге арналған квота көлемі 1%, бұрын –0,5%). Қазіргі кезде Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесін құрудың белгілі бір модельдері мен жинақталған тәжірибесі бар. Әлемдік тәжірибеде инклюзивті білім беру ерекше оқытуды қажет ететін адамдарды оқыту мен тәрбиелеуде жеке тәсіл арқылы іске асырылуда.

Ерекше оқытуды қажет ететін балаларға мыналар жатады:

- мүмкіндіктері шектеулі балалар;
- мигранттардың, оралмандардың, босқындардың, саны аз ұлттар отбасыларынан шыққан балалар;
- қоғамда әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар балалар (жетім балалар, виктимді балалар, девиантты мінез- құлықты балалар, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық мәртебесі төмен отбасынан шыққан балалар).

Бірқатар елдерде енгізілген инклюзивті білім, ең алдымен келесідей қағидаттарға негізделеді: адам құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес, әр адам сезінуге және ойлауға қабілетті, әр адам қатынасуға және танымды болуға құқылы, барлық

адамдар бір-біріне мұқтаж, нағыз білім шынайы өзара қатынас мәнісінде іске асырылуы мүмкін, барлығы қолдау мен достыққа мұқтаж.

Жүргізілген талдау инклюзивті білім берудің қазақстандық моделі әлемдік тәжірибеге және осы саладағы ережелерге толық дәрежеде сәйкес емес екенін көрсетті. Инклюзивті білім беруді мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту нысанында қабылдау барлық санаттағы ерекше оқытуды қажет ететін балаларға жалпы білім беру бағдарламасының қол жетімділігін қамтамасыз ететін білім беру ұйымдарының мүмкіндіктерін шектейді.

Қазіргі дамыған заманда ұлттық құндылықтар мен ұлттық мәдениетті меңгерген білімді тұлғаны жаңа бағдарлама негізінде заманына сай бейімдеу, тәрбиелеу және дамыту қоғам алдында тұрған міндеттердің бірі. Жаңа бағдарлама идеясы- алған білімімен тығырықтан шығу жолдарын көрсету, адами капиталды дамыту, білімін өмірде қолдана білу және мықты мемлекеттік 3 деңгейдегі білімді алып, жаңа бағдарламаны енгізу, жаһандық технологияларды меңгеру (STEM, сенсорлық интеграция, робототехника). Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін Мағжан Жұмабаевтің келесі сөздерімен әрлегіміз келеді: «Баланың басына дайын қамыт кигізбе, баланы өз күшіне сендіріп үйрет, Жақсы баланы мақтама өркөкірек болады, жаман баланы мақта еңбегін жанады!».

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарына арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2020. Әлеуметтік педагог. –2020. - №4. [http://m.egov.kz/cms/kk/articles/secondary_school/2F05inclusiveeducation?mobile=yes]

2. Мүгедектердің өмір сапасын жақсарту жөніндегі ұлттық жоспар. Қазақстандағы арнайы білім. –2012. - №2.

3. Қазақстандағы Республикасындағы инклюзивті білім беру жүйесі / Ж. С. Кушекбаева.

Боранбай С.С., 2-курс студенті (Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор Джазыкбаева Б.К.

АДАМ РЕСУРСТАРЫН СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУҒА ҚЫЗМЕТКЕРДІҢ БЕЛСЕНДІРУ ЖҮЙЕСІ МЕН МОТИВАЦИЯЛЫҚ ҮЙЛЕСІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Адам ресурстарын басқару басқару жүйесінің табиғи дамуын білдіретін салыстырмалы түрде жаңа парадигма болып табылады.

Даму векторына бағыт, біздің ойымызша, екі фактор берілді:

1. ҒТП дамыту және қолданылатын материалдық технологиялардан компанияның бәсекеге қабілеттілігіне баса назар аударуды материалдық және ақпараттық технологияларды ескере отырып, бизнес-модельдерді құруға өзгерту тек адами ресурстармен жүзеге асырылды. Осылайша, компанияның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудегі адами ресурстардың рөлі оның нарықтық капиталдандыру мөлшері материалдық ресурстарға қарағанда жоғары болады.

2. Адами ресурстар басқа ұйымдарға қайталау қиын болатын бірегей бәсекелестік артықшылықты тудыруы мүмкін, өйткені ол адамнан адамға берілетін және олардың қызметіне немесе ұжымдық нәтижелеріне енетін жасырын білімді қамтиды.

Адам ресурстарын стратегиялық басқару компанияның бизнес стратегиясы мен басқару арасындағы көп арналы байланысқа негізделген. Адами ресурстар оның элементтерінің бірі ретінде қамтылған.

Ұйымды қатаң жағдайда стратегиялық басқару ішкі және сыртқы нарықтардағы бәсекелестік оның қол жеткізуге бағытталған іс-қимыл жүйесін үнемі жаңартып отыру қажеттілігін анықтайды

Ұйымның даму стратегиясы - бұл көп қабатты өнім, оның жеке бөліктері бір-бірімен байланысып, бір-бірін нығайтуы керек. Осындай бөліктердің бірі - қазіргі постиндустриалды экономикадағы ұйымның адам ресурстарын басқару стратегиясы шешуші мәнге ие болады.

Ол процестерге (жалдау, бейімделу, оқыту және т.б.) және басқару субъектілеріне (HR қызметі мен желілік менеджерлердің интеграциясы), сондай-ақ корпоративтік стратегиямен тығыз байланысқа қатысты жаңа сапалық сипаттамалармен анықталады.

Егер персоналды басқару шешетін дәстүрлі міндеттер лауазымның ерекшелігіне сәйкес Еңбек ресурстарын жалдауға, еңбек нәтижелерін бағалауға және сыйлықақыларды бөлуге, қызметкерлерді аттестаттауға, біліктілікті арттыруға азайтылса, онда адам ресурстарын басқару өз міндеттерін корпоративтік стратегияның міндеттерімен байланыс тұрғысынан қарастырады.

Персоналды басқару парадигмасынан басқару парадигмасына көшу адами ресурстар теорияда және іс жүзінде барлық деңгейдегі менеджерлер тарапынан осы ресурсқа деген көзқарастың өзгеруімен байланысты болды.

Қазіргі уақытта адам ресурстарын стратегиялық басқарудың тән белгілері:

- орташа немесе ұзақ мерзімді кезеңге қабылданған корпоративтік стратегияға функционалдық тәуелділік.

- мәдениеттің өзгеруі, ұйымның дамуы, еңбек қатынастарының дамуы сияқты жалпы ұйымдастырушылық стратегиялармен үйлестіру.

- маңызды функцияларды орындайтын көп қабатты құрылым

- ресурстармен қамтамасыз ету, еңбек тиімділігін басқару, басқару

- қызметкерлерді белсендіру.

"Адам ресурстарын белсендіру" ішкі жүйесі ең маңыздыларының бірі болып табылады, өйткені оның аясында жүзеге асырылатын қызмет басқа функционалдық стратегияларға көп векторлы әсер етеді.

Жұмысшыларды белсендіру жүйесі өте күрделі және көп деңгейлі. Ол көбінесе заманауи менеджментте дәлелденген және жалпы қабылданған ең жақсы тәжірибелер жиынтығынан қалыптасады қол жетімді көздер тиімді. Сондықтан компаниялар бірінші кезекте осы құралдарға назар аударады. Сондықтан менеджерлер өз компанияларында қабылдайтын түпнұсқа шешімдердің үлесі әдетте аз.

Сонымен қатар, біз зерттеген көптеген компаниялардағы рөл адами ресурстар департаменттері жеке тәсілді жүзеге асыруда әр қызметкер үшін шамалы. Ауырлық орталығы және әрбір қызметкер үшін шешім қабылдаудағы жауапкершілік функционалды мамандар болып табылатын желілік менеджерлер.

Желілік менеджерлер өздерінің тікелей кәсіби міндеттерін білуге міндетті, бірақ адами ресурстарды басқару мамандары болмауы мүмкін, олардың әрқайсысы үшін жоғары хабардарлық пен қабылданған шешімдердің сапасын талап ету қиын.

Әдебиеттерде адам ресурстарын басқару саласындағы әдеттегі шаралар пакеттері сипатталған және менеджмент практикасында қолданылады.

Мысалы, егер корпоративтік стратегия инновацияларды жүзеге асыру кезінде нарық үлесін алу болса, онда, әдетте, жұмысшылардан талап етіледі:

- жеткілікті кең функциялар жиынтығын орындау;

- тұрақты айналу;

- жаңа дағдыларды игеруді қамтамасыз ететін мансаптық дамудың кең ауқымын құру;

- ұзақ мерзімді дағдыларды көрсететін аттестаттау

- топтық жетістіктер.

Корпоративтік және кадрлық стратегияны байланыстыру қажеттілігі білім экономикасының дамуы жағдайында, компанияның бәсекеге қабілеттілігі онымен үнемі байланысты болған кезде артады.

Сонымен, біздің ойымызша, адам ресурстарын белсендіру жүйесі үш негізгі блоктан тұрады:

- мотивация және сыйақы жүйелері;

-адам ресурстарын дамыту;
-компаниядағы қатынастар жүйесі.

Әдебиет

1. Харитонов Ю.В. Система развития персонала в условиях глобальных информационных процессов // Креативная экономика. – 2019. – Т. 13, №7. – С. 1429-1442
2. Санг-Кю Ли, Рамашова А.Н. Модель оценки эффективности использования инновационного роста кадрового потенциала Казахстана // Вестник КарГУ. – 2018. – №2(90). – С. 121-138.

Гизатулина Е.Д., Зайцева Д.Н., студенты 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - PhD, ассоциированный профессор кафедры менеджмента
Шугаипова Ж.Г

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В современных условиях трансформации экономики Республики Казахстан особое значение приобретает развитие малого и среднего бизнеса (МСБ), который формирует значительную часть занятости населения и способствует диверсификации экономики. В условиях высокой конкуренции и цифровизации рыночной среды ключевым инструментом повышения устойчивости МСБ выступают маркетинговые исследования [1].

Маркетинговые исследования представляют собой систематический сбор, обработку и анализ информации о рынке, потребителях, конкурентах и внешней среде с целью принятия обоснованных управленческих решений. В условиях нестабильности внешней среды предприятия МСБ сталкиваются с необходимостью оперативной адаптации к изменениям спроса и поведения потребителей.

Одним из основных направлений маркетинговых исследований в Казахстане является анализ потребительских предпочтений. Развитие электронной коммерции и цифровых платформ существенно изменило структуру спроса. Рост онлайн-продаж требует от предприятий внедрения цифровых каналов продвижения и анализа данных [2].

Эффективность маркетинговых мероприятий может быть оценена через показатель рентабельности маркетинговых инвестиций:

$$ROMI = (GP - MC) / MC$$

где ROMI — рентабельность маркетинговых инвестиций; GP — валовая прибыль, полученная в результате маркетинговой кампании; MC — затраты на маркетинг.

Важным направлением исследований является конкурентный анализ. Использование SWOT-анализа, PEST-анализа и методов сегментации рынка позволяет предприятиям выявлять конкурентные преимущества и формировать эффективные стратегии позиционирования [3]:

- Направление исследования
- Содержание
- Практическое значение
- Анализ потребителей
- Изучение предпочтений, поведения и платежеспособности
- Формирование ассортимента и ценовой политики
- Конкурентный анализ
- Оценка сильных и слабых сторон конкурентов

- Разработка стратегии позиционирования
- Анализ рынка
- Определение емкости и динамики рынка
- Выбор целевых сегментов
- Цифровая аналитика
- Анализ онлайн-данных и веб-статистики
- Повышение эффективности продвижения

Особое значение приобретают цифровые методы исследования рынка: онлайн-опросы, инструменты веб-аналитики и анализ пользовательской активности. В условиях реализации государственных программ поддержки предпринимательства развитие цифровых маркетинговых инструментов становится приоритетным направлением модернизации бизнеса [4].

Маркетинговые исследования выступают стратегическим инструментом развития малого и среднего бизнеса Республики Казахстан. Их применение способствует повышению конкурентоспособности предприятий, снижению предпринимательских рисков и обеспечению устойчивого экономического роста страны. Следует также подчеркнуть значение регионального аспекта маркетинговых исследований. Экономическое развитие областей Республики Казахстан характеризуется определённой дифференциацией по уровню доходов населения, структуре занятости и потребительским предпочтениям. В этой связи проведение локальных исследований позволяет предприятиям учитывать специфику конкретного региона и формировать адаптированные маркетинговые стратегии.

Особую роль играет оценка эффективности маркетинговых коммуникаций. Помимо показателя ROMI, в практике МСБ используются такие показатели, как:

- CAC (Customer Acquisition Cost) — стоимость привлечения клиента;
- LTV (Lifetime Value) — пожизненная ценность клиента;
- CR (Conversion Rate) — коэффициент конверсии.

Систематический мониторинг данных показателей обеспечивает возможность корректировки маркетинговых бюджетов и оптимизации каналов продвижения.

В условиях цифровизации экономики особое значение приобретает использование технологий Big Data и инструментов искусственного интеллекта для анализа потребительского поведения. Автоматизированные системы обработки данных позволяют выявлять скрытые закономерности спроса, формировать персонализированные предложения и повышать уровень клиентской лояльности.

Кроме того, маркетинговые исследования способствуют повышению инвестиционной привлекательности субъектов МСБ. Наличие обоснованных аналитических данных о рынке, конкурентной среде и прогнозах развития повышает доверие со стороны инвесторов и финансовых институтов, облегчает доступ к кредитным ресурсам и государственным программам поддержки предпринимательства.

Таким образом, расширение и совершенствование системы маркетинговых исследований является необходимым условием устойчивого развития малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан. Комплексный подход к анализу рыночной среды, использование современных цифровых инструментов и интеграция аналитики в стратегическое управление формируют основу для повышения эффективности предпринимательской деятельности и укрепления национальной экономики в целом.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О государственной поддержке малого и среднего предпринимательства». – Астана.
2. Государственная программа «Цифровой Казахстан». – Астана.
3. Котлер Ф., Келлер К.Л. Маркетинг-менеджмент. – М.: Вильямс, 2021.
4. Национальный доклад о развитии предпринимательства в Республике Казахстан. – Астана.

МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ, ПРИОРИТЕТЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

Современный этап развития общества характеризуется глобализацией, цифровой трансформацией и ускорением социально-экономических процессов. В этих условиях система государственного управления требует адаптации к новым вызовам и внедрения современных управленческих подходов.

Менеджмент в системе государственного управления рассматривается как совокупность методов, принципов и инструментов организации и координации деятельности государственных органов с целью достижения стратегических целей развития государства.

В Республике Казахстан модернизация государственного управления осуществляется в рамках стратегических документов, включая Стратегию «Казахстан-2050», Концепцию развития государственного управления [1] и цифровой трансформации, развития отрасли информационно-коммуникационных технологий и кибербезопасности [2].

Публичный менеджмент как научное направление сформировался на основе синтеза классической теории государственного управления и современных управленческих концепций, ориентированных на повышение эффективности деятельности публичных институтов. Его становление связано с развитием административной школы управления, которая заложила основы рациональной организации бюрократической системы, а также с последующей трансформацией управленческих подходов в условиях усложнения социально-экономических процессов.

Существенное влияние на формирование публичного менеджмента оказала концепция New Public Management [3, с.19], предполагающая внедрение рыночных механизмов, конкуренции, ориентации на результат и использование инструментов частного сектора в государственном управлении. В дальнейшем развитие получили идеи Good Governance, акцентирующие внимание на прозрачности, подотчётности, участии граждан и эффективности институтов власти.

На современном этапе публичный менеджмент интегрирует элементы стратегического управления, проектного менеджмента, управления качеством, цифрового управления (Digital Governance) и управления на основе данных (data-driven governance) [4, с.258]. В отличие от традиционной бюрократической модели, современный публичный менеджмент предполагает использование инструментов проектного управления, стратегического анализа, управления рисками и цифровых технологий.

Таким образом, эволюция публичного менеджмента обусловила переход от административно-командной модели к гибкой, результат-ориентированной системе управления. Усиление конкуренции, развитие цифровых технологий и рост общественных ожиданий формируют новые требования к качеству и эффективности деятельности государственных органов. Государственное управление всё в большей степени ориентируется на стратегическое планирование, инновационность и оперативную адаптацию к внешним изменениям. В этой связи особую актуальность приобретает анализ современных тенденций развития менеджмента в системе государственного управления.

Современные тенденции развития менеджмента в государственном управлении

1. Цифровизация и электронное правительство. Одной из ключевых тенденций является внедрение цифровых технологий, развитие электронного правительства и автоматизация государственных услуг. Это способствует: снижению административных барьеров, повышению прозрачности процедур, ускорению принятия решений, формированию «проактивного государства».

2. Стратегическое и проектное управление. Современная модель государственного управления предполагает переход от процессной к проектной модели управления.

Реализация государственных программ осуществляется на основе: стратегических планов, КРП и индикаторов эффективности, мониторинга и оценки результатов.

3. Развитие кадрового менеджмента. Ключевым приоритетом становится формирование профессионального корпуса государственных служащих. Внедряются: принципы меритократии, оценка компетенций, развитие лидерских качеств, цифровые компетенции.

4. Ориентация на граждан и бизнес. Современное государственное управление ориентируется на потребности общества. В рамках концепции «Слышащего государства» усиливается обратная связь, развиваются платформы открытого правительства.

В условиях цифровой трансформации ключевыми приоритетами являются:

1. Повышение эффективности государственных услуг.
2. Развитие стратегического планирования и управления результатами.
3. Интеграция цифровых технологий и искусственного интеллекта.
4. Усиление антикоррупционных механизмов.
5. Развитие кадрового потенциала государственной службы.

Особую роль играет внедрение управленческих инноваций и аналитических инструментов для повышения качества решений [1].

В перспективе развитие менеджмента в системе государственного управления будет связано с углублением цифровой трансформации и переходом к управлению на основе данных и интеллектуальной аналитики. Особое значение приобретет интеграция искусственного интеллекта, больших данных и автоматизированных систем поддержки принятия решений в управленческие процессы. Важным направлением станет развитие гибких организационных моделей, ориентированных на проектный подход, межведомственное взаимодействие и быстрое реагирование на социально-экономические изменения. Наряду с технологическими преобразованиями ключевым фактором останется развитие человеческого капитала государственной службы, формирование цифровых компетенций и управленческого лидерства нового типа.

Переход к предиктивной модели управления позволит прогнозировать социально-экономические процессы и минимизировать риски.

Важным направлением развития публичного менеджмента становится институционализация механизмов оценки эффективности государственных органов на основе международных стандартов и лучших управленческих практик. Существенную роль играет внедрение принципов устойчивого развития в систему стратегического планирования, что позволяет учитывать социальные, экономические и экологические факторы в процессе принятия управленческих решений.

Современные управленческие модели также предполагают усиление межсекторного взаимодействия государства, бизнеса и гражданского общества, что способствует формированию партнерской модели управления. Особое значение приобретает развитие механизмов публичной отчетности и открытых данных, обеспечивающих прозрачность деятельности государственных институтов.

В условиях глобальной цифровизации возрастает необходимость обеспечения кибербезопасности и защиты критической информационной инфраструктуры государства. Эффективный менеджмент в государственном управлении требует формирования системы управления рисками, способной своевременно реагировать на внешние и внутренние угрозы.

Дополнительным фактором модернизации выступает развитие регионального управления и децентрализация полномочий, что способствует более гибкому и адресному решению социально-экономических задач. Внедрение принципов клиентоориентированности в деятельность государственных органов усиливает доверие населения к институтам власти [5]. Кроме того, современный публичный менеджмент предполагает активное использование механизмов проектного финансирования и программно-целевого бюджетирования, направленных на достижение конкретных измеримых результатов.

Таким образом, дальнейшее развитие менеджмента в системе государственного управления Республики Казахстан должно опираться на синтез стратегического видения, цифровых инноваций и профессионального управленческого потенциала [6, с.44]. Для Республики Казахстан дальнейшая модернизация государственного управления требует комплексного подхода, включающего развитие кадрового потенциала, внедрение инновационных технологий и совершенствование институциональной среды.

Литература

1. Указ Президента Республики Казахстан «Об утверждении Концепции развития государственного управления в Республике Казахстан до 2030 года» от 26 февраля 2021 года № 522. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522/history>
2. Об утверждении Концепции цифровой трансформации, развития отрасли информационно-коммуникационных технологий и кибербезопасности на 2023 - 2029 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 269.
3. Hood C. A Public Management for All Seasons? // Public Administration. – 1991. – Vol. 69 (1). – P. 3–19.
4. Janssen M., Charalabidis Y., Zuiderwijk A. Benefits, Adoption Barriers and Myths of Open Data and Open Government // Information Systems Management. – 2012. – Vol. 29 (4). – P. 258–268.
5. Закон Республики Казахстан «Об информатизации» от 24 ноября 2015 г. № 418-V ЗРК. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000418>
6. Ахметова Л.К. Цифровая трансформация государственного управления в Казахстане // Экономика и статистика. – 2022. – № 3. – С. 44–52.

Гомель А.В., студентка 4 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., ст преподаватель Иманбекова А.М.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАМИ КАЗАХСТАНА

Важную роль в обеспечении конкурентоспособности страны и ее регионов играют внешнеэкономические факторы. Однако при эффективном использовании важны и внутренние факторы, повышающие шансы региона на успешную конкуренцию не только на внутреннем, но и на внешних рынках. Проблемы, связанные с ростом конкурентоспособности регионов в условиях становления современной экономики, становятся одной из главных задач развития отечественной экономики, то есть положительная динамика их развития напрямую влияет на целостность, надежность и стабильность экономической системы государства. Формирование конкурентных преимуществ регионов будет способствовать не только достижению ускоренного экономического роста, но и рациональному и эффективному использованию регионального ресурсного потенциала. Следовательно, это способствует улучшению благосостояния экономических субъектов региона и проживающих в нем граждан.

В этой связи становится очевидным рост роли и значимости регионов в формировании конкурентоспособности национальных хозяйственных систем, что обосновывает необходимость системного изучения теоретико-методологических и практических аспектов конкурентоспособности региона.

Основным фактором повышения конкурентоспособности региона является управление, основанное на концепции «Evidence-based regional administration». То есть это означает принятие решений на региональном уровне на основе данных. На сегодняшний день главная проблема в управлении регионами базируется на неэффективной модели интеграции комплекса данных и взаимодействия. Существующая модель управления данными не

обеспечивает мгновенного доступа к данным в режиме реального времени с достаточно большой временной задержкой. В связи с этим актуализируется проблема оптимизации (сбора, согласования, очистки, доступа и т.д.) бизнес-модели управления данными.

Управленческие информационные потоки района формируются в основу информационных потоков сельских округов. Качество управленческих решений государства будет зависеть от организации обмена данными на уровне сельского округа. Речь идет об эффективности разработки и реализации программных и стратегических документов, регламентирующих деятельность региональных структур и улучшающих оперативное управление на местах.

Главное-описать, как организована система информационного обмена, то есть какая проблема, которая сегодня не решена.

На рисунке 1 представлена существующая модель взаимного объединения.

В настоящее время информация на сайте сельских округов не представлена в полной и прозрачной форме, и даже при наличии информации можно наблюдать пробелы в различных формах, структурах и в каждом конкретном периоде.

Для принятия решений на уровне основных организационных структур района отсутствует достаточная информация по годам на уровне сельского округа, отсутствует необходимая информация по отдельным показателям как на уровне общего округа, так и в разрезе сел.

Изучение Бизнес-процессов выявило в информационном поле взаимодействия основных стейкхолдеров регионального управления проблемы высокой нагрузки работников акимата по отчетности, низкого качества данных, асимметричности информационного взаимодействия.

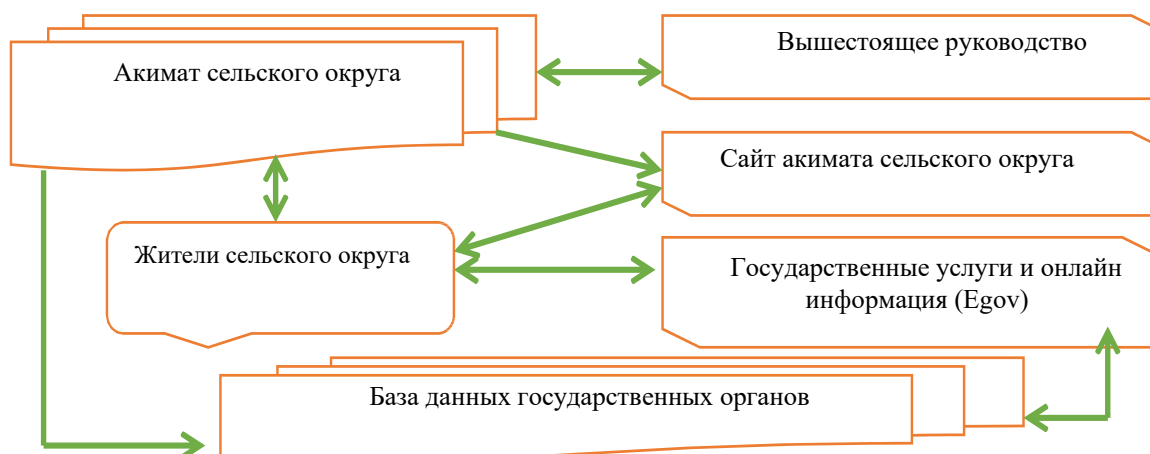

Рисунок 1-модель интеграции данных и взаимодействия
Примечание-составлено авторами на основе источника [1]

Ответы на вопросы об аспектах, воздействии и качестве цифровизации и государственных программ: 63,5% считают, что платформа электронного правительства Казахстана важна для сокращения бюрократии и повышения прозрачности. Однако меньшее число респондентов верят в эффективность экономического развития государства. Около 29,9% опрошенных считают, что цифровизация положительно влияет на развитие Казахстана, в то время как 28,5% подчеркивают важность цифровой инфраструктуры, и аналогичная доля респондентов уделяет особое внимание развитию цифровой экономики. Качество государственных услуг является основным преимуществом цифровой трансформации: 31,4% опрошенных отметили повышение прозрачности и открытости. Программа “Внимательное государство”¹ рассматривается как средство улучшения обратной связи с гражданами и заинтересованными сторонами, при этом 24,8% опрошенных призывают учитывать мнения и потребности граждан в процессе принятия решений.

Качество функционирования данной системы является определяющей фактором конкурентного развития регионов и страны в целом. Программы развития регионов расположены на нижнем уровне иерархии документов, но их значение очень важно для региона. Законодательство не предусматривает ответственности местных исполнительных органов и конкретных должностных лиц при реализации планов регионального развития, при этом они должны отвечать за достоверность данных. Местные исполнительные органы имеют низкий уровень финансовой самостоятельности, что ограничивает их возможности, в том числе самостоятельное долгосрочное планирование.

Литература

1. Спабеков Г., Бурлаков Л., Жамкеева М. Влияние программ развития территории на качество жизни местного населения // Ежеквартальный научно-информационный журнал «Экономика и статистика». – 2020. – № 1. – С. 113-117.
2. Проект «Smart Data ukimet» как ключевой проект по аналитики государственных данных [Электронды ресурс] // YouTube страница: iNOV8 Scaling Innovation [web-сайт]. – 2020. – URL: https://www.youtube.com/watch?v=SSE_HEqBMAA
3. Казаков М. Ю. Теоретические предпосылки исследования региональной социально-экономической дифференциации в системе «центр-периферия»: ретроспективно-генетический подход // Региональная экономика и управление: электронный журнал. – 2018. – № 1(53). – Номер статьи: 5312.

Дәріғұл Г.А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор ассистенті Абаев А.А.

МЕМЛЕКЕТТІ БАСҚАРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН АҚПАРАТТЫҚ –КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі жаһандану жағдайында мемлекетті тиімді басқару ақпараттық-коммуникативтік технологияларды (АКТ) кеңінен қолданумен тығыз байланысты. Цифрландыру үдерісі мемлекеттік басқару жүйесін жаңғыртудың негізгі тетігіне айналып, басқару шешімдерінің сапасын арттыруға, халықпен өзара байланысты нығайтуға және мемлекеттік қызметтердің қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беріп отыр. Ақпараттық қоғамның қалыптасуы мемлекет пен азаматтар арасындағы өзара қарым-қатынастың жаңа үлгісін талап етеді. Осыған байланысты мемлекетті басқаруда қолданылатын ақпараттық-коммуникативтік технологияларды жетілдіру жолдарын зерттеу өзекті ғылыми мәселе болып табылады.

Мемлекеттік басқаруда ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың маңызы. Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар – ақпаратты жинау, өңдеу, сақтау және таратуға арналған техникалық және бағдарламалық құралдардың жиынтығы. Мемлекеттік басқару саласында АКТ электрондық үкімет, цифрлық платформалар, деректер базасы, онлайн қызметтер және ақпараттық жүйелер арқылы жүзеге асады. АКТ-ны қолдану мемлекеттік басқарудың ашықтығын арттырып, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтады, бюрократиялық кедергілерді қысқартады. Сонымен қатар, азаматтардың мемлекеттік органдармен тікелей байланыс орнатуына, кері байланыстың жедел жүзеге асуына жағдай жасайды. Осы арқылы мемлекет пен қоғам арасындағы сенім нығаяды.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды енгізудің қазіргі жағдайы. Қазақстан Республикасында АКТ қолдану мемлекеттік басқарудың негізгі элементіне айналды. Ең басты мысал ретінде eGov порталы мен электрондық құжат айналымы жүйесі көрсетіледі. EGov порталы арқылы 300-ден астам мемлекеттік қызметтер онлайн қолжетімді, бұл бюрократиялық кедергілерді 30–40%-ға азайтуға мүмкіндік береді (2022 жылғы статистика). Сонымен қатар, кейбір мемлекеттік органдарда деректер базаларының интеграциясы жеткіліксіз, бұл шешім қабылдау процесін баяулатуда.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды жетілдірудің негізгі бағыттары. Инфрақұрылымды жаңарту және ақпараттық қауіпсіздікті күшейту. АКТ жүйелерінің тұрақты және тиімді жұмыс істеуі үшін заманауи серверлік инфрақұрылым, бұлттық қызметтер және деректерді сақтау орталықтары қажет. Кибершабуылдардан қорғану үшін көп деңгейлі қауіпсіздік шаралары (firewall, шифрлау, биометриялық идентификация) енгізілуі тиіс.

Мемлекеттік қызметкерлердің кәсіби біліктілігін арттыру. АКТ қолдану дағдыларының жеткіліксіздігі мемлекеттік басқаруда шешім қабылдауда кешігулерге әкеледі. Сондықтан қызметкерлерді цифрлық сауаттылық бойынша оқыту, тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру қажет. Мысалы, 2023 жылы Алматы қаласында мемлекеттік қызметшілерге арналған «Электрондық басқару жүйелері» тренингінде 500-ден астам маман оқытылды.

Біріктірілген ақпараттық жүйелерді дамыту. Әртүрлі мемлекеттік органдардың деректерін біріктіретін ақпараттық платформалар құру басқару процесін оңтайландырады. Мысалы, денсаулық сақтау саласында электрондық денсаулық паспорты арқылы азаматтың медициналық тарихы барлық ауруханалар мен клиникаларда қолжетімді болып отыр.

Халықпен байланыс пен кері байланысты жақсарту. Мемлекеттік саясатқа азаматтарды тарту үшін онлайн сауалнамалар, мобильді қосымшалар, әлеуметтік желілерді пайдалану тиімді. Бұл әдіс шешім қабылдау процесін ашық және қоғамдық бақылауға қолжетімді етеді. Мысалы, 2022 жылы «Ashyq» қосымшасы арқылы тұрғындардың денсаулық қауіпсіздігін қадағалау мүмкіндігі қамтамасыз етілді.

Жасанды интеллект пен деректерді талдау технологияларын енгізу.

Машиналық оқыту және жасанды интеллект мемлекеттік басқаруда шешім қабылдауды автоматтандыруға көмектеседі. Мысалы, әлеуметтік төлемдерді тағайындауда AI технологиясы талаптарға сәйкес адамдарды жылдам іріктеу арқылы үкіметтің ресурстарын үнемдеуге мүмкіндік береді.

1-кесте

Мемлекеттік басқаруда ақпараттық коммуникативтік технологияларды жетілдіру бағыттары

Бағыттар	Қолданылатын технологиялар	Күтілетін нәтиже
Электрондық үкіметті дамыту	eGov порталы, онлайн қызметтер, цифрлық платформалар	Мемлекеттік қызметтердің қолжетімділігі мен жеделдігі артады
Жасанды интеллект және Big Data	Деректерді талдау жүйелері, болжау модельдері	Басқарушылық шешімдердің сапасы мен дәлдігі жоғарылайды
Кадрлардың цифрлық құзыреттілігі	Онлайн оқыту, цифрлық дағдыларды дамыту	Мемлекеттік ақпараттың тиімділігі артады
Ақпараттық қауіпсіздік	Киберқауіпсіздік жүйелері, деректерді қорғау	Мемлекеттік ақпараттың қауіпсіздігі қамтамасыз етіледі
Халықпен кері байланыс	Мобильді қосымшалар, онлайн платформалар	Қоғам мен мемлекет арасындағы өзара сенім нығаяды

Қазақстандағы цифрлық мемлекеттік басқару тәжірибесі. Қазақстан Республикасында мемлекетті басқаруды цифрландыру бағытында жүйелі жұмыстар жүргізілуде. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында электрондық қызметтер саны артып, мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелері біріктірілді. Бұл мемлекеттік басқару сапасын арттыруға және халықаралық рейтингтердегі ел позициясын жақсартуға ықпал етті. Сонымен қатар, электрондық үкімет порталы арқылы көрсетілетін қызметтер халықтың мемлекеттік басқару процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік беріп отыр.

Қорытындылай келе, мемлекетті басқаруда қолданылатын ақпараттық-коммуникативтік технологияларды жетілдіру – заманауи тиімді басқару жүйесін қалыптастырудың негізгі шарты. Цифрлық технологияларды жүйелі түрде енгізу және дамыту мемлекеттік басқарудың сапасын арттырып, елдің тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал етеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
2. Нысанбаев Ә. Мемлекеттік басқару теориясы. – Алматы, 2020.
3. Көшербаев Д. Ақпараттық қоғам және цифрлық экономика. – Нұр-Сұлтан, 2021.
4. UN E-Government Survey. – United Nations, 2022.

Досмағанбетов А.Д., Серік С.М., 3-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескерова З.А.

АҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕР ҰЙЫМНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ

Қазіргі ұйымдар сыртқы ортаның жоғары динамикасы, бәсекелестіктің өсуі және технологиялық прогрестің үздіксіздігі жағдайында жұмыс істейді. Ұзақ мерзімді тұрақтылық пен бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін барлық салаларда инновациялар қажет. Осы тұрғыдан ақпараттық жүйелер инновациялық дамуды қолдаудың ең тиімді құралдарының бірі болып табылады.

Ақпараттық жүйе (АЖ) – бұл ұйымдағы деректер мен ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу, талдау және тарату арқылы басқару шешімдерін қабылдауға және ұйымның тиімділігін арттыруға бағытталған ұйымдастырылған жүйе. Оның негізгі мақсаты деректерді тиімді басқару арқылы ұйымның жұмысын жақсарту, шешім қабылдауды жеңілдету және инновациялық дамуды қолдау. Олар ұйымның стратегиясы мен оперативтік қызметінің барлық деңгейінде негізгі құралға айналады.

Ақпараттық жүйелер үлкен көлемдегі деректерді жинақтап, өңдеуге және талдауға, басқару процесін автоматтандыруға, бөлімдер арасындағы өзара әрекетті қамтамасыз етуге және стратегиялық шешім қабылдауды қолдауға мүмкіндік береді. Сол арқылы ақпараттық жүйелер тек техникалық құрал ретінде ғана емес, ұйым ішінде инновациялық мәдениетті қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады.

Ақпараттық жүйелердің инновациялық дамудағы рөлін қарастыратын болсақ, олар келесідей:

1. Инновацияларды басқару процестерін қолдау.

Ақпараттық жүйелер инновациялық қызметтің негізгі көрсеткіштерін бақылауға, жобаларды басқаруға, ресурстарды бөлуге және тапсырмалардың орындалу мерзімін қадағалауға мүмкіндік береді. ERP (Enterprise Resource Planning) және CRM (Customer Relationship Management) сияқты жүйелер бизнес-процестерді оңтайландырып, шығындарды азайту арқылы инновацияларды енгізуге қосымша ресурстар ашады.

2. Талдау және шешім қабылдау.

Қазіргі АЖ деректерді талдау құралдарын (Big Data, BI-жүйелер) қамтиды, олар инновацияларға жаңа мүмкіндіктерді анықтауға, нарықтық тенденцияларды болжауға және жүзеге асырылған жобалардың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл басқарушылық шешімдерді негіздеуге ықпал етіп, инновацияларды енгізу кезінде тәуекелді төмендетеді.

3. Білімді басқару.

Ақпараттық жүйелер ұйым ішіндегі білімді жинақтап, таратуға көмектеседі. Білімді басқару платформалары қызметкерлерге тәжірибе алмасуға, үздік тәжірибелер базасын жасауға және жаңа идеялар қалыптастыруға мүмкіндік береді. Корпоративтік білімді тиімді пайдалану инновациялық процесті жылдамдатып, команда креативтілігін арттырады.

4. Цифрлық трансформацияға қолдау көрсету.

Ақпараттық жүйелер ұйымның цифрлық трансформациясының негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Олар әртүрлі процестерді интеграциялауға, автоматтандыру мен интеллектуалды технологияларды енгізуге мүмкіндік береді (мысалы, жасанды интеллект

және машинамен оқыту), бұл инновациялық өнімдер мен қызметтерді жасауға жаңа мүмкіндіктер ашады.

Қазіргі компанияларда ақпараттық жүйелерді енгізу тиімділігін дәлелдеген. Мысалы, ірі өндірістік кәсіпорындарда ERP-жүйелер өндіріс, логистика және сату процесін синхрондап, жаңа өнімдерді нарыққа шығаруды жылдамдатады. Ал IT-компанияларда аналитикалық платформалар клиенттердің мінез-құлқын зерттеп, персонализацияланған ұсыныстар қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл маркетинг пен қызмет көрсету саласындағы инновациялық шешімдерді ынталандырады. Мемлекеттік секторда мемлекеттік ұйымдарда электрондық құжат айналымы жүйесін енгізу әкімшілік процестерді қысқартып, инновациялық жобаларға және мемлекеттік қызмет сапасын жақсартуға қосымша ресурстар ашады.

Жоғарыда көрсетілген мысалдар ақпараттық жүйелер тек операциялық тиімділікті арттырып қана қоймай, тұрақты инновациялық дамуға жағдай жасайтынын көрсетеді.

Жалпы, ұйымның инновациялық дамуында ақпараттық жүйелер стратегиялық құралы болып табылады. Олар инновацияларды басқару процесін қолдайды, шешім қабылдауды жақсартады, білімді басқаруды қамтамасыз етеді және ұйымды цифрлық трансформациялауға мүмкіндік береді.

Заманауи ақпараттық жүйелерді енгізу ұйымдарға бәсекелік артықшылық жасауға, жаңа өнімдер мен қызметтерді жылдам әзірлеуге, сондай-ақ инновациялық корпоративтік мәдениетті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Болашақ зерттеулер ақпараттық жүйелердің инновациялық қызметке әсерін әртүрлі экономикалық секторларда, сондай-ақ жасанды интеллект пен басқа да цифрлық технологияларды интеграциялау тұрғысынан терең талдауға бағытталуы мүмкін.

Әдебиет

1. Laudon K.C., Laudon J.P. Management Information Systems: Managing the Digital Firm. 17th ed. Pearson, 2022.
2. O'Brien J.A., Marakas G.M. Management Information Systems. 11th ed. McGraw-Hill, 2021.
3. Turban E., Pollard C., Wood G. Information Technology for Management: On-Demand Strategies for Performance, Growth, and Sustainability. 12th ed. Wiley, 2022.
4. Stair R., Reynolds G. Principles of Information Systems. 14th ed. Cengage, 2021.
5. Laudon K.C., Laudon J.P. Essentials of Management Information Systems. 16th ed. Pearson, 2021.

Ержанұлы Р., магистрант 2 курса, ОП-Государственное и местное управление
(БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Ержанова С.К.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

В настоящее время экономическая теория еще не располагает в достаточной степени разработанными положениями по последовательному преобразованию системы территориального управления и ее адаптации к условиям современной рыночной экономики. Остаются дискуссионными организационные принципы, формы и методы трансформации территориальных систем управления. Существуют различные методологические подходы к проведению децентрализации управления, к распределению управленческих функций между центральными, региональными и местными органами управления и самоуправления.

В специальной литературе предлагаются альтернативные варианты проведения процессов децентрализации, но они носят излишне генерализованный характер и не

подкреплены убедительно обоснованными критериями и показателями повышения уровня управляемости региональными и локальными социально-экономическими системами.

Недостатки сложившейся практики хозяйствования и управления территориальными образованиями в Казахстане в значительной степени вызваны слабым привлечением конкретных инициатив, исходящих от первичных уровней местных территориальных систем.

Активизация местных инициатив, которая может рассматриваться как поэтапное развертывание элементов саморазвития в общей системе регионального управления, дает возможность проявиться скрытым или явным резервам социально-экономического роста в территориальных образованиях любого уровня - от крупного регионального до локального.

Формирование рациональной системы управления социально-экономическими процессами в рамках территориальных образований включает в себя исследование направлений развития местного самоуправления. Его научное обоснование становится все более актуальным и значимым.[1]

Быстрые темпы экономического развития в целом по стране сопровождаются дифференциацией в уровне развития отдельных регионов.

Темпы роста уровня жизни в нефтедобывающих областях, в крупных городах и промышленных центрах значительно опережают повышение благосостояния в менее развитых регионах, в особенности в сельской местности. В результате возникают диспропорции, которые в значительной степени сдерживают реализацию стратегических целей по построению социально ориентированной рыночной экономики в Казахстане.

В связи с этим целесообразно в полной мере задействовать опыт стран с развитой рыночной экономикой по преодолению диспропорций в социально-экономическом развитии между региональными системами различного масштаба.

Все это на территориальном уровне позволяет решать насущные потребительские задачи жизнеобеспечения населения.

Как правило, эти потребительские нужды реализуются на местном уровне, где население проживает и участвует, активно или пассивно, в экономическом процессе.

Задачей местного управления как раз и является активизация социально-экономических процессов, обеспечение населения всеми необходимыми услугами, в том числе через усиление функций местного самоуправления.

Анализируя состояние правовых аспектов проблемы, следует отметить, что в Конституции Республики Казахстан (статья 89) признается необходимость функционирования местных органов самоуправления и гарантируется их самостоятельность в пределах установленных полномочий.

Эти задачи последовательно решаются путем создания законодательной базы системы управления на территориальном уровне. В рамках данного процесса был принят Закон «О местном государственном управлении в Республике Казахстан». Он регулирует общественные отношения, определяя компетенцию, организацию местного государственного управления, а также правовое положение депутатов маслихатов.

В настоящее время имеется объективная потребность в формировании и развитии самоуправления на всех уровнях территориальных образований, основой чего может послужить разработка и принятие Закона «О местном самоуправлении».[2]

В последующем должен быть осуществлен новый этап реформ, в котором будут определены меры децентрализации государственных функций, которая во многом связана с обеспечением всех уровней государственного управления достаточными финансовыми средствами для полноценного предоставления закрепленных за ними государственных услуг.

Развитие местного и регионального самоуправления предполагает формирование широкого слоя предпринимателей как системообразующей части среднего класса, обеспечивающего своей производственно-коммерческой деятельностью устойчивое социально-экономическое развитие.

Как показывает опыт стран с развитой рыночной экономикой, устойчивое функционирование совокупности разномасштабных предпринимательских структур, от

крупных корпораций до малого бизнеса, является неотъемлемым фактором устойчивого функционирования национальной экономики.

Опыт стран с развитой рыночной экономикой показывает, что мелкие и средние предприниматели отличаются ярко выраженной предприимчивостью, стремлением использовать все возможности для совершенствования производства, снижения себестоимости выпускаемой продукции и повышения качества товаров и услуг.

В этом контексте расширение деятельности малого и среднего бизнеса прямо корреспондируется со стратегическими целями социально-экономического развития Казахстана.

Вместе с тем предприниматели могут играть важную роль в процессах децентрализации системы управления, потому что из всех слоев населения имеют наибольший опыт практической управленческой деятельности.

Региональные ассоциации и другие объединения предпринимателей обладают большим потенциалом как активные участники становления и развития самоуправления в рамках областных, районных и локальных территориальных комплексов. Непосредственное участие этих ассоциаций в местном самоуправлении способствует оперативному решению конкретных задач жизнеобеспечения локальных сообществ, так как именно представители малого и среднего бизнеса обеспечивают устойчивое функционирование локальных рынков предметов первой необходимости, а также оказывают услуги, связанные с развитием жилищно-коммунального хозяйства и социальной инфраструктуры.

Литература

1. Central Election Commission of the Republic of Kazakhstan. Official Election Reports 2006-2023. – Astana, 2023.

2. ЗАКОН РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН «О местном самоуправлении в Республике Казахстан»

Жарылқасын С.Е., 2 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., профессор Ержанова С.К.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІН ДАМУҢ: ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ШЕШІМДЕРІ

Қазіргі жағдайда агроөнеркәсіптік кешен салаларын мемлекеттік қолдау бойынша неғұрлым пәрменді шаралар қажет. Нарықтық экономика жағдайында өзін-өзі жою процестері инерциялық әлеуетке ие, яғни сала өздігінен және тез тепе-теңдік күйіне ене алмайды.

Мемлекет аграрлық секторды дамыту бойынша елеулі күш-жігер жұмсауды жалғастыруда.

Бүгінгі таңда аграрлық секторды дамыту жөніндегі мемлекет саясатының нысаналы бағыты экономикалық жаңғыртуға, инновациялық бағдарламаларды енгізуге бағытталу болып табылады.

Аграрлық сектордың инновациялық дамуы туралы идеяны шындыққа айналдыру үшін үлкен қаржылық инфузия, сондай-ақ АӨК жұмысының тиімді жұмыс істейтін механизмі қажет. Атап айтқанда, инновациялық белсенді шаруашылық құрылымдарының болуы саланың жұмыс істеуінің инновациялық жүйесін қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады. Әзірге бізде өндіріске инновациялар енгізе алатын нақты субъектілер жоқ аграрлық сектордың жұмыс істеуінің реттелген жүйесі бар. Өнеркәсіпте іс жүзінде ірі фирмалар жоқ, қазіргі заманғы АӨК-нің ерекшелігі-инновацияларды қабылдауға қабілеті аз, шашыраңқы шағын фермалардың көп болуы.

Қолданыстағы салық салу схемасына сәйкес өндірісті ұлғайту тиімді емес, өйткені ірі агроқұрылымдардан алынатын салықтар бірнеше есе артады.

Осылайша, салада инновацияның пайда болуы үшін орта мен құрылымдық технологиялар жетіспейді. Сонымен қатар, біздің тәжірибеміздегі инновациялар ұлттық көбею жүйесінің имманентті бөлігі емес.

Дегенмен, елде инновациялардың пайда болуына бағытталған саясатты жүргізу қажет, өйткені бұл бағыт ұлттық басқару жүйесін дамытудың стратегиялық векторы болып табылады. Бұл идея трансформациялық шаралардың бүкіл кешені арқылы қызыл жіппен өтуі керек.

Алайда, егер АӨК алдында тұрған тактикалық міндеттерді шешуге жақындайтын болсақ, онда қазіргі кезеңде аграрлық саясатты жүргізу кезінде оны екі тұрғыдан қарастырған жөн: экономикалық мәселелерді шешудің бір әдісі және ауылдағы әлеуметтік мәселелерді шешудің нақты құралы ретінде.

Экономиканы, тиісінше, аграрлық саясатты дамытудың ең жоғары мақсаты бүкіл қоғамның барынша әл-ауқатына қол жеткізу болып табылады. Егер халықтың жартысына жуығы ауылда тұратындығын ескеретін болсақ, онда бұл саланың елдің дамуы үшін жоғары әлеуметтік маңыздылығын айтуға болады.

Осыған байланысты АӨК дамыту тұжырымдамасын әзірлеу қажет, онда негізгі басымдық әлеуметтік мәселелерді шешу болады. Әдетте, АӨК дамытудың барлық тұжырымдамалары мен бағдарламалары өндіріс кірістілігін арттыруға (мектептер мен ауруханалар салуды қоспағанда), еңбек өнімділігін арттыруға бағытталған. Осы саланы дамытудың объективті инертті сипаты реформалау нәтижелерін жылдам алу мүмкіндігін шектейді. Көбінесе қабылданған және іске асырылған бағдарламалар экономикалық көрсеткіштерді жақсартуға бағытталғандығына байланысты тиімділігі төмен болды.

Сектордың ерекшелігі, реформалау шараларының әсеріне төмен сезімталдығы мемлекеттік саясатты екі кезеңде жүзеге асыруды көздейді. Бірінші кезеңде, біздің ойымызша, экономикалық бағдардың әлеуметтік мәселелерін шешу басымдық болып табылады. Бұл репродуктивті циклдерге қатысатын және АӨК тұрақты даму механизмінің қажетті элементтері болып табылатын нақты шаруашылық жүргізуші субъектілерді қалыптастыру туралы. Сондай-ақ, саланы дамытудың мемлекеттік саясатының маңызды екпіні жұмыспен қамту проблемаларын шешу болып табылады. Бұл мәселе Қазақстан үшін өзекті, өйткені халықтың жартысына жуығы ауылда тұрады. Бағалардың диспаритетіне байланысты мемлекетке зиян келтірсе де, адамдарды жұмыс орындарымен және тұрақты табыстармен қамтамасыз ете отырып, априори Мемлекеттік сатып алуды ұйымдастыру қажет. Осылайша, ауылда және елде әлеуметтік тұрақтылықты сақтау.

Мысалы, ауыл шаруашылығы өндірушісіне мұндай қатынасты Канада, АҚШ және басқа да дамыған елдер көрсетіп отыр. Мәселен, АҚШ-та мемлекет фермер үшін дақылдарды өсіру көлемін, құрылымын, мерзімдерін, өткізу тәсілдерін және олардың еңбегін ынталандыру тетіктерін қамтитын әр жылға арналған іс-қимыл бағдарламасын нақты қалыптастырады. Осылайша, фермер толығымен мемлекеттің қорғауында және оның қолданыстағы ойын ережелеріне сәйкес қызметі экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған.

Алайда, біздің экономикамыз үшін мұндай п саясатты жүргізу кезінде оны іске асырудың қосарлы әсерін атап өту қажет. Бұл жағдайда теріс әсер субъектілердің бизнеске инновациялық енгізу қабілетінің төмендеуі болады, осылайша осы сектордағы еңбек өнімділігінің артуына ықпал етпейді. Бірақ қазіргі жағдайда қысқа мерзімді перспективада мұндай шешім қабылдау объективті қажеттілік болып табылады.

Осы тұрғыда, нәтижесінде оң экономикалық нәтижеге әкелетін осы саясатты жүргізудің орындылығын атап өту қажет деп санаймыз. Бір қарағанда, бұл экономикалық жағынан тиімсіз. Бұл қоғамдық пайда (әлеуметтік) экономикалық пайдадан асып түсетін, бірақ соған қарамастан қазіргі жағдайда АӨК және жалпы елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін жағдай. Экономикалық пайда алу Мемлекеттік бағдарламаларды іске асырудың екінші

кезеңінің міндеті болады. Бұл еңбек өнімділігін арттыруға, инновацияларды енгізуге және т.б. қатысты. Өйткені инновацияның өзі өздігінен мақсат бола алмайды, тек инновацияға ішкі ынталандырулары бар жүйенің дамуының салдары.

Шаруашылықтың аграрлық саласын реформалауда ұсынылған тәсіл осы саланың жұмыс істеу ерекшелігін, эпистемологиялық тамырлар мен оның даму импульстарын ескеру қажеттілігін болжайды. Бүгінгі кезеңде, әрине, АӨК жаңғыртудың инновациялық векторы өте маңызды. Бірақ аграрлық секторды дамыту тұжырымдамасын әзірлеуде ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді перспективада дұрыс екпін қою қажет.

Аграрлық сектордың жұмыс істеу саласын кезең-кезеңмен және дұрыс мақсатты бағдарлай отырып жаңғырту көзделеді. ҚР аграрлық секторының өндірістік қатынастары мен өндіргіш күштерін инновациялық жаңғыртуға осындай көзқараспен бұл тренд ұлттық экономиканың бәсекеге қабілетті дамуының нақты, пәрменді бағыты болып табылады.

Әдебиет

1. Пягай А.А., Жекеева К.К., Татикова А.У., Тулегенова Ж.У. Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін дамыту: проблемалары мен шешімдері. «Тұран» университетінің хабаршысы. 2019;(1):193-200.

2. Аманбаева А.А., Нурпейсова А. Агроөнеркәсіп өндірісіндегі инновациялық қызмет. Аграрлық нарық проблемалары. 2020;(1):41-46.

Жасұлан Д.Ж., 2 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к профессор Ержанова С.К

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ КАДР САЯСАТЫ

Ғылыми тезистің мәтіні мемлекеттік қызмет жүйесіндегі кадр саясатының мазмұны, қағидаттары және оны іске асыру тетіктері жан-жақты қарастырылады. Кадрлық жұмыстың меритократия, ашықтық, кәсібилік және нәтижеге бағдарлану принциптеріне негізделуі мемлекеттік басқару сапасын арттырудың негізгі факторы ретінде талданады. Сонымен қатар, мемлекеттік қызметшілерді іріктеу, бейімдеу, оқыту, бағалау, мансаптық ілгерілету үдерістері жүйеленіп, кадр резерві мен ротация механизмдерінің рөлі айқындалады.

Мемлекеттік басқарудың сапасы мемлекеттік қызметшілердің кәсібилігіне тікелей байланысты. Сондықтан кадр саясаты – мемлекеттік орган мақсаттарына жетуді қамтамасыз ететін іріктеу, дамыту, бағалау және мансаптық ілгерілету жүйесі.

Кадр саясатының құқықтық және институционалдық негізі Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігі үйлестіруімен және Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңы талаптарымен айқындалады.

Негізгі қағидаттар:

- х меритократия (қабілетіне қарай іріктеу);
- х ашықтық және әділ конкурс;
- х кәсібилік және үздіксіз оқу;
- х әдептілік;
- х нәтижеге бағдарлану.

Негізгі бағыттар:

1. Іріктеу – тестілеу, кейс, әңгімелесу арқылы құзыреттілікті бағалау.
2. Бейімдеу – тәлімгерлік және ұйым мәдениетіне енгізу.

3. Оқыту – біліктілікті арттыру, цифрлық дағдыларды дамыту (бұл бағытта Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы маңызды рөл атқарады).

Қазіргі кезеңде цифрландыру (e-HR, HR-аналитика) кадрлық шешімдердің объективтілігін арттырып, деректерге негізделген басқаруға жол ашады.

Мәселелер: формализм, мотивацияның төмендігі, жас мамандардың тұрақтамауы, өңірлік кадр тапшылығы. Шешімдер: құзыреттілік моделін енгізу, менторлықты күшейту, икемді мотивация, цифрлық құзыреттерді дамыту.

1) Құзыреттілікке негізделген іріктеу (Competency-based recruitment)

Әдіс: құзыреттілік моделі, кейстік тапсырма, құрылымдалған сұхбат, тестілеу.

От: үміткерді формалды талаптармен (диплом, өтіл) бағалау басым.

Идо: нақты құзыреттері дәлелденген, қызметке дайын кандидаттар іріктеледі; қателесіп қабылдау тәуекелі азаяды.

2) Бейімдеу және менторлық (Onboarding & Mentoring)

Әдіс: тәлімгер бекіту, 30–60–90 күндік бейімдеу жоспары, кері байланыс сессиялары.

От: жаңа қызметкер ортаға баяу сіңіседі, қателік көп жібереді.

Идо: ұйым мәдениетіне тез енеді, алғашқы айларда өнімділік ерте қалыптасады

3) Үздіксіз кәсіби оқыту (Continuous Professional Development)

Әдіс: модульдік курстар, тренингтер, цифрлық дағдыны арттыру, микробіліктілік.

От: білім ескіреді, цифрлық сауат төмен. Идо: заманауи дағдылар қалыптасады, қызмет сапасы артады.

Мемлекеттік қызметтегі кадр саясаты – басқару сапасының өзегі. Ол тек кадрмен жұмыс емес, мемлекеттің тиімділігін қамтамасыз ететін стратегиялық ресурс. Меритократия, ашықтық, кәсібилік және цифрландыру қағидаттарын үйлесімді іске асыру арқылы ғана бәсекеге қабілетті, халық сеніміне ие мемлекеттік аппарат қалыптастыруға болады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңы. – Астана, 2015 (өзгерістер мен толықтыруларымен).

Мақалада қолданылған бөлімдер: 3–7-баптар (4–12-беттер).

2. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері агенттігі. Мемлекеттік қызметті дамыту жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2022. Қолданылған бөлім: кадр резерві және іріктеу тәртібі (15–28-беттер).

3. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы. Мемлекеттік қызметшілерді кәсіби дамыту бағдарламасы. – Астана, 2021. Қолданылған бөлім: үздіксіз оқыту моделі (22–35-беттер).

4. Армстронг М. HR-менеджмент тәжірибесі. – Алматы: Экономика, 2019. Қолданылған бөлім: құзыреттілікке негізделген іріктеу (112–128-беттер).

5. Hood C. Meritocracy and Public Administration Reform. – London, 2015. Қолданылған бөлім: меритократия қағидаты (45–60-беттер).

Жумағалиева А.Б., магистрант 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Дарибеков С.С.

СОВРЕМЕННЫЕ КИБЕРУГРОЗЫ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Вопросам развития сферы информационной безопасности в Казахстане уделяется значительное внимание. И результат работы, проводимой совместно органами, неправительственными организациями и бизнесом — это тенденция последних лет, когда наша страна стремительно улучшает свои позиции в глобальном индексе кибербезопасности.

Управление ООН по наркотикам и преступности определяет кибератаку следующим образом: «Под понятием «кибератака» обычно понимают преднамеренную эксплуатацию компьютерных сетей с целью предпринять атаку. Такие атаки, как правило, предпринимаются для нарушения надлежащего функционирования целей, таких как компьютерные системы, серверы или лежащая в их основе инфраструктура, при помощи

хакинга, технологий АРТ (развитая устойчивая угроза), компьютерных вирусов, вредоносного программного обеспечения, заливки и иных средств несанкционированного или злонамеренного доступа» [1] Согласно опросу, за последние годы население страны подвергались, следующим видам кибератак, показанные в таблице 1 [2].

Таблица 1

Анализ кибератак в Республике Казахстан за 2022-2025 гг.

Угрозы	Годы				
	2022	2023	2024	2025	2025 / 2024, %
Фишинговая атака	1200	2160	3 720	6 050	162,6
DoS/DDoS-атака	53	152	117	185	158,1
Эксплуатация уязвимости	1800	2726	3877	5 420	139,8
Вредоносное ПО (Malware)	940	1 380	2 050	3 410	166,3
Социальная инженерия	610	890	1 430	2 680	187,4
Примечание – составлено автором по источнику [3]					

Из таблицы 1 видно, что данные отражают устойчивый рост всех ключевых видов киберугроз в период 2022–2025 гг., что свидетельствует об усложнении киберугрозовой среды и повышении уязвимости информационных систем.

Фишинговые атаки демонстрируют одну из наиболее выраженных положительных динамик: их количество увеличилось с 1 200 случаев в 2022 г. до 6 050 в 2025 г. Темп роста в 2025 г. по отношению к 2024 г. составил 162,6 %, что указывает на активное использование злоумышленниками методов социальной манипуляции, особенно в условиях цифровизации финансовых и государственных сервисов.

DoS/DDoS-атаки, несмотря на относительно меньшие абсолютные значения, также характеризуются значительной волатильностью. После роста в 2023 г. наблюдается кратковременное снижение в 2024 г., однако в 2025 г. показатель вновь увеличился до 185 случаев. Темп роста по сравнению с 2024 г. составил 158,1 %, что свидетельствует о сохраняющейся актуальности атак, направленных на нарушение доступности цифровых ресурсов.

Наиболее стабильный и масштабный рост наблюдается по показателю эксплуатации уязвимостей. За анализируемый период количество таких инцидентов возросло с 1 800 до 5 420 случаев. Темп роста в 2025 г. составил 139,8 %, что указывает на недостаточный уровень своевременного обновления и патч-менеджмента в информационных системах организаций.

Атаки с использованием вредоносного программного обеспечения (Malware) увеличились более чем в 3,6 раза за период исследования — с 940 случаев в 2022 г. до 3 410 в 2025 г. Темп роста в 2025 г. по сравнению с 2024 г. составил 166,3 %, что отражает расширение использования троянов, шпионских программ и программ-вымогателей.

Наибольшие темпы роста демонстрирует социальная инженерия: показатель увеличился с 610 случаев в 2022 г. до 2 680 в 2025 г., а темп роста в 2025 г. составил 187,4 %. Это подтверждает тенденцию смещения фокуса киберпреступников с технических уязвимостей на человеческий фактор.

2025 год характеризуется усилением системного государственного подхода к обеспечению кибербезопасности. Реализация положений Концепции «Киберщит-2», развитие механизмов мониторинга и реагирования на компьютерные инциденты, расширение практики публично-частного партнёрства и внедрение киберстрахования способствуют повышению общей киберустойчивости страны

Казахстан имеет отдельные законодательные акты в части кибербезопасности, а именно, Концепция Кибербезопасности РК ("Киберщит Казахстана") от 30 июня 2017 г., Стратегия кибербезопасности финансового сектора Республики Казахстан на 2020-2022 годы, Концепция развития цифровой экосистемы на 2022-2027 года («Киберщит-2») [4].

Кроме того, в планах разработать единую техническую политику в сфере ИКТ, в рамках которой предприятия и организации можно будет определять по уровням безопасности. И появится новая методика экономической системы информационной безопасности. Также

рассмотрят возможность создания резервного Национального координационного центра информационной безопасности, "Киберполигона" по подготовке специалистов.

Отмечается, что в вопросе кибербезопасности уже был реализован ряд важных проектов. Например, в законе появилось понятие "киберстрахование", которое позволяет возмещать имущественный вред организации, причиненный в результате компьютерных инцидентов, а также моральный вред физическому лицу, причиненный в результате утечки данных.

Также был создан Комитет по ИБ, появились профстандарты в ИТ и запущен "пилот" частной платформы выявления уязвимостей BugBounty. Там уже зарегистрировано более 1,1 тыс. независимых экспертов, от которых получено более 1,2 тыс. отчетов с сообщениями об уязвимостях [5].

Для реализации указанной задачи в первую очередь необходимо развивать открытость информационного пространства Республики Казахстан. Его глубокая интегрированность с глобальным медиа пространством сопряжена с рисками деструктивного характера. С каждым годом отмечается наплыв противоправной информации, которая носит агрессивный характер, что находит прямое отражение в общественных настроениях

Анализ угроз информационной безопасности демонстрирует, что Казахстан продолжает сталкиваться с растущей сложностью угроз. Особенно заметным становится активный рост атак на информационные системы, которые не успели адаптироваться к современным вызовам, что подчёркивает необходимость своевременного обновления программного обеспечения и внедрения более надёжных защитных мер.

Результаты анализа позволяют сделать вывод о том, что кибербезопасность в Республике Казахстан окончательно трансформировалась в стратегический фактор национальной и экономической безопасности, требующий непрерывного совершенствования нормативно-правовой базы, технологических решений и подготовки высококвалифицированных кадров в условиях ускоренной цифровой трансформации.

Литература

1. Управление ООН по наркотикам и преступности (UNODC). Киберпреступность: обзор понятий и угроз // <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/overview.html>
2. КИБЕРКОД 2024: вызовы цифровой эпохи// https://sts.kz/storage/media/%C3%90%C2%BA%C3%90%C2%B8%C3%90%C2%B1%C3%90%C2%B5%C3%91%C3%90%C2%B4%C3%90%C2%B0%C3%90%C2%B9%C3%90%C2%B4%C3%90%C2%B6%C3%90%C2%B5%C3%91%C3%91%20%C3%91%C3%90%C2%B8%C3%90%C2%BD%C3%90%C2%B0%C3%90%C2%BB%201402%20%C3%90%C2%B2%C3%90%C2%B5%C3%90%C2%B1_compressed_MgA8leK.pdf
3. Официальные данные Национальной службы реагирования на компьютерные инциденты // <https://cert.gov.kz/>
4. Дарибеков С.С., Дарибекова А.С., Дарибекова Н.С. Совершенствование управления кибербезопасности на предприятиях Казахстана. // АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОСТИ: Международный научный журнал. No3(49) -2025. -Караганда: РИО«Болашақ-Баспа», 2025. – С. 42-59
5. Zhumabekov, R., & Akhmetov, K. (2021). Development of cybersecurity in Kazakhstan: Current state and prospects. Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Law Series, 136(3), 45–54

ВНУТРИФИРМЕННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕРСОНАЛА ОРГАНИЗАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

В условиях трансформации экономики Республики Казахстан возрастает значение человеческого капитала как ключевого ресурса устойчивого социально-экономического развития. Современные организации функционируют в среде высокой конкуренции, цифровизации и постоянных структурных изменений, что требует от персонала гибкости, профессиональной мобильности и готовности к непрерывному обновлению знаний. В этой связи особую актуальность приобретает внутрифирменное обучение как важный инструмент современного менеджмента, направленный на развитие персонала и повышение эффективности деятельности организаций [4].

Внутрифирменное обучение представляет собой систематический процесс формирования и совершенствования профессиональных компетенций работников в рамках конкретной организации с учётом её стратегических целей и специфики деятельности. В отличие от внешних форм обучения, внутрифирменное обучение ориентировано на практические задачи предприятия и способствует более быстрой адаптации сотрудников к изменениям внутренней и внешней среды [5]. В условиях трансформации экономики Казахстана данный подход позволяет организациям оперативно реагировать на требования рынка труда и технологические изменения.

Профессиональное развитие персонала является одним из приоритетных направлений управления человеческими ресурсами. Оно включает повышение квалификации, развитие управленческих и профессиональных навыков, а также формирование потенциала карьерного роста работников. Как отмечают исследователи, именно системное обучение персонала способствует повышению его профессиональной компетентности и конкурентоспособности организации в целом [9]. В современных условиях менеджмента профессиональное развитие рассматривается как непрерывный процесс, сопровождающий работника на протяжении всей трудовой деятельности [1].

Особое значение внутрифирменное обучение приобретает в контексте мотивации персонала. Возможность профессионального роста и развития внутри организации выступает важным нематериальным стимулом, повышающим заинтересованность работников в результатах труда. Согласно теориям мотивации, потребность в самореализации и профессиональном росте занимает одно из ключевых мест в структуре мотивационных факторов личности [3]. Внутрифирменное обучение способствует удовлетворению данной потребности, формируя у работников чувство значимости и вовлечённости в деятельность организации [2].

Для организаций Республики Казахстан совершенствование системы внутрифирменного обучения имеет особую практическую значимость. Государственная политика в области развития человеческого капитала ориентирована на повышение качества образования, профессиональной подготовки и конкурентоспособности рабочей силы. Это отражено в стратегических документах и посланиях Президента Республики Казахстан, где подчёркивается необходимость инвестиций в развитие знаний и навыков населения как основы экономического роста [8]. В данном контексте внутрифирменное обучение выступает важным элементом реализации национальных приоритетов социально-экономического развития.

Кроме того, развитие внутрифирменного обучения способствует повышению производительности труда, снижению текучести кадров и формированию устойчивых трудовых коллективов. Эффективная система обучения позволяет не только адаптировать новых сотрудников, но и развивать потенциал действующего персонала, обеспечивая

преимущество знаний и управленческих компетенций [10]. Это особенно важно для казахстанских организаций, функционирующих в условиях модернизации экономики и внедрения инновационных технологий.

Таким образом, внутрифирменное обучение в условиях трансформации экономики Казахстана является одним из ключевых факторов профессионального развития персонала и приоритетным направлением современного менеджмента. Его совершенствование позволяет организациям эффективно использовать человеческий капитал, повышать конкурентоспособность и обеспечивать устойчивое развитие. В перспективе развитие систем внутрифирменного обучения должно рассматриваться как стратегическая задача управления персоналом, соответствующая целям социально-экономического развития Республики Казахстан [6], [7].

Литература

1. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. – М.: Питер, 2020.
2. Десслер Г. Управление персоналом. – М.: БИНОМ, 2019.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Питер, 2018.
4. Герчикова И.Н. Менеджмент. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2021.
5. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации. – М.: ИНФРА-М, 2020.
6. Дафт Р. Менеджмент. – СПб.: Питер, 2020.
7. Трудовой кодекс Республики Казахстан. – <https://adilet.zan.kz>
8. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. – <https://www.akorda.kz>
9. Зайцева Н.А. Управление развитием персонала. – М.: ИНФРА-М, 2019.
10. Одегов Ю.Г., Руденко Г.Г. Экономика и социология труда. – М.: Юрайт, 2021.

Иманғазы А.Т., Мейргелди Д.Е., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескерова З.А.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ РӨЛІ

Қазіргі жаһандану жағдайында басқару жүйесінің тиімділігі ұйымның бәсекеге қабілеттілігін айқындайтын негізгі факторлардың біріне айналды. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы басқару саласына түбегейлі өзгерістер енгізіп, дәстүрлі менеджмент құралдарының орнын цифрлық шешімдер баса бастады. Осындай инновациялық технологиялардың ішіндегі ең маңыздыларының бірі – жасанды интеллект (ЖИ). Жасанды интеллект басқару шешімдерін қабылдау үдерісін оңтайландырып, деректерді талдау жылдамдығын арттырып, адами факторға тәуелділікті азайтуға мүмкіндік береді. Осыған байланысты жасанды интеллект менеджменттің барлық деңгейлерінде – стратегиялық, тактикалық және оперативтік басқаруда кеңінен қолданылуда.

Жасанды интеллект ұғымы және оның теориялық негіздері. Жасанды интеллект – бұл компьютерлік жүйелердің адамға тән интеллектуалдық функцияларды орындау қабілеті. Оларға үйрену, логикалық ойлау, болжау, тілдік өңдеу және шешім қабылдау жатады [2, 45-бет]. Ғылыми әдебиеттерде жасанды интеллектті әлсіз (narrow AI) және күшті (general AI) түрлерге бөледі. Менеджмент саласында негізінен әлсіз жасанды интеллект түрлері қолданылады. Менеджмент теориясында жасанды интеллект кибернетика, жүйелік талдау және шешім қабылдау теориясымен тығыз байланысты. Атап айтқанда, басқару жүйесін ақпаратпен қамтамасыз ету, модельдеу және болжау процестері жасанды интеллект алгоритмдері арқылы жүзеге асады.

Менеджменттегі жасанды интеллекттің негізгі функциялары. Жасанды интеллект менеджментте бірқатар маңызды функцияларды атқарады: жасанды интеллект үлкен көлемдегі деректерді өңдеп, ықтимал сценарийлерді болжауға мүмкіндік береді. Бұл

басқарушыларға тәуекелдерді алдын ала бағалап, неғұрлым тиімді шешім қабылдауға жағдай жасайды. Мысалы, нейрондық желілер нарықтағы сұранысты болжау арқылы өндірістік жоспарлауды жетілдіреді. ЖИ негізіндегі жүйелер ұйымның қаржылық көрсеткіштерін, ресурстарын және нарық конъюнктурасын талдап, ұзақ мерзімді даму стратегиясын әзірлеуге көмектеседі. Болжау дәлдігінің артуы стратегиялық менеджменттің сапасын жоғарылатады.

Персоналды басқару. Кадрлық менеджментте жасанды интеллект қызметкерлерді іріктеу, олардың тиімділігін бағалау және мотивация жүйесін жетілдіруде қолданылады. Мысалы, HR-аналитика жүйелері қызметкерлердің кәсіби дамуын болжауға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің ұйым тиімділігіне әсері. Жасанды интеллектті енгізу ұйым қызметінің тиімділігін арттырады. Біріншіден, операциялық шығындар қысқарады, себебі көптеген процестер автоматтандырылады. Екіншіден, басқару шешімдерінің сапасы жақсарады, себебі олар нақты деректерге негізделеді. Сонымен қатар, жасанды интеллект адами қателіктердің санын азайтып, басқару жүйесінің ашықтығын қамтамасыз етеді. Бұл факторлар ұйымның тұрақты дамуына және бәсекелік артықшылыққа қол жеткізуіне ықпал етеді.

Менеджменттегі жасанды интеллектті қолданудың мәселелері мен шектеулері. Жасанды интеллекттің артықшылықтарымен қатар бірқатар мәселелері де бар. Ең алдымен, этикалық және құқықтық мәселелерді атап өту қажет. Басқару шешімдерін толықтай автоматтандыру адами жауапкершілікті төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар, жасанды интеллект жүйелерін енгізу жоғары қаржылық шығындарды талап етеді және жоғары білікті мамандардың тапшылығы байқалады. Бұл факторлар әсіресе дамушы елдер үшін өзекті мәселе болып табылады.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект қазіргі заманғы менеджменттің ажырамас бөлігіне айналып отыр. Ол басқару тиімділігін арттырып, ұйымдардың стратегиялық дамуын қамтамасыз етеді. Дегенмен, жасанды интеллектті қолдану барысында адами факторды толықтай жоққа шығармай, оны басқару жүйесімен үйлесімді түрде пайдалану қажет. Алдағы уақытта жасанды интеллекттің менеджменттегі рөлі артып, басқару ғылымының жаңа бағыттарының қалыптасуына негіз болады деп күтілуде.

Әдебиет

1. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2019. – 640 б.
2. Рассел С., Норвиг П. Жасанды интеллект: қазіргі заманғы көзқарас. – Мәскеу: Вильямс, 2020. – 1056 б.
3. Друкер П. Менеджмент практикасы. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 412 б.

Кабакова Г.Ж., магистрант 1 курса (Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Есмагулова Н.Д.

ОПТИМИЗАЦИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ НЕФТЕПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ КОМПАНИЙ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ БЕРЕЖЛИВОГО ПРОИЗВОДСТВА

В статье рассматриваются возможности оптимизации бизнес-процессов нефтеперерабатывающих компаний на основе принципов бережливого производства (Lean Production). Обоснована актуальность внедрения инструментов бережливого управления в условиях высокой капиталоемкости отрасли, роста операционных затрат и усиления конкурентного давления. Определены ключевые виды потерь в нефтеперерабатывающих компаниях, проанализированы основные инструменты бережливого производства и их влияние на повышение операционной эффективности и устойчивости бизнеса.

Нефтеперерабатывающая отрасль относится к числу стратегически значимых отраслей экономики, характеризующихся высокой капиталоемкостью, сложностью технологических процессов и значительными операционными затратами. В современных условиях, связанных с волатильностью мировых цен на нефть, усилением экологических требований и ростом конкуренции, особую актуальность приобретает задача повышения эффективности бизнес-процессов нефтеперерабатывающих компаний [1].

Одним из перспективных подходов к решению данной задачи является внедрение принципов бережливого производства, ориентированных на устранение потерь, повышение ценности для потребителя и оптимизацию внутренних процессов компании. Применение концепции Lean Production позволяет нефтеперерабатывающим компаниям повысить производственную и управленческую эффективность без существенных капитальных вложений [2].

Бизнес-процессы нефтеперерабатывающих компаний включают совокупность взаимосвязанных производственных, логистических, управленческих и вспомогательных операций, направленных на переработку сырья и выпуск нефтепродуктов. Ключевыми особенностями данных процессов являются их непрерывный характер, высокая технологическая сложность и строгие требования к безопасности и качеству продукции.

В то же время в деятельности нефтеперерабатывающих компаний нередко наблюдаются различные виды потерь, включая избыточные запасы, простои оборудования, неэффективную логистику, дублирование функций управления и потери времени на согласование решений. Наличие таких потерь снижает общую эффективность деятельности компании и увеличивает себестоимость продукции.

Концепция бережливого производства базируется на системном выявлении и устранении потерь, не создающих ценности для конечного потребителя. В условиях нефтеперерабатывающих компаний наиболее актуальными являются такие инструменты Lean Production, как картирование потока создания ценности, стандартизация процессов, система 5S, непрерывное совершенствование (Kaizen) и визуальное управление [3].

Картирование бизнес-процессов позволяет выявить узкие места и избыточные операции в производственном цикле, а стандартизация способствует снижению вариативности процессов и повышению их управляемости. Внедрение принципов бережливого производства также способствует формированию культуры вовлеченности персонала и повышению ответственности сотрудников за результаты своей деятельности [4].

Модель отражает поэтапный процесс внедрения Lean Production в условиях непрерывного технологического цикла нефтепереработки и включает пять ключевых этапов: диагностику текущего состояния (AS-IS), анализ и приоритизацию потерь, проектирование целевого состояния (TO-BE), пилотное внедрение и последующее масштабирование с интеграцией в систему управления.

Рисунок: Модель внедрения принципов бережливого производства в нефтеперерабатывающей компании (LEAN–NPR)

Примечание: составлено автором

На каждом этапе осуществляется контроль производственных и финансовых показателей (ОЕЕ, уровень запасов, длительность производственного цикла) с учетом требований промышленной безопасности. Предложенная модель обеспечивает системный подход к снижению потерь, повышению операционной эффективности и устойчивости нефтеперерабатывающего предприятия.

Результатом внедрения принципов бережливого производства в нефтеперерабатывающих компаниях является снижение операционных затрат, сокращение времени производственного цикла и повышение надежности оборудования. Дополнительным эффектом становится повышение прозрачности управленческих процессов и улучшение качества управленческих решений.

Оптимизация бизнес-процессов на основе бережливого производства способствует повышению конкурентоспособности нефтеперерабатывающих компаний, их устойчивости к внешним экономическим рискам и достижению стратегических целей развития.

Таким образом, применение принципов бережливого производства является эффективным инструментом оптимизации бизнес-процессов нефтеперерабатывающих компаний. Комплексное внедрение Lean Production позволяет не только сократить потери и повысить операционную эффективность, но и сформировать устойчивую модель управления, ориентированную на долгосрочное развитие компании в условиях нестабильной внешней среды.

Литература

1. Вумек Дж., Джонс Д. Бережливое производство: как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании. – М.: Альпина Паблишер, 2020.
2. Лайкер Дж. Дао Toyota: 14 принципов менеджмента ведущей компании мира. – М.: Альпина Паблишер, 2019.
3. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2018.
4. Иванов И.А. Оптимизация бизнес-процессов промышленных предприятий на основе бережливого производства // Экономика и управление. – 2022. – №3.

Каглян Н.И., магистрант 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Асанова М.К.

ЧЕЛОВЕКОЦЕНТРИЧНЫЙ ПОДХОД КАК ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА

Еще несколько десятилетий назад менеджмент во многом строился по принципу «человек для системы». Сотрудник рассматривался как ресурс, почти как станок или строка в бюджете: заменяемый, поддающийся контролю, подчиненный строгим регламентам. Эффективность измерялась часами, отчетами и показателями производительности.

Однако реальность XXI века изменила правила игры. Экономика знаний, цифровые технологии, удаленная занятость, рост неопределенности и конкуренции за таланты поставили в центр внимания не процессы и инструкции, а человека — с его мотивацией, страхами, ожиданиями и внутренним потенциалом.

В этих условиях человекоцентричный подход перестает быть новомодным лозунгом и превращается в главный приоритет развития современного менеджмента.

Сущность человекоцентричного подхода

Человекоцентричный менеджмент — это концепция, в рамках которой человек рассматривается не как средство достижения целей организации, а как ее ключевая ценность и один из главных источников устойчивого развития предприятия.

В отличие от традиционного технократического подхода, здесь акцент смещается:

х с тотального контроля на делегирование;

- Х с формальной дисциплины на осознанную ответственность;
- Х с жестких инструкций на гибкость и диалог;
- Х с краткосрочной выгоды на долгосрочное развитие.

По сути, речь идет не об «управлении персоналом», а об управлении смыслами, вовлеченностью и условиями, в которых человек может работать не из-под палки, а по внутренней мотивации.

Почему именно сейчас: причины роста актуальности

Рост интереса к человекоцентричному подходу не является случайным. Он обусловлен рядом объективных факторов.

Во-первых, меняется сама природа труда. Все большую долю в экономике занимают интеллектуальные, креативные и проектные виды деятельности. Их невозможно эффективно контролировать через жесткие регламенты. Качество результата здесь напрямую зависит от вовлеченности и психологического состояния человека.

Во-вторых, усиливается конкуренция за квалифицированные кадры. Сегодня сотрудник все чаще выбирает не только зарплату, но и среду: атмосферу в коллективе, стиль руководства, ценности компании, баланс между работой и личной жизнью.

В-третьих, растет уровень выгорания, тревожности и профессионального стресса. Менеджмент, который игнорирует человеческий фактор, подтачивает собственный фундамент.

Главное, пандемия и последующие кризисы показали: в условиях неопределенности выживают не самые жесткие структуры, а гибкие и социально зависимые.

Человекоцентричный подход и эффективность организаций

Многие скептики утверждают, что ориентация на человека - это «мягкость», ведущая к ухудшению результата. Однако качественные исследования и управленческая практика показывают обратное.

Организации, внедряющие человекоцентричные принципы, как правило, демонстрируют:

- Х более высокий уровень вовлеченности персонала,
- Х снижение текучести кадров,
- Х рост инновационной активности,
- Х улучшение качества командной работы,
- Х устойчивость к кризисам.

Когда человек чувствует уважение к себе, осмысленность своей работы и поддержку со стороны руководства, он начинает работать не «на отвали», а с внутренним участием. Это невозможно купить одной только зарплатой.

Человекоцентричный подход - это не временный тренд и не гуманистическая прихоть. Это логичный ответ на изменения в экономике, технологиях и обществе.

В современном мире побеждают не те организации, которые сильнее давят, а те, которые лучше понимают людей.

Менеджмент будущего - это менеджмент, в котором человек перестает быть «ресурсом» и становится партнером. И именно в этом заключается его главный приоритет развития.

Литература

1. Кибанов А. Я., Баткаева Н. А. Человекоцентричный менеджмент: теория, практика, перспективы развития
2. Одегов Ю. Г., Николаева Т. В. Эволюция управления персоналом: от ресурсного к человекоцентричному подходу
3. Солдатова Г. У., Нестик Т. А. Благополучие человека в организации как фактор устойчивого управления
4. Зайцева Н. А., Третьякова Е. А. Человекоцентричность как ключевой тренд развития современного менеджмента

5. Морозова Л. Э., Савина Н. Н. Человекоцентричный подход в системе современного корпоративного управления

Қайыржанова М.М., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Абаев А.А.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ БАСҚАРУДЫҢ МОДЕЛЬДЕРІ

Өнеркәсіптік саясаттың негізгі моделдерін қарастырайық:

1. Экспортқа бағытталған модель
2. Импортты алмастыру моделі
3. Инновациялық модель
1. Экспортқа бағытталған модель.

Өнеркәсіптік саясаттың экспортты негізделген моделінің негізі өз өнімінің экспортына негізделген өндірісті қолдаудан құрылады. Негізгі қолдау әрекеттері бәсекеге қабілетті экспорттық салаларды қолдау мен дамытуға бағытталған. Орындалатын талаптың бастысы бұл бәсекеге қабілетті өнімді өндіру және оны халықаралық нарыққа шығару. Елдің өнеркәсібі әлемдік конъюнктураға бейімделуі әлемдік нарықтың мүмкіндігінше көбірек бөлігін жаулап алу мақсатымен жүргізіледі. Экспортқа бағытталған салалардың дамуы мен қызмет атқаруы үшін үкімет салық және кеден баж салығы, экспорттаушы кәсіпорындарды несиелендіру, төмен валюта курсы қолдау сияқты және т.б. қолайлы жағдайлар құру саясатын жүргізеді.

Бұл модельдің маңыздысы елді әлемдік шаруашылыққа қосу және технология мен әлем ресурстарына қол жеткізуі болып табылады; бюджетке қаражаттың басым бөлігін әкелетін және «ішкі» мен басқа салалардың мультипликативті эффектін дамуын қамтамасыз ететін, экономикалық бәсекеге қабілетті күшті салаларын дамыту, елге валюта құралын тарту және өндірістің дамуы мен ұлттық экономиканың қызмет көрсету сфераларын инвестициялау.

Өнеркәсіптік саясаттың экспортқа бағытталған моделін өткізуде үлгі бола алатын елдер: Жапония, Оңтүстік Корея, Чили, «азия барстары» (Малайзия, Тайланд, Сингапур), соңғы уақыттарда Қытай да.

(Қытайды санамағанда, бірақ та ал басқа елдерге қарағанда экспорттық стратегияны басқа себептерге байланысты қолданады – халық санының көп болуынан және экономикалық өсудің экстенсивті әдістерінің басым болуынан, Қытайдың әрі қарай дамуы үшін ЖІӨ-нің жыл сайынғы өсімі 8 %-дан кем болмауы керек бұл ішкі нарығының толуы себебінен шетелге шығуына итермелейді). Сингапур және Тайландта ішкі сұраныс Қазақстандағыдай емес, сондықтан олардың импортты алмастыру моделін қолдануда қажеттілігі жоқ.

2. Импортты алмастыру моделі.

Импортты алмастыру моделі ұлттық өндірістің дамуы негізінде ішкі нарықты қамтамасыз ету стратегиясын құрайды. Импортты алмастыру моделі протекционистік саясатты өткізуді және ұлттық валютаның курсы қолдауды көздейді (инфляцияны болдыртпайды). Импортты алмастыру моделі төлеу балансының құрылымын жақсартуға, ішкі нарық сұранысын тұрақтандыруға, жұмыспен қамтуға, ғылыми потенциал машина жасау өндірісін дамытуға көмектеседі.

Өнеркәсіптік саясаттың импортты алмастыру моделін негативті жақтары бұл әлемдік экономикада жаңа тенденциялардан өзін-өзі оқшаулау дамыған елдерден технология жағынан және бәсекелестіктен артта қалу мүмкін; ұлттық өндірушілер үшін қолайсыз жағдайлардың т.б. қауіпті, бұл шикізаттарды тиімсіз басқару мен пайдалануға алып келеді; халықаралық еңбек бөлінісінде тәуелді емес, капитал емн шикізат сыйымдылығы басқа елдердегіден гөрі жоғары болатын өндірістік процессті толығымен құру қажеттігі.

Сонымен қатар, бұл моделдің мақсаты ішкі нарықты толтыру болғандықтан, және өндірілетін өнім бәсекеге қабілетсіз және сыртқы нарықта сұранысы төмен болғандықтан, сапалы импорттық өнімнің жүзеге асырылуын шектей отырып мемлекет оны жүзеге асыруға мәжбүр (кеткен шығындарды жабу үшін), бұл ұлттық өндіріске де, тұтынушыларға да тиімсіз.

Осындай жағдай КХДР, КСРО экономикасында да болған.

Сонымен қатар, әр түрлі экономикалық, геосаяси және индустриалдық факторлардың әсерінен КСРО құлаған кезден бастап бүгінгі күнге дейін елдің жүргізіліп жатқан өнеркәсіптік саясаты импортты алмастыруға негізделгені айқын: табысты экспортқа бағытталған шикізаттық сектордың қолдануы арқасында өңдеуші өнеркәсіп салалары мен ауыл шаруашылығына үлкен субсидиялар келіп жатыр; ақшаны қайта бөлу механизмі шикізат тауарына, жанар май мен энергияға, ауыл шаруашылығын тікелей қамтамасыз ету мен өнеркәсіпке кредиттік жеңілдіктер, протекционистік шаралардың болмауынан, құқықтық актілердің толық дамуынан, отандық өндірістің жалпы деградациясынан, валюталық курстың жоғарылауынан ресей нарығында пайда болған арзан импортқа деген ішкі бағаны тұрақтандыруға келіп тіреледі.

Соңында айта кетсек, біз импортты алмастыру өнеркәсібінің саясатынан бас тартуымызға болмайды, қайта оның қолайлы жақтарын (тұрақты жұмыспен қамтушылық, ішкі сұранысты қанағаттандыру және т.с.с.) экспортқа бағытталған модельдің позитивті жақтарын (халықаралық қызметтесу, ұлттық өнеркәсіптің бәсеке қабілетін жақсарту, халықаралық еңбек бөлінісінде қатысу) талдап қолдануымыз қажет. Жоғарыда көрсетілген моделдердің инновациялық даму негізінде осындай талдау елдің экономикасында өнеркәсіптің өсуіне, халық жағдайының өсуіне ықпалын тигізеді.

3) Инновациялық модель.

Инновациялық процесс құру (дайындау) процессін, жаңа технологияларды, өндірістік-экономикалық және әлеуметтік-ұйымдық жаңа енгізулердің потенциалын ашу мен тауысуды құрайды. Осыған байланысты, инновациялар тек қана техникалық емес, сонымен қатар әр түрлі жаңа енгізулерді қолдану мен қалыптастыру үшін қаржылық құралдар инвестициясы екендігін айта аламыз.

Инновациялық қазмет өзіне ғылыми-техникалық қызметтің барлық этаптарын, сонымен қоса, инновацияның енуі мен қалыптасуын қамтамасыз ететін өндірісті, және инновацияның әрі қарай қызмет етуі үшін қолайлы жағдай жасайтын қызметті (яғни делдалдық қызметті) қосады. Инновациялық процесстің нарықтық экономикамен ара қатынасы қарама-қайшы. Бір жағынан, нарықтық қатынастар жағдайында инновациялық қызметті қалыптастыратын әлеуметтік белсенді, творчестволық бастамалар, ең тиімді және бейімделген жаңа енгізулердің іріктеуін қамтамасыз ететін нарықтың селекциондық мүмкіндігі сияқты критерийлер пайда болды. Екінші жағынан, инновациялық процеске әсері тию үшін нарықтық қатынастар жетілген болып санала алмайды, өйткені нарықта бастайшы субъектілердің тәртібінде қысқа мерзімді, конъюнктуралық шешімдері бар, ал инновациялық қызмет инвестициялық қызмет сияқты ұзақ мерзімді шаққа арналған; өндірістік емес факторларға кері әсерін тигізеді – экологиялық, әлеуметтік сфераның және т.с.с.; бәсекелестік орта жағдайында жетілмеген жүйелер ақпараттың жылжуы, жаңа енгізулер туралы ақпараттың болмауы болып саналады, ал берілген шарттарды ұстану инновациялық қызметті енгізу үшін қажет, өйткені қазіргі заманғы ғылыми тенденциялармен, жүргізіліп жатқан зерттеулермен танысуға, «ноу-хау» мен жаңалықтар алмасуға мүмкіндік береді. Сондықтан да, инновациялық қызметтің тиімді қызмет етуі үшін оны мемлекет басқаруы керек, өнеркәсіптік саясаттың инновациялық моделі сол үшін арналған.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық даму стратегиясы;

2. Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамуының 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;

3. Таубаев А.А. Формирование и развитие наукоемкого сектора в Казахстане. – /Монография. – Караганды: ТОО «Санат-Полиграфия», 2017. – 216 с.

Каглян Н.И., магистрант 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Асанова М.К.

ТЕНДЕНЦИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В УСЛОВИЯХ ДЕГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Еще совсем недавно казалось, что мир навсегда вошел в эпоху глобализации. Компании свободно размещали производство в одной стране, офисы - в другой, а рынки сбыта - в третьей. Менеджмент учился мыслить глобально: стандарты, лучшие практики, универсальные модели управления, одинаково применимые в любой точке мира.

Торговые войны, пандемия, санкции, геополитические конфликты, разрывы логистических цепочек и рост протекционизма показали, что глобальная экономика гораздо более хрупкая, чем казалось. Мир стал не только более неопределенным, но и более фрагментированным. На смену логике «один мир — один рынок» постепенно приходит логика деглобализации.

Сущность деглобализации и ее управленческое измерение

Деглобализация - это не полный отказ от международных связей, а их переосмысление и сужение. Речь идет о снижении взаимозависимости экономик, локализации производств, усилении национальных интересов и росте барьеров в торговле, финансах и технологиях.

Для менеджмента это означает одно: прежние управленческие модели, заточенные под стабильный и предсказуемый глобальный рынок, больше не работают так, как раньше.

Компании вынуждены принимать решения в среде, где:

- х правила игры быстро меняются,
- х политические факторы напрямую влияют на бизнес,
- х логистика становится уязвимым звеном,
- х доступ к технологиям и капиталу может быть ограничен извне.

Тенденция 1. Локализация и регионализация цепочек поставок

Одна из самых заметных тенденций - отказ от избыточно протяженных глобальных цепочек поставок в пользу региональных и локальных. Если раньше менеджеры стремились минимизировать издержки любой ценой, перенося производство туда, где дешевле рабочая сила, то сегодня на первый план выходит надежность.

Менеджмент все чаще выбирает не самый дешевый, а самый предсказуемый вариант.

Это приводит к:

- х развитию nearshoring и friendshoring,
- х росту инвестиций в локальное производство,
- х пересмотру стратегий закупок и логистики.

Тенденция 2. Рост роли государства в управленческих решениях

Еще одна важная особенность эпохи деглобализации - усиление влияния государства на бизнес. Санкции, экспортные ограничения, субсидии, требования локализации, стратегические отрасли - все это перестает быть фоном и становится частью управленческой реальности. Современный менеджер вынужден учитывать не только рынок, но и политику. Управление все больше превращается в баланс между экономической целесообразностью и геополитическими рисками.

Тенденция 3. Приоритет устойчивости над максимальной эффективностью

Долгое время менеджмент жил под лозунгом оптимизации: быстрее, дешевле, эффективнее.

В условиях деглобализации этот лозунг меняется на другой: устойчивее.

Компании сознательно идут на:

- х дублирование поставщиков,
- х создание резервных мощностей,
- х рост запасов,
- х снижение зависимости от одного рынка или страны.

Тенденция 4. Рост неопределенности и кризисный стиль управления

Менеджмент в эпоху деглобализации становится по своей сути антикризисным.

Долгосрочные стратегии уступают место гибким сценариям.

Пятилетние планы - набору альтернативных траекторий.

В моду входят:

- х сценарное планирование,
- х стресс-тестирование стратегий,
- х постоянный мониторинг рисков,
- х быстрые управленческие итерации.

Современный менеджер больше не может опираться только на учебники и лучшие практики прошлого. Он вынужден постоянно переосмысливать свои решения, действовать в условиях неопределенности и брать на себя ответственность за риски, которые невозможно точно просчитать.

Литература

1. Смагулова С. М., Епифанов А. В. — Влияние деглобализации мировой экономики на деятельность транснациональных компаний
2. Shi, X. — An EDGES framework for navigating MNE strategy in a deglobalizing world
3. Глазьев С. Ю. Деглобализация и трансформация системы стратегического управления
4. Кириллова Н. В., Мельникова Т. А. Современные тенденции менеджмента в условиях фрагментации мировой экономики
5. Абрамов В. Л. Стратегический менеджмент компаний в условиях деглобализации и санкционных ограничений

Колдасбаев Н.Ж., 2 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЙЫМНЫҢ АДАМИ РЕСУРСТАРЫН ЖАҢДАНДЫРУ ӨДІСТЕМЕСІ

Адам ресурстарын стратегиялық басқару компанияның бизнес стратегиясы мен оның элементтерінің бірі ретінде адам ресурстарын басқару арасындағы көп арналы байланысқа негізделген.

Егер персоналды басқару шешетін дәстүрлі міндеттер лауазымның ерекшелігіне сәйкес еңбек ресурстарын жалдауға, еңбек нәтижелерін бағалауға және сыйлықақыларды бөлуге, қызметкерлерді аттестаттауға, біліктілікті арттыруға азайтылса, онда адам ресурстарын басқару өз міндеттерін корпоративтік стратегияның міндеттерімен байланыс тұрғысынан қарастырады.

Стратегиялық адами ресурстарды басқарудың тән ерекшеліктері:

1. Орташа немесе ұзақ мерзімді перспективада қабылданған корпоративтік стратегияға функционалдық тәуелділік.
2. Мәдени өзгерістер, ұйымдық даму және еңбек қатынастарын дамыту сияқты жалпы ұйымдастырушылық стратегиялармен үйлестіру.

3. Ресурстарды қамтамасыз ету, өнімділікті басқару, білімді басқару және қызметкерлерді тарту сияқты маңызды функцияларды орындайтын көп деңгейлі HR құрылымы.

Жоғарыда айтылғандай, персоналды басқару парадигмасынан адами ресурстарды басқару парадигмасына көшу теорияда да, практикада да корпоративтік стратегияны іске асыру тәуелді болатын «енбек құралы» ретінде осы ресурсқа деген көзқарастың өзгеруімен байланысты болды. Бұл әсіресе жоғары технологиялық экономикада айқын көрінеді, мұнда бір жағынан адами ресурстар өнімділігі айтарлықтай өскен материалдық активтерді басқарады, ал екінші жағынан экономиканың тұтас салалары қызметкерлердің жұмысына деген көзқарасына айтарлықтай тәуелді, мысалы, қызмет көрсету саласында бұл фактор ең маңызды болып табылады. «Адами ресурстарды белсендіру» блогы ең маңыздыларының бірі болып табылады, себебі оның ішінде жүзеге асырылатын іс-шаралар басқа функционалдық стратегияларға көп қырлы әсер етеді.

Белсенділік деп біз қызметкерлердің мінез-құлқы мен өнімділігін корпоративтік стратегияға сәйкестендіруге ынталандыратын құралдар мен механизмдердің үйлесімі арқылы қызметкерлердің мотивациясына әсер ету процесін айтамыз.

Бұл құралдарға психографиялық бағалау әдістері, бағалау және сертификаттау, мансаптық даму жоспарлары, көлденең және тік ротациялар және басқалар кіреді.

Бұл механизмдерге сыйақы жүйесі, жаңа қызметкерлерді жұмысқа қабылдау механизмдері, басқаруға қатысу, білімді институционализациялау механизмдері және басқалар кіреді.

Осылайша, ұйымды адами ресурстармен қамтамасыз ету үшін компания тәуелсіз көздерге немесе енбек нарығына жүгіне алады. Дегенмен, ол сондай-ақ олардың ішкі мотивациясын дұрыс пайдалану, дағдыларға негізделген сыйақы жүйесі арқылы дағдыларын жетілдіруге деген ұмтылысын жеделдету және кәсіби құзыреттіліктердің компания үшін құнды екендігі туралы хабарламаны жеткізу арқылы лауазымға сәйкес келетін психографиялық сипаттамалары бар бар қызметкерде қажетті дағдыларды дамыта алады. Өнімді білімді басқару жүйесін іске қосу үшін компания қызметкерлерді жаңа білімді жасауға және таратуға ашық болуға, оларды қосқан үлестері үшін (тек дағдылар мен құзыреттіліктер үшін ғана емес) марапаттауға және жұмыс тәжірибесімен бөлісу үшін ең тиімді коммуникация түрлерін анықтауға бағытталған құндылықтар жүйесін әзірлей алады.

Қызметкерлердің өнімділігін арттыру үшін олардың жұмысы ең өнімді болатын жұмыс орнын анықтау ұсынылады.

Мұны көлденең немесе тік (тиісті оқытумен бірге) ротациялар арқылы жүзеге асыруға болады, бұл қызметкерлерге жаңа қызмет саласын ұсыну арқылы оларды белсендіреді.

Адам ресурстарын белсендіру ішкі жүйесінің негізгі элементтері:

- мотивация және марапаттау жүйелері;
- адам ресурстарын дамыту;
- компанияның қарым-қатынас жүйесі.

Қызметкерлерді белсендіру жүйесі қазіргі заманғы ұйымда ерекше маңызды, себебі ол қызметкерлердің қызметін компанияның стратегиялық мақсаттарымен үйлестіруге арналған басқару құралдары мен механизмдерінің жиынтығын қамтиды.

Ол үш негізгі құрылымдық топтан тұрады: мотивация, адами ресурстарды дамыту және компания ішіндегі қарым-қатынас жүйесі.

Бірінші топ қызметкерлердің өнімділігіне ішкі мотивациялар мен сыртқы ынталандыруларды зерттейді.

Екінші топ қызметкердің кәсіби әлеуетін дамыту құралдарын қамтиды.

Үшінші топ қызметкер мен компанияның мүдделерін үйлестіру үшін ұйымішілік қарым-қатынастардың әлеуетін пайдаланады.

Белсендіру жүйесі дәстүрлі түрде қызметкерлердің өнімділігін арттыруға және олардың компанияның табысына тиімді қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Дегенмен, қазіргі жағдайда ол көптеген менеджерлер мен зерттеушілер атап өткендей, эмоционалды/кәсіби күйіп қалудың кең таралған құбылысына байланысты ерекше маңызды. Соңғы жылдары бұл құбылыс қызметкерлердің жұмыстан шығарылған жағдайда экономикалық тұрғыдан негізсіз шығындарымен байланысты компанияның шығындарын айтарлықтай арттырды. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, егер HR бөлімі бұл құбылысты мойындап, тиісті белсендіру құралдарын уақтылы қолданса, дәл қызметкерлерді белсендіру жүйесі эмоционалды күйіп қалуды бейтараптандыра немесе алдын ала алады.

Компанияның стратегиясы - ұзақ мерзімді бәсекелестік артықшылыққа қол жеткізуге бағытталған құрылымдалған әрекеттер жүйесі, ол инновациялық өнімге, ерекше өнім/қызмет сапасына немесе шығындарды азайтуға негізделуі мүмкін.

Бәсекелестік артықшылық оңай қайталануы мүмкін (материалдық активтерге немесе технологияларға негізделгенде) немесе еліктеу қиын болуы мүмкін (адамдардың арнайы дағдылары мен құзыреттеріне немесе түпнұсқа маркетингтік стратегияларға негізделгенде).

Бәсекелестік артықшылық компанияның ресурстарын сыртқы экономикалық орта ұсынатын «мүмкіндіктер терезесімен» үйлестіру арқылы жасалады.

Корпоративтік стратегия - бірнеше деңгейдегі стратегиялардан тұратын көп қабатты құрал. Екінші деңгей ұйымдастырушылық және функционалдық стратегиялармен ұсынылған. Біз бұл стратегиялардың тек адами ресурстарға қатысты құрамдас бөлігін қарастырамыз.

Стратегиялық адами ресурстарды басқару корпоративтік стратегияның бір саласы ретінде пайда болды және оның мәні - басқару әрекеттерін адами ресурстарды қамтамасыз ету, ұйымдастыру және белсендіру арқылы компанияның ұзақ мерзімді бәсекелестік артықшылығын жасау үшін байланыстыру. Осыған байланысты персоналды басқаруда жүйелік және функционалдық өзгерістер байқалады, бұл оның жаңа сапалық сипаттамалары бар адами ресурстарды басқару жүйесіне айналуы туралы айтуға негіз береді.

Әдебиет

1.Абильшаиков Н.Б., Сартова Р.Б., Титков А.А. Трансформация парадигмы управления персоналом и современные подходы к формированию организационных структур HR-менеджмента // Вестник КарГУ. – 2015. – №1(77). – С. 89-98.

2. Санг-Кю Ли, Рамашова А.Н. Модель оценки эффективности использования инновационного роста кадрового потенциала Казахстана // Вестник КарГУ. – 2018. – №2(90). – С. 121-138.

Кошкымбаева Д.Т., студентка 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - PhD, ассоциированный профессор кафедры менеджмента

Шугаипова Ж.Г

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ: ОТ КАДРОВОЙ ФУНКЦИИ К СТРАТЕГИЧЕСКОМУ ПРЕИМУЩЕСТВУ

Развитие социально-психологических методов управления организацией в современных условиях: от кадровой функции к стратегическому преимуществу. В быстро меняющемся мире бизнеса, где технологические инновации быстро копируются, а рынки перенасыщены, основным источником устойчивого конкурентного преимущества становятся люди. Именно поэтому социально-психологические методы управления, фокусирующиеся на человеческом измерении организации, переживают profound-трансформацию, выходя из сферы компетенции HR-отдела в область стратегического управления.

Сегодня это уже не просто набор инструментов для улучшения климата, а целостная философия, интегрированная во все бизнес-процессы и напрямую влияющая на финансовые результаты. Эволюция обусловлена несколькими взаимосвязанными факторами [1].

Во-первых, смена поколенческих парадигм: на смену поколению X, ценившему стабильность, пришли миллениалы и «зумеры» (Gen Z), для которых ключевыми драйверами являются осмысленность работы, баланс жизни и карьеры, гибкость, признание и вовлеченность в принятие решений. Традиционные авторитарные модели здесь не просто неэффективны, а контрпродуктивны.

Во-вторых, усложнение характера труда: рутинные задачи автоматизируются, а ценность создается в креативной, проектной и интеллектуальной деятельности, где психологическое состояние и внутренняя мотивация сотрудника — критически важные ресурсы. В-третьих, гибридизация рабочей среды, усилившаяся после пандемии, размывает границы между работой и личной жизнью, обострив вопросы выгорания, чувства общности и поддержания корпоративной культуры на расстоянии.

В ответ на эти вызовы социально-психологические методы развиваются по следующим ключевым направлениям:

1. От управления персоналом к курированию опыта сотрудника (Employee Experience, EX). Подход стал холистическим: компания стремится создать целостный положительный опыт на всех точках соприкосновения работника с организацией — от найма и онбординга до ежедневных рабочих процессов и увольнения. Это включает эргономику рабочего места (в том числе виртуального), удобство digital-инструментов, культуру обратной связи и заботу о ментальном здоровье. Методы здесь — регулярные опросы NPS/eNPS (Net Promoter Score для сотрудников), создание персонализированных карьерных траекторий, внедрение систем wellness-поддержки [2].

2. Научная база и data-driven подход. Интуиция уступает место аналитике. People Analytics (аналитика персонала) позволяет на основе больших данных выявлять закономерности в поведении, прогнозировать текучесть кадров, оценивать эффективность программ обучения и микроклимат в отделах. Социометрические исследования, анализ сетей коммуникации (Network Analysis) показывают реальные, а не формальные связи в коллективе, выявляя неформальных лидеров и «узкие» места в обмене информацией.

3. Формирование психологической безопасности как основы инноваций. Это ключевой концепт, популяризированный исследованием Google «Аристотель». Команда, члены которой не боятся высказывать «глупые» идеи, задавать вопросы или признавать ошибки без страха наказания или насмешек, демонстрирует гораздо более высокую вовлеченность и способность к инновациям. Методы развития безопасности включают лидерское моделирование уязвимости, фасилитацию равноправных обсуждений, внедрение blameless-культуры (анализ ошибок без поиска виноватых).

4. Развитие адаптивности и устойчивости (resilience). В условиях неопределенности (VUCA- и BANI-мир) социально-психологические методы нацелены на развитие у команд и отдельных сотрудников способности адаптироваться к стрессу и изменениям. Сюда относятся программы по управлению стрессом, коучинг для развития growth mindset («мышления роста»), четкая и честная коммуникация от руководства в кризисные периоды, создание поддерживающих сообществ внутри компании.

5. Этика, осознанность и социальная ответственность. Современные сотрудники, особенно молодые, хотят гордиться не только продуктом, но и ценностями работодателя. Социально-психологическое управление теперь включает формирование этичной корпоративной культуры, борьбу с дискриминацией и харассментом, внедрение принципов Diversity, Equity & Inclusion (DEI — разнообразие, равенство и инклюзивность), поддержку корпоративного волонтерства. Это напрямую влияет на репутацию бренда и привлекательность для талантов [3].

Главный тренд будущего — еще более глубокая интеграция этих методов в повседневный менеджмент каждого линейного руководителя. Искусственный интеллект

будет предоставлять менеджерам подсказки в реальном времени о возможном выгорании сотрудников или снижении вовлеченности. Нейронауки могут предложить новые подходы к дизайну рабочей среды и коммуникации.

Однако ключевой вызов остается гуманитарным: сохранить человеческое измерение в эпоху цифровых данных. Успешной будет та организация, которая сможет использовать аналитику не для тотального контроля, а для создания условий, где каждый сотрудник чувствует себя ценным, услышанным и способным реализовать свой потенциал.

Таким образом, развитие социально-психологических методов в современных условиях — это стратегический путь от управления ресурсами к выращиванию экосистемы талантов, где психологический комфорт и социальная гармония являются не затратами, а главными инвестициями в инновации и долгосрочный успех компании.

Литература

1. Друкер П. Ф. «Практика менеджмента»; Маслоу А. Х. «Мотивация и личность».
2. Кан У. А. «Психологические условия личной вовлеченности и отстраненности на работе».
3. Сенге П. «Пятая дисциплина».
4. МакГрегор Д. «Человеческая сторона предприятия».
5. Гоулман Д. «Эмоциональный интеллект».
6. Грин Р. «Слуга как лидер».
7. Эдмондсон Э. «Бесстрашная организация».
8. Дак Дж. «Менталитет перемен».

Құрманбай А.Т., Аманғали М.Д., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші — аға оқытушы Ахметова А.С.

ОТАНДЫҚ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Инновациялық менеджмент қазіргі заманғы ұйымдарды басқарудың стратегиялық маңызды бағыты болып табылады. Ол кәсіпорындардың ұзақ мерзімді тұрақты дамуын қамтамасыз ету, нарықтағы позициясын нығайту және бәсекелік артықшылықтарға қол жеткізу мақсатында инновациялық процестерді тиімді ұйымдастыруға бағытталған басқару жүйесін білдіреді. Қазіргі жаһандану және цифрландыру жағдайында инновациялық менеджмент кәсіпорындардың өзгермелі нарықтық ортаға бейімделуінің негізгі құралы ретінде қарастырылады.

Ал бәсекеге қабілеттілік ұғымы кәсіпорынның нарықтағы басқа қатысушылармен салыстырғанда жоғары экономикалық көрсеткіштерге қол жеткізу қабілетін сипаттайды. Ол өнім сапасы, баға, өндіріс тиімділігі, инновациялық белсенділік, сервистік қызмет көрсету деңгейі және бренд беделі сияқты көптеген факторлардың жиынтығы арқылы анықталады. Қазіргі нарықтық экономика жағдайында бәсекеге қабілеттілік кәсіпорынның тұрақты дамуының және ұзақ мерзімді табыстылығының басты алғышарты болып табылады.

Инновациялық менеджмент пен бәсекеге қабілеттілік арасындағы өзара байланыс тікелей сипатқа ие. Инновацияларды тиімді басқару кәсіпорындарға жаңа өнімдер мен технологияларды енгізуге, өндірістік шығындарды қысқартуға, өнім сапасын арттыруға және тұтынушылар сұранысын неғұрлым толық қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде нарықтағы бәсекелік артықшылықтардың қалыптасуына және кәсіпорынның позициясының нығаюына ықпал етеді. Сонымен қатар, басқарушылық және ұйымдастырушылық инновациялар ішкі процестерді оңтайландырып, шешім қабылдау жылдамдығын арттырады. Осылайша, инновациялық менеджмент кәсіпорындардың

стратегиялық дамуын қамтамасыз ететін және олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын негізгі фактор ретінде қарастырылады [1].

Инновациялық әлеует кәсіпорынның жаңа идеяларды генерациялау, оларды тәжірибеде жүзеге асыру және коммерциялық тұрғыда табысты нәтижелерге айналдыру қабілетін сипаттайтын кешенді категория болып табылады. Әлинов М.Ш. инновациялық әлеуеттің құрылымына адами капиталды, зияткерлік ресурстарды, технологиялық базаны және басқару жүйесін жатқызады. Адами ресурстар мен білімді басқару инновациялық әлеуеттің негізгі факторлары ретінде қарастырылады. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, қызметкерлердің креативтілігі, кәсіби біліктілігі және үздіксіз оқытылуы инновациялық белсенділіктің артуына тікелей әсер етеді. Калужныйдың еңбектерінде көшбасшылық пен басқарушылық тәжірибелердің инновациялық процестерге ықпалы ерекше атап өтіледі. Автор тиімді басқару жүйесі инновациялық бастамалардың табысты іске асуына және кәсіпорынның өндірістік әлеуетінің артуына мүмкіндік беретінін дәлелдейді. Осылайша, инновациялық әлеуетті дамыту кәсіпорынның стратегиялық дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі фактор болып табылады.

Шағын және орта кәсіпорындар экономикалық дамудың негізгі қозғаушы күші болып табылады. Олар жаңа жұмыс орындарын құруға, инновациялық өнімдер мен қызметтерді нарыққа шығаруға, сондай-ақ экономиканың әртүрлі секторларында бәсекелестік ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қазақстан экономикасында ШОК ұлттық өнімнің көлемін ұлғайтуда, жергілікті өндірісті дамытуда және экспорттық әлеуетті арттыруда маңызды рөл атқарады. Осылайша, ШОК экономикалық дамуындағы рөлі олардың инновациялық белсенділігіне тікелей байланысты. Қазақстандағы кәсіпорындар инновациялық менеджментті енгізу деңгейі әртүрлі. Кейбір кәсіпорындар стратегиялық басқару жүйесіне инновацияларды тиімді интеграциялап, жаңа технологияларды енгізуде белсенді болса, басқалары бұл бағытта жеткілікті тәжірибеге ие емес. Қазіргі таңда елде инновациялық жобаларды қолдауға арналған мемлекеттік бағдарламалар бар, бірақ олардың көпшілігі негізгі нарықтағы шағын және орта кәсіпорындардың нақты қажеттіліктеріне толық сәйкес келмейді. Қазақстандағы ШОК инновациялық менеджментті дамытудың негізгі проблемаларына қаржыландырудың шектеулігі, технологиялық инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, жоғары білікті кадрлардың тапшылығы және инновациялық мәдениеттің жеткіліксіз дамуы жатады. Сонымен қатар, инновациялық қызметтің ұзақ мерзімді нәтиже беретінін түсінбеу, басқару жүйелерінің тиімсіздігі және тәуекелге қарсы қорғаныс механизмдерінің болмауы кәсіпорындардың инновациялық жобаларын жүзеге асырудағы кедергілер ретінде көрінеді. Инновациялық менеджментті жетілдіру бағытында кәсіпорындар алдымен ішкі процестерді оңтайландырып, басқару құрылымын икемді етуі қажет. Адами капиталды дамыту – қызметкерлердің кәсіби деңгейін арттыру, шығармашылық қабілеттерін ынталандыру, білім мен тәжірибені жүйелі түрде басқару маңызды [2].

Сонымен қатар, жаңа технологияларды енгізу, цифрлық құралдарды қолдану және стратегиялық жоспарлауды жетілдіру инновациялық жобалардың табыстылығын арттырады. Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға арналған ұсыныстар: инновациялық жобаларды басқарудың стандартталған жүйелерін енгізу, ішкі бақылау мен мониторингті күшейту; қызметкерлердің креативтілігін дамытуға арналған бағдарламаларды құру және оқу-тәрбие жүйесін жетілдіру; жаңа технологияларды, цифрлық шешімдерді және автоматтандыру құралдарын белсенді пайдалану; инновациялық экожүйелер мен кәсіпкерлік желілерге қосылу арқылы тәжірибе алмасу және технологиялық трансферді қолдау; ШОК үшін инновациялық жобаларды қаржыландыру мен қолдау тетіктерін жетілдіру. Осы шараларды жүзеге асыру арқылы Қазақстандағы шағын және орта кәсіпорындар өз инновациялық әлеуетін толық пайдаланып, нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыра алады.

Инновациялық менеджмент кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы негізгі құрал болып табылады. Ол жаңа өнімдер мен қызметтерді енгізуге, өндірістік тиімділікті арттыруға және нарықтағы позицияны нығайтуға мүмкіндік береді. Шағын және

орта кәсіпорындар үшін инновациялық менеджмент олардың экономикалық дамуы мен тұрақтылығын қамтамасыз ететін шешуші фактор болып табылады. Қазақстанда инновациялық менеджментті дамыту қаржылық, технологиялық және кадрлық шектеулерге байланысты кейбір қиындықтарға тап болады. Кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін ішкі басқару жүйесін жетілдіру, қызметкерлердің шығармашылық әлеуетін дамыту, жаңа технологияларды енгізу және инновациялық экожүйелерге интеграциялану маңызды болып табылады [3].

Әдебиет

1. Инновационная конкуренция / ИМЭМО РАН/ Под ред. Н.И. Ивановой. – М.: Весь мир, 2020. – 216 с.
2. Управление конкурентоспособностью: учебник для вузов / под редакцией Е.А. Горбашко, И.А. Максимцева. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2026. – 427 с.
3. Наука, инновации, образование: актуальные вопросы и современные аспекты: монография / Под общ. ред. Г.Ю. Гуляева – Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение». – 2025. – 194 с.

Маралова Ж.М., Ашимова С.К., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Мусабекова А.О.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ РӨЛІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі таңда цифрлық трансформация үдерісі басқару жүйесінің барлық деңгейінде түбегейлі өзгерістерге алып келуде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы нәтижесінде жасанды интеллект менеджмент саласында кеңінен қолданылып, ұйымдарды басқарудың тиімді құралына айналып отыр. Жасанды интеллектті басқару жүйесіне енгізу басқару процестерін автоматтандыруға, шешім қабылдау сапасын арттыруға және ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге мүмкіндік береді [1, 456].

Жасанды интеллект – бұл компьютерлік жүйелердің адам интеллектісіне тән ойлау, үйрену, талдау және логикалық қорытынды жасау қабілеттерін модельдейтін технологиялар жиынтығы. Менеджмент саласында жасанды интеллект басқарудың негізгі функциялары – жоспарлау, ұйымдастыру, ынталандыру, бақылау және талдау үдерістерінде қолданылады. Ол басқару шешімдерін қабылдау кезінде үлкен көлемдегі ақпаратты қысқа уақыт ішінде өңдеп, оңтайлы нәтижелер ұсынуға мүмкіндік береді [2, 826].

Менеджментте жасанды интеллектті қолданудың маңызды бағыттарының бірі – деректерді интеллектуалды талдау және болжау. Қазіргі ұйымдар күн сайын үлкен көлемде құрылымдалған және құрылымдалмаған деректер жинақтайды. Жасанды интеллект осы деректерді өңдеу арқылы нарықтағы өзгерістерді, тұтынушылардың мінез-құлқын және ішкі бизнес-процестердің тиімділігін алдын ала болжауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде менеджерлер стратегиялық және тактикалық шешімдерді дәл әрі уақытылы қабылдай алады.

Жасанды интеллект ресурстарды басқару саласында да маңызды рөл атқарады. Алгоритмдер қаржылық, материалдық және адами ресурстарды тиімді жоспарлауға, оларды оңтайлы бөлуге және бақылауға көмектеседі. Бұл ұйым шығындарын азайтып, өндірістік және басқарушылық процестердің өнімділігін арттырады. Әсіресе ірі ұйымдар мен корпорацияларда жасанды интеллектке негізделген басқару жүйелері процестердің үйлесімділігін қамтамасыз етеді [3, 1716].

Персоналды басқару жүйесінде жасанды интеллект кадрларды іріктеу, қызметкерлердің жұмыс нәтижелерін бағалау және олардың кәсіби даму әлеуетін анықтау үшін қолданылады. Автоматтандырылған жүйелер түйіндемелерді талдап, үміткерлерді объективті критерийлер

негізінде іріктеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар жасанды интеллект қызметкерлердің еңбек өнімділігін талдап, мотивацияны арттыруға бағытталған басқару шешімдерін әзірлеуге ықпал етеді.

Клиенттермен қарым-қатынасты басқару саласында жасанды интеллекттің маңызы артып келеді. Чат-боттар мен виртуалды көмекшілер тұтынушыларға тәулік бойы қызмет көрсетіп, олардың сұраныстарын жедел өңдейді. Бұл клиенттердің қанағаттану деңгейін арттырып, ұйымның нарықтағы беделін нығайтады. Сонымен қатар клиенттердің пікірлері мен ұсыныстарын талдау арқылы қызмет көрсету сапасын жақсартуға мүмкіндік береді [4, 596.].

Сонымен қатар жасанды интеллектті менеджментке енгізу бірқатар қиындықтармен байланысты. Олардың қатарына ақпараттық қауіпсіздік мәселелері, деректердің құпиялылығын сақтау, алгоритмдердің әділдігі және қызметкерлердің жаңа технологияларға бейімделуі жатады. Кейбір қызметкерлер арасында жасанды интеллект адам еңбегін алмастырады деген алаңдаушылық туындайды.

Жасанды интеллект (ЖИ) менеджмент саласында шешім қабылдау сапасын арттырудың, процестерді автоматтандырудың және ұйым тиімділігін жоғарылатудың маңызды құралына айналды. Ол үлкен көлемдегі деректерді жылдам талдап, нарықтағы үрдістерді болжауға, тәуекелдерді бағалауға және стратегиялық жоспарлау жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, ЖИ жүйелері сату көрсеткіштерін талдау арқылы сұранысты болжайды, кадрлық менеджментте қызметкерлердің өнімділігін бағалайды және қаржылық басқаруда шығындарды оңтайландыруға көмектеседі. Сонымен қатар, чат-боттар мен виртуалды ассистенттер клиенттермен байланыс сапасын жақсартып, қызмет көрсету жылдамдығын арттырады.[3,456.].

Жасанды интеллектіні менеджментте қолданудың ерекшелігі – оның деректерге тәуелділігі мен дұрыс енгізілу қажеттілігі. Тиімді нәтиже алу үшін сапалы деректер базасы, цифрлық инфрақұрылым және қызметкерлердің технологиялық сауаттылығы маңызды рөл атқарады. Сонымен бірге, ЖИ енгізу барысында этикалық мәселелерді, деректер қауіпсіздігін және адам факторының маңызын ескеру қажет. ЖИ менеджерлерді толық алмастырмайды, керісінше олардың стратегиялық ойлауына, креативті шешім қабылдауына және уақытты тиімді басқаруына қолдау көрсететін құрал ретінде қызмет етеді.[1,1126.].

Сондықтан ұйымдар жасанды интеллектті енгізу барысында этикалық және құқықтық нормаларды сақтауы тиіс [5]. Осыған байланысты ұйымдар жасанды интеллектті басқару жүйесіне енгізу үшін кешенді стратегия әзірлеуі қажет. Бұл стратегия қызметкерлерді оқытуды, цифрлық құзыреттілікті арттыруды және технологияларды жауапкершілікпен пайдалануды қамтуы тиіс. Сонымен қатар, жасанды интеллектті қолдану тиімділігін тұрақты түрде бағалау маңызды болып табылады.

Жасанды интеллектті менеджмент жүйесіне енгізудің тағы бір маңызды бағыты – стратегиялық болжау мен тәуекелдерді басқару болып табылады. Интеллектуалды алгоритмдер экономикалық көрсеткіштерді, нарықтық үрдістерді және тұтынушылық мінез-құлықты талдау арқылы ұйым қызметіне әсер етуі мүмкін факторларды алдын ала анықтауға мүмкіндік береді. Бұл басқару шешімдерінің сапасын арттырып қана қоймай, белгісіздік деңгейін төмендетеді және ұзақ мерзімді жоспарлаудың тиімділігін күшейтеді. [2, 946.].

Сонымен қатар жасанды интеллект корпоративтік басқару мәдениетінің трансформациялануына ықпал етеді. Деректерге негізделген басқару үлгісі субъективті шешімдерден объективті аналитикаға көшуге мүмкіндік береді. Бұл ұйым ішіндегі ашықтықты арттырып, бөлімшелер арасындағы үйлесімділікті күшейтеді. Басқару тиімділігінің артуы қызметкерлердің жауапкершілігін жоғарылатып, нәтижеге бағытталған басқару жүйесін қалыптастырады [4,126.].

Жасанды интеллекттің болашақтағы дамуы автономды басқару жүйелерінің қалыптасуымен тығыз байланысты. Машиналық оқыту және нейрондық желілер негізіндегі технологиялар басқару процестерін одан әрі автоматтандырып, басқарушылардың стратегиялық міндеттерге көбірек назар аударуына мүмкіндік береді. Бұл басқару

құрылымының икемділігін арттырып, инновациялық шешімдерді жедел енгізуге жағдай жасайды. [3, 206.].

Қорытындылай келе, жасанды интеллект менеджмент саласында басқару сапасын арттыратын заманауи құрал болып табылады. Ол ұйымдардың тұрақты дамуына, тиімді басқару шешімдерін қабылдауға және стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Болашақта жасанды интеллект менеджмент жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып, басқару тәсілдерін түбегейлі өзгертеді.

Әдебиет

1. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2019.
2. Шваб К. Төртінші өнеркәсіптік революция. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018.
3. Рассел С., Норвиг П. Жасанды интеллект: заманауи тәсілдер. – Алматы: Білім, 2020.
4. Тапскотт Д. Цифрлық экономика және басқару. – Алматы: Олимп-Бизнес, 2019.
5. Davenport T.H., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World // Harvard Business Review, 2018.

Мейргелди Д.Е., Иманғазы А.Т., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескерова З.А.

XXI ҒАСЫРДАҒЫ МЕНЕДЖЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

XXI ғасыр – жаһандану, цифрландыру және инновациялық дамудың ғасыры. Бұл кезеңде ұйымдардың табысты қызметі басқару жүйесінің сапасына, ал басқарудың тиімділігі менеджердің кәсіби және тұлғалық қасиеттеріне тікелей байланысты. Нарықтық экономиканың күрделенуі, технологиялардың жылдам өзгеруі және бәсекелестіктің күшеюі менеджерге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Қазіргі заманғы менеджер тек ұйымдастырушы ғана емес, стратег, көшбасшы, аналитик және жаңашыл тұлға болуы тиіс. Сондықтан XXI ғасырдағы менеджерге қойылатын талаптарды ғылыми тұрғыда талдау өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Менеджер ұғымы және оның қазіргі қоғамдағы орны. Менеджер – ұйымның мақсаттарына қол жеткізу үшін адамдардың қызметін жоспарлайтын, ұйымдастыратын, үйлестіретін және бақылайтын кәсіби басқарушы. Классикалық менеджмент теориясында менеджердің басты міндеті – ресурстарды тиімді пайдалану болса, қазіргі кезеңде оның функциялары едәуір кеңейді.

XXI ғасырда менеджер ұйым мен сыртқы орта арасындағы байланыстырушы буын ретінде әрекет етеді. Ол нарықтағы өзгерістерге жедел жауап беріп, ұйымды бейімдеу қабілетіне ие болуы қажет.

XXI ғасырдағы менеджерге қойылатын кәсіби талаптар. Стратегиялық ойлау қабілеті. Қазіргі менеджер стратегиялық тұрғыда ойлай білуі тиіс. Бұл – ұйымның ұзақ мерзімді мақсаттарын анықтап, сол мақсаттарға жетудің тиімді жолдарын болжау қабілеті. Стратегиялық ойлау менеджерге белгісіздік жағдайында дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Стратегиялық менеджер нарықтағы трендтерді, технологиялық өзгерістерді және бәсекелестік ортаны терең талдай алады.

Аналитикалық және цифрлық құзыреттер. Ақпараттық қоғам жағдайында деректерді талдау менеджердің негізгі құзыреттерінің біріне айналды. XXI ғасыр менеджері big data, жасанды интеллект, басқарушылық ақпараттық жүйелермен жұмыс істей білуі қажет. Цифрлық сауаттылық басқару шешімдерінің дәлдігі мен жеделдігін арттырады.

Шешім қабылдау және жауапкершілік. Менеджердің басты талаптарының бірі – дербес және негізделген шешім қабылдай білу. Қазіргі басқару тәжірибесінде менеджер қабылдаған

шешім үшін толық жауапкершілік алады. Жылдам өзгеретін ортада кешіктірілген шешім ұйымның бәсекеге қабілеттілігін төмендетуі мүмкін.

XXI ғасыр менеджерінің тұлғалық қасиеттері. Көшбасшылық және мотивация. Қазіргі менеджер формалды басшы ғана емес, ұжымды соңынан ерте алатын көшбасшы болуы тиіс. Көшбасшылық қызметкерлерді ынталандырып, олардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Мотивацияны дұрыс ұйымдастыру еңбек өнімділігін арттырудың маңызды факторы болып табылады.

Коммуникациялық қабілеттер. XXI ғасыр менеджері тиімді коммуникация орната білуі керек. Ішкі және сыртқы коммуникациялардың сапасы басқару шешімдерінің орындалуына тікелей әсер етеді. Көпмәдениетті ортада жұмыс істей алу – қазіргі менеджерге қойылатын маңызды талаптардың бірі.

Эмоционалдық интеллект. Эмоционалдық интеллект менеджердің өз эмоциясын және өзгелердің эмоциясын түсініп, басқару қабілетін білдіреді. Зерттеулерге сәйкес, жоғары эмоционалдық интеллектке ие менеджерлер командамен тиімді жұмыс істейді.

Өзгерістерді басқару және икемділік. XXI ғасыр ұйымдары тұрақты өзгерістер жағдайында жұмыс істейді. Сондықтан менеджердің өзгерістерді басқару қабілеті ерекше маңызға ие. Икемділік – менеджердің жаңа жағдайларға бейімделу мүмкіндігін көрсетеді. Өзгерістерге қарсы тұру емес, оларды басқару – қазіргі менеджменттің басты қағидаларының бірі.

Этика және әлеуметтік жауапкершілік. Қазіргі менеджер этикалық нормаларды сақтай отырып, әлеуметтік жауапкершілікті сезінуі тиіс. Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік ұйым беделін арттырып, қоғаммен өзара сенімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Этикалық басқару ұзақ мерзімді табыстың негізі болып табылады.

XXI ғасыр менеджерін даярлау мәселелері. Қазіргі талаптарға сай менеджерлерді даярлау білім беру жүйесін жаңғыртуды қажет етеді. Теориялық білім мен практикалық дағдылардың үйлесуі менеджер даярлаудың басты шарты болып табылады. Үздіксіз білім алу және өзін-өзі дамыту XXI ғасыр менеджерінің ажырамас сипатына айналды.

Қорытындылай келе, XXI ғасырдағы менеджерге қойылатын талаптар кешенді сипатқа ие. Ол кәсіби біліммен қатар, жоғары тұлғалық қасиеттерге, цифрлық құзыреттерге және көшбасшылық қабілетке ие болуы тиіс. Қазіргі менеджер ұйымның тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі тұлға болып табылады.

Әдебиет

1. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Менеджмент негіздері. – Алматы: Экономика, 2019. – 640 б.
2. Друкер П. Менеджмент практикасы. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 412 б.
3. Mintzberg H. Managing. – San Francisco: Berrett-Koehler, 2020. – 320 p.

Меньшикова А.С., студент 4 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Кабдыбай А.К.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БУХГАЛТЕРСКОЙ ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

В условиях современной рыночной экономики эффективность функционирования организации во многом определяется качеством принимаемых управленческих решений. Руководителю предприятия необходимо опираться не только на опыт и интуицию, но прежде всего на достоверную экономическую информацию, отражающую реальные результаты хозяйственной деятельности. Основным источником такой информации является система бухгалтерского учета, обеспечивающая формирование объективных и документально подтвержденных данных о состоянии предприятия.

Бухгалтерская информация представляет собой систематизированные сведения об активах, обязательствах, капитале, доходах, расходах и финансовых результатах организации. Ее особенностью является точность, полнота и непрерывность отражения хозяйственных операций. Благодаря этому учетные данные становятся надежной основой для анализа, планирования и контроля. В современных условиях значение бухгалтерской информации существенно возрастает в связи с усложнением экономических процессов, усилением конкуренции и необходимостью оперативного реагирования на изменения внешней среды.

Использование бухгалтерской информации позволяет руководству оценивать текущее финансовое состояние предприятия. Анализ бухгалтерского баланса дает представление о структуре имущества и источниках его формирования, уровне ликвидности и финансовой устойчивости. Отчет о финансовых результатах отражает динамику доходов и расходов, позволяет определить величину прибыли и рентабельность деятельности. Данные о движении денежных средств помогают оценить платежеспособность организации и эффективность управления финансовыми потоками. На основе этих показателей принимаются решения о привлечении заемных средств, расширении производства, оптимизации затрат и инвестиционной деятельности.

Особую роль в процессе управления играет управленческий учет, ориентированный на внутренние потребности предприятия. Он обеспечивает более детализированную информацию о структуре затрат, себестоимости продукции, результатах работы отдельных подразделений. Анализ соотношения «затраты–объем–прибыль» позволяет определить точку безубыточности и оценить влияние изменения объема производства на финансовый результат. Бюджетирование, как элемент управленческого учета, способствует планированию доходов и расходов, а также контролю исполнения намеченных показателей. Таким образом, учетная информация трансформируется в инструмент стратегического и тактического управления.

Важным направлением использования бухгалтерских данных является контроль за эффективностью использования ресурсов. Своевременное выявление отклонений от плановых показателей позволяет принимать корректирующие меры и предотвращать финансовые потери. Например, анализ структуры себестоимости помогает выявить избыточные расходы и определить резервы снижения затрат. Контроль дебиторской и кредиторской задолженности способствует поддержанию устойчивого финансового положения предприятия.

Развитие информационных технологий значительно расширило возможности применения бухгалтерской информации. Автоматизированные системы учета обеспечивают оперативность обработки данных, формирование отчетности в режиме реального времени и проведение комплексного финансового анализа. Цифровизация учетных процессов повышает прозрачность деятельности организации и способствует принятию более обоснованных управленческих решений. Руководство получает возможность моделировать различные сценарии развития предприятия и выбирать наиболее эффективные направления деятельности.

Несмотря на значимость бухгалтерской информации, существуют определенные проблемы ее использования. К ним относятся несвоевременность предоставления данных, недостаточная детализация отчетности, формальный подход к анализу показателей, а также недостаточная подготовка управленческого персонала в области финансовой аналитики. Решение этих проблем требует совершенствования системы внутреннего контроля, внедрения современных методов анализа и повышения квалификации специалистов.

Таким образом, бухгалтерская информация является фундаментальной основой принятия управленческих решений. Она обеспечивает объективную оценку финансового состояния предприятия, позволяет выявлять проблемные зоны и определять перспективные направления развития. В условиях цифровой трансформации экономики эффективное

использование учетных данных становится одним из ключевых факторов повышения конкурентоспособности организации и обеспечения ее устойчивого развития.

Литература

1. Закон РК «О бух учете и финансовой отчетности» № 234–III от 28 февраля 2007года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17 января 2024 года).
2. Кондратова И.Г. Анализ использования трудовых ресурсов как важнейшей части ресурсного потенциала организации / И.Г. Кондратова // Экономический анализ: теория и практика. — 2020. — №1. — С. 19-21.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет. – М.: ЮНИТИ, 2019.
4. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет. – М.: ИНФРА-М, 2021.
5. Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО).

Муканова А.С. (Астана Халықаралық университеті)

ӘЛЕУМЕТІК КӘСІПкерліктің Еңбек Нарығындағы Ықпалы

Қазіргі әлемде мүгедектігі бар адамдардың еңбек нарығына қатысу мәселесі өзекті әлеуметтік-экономикалық проблемалардың бірі болып отыр. Көптеген зерттеулер көрсеткендей, мүгедектігі бар адамдар еңбекке қабілетті замандастарына қарағанда жұмысқа шығу мүмкіндігі төмен және жұмысқа орналасуда қиындықтарға тап болады. Бұл жағдай жеке адамдардың ғана емес, қоғамның әлеуметтік тұрақтылығы мен экономикалық дамуына да әсер етеді.

Мемлекеттік бағдарламалар мен азаматтық қоғам институттары мүгедектігі бар адамдарға әлеуметтік қорғау, білім беру және еңбекке қолжетімділікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарса да, бұл қызметтердің тиімділігі әрдайым жеткілікті емес. Сондықтан әлеуметтік кәсіпкерлік инновациялық тәсіл ретінде маңызды, себебі ол коммерциялық табысты әлеуметтік миссиямен үйлестіруге мүмкіндік береді. Әлеуметтік кәсіпкерлік мүгедектігі бар адамдарға тұрақты жұмыс орындарын құру арқылы олардың экономикалық тәуелсіздігін арттыруға, өмір сапасын жақсартуға және әлеуметтік тәуелділікті азайтуға бағытталған [1]. Сонымен қатар, әлеуметтік кәсіпкерлік жергілікті өндірісті дамыту, қосымша құн қалыптастыру және аймақтық экономикаға үлес қосу сияқты экономикалық міндеттерді де орындайды.

Мүгедектігі бар адамдарды еңбекке тартудың тиімділігін арттыру үшін тұрақты жұмыс орындарын құру және оларды әлеуметтік бейімдеуді қамтамасыз ету қажет. Әлеуметтік кәсіпкерлік осы мақсатқа жетудің тиімді құралы болып табылады, себебі ол жұмыс процесіне қатысатын адамдардың қабілеттерін ескере отырып, олардың кәсіби дамуына жағдай жасайды және де әлеуметтік кәсіпкерлік қоғамдағы әлеуметтік жауапкершілікті арттырады, мемлекет пен азаматтық қоғам арасындағы өзара іс-қимылды күшейтеді.

Қазіргі кезде мүгедектігі бар адамдардың еңбек нарығына кіруі көптеген кедергілерге байланысты шектеледі. Мемлекет пен азаматтық қоғам институттары дәстүрлі түрде әлеуметтік қолдау көрсетсе де, бұл шаралар мүгедектігі бар адамдардың тұрақты жұмысқа орналасуына жеткілікті әсер етпейді. Осыған байланысты әлеуметтік кәсіпкерлік мүгедектігі бар адамдарды экономикалық белсенділікке тартудың тиімді механизмі ретінде қарастырылады. Әлеуметтік кәсіпкерліктің басты ерекшелігі – әлеуметтік миссияны коммерциялық қызметпен үйлестіре отырып, жұмыс орындарын құру және әлеуметтік мәселелерді шешу [2]. Мысалы, өндіріс саласында әлеуметтік кәсіпкерлік мүгедектігі бар адамдарға бейімделген жұмыс орындарын ұсына отырып, олардың кәсіби дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл тәсіл арқылы кәсіпорындар әлеуметтік жауапкершілігін күшейтіп, жергілікті қоғамда әлеуметтік интеграцияны арттырады.

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуда бірнеше шектеулер байқалады [3]:

1. Өндірістік секторда әлеуметтік кәсіпкерлікті жүйелі интеграциялайтын механизмнің жоқтығы;

2. Мүгедектігі бар адамдарға жұмыс орындарын құратын кәсіпорындарға қаржылық және салықтық ынталандырулардың жеткіліксіздігі;

3. Өндірістік кәсіпорындарда бейімделген жұмыс орындарының инфрақұрылымының шектеулі болуы;

4. Әлеуметтік кооператив институтының әлсіз дамуы және бизнес, мемлекет, ҰЕҰ арасындағы серіктестіктің төмен деңгейі.

Сондықтан, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерліктің гибридік моделін енгізу ұсынылады:

- Мүгедектігі бар адамдарды жұмысқа қабылдайтын кәсіпорындарға квоталар мен салық жеңілдіктерін заңнамалық бекіту;

- Жоғары еңбек әлеуеті бар салаларда әлеуметтік өндірістік кооперативтер құру (тоқыма, тамақ, ағаш өңдеу, шикізат өңдеу);

- Қызметкерлердің бейімделуіне арналған қолдаулы жұмысқа орналастыру жүйесін (job-coaching) дамыту;

- Шетелдік тәжірибені (итальяндық В типіндегі кооперативтер, неміс WfbM шеберханалары) Қазақстанның нақты жағдайына бейімдеу.

Бұл тәсіл мүгедектігі бар адамдардың экономикалық тәуелсіздігін қамтамасыз етіп, мемлекеттік әлеуметтік төлемдердің жүктемесін азайтуға, аймақтық экономикадағы әлеуметтік интеграция мен тұрақтылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Өндірістік салалардағы әлеуметтік кәсіпкерлік мүгедектігі бар адамдардың қоғамға толыққанды интеграциялануының тиімді құралы болып табылады. Гибридік модельдер коммерциялық тұрақтылық пен әлеуметтік миссияны үйлестіріп, жұмыс орындарын құру, өмір сапасын жақсарту, әлеуметтік тәуелділікті азайту және аймақтық экономиканы дамыту сияқты мәселелерді шешеді. Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау жүйесін кешенді енгізу маңызды: квоталар мен салық жеңілдіктерін заңнамалық бекіту, әлеуметтік кооперативтер құру, бейімделген жұмыс орындарын дамыту, тәлімгерлік жүйесін қалыптастыру, шетелдік тәжірибені ұлттық ерекшеліктерге бейімдеу. Мұндай тәсіл мүгедектігі бар адамдардың өндірістік салада тұрақты жұмысқа орналасуына, экономикалық тәуелсіздігінің артуына және қоғамдағы әлеуметтік интеграцияның күшеюіне жол ашады.

Әдебиет

1. Wahid H. A., Hishamuddin A. Z., Abd Rahman R. Social Entrepreneurship Approach Towards Leveraging Persons with Disabilities (PwD) in Malaysia. International Business Education Journal. Vol. 16 No. 1 (2023).

2. Kitching J. Entrepreneurship and self-employment by people with disabilities. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers No. 2014/03. OECD Publishing, Paris (2014).

3. Aljanova N., Yousafzai Sh., Turganbayev Y. Entrepreneurship concealed: exploring the intersection of disability and entrepreneurship in Kazakhstan. Journal of Economic Research & Business Administration. Vol. 147 No. 1 (2024).

Мұрат Т.А., 2 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Мусабекова А.О.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ МЕНЕДЖМЕНТ ЖҮЙЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ

Қазіргі кезеңде жаһандану мен технологиялардың жедел дамуы басқару саласының барлық қырларына елеулі өзгерістер енгізіп отыр. Соның ішінде жасанды интеллект пен цифрландырудың кеңінен қолданылуы қазіргі менеджмент жүйесінің құрылымына,

мазмұнына және басқару әдістеріне айтарлықтай әсер етуде. Бұрын қолданылған дәстүрлі басқару үлгілері біртіндеп өзектілігін жоғалтып, олардың орнына деректерге сүйенетін, икемді әрі инновациялық басқару тетіктері қалыптасуда. Жасанды интеллект басқарушылық шешімдерді қабылдау процесін жеделдетіп, адами фактордың ықпалын төмендету арқылы ұйым қызметінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Ал цифрландыру басқару жүйесінде ашықтық пен дәлдікті қамтамасыз етіп, ақпаратпен жұмыс істеу жылдамдығын арттырады. Нәтижесінде қазіргі менеджмент жүйесі жаңа талаптарға бейімделіп, ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған маңызды құралға айналып отыр.

Бұрынғы менеджмент жүйесі әрбір саланың өзіне тән технологиясына және өнімнің нақты қолданылуына негізделген. Әр салаға тек сол саланың технологиясы тән деп есептелген, ал зерттеу лабораториялары тек компанияның өзіне керек нәрсені жасап, өнімді сол салада қолданған. Мысалы, Эрнст Вернер Сименс алғаш ғылыми лаборатория ашып, электротехника саласындағы зерттеулерді дамытқан. Bell компаниясының лабораториясы телефон индустриясына арналған жаңалықтар жасап, бірақ олардың кейбір жаңалықтары (транзистор) басқа салаларда үлкен әсер еткен. Бұл көрсеткендей, технологиялар бір салаға ғана емес, басқа салаларға да әсер етуі мүмкін. Сол сияқты, өнімді соңғы қолдану бір ғана тәсілмен шектелмейді: бір қажеттілік бірнеше жолмен қанағаттандырылуы мүмкін. Ақпарат қазіргі менеджментте басты ресурсқа айналып, ұйымдардың тиімділігін арттыруға көмектеседі. Қазіргі менеджмент тек өнімге емес, тұтынушы қабылдайтын құндылыққа бағдарлануы тиіс. Жасанды интеллект пен цифрландыру осы ақпаратты тиімді өңдеуге, шешімдерді жылдам қабылдауға және нарықтағы өзгерістерге бейімделуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, өнімді пайдаланбайтын адамдар – «тұтынушы емес адамдар» – да ұйымның дамуына әсер ететін маңызды фактор болып отыр. Осылайша, қазіргі менеджмент жүйесі икемді, инновациялық және тұтынушыға бағытталған болуға тиіс [1].

Цифрландыру менеджменттік бақылау (МБ) жүйесінің мазмұны мен атқаратын қызметін түбегейлі өзгертуде. Әдебиеттерге жүргізілген шолу нәтижелері көрсеткендей, заманауи цифрлық технологиялар МБ-ның дәстүрлі жоспарлау, бақылау және талдау функцияларын автоматтандыруға мүмкіндік береді. Мысалы, көптеген компанияларда ERP жүйелерін енгізу қаржылық және операциялық деректерді бір орталықта жинақтауға жағдай жасайды. Бұл менеджерлерге бөлімдер арасындағы ақпараттық алшақтықты азайтып, басқарушылық шешімдерді жедел қабылдауға көмектеседі. Сонымен қатар, Business Intelligence (BI) құралдарын қолдану арқылы көрсеткіштерді нақты уақыт режимінде бақылау мүмкіндігі артады. Мұндай жүйелер жоспарланған және нақты нәтижелер арасындағы ауытқуларды ерте кезеңде анықтауға жағдай жасайды. Әдеби шолуда келтірілген тағы бір мысал — үлкен деректерді талдау технологияларының қолданылуы. Бұл құралдар МБ мамандарына тек өткен нәтижелерді бағалаумен шектелмей, болашақ көрсеткіштерді болжауға және сценарийлік талдау жүргізуге мүмкіндік береді [2].

Жасанды интеллекттің (ЖИ) жұмыс орындарында кеңінен қолданылуы дәстүрлі менеджерлік рөлдерді өзгертуде және алгоритмдік менеджменттің (АМ) қалыптасуына әкеліп соғуда. Бұл тұжырымдама менеджерлік функцияларды, мысалы, нұсқау беру, қызметкерлерді бақылау және олардың өнімділігін бағалау, толық немесе ішінара автоматтандыруды қамтиды. АМ технологиялары тек платформалық жұмыс саласында ғана емес, Еуропалық Одақтағы әртүрлі салаларда да қолданылады. Негізгі құралдарға нұсқау жүйелері, бақылау құралдары және бағалау механизмдері жатады, ал адам мен робот арасындағы өзара әрекет EU-OSHA классификациясына сәйкес қосылысу, ынтымақтастық және бірлескен жұмыс ретінде бөлінеді.

ЖИ жүйелері — бұл нәтижелер шығару үшін деректерді талдайтын автономды машиналық жүйелер. Алгоритмдер — тапсырмаларды орындауға арналған автоматтандырылған нұсқаулар, ал генеративті ЖИ (GenAI) мәтін, сурет, аудио немесе видео сияқты жаңа контент жасайды. Жалпы мақсаттағы ЖИ (GPAI) әртүрлі тапсырмаларды орындауға қабілетті, ал Frontier AI — ерекше, жаңа және жоғары деңгейлі жүйелер. Бұл

технологиялардың интеграциясы менеджмент практикасын түбегейлі өзгертуде, дәстүрлі қызметкерлер мен жеке кәсіпкерлердің жұмыс тәжірибесіне айтарлықтай әсер етеді [3].

ЖИ тек күнделікті қайталанатын жұмыс есептерді орындаумен шектелмей, менеджерлік шешім қабылдауды қолдауға, қызметкерлерді бақылауға және клиенттермен өзара әрекеттесуді автоматтандыруға мүмкіндік береді. Davenport & Ronanki (2018) мәліметі бойынша, ЖИ-ді енгізудің үш негізгі бағыты бар: автоматтандыру, деректерді талдау арқылы шешім қабылдау, және интерактивті коммуникация.

Мысалы, Pfizer компаниясы клиникалық зерттеулер мен дәрі-дәрмек өндірісінде ЖИ арқылы деректерді өңдеп, сынақтарды жылдамдатты. GE машиналық оқыту арқылы жабдықтардың ақауларын алдын ала анықтап, техникалық қызмет көрсету шығындарын азайтты. Autodesk жобаларды басқаруда аналитикалық шешімдер қабылдауда ЖИ құралдарын қолданады, ал кейбір банктер мен қаржы институттары клиенттерге ұсыныстар жасау және операцияларды автоматтандыру үшін генеративті ЖИ пайдаланады [4].

Қазіргі заманда жасанды интеллект пен цифрландыру ұйымдардың менеджмент жүйесін түбегейлі өзгертіп, басқарудың тиімділігін арттыруда. Дәстүрлі басқаруда менеджерлер көбінесе деректер жинау, есеп жүргізу және қызметкерлерді бақылау сияқты күнделікті қайталанатын жұмыс міндеттерге көп уақыт жұмсайды, ал цифрлық технологиялар бұл процестерді автоматтандырып, стратегиялық шешімдер қабылдауға, аналитикалық талдау жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, өндірісте машиналық оқыту жабдық ақауларын алдын ала анықтауға көмектессе, фармацевтика саласында ЖИ клиникалық сынақтарды жылдам жүргізіп, өнімділікті арттырады. Автоматтандырылған бақылау және аналитикалық жүйелер ақпарат алмасуды жеңілдетіп, бөлімдер арасындағы үйлесімділікті күшейтеді. Қызметкерлер өздерінің шығармашылық және стратегиялық ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады, себебі күнделікті қайталанатын тапсырмаларды ЖИ орындайды. Цифрландыру мен ЖИ менеджмент жүйесін тек бақылау құралы емес, стратегиялық және аналитикалық шешімдер қабылдайтын толыққанды басқару құралына айналдырады. Бұл үрдіс ұйымдарға өнімділікті арттыруға, ресурстарды тиімді пайдалануға және стратегиялық артықшылыққа қол жеткізуге мүмкіндік береді, сонымен қатар менеджмент мәдениетін жетілдіріп, ұйымның нарықтық өзгерістерге икемді бейімделуін қамтамасыз етеді.

Әдебиет

1. Друкер, Питер, Ф. Задачи менеджмента в XXI веке.: Пер. С англ.: – М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 272 с.
2. Ferreira C., Otle D. A literature review on the impact of digitalisation on management control // Journal of Management Control. — 2023. — Vol. 34. — P. 1–35. — DOI: 10.1007/s00187-022-00349-4.
3. European Parliamentary Research Service, October 2025. — 1–35 б. — URL: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/PE-774.670>
4. Мухамеджанова Д. Предпосылки достижения высоких целей // Казахстанская правда. 2013, 7 сент.

Мыржыкбаева А.Б., 7М04103 – Денсаулық сақтаудағы бизнесті басқару бағдарламасының магистранты (С.Ж. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті)
Ғылыми жетекші – PhD, денсаулық сақтау саясаты және менеджменті кафедрасының қауымдастырылған профессоры Сейдуанова Л. Б.

ҰЛТТЫҚ АККРЕДИТТЕУ СТАНДАРТТАРЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ ОҢАЛТУДАҒЫ САПА МЕНЕДЖМЕНТІ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Мақалада Қазақстан Республикасындағы медициналық оңалтудың сапа менеджменті жүйесін жетілдірудің негізгі құралы ретінде ұлттық аккредиттеу рөлі қарастырылады. Қазіргі

уақытта аккредиттеу формалды процедурадан пациенттердің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің, пәнаралық көзқарасты стандарттаудың және оңалту орталықтарының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың тиімді тетігіне айналды.

Медициналық оңалтуды дамыту Қазақстанның денсаулық сақтау жүйесінің басым бағыттарының бірі. [1] Жарақаттардан, оталардан және созылмалы аурулардан айығуды қажет ететін наукастар санының өсуіне байланысты көрсетілетін қызметтердің қолжетімділігі ғана емес, сонымен қатар сапасы да өзекті мәселеге айналды. С. Қайырбекова атындағы Денсаулық сақтауды дамытудың ұлттық ғылыми орталығы, Денсаулық сақтау саласындағы сапаны аккредиттеу орталығы және басқа да мамандандырылған органдар үйлестіретін ұлттық аккредиттеу жоғары клиникалық және менеджмент стандарттарының қолданылуына кепілдік береді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда 752 медициналық ұйым аккредиттелді, бұл аккредиттеуге жататын жалпы санның шамамен 58%-ын құрайды. Денсаулық сақтау министрлігі биыл 60 пайыздық межеден өтуді жоспарлап отыр. Оңалту ұйымдары үшін аккредиттеу міндетті медициналық сақтандыру жүйесі бойынша тұрақты мемлекеттік келісімшарттарды алудың міндетті талабына айналды.

1-сурет. Стандарттар арқылы сапаны арттырудың негізгі тетіктері
Ескертпе - [2] негізделген

Қазақстандағы ұлттық аккредиттеу стандарттары оңалту көмегінің сапасын арттырудың негізгі құралы. Олар сәйкестікті бағалау, персоналды оқыту және инфекциялық бақылау сияқты озық тәжірибелерді енгізу және медициналық ұйымдарды мемлекеттік сатып алумен интеграциялау арқылы жақсартуға ынталандыру арқылы қызметтердің қауіпсіздігі мен сапасына бірыңғай талаптарды қамтамасыз етеді. Бұл денсаулық сақтау жүйесіне сенім мен ашықтықты нығайтуға, оңалту көмегінің сапасы мен қолжетімділігін арттыруға әкеледі. [3]

1-кесте

Оңалту бойынша ұлттық аккредитацияның негізгі факторлары

Оңалту бағыты	Жүзеге асыру
Сапа мен қауіпсіздікті бағалау	стандарттар қызметкерлердің клиникалық дағдыларынан ұйымды басқаруға дейінгі оңалту көмегінің барлық аспектілерін бағалаудың нақты критерийлерін белгілейді
Жүйелік тәсіл	инфрақұрылымға, жабдыққа, пациенттердің қауіпсіздігіне, инфекцияны бақылауға және сапаны жақсарту бағдарламаларына қойылатын талаптарды қамтиды
Мемлекеттік сатып алу арқылы ынталандыру	аккредиттеу (әсіресе 1 санат немесе одан жоғары) ұйымдарды аккредиттеуден өтуге ынталандыратын медициналық қызметтерді сатып алу бойынша ұзақмерзімді келісімшарттардың талабына айналады

Белсенділіктің артуы	мамандық салалар мен стоматология үшін жаңа стандарттар әзірленуде, аккредиттеу ауқымын кеңейтуде
Ашықтық және сенім	жүйе барлық медициналық ұйымдар үшін тең жағдай жасауға және халықтың көрсетілетін көмек сапасына сенімін арттыруға бағытталған

Осылайша, Қазақстан Республикасындағы Ұлттық аккредиттеу стандарттары медициналық оңалтудың сапасын арттырудың, медициналық көмектің қауіпсіздігі мен тиімділігіне бірыңғай талаптарды қамтамасыз етудің, қажетті көлем мен сапаны қалпына келтірудің негізгі құралы ретінде қызмет етеді, бұл әсіресе ұзақмерзімді сауықтыру бағдарламалары үшін маңызды.

Талдау негізінде нормативтік құқықтық базаға интеграциялау бойынша келесі ұсыныстар жасалмақ:

1. №65 бұйрыққа қосымша: медициналық кітапшаға міндетті қосымша ретінде «Педагогикалық оңалту хаттамасы» деген бөлім енгізу.

2. Аккредиттеу стандарттарына толықтыру: «Пәнаралық өзара іс-қимыл» міндетті тексеру парағын енгізу, мұнда оңалту жоспарында педагогтың қолтаңбасының болмауын стандартқа сәйкес емес деп белгілеу.

3. Тарифтеу: орталықтар білікті мамандарды жұмысқа тартуға мүдделі болуы үшін міндетті медициналық сақтандыру тарифтік құрылымында жеке бірлік ретінде «оқыту сағатының» құнын есептеу.

Қазақстандағы медициналық оңалту секторын ұлттық аккредиттеу азаматтардың еңбекке қабілеттілігі мен өмір сүру сапасын барынша толық қалпына келтіруге бағытталған болжамды нәтижелерді, тәуекелдерді азайтуды және денсаулық сақтау ресурстарын тиімді пайдалануды қамтамасыз ететін негіз болды.

Әдебиет

1. Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі №360-VІҚРЗ кодексі.

2. Денсаулық сақтау саласындағы сапа жөніндегі аккредиттеу орталығының (ACQH) медициналық оңалту бойынша ұлттық аккредиттеу стандарттары <https://acqh.kz/standarty-akkreditaczii-2/>.

3. Оспанова Ш.Х. Совершенствование системы аккредитации детской реабилитационной службы в Республике Казахстан. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата медицинских наук. Москва. - 2014. - 184 с.

Мыржыкбаева А.Б., обучающаяся ОП 7М04103 - Бизнес-администрирование в здравоохранении (Казахский национальный медицинский университет имени С.Ж.

Асфендиярова)

Научный руководитель - PhD, ассоциированный профессор (доцент) кафедры политики и менеджмента здравоохранения Сейдуанова Л. Б.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ МЕНЕДЖМЕНТА В МЕДИЦИНСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ

На современном этапе развитие системы здравоохранения Республики Казахстан характеризуется глубокой трансформацией подходов к восстановлению здоровья граждан. В условиях реализации Концепции развития инфраструктуры здравоохранения, медицинская реабилитация становится стратегическим направлением, требующим внедрения современных управленческих технологий. Рост числа лиц с последствиями травм, сердечно-сосудистых заболеваний и оперативных вмешательств диктует необходимость оптимизации ресурсов и повышения эффективности управления реабилитационным процессом [1].

В статье рассматриваются современные подходы к менеджменту в сфере медицинской реабилитации в контексте положений Кодекса «О здоровье народа и системе здравоохранения». Проведен анализ системы управления через призму обновленной нормативно-правовой базы с интеграцией принципов медицинской эффективности с целями устойчивого развития ООН. Особое внимание уделено роли цифровизации управленческих процессов, внедрению МКФ. Раскрывается роль мультидисциплинарных групп как ключевого инструмента менеджмента, направленного на повышение эффективности восстановления здоровья населения.

Несмотря на значительное увеличение коечного фонда, сохраняется потребность в совершенствовании механизмов маршрутизации и стандартизации качества услуг. Обновление нормативно-правовой базы ставит перед руководителями медицинских организаций новые задачи по приведению деятельности в соответствие с международными стандартами аккредитации и требованиями национальных индикаторов устойчивого развития [2].

Сегодня медицинский менеджмент должен выходить за рамки клиники и внедрять управленческие инструменты и инновации:

- процессный подход - переход от «лечения по койко-дням» к «лечению по достижению цели» с использованием шкалы реабилитационной маршрутизации;

- цифровой менеджмент - телереабилитация и использование международной классификации функционирования в электронном виде для мониторинга динамики пациента;

- бережливое производство (Lean) - оптимизация маршрутов пациента внутри клиники для исключения лишних ожиданий и потерь времени [3].

Центральным элементом менеджмента является управление человеческим капиталом. Для эффективной работы мультидисциплинарной группы необходимо обеспечить синергию врача, инструктора ЛФК, эрготерапевта, психолога и логопеда. Именно горизонтальные связи в команде, а не жесткая вертикальная иерархия, дают лучший реабилитационный эффект.

Система менеджмента выстроена по принципу этапности и маршрутизации пациентов в зависимости от тяжести состояния:

I-этап оказывается в отделениях реанимации или профильных стационарах при лечении основного заболевания (острый период).

II-этап осуществляется в специализированных реабилитационных центрах или многопрофильных стационарах (подострый период).

III-этап - амбулаторная реабилитация в поликлиниках, дневных стационарах, на дому (мобильными бригадами) или в санаториях.

Первый этап реабилитации финансируется в рамках гарантированного объема бесплатной помощи, второй и третий этапы - через систему обязательного социального медицинского страхования.

Ключевые инструменты менеджмента являются:

- мультидисциплинарная группа - основа управления клиническим процессом, в состав которой входят врач-реабилитолог, профильный врач, психологи, кинезиотерапевты, эрготерапевты и другие специалисты. Группу возглавляет врач-координатор;

- шкала реабилитационной маршрутизации - инструмент для определения уровня помощи, позволяющий эффективно распределять ресурсы и направлять пациента на нужный этап реабилитации;

- международная классификация функционирования используется для постановки реабилитационного диагноза и оценки потенциала пациента;

- индивидуальная программа реабилитации - план, включающий методы ЛФК, физиотерапии, массажа и технические средства (протезирование), адаптированные под нужды пациента [4].

В числе текущих трендов и изменений:

цифровизация через обязательное ведение электронных медицинских карт и использование цифровых шаблонов для контроля за качеством услуг;

кадровый менеджмент - в 2026 году планируется масштабная программа повышения квалификации врачей-реабилитологов с акцентом на использование искусственного интеллекта в восстановлении;

обновление стандартов путем введения новых штатных таблиц и требований к оснащению реабилитационных отделений для обеспечения доступности помощи во всех регионах РК.

Обновление стандартов аккредитации для реабилитационных организаций сосредоточено на интеграции международных критериев качества и усилении требований к материально-технической базе с внедрением новой модели оценки качества, ориентированной на раннее выявление осложнений и использование цифровых индикаторов (проверка ведения электронных ИПР и данных МИС) [5].

Процесс обновления регулируется Планом пересмотра стандартов аккредитации на 2023-2026 годы, утвержденным Центром аккредитации по качеству в здравоохранении (АСQH).

Так, ввиду завершения этапа подготовки и согласования финальных версий стандартов с Министерством здравоохранения РК, в текущем году предусмотрено масштабное внедрение новых индикаторов оценки и обучение экспертов внешнего аудита [6].

Аккредитация требует строгого соответствия обновленным основным параметрам работы реабилитационных служб по приоритетным направлениям:

оснащение - введены повышенные требования к минимальному перечню оборудования, количество реабилитационных коек в стране удвоено и составляет 8 000 для соответствия новым нормативам доступности;

мультидисциплинарность - в стандартах аккредитации усиливается роль МДГ, оценивается не только наличие врачей в штате, но и слаженность их взаимодействия при ведении пациента;

обязательным критерием становится применение МКФ для оценки результатов на каждом этапе;

безопасность и JCI - для ведущих центров ориентиром остаются международные стандарты Joint Commission International, которые в РК регулярно подтверждаются лидерами отрасли (Национальный центр детской реабилитации) [3].

В целях повышения качества услуг акцент смещается на повышение компетенций персонала; мониторинг и контроль, срочное лицензирование, верификацию кадров. Для этого внедряются программы обучения с использованием искусственного интеллекта и современных образовательных технологий, усиливается проверка документов об образовании через национальные реестры. В текущем году для медицинских организаций является обязательным получение свидетельства об аккредитации, наличие срочных лицензий сроком на 5 лет с обязательной проверкой на соответствие стандартам.

В качестве цифровых индикаторов качества стандарты предусматривают обязательную интеграцию с МИС. При аккредитации проверяется наличие электронных индивидуальных программ реабилитации, автоматизированный мониторинг динамики состояния пациента по шкале реабилитационной маршрутизации.

Эти изменения направлены на создание прозрачной системы, где финансирование через ОСМС напрямую зависит от соответствия клиники обновленным стандартам качества [7].

Нормативные акты призваны использовать МКФ для оценки состояния пациента, ШРМ для определения этапа помощи, ИПР как основной документ планирования.

Таким образом, менеджмент в медицинской реабилитации трансформируется из администрирования в стратегическое управление качеством жизни. Интеграция требований национального законодательства с глобальными целями устойчивого развития ООН позволяет создать эффективную систему здравоохранения, способную отвечать на современные вызовы (старение населения, последствия пандемий и травматизма),

оптимизировать внутреннюю структуру управления МДГ на основе принципов доказательной реабилитации и МКФ.

Литература

1. Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года №360-VI «О здоровье народа и системе здравоохранения».
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 июня 2024 года №454 «Об утверждении Концепции развития инфраструктуры здравоохранения на 2024-2030 годы».
3. Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 20 декабря 2024 года №109 «О внесении изменения в приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 7 апреля 2023 года №65 «Об утверждении стандарта организации оказания медицинской реабилитации».
4. Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 25 августа 2022 года №ҚРДСМ-91 «О внесении изменений и дополнений в приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 7 октября 2020 года №ҚР ДСМ-116/2020 «Об утверждении Правил оказания медицинской реабилитации».
5. Цели устойчивого развития Организации объединенных наций - Казахстан.
6. Национальные стандарты аккредитации по медицинской реабилитации Центра Аккредитации по качеству в здравоохранении (АСQH).
7. Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 25 января 2024 года №46 «Об утверждении профессиональных стандартов в области здравоохранения». Приложение 51. Профессиональный стандарт: «Физическая медицина и реабилитация».

Нұрсейт Т.А., магистрант 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Давлетбаева Н.Б.

ERM-ПОДХОД В УПРАВЛЕНИИ ВУЗАМИ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ И УНИВЕРСИТЕТА 4.0

Современный этап развития высшего образования характеризуется высокой динамичностью и ростом неопределённости управленческой среды. Университеты функционируют в условиях усиливающейся конкуренции, цифровизации образовательных и управленческих процессов, трансформации моделей финансирования и повышения требований к качеству образовательных и научных результатов. В результате формируется новая конфигурация рисков, требующая пересмотра традиционных управленческих подходов. В этой связи особую значимость приобретает внедрение риск-ориентированного управления на основе ERM-подхода (Enterprise Risk Management).

Цель исследования - обосновать применение ERM-подхода в управлении вузами Казахстана в условиях трансформации и модели Университета 4.0; для достижения цели определены ключевые группы рисков, актуальные для Университета 4.0, описаны элементы ERM-архитектуры, релевантные вузам, предложен прикладной контур мониторинга рисков на основе KRI и обозначены управленческие эффекты внедрения ERM. Методологическую основу составляет анализ международных рамок риск-менеджмента (ISO 31000, COSO ERM) и концептуальное моделирование ERM-контуров для образовательной организации.

Концепция Университета 4.0 отражает переход к интегрированной образовательной экосистеме (образование–наука–инновации–цифровые решения), что расширяет риск-профиль вузов (технологические, кибер-, проектные, партнёрские, финансовые и репутационные риски) и повышает требования к качеству риск-управления. В текущих условиях традиционная модель управления рисками, опирающаяся на контроль и проверки, теряет свою эффективность. Она реагирует постфактум и слабо связана со стратегическим управлением. В отличие от неё, ERM-подход предполагает единое управление рисками в

масштабе организации, согласованное со стратегическими целями, показателями и корпоративным управлением. ERM рассматривает риск как неопределённость, влияющую на достижение целей, а не просто как угрозу. Согласно ISO 31000, управление рисками следует внедрять в процессы планирования, принятия решений и мониторинга. COSO ERM акцентирует внимание на связи управления рисками со стратегией и результативностью организации. Практика показывает, что во многих образовательных организациях управление рисками реализуется фрагментарно: отдельные элементы присутствуют в финансовом контроле, внутреннем аудите и аккредитационных процедурах, однако отсутствует единая интегрированная ERM-система. Как правило, не формализованы риск-аппетит и пороговые значения допустимого риска, не ведётся комплексный риск-реестр, не назначены владельцы рисков, не внедрена система ключевых индикаторов риска (Key Risk Indicators, KRI). Это снижает управляемость и устойчивость вуза в условиях трансформации. Внедрение ERM в систему управления университетом влечёт за собой перемены как в структуре, так и в организации. Сначала необходимо сделать управление рисками частью системы управления: создать комитет по рискам при Совете директоров или Учёном совете, определить, кто за что отвечает, и ввести модель трёх линий защиты, где есть оперативное управление, функции контроля и внутренний аудит. Такая структура позволяет обеспечивать независимую оценку рисков.

Формализация риск-аппетита, то есть приемлемого уровня риска для достижения целей, - важная часть системы управления рисками (ERM). Это особенно важно для университетов при внедрении новшеств в образовании, науке, цифровой сфере и партнёрстве. Практический инструментарий ERM в вузе включает формирование риск-реестра, построение матрицы «вероятность × влияние», разработку карты рисков, а также внедрение системы показателей KRI и KPI (Key Performance Indicators). KRI фиксируют ранние сигналы, а KPI позволяют оценивать результативность мер реагирования. Интеграция KRI/KPI в управленческую отчётность повышает обоснованность решений и обеспечивает регулярный мониторинг риска в динамике.

Таблица 1

Пример связки «риск – KRI – управленческая реакция»

Риск	KRI (ключевой индикатор риска)	Управленческая реакция
Рост отсева студентов	% dropout за семестр	Анализ причин, академическая поддержка, корректировка программ
Снижение набора	Конкурс; количество заявок	Пересмотр маркетинга, программ, каналов привлечения
ИТ-сбои/киберинциденты	Число инцидентов; время восстановления (MTTR)	Усиление ИБ, резервирование, регламенты доступа
Финансовая нестабильность	Доля одного источника дохода; отклонение бюджета	Диверсификация доходов, сценарное бюджетирование

В Казахстане внедрение ERM актуально в условиях расширения автономии вузов и развития корпоративного управления (наблюдательные советы, внутренний аудит, стратегическое планирование), однако отсутствие единых регламентов и методических моделей ERM формирует управленческий пробел, требующий научно обоснованных решений. Переход к Университету 4.0 влечёт за собой увеличение рисков для вуза и повышенные требования к комплексному управлению рисками. ERM способствует переходу от реагирования на риски к их предотвращению, а также связывает риски со стратегией и результатами.

Литература

1. ISO 31000:2018. Risk management -Guidelines. -Geneva: International Organization for Standardization, 2018.

2. COSO. Enterprise Risk Management -Integrating with Strategy and Performance. - Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2017.
3. Hopkin P. Fundamentals of Risk Management. -5th ed. -London: Kogan Page, 2018.
4. Fraser J., Simkins B. Enterprise Risk Management: Today's Leading Research and Best Practices for Tomorrow's Executives. -New York: Wiley, 2016.
5. Hillson D. Managing Risk in Organizations: A Practical Guide. -London: Routledge, 2017.
6. Power M. The Risk Management of Everything: Rethinking the Politics of Uncertainty. - London: Demos, 2004.
7. OECD. Education at a Glance: OECD Indicators. -Paris: OECD Publishing, latest ed.
8. EUA (European University Association). Risk Management in European Universities. - Brussels: EUA Reports.
9. Kaplan R., Mikes A. Managing Risks: A New Framework // Harvard Business Review. - 2012. -Vol. 90(6).

Рахметоллаев А. О., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., профессор кафедры менеджмента Давлетбаева Н. Б.

ТРАНСФОРМАЦИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ИНЖИНИРИНГОВЫХ КОМПАНИЙ В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВЫЗОВОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В условиях экономических преобразований в Казахстане инжиниринговые компании сталкиваются с необходимостью трансформации своих управленческих моделей. Это требует изменений в подходах к управлению персоналом, принятию решений и внедрению новых методов оценки. Адаптация к экономическим вызовам и повышение конкурентоспособности становятся приоритетами для организаций в строительной и инженерной сфере.

Развитие управленческого капитала становится основным направлением трансформации управленческой модели инжиниринговых компаний в условиях новых экономических вызовов Республики Казахстан. Управленческий капитал следует понимать не только как совокупность знаний руководителей, но и как систему компетенций, управленческих установок, лидерских качеств и организационной культуры, которые обеспечивают эффективное выполнение проектов и стратегических целей [1][2]. В условиях высокой проектной нагрузки и необходимости реализации нескольких крупных контрактов одновременно, важно учитывать, что традиционные подходы, в которых руководящие позиции занимают технические специалисты, не всегда приводят к желаемым результатам. Без системной управленческой подготовки такие специалисты могут сталкиваться с трудностями в стратегическом планировании, финансовом анализе и управлении рисками, что в свою очередь может приводить к задержкам в сроках и перерасходу бюджета. Новые экономические вызовы, такие как усиление конкуренции и необходимость локализации производства, требуют от управленческих команд повышенной гибкости и адаптивности. Важно внедрить корпоративные программы по развитию компетенций в области стратегического и финансового управления, а также учёта специфики проектного управления, чтобы обеспечить устойчивость компании и повысить её конкурентоспособность на международных рынках. Включение в эти программы элементов наставничества и формирования кадрового резерва позволит сохранить преемственность управленческих решений и повысить уровень внутренней подготовки руководителей. Системный подход в этих вопросах станет основой для повышения гибкости компании и её устойчивости к внешним шокам [3].

Оптимизация структуры принятия решений в инжиниринговых компаниях также является важным элементом трансформации. В условиях, когда быстрота и точность принятия решений играют ключевую роль, необходимость упрощения управленческой

структуры становится всё более актуальной. Традиционно централизованные управленческие модели, присущие многим отечественным компаниям, замедляют принятие решений, особенно в случае, когда важные операционные решения требуют многократных согласований. Это приводит к затягиванию сроков реализации проектов, перерасходу бюджета и снижению уровня доверия со стороны заказчиков. Важно делегировать оперативные решения на уровень руководителей проектов и функциональных менеджеров, чтобы они могли оперативно и эффективно реагировать на изменения в проектных условиях. Оптимизация предполагает также чёткое разграничение полномочий между стратегическими и операционными решениями. Стратегические вопросы должны решаться на уровне высшего руководства, в то время как операционные вопросы, такие как перераспределение ресурсов, корректировка сроков или взаимодействие с подрядчиками, следует передавать на уровень проектных команд. Важно также внедрить систему матриц ответственности и чётких регламентов, что поможет снизить риски конфликтов и ускорить согласование решений. Эффективное распределение полномочий и ответственность за принятие решений помогут укрепить командную работу и повысить общую эффективность управления проектами [6][8].

В процессе трансформации управленческой модели инжиниринговых компаний важно внедрить метрику «готовности управленческой модели». Эта метрика позволит объективно оценить степень зрелости управления и его способность адаптироваться к экономическим вызовам. В основе метрики лежат параметры, такие как среднее время принятия операционных решений, доля решений, принятых без эскалации на высший уровень, а также процент проектов, выполненных в рамках бюджета и в установленные сроки. Оценка этих показателей с помощью унифицированной шкалы позволит компании отслеживать изменения и улучшения в управленческой практике. Регулярный мониторинг метрики поможет сделать процессы внутри компании более прозрачными и ускорит принятие решений, что крайне важно в условиях высокой конкуренции и нестабильной экономической ситуации. Кроме того, метрика позволит эффективно сопоставлять подразделения компании, выявлять лучшие управленческие практики и адаптировать стратегию управления в зависимости от внешних и внутренних факторов. Включение этой метрики в корпоративное управление также создаст основу для оптимизации внутренних процессов и улучшения качества управленческих решений. Метрика «готовности управленческой модели» позволяет компании не только адаптироваться к изменениям, но и формировать долгосрочную стратегию, основанную на объективных управленческих показателях [7].

Таким образом, трансформация управленческих моделей инжиниринговых компаний в условиях новых экономических вызовов Республики Казахстан требует системных изменений в подходах к развитию управленческого капитала, оптимизации структуры принятия решений и внедрению метрик для оценки эффективности управления. Все эти элементы помогают компании повышать свою конкурентоспособность, улучшать организационную гибкость и устойчивость к внешним экономическим шокам. Важно, чтобы компании активно инвестировали в повышение профессионализма управленческого звена, внедряли инновационные подходы к принятию решений и использовали современные метрики для постоянного контроля и адаптации управленческих процессов. [4], [5].

Литература

1. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. – М.: Питер, 2020.
2. Десслер Г. Управление персоналом. – М.: БИНОМ, 2019.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Питер, 2018.
4. Герчикова И.Н. Менеджмент. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2021.
5. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации. – М.: ИНФРА-М, 2020.
6. Дафт Р. Менеджмент. – СПб.: Питер, 2020.
7. Зайцева Н.А. Управление развитием персонала. – М.: ИНФРА-М, 2019.
8. Одегов Ю.Г., Руденко Г.Г. Экономика и социология труда. – М.: Юрайт, 2021.

Савчин А. В., Шарипова А. Т., студенты 3 курса, Болатбекова А.Н., студент 1 курса
(БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Тусупбаева Б. С.

DATA-DRIVEN МЕНЕДЖМЕНТ КАК ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Современная управленческая среда становится все более неопределенной и сложной. Это явление описывается моделью VUCA. Она учитывает волатильность, неопределенность, сложность и неоднозначность. Возникает парадокс, когда при огромном объеме доступных данных не хватает качественной информации для принятия решений. Традиционные управленческие подходы основаны в основном на интуиции и прошлом опыте. В новых условиях они ведут к ошибкам мышления и росту рисков. Data-driven менеджмент, или управление на основе данных, становится адекватным ответом на эти вызовы. Он представляет собой не временную моду, а новую парадигму управления. Его практическая ценность подтверждается исследованиями. Например, по данным McKinsey, компании, которые системно используют аналитику, значительно опережают конкурентов в привлечении клиентов и показывают более высокую прибыльность. [1]

Data-driven менеджмент является целостной системой. В ней решения на всех этапах принимаются после тщательного анализа данных. В этой системе интуиция служит не основой, а лишь дополнительным проверочным механизмом. Основу методологии составляет непрерывный цикл:

Измерение → Анализ → Решение → Контроль → Корректировка

Рисунок 1 - Цикл принятия управленческих решений в рамках data-driven подхода

На практике это реализуется через принципы сквозной аналитики. Компания Amazon, например, использует тысячи операционных показателей в реальном времени. Даже небольшая задержка в обработке заказа автоматически запускает корректирующие действия. [2] Другой пример - это проект «Оксиген» компании Google. Многолетний анализ данных о командах помог выявить ключевые факторы успеха, такие как психологическая безопасность. Это позволило преобразовать процессы управления персоналом на доказательной основе. [3]

Приоритетное развитие data-driven подхода детерминировано тремя объективными факторами. Во-первых, это тотальная цифровизация бизнес-процессов, создающая исчерпывающую цифровую модель организации. Во-вторых, усиление конкурентного давления, где критическими факторами становятся скорость и точность реакции на изменения рынка. В-третьих, накопленный массив эмпирических данных, подтверждающих экономическую эффективность данного подхода. Согласно глобальному исследованию PwC, большинство топ-менеджеров признают данные важнейшим ресурсом для стратегического планирования. [4] При этом организации, управляемые на основе данных, в три раза чаще сообщают о значительном улучшении качества и скорости принятия решений.

Практическое применение управления на основе данных охватывает все ключевые функции менеджмента. В стратегическом управлении это проявляется в использовании прогнозной аналитики. Например, сеть Starbucks при выборе места для новой кофейни анализирует десятки факторов. К ним относится пешеходный и автомобильный трафик, демография района и наличие конкурентов. Такой подход позволяет минимизировать коммерческие риски. В управлении персоналом данное направление известно, как People Analytics. Крупные компании, такие как IBM, применяют анализ данных об активности и результативности сотрудников. Целью является выявление лидерского потенциала и прогнозирование карьерного роста [5]. В маркетинге и продажах ключевым проявлением

является персонализация. Сервис Netflix ежегодно получает многомиллиардный экономический эффект от своей системы рекомендаций. Эта система напрямую повышает лояльность клиентов. Алгоритмы динамического ценообразования в авиации и гостиничном бизнесе также являются прямыми примерами управления на основе данных. [6]

Несмотря на понимание важности, внедрение этого подхода сталкивается с системными трудностями. Мы считаем необходимым выделить три ключевые проблемы.

Таблица 1

Ключевые проблемы и управленческие решения при внедрении data-driven менеджмента

Проблема	Проявление в управленческой практике	Предлагаемое управленческое решение
Разрозненность данных	Отсутствие целостной аналитической картины	Создание единого источника данных через пилотные проекты
Дефицит компетенций	Ошибочная интерпретация аналитических показателей	Обучение менеджеров работе с данными и KPI
Культурное сопротивление	Доминирование интуитивных решений	Внедрение data-driven регламентов и командной аналитики

Наше предложение по преодолению этих барьеров заключается в переходе от общих заявлений к конкретным действиям. Для решения проблемы разрозненных данных мы предлагаем подход «от частного к общему» через пилотные проекты. Следует выбрать один-два важных бизнес-процесса, к примеру, взять управление задолженностью. Далее, для них создается единый надежный источник информации путем объединения данных из разных систем. Успех такого проекта решает конкретную задачу и создает основу для дальнейшего масштабирования. Во второй проблеме, инвестиции в технологии теряют смысл без развития кадров. Решение здесь, по нашему мнению, включает два этапа. Первым этапом является запуск практических программ обучения для менеджеров, направленных на формирование гипотез и работу с показателями. Вторым этапом служит изменение регламентов совещаний. По нашему мнению, обсуждение любой проблемы должно начинаться с ответов на вопросы о том, какие данные ее подтверждают, какой показатель затронут и как будет измерен успех. В третьей проблеме, культуру нельзя изменить приказом, но можно формировать. Наиболее действенным методом мы видим создание рабочих групп из менеджеров, аналитиков и IT-специалистов для решения конкретных задач. Результатом должен стать готовый к использованию инструмент. Ярким примером такого инструмента, может выступить дашборд. Публичное признание подобного успеха и учет использования данных в оценке эффективности руководителей помогут закрепить новую культуру.

Дальнейшее развитие управления на основе данных будет связано с технологиями искусственного интеллекта. Эти системы не заменят управленца, а станут инструментами для моделирования последствий решений. Управление станет более проактивным. Например, аналитическая система сможет заранее рекомендовать скорректировать инвестиционный план на основе рыночных трендов. Это потребует от менеджеров формирования новых компетенций, связанных с управлением алгоритмами и этическим использованием данных.

По нашему мнению, data-driven менеджмент превратился из набора инструментов в ключевой стратегический приоритет. Его успешное внедрение это в первую очередь управленческий и культурный вызов. Выделенные нами проблемы разрозненности данных, дефицита компетенций и культурного сопротивления носят универсальный характер. Однако они могут быть преодолены через конкретные меры. К ним мы относим запуск пилотных проектов, изменение управленческих регламентов и целенаправленное развитие цифровой грамотности. Организации, которые смогут не только собирать данные, но и сформировать культуру их постоянного и критического использования, получают устойчивое преимущество в цифровой экономике. Переход на управление, основанное на данных, становится не опцией, а обязательным условием конкурентоспособности и устойчивого развития организации в XXI веке.

Литература

1. McKinsey Global Institute. Data-driven компания 2025: как организации используют данные для повышения эффективности: аналитический отчёт. — McKinsey & Company, 2019.
2. Davenport T. X., Bean R. Управление на основе данных: результаты глобального исследования руководителей. — NewVantage Partners, 2021.
3. Google re:Work. Project Oxygen: влияет ли качество менеджера на эффективность команды? — Google, обновлённые аналитические материалы проекта, 2020.
4. PwC. Глобальное исследование данных и аналитики: превращение аналитических инсайтов в управленческую ценность. — PricewaterhouseCoopers, 2022.
5. Gomez-Uribe C. A., Hunt N. Система рекомендаций Netflix: алгоритмы, бизнес-ценность и инновации//Труды ACM по управленческим информационным системам. - 2021.
6. Provost F., Fawcett T. Data Science для бизнеса: что необходимо знать о данных, аналитике и принятии решений. — 2-е изд. — O'Reilly Media, 2023.

Серік С.М., Досмағанбетов А.Д., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Ескерова З.А.

ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫҚ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҰЙЫМ ТИІМДІЛІГІНІҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Қазіргі жаһандану, цифрландыру және сыртқы ортаның үздіксіз өзгеруі жағдайында ұйымдар басқарушылық тиімділік пен тұрақтылықты арттыру қажеттілігіне тап болуда. Бақылау мен қатаң регламентке негізделген дәстүрлі әкімшілік басқару әдістері ұзақ мерзімді дамуды қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз болып отыр. Осыған байланысты қызметкерлерді ұйым қызметіне тартуға, адами капиталды дамытуға және ортақ стратегиялық көзқарасты қалыптастыруға бағытталған көшбасшылық тәсілдің маңызы ерекше артып келеді.

Менеджменттің қазіргі теориясында кеңінен қолданылатын жетекші тұжырымдамалардың бірі — трансформациялық көшбасшылық. Оның өзектілігі ұйым тиімділігін адами капиталды жетілдіру, инновацияларды қолдау және тұрақсыз орта жағдайында өзгерістерді табысты басқару арқылы қамтамасыз ету мүмкіндігімен айқындалады.

Трансформациялық көшбасшылық — қызметкерлерді шабыттандыру, ортақ мақсат пен көзқарасты қалыптастыру, сондай-ақ олардың әлеуетін дамыту арқылы ұйымның нәтижелілігін арттыратын басқару стилі.

Трансформациялық көшбасшылық ұғымын алғаш рет Дж. Бернс енгізіп, оны көшбасшы мен ізбасарлар арасындағы өзара ықпал нәтижесінде мотивация деңгейі мен моральдық дамудың бірлесіп жоғарылауымен сипатталатын көшбасшылық түрі ретінде қарастырған (Burns, 1978). Кейінірек Б. Басс бұл тұжырымдаманы кеңейтіп, трансформациялық көшбасшылықтың негізгі құрамдас бөліктерін анықтады. Трансформациялық көшбасшылықтың басты элементтері (1-сурет) төмендегідей:

1-сурет. Трансформациялық көшбасшылықтың негізгі элементтері

Ұйым тиімділігі — өнімділік, инновациялық әлеует, бейімделу қабілеті және басқару үдерістерінің сапасын қамтитын көпқырлы категория болып табылады. Трансформациялық көшбасшылық аталған көрсеткіштерге кешенді түрде ықпал етеді.

1. Қызметкерлердің мотивациясы мен белсенді қатысуы.

Трансформациялық көшбасшы қызметкерлердің өз еңбегінің маңыздылығын сезінуіне ықпал етіп, ішкі мотивацияның артуына жағдай жасайды. Сыйақы мен санкцияларға негізделген транзакциялық тәсілден айырмашылығы, трансформациялық көшбасшылық қызметкерлердің бастамашылдығы мен жауапкершілігін күшейтеді.

2. Ұйымдық мәдениетті дамыту.

Көшбасшы корпоративтік құндылықтарды, мінез-құлық нормаларын және командалық бірегейлікті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Қалыптасқан ұйымдық мәдениет ұйымның тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторына айналады.

3. Инновациялық даму.

Интеллектуалдық ынталандыру қызметкерлердің шығармашылық әлеуетін дамытуға және инновациялық ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді. Цифрлық экономика жағдайында көшбасшының жаңашылдықты қолдай білуі ұйым тиімділігінің басты шарттарының бірі болып саналады.

4. Өзгерістерді басқару және бейімделгіштік.

Қазіргі ұйымдар жоғары деңгейдегі белгісіздік жағдайында жұмыс істейді. Трансформациялық көшбасшылар өзгерістер агенті ретінде қызмет атқарып, персоналдың қарсылығын төмендетіп, реформалардың жүзеге асуына қолдау көрсетеді.

Осылайша, трансформациялық көшбасшылық ұйым тиімділігін арттырудағы стратегиялық маңызы бар фактор болып табылады. Ол тек қысқа мерзімді мақсаттарға қол жеткізуді ғана емес, сонымен қатар ұйымның ұзақ мерзімді тұрақты дамуына негіз қалыптастырады.

Трансформациялық көшбасшылықты мемлекеттік секторда және ірі институционалдық ұйымдарда қолданудың маңызы ерекше, өйткені мұндай құрылымдардағы тиімділік басқарушылардың көшбасшылық құзыреттерінің сапасына тікелей байланысты.

Трансформациялық көшбасшылық — адами капиталды дамытуға, инновацияларды ынталандыруға және мықты ұйымдық мәдениет қалыптастыруға бағытталған заманауи басқару стилі. Оның қолданылуы ұйым тиімділігінің өсуіне, қызметкерлер мотивациясының артуына және өзгерістерге табысты бейімделуге ықпал етеді.

Әдебиет

1. Burns J.M. Leadership. New York: Harper & Row, 1978.
2. Bass B.M. Leadership and Performance Beyond Expectations. New York: Free Press, 1985.
3. Northouse P.G. Leadership: Theory and Practice. 9th ed. Sage Publications, 2021.
4. Yukl G. Leadership in Organizations. 9th ed. Pearson, 2020.

Стогниева Ю.С., студент 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель - PhD, ассоциированный профессор кафедры менеджмента
Шугаипова Ж.Г

ГИБКОЕ УПРАВЛЕНИЕ «AGILE», КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА В КАЗАХСТАНЕ

В условиях высокой неопределённости внешней среды и ускорения технологических изменений традиционные методы управления постепенно уступают место гибким управленческим подходам. Одним из ключевых направлений развития современного менеджмента является концепция Agile, ориентированная на адаптивность, командную работу и быстрые управленческие решения [1].

Гибкое управление предполагает отказ от жёстких иерархических структур в пользу децентрализации полномочий и усиления роли командной ответственности. В отличие от классического функционального управления, Agile-философия строится на принципах гибкости, прозрачности процессов и постоянной обратной связи.

В Казахстане элементы Agile активно внедряются в IT-компаниях, банковском секторе, финтех-стартапах и проектном управлении. Использование методологий Scrum и Kanban позволяет ускорить разработку продуктов, повысить вовлечённость сотрудников и сократить время вывода продукта на рынок [2].

Таблица 1

Сравнительная характеристика традиционного и гибкого менеджмента

Критерий	Традиционный менеджмент	Agile-менеджмент
Структура	Иерархическая	Командная, гибкая
Планирование	Долгосрочное, жёсткое	Краткосрочные спринты
Принятие решений	Централизованное	Децентрализованное
Реакция на изменения	Низкая	Высокая

Эффективность гибкого управления может быть выражена через показатель адаптивности организации:

$$A = S / T$$

где A – уровень адаптивности;

S – скорость реакции на изменения;

T – время реализации управленческого решения.

Чем выше скорость реакции и меньше время реализации, тем выше адаптивность организации к внешним изменениям.

Несмотря на очевидные преимущества, внедрение Agile-подходов сопровождается рядом сложностей. Среди них можно выделить сопротивление персонала изменениям, недостаток компетенций в области гибкого управления и необходимость трансформации корпоративной культуры. Для успешного перехода требуется развитие лидерства нового типа, основанного на доверии, коучинге и поддержке инициатив сотрудников.

Перспективы развития гибкого менеджмента в Казахстане связаны с расширением его применения за пределами IT-сферы, внедрением в государственном управлении и крупных промышленных предприятиях. Формирование гибких организационных структур позволит повысить конкурентоспособность отечественных компаний и ускорить инновационное развитие экономики.

Agile-менеджмент является одним из приоритетных направлений развития современного управления. Его применение способствует повышению эффективности деятельности организаций, укреплению командной работы и обеспечению устойчивости в условиях динамичной внешней среды.

Дополнительным аргументом в пользу внедрения гибкого управления является влияние цифровой трансформации на современный бизнес. В условиях перехода к цифровой экономике организациям необходимо быстро адаптироваться к изменениям рынка, тестировать новые управленческие решения и корректировать стратегию развития. Традиционные модели, основанные на жёстком планировании, не всегда позволяют оперативно реагировать на изменения внешней среды. Agile обеспечивает итеративность процессов, гибкость планирования и возможность постоянной корректировки целей на основе обратной связи от потребителей [3].

Особое значение гибкие методы приобретают в управлении инновациями. Короткие циклы планирования, регулярная оценка промежуточных результатов и активное взаимодействие внутри команды позволяют снизить риски и повысить результативность проектов. Для Казахстана, ориентированного на модернизацию экономики и развитие цифровых технологий, внедрение Agile становится важным инструментом повышения конкурентоспособности отечественных компаний.

Кроме того, гибкое управление способствует формированию современной организационной культуры, основанной на доверии, открытой коммуникации и коллективной ответственности. Повышается вовлечённость сотрудников, развивается инициативность и способность к самостоятельному принятию решений, что положительно влияет на общую эффективность деятельности организации.

Внедрение Agile требует поэтапного подхода: оценки готовности организации к изменениям, обучения персонала, внедрения пилотных проектов и последующего масштабирования успешных практик. Системная трансформация управленческих процессов позволяет обеспечить устойчивое развитие компании в долгосрочной перспективе [4].

Таким образом, расширение применения Agile-подходов в Казахстане способствует укреплению инновационного потенциала организаций, повышению их адаптивности и формированию устойчивых конкурентных преимуществ в условиях динамичной внешней среды.

Литература

1. Schwaber K., Sutherland J. The Scrum Guide. – 2020.
2. Друкер П. Эффективный руководитель. – М.: Вильямс, 2021.
3. Beck K., Beedle M., van Bennekum A. et al. Manifesto for Agile Software Development. – 2001.
4. Highsmith J. Agile Project Management: Creating Innovative Products. – Addison-Wesley, 2009.
5. Rigby D.K., Sutherland J., Takeuchi H. Embracing Agile. – Harvard Business Review, 2016.

Талипбай А.К., магистрант 1 курса (Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г. Астана)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Кирдасинова К.А.

ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ АДАПТАЦИИ ЗАПАДНЫХ МОДЕЛЕЙ МЕНЕДЖМЕНТА В УСЛОВИЯХ КАЗАХСТАНСКОЙ ЭКОНОМИКИ

В современных условиях развития экономики Казахстана вопросы эффективности управления становятся не просто предметом теории, но и ключевым стратегическим вызовом. Ведущие управленческие модели, разработанные и апробированные в западных странах, активно внедряются в национальную практику управления человеческими ресурсами и стратегического менеджмента. Однако прямое заимствование этих моделей без учёта институциональной среды и культурных особенностей может приводить к несоответствиям между формальными управленческими процедурами и реальными практиками принятия решений в организациях Казахстана [1]. Научные исследования показывают, что западные модели управления человеческими ресурсами в странах СНГ, включая Казахстан, всё ещё находятся на этапе перехода от советского наследия к новым практикам и не полностью соответствуют потребностям локального рынка труда и экономического контекста [2].

Особую актуальность проблема приобретает в условиях гибридной экономической среды, в которой формальные стандарты менеджмента сосуществуют с устоявшимися неформальными практиками [3]. Институциональные ограничения, недостаточная стратегическая зрелость HR-функций и слабая связь между управленческими процессами и долгосрочными целями организаций препятствуют полноценному внедрению западных концепций менеджмента [4]. Это создаёт разрыв между ожиданиями реформаторов и реальными результатами применения зарубежных подходов.

Обзор соответствующей литературы и практика деятельности предприятия показывает, что адаптация западных моделей менеджмента в Казахстане проходит через

несколько фаз. На первоначальном этапе доминировало механическое копирование элементов стратегического и HR-менеджмента — внедрение формальных процедур, планов развития персонала и систем оценки эффективности [1]. При этом данные подходы часто не учитывали локальные институциональные факторы, такие как уровень зрелости управленческих компетенций, особенности корпоративной культуры и исторические управленческие традиции [5].

В ряде эмпирических исследований выделяется, что HR-практики казахстанских фирм остаются в переходном состоянии: несмотря на динамичный экономический рост, управление человеческими ресурсами в большинстве компаний не достигло уровня развития западных мультинациональных корпораций и часто не удовлетворяет стратегическим потребностям организаций. Это отражает сложность прямого применения западных моделей без адаптации под специфический институциональный контекст [2].

Типичные проблемы адаптации связаны с низкой стратегической интеграцией HR-функций в систему управления, фрагментарным внедрением инновационных практик и ориентацией на формальные процессы вместо укрепления управленческих компетенций. Исследования зрелости HR-процессов в Казахстане указывают, что они чаще соответствуют базовому или операционному уровню, а не стратегическому, что ослабляет влияние менеджмента на долгосрочное развитие организаций [4].

Исходя из анализа, перспективы развития менеджмента в Казахстане связаны не с механическим копированием западных практик, а с их контекстно-ориентированной адаптацией. Важным направлением является формирование гибридных моделей управления, которые интегрируют проверенные западные элементы (например, стратегическое планирование, компетентностные подходы к HR) с учётом институциональных, культурных и экономических особенностей национального контекста [3], [1].

Ключевые рекомендации включают развитие управленческих компетенций, ориентированных на стратегическое мышление, усиление роли HR-функций как партнёров бизнеса и повышение уровня цифровой зрелости управленческих систем. Это позволит переводить формальные управленческие процедуры в практики, способные реально повышать эффективность и устойчивость организаций [4], [6].

В перспективе исследование адаптации управленческих моделей должно учитывать не только экономические индикаторы, но и процессы трансформации организационной культуры, что позволит глубже понять механизмы успешной адаптации западных практик и сформировать управленческие подходы, адекватные вызовам переходной экономики.

Литература

1. Yessimzhanova, S., Kalykova, B., & Iskakova, A. (2018). *Human resources management policies and practices in Kazakhstan*. Almaty: Kazakh University Press. [<https://dokumen.pub/human-resources-management-policies-and-practices-in-kazakhstan-monograph-9786010405196.html>]
2. Kalykova, B., Yesimzhanova, S., & Iskakova, A. (2016). Human resource management practices and organizational commitment in Kazakhstan. *International Journal of Organizational Analysis*, 24*(3), 512–528. [<https://ideas.repec.org/a/eme/ijoemp/ijoem-05-2016-0122.html>]
3. Narxoz University. (2020). *International experience in improving the efficiency of public administration*. [<https://caer.narxoz.kz/jour/article/view/110>]
4. Astana Civil Service Hub. (2019). *Studying the role and status of modern HR in Kazakhstan*. [https://www.astanacivilservicehub.org/uploads/research_pdf/research%20project/6_Eng.pdf]
5. Research Journal. (2014). *Features of national management in Kazakhstan*. [<https://research-journal.org/archive/8-27-2014-august/osobennosti-nacionalnogo-menedzhmenta-v-kazaxstane>]

Тауыполдиев Д., 2-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Мусабекова А.О.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КОМПАНИЯ МЕНЕДЖМЕНТІНІҢ ЖАҢА БАСЫМДЫҚТАРЫ

Мақалада инновациялық даму жағдайындағы компания менеджментінің жаңа басымдықтары мен басқару жүйесінің трансформациялық үрдістері қарастырылады. Қазіргі экономикалық ортада ұйымдардың тиімді қызмет етуі тек дәстүрлі басқару тәсілдеріне сүйеніп қана шектелмейді. Соңғы жылдары жаһандану, нарықтағы бәсекелестіктің артуы, технологиялық өзгерістердің қарқынды дамуы компания менеджментінің мазмұны мен құрылымына айтарлықтай өзгерістер енгізді. Ұйымдар нарықтық жағдайларға бейімделіп, тұрақты даму мен бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін жаңа басқару әдістерін қолдануға мәжбүр. Осы орайда стратегиялық менеджмент ұйымның ұзақ мерзімді мақсаттарын айқындауға, ресурстарды тиімді пайдалануға, сыртқы ортаның өзгерістерін талдауға және тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар заманауи компанияларда басқару жүйесінің икемділігі мен өзгерістерге бейімделу қабілеті олардың табыстылығын анықтайтын негізгі факторлардың біріне айналды. Сондықтан қазіргі ұйымдар стратегиялық жоспарлау мен басқарудың инновациялық тәсілдерін интеграциялап, олардың тиімділігін арттыруға ерекше назар аударуда [1].

Қазіргі кезеңде компаниялардың даму қарқыны олардың инновациялық әлеуетіне тікелей байланысты. Ұйымдар жаңа өнімдер мен қызмет түрлерін енгізу арқылы нарықтағы позициясын нығайтуға ұмтылады, бұл өз кезегінде олардың экономикалық тиімділігін арттырады. Инновациялық менеджмент компанияларды нарықтағы өзгерістерге жылдам бейімделуге, жаңа технологияларды қолдануға және өндірістік процестерді жетілдіруге ынталандырады. Мұндай жағдайда менеджменттің басты міндеті – ұйым қызметін тиімді ұйымдастырып, өзгерістерге икемді болуға жағдай жасау. Стратегиялық басқару ұйымның ұзақ мерзімді мақсаттарын нақты айқындап, ресурстарды тиімді пайдалану арқылы компанияның бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Сонымен қатар стратегиялық менеджмент ұйымның сыртқы ортасында орын алатын экономикалық және технологиялық өзгерістерді алдын ала болжап, оларға сәйкес шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл компанияларға тек нарықтағы бәсекеге төтеп беріп қана қоймай, сонымен бірге жаңа нарықтарға шығуға, өнім түрлерін кеңейтуге және корпоративтік әлеуетін арттыруға жағдай жасайды [2].

Инновациялық даму жағдайында ақпараттық технологиялардың компания қызметіне әсері ерекше маңызды болып отыр. Қазіргі ұйымдар басқару процестерін автоматтандыру арқылы өндірістік тиімділікті арттырып, шешім қабылдау жылдамдығын жоғарылатады. Ақпараттық жүйелер ұйым ішіндегі байланыс процестерін жеңілдетіп, ақпарат алмасу сапасын жақсартады, бұл өз кезегінде басқару шешімдерін қабылдау уақытын қысқартады. Цифрлық технологияларды қолдану ресурстарды тиімді пайдалануға, өндірістік шығындарды азайтуға, сонымен қатар өнім сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл компаниялардың нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға тікелей ықпал етеді [3]. Заманауи ұйымдар тек технологиялық жаңашылдықтарды енгізіп қана қоймай, инновациялық басқару тәсілдерін де кеңінен қолдануда. Мұндай басқару жүйелері ұйымдардың өзгерістерге тез бейімделуіне, нарық талаптарына сәйкес әрекет етуіне және қызмет тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрлық трансформация корпоративтік басқару процесінің ашықтығын арттырады және ұйым ішінде басқарудың әртүрлі деңгейлері арасындағы үйлестіруді жақсартады.

Компания менеджментіндегі маңызды бағыттардың бірі – адами капиталды тиімді басқару болып табылады. Қазіргі ұйымдардың табысты қызметі қызметкерлердің кәсіби дайындығы мен шығармашылық әлеуетіне тікелей байланысты. Заманауи менеджмент жүйесінде қызметкерлердің кәсіби дамуына жағдай жасау, олардың біліктілігін арттыру және мотивациялық бағдарламаларды жетілдіру негізгі басымдықтардың бірі болып табылады. Бұл ұйымның инновациялық әлеуетін арттыруға және еңбек өнімділігін жоғарылатуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар корпоративтік мәдениетті дамыту қызметкерлердің ұйым мақсаттарына деген жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді. Ұйым ішінде сенім мен ынтымақтастыққа негізделген басқару стилі қызметкерлердің белсенділігін арттырып, ұжымдық жұмыстың тиімділігін жоғарылатады.

Қазіргі компанияларда қызметкерлердің шығармашылық бастамаларын қолдау инновациялық дамудың маңызды факторы ретінде қарастырылады [4]. Бұл ұйым ішінде жаңа идеялардың пайда болуына және басқару процестерінің жетілдірілуіне ықпал етеді. Адами капиталды тиімді басқару стратегиясы компанияларға ұзақ мерзімді перспективада тұрақты табысқа жетуге және нарықтағы тұрақты позицияны сақтауға мүмкіндік береді.

Инновациялық менеджмент компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Бір жағынан инновациялар өнім сапасын жақсартып, тұтынушылар сұранысын қанағаттандыруға мүмкіндік береді, ал екінші жағынан ұйым құрылымын жетілдіруге ықпал етеді. Заманауи компанияларда басқарудың икемді модельдері кеңінен қолданылып, ұйымдардың өзгерістерге тез бейімделуіне жағдай жасайды. Сонымен қатар корпоративтік мәдениетті дамыту ұйым ішіндегі ынтымақтастықты күшейтіп, қызметкерлердің еңбек нәтижелерін жақсартуға ықпал етеді. Болашақта компания менеджментінің дамуы басқару процестерін цифрландырумен, тұрақты даму қағидаларын енгізумен және көшбасшылықтың жаңа модельдерін қалыптастырумен байланысты болады. Экологиялық жауапкершілік, әлеуметтік тұрақтылық және экономикалық тиімділік ұйымдардың ұзақ мерзімді даму стратегиясының негізгі құрамдас бөліктеріне айналууда. Компаниялардың нарықтағы жетістігі көбінесе олардың бәсекелік артықшылықтарын дұрыс қалыптастыруына байланысты [5]. Қазіргі менеджерлер тек басқарушы ғана емес, қызметкерлерді ынталандырып, ұйым ішінде қолайлы жұмыс ортасын қалыптастыратын көшбасшы болуы тиіс.

Жаһандану жағдайында компания менеджментінің дамуына халықаралық тәжірибе де үлкен әсер етеді. Халықаралық нарықтағы бәсекелестік ұйымдарды басқарудың жаңа әдістерін енгізуге мәжбүр етеді. Компаниялар халықаралық стандарттарға сәйкес жұмыс істеуге және басқару жүйесін жетілдіруге ұмтылады. Бұл ұйымдардың әлемдік нарықтағы позициясын нығайтып, олардың экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар халықаралық тәжірибені пайдалану басқару тиімділігін арттырып, ұйымдардың инновациялық даму деңгейін жоғарылатады. Қорытындылай келе, инновациялық даму жағдайында компания менеджменті елеулі өзгерістерге ұшырап отыр. Ұйымдардың табысты қызмет етуі стратегиялық басқару тиімділігіне, технологиялық жаңашылдықтарды енгізу деңгейіне және адами капиталды дамытуға байланысты. Сондықтан заманауи басқару тәсілдерін қолдану ұйымдардың болашақтағы табысты қызметінің негізгі шарты болып табылады.

Әдебиет

1. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI. <https://library.asue.am/open/2748.pdf>
2. Роббинс С., Коултер М. Менеджмент <https://www.williamspublishing.com/Books/5-8459-0231-2.html>
3. OECD Innovation Strategy. <https://doi.org/10.1787/9789264239814-en>
4. Harvard Business Review. Инновационный менеджмент (сборник статей Harvard Business Review). <https://monster-book.com/innovacionnyy-menedzhment-hbr>

5. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. <https://flibusta.su/book/51373-konkurentnoe-preimuschestvo-kak-dostich-vyisokogo-rezultata-i-obespech/read/>

Тохтарова Ш.Т., студент 1 курса (НАО «Карагандинский медицинский университет»)
 Научный руководитель – ассистент-профессор, магистр истории Мухатаева Г.А.

СТРУКТУРА И ДИНАМИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Актуальность исследования обусловлена тем, что система здравоохранения Республики Казахстан в 2024 году функционирует в условиях роста бюджетных расходов при сохраняющихся ограничениях по их доле в структуре валового внутреннего продукта. Согласно официальным материалам прогноза социально-экономического развития, номинальный ВВП страны на 2024 год составляет порядка 135 трлн тенге, что определяет объективные рамки государственных обязательств в социальной сфере. В этих условиях особое значение приобретает анализ не только объема финансирования здравоохранения, но и его структуры, источников формирования и направлений распределения.

Представляем анализ планов по расходам на 2024 г. от всех трех составляющих. Основные тренды бюджета на текущий год: Бюджет здравоохранения РК на 2024 год увеличен на 19% до порядка 3,8 трлн. тг.; Доля расходов на здравоохранение в 2024 году в пределах 2,8% от ВВП страны; Финансирование ГОБМП и обязательства государства по взносам в ОСМС объединены в Целевой взнос в ФСМС; Обязательные взносы населения должны обеспечить уже почти 1 трлн. тенге или порядка половины от суммы вклада бюджета на ГОБМП и взносы за льготные категории населения.

Бюджет здравоохранения РК на 2024 год составил порядка 3,77 трлн. тенге с учетом средств, поступающих в Фонд социального медицинского страхования (ФСМС - рис. 1). Это в пределах 2,8% от ВВП Казахстана. Согласно прогноза социально-экономического развития Республики Казахстан на 2024 - 2028 годы Министерства национальной экономики ВВП в 2024 году составит 135 трлн. тенге. Объем запланированных расходов на здравоохранение увеличен на 19% к утвержденному бюджету предыдущего года и из расчета на каждого жителя получается почти по 188 тыс. тенге.

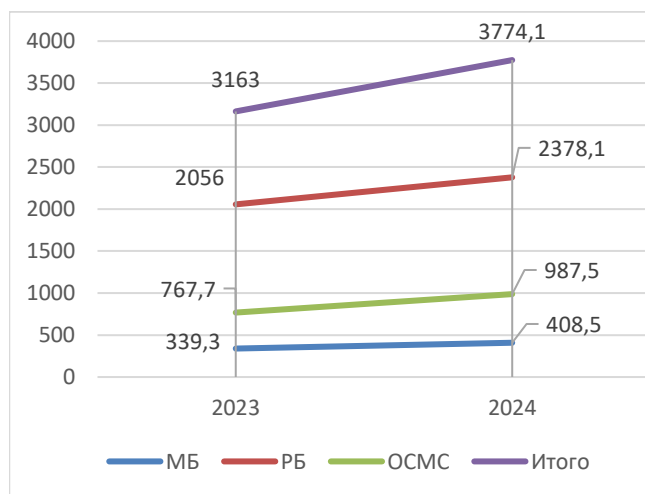

Рисунок 1 Бюджет здравоохранения РК на 2023-24 гг., млрд. тг

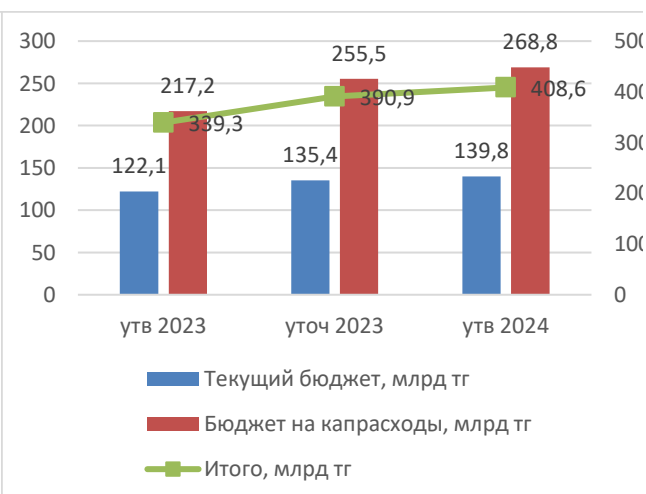

Рисунок 2 Местные бюджеты в 2023-24 гг. на здравоохранение

Республиканский бюджет. Из республиканского бюджета на здравоохранение выделены 2,4 трлн. тенге с приростом на 17,4%. В целом цели направления средств не

изменились, за исключением расходов на Целевой вклад в АОО "Назарбаев Университет", составляющие в предыдущем году 0,5 млрд. тенге и не предусмотренные в текущем году. Основные средства бюджета отрасли направляются на целевой взнос в ФСМС для предоставления ГОБМП, на которые приходится почти 90% бюджета или 2,17 трлн. тг с увеличением в сравнении с итоговым финансированием предыдущего года почти на 10%. В составе целевого взноса учтены обязательства государства по уплате взносов в ОСМС за льготные категории населения в сумме 541,3 млрд. тенге с увеличением на 35%. В большей степени увеличены расходы на Прикладные научные исследования в области здравоохранения и санитарно-эпидемиологического благополучия населения с плюсом 37,6% (до 4,2 млрд. тг), Услуги по лечению военнослужащих, сотрудников правоохранительных органов и членов их семей и оказанию медицинской помощи пострадавшим от чрезвычайных ситуаций возросли на 19,7% (до 3,7 млрд. тг), а на Охрану общественного здоровья увеличили на 14% (до 34,9 млрд. тг). По программе Обеспечение хранения специального медицинского резерва и развитие инфраструктуры здравоохранения заложены целевые трансферты местным бюджетам в сумме 48,2 млрд. тенге, в т.ч. 26,6 млрд. тенге на реализацию пилотного национального проекта «Модернизация сельского здравоохранения», инжиниринговые услуги и строительство Национального научного онкологического центра под администрированием Минздрава.

В 2024 году финансирование здравоохранения Казахстана выросло в абсолютных значениях, однако ключевая проблема заключается в том, что рост суммы сам по себе не гарантирует улучшения доступности и качества медицинской помощи. В государственных материалах по социально-экономическому прогнозу зафиксировано, что номинальный ВВП страны на 2024 год оценивается примерно в 135 трлн тенге.

Вторая важная проблемная зона — перераспределение финансовой нагрузки и повышение роли страхового канала. По вашей логике (и по бюджетной практике) значительная часть средств концентрируется в механизмах ГОБМП и ОСМС, где ключевым оператором выступает Фонд социального медицинского страхования. Официальные сообщения ФСМС показывают, что в 2024 году фонд направлял медицинским организациям выплаты на уровне триллионов тенге, что подчёркивает: именно через данный канал проходит основная масса денег.

Третья проблема связана с соотношением капитальных и текущих расходов на местах.

В местных бюджетах преобладают капитальные расходы (ориентация на строительство и обновление). Рассматриваемое направление связано задачами модернизации, но появляется риск «инфраструктуры без достаточного содержания»: новое здание не решает проблему само по себе, если не хватает персонала, лекарственного обеспечения, расходных материалов и средств на ежедневную работу. Государственная статистика подтверждает, что основная часть текущих расходов здравоохранения приходится на оплату труда: в 2024 году текущие расходы организаций здравоохранения составили 3703,8 млрд тенге, из них 1952,3 млрд тенге (52,7%) — затраты на рабочую силу. Значит, устойчивость системы прежде всего зависит от стабильного финансирования повседневной деятельности и кадрового ресурса, а уже затем — от капитальных проектов.

Четвёртая проблемная линия — финансовые риски медицинских организаций и вопрос долгов. Когда ответственность за закрытие обязательств и расчётов между уровнями бюджета недостаточно ясна, возникает опасность накопления кредиторской задолженности и ухудшения расчётов с поставщиками.

Бюджет 2024 года демонстрирует рост и стремление к упорядочиванию потоков, однако главные риски лежат в плоскости достаточности доли расходов в экономике, управления крупными страховыми потоками, баланса между стройкой и ежедневным обеспечением работы и финансовой устойчивости медицинских организаций. Для усиления эффекта бюджета в практическом смысле приоритетом связано с прозрачными правилами планирования и оплаты услуг в ОСМС/ГОБМП, защита текущих расходов (особенно

кадровых), а также понятные механизмы предотвращения и своевременного закрытия задолженностей.

Литература

1. Пресс-релиз о проекте Приказа Министра здравоохранения РК «Об утверждении бюджетных программ МЗ РК на 2024–2026 годы» (утверждение) <https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/586870?lang=ru>

2. Об утверждении бюджетных программ МЗ РК на 2024–2026 годы <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details/579420?lang=ru>

Тоқтыбаева М.Ж., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Казбеков Т.Б.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Қазіргі таңда әлемдік экономиканың қарқынды өзгеруі, цифрлық технологиялардың кеңінен қолданылуы және жаһандық бәсекелестіктің күшеюі корпоративтік басқару жүйесіне қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертуде. Компаниялардың тұрақты дамуы, инвестициялық тартымдылығы және қоғам алдындағы жауапкершілігі басқару сапасына тікелей байланысты. Осы тұрғыда Қазақстан Республикасында корпоративтік басқару жүйесінің инновациялық дамуы ұлттық экономиканың ұзақ мерзімді өсімін қамтамасыз етудің маңызды факторына айналып отыр.

Корпоративтік басқару – бұл компания қызметін ұйымдастыру, бақылау және реттеу тетіктерінің жиынтығы болып табылады. Ол акционерлердің құқықтары мен мүдделерін қорғауға, директорлар кеңесі мен атқарушы орган арасындағы өкілеттіктерді нақты бөлуге бағытталған. Тиімді корпоративтік басқару басқарушылық шешімдердің ашықтығын арттырып, қаржылық ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Қазақстанда корпоративтік басқару жүйесінің қалыптасуы тәуелсіздік алғаннан кейінгі экономикалық реформалармен тығыз байланысты. Нарықтық экономикаға көшу барысында акционерлік қоғамдар институты дамып, меншік қатынастары өзгерді. Осы кезеңде корпоративтік басқару негізінен заңнамалық реттеу арқылы жүзеге асырылып, басқару құрылымдарын қалыптастыруға баса назар аударылды.

Кейінгі жылдары Қазақстан Республикасында корпоративтік басқарудың сапасын арттыру мақсатында бірқатар жүйелі шаралар қабылданды. Корпоративтік басқару кодекстері енгізіліп, директорлар кеңесінің стратегиялық рөлі күшейтілді. Тәуелсіз директорлар институтының дамуы басқару шешімдерінің объективтілігін арттырып, корпоративтік бақылау деңгейін жоғарылатты.

Корпоративтік басқарудың инновациялық дамуы цифрлық технологияларды басқару үдерістеріне енгізумен тікелей байланысты. Электрондық құжат айналымы, цифрлық қаржылық есептілік, автоматтандырылған бақылау жүйелері компания қызметінің ашықтығын қамтамасыз етеді. Бұл басқару шешімдерін қабылдау уақытын қысқартып, басқарушылық тәуекелдерді азайтады.

Сонымен қатар деректерді талдау жүйелері мен цифрлық платформаларды қолдану стратегиялық жоспарлаудың сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Заманауи ақпараттық технологиялар басқару ресурстарын тиімді үйлестіруге және компания қызметінің нәтижелілігін жоғарылатуға жағдай жасайды.

Инновациялық корпоративтік басқару ішкі аудит пен тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіруді де көздейді. Цифрландырылған бақылау тетіктері қаржылық тәртіпті нығайтып, басқарудағы қателіктердің алдын алуға көмектеседі. Нәтижесінде компанияның қаржылық тұрақтылығы артып, инвесторлар тарапынан сенім күшейеді.

Қазіргі кезеңде корпоративтік басқарудың цифрлық және инновациялық негізде дамуы ESG қағидаттарымен тығыз байланысты. Экологиялық жауапкершілік, әлеуметтік тұрақтылық және басқарудың ашықтығы компаниялардың халықаралық беделін айқындайтын негізгі көрсеткіштерге айналып отыр. Қазақстандық компаниялар бұл бағытта халықаралық стандарттарға бейімделуге ұмтылуда.

Корпоративтік басқаруда адами капиталдың маңызы ерекше. Басқарушы кадрлардың кәсіби деңгейі, басқару мәдениеті мен этикалық қағидаттарды сақтау корпоративтік басқарудың тиімділігін арттырады. Осыған байланысты басқару персоналын даярлау және біліктілігін арттыру маңызды бағыттардың бірі болып табылады.

Болашақта Қазақстан Республикасында корпоративтік басқару жүйесін одан әрі дамыту цифрлық трансформацияны тереңдету, корпоративтік заңнаманы жетілдіру және басқару институттарының дербестігін арттыру арқылы жүзеге асырылатын болады. Бұл ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және инвестициялық ахуалды жақсартуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасындағы корпоративтік басқару жүйесінің цифрлық және инновациялық негізде дамуы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды шарты болып табылады. Заманауи басқару модельдері мен инновациялық технологияларды тиімді пайдалану компаниялардың тұрақты дамуын қамтамасыз етіп, ұлттық экономиканың жаһандық нарықтағы орнын нығайтады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Акционерлік қоғамдар туралы» заңы. – Астана, 2003 ж. (соңғы өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Қазақстан Республикасында корпоративтік басқаруды дамыту тұжырымдамасы. – Астана: ҚР Ұлттық экономика министрлігі, 2018 ж.
3. «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ. Корпоративтік басқару кодексі. – Астана, 2021 ж.
4. Есенова Қ.С. Корпоративтік басқару: теориясы мен тәжірибесі: оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2019 ж.

Толеуова Ж.Е., студентка 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – ст.преподаватель, магистр Кулов О.А.

УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ В СФЕРЕ ИТ-ПРОЕКТОВ

В условиях цифровой трансформации экономики управление рисками становится важнейшим элементом реализации ИТ-проектов. Разработка программного обеспечения, внедрение информационных систем и цифровых платформ сопровождаются высокой степенью неопределённости. ИТ-проекты характеризуются быстрым развитием технологий, изменчивостью требований заказчиков и высокой зависимостью от профессионализма команды. Согласно руководству A Guide to the Project Management Body of Knowledge, риск проекта — это неопределённое событие или условие, которое может оказать влияние на его цели. [1]. Цель данной работы — рассмотреть особенности управления рисками в ИТ-проектах, определить основные виды рисков и методы их минимизации.

Управление рисками в ИТ-проектах является ключевым условием достижения стратегических и операционных целей организации. Своевременная идентификация и систематизация проблемных зон позволяют минимизировать потери ресурсов и обеспечить устойчивость цифровых инициатив. (рисунок 1)

Рисунок 1. Схема основных рисков в ИТ-проектах

Системный анализ рисков формирует основу для принятия обоснованных управленческих решений на всех этапах жизненного цикла проекта. Комплексный подход к оценке организационных, финансовых, правовых и технологических угроз снижает вероятность срыва сроков и превышения бюджета.

ИТ-проекты обладают рядом специфических характеристик, усиливающих уровень неопределённости. Во-первых, это технологическая сложность и новизна решений. Использование новых инструментов и платформ увеличивает вероятность технических ошибок. Во-вторых, значительную роль играет человеческий фактор: недостаточная квалификация специалистов, ошибки коммуникации, текучесть кадров. В-третьих, требования заказчиков нередко изменяются в процессе разработки, что приводит к корректировке объёма работ и увеличению затрат [2].

Представленные статистические данные о распределении проектов коммерциализации РННТД по регионам и объёме продаж наукоёмкой продукции позволяют перейти от описания количественных показателей к анализу управленческих вызовов, сопровождающих реализацию данных инициатив. Концентрация значительной доли проектов в отдельных регионах, а также существенные объёмы финансовых ресурсов, вовлечённых в грантовое финансирование, объективно повышают уровень проектных, финансовых и организационных рисков.

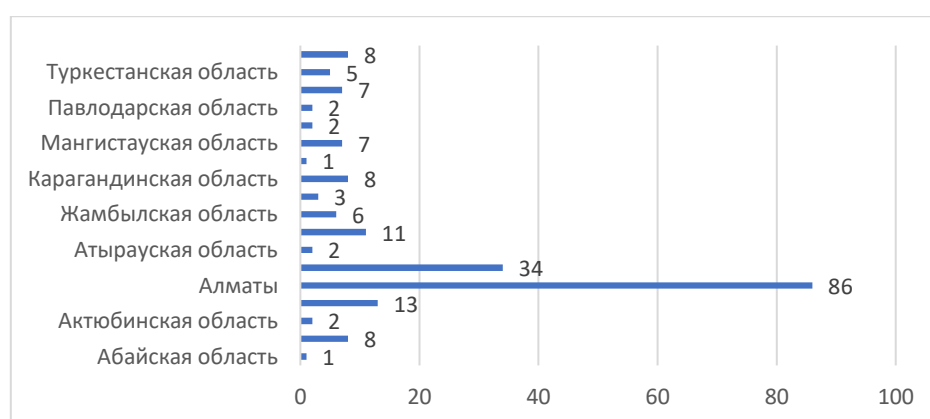

Рисунок 2. Количество проектов АО «Фонд науки» в Казахстане

Примечание - данные взяты из Фонда науки [5]

Объём продаж наукоёмкой продукции от проектов коммерциализации РННТД за 2024 год — 5 674 712 721 тенге. В рамках грантового финансирования коммерциализации результатов научной и (или) научно-технической деятельности реализуются 206 проектов коммерциализации РННТД, в том числе по итогам конкурса 2022 года 64 проекта, конкурса 2023 года 69 проектов, конкурса 2024 года 73 проекта.

По итогам конкурсов на грантовое финансирование наиболее перспективных проектов коммерциализации РННТД 2022, 2023 и 2024 годов реализуются 206 проектов, в том числе по итогам конкурса 2022 года – 64 проекта, конкурса 2023 года – 69 проектов, конкурса 2024 года – 73 проекта

В условиях активной цифровой трансформации экономики управление рисками в сфере IT-проектов приобретает стратегическое значение и становится неотъемлемым элементом эффективного проектного управления. Проведённый анализ показал, что специфика IT-проектов определяется высокой степенью неопределённости, технологической сложностью, изменчивостью требований и значительной зависимостью от человеческого фактора.

Статистические данные АО «Фонд науки» демонстрируют масштаб вовлечённых средств и количество реализуемых проектов, что усиливает значимость системного подхода к оценке и минимизации проектных, финансовых, организационных и правовых рисков. Объём продаж наукоёмкой продукции в размере 5 674 712 721 тенге и реализация 206 проектов коммерциализации свидетельствуют о высокой экономической значимости данных инициатив, а следовательно — о необходимости их профессионального сопровождения с позиции риск-менеджмента. В этих условиях особую роль играет внедрение стандартов управления рисками, регулярный мониторинг угроз, этапный контроль реализации и прозрачность принятия управленческих решений.

Литература

1. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide). — 7-е изд. — Newtown Square, PA: Project Management Institute, 2021.
2. ISO. ISO 31000:2018 Risk management — Guidelines. — Geneva: ISO, 2018.
3. КазСтандарт. СТ РК ISO 31000–2020. Менеджмент риска. Принципы и руководство. — Нур-Султан: КазСтандарт, 2020. — 24 с.
4. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан. Государственная программа «Цифровой Казахстан». — Нур-Султан, 2018.
5. АО «Фонд науки». (н.д.). Официальный сайт. Получено с <https://science-fund.kz/>

Турсынов Д.Н., магистрант 1 курса (Карагандинский университет Казпотребсоюза)
Научный руководитель - к.э.н., профессор Бугубаева Р.О.

СОЦИАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СИСТЕМЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВА И БИЗНЕСА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Современные социально-экономические процессы характеризуются усилением роли частного сектора в реализации государственных задач. В условиях модернизации государственного управления и развития рыночных институтов взаимодействие бизнеса и государства приобретает стратегическое значение.

Социальное управление в данном контексте представляет собой систему согласования интересов публичной власти, предпринимательского сообщества и населения, направленную на обеспечение устойчивого развития территории. Особую значимость приобретают механизмы взаимодействия на районном уровне, где осуществляется непосредственная реализация государственных программ и формируются условия для развития малого и среднего бизнеса [1, с.67].

Цель исследования - анализ современного состояния и механизмов социального управления во взаимодействии бизнеса и государства, а также выявление проблем и направлений совершенствования на районном уровне.

Социальное управление представляет собой целенаправленное воздействие субъекта управления на социальные процессы и отношения в обществе с целью их упорядочения,

координации и развития. В отличие от административного или технического управления, социальное управление ориентировано на регулирование поведения социальных групп, институтов и организаций.

В научной литературе социальное управление рассматривается как:

- система регулирования общественных отношений;
- механизм согласования интересов различных социальных субъектов;
- инструмент реализации публичной политики;
- форма институционального воздействия на социально-экономические процессы.

В контексте взаимодействия бизнеса и государства социальное управление направлено на формирование устойчивой системы партнёрства, обеспечивающей баланс публичных и частных интересов.

Согласно институциональной теории (Д. Норт, Т. Веблен), взаимодействие государства и бизнеса определяется системой формальных и неформальных институтов - норм, правил, традиций, правовых актов [2, с.39]. Государство формирует «правила игры» через: законодательство, налоговую систему механизмы лицензирования и контроля, систему государственных закупок, институт государственно-частного партнёрства.

Бизнес, в свою очередь, адаптируется к институциональной среде и влияет на её трансформацию через участие в общественных советах, экспертных площадках и профессиональных объединениях.

Таким образом, социальное управление выступает как институциональный механизм координации интересов.

Институциональная основа взаимодействия бизнеса и государства в Республике Казахстан формируется в рамках социально ориентированной рыночной экономики.

К ключевым нормативным актам относятся: Конституция Республики Казахстан, Предпринимательский кодекс Республики Казахстан [3], Закон РК «О государственно-частном партнёрстве» [4], Закон РК «О местном государственном управлении и самоуправлении», Бюджетный кодекс РК.

Данные акты определяют правовой статус субъектов предпринимательства, формы государственной поддержки, порядок реализации инвестиционных и социальных проектов, а также механизмы контроля и надзора.

На районном уровне взаимодействие обеспечивается через:

- акимат района;
- отделы экономики и предпринимательства;
- филиалы НПП «Атамекен»;
- институты развития (Фонд «Даму»);
- общественные советы;
- субъекты малого и среднего бизнеса.

Регулирование осуществляется посредством программ субсидирования, государственных закупок, грантовой поддержки, инструментов государственно-частного партнёрства (ГЧП), а также цифровых сервисов (портал госзакупок, eGov и др.) [5].

Социальное партнёрство выступает важнейшим элементом социального управления и обеспечивает баланс интересов государства, бизнеса и общества.

Основные формы взаимодействия

1. Государственно-частное партнёрство (ГЧП) - реализация инфраструктурных и социальных проектов.

2. Трёхсторонние соглашения (государство - работодатели - профсоюзы) - регулирование трудовых отношений.

3. Социальная ответственность бизнеса (CSR) - участие бизнеса в благоустройстве территорий, поддержке образовательных, культурных и спортивных инициатив.

4. Государственные закупки - вовлечение местных предпринимателей в обеспечение государственных нужд.

5. Программы занятости и поддержки МСБ - субсидирование рабочих мест, гранты, льготное кредитование.

Инструменты реализации

- консультативные советы и рабочие группы;
- цифровые платформы обратной связи;
- открытые бюджетные процедуры;
- предпринимательские форумы;
- публичные обсуждения проектов.

На районном уровне взаимодействие отличается оперативностью принятия решений и высокой степенью персонализированного диалога между представителями власти и бизнеса.

Несмотря на наличие развитой институциональной базы, сохраняется ряд следующих проблем: административные барьеры, ограниченность финансовых ресурсов местных бюджетов, недостаточная информированность субъектов МСБ о мерах поддержки, формальный характер отдельных соглашений о социальном партнёрстве, недостаточная вовлечённость малого бизнеса в проекты ГЧП.

Перспективные направления развития

1. Цифровизация административных процедур.
2. Повышение прозрачности бюджетного процесса.
3. Развитие механизмов оценки эффективности социального партнёрства.
4. Расширение доступа МСБ к государственным закупкам и ГЧП-проектам.
5. Усиление консультативной поддержки предпринимателей.

Реализация данных направлений позволит повысить устойчивость социально-экономического развития территорий и укрепить партнёрскую модель управления.

Современные концепции устойчивого развития предполагают баланс экономических, социальных и экологических интересов.

Во взаимодействии государства и бизнеса социальное управление обеспечивает: снижение социальной напряжённости, развитие занятости, повышение инвестиционной привлекательности региона, укрепление доверия между институтами, формирование социально ответственного предпринимательства.

Таким образом, социальное управление становится ключевым элементом публичного управления в условиях рыночной экономики.

Современная система взаимодействия государства и бизнеса в Республике Казахстан характеризуется институциональной устойчивостью и ориентацией на цифровую трансформацию. На районном уровне социальное управление приобретает практико-ориентированный характер и направлено на решение конкретных задач развития территории.

Эффективность взаимодействия определяется качеством нормативного регулирования, уровнем доверия между субъектами, прозрачностью процедур и активностью предпринимательского сообщества. Дальнейшее совершенствование партнёрской модели управления является необходимым условием устойчивого социально-экономического развития.

Литература

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. – Москва: Омега-Л, 2020. – 584 с.
2. Осипов Ю.М. Социальное управление: учебник. – Москва: Инфра-М, 2020. – 312 с.
3. Кодекс Республики Казахстан «Предпринимательский кодекс Республики Казахстан» от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК.// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>
4. Закон Республики Казахстан «О государственно-частном партнёрстве» от 31 октября 2015 года № 379-V ЗРК.от 31.10.2015 г.// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000379>
5. Указ Президента Республики Казахстан «Об утверждении Концепции развития государственного управления в Республике Казахстан до 2030 года» от 26 февраля 2021 года № 522.// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522/history>

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В современных условиях транспортный сектор Республики Казахстан является одним из ключевых элементов национальной экономики. Актуальность выбранной темы обусловлена не только её значимостью для социально-экономического развития страны, но и практической деятельностью автора в сфере транспортных услуг, что позволяет рассматривать исследуемую проблему с позиции реального опыта функционирования отрасли.

Транспортная отрасль обеспечивает мобильность населения, развитие внешнеэкономических связей и рост логистической эффективности. По данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, в 2025 году общий объём перевозок демонстрирует устойчивую положительную динамику. Так, в январе–декабре 2025 года грузооборот увеличился на 13,6 %, а пассажирооборот — на 7,4 % по сравнению с предыдущим годом. Общий объём грузоперевозок за январь–август 2025 года составил 753 млн тонн (+9,8 %), а пассажирские перевозки достигли 1,24 млрд человек (+11,2 %).

Особое значение имеет развитие железнодорожного транспорта (Рисунок 1). В 2025 году железнодорожным транспортом было перевезено 466,7 млн тонн грузов, что на 6,8 % больше по сравнению с 2024 годом, при этом грузооборот составил 361,3 млрд т-км (+10,2 %). Рост транзитных перевозок также подтверждает стратегическую роль Казахстана в международных логистических цепочках: объём транзитных грузов достиг 29,4 млн тонн с увеличением примерно на 5 %.

Рисунок 1. Значение железнодорожного транспорта

Доходы предприятий от пассажирских перевозок в 2024 году превысили 1,2 трлн тенге, при этом пассажирооборот увеличился на 13,8 %. В целом объём услуг транспортного сектора в реальном выражении в 2025 году вырос на 20,4 %, что превышает средние темпы роста экономики.

Маркетинговые исследования рынка транспортных услуг позволяют выявить основные факторы, влияющие на спрос и предложение, оценить уровень конкурентной среды и определить перспективы развития отрасли. Среди ключевых факторов можно выделить качество сервиса, степень цифровизации, стоимость услуг и географическую доступность перевозок. Статистический рост показателей подтверждает наличие устойчивого спроса, однако усиливающаяся конкуренция требует более активного применения маркетинговых инструментов.

Одной из актуальных проблем остаётся недостаточное использование цифровых маркетинговых инструментов для привлечения клиентов и оптимизации операционных

процессов. Это снижает эффективность коммуникации между поставщиками услуг и конечными пользователями. Кроме того, существенное влияние на рынок оказывают изменение цен на топливо, валютные колебания и общая экономическая нестабильность в глобальном контексте.

Результаты маркетинговых исследований свидетельствуют о следующих тенденциях: рост популярности онлайн-сервисов бронирования и оплаты, увеличение спроса на мультимодальные перевозки, повышение требований к качеству обслуживания и персонализации услуг. Активный рост грузооборота и пассажиропотока подтверждает необходимость дальнейшей цифровизации, внедрения CRM-систем, онлайн-платформ и аналитических инструментов для повышения конкурентоспособности компаний.

Перспективы развития рынка транспортных услуг в Казахстане связаны с внедрением инновационных технологий, развитием транспортной инфраструктуры, усилением государственного регулирования и стимулированием частных инвестиций. Акцент на цифровизацию, развитие транзитного потенциала и улучшение клиентского опыта способствует формированию устойчивых конкурентных преимуществ и укреплению позиций отечественных компаний на внутреннем и внешнем рынках.

Таким образом, маркетинговые исследования являются важным инструментом анализа текущего состояния рынка транспортных услуг Республики Казахстан. Представленные статистические данные подтверждают устойчивую динамику роста отрасли и необходимость совершенствования маркетинговых стратегий в условиях усиливающейся конкуренции и цифровой трансформации экономики.

Литература

1. Агентство по статистике Республики Казахстан — транспорт: отчет 2024.
2. Национальная программа развития транспорта Республики Казахстан 2025.

Хасенова М.М., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Ержанова С.К.

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖӘНЕ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗГЕРУІ

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының экономикалық дамуы цифрлық технологиялардың кеңінен енгізілуімен тығыз байланысты. Әлемдік экономикада жүріп жатқан төртінші өнеркәсіптік революция үдерістері ұлттық басқару жүйелерін, корпоративтік құрылымдарды және менеджмент теориясының мазмұнын қайта қарастыру қажеттілігін туындатуда. Цифрлық трансформация – бұл тек технологиялық жаңарту емес, ол басқару парадигмасының өзгеруі, стратегиялық ойлау жүйесінің жаңғыруы және ұйымдық мәдениеттің цифрлық ортаға бейімделуі болып табылады [1].

Цифрлық трансформация жағдайында басқару жүйесінің басты ерекшелігі – деректерге негізделген шешім қабылдау механизмі. Үлкен деректерді талдау (*big data analytics*), жасанды интеллект жүйелері және автоматтандырылған басқару платформалары стратегиялық жоспарлаудың сапасын арттырады. Бұл менеджмент ғылымында интуитивтік басқарудан аналитикалық басқаруға көшу үрдісін қалыптастырады. Зерттеулерге сәйкес, цифрлық технологияларды кешенді енгізген ұйымдардың өнімділігі орта есеппен 20–30%-ға артады [2]. Демек, цифрлық трансформация экономикалық тиімділік пен бәсекеге қабілеттілікті арттырудың негізгі құралына айналып отыр.

Қазақстан Республикасында цифрлық даму мемлекеттік деңгейде стратегиялық басымдық ретінде белгіленген. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында мемлекеттік басқару, өнеркәсіп, қаржы секторы және білім беру жүйесі цифрландыру бағытында жүйелі өзгерістерге ұшырады [3]. Бұл үрдіс басқару жүйесінің орталықтандырылған моделінен икемді, желілік және платформалық модельге көшуіне ықпал етуде. Яғни, басқару

құрылымында көлденең байланыстар күшейіп, ақпарат алмасу жылдамдығы артып, шешім қабылдау уақыты қысқаруда.

Менеджмент ілімінің қазіргі жағдайдағы басым бағыттарының бірі – цифрлық көшбасшылық феноменін зерттеу. Цифрлық трансформация табысты болуы үшін ұйым басшылары технологиялық сауаттылыққа ғана емес, сонымен қатар өзгерістерді басқару қабілетіне ие болуы қажет. Ғалымдардың пікірінше, заманауи менеджер «цифрлық архитектор» рөлін атқарып, ұйымның цифрлық стратегиясын қалыптастырып, кадрлық әлеуетті жаңа талаптарға бейімдеуі тиіс [4]. Бұл басқару теориясында трансформациялық көшбасшылық тұжырымдамасының жаңа мазмұнда дамуына негіз болып отыр.

Сонымен қатар цифрлық трансформация басқарудың функционалдық салаларына да ықпал етеді. Қаржылық менеджментте блокчейн және финтех шешімдері енгізілуде, адами ресурстарды басқаруда HR-аналитика қолданылады, ал өндірістік секторда «ақылды өндіріс» (*smart manufacturing*) элементтері кең таралуда. Бұл басқару процестерінің ашықтығын арттырып, операциялық шығындарды азайтады және ресурстарды оңтайлы бөлуге мүмкіндік береді [5].

Алайда цифрландыру үдерісі белгілі бір тәуекелдерді де қамтиды. Киберқауіпсіздік мәселелері, деректердің құпиялылығы, кадрлардың цифрлық құзыреттілігінің жеткіліксіздігі басқару жүйесінің тұрақтылығына кері әсер етуі мүмкін. Осыған байланысты менеджмент ғылымында тәуекелдерді басқарудың цифрлық модельдері мен адаптивті стратегиялар кеңінен зерттелуде [6]. Болашақта басқару жүйесі технологиялық икемділікке, инновациялық мәдениетке және үздіксіз оқыту қағидатына негізделуі тиіс.

Қорытындылай келе, цифрлық трансформация Қазақстан Республикасының экономикалық дамуының стратегиялық факторы болып табылады. Ол басқару жүйесінің құрылымдық, функционалдық және мазмұндық өзгеруіне әкеліп, менеджмент ілімінің жаңа бағыттарын қалыптастыруда. Қазіргі және болашақ менеджменттің басым үрдістері деректерге негізделген басқару, цифрлық көшбасшылық және инновациялық экожүйені дамыту қағидаттарына сүйенеді. Цифрлық технологияларды тиімді енгізу ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі шарты болып қала береді.

Цифрлық трансформация жағдайында ұйымдардың бәсекелік артықшылығы инновациялық экожүйелерді қалыптастырумен тығыз байланысты. Қазіргі менеджмент теориясында экожүйелік тәсіл ұйымды оқшау құрылым ретінде емес, серіктестер, стартаптар, ғылыми орталықтар және мемлекеттік институттармен өзара әрекеттесетін ашық жүйе ретінде қарастырады. Мұндай модель цифрлық платформалар арқылы жүзеге асырылады және құндылықты бірлесіп жасау қағидатына негізделеді. Экожүйелік басқару тәсілі ұйымдардың нарықтағы бейімделгіштігін арттырып, инновациялық өнімдерді жылдам енгізуге мүмкіндік береді [7].

Сонымен қатар цифрлық трансформация еңбек нарығы мен кадрлық саясатқа да елеулі ықпал етуде. Жаңа буын менеджерлері үшін цифрлық құзыреттілік, деректерді талдау қабілеті және кросс-функционалдық ойлау негізгі талаптарға айналууда. Бүгінгі таңда басқару жүйесінде «life-long learning» тұжырымдамасы маңызды орын алады, яғни қызметкерлердің үздіксіз білім алу процесі ұйымның тұрақты дамуының шарты ретінде қарастырылады. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық дағдыларды жүйелі дамыту ұйым өнімділігінің ұзақ мерзімді өсуіне тікелей әсер етеді [8].

Қазақстан экономикасының құрылымдық жаңғыруы аясында цифрлық трансформация мемлекеттік басқару жүйесіне де жаңа талаптар қояды. Электрондық үкімет, цифрлық қызмет көрсету, деректерге негізделген мемлекеттік шешімдер қабылдау тетіктері басқарудың тиімділігін арттыруға бағытталған. Бұл үрдіс басқарудың ашықтығын күшейтіп, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетуге ықпал етеді. Мемлекеттік сектордағы цифрландыру экономикалық өсудің институционалдық негізін нығайтып, инвестициялық тартымдылықты арттырудың маңызды құралына айналууда [9].

Болашақ менеджмент дамуының басым бағыттарының бірі – адаптивті және гибриді басқару модельдерін қалыптастыру. Цифрлық ортадағы тұрақсыздық, жаһандық дағдарыстар

және технологиялық өзгерістер ұйымдардың тез бейімделуін талап етеді. Осыған байланысты менеджмент теориясында икемді әдіснамалар (*agile management*), жобалық басқару және сценарийлік жоспарлау кеңінен қолданылуда. Адаптивті басқару ұйымдарға белгісіздік жағдайында тиімді әрекет етуге, тәуекелдерді төмендетуге және стратегиялық тұрақтылықты сақтауға мүмкіндік береді [10].

Әдебиет

1. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – New York: Crown Business, 2017.
2. Westerman G., Bonnet D., McAfee A. Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation. – Boston: Harvard Business Review Press, 2014.
3. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2018.
4. Kane G.C., Palmer D., Phillips A.N., Kiron D., Buckley N. Strategy, Not Technology, Drives Digital Transformation // MIT Sloan Management Review. – 2015.
5. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
6. Vial G. Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda // The Journal of Strategic Information Systems. – 2019. – Vol. 28(2).
7. Adner R. Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy // Journal of Management. – 2017.
8. World Economic Forum. The Future of Jobs Report. – Geneva, 2020.
9. OECD. Digital Government Review of Kazakhstan. – Paris, 2020.
10. Rigby D.K., Sutherland J., Takeuchi H. Embracing Agile // Harvard Business Review. – 2016.

Шакаманов И.Р., студент 4 курса (Карагандинский университет Казпотребсоюза)
Научный руководитель - PhD, доцент Спанова Б.К.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ

В условиях реализации стратегических документов Республики Казахстан, включая Стратегию «Казахстан-2050», Концепцию развития государственного управления [1] и программы цифровой трансформации, особое значение приобретает внедрение современных информационных технологий в систему государственной службы.

Развитие цифрового государства в Казахстане связано с функционированием портала электронного правительства eGov.kz, цифровых сервисов государственных органов, платформы «Открытое правительство» и внедрением элементов проактивного государства. На современном этапе ключевым направлением модернизации становится использование технологий искусственного интеллекта (ИИ).

Искусственный интеллект представляет собой совокупность методов, технологий и алгоритмов, направленных на создание интеллектуальных систем, способных выполнять задачи, традиционно требующие человеческого интеллекта. К таким задачам относятся анализ информации, обучение, распознавание образов, принятие решений, прогнозирование и адаптация к изменяющимся условиям.

Развитие ИИ можно условно разделить на несколько этапов:

1. Классический (символический) ИИ. Основан на логических правилах и формальных моделях. Использовались экспертные системы и алгоритмы, основанные на заранее заданных правилах.
2. Этап машинного обучения. Переход от программирования правил к обучению на данных. Система самостоятельно выявляет закономерности и строит модели.

3. Глубокое обучение и нейронные сети. Использование многослойных искусственных нейронных сетей для обработки больших массивов данных.

4. Современный этап (Big Data + ИИ). Интеграция ИИ с облачными технологиями, интернетом вещей, аналитикой больших данных и цифровыми платформами [2].

Таким образом, искусственный интеллект из категории технологической инновации постепенно превращается в стратегический инструмент институциональных преобразований в системе государственного управления. Его возможности по обработке больших массивов данных, автоматизации процессов и поддержке управленческих решений создают предпосылки для повышения эффективности и прозрачности деятельности государственных органов. В этой связи особую актуальность приобретает анализ специфики внедрения ИИ именно в государственной службе Республики Казахстан и его влияния на модернизацию административных механизмов.

Модернизация государственной службы в Республике Казахстан предполагает: повышение профессионализма государственных служащих, внедрение принципов меритократии, цифровизацию административных процедур, усиление ориентации на потребности граждан и бизнеса, повышение прозрачности и подотчетности.

В рамках концепции «Слышащего государства» усиливается роль обратной связи с населением, а цифровые технологии становятся инструментом повышения доверия к органам власти.

Искусственный интеллект в данной системе выступает как инструмент:

- анализа больших массивов данных;
- оптимизации управленческих процессов;
- прогнозирования социально-экономических показателей;
- автоматизации рутинных процедур [3].

Казахстан занимает лидирующие позиции в регионе по развитию электронного правительства. Использование ИИ позволяет: автоматизировать обработку заявок граждан, внедрять интеллектуальные чат-боты, развивать персонализированные государственные услуги, переходить к проактивному формату обслуживания.

ИИ используется для: анализа бюджетных расходов, мониторинга государственных программ, прогнозирования демографических и экономических тенденций, выявления коррупционных рисков. Применение аналитических алгоритмов повышает обоснованность стратегических решений на национальном и региональном уровнях.

Технологии ИИ могут применяться в: оценке эффективности деятельности государственных служащих, формировании кадрового резерва, анализе компетенций, планировании профессионального развития. Это способствует повышению качества кадровой политики и укреплению принципов меритократии.

Алгоритмы ИИ позволяют выявлять аномалии в государственных закупках, анализировать риски неэффективного расходования средств и повышать прозрачность бюджетных процедур.

Использование ИИ в государственной службе Республики Казахстан способствует: сокращению сроков предоставления услуг, снижению административных барьеров, уменьшению коррупционных рисков повышению прозрачности решений укреплению доверия граждан к государственным институтам.

ИИ формирует переход от реактивной модели управления к предиктивной, основанной на анализе больших данных.

Несмотря на значительный потенциал, интеграция ИИ сопровождается рядом вызовов:

1. Недостаточная нормативно-правовая регламентация применения ИИ.
2. Риски утечки персональных данных.
3. Алгоритмическая предвзятость и ошибки систем.
4. Недостаточный уровень цифровых компетенций государственных служащих.
5. Киберугрозы и вопросы цифрового суверенитета.

В условиях формирования цифрового государства особое значение приобретает баланс между технологической эффективностью и защитой прав граждан.

Для успешной модернизации государственной службы на основе ИИ в Республике Казахстан необходимо:

- совершенствование законодательства в сфере ИИ и защиты данных;
- разработка национальных стандартов этики ИИ;
- повышение цифровой грамотности государственных служащих;
- развитие отечественных ИТ-решений;
- создание механизмов общественного контроля за использованием ИИ.

Комплексная интеграция искусственного интеллекта должна основываться на принципах законности, прозрачности, подотчетности и социальной ответственности.

Искусственный интеллект является важнейшим фактором модернизации государственной службы Республики Казахстан. Его внедрение способствует повышению эффективности публичного управления, оптимизации административных процедур и формированию цифрового государства.

Вместе с тем успешная реализация данного процесса требует системного подхода, включающего нормативное регулирование, развитие кадрового потенциала и обеспечение информационной безопасности. Модернизация государственной службы Казахстана в условиях цифровой трансформации невозможна без активного и ответственного внедрения технологий искусственного интеллекта [4, с. 50].

Также следует отметить, что внедрение искусственного интеллекта в систему государственной службы Республики Казахстан тесно связано с формированием цифровой экосистемы государственного управления. Создание интегрированных информационных платформ позволяет обеспечить межведомственное взаимодействие и повысить согласованность управленческих решений. ИИ способствует переходу к управлению на основе данных, что усиливает аналитическую обоснованность государственной политики.

Особую значимость приобретает развитие отечественных цифровых решений, обеспечивающих технологическую независимость и укрепление цифрового суверенитета страны. Важным направлением становится подготовка государственных служащих нового поколения, обладающих не только управленческими, но и цифровыми компетенциями. Формирование культуры работы с данными и алгоритмами должно стать частью системы профессионального обучения и повышения квалификации. Не менее актуальным является обеспечение прозрачности алгоритмов и механизмов принятия решений на основе ИИ, что способствует укреплению доверия граждан к цифровым инициативам государства. В условиях роста объемов данных особое внимание должно уделяться вопросам кибербезопасности и защите критической информационной инфраструктуры.

Таким образом, искусственный интеллект выступает не только технологическим инструментом, но и институциональным фактором трансформации государственной службы. Его системная интеграция позволяет повысить конкурентоспособность национальной модели государственного управления и обеспечить устойчивое развитие Республики Казахстан в условиях глобальной цифровой экономики.

Литература

1. Указ Президента Республики Казахстан «Об утверждении Концепции развития государственного управления в Республике Казахстан до 2030 года» от 26 февраля 2021 года № 522. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000522/history>
2. Об утверждении Государственной программы "Цифровой Казахстан" Утративший силу Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. Утратило силу постановлением Правительства Республики Казахстан от 17 мая 2022 года № 311. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>
3. Закон Республики Казахстан «Об информатизации» от 24 ноября 2015 г. № 418-V ЗРК. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000418>

Шацкова Ю.С., Янке А.Д., студенты 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель: PhD, ассоциированный профессор Шугаипова Ж.Г

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В условиях глобализации, усиления конкуренции и ускоренного технологического развития цифровая трансформация становится ключевым фактором модернизации системы менеджмента. Современные организации функционируют в среде высокой неопределенности, что требует оперативного принятия решений и использования цифровых инструментов анализа данных [1].

Цифровая трансформация представляет собой комплексный процесс внедрения информационных технологий в стратегические и операционные процессы управления. Речь идет не только о техническом обновлении, но и о пересмотре бизнес-моделей, организационной структуры и корпоративной культуры [2].

Одним из важнейших направлений цифровизации является использование технологий Big Data и искусственного интеллекта. Аналитические системы позволяют прогнозировать рыночные изменения, оценивать поведение потребителей и минимизировать управленческие риски [3].

В условиях цифровой экономики возрастает роль стратегического менеджмента. Руководители должны формировать долгосрочную цифровую стратегию, включающую развитие IT-инфраструктуры, обучение персонала и обеспечение кибербезопасности. Эффективность цифровых преобразований зависит от согласованности действий всех подразделений организации [4].

Цифровая трансформация способствует переходу к гибким организационным структурам, основанным на проектном управлении и межфункциональном взаимодействии. Это повышает адаптивность компаний и их способность быстро реагировать на изменения внешней среды.

Особое значение приобретает развитие человеческого капитала. Формирование цифровых компетенций, развитие навыков работы с данными и способность к инновационному мышлению становятся приоритетными задачами современного менеджмента [5].

$$E = (R\_d - C\_d) / I\_t$$

E – эффективность цифровой трансформации;

R_d – результат, полученный от внедрения цифровых решений;

C_d – совокупные издержки цифровизации;

I_t – инвестиции в технологическое развитие.

Представленная формула отражает соотношение экономического эффекта и вложенных инвестиций. Рост показателя эффективности свидетельствует о рациональном использовании ресурсов и успешной реализации цифровой стратегии.

В современных условиях цифровая трансформация охватывает такие направления, как автоматизация бизнес-процессов, внедрение ERP- и CRM-систем, развитие электронного документооборота и использование облачных технологий. Это позволяет снизить транзакционные издержки и повысить прозрачность управления.

Перспективы развития менеджмента связаны с формированием цифровых экосистем, интеграцией технологий искусственного интеллекта в стратегическое планирование и развитием платформенных бизнес-моделей. Организации, успешно реализующие цифровую стратегию, получают устойчивые конкурентные преимущества.

Таблица 1

Ключевые направления и эффекты цифровой трансформации управления

Направление	Эффект
Автоматизация процессов	Снижение издержек и ускорение операций
Big Data и аналитика	Повышение точности управленческих решений
Искусственный интеллект	Прогнозирование рисков и оптимизация стратегии
Облачные технологии	Гибкость и масштабируемость бизнеса

Дополнительно следует отметить, что цифровая трансформация оказывает влияние на систему стратегического анализа и контроля. Использование цифровых панелей мониторинга и инструментов бизнес-аналитики позволяет руководству получать информацию в режиме реального времени, что существенно повышает оперативность управленческих решений. В отличие от традиционных методов планирования, основанных на ретроспективных данных, цифровые технологии обеспечивают прогнозирование на основе больших массивов информации [3].

Трансформация системы управления затрагивает и институциональный уровень. Организации переходят от жестких иерархических структур к гибким сетевым моделям, что соответствует концепциям стратегического управления, разработанным в трудах И. Ансоффа. В условиях цифровой экономики возрастает значение стратегической адаптивности и способности к быстрому обновлению бизнес-процессов [4].

Важным аспектом является формирование цифровой корпоративной культуры, ориентированной на инновации, открытость изменениям и развитие знаний. Согласно концепции П. Друкера, эффективность менеджмента во многом определяется качеством управленческих решений и способностью руководства адаптироваться к изменениям внешней среды. В условиях цифровизации это предполагает постоянное обновление компетенций персонала и внедрение механизмов непрерывного обучения [2].

Экономический эффект цифровизации проявляется не только в снижении издержек, но и в создании новых источников дохода, развитии цифровых сервисов и формировании устойчивых конкурентных преимуществ. В соответствии с концепцией информационного общества М. Кастельса, информация и знания становятся основным ресурсом экономического развития. Это усиливает роль цифровых технологий как стратегического инструмента управления [1].

Таким образом, цифровая трансформация является стратегическим приоритетом развития менеджмента в современных условиях. Ее реализация требует комплексного подхода, интеграции технологий, развития человеческого капитала и совершенствования системы стратегического управления. В перспективе цифровой менеджмент станет основой устойчивого и инновационного развития организаций, обеспечивая их конкурентоспособность в глобальной цифровой экономике.

Литература

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2019.
2. Друкер П.Ф. Практика менеджмента. – М.: Вильямс, 2020.
3. Каплан Р., Нортон Д. Стратегически ориентированная организация. – М.: Олимп-Бизнес, 2019.
4. Ансофф И. Стратегическое управление. – М.: Экономика, 2018.
5. Mintzberg H. Managing. – San Francisco: Berrett-Koehler, 2017.

УПРАВЛЕНИЕ КОНФЛИКТАМИ В ОРГАНИЗАЦИИ

Конфликты в коллективе неизбежны. В процессе работы иногда появляются противоречия, трения, несогласия между сотрудниками – это нормально. Если не давать этим конфликтам разрастаться, то от такого (казалось бы) негативного процесса можно извлечь пользу. Например, найти более эффективные алгоритмы работы, решить внутренние проблемы, закрыть потребности участников и дать команде новый импульс.

Управление конфликтами в организации – это процесс урегулирования споров, устранения разногласий между людьми с противоположными точками зрения. Конечная цель состоит в том, чтобы сотрудники достигли согласия и вышли из ситуации с чувством удовлетворенности. А в более глобальном смысле руководителю нужно стремиться к тому, чтобы создать здоровую атмосферу в коллективе. Поэтому к понятию «управление конфликтами» также относят прогнозирование, регулирование и стимулирование.

Отечественные исследователи определяют конфликт в организации как открытую форму существования противоречий интересов, возникающих в процессе взаимодействия людей при решении вопросов производственного и личного порядка.

Итак, конфликты в организации представляют собой столкновение интересов, целей, взглядов членов организации, которое выражается в противоборстве сторон. Конфликт в организации, как правило, возникает при условии обострения накопленных противоречий или по причине использования людьми конфликтогенов – тех слов или действий, которые воспринимаются другой стороной как угрожающие или обесценивающие. По сути своей конфликтоген – провокативный фактор, которой потенциально может привести к конфликту. В том случае, если конфликт все же случился в результате применения субъектами взаимодействия различных конфликтогенов, речь идет о случайном конфликте.

Среди причин, способствующих возникновению конфликтов в организации можно выделить множество факторов экономического, управленческого, организационного, профессионального, социально-психологического и даже материально-технического характера.

Отечественные исследователи в качестве основных причин возникновения конфликтов в организации обозначают такие, как:

- низкий уровень заработной платы и переработки;
- чрезвычайно высокая либо недостаточная загруженность;
- несоблюдение принципа единоначалия;
- противостояние сотрудников за ограниченные ресурсы (финансирование, оборудование др.);
- претендование на лучшие вакансии;
- противоречия интересов (мнений) группы с интересами отдельной личности;
- различие уровня благосостояния отдельных групп управления организацией;
- «соревнование» между группами/подразделениями и др. [1].

Конфликты в организации, которые не были выявлены на этапе зарождения и своевременно разрешены, могут привести к множеству неблагоприятных последствий. Среди них:

- ухудшение микроклимата в коллективе и преобладание негативных социальных настроений;
- усиление стресса на индивидуальном уровне и социально-психологического напряжения в группе;
- уменьшение деловых контактов и ограничение неформального взаимодействия между участниками конфликта;
- снижение производительности в работе коллектива;

сложности в реализации управленческих решений;

дестабилизация и дезорганизация коллектива или компании в целом и др.

Зарубежные коллеги подчеркивают, что неуправляемые или плохо управляемые конфликты приводят к подрыву доверия и потере производительности. Для малого бизнеса, где успех часто зависит от сплоченности нескольких человек, потеря доверия и производительности может сигнализировать о смерти бизнеса.

Минимизировать деструктивные последствия конфликтов в организации и способствовать превалированию конструктивных возможно и необходимо. На достижение этой цели направлен процесс управления конфликтами.

Управление конфликтами в организации представляет собой сложный комплексный процесс целенаправленного воздействия субъекта управления на динамику конфликта, а значит на его зарождение, возникновение, развитие и завершение.

Процесс управления конфликтами в организации характеризуется системностью и включает в себя несколько стадий: прогнозирование, профилактику, регулирование и разрешение конфликта.

На стадии собственно конфликта, когда инцидент уже произошел и оппоненты конфликта вышли в открытое противоборство, важно предпринимать меры по регулированию и разрешению конфликта. А именно: не допускать его эскалации, локализовать конфликт, использовать педагогические и административные меры по его нейтрализации.

Когда конфликт завершается и его динамика выходит на послеконфликтную стадию, производится оценка последствий конфликта, подводятся итоги и планируются мероприятия по профилактике подобных конфликтов в организации.

Это обобщенная схема управления конфликтом в организации, специфика которой определяется видом конфликта, его содержанием и характеристикой, условиями возникновения, исходными причинами конфликта и многими другими факторами. В связи с этим, разработать универсальный алгоритм действий руководителя или другого субъекта управления конфликтом в организации невозможно. Однако отечественные исследователи представили обобщенный взгляд на основные действия субъекта управления конфликтом, которые необходимо произвести. К ним относятся:

изучение причин возникновения конфликта (анализ результатов деятельности, наблюдение, беседа, изучение документов);

ограничение числа участников (работа с лидерами в микрогруппах, перераспределение функциональных обязанностей);

дополнительный анализ конфликта с помощью экспертов, переговорного процесса;

принятие решения (административные, педагогические методы) [2].

Итак, чтобы способствовать устойчивому росту организации и повышать ее конкурентоспособность на рынке, необходимо оперативно выявлять конфликтные ситуации в коллективах, нивелировать возникающие противоречия и реализовывать грамотную стратегию действий, направленных на управление конфликтом в организации. Способность руководящих лиц на всех уровнях управления организацией диагностировать конфликт и осознанно управлять конфликтом, направляя ход его движения и развития в нужном ключе, гарантирует преобладание конструктивных, созидательных последствий над деструктивными.

Литература

1. Новикова Г.В. Конфликты в организации. – Режим доступа: https://lk.msu.ru/uploads/attachments/attachment_1866_1584531384.pdf (дата обращения: 23.08.2024).

2. <http://edrf.ru/article/06-08-24>

ЕСЕП, АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ УЧЕТА, ОЦЕНКИ И АУДИТА

ҚАЗІРГІ НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА АУДИТТІҢ МАҢЫЗЫ

Қазіргі таңда нарықтық экономика жағдайында аудиттің маңызы ерекше артып отыр. Экономикалық қатынастардың күрделенуі, кәсіпкерлік қызметтің кеңеюі және қаржылық ақпаратқа деген сұраныстың өсуі аудиттің қажеттілігін күшейтеді. Нарықтық экономикада кәсіпорындар өз қызметін дербес жүргізіп, қабылданған шешімдер үшін толық жауапкершілік алады. Осыған байланысты қаржылық есептіліктің дұрыстығы мен ашықтығы маңызды мәселе болып табылады. Аудит қаржылық есептіліктің шынайылығын тексеру арқылы экономикалық ақпараттың сенімділігін қамтамасыз ететін маңызды құрал ретінде қарастырылады.

Аудиттің дамуы нарықтық экономиканың қалыптасуымен тығыз байланысты. Себебі еркін нарық жағдайында инвесторлар, кредиторлар, мемлекет және басқа да мүдделі тараптар кәсіпорынның қаржылық жағдайы туралы нақты әрі объективті ақпарат алуға мүдделі. Осы тұрғыда аудит экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ететін негізгі механизмдердің бірі болып табылады. [1].

Нарықтық экономика жағдайында аудиттің басты міндеті – қаржылық есептіліктің қолданыстағы заңнама мен бухгалтерлік есеп стандарттарына сәйкестігін тексеру. Аудиторлық тексеру нәтижесінде кәсіпорынның қаржылық жағдайы, табыстылығы және төлем қабілеттілігі туралы объективті қорытынды жасалады. Бұл ақпарат басқару шешімдерін қабылдауда және кәсіпорынның болашақ даму стратегиясын анықтауда маңызды рөл атқарады.

Аудиттің маңыздылығы қаржылық ақпараттың сенімділігін арттырумен шектелмейді. Ол кәсіпорын ішіндегі қаржылық тәртіптің сақталуына, ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалауға және тәуекелдерді анықтауға мүмкіндік береді. Аудиторлық тексеру барысында анықталған кемшіліктер басшылыққа оларды жоюға және болашақта қайталанбауына жағдай жасауға көмектеседі. Бұл кәсіпорын ресурстарын тиімді пайдалануға және шығындарды оңтайландыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар аудит нарықтық экономикада инвестициялық тартымдылықты арттыруда маңызды рөл атқарады. Сенімді аудиттен өткен қаржылық есептілік инвесторлар үшін кәсіпорынның тұрақтылығы мен сенімділігінің көрсеткіші болып табылады. Инвесторлар мен кредиторлар тәуелсіз аудитордың қорытындысына сүйене отырып, қаржылық тәуекелдерді бағалайды және инвестициялық шешім қабылдайды. Осылайша аудит капиталдың тиімді бөлінуіне ықпал етеді. [2]

Аудиттің тағы бір маңызды қыры – қаржылық заңбұзушылықтар мен алаяқтық әрекеттердің алдын алу. Нарықтық экономикада пайда табуға ұмтылу кей жағдайларда заңсыз әрекеттерге алып келуі мүмкін. Аудиторлық бақылау кәсіпорын қызметіндегі қаржылық бұрмалауларды дер кезінде анықтауға мүмкіндік береді. Бұл кәсіпорынның беделін сақтауға және оның ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етуге жағдай жасайды.

Мемлекет үшін аудиттің маңызы ерекше. Мемлекеттік және тәуелсіз аудит салықтардың дұрыс есептелуін, бюджет қаражатының тиімді әрі мақсатты пайдаланылуын бақылауға мүмкіндік береді. Бұл мемлекеттік қаржы жүйесінің ашықтығын арттырып, экономиканың тұрақты дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар аудит кәсіпкерлік ортаның сенімділігін күшейтіп, заң талаптарының сақталуын қамтамасыз етеді.

Қазіргі жағдайда аудит тек тексеру функциясымен шектелмей, кеңес беру және аналитикалық қызметтерді де қамтиды. Аудиторлар кәсіпорын басшылығына қаржылық басқаруды жетілдіру, тәуекелдерді азайту және есеп жүйесін оңтайландыру бойынша ұсыныстар береді. Бұл аудиттің нарықтық экономикадағы рөлін одан әрі арттыра түседі. [3].

Қорытындылай келе, қазіргі нарықтық экономика жағдайында аудиттің маңызы өте жоғары екенін айтуға болады. Аудит қаржылық есептіліктің сенімділігін қамтамасыз етіп

қана қоймай, басқарушылық шешімдердің сапасын арттыруға, инвестициялық тартымдылықты күшейтуге және қаржылық тәртіпті нығайтуға ықпал етеді. Сонымен қатар аудит экономикалық тұрақтылықты сақтауда және кәсіпорындардың тиімді дамуын қамтамасыз етуде маңызды орын алады. Осы себепті аудит нарықтық экономика жағдайында ажырамас және қажетті элемент болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы.
2. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары.
3. Бухгалтерлік есеп және аудит бойынша оқу құралдары.

Айдос А.А., Әбілқадыр А.Б., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН АВТОМАТТАНДЫРУДЫҢ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПКЕ ЫҚПАЛЫ

Жасанды интеллект - бұл компьютерлік жүйелердің адамға тән ойлау, талдау, үйрену және шешім қабылдау қабілеттерін имитациялау технологиясы. Ал автоматтандыру - белгілі бір операцияларды адамның тікелей қатысуынсыз, бағдарламалық қамтамасыз ету арқылы орындау процесі. Бухгалтерлік есепте бұл технологиялар бастапқы құжаттарды өңдеу, операцияларды тіркеу, есептілік жасау және талдау жүргізу сияқты көптеген функцияларды қамтиды [1].

Қазіргі заманғы экономиканың дамуы цифрлық технологиялармен тығыз байланысты. Ақпараттық жүйелердің қарқынды дамуы бухгалтерлік есеп саласына түбегейлі өзгерістер енгізіп отыр. Соның ішінде жасанды интеллект пен автоматтандыру бухгалтерлік есептің жүргізілу тәсілдерін жаңартып оның тиімділігін арттыруда. Дәстүрлі бухгалтерлік есеп көп жағдайда қолмен дерек енгізуге қағаз құжаттармен жұмыс істеуге және есептеулерді адам күшімен орындауға негізделген болса, қазіргі кезде бұл процестердің басым бөлігі автоматтандырылған жүйелер арқылы жүзеге асырылуда. Мұндай өзгерістер бухгалтерлік есептің сапасын жақсартып қана қоймай басқарушылық шешімдердің дәл әрі жедел қабылдануына мүмкіндік береді [2].

Автоматтандыру бухгалтерлік есептегі қайталанатын операцияларды бағдарламалық қамтамасыз ету арқылы автоматты түрде орындауды білдіреді. Бұл екі технология бір бірімен тығыз байланыста жұмыс істеп бухгалтерлік есеп процесін барынша оңтайландырады. Қазіргі таңда кәсіпорындар бухгалтерлік есеп жүргізу үшін түрлі ақпараттық жүйелерді қолданады олар арқылы қаржылық операциялар тіркеліп есептілік автоматты түрде қалыптастырылады [2].

Бухгалтерлік есептегі автоматтандыру ең алдымен уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. Бұрын бірнеше күн немесе апта талап еткен есептік жұмыстар қазіргі кезде қысқа уақыт ішінде орындалады. Құжаттарды автоматты түрде өңдеу деректерді бір жүйеден екінші жүйеге көшіру және есептерді автоматты түрде қалыптастыру бухгалтердің жұмыс жүктемесін айтарлықтай азайтады. Сонымен қатар автоматтандыру адами фактордан туындайтын қателердің алдын алады, себебі есептеулер мен жазбалар алдын ала берілген алгоритмдер негізінде жүргізіледі. Бұл бухгалтерлік ақпараттың дәлдігі мен сенімділігін арттырады [3].

Жасанды интеллект бухгалтерлік есепке автоматтандыруға қарағанда анағұрлым терең ықпал етеді. Ол тек операцияларды орындап қана қоймай қаржылық деректерді талдау арқылы болашақтағы жағдайды болжай алады. Жасанды интеллект жүйелері өткен кезеңдегі мәліметтерді зерттей отырып, қаржылық тәуекелдерді анықтайды кірістер мен шығыстардың өзгеру үрдістерін болжайды және басқару шешімдерін қабылдауға көмектеседі. Сонымен

қатар жасанды интеллект салықтық есептеулерде де маңызды рөл атқарады себебі ол салық заңнамасындағы өзгерістерді ескере отырып есеп жүргізуге мүмкіндік береді [4].

Барлық операциялар электронды түрде тіркеліп сақталады бұл аудит жүргізу процесін жеңілдетеді. Аудиторлар нақты уақыт режимінде деректерге қол жеткізіп олардың дұрыстығын тексере алады. Бұл қаржылық бақылауды күшейтіп алаяқтық әрекеттердің алдын алуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар автоматтандырылған жүйелер күмәнді операцияларды дер кезінде анықтап бухгалтерге немесе басшылыққа ескерту жасай алады [5].

Дегенмен, жасанды интеллект пен автоматтандыруды енгізу белгілі бір қиындықтар мен тәуекелдерді де туындатады. Ақпараттық жүйелердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды мәселе болып табылады себебі қаржылық деректердің жоғалуы немесе бөгде адамдардың қолына түсуі кәсіпорын үшін үлкен шығындарға әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, автоматтандырылған жүйелерге тәуелділік те белгілі бір қауіп тудырады өйткені жүйе істен шыққан жағдайда есеп жүргізу процесі уақытша тоқтап қалуы мүмкін. Сондықтан, кәсіпорындар резервтік жүйелерді пайдаланып ақпараттық қауіпсіздік шараларын күшейтуі қажет [6].

Жасанды интеллект пен автоматтандыру бухгалтер мамандығының мазмұнын да өзгертуде. Қазіргі бухгалтер тек есеп жүргізуші ғана емес сонымен қатар талдаушы кеңесші және басқарушылық шешімдерге ықпал ететін маман ретінде қалыптасуда. Бухгалтерлерден тек есеп стандарттарын білу ғана емес ақпараттық технологияларды меңгеру деректерді талдау және стратегиялық ойлау қабілеті талап етіледі. Осыған байланысты бухгалтерлердің біліктілігін арттыру қайта даярлау курстарын ұйымдастыру өзекті мәселеге айналып отыр [6].

Болашақта бухгалтерлік есеп толықтай цифрлық форматқа көшіп, жасанды интеллекттің рөлі одан әрі арта түспек. ЖИ бухгалтердің орнын толығымен алмастырмайды, керісінше, оның кәсіби қызметін жаңа деңгейге көтереді. Бухгалтерлерден тек есеп жүргізу емес, стратегиялық ойлау, қаржылық талдау және басқарушылық шешімдерге қатысу талап етіледі [7].

Қорытындылай келе, жасанды интеллект пен автоматтандыру бухгалтерлік есептің тиімділігін арттырып, оның сапасын жаңа деңгейге көтеруде. Бұл технологиялар есеп жүргізу процесін жеңілдетіп қана қоймай, бухгалтер мамандығының мазмұнын өзгертіп, оны заманауи әрі сұранысқа ие мамандыққа айналдыруда. Сондықтан бухгалтерлік есеп саласында цифрлық технологияларды енгізу - уақыт талабы.

Әдебиет

1. Сейдахметова Ф.С. Бухгалтерлік есеп: оқулық. - Алматы: Экономика, 2019.
2. Әбдіманапов Б.Ж. Қаржылық есеп және есептілік. - Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Ермекбаев А.Т. Бухгалтерлік есепті автоматтандыру жүйелері. - Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2018.
4. Қалиев Ғ.Қ., Сәрсенова А.Р. Жасанды интеллект және цифрлық экономика негіздері. - Алматы: TechPress, 2021.
5. Қазақстан Республикасының «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» Заңы. - Астана, 2007 (соңғы өзгерістермен).
6. Төлегенов Н.Т. Ақпараттық жүйелер және экономикалық талдау. - Алматы: Білім, 2019.
7. Нұрғалиева А.К. Цифрлық технологиялардың бухгалтерлік есепке әсері // Экономика және статистика журналы. - 2022. - №3.

ХҚЕС (IFRS) ЕНГІЗУДЕГІ НЕГІЗГІ ПРОБЛЕМАЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі жаһандану жағдайында халықаралық экономикалық қатынастардың дамуы қаржылық есептіліктің бірізділігі мен салыстырмалылығын талап етеді. Осыған байланысты халықаралық қаржылық есептілік стандарттары қаржылық ақпаратты дайындаудың әмбебап құралы ретінде кеңінен қолданылады [2]. Қазақстан Республикасында ХҚЕС-ты енгізу қаржылық есептіліктің ашықтығын арттыруға және халықаралық инвесторлар үшін тартымдылықты күшейтуге бағытталған.

ХҚЕС-ты енгізу процесінде бірқатар қиындықтар туындайды. Ең алдымен, бухгалтерлер мен қаржы мамандарының кәсіби даярлық деңгейінің жеткіліксіздігі байқалады. ХҚЕС ұлттық есеп стандарттарынан едәуір ерекшеленетіндіктен, оны меңгеру арнайы білім мен тәжірибені талап етеді [3].

Сонымен қатар әдістемелік қиындықтар да маңызды мәселе болып табылады. Кейбір стандарттардың күрделілігі, есеп саясатын таңдаудағы субъективтілік және кәсіби пайымдаудың жоғары деңгейде талап етілуі есептіліктің сапасына әсер етуі мүмкін [4]. Бұдан бөлек, ХҚЕС-ты енгізу қосымша қаржылық шығындарды қажет етеді, бұл әсіресе шағын және орта кәсіпорындар үшін қиындық туғызады.

ХҚЕС-ты тиімді қолдануға нормативтік-құқықтық базаның жетілдірілмеуі де әсер етеді. Кейбір жағдайларда ұлттық заңнама мен халықаралық стандарттар арасында сәйкессіздіктер кездеседі [1]. Сонымен қатар есепті автоматтандыру жүйелерінің ХҚЕС талаптарына толық бейімделмеуі есеп жүргізу процесін күрделендіреді.

Аталған проблемаларды шешу үшін кешенді шаралар қажет. Ең алдымен, бухгалтерлер мен аудиторлардың біліктілігін арттыруға бағытталған оқыту бағдарламаларын дамыту маңызды [3]. Сонымен қатар ХҚЕС-ты қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар мен түсіндірмелерді жетілдіру қажет.

Ұйымдық тұрғыда есепті цифрландыруды дамыту және ақпараттық жүйелерді халықаралық стандарттарға бейімдеу тиімді шешімдердің бірі болып табылады [5]. Сондай-ақ ұлттық заңнаманы ХҚЕС талаптарымен үйлестіру халықаралық стандарттарды енгізудің тиімділігін арттырады.

Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары IFRS ұйымдардың қаржылық есептілігін халықаралық деңгейде біріздендіруге арналған стандарттар жүйесі болып табылады. ХҚЕС енгізудің негізгі мақсаты қаржылық есептің ашықтығын арттыру инвесторлар мен кредиторлар үшін сенімді ақпарат ұсыну халықаралық нарықта қаржылық есепті салыстыру мүмкіндігін қамтамасыз ету болып табылады. Қазақстан Республикасында ХҚЕС ірі кәсіпорындар банктер сақтандыру ұйымдары және жария мүдделі ұйымдар үшін міндетті түрде қолданылады.

ХҚЕС енгізу барысында бірқатар маңызды проблемалар туындайды. Соның ішінде ең алдымен кадрлық мәселе ерекше орын алады. Себебі ХҚЕС талаптарын терең меңгерген білікті бухгалтерлер мен қаржы мамандарының жетіспеуі байқалады. Көптеген мамандар ұлттық есеп стандарттарына үйреніп қалған әрі халықаралық стандарттарға көшу кезінде қиындықтарға тап болады. Сонымен қатар кәсіби ағылшын тілін білмеу де стандарттарды дұрыс түсінуге кедергі келтіреді [3].

ХҚЕС енгізудегі келесі маңызды проблема қаржылық шығындардың көптігі болып табылады. Ұйымдар бухгалтерлік бағдарламаларды жаңартуға консалтингтік қызметтер мен аудитке қосымша қаражат жұмсауға мәжбүр болады. Бұл әсіресе шағын және орта бизнес субъектілері үшін үлкен ауыртпалық туғызады.

Сонымен қатар ұлттық бухгалтерлік есеп жүйесі мен ХҚЕС арасындағы айырмашылықтар да елеулі қиындықтар тудырады. ХҚЕС принциптерге негізделген ал ұлттық есеп жүйесі нақты ережелерге сүйенеді. Осыған байланысты активтерді әділ құн

бойынша бағалау табысты тану резервтер мен міндеттемелерді есептеу кезінде көптеген түсінбеушіліктер орын алады.

Ақпараттық жүйелердің жеткіліксіздігі де ХҚЕС енгізу процесін қиындатады. Көптеген ұйымдарда қолданылатын бухгалтерлік ақпараттық жүйелер халықаралық стандарттардың талаптарына толық сәйкес келмейді. Автоматтандыру деңгейінің төмен болуы есеп жүргізу барысында қателіктердің көбеюіне және уақыт шығындарының артуына алып келеді [5].

Сонымен қатар заңнамалық және әдістемелік мәселелер де маңызды рөл атқарады. Кейбір нормативтік құқықтық актілер ХҚЕС талаптарымен толық үйлеспейді, ал әдістемелік түсіндірмелер мен нұсқаулықтардың жеткіліксіздігі бухгалтерлердің стандарттарды біркелкі қолданбауына себеп болады.

Аталған проблемаларды шешу үшін ең алдымен бухгалтерлер мен қаржы мамандарын жүйелі түрде оқыту және біліктілігін арттыру қажет. Халықаралық сертификаттау бағдарламаларын енгізу жоғары оқу орындарында ХҚЕС пәндерін кеңейту маңызды болып табылады. Сонымен қатар ХҚЕС енгізуді кезең кезеңімен жүзеге асыру мемлекеттік қолдау шараларын қолдану ақпараттық жүйелерді жаңарту және ұлттық заңнаманы халықаралық стандарттарға сәйкестендіру қажет [2,5].

Қорытындылай келе ХҚЕС енгізу күрделі әрі көпқырлы процесс болып табылады. Дегенмен жүйелі тәсіл заманауи технологияларды қолдану және кадрлық әлеуетті дамыту арқылы бұл қиындықтарды тиімді шешуге болады. Ұзақ мерзімді перспективада ХҚЕС енгізу ұйымдардың қаржылық ашықтығын арттырып, инвестициялық тартымдылығын және бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» Заңы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000234>
2. International Financial Reporting Standards Foundation. IFRS Standards. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>
3. Сейдахметова Ф.С. Қаржылық есеп және есеп беру: оқу құралы. - Алматы: Экономика, 2020. <https://elibrary.kaznu.kz/>
4. Epstein B.J., Jermakowicz E.K. International Financial Reporting Standards: Interpretation and Application. - Wiley, 2019. <https://onlinelibrary.wiley.com/>
5. Deloitte. IFRS in Focus - practical issues of IFRS implementation. <https://www.iasplus.com/en>

Акашева Д.М., Жұмабекова А.Т., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т.

ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ АКТИВТЕР АУДИТІНІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Ұзақ мерзімді активтер – бұл кәсіпорынның негізін құрайтын және қайта сатуға арналмаған бір жылдан астам қызмет ету мерзімі бар ресурстарға салынған ұзақ мерзімді капиталы [1]. Бұл санатқа тек материалдық объектілер (жер, ғимараттар, жабдықтар) және қаржы құралдары (ұзақ мерзімді инвестициялар мен несиелер) ғана емес, сонымен қатар зияткерлік капитал (БҚ, патенттер, гудвил), сондай-ақ оларды құру кезеңіндегі капиталдандырылған шығындар (аяқталмаған құрылыс) кіреді [8].

Ұзақ мерзімді активтер аудитінің мәні – қаржылық есептіліктің дұрыстығын және кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады. Негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің құны жоғары және ұзақ уақыт бойы пайдаланылғандықтан, амортизацияны бағалау, тану немесе есептеудегі қателіктер баланс көрсеткіштері мен қаржылық нәтижелерді айтарлықтай бұрмалауы мүмкін. Аудит ұзақ мерзімді активтерді сатып алу, пайдалану, жаңғырту және шығару жөніндегі

операциялардың заңдылығы мен экономикалық негізділігін тексеруге мүмкіндік береді, бұл есеп саясатын теріс пайдалану және одан ауытқу қаупін азайтады.

Сонымен қатар, аудит ұзақ мерзімді активтерді пайдалану тиімділігін, олардың техникалық жағдайын және жүктеу дәрежесін бағалауға ықпал етеді. Бұл пайдаланылмаған немесе ескірген нысандарды анықтауға және оларды онтайландыру бойынша негізделген басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік береді. Тұтастай алғанда, аудит бухгалтерлік ақпараттың ашықтығын арттырады, қаржылық тәртіпті нығайтады және ұйымның тұрақты дамуына оң әсер ете отырып, басқарушылық шешімдер қабылдауды қолдайды.

Бұл ретте активтер аудиті тек қаржылық есептілікті растаумен шектелмей, «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы мен Халықаралық аудит стандарттарына (ХАС) сүйенеді [2]. Қазақстандық аудиттің өзіндік ерекшелігі - оның салықтық есеппен тығыз байланысында, мұнда салықтардың дұрыс есептелуі мен Салық кодексінің сақталуына басымдық беріледі. Акционерлік қоғамдар, қаржы институттары мен жер қойнауын пайдаланушылар үшін аудиттің міндеттілігі және ҚЕХС-ның кең қолданысы аудиторлардан жоғары кәсіби даярлықты талап етеді. Осылайша, есепке алудың формализмі мен аудиторлық бақылаудың қатандығы елдегі қаржылық басқару жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып отыр.

Еуропалық Одақ елдеріндегі ұзақ мерзімді активтер аудитінің тәжірибесі бірыңғай құқықтық реттеу және экономикалық интеграция жағдайында қалыптасады. Аудиторлық қызмет қаржылық есептілік пен аудиттің халықаралық стандарттары, сондай-ақ 2014/56/ЕО директивасының және № 537/2014 ЕО регламентінің талаптары негізінде жүзеге асырылады [5]. Ұзақ мерзімді активтерді аудиттеу кезінде оларды дұрыс тануға, бағалауға, амортизациялауға және есептілікте, әсіресе қоғамдық мүдделі субъектілерде ақпаратты ашуға ерекше назар аударылады, бұл қаржылық деректердің дұрыстығын арттырады.

Ұзақ мерзімді активтер аудитінде аудиторлық комитеттер мен корпоративтік басқару шеңберіндегі ішкі бақылау жүйесі маңызды рөл атқарады. Аудиторлардың қоғамдық қадағалауын, тәуелсіздігі мен жауапкершілігін күшейту, аудиторлық емес қызметтерге шектеулер және кәсіби этика кодексін сақтау бұрмалану мен мүдделер қақтығысының қаупін азайтуға ықпал етеді. Нәтижесінде ЕО елдеріндегі ұзақ мерзімді активтердің аудиті ашықтықтың, объективтіліктің және сапаның жоғары деңгейімен ерекшеленеді.

Ал егер, Бельгияның ұзақ мерзімді активтер аудитін қарастыратын болсақ, жасалған талдау (Грекия және Ирландия сияқты ЕО елдерімен салыстырғанда) халықаралық стандарттар мен дамыған ұлттық нормативтік базаның (Belgian Company Code, 2013 жылғы Бухгалтерлік есеп туралы заң, ЕО директивалары) тығыз интеграциясын көрсетеді. Бұл жүйеде МСФО талаптарына сәйкес активтерді тану, бағалау және құнсыздануын тексеру үшін құжаттық бақылау мен аналитикалық процедуралар кешенді түрде қолданылады. Бельгиялық модельдің басты ерекшелігі – аудитор мандатының ұзақтығы (3 жылдан 9 жылға дейін), бұл мамандарға компанияның инвестициялық саясатын, капиталды салу және активтердің қозғалыс динамикасын тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл қайта бағалау мен жаңғыртуға қатысты тәуекелдерді сапалы анықтауға ықпал етеді. Сонымен қатар, аудит нәтижелерінің IBR-IRE Бақылау комиссиясымен келісілуі есептіліктің сенімділігін арттырып, ұзақ мерзімді активтердің қаржылық айналымына қоғамдық бақылауды күшейтеді [3].

Грекия мен Ирландиядағы ұзақ мерзімді активтер аудиті ЕО-ның жалпы директиваларына негізделгенімен, өзіндік ерекшеліктерге ие. Грекияда аудит процесі 4449/2017 Заңымен реттеледі: мұнда аудитор негізгі құралдар мен материалдық емес активтердің құнын, амортизациясын және құнсыздануын тексеріп қана қоймай, кәсіпорынның үздіксіз қызмет ету қабілетіне әсер ететін белгісіздіктерді анықтауға баса назар аударады. Ал Ирландияда аудит жыл сайынғы міндетті сипатқа ие және ХАС (ISA) стандарттарымен қатар ұлттық IAASA талаптарын қолданады. Ирландиялық модельдің басты мақсаты - ұзақ мерзімді активтер туралы деректердің қаржылық жағдайды «шынайы әрі әділ» (true and fair view) көрсетуін растау және есептілікті мемлекеттік тіркеу органдарына ұсыну арқылы ашықтықты қамтамасыз ету [3].

АҚШ-тағы ұзақ мерзімді активтер аудиті (ASC 360) нормативтік ережелерді қатаң сақтаумен және ҚЕХС-тен айтарлықтай айырмашылықтармен сипатталады. Негізгі ерекшелігі-екі сатылы құнсыздану сынағы: алдымен активтің қайтарымы дисконтталмаған ақша ағындары арқылы тексеріледі және олар жеткіліксіз болған жағдайда ғана әділ құн негізінде шығын танылады. Халықаралық тәжірибеден айырмашылығы, американдық стандарттар тарихи құндылыққа басымдық бере отырып, активтерді қайта бағалауға және құнсызданудан бұрын танылған шығындарды қалпына келтіруге тыйым салады. Аудит барысында негізгі назар құнсыздану триггерлерін анықтауға, активтерді топтастырудың дұрыстығына және капиталды көп қажет ететін салалар үшін өте маңызды капиталдандырылған шығындар мен ағымдағы шығыстарды қатаң бөлуге аударылады [4].

Шығыс Азия елдеріндегі ұзақ мерзімді активтер аудиті ҚЕХС-қа негізделгенімен, мемлекеттің жоғары рөлімен және бағалаудағы консерватизммен ерекшеленеді. Мәселен, Қытайда (CAS) активтер аудиті тарихи құн моделіне бағытталған: мұнда негізгі құралдарды қайта бағалауға және құнсызданудан болған шығындарды қайта қалпына келтіруге тыйым салынған. Қытайлық тәжірибенің спецификасы — жерді пайдалану құқығын материалдық емес актив ретінде есептеуге және мемлекеттік бақылау талаптарын қатаң сақтауға негізделген. Аудит нәтижелері салықтық тексерулермен және лицензияларды ұзарту процесімен тығыз байланысты болғандықтан, тексеру барысында фискалдық тәуекелдерге басымдық беріледі.

Қорытындылай келе, ұзақ мерзімді активтер аудитінің халықаралық тәжірибесін саралау әлемдік деңгейде есепке алудың екі негізгі концепциясы — инвестициялық-әділ құнға (Еуропа елдері) және консервативті-нормативтік (АҚШ, Қытай) моделдердің қалыптасқанын көрсетті. Бельгияның ұзақ мерзімді аудиторлық мандаттар жүйесі активтердің өмірлік циклін терең талдауға жол ашса, АҚШ-тың екі кезеңді құнсыздану тесті мен Қытайдың тарихи құн қағидаты активтердің шынайы қайтарымдылығын бағалаудың қатаң құралдары болып табылады. Қазақстандық модель бүгінгі таңда ресми құжаттама мен салықтық бақылауға тым тәуелді, бұл көбіне активтердің экономикалық мәнін емес, тек формалды заңдылығын тексерумен шектеледі. Осыған байланысты, отандық аудит сапасын арттыру үшін халықаралық тәжірибеден кәсіби пайымдау рөлін күшейту, активтердің болашақ ақша ағындарын әкелу қабілетін бағалаудың нақты тетіктерін енгізу және аудиторлық бақылау мерзімдерін активтердің жаңғыртылу циклімен сәйкестендіру ұсынылады. Бұл қадамдар қаржылық есептіліктің «шынайы әрі әділ» көрінісін қамтамасыз етіп, еліміздің инвестициялық тартымдылығын нығайтуға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Что такое долгосрочные активы // uchet.kz
2. «Аудиторлық қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 20 қарашадағы № 304-І Заңы (соңғы өзгерістерімен және толықтыруларымен) // adilet.zan.kz
3. Волошина Е.И. Особенности аудиторской деятельности в странах Западной Европы // Научный вестник - №3 – 2019. – 124 с.
4. Michael G.Alles, Fernando Tostes Continuous auditing: the USA experience and considerations for its implementation in Brazil // Journal of Information Systems and Technology Management - No. 2 - 2019. - p. 211-224
5. Directive 2014/56/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 // www.cssf.lu
6. Султангаджиев С.М. Развитие аудита в США // Экономика и Социум - №5 – 2018. – 1127 с.
7. Liu Yali The current development of audit in China // World Economy - №59 – 2022. – p. 319
8. Состав и классификация долгосрочных активов // www.audit-it.ru

ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ІСКЕ АСЫРУ АСПЕКТІЛЕРІ

Қазіргі экономикалық жағдайларда кез келген шаруашылық жүргізуші субъектінің қызметі оның жұмыс нәтижелеріне мүдделі нарықтық қатынастарға қатысушылардың кең ауқымының назарында болады. Нарықтық экономика жағдайында қаржылық құралдар олардың экономикалық өркендеуінің сапалы алғышарты ретінде қарастырылады, демек тұтастай алғанда ел экономикасының дамуына да ықпал етеді. Мұндай тәсіл бірнеше факторларға негізделеді [1]:

- біріншіден, кез келген шаруашылық жүргізуші субъект еңбек нарығында негізгі жұмыс беруші әрі еңбекке қабілетті халықтың басым бөлігі үшін қаржылық ресурстардың (тікелей жалақы, түрлі әлеуметтік-экономикалық жеңілдіктер және өзге де табыстар түрінде) көзі болып табылады;

- екіншіден, шаруашылық жүргізуші субъектілердің салықтық аударымдары есебінен барлық деңгейдегі бюджеттердің кіріс бөліктері қалыптасады. Яғни қаржылық құралдардың дамуы бизнес жүргізуде көптеген мүмкіндіктер ашады. Мысалы, акциялар эмиссиясын жүргізу арқылы кәсіпорын салыстырмалы түрде төмен пайызбен ақша қаражатын тарта алады, сондай-ақ уақытша бос ресурстарын орналастыру арқылы қосымша табыс таба алады. Осылайша, қаржылық құралдар арқылы шаруашылық жүргізуші субъектілердің пайдасы артады және бюджетке аударымдар көлемі өседі;

- үшіншіден, салалық мамандануы мен ауқымына қарамастан, кез келген шаруашылық жүргізуші субъектінің нарықтағы негізгі мақсаты — пайда табу.

Қаржылық құралдармен белгілі бір дәрежеде әртүрлі мамандар: бухгалтерлер, қаржылық талдаушылар, аудиторлар, қаржы менеджерлері, қаржы инженерлері және басқалар жұмыс істейді. Дегенмен, бұл салада жетекші рөл қаржы инженерлеріне тиесілі екені жалпы мойындалған. Себебі олар қаржылық инжиниринг аясында жасалған жаңалықтарды пайдаланушы ғана емес, сонымен қатар жаңа құралдарды әзірлеуші немесе қолда бар құралдарды тиімді үйлестіру арқылы қаржыландыру мәселелерін шешуге, өтімділікті арттыруға, қосымша табыс алуға, тәуекелді төмендетуге мүмкіндік беретін комбинациялар құрастырушылар болып табылады.

Қаржылық құралдар туралы монографиялық әдебиеттер көп болғанымен (негізінен шетелдік дереккөздер), олар ең жүйелі түрде халықаралық қаржылық есептілік стандарттарында (ХҚЕС) баяндалған. Бұл реттеуші құжаттарда жалпы анықтамалар беріліп қана қоймай, қаржылық құралдар, активтер мен міндеттемелердің әртүрлі түсіндірілуі мүмкін мысалдары да қарастырылған. Аталған санатқа үш стандарт арналған: «Қаржылық құралдар: ашып көрсету және ұсыну» (ХҚЕС-32), «Қаржылық құралдар: тану және бағалау» (ХҚЕС-39) және «Қаржылық құралдар: ақпаратты ашып көрсету» (IFRS 7) [2].

ХҚЕС-32 стандартына сәйкес, қаржылық құрал — бұл келісімшарт, оның нәтижесінде бір компанияда қаржылық актив, ал екінші компанияда қаржылық міндеттеме немесе үлестік құрал пайда болады.

Қаржылық құрал анықтамасында тек қаржылық активтерде, міндеттемелерде немесе капиталда өзгеріс туындататын келісімшарттар туралы сөз қозғалады. Бұл санаттар азаматтық-құқықтық емес, экономикалық сипатқа ие, ал олардың түсіндірмелері жоғарыда аталған халықаралық қаржылық есептілік стандарттарында берілген.

Қаржылық активтерге мыналар жатады:

- а) ақша қаражаттары (яғни кассадағы, есеп айырысу, валюталық және арнайы шоттардағы қаражаттар);

- ә) басқа компаниядан ақша қаражатын немесе өзге қаржылық активті талап етуге келісімшарттық құқық (мысалы, дебиторлық берешек);

б) басқа компаниямен қаржылық құралдарды ықтимал тиімді шарттармен айырбастауға келісімшарттық құқық (мысалы, оның иесінің балансында көрсетілген акцияларға опцион);

в) басқа компанияның үлестік құралы (яғни акциялар, пайлар).

Қаржылық міндеттеме деп келісімшарт бойынша кез келген міндеттеме түсініледі:

а) басқа компанияға ақша қаражатын немесе өзге де қаржылық активті ұсыну (мысалы, кредиторлық берешек);

ә) басқа компаниямен қаржылық құралдарды ықтимал тиімсіз шарттармен айырбастау (мысалы, эмитенттің балансында көрсетілген акцияларға опцион).

Үлестік құрал деп шаруашылық жүргізуші субъектінің капиталына (жарғылық қорына) қатысу тәсілі түсініледі. Үлестік құралдардан бөлек, инвестициялық үдерісте борыштық қаржылық құралдар (несиелер, қарыздар, облигациялар) айрықша маңызды рөл атқарады. Олар эмитенттер (кредиторлар) мен ұстаушылар (қарыз алушылар) үшін ерекше мүліктік-құқықтық салдарға ие.

2008 жылғы қаржылық дағдарыс «Үлкен жиырмалық» елдері мен Қаржылық тұрақтылық жөніндегі кеңесті Қаржылық есептілік стандарттары жөніндегі кеңеске (IASB) «Қаржылық құралдар: тану және бағалау» атты МСФО (IAS) 39 стандартын ауыстыру жобасы бойынша жұмысты жеделдету туралы өтініш жасауға мәжбүр етті. Бұл жобаның мақсаты — қаржылық құралдардың есебін жеңілдету, жетілдіру және оны ХҚЕС талаптарына сәйкес АҚШ-тың жалпы қабылданған бухгалтерлік есеп қағидаларымен (US GAAP) үйлестіру болатын [3].

2008 жылдан бастап IASB қаржылық құралдардың есебі бойынша жаңа стандарт — МСФО (IFRS) 9 «Қаржылық құралдар» стандартын шығару мақсатында белсенді жұмыс жүргізді.

Осы мақсатқа жету үшін IASB жобаны үш негізгі кезеңге бөлді:

1. жіктеу және бағалау;
2. құнсыздану;
3. хеджирлеуді есепке алу.

Сонымен қаржылық құралдарды бағалау және іске асыру (қолдану, айналымға шығару) – қаржылық есептілік пен инвестициялық қызметтің маңызды бағыттарының бірі. Бұл үдеріс халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына, соның ішінде International Accounting Standards Board әзірлеген International Financial Reporting Standards талаптарына негізделеді.

Әдебиет

1. Маршал Джон Ф., Бансал Випул К. Полное руководство финансовым нововведением: Пер.с англ.-М.: ИНФРА-М, 2001

2. МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление информации», www.minfin.kz

3. МСФО (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка» www.minfin.kz

4. МСФО (IFRS) 9 Финансовые инструменты, www.bankir.ru

Акбаева Д.Е., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Шакеев С.С.

ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРАЛДАР: ҚАРЖЫЛЫҚ АКТИВТЕР МЕН МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ ТАНУ, ТАНУДЫ ТОҚТАТУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ

Қаржылық құралдар деп екі заңды (немесе жеке) тұлға арасындағы шарттық қатынастарды атайды, олардың нәтижесінде бір тарапта қаржылық актив, ал екінші тарапта қаржылық міндеттеме немесе капиталға байланысты үлестік құрал пайда болады. Шарттық қатынастар екіжақты да, көпжақты да болуы мүмкін. Ең бастысы — олардың қолданыстағы

заңнамаға сәйкес тараптар жалтара алмайтын нақты міндетті экономикалық салдары болуы тиіс [1].

Қаржылық құралдарға дебиторлық және кредиторлық берешек (дәстүрлі нысандарда және вексельдер, облигациялар, өзге де борыштық бағалы қағаздар түрінде), үлестік бағалы қағаздар, сондай-ақ туынды нысандар — әртүрлі қаржылық опциондар, фьючерстік және форвардтық келісімшарттар, пайыздық және валюталық своптар жатады. Олар ұйымның балансында немесе баланстан тыс есепте көрсетілуіне қарамастан қаржылық құралдар болып саналады.

ХҚЕС-32 және ХҚЕС-39 стандарттары ақшалай өтемақы төлеу немесе басқа қаржылық құралдарды беру арқылы орындалатын қаржылық емес активтерді сатып алу-сату шарттарына да қолданылады [2,3].

Қаржылық құралдарды тануда шешуші фактор — олардың заңдық нысаны емес, экономикалық мазмұны болып табылады.

Қаржылық активтер — бұл ақша қаражаттары немесе басқа компаниядан ақша қаражатын төлеуді не тиімді қаржылық құралдарды беруді талап етуге шарттық құқық, сондай-ақ қаржылық құралдарды өзіне тиімді шарттармен өзара айырбастау құқығы. Қаржылық активтерге басқа компаниялардың үлестік құралдары да жатады. Барлық жағдайда қаржылық активтердің пайдасы оларды ақшаға немесе өзге де тиімді қаржылық құралдарға айырбастау мүмкіндігімен байланысты.

Қаржылық активтерге мыналар жатпайды:

- материалдық құндылықтарды жеткізушілерге берілген аванстар бойынша берешек, сондай-ақ алдағы орындалатын жұмыстар мен қызметтер үшін алдын ала төлемдер. Олар ақша қаражатын алуға құқық тудырмайды және басқа қаржылық активтерге айырбасталмайды;

- мысалы, фьючерстік келісімшарттар бойынша тауарлармен немесе қызметтермен орындалуы көзделген шарттық құқықтар, егер олар қаржылық активтермен емес, тауарлармен немесе қызметтермен қанағаттандырылса;

- заңнамалық нормалардың нәтижесінде туындайтын шарттық емес активтер, мысалы, салықтар бойынша дебиторлық берешек;

- материалдық және материалдық емес активтер, оларға иелік ету тікелей ақша қаражатын немесе өзге қаржылық активтерді алу құқығын туындатпайды, дегенмен мұндай құқық активтерді сату немесе ұқсас жағдайларда пайда болуы мүмкін.

Қаржылық міндеттемелер шарттық қатынастардың нәтижесінде туындайды және басқа компаниялар мен ұйымдарға ақша қаражатын төлеуді немесе өзге қаржылық активтерді беруді талап етеді. Қаржылық міндеттемелерге сондай-ақ басқа компаниямен қаржылық құралдарды ықтимал тиімсіз шарттармен айырбастауды көздейтін келісімшарттық міндеттемелер де жатады [4].

Қаржылық міндеттемелерді жіктеу кезінде олардың өтелуі барысында қаржылық активтерді беруді көздемейтін міндеттемелер қаржылық құралдар болып табылмайтынын ескеру қажет. Сонымен қатар, акцияларға опциондар немесе басқа компанияға өзінің үлестік қаржылық құралдарын беру жөніндегі міндеттемелер қаржылық міндеттеме болып саналмайды. Олар үлестік қаржылық құралдар ретінде есепке алынады.

Қаржылық міндеттемелерге мыналар жатады:

- жеткізушілер мен мердігерлер алдындағы кредиторлық берешек;

- қарыз және несие шарттары бойынша берешек, соның ішінде берілген және акцептелген вексельдер бойынша берешек;

- орналастырылған облигациялар;

- берілген кепілдіктер, авальдар және өзге де шартты міндеттемелер.

Қаржылық міндеттемелерге сондай-ақ қаржылық жалдау (лизинг) бойынша жалға алушының берешегі жатады. Бұл жедел жалдаудан (операциялық жалдаудан) ерекшеленеді, өйткені жедел жалдау кезінде жалға алынған мүлік заттай нысанда қайтарылады.

Қаржылық міндеттемелерді үлестік қаржылық құралдармен шатастыруға болмайды, өйткені үлестік құралдар ақшалай немесе өзге қаржылық активтермен өтеуді көздемейді. Мысалы, акцияларға опциондар белгілі бір мөлшердегі акцияларды олардың иелеріне беру арқылы орындалады. Мұндай опциондар қаржылық міндеттеме емес, үлестік құралдар болып табылады [4].

Үлестік құрал — бұл ұйымның барлық міндеттемелері шегерілгеннен кейін қалған активтеріндегі қалдық үлеске құқықты растайтын кез келген шарт. Ұйым капиталының мөлшері әрқашан оның активтерінің құнынан барлық міндеттемелер сомасын шегергенге тең болады.

Қаржылық міндеттемелердің үлестік құралдардан айырмашылығы — қаржылық міндеттемелер бойынша пайыздар, дивидендтер, залалдар мен табыстар бухгалтерлік есепте пайда мен залал туралы есепте көрсетіледі. Ал үлестік құралдар бойынша олардың иелерінің пайдасына бөлінген табыстар капитал шоттарының азаюы ретінде есептен шығарылады.

Үлестік құралдарға жай акциялар және эмитенттің жай акцияларды шығаруға арналған опциондары жатады. Олар эмитентке ақша төлеу немесе иелеріне өзге қаржылық активтер беру жөнінде міндеттеме жүктемейді.

Дивидендтерді төлеу — бұл ұйым капиталының құрамына кіретін активтердің бір бөлігін бөлу болып табылады. Мұндай бөлу мен төлемдер эмитент үшін міндетті емес. Эмитенттің қаржылық міндеттемелері тек дивидендтер төлеу туралы шешім қабылданғаннан кейін және тек ақшалай немесе өзге қаржылық активтермен төленуге тиісті сома шегінде ғана туындайды.

Төленуге жатпайтын дивидендтер сомасы, мысалы, жаңадан шығарылатын акцияларға қайта инвестицияланатын (реинвестицияланатын) дивидендтер, қаржылық міндеттеме ретінде жіктелмейді.

Әдебиет

1. Маршал Джон Ф., Бансал Випул К. Полное руководство финансовым нововведением: Пер.с англ.-М.: ИНФРА-М, 2001
2. МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление информации», www.minfin.kz
3. МСФО (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка» www.minfin.kz
4. МСФО (IFRS) 9 Финансовые инструменты, www.bankir.ru

Алдажанова А.Ж., Магрупова Э.Р., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

ЕСЕП, АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазіргі кезеңде әлемдік экономиканың цифрлық трансформациясы есеп, аудит және бағалау жүйелерінің дамуына елеулі ықпал етуде. Ақпараттық технологиялардың жедел дамуы, экономикалық қатынастардың күрделенуі және мемлекеттік қаржыға қойылатын талаптардың күшеюі аталған салалардың мазмұнын жаңартуды талап етеді. Әсіресе мемлекеттік аудит саласында цифрландыру қаржылық бақылаудың тиімділігін арттырудың маңызды тетігіне айналууда.

Бухгалтерлік есеп жүйесінің цифрландырылуы ұйымдардың қаржылық ақпаратын қалыптастыру мен ұсынудың сапасын жаңа деңгейге көтерді. Автоматтандырылған есеп жүйелері, электрондық құжат айналымы, бұлтты технологиялар бухгалтерлік операцияларды уақытылы тіркеуге және қаржылық есептілікті жедел қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық есеп жүйелері ақпараттың дәлдігін арттырып, адами қателіктерді азайтады. Алайда есепті цифрландыру барысында деректердің сақталуы, киберқауіпсіздік

және бухгалтер мамандардың цифрлық сауаттылығы сияқты мәселелер өзекті болып отыр.[1].

Аудит саласы да цифрлық технологиялардың әсерінен айтарлықтай өзгеріске ұшырауда. Дәстүрлі аудит әдістерімен қатар цифрлық аудит, үздіксіз аудит және тәуекелге негізделген аудит кеңінен қолданылуда. Жасанды интеллект, деректерді талдау бағдарламалары және автоматтандырылған бақылау құралдары аудиторларға үлкен көлемдегі ақпаратты қысқа мерзімде талдауға мүмкіндік береді. Бұл аудиттің сенімділігі мен объективтілігін арттырады. Сонымен бірге, цифрлық аудитті енгізу аудит стандарттарын жетілдіруді және аудиторлардың кәсіби даярлығын арттыруды қажет етеді.[2].

Бағалау қызметінде де цифрландыру маңызды орын алады. Нарықтық деректер базалары, автоматтандырылған бағалау модельдері және онлайн платформалар активтердің құнын анықтау үдерісін жеделдетіп, шығындарды азайтады. Дегенмен, бағалау нәтижелерінің дұрыстығы бастапқы ақпараттың сапасына және қолданылатын алгоритмдердің негізділігіне тікелей байланысты. Осыған байланысты цифрлық құралдарды қолданумен қатар кәсіби пайым мен сараптамалық талдаудың маңызы сақталуы тиіс.[3].

Мемлекеттік аудит жүйесінде цифрландыру бюджет қаражатын тиімді пайдалану мен бақылаудың заманауи тетігі ретінде қарастырылады. Қазақстан Республикасында электрондық мемлекеттік сатып алу жүйесі, цифрлық есептілік және ақпараттық бақылау платформалары енгізілуде. Бұл мемлекеттік қаржының ашықтығын арттырып, сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетуге ықпал етеді. Сонымен қатар, цифрлық мемлекеттік аудит бюджет қаражатын пайдаланудың нәтижелілігін бағалауға мүмкіндік береді.[4].

Болашақта есеп, аудит және бағалау салаларының даму перспективалары жасанды интеллект, Big Data, блокчейн технологиялары және интеграцияланған ақпараттық жүйелермен тығыз байланысты. Аталған технологиялар қаржылық бақылаудың сапасын арттырып, басқарушылық шешімдердің тиімділігін қамтамасыз етеді. Алайда цифрландыру үдерісі құқықтық реттеу, ақпараттық қауіпсіздік және кадрлық әлеуетті дамыту мәселелерімен қатар жүргізілуі тиіс.[5].

Қорытындылай келе, есеп, аудит және бағалау салаларын цифрландыру олардың тиімділігін арттырудың негізгі факторы болып табылады. Заманауи технологияларды жүйелі түрде енгізу мемлекеттік аудиттің сапасын жақсартып, экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Осы бағытта ғылыми-зерттеу жұмыстарын дамыту және кадрларды даярлау өзекті мәселе болып қала береді.

Әдебиет

- 1.Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Заңы.
- 2.Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары (IFRS).
- 3.Халықаралық аудит стандарттары (ISA).
- 4.Сейдахметова Ф.С. Бухгалтерлік есеп. – Алматы: Экономика, 2021.
- 5.Керімбек Ғ. Аудит негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

Әбілқадыр А.Б., К.А.Тасқынова, 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м. , оқытушы Касымханова Г.С.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТЕ ЕСЕП ЖҮРГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі заманғы экономикада шағын және орта бизнес елдің әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығы мен инновациялық дамуының негізгі қозғаушы күші болып табылады. Бұл сектор жана жұмыс орындарын құруға, нарықтағы бәсекелестікті арттыруға және экономиканың тұрақты дамуына елеулі үлес қосады [2]. Алайда шағын және орта бизнестің табысты қызмет етуі көбінесе бухгалтерлік есептің дұрыс әрі тиімді ұйымдастырылуына

тікелей байланысты. Есеп жүйесіндегі кемшіліктер қаржылық тұрақсыздыққа, салықтық тәуекелдердің артуына және басқарушылық шешімдердің тиімсіз қабылдануына әкелуі мүмкін [1].

Шағын және орта бизнесте есеп жүргізудің негізгі мәселелерінің бірі білікті бухгалтерлік кадрлардың жетіспеушілігі болып табылады. Көптеген шағын кәсіпорындарда кәсіби бухгалтерді тұрақты негізде ұстауға қаржылық мүмкіндік бола бермейді. Осыған байланысты есеп жүргізу тәжірибесі жеткіліксіз қызметкерлерге немесе кәсіпкердің өзіне жүктеледі. Мұндай жағдай есептік қателіктердің көбеюіне, қаржылық есептіліктің сапасының төмендеуіне және заңнамалық талаптардың толық сақталмауына алып келеді [4].

Сонымен қатар бухгалтерлік есеп пен салықтық есептің күрделілігі шағын және орта бизнес субъектілері үшін елеулі қиындықтар тудырады. Салық заңнамасының, бухгалтерлік есеп стандарттарының және есеп беру тәртібінің жиі өзгеруі кәсіпкерлерге қосымша жүктеме салады. Көп жағдайда кәсіпкерлер бұл өзгерістерді уақтылы бақылап, тәжірибеде толық қолдана алмайды, нәтижесінде есеп пен есептілікте сәйкессіздіктер туындап, айыппұл санкцияларының қаупі артады [6].

Шағын және орта бизнестегі тағы бір өзекті мәселе қаржылық ресурстардың шектеулілігі болып табылады. Қаржылық мүмкіндіктің аздығы заманауи бухгалтерлік бағдарламаларды сатып алуға, автоматтандырылған есеп жүйелерін енгізуге немесе бухгалтерлердің біліктілігін арттыруға кедергі келтіреді. Осыған байланысты есеп көбінесе қолмен немесе жартылай автоматтандырылған түрде жүргізіледі, бұл есеп жүргізу процесін баяулатып, деректердің дәлдігіне кері әсер етеді [3].

Ақпараттық технологияларды жеткіліксіз қолдану да шағын және орта бизнесте есеп жүргізудің маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Қазіргі цифрландыру жағдайында бухгалтерлік есепті автоматтандыру басқару тиімділігін арттырудың негізгі құралы саналады. Алайда көптеген шағын және орта кәсіпорындарда автоматтандыру деңгейі төмен күйінде қалып отыр, бұл деректердің жоғалу қаупін күшейтіп, есептілік дайындау процесін қиындатады [8].

Салықтық есеп пен бухгалтерлік есеп арасындағы айырмашылықтар да шағын және орта бизнес үшін елеулі қиындық тудырады. Көп жағдайда бухгалтерлік есеп деректері мен салықтық есеп деректері арасында айырмашылықтар пайда болып, салық органдарымен даулы жағдайлардың туындауына себеп болады. Сонымен қатар арнайы салық режимдерін дұрыс қолданбау шағын бизнес субъектілері арасында кең тараған мәселелердің бірі болып табылады [1].

Шағын және орта бизнесте ішкі бақылау жүйесінің әлсіздігі де есеп жүргізудің өзекті мәселесі ретінде қарастырылады. Көптеген кәсіпорындарда қаржылық операцияларды бақылау рәсімдері жеткілікті деңгейде қалыптаспаған, бұл қаржылық тәртіптің бұзылуына, қаражаттың мақсатсыз пайдаланылуына және алаяқтық тәуекелдерінің артуына әкелуі мүмкін [5].

Аталған мәселелерді шешу үшін кешенді тәсіл қажет. Мемлекеттік деңгейде есеп жүргізуді жеңілдету, салықтық консультациялық қолдау көрсету және цифрлық шешімдерді енгізуге жағдай жасау маңызды болып табылады [2]. Кәсіпкерлер өз тарапынан бухгалтерлік қызметтерді аутсорсингке беру, кадрлардың біліктілігін арттыру және қолжетімді бухгалтерлік бағдарламаларды пайдалану арқылы есеп жүйесінің тиімділігін арттыра алады [7].

Қорытындылай келе, шағын және орта бизнесте есеп жүргізудің өзекті мәселелері кадрлық, қаржылық, нормативтік және технологиялық факторлармен тығыз байланысты. Бұл мәселелерді шешу үшін бухгалтерлік есепті автоматтандыруды дамыту, бухгалтерлердің кәсіби деңгейін арттыру, заңнамалық өзгерістерді тұрақты бақылау және ішкі бақылау жүйесін жетілдіру қажет. Тиімді ұйымдастырылған есеп жүйесі шағын және орта бизнестің тұрақты дамуына, бәсекеге қабілеттілігінің артуына және қаржылық тұрақтылығының нығаюына негіз болады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы №234-III «Есеп жүргізу және қаржылық есептілік туралы» Заңы (соңғы өзгерістерімен). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000234>
2. Шағын және орта бизнесті дамытуды мемлекеттік қолдау тетіктері: әлемдік тәжірибе және Қазақстандағы өзектілігі. – Нұр-Сұлтан: ҚР Экономика министрлігінің басылымы, 2023. – 145 б.
3. Төлеубекова Ш.Қ., Садықов Б.А., Әлімхан А.М. Цифрлық технологиялар негізінде бизнесті басқару: оқу құралы. – Алматы: «Экономика» баспа үйі, 2022. – 210 б.
4. Сейдахметова Ф.С. Қазақстандағы шағын кәсіпкерлік субъектілердің есеп жүргізуін жетілдіру: монография. – Қарағанды: «Болашақ-Қарағанды» баспасы, 2021. – 168 б.
5. Шағын бизнес субъектілерінде есеп жүргізуді ұйымдастыру және нарықтық экономикадағы орны. <https://stud.kz/referat/show/5603>
6. Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп стандарты №23. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V970000456>
7. Шағын және орта бизнесте бухгалтерлік есептің шетелдік тәжірибесі. https://economic.korkyt.edu.kz/downloads/arch/journal_main_48TzZYxzozc0HH7.pdf
8. Қазақстандағы шағын және орта бизнесті цифрландыру мәселелері. <https://atameken.kz/kz/news/34103-cifrovizaciya-i-finansirovanie-msb>

Әлкен А.А., Саханов Ә.Қ. 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.Қ.

ЦИФРЛЫҚ ОРТАДАҒЫ АУДИТ: АУДИТОРЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІҢ ЖАҢА ТҮРЛЕРІ МЕН СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ

Қазіргі таңда цифрландыру үдерісі экономиканың барлық салаларын қамтып, қаржылық есеп пен бақылау жүйесіне елеулі өзгерістер енгізуде. Осы өзгерістер аудит саласына да тікелей әсер етіп, дәстүрлі аудиторлық тәсілдермен қатар жаңа цифрлық құралдар мен әдістерді қолдануды талап етеді. Мақалада цифрлық ортадағы аудиттің ерекшеліктері, цифрлық технологиялардың аудиторлық тәуекелдерге ықпалы, сондай-ақ ақпараттық жүйелерді пайдалану барысында туындайтын жаңа сын-қатерлер жан-жақты талданады. Сонымен қатар цифрлық аудит жағдайында аудитордың кәсіби жауапкершілігі мен құзыреттілігінің маңыздылығы қарастырылады.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы мен цифрлық экономиканың қалыптасуы ұйымдардың қаржылық-шаруашылық қызметін жүргізу тәсілдерін түбегейлі өзгертті [1]. Бүгінгі таңда бухгалтерлік есеп, қаржылық есептілік және ішкі бақылау жүйелері көбінесе автоматтандырылған ақпараттық жүйелер арқылы жүзеге асырылады. Мұндай жағдайда аудит те дәстүрлі құжаттық тексеруден шығып, цифрлық деректерді талдауға негізделген заманауи бағытқа бет бұрды [2].

Цифрлық ортадағы аудит – бұл тек техникалық құралдарды пайдалану ғана емес, сонымен қатар тәуекелдердің жаңа түрлерін түсініп, оларды бағалау мен басқарудың жаңа тәсілдерін қолдану үдерісі болып табылады. Ақпараттық жүйелердің күрделенуі, деректер көлемінің артуы, қашықтан жұмыс істеу тәжірибесінің кеңеюі аудитор алдында бұрын болмаған сын-қатерлерді туындатады. Сондықтан цифрлық аудит жағдайында аудиторлық тәуекел ұғымын қайта қарастыру өзекті мәселе болып табылады [3]. Цифрлық аудит – бұл ақпараттық технологиялар көмегімен қалыптастырылған қаржылық және операциялық деректерді тексеруге бағытталған аудиттің заманауи нысаны [1]. Мұнда аудит объектісі ретінде тек қағаз құжаттар емес, сонымен қатар электрондық деректер базалары, ақпараттық жүйелер, бұлтты платформалар және автоматтандырылған есеп жүйелері қарастырылады. Цифрлық аудиттің басты ерекшелігі – деректердің үлкен көлемімен жұмыс істеу мүмкіндігі.

Дәстүрлі аудитте аудитор көбінесе іріктеу әдісін қолданса, цифрлық аудитте толық деректер массивін талдау мүмкіндігі артады. Бұл аудит сапасын жақсартуға жағдай жасайды, алайда деректердің дұрыстығы мен қауіпсіздігіне қатысты тәуекелдерді де күшейтеді [4].

Аудиторлық тәуекел – аудитордың қаржылық есептілік елеулі бұрмаланған жағдайда да оң пікір білдіру ықтималдығы болып табылады. Дәстүрлі түрде ол үш негізгі құрамдас бөліктен тұрады: ішкі тәуекел, бақылау тәуекелі және анықтау тәуекелі. Цифрлық ортада бұл тәуекелдердің мазмұны мен сипаты едәуір өзгереді. Ішкі тәуекел цифрлық жүйелердің күрделілігіне байланысты артады, себебі бағдарламалық қамтамасыз етудегі қателер мен алгоритмдердің дұрыс жұмыс істемеуі қаржылық ақпараттың бұрмалануына әкелуі мүмкін. Бұл жағдайларда қателікті анықтау дәстүрлі тәсілдермен қиынға соғады [5].

Бақылау тәуекелі де цифрлық ортада жаңа сипатқа ие болады. Егер ұйымның ақпараттық қауіпсіздік жүйесі әлсіз болса, деректерге рұқсатсыз қол жеткізу немесе оларды өзгерту қауіпі жоғарылайды. Мұндай жағдайда ішкі бақылау жүйесінің тиімділігі тек бухгалтерлік рәсімдермен емес, сонымен қатар ақпараттық технологиялар саласындағы бақылау механизмдерімен де анықталады.

Цифрландыру аудит саласында бұрын кездеспеген тәуекел түрлерінің пайда болуына себеп болды. Олардың бірі – кибертәуекел, яғни кибершабуылдар, зиянды бағдарламалар және деректердің ұрлануы немесе жойылуы. Бұл факторлар қаржылық есептіліктің сенімділігіне тікелей қауіп төндіреді. Аудитор мұндай тәуекелдерді бағалау кезінде ұйымның киберқауіпсіздік саясатын және техникалық қорғаныс деңгейін ескеруі тиіс.

Екінші маңызды тәуекел – деректердің сапасына байланысты тәуекел. Үлкен деректермен жұмыс істеу барысында ақпараттың толықтығы, дұрыстығы және өзектілігі ерекше мәнге ие болады. Егер бастапқы деректерде қателіктер болса, автоматтандырылған жүйе оларды бірнеше рет қайталап, есептілікте елеулі бұрмалауларға жол беруі мүмкін.

Цифрлық ортадағы аудиттің негізгі сын-қатерлерінің бірі – кадрлық мәселе болып табылады. Аудитор тек есеп және қаржы саласын ғана емес, сонымен қатар ақпараттық технологиялардың негіздерін де меңгеруі тиіс. Бұл аудиторларды даярлау жүйесіне жаңа талаптар қояды [6].

Екінші сын-қатер – нормативтік-құқықтық базаның жеткіліксіздігі. Көптеген елдерде аудит стандарттары цифрлық технологиялардың даму қарқынына ілесе алмай отыр. Бұл тәжірибеде әртүрлі түсіндірмелер мен қолдану ерекшеліктерінің пайда болуына әкелуі мүмкін.

Үшінші сын-қатер – кәсіби пікір қалыптастыру мәселесі. Автоматтандырылған құралдар мен алгоритмдер аудитті жеңілдеткенімен, соңғы шешімді қабылдау жауапкершілігі аудитордың өзінде қалады. Сондықтан цифрлық ортада кәсіби пайымдаудың рөлі одан әрі арта түседі.

Ұсыныстар:

1. Аудиторлардың цифрлық құзыреттілігін арттыру

IT, деректерді талдау және киберқауіпсіздік бойынша білімін жүйелі түрде дамыту қажет.

2. Автоматтандырылған аудит құралдарын қолдану

Үлкен деректерді талдау аудиттің дәлдігі мен тиімділігін арттырады.

3. Ақпараттық қауіпсіздікті күшейту

Ішкі бақылау мен IT-бақылауларды жетілдіру кибертәуекелдерді азайтады.

4. Нормативтік базаны жаңарту

Аудит стандарттарын цифрлық технологияларға бейімдеу қажет.

5. Кәсіби пікірдің рөлін сақтау

Цифрлық құралдарға қарамастан, соңғы шешім аудитор жауапкершілігінде болуы тиіс.

Бұл ұсыныстарды іске асыру цифрлық ортадағы аудиттің сапасы мен сенімділігін арттыруға бағытталған. Аудиторлардың цифрлық білімін жетілдіру және автоматтандырылған құралдарды қолдану арқылы қаржылық деректерді терең әрі дәл талдауға мүмкіндік туады. Ақпараттық қауіпсіздік пен ішкі бақылауды күшейту деректердің

бұрмалануын және кибертәуекелдерді азайтады. Нормативтік-құқықтық базаны жаңарту аудит рәсімдерінің бірізділігін қамтамасыз етеді, ал кәсіби пікірдің рөлін сақтау цифрлық технологиялар жағдайында аудитордың жауапкершілігін арттырады. Нәтижесінде цифрлық аудит тиімді әрі сапалы жүргізіледі.

Әдебиет

1. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней. – М.: Юрайт, 2020. – 576 б.
2. Hall J.A. Information Technology Auditing and Assurance. – Boston: Cengage Learning, 2021. – 816 p.
3. Knechel W.R., Salterio S.E., Ballou B. Auditing: Assurance and Risk. – New York: Routledge, 2020. – 560 p.
4. Whitman M.E., Mattord H.J. Principles of Information Security. – Boston: Cengage Learning, 2021. – 640 p.
5. Moeller R. IT Audit, Control, and Security. – Hoboken: Wiley, 2022. – 720 p.
6. Gray G.L., Manson S. The Audit Process: Principles, Practice and Cases. – Boston: Cengage Learning, 2020. – 592 p.

Бадимолла С.М., Таскынова К.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – Э.Ғ.М., аға оқытушы Шүрен Т.Қ.

ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІҢ АШЫҚТЫҒЫ МЕН СЕНІМДІЛІГІ

Мақалада қаржылық есептіліктің ашықтығы мен сенімділігінің теориялық негіздері және оларды қамтамасыз ету тетіктері қарастырылады. Қаржылық ақпарат сапасының негізгі қағидаттары талданып, есептіліктің шынайылығын арттыру жолдары ұсынылады. Қаржылық есептіліктің ашықтығы кәсіпорындардың инвестициялық тартымдылығын арттыруға және экономиканың тұрақты дамуына ықпал ететіні негізделеді.

Қазіргі нарықтық экономика жағдайында қаржылық есептіліктің ашықтығы мен сенімділігі ерекше маңызға ие. Қаржылық есептілік – кәсіпорынның қаржылық жағдайы, қызмет нәтижелері және ақша қаражаттарының қозғалысы туралы ақпарат беретін негізгі құрал. Ол инвесторлар, кредиторлар, мемлекеттік органдар және басқа да мүдделі тұлғалар үшін шешім қабылдаудың ақпараттық базасы болып табылады [1].

Қазақстан Республикасында қаржылық есептілікті жүргізу тәртібі заңнамалық деңгейде реттеледі [1]. Сонымен қатар халықаралық тәжірибеде қаржылық есептілік Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (IFRS) сәйкес дайындалады [2].

Қаржылық есептіліктің ашықтығы – бұл кәсіпорын қызметі туралы толық, нақты және уақтылы ақпарат ұсыну деңгейі. Ашықтық қағидаты ақпараттың түсініктілігін, салыстырмалылығын және қолжетімділігін қамтамасыз етеді.

Ашық қаржылық есептілік:

- х инвесторлардың сенімін арттырады;
- х капитал тарту мүмкіндігін кеңейтеді;
- х корпоративтік басқару сапасын жақсартады;
- х көлеңкелі экономиканы азайтуға ықпал етеді [3].

Қаржылық есептіліктің сенімділігі

Сенімділік – қаржылық ақпараттың шынайылығы мен дәлдігін сипаттайтын сапалық көрсеткіш. Сенімді есептілік келесі факторларға байланысты:

1. Бухгалтерлік есептің дұрыс ұйымдастырылуы;
2. Ішкі бақылау жүйесінің тиімділігі;
3. Тәуелсіз аудиттің жүргізілуі.

Тәуелсіз аудит қаржылық есептіліктің дұрыстығын тексеріп, оның халықаралық стандарттарға сәйкестігін растайды. Бұл өз кезегінде қаржылық есептіліктің пайдаланушылар алдындағы сенімділігін арттырады [4].

Қаржылық есептіліктің ашықтығы мен сенімділігін қамтамасыз етуде бірқатар проблемалар кездеседі:

- х ақпараттың толық ашылмауы;
- х есеп саясатының тұрақсыздығы;
- х кәсіби мамандардың жетіспеушілігі;
- х ішкі бақылау жүйесінің әлсіздігі [3; 4].

Бұл мәселелер қаржылық есептіліктің сапасына кері әсерін тигізуі мүмкін.

Жетілдіру жолдары

Қаржылық есептіліктің сапасын арттыру үшін:

- х халықаралық стандарттарды тиімді енгізу [2];
- х ішкі және сыртқы аудитті жетілдіру [4];
- х корпоративтік басқару қағидаттарын нығайту [3];
- х қаржылық ақпаратты цифрландыру және автоматтандыру қажет.

Аталған шаралар қаржылық есептіліктің ашықтығы мен сенімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, қаржылық есептіліктің ашықтығы мен сенімділігі кәсіпорындардың тұрақты дамуының және экономикалық сенімділіктің негізгі факторларының бірі болып табылады. Қаржылық ақпараттың сапасын арттыру арқылы инвестициялық тартымдылық күшейіп, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі артады [1; 2].

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Есеп және қаржылық есептілік туралы» Заңы. – Астана: Adilet, заң мәтіні онлайн. Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z070000234> (қаралды: 2026)
2. International Financial Reporting Standards Foundation – ресми сайт. Қолжетімді: <https://www.ifrs.org/> (қаралды: 2026)
3. IFRS (International Financial Reporting Standards) мақала – Wikipedia. Қолжетімді: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Financial_Reporting_Standards (қаралды: 2026)
4. Deloitte Assurance Services – Deloitte, қаржылық есептілік аудиті туралы ақпарат. Қолжетімді: <https://www.deloitte.com/kz/en/services/audit-assurance/services/assurance.html> (қаралды: 2026)
5. IFRS қолданылуы туралы ақпарат – IFRS.org Jurisdiction view (Қазақстан). Қолжетімді: <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/view-jurisdiction/kazakhstan/> (қаралды: 2026)

Бекасыл А.А., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Садуакасова М.Б.

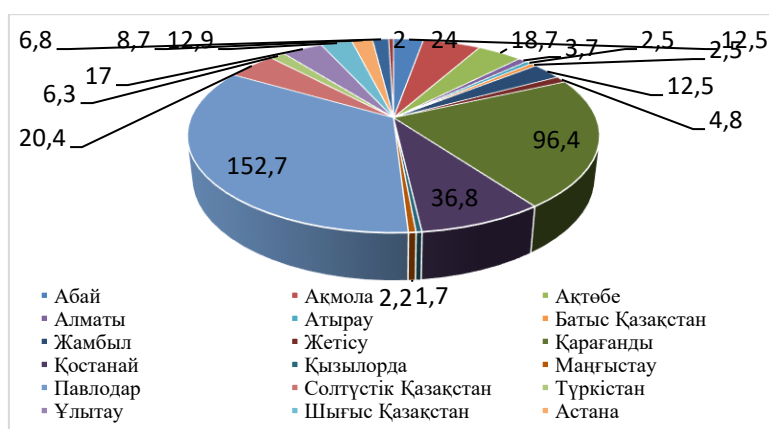
ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫ ЗЕРТТЕУ

Экология бүгінгі таңда тек әлемдік қауымдастық үшін ғана емес, Қазақстан үшін де ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, қоршаған ортаны қорғау және «жасыл» экономиканы дамыту — тұрақты даму стратегиясының негізгі бағыттары. Экологиялық мәселелер, әсіресе, өнеркәсіптік әлеуеті жоғары аймақтарда аса өткір байқалады. Солардың ішінде Қарағанды облысы ерекше орын алады. Бұл өңір Қазақстандағы ең ірі өнеркәсіп орталықтарының бірі бола отырып, қоршаған ортаға зиянды шығарындылар көлемі бойынша да алдыңғы қатарда тұр. Көмір өндіру, металлургия, химия

өнеркәсібі және басқа да салалар өңірдің экономикалық өсуін қамтамасыз еткенімен, экологиялық жағдайдың айтарлықтай нашарлауына алып келеді.

2020–2024 жылдар аралығында Қазақстан бойынша атмосфераға шығарылатын қатты ластанушы заттардың жалпы көлемі 500,4 мың тоннадан 445,3 мың тоннаға дейін төмендеді. Қарағанды облысы да атмосфераға зиянды заттар шығарындыларының жалпы массасы бойынша көшбасшы өңірлердің қатарында қалып отыр. Қарағанды облысында қатты ластанушы заттардың шығарындылары 2022 жылы алдыңғы жылмен салыстырғанда 17%-ға азайды. Бұл кәсіпорындарда сүзгілеу жүйелерін жаңғырту және экологиялық талаптарды қатаңдату нәтижесінде жүзеге асты. 2023 жылы алдыңғы жылмен салыстырғанда қосымша 7%-ға төмендеу байқалды, бұл экологиялық бағдарламалардың іске асырылуының жалғасып жатқанын көрсетеді. Алайда 2024 жылы алдыңғы жылмен салыстырғанда шығарындылар көлемі 8%-ға өсті. Бұл өндірістік қуаттардың қалпына келтірілуімен және кейбір кәсіпорындарда экологиялық нормалардың толық сақталмауымен байланысты.

Қазақстан Республикасы бойынша қатты ластанушы заттар шығарындыларының құрылымын Сурет-1 көрсетілген.

1-сурет. 2024 жылғы қатты ластанушы заттар шығарындыларының өңірлік құрылымы, т. Ескертпе – [1] дереккөз негізінде автор құрастырған

2024 жылғы деректер бойынша қатты ластанушы заттар шығарындыларының ең жоғары көлемі Павлодар және Қарағанды облыстарына тиесілі. Павлодар облысы 152,7 мың тонна көрсеткішпен бірінші орында тұр, ал Қарағанды облысы 96,4 мың тоннамен екінші орынды алады. Бұл жетекші өңірлермен салыстырғанда орташа көрсеткішке ие аймақтардағы шығарындылар көлемі айтарлықтай төмен. Мысалы, Қостанай облысында небәрі 36,8 мың тонна, бұл Қарағанды облысынан шамамен төрт есе, ал Павлодар облысынан төрт еседен астам төмен. Ақмола облысы — 24,0 мың тонна, Солтүстік Қазақстан облысы — 20,4 мың тонна және Ақтөбе облысы — 18,7 мың тонна көрсеткіштерімен екі ірі өнеркәсіптік өңірден едәуір артта қалып отыр.

Осылайша, 2024 жылы шығарындылар құрылымы ластанудың Павлодар және Қарағанды облыстарында айқын шоғырланғанын көрсетеді, ал қалған өңірлердің үлесі салыстырмалы түрде төмен болып отыр.

Қарағанды облысындағы экологиялық жағдайдың қалыптасуы өзара тығыз байланысты әрі көпқырлы көптеген факторларға тәуелді. Ең алдымен, өңірдің өнеркәсіптік құрылымы шешуші рөл атқарады. Қарағанды — металлургия, көмір өндіру, химия өнеркәсібі және энергетика кеңінен дамыған Қазақстанның ірі индустриялық орталығы. Қарағанды көмір бассейні елдегі ең ірілерінің бірі болып саналады, ал көмірді жағу барысында атмосфераға шаң, күкірт диоксиді, азот оксидтері және басқа да зиянды заттар бөлінеді. Сонымен қатар, қысқы кезеңде тұрмыстық секторда халықтың басым бөлігі қатты отынды пайдаланады. Бұл жағдай, әсіресе, жеке тұрғын үй массивтерінде ауаның ластануын күшейтеді. Өнеркәсіптік қалдықтардың жиналуы және кен орындарының жеткіліксіз рекультивациялануы топырақ

пен жер асты суларының ластануына алып келеді. Кәсіпорындардың экономикалық маңыздылығына қарамастан, олар атмосфераға, суға және топыраққа едәуір көлемде зиянды заттар шығарады. Бұл — өңірдің экологиялық ахуалына тікелей әсер ететін негізгі факторлардың бірі.

Тағы бір маңызды фактор — автокөлік санының артуы. Соңғы жылдары автомобильдер санының өсуі де ауа сапасына жағымсыз әсерін тигізуде. Ескі бензинді және дизельді көліктер көміртек тотығын, азот оксидтерін және күйе бөлшектерін көп мөлшерде бөледі. Бұл заттар қалалық ортадағы ластану деңгейін арттырып, халықтың тыныс алу жүйесіне кері әсер етеді [2].

Қарағанды облысындағы ең өзекті мәселелердің бірі — көмірге тәуелділік. Газға және жаңартылатын энергия көздеріне көшу бағытындағы жұмыстар жүргізіліп жатқанымен, бұл үдеріс баяу жүзеге асуда. Газ инфрақұрылымы барлық елді мекендерді қамтымайды, ал күн және жел энергетикасының үлесі әлі де мардымсыз деңгейде қалып отыр.

Аталған мәселелерді шешу мақсатында Қазақстанда мемлекет тарапынан бірқатар ірі бағдарламалар қабылданды:

«Таза Қазақстан» тұжырымдамасы (2024–2029 жж.) — ауа сапасын жақсартуға, қалдықтарды басқару жүйесін жетілдіруге және экологиялық мониторингті күшейтуге бағытталған ұлттық бағдарлама. Жоба аясында өнеркәсіптік шығарындыларға лимиттер белгілеу және экологиялық бақылауды автоматтандыру қарастырылған.

Газдандыру бағдарламасы (2024–2029 жж.) — жеке секторда көмірді пайдаланудан кезең-кезеңімен бас тартып, тұрғын үйлерді орталықтандырылған табиғи газ жүйесіне қосуға бағытталған. Бұл ауадағы түтін мен шаң деңгейін төмендетуге және халықтың өмір сүру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

«Жасыл экономикаға» көшу стратегиясы (2024–2029 жж.) — энергия тиімділігін арттыруға, жаңартылатын энергия көздерін (күн, жел, биогаз) дамытуға және өнеркәсіптік шығарындыларды қысқартуға бағытталған ұзақ мерзімді саясат [2].

Қорытындылай келе, Қарағанды облысындағы экологиялық мәселелерді шешу кешенді тәсілді талап етеді. Ол үшін мемлекет, кәсіпорындар және халықтың бірлескен қатысуы қажет. Аталған бағыттар жүйелі түрде жүзеге асырылған жағдайда өңірдің табиғи ортасын қалпына келтіруге және тұрғындардың денсаулығын сақтауға мүмкіндік туады.

Әдебиет

1. Қоршаған орта статистикасы // stat.gov.kz
2. Хили Д. Ф. Статистика негіздері : әлеуметтік зерттеу құралы / Д. Ф. Хили. - 10-шы басылым. - Нұр-Сұлтан ; Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2020. - 576 б.

Булатова А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – PhD, ассоциированный профессор Сыздыкова Д.И.

АНАЛИЗ ЗАНЯТОСТИ НА «ЗЕЛЁНЫХ РАБОЧИХ МЕСТАХ» В РЕГИОНАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В 2024 ГОДУ

Зеленая экономика вносит изменения в рынок труда, создавая новые рабочие места и требуя переподготовки кадров. Зеленая занятость определяется как деятельность, снижающая негативное воздействие на окружающую среду, включая производство экопродуктов, ресурсосбережение и ликвидацию накопленного ущерба. Ученые Войкина и Потравный подчеркивают, что зеленое рабочее место сочетает достойную зарплату, безопасные условия и экологическую эффективность, с критериями по экономическим, социальным, техническим и экологическим аспектам [1]. Автор Цыганкова описывает "зеленое" место как соответствующее концепции достойного труда: без вредных материалов,

с экономией ресурсов, современными технологиями, благоприятным климатом и гибкими формами занятости для сохранения здоровья [2].

Развитие зеленой экономики прогнозирует значительный прирост рабочих мест. По данным МОТ, к 2030 году появится 24 млн новых позиций в возобновляемой энергии, устойчивом строительстве, переработке отходов и климаттехнологиях, с объемом отрасли \$10 трлн. В секторах солнечной/ветровой энергии, "умных" городов и органического земледелия возрастет спрос на инженеров, аналитиков и специалистов по устойчивости [3].

Зеленая экономика меняет структуру занятости: от угольной промышленности к возобновляемым источникам, требуя новых компетенций. Необходимы профессиональные, личностные и управленческие навыки. Примеры профессий: инженеры по ВИЭ, техники по ветрякам, экологи, юристы по климату, координаторы переработки [4].

Положительные эффекты: рост гарантий занятости, улучшение условий труда, повышение зарплат и качества жизни при достойных стандартах. Отрицательные: риски для традиционных работников (например, в угле), необходимость адаптации и потенциальное неравенство без переподготовки. Влияние климата усиливает спрос: в гидроэнергетике - гидрометеорологи; в сельхозе - ирригаторы; в строительстве - "зеленые" стандарты. [4].

В целом, зеленая экономика - это соединение экологии и занятости. Зеленая экономика - это не только экология, но и борьба против безработицы [5].

В современных условиях перехода к экологически устойчивому развитию всё большее значение приобретает формирование так называемых «зелёных рабочих мест» в Казахстане. Они связаны с деятельностью, направленной на снижение негативного воздействия на окружающую среду, рациональное использование природных ресурсов и развитие экологически чистых технологий.

Согласно представленным статистическим данным, в 2024 году в Республика Казахстан общая списочная численность работников составила 5697940 человек. Из них на «зелёных рабочих местах» занято 54187 человек, что составляет примерно 1 % от общего числа занятых в экономике страны [7].

Это свидетельствует о том, что несмотря на постепенное развитие «зелёной экономики», доля экологически ориентированной занятости пока низкая. Анализ данных показывает значительную дифференциацию между регионами по уровню занятости на «зелёных рабочих местах». Наибольшее количество работников, занятых в экологически ориентированных видах деятельности, наблюдается в следующих регионах:

- г. Алматы - 5603 человека;
- Актюбинская область - 3610 человек;
- Акмолинская область - 2417 человек;
- Абайская область - 1691 человек.

Высокие показатели в крупных городах и промышленных регионах объясняются более развитой инфраструктурой, наличием предприятий водоснабжения, переработки отходов, энергетики и других отраслей, связанных с экологической модернизацией производства.

В то же время в ряде регионов наблюдаются минимальные значения занятости на «зелёных рабочих местах»:

- Кызылординская область - 12 человек;
- г. Шымкент - 35 человек;
- область Жетісу - 37 человек;
- Мангистауская область - 64 человека.

Это может быть связано с более низким уровнем промышленного развития, слабой диверсификацией экономики, а также недостаточным внедрением экологически ориентированных технологий.

Наибольшая доля «зелёных рабочих мест» сосредоточена в промышленности, где занято около 46 689 человек, что составляет более 70 % всех работников данной категории. Значительная часть также приходится на сферу водоснабжения, водоотведения и обращения с отходами.

Это подтверждает тот факт, что именно производственный сектор играет ключевую роль в формировании экологически устойчивой занятости.

Таким образом, проведённый анализ показывает, что развитие «зелёных рабочих мест» в Казахстане находится на начальной стадии. Их доля в общей структуре занятости остаётся низкой, а распределение по регионам характеризуется существенной неравномерностью.

В перспективе расширение экологически ориентированных видов деятельности может способствовать: повышению уровня занятости населения; модернизации промышленного производства; улучшению экологической ситуации в регионах; обеспечению устойчивого экономического роста.

Развитие «зелёной экономики» должно стать одним из приоритетных направлений государственной политики, направленной на долгосрочное социально-экономическое развитие страны.

Литература

1. Войкина Е. Ю., Потравный В. А. Зеленая занятость и рынок труда при формировании экологически ориентированной экономики // Вестник Санкт-Петербургского университета. Экономика. - 2023. - Т. 39, № 4. - С. 567–589. - URL: <https://economicsjournal.spbu.ru/article/download/1041/890/2098>
2. Цыганкова Е. В. Изменения в социально-трудовой сфере под влиянием развития «зеленой» экономики // Управленческое консультирование. - 2023. - № 3 (119). - С. 45-56. URL: <https://www.acjournal.ru/jour/article/view/2325>
3. Развитие «зеленой» экономики создаст 24 млн рабочих мест к 2030 году // Inc. Russia. - 2025. - 30 янв. - URL: <https://incrussia.ru/news/razvitie-zelenoj-ekonomiki-sozdast-24-mln-rabochih-mest-k-2030-godu/> (дата обращения: 15.02.2026).
4. Цыганкова В. Методы и показатели оценки «зеленых» рабочих мест // CyberLeninka. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metody-i-pokazateli-otsenki-zelenyh-rabochih-mest> (дата обращения: 15.02.2026).
5. Цыганкова И., Резникова О. Трансформация сферы занятости в условиях «зеленого» роста // Экономика и управление: проблемы, решения. - 2023. - № 7. - URL: <https://emjume.elpub.ru/jour/article/view/1705>
6. Самсонов А.А., Кузнецов-Сербский М.К. Роль «зеленой» экономики в формировании новых профессий // Ieconomic.ru. - 2025. - 14 сент. - URL: <https://Ieconomic.ru/lib/122812> (дата обращения: 15.02.2026).
7. Сайт Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz/ru/>

Джуринская Е.В., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Кабдыбай А.К.

АНАЛИЗ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА ПРИМЕРЕ НК «КТЖ»

В условиях нестабильной рыночной среды и усиления конкурентной борьбы особую значимость приобретает анализ и прогнозирование финансовых результатов деятельности предприятий.

Современные предприятия функционируют в условиях изменяющегося законодательства, валютных колебаний и роста операционных рисков, что повышает вероятность искажений в финансовой отчетности.

Финансовый результат представляет собой разницу между доходами и расходами предприятия за отчетный период и выражается в форме прибыли или убытка. Они являются обобщающим показателем эффективности хозяйственной деятельности и отражают

способность организации обеспечивать устойчивое развитие, выполнять обязательства и формировать инвестиционную привлекательность [1].

Прибыль является основным источником самофинансирования, расширения деятельности и удовлетворения интересов собственников, работников и государства.

Финансовые результаты выполняют ряд функций: оценку прибыльности предприятия, информационное обеспечение заинтересованных пользователей отчетности, формирование налоговой базы, а также обоснование управленческих решений. Их анализ позволяет определить степень достижения стратегических целей и уровень финансовой устойчивости предприятия.

Акционерное общество «Қазақстан Темір Жолы» транспортно – логистический холдинг, оператор магистральной железнодорожной сети Республики Казахстан, Национальный железнодорожный перевозчик грузов и пассажиров. Данная компания принадлежит единственному акционеру – фонду «Самрук – Қазына», который, в свою очередь, полностью контролируется Правительством Республики Казахстан.

Основными потребителями услуг выступают частные пассажирские железнодорожные компании, компании, владеющие собственными грузовыми вагонами, грузоотправители.

АО «КТЖ» является стратегически важным предприятием для экономики страны, обеспечивающим около 70 % грузооборота и более 50 % пассажирооборота республики. Компания получает субсидии от государства, поскольку выполняет социально значимые функции, связанные с обеспечением пассажирских перевозок, поддержанием инфраструктуры и развитием транспортной системы страны.

Нами был проведен анализ динамики финансовых результатов деятельности НК «КТЖ» за 2022 – 2024 года.

Согласно результатам анализа, отметим, доходы компании 2024 года по сравнению с 2022 годом увеличились на 328 130 983 тыс. тг. По сравнению с 2023 годом, доходы увеличились на 88 640 833 тыс.тг. Причиной этому является существенное увеличение выручки от реализации на 80 152 863 тыс.тг по сравнению с 2023 годом. Также, повлияло увеличение доходов от штрафов на 7 081 843 тыс.тг.

Наблюдается стабильный рост себестоимости реализации. Увеличение себестоимости 2024 года на 75 945 760 тыс.тг. по сравнению с 2023 годом связано с ростом затрат на персонал, расходов на работы и услуги производственного характера, затраты на материалы и запасы, ремонт и обслуживание, электроэнергию, а также существенно увеличились расходы по вознаграждениям работников по окончании трудовой деятельности. По сравнению с 2022 годом, себестоимость 2024 года увеличилась на 178 061 067 тыс.тг.

За анализируемый период в прибыли «» произошли определенные изменения, которые представлены в рисунке 1.

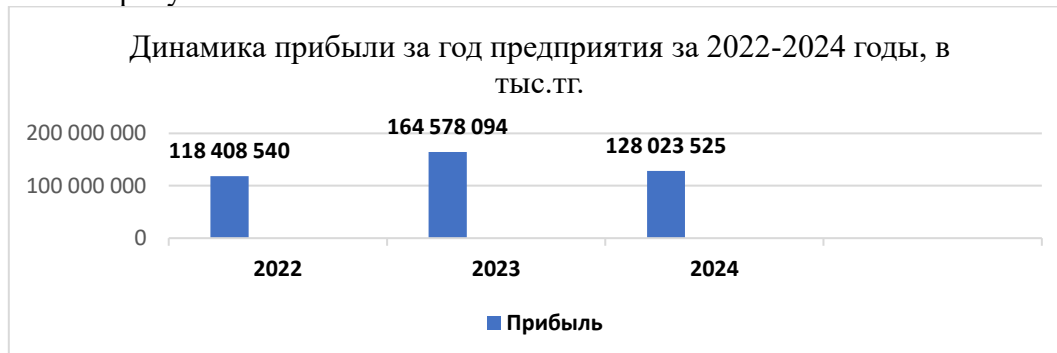

Рисунок 1. Динамика прибыли за год предприятия за 2022-2024 годы, в тыс.тг.

Примечание – составлено автором на основании источников [2],[3],[4]

Исходя из полученных результатов, можем отметить увеличение прибыли 2024 года по сравнению с 2022 годом на 9 614 985 тыс.тг., и снижение на 36 554 569 тыс.тг. по сравнению с 2023 годом. На это повлиял рост себестоимости реализации, общих и административных расходов, уменьшение финансового дохода, увеличения убытка от курсовой разницы.

Также, несмотря на рост доходов предприятия, в 2024 году отмечено снижение операционной прибыли на 21% по сравнению с показателями 2023 года. Это свидетельствует о снижении эффективности управления затратами и необходимости оптимизации структуры расходов.

Прогнозирование финансовых результатов является важным этапом финансового анализа и направлено на оценку будущих показателей прибыли на основе выявленных тенденций и факторов влияния. Выбор направлений прогнозирования финансовых результатов обусловлен результатами проведенного анализа АО «КТЖ». В связи с этим, ключевыми направлениями прогнозирования являются: контроль темпов роста себестоимости, повышение эффективности операционной деятельности и развитие доходных направлений, поскольку именно они оказывают наибольшее влияние на формирование прибыли и финансовую устойчивость компании НК «КТЖ».

В целях повышения эффективности финансовых результатов, нами было рекомендовано компании НК «КТЖ» усилить управление затратами, внедрить регулярный факторный анализ прибыли и развивать систему финансового планирования. Реализация данных мероприятий позволит обеспечить устойчивый рост прибыли и финансовую стабильность компании в долгосрочной перспективе.

Литература

1. Финансовый результат – отчет, анализ и учет финансовых результатов [Электронный ресурс].- Режим доступа: https://www.banki.ru/wikibank/finansovyj_rezultat/
2. Отдельная финансовая отчетность АО «НК«КЖТ» за 2022 г. [Электронный ресурс].- Режим доступа: https://railways.kz/media/filer_public/cf/42/cf42f552-894a-4271-960a-d9be2b33337d/34e1aa8e-56af-4163-b1ca-d4c52ba306b3.pdf
3. Отдельная финансовая отчетность АО «НК«КЖТ» за 2023 г. [Электронный ресурс].- Режим доступа: https://railways.kz/media/filer_public/03/48/034879b3-e6d7-4597-8a5b-3be5a00400cf/30042024__otdelnaia_finansovaia_otchetnost_ao_nk_ktzh_za_2023_g_neutverzhdennaia.pdf
4. Отдельная финансовая отчетность АО «НК«КЖТ» за год, закончившийся 31 декабря 2024 года [Электронный ресурс].- Режим доступа: https://railways.kz/media/filer_public/61/2a/612a2d46-65f3-43ec-9599-81881a1318b0/otdelnaia_finansovaia_otchetnost_ao_nk_ktzh_za_2024_g_neutverzhdennaia.pdf

Динькаева С.К., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

РОЛЬ ИИ-АССИСТЕНТОВ В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА СТУДЕНТОВ КАЗАХСТАНА

Аннотация: Статья посвящена разбору влияния искусственного интеллекта (ИИ) в структурировании учебного процесса учащихся Казахстана. Цель статьи заключается в определении целенаправленного, а также грамотного использования ИИ-ассистентов, что способствует улучшению результативности учебы и совершенствованию навыков независимой работы. В рамках статьи рассматриваются актуальные системы и средства ИИ, доступные учащимся на русском языке, а также их воздействие на организацию учебного процесса. Исследование базируется на обзоре казахстанских печатных материалов, опыте студента и реальных случаях задействования ИИ в процессе обучения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, ИИ-ассистенты, образование, вузы Казахстана, самостоятельная работа, эффективность обучения.

Введение. В последние годы технологии искусственного интеллекта стали активно внедряться в сферу образования. Современный мир стремительно цифровизируется, и этот

процесс уже необратим. [1] Студенты всё чаще задействуют ИИ-ассистентов для подготовки к занятиям, обработки учебных материалов и выполнения заданий. Однако вместе с ростом популярности таких инструментов возникает проблема их неосознанного использования, другими словами, технологии начинают заменять студенту самостоятельный труд. Вместо помощи в изучении больших объёмов информации ИИ нередко выполняет основную работу за обучающегося, при этом результаты его использования не всегда подвергаются критическому анализу. В связи с этим острым становится вопрос грамотного и осознанного применения ИИ в учебном процессе.

В настоящее время технология ИИ всесторонне используется как в управлении образовательным процессом, так и в самом образовательном процессе. Специалисты выделяют несколько уровней реального и потенциального применения технологий ИИ в образовании. Потенциальный уровень использования технологий ИИ включает в себя набор методов и средств осуществления виртуальных помощников и чатов, сбора и анализа данных, персонализированного обучения, оценки качества знаний. [2]

Рациональное использование ИИ-ассистентов может рассматриваться как фактор оптимизации временных и интеллектуальных ресурсов студентов, что в долгосрочной перспективе влияет на общую результативность образовательной системы.

Объектом исследования выступает процесс организации учебной деятельности студентов вузов Казахстана в условиях цифровизации образования. Предметом исследования являются возможности применения ИИ-ассистентов как инструмента повышения эффективности образовательного процесса.

В целях выявления ИИ-инструментов, способных повысить эффективность учебной деятельности студентов без замены их непосредственной работы, был проведён сравнительный анализ ряда бесплатных ИИ-ассистентов, доступных каждому студенту Казахстана. В исследование включены четыре бесплатных ИИ-ассистента, доступных студентам вузов Казахстана: ChatGPT как универсальный генератор текста для структурирования учебных материалов, Examica как адаптивная тестовая платформа для контроля знаний, NotebookLM как инструмент анализа документов и генерации подкастов на основе учебных материалов, Perplexity как поисковик с проверенными источниками для исследовательской работы.

Критериями анализа послужили такие факторы, как характер функциональности, степень поддержки образовательной деятельности, а также влияние на формирование учебных навыков (Таблица 1).

Таблица 1

Сравнительный анализ функциональности ИИ-ассистентов в образовательном процессе

Инструмент	Характер функциональности	Степень поддержки образовательной деятельности	Влияние на формирование учебных навыков
ChatGPT	Составление объяснений, примеров и структурированных ответов	Высокая при разборе нового материала	Развитие понимания, умения формулировать мысли
Examica	Создание тестов, квизов и тренировочных заданий разного уровня сложности	Эффективна для самопроверки и подготовки к экзаменам	Развитие памяти, закрепление материала и самоконтроля
NotebookLM	Анализ загруженных пользователем источников, генерация подкастов на основе материала	Значительно облегчает работу с большими массивами информации	Формирует навыки работы с источниками, выделения главного, понимания структуры текста
Perplexity	Активная работа с проверенными источниками, соединение диалогов в одно пространство	Облегчает первичный этап исследования и подбор литературы	Развитие навыков информационного поиска и критической оценки источников

Проведённый анализ показал, что не все рассмотренные ИИ-ассистенты в равной степени способствуют развитию самостоятельной учебной деятельности студентов. В результате были выделены три наиболее эффективных инструмента: NotebookLM, Perplexity и Examica. Проанализированные выше ИИ-ассистенты побуждают студентов к активной самостоятельной учебной деятельности, а также способствуют формированию навыков критического и аналитического мышления, навыков систематизации данных и сравнения различных интернет-источников.

Особую значимость NotebookLM представляет работа с массивными текстовыми материалами, а также генерация индивидуальных подкастов, используя предоставленные лекционные материалы, что заметно упрощает освоение сложных тем и их повторение. Perplexity, в свою очередь, оптимизирует исследовательскую работу, помогая генерировать индивидуальные блоки данных, так называемые «Пространства», оперативно используя надежные источники с оценкой их качества, а Examica обеспечивает адаптивную подготовку к экзаменам с персонализированными тестами.

Работа с данными платформами помогает студентам совершенствовать способности к анализу информации, ее систематизации и взаимодействию с первоисточниками, что является основой для улучшения общей результативности и эффективности образовательного процесса.

Заключение. Проведенный анализ подтвердил, что ИИ-ассистенты способны на эффективную поддержку учебного процесса при грамотном использовании. NotebookLM, Perplexity и Examica помогают систематизировать данные, эффективно готовиться к экзаменам, а также проводить исследования, не выполняя при этом всю работу за студента. Такой подход решает проблему неосознанного использования ИИ и повышает самостоятельность студентов.

Литература

1. Калдыгозова С., Шакенова М., Джилкишиева М. — Применение искусственного интеллекта в системе мониторинга и управления качеством образования в Казахстане. 2025 г.
2. Асанова Ж., Касумов В., Жакиш А. Перспективы внедрения технологий искусственного интеллекта для построения смарт-учебной среды в сфере высшего образования. 2023 г.

Дюсенбаева А.Н., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель Садуакасова М.Б.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

Сегодня цифровые технологии и искусственный интеллект становятся неотъемлемой частью экономической жизни. Их внедрение затрагивает практически все сферы — от бизнеса и финансов до государственного управления и повседневной деятельности граждан. Вместе с новыми возможностями появляются и новые риски: меняется структура занятости, усиливается зависимость от крупных технологических компаний, возрастают требования к энергетическим ресурсам и к системе регулирования.

Для Республики Казахстан данная проблема имеет особое значение, поскольку страна активно развивает цифровую инфраструктуру и стремится интегрироваться в глобальную цифровую экономику. Однако быстрые технологические изменения требуют продуманной государственной политики, способной обеспечить баланс между инновационным развитием и социальной стабильностью. В этих условиях обосновывается необходимость пересмотра

существующей модели цифровизации и совершенствования механизмов регулирования для обеспечения устойчивого экономического развития [6].

В начале 2026 года глобальная экономика вступила в стадию глубокой структурной трансформации, обусловленной стремительным развитием генеративного искусственного интеллекта (GenAI) и активным внедрением цифровых технологий в бизнес-процессы [4]. Формирование экономики, управляемой алгоритмами, сопровождается не только ростом производительности, но и появлением устойчивых побочных эффектов, затрагивающих социальные и экономические институты, энергетическую систему и механизмы распределения добавленной стоимости [7].

Ключевое противоречие цифровой экономики на современном этапе заключается в несоответствии темпов научно-технического прогресса и способности регуляторных, правовых и экономических институтов адаптироваться к новым условиям [1]. В рамках идеи «технологической ловушки» подчёркивается, что инновации при отсутствии адекватного институционального контроля могут привести к росту концентрации рыночной власти и подрыву устойчивости рынка труда [1; 3]. Практическим подтверждением данных выводов выступает рост структурной безработицы среди работников интеллектуального труда [2; 3] и увеличение нагрузки на энергетическую систему вследствие развития ИИ-инфраструктуры [5].

Доминирующая модель цифровизации, ориентированная на сокращение издержек за счёт замещения человеческого капитала, в долгосрочной перспективе способна снижать устойчивость глобальной финансово-экономической системы и способствовать замедлению роста реальных доходов населения [1; 2].

Для преодоления указанных проблем предлагается внедрение системного подхода к регулированию цифровизации. Разработка программ переподготовки и повышения квалификации работников, профессии которых наиболее подвержены автоматизации, позволит смягчить последствия структурных изменений на рынке труда [2; 4]. Усиление контроля за распространением недостоверной и синтетической информации, а также создание единых стандартов проверки данных и установление ответственности за использование подобного контента способствуют снижению неопределённости и транзакционных издержек [6].

Одним из важнейших направлений является учёт энергетических последствий цифрового развития. Повышение энергоэффективности дата-центров и использование возобновляемых источников энергии позволит снизить нагрузку на энергетическую систему [5].

Сдерживание чрезмерного влияния крупных платформ на рыночные процессы также представляется необходимым. Развитие антимонопольных механизмов и поддержка малого и среднего бизнеса создадут более конкурентную среду и будут способствовать устойчивому экономическому росту [7].

На современном этапе цифровизация выступает не только источником технологического прогресса, но и серьёзным вызовом для устойчивости экономических систем. Долгосрочный рост экономики во многом будет зависеть от способности регуляторов выстроить эффективные механизмы контроля, при которых искусственный интеллект будет использоваться не только в интересах крупных компаний, но и в целях устойчивого и сбалансированного развития [6].

Таким образом, цифровая трансформация открывает значительные возможности для экономического роста Республики Казахстан, однако одновременно создаёт комплекс новых рисков. Без системного регулирования и развития институциональной базы внедрение искусственного интеллекта может усилить социально-экономические дисбалансы. Устойчивое развитие страны в условиях цифровой экономики будет зависеть от способности государства обеспечить баланс между технологическим прогрессом, социальной стабильностью и экономической безопасностью.

Литература

1. Аджемоглу Д., Джонсон С. Власть и прогресс: тысячелетняя борьба за технологии и процветание. — М.: Альпина Паблишер, 2023.- 560с.
2. Autor D. Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation // Journal of Economic Perspectives. — 2015. — Vol. 29. — No. 3. — P. 3–30.
3. Acemoglu D., Restrepo P. Artificial Intelligence, Automation and Work // NBER Working Paper. — 2018. — URL: <https://www.nber.org> – 36 p.
4. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. — Geneva: WEF, 2023. — URL: <https://www.weforum.org> - 167 p.
5. International Energy Agency (IEA). Electricity 2024: Analysis and Forecast. — Paris: IEA, 2024. — URL: <https://www.iea.org> -210 p.
6. OECD. Artificial Intelligence in Society. — Paris: OECD Publishing, 2019. — URL: <https://www.oecd.org> – 180 p.
7. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism. — New York: PublicAffairs, 2019. – 704 p.

Естаев Ж.У., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ АВТОМАТТАНДЫРУ: 1С ЖҮЙЕСІН

Мақалада Қазақстандағы бухгалтерлік есепті автоматтандыру мәселелері қарастырылды. 1С бағдарламалық жүйесін енгізудің тиімділігі, артықшылықтары және кәсіпорындардағы қиындықтары талданды. Зерттеу нәтижесі бухгалтерлік есептің сапасын арттыру және басқарушылық шешім қабылдауды қолдау мүмкіндіктерін көрсетті.

Қазіргі экономикалық ортада ұйымдардың қаржылық қызметін тиімді басқару үшін бухгалтерлік есептің сапасы шешуші рөл атқарады. Қазақстан Республикасында бухгалтерлік есепті автоматтандыру,әсіресе1С бағдарламалық жүйесін енгізу, кәсіпорындардың қаржылық ақпаратты өңдеу жылдамдығын арттырып, есептің дәлдігі мен ашықтығын қамтамасыз етеді

Бухгалтерлік есепті автоматтандыру – бұл қаржылық операцияларды тіркеу, есептеу, талдау және есептілік формасын автоматты түрде қалыптастыру процесі. [1, 2].

1С бағдарламалық өнімі Қазақстанда кеңінен таралған және шағын кәсіпорындардан ірі корпорацияларға дейін тиімді қолданылады [3]. Бағдарламаның ерекшелігі – ұлттық заңнамаға бейімделуі, икемділігі және пайдаланушыға ыңғайлы интерфейсі.

1С жүйесін енгізудің негізгі артықшылықтарының бірі – еңбек өнімділігін арттыру. Қолмен есеп жүргізу кезінде көп уақыт кететін операциялар автоматтандырылған жүйеде қысқа мерзімде орындалады. Бұл бухгалтерлерге аналитикалық есеп пен басқарушылық шешімдерге көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді [4]. Сонымен қатар, жүйеде адам факторынан туындайтын қателіктер азаяды.

Екінші маңызды тиімділік – есептің дәлдігі мен жүйелілігі. 1С деректер базасында барлық операциялар сақталады, бұл ақпараттың жоғалуын немесе қайталануын болдырмайды. [5].

Бағдарламаның алгоритмдері салықтық және қаржылық есеп стандарттарына сәйкес есептеулер жүргізуге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, 1С жүйесі басқарушылық шешім қабылдауға қолдау көрсетеді. Бағдарламада есептерді, диаграммаларды және талдамалық кестелерді құруға болады, бұл кәсіпорын басшылығына қаржылық жағдайды жедел бағалап, стратегиялық жоспарлау жүргізуге мүмкіндік береді [6].

Сонымен қатар, 1С жүйесі есептің ашықтығын арттырады. Электронды форматтағы есеп құжаттары аудит процесін жеңілдетеді және мемлекеттік бақылау органдарымен өзара әрекеттестікті тиімді етеді. Қазақстанда электронды шот-фактуралар мен онлайн кассалар

кеңінен қолданылып отырғандықтан, 1С жүйесі бұл цифрлық экожүйемен үйлесімді жұмыс істей алады [7].

Алайда, 1С жүйесін енгізудің бірқатар қиындықтары бар. Алғашқысы – қаржылық шығындар. Бағдарламаны сатып алу, лицензиялау, бейімдеу және қызметкерлерді оқыту белгілі бір қаражатты талап етеді [2]. Шағын кәсіпорындар үшін бұл айтарлықтай ауыртпалық болуы мүмкін.

Екінші мәселе – кадрлық дайындықтың жеткіліксіздігі. 1С жүйесімен жұмыс істеу үшін тек бухгалтерлік білім ғана емес, сонымен қатар ақпараттық технологиялар саласындағы дағдылар қажет. Кейбір тәжірибелі бухгалтерлер жаңа жүйеге бейімделуде қиындықтарға тап болады, бұл бастапқы кезеңде жұмыс тиімділігінің төмендеуіне әкелуі мүмкін [4].

Үшіншіден, жүйені қате бейімдеу тәуекелі бар. Әр кәсіпорынның ерекшелігі әртүрлі болғандықтан, стандартты конфигурация кейде жеткіліксіз. Деректердің бұрмалануы немесе басқарушылық ақпараттың толық қалыптаспау қаупі бар [6]. Сондықтан енгізу процесінде кәсіби мамандардың қатысуы маңызды.

Тағы бір маңызды аспект – ақпараттық қауіпсіздік. Барлық қаржылық деректер электронды түрде сақталатындықтан, деректердің жоғалуы немесе заңсыз қол жеткізу кәсіпорын үшін үлкен қауіп төндіреді. Резервтік көшіру, қол жеткізуді шектеу және жүйені тұрақты жаңарту қажеттілігі туындайды [8].

Жалпы алғанда, Қазақстандағы бухгалтерлік есепті автоматтандыру кәсіпорындардың тиімділігін арттыруға, есеп сапасын жақсартуға және басқарушылық шешімдерді қолдауға мүмкіндік береді. 1С жүйесін дұрыс енгізу – бұл ұйымның қаржылық тұрақтылығын нығайтып, бәсекеге қабілеттілігін арттыратын заманауи құрал.

Әдебиет

1. Қарағанды ұлттық зерттеу университеті. Бухгалтерлік есеп және аудит кафедрасының оқу-әдістемелік материалдары. Қарағанды, 2022.
2. Бағдарбаев, С. Қ., & Мухаметова, Г. Р. (2021). Қазақстандағы бухгалтерлік есептің автоматтандырылуы: теория және тәжірибе. Almaty: Kazakh University Press.
3. 1С: Бухгалтерия 8.3. Пайдаланушы нұсқаулығы. Moscow: 1С Company, 2020.
4. Тілебаев, Ж. К. (2020). Қаржы есептілігін автоматтандыру және ақпараттық жүйелердің тиімділігі. Есеп және аудит журналы, №3, 45–52 бет.
5. Қазақстан Республикасының салық кодексі. (2023). Астана: ҚР Заңнама бюросы.
6. Назарбаев, Е. М., & Құрманбекова, А. Б. (2021). 1С жүйесін енгізудің экономикалық тиімділігі. Қазақстан экономикасы журналы, №6, 18–25 бет.
7. World Bank. (2022). Digital Transformation of Accounting in Emerging Economies. Washington, D.C.: World Bank Publications.
8. OECD. (2021). Automation in Financial Reporting: Trends and Implications. Paris: OECD Publishing.

Естай Е., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Шакеев С.С.

КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ АҚША ҚАРАЖАТТАРЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫН ТАЛДАУ ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ БАСҚАРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Қазіргі экономиканың жоғары деңгейдегі белгісіздікпен, бәсекелестік ортаның күшеюімен, цифрландыру үдерістерінің жеделдеуімен және ұйымдардың қаржылық ашықтығына қойылатын талаптардың артуымен сипатталатын трансформациясы жағдайында кәсіпорындардың ақша ағындарын тиімді басқару ерекше маңызға ие болып отыр. Ақша қаражаттары ұйым активтерінің ең өтімді бөлігі болып табылады және оның операциялық, инвестициялық және қаржылық қызметін қамтамасыз етудің негізі ретінде

қызмет атқарады. Кәсіпорынның ақша ресурстарын уақытылы қалыптастыру, бөлу және тиімді пайдалану қабілеті оның төлем қабілеттілігінің, қаржылық тұрақтылығының, инвестициялық тартымдылығының және бәсекеге қабілеттілігінің деңгейін тікелей айқындайды.

Ақша ағындарын қаржылық басқарудың элементі ретінде талдаудың теориялық негіздерін алғаш қалыптастырған ғалымдардың бірі – американдық экономист Юджин Ф. Бригхэм [1]. Ол өзінің ғылыми еңбектерінде ақша ағыны кәсіпорынның қаржылық жағдайының ең объективті көрсеткіші болып табылатынын атап өтеді, себебі ол ұйымның өз міндеттемелерін орындау және бизнесті дамыту үшін қажетті қаржы ресурстарын нақты қалыптастыру қабілетін көрсетеді.

Ақша қаражаттарын талдау теориясының дамуына батыс ғалымдары Джеймс С. Ван Хорн [2] және Джон М. Ваховичта [3] елеулі үлес қосты. Олар ақша ағындарын кәсіпорынның қаржылық жоспарлауы мен өтімділігін басқарудың негізі ретінде қарастырады. Ғалымдар ақша қаражаттарын тиімді басқару олардың қозғалысын жүйелі талдауды талап ететінін, бұл талдау ақша қаражаттарының түсім көздері мен оларды пайдалану бағыттарын бағалауды қамтитынын атап көрсетеді. Джеймс С. Ван Хорнның пікірінше, ақша ағындарын талдау кәсіпорынның ағымдағы қаржылық жағдайын бағалауға ғана емес, сонымен қатар оның болашақтағы қаржылық тұрақтылығын болжауға мүмкіндік береді.

Ақша ағындары теориясының дамуына британдық ғалым Ричард А. Брейли де маңызды үлес қосты. Ол Стюарт С. Майерспен бірлесіп, ақша ағындарын бағалауға негізделген қаржылық талдау тұжырымдамасын әзірледі [4]. Олар ақша ағындары инвестициялық талдаудың негізгі элементі болып табылатынын және инвестициялық шешімдердің тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді. Ричард А. Брейли мен Стюарт С. Майерс ақша ағындарын талдау кәсіпорынның қаржы ресурстарын қалыптастырудағы нақты қабілетін анықтауға және капиталды пайдалану тиімділігін бағалауға мүмкіндік беретінін көрсетеді [5].

1-кесте

Кәсіпорынның ақша қаражаттарының қозғалысын талдаудың негізгі әдістері

Талдау әдісі	Әдістің мәні	Мақсаты	Қаржылық басқарудағы маңызы
Көлденең талдау	Белгілі бір кезеңдегі ақша ағындарының динамикасын талдау	Ақша қаражаттарының өзгеру үрдістерін анықтау	Ақша ағындарының тұрақтылығын бағалауға және болжауға мүмкіндік береді
Тік талдау	Ақша ағындарының құрылымын талдау	Ақша ағындарының жекелеген элементтерінің үлесін анықтау	Ақша қаражаттарының негізгі көздерін анықтауға ықпал етеді
Коэффициенттік талдау	Ақша қаражаттарының қозғалысының салыстырмалы көрсеткіштерін есептеу	Қаржылық тұрақтылық пен өтімділікті бағалау	Кәсіпорынның төлем қабілеттілігін бағалау үшін қолданылады
Факторлық талдау	Ақша ағындарының өзгеруіне әсер ететін факторларды анықтау	Ақша ағындарының өзгеру себептерін анықтау	Басқарушылық шешімдер қабылдауға көмектеседі
Болжамдық талдау	Болашақтағы ақша ағындарын бағалау	Қаржылық қызметті жоспарлау	Стратегиялық қаржылық басқаруды қамтамасыз етеді

Қазіргі экономикалық жүйенің күрделенуі, қаржы нарықтарының құбылмалылығы және кәсіпорындардың қызметіне әсер ететін ішкі және сыртқы факторлардың көптүрлілігі жағдайында ақша қаражаттарының қозғалысын талдау әдістерінің қаржылық басқарудағы маңызы айрықша артып отыр. Кәсіпорынның қаржылық басқару жүйесі ең алдымен оның нақты қаржылық мүмкіндіктерін объективті бағалауға негізделуі тиіс, ал мұндай бағалаудың ең сенімді көзі – ақша қаражаттарының қозғалысы туралы ақпарат болып табылады. Ақша ағындарын талдау кәсіпорынның қаржылық жағдайын формалды бухгалтерлік көрсеткіштер арқылы емес, нақты қаржы ресурстарының қозғалысы негізінде бағалауға мүмкіндік береді, бұл басқарушылық шешімдердің ғылыми негізділігін қамтамасыз етеді.

Ақша қаражаттарының қозғалысын жүйелі түрде талдау кәсіпорынның өтімділігін қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде қызмет етеді, өйткені ол кәсіпорынның өз міндеттемелерін уақытылы орындау қабілетін айқындайды. Өтімділіктің жеткілікті деңгейі кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының негізін құрайды және оның серіктестермен, кредиторлармен және инвесторлармен сенімді қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді [6].

Ақша қаражаттарының қозғалысын талдау кәсіпорынның қаржылық жоспарлау жүйесінің маңызды элементі болып табылады, өйткені ол болашақтағы қаржылық жағдайды болжауға мүмкіндік береді. Қаржылық жоспарлау кәсіпорынның стратегиялық дамуын қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады және ол нақты қаржы ресурстарының қозғалысы туралы ақпаратқа негізделуі тиіс. Ақша ағындарын талдау арқылы кәсіпорын болашақтағы қаржылық қажеттіліктерін анықтап, қаржы ресурстарын тиімді жоспарлай алады. Бұл кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге және оның ұзақ мерзімді даму стратегиясын тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мұндай талдау кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді. Осылайша, ақша қаражаттарының қозғалысын талдау әдістері кәсіпорынның қаржылық басқару жүйесінің негізін құрайды және оның қаржылық тұрақтылығын, төлем қабілеттілігін және даму тиімділігін қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады.

Әдебиет

1. Бригхэм Ю. Ф., Хьюстон Дж. Ф. Основы финансового менеджмента / пер. с англ. — М.: Питер, 2016. — 832 с.
2. Van Horne J. C. Financial Management and Policy. — 12th ed. — Upper Saddle River: Prentice Hall, 2002. — 768 p.
3. Wachowicz J. M., Van Horne J. C. Fundamentals of Financial Management. — 13th ed. — Harlow: Pearson Education Limited, 2009. — 768 p.
4. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of Corporate Finance. — 10th ed. — New York: McGraw-Hill Education, 2011. — 969 p.
5. Brealey R. A., Myers S. C. Principles of Corporate Finance. — 9th ed. — New York: McGraw-Hill Education, 2008. — 928 p.
6. Ross S. A., Westerfield R. W., Jordan B. D. Corporate Finance. — 10th ed. — New York: McGraw-Hill Education, 2012. — 960 p.

Жансерік Д.Б., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – ассоциированный профессор Атабаева А.К.

СНИЖЕНИЕ РЕАЛЬНЫХ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ИНФЛЯЦИОННОГО ДАВЛЕНИЯ

Инфляционное давление в Республике Казахстан остается основным детерминантом падения реального благосостояния. Рост цен на товары и услуги превышает темпы прироста

заработной платы, это, в свою очередь, приводит к сокращению покупательной способности граждан и снижению уровня их жизни. В 2025 году годовая инфляция составила 12,3%, а индекс реальной заработной платы показал снижение на 2%, что подтверждает отрицательное влияние инфляции на благосостояние населения.

Рассмотрим динамику средней номинальной зарплаты в РК за 2021-2025 годы.

Таблица 1

Динамика средней номинальной заработной платы в РК [1]

Год	2021	2022	2023	2024	2025
Размер, тг.	250 311	309 697	364 295	405 416	429 368

Исходя из данных Таблицы 1, номинальная заработная плата увеличивается из года в год, конкретно нами рассматривается ближайший 2025 год, в котором этот показатель на 6% больше прошлогоднего.

Однако рост номинальной заработной платы не означает повышение реального благосостояния граждан. Для определения реального дохода используется показатель реальной заработной платы, которая отражает покупательную способность денег с учетом инфляции.

В 2025 году показатель инфляции только на бумаге составил 12,3% [2]. Лишь за декабрь месячная инфляция составила 0,9%. Цены за 2025 год на продовольственные товары подорожали на 13,5%, на непродовольственные – на 11,1%.

Если принять это во внимание, то ситуация окажется противоположной.

Согласно бюро национальной статистике, индекс реальной заработной платы 2025 года к прошлому году составил 98 процентов [3], что означает, что реальный рост заработной платы в Казахстане, то есть с учетом изменения цен на товары и услуги оказался отрицательным: -2% за год.

Анализируя региональную динамику (Таблица 2) видно, что реальный рост заработной платы в годовом разрезе был замечен только в пяти регионах: Астана, Костанайская область, Павлодарская область, Алматы, Жетысу. Неравномерность динамики реальной зарплаты по регионам свидетельствует о наличии территориальных социально-экономических различий. В регионах с низким уровнем дохода население испытывает большее давление инфляции, что может усилить внутреннюю миграцию и создавать нагрузку на инфраструктуру более обеспеченных регионов

Таблица 2

Рост реальных заработных плат в Казахстане в 2025 году [3]

Регион	Размер, тг.	За год, %
Казахстан	429 368	-2
Абай	372 831	-0,5
Акмолинская	366 749	-1,1
Актюбинская	401 215	-3,4
Алматинская	343 625	-0,4
Атырауская	602 752	-15,2
Западно-Казахстанская	363 934	-4,9
Жамбылская	308 058	-0,5
Жетысу	331 211	5,9
Карагандинская	410 314	-4,4
Костанайская	377 719	0,3
Кызылординская	353 237	-2
Мангистауская	606 125	-4,2
Павлодарская	405 705	1,2
Северо-Казахстанская	317 302	-1,9

Туркестанская	288 690	-3
Улытау	554 277	-5,1
Восточно-Казахстанская	400 007	-0,8
Астана	569 647	0,1
Алматы	546 261	2,6
Шымкент	336 678	-3,1

В целях снижения негативного влияния инфляции на реальные доходы населения необходима реализация комплекса мер, направленных на стабилизацию цен и обеспечение опережающего роста доходов по отношению к инфляции. Ключевыми направлениями являются совершенствование антиинфляционной политики, индексация зарплаты с учетом фактического уровня инфляции, а также поддержка экономической активности и занятости в регионах с низкой динамикой доходов. Дополнительное значение имеет усиление поддержки уязвимых категорий населения.

В итоге, рост номинальной заработной платы в условиях повышающейся инфляции не повышает реального благосостояния граждан. Снижение покупательной способности доходов формирует экономическую проблему, требующую системного государственного регулирования.

Литература

1. <https://stat.gov.kz/ru/industries/laborand-income/stat-wags/publications/458509/>
2. https://stat.gov.kz/ru/news/inflyatsiya-v-respublike-kazakhstan-v-2025-godu/?sphrase_id=1743428
3. <https://stat.gov.kz/ru/industries/labor-and-income/stat-wags/spreadsheets/?year=&name=19426&period=&type=>

Жеңісқызы Г., Қаманбекова А.Қ., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУДИТ ҚЫЗМЕТІНІҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы аудиторлық қызметтің қалыптасу тарихы, құқықтық негіздері мен қазіргі даму тенденциялары жан-жақты қарастырылады. Экономиканың ашықтығын қамтамасыз етудегі аудиторлық қызметтің рөлі, халықаралық стандарттарға көшу процесі және цифрлық технологияларды енгізудің маңыздылығы талданады [1]. Сондай-ақ аудиторлық саланың алдында тұрған өзекті мәселелер және оларды шешудің негізгі бағыттары айқындалатын болады. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы аудиторлық қызметті жақсарту елдің қаржылық тұрақтылығын нығайтуға ықпал ететінін көрсетеді [2].

Қазіргі жаһандану жағдайында экономиканың тұрақты дамуы қаржылық ақпараттың сапасы мен сенімділігіне тікелей байланысты. Инвесторлар, кредиторлар және мемлекет үшін қаржылық есептіліктің сенімділігі маңызды шешімдер қабылдаудың негізгі алғышарты болып табылады. Бұл тұрғыда аудиторлық қызмет Қаржылық есептіліктің сенімділігін тәуелсіз растау тетігі ретінде ерекше маңызға ие [3].

Қазақстан Республикасында нарықтық экономиканы қалыптастыру аудит институтын дамытуды талап етеді. Аудиторлық қызмет бүгінде бақылау құралына ғана емес, сонымен қатар басқару шешімдерінің тиімділігін арттыратын маңызды элементке айналады.

Қазақстанда аудиторлық қызметті құру

1990 жылдардың басында Қазақстанда аудиторлық қызметтің қалыптасуы экономикалық реформалармен және жекешелендіру үдерісімен тығыз байланысты болды. 1993 жылы "аудиторлық қызмет туралы" бірінші заң қабылданды және аудиторлық

қызметтің құқықтық негізі қаланды [1]. Бұл кезеңде аудиттің негізгі мақсаты кәсіпорындардың қаржылық есептілігін тексеру және салықтық бақылауды қамтамасыз ету болды.

Кейінгі жылдары халықаралық тәжірибені қолдану нәтижесінде аудиттің әдіснамасы мен ұйымдастырушылық формалары жетілдірілді. Ірі халықаралық аудиторлық компаниялардың (Big Four) Қазақстан нарығына енуі ішкі аудиторлық қызметтердің сапасына оң әсер етеді және кәсіби стандарттардың сақталуына кепілдік береді [4]. Осылайша, аудит институты өзін ұлттық экономиканың маңызды құрамдас бөлігі ретінде көрсетті.

Құқықтық реттеу және аудиторлық қызметтің ағымдағы жағдайы

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының аудиторлық қызметі" аудиторлық қызмет туралы" Заңмен, халықаралық аудит стандарттарымен (ISA) және халықаралық қаржылық есептілік стандарттарымен (IFRS) реттеледі [1-3]. Бұл нормативтік база шетелдік инвесторлардың сенімін арттыруға, Аудиттің халықаралық талаптарға сәйкестігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Міндетті және белсенді аудит аудит нарығында кеңінен қолданылады. Міндетті аудитті банктер, сақтандыру ұйымдары, ұлттық компаниялар және ірі Акционерлік қоғамдар жүргізеді. Сонымен қатар, Ішкі аудит жүйесін дамыту корпоративтік басқару сапасын жақсартуға және тәуекелдерді тиімді басқаруға мүмкіндік береді [5].

Қазақстандағы аудиторлық қызметті дамытудың негізгі үрдістері

Қазақстандағы аудиторлық қызметтің даму үрдістері мынадай негізгі бағыттармен сипатталады:

- халықаралық аудит стандарттарына толық көшу және оларды ұлттық тәжірибеге бейімдеу [2];
- аудит процесін цифрландыру, талдау және автоматтандырылған талдау құралдарын пайдалану;
- тәуекелдерге негізделген аудит әдістерін қолдану;
- аудитор-мамандардың кәсіби біліктілігін арттыру және сертификаттау жүйесін жетілдіру;
- мемлекеттік және ішкі аудиттің институционалдық дамуы [5].

Бұл тенденциялар аудит сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар бухгалтерлік есептің ашықтығы мен сенімділігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Аудиторлық қызметтің өзекті мәселелері

Аудиторлық индустрияның дамуына қарамастан бірқатар жүйелі мәселелер қалып отыр. Олардың ішінде білікті аудиторлық персоналдың жетіспеушілігі, шағын аудиторлық ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігінің төмендігі және аудит сапасын сыртқы бақылау тетіктерінің болмауы [4].

Сонымен қатар, цифрлық аудитке көшу кезінде ақпараттық қауіпсіздік пен жаңа технологияларды игеру қажеттілігі туындайды. Осы мәселелерді шешу үшін Кәсіптік оқыту жүйесін жетілдіру, үздіксіз білім беру бағдарламаларын әзірлеу және мемлекеттік реттеуді күшейту қажет.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасының тексеру қызметі белсенді даму және Жанау сатысында тұр деп айтуға болады. Халықаралық стандарттарды қолдану, цифрлық технологияларды қолдану және адам ресурстарын нығайту аудиторлық индустрияның болашақ дамуының негізгі бағыттары болып табылады [2, 5]. Аудиторлық қызметті тиімді дамыту ел экономикасының ашықтығын арттырады және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы (20.11.1998 ж.). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000139>

2. International Auditing and Assurance Standards Board. *International Standards on Auditing (ISA)*. <https://www.iaasb.org/>
3. International Financial Reporting Standards Foundation. *IFRS Standards*. <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/>
4. Сейдахметова Ф.С. *Аудит негіздері: оқу құралы*. – Алматы: Экономика, 2020. <https://lib.kaznu.kz/>
5. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі. *Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау*. <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin?lang=kk>

Жеңісқызы Г., Тыныс А.Ж., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т.

ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІ АВТОМАТТАНДЫРУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ

Қазіргі цифрлық экономика жағдайында қаржылық ақпаратты өңдеу мен талдауды жетілдіру қажеттілігі артып отыр. Жасанды интеллект технологияларын қолдану бухгалтерлік есептің дәлдігін арттыруға, есеп беру уақытын қысқартуға және басқарушылық шешімдердің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді [1].

Қазіргі экономикалық қатынастардың күрделенуі мен ақпарат көлемінің ұлғаюы қаржылық есеп жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Ұйымдар үшін қаржылық деректердің нақтылығы мен жеделдігі стратегиялық маңызға ие. Дәстүрлі есеп жүргізу әдістері бүгінгі күннің талаптарына толық жауап бере алмайды, себебі олар көп уақыт пен еңбек ресурстарын қажет етеді [2].

Осыған байланысты қаржылық есепті автоматтандыру және жасанды интеллект технологияларын енгізу өзекті мәселеге айналууда. Жасанды интеллект қаржылық ақпаратты өңдеуді жылдамдатып қана қоймай, оны терең талдау мен болжау жасау мүмкіндігін де береді. Сондықтан, бұл технологиялар бухгалтерлік есеп жүйесін түбегейлі жаңғыртудың негізгі құралы болып табылады [3].

Қаржылық есепті автоматтандыру – бухгалтерлік есеп жүргізу, есептілік дайындау және қаржылық деректерді өңдеу процестерін ақпараттық жүйелер арқылы жүзеге асыруды білдіреді. Автоматтандырудың негізгі мақсаты – адам еңбегін жеңілдету, қателіктерді азайту және есеп жүргізу тиімділігін арттыру.

Жасанды интеллект негізіндегі жүйелер қаржылық операцияларды автоматты түрде тану, құжаттарды өңдеу, деректерді топтастыру және талдау сияқты көптеген функцияларды орындай алады. Бұл әсіресе ірі кәсіпорындар үшін маңызды, себебі олар күн сайын үлкен көлемдегі қаржылық ақпаратпен жұмыс істейді.

Сонымен қатар автоматтандырылған жүйелер бухгалтерлік есептің ашықтығын қамтамасыз етеді, деректердің сақталуын жақсартады және қаржылық есептілікті дайындау процесін едәуір жеделдетеді [1].

Жасанды интеллекттің қаржылық есептегі қолданылу бағыттары.

Мысалы, машиналық оқыту алгоритмдері өткен жылдардағы деректер негізінде компанияның болашақтағы қаржылық нәтижелерін болжауға мүмкіндік береді. Бұл басқару шешімдерін қабылдау сапасын айтарлықтай арттырады.

Сонымен қатар, роботтандырылған процестерді автоматтандыру (RPA) технологиялары қайталанатын бухгалтерлік операцияларды адамның қатысуынсыз орындауға жағдай жасайды. Бұл бухгалтер мамандарының уақытын үнемдеп, оларды талдамалық жұмыстарға бағыттауға мүмкіндік береді [4].

Жасанды интеллект технологиялары қаржылық есеп саласында бірнеше негізгі бағытта қолданылады:

- қаржылық құжаттарды автоматты тану және өңдеу;
- бухгалтерлік операцияларды санаттарға бөлу;

- қаржылық есептілікті автоматты түрде қалыптастыру;
- шығындар мен кірістерді талдау;
- алаяқтық әрекеттерді анықтау;
- қаржылық көрсеткіштерді болжау [2].

Қазақстан Республикасында соңғы жылдары экономиканы цифрландыруға ерекше көңіл бөлінуде. Мемлекеттік деңгейде электрондық үкімет, электрондық құжат айналымы, онлайн бухгалтерия жүйелері белсенді түрде енгізілуде.

Көптеген кәсіпорындар бухгалтерлік есепті жүргізуде заманауи бағдарламалық өнімдерді қолдана бастады. Бұл жүйелер жасанды интеллект элементтерін пайдалана отырып, қаржылық ақпаратты автоматты түрде өңдеуге мүмкіндік береді. Банктер мен ірі компанияларда деректерді талдау және тәуекелдерді бағалау үшін интеллектуалды жүйелер кеңінен қолданылуда [5].

Дегенмен, шағын және орта бизнес саласында цифрлық технологияларды енгізу деңгейі әлі де жеткіліксіз. Бұл бағытта инфрақұрылымды дамыту және мамандарды оқыту маңызды міндет болып табылады.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект қаржылық есепті автоматтандырудың маңызды құралы болып табылады. Ол бухгалтерлік есептің сапасын арттырып, деректерді өңдеу жылдамдығын жоғарылатады және басқарушылық шешімдердің тиімділігін қамтамасыз етеді.

Қазақстанда цифрлық технологияларды дамыту қарқынды жүріп жатқанымен, жасанды интеллект мүмкіндіктерін толық пайдалану үшін инфрақұрылымды жетілдіру және мамандардың біліктілігін арттыру қажет. Болашақта жасанды интеллектке негізделген жүйелер қаржылық есеп саласының ажырамас бөлігіне айналып, ел экономикасының тұрақты дамуына елеулі үлес қосатыны сөзсіз [2,5]

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» Заңы. <https://adilet.zan.kz>
2. Davenport T., Ronanki R. Artificial Intelligence for the Real World. Harvard Business Review, 2018. <https://hbr.org>
3. IFRS Foundation. Digital Reporting and Financial Technologies. <https://www.ifrs.org>
4. Kokina J., Davenport T. The Emergence of Artificial Intelligence: How Automation is Changing Accounting. Journal of Emerging Technologies in Accounting, 2017. <https://aaahq.org>
5. Қазақстан Республикасы Цифрлық даму министрлігі. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы. <https://www.gov.kz>

Зайнуллина Р. И., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – PhD, ассоциированный профессор Атабаева А. К.

ЗЕЛЁНАЯ ЭКОНОМИКА КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Сегодня вопросы защиты окружающей среды приобретают глобальное значение. Развитие экономики нередко сопровождается загрязнением атмосферы, водных ресурсов и почвы, а также интенсивным использованием природных богатств. В связи с этим многие государства начали внедрять принципы зелёной экономики, направленной на обеспечение экономического роста при минимальном воздействии на природу и общество.

Для Казахстана эта проблема особенно важна, поскольку на протяжении длительного времени экономическое развитие страны базировалось преимущественно на добыче природных ресурсов. Это привело к ряду экологических последствий и ухудшению состояния окружающей среды.

Понятие зелёной экономики и её роль

Зелёная экономика представляет собой такую модель хозяйственного развития, при которой экономический прогресс достигается благодаря применению экологически безопасных технологий, бережному отношению к ресурсам и соблюдению принципов социальной ответственности. Её ключевая задача — повышение качества жизни населения без нанесения ущерба окружающей среде.

Данное направление тесно связано с идеей устойчивого развития, основанной на балансе между экономическими интересами, социальным благополучием и экологической безопасностью. В рамках этой концепции особое внимание уделяется использованию возобновляемых источников энергии, развитию системы переработки отходов, повышению энергоэффективности и внедрению экологичного транспорта.

Становление зелёной экономики в Казахстане

Казахстан относится к числу государств, обладающих значительными запасами нефти, газа и угля, поэтому энергетическая отрасль страны долгое время опиралась на традиционные виды топлива. Тем не менее в последние годы предпринимаются активные шаги по внедрению принципов зелёной экономики. Одним из приоритетных направлений стало развитие возобновляемой энергетики. В стране реализуются проекты по строительству ветровых и солнечных электростанций, а также малых гидроэлектростанций. Согласно данным Министерства энергетики, в 2024 году доля электроэнергии, произведённой из возобновляемых источников, превысила 6 %, тогда как в 2020 году этот показатель составлял примерно 3 %. Это говорит о постепенном, но устойчивом переходе к более экологичной модели энергетического развития.

Таблица 1

Доля электроэнергии в Казахстане

Год	Доля электроэнергии из ВИЭ, %	Общее производство ВИЭ, млн кВт ч
2021	3,7%	-
2022	4,5%	-
2023	6,0%	6675,5
2024	6,4%	7581,33

Также в стране действуют государственные программы, направленные на повышение энергоэффективности, развитие экологического транспорта и улучшение системы управления отходами. Например, в крупных городах внедряются проекты по раздельному сбору мусора, модернизации общественного транспорта и улучшению качества воздуха.

Кроме того, Казахстан участвует в международных экологических соглашениях и сотрудничает с международными организациями по вопросам устойчивого развития, что способствует привлечению инвестиций в зелёные проекты.

Несмотря на положительные изменения, Казахстан сталкивается с рядом проблем в развитии зелёной экономики. Основными трудностями являются высокая зависимость от углеводородного сектора, недостаточное финансирование экологических проектов и низкий уровень экологической культуры населения и бизнеса.

Однако у страны имеются значительные перспективы в сфере зелёной экономики. Казахстан обладает большим потенциалом для развития ветровой и солнечной энергетики благодаря благоприятным климатическим условиям и обширной территории. Переход к зелёной экономике может способствовать диверсификации экономики, созданию новых рабочих мест и повышению качества жизни населения.

Таким образом, зелёная экономика выступает важным фактором устойчивого развития Казахстана. Она направлена на снижение негативного воздействия на окружающую среду, рациональное использование природных ресурсов и повышение уровня жизни населения.

Несмотря на существующие проблемы, Казахстан обладает значительными возможностями для развития зелёной экономики, что делает её одним из приоритетных направлений государственной политики и устойчивого развития страны.

Литература

1. Киселева А. Ю., Иванова Е. А. Зеленая экономика как фактор устойчивого развития региона // Вестник ВГУ. – 2019. – № 12. – С. 45–53. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zelenaya-ekonomika-kak-faktor-ustoychivogo-razvitiya-regiona> (дата обращения: 13.02.2026).
2. Петров В. И. Зеленая экономика как фактор устойчивого развития регионов: инструменты стимулирования // Экономика и управление: теория и практика. – 2020. – № 7. – С. 32–40. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zelenaya-ekonomika-kak-faktor-ustoychivogo-razvitiya-regionov-instrumenty-stimulirovaniya> (дата обращения: 13.02.2026).
3. Зелёная экономика // Википедия. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Зелёная_экономика (дата обращения: 13.02.2026).
4. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Охрана атмосферного воздуха в Республике Казахстан. – URL: <https://stat.gov.kz> (дата обращения: 13.02.2026).

Кадрманова А.Н., Сулеймен Д.Б., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Амиркулова М.Б.

ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯҒА БАЙЛАНЫСТЫ БУХГАЛТЕРИЯ АВТОМАТИЗАЦИЯСЫ

Бухгалтерлік есепті автоматтандыру бизнесті цифрлық трансформациялаудың алғашқы кезеңдерінің бірі болып саналады және он жылдан астам уақыт бұрын қалыптаса бастады. Оның мәні – есеп жүргізу процестерін арнайы ақпараттық жүйелерге беру арқылы дәлдік пен өнімділікті арттыру және ұйым қызметінің жалпы тиімділігін жоғарылату. Кәсіпорындардың қызмет ерекшеліктерін ескере отырып, бағдарламалық шешімдер жеке талаптарға сәйкес бейімделеді. Кәсіпорындардың қызметі күрделеніп, ақпарат көлемі артқан сайын есепті қолмен жүргізу тиімсіз әрі уақытты көп қажет ететін үдеріске айналуға сонымен қатар, цифрлық жүйелер қағаз құжат айналымын қысқартып, ақпаратты қауіпсіз сақтауға және жедел талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Осыған орай бухгалтерлік есепті автоматтандыруды зерттеу, оның артықшылықтары мен тиімділігін анықтау қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Бұл жұмыстың негізгі мақсаты – бухгалтерлік есепті автоматтандырудың мазмұны мен маңызын жан-жақты қарастыру, ақпараттық технологияларды есеп жүйесіне енгізудің кәсіпорын қызметіне тигізетін әсерін талдау және заманауи цифрлық шешімдерді қолдану арқылы есеп жүргізу үдерісінің тиімділігін арттыру жолдарын айқындау. Яғни, деректерді енгізу, өңдеу, сақтау және есептілік қалыптастыру үдерістерінің қалай жүзеге асырылатыны талданады. Тағы бір маңызды міндет – автоматтандырудың кәсіпорынның экономикалық көрсеткіштеріне әсерін бағалау. Атап айтқанда, еңбек өнімділігінің артуы, шығындардың қысқаруы, құжат айналымының жеделдеуі және басқарушылық шешімдердің сапасының жақсаруы қарастырылады.

Бухгалтерлік есепті автоматтандыруды енгізу кәсіпорын қызметінің тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Бұрын қолмен орындалатын көптеген операциялар бағдарламалық жүйе арқылы автоматты түрде жүзеге асырылады, нәтижесінде уақыт шығындары қысқарады және қызметкерлердің еңбек өнімділігі артады. Сонымен қатар, автоматтандырылған жүйелер есептің дәлдігін қамтамасыз етеді. Адам факторынан туындайтын арифметикалық қателіктер, құжаттарды қате толтыру немесе мәліметтердің жоғалуы сияқты мәселелер азаяды. Барлық деректер жүйеде сақталып, автоматты түрде тексеріледі және өңделеді, бұл ақпараттың сенімділігін арттырады. Тағы бір артықшылығы – құжат айналымының жеңілдеуі. Электрондық форматтағы құжаттар қағаз тасымалдағыштарды алмастырып, ақпаратты сақтау мен іздеуді жеңілдетеді. Бұл кеңсе шығындарын азайтып қана қоймай, жұмыс процесін анағұрлым ыңғайлы етеді. Дегенмен,

бухгалтерлік есепті автоматтандырудың кейбір кемшіліктері де бар. Ең алдымен, бағдарламалық қамтамасыз етуді сатып алу және енгізу белгілі бір қаржылық шығындарды талап етеді. Әсіресе шағын кәсіпорындар үшін бұл бастапқы инвестициялар едәуір ауыр болуы мүмкін. Сонымен бірге, автоматтандыруға толық тәуелділік адам бақылауын азайтуы мүмкін. Егер жүйеде қате енгізілсе немесе дұрыс бапталмаса, ол барлық есеп нәтижесіне кері әсер етуі ықтимал.

Автоматтандыру есеп жүргізуді жеңілдетіп қана қоймай, барлық қаржылық ақпараттың жүйелілігін, ашықтығын және сенімділігін қамтамасыз етеді. Цифрлық шешімдерді пайдалану арқылы деректерді өңдеу жылдамдығы артып, құжат айналымы оңтайландырылады, ал қызметкерлердің уақыты қайталанатын операцияларға емес, талдау мен жоспарлау сияқты маңызды міндеттерге бағытталады. Нәтижесінде кәсіпорынның басқару сапасы жақсарып, шығындар азайып, жалпы еңбек өнімділігі жоғарылайды. Бұл өз кезегінде ұйымның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырып, тұрақты дамуына жағдай жасайды. Әрине, автоматтандыруды енгізу белгілі бір қаржылық және техникалық қиындықтармен қатар жүруі мүмкін. Алайда тәжірибе көрсеткендей, мұндай инвестициялар ұзақ мерзімді перспективада өзін толықтай ақтайды. Сондықтан бухгалтерлік есепті цифрландыруды бүгінгі күннің талабы әрі тиімді басқарудың ажырамас бөлігі ретінде қарастыру қажет. Осылайша, бухгалтерлік есепті автоматтандыру кәсіпорын қызметін жетілдірудің, ресурстарды ұтымды пайдаланудың және басқару үдерістерін сапалы жаңа деңгейге көтерудің сенімді құралы болып табылады.

Әдебиет

1. Жұмабаев, А. «Бухгалтерлік есептің теориясы және практикасы». Алматы: Қазақ университеті, 2021.
2. Назаров, Е. «Ақпараттық технологиялар және бухгалтерлік есеп». Астана: «Білім» баспасы, 2022.
3. Әбілов, Б. «Бухгалтерлік есепте автоматтандыру және цифрлық шешімдер». Алматы: «Экономика», 2024.

Қанатбек Ж., Тілеубек Д., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Ламбекова А.Н.

АКАДЕМИЯЛЫҚ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖОҒАРЫ ҮЛГЕРІМ ФЕНОМЕНІ: СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН ШЕКТЕУШІ ФАКТОРЛАР

Студенттердің академиялық үлгеріміндегі айырмашылықтарды түсіндіру білім беру ғылымындағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Әртүрлі елдерде жүргізілген тәжірибелік зерттеулер академиялық нәтижелердің тек студенттің қабілетіне ғана емес, көпдеңгейлі факторларға тәуелді екенін дәлелдеді. Атап айтқанда, зерттеулер студент деңгейі, оқу әдеті, уақытты басқару, отбасы деңгейі, әсіресе ананың білімі, әлеуметтік жағдай және мектеп/университет деңгейі, мұғалім сапасы, ресурстар сияқты факторларды кешенді түрде қарастырған [1, 2, 3].

Мысалы, Эфиопия, Пәкістан, Испания және Албанияда жүргізілген зерттеулер мұғалім сапасы мен оқу ресурстары академиялық үлгерім айырмашылығының ең үлкен бөлігін түсіндіретінін көрсеткен. Кей зерттеулерде ананың білім деңгейі мен отбасының әлеуметтік жағдайы дамушы елдерде шешуші фактор ретінде анықталған [2, 5]. Ал PISA халықаралық зерттеуі әлеуметтік жағдайдың кей контексттерде әлсіз әсер ететінін көрсетіп, факторлардың маңызы елдің даму деңгейіне байланысты өзгеретінін дәлелдеген [6].

Алайда аталған зерттеулердің көпшілігі академиялық үлгерімді сыртқы факторлар арқылы түсіндіруге бағытталған. Ата-ананың білімі, мектеп жағдайы, мұғалімнің кәсібилігі, ресурстар, инфрақұрылым, студенттің жеке мінез-құлықтық, мотивациялық және

психологиялық ерекшеліктері көбіне қосымша айнымалы ретінде ғана қарастырылған. Кей зерттеулерде оқу уақыты, сабаққа қатысу, уақытты басқару сияқты айнымалылардың маңызы көрсетілгенімен, олар жеке-жеке қарастырылған [1,7].

Испаниядағы зерттеуде өздігінен оқу дағдысы жоғары студенттердің нәтижесі жақсы екені анықталған [5]. Ал Албаниядағы зерттеуде күйзеліс сезінетін студенттердің көбірек оқитыны байқалған [4]. Дегенмен, бұл факторлар біртұтас мінез-құлықтық және психологиялық модель ретінде қарастырылмаған. Сол сияқты бағалау жүйесінің әділдігі, оқытушылар талаптарының айқындығы, академиялық адалдық сияқты институционалдық факторлардың студент мотивациясы мен GPA-ға әсері жанама түрде айтылғанымен, студенттің субъективті қабылдауы тұрғысынан терең талданбаған [4,7].

Осы тұрғыдан алғанда, бұл зерттеу академиялық үлгерімді GPA арқылы түсіндіруде сыртқы факторлардан гөрі студенттің ішкі мінез-құлықтық, мотивациялық және психологиялық сипаттамаларын негізгі тәуелсіз айнымалылар ретінде қарастырады.

"Жоғары балл парадоксы" - бұл орташа балл жоғарыласа да, жекелеген студенттердің бағаларының көпшілігі әлі де 4,0-ге жетпейтінін сипаттайтын құбылыс. Бір жағынан, дүние жүзіндегі университеттердің орташа баллдары өсуде [8], бірақ екінші жағынан, барлық студенттердің көрсеткіштері 4.0 болмай қалуы көптеген факторлардың әсерінен көрсетеді.

Зерттеулер көрсеткендей, студенттердің білім деңгейіне олардың оқу жұмысына қатысуы, мотивациясы, психологиялық жағдайы және әлеуметтік-экономикалық жағдайы сияқты әртүрлі аспектілер әсер етеді [9]. Осыған байланысты зерттеудің мақсаты-студенттердің GPA бағаларына әсер ететін негізгі факторларды анықтау және тексеру болып табылады.

Зерттеу аясында мынадай гипотезалар ұсынылады:

X1: Академиялық факторлар (оқу жүктемесі, пәндердің күрделілігі, сабаққа қатысу және т.б.) студенттің GPA көрсеткішімен мәнді байланыста болады

X2: Институционалдық факторлар (бағалау жүйесі, оқу ресурстары, университет саясаты) академиялық үлгерімге оң әсер етеді

X3: Мінез-құрылықтық және мотивациялық факторлар студенттің GPA-ны болжауда негізгі болжамдаушы ретінде қызмет етеді

X4: Психологиялық факторлар (стресс, алаңдаушылық, өзін-өзі бағалау және т.б.) академиялық нәтиже деңгейімен тікелей байланысты

X5: Әлеуметтік-экономикалық жағдай (отбасының табыс деңгейі, жұмыс істеу мүмкіндігі, тұрмыстық жағдай) GPA көрсеткішіне жанама әсер етеді

X6: Мінез-құрылықтық, мотивациялық және психологиялық факторлар студенттің GPA-ны түсіндіруде басым рөл атқарады

Сурет 1. Студенттердің академиялық үлгеріміне әсер ететін факторлардың құрылымдық моделі

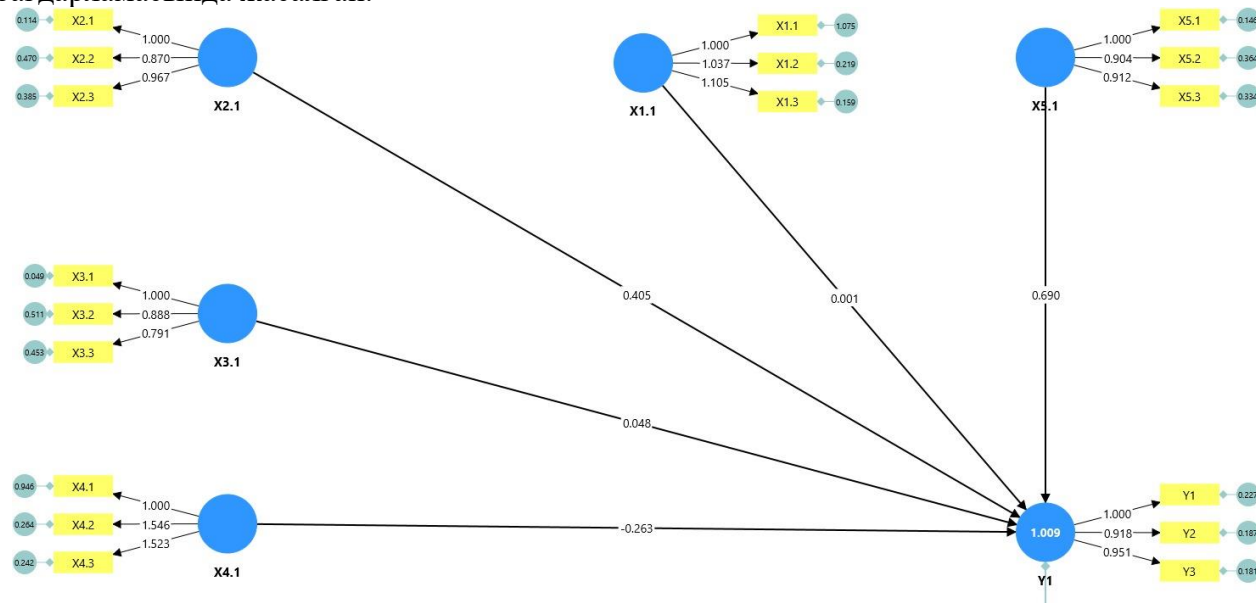
Бұл зерттеуде деректер жинау құралы ретінде құрылымдық сауалнама қолданылды. Сауалнама университет студенттері арасында жүргізілді және жалпы 71 студент қатысқан. Қатысушылар университеттің әртүрлі факультеттерінен және оқу жылдарынан кездейсоқ таңдалған. Барлық респонденттердің жауаптары анонимді түрде сақталып, жеке талдауға дайын болды.

Зерттеу тобына Қазақстандағы жоғары оқу орындарының 70 күндізгі бөлім студенті кірді. Қатысушылардың жынысы, жасы және мамандықтары әртүрлі болғанымен, барлығы күндізгі бөлімде оқитын студенттер. Сауалнама алты бөлімнен құралды, әр бөлімде үш тармақ қамтылған. Бірінші бөлім студенттің академиялық үлгеріміне (Y1-Y3) арналған: студенттер өздерінің GPA және оқу нәтижелері бойынша пікір білдіретін мәлімдемелерге жауап берді (мысалы, «Менің академиялық үлгерімім (GPA) менің қабілетіме сәйкес келеді»). Алдыңғы зерттеулер көрсеткендей, студенттердің өздері хабарлаған GPA ресми академиялық көрсеткіштермен сәйкес келеді.

Екінші бөлім академиялық факторларды (X1.1-X1.3) бағалады, онда оқу жүктемесі, пәндердің күрделілігі және сабаққа қатысу тәртібі сияқты оқу процесіне қатысты аспектілер қарастырылды. Үшінші бөлім институционалдық факторларға (X2.1-X2.3) арналды: университеттегі бағалау жүйесінің әділдігі, оқытушылардың талаптарының бірізділігі және оқу ресурстарының жеткіліктілігі сияқты институттық шарттар зерттелді. Төртінші бөлім мінез-құрылымдық және мотивациялық факторларға (X3.1-X3.3) бағытталған, онда студенттің ішкі мотивациясы, уақытты басқару қабілеті және өзіндік бақылау сияқты қасиеттері қаралды. Бесінші бөлім әлеуметтік-экономикалық факторларды (X4.1-X4.3) қамтыды: отбасының материалдық жағдайы, жұмыс пен оқуды үйлестіру, отбасының қолдауы сияқты аспектілер бағаланды. Ал соңғы, алтыншы бөлім психологиялық факторларға (X5.1-X5.3) арналған, онда студенттің өз білім мен қабілетіне сенімі, қателіктен қорқу және өзіндік талаптың жоғарылығы сияқты психологиялық сипаттар қарастырылды.

Әр тармаққа қатысушылар бес балдық Лайкерт шкаласы бойынша жауап берді: 1 - «Мүлдем келіспеймін», 2 - «Келіспеймін», 3 - «Бейтараппын», 4 - «Келісемін», 5 - «Толықтай келісемін». Лайкерт шкаласы жоғары білім беру саласында мәлімдемелерге келісу деңгейін өлшеуге кеңінен қолданылатын сенімді әдістің бірі болып табылады.

Зерттеуде құрылымдық теңдеу моделі (PLS-SEM) әдісі қолданылды және тәуелсіз айнымалылардың тәуелді Y1 айнымалысына әсері бағаланды. Модель SmartPLS бағдарламасында жасалған.

Сурет 2. (SmartPLS бағдарламасында алынған құрылымдық модельдің нәтижелері)

PLS-SEM талдауының нәтижелері зерттелген модельдегі факторлардың Y1 тәуелді айнымалыға әсерін анықтауға мүмкіндік берді. Нәтижелер бойынша бес гипотезаның тек екеуі ғана статистикалық түрде расталды.

Ең маңызды және күшті әсер етуші фактор-X5. 1 ($\beta = 0,689$, $p < 0,001$). Бұл нәтиже X5. 1 Y1 индикаторының қалыптасуындағы шешуші рөлді білдіреді. Жоғары бета коэффициенті Y1 X5. 1-айнымалы жиіліктің жоғарылауымен айтарлықтай өсуді көрсетеді. Демек, X5.1 зерттеу объектісі тұрғысынан негізгі анықтаушы фактор ретінде қарастырылуы керек. Екінші

маңызды фактор-Х2.1 ($\beta = 0,404$, $p < 0,001$). Бұл айнымалылардың әсері оң және статистикалық маңызды. Бірақ оның Х5.1-мен салыстырғанда әсері әлсіз. Бұл Х2.1, Y1-ге әсер ететін қосымша, бірақ маңызды фактор екенін көрсетеді.

Х1.1, Х3.1 Х4.1 айнымалылары үшін статистикалық маңызды байланыс табылған жоқ. Әсіресе Х4.1 теріс бағыттағы коэффициент көрсеткенімен ($\beta = -0.263$), оның әсері статистикалық тұрғыда дәлелденбеді. Бұл аталған факторлардың зерттеу жағдайында Y1 көрсеткішіне тікелей ықпалы әлсіз немесе жанама болуы мүмкін екенін білдіреді.

Жалпы, модель Y1 айнымалысын жоғары деңгейде түсіндіреді.

Бұл зерттеудің мақсаты - студенттердің академиялық үлгеріміне GPA әсер ететін факторларды анықтау және олардың салыстырмалы ықпалын құрылымдық модель арқылы бағалау болды. Зерттеу нәтижелері академиялық жетістік тек оқу жүктемесі немесе сыртқы жағдайлармен ғана емес, студенттің ішкі психологиялық және институционалдық ортаны қабылдау ерекшеліктерімен тығыз байланысты екенін көрсетті.

PLS-SEM талдауы нәтижесінде ұсынылған алты гипотезаның екеуі статистикалық тұрғыда расталды. Ең күшті әсер психологиялық факторларға Х5.1 тиесілі болды $\beta=0.689$, $p<0.001$. Бұл студенттің өз қабілетіне сенімі, ішкі талап деңгейі және эмоциялық тұрақтылығы академиялық үлгерімді айқындайтын негізгі факторлардың бірі екенін дәлелдейді. Яғни, GPA көрсеткішінің жоғары болуы көбіне студенттің ішкі психологиялық ресурстарына тәуелді.

Сонымен қатар институционалдық факторлардың (Х2.1) да оң және мәнді әсері анықталды ($\beta = 0,404$, $p < 0,001$). Бұл университеттегі бағалау жүйесінің әділдігі, талаптардың айқындығы және оқу ресурстарының жеткіліктілігі студенттің академиялық нәтижесіне ықпал ететін маңызды алғышарт екенін көрсетеді. Дегенмен, олардың ықпалы психологиялық факторлармен салыстырғанда әлсіздеу. Ал академиялық (Х1.1), мінез-құлықтық-мотивациялық (Х3.1) және әлеуметтік-экономикалық (Х4.1) факторлар бойынша статистикалық маңызды байланыс анықталмады. Бұл аталған айнымалылардың тікелей әсері әлсіз болуы немесе олардың ықпалы жанама механизмдер арқылы жүзеге асуы мүмкін екенін білдіреді. Әсіресе әлеуметтік-экономикалық фактордың теріс бағыттағы, бірақ мәнсіз коэффициент көрсетуі зерттеу үлгісінің ерекшелігімен немесе респонденттердің салыстырмалы біркелкі әлеуметтік жағдайымен түсіндірілуі ықтимал. Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері «жоғары балл парадоксы» құбылысын түсіндіруде студенттің ішкі психологиялық сипаттамалары шешуші рөл атқаратынын көрсетті. Орташа академиялық көрсеткіштердің өсуіне қарамастан, барлық студенттердің 4.0 нәтижесіне жете алмауы жеке тұлғалық және психологиялық айырмашылықтармен байланысты екені анықталды.

Осылайша, зерттеу білім беру саясаты мен университеттік басқару жүйесінде тек академиялық талаптарды күшейту жеткіліксіз екенін көрсетеді. Студенттердің психологиялық тұрақтылығын қолдау, өзіндік тиімділігін арттыру және әділ институционалдық ортаны қалыптастыру академиялық үлгерімді арттырудың негізгі бағыттары болуы тиіс.

Зерттеудің шектеулері ретінде іріктеменің көлемі және деректердің өзін-өзі бағалау негізінде жиналуы атап өтілуі мүмкін. Болашақ зерттеулерде үлгі көлемін кеңейту, ресми GPA деректерін пайдалану және факторлар арасындағы жанама байланыстарды тереңірек талдау ұсынылады.

Әдебиет

1. Arora, N., & Singh, N. (2017). Factors Affecting the Academic Performance of College Students. *Journal of Educational Technology*, 14(1), 47-53.
2. Alemu, M. Y., Sharew, Z., & Alemu, B. (2022). Empirical Investigation and Analysis of Factors Contributing to Students' Academic Performance. *IJSEdu*, 10(2), 66-73.
3. Siraji, M. J., et al. (2023). Factors affecting academic performance in Pakistan.
4. Ramasaco, L. (2024). Factors influencing academic performance: University students (Albania).

5. Bullón, F., et al. (2016). Academic performance and family variables (Spain).
6. Marks, G. N. (2006). PISA: Socio-economic background and performance across 30 countries. Educational Research, 48(1), 21–38.
7. Hamza, A., & Saddiqua, A. (2024). Statistical analysis of factors shaping academic performance.
8. Du, X. (2025). Research on the influencing factors of GPA based on multiple linear regression. In Proceedings of the 2nd International Conference on Innovations in Applied Mathematics, Physics, and Astronomy (IAMPA 2025) (pp. 369–373). SCITEPRESS.
9. Nam, J. (2024, May 23). Grade inflation in college: Trends and why it happens. BestColleges.

Қапбасова А. Қ., Ахметова Н. Қ., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Садуақасова М.Б.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Қазіргі таңда инновациялар экономикалық және әлеуметтік дамудың маңызды бөлігі болып табылады. Мемлекеттің әлемдік деңгейіндегі орыны инновацияның дамуымен тікелей байланысты. Әлем әрқашан даму үстінде, қазіргі адамдар өз өмірлерін қалыпқа айналған технологияларсыз елестете алмайды. Бұл қалыпқа айналған технологиялар – бірнеше жылдар бұрынғы инновациялық ашылулар.

Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымы қыркүйек айының соңында 2024 жылға арналған Жаһандық инновациялар индексіні (ЖИИ) жариялады. Онда 80-нен астам көрсеткішті қамтитын 7 компонент бойынша 133 ел бағаланды. Сингапур 2024 жылы 78 көрсеткіштің 14-і бойынша әлем бойынша 1-орында тұрған инновациялық даму көрсеткіштерінің саны бойынша көшбасшы болып табылады. Олардан кейін АҚШ (78-ден 9) және Қытай (78-ден 8) тұр [1].

Қазақстан Индексте, өткен жылмен салыстырғанда, 3 позицияға көтеріліп, 25,7 балл нәтижесімен 133 елдің ішінде 78-орынды иеленді (81 орын).

Сонымен қатар, Қазақстан Орталық және Оңтүстік Азияның 10 экономикасы арасында 3-орынды (Үндістан мен Ираннан кейін), сондай-ақ табыс деңгейі орташадан жоғары 34 ел арасында 22-орынды алатынын атап өткен жөн.

2024 жылғы Индекстің қорытындысы бойынша Қазақстан бағалаудың барлық 7 факторы бойынша 3-ші (34-66 орын) және 2-ші квартиль (67-99 орын) шегінде орналасқан. Осылайша, екі фактор бойынша (адами капитал және ғылым, бизнесті дамыту) Қазақстан 3-квартильде, ал қалған бес фактор бойынша 2-орында тұр.

7 фактордың 3-і ("Бизнесті дамыту", "Креативті қызметті дамыту" және "Ішкі нарықты дамыту") бойынша жақсару байқалады.

Бұл ретте, 3 фактордың ішінде "Бизнесті дамыту" факторы бойынша анағұрлым елеулі өсім байқалады, ол бойынша позициясы 9 тармаққа көтерілді. Зерттеулер мен әзірлемелер саласында университеттер мен бизнес арасындағы ынтымақтастыққа қатысты респонденттердің пікірінің жақсаруы күрт өсуге ықпал етті.

Қазақстанның мықты жақтары ретінде ЖИИ сарапшылары келесілерді атап өтті:

- х Мемлекеттік онлайн-сервистер;
- х Азаматтарды электрондық үкімет қызметіне тарту индексі;
- х Орта білім берудегі оқушылар мен мұғалімдердің арақатынасы;
- х Ғылыми дәрежесі бар жұмыс істейтін әйелдер;
- х Жоғары біліммен қамту;
- х Жоғары технологиялар экспорты және тағы басқалар.

Қазақстанда инновациялық әлеует бар болғанымен, оны толық іске асыруға кедергі келтіретін бірқатар проблемалар байқалады.

Ең бастысы – ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға бөлінетін қаржының жеткіліксіздігі, венчурлік капитал нарығының дамымауы және ғылым мен бизнес арасындағы байланыстың әлсіздігі.

Сонымен қатар кәсіпкерлердің инновациялық жобаларды енгізуде тәуекелге бармауы, жоғары технологиялық компаниялардың аз болуы және экономиканың шикізатқа тәуелділігі инновациялық дамуды баяулатады.

Зерттеу барысында пайдаланылған көрсеткіштер мен талдау нәтижелері төменде келтірілген кестеде ұсынылған:

ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE Қазақстанның Жаһандық инновациялық индекстегі орындары

	2023	2024	Өзгеріс
Жаһандық инновациялық индекс	81	78	▲ 3
1. Институттар	81	76	▲ 15
Институттардың орта	72	70	▲ 2
Реттеуші орта	91	84	▲ 35
Кішігірім орта	70	68	▲ 2
2. Адам капитал және ғылым	59	65	▲ 6
Білім	65	66	▲ 1
Жоғары білім	50	60	▲ 10
Ғылыми зерттеулер мен әзірлемелер	54	60	▲ 6
3. Инфрақұрылым	59	68	▲ 9
АКТ	21	16	▲ 5
Базалық инфрақұрылым	67	79	▲ 12
Экологиялық орнатылу	90	121	▲ 31
4. Шығармашылық даму	87	86	▲ 1
Кредиттер	87	80	▲ 7
Инвестициялар	100	95	▲ 5
Сауда, әртараптану және нарық көлемі	66	79	▲ 13
5. Бизнесі даму	75	66	▲ 9
Ақыл-ой еңбегін жұмыскерлері	46	44	▲ 2
Инновациялық байланыстар	123	112	▲ 11
Білімді инновация	85	85	▲
6. Технологиялар мен білім экономикасын даму	85	85	▲ 2
Білім жасау	65	64	▲ 1
Білімнің өсірі	108	108	▲
Білімді тарту	77	84	▲ 7
7. Шығармашылық қабілетті даму	90	83	▲ 7
Материалдық емес активтер	82	80	▲ 2
Шығармашылық тауарлар мен қызметтер	95	65	▲ 28
Онлайн-шығармашылық	75	71	▲ 2

Source: Global Innovation Index 2024 report

Сурет 1. Жаһандық инновациялар индексындағы ҚР көрсеткіштері

Е с к е р т у – ақпарат көзі [2].

Бұл мәліметтер Қазақстанның инновациялық дамуындағы күшті және әлсіз тұстарды айқындауға мүмкіндік береді.

Шешу жолдары:

Қазақстан экономикасының инновациялық дамуын тежейтін жүйелік мәселелерді еңсеру мақсатында кешенді әрі ғылыми негізделген саясат жүргізу қажет. Бұл бағыттағы шешу жолдары бірнеше негізгі бағыттарды қамтиды.

1. Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды қаржыландыруды арттыру.

Инновациялық дамудың негізгі алғышарттарының бірі — ғылыми зерттеулерді тұрақты әрі жеткілікті деңгейде қаржыландыру болып табылады. Мемлекеттік бюджеттен бөлінетін қаражат көлемін ұлғайту, сондай-ақ жеке сектордың ғылыми жобаларға инвестиция салуын ынталандыратын салықтық жеңілдіктер енгізу ғылыми әлеуеттің өсуіне ықпал етеді. Бұдан бөлек, гранттық және бағдарламалық-нысаналы қаржыландыруды кеңейту ұзақ мерзімді зерттеулерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде жаңа технологиялар мен өнімдердің пайда болуы жеделдеп, экономиканың инновациялық белсенділігі артады.

2. Ғылым, білім беру және бизнес секторлары арасындағы интеграцияны күшейту

Инновациялардың тиімді жүзеге асуы ғылыми білімнің өндірісте қолданылу деңгейіне байланысты. Осы тұрғыда жоғары оқу орындары, ғылыми-зерттеу институттары және кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты дамыту маңызды. Бірлескен ғылыми жобаларды жүзеге асыру, технология трансферті орталықтарын құру және өндірістік тәжірибеге бағытталған зерттеулер жүргізу ғылыми нәтижелердің коммерциялық құндылығын арттырады. Мұндай интеграция білім мен тәжірибе алмасуды жеделдетіп, инновациялық идеялардың нақты экономикалық өнімге айналуына жағдай жасайды.

3. Адами капитал сапасын арттыру және цифрландыруды жеделдету

Инновациялық экономиканың табысты дамуы жоғары білікті мамандарға тәуелді. Сондықтан білім беру жүйесінде инновациялық бағыттағы бағдарламаларды жаңарту, STEM-мамандықтарға басымдық беру және ғылыми кадрларды даярлау мен қайта даярлау

жүйесін жетілдіру қажет. Сонымен қатар, өндіріс пен қызмет көрсету салаларына цифрлық технологияларды, автоматтандыру жүйелерін және жасанды интеллект элементтерін енгізу еңбек өнімділігін арттырады. Бұл шаралар ұлттық экономиканың технологиялық деңгейін көтеріп, жаһандық бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді. Аталған шешу жолдарын жүйелі түрде жүзеге асыру Қазақстан экономикасының инновациялық әлеуетін арттыруға, құрылымдық жаңаруына және жаһандық бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға мүмкіндік береді.

Негізгі проблемаларды тиімді шешу арқылы Қазақстан жоғары технологиялық өндірістерді дамытып, жаһандық инновациялық кеңістіктегі орнын нығайта алады. Қазақстан экономикасын инновациялық даму жолына көшіру ұлттық экономиканың орнықтылығын қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік саясаттың негізгі бөлігі болып табылады. Ұлттық экономиканың жаһандық бәсекеге қабілеттілігі қоғамдағы инновациялық әлеуеттің өсуіне тікелей байланысты.

Қорыта айтқанда, инновациялар Қазақстан экономикасының сапалы әрі тұрақты дамуын қамтамасыз ететін стратегиялық маңызды факторлардың бірі болып табылады. Жаһандану жағдайында ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі ғылыми-технологиялық прогреске бейімделу деңгейімен және инновациялық әлеуетті тиімді пайдалануымен анықталады. Осы тұрғыдан алғанда, инновациялық қызметті дамыту экономиканы әртараптандырудың, өндіріс тиімділігін арттырудың және жоғары технологиялық секторлардың қалыптасуының басты құралы болып табылады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Қазақстанда инновациялық инфрақұрылым қалыптасқанымен, оның толыққанды дамуына кедергі келтіретін бірқатар жүйелік мәселелер сақталуда. Атап айтқанда, ғылыми зерттеулерді қаржыландыру деңгейінің төмендігі, венчурлік капитал нарығының жеткілікті дамымауы, ғылым мен бизнес арасындағы байланыстың әлсіздігі және экономиканың шикізаттық секторға тәуелділігі инновациялық белсенділікті шектейді. Бұл факторлар елдің жаһандық инновациялық кеңістіктегі позициясына тікелей әсер етеді.

Жалпы алғанда, ұсынылған шешу жолдарын жүйелі түрде жүзеге асыру Қазақстан экономикасының құрылымдық жаңаруына, технологиялық тәуелсіздіктің артуына және ұзақ мерзімді экономикалық тұрақтылықтың қамтамасыз етілуіне ықпал етеді. Инновациялық саясатты тиімді жүргізу арқылы ел жоғары қосылған құнға ие өнімдер өндірісін арттырып, жаһандық бәсекелестік жағдайында өз позициясын нығайта алады. Бұл өз кезегінде халықтың өмір сүру сапасының жақсаруына, жаңа жұмыс орындарының құрылуына және әлеуметтік-экономикалық дамудың жаңа деңгейіне көтерілуіне негіз болады.

Әдебиет

1. Жаһандық Инновациялар Индексіндегі Қазақстан.
https://eri.kz/kz/Novosti_instituta/id=6723/arch=2024_9
2. «Innovations: from idea to implementation» / Ғ. Мутанов. — Алматы: Қазақ университеті 2014 ж.

Қапият Д.Д., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

ЖАҒАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДА ЕСЕП ПЕН АУДИТ ЖҮЙЕСІНІҢ ОРНЫҚТЫ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Қазіргі таңда әлемдік экономика жаһандану, цифрландыру, технологиялық прогресс және институционалдық өзгерістер жағдайында дамып келеді. Мұндай үдерістер ұлттық экономикалардың құрылымына ғана емес, сонымен қатар қаржылық ақпаратты қалыптастыру мен тексеру жүйелеріне де елеулі әсерін тигізуде. Осы тұрғыда бухгалтерлік

есеп пен аудит жүйесінің орнықты дамуын қамтамасыз ету – экономиканың ашықтығы мен тұрақтылығының маңызды алғышарты болып табылады.

Қазақстан Республикасында есеп пен аудит саласы экономиканы басқарудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өз Жолдауларында соңғы жылдары әлеуметтік саладағы қаржылық тәртіпті күшейту, алаяқтықпен күрес, капиталдың заңсыз шығарылуына тосқауыл қою және патриотизмді жауапкершілік пен адал еңбек арқылы түсіндіру мәселелеріне ерекше назар аударып келеді. Бұл бастамалар елдің экономикалық қауіпсіздігін нығайтып қана қоймай, азаматтардың өмір сапасын арттыруға, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге және қоғам мен мемлекет арасындағы сенімді күшейтуге бағытталған [1].

Жаһандық өзгерістер жағдайында есеп пен аудит жүйесі тек қаржылық нәтижелерді тіркеу құралы емес, сонымен қатар басқарушылық шешімдер қабылдаудың, инвестициялық тартымдылықты арттырудың және экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды тетігіне айналууда. Халықаралық қаржылық есеп стандарттарының (ХҚЕС) кеңінен қолданылуы, цифрлық есептілік форматтарына көшу және аудиттің тәуекелге бағдарланған моделін енгізу осының дәлелі болып табылады.

Қазақстанда есеп пен аудиттің орнықты дамуы экономиканың әртүрлі салаларында ақпараттың салыстырмалылығын, сенімділігін және ашықтығын қамтамасыз етуге бағытталған. Мемлекеттік секторда бюджеттік қаражаттың тиімді пайдаланылуын бақылау, ал жеке секторда инвесторлар мен кредиторлар үшін сенімді ақпарат ұсыну – аудит пен есеп жүйесінің басты міндеттерінің бірі [2].

Есеп пен аудит жүйесінің орнықты дамуы бірнеше негізгі бағыттар арқылы жүзеге асырылады. Біріншіден, цифрландыру мен автоматтандыру үдерістері бухгалтерлік есептің жеделдігін арттырып, адами фактордың әсерін азайтуға мүмкіндік береді. Электрондық есептілік, деректерді талдау құралдары және жасанды интеллект элементтерін пайдалану аудит сапасын жаңа деңгейге көтеруде.

Екіншіден, кәсіби кадрларды даярлау және олардың біліктілігін үздіксіз арттыру орнықты дамудың маңызды шарты болып табылады. Бұл тұрғыда бухгалтерлер мен аудиторлардың кәсіби пайымдау қабілеті, этикалық нормаларды сақтау деңгейі және халықаралық тәжірибені меңгеруі ерекше мәнге ие.

Үшіншіден, есеп пен аудит саласын құқықтық және институционалдық тұрғыдан жетілдіру қажеттілігі туындап отыр. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев жоғарыда атап өткендей, өз сөздерінде қаржылық бақылау жүйесін күшейту, есептілік сапасын арттыру және аудиттің тәуелсіздігін қамтамасыз ету экономиканың тұрақты дамуына тікелей әсер ететінін атап көрсеткен. Бұл есеп пен аудит жүйесін реформалаудың стратегиялық маңызын айқындайды.

Төртіншіден, орнықты даму тұжырымдамасын есеп пен аудит жүйесіне енгізу өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Экологиялық, әлеуметтік және басқарушылық (ESG) көрсеткіштерді есепке алу мен тексеру қаржылық ақпараттың мазмұнын кеңейтіп, оны заманауи талаптарға сәйкестендіреді [3].

Жаһандық өзгерістер жағдайында есеп пен аудит жүйесінің орнықты дамуы Қазақстан экономикасының тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттырудың маңызды факторы болып табылады. Цифрландыру, кадрлық әлеуетті нығайту, құқықтық базаны жетілдіру және орнықты даму қағидаттарын енгізу есеп пен аудит жүйесінің болашақтағы негізгі даму бағыттары ретінде айқындалады. Бұл бағыттарды тиімді жүзеге асыру қаржылық ақпараттың сенімділігін қамтамасыз етіп, экономикалық өсудің сапалы деңгейіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж. Тоқаев. Қазақстан халқына Жолдаулар;
2. Халықаралық қаржылық есеп стандарттары (ХҚЕС). – IFRS Foundation материалдары;
3. Орнықты даму және ESG бойынша халықаралық зерттеулер.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ АУДИТ САЛАСЫНДАҒЫ САПА МЕН БАҚЫЛАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі нарықтық экономика жағдайында шаруашылық жүргізуші субъектілердің қаржылық есептілігінің дұрыстығы мен мүлктік активтердің нақты құнын анықтау стратегиялық маңызға ие. Есеп пен аудит жүйесі тек қана өткен кезеңнің көрсеткіштерін тіркеп қоймай, кәсіпорынның болашақ даму бағытын айқындайтын негізгі ақпарат көзі болып табылады. Осы орайда, еліміздегі аудит және бағалау қызметіндегі өзекті мәселелерді шешу — халықаралық инвестициялық ағындарды тартудың басты шарты.

Бүгінгі таңда бағалау қызметінде кездесетін басты кедергі — нарықтағы ақпараттардың жеткіліксіздігі мен активтер құнын белгілеудегі субъективтілік. Сарапшылардың пікірінше, бұл мәселені шешу үшін бағалаудың стандартталған электронды дерекқорын құру қажет. Бұл қадам бағалаудың ашықтығын қамтамасыз етіп, нарықтық құн мен баланстық құн арасындағы алшақтықты азайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, аудиторлық қызметтің сапасын арттыру мақсатында тәуекелге бағытталған тәсілдерді кеңінен қолдану өзекті болып отыр.

Аудиторлық тексерулердің тиімділігін арттыру мақсатында кәсіпорынның ішкі бақылау жүйесін алдын ала бағалау әдістемесін жетілдіру ұсынылады. Бұл тексеру жұмыстарының уақытын үнемдеуге және маңызды қателіктерді анықтау ықтималдығын жоғарылатуға септігін тигізеді. Кесте 1-де аудит пен бағалау саласын жақсарту бойынша негізгі ұсыныстар мен олардың сипаттамасы берілген.

1-кесте

Есеп, аудит және бағалау жүйесін дамытудың басым бағыттары

Даму бағыттары	Мазмұны мен тетіктері	Күтілетін нәтиже
Институционалдық даму	Кәсіби ұйымдардың жауапкершілігін арттыру	Қызмет көрсету сапасының өсуі
Әдістемелік база	Бағалаудың автоматтандырылған жүйелерін енгізу	Адами фактордың әсерін төмендету
Халықаралық интеграция	ХҚЕС және АХС талаптарын толық бейімдеу	Халықаралық деңгейдегі сенім индексі

Қорытындылай келе, Қазақстанның есеп және аудит саласының болашағы цифрландыру мен кәсіби біліктіліктің ұштасуына тікелей байланысты. Мамандардың кәсіби этикасын сақтауы және заманауи ақпараттық құралдарды меңгеруі — экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етудің негізі болып табылады.

Әдебиет

1. Нұрсейітов Э.О. Аудит: теория және практика. – Алматы: LEM, 2023. – 320 б.
2. Қазақстан Республикасының «Бағалау қызметі туралы» Заңы. 2018 жылғы 10 қаңтар (өзгертулермен).
3. Дюсембаев К.Ш. Аудит және қаржылық есептілікті талдау: Оқулық. – Алматы: Дәуір, 2021. – 510 б.
4. Қазақстан Республикасының «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы. 1998 жылғы 20 қараша № 304 (2024 жылғы өзгертулер мен толықтырулармен).

5. Қазақстан Республикасының «Бағалау қызметі туралы» Заңы. 2018 жылғы 10 қаңтар № 133-VI.

6. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 2020. – 560с.

Кокей Ф.М., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРДЫҢ РӨЛІ МЕН БАСЫМДЫҚТАРЫ

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының экономикалық саясаты тұрақты өсуді қамтамасыз етуге және ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Осы стратегиялық мақсаттарға жетудің негізгі тетіктерінің бірі – елдің қаржы-несиелік секторын жаңғырту және оның тиімділігін арттыру болып табылады. Қаржы секторы тек ақша ағындарын бөлуші ғана емес, сонымен қатар нақты секторды инвестициямен қамтамасыз ететін басты қозғаушы күш.

Мемлекет басшысының «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты жолдауында атап көрсетілгендей, банктердің нақты секторды несиелендіру көлемін ұлғайту – басты басымдықтардың бірі. Қаржы-несиелік жүйенің тұрақтылығы экономикалық қауіпсіздіктің кепілі. Бүгінгі таңда Қазақстанның қаржы секторында бірнеше маңызды үрдістер байқалады: цифрландыру деңгейінің артуы, финтех-инновациялардың енуі және мемлекеттік қолдау бағдарламаларының белсенділігі.

Қаржылық тұрақтылықты бағалау және несиелік тәуекелдерді азайту мақсатында келесі формула қолданылады:

$$K = \frac{C + R}{A} \quad x = 100\%$$

мұндағы К – капиталдың жеткіліктілік коэффициенті; С – меншікті капитал; R – резервтер; А\$– тәуекел деңгейі бойынша өлшенген активтер. Бұл көрсеткіш банк жүйесінің сыртқы соққыларға төзімділігін көрсетеді.

Қаржы секторының даму динамикасын талдау үшін келесі кестені қарастырайық:

1-кесте

ҚР қаржы-несиелік секторының даму көрсеткіштерінің болжамы

Көрсеткіш атауы	2024 ж. (нақты)	2025 ж. (болжам)	2026 ж. (нысаналы мән)
Нақты секторға берілген несиелердің өсімі	12,4%	14,5%	18,0%
Цифрлық төлемдердің үлесі	82,0%	88,0%	95,0%
Исламдық қаржыландыру көлемі (\$)	1,2 млрд	1,5 млрд	2,1 млрд

Қазіргі таңда Қазақстанның қаржы жүйесіндегі басым бағыттардың бірі – ESG (экологиялық, әлеуметтік және корпоративтік басқару) принциптерін енгізу және «жасыл» қаржыландыруды дамыту. Бұл еліміздің төмен көміртекті экономикаға көшу жөніндегі халықаралық міндеттемелерін орындауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, шағын және орта бизнесті (ШОБ) қолжетімді несиелен қамтамасыз ету – экономиканы әртараптандырудың негізі.

Алайда, сектордың дамуына кедергі келтіретін факторлар да жоқ емес. Оларға инфляциялық қысым, базалық мөлшерлеменің жоғарылығы және халықтың несиелік

жүктемесінің артуы жатады. Осы мәселелерді шешу үшін Ұлттық Банк пен Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі тарапынан кешенді шаралар қабылдануда.

Қорыта айтқанда, Қазақстанның қаржы-несиелік секторы жаңа технологиялық трансформация кезеңінде тұр. Цифрлық теңгенің енгізілуі және ашық банкинг (Open Banking) жүйесінің дамуы бәсекелестікті арттырып, қаржылық қызметтердің сапасын жаңа деңгейге шығарады. Бұл өз кезегінде елдің стратегиялық мақсаттарына, соның ішінде жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) тұрақты өсуіне тікелей әсер етеді [2].

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары. – Астана: Ақорда, 2018.
2. Сейітқасымов Ғ.С. Ақша, несие, банктер: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2020. – 450 б.
3. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми статистикалық мәліметтері [Электрондық ресурс]. – URL: nationalbank.kz.

Колясникова Е.А., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

ПЕРВИЧНЫЙ УЧЕТ КАК ОСНОВА ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ТОО «КАЗАХМЫС»

В современных условиях развития экономики Республики Казахстан особое значение приобретает достоверность и полнота учетной информации. Бухгалтерский учет выступает основным источником данных о финансовом положении организации, а его фундаментом является первичный учет. Именно на этапе документирования хозяйственных операций формируется информационная база, необходимая для последующего отражения данных в регистрах бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности [1].

Первичный учет представляет собой систему сплошного и непрерывного документального отражения фактов хозяйственной жизни предприятия в момент их совершения. Каждая операция подлежит обязательному оформлению первичным документом, содержащим установленные реквизиты. К таким реквизитам относятся наименование документа, дата составления, содержание операции, измерители хозяйственной операции, подписи ответственных лиц и иные обязательные данные [2].

В ТОО «Казахмыс» первичный учет имеет стратегическое значение, поскольку предприятие осуществляет масштабную производственную деятельность в горнодобывающей отрасли. Большие объемы материальных ресурсов, сложная структура управления и значительное количество хозяйственных операций требуют четкой организации документооборота и внутреннего контроля.

Основными задачами первичного учета являются обеспечение законности и обоснованности хозяйственных операций, контроль за сохранностью имущества, формирование достоверной информации для управления и анализа, а также создание доказательной базы при проведении аудита и проверок [3]. От правильности оформления первичных документов зависит корректность отражения операций на счетах бухгалтерского учета.

Организация первичного учета в ТОО «Казахмыс» строится на основе действующего законодательства Республики Казахстан, учетной политики предприятия и внутренних регламентов документооборота. Документы составляются как в бумажной, так и в электронной форме с использованием автоматизированных информационных систем. Внедрение цифровых технологий способствует повышению оперативности обработки информации и снижению риска ошибок.

Важным элементом первичного учета является система внутреннего контроля. В ТОО «Казахмыс» осуществляется предварительный, текущий и последующий контроль хозяйственных операций. Ответственные лица проверяют правильность оформления документов, соответствие операций заключенным договорам и утвержденным сметам, а также соблюдение финансовой дисциплины.

Первичные документы служат основанием для отражения данных в регистрах бухгалтерского учета: журналах-ордерах, ведомостях, оборотно-сальдовых ведомостях и иных учетных регистрах. На основе этих данных формируется финансовая отчетность предприятия, включающая бухгалтерский баланс, отчет о прибылях и убытках и другие формы отчетности [4].

Следует отметить, что первичный учет выполняет не только информационную, но и аналитическую функцию. Данные первичных документов используются для проведения экономического анализа, оценки эффективности использования ресурсов, выявления резервов повышения производительности труда и снижения издержек производства.

Особое значение первичный учет имеет при проведении инвентаризации имущества и обязательств. Сопоставление фактического наличия активов с данными бухгалтерского учета позволяет выявить расхождения, определить причины недостатков или излишков и принять управленческие решения [5].

Автоматизированные системы учета активно внедряют цифровые технологии по всему миру. Также в ТОО «Казахмыс» активно используются программные продукты, которые позволяют формировать отчетность, получив информацию от различных подразделений ТОО, которые работают с первичной информацией.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности».
2. Налоговый кодекс Республики Казахстан.
3. МСФО (IFRS) — Международные стандарты финансовой отчетности.
4. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета. — М.: Инфра-М, 2020.
5. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет. — М.: Проспект, 2021.
6. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. — М.: Новое знание, 2019.
7. Шеремет А.Д. Аудит. — М.: Юрайт, 2022.
8. Бабаев Ю.А. Бухгалтерский финансовый учет. — М.: Вузовский учебник, 2020.
9. Методические рекомендации по организации бухгалтерского учета на предприятии.
10. Учетная политика ТОО «Казахмыс».

Қосар Ж.О., Абдағалық А.Е., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші- PhD, профессор ассистенті Мазина А.К

ЕСЕП, АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІН ДАМУДАҒЫ ӨЗЕКТІ ҮРДІСТЕР

Қазіргі экономиканың жаһандану және цифрландыру жағдайында есеп, аудит және бағалау жүйелері қаржылық ақпараттың ашықтығы мен сенімділігін қамтамасыз ететін негізгі құралдар ретінде ерекше маңызға ие болып отыр. Нарықтық қатынастардың күрделенуі, инвестициялық қызметтің кеңеюі және басқарушылық шешімдерге қойылатын талаптардың артуы аталған жүйелердің үздіксіз дамуын қажет етеді. Есеп жүйесі кәсіпорын қызметінің нәтижелерін дұрыс көрсетуге бағытталса, аудит қаржылық есептіліктің шынайылығын тәуелсіз бағалауды қамтамасыз етеді, ал бағалау жүйесі активтер мен міндеттемелердің әділ құнын анықтауда маңызды рөл атқарады. Осы үш жүйенің өзара байланысы экономикалық тұрақтылық пен сенімділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Сондықтан есеп, аудит және бағалау жүйелерін дамытудағы өзекті үрдістерді зерттеу қазіргі таңда аса өзекті болып табылады [1].

Зерттеудің мақсаты – есеп, аудит және бағалау жүйелерін дамытудағы негізгі үрдістерді талдау және олардың экономикалық маңызын анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- есеп, аудит және бағалау жүйелерінің экономикалық мәнін ашу;
- аталған жүйелердің қазіргі даму ерекшеліктерін талдау;
- оларды дамыту барысында туындайтын негізгі мәселелерді анықтау;
- есеп, аудит және бағалау жүйелерін жетілдірудің перспективалық бағыттарын көрсету [2].

Қазіргі кезеңде бухгалтерлік есеп жүйесі халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (ҚЕХС) көшу арқылы айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұл қаржылық ақпараттың салыстырмалылығын арттырып, шетелдік инвесторлар үшін түсінікті болуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, есеп жүргізуде автоматтандырылған бағдарламалардың, бұлтты технологиялардың және цифрлық платформалардың кеңінен қолданылуы есеп жүйесінің тиімділігін арттыруда. Аудит жүйесінің дамуындағы маңызды үрдістердің бірі – тәуекелге негізделген аудит пен халықаралық аудит стандарттарын қолдану болып табылады. Қазіргі аудит тек қана тексеру функциясымен шектелмей, кеңес беру және бизнес-процестерді жетілдіруге бағытталған қызмет түріне айналууда. Ақпараттық технологияларды қолдану, қашықтан аудит жүргізу және деректерді талдаудың заманауи әдістері аудит сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Бағалау жүйесінде де елеулі өзгерістер байқалады. Әділ құн тұжырымдамасының кеңінен қолданылуы, тәуелсіз бағалаушылардың рөлінің артуы және халықаралық бағалау стандарттарына сәйкестендіру бағалау қызметінің сапасын жақсартуға бағытталған. Әсіресе инвестициялық жылжымайтын мүлікті, қаржылық құралдарды және материалдық емес активтерді бағалау өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Алайда есеп, аудит және бағалау жүйелерін дамыту барысында бірқатар мәселелер де туындайды. Олардың қатарында кадрлардың біліктілік деңгейінің жеткіліксіздігі, нормативтік базаның жиі өзгеруі, сондай-ақ цифрлық технологияларды енгізудегі қиындықтар бар. Бұл мәселелерді шешу үшін кәсіби даярлықты жетілдіру және халықаралық тәжірибені кеңінен қолдану қажет [3].

Жүргізілген талдау есеп, аудит және бағалау жүйелерінің экономикалық дамыудағы маңызын көрсетті. Аталған жүйелер қаржылық ақпараттың сенімділігін арттырып, тиімді басқарушылық шешімдер қабылдауға негіз болады. Сонымен қатар, қазіргі кезеңде бұл жүйелердің дамуы цифрландырумен, халықаралық стандарттарды енгізумен және кәсіби мамандардың рөлінің артуымен тығыз байланысты. Осы үрдістерді тиімді пайдалану есеп, аудит және бағалау жүйелерінің сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Қорытындылай келе, есеп, аудит және бағалау жүйелерін дамытудағы өзекті үрдістерді ескеру экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды шарты болып табылады.

Әдебиет

1. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары (ҚЕХС).
2. Халықаралық аудит стандарттары (ISA).
3. Қазақстан Республикасының «Аудиторлық қызмет туралы» заңы.

Магруппова Э.Р., Алдажанова А.Ж., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

АУДИТ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазіргі жаһандану жағдайында аудит жүйесі экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды құралдардың бірі болып табылады. Нарықтық қатынастардың күрделенуі,

кәсіпорындар қызметінің ауқымының кеңеюі және қаржылық ақпаратқа қойылатын талаптардың күшеюі аудиттің рөлін едәуір арттырды. Аудит ұйымдардың қаржылық есептілігінің дұрыстығы мен сенімділігін растауға, басқарушылық шешімдердің сапасын арттыруға және инвесторлар мен мемлекет мүдделерін қорғауға мүмкіндік береді. Соңғы жылдары аудит жүйесіне цифрландыру, халықаралық стандарттарға көшу, тәуекелге негізделген аудиттің дамуы сияқты жаңа талаптар қойылуда. Бұл жағдай аудиттің дәстүрлі әдістерін қайта қарауды және оны жетілдірудің жаңа бағыттарын анықтауды қажет етеді. Сондықтан аудит жүйесінің қазіргі жағдайын талдау және оның даму перспективаларын айқындау өзекті ғылыми және тәжірибелік мәнге ие.

Зерттеудің мақсаты – аудит жүйесінің қазіргі жағдайын талдау және оның даму перспективаларын анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- аудиттің экономикалық мәні мен рөлін анықтау;
- қазіргі аудит жүйесінің негізгі ерекшеліктерін талдау;
- аудит саласындағы негізгі мәселелерді көрсету;
- аудит жүйесін дамытудың болашақ бағыттарын айқындау [1].

Аудит – бұл қаржылық есептіліктің заңнама мен белгіленген стандарттарға сәйкестігін тәуелсіз тексеру үдерісі. Қазіргі кезеңде аудиттің маңызы тек бақылау функциясымен шектелмей, кеңес беру және тәуекелдерді басқару функцияларымен де толықтырылуда. Бүгінгі таңда Қазақстанда аудит жүйесі халықаралық тәжірибеге жақындастырылып, Халықаралық аудит стандарттарына (ISA) негізделіп жүргізіледі. Бұл қаржылық есептіліктің сапасын арттыруға және халықаралық инвесторлардың сенімін нығайтуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ірі аудиттік компаниялармен қатар шағын және орта аудит ұйымдарының қызметі де дамып келеді [2].

Дегенмен, аудит жүйесінің дамуына кедергі келтіретін бірқатар мәселелер бар. Олардың қатарында кадрлардың кәсіби деңгейінің жеткіліксіздігі, аудит сапасын бақылау тетіктерінің әлсіздігі, сондай-ақ аудит қызметіне деген сенімнің кей жағдайда төмендеуі жатады. Бұдан бөлек, цифрлық технологиялардың жедел дамуы аудиттің дәстүрлі әдістерін тиімсіз етуі мүмкін. Соңғы жылдары аудитте ақпараттық технологиялар кеңінен қолданыла бастады. Үлкен деректерді (Big Data) талдау, автоматтандырылған аудиттік бағдарламалар, қашықтан аудит жүргізу сияқты әдістер аудиттің тиімділігін арттыруға ықпал етуде. Бұл аудиттің сапасын көтеріп қана қоймай, уақыт пен шығындарды қысқартуға мүмкіндік береді [3].

Аудит жүйесінің даму перспективаларының бірі – тәуекелге негізделген аудитті жетілдіру. Бұл тәсіл аудит ресурстарын ең маңызды және тәуекелі жоғары учаскелерге шоғырландыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, аудиттің консалтингтік бағытының дамуы да болашақтағы маңызды үрдістердің бірі болып табылады [4].

Жүргізілген талдау аудит жүйесінің қазіргі жағдайда экономиканың тұрақты дамуы үшін маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Аудит қаржылық ақпараттың сенімділігін қамтамасыз етіп, басқарушылық шешімдердің сапасын арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, аудит жүйесі бірқатар мәселелерге тап болып отыр, алайда оларды шешу мүмкіндіктері де бар. Цифрландыру, халықаралық стандарттарды жетілдіру, кәсіби кадрларды даярлау аудит жүйесінің тиімділігін арттырудың негізгі бағыттары болып табылады. Қорытындылай келе, аудит жүйесінің даму перспективалары оң бағаланады және ол болашақта экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде өз маңызын сақтайды.

Әдебиет

1. Халықаралық аудит стандарттары (ISA).
2. Қазақстан Республикасының «Аудиторлық қызмет туралы» заңы.
3. Сейдахметова Ф.С. Аудит. – Алматы.
4. Хорнгрен Ч., Сандер Г. Бухгалтерлік есеп және аудит негіздері.

ГОД ДОРОГИХ ДЕНЕГ: КАК БИЗНЕС ВЫЖИВАЕТ ПРИ СТАВКЕ 18%

В 2025 году бизнес в Казахстане столкнулся с серьёзными финансовыми трудностями. Одной из главных причин стало повышение базовой ставки Национального банка Республики Казахстан до 18% в октябре 2025 года, и это решение сохраняется и в начале 2026 года (регулятор подтвердил уровень ставки на январь–март 2026 года). Такая высокая ставка объясняется попытками сдержать рост цен в экономике (инфляция в 2025 году достигла примерно 12,3%), что значительно выше целевого уровня регулятора. Повышение базовой ставки делает кредиты для бизнеса гораздо более дорогими. Это происходит потому, что банки ориентируются на эту ставку при расчёте процентных ставок по займам. Средняя ставка по кредитам в национальной валюте для бизнеса в сентябре–декабре 2025 года составила около 20–22%, а для индивидуальных предпринимателей — более 30%. Когда ставка высока, многие предприятия просто не видят смысла брать займы, поскольку часть прибыли будет уходить на выплату процентов [1].

Статистика по кредитованию показывает, что несмотря на высокие ставки, общий объём кредитов, выданных экономике Казахстана, продолжал расти в 2025 году: банки выдали более 40 трлн. тенге кредитов, что примерно на 19% больше, чем в 2024 году [2].

Таблица 1

Структура кредитования бизнеса в 2025 году (данные за весь год)

Категория	Объём кредитов	Рост к прошлому году
Общее кредитование экономики	40,2 трлн тенге	+19,1%
Кредиты бизнесу	15,4 трлн тенге	+18%
Крупный бизнес	5,5 трлн тенге	+27,1%
Малый средний бизнес	6,8 трлн тенге	+5,7%
ИП	3,1 трлн тенге	+35,6%

Из Таблицы 1 видно, что малый и средний бизнес (МСБ) получает меньше новых кредитов по сравнению с крупным бизнесом и индивидуальными предпринимателями. Это связано с тем, что сегмент малого среднего бизнеса более чувствителен к условиям кредитования и ужесточению требований банков.

Рассмотрим динамику объёма кредитов для бизнеса в период с 2024 года по 2025 год [Рисунок 1]. На графике видно, что в 2025 году объём кредитов, выданных бизнесу, вырос по сравнению с 2024 годом — примерно с 13 трлн тенге до 15,4 трлн тенге. Это рост примерно на 18%. Рост объясняется тем, что бизнесу всё равно необходимы деньги для работы. Многие компании берут кредиты не столько для расширения, сколько для поддержания своей текущей деятельности. Например, для закупки сырья, выплаты заработной платы, оплаты аренды или налогов. То есть кредит становится не способом роста, а способом «выживания» [3].

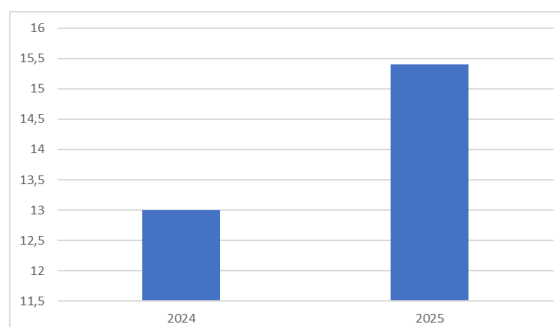

Рисунок 1. Динамика объёма кредитов бизнесу (2024г.-2025г.)

После анализа объёма кредитования бизнеса за 2024–2025 годы важно рассмотреть не только сколько кредитов было выдано, но и по какой стоимости предприниматели их получали. Для более наглядного понимания финансовой нагрузки на предпринимателей представим данные о средних процентных ставках на графике 2 (Рисунок 2).

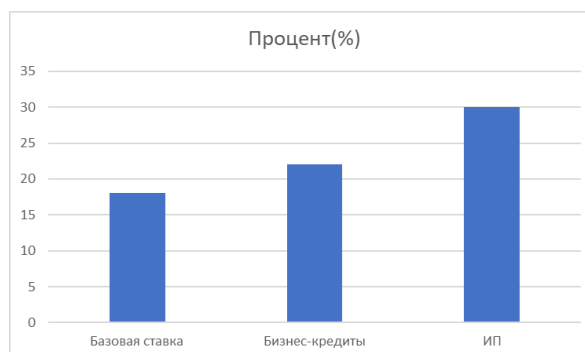

Рисунок 2. Средние процентные ставки в 2025 году

На втором графике видно различие между базовой ставкой (18%) и реальными ставками по кредитам для бизнеса. Фактически компании получают займы под 20–22%, а индивидуальные предприниматели — примерно под 30% и выше.

Банки добавляют к ней свои риски, расходы и прибыль. Чем выше риск невозврата кредита, тем выше будет конечная ставка для клиента. Именно поэтому индивидуальные предприниматели платят больше: банки считают их более уязвимыми к экономическим трудностям.

Разница между 18% и, например, 22% может показаться небольшой, но в реальности она означает серьёзную переплату. Высокие ставки делают инвестиции менее выгодными. Предприниматель должен быть уверен, что его проект принесёт доход выше 20–25%, чтобы кредит имел смысл. В условиях экономической неопределённости такой уверенности часто нет.[3]

Почему бизнес всё равно берёт кредиты.

Несмотря на дорогие кредиты, бизнес берёт займы для поддержания оборотных средств, из-за растущего спроса в отдельных отраслях и благодаря гибким условиям для малого бизнеса и ИП.

Бизнес при высоких кредитных ставках сокращает расходы, ищет инвесторов вместо займов и повышает цены для покрытия затрат. Период 2024–2025 года стал для бизнеса в Казахстане временем испытаний. Высокая базовая ставка, установленная регулятором на уровне 18%, привела к удорожанию кредитов и усложнила доступ к финансированию, особенно для малого бизнеса и индивидуальных предпринимателей. Для устойчивого развития важно найти баланс между борьбой с инфляцией и поддержкой предпринимательства [4].

Литература

1. Национальный банк Республики Казахстан <https://nationalbank.kz/ru/>
2. Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Комитет по статистике <https://stat.gov.kz/ru/>
3. Forbes.kz. Банки нарастили кредитование бизнеса <https://forbes.kz/articles/banki-narastili-kreditovanie-biznesa-f91be8>
4. Contur.kz. О состоянии банковского сектора Казахстана на начало августа 2025 года. URL: <https://www.contur.kz/node/6748>

АНАЛИЗ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ И РАЗВИТИЯ РЫНКА ПШЕНИЦЫ КАЗАХСТАНА В СРАВНЕНИИ С ЗАРУБЕЖНЫМИ СТРАНАМИ

Статья показывает пробелы в АПК Республики Казахстан. Проблемами являются низкие технологии развития, нерациональное использования земельных участков, неэффективная система хранения сельскохозяйственной продукции, некорректное внедрение научных исследований. В статье изучается развитие агропромышленного комплекса пшеницы в Республике Казахстан в сравнении с зарубежными странами, таких как США, Франция, Россия и Беларусь. В анализ включены следующие аспекты - поддержка государства, введение новых технологий, финансовый потенциал, результативность труда. Все вышеперечисленные проблемы обоснованы и аргументированы пути их решения.

На рисунке 1 представлен объем собранной пшеницы в Казахстане за последние пять лет.

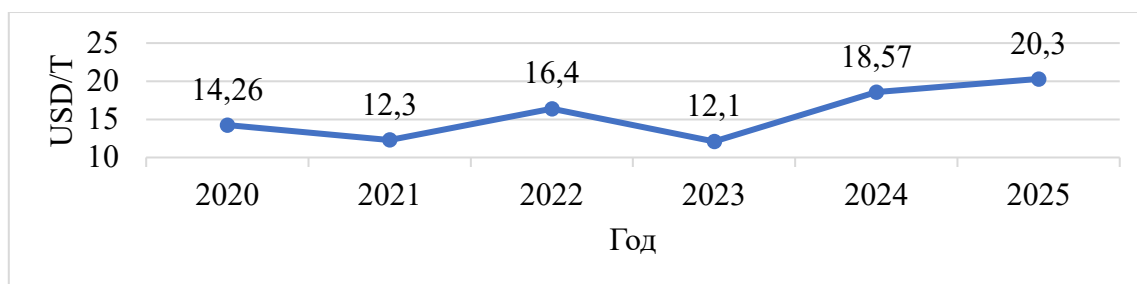

Рисунок 1. Урожай пшеницы в Казахстане (2020-2025 гг.)

Примечание - Составлено авторами по данным источника [1]

Данный график показывает, что урожай пшеницы имеет высокую волатильность на протяжении всего исследуемого периода. Можно отметить стабильный рост с 2023 года по 2025 год. Спад урожая пшеницы в 2021 и 2023 годах объясняется нехваткой технологий, а также чувствительностью к климатическим условиям, низкому качеству удобрений и количеству осадков. Данный анализ позволяет отследить слабые места. Это позволит обеспечить как можно более стабильные показатели.

На рисунке 2 рассмотрим экспортную цену пшеницы.

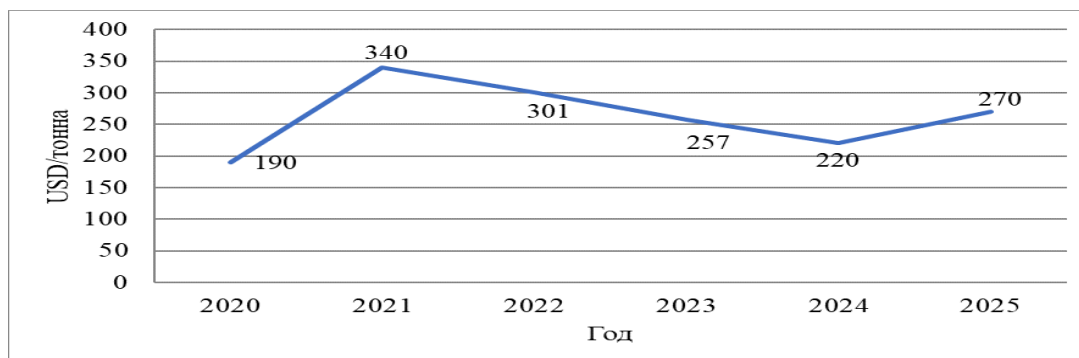

Рисунок 2. Оценочная средняя экспортная цена пшеницы в Казахстане USD/т (2020-2025 гг.)

Примечание – составлено авторами по данным источника [2]

Рисунок 2 демонстрирует значительное изменение цены на пшеницу в Казахстане в период с 2020 по 2025 годы. Что может быть обусловлено нестабильной урожайностью, глобальной рыночной ситуацией и экспортным спросом.

В таблице 1 представлены абсолютные и относительные изменения цен на пшеницу.

Таблица 1

Изменения цен на пшеницу

Год	Цена USD/т	Абсолютные изменения, USD/т	Относительный прирост/снижение, %	Комментарий
2020	200	-	-	Относительно стабильный год.
2021	230	+30	+14	Рост вызван засухой и сокращением предложений.
2022	250	+20	+8,7	Рост на фоне мировой нестабильности и увеличения экспортного спроса.
2023	240	-10	-4	Незначительное снижение, связанное с улучшением урожайности
2024	260	+20	+8,7	Цена выросла благодаря повышенному мировому спросу
2025	255	-5	-1,9	Небольшое снижение, вызванное ростом производства и увеличением запасов

Примечание - Составлено авторами по данным источника [2]

Наблюдается рост стоимости урожая пшеницы в Республике Казахстан на 27,5 %. Данный прирост урожайности был переменным. С 2021 по 2022 года можем заметить увеличение цен, взаимосвязанных с увеличением экспорта, а также с нехваткой товаров. В 2023 и 2025 годах понижение стоимости ввиду увеличения снабжения пшеницей на внутреннем рынке.

Проведем сравнительный анализ изменения цен по странам (рисунок 3).

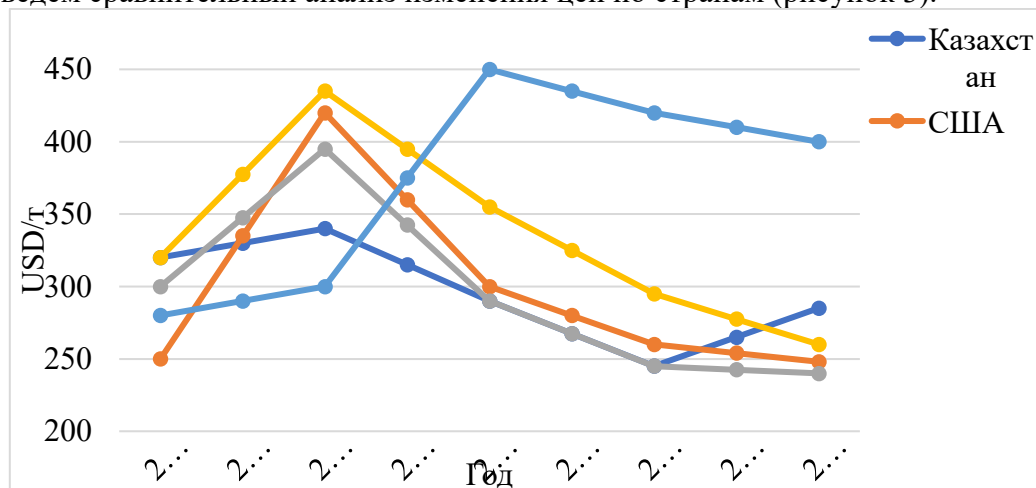

Рисунок 3. Изменение цен на пшеницу по странам USD/т с 2021 по 2025 гг.

Примечание - Составлено авторами по данным источников [3, 4]

В Республике Казахстан умеренный рост цен с 320 до 340 USD/т., затем происходит спад цен с 2022 по 2024 года до 245 USD/т. В 2025 году цены растут до 285 USD/т.

США с 2021 по 2022 года продемонстрировал стремительный скачек цен с 300 до 395 USD/т, но с 2022 по 2025 наблюдается понижение цен до 240 USD/т.

Во Франции был заметный скачок цен среди остальных стран с 2021 по 2022 года с 250 до 420 USD/т. Впоследствии цены возвратились на исходный уровень 250 USD/т.

Россия показывает схожие показатели с Францией. С 2021 по 2022 года цены выросли с 320 до 425 USD/т, а затем происходит снижения цен до 260 USD/т с 2022 по 2025 года.

Лидирующей страной по ценам является Беларусь. С 2021 по 2023 года непрерывный рост цен с 280 до 450 USD/т, а затем происходит незначительный спад цен до 400 USD/т.

ВВП Агропромышленного комплекса в Казахстане с 2024 по 2025 гг. продемонстрировал хороший показатель (4%). 2024 год показал выпуск пшеницы размером в 8,3 трлн.тг. На 2025 год цель - увеличить рост производительности на 4%, путем поддержки сектора финансами, повышением качества орошения земельных участков и внедрения новых проектов.

Данный сектор имеет неплохую поддержку, но при этом он имеет ряд крупных проблем: зависимость от климатических условий, низкой квалификацией персонала, отсталость логистики и ограниченный доступ к финансированию мелких агропредприятий [5].

Таким образом, чтобы увеличить ВВП агропромышленного сектора целесообразно иметь комплексный подход для внедрения новых технологий. Основными факторами являются, развитие сельскохозяйственной техники, оборудования и внедрение новых технологий, а также увеличение урожайности и снижению расходов. Усовершенствование полива в засушливых регионах, данное мероприятие будет способствовать повышению урожайности. Необходимо внедрять агрокластеры для объединения фермеров, осуществлять оптимизацию логистики, данная система позволит усилить конкурентоспособности продукции.

Литература

1. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Валовой сбор сельскохозяйственных культур в Республике Казахстан (2024г.) <https://stat.gov.kz/ru/>.

2. Agroprom.KZ Агропромышленный комплекс Казахстана. Продажа и закупка пшеницы всех сортов (<https://agroprom.kz/>)

3. Красикова Е.Т. Основные проблемы организации управленческого учета на предприятиях агропромышленного комплекса // Проблемы Науки. 2020. - №18 (100). – С. 12-22

4. APKINFORMASIAЕженедельная информационно-аналитический журнал «АПК-ИНФОРМ Азия» (<https://www.apk-inform.com/>)

5. Камиллов М.К., Камилова П.Д. Сравнительный анализ государственного регулирования АПК развитых зарубежных стран // РППЭ. 2019. - №10 (48). – С. 34-42

Мудрова Д.И., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - м.э.н., ст. преподаватель Шакирова Г.А.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ДЛЯ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ КОМПАНИИ НА ПРИМЕРЕ АО «НК «ҚАЗАҚСТАН ТЕМІР ЖОЛЫ»

В современных условиях нестабильности экономики, усиления конкуренции и роста финансовых рисков возрастает значение качественного анализа финансового положения предприятия. Финансовая отчетность выступает ключевым источником информации для оценки ликвидности, платежеспособности, финансовой устойчивости и способности организации выполнять обязательства перед контрагентами и государством. Особую актуальность данная тема приобретает для стратегически значимых компаний, обеспечивающих функционирование важнейших отраслей национальной экономики [1].

АО «Национальная компания «Қазақстан темір жолы» является системообразующим предприятием Республики Казахстан и основным оператором железнодорожного транспорта. Компания обеспечивает значительную долю грузооборота и пассажирооборота страны, что определяет высокую общественно-экономическую значимость ее финансовой устойчивости.

Цель проведения исследования заключается в определении возможностей использования финансовой отчетности для анализа финансового положения компании на основе расчета ключевых коэффициентов и оценки динамики основных финансово-экономических показателей. Информационной базой исследования послужили данные финансовой отчетности АО «НК «КТЖ» за 2022–2024 годы, представленные в интегрированном годовом отчете, а также методические подходы к анализу финансового состояния, изложенные в научной и учебной литературе [2].

Финансовая отчетность позволяет комплексно оценить деятельность организации через анализ структуры активов и обязательств, динамику капитала и финансовых результатов. Наиболее распространенным инструментом является коэффициентный анализ, позволяющий выявить сильные и слабые стороны финансового положения, а также определить потенциальные риски снижения платежеспособности [3].

За анализируемый период деятельность компании демонстрировала положительную динамику основных финансово-экономических показателей. Выручка от основной деятельности выросла с 1 481,5 млрд тенге в 2022 году до 2 163,9 млрд тенге в 2024 году (прирост 46 %). Доходы от грузовых перевозок увеличились на 46 %, от пассажирских — на 25 %. Показатель EBITDA повысился с 338,5 млрд до 596,7 млрд тенге, а чистый доход, относящийся к акционеру, составил в 2024 году 157,8 млрд тенге.

Анализ структуры баланса выявил ряд неблагоприятных тенденций. Общий объем активов увеличился с 3 739 млрд тенге в 2022 году до 4 971 млрд тенге в 2024 году, однако доля долгосрочных активов стабильно превышала 88 %, что свидетельствует о высокой капиталоемкости деятельности. Текущие активы составили в 2024 году лишь 563 млрд тенге, при этом торговая дебиторская задолженность выросла в 6,5 раза и достигла 303 млрд тенге. Одновременно текущие обязательства увеличились в 2,6 раза — до 869 млрд тенге, главным образом за счёт роста краткосрочных займов и кредиторской задолженности. Собственный капитал вырос до 2 464 млрд тенге, однако его доля в валюте баланса постепенно снижалась.

В ходе анализа финансового положения были рассчитаны показатели ликвидности, платежеспособности и финансовой устойчивости АО «НК «КТЖ» за 2022–2024 годы. Результаты показали, что коэффициенты ликвидности имеют устойчивую тенденцию к снижению. Так, коэффициент текущей ликвидности снизился с 1,488 в 2022 году до 0,648 в 2024 году, что ниже нормативного значения ($\geq 1,0$). Коэффициент быстрой ликвидности снизился с 1,254 до 0,589 при норме 0,7–1,0. При этом коэффициент абсолютной ликвидности в 2024 году составил 0,241, что соответствует минимально допустимому значению ($\geq 0,2$), однако его снижение отражает сокращение доли наиболее ликвидных активов.

Анализ платежеспособности показал, что коэффициент общей платежеспособности в 2022–2024 гг. находился в диапазоне 2,092–1,983, приближаясь к нормативному пределу ($\leq 2,0$). Это свидетельствует о сохранении способности компании покрывать обязательства активами, однако также отражает рост финансовой нагрузки.

Показатели финансовой устойчивости в целом сохраняются на допустимом уровне. Коэффициент автономии снизился с 0,522 до 0,496, что означает уменьшение доли собственного капитала в структуре источников финансирования и приближение к нормативному значению ($\geq 0,5$). Коэффициент соотношения заемного и собственного капитала увеличился с 0,915 до 1,017, что указывает на рост зависимости от заемных источников и повышение финансовых рисков.

Отдельного внимания заслуживают показатели маневренности собственного капитала и обеспеченности собственными оборотными средствами. Коэффициент маневренности

снизились до отрицательного значения (-0,124 в 2024 году), а коэффициент обеспеченности собственными оборотными средствами составил -0,544, что свидетельствует о недостатке собственных ресурсов для финансирования оборотных активов и росте зависимости от краткосрочных обязательств.

Основываясь на результатах анализа, можно сделать вывод, что финансовое положение компании в 2022–2024 гг. характеризуется сочетанием положительных и проблемных тенденций. С одной стороны, наблюдается рост выручки, EBITDA и чистого дохода. С другой стороны, усиливается нагрузка на оборотный капитал, ухудшается ликвидность и возрастает зависимость от краткосрочных обязательств [4].

В целях укрепления финансовой устойчивости рекомендуется: пересмотреть тарифную политику и оптимизировать убыточные маршруты; провести реструктуризацию части краткосрочных обязательств в долгосрочные; усилить контроль за дебиторской задолженностью; реализовать непрофильные активы; повысить качество документального оформления операций и автоматизировать процессы внутреннего контроля. Реализация указанных мер позволит снизить риски ухудшения ликвидности и укрепить финансовую устойчивость компании.

Таким образом, финансовая отчетность является эффективной информационной базой для анализа финансового положения компании. Применение горизонтального, вертикального и коэффициентного анализа позволяет объективно оценить ликвидность, платежеспособность и финансовую устойчивость предприятия, выявить ключевые риски и определить направления улучшения финансового управления.

Литература

1 Ковалев А.И., Привалов В.П. Анализ финансового состояния предприятия- изд.4-е, испр., доп.- М.: Центр экономики и маркетинга, 2019.- 208с.

2 Акционерное общество «Национальная компания «Қазақстан темір жолы». Финансовая отчетность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://railways.kz/ru/investoram/finansovaya-otchetnost/>

3 Дюсембаев, К. Ш. Аудит и анализ финансовой отчетности [Текст] : учеб. пособие / К. Ш. Дюсембаев, З. К. Дюсембаева, С. К. Егембердиева. – Алматы : Қаржы-қаражат, 1998. – 512 с.

4 Мудрова Д.И. «Аудит финансового положения на примере АО «Национальная компания «Қазақстан темір жолы»: курсовая работа – г. Караганда, 2025. – 41 с.

Нурдилдина Ф.Д. , Омарова Н.Б., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Шүрен Т.К.

АУДИТ ҚЫЗМЕТІН ЦИФРЛАНДЫРУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТӘУЕКЕЛДЕРІ

Қазіргі таңда ұйымдардың қызметі ақпараттық жүйелермен тығыз байланысты. Қаржылық операциялар, қоймадағы тауар қозғалысы, келісімшарттар, клиенттік транзакциялар және бухгалтерлік есеп деректері толықтай дерлік цифрлық форматта жүргізіледі. Осыған байланысты аудиттің рөлі де айтарлықтай өзгеріп, тек қаржылық есептілікті растаумен шектелмей, деректердің сенімділігін, ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін және тәуекелдердің нақты деңгейін бағалауға бағытталуда.

Деректер көлемінің ұлғаюы мен бизнес-процестердің күрделенуі аудит қызметін цифрландырудың маңыздылығын арттырады. Цифрлық технологияларды қолдану аудит процедураларын жеделдетуге, тексеру ауқымын кеңейтуге және алынатын дәлелдемелердің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Осыған байланысты аудит қызметін цифрландырудың мүмкіндіктері мен тәуекелдерін зерттеу өзекті болып табылады[1].

Бұл ғылыми тезистің мақсаты – аудит қызметін цифрландырудың негізгі бағыттарын талдау, оның экономикалық тиімділігін анықтау және туындайтын тәуекелдерді басқару жолдарын қарастыру.

Аталған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- цифрлық аудит ұғымы мен мазмұнын ашу;
- аудитті цифрландырудың негізгі мүмкіндіктерін сипаттау;
- цифрлық аудитке тән тәуекелдерді анықтау;
- тәуекелдерді басқарудың негізгі тәсілдерін ұсыну.

Аудит қызметін цифрландыру аудиттің барлық кезеңдерінде заманауи технологияларды қолдануды білдіреді. Атап айтқанда, аудитті жоспарлау, тәуекелді бағалау, тестілеу жүргізу, дәлелдемелер жинау және қорытынды жасау процестері автоматтандырылған және аналитикалық құралдар арқылы жүзеге асырылады.

Цифрлық аудиттің негізгі құралдарына деректер аналитикасы, бизнес-процестерді автоматтандыру, қашықтан аудит жүргізу және үздіксіз аудит пен мониторинг жатады. Деректер аналитикасы үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеп, аномалиялар мен сәйкессіздіктерді анықтауға мүмкіндік береді. Қашықтан аудит технологиялары аудиторға ұйымның ақпараттық жүйелеріне онлайн қол жеткізу арқылы тексеру жүргізуге жағдай жасайды. Ал үздіксіз аудит тәуекел индикаторларын тұрақты бақылау арқылы проблемаларды ерте кезеңде анықтауға көмектеседі[2].

Аудитті цифрландырудың басты артықшылығы – тиімділік пен сапаның артуы. Біріншіден, аудит жүргізуге кететін уақыт пен шығындар қысқарады, себебі автоматтандырылған талдау құралдары мыңдаған транзакцияны қысқа мерзімде тексеруге мүмкіндік береді. Екіншіден, аудиттің сапасы жоғарылайды, өйткені дәстүрлі іріктемелік тәсілдің шектеулері азайып, барлық деректер жиынтығын талдау мүмкіндігі пайда болады.

Үшіншіден, цифрлық аудит басқарушылық шешімдер қабылдау үшін құнды ақпарат береді. Ішкі бақылау жүйесіндегі әлсіз тұстар, нормативтік талаптардан ауытқулар және ықтимал алаяқтық белгілері уақтылы анықталып, ұйым қызметін жетілдіруге негіз болады.

Сонымен қатар аудитті цифрландыру бірқатар тәуекелдерді де туындатады. Ең алдымен, киберқауіпсіздік тәуекелі күшейеді. Құпия және персоналдық деректердің рұқсатсыз қол жеткізілуі немесе таралып кетуі ұйым үшін елеулі қауіп төндіреді. Екінші маңызды мәселе – деректер сапасы. Толық емес немесе қате деректер аналитикалық нәтижелердің бұрмалануына және дұрыс емес аудиторлық қорытындыға алып келуі мүмкін[3].

Үшіншіден, алгоритмдік тәуекелдер бар. Егер қолданылатын модельдер мен параметрлер дұрыс таңдалмаса, жалған тәуекел сигналдары көбейіп, нақты маңызды тәуекелдер назардан тыс қалуы ықтимал. Сонымен қатар деректерді өңдеу мен сақтау барысында құқықтық және этикалық талаптардың сақталмауы заңдық жауапкершілікке әкелуі мүмкін. Ақырында, кадрлық тәуекел де өзекті: аудиторлардың ақпараттық технологиялар мен деректер талдауы саласындағы құзыреттері жеткіліксіз болған жағдайда цифрлық құралдардың тиімділігі төмендейді.

Цифрлық аудитті тиімді енгізу үшін ақпараттық қауіпсіздік саясатын қалыптастыру, қол жеткізуді шектеу, аутентификация, шифрлау және әрекеттерді журналдау шараларын қолдану қажет. Деректер сапасын бақылау регламенттері әзірленіп, аудит стандарттарына сәйкес құжаттау қамтамасыз етілуі тиіс. Сонымен қатар аналитикалық нәтижелер кәсіби пайыммен ұштастырылып, аудиторлардың цифрлық құзыреттерін арттыруға бағытталған оқыту жүйесі енгізілуі маңызды[4].

Қорытындылай келе, аудит қызметін цифрландыру тексерудің тиімділігін арттырып, тәуекелдерді уақтылы анықтауға және басқарушылық шешімдер қабылдауға қажетті сапалы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Дегенмен, киберқауіпсіздік, деректер сапасы, алгоритмдік қателіктер, құқықтық сәйкестік және кадрлық тапшылық сияқты тәуекелдер қатар жүреді. Сондықтан цифрлық аудиттің табысты болуы технологияны басқару, әдіснама, қауіпсіздік және кадрлық дайындық жүйелерімен үйлестіре дамытуға тікелей байланысты.

Әдебиет

1. International Standards on Auditing (ISA).
2. ИА IPPF – Ішкі аудиттің халықаралық стандарттары.
3. COSO Internal Control – Integrated Framework.
4. ISO/IEC 27001 – Ақпараттық қауіпсіздік менеджменті стандарттары.

Омарова Н. Б., Нурдилдина Ф.Д., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Шурен Т.К.

ИНФЛЯЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА АКТИВТЕР МЕН МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ БАҒАЛАУ

Қазіргі заманғы экономикалық жағдайларда инфляция қарқынды дамып келе жатқан факторлардың бірі болып табылады. Инфляция ұлттық валюта құнының төмендеуімен және тауарлар мен қызметтердің бағасының жалпы өсімімен сипатталады. Бұл құбылыс экономикалық субъектілердің қаржылық есептілігін жүргізу кезінде активтер мен міндеттемелерді бағалауға айтарлықтай әсер етеді. Инфляция жағдайында активтер мен міндеттемелерді дұрыс бағалау маңызды, өйткені бухгалтерлік есеп пен қаржылық талдаудың негізі – нақты ақпарат. Нақты бағалау шешім қабылдауға, инвестициялық стратегияларды қалыптастыруға және компанияның қаржылық тұрақтылығын бағалауға мүмкіндік береді. Осыған байланысты зерттеу тақырыбы өзектілігін сақтап, теориялық және практикалық маңызға ие [1].

Инфляция жоғарылаған кезде, көптеген бухгалтерлік есеп стандарттары мен әдістері тиімсіз болады. Қазіргі уақытта көптеген елдерде активтер мен міндеттемелер тарихи құнмен бағаланады. Бұл тәсіл активтердің нақты құнын көрсетпейді, себебі инфляция олардың құнын төмендетеді. Тарихи құн әдісі бойынша бағаланған активтер мен міндеттемелердің нарықтағы құнымен сәйкес келмеуі мүмкін, бұл есептіліктің дәлдігіне әсер етеді. Әсіресе ұзақ мерзімді активтер мен міндеттемелер инфляцияның әсерінен айтарлықтай өзгеріске ұшырайды, бұл қаржылық есептілікті бұрмалауға әкеледі. Инфляцияның әсерін бағалауда қолданылатын әдістердің бірі — инфляция деңгейін ескеріп, тарихи құнды қайта бағалау болып табылады. Бұл әдіс инфляцияның активтердің немесе міндеттемелердің құнына әсерін көрсету үшін маңызды, алайда ол әлі де толық нарықтық құнды дәл анықтауға мүмкіндік бермейді. Сондықтан инфляцияның әсерін толық есепке алу үшін басқа бағалау әдістерін қолдану қажет.

Инфляция кезінде активтер мен міндеттемелерді дұрыс бағалау үшін қолданылатын тағы бір әдіс — қайта бағалау әдісі. Бұл әдіс активтер мен міндеттемелердің нарықтық құнына негізделген бағалауды көздейді. Нарықтық құн инфляция деңгейін ескереді, сондықтан бұл әдіс инфляцияның әсерін толықтай қамтиды. Қайта бағалау әдісінің артықшылығы — активтердің нарықтық құнының өзгеруін дәл көрсету мүмкіндігі, бұл қаржылық есептіліктің дәлдігі мен сенімділігін арттырады. Мысалы, жылжымайтын мүлік сияқты ұзақ мерзімді активтер инфляция кезінде айтарлықтай өзгеріп, оларды нарықтық құн бойынша бағалау қажет болады. Осы әдіс арқылы бухгалтерлік есепте активтердің нақты құны анықталады, ал бұл қаржылық есептіліктің дұрыстығын қамтамасыз етеді.

Инфляция жағдайында қолданылатын келесі әдіс — инфляция деңгейін ескере отырып, тарихи құнды түзету. Бұл әдіс инфляцияның әсерін есепке ала отырып, активтердің немесе міндеттемелердің құнын қайта бағалауға мүмкіндік береді. Мұнда инфляция коэффициенті пайдаланылады, бұл коэффициент есептілік кезінде барлық активтер мен міндеттемелерді инфляция деңгейіне сай түзетуді қамтамасыз етеді. Бұл әдіс әсіресе қысқа мерзімді активтер мен міндеттемелер үшін пайдалы болуы мүмкін, өйткені олар инфляцияның әсерінен салыстырмалы түрде көп өзгерістерге ұшырамайды. Алайда бұл әдіс ұзақ мерзімді активтер мен міндеттемелерді бағалау кезінде жеткіліксіз болуы мүмкін, себебі олар инфляция деңгейіне сәйкес үлкен өзгерістерге ұшырауы ықтимал [2].

Инфляцияның әсері дебиторлық және кредиторлық борыштарға да айтарлықтай әсер етеді. Егер инфляция жоғары болса, дебиторлық борыштардың нақты құны төмендейді, себебі қарызды алған кезде оның құны жоғары болғанымен, өтелген кезде оның нақты құны инфляция әсерінен төмендейді. Бұл дебиторлық қарыздарды қайта бағалауды қажет етеді. Сонымен қатар, кредиторлық борыштар инфляцияның әсерінен өз құнын жоғалтуы мүмкін, себебі оларды төлеу мерзімі өткен сайын олардың нақты құны төмендейді. Бұл мәселелер бухгалтерлік есепте дұрыс көрсетілмеген жағдайда қаржылық есептіліктің дәлдігіне әсер етеді. Қаржылық есептілік инфляцияның әсерін ескере отырып дұрыс құрастырылмаса, компаниялардың қаржылық жағдайын дұрыс бағалау мүмкін емес. Бұл инвесторларға, кредиторларға және басқа да қаржылық есептілік пайдаланушыларына қате ақпарат береді, бұл олардың шешім қабылдауына теріс әсер етеді. Сондықтан инфляцияның әсерін ескеретін бағалау әдістерін қолдану қаржылық есептіліктің дұрыстығы мен сенімділігін қамтамасыз ету үшін қажет. Қазақстанда да инфляция деңгейін ескере отырып, бухгалтерлік есепті жаңарту және оны халықаралық стандарттарға сәйкестендіру жұмыстары жүргізілуде. Бұл шаралар қаржылық есептіліктің дұрыстығын қамтамасыз етіп, компанияларға тиімді шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Инфляцияның бухгалтерлік есептің дамуындағы рөлі Бухгалтерлік есепте инфляцияның әсерін ескеретін жаңа әдістер мен тәсілдер енгізу, қаржылық есептіліктің сапасын арттыру үшін маңызды қадам болып табылады. Бұл мақсатта әлемнің көптеген елдерінде инфляцияны ескере отырып, қаржылық есептілікті қайта бағалау жөніндегі стандарттар енгізілді. Қазақстанда да инфляция деңгейін ескеретін бағалау әдістері қабылданған және олар бухгалтерлік есептің жаңа талаптарына сәйкес жүзеге асырылып жатыр [3].

Инфляцияның әсерін азайту жолдары:

Активтер мен міндеттемелерді нақты нарықтық бағамен қайта есептеу;

Қысқа мерзімді қаржылық жоспарлау мен бақылауды күшейту;

Валюталық тәуекелдерді басқару және хеджирлеу құралдарын қолдану.

Инфляция жағдайында активтер мен міндеттемелерді дұрыс бағалау экономикалық субъектінің қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Бұл процесс қаржылық есептіліктің сапасын арттырып, басқарушылық шешімдерді негіздеуге мүмкіндік береді. Нақты бағалау инфляциялық тәуекелдерді азайтуға және компанияның инвестициялық тартымдылығын сақтауға септігін тигізеді. Қорытындылай келе, қазіргі экономикалық жағдайда инфляцияның қаржылық есептілік пен бухгалтерлік есепке әсерін ескеру – тиімді басқарушылық және қаржылық шешімдердің кепілі болып табылады. Инфляция экономикалық жүйенің тұрақтылығына айтарлықтай әсер ететін маңызды фактор болып табылады. Бұл құбылыс активтер мен міндеттемелердің нақты құнын өзгертіп, қаржылық есептіліктің сенімділігін төмендетуі мүмкін. Мақалада қарастырылғандай, инфляция жағдайында активтерді бағалау кезінде олардың нарықтық құны мен амортизациялық құнын дұрыс есепке алу қажет. Бұл компанияның нақты қаржылық жағдайын көрсетуге және басқарушылық шешімдерді негіздеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, міндеттемелерді бағалау инфляция кезінде ерекше маңызға ие. Қаржылық тұрақтылықты сақтау үшін борыштық міндеттемелерді, оның ішінде қысқа және ұзақ мерзімді қарыздарды, нақты есептеп, валюталық тәуекелдерді бақылау қажет. Инфляциялық кезеңде қаржылық жоспарлау мен бақылауды күшейту компанияның шығындарын азайтуға, төлем қабілеттілігін сақтау мен инвестициялық тартымдылығын қамтамасыз етуге септігін тигізеді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Инфляция және қаржы нарығы туралы жылдық есеп. Астана, 2022.

2. Беляев, С. В. Бухгалтерский учет и финансовый анализ в условиях инфляции. Москва: Финансы и статистика, 2021.

З.Бурова, Е. Н. Оценка активов и обязательств в инфляционных условиях. Санкт-Петербург: Экономика, 2020.

Писклова Х.Е., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – PhD, профессор Ситенко Д.А.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ИНСТРУМЕНТ ИЛИ ЗАМЕНА БУХГАЛТЕРА?

Бухгалтерский учет и аудит играют очень важную роль в деятельности любого предприятия, обеспечивая достоверность финансовой информации и контроль операций. Искусственный интеллект (ИИ) является подходящим инструментом для ряда повторяющихся бухгалтерских задач: на выполнение этих задач у программы уходит намного меньше времени, нежели чем у сотрудника. Согласно исследованиям, потенциал ИИ заключается в минимизации «человеческого фактора» и повышении точности прогнозных моделей [1].

Использование искусственного интеллекта способствует снижению доли «теневой» экономики и помогает в борьбе с коррупцией, так как машина не может «договориться» или намеренно скрыть транзакцию. Алгоритмы машинного анализа данных позволяют обнаружить аномалии в финансовой отчетности и оперативно реагировать на них. В некоторых аспектах ИИ превосходит людей: он способен мгновенно обрабатывать огромные массивы данных, выявлять несоответствия и ошибки в документах и генерировать корректные учетные записи. Таким образом, автоматизация стала неотъемлемой частью повседневной жизни. Искусственный интеллект призван быть нашим помощником, а не соперником[2].

Особую ценность представляет прогнозная функция ИИ. В отличие от традиционного учета, который фиксирует уже свершившиеся факты, ИИ способен анализировать ретроспективные данные и строить модели денежных потоков на будущие периоды. Прогнозирование потенциальных кассовых разрывов или налоговых рисков становится возможным благодаря алгоритмам машинного обучения, которые выявляют скрытые закономерности в транзакциях организации [1].

В Казахстане набирает популярность формат онлайн-бухгалтерии. Применение ИИ в РК активнее всего используется через облачные сервисы, которые позволяют вести учет малого и среднего бизнеса практически без участия штатного бухгалтера. Это подтверждает тезис о том, что ИИ заменит человека в простых рутинных операциях[4].

В данной статье рассматривается текущий переходный период развития отрасли. В качестве примера можно привести массовое внедрение банковских бизнес-приложений в Казахстане, которые уже сегодня выполняют функции "первичного" бухгалтера для тысяч индивидуальных предпринимателей. В ходе исследования было отмечено, что автоматизация упростила расчет налогов и социальных отчислений, однако она же породила иллюзию того, что специалист больше не нужен. Тем не менее, как только предприниматель сталкивается с необходимостью налоговой оптимизации или подготовке к проверкам со стороны комитета государственных доходов, текущих алгоритмов оказывается недостаточно.

В условиях цифровизации возрастает роль образования в области учета и аудита. Современный бухгалтер должен обладать не только знаниями нормативной базы, но и базовым пониманием принципов работы алгоритмов машинного обучения, аналитических платформ и облачных сервисов. В вузах все чаще появляются дисциплины, связанные с цифровой экономикой, анализом больших данных и автоматизированными учетными системами. Таким образом, ИИ влияет не только на практику бухгалтерского учета, но и на формирование новой модели профессионального мышления будущих специалистов.

Однако у любого инструмента есть свои ограничения: существуют нюансы, которые искусственный интеллект пока не способен учесть. Некоторые задачи человеческий мозг решает эффективнее:

- нечеткие сканы;
- двусмысленные формулировки в бумагах;
- банальные опечатки.

Отдельного внимания заслуживает этическая сторона применения искусственного интеллекта в бухгалтерии и аудите. Алгоритмы принимают решения на основе данных, однако качество этих решений напрямую зависит от корректности и полноты исходной информации. При наличии ошибок или предвзятых данных ИИ может воспроизводить и усиливать искажения. В этой связи возрастает ответственность человека за контроль алгоритмов, корректность их настройки и соблюдение принципов профессиональной этики. Бухгалтер и аудитор остаются гарантом объективности и добросовестности финансовой информации.

В бухгалтерии достаточно специфических ситуаций, в которых невозможно обойтись без профессионального суждения человека. Общение с помощью настроенных шаблонов пока оставляет желать лучшего в части понимания нюансов языка. Например, при получении сложного запроса из комитета государственных доходов, ИИ способен понять содержание письма по ключевым словам, но он не может вести сложные переговоры. Здесь в процесс должен включиться человек.

Повсеместное внедрение ИИ порождает новые вызовы для аудита. Алгоритмы глубокого обучения не всегда позволяют проследить логику принятия решения машиной. Кроме того, возникают риски кибербезопасности и конфиденциальности данных. Существует вероятность утечки коммерческой тайны при использовании публичных облачных сервисов. Поэтому развитие ИИ должно сопровождаться разработкой строгих протоколов цифровой гигиены и внутреннего контроля.

Несмотря на наличие программ (например, «1С»), которые автоматически отправляют данные, многие акты и договора по-прежнему требуют ручной обработки и экспертной оценки. Более того, согласно законодательству РК, подпись на бухгалтерской и налоговой отчетности должна принадлежать физическому лицу - главному бухгалтеру или директору. Именно человек несет полную юридическую ответственность за содержание документов. ИИ взять на себя эту роль не может [3].

Интеграция искусственного интеллекта в облачные учетные системы неминуемо влечет за собой риски в области информационной безопасности. По нашему мнению, вопрос защиты коммерческой тайны становится критическим при использовании нейросетей. Существует опасность того, что конфиденциальная финансовая информация может попасть в общую базу нейросетей, если их заранее не очистить. Для казахстанских компаний, работающих в рамках жесткого регулирования персональных данных, это означает необходимость внедрения строгих локальных протоколов безопасности. Считается более целесообразным, что именно бухгалтер будущего должен выступать в роли первичного контролера цифровой гигиены предприятия.

Оценивая перспективы своего профессионального развития, у нас нет опасений перед автоматизацией. Напротив, это возможность освободиться от монотонного труда, который традиционно приводил к профессиональному выгоранию бухгалтеров. Мы считаем, что использование технологий - это шанс сфокусироваться на финансовом консультировании, инвестиционном анализе и стратегическом планировании. Мы убеждены, что ценность бухгалтера будущего будет измеряться не скоростью формирования отчета, а качеством тех управленческих решений, которые он предлагает на основе данных, обработанных машиной.

В заключение можно сказать, что искусственный интеллект способен заметить ошибки, но он не может ответить на вопросы: «почему это произошло?» и «что с этим делать?». Это зона ответственности человека. Алгоритмы не забирают рабочие места, а способствуют

эволюции профессии. Технически подкованные бухгалтеры, умеющие использовать ИИ как инструмент, становятся самыми ценными сотрудниками в любой организации.

Литература

1. Адаменко А. А. Прогнозирование потенциала и перспектив использования искусственного интеллекта в области бухгалтерского учета и аудита / А. А. Адаменко, У. Ю. Рошкетаяева, Д. А. Иванова, И. А. Черникова // Естественнo-гуманитарные исследования.- 2023. - № 2 (46). - С. 268-272.
2. Какосьян Р. М. Инновационные подходы в аудите: использование искусственного интеллекта и машинного обучения / Р. М. Какосьян, Н. В. Элоян // Экономика и бизнес: теория и практика. - 2023.- № 5-2 (99). - С. 34-38.
3. Казахстан. Законы. О бухгалтерском учете и финансовой отчетности : Закон РК от 28.02.2007 г. № 234-III.
4. Каримов, А. Т. Цифровизация учета: вызовы и возможности для Казахстана / А. Т. Каримов // Финансы и учет. - 2024.- № 1.- С. 12-18.

Садыкова Д.С., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

АУДИТ ҮДЕРІСІН ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Соңғы жылдары цифрлық технологиялардың дамуы экономиканың көптеген салаларына өзгеріс алып келді. Бұл үрдіс бухгалтерлік есеп пен аудит жүйесіне де әсерін тигізуде. Қазіргі ұйымдарда ақпарат көлемінің үнемі артуы аудит жүргізудің дәстүрлі әдістерін жетілдіруді талап етеді. Осыған байланысты аудит қызметінде жаңа технологияларды пайдалану маңызды болып отыр. Цифрлық құралдарды қолдану тексеру процесін жеңілдетіп қана қоймай, қаржылық ақпараттың анықтығын арттыруға мүмкіндік береді.

Жұмыстың мақсаты – аудит үдерісінде цифрлық технологияларды қолданудың ерекшеліктерін қарастырып, олардың тиімділігін бағалау.

Зерттеу барысында келесі міндеттер қарастырылды:

- аудит қызметінің қазіргі жағдайын сипаттау;
- цифрлық технологиялардың аудиттегі рөлін анықтау;
- цифрландырудың аудит нәтижесіне әсерін талдау;
- осы бағыттағы болашақ даму мүмкіндіктерін көрсету.

Аудит ұйымдардың қаржылық есептілігін тексеру арқылы сенімді ақпарат беруге бағытталады. Дегенмен, заманауи экономикалық жағдайда үлкен көлемдегі мәліметтермен жұмыс істеу қажеттілігі туындады. Осы себепті аудит барысында электрондық жүйелер мен автоматтандырылған бағдарламалар қолдану кеңінен таралып келеді. Бұл құралдар деректерді тез өңдеуге және талдау сапасын арттыруға көмектеседі [1].

Қазіргі кезде аудит мамандары деректерді талдау жүйелерін, автоматты есеп бағдарламаларын және бұлтты сервистерді пайдаланады. Мұндай технологиялар ақпаратты сақтау мен өңдеуді жеңілдетеді, сондай-ақ қашықтан аудит жүргізуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде жұмыс уақыты қысқарып, аудит процесінің тиімділігі жоғарылайды.

Цифрландыру аудиттің сапасын арттыруға мүмкіндік беретін маңызды артықшылықтарға ие. Ең алдымен, цифрлық технологиялар аудиттің жылдамдығын және тиімділігін айтарлықтай арттырады. Дәстүрлі аудит барысында құжаттарды қолмен тексеру көп уақытты талап етсе, автоматтандырылған жүйелер үлкен көлемдегі деректерді қысқа уақыт ішінде өңдеуге мүмкіндік береді. Бұл аудиторлардың уақытын үнемдеп, талдаудың тереңдігіне назар аударуға жағдай жасайды [2].

Екінші маңызды артықшылық – адам факторынан туындайтын қателердің азаюы. Цифрлық платформалар есептеулерді автоматты түрде орындап, деректерді жүйелі түрде салыстырады, нәтижесінде арифметикалық және техникалық қателіктердің ықтималдығы төмендейді. Бұл аудит қорытындыларының сенімділігін арттырады.

Үшіншіден, цифрландыру үлкен деректерді (Big Data) талдауға мүмкіндік береді. Заманауи аудит тек іріктемелік тексерумен шектелмей, барлық операциялар жиынтығын талдай алады. Нәтижесінде жасырын тәуекелдер, күмәнді операциялар және алаяқтық белгілері ерте кезеңде анықталады. Бұл әсіресе форензик-аудит пен тәуекелге бағытталған аудит үшін маңызды [3].

Сонымен қатар, цифрлық аудит нақты уақыт режимінде бақылау жүргізуге жағдай жасайды. Бұл компания қызметіндегі ауытқуларды жедел анықтауға және басқарушылық шешімдерді дер кезінде қабылдауға мүмкіндік береді. Үздіксіз аудит (continuous auditing) тұжырымдамасының дамуы ұйымдардың қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Цифрландырудың тағы бір маңызды артықшылығы – ашықтық пен есептіліктің артуы. Бұлттық технологиялар мен блокчейн жүйелері деректердің өзгертілуін қиындатып, ақпараттың сақталу қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Нәтижесінде мүдделі тараптардың сенімі күшейеді және корпоративтік басқару сапасы жақсарады.

Аудит үдерісін цифрландыру көптеген артықшылықтарға ие болғанымен, оны енгізу барысында бірқатар қиындықтар мен шектеулер туындайды. Бұл мәселелер технологиялық, ұйымдастырушылық, құқықтық және кадрлық факторлармен байланысты болып келеді [4].

Ең алдымен, негізгі қиындықтардың бірі – жоғары қаржылық шығындар. Цифрлық аудит жүйелерін енгізу үшін арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету, деректерді сақтау инфрақұрылымы, киберқауіпсіздік құралдары және қызметкерлерді оқыту қажет. Әсіресе шағын және орта аудиторлық ұйымдар үшін мұндай инвестициялар елеулі қаржылық жүктеме болуы мүмкін.

Екінші маңызды шектеу – білікті мамандардың жетіспеушілігі. Цифрлық аудит тек бухгалтерлік және аудиторлық білімді ғана емес, сонымен қатар деректер талдауы, ақпараттық жүйелер, бағдарламалау негіздері және жасанды интеллект құралдарын түсінуді талап етеді. Көптеген аудиторлар дәстүрлі әдістерге бейім болғандықтан, жаңа технологияларға бейімделу белгілі бір уақытты қажет етеді.

Үшіншіден, ақпараттық қауіпсіздік және деректер құпиялығы мәселелері ерекше маңызға ие. Цифрлық ортада үлкен көлемдегі қаржылық ақпарат өңделетіндіктен, кибершабуылдар, деректердің заңсыз қолжетімділігі немесе ақпараттың жоғалуы тәуекелі артады. Бұл аудит ұйымдарынан қауіпсіздік стандарттарын күшейтуді талап етеді.

Қорыта келе, аудит үдерісін цифрландыру қазіргі экономикалық жағдайда қажетті бағыттардың бірі екенін атап өтуге болады. Ақпараттық технологияларды қолдану аудит жұмысының сапасын жақсартып, қаржылық бақылаудың тиімділігін арттырады. Болашақта цифрлық шешімдердің рөлі одан әрі күшейіп, аудит қызметінің дамуына ықпал етеді.

Әдебиет

1. Alles M. G. Drivers of the Use and Facilitators and Obstacles of the Evolution of Big Data by the Audit Profession // *Accounting Horizons*. – 2015. – Vol. 29(2). – P. 439–449. – DOI: <https://doi.org/10.2308/acch-51067>
2. Appelbaum D., Kogan A., Vasarhelyi M. A. Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs // *Auditing: A Journal of Practice & Theory*. – 2017. – Vol. 36(4). – P. 1–27. – DOI: <https://doi.org/10.2308/ajpt-51684>
3. International Federation of Accountants (IFAC). Technology and the Future of Audit. – New York: IFAC, 2019. – URL: <https://www.ifac.org> (қолданылған күні: 23.02.2026).
4. Vasarhelyi M. A., Kogan A., Tuttle B. M. Big Data in Accounting: An Overview // *Accounting Horizons*. – 2015. – Vol. 29(2). – P. 381–396. – DOI: <https://doi.org/10.2308/acch-51071>

АНАЛИЗ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ НА ПРИМЕРЕ АО «НК «КТЖ»

В современных условиях высокой волатильности мировых рынков и геополитической нестабильности способность компании генерировать устойчивые денежные потоки и эффективно ими управлять становится фундаментальным фактором финансовой безопасности. Особую актуальность данный вопрос приобретает для стратегически важных предприятий квазигосударственного сектора, таких как АО «Национальная компания «Қазақстан темір жолы» (далее — АО «НК «КТЖ»). Являясь ключевым звеном в транзитном потенциале страны, компания оперирует колоссальными объемами ликвидности, что требует высокой точности в планировании. Отчет о движении денежных средств (ОДДС), составленный в соответствии с МСФО (IAS) 7, служит основной информационной базой не только для ретроспективной оценки результатов, но и для построения прогностических моделей будущей платежеспособности. Целью проведенного исследования является анализ текущего состояния денежных потоков АО «НК «КТЖ», оценка качества учетных данных и определение подходов к прогнозированию для минимизации финансовых рисков.

В рамках предварительного аудиторского исследования была проведена оценка надежности системы внутреннего контроля и бухгалтерского учета компании. Расчетный уровень аудиторского риска необнаружения составил 6,3 %, что свидетельствует о высокой надежности учетной среды [2, с. 26]. Уровень существенности для выполнения аналитических процедур был установлен в размере 1 096 809 тыс. тенге [2, с. 27]. Проведенные процедуры подтвердили, что данные Отчета о движении денежных средств за 2024 год не содержат существенных искажений и могут служить надежной основой для финансового моделирования и принятия управленческих решений.

Анализ денежных потоков компании за 2024 год, проведенный прямым методом, позволяет выявить глубинные структурные сдвиги в управлении финансами. Согласно данным финансовой отчетности, чистый денежный поток от операционной деятельности продемонстрировал уверенный рост. Если в 2023 году этот показатель составлял 125 781 334 тыс. тенге, то в 2024 году он достиг отметки 146 241 155 тыс. тенге, показав прирост на 16,26 % [1]. Детальное изучение структуры притоков показывает, что основным драйвером роста стала выручка от реализации услуг, составившая более 921 млрд тенге. При этом компания сохраняет контроль над ключевыми статьями оттока: платежи поставщикам за товары и услуги составили 366,3 млрд тенге, а выплаты по оплате труда персоналу — 221 млрд тенге [3]. Положительное сальдо операционного потока является критически важным индикатором, подтверждающим способность АО «НК «КТЖ» самостоятельно обслуживать текущие обязательства без необходимости привлечения краткосрочных займов на покрытие кассовых разрывов.

В разрезе инвестиционной деятельности также наблюдаются позитивные тенденции оптимизации. Чистый отток денежных средств сократился на 37,56 % — с 606,5 млрд тенге в 2023 году до 378,6 млрд тенге в 2024 году [1]. Однако сокращение оттока не означает остановку развития. Компания продолжает реализацию масштабных инфраструктурных проектов, что подтверждается значительными капитальными вложениями: расходы на приобретение основных средств (модернизация путей, обновление локомотивного парка) составили 434,5 млрд тенге [3]. Такой объем инвестиций необходим для поддержания транзитной пропускной способности Казахстана в рамках международных коридоров.

Особое внимание при анализе и прогнозировании следует уделить финансовой деятельности, где произошли наиболее заметные изменения. В 2024 году чистый приток денежных средств от финансовой деятельности снизился практически вдвое — на 46,9 %, составив 221,5 млрд тенге против 417,2 млрд тенге годом ранее. Детальный анализ показал,

что это снижение обусловлено сменой стратегии управления долговым портфелем. В отчетном периоде объем погашения ранее принятых займов (307,7 млрд тенге) превысил темпы привлечения новых обязательств [3]. Такая динамика указывает на целенаправленный курс менеджмента по снижению долговой нагрузки (deleverage), что в долгосрочной перспективе повысит инвестиционную привлекательность компании и снизит расходы на обслуживание долга.

Ретроспективного анализа недостаточно для проактивного управления финансами в условиях неопределенности. Для АО «НК «КТЖ» критически важным является внедрение современных методик прогнозирования. Для оперативного управления ликвидностью в краткосрочном периоде целесообразно применение прямого метода прогнозирования, базирующегося на жестком бюджетировании поступлений и выплат. Учитывая сезонность перевозок и долговые обязательства АО «НК «КТЖ», данный подход позволит через «платежный календарь» синхронизировать потоки и исключить кассовые разрывы. В то же время для стратегического планирования инвестиций необходим косвенный метод, корректирующий чистую прибыль на величину неденежных статей. В условиях высокой капиталоемкости отрасли именно амортизационные отчисления, учитываемые в этом методе, выступают ключевым источником внутреннего финансирования модернизации инфраструктуры без наращивания внешнего долга.

Помимо методологических аспектов, в ходе исследования была выявлена острая необходимость цифровизации процессов казначейства. Ранее проведенный аудит системы внутреннего контроля показал высокую общую надежность учетных процессов (оценка 15 баллов из 20 возможных), однако выявил специфические риски, связанные с «ручным» управлением классификацией потоков [2, с. 24]. В частности, отсутствие полной автоматической кодировки платежей по видам деятельности (операционная, инвестиционная, финансовая) в ERP-системе на этапе ввода первичных документов создает предпосылки для ошибок при трансформации данных. Это может исказить историческую базу данных, используемую для трендового анализа и машинного обучения. Для повышения точности прогностических моделей рекомендуется внедрить обязательную тегизацию платежей в учетной системе и интегрировать модуль сценарного анализа для оценки чувствительности потоков к валютным рискам, так как влияние курсовых разниц в 2024 году составило существенную величину — минус 2,4 млрд тенге [3].

Таким образом, переход от статического анализа ОДДС к динамическому прогнозированию, подкрепленному автоматизацией контрольных процедур, позволит АО «НК «КТЖ» своевременно выявлять потенциальные дефициты ликвидности, оптимизировать структуру капитала и обеспечить бесперебойное финансирование стратегических проектов развития железнодорожной отрасли Республики Казахстан.

Литература

1. Отдельная финансовая отчетность за год, закончившийся 31 декабря 2024 г. [Электронный ресурс] / АО «НК «Қазақстан темір жолы». – Режим доступа: <https://railways.kz/ru/investoram/godovye-otchety/>. – Дата обращения: 03.02.2026.
2. Сарсенова, А. Е. Аудит отчета о движении денежных средств [Текст]: курсовая работа / А. Е. Сарсенова; науч. рук. Шакирова Г.А.; Карагандинский ун-т им. Е. А. Букетова. – Караганда, 2025. – 46 с.
3. Отдельный отчет о движении денежных средств (прямой метод) за 2024 г. [Текст]: приложение к финансовой отчетности АО «НК «КТЖ».
4. Отчет о движении денежных средств (IAS) 7 [Текст]: международный стандарт финансовой отчетности: [введен в действие на территории РК].
5. О бухгалтерском учете и финансовой отчетности [Текст]: Закон Республики Казахстан от 28 февраля 2007 года № 234-III.

ҚАРЖЫЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫН SMARTPLS КӨМЕГІМЕН ТАЛДАУ

Қаржылық көрсеткіштердің өзара байланысын SmartPLS көмегімен талдау қазіргі таңда кәсіпорындардың қызмет тиімділігін кешенді бағалауда маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Нарықтық экономика жағдайында ұйымның қаржылық жағдайы тек жеке коэффициенттер арқылы емес, олардың бір-бірімен өзара ықпалы арқылы анықталады. Сондықтан өтімділік, қаржылық тұрақтылық және табыстылық көрсеткіштерін бір құрылымдық модель аясында қарастыру ғылыми тұрғыдан негізделген тәсіл болып саналады. Бұл зерттеуде Partial Least Squares – Structural Equation Modeling (PLS-SEM) әдісі және SmartPLS бағдарламасы қолданылды.

Зерттеу барысында өтімділік ағымдағы өтімділік коэффициенті мен жедел өтімділік коэффициенті арқылы өлшенді. Қаржылық тұрақтылық қарыз/меншік капиталы коэффициенті және қаржылық тәуелсіздік коэффициенті арқылы сипатталды. Ал табыстылық активтердің рентабельділігі (ROA) мен меншік капиталының рентабельділігі (ROE) көрсеткіштері негізінде бағаланды. Бұл көрсеткіштер кәсіпорынның қысқа мерзімді төлем қабілетін, капитал құрылымын және пайда табу тиімділігін сипаттайды.

SmartPLS бағдарламасында алдымен өлшеу моделі тексерілді. Сенімділік көрсеткіштері бойынша Cronbach's Alpha және Composite Reliability мәндері 0,7-ден жоғары болды, ал AVE көрсеткіші 0,5-тен жоғары нәтиже көрсетті. Бұл қолданылған индикаторлардың латентті айнымалыларды дұрыс сипаттайтынын дәлелдейді.

Модельдің негізгі нәтижелері төмендегі кестеде көрсетілген:

1-кесте

Құрылымдық модель нәтижелері

Байланыс	β коэффициенті	p-мәні	Нәтиже
Өтімділік → Қаржылық тұрақтылық	0,62	<0,01	Маңызды
Қаржылық тұрақтылық → Табыстылық	0,54	<0,01	Маңызды
Өтімділік → Табыстылық	0,28	<0,05	Маңызды
Ескерту - SmartPLS 4-тің оқытуға арналған нұсқасы пайдаланылды			

Нәтижелер өтімділіктің қаржылық тұрақтылыққа айтарлықтай оң әсер ететінін көрсетті ($\beta = 0,62$). Бұл кәсіпорынның қысқа мерзімді міндеттемелерін орындау қабілеті оның жалпы қаржылық орнықтылығын арттыратынын білдіреді. Қаржылық тұрақтылық табыстылыққа да маңызды әсер етті ($\beta = 0,54$), яғни капитал құрылымының тиімді болуы пайда деңгейін жоғарылатуға ықпал етеді.

Өтімділіктің табыстылыққа тікелей әсері салыстырмалы түрде төмен болғанымен ($\beta = 0,28$), оның қаржылық тұрақтылық арқылы жанама әсері күштірек байқалды. Бұл қаржылық көрсеткіштердің өзара тығыз байланыста екенін және олардың кешенді түрде қарастырылуы қажет екенін көрсетеді.

Модельдің детерминация коэффициенті (R^2) табыстылық үшін 0,48 болды. Бұл таңдалған факторлар табыстылықтың 48%-ын түсіндіретінін білдіреді және модельдің түсіндіру қабілеті орташа деңгейде екенін көрсетеді.

Жалпы алғанда, SmartPLS 4 бағдарламасын қолдану қаржылық көрсеткіштердің себеп-салдарлық байланысын айқындауға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері өтімділік пен қаржылық тұрақтылықтың табыстылыққа әсер ететін негізгі факторлар екенін дәлелдеді.

Сондықтан кәсіпорынның стратегиялық қаржылық шешімдерін қабылдау барысында бұл көрсеткіштерді өзара байланыста талдау тиімді басқару үшін маңызды болып табылады.

Әдебиет

1. Hair J.F., Hult G.T.M., Ringle C.M., Sarstedt M. A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM). – 2nd ed. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2017.
2. Ringle C.M., Wende S., Becker J.-M. SmartPLS 4. – Boenningstedt: SmartPLS GmbH, 2023. – URL: <https://www.smartpls.com>
3. Henseler J., Ringle C.M., Sinkovics R.R. The use of partial least squares path modeling in international marketing // Advances in International Marketing. – 2009. – Vol. 20. – P. 277–319.
4. Brigham E.F., Houston J.F. Fundamentals of Financial Management. – 14th ed. – Boston: Cengage Learning, 2019.
5. Ross S.A., Westerfield R., Jordan B. Corporate Finance. – 12th ed. – New York: McGraw-Hill Education, 2019.

Сатыпалды С.Ж., Алтынсарина Л.Қ., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., оқытушы Қасымханова Г.С.

ИНДЕКС ӘДІСІ АРҚЫЛЫ КӘСІПОРЫН ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ТАЛДАУ

Индекстік әдіс – кәсіпорынның табыстылық және басқа экономикалық көрсеткіштерінің уақыт бойынша салыстырмалы өзгерістерін бағалауға мүмкіндік беретін статистикалық-талдау тәсілі. Бұл әдіс күрделі көрсеткіштердің ағымдағы кезеңдегі мәнін базалық кезеңмен салыстырып, олардың өзгеріс қарқынын пайыздық немесе коэффициенттік түрде көрсетеді. Индексті есептеу кезінде көрсеткіштердің салыстырмалы деңгейі анықталады, бұл көрсеткіштің қаншалықты өскенін немесе төмендегенін түсінуге жол ашады. Мұндай талдау кәсіпорынның экономикалық көрсеткіштер динамикасын бағалап, олардың тиімділігін салыстыруға көмектеседі.[1]

Индекстік әдіс статистика мен экономикалық талдауда маңызды орын алады, өйткені ол уақыт бойынша көрсеткіштердің өзгерісін ғана емес, олардың құрылымдық ерекшеліктерін де бағалауға мүмкіндік береді. Статистикада индекстер күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыстардың жеке себептерінің үлесін анықтап, уақытқа байланысты өзгерістерді түсіндіреді. Индекстік көрсеткіштерді есептеу арқылы күрделі көрсеткіштерді салыстыруға және оларды ортақ өлшем бірлікке келтіруге болады. [ӨБ]

Индекстердің бірнеше түрі бар: абсолюттік көрсеткіштер, олар нақты табыс немесе пайда мөлшерін білдіреді; салыстырмалы (қатысты) көрсеткіштер, олар пайыздық немесе коэффициенттік мәнде көрсетілетін қаржылық көрсеткіштер; және индекстер, олар ағымдағы көрсеткіштің базалық кезеңмен қатынасынан есептеледі. Егер индекс 100-ден жоғары болса, көрсеткіштің өскенін, төмен болса – төмендегенін білдіреді. [ӨБ]

Индекстік әдісті қолданудың басты мақсаты – уақыт бойынша қаржылық көрсеткіштердің трендін бағалау, олардың құрылымдық және динамикалық өзгерістерін талдау және факторлардың нәтиже көрсеткіштерге әсерін сандық түрде көрсету. Бұл кәсіпорынның қаржылық жағдайына объективті талдау жасауға мүмкіндік береді, әсіресе уақыттың әр түрлі кезеңдеріндегі өзгерістерді салыстыру қажет болғанда. [ӨБ]

Индекстік көрсеткіштерді есептеу үшін ең қарапайым формула:

$$I = \frac{X_t}{X_0} * 100\%$$

мұндағы X_t – ағымдағы кезеңдегі көрсеткіш, X_0 – базалық кезеңдегі көрсеткіш, ал I – индекс. Егер мысал ретінде 2023 жылғы табыс 1 000 000 теңге, ал 2024 жылғы табыс 1 200 000 теңге болса, онда индекс:

$$I = \frac{1200000}{1000000}$$

Бұл көрсеткіш табыстың 20%-ға өскенін көрсетеді.[2]

Кесте 1 кәсіпорынның 2023–2024 жылдар бойынша негізгі табыстылық көрсеткіштері үшін есептелген индекстер көрсетілген:

1-кесте

2023–2024 жылдар бойынша негізгі табыстылық көрсеткіштері үшін есептелген индекстер

Көрсеткіш	2023ж (негізгі)	2024ж(ағымдағы)	Индекс (2024/2023)	Өзгеріс(%)
Өнім сатудан түскен табыс,тг	1000000	1200000	120	+20%
Өндірістік өзіндік күн,тг	700000	800000	114	+14%
Жалпы табыс,тг	300000	400000	133	+33%
Таза табыс,тг	150000	220000	147	+47%

Бұл кестеден көрініп тұрғандай, 2024 жылы барлық көрсеткіштердің мәні 2023 жылмен салыстырғанда өскен. Мысалы, өнім сатудан түскен табыс 20%-ға артса, таза пайда көрсеткіші 47%-ға жоғарылаған. Бұл индекстік талдаудың кәсіпорын табыстылығын уақыт бойынша нақты бағалауға мүмкіндік беретіндігін көрсетеді.[3][4]

Индекстік әдіс көрсеткіштердің уақыт бойынша өзгеріс динамикасын айқын көрсететін тиімді құрал болып табылады. Ол салыстыруларды жеңілдетеді және экономикалық үрдістерді бағалауда маңызды экономикалық ақпарат береді. Бұл әдісті қолдана отырып, кәсіпорын өз қаржылық жағдайының уақытша өзгерістерін бағалап, басқарушылық шешімдер қабылдауда қолдана алады.

Әдебиет

1. «Индекстік әдіс: жеке және жалпы индекстерді есептеу» — Stud.kz.<https://stud.kz>[1].
2. «Экономикалық индекстер және даму факторларын индекстік әдіспен зерттеу» — Stud.kz.<https://stud.kz>[2].
3. «Кәсіпорын табыстылығы көрсеткіштері мен талдауы» — DK.kz.<https://www.dk.kz>[3].
4. Жумабекова Г.Ж. «Қаржылық талдау» — АТУ кітапханасы (табыс және рентабельділік көрсеткіштері).<https://library.atu.edu.kz>[4].

Сейтбекова С.Е., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы, Амиркулова М. Б.

СТУДЕНТ КӨЗІМЕН «1С: КӘСІПОРЫН 8 БАҒДАРЛАМАСЫН» ҮЙРЕНУДІҢ МАҢЫЗЫ

Қазіргі цифрландыру дәуірінде экономикалық және қаржылық үдерістерді автоматтандыру – еңбек нарығының негізгі талаптарының біріне айналды. Қазақстанда бухгалтерлік есеп пен басқарушылық есепті автоматтандыруда кеңінен қолданылатын бағдарламалардың бірі – «1С: Кәсіпорын 8» жүйесі. Аталған бағдарламаны студенттік кезеңде меңгеру болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін арттыруға, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуына және практикалық дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

1С: Кәсіпорын 8 – кәсіпорын қызметін автоматтандыруға арналған әмбебап бағдарламалық платформа. Ол бухгалтерлік есеп жүргізу, салық есебін қалыптастыру, кадрлық есеп, қойма есебі, басқарушылық талдау және қаржылық есептілікті дайындау сияқты функцияларды орындайды. Қазақстанда бұл бағдарлама шағын және орта бизнестен бастап ірі компанияларға дейін кеңінен қолданылады. Сондықтан студенттердің оқу барысында аталған жүйені меңгеруі олардың теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруына мүмкіндік береді.

Студент көзімен қарағанда, 1С бағдарламасын меңгерудің бірнеше маңызды артықшылықтары бар. Біріншіден, теориялық білімді практикамен ұштастыру мүмкіндігі артады. Мысалы, бухгалтерлік есеп пәнінде қарастырылатын шаруашылық операциялар 1С жүйесінде нақты құжаттар арқылы рәсімделеді. Бұл дебет пен кредиттің өзара байланысын, шоттар корреспонденциясын және есептіліктің қалыптасу механизмін терең түсінуге көмектеседі.

Екіншіден, цифрлық сауаттылық пен техникалық дағдылар дамиды. Қазіргі таңда жұмыс берушілер тек теориялық білімді емес, нақты бағдарламалармен жұмыс істей алатын мамандарды талап етеді. 1С бағдарламасын еркін меңгерген түлек жұмысқа орналасу кезінде айтарлықтай артықшылыққа ие болады.

Үшіншіден, 1С жүйесі студенттің аналитикалық ойлау қабілетін дамытады. Бағдарламада қаржылық есептілік (баланс, кірістер мен шығыстар туралы есеп, салықтық есептер) автоматты түрде қалыптасады, алайда олардың мәнін түсіну және талдау жасау маманның кәсіби дайындығына байланысты. Осы арқылы студент тек деректерді енгізіп қана қоймай, экономикалық көрсеткіштердің мазмұнын талдауды үйренеді.

1С: Кәсіпорын 8 платформасының тағы бір маңызды қыры – оның икемділігі мен бейімделгіштігі. Бағдарлама Қазақстан Республикасының салық заңнамасына сәйкес жаңартылып отырады, бұл студенттерге қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар конфигурацияларды өзгерту, есеп формаларын бейімдеу секілді мүмкіндіктері ақпараттық жүйелердің құрылымын тереңірек түсінуге жағдай жасайды.

Қазақстандағы 1С бағдарламасы негізінен шағын және орта бизнес субъектілерінде кеңінен қолданылады. Ең көп қолданылатын салалар — сауда (35%), қызмет көрсету саласы (14%), IT(12%), бұл салалар SME құрамында ең ірі үлесті құрайды. Сауда саласы 1С қолданудың басым бөлігін алады, себебі бұл салада бухгалтерлік есеп, қойма және сату процестерін автоматтандыруға сұраныс жоғары. Қызмет көрсету және ауыл шаруашылығы салалары да 1С жүйесін қаржы және кадрлық есептеуде белсенді қолданады. Осылайша, Қазақстандағы бизнес құрылымы мен SME салаларының үлесі 1С бағдарламасын қолданудың негізгі бағыттарын көрсетеді.

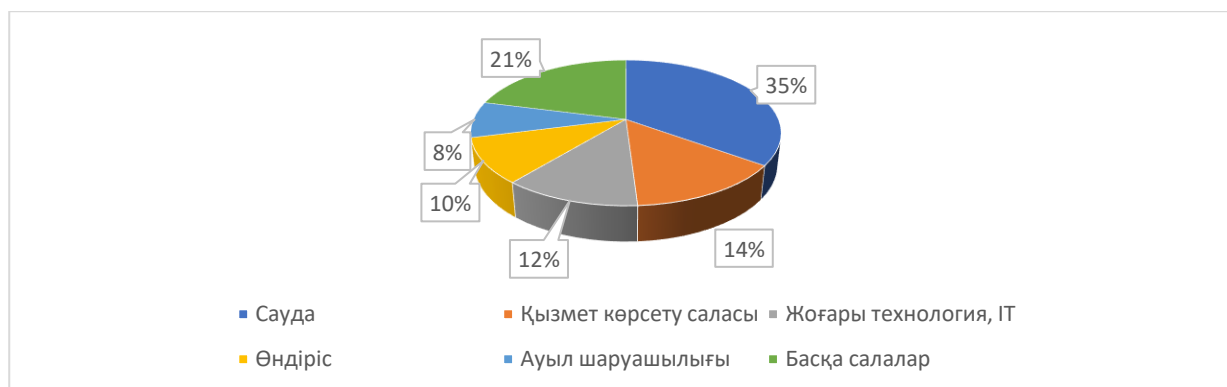

Диаграмма 1. «Қазақстандағы SME салалары бойынша 1С бағдарламасын қолданудың болжамды үлестері (2024 жыл)» [[stat.gov](https://stat.gov.kz)]

Зерттеу тұрғысынан алғанда, жоғары оқу орындарында 1С бағдарламасын оқыту оқу сапасын арттыруға ықпал етеді. Практикалық сабақтар барысында студенттердің белсенділігі

жоғарылап, кәсіби қызығушылығы артады. Сонымен қатар, цифрлық трансформация жағдайында мұндай бағдарламаларды меңгеру экономикалық мамандықтар үшін стратегиялық маңызға ие.

Қорытындылай келе, «1С: Кәсіпорын 8» бағдарламасын студенттік кезеңде меңгеру – болашақ экономист, бухгалтер және қаржы маманы үшін маңызды кәсіби қадам. Бұл бағдарламаны игеру теориялық білімді тәжірибемен ұштастырып қана қоймай, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттырады, цифрлық дағдыларды дамытады және кәсіби бейімделуді жеңілдетеді. Сондықтан 1С жүйесін оқу бағдарламаларына енгізу және оны тереңдетіп оқыту қазіргі білім беру жүйесінің өзекті бағыттарының бірі болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы ресми сайты // stat.gov.kz
2. 1С: Кәсіпорын 8. Пайдаланушы нұсқаулығы. – Алматы, 2022.
3. Сейдахметов Ф.С. Бухгалтерлік есеп теориясы және практикасы. – Алматы: Экономика, 2019.
4. Нұрсейітов Э.О. Бухгалтерлік есепті автоматтандыру негіздері. – Алматы, 2018.
5. Қазақстан Республикасында цифрландыруды дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2021.

Серғалы А., Дюмкулова А., Алтынбек А. (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекшісі- э.ғ.м., аға оқытушы Хамитова Д.А

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЖЫРАСУ ФЕНОМЕНІ: ОТБАСЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫ ТАЛДАУ

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы неке және ажырасу үдерістерінің қазіргі динамикасы әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан кешенді түрде қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – ажырасу феноменінің негізгі себептерін экономикалық теориялар негізінде талдау және өңірлік, жас ерекшелігі мен әлеуметтік құрылым факторлары арқылы түсіндіру. Мақалада некенің алғашқы жылдарындағы тұрақсыздық, табыс деңгейі, инфляциялық қысым, тұрғын үй мәселесі, еңбек нарығындағы өзгерістер, гендерлік рөлдердің трансформациясы және урбандалу үдерісі ажырасу көрсеткіштеріне ықпал ететін негізгі факторлар ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, ажырасудың демографиялық және әлеуметтік салдары айқындалып, неке тұрақтылығын арттыруға бағытталған ұсыныстар беріледі. Зерттеу нәтижелері отбасы институтының беріктігі экономикалық қауіпсіздікпен, әлеуметтік саясаттың тиімділігімен және қоғамдағы құндылықтар жүйесінің өзгеруімен тікелей байланысты екенін көрсетеді.

Отбасы – кез келген қоғамның әлеуметтік құрылымының негізі. Ол тек биологиялық ұрпақ жалғастыру институты ғана емес, сонымен қатар экономикалық, мәдени және тәрбиелік функцияларды қатар атқаратын кешенді әлеуметтік жүйе болып табылады. Мемлекеттің даму деңгейі көбіне отбасы институтының тұрақтылығымен өлшенеді. Себебі отбасы – адами капиталдың қалыптасу ортасы, еңбек ресурстарының сапасын анықтайтын алғашқы орта және әлеуметтік нормалардың берілу механизмі.

Қазақстанда соңғы жылдары ажырасу деңгейінің салыстырмалы түрде жоғары болуы бұл мәселенің ғылыми тұрғыдан талдануын өзекті етеді. Қоғамда «бақытты неке неге бұзылады?» деген сұрақ жиі қойылады. Бұл мәселе тек моральдық немесе психологиялық факторлармен ғана түсіндірілмейді. Ол экономикалық, демографиялық және институционалдық өзгерістермен тығыз байланысты.

Неке институтының трансформациясы жаһандану, урбандалу, еңбек нарығының өзгеруі және гендерлік қатынастардың эволюциясы аясында жүріп отыр. Осыған байланысты ажырасу феноменін кешенді әлеуметтік-экономикалық талдау қажеттілігі туындайды [1].

Отбасы экономикасы теориясында неке өзара тиімді келісім ретінде қарастырылады. Америкалық экономист Г. Беккер отбасы институтын микроэкономикалық модель арқылы түсіндіріп, некені ресурстарды біріктіру және тиімді бөлу формасы ретінде сипаттайды (Becker, 1991). Егер неке тараптарға жоғары «пайда» әкелсе, яғни материалдық және эмоционалдық қажеттіліктер қанағаттандырылса, ол тұрақты болады.

Алайда экономикалық жағдай нашарлаған кезде неке ішіндегі «шығындар» артады. Мысалы, табыс тапшылығы, қарыз жүктемесі, жұмыссыздық отбасы ішіндегі қақтығыстарды күшейтеді. Егер ажырасудан кейінгі жеке өмірдің баламалы мүмкіндіктері неке ішіндегі жағдайдан тиімдірек болып көрінсе, неке бұзылуы ықтимал.

Бұл теория Қазақстан жағдайында да өзекті. Әсіресе нарықтық экономиканың құбылмалы кезеңдерінде, инфляция деңгейінің өсуі мен табыс теңсіздігі жағдайында отбасылардың экономикалық тұрақтылығы әлсіреуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросының деректері соңғы онжылдықта некеге тұру және ажырасу көрсеткіштерінің өзгермелі сипат алғанын көрсетеді. Орта есеппен ер азаматтардың алғаш некеге тұру жасы 27–29 жас аралығында, ал әйелдерде 24–26 жас шамасында.

Ажырасу көбіне неке өмірінің алғашқы 4–9 жылы аралығында тіркеледі. Бұл кезең жас отбасы үшін экономикалық тұрғыдан ең күрделі уақыт болып саналады. Жас жұптар тұрғын үй мәселесін шешуге, тұрақты табыс табуға және бала тәрбиесіне бейімделуге тырысады [2].

Жас ерекшелігі бойынша ажырасудың ең жоғары үлесі 25–34 жас аралығына тиесілі. Бұл кезең кәсіби қалыптасу мен қаржылық тұрақтылыққа ұмтылыс кезеңімен сәйкес келеді.

Өңірлік айырмашылықтар да байқалады. Солтүстік және орталық аймақтарда ажырасу коэффициенті салыстырмалы түрде жоғары, ал оңтүстік өңірлерде төмендеу. Бұл айырмашылық урбандалу деңгейімен, экономикалық белсенділікпен және мәдени ерекшеліктермен түсіндіріледі.

Отбасылық табыстың тұрақсыздығы – ажырасудың маңызды себептерінің бірі. Жұмыссыздық немесе табыстың жеткіліксіздігі отбасындағы психологиялық қысымды арттырады. Экономикалық қиындықтар ұзаққа созылған жағдайда, ерлі-зайыптылар арасындағы сенім мен өзара қолдау әлсіреуі мүмкін [3].

Инфляцияның жоғары деңгейі тұрғын үй, азық-түлік, коммуналдық қызметтер бағасының өсуіне әкеледі. Бұл жас отбасылардың қаржылық мүмкіндігін шектейді. Несиелік жүктеменің артуы да ұзақ мерзімді күйзеліс туғызады.

Қазақстанда тұрғын үй бағасының жоғары болуы жас отбасылардың дербес өмір бастауын қиындатады. Жалдамалы пәтерде тұру немесе ата-анамен бірге өмір сүру отбасылық қатынастарға қосымша стресс әкелуі мүмкін [4].

Әйелдердің экономикалық белсенділігінің артуы қоғамдағы гендерлік тепе-теңдікті күшейтеді. Алайда бұл дәстүрлі рөлдердің қайта қаралуына әкеліп, кейбір отбасыларда қақтығыстар туындатуы мүмкін. Қаржылық тәуелсіздік некені сақтап қалу қажеттілігін төмендетуі ықтимал.

Қала өмірінің қарқыны, әлеуметтік бақылаудың әлсіреуі және жеке еркіндіктің басымдығы ажырасу шешімін жеңілдетеді. Кеңейтілген отбасының қолдауы болмаған жағдайда жас жұптар қиындықтарды жалғыз еңсеруге мәжбүр болады.

Ажырасудың жоғары деңгейі демографиялық өсімге әсер етеді. Толық емес отбасылар санының артуы балалардың материалдық және психологиялық жағдайына ықпал етуі мүмкін.

Экономикалық тұрғыдан алғанда, ажырасу екі бөлек шаруашылықтың пайда болуына әкеледі. Бұл тұтыну құрылымының өзгеруіне және әлеуметтік қолдау шараларына

сұраныстың артуына себеп болуы мүмкін. Жалғызбасты ата-аналардың кедейлік тәуекелі жоғары болады [5].

Сонымен қатар, ажырасу еңбек нарығына да ықпал етеді. Мысалы, жалғызбасты ата-аналар икемді жұмыс режиміне мұқтаж болуы мүмкін.

Неке тұрақтылығын арттыру жолдары

1. Жас отбасыларға арналған тұрғын үй бағдарламаларын жетілдіру.
2. Қаржылық сауаттылықты арттыру бойынша білім беру жобаларын іске асыру.
3. Жұмыс орындарын құру және табыс теңсіздігін азайту.
4. Отбасылық кеңес беру орталықтарын дамыту.
5. Балалы отбасыларға әлеуметтік төлемдерді оңтайландыру.
6. Жастар арасында жауапты неке мәдениетін қалыптастыру.

Қазақстандағы ажырасу феномені – әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің көрінісі. Бақытты неке тек сезімге негізделмейді; оның тұрақтылығы экономикалық қауіпсіздікке, әлеуметтік қолдауға және құндылықтық үйлесімге байланысты.

Инфляция, жұмыссыздық, тұрғын үй мәселесі және урбандалу неке институтына елеулі ықпал етеді. Сондықтан отбасы тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін экономикалық және әлеуметтік саясаттың үйлесімді жүйесі қажет.

Отбасы – мемлекеттің демографиялық және әлеуметтік капиталының негізі. Оның беріктігін сақтау – стратегиялық міндет [6].

Әдебиет

1. Becker, G. (1991). *A Treatise on the Family*. Harvard University Press.
2. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. (2023). Демографиялық көрсеткіштер жинағы. Астана.
3. Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі. (2022). Әлеуметтік даму туралы есеп.
4. World Bank. (2023). *World Development Indicators*. Washington, D.C.
5. OECD. (2022). *Family Database*. Paris.
6. Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексі.

Серикова Ж.А., 4 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научные руководители – к.э.н., ассоциированный профессор Сыздыкова Э.Ж,
м.э.н., старший преподаватель Шакирова Г.А

МЕТОДОЛОГИЯ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ АУДИТА ЗАПАСОВ НА ТОРГОВОМ ПРЕДПРИЯТИИ НА ПРИМЕРЕ ТОО «СМАРТЛАЙН»

В современных условиях развития экономики Республики Казахстан достоверность бухгалтерского учета и эффективность внутреннего контроля за движением материальных ресурсов приобретают особое значение. Запасы составляют существенную долю в структуре активов торговых предприятий (для ТОО «СмартЛайн» этот показатель достигает 67,4% текущих активов), оказывая прямое влияние на финансовую устойчивость. Нарушения в их учете ведут к искажению себестоимости и налогооблагаемой базы, что обуславливает необходимость проведения качественного аудита. Методологическую основу учета в ТОО «СмартЛайн» составляют МСФО (IAS) 2 и Закон РК «О бухгалтерском учете».

Практическая стадия аудита начинается с формирования модели контрольных точек, которая позволяет систематизировать сбор доказательств по ключевым направлениям движения активов. В рамках исследования была разработана системная модель, представленная ниже:

Таблица 1

Модель реализации аудиторской проверки учета запасов

Составляющие методики	Поступление запасов	Хранение и движение	Оценка и списание	Инвентаризация
Цель аудита	Проверка полноты и своевременности отражения	Контроль сохранности и работы СВК	Подтверждение оценки по МСФО 2	Проверка фактического наличия
Информационная база	Счета-фактуры, накладные, счета 1310-1330	Складские карточки, отчеты МОЛ	Учетная политика, расчеты себестоимости	Описи, акты инвентаризации
Приемы и процедуры	Сверка данных, документальный анализ	Тестирование СВК, осмотр	Пересчет (FIFO), анализ обесценения	Фактический пересчет, сверка с учетом
Риски/Нарушения	Ошибки в НДС, несвоевременный учет	Недостачи, отсутствие контроля	Завышение стоимости, отсутствие резервов	Соккрытие недостач, излишки

Представленная модель систематизирует процесс аудита, разделяя его на четыре критических этапа, что позволяет обеспечить комплексный охват всех стадий движения активов — от их первичного поступления до итоговой инвентаризации.

Ключевым преимуществом такой структуры является адресность процедур: для каждого участка четко определены специфические риски (например, завышение стоимости при оценке или сокрытие недостач при хранении), что дает аудитору возможность сфокусировать внимание на наиболее уязвимых местах. Использование данной модели в ТОО «СмартЛайн» минимизирует вероятность пропуска существенных ошибок и позволяет трансформировать разрозненные данные из «1С» в объективные аудиторские доказательства.

Важнейшим расчетным этапом является установление уровня существенности. Для ТОО «СмартЛайн» он определен на основе базовых показателей отчетности за 2023 год. Применяя долю в 2% от валюты баланса (450 000 тыс. тенге) и 5% от валовой прибыли (85 000 тыс. тенге), средний уровень существенности составил:

$$((450\,000 \times 0,02) + \frac{85\,000 \times 0,05}{2}) = 6\,625 \text{ тыс. тенге} \quad (1)$$

Это предел допустимой ошибки, превышение которого делает отчетность недостоверной.

Параллельно проводится математическая оценка системы внутреннего контроля (СВК). Путем балльного тестирования 10 ключевых параметров (наличие договоров о материальной ответственности, санкционирование закупок и др.) было получено 7 положительных ответов. Коэффициент надежности СВК рассчитывается как:

$$K = \frac{7}{10} = 0,7 \text{ (или 70\%)} \quad (2)$$

При такой надежности аудиторский риск оценивается как умеренный, что позволяет ограничить объем выборки 10% от общего массива документов (120 операций из 1200).

Особое внимание уделяется проверке оценки выбытия по методу FIFO. Аудитор производит контрольный пересчет: если остаток на начало составил 100 ед. по 1500 тенге, а поступление — 200 ед. по 1700 тенге, то при продаже 150 ед. расчетная себестоимость в учете должна быть строго:

$$(100 \times 1500) + (50 \times 1700) = 235\,000 \text{ тенге} \quad (3)$$

Любое отклонение классифицируется как нарушение методики. Также проверяется соблюдение правила наименьшей из себестоимости или чистой цены реализации. Если партия товара числится по 120 000 тенге, а рыночная цена упала до 110 000 тенге, аудитор обязан зафиксировать необходимость формирования резерва на 10 000 тенге на каждую единицу.

По итогам проверки методики в ТОО «СмартЛайн» выявлены недостатки: несвоевременное оформление актов списания (на 420 тыс. тенге) и отсутствие ротации персонала склада. Хотя сумма отклонений ниже порога существенности (6 625 тыс. тенге), они создают риски хищений. Для оптимизации предложено автоматизировать контроль неликвидов и ужесточить график инвентаризаций.

Таким образом, сочетание системной модели контроля и точных математических расчетов позволяет обеспечить объективность аудита и прозрачность активов предприятия.

Литература

1. Международные стандарты финансовой отчетности (IFRS). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/activities/637?lang=ru>
2. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учёте и финансовой отчётности». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000234>
3. Закон Республики Казахстан «Об аудиторской деятельности». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000304>
4. Налоговый кодекс Республики Казахстан (действующая редакция). [Электронный ресурс]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1700000120>
5. Режим доступа: Методические рекомендации по инвентаризации активов и обязательств (Минфин РК). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/details/19259?lang=ru>
6. ChatGPT / OpenAI. Модель GPT-5.1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://chat.openai.com>

Серикова У.Б., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD, профессор ассистенті Мазина А.К.

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН АУДИТТІҢ ДАМУЫ: ӘДІСНАМАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖӘНЕ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Қазіргі кезеңде жаһандық цифрлық экономика жағдайында бухгалтерлік есеп пен аудит жүйесінің мазмұны, функциялары және әдіснамалық негіздері сапалық тұрғыдан жаңғыру үстінде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы, деректер көлемінің экспоненциалды өсуі және бизнес-процестердің автоматтандырылуы қаржылық есептіліктің сенімділігі мен транспаренттілігіне қойылатын талаптарды күшейтті. Бұл өз кезегінде есеп пен аудитті басқарушылық шешім қабылдаудың стратегиялық ақпараттық базасы ретінде қарастыру қажеттілігін туындатады.

Бухгалтерлік есептің цифрлық трансформациясы кәсіпорындардың ақпараттық архитектурасының өзгеруімен тығыз байланысты. ERP-жүйелер, бұлттық есептеу технологиялары, жасанды интеллект және Big Data құралдары шаруашылық операцияларды тіркеу, өңдеу және талдау механизмдерін автоматтандыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде қаржылық ақпараттың жеделдігі артып, адами фактор ықпалы төмендейді, бұл есеп деректерінің дәлдігі мен объективтілігін қамтамасыз етеді.

Әдіснамалық тұрғыдан алғанда, цифрлық орта бухгалтерлік есептің мазмұндық парадигмасын кеңейтеді. Активтер мен міндеттемелерді бағалауда әділ құн тұжырымдамасының басым болуы, дисконтталған ақша ағындары әдісін пайдалану, ықтималдық-статистикалық модельдерді қолдану есеп ақпаратын экономикалық шынайылыққа барынша жақындатуға жағдай жасайды. Бұл қаржылық есептіліктің сапалық сипаттамаларын – сенімділік, салыстырмалылық, бейтараптылық және толықтық – жаңа деңгейде қамтамасыз етуге бағытталған.

Сонымен қатар, цифрлық трансформация институционалдық ортаға да әсер етуде. Қаржылық есептілікті халықаралық стандарттармен үйлестіру, реттеуші органдар тарапынан бақылау тетіктерін жетілдіру және корпоративтік басқару мәдениетін дамыту экономикалық тұрақтылықтың маңызды факторына айналууда. Есеп жүйесінің ашықтығы мен айқындылығы инвестициялық климаттың жақсаруына және капитал нарығының тиімді қызмет етуіне ықпал етеді.

Аудит саласында цифрлық технологияларды енгізу бақылау процедураларының тиімділігін арттырып қана қоймай, аудиттің әдістемелік базасын жаңғыртуға мүмкіндік берді. Тәуекелге бағытталған аудит моделі автоматтандырылған талдау құралдарымен интеграцияланып, қаржылық есептіліктегі бұрмалауларды ерте кезеңде анықтауға жағдай жасайды. Үлкен деректерді кешенді талдау аудит процедураларының қамту аясын кеңейтіп, толық деректер жиынтығын тексеру мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Блокчейн технологиясының қолданылуы қаржылық операциялардың өзгермейтіндігі мен ашықтығын арттыру арқылы аудит дәлелдемелерінің сенімділігін күшейтеді. Үздіксіз аудит тұжырымдамасы нақты уақыт режимінде бақылау жүргізуге мүмкіндік беріп, қаржылық тәуекелдерді басқару тиімділігін арттырады. Бұл аудиттің профилактикалық сипатын күшейтіп, ұйымның ішкі бақылау жүйесінің сапасын жетілдіруге ықпал етеді.

Алайда цифрлық орта жаңа тәуекелдерді де туындатады. Киберқауіпсіздік мәселелері, ақпараттық жүйелердегі ақаулар, алгоритмдік бұрмалаулар мен деректердің заңсыз пайдаланылуы қаржылық есеп сапасына теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан ақпараттық қауіпсіздік саясатын күшейту, ішкі бақылау механизмдерін жетілдіру және цифрлық аудит стандарттарын әзірлеу өзекті міндет болып табылады.

Кадрлық әлеуетті дамыту да ерекше маңызға ие. Заманауи бухгалтер мен аудитор тек нормативтік-құқықтық базаны меңгерген маман ғана емес, сонымен қатар цифрлық технологияларды, деректер аналитикасын және автоматтандырылған бақылау жүйелерін еркін қолдана алатын кәсіби тұлға болуы тиіс. Бұл білім беру бағдарламаларын жаңарту мен пәнаралық құзыреттерді қалыптастыруды талап етеді.

Қорытындылай келе, цифрлық трансформация бухгалтерлік есеп пен аудиттің мазмұндық, әдіснамалық және институционалдық құрылымдарын кешенді түрде қайта қалыптастыруда. Инновациялық технологияларды жүйелі енгізу, халықаралық стандарттарды үйлестіру, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және адами капиталды дамыту аталған салалардың тұрақты әрі бәсекеге қабілетті дамуының негізгі алғышарттары болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» Заңы.
2. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары.
3. Халықаралық аудит стандарттары.

ХҚЕС НЕГІЗІНДЕ АКТИВТЕРДІ ТАҢУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі экономикалық жаһандану жағдайында кәсіпорындардың қаржылық есептілігі халықаралық талаптарға сәйкес дайындалуы маңызды болып отыр. Инвесторлар, кредиторлар және өзге де мүдделі тараптар үшін қаржылық ақпараттың ашықтығы мен салыстырмалылығы үлкен рөл атқарады. Осы талаптарды қамтамасыз ететін негізгі нормативтік база – Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары (ХҚЕС) [1]. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттары (ХҚЕС) – бұл ұйымдардың қаржылық есептілігін дайындау, ұсыну және ашып көрсету тәртібін реттейтін, қаржылық ақпараттың ашықтығын, салыстырмалылығын және сенімділігін қамтамасыз етуге бағытталған халықаралық қағидалар мен стандарттар жүйесі.

ХҚЕС жүйесінде активтерді тану және бағалау мәселесі ерекше орын алады, себебі активтер ұйымның экономикалық әлеуетін, қаржылық тұрақтылығын және болашақта табыс табу мүмкіндігін сипаттайды. Активтерді дұрыс тану мен бағалау қаржылық есептіліктің шынайылығын қамтамасыз етеді [2].

Зерттеудің мақсаты – халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына сәйкес активтерді тану және бағалау ерекшеліктерін теориялық және практикалық тұрғыда талдау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- ХҚЕС бойынша актив ұғымын және оны тану критерийлерін қарастыру;
- активтерді бастапқы және кейінгі бағалау әдістерін талдау;
- әділ құн тұжырымдамасының маңызын анықтау;
- активтердің жекелеген түрлерін есепке алу ерекшеліктерін сипаттау.

ХҚЕС-тың тұжырымдамалық негізіне сәйкес, актив – бұл өткен оқиғалардың нәтижесінде ұйым бақылауына алынған және болашақта экономикалық пайда әкелуі күтілетін ресурс [4].

Актив бухгалтерлік есепте танылуы үшін екі негізгі шарт орындалуы қажет:

1. Болашақ экономикалық пайданың ұйымға түсу ықтималдығы жоғары болуы;
2. Активтің құнын сенімді түрде бағалау мүмкіндігі.

Егер аталған талаптар орындалмаса, объект актив ретінде бухгалтерлік баланста көрсетілмейді. Бұл қағида қаржылық есептің шынайылығы мен сенімділігін қамтамасыз етеді.

ХҚЕС активтерді кейінгі кезеңдерде бағалаудың екі моделін ұсынады:

Өзіндік құн моделі – актив бастапқы құнынан жинақталған амортизация мен құнсыздану сомасын шегеру арқылы көрсетіледі.

Қайта бағалау моделі – актив әділ құн бойынша есепке алынады.

Әділ құн – бұл тәуелсіз тараптар арасында активті айырбастауға болатын нарықтық баға. IFRS 13 «Әділ құнды бағалау» стандарты әділ құнды анықтаудың бірыңғай тәсілдерін белгілейді. Әділ құнды қолдану қаржылық есептіліктің нарықтық жағдайға сәйкестігін арттырады, алайда бағалау кезінде кәсіби пікір мен сараптамалық есептеулер қажет.

Қаржылық активтер амортизацияланған құн, әділ құн немесе пайда мен залал арқылы әділ құн бойынша бағалануы мүмкін. Бағалау әдісі активтің бизнес-моделіне және ақша ағымдарының сипатына байланысты анықталады.

ХҚЕС бойынша активтерді есепке алудың артықшылықтары

- х Қаржылық есептіліктің халықаралық деңгейде салыстырмалылығы.
- х Инвесторлар үшін ашықтықтың артуы.
- х Нарықтық құнға жақын көрсеткіштер.
- х Басқарушылық шешім қабылдауда тиімді ақпарат ұсыну.

Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына сәйкес активтерді тану және бағалау бухгалтерлік есептің маңызды және күрделі саласы болып табылады. ХҚЕС активтерді тану

кезінде болашақ экономикалық пайданың ықтималдығы мен сенімді бағалау қағидаларын негізге алады. Бастапқы бағалау өзіндік құн бойынша жүргізілсе, кейінгі кезеңдерде өзіндік құн немесе қайта бағалау модельдері қолданылады. Әділ құн тұжырымдамасының енгізілуі қаржылық есептіліктің шынайылығы мен ашықтығын арттырды. Активтерді дұрыс тану және бағалау кәсіпорынның қаржылық жағдайын объективті көрсетуге мүмкіндік береді және инвесторлар мен басқа да мүдделі тараптар үшін сенімді ақпарат көзі болып табылады [5]. Осылайша, ХҚЕС талаптарына сәйкес активтерді есепке алу жүйесі заманауи бухгалтерлік есептің халықаралық стандарттарға сай дамуына негіз болады. Қазіргі таңда ХҚЕС әлемнің көптеген елдерінде қолданылады. Қазақстанда ірі және орта кәсіпорындар қаржылық есептілікті ХҚЕС талаптарына сәйкес жүргізеді.

Әдебиет

1. IFRS 9 «Қаржылық құралдар» халықаралық стандарты.
2. IAS 1 «Қаржылық есептілікті ұсыну» халықаралық стандарты.
3. Әжібаева З.Н., Байболтаева Н.Қ. Бухгалтерлік есеп: оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2020.
4. Радостовец В.К., Ғабдуллин Т.Ғ. Қаржылық есеп. – Алматы: Қазақстан, 2019.
5. Қаржылық есептілік және аудит бойынша ғылыми мақалалар.

Ярижева Я.А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., доцент, профессор Шакеев С.С.

НАЛОГ НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: РЕФОРМЫ 2026 ГОДА И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Налог на добавленную стоимость (НДС) является одним из важнейших источников дохода бюджета Казахстана и выполняет несколько ключевых функций в экономике страны. Этот налог, являясь косвенным, позволяет формировать доходы государства за счёт потребления товаров и услуг, при этом стимулирует прозрачность финансовых потоков и уменьшает возможности для уклонения от налогообложения. С 1 января 2026 года вступили в силу значительные изменения в законодательстве, направленные на модернизацию системы НДС, закреплённые в Налоговом кодексе Республики Казахстан № 214-VIII. Основным изменением стало повышение базовой ставки налога с 12% до 16%, что было обусловлено необходимостью увеличения доходной части бюджета, обеспечения финансирования социальных программ и реализации крупных инфраструктурных проектов, а также создания условий для устойчивого экономического развития страны [1][2].

Параллельно с повышением ставки были введены льготные ставки для отдельных категорий товаров и услуг. Пониженная ставка 5% распространяется на лекарственные препараты, изделия медицинского назначения и медицинские услуги, предоставляемые лицензированными учреждениями здравоохранения. Ставка 10% применяется к отечественным периодическим печатным изданиям, что направлено на поддержку образовательной и информационной сферы. Эти меры позволили частично компенсировать повышение базовой ставки для социально значимых товаров и услуг, сохранив доступность продукции для населения и обеспечив стимулирование приоритетных отраслей [1][2].

Снижение порога обязательной регистрации плательщиков НДС до 10 000 МРП расширяет круг субъектов хозяйственной деятельности, подлежащих налогообложению. Это нововведение повышает прозрачность ведения бизнеса, способствует формализации малого и среднего предпринимательства и укрепляет налоговую дисциплину. Введение таких мер обеспечивает государству более широкий контроль за экономической деятельностью и снижает возможности для дробления бизнеса с целью уклонения от уплаты налога [1][2][4].

Эффективное администрирование НДС обеспечивается также с помощью цифровых инструментов. Внедрение электронных счет-фактур позволило налоговым органам отслеживать операции в режиме реального времени, фиксировать налоговые обязательства и обеспечивать прозрачность расчетов между государством и бизнесом. Использование современных информационных технологий снижает риск ошибок при заполнении отчетности, упрощает процедуры взаимодействия между налогоплательщиками и государственными органами, а также способствует ускорению процессов возврата налога и оптимизации документооборота [2][3][4].

Повышение ставки НДС оказывает разнообразное влияние на экономику. С одной стороны, оно увеличивает доходы бюджета, что позволяет государству финансировать социальные программы, инфраструктурные проекты и инициативы по развитию экономики. С другой стороны, рост ставки может оказывать краткосрочное влияние на цены для конечного потребителя, что требует учета и введения компенсирующих мер, включая льготные ставки и налоговые вычеты. Это помогает сбалансировать нагрузку на бизнес и население, одновременно обеспечивая устойчивость бюджетной системы [3][5].

Реформа НДС также оказывает влияние на бизнес-среду. Повышение ставки и расширение круга плательщиков стимулируют предприятия совершенствовать внутренние финансовые процессы, внедрять современные методы учета и применять цифровые решения для ведения бухгалтерии. Это укрепляет финансовую дисциплину, повышает прозрачность хозяйственной деятельности и снижает административные риски для компаний. Кроме того, внедрение электронных систем позволяет упростить обмен информацией между предприятиями и налоговыми органами, ускоряет процессы отчетности и повышает эффективность администрирования [3][4].

В результате комплексного подхода к реформированию НДС государство получает возможность укреплять финансовую систему, обеспечивать стабильное наполнение бюджета и одновременно поддерживать социально значимые отрасли. Новые механизмы администрирования, цифровизация процессов, пониженные ставки для определённых категорий товаров и услуг, а также снижение порога регистрации формируют современную и прозрачную систему налогообложения, что способствует росту доверия бизнеса и населения к государственным органам. В совокупности все эти меры создают условия для устойчивого экономического развития, улучшения инвестиционного климата и повышения эффективности налогового администрирования в Республике Казахстан [1][2][3][4][5].

Таким образом, реформирование НДС в 2026 году представляет собой системный и продуманный процесс, направленный на повышение эффективности бюджетной системы, улучшение социально-экономической ситуации и поддержку развития предпринимательской активности. Повышение базовой ставки, введение льготных ставок, снижение порога регистрации и цифровизация администрирования создают современную и прозрачную налоговую систему, соответствующую мировым стандартам и потребностям экономики Казахстана.

Литература

1. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый кодекс). № 214-VIII. Введ. в действие с изм. и доп. Астана, 2026. - 350 с.
2. Министерство финансов Республики Казахстан. Налог на добавленную стоимость: разъяснения и порядок применения [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.gov.kz/> - Дата обращения: 10.02.2026.
3. Абаева Г.И. Основы налогового учета: учебное пособие. Караганда: Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, 2020. - 210 с.
4. Ержанов М.С. Бухгалтерский финансовый учет: учебник для вузов. Алматы: Экономика, 2019. - 350 с.
5. Современные направления реформирования налога на добавленную стоимость в Республике Казахстан // Финансы и кредит. 2025. № 4. - С. 45-53.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА
ЖЕТУДЕГІ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНЫҢ
БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ

ПРИОРИТЕТЫ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В ДОСТИЖЕНИИ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ҚАЗАҚСТАН БАНКТЕРІНІҢ НЕСИЕЛІК ҚОРЖЫНЫНА ТАЛДАУ

Несиелік портфель – бұл банктің немесе басқа қаржы ұйымының белгілі бір уақыт аралығында берген барлық несиелерінің жиынтығы [1].

Қарапайым тілмен айтқанда, бұл – банктің қарызға берген ақшаларының толық тізімі мен жалпы көлемі.

Қазақстан Республикасы екінші деңгейлі банктің несиелік портфелі жыл басынан бері 2,4%-ға (немесе айтарлықтай 846,4 млрд теңгеге), рекордтық 36,7 трлн теңгеге дейін артты. Жыл басынан бері 12 қаржы институты оң көрсеткішке қол жеткізді, оның ішінде несие беруші банктің үздік ондығына енетін 6 екінші деңгейлі банкті жатқызуға болады [2].

1-кесте

Қазақстан Республикасы ЕДБ несиелік портфелі (1 сәуір 2025 жыл млрд. теңге)

Банк атаулары	Барлығы		Өсім	
	03/2025	12/2024	12/2024	
ForteBank	2243,7	1899,1	18,1%	344,6
FREEDOM BANK	859,7	796,9	7,9%	62,8
Kaspi.kz	6403,5	6047,1	5,9%	356,2
Банк центр кредит	4089,1	4009,0	2,0%	80,1
Банк RBK	1133,2	1124,2	0,8%	9,0
Халық банк	11743,4	11739,6	0,03%	3,7
Евразия банкі	1611,2	1612,8	-0,1%	-1,6
Жусан банк	1340,7	1347,9	-0,5%	-7,1
Береке банк	1354,3	1371,6	-1,3%	-17,3
Отбасы банк	3434,0	3498,3	-1,8%	-64,2
<i>Мәлімет үшін:</i>				
ҚР ЕДБ	36681,5	35835,1	2,4%	846,4
Үздік 10 банк	34212,7	33446,4	2,3%	766,3
Басқалары	2468,8	2388,7	3,4%	80,1
Ескертпе - ҚР Ұлттық банкі деректері бойынша жасалған; ranking.kz есептері				

Жоғарыда берілген 1-кестедегі мәліметтерге талдау жасайтын болсақ келесідей сараптамаға тоқталамыз. Банк секторында ірі банктің арасында несие қоржыны өсімі бойынша да (активтердей) ForteBank көш бастап тұр: жыл басынан бері 18,1%-ға (немесе 344,4 млрд теңге), 2,2 трлн теңгеге дейін өсім көрсетті. Қаржы институты консервативті несиелік саясатты ұстанады, портфелінің сапасы жақсы, ал NPL 90+ төлем мерзімі өтіп кеткен несиелердің үлесі ең төменгі шекті көрсетуде, 3%-ды құрайды [3].

Айта кетерлігі, нарықта банктің бірегей ұсыныстары бар, мысалы — бизнеске арналған ақшаны шешіп алу мүмкіндігі бар несиелік карта бойынша жүзеге асады. Жеке кәсіпкерлерге арналған бұл несиелік бизнес-карта бойынша 10 миллион теңгеге дейін лимит, 30 күндік грейс-кезең белгіленіп, картаны тегін шығару және оған тегін қызмет көрсету, сондай-ақ ForteBusiness қосымшасында жылдам онлайн-ресімдеу мүмкіндіктері беріледі. Жалпы, ForteBank халыққа «қысқа» және «ұзақ» мақсаттарға несие береді, сонымен қатар ипотека мен автонесие, сондай-ақ бизнеске, оның ішінде несиелік қолдауға мұқтаж шағын орта бизнес сегментіне де несие береді.

Берілген 1 кестедегі тағы да бір көріністі байқайтын болсақ жыл басынан бері несие портфелінің айтарлықтай өсімін Freedom Bank (плюс 7,9% немесе 62,8 млрд теңге), Kaspi Bank (плюс 5,9% немесе 356,2 млрд теңге) және Банк ЦентрКредит (плюс 2% немесе 80,1 млрд теңге) банктің айқын басымдылықпен көрсетті.

Осы үш қаржы институтының портфельдеріндегі NPL 90+ үлес салмағы 1,7%, 4,9% және де 1,7%-ды, ал сектор бойынша орташа көрсеткіш Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктерінің жиынтық несиелік портфелінің 3,4%-ын құрайды [1].

Берілген кестеден келесі қортынды жасаймыз:

- несиелік портфель – банктің негізгі табыс көзі;
- несиелік портфель банктің тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етеді;
- бәсекеге қабілеттілікті арттырады
- инвестициялық тартымдылықты арттырады
- экономикаға әсері (бизнес дамиды, жаңа жұмыс орындары ашылады)

Егер қарыз алушылар несиені уақытында қайтармаса, банк шығынға ұшырауы мүмкін. Сондықтан несиелік портфельдің сапасы өте маңызды.

Әдебиет

1. Исакова З.Д. Банк ісі. Оқу құралы. Қарағанды, 2003. - 255 б.
2. ҚР Ұлттық банкі ресми сайты www.nationalbank.kz.
3. Ranking.kz ресми сайты.

Акбаева А.Е., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Калкабаева Г.М.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МИКРОҚАРЖЫ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЖЕТІЛДІРУ («КМФ» МИКРОҚАРЖЫЛАНДЫРУ ҰЙЫМЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА)

КМФ-микроқаржыландыру орталығы бүгінгі таңда несие берудің көшбасшысы болып табылады. 26 жылдан астам уақыт бойы аталған микро қаржы ұйымы бизнесті дамытып келеді. Бөлімшелері 4 мың шалғай елді мекенде бар.

«КМФ (ҚМФ)» микроқаржылық ұйымы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (бұдан әрі – «Компания») 2006 жылы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес «KazMicroFinance» микрокредиттік ұйымы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі ретінде құрылды [4].

Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 26 қарашадағы «Микроқаржылық ұйымдар туралы» заңының қолданысқа енгізілуіне байланысты, 2015 жылғы 5 қаңтарда Компания Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде реттелетін микроқаржы ұйымы «КМФ (ҚМФ)» микроқаржылық ұйымы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі ретінде ресми түрде қайта тіркелді. Компанияның қызметі уәкілетті органда есептік тіркеуден өту және пруденциалдық нормативтерді сақтау рәсімі арқылы Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің (бұдан әрі – «Агенттік») қадағалауында болады және реттеледі.

Компанияның бақылаушы қатысушысы «КМФ-Демеу» корпоративтік қоры (бұдан әрі – «Бас компания») болып табылады.

Компанияны соңғы бақылаушы тарап – Америка Құрама Штаттарында тіркелген «ACDI/VOCA» коммерциялық емес ұйымы. «ACDI /VOCA» «КМФ-Демеу» корпоративтік қорының жалғыз құрылтайшысы болып табылады.

Бизнес субъектілері мен халық тарапынан несиелік ресурстарға сұраныс әлі де микрокредиттеу саласының өсуінің негізгі драйвері болып қала береді. 2023 жылдың қорытындысы бойынша МҚҰ жиынтық несиелік портфелі (нетто) 2021 жылмен салыстырғанда 35,6 %-ға өсіп, 1 243,1 млрд теңгені құрады. МҚҰ жиынтық активтері 26,0 %-ға ұлғайып, 1,39 трлн теңгені құрады.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі деректері бойынша 2023 жылдың аяғында Қазақстанда 229 жұмыс істеп тұрған МҚҰ болған. Егер 2022 жылы әлсіз ойыншылардың

кетуіне байланысты МҚҰ санының азаюы байқалса, 2023 жылы бұл үдеріс аяқталды – МҚҰ саны бір жылда бір бірлікке ғана азайды.

Төмендегі 1 кестеде «КМФ (ҚМФ)» микроқаржылық ұйымы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі бойынша қаржылық нәтижелері берілген [4].

1-кесте

«КМФ (ҚМФ)» микроқаржылық ұйымы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі бойынша қаржылық нәтижелері (млрд. теңге)

Көрсеткіш	2021	2022	2023	Өзгеріс 2022/2021
Активтер	182,9	233,6	288,3	23,4%
- клиенттерге берілген несиелер	161,8	203,5	237,9	17,0%
Міндеттемелер	140,5	181,3	236,1	30,3%
- несиелер ұйымдарының қаражаты	123,9	163,7	190,0	16,0%
Меншікті капитал	42,5	52,3	52,2	-0,2%
- бөлінбеген пайда	26,7	36,7	2,5	-93,3%

Ескерте - Қазақстан Республикасы Ұлттық банкі

Жоғарыда берілген 1 кестеде компанияның міндеттемелері 30,3 %-ға өсіп, 236,1 млрд теңгені құрағандығын көреміз. Жиынтық міндеттемелердің өсуі негізінен басқа кредиттік ұйымдарда тартылған қаражаттың (163,7 млрд теңгеден 190,0 млрд теңгеге дейін) ұлғаюына байланысты болды [2].

Компанияның меншікті капиталы 52,3 млрд теңгеден 52,2 млрд теңгеге дейін төмендеді, ал жарғылық капиталы бөлінбеген таза пайданы қатысушылардың жарналарына айырбастау есебінен 14,4-тен 50,0 млрд теңгеге дейін ұлғайтылды.

Қорыта келгенде компания микроқаржыландыру саласында respons Ability, Triodos, Triple Jump, Incofin, DWM, BlueOrchard, Symbiotics, Frankfurt School сынды ірі халықаралық ұйымдармен тығыз ынтымақтастық орнатты. Сонымен қатар Компанияның дамуына Қазақстанның қаржы ұйымдары – Altyn Bank, Халық Банк, ForteBank, «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры да елеулі үлес қосты.

Қазақстан Республикасындағы микроқаржы ұйымдарының (МҚҰ) қызметін жетілдіру – елдің қаржылық инклюзиясын арттыруда, әсіресе ауылдық және шағын кәсіпкерлік секторды қолдауда өте маңызды. Төменде МҚҰ қызметін жетілдіру бойынша бірқатар маңызды бағыттарды ұсынамын [1]:

1. Қаржылық сауаттылықты арттыру. Халықтың, әсіресе ауыл тұрғындары мен шағын кәсіп иелерінің қаржылық сауатын көтеру арқылы несиелерді дұрыс пайдалануын қамтамасыз ету. Арнайы тренингтер, вебинарлар, мобильді қосымшалар арқылы білім беру.

2. Цифрландыру және финтех шешімдер. Онлайн өтініш беру, автоматты скоринг жүйесі арқылы несиелеу процесін жеңілдету. Мобильді қосымшалар, электронды төлемдер және клиентке арналған жеке кабинеттерді дамыту.

3. Ауылдық өңірлерге көбірек қолжетімділік. Ауыл және шалғай аймақтарда филиалдар ашу немесе мобильді қызмет көрсету пункттерін дамыту. Ауыл кәсіпкерлеріне арналған жеңілдетілген микронесиелер бағдарламаларын кеңейту.

4. Тиімді реттеу және бақылау. Ұлттық Банк немесе Қаржы нарығын реттеу агенттігі тарапынан әділ, бірақ қатаң бақылау жүргізу. Жосықсыз несиелеуді шектеу, пайыздық мөлшерлемелерді реттеу.

5. Инновациялық өнімдер мен қызметтер. Шариғат талаптарына сай микрофинанс өнімдерін (ислам қаржысы) дамыту. Агроқаржы, әлеуметтік микрокредиттер сияқты мақсатты бағыттардағы өнімдерді енгізу.

6. МҚҰ мен банктер арасында серіктестік. МҚҰ-лар банк секторымен ынтымақтаса отырып, клиенттерді кеңірек қамту үшін бірлескен өнімдер ұсыну. Кепілсіз немесе төмен пайызды несиелер үшін арнайы бағдарламаларды бірге жүзеге асыру.

7. Кәсіпкерлерге кешенді қолдау. Микрокредитпен қатар кеңес беру, маркетинг, бухгалтерлік қолдау сияқты қосымша сервистер көрсету. Инкубациялық бағдарламалар, акселераторлар арқылы стартаптарға жол ашу.

Микроқаржылық ұйымдардың дамуы – ел экономикасының тұрақты өсуі мен халықтың қаржылық әл-ауқатын көтерудің маңызды құралы. Осы аталған бағыттарды жүйелі түрде жүзеге асыру арқылы бұл секторды тиімді әрі әлеуметтік тұрғыдан әділетті етіп дамытуға болады.

Әдебиет

1. Исакова З.Д. Банк ісі. Оқу құралы. Қарағанды, 2003. - 255 б.
2. ҚР Ұлттық банкі ресми сайты www.nationalbank.kz.
3. Ranking.kz ресми сайты.
4. «КМФ (ҚМФ)» микроқаржылық ұйымы» бойынша ресми сайт

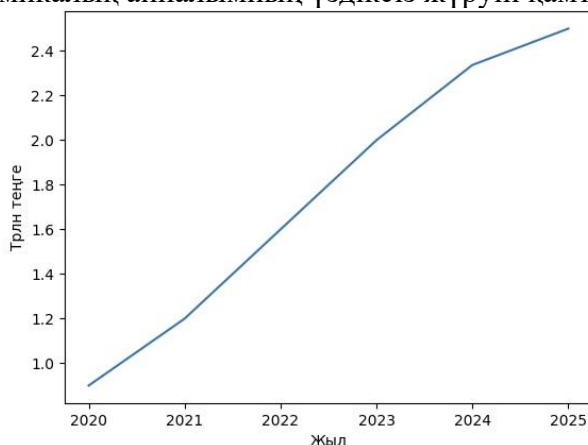
Ахмет А., 2-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., оқытушы Ғалиқызы Н.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ МАҢЫЗЫ

Қазақстан Республикасының қазіргі экономикалық дамуы ұзақ мерзімді стратегиялық мақсаттарды іске асырумен тығыз байланысты. Мемлекеттің негізгі басымдықтары – тұрақты экономикалық өсімді қамтамасыз ету, халықтың әл-ауқатын арттыру және ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін күшейту. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда банк жүйесі маңызды рөл атқарады.

Банк жүйесі қаржы ресурстарын жинақтап, оларды экономиканың нақты секторына бағыттайтын негізгі институт болып табылады. Оның тиімділігі мен тұрақтылығы стратегиялық мақсаттарға жетудің шешуші факторларының бірі саналады. Сондықтан банк жүйесі экономиканың дамуында негізгі қаржы арнасы ретінде қарастырылады.

Банк жүйесі орталық банк пен коммерциялық банктерден тұрады және қаржы ресурстарын қайта бөлу, несиелеу, есеп айырысу қызметтерін жүзеге асырады. [3] Коммерциялық банктер халықтың жинақтарын тартып, инвестициялық әлеуетті арттырады, ал төлем жүйелері экономикалық айналымның үздіксіз жүруін қамтамасыз етеді.

Сурет 1. ҚР банк секторы табысының динамикасы (2020–2025 жж.)*

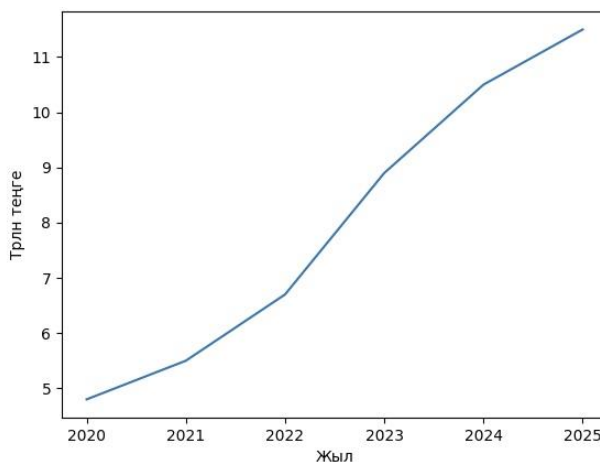
Ескертпе - [12] негізінде құрастырылған

*Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қазақстан Республикасының банк секторының ағымдағы жағдайы туралы есеп, 01.12.2024 ж. [1], 2025 ж. – болжам.

Экономиканы несиелеу – банк жүйесінің негізгі қызметтерінің бірі және экономикалық өсудің маңызды тетігі болып табылады. Қазақстанда банк несиелері кәсіпорындардың негізгі және айналым капиталын толықтырудың басты көзі саналады. Әсіресе шағын және орта бизнесті қолдау экономиканың тұрақты дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, халықты несиелеу ішкі сұранысты арттырып, ипотекалық және тұтынушылық несиелер тұрғын үй нарығының дамуына әсер етеді.

Қаржы тұрақтылығы – экономикалық дамудың негізгі алғышарты. Тұрақты банк жүйесі тәуекелдерді бақылау, капитал жеткіліктілігін қамтамасыз ету және қаржы ұйымдарының сенімділігін арттыру арқылы экономикалық қауіпсіздікті сақтайды. Бұл ұлттық валютаның тұрақтылығына және инвестициялық тартымдылықтың артуына оң ықпал етеді.

Инвестициялар экономикалық дамудың маңызды факторы болып табылады. Банк жүйесі инвестициялық несиелер арқылы өндірісті жаңғыртуға, технологиялық дамуға және инфрақұрылымды жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл жаңа жұмыс орындарының құрылуына және халық табысының өсуіне жағдай жасайды.

Сурет 2. Инвестициялық несиелер динамикасы (2020–2025 жж.)*

Ескертпе - [12] негізінде құрастырылған

*Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қазақстан Республикасының банк секторының статистикалық деректері, 2020–2024 жж. [1], 2025 ж. – болжам.

Қазіргі кезеңде цифрлық технологиялар банк жүйесінің қызметін түбегейлі өзгертуде. Онлайн-банкінг, мобильді төлемдер және цифрлық қаржы қызметтері экономикалық операцияларды жеделдетіп, қаржы қызметтерінің қолжетімділігін арттырады.

Цифрлық банкінг көлеңкелі экономиканың үлесін азайтуға және қаржылық операциялардың ашықтығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл үрдіс халықтың қаржылық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді.

Қазіргі жаһандық экономика жағдайында банк жүйесі ұлттық деңгеймен қатар халықаралық қаржы нарығында да маңызды рөл атқарады. Қазақстан банктері халықаралық инвестицияларды тарту, сыртқы сауда операцияларын қаржыландыру және валюталық қызметтерді жүзеге асыру арқылы экономиканың дамуына ықпал етеді. Сенімді банк жүйесі елдің инвестициялық тартымдылығын арттырып, стратегиялық жобаларды қаржыландыруға мүмкіндік береді.

Банк жүйесі экономикалық өсумен қатар әлеуметтік тұрақтылыққа да әсер етеді. Банктер әлеуметтік жобаларды, тұрғын үй бағдарламаларын және шағын және орта бизнесті қаржыландыру арқылы халықтың әл-ауқатын арттыруға үлес қосады. Бұл ішкі сұраныстың өсуіне, жұмыс орындарының құрылуына және аймақтық дамуға ықпал етеді.

Осылайша, қазіргі кезеңде банк жүйесі қаржы ресурстарын бөлу функциясымен ғана шектелмей, инновациялық даму мен цифрландыруды қолдайтын, тұрақты экономикалық өсудің негізгі институты ретінде қарастырылады.

1. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қазақстан Республикасының банк секторының ағымдағы жағдайы туралы есеп (01.12.2024 ж.). - Алматы, 2024.
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Қазақстан Республикасындағы төлем жүйелері және электронды ақша статистикасы. - Алматы, 2024.
3. Сейтқасымов Ғ.С. Банк ісі: оқулық. - Алматы: Экономика, 2020.

Байшалов А., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Курманалина А.К.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ МОДЕЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПУТИ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ПЛАНА РАЗВИТИЯ ДО 2029 ГОДА

Инвестиционная деятельность в РК эволюционировала от этапа первичного привлечения капитала в 1990-е годы к стратегическому развитию в 2020-е, с ростом объемов инвестиций в основной капитал (ИОК) в 1,5 раза за 2019–2024 годы — с 12,6 до 19,5 трлн тенге [1]. Этот рост сопровождается внедрением принципов ESG и активным привлечением частного капитала в секторы «зеленой» энергетики и IT-инфраструктуры. Таким образом, инвестиционная модель страны переходит к этапу технологической сложности, где приоритетом становится эффективность каждой вложенной единицы капитала в контексте глобальной конкурентоспособности. Несмотря на снижение доли ИОК к ВВП (с 17,4% до 14,2%), реформы, включая создание Международного финансового центра «Астана» (МФЦА) и специальные экономические зоны (СЭЗ), повысили привлекательность страны для инвесторов [2]. Данный статистический разрыв объясняется качественной трансформацией инвестиционного портфеля: на смену инерционному капиталу приходят высокотехнологичные вложения, защищенные английским правом в юрисдикции МФЦА. Таким образом, снижение относительного показателя компенсируется усилением институциональных гарантий и созданием прозрачной экосистемы для стратегических партнеров. Работа фокусируется на реализации задач Национального плана развития, согласно которому доля ИОК должна составить 23% к ВВП к 2029 году для обеспечения роста экономики до 450 млрд долларов. Реализация этого сценария предполагает переход к новой инвестиционной парадигме, где приоритетом становится не только объем привлеченных средств, но и их вклад в индустриальное обновление страны [3].

Инвестиционная деятельность определяется как вложение капитала в долгосрочные активы для обеспечения экономического роста. В теории, согласно концепциям Дж. М. Кейнса, инвестиции стимулируют эффект мультипликатора, однако в РК сохраняется акцент на иностранных прямых инвестициях (ПИИ) для компенсации дефицита внутренних ресурсов [4]. В данном контексте ПИИ рассматриваются не только как финансовый инструмент, но и как основной канал трансфера передовых технологий и управленческих компетенций, необходимых для структурной модернизации отраслей. Это позволяет нивелировать технологическое отставание и интегрировать отечественные предприятия в глобальные производственные цепочки, усиливая совокупный мультипликативный эффект на смежные сектора экономики. Современные подходы подчеркивают роль государства в создании «мягких» стимулов: налоговые льготы, гарантии и цифровизация процедур [5]. Таким образом, акцент смещается с прямого государственного финансирования на создание благоприятного регуляторного ландшафта, стимулирующего частную инициативу. Это позволяет государству выступать не только в роли контролера, но и в роли сервисного партнера, обеспечивающего долгосрочную стабильность условий ведения бизнеса.

Эволюция инвестиционной модели Казахстана не была линейной; она отражала реакцию национальной экономики на глобальные финансовые циклы и внутренние структурные

вызовы. Каждый из выделенных периодов характеризуется сменой не только объемов, но и самой философии взаимодействия с капиталом — от борьбы за выживание до формирования стратегического партнерства. Развитие инвестиций в РК прошло три этапа: восстановительный (1991–2000 гг.), диверсификационный (2001–2014 гг.) и трансформационный (с 2015 г., создание МФЦА и Концепция инвестиционной политики до 2029 г.) [3]. Данная периодизация демонстрирует качественный переход от экспортно-сырьевой ориентации к сервисно-технологической модели, где современные институты развития становятся драйверами интеграции страны в мировую финансовую систему.

Казахстан сохраняет первенство в СНГ по ПИИ на душу населения, успешно конкурируя за капитал на глобальном рынке. Рост доверия со стороны таких агентств, как Moody's, подтверждает эффективность реформ, направленных на снижение бюрократического давления. Дальнейшее укрепление этих позиций видится в углублении цифровизации госуправления и расширении полномочий институтов, гарантирующих неизменность условий для стратегических инвесторов [6].

В 2024 году стратегический приоритет сместился в сторону привлечения качественных прямых иностранных инвестиций (ПИИ) как фундаментального условия реализации Национального плана развития. Значимым индикатором структурного сдвига стал динамичный рост в несырьевых сегментах экономики, достигший в ряде отраслей показателя 47,8% [1]. Целевой ориентир к 2030 году — увеличение доли ИОК до 23% к ВВП — планируется обеспечить за счет массированного притока капитала в экологически устойчивые «зеленые» проекты и создание передовой инфраструктуры искусственного интеллекта.

Для реализации этого сценария необходимо активизировать внутренние финансовые резервы, включая потенциал банковского сектора и институциональных инвесторов, а также совершенствовать механизмы специальных экономических зон для минимизации внешних шоков. Развитие подобных экосистем не только укрепит устойчивость национальной экономики, но и создаст мультипликативный эффект для сервисных и технологических компаний. Таким образом, интеграция инновационных финансовых инструментов и цифровой инфраструктуры станет решающим фактором в трансформации страны в ключевой инвестиционный узел макрорегиона.

Подводя итог, можно констатировать, что инвестиционная деятельность в Республике Казахстан перешла от модели экстенсивного накопления капитала к этапу качественного технологического усложнения. Эволюция от первичного привлечения ПИИ в добывающий сектор к формированию институтов уровня МФЦА и СЭЗ заложила прочный фундамент для достижения амбициозных целей 2029 года. Несмотря на глобальную волатильность и внутренние вызовы, синергия государственных стимулов, цифровизации и ориентации на высокотехнологичные отрасли (ИИ, зеленая энергетика) позволяет прогнозировать успешное удвоение ВВП. Реализация предложенных рекомендаций по диверсификации источников финансирования и защите прав инвесторов обеспечит Казахстану статус не просто локального лидера, но и глобально конкурентоспособного инвестиционного хаба.

Литература

1. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Статистические сборники «Инвестиционная и строительная деятельность в Республике Казахстан» за 2019–2024 гг. — Астана, 2024.
2. Досманбетова А. С., Козловский В. В. Роль МФЦА в привлечении иностранных инвестиций и развитии финансового рынка Казахстана // Экономика: стратегия и анализ. — 2023. — №2.
3. Указ Президента Республики Казахстан. Об утверждении Национального плана развития Республики Казахстан до 2029 года. — Астана, 2024.
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. — М.: Гелиос АРВ, 2012. — 352 с. (Теоретическая база мультипликатора).

5. Постановление Правительства Республики Казахстан. Об утверждении Концепции инвестиционной политики Республики Казахстан до 2029 года (с изменениями и дополнениями).

6. Moody's Investors Service. Обзор кредитного рейтинга Республики Казахстан: подтверждение стабильности и институциональных реформ. — 2024.

Бердікұлова М.С., 2-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., қаржы кафедрасының профессоры

ҚАЗАҚСТАНДА ШОБ-ТЫ ДАМУДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ-НЕСИЕЛІК САЯСАТТЫҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуында шағын және орта бизнес (ШОБ) стратегиялық маңызға ие сектор болып табылады. Соңғы жылдары ШОБ-тың елдің жалпы ішкі өніміндегі үлесі тұрақты өсіп, 2023 жылы 36,5%-ға жетсе, 2024 жылдың алғашқы үш тоқсанында 39,3%-ды құрады. Елде шамамен 2 миллионға жуық ШОБ субъектілері тіркеліп, оларда экономикалық белсенді халықтың 40–46%-ы жұмыспен қамтылған. Бұл көрсеткіштер ШОБ-тың ұлттық экономиканы әртараптандырудағы, жұмыс орындарын құрудағы және халықтың әл-ауқатын арттырудағы рөлін айқын көрсетеді. [1; 2] Осыған байланысты ШОБ-ты қолжетімді және ұзақ мерзімді қаржы-несиелік ресурстармен қамтамасыз ету мемлекеттік экономикалық саясаттың басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Диссертациялық зерттеуде Қазақстандағы ШОБ-ты қаржыландырудың қолданыстағы әдістеріне кешенді талдау жасалып, олардың тиімділігі мен шектеулері анықталған. Зерттеу гипотезасына сәйкес, егер қаржылық-несиелік тетіктер халықаралық тәжірибеге сай оңтайландырылып, жаңа модельдермен толықтырылса, бұл ШОБ субъектілерінің қаржы ресурстарына қолжетімділігін арттырып, олардың тұрақты дамуына және экономикалық өсімге елеулі ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы ШОБ-ты қаржыландыруда бірқатар жүйелі проблемалардың бар екенін көрсетті. Атап айтқанда, жоғары пайыздық мөлшерлемелер, кепілдік қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі, қаржылық есептіліктің ашық болмауы және өңірлер арасындағы қаржыға қолжетімділіктің теңсіздігі ШОБ субъектілерінің банктік кредиттерге қол жеткізуін шектейді. 2015 жылы банк кредитін пайдаланған ШОБ үлесі небәрі 19% болса, бұл көрсеткішті 2025 жылға қарай 30–40%-ға дейін жеткізу міндеті қойылған, алайда оған жету үшін қаржылық саясатты жүйелі түрде қайта қарау қажет. [3]

«Бизнестің жол картасы – 2025», «Қарапайым заттар экономикасы» сияқты бағдарламалар аясында ШОБ субъектілеріне жеңілдетілген несиелер, пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау және кепілдендіру тетіктері ұсынылды. 2024 жылы ұлттық даму институттары мен «Даму» қоры арқылы ШОБ-қа шамамен 1,3 трлн теңге бағытталып, бұл 120 мыңға жуық жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік берді. Дегенмен, қолдау шараларының тиімділігі аймақтар мен салалар бойынша біркелкі емес. [4]

Зерттеу барысында ШОБ-ты дамытудағы қаржылық-несиелік саясаттың негізгі басым бағыттары айқындалды. Біріншіден, пайыздық мөлшерлемелерді төмендету және ұзақ мерзімді қаржыландыру үлесін арттыру арқылы несиенің қолжетімділігін кеңейту қажет. Екіншіден, мемлекеттік және жеке қаржы институттарының өзара ықпалдастығын күшейтіп, кепілдік және тәуекелдерді бөлу тетіктерін жетілдіру маңызды. Үшіншіден, өңірлік диспропорцияларды азайту мақсатында ауылдық және шекаралық аймақтарда ШОБ-ты қаржыландырудың арнайы құралдарын дамыту ұсынылады. Сонымен қатар, FinTech, цифрлық банкинг және баламалы қаржыландыру көздерін енгізу ШОБ-тың қаржы инфрақұрылымын кеңейтудің маңызды бағыты ретінде қарастырылады.

Қазақстанда шағын және орта бизнесті қаржылық қолдаудың басты құралдарына банктік несиелер, мемлекеттік субсидиялар, кепілдік механизмдері, жеңілдетілген несиелер, лизингтік

қаржыландыру және даму институттары арқылы берілетін қаржы ресурстары кіреді. Бұл құралдар «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры, «Бәйтерек» ұлттық холдингі, екінші деңгейлі банктер мен микроқаржы ұйымдары арқылы іске асырылады.

Сондай-ақ, мемлекет тарапынан пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау мен несиелерге кепілдік беру механизмдері енгізіліп, ШОБ субъектілерінің қаржылық ресурстарына қолжетімділігін арттыруға арналған шаралар жүзеге асырылуда. Дегенмен, қазіргі қаржылық-несиелік саясаттың тиімділігіне қарамастан, бірнеше жүйелік проблемалар әлі де бар.

ШОБ-ты қаржыландырудағы басты қиындықтардың бірі — кәсіпкерлерге несие берудің талаптарының күрделілігі және пайыздық мөлшерлемелердің жоғарылығы. Кепілдік мүлктің тапшылығы, қаржылық есептің ашық еместігі және бизнес тәуекелдерінің жоғары болуы банктердің несиелеу белсенділігін төмендетеді.

Сонымен бірге, өңірлердің қаржылық ресурстарға қолжетімділігі арасындағы теңсіздік маңызды проблема болып табылады. Ірі қалаларда қаржыландыру мүмкіндіктері мол болғанымен, ауылдық және шекаралық аймақтарда ШОБ субъектілері үшін ақша көздері шектеулі. Бұл факторлар қаржылық-несиелік саясаттың нәтижелілігін төмендетіп, ШОБ-ның дамуының баяулауына себеп болады.

Аталған мәселелерді ескере отырып, Қазақстанда ШОБ-ты дамытудағы қаржылық-несиелік саясаттың келесі басым бағыттарын атап көрсетуге болады:

Х Бірінші кезекте, ШОБ субъектілерін қаржыландыру талаптарын оңайлату және қаржы құралдарына қол жеткізуді көбейту. Бұл салада пайыздық мөлшерлемелерді азайту, кепілдік шарттарын жеңілдету және микроқаржыландыру құралдарын дамыту аса маңызды.

Х Екіншіден, мемлекеттік және жеке қаржы институттары арасындағы ынтымақтастықты арттыру. Мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде екінші деңгейлі банктердің белсенділігін жоғарылату ШОБ-ты қаржыландыруды көбейтуге жол ашады.

Х Үшіншіден, аймақтық қаржылық саясатты дамыту. Өңірлік даму ерекшеліктерін назарға ала отырып, жергілікті деңгейде қаржы-несиелік қолдау құралдарын жетілдіру ШОБ-тың тұрақты дамуын қамтамасыз етеді.

Х Төртіншіден, қаржылық білімді көтеру және кәсіпкерлерге кеңес беру қызметін ұсыну. Бұл салада қаржылық ұйымдар мен мемлекеттік мекемелердің бірлесе әрекет етуі ШОБ субъектілерінің қаржы ресурстарын тиімді пайдалануын қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе, Қазақстанда шағын және орта бизнесті дамытудағы қаржылық-несиелік саясат елдің стратегиялық даму мақсаттарына қол жеткізудің маңызды құралы болып табылады. Қаржылық-несиелік қолдау тетіктерін жетілдіру, жүйелі мәселелерді шешу және басым бағыттарды тиімді іске асыру ШОБ-тың экономикалық өсудегі үлесін арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, қаржылық-несиелік сектордың басымдықтарын дұрыс айқындау және оларды мемлекеттік стратегиялық мақсаттармен үйлестіру Қазақстан экономикасының орнықты дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексі. – Астана: ҚР Әділет министрлігі, 2021. – 312 б.
2. OECD. Small and Medium-sized Enterprises (SMEs): Key Statistics. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 98 p.
3. Нысанбаев А., Досқалиев С. Қазақстандағы кәсіпкерлікті дамыту стратегиялары. – Алматы, 2019. – 189 б.
4. «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қорының жылдық есептері (2023–2024). – Астана.

AI: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ ТЕХНОЛОГИИ В СФЕРЕ ФИНАНСОВ

Глава Государства на своем очередном заседании принял решение объявить 2026 год, годом развития цифровизации. Важность внедрения технологий искусственного интеллекта очень высока: они способны ускорить цифровую трансформацию, повысить качество жизни и укрепить позиции страны на мировой арене [1].

Сегодня искусственный интеллект активно развивается и применяется в различных сферах человеческой деятельности. Благодаря искусственному интеллекту, улучшается эффективность обслуживания клиентов в применении эффективных механизмов по борьбе с мошенниками, а также инновационные подходы по управлению рисками.

Большое влияние искусственный интеллект в современном веке оказал на финансовую отрасль, к примеру, он может решить те задачи, с которыми не справляются люди, и, в свою очередь, активно открывает новые инновационные пути для финансов.

AI может использоваться в получении выводов, которые позволят определить оценку текущего состояния в финансовой сфере для проведения дальнейшего его эффективного применения и повышения банковских и финансовых операций.

Под термином AI понимают способность компьютерных систем или машины решать задачи, традиционно требующие умения подобно человеку. Другими словами, искусственный интеллект в дальнейшем обеспечивает возможность обработки информации и выполнения действий на основе накопленного опыта, совершенствуясь с каждым новым этапом обучения. Организации могут использовать возможности AI для оптимизации операций, и более того, для повышения качества обслуживания клиентов и масштабирования внедрения инноваций.[2, с. 8]

Сегодня в стране отмечается стремительное распространение технологий искусственного интеллекта в банковской и финансовой сферах, что усиливает конкурентоспособность организаций и их готовность к введению инноваций. Применение искусственного интеллекта в финансовой деятельности подразумевает использование методов машинного обучения и нейронных сетей для автоматизации операций и повышения эффективности в работе с финансами.

Важно отметить, что ключевыми направлениями использования искусственного интеллекта в финансах являются, а именно:

1. С помощью искусственного интеллекта, финансовые организации могут извлекать выводы из миллионов данных и записей для упрощения и более эффективной работы, что позволяет проводить анализ больших данных;

2. Машинное обучение может выявлять скрытые закономерности в счетах, благодаря чему подозрительная активность отмечается и вовремя предотвращается, чтобы мгновенно обнаружить и использовать соответствующие меры борьбы с мошенничеством [3, с. 9];

3. Искусственный интеллект производит аналитику транзакций клиентов, их предпочтений и покупок, благодаря чему предлагаются самые лучшие и подходящие финансовые продукты, и индивидуализация услуг для каждого клиента;

4. На основе анализа данных, компании могут заранее выявлять потенциальные угрозы, проводить контроль рисков и избегать убытков[4].

В целом это сложно, но строить финансовое будущее - важный процесс. И все это, безусловно, технологический процесс и инновационные решения, которые помогут развить бизнес, повысить конкурентоспособность и создать клиентам лучшие услуги в целом.

Таблица 1

Текущее состояние ИИ в финансах

Показатель	Значение
Доля участников финансового рынка, применяющих ИИ	31%
Наивысший уровень применения ИИ	60% (БВУ)
Доля банков, которые внедрили ИИ	75%
Доля использования ИИ в финансовых услугах	45%

На основе данных, представленных в таблице, использование каждой технологии предполагает конкретные шаги и меры внедрения AI в финансовом секторе. Данные в таблице позволяют сделать вывод о том, что искусственный интеллект уже стал важной составляющей деятельности финансовых учреждений, хотя степень его проникновения различается по типам организаций и другие. В настоящий момент 31% участников финансового рынка активно применяют технологии AI в работе, а это почти треть всего рынка Казахстана, однако полное внедрение еще не достигнуто из-за необходимости больших инвестиций, все это свидетельствует о нехватке квалифицированных специалистов и отсутствия единого стандарта. Почти максимальный уровень применения AI составляет 60%, в банках второго уровня по причине того, что банки готовы к инновациям и нововведениям, а также есть необходимость в автоматизации рабочих процессов и управления рисками в этой сфере.

Результаты исследования подтверждают, что значительным является тот факт, что 75% банков уже интегрировали искусственный интеллект в свою деятельность. Именно банковский сектор осуществляет большую часть таких внедрений, что подтверждает его статус наиболее продвинутого среди всех финансовых структур. Следовательно, применяют его в различных сферах, от скоринга кредитов и систем противодействия мошенничеству, до маркетинга и обслуживания клиентов[5]. Примечательно, что лишь 45% респондентов используют AI полностью, и это свидетельствует о начальной фазе его внедрения, характеризующейся осторожными экспериментами и явным акцентом на управление рисками и повышение операционной эффективности от внедрения[6].

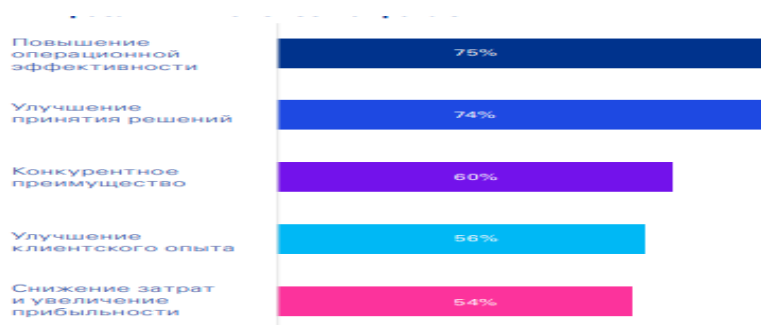

Рисунок 1. Ожидаемые преимущества AI в различных бизнес-направлениях

Исследование подтверждает, что в сфере AI для бизнеса компании видят значительный потенциал, но многим сложно преобразовать его в реальную ценность из-за трудностей с определением наиболее эффективных сценариев применения (Рис.1). Более того, 58% организаций сообщают о первых успехах, неоднородные результаты и сдержанный подход к инвестициям замедляют развитие. В то время, этот тренд подчеркивает более активные вложения в AI, которые напрямую связаны с достижением более ощутимого эффекта от внедрения[7].

Несмотря на активное внедрение AI на сегодняшний день, именно интеллектуальные технологии находят широкое применение в банковских операциях, страховании, управлении капиталами и электронных платежах. И в долгосрочной перспективе развитие AI станет фактором усиления конкурентоспособности финансовых компаний и создаст условия для формирования инновационной финансовой среды страны в целом.

Таким образом, сегодня становится очевидной значимость AI и его применения в финансовой сфере: автоматизация обработки информации, повышение уровня контроля над рисками, обеспечение персонализированных условий для формирования удовлетворенности клиентов и полная цифровая трансформация банковского сектора отражают ключевые задачи внедрения искусственного интеллекта в сферу финансов [8, с. 35].

Литература

1. 2026 год станет ударным для цифровой трансформации страны URL: <https://www.akorda.kz/>
2. Искусственный интеллект на финансовом рынке Казахстана: доклад / АО «Национальная платежная корпорация» Национального Банка РК. — Астана, 2024. — 61 с. //
3. Гольдман. А. ИИ: Бухгалтерия и финансы. — М.: Ridero, 2025. -79с.
4. Кондрашов Ф. Искусственный интеллект в сфере финансов // URL: <https://bigdata.beeline.ru> (дата обращения 10.02.2026)
5. 75% of Kazakh banks use AI // URL: <https://el.kz/en/> (дата обращения 11.02.2026)
6. AFSA publishes a report on the application of Generative AI in financial services at the AIFC.//URL: <https://aifc.kz> (дата обращения 11.02.2026)
7. Готовность компаний Казахстана к ИИ <https://assets.kpmg.com/>(дата обращения 12.02.2026)
8. Дорошко В.Н. Искусственный интеллект и его применение в банковской сфере. //URL: <https://cyberleninka.ru> (дата обращения 11.02.2026)

Денисов С.Д., магистрант 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Воробьева С.М.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПОВЫШЕНИЯ МИНИМАЛЬНЫХ РЕЗЕРВНЫХ ТРЕБОВАНИЙ ДЛЯ БАНКОВ ВТОРОГО УРОВНЯ

Минимальные резервные требования являются обязательными для всех банков второго уровня и рассчитываются от привлеченных банками средств (депозиты, займы). Уровень нормативов регулярно пересматривается Национальным Банком для поддержания финансовой стабильности банковской системы. Актуальность темы исследования обусловлена тем, что в настоящее время происходит постепенное сближение нормативов минимальных резервных требований (Далее - МРТ) Национального Банка Республики Казахстан (Далее - НБРК) и стран Евразийского экономического союза. Это будет способствовать уменьшению системных рисков в банковском секторе, изъятию избыточной ликвидности и борьбе с инфляцией.

Цель исследования – оценить экономические последствия повышения нормативов резервирования на примере банка второго уровня (Далее - БВУ) – АО «Народный Банк Казахстана», в том числе рассчитать размер недополученной прибыли.

В августе 2025 года НБРК объявил о повышении МРТ для БВУ. Нормативы повышены по операциям в национальной валюте с 1,3% до 3,5-5%; по операциям в иностранной валюте с 2,5% до 10-15%. Колоссальный рост обусловлен тем, что в Казахстане по сегодняшний день были одни из самых низких МРТ. Для сравнения отметим, что в странах ЕАЭС уровень нормативов по обязательствам в национальной валюте 4-4,5%, а в иностранной валюте около 15% [1].

Введение этой регуляторной меры обернется для БВУ недополучением прибыли. Так, если до повышения МРТ с каждого депозита в национальной валюте откладывалось на корреспондентский счет НБРК 1,3%, то теперь требуется отдавать 3,5% (До 13 апреля 2026 года включительно), за которую банк не в праве получить прибыль или компенсацию [2].

Для НБРК и денежно-кредитной политики это снижение рисков, так как увеличиваются резервы и уменьшается избыточная денежная массы в обороте, что в конечном итоге повысит эффективность борьбы с инфляцией и укрепит национальную валюту. С тем, чтобы оценить недополученную прибыль банка используем формулу «Упущенной выгоды», рекомендованной в научном издании International Monetary Fund анализ МРТ [3]:

$$\Delta R \times (Pr - R)$$

ΔR – дополнительный объем МРТ;

Pr – Базовая Ставка;

R – Ставка вознаграждения по резервам.

Для расчета дополнительных объемов МРТ нами взяты фактические данные в анализе пресс-релиз финансовой отчетности банка – АО «Народный Банк Казахстана» на 30 сентября 2025 года.

Так общий объем депозитов в банке составил 14 163 375 млн тенге. Структура депозитной базы по валютам особенно преобладает в национальной валюте: 71,2% (10 084 443 млн тг.), а в иностранной валюте: 28,8% (4 078 932 млн тенге) [4].

По условиям роста нормативов, на первом этапе расчет дополнительного объема МРТ для АО «Народный Банк Казахстана» проводится отдельно по каждой валюте согласно формуле:

$$D \times (c2 - c1)$$

D – объем депозитной базы;

$c2$ – старый норматив;

$c1$ – новый норматив.

Подставляя консолидированные данные в формулу, получаем следующие подсчеты дополнительного объема резервирования по требованиям МРТ (см. Таблица 1).

Таблица 1

Расчет дополнительного объема резервирования (млн. тенге)

ВАЛЮТА	ПОДСЧЕТ	РЕЗУЛЬТАТ
В нац. валюте	$10\,084\,443 \times (3,5\% - 1,3\%)$	221 858
В иностранной валюте	$4\,078\,932 \times (10\% - 2,5\%)$	305 920
В нац. + иностранной валюте	$221\,858 + 305\,920$	527 778
Примечание – составлено автором на основании отчетных [1-4]		

Подведем подсчет недополученной прибыли АО «Народного Банка Казахстана», с условием того, что Базовая ставка вознаграждения (Pr) с 13.10.2025г. про настоящее время составляет 18%, а вознаграждение по резервам (R) равно 0% (в соответствии с заявлением председателя НБРК [2]). Недополученная прибыль АО «Народный Банк Казахстана» рассчитывается:

$$\text{Недополученная прибыль (НБК)} = 527\,778 \text{ млн тг} \times (18\% - 0\%) = 95\,000 \text{ млн.}$$

Результаты исследования показывают, что АО «Народный Банк Казахстана» в связи с повышением требований МРТ недополучает прибыль в размере 95 миллиардов тенге в год. Это 8-10% от прогнозов чистой прибыли за 2026 год.

Повышение нормативов МРТ в Республике Казахстан было делом времени, так как это один из фундаментальных инструментов денежно-кредитной политики. Это решение поможет снизить уровень инфляции, уменьшить количество денежной массы в обращении и изъять избыточное количество ликвидности.

В тоже время эти изменения создают значительные экономические трудности для БВУ: недополучение дохода от ранее безрискового размещения средств в резервы НБРК, а также увеличению этих требованиям по резервам, вынуждает банки компенсировать свои потери, путем уменьшения процентных ставок по депозитам и повышению ставок по кредитам.

Таким образом, если новые регуляторные меры Национального Банка РК оказывают положительное воздействие на экономическое развитие страны в долгосрочной перспективе, то в краткосрочной - усиливается давление на маржу БВУ, что требует от них более тщательного управления кредитными рисками.

Литература

1. Постановление Правления Национального банка Республики Казахстан от 11 августа 2025 г. «О внесении изменений в некоторые постановления Правления Национального банка Республики Казахстан по вопросам минимальных резервных требований». – Режим доступа: <https://nationalbank.kz/ru/page/minimum-reserve-requirements> (дата обращения: 11.02.2026).

2. Велиев Ф. Казахстанским банкам перекрыли еще один источник дохода // Kursiv.media. – 23 января 2026. – Режим доступа: <https://kz.kursiv.media/2026-01-23/fvfv-bankam-perekryli-esche-odin-istochnik-dohoda> (дата обращения: 13.02.2026).

3. International Monetary Fund. Reserve Requirements. – 2022. – Режим доступа: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/miscellaneous/english/2022/reserverequirements.pdf> (дата обращения: 13.02.2026).

4. Депозиты в депозитных организациях // Национальный банк Республики Казахстан. – Режим доступа: https://nationalbank.kz/ru/depositaryorganizationsdeposits/depozity-v-depozitnyh-organizatsiyah-?utm_source=in_materials (дата обращения: 13.02.2026).

Еркебаева А.Ж., Чистякова А.В, студентки 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., профессор Курманалина А.К.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ НАЦИОНАЛЬНОГО ФОНДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В современных макроэкономических условиях вопрос рационального управления ресурсами Национального фонда Республики Казахстан (НФ РК) приобретает критическое значение для обеспечения финансового суверенитета страны. Созданный как стратегический инструмент, фонд выполняет две фундаментальные функции: сберегательную, обеспечивающую накопление богатства для будущих поколений, и стабилизационную, предназначенную для нивелирования волатильности мировых цен на энергоресурсы и смягчения внешних экономических потрясений.

Исторический максимум активов фонда был зафиксирован в 2014 году, когда их объем достиг 75,2 млрд.тенге. Однако в последующее десятилетие сформировалась устойчивая тенденция к постепенному сокращению резервов. Если в ранние периоды существования фонда превалировала накопительная модель, то в последние годы акценты сместились в сторону покрытия текущих бюджетных нужд.

Переломным моментом стал 2021 год, когда был нарушен паритет доходов и расходов: при поступлениях в 4,3 трлн тенге объем изъятий составил 4,5 трлн тенге. К 2024 году данная диспропорция приобрела системный характер. Текущая динамика свидетельствует о том, что расходная часть фонда стабильно превышает темпы его пополнения. Это обусловлено не только колебаниями мировых цен на нефть, но и сужением налоговой базы в добывающем секторе на фоне возрастающих социальных обязательств государства [1, 2].

Особую обеспокоенность вызывает тот факт, что использование средств фонда все чаще направляется не на инвестиционные проекты с высокой мультипликативной отдачей, а на финансирование дефицита республиканского бюджета через механизмы гарантированных и

целевых трансфертов. В условиях глобального энергоперехода и волатильности сырьевых рынков такая стратегия создает риски для долгосрочной устойчивости государственных финансов.

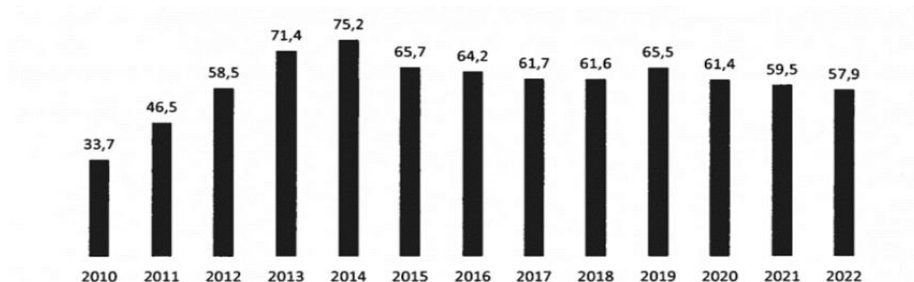

Рисунок 1. Активы Национального фонда Республики Казахстан (млрд долларов США)

Как видно из рисунка 1 по состоянию на 31 декабря 2024 года объём активов Национального фонда Республики Казахстан составил 66,2 млрд долларов США. Существенное влияние на динамику активов оказала реализация государственной программы «Национальный фонд — детям», в рамках которой в январе 2024 года было направлено около 696 млн долларов США. Основной причиной расходования средств фонда остаётся финансирование дефицита государственного бюджета.

На фоне снижения нефтяных доходов в структуре поступлений увеличилась доля неналоговых доходов. Так, поступления по искам о возмещении вреда от природопользователей выросли более чем в 30 раз и составили свыше 9,9 млрд тенге, а доходы от продажи земель сельскохозяйственного назначения увеличились с 32 млн до 1,1 млрд тенге. Вместе с тем Ассоциация финансистов Казахстана высказывает опасения, что при сохранении текущих темпов расходования средств республика может не достичь целевого показателя в 100 млрд долларов США к 2029 году [2].

По данным Национального банка Республики Казахстан, в 2024 году совокупные поступления в Национальный фонд составили около 3,8 трлн тенге, что на 12 % меньше по сравнению с предыдущим годом, как показано на рисунке 2. Основное сокращение произошло за счёт снижения нефтяных поступлений, тогда как ненефтяные доходы продемонстрировали умеренный рост. При этом расходы фонда достигли 5,1 трлн тенге, что обусловило дальнейшее сокращение его активов [2].

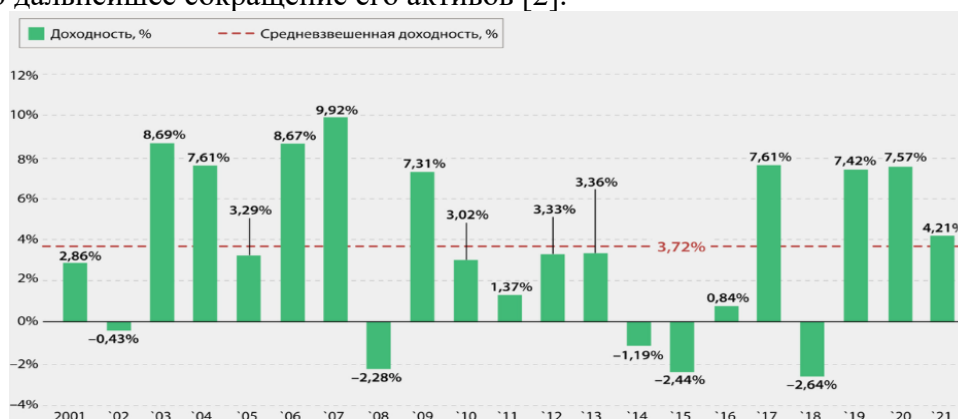

Рисунок 2. Историческая доходность Национального фонда Республики Казахстан

Таким образом, Национальный фонд Республики Казахстан играет ключевую роль в обеспечении экономической устойчивости страны. В современных условиях особое значение приобретает необходимость сбалансированного использования его средств, повышения прозрачности управления и стимулирования развития ненефтяного сектора экономики.

Литература

1. Национальный банк Республики Казахстан: официальный сайт. URL: <https://www.nationalbank.kz>.

2. Центр деловой информации «Капитал». Ассоциация финансистов Казахстана URL: <https://kapital.kz>

Еркінбекқызы С., 2-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м, аға оқытушы Тиштықбаева А.Ж.

РОБОТТАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ САЛЫҚ САЯСАТЫ: ЖАҒАНДЫҚ ТРЕНДТЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН ҮШІН СЫН-ҚАТЕРЛЕР

Қазір біз тарихи маңызы зор -Төртінші өнеркәсіптік революция дәуірінде өмір сүрудеміз. Алдыңғы технологиялық өзгерістер физикалық еңбекті жеңілдетуге бағытталса, бүгінгі жасанды интеллект (ЖИ) пен автоматтандыру адамның когнитивтік функцияларын алмастырды. Осыған байланысты экономистер мен саясаткерлер егер қосымша құнды машиналар өндірісе, ал дәстүрлі салық жүйесі адам еңбегіне негізделсе, онда мемлекеттік бюджеттердің тұрақтылығын қамтамасыз ету туралы әртүрлі пікірлер қалыптасты. Мемлекеттердің фискалдық кірістері жеке табыс салығынан, әлеуметтік аударымдардан және тұтыну салықтарынан қалыптасады. Алайда роботтандыру үдерісінің жеделдеуі бұл модельдің тиімділігін төмендетті. Халықаралық робототехника федерациясының деректеріне сәйкес, әлемдегі өнеркәсіптік роботтардың саны жыл сайын шамамен 13–15 %-ға өсуде. Ең соңғы есептеріне сүйенсек өнеркәсіптік роботтардың тығыздығы Оңтүстік Корея мен Сингапурда әр 10 000 жұмысшыға 1000 роботтан асып кеткен. Роботтар жалақы алмайды, әлеуметтік төлемдер жасамайды, сәйкесінше еңбекке байланысты салық базасы тарылуда [1].

Оксфорд университетінің зерттеулері алдағы онжылдықта қазіргі мамандықтардың 47 %-ы автоматтандырылуы мүмкін екенін көрсетеді. Мұндай жағдай жүзеге асса зейнетақы, денсаулық сақтау және білім беру жүйелерін қаржыландыру тетіктері қысымға ұшырайды. «Роботтар салығы» идеясы кең қоғамдық дискуссияның нысанына айналды.

Бұл бастаманың танымал жақтаушыларының бірі — Билл Гейтс. Оның ұстанымы бойынша, белгілі қызметкер табыс салығын төлесе, онда оны алмастырған технология да фискалдық міндеттеме көтеруі тиіс. Мұндай тәсілдің мақсаты инновацияны тоқтату емес, автоматтандыру нәтижесінде туындайтын әлеуметтік теңсіздікті болдырмау. Жиналған қаражат жұмысынан айырылған азаматтарды қайта даярлау мен жаңа дағдыларды дамытуға бағытталады. Роботтандыруды салықтық реттеу мәселесінде мемлекеттердің ұстанымы әртүрлі. Оңтүстік Корея әлемде бірінші болып бұл мәселеге мемлекеттік деңгейде көңіл бөлді. Олар тікелей робот салығын енгізбеді, автоматтандыруға инвестиция салушыларға салықтық жеңілдіктерді қысқартты. Бұл шара технологиялық прогрестен түсетін пайданы қайта бөлудің жанама механизмі ретінде қарастырылады [2].

Ал Еуропалық Одақта 2017 жылы роботтарға «электронды тұлға» мәртебесін беру талқыланды. Ұсыныс автономды жүйелерге құқықтық жауапкершілік жүктеп, белгілі бір салық міндеттемелерін бекітуді көздеді. Алайда, жағандық технологиялық бәсекеде позицияның әлсіреу қаупіне байланысты бұл идея заңнамалық қолдау таппады. Сонымен қатар көптеген сарапшылар робот салығын енгізуді экономикалық дамуға кедергі келтіреді деп бағалайды.

- Біріншіден, қосымша фискалдық жүктеме компаниялардың инновацияға деген ынтасын төмендетуі ықтимал, бұл өз кезегінде еңбек өнімділігі мен экономикалық өсімнің баяулауына әкеледі.

- Екіншіден, салық саясатының әртүрлілігі капиталдың қолайлы салаларға көшуіне себеп болуы мүмкін. Мұндай үрдіс көлеңкелі аймақтардың қалыптасуын күшейтеді [3].

Роботтар салығын талқылағанда, Шартсыз базалық табыс идеясын айналып өту мүмкін емес. Бұл мемлекеттің әр азаматқа оның жұмыс істеуіне беретін кепілді төлемі. Канада мен Финляндиядағы эксперименттер ШБТ-ның адамдарды жалқау етпейтінін, керісінше,

олардың шығармашылықпен айналысуына мүмкіндік беретінін көрсетті. Роботтар мен ЖИ өндірген «цифрлық рента» ШБТ-ның басты қаржылық көзіне айналуы тиіс.

Еліміз үшін бұл мәселе ерекше маңызды. Біздің экономикамыз әлі де өндіруші секторға тәуелді. Қазақстан жағдайында бұл мәселе экономиканы әртараптандыру және шикізаттық модельден цифрлық экономикаға көшу стратегиясымен тікелей байланысты. Қазіргі уақытта автоматтандыру деңгейі салыстырмалы түрде төмен болғандықтан, роботтарға арнайы салық енгізу технологиялық дамуды баяулатуы ықтимал. Сондықтан қысқа мерзімді кезеңде басты назар инновациялық экожүйені қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Сонымен бірге еліміз цифрлық қызметтерді фискалдық реттеу тәжірибесін біртіндеп жинақтап келеді. Мысалы, криптовалюта майнинг саласындағы салық тетіктері арқылы бюджет кірістерін ұлғайтудың жаңа көздерін ашты. Бұл болашақ робот салығының бастамасы. Болашақта жасанды интеллект, платформалық бизнес және Big Data арқылы пайда табатын трансұлттық корпорациялар үшін Digital Services Tax енгізу мемлекеттік қаржының орнықтылығын қамтамасыз етудің ықтимал құралы болады [4].

Талдау нәтижелеріне сәйкес, роботтарға салық салу мәселесі тек фискалдық құрал емес. Өнеркәсіптік революциядағы адам мен машина арасындағы жаңа әлеуметтік келісімнің негізі. Роботтар тікелей салық төлеуші субъект емес, алайда олар өндіретін «цифрлық рента» мемлекеттің бақылауында болуы тиіс. Егер біз еңбекке негізделген салықтан капитал мен технологиялық өнімділікке негізделген салыққа өтпесек, жаһандық деңгейдегі табыс теңсіздігі шекке жетіп, әлеуметтік тұрақсыздыққа әкелуі мүмкін. Шартсыз базалық табыс идеясы роботтар салығымен интеграцияланғанда ғана актуальды болады. Бұл жүйе адамзатты «өмір сүру үшін күресу» деңгейінен «өзін-өзі дамыту және шығармашылық» деңгейіне көтеруге мүмкіндік береді.

Финляндия мен Канаданың тәжірибелері көрсеткендей, экономикалық қауіпсіздік адамның еңбекке деген ынтасын жоймайды, керісінше оның сапасын арттырады. Еліміз үшін роботтар салығын енгізу-инновацияны шектеу емес, болашақ «цифрлық экономиканы» бастау. Біз шикізаттық рентаға тәуелділіктен арылып, технологиялық алпауыттардың қызметін фискалдық реттеу арқылы ұлттық әл-ауқат қорын толықтыруымыз қажет.

Роботтар салығы-прогресті тежемеу керек. Салық тікелей машинаға емес, өндірген өнім мен табысына салынуы тиіс.

Әдебиет

1. Шваб К. Төртінші өнеркәсіптік революция = The Fourth Industrial Revolution. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 200 б.
2. International Federation of Robotics (IFR). World Robotics Report 2023: Industrial Robots and Service Robots statistics. – 2023.
3. <https://ori.ox.ac.uk/join-us/study>
4. Frey C. B., Osborne M. A. The Future of Employment: How susceptible are jobs to computerisation? // Technological Forecasting and Social Change. – 2017. – Vol. 114. – P. 254-280.

Жанболат Ж., студентка 1 курса (НАО «Карагандинский медицинский университет»)
 Научный руководитель – ассистент-профессор, магистр истории Мухатаева Г.А

РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Введение. Финансирование системы здравоохранения является одним из ключевых направлений государственной социальной политики, поскольку от структуры и достаточности бюджетных ресурсов напрямую зависит доступность и качество медицинской помощи для населения. В условиях реформирования механизмов обязательного социального

медицинского страхования и реализации бюджетных программ на 2024–2026 годы особую значимость приобретает анализ роли местных бюджетов в обеспечении гарантированного объема бесплатной медицинской помощи (ГОВМП). В 2024 году регионы получили возможность более гибко формировать приоритеты расходов в сфере здравоохранения, включая дополнительное обеспечение ГОВМП, социальную поддержку медицинских и фармацевтических работников, подготовку и повышение квалификации кадров. При этом наблюдаются существенные различия между областями по объемам финансирования, уровню затрат на одного жителя и структуре распределения средств. Такие различия отражают как неодинаковый финансовый потенциал регионов, так и особенности управленческих решений на местах.

На дополнительное обеспечение ГОВМП (далее - гарантированный объем бесплатной медицинской помощи.) регионы выделили 28,6 млрд. тенге. В топ 3 регионов с самыми большими расходами в расчете на одного жителя вошли Жетысуская (4,3 тыс. тг), Улытауская области (3,7 тыс. тг) и Алматы (3,7 тыс. тг). Самые минимальные запросы на бесплатные медуслуги имеют жители ВКО (267 тенге), Кызылординской (366 тенге) и Акмолинской областей (373 тенге), акиматы которых заложили за счет местных доходов самые скромные расходы в пределах от 100 до 307 тыс. тенге на текущий год.

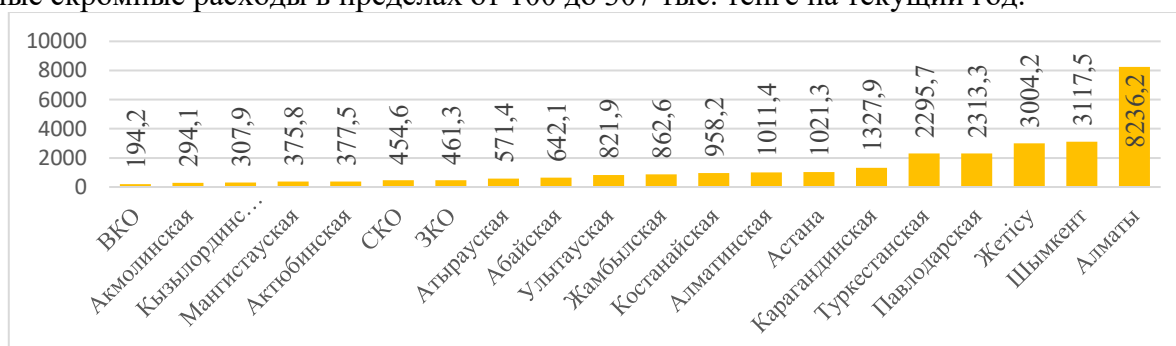

Рисунок. 1 Расходы местных бюджетов на 2024 год на дополнительное обеспечение ГОВМП, млн тг [1]

Все регионы предусмотрели расходы на Обеспечение граждан бесплатным или льготным проездом за пределы населенного пункта на лечение, выделив вкпе 912 млн. тг. Но при этом если в СКО на подобную социальную поддержку достаточны лишь минимальные 239 тыс. тенге, то в Атырауской области необходимы максимальные 230 млн. тенге [1]

Расходы на Социальную поддержку медицинских и фармацевтических работников предусмотрели 14 областей на сумму 7,1 млрд. тенге, за исключением Абайской, Алматинской и ВКО и трех городов республиканского значения, не предусмотревшим данную статью затрат. При этом почти 56% бюджета на соцподдержку работников приходится на Атыраускую область, которая увеличила расходы в 92 раза, нарастив с 43 млн. тенге до почти 4 млрд. тенге (рисунок 2).

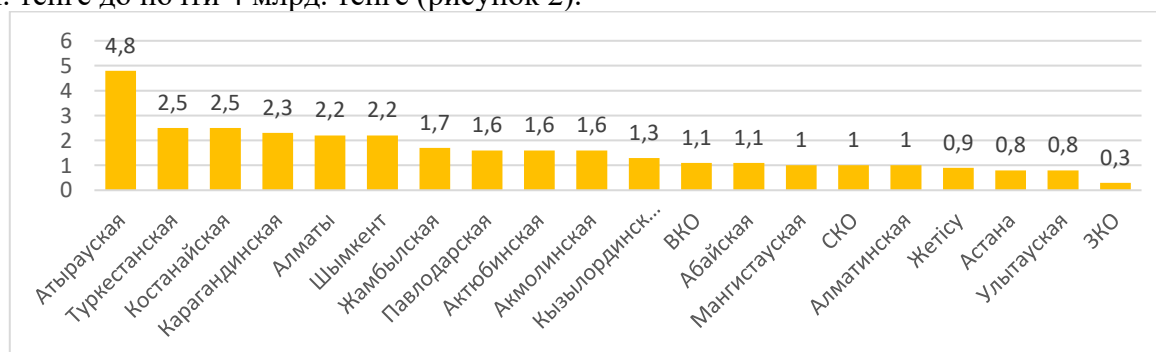

Рисунок. 2 Расходы местных бюджетов на подготовку, повышение квалификации и социальную поддержку кадров на 2024 год, млрд тг [2]

Вместе с тем социальную поддержку обучающихся по программам технического и профессионального, послесреднего образования запланировали расходы лишь четыре региона (Туркестанская, Улытауская, Карагандинская, СКО) и г. Шымкент, Астана с общим бюджетом 833 млн. тенге. На подготовку и повышение квалификации медицинских работников средства предусмотрели все регионы на общую сумму 24,4 млрд. тенге и меньше всего ЗКО 189,5 млн. тенге. В топ 5 с самыми большими расходами вошли Туркестанская область, Алматы, Шымкент, Костанайская и Жамбылская области.

Важно отметить, что в бюджете на текущий год несмотря на попытки руководства минздрава и ФСМС переложить ответственность за долги подведомственных предприятий на местные бюджеты ни один из регионов не предусмотрел средства на погашение кредиторской задолженности по обязательствам организаций здравоохранения. В бюджете прошлого года лишь три области (Жамбылская, Улытауская, Туркестанская) выделили на данные цели около 1 млрд. тенге (997,3 млн. тенге) по программе «Погашение кредиторской задолженности по обязательствам организаций здравоохранения за счет средств местного бюджета».

В целях повышения эффективности использования бюджетных ресурсов представляется целесообразным:

1. Разработать единые методические рекомендации по формированию региональных расходов на дополнительное обеспечение ГОБМП с учётом численности населения и потребности в медицинской помощи.

2. Усилить контроль за обоснованностью и прозрачностью распределения средств на социальную поддержку медицинских работников, обеспечив более равномерный подход между регионами.

3. Закрепить чёткие механизмы финансовой ответственности за обязательства медицинских организаций, включая порядок предотвращения и урегулирования кредиторской задолженности.

Реализация указанных мер позволит повысить финансовую устойчивость системы здравоохранения, обеспечить более равные условия оказания медицинской помощи в регионах и усилить управляемость отрасли на уровне местных бюджетов.

Литература

1. Пресс-релиз о проекте Приказа Министра здравоохранения РК «Об утверждении бюджетных программ МЗ РК на 2024–2026 годы» (утверждение) <https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/586870?lang=ru>

2. Об утверждении бюджетных программ МЗ РК на 2024–2026 годы <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details/579420?lang=ru>

Жумабаева А., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – д.э.н., профессор Искакова З.Д.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ: СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАР МЕН НЕГІЗГІ ӨЗГЕРІСТЕР (2025–2026)

2025 жылы Қазақстан Республикасы фискалдық саясатты ауқымды жаңартудың шешуші кезеңіне аяқ басты. Мемлекет басшысы бастамашылық еткен реформаның негізгі мақсаты — салықтық әкімшілендірудің «жазалаушы» моделінен «сервистік» моделіне көшу, салық құрылымын оңайлату және жаһандық белгісіздік жағдайында мемлекеттік бюджеттің тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады [1]. Сервистік модель есептілікті автоматтандыру және болжамды талдау жүйесін енгізу есебінен алғашқы жылдың өзінде-ақ бизнестің салықтық міндеттемелерді орындауға жұмсайтын уақыт шығынын 15–20%-ға қысқартуға мүмкіндік береді деп күтілуде. Қазіргі әлемдік үрдістер фискалдық жүйелердің

табыстылығы санкциялардың қатандығына емес, цифрлық ашықтық пен ынталандыру тетіктеріне байланысты екенін растап отыр. Қазақстанның 2025–2026 жылдардағы салық реформасы осы трендтермен толық үндеседі және әртүрлі бағалаулар бойынша әлі де ЖІӨ-нің 18-20%-ын құрайтын көлеңкелі секторды қысқартуға бағытталған.

Осы тұжырымдамалық міндеттерді іске асыру нормативтік-құқықтық өрісті толық қайта қарауды талап етті. Трансформацияның негізгі құралы 2026 жылғы 1 қаңтардан бастап толық қолданысқа енгізілетін жаңа Салық кодексі (ҚР 2025 жылғы 18 шілдедегі № 214-VIII Заңы) болды [2]. Кодекс жай ғана ойын ережелерін өзгертіп қоймай, макроэкономикалық тұрақтылыққа қол жеткізудің іргетасы болып табылады. Оның негізгі міндеттері — рәсімдерді оңайлату, әкімшілік қысымды төмендету және салық салудың әділдігін қамтамасыз ету — еліміздің кіріс базасын нығайту атты ауқымды мақсатпен тығыз байланысты.

Жаңа заңнама аясындағы ең маңызды стратегиялық бағдарлардың бірі — мемлекеттік бюджеттің мұнай трансферттеріне тәуелділігін жүйелі түрде қысқарту болды. Бұл қадам қаржы жүйесінің нақты егемендігін қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Егер 2023–2024 жылдары Ұлттық қордан берілетін трансферттердің үлесі бюджет тапшылығын жабу үшін критикалық шекке жетсе, 2026 жылға қарай алу көлемінің шегі 2 трлн теңгеден аспайтын деңгейде заңнамалық түрде бекітілді [3]. Беймұнай секторынан түсетін салықтық түсімдердің 12-15%-ға күтілетін өсімімен қуатталған бұл шара әлемдік шикізат бағасының құбылмалылығы жағдайында Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімді төзімділік қорын жасауға бағытталған.

Реформаның негізгі бағыттарының бірі салықтық әкімшілендіруді терең цифрландыру және жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын енгізу болып табылады. Предиктивті талдау құралдары, электрондық шот-фактуралар (ЭШФ), онлайн-кассалар және автоматтандырылған бақылау мемлекетке нақты уақыт режимінде жасырын айналымдарды анықтауға және салық төлеуден жалтару ауқымын қысқартуға мүмкіндік береді.

ҚР Ұлттық экономика министрлігінің болжамы бойынша, жасанды интеллектті енгізу адал салық төлеушілерге жүктемені арттырмай-ақ, бюджетке жыл сайын қосымша 500 млрд теңгеге дейін кіріс әкелуді қамтамасыз етеді. Тікелей фискалдық әсерден бөлек, цифрлық трансформация мынадай нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- ашықтықты арттыру және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайту;
- салық төлеушілерге көрсетілетін сервистік қызметтердің сапасын жақсарту;
- бизнестің есептілік дайындауға жұмсайтын операциялық шығындарын азайту.

Цифрландырумен қатар салықтық жеңілдіктерді ауқымды оңтайландыру жүргізілуде. Үкімет тиімсіз преференциялардың күшін жоюға бастамашылық етті, бұл олардың жалпы көлемін кемінде 20%-ға қысқартып, бюджетке 400–600 млрд теңге мөлшерінде қосымша үнемдеуді қамтамасыз етуі тиіс [4].

Салықтық преференцияларды қайта қарау жанама және тікелей салық салу саласындағы өзгерістермен қисынды түрде толықтырылады.

Ең елеулі трансформациялар қосылған құн салығына (ҚҚС) қатысты болды. 2026 жылдан бастап стандартты мөлшерлеме 12%-дан 16%-ға дейін артады. Бұл шешім ішкі нарықты қорғау және отандық тауарлардың ҚҚС мөлшерлемелері дәстүрлі түрде жоғары елдерден келетін импортпен салыстырғанда бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажеттілігіне байланысты [5]. Халыққа түсетін инфляциялық қысымды барынша азайту үшін әлеуметтік маңызы бар секторларға (медицина, дәрі-дәрмек өндірісі) төмендетілген мөлшерлемелер енгізілді: 2026 жылы 5%, 2027 жылға қарай кезең-кезеңімен 10%-ға дейін өседі.

Реформа аясында корпоративтік табыс салығын (КТС) қатаң саралау тетігі де енгізілді. Оның негізіне «артық табысқа жоғарырақ салық салынуы тиіс» деген қағидат алынды. Рекордтық маржа көрсеткен банк секторы мен ойын бизнесі үшін (банктердің 2024 жылғы пайдасы 2,2 трлн теңгеден асты) КТС мөлшерлемесі 25%-ға дейін өсті. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер үшін 3% деңгейіндегі жеңілдікті шарттар сақталды, бұл азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өте маңызды [6].

Құрылымдық қайта құрудың қорытынды кезеңі бизнес санаттарын ірілендіруге бағытталған арнайы салық режимдерінің (АСР) реформасы болды. Күрделі әрі тармақталған жүйенің орнына оңайлатылған архитектура енгізілуде. Негізгі басымдық қызмет түрлерінің ауқымы айтарлықтай кеңейтілген «бөлшек салыққа» берілді. Салық мөлшерлемелері жеке тұлғалармен жасалатын мәмілелер үшін 4%, ал заңды тұлғалармен жасалатын мәмілелер үшін 8% деңгейінде белгіленді. Фискалдық органдардың есептеуінше, мұндай шарттар 300 мыңға жуық микрокәсіпкерлік субъектісінің «көлеңкеден» шығуына түрткі болып, олардың айналымдарын заңдастыруды қамтамасыз етеді [7].

Осылайша, Қазақстанның 2025–2026 жылдардағы салық реформасы цифрландыруға, әділдік пен бюджет тұрақтылығына бағытталған жүйелі трансформация болып табылады. Бағаның өсуі және жекелеген секторларға түсетін салмақтың артуы сияқты ықтимал тәуекелдерге қарамастан, жаңа модель экономиканың ашықтығын арттыруды, бюджет кірістерінің өсуін және инвестициялық ахуалдың жақсаруын қамтамасыз етеді деп күтілуде.

Реформаның келешегі көбіне цифрлық тетіктердің іске асыру сапасына, салықтық әкімшілендірудің тиімділігіне және мемлекеттің фискалдық мүдделер мен кәсіпкерлікті дамыту арасындағы теңгерімді сақтай білу қабілетіне байланысты болмақ.

Әдебиет

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары». — Астана, 2023/2024.

2. «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі (Салық кодексі) қолданысқа енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2025 жылғы 18 шілдедегі № 214-VIII Заңы.

3. ҚР Қаржы министрлігінің «Мемлекеттік қаржының жай-күйі және 2024 жылғы республикалық бюджеттің атқарылуы мен 2025-2027 жылдарға арналған жоспарлар туралы» есебі.

4 ҚР Ұлттық экономика министрлігінің (ҰЭМ) аналитикалық баяндамасы: «Салықтық жеңілдіктерге ревизия жүргізу және жаңа Салық кодексі контекстінде олардың тиімділігін бағалау». — Астана, 2025.

5. Смайлов Ә.А. Салық жүйесін жаңғырту экономикалық өсу факторы ретінде // Қазақстан экономикасы. — 2025. — №2. — С. 12-18.

6. ҚР СЖРА Ұлттық статистика бюросының «Қазақстан Республикасының кәсіпорындары мен ұйымдарының қаржысы» атты статистикалық жинағы (2024–2025 жж. деректері).

7. «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасының жаңа Салық кодексінің жобасы бойынша сараптамалық қорытындысы: ШОБ-қа (шағын және орта бизнеске) әсері. — 2025.

Задорожный Ю., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Курманалина А.К.

ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ КАЗАХСТАНА: АДАПТАЦИЯ К МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИМ ВЫЗОВАМ

В условиях высокой турбулентности экономики Республики Казахстан, вызванной волатильностью курса тенге и сохранением высокой базовой ставки Национального Банка, финансовая устойчивость предприятий приобретает статус стратегического приоритета. Согласно М. А. Черемисовой, она определяется способностью компании формировать собственные источники финансирования и эффективно управлять рисками в агрессивной внешней среде. В текущих реалиях это подразумевает не только поддержание ликвидности, но и формирование «подушки безопасности», способной нивелировать резкое удорожание заемного капитала. Для казахстанского бизнеса критически важным становится переход от

агрессивного внешнего заимствования к модели самофинансирования, что позволяет минимизировать валютные риски и зависимость от жесткой денежно-кредитной политики регулятора [1].

Оценка финансового состояния в казахстанской практике базируется на анализе трехкомпонентного показателя типа финансовой ситуации, который определяет степень обеспеченности запасов и затрат собственными и заемными источниками формирования. В соответствии с методологией Г. В. Савицкой, адаптированной к условиям волатильного рынка, выделяют четыре типа устойчивости [2]:

Абсолютная устойчивость ($S = \{1, 1, 1\}$): характеризуется полным покрытием запасов собственными оборотными средствами (СОС). В текущих условиях РК данный тип встречается редко и зачастую свидетельствует об избыточном накоплении денежных средств, которые не приносят дохода в условиях высокой инфляции.

Нормальная устойчивость ($S = \{0, 1, 1\}$): состояние, при котором запасы обеспечиваются суммой собственных средств и долгосрочных заемных источников. Для отечественных предприятий это наиболее рациональный тип, позволяющий сохранять платежеспособность за счет эффективного использования программ субсидирования через институты развития, такие как фонд «Даму» или АО «НУХ «Байтерек» [3].

Неустойчивое финансовое состояние ($S = \{0, 0, 1\}$): характеризуется нарушением платежной дисциплины и дефицитом ликвидности. В этом случае предприятие вынуждено привлекать краткосрочные кредиты БВУ (банков второго уровня), что при текущей базовой ставке Национального Банка РК ведет к резкому росту операционных расходов и снижению рентабельности.

Кризисное состояние ($S = \{0, 0, 0\}$): критическая точка, при которой предприятие находится на грани банкротства. В условиях прогнозируемой стагнации 2026 года невозможность обслуживания кредитных обязательств при ставках вознаграждения 15–18% делает финансовое оздоровление невозможным без внешней реструктуризации или процедур реабилитации [3].

Расширение аналитического инструментария за счет мониторинга динамики этих состояний позволяет казахстанскому менеджменту своевременно диагностировать риски потери платежеспособности и корректировать стратегию управления капиталом.

Для поддержания стабильности ключевым ориентиром остается коэффициент автономии ($> 0,5$) и соотношение заемного и собственного капитала (оптимально 50/50), что позволяет минимизировать риск дефолта в периоды рыночных шоков [4]. Соблюдение данного паритета критически важно для управления эффектом финансового левериджа: в условиях высокой стоимости заимствований на внутреннем рынке РК чрезмерное использование кредитных ресурсов может привести к отрицательной рентабельности собственного капитала. Кроме того, поддержание высокой доли собственного капитала повышает инвестиционную привлекательность компании для размещения облигаций на площадках KASE и AIX, обеспечивая доступ к альтернативным источникам фондирования в обход дорогого банковского кредитования.

С учетом прогнозируемого роста ВВП РК на уровне 3,5–4,5% в 2025–2026 гг., предприятиям необходимо внедрять стратегии «бережливого финансирования» [3]. Ключевые меры включают:

Оптимизацию пассивов: наращивание нераспределенной прибыли и использование инструментов государственного субсидирования процентных ставок.

Управление активами: сокращение излишних запасов и цифровизация контроля дебиторской задолженности для высвобождения ликвидности [4].

Диверсификацию рисков: создание резервов по сомнительным долгам и хеджирование валютных контрактов.

Внедрение комплексного подхода, сочетающего финансовый анализ и операционную оптимизацию, позволяет казахстанским компаниям повысить устойчивость по ключевым коэффициентам на 20–30%, обеспечивая долгосрочную адаптацию к внешним вызовам 2026

года. Такой результат достигается за счет синергии между жестким контролем затрат и внедрением гибких моделей управления оборотным капиталом. В условиях замедления глобального спроса и региональной нестабильности именно превентивный мониторинг финансового «здоровья» в сочетании с цифровизацией бизнес-процессов становится фундаментом для сохранения конкурентоспособности. В конечном итоге, системная работа над структурой баланса и диверсификация источников фондирования создают необходимый запас прочности, позволяющий предприятию не только нивелировать последствия кризиса, но и использовать рыночную турбулентность как возможность для консолидации активов и расширения рыночной доли.

Литература

1. Черемисова, М. А. Финансовая устойчивость предприятий на современном этапе развития экономики / М. А. Черемисова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2023. — № 46 (493). — С. 141-145. — URL: <https://moluch.ru/archive/493/107751>.
2. Савицкая, Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учебник / Г. В. Савицкая. — 6-е изд., испр. и доп. — Москва: ИНФРА-М, 2024. — 378 с. (Адаптировано для анализа ликвидности в условиях ЕАЭС).
3. Прогноз социально-экономического развития Республики Казахстан на 2025–2029 годы / Министерство национальной экономики РК. — Астана, 2025. — 112 с.
4. Отчет по финансовой стабильности Казахстана / Национальный Банк Республики Казахстан. — Алматы: НБРК, 2025. — [Электронный ресурс]. — URL: <https://nationalbank.kz>.

Кабит Т.Б., студент 2 курса (Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Байгабулова К.К.

МЕРЫ ПО ОГРАНИЧЕНИЮ ЧРЕЗМЕРНОГО РОСТА ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО
КРЕДИТОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

На современном этапе экономического развития Республики Казахстан финансово-кредитный сектор выступает кровеносной системой экономики, обеспечивая перераспределение капитала. Однако в последние годы наблюдается дисбаланс: кредитование физических лиц растет темпами, значительно опережающими кредитование реального сектора экономики. Подобная тенденция формирует системные риски, снижая потенциал для достижения стратегических целей государства по диверсификации и индустриализации экономики. Стратегической задачей регуляторов — Национального Банка РК и Агентства по регулированию и развитию финансового рынка (АРРФР) — становится переход от экстенсивной модели потребительского кредитования к сбалансированному финансированию бизнеса.

Основной проблемой выступает опережающий рост объемов выдачи беззалоговых потребительских займов над темпами роста реальных располагаемых денежных доходов граждан [2]. Для наглядности рассмотрим динамику основных показателей за последние три года.

Таблица 1
Динамика кредитования и доходов населения Республики Казахстан

Показатель	2023 год	2024 год	2025 год
Рост портфеля потреб. кредитов (%)	26,7	33,5	21,0
Рост реальных доходов населения (%)	3,6	4,4	-3,4

Примечание: составлена автором на основе [4]

Как показывают статистические данные, разрыв между ростом кредитных обязательств и реальными располагаемыми доходами населения приобрел критический характер. Если в 2023–2024 годах наблюдался рост реальных доходов (на 3,6% и 4,4% соответственно) на

фоне бурного скачка потребительского кредитования (до 33,5%), то по итогам 2025 года зафиксировано падение реальных доходов на 3,4% с учетом инфляционных процессов [4]. При этом рост портфеля потребительских займов, хотя и замедлился до 21,0%, по-прежнему остается непропорционально высоким. Данная отрицательная динамика доходов на фоне растущих долгов напрямую ведет к резкому снижению качества жизни и риску массовых дефолтов среди населения. Важным инструментом жесткого контроля и оценки платежеспособности в этих условиях выступает коэффициент долговой нагрузки (КДН), который рассчитывается по следующей формуле:

$$KDN = \frac{\sum P_i}{I_{avg}} \times 100\%$$

KDN – коэффициент долговой нагрузки заемщика; P – сумма среднемесячных платежей по всем непогашенным займам; I – среднемесячный подтвержденный доход заемщика за последние 6 месяцев.

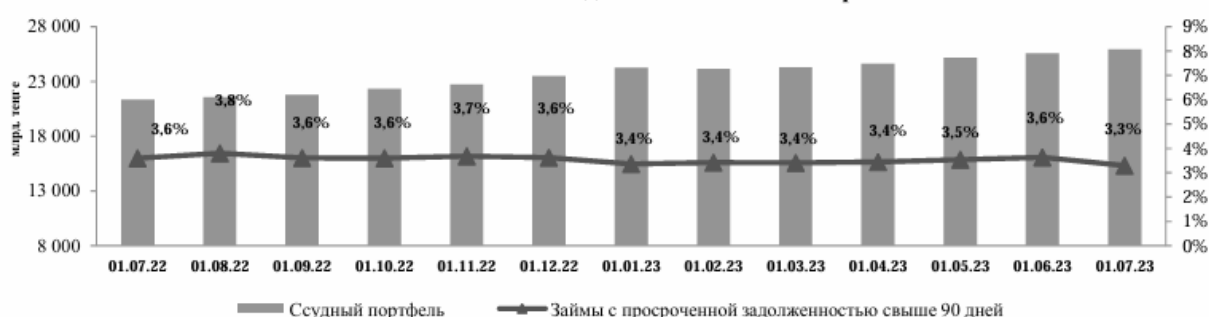

Рисунок 1. Динамика ссудного портфеля и займов с просроченной задолженностью свыше 90 дней банковского сектора РК (2023) [3].

В ответ на данные вызовы государство внедряет жесткие механизмы «охлаждения» рынка. Ключевой макропруденциальной мерой стало введение дополнительных требований к достаточности капитала банков. Теперь банки обязаны формировать антициклический буфер в размере 2% от активов, взвешенных по риску, целенаправленно для пула беззалоговых потребительских кредитов [1]. Это математически снижает рентабельность агрессивного розничного кредитования для финансовых институтов.

Параллельно применяется фискальный инструмент: дифференциация налоговых ставок. В рамках нового Налогового кодекса доходы банков от кредитования субъектов малого и среднего бизнеса облагаются по базовой ставке (20%), тогда как доходы, извлеченные из потребительских займов физическим лицам, подлежат налогообложению по повышенной ставке в 25%. Данный экономический рычаг призван естественным образом перенаправить свободную ликвидность банков из высокомаржинального, но рискованного потребительского сектора в производственные отрасли.

Для закрепления эффекта от принятых мер и достижения стратегических целей РК нами предлагается:

1. Законодательно закрепить полный запрет на выдачу новых займов лицам, чье значение КДН превышает 50%, без исключений для микрофинансовых организаций.
2. Интегрировать обязательный скоринг поведенческих факторов и профиля трат клиента при оценке кредитоспособности.
3. Внедрить на уровне школ и вузов прикладные программы финансовой грамотности для снижения эмоционального спроса на заемные средства.

Таким образом, комплексный подход, органично сочетающий пруденциальное регулирование регулятора и налоговое стимулирование, позволит не только нивелировать

системные социальные риски, но и направить колоссальные ресурсы финансово-кредитного сектора на устойчивое экономическое развитие страны.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» от 31 августа 1995 года № 2444 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2025 г.). О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан - ИПС "Әділет"
2. Отчет о финансовой стабильности Казахстана // Официальный ресурс Национального Банка РК. – 2025. Отчет о финансовой стабильности Казахстана / Национальный Банк Казахстана
3. Ссудный портфель банковского сектора Республики Казахстан. – 2023 https://www.gov.kz/uploads/2023/8/4/0549f4058d8ee49b5b19d6fde65aeeca_original.506705.pdf?yclid=mli7e48tmg179224627
4. О состоянии банковского сектора Казахстана: пресс-релизы Агентства РК по регулированию и развитию финансового рынка на 1 января 2024, 2025 и 2026 гг. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/1155377?lang=ru>
<https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/933535?lang=ru>
<https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/696426?lang=ru>

Қайыржанов А.М., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Курманалина А.К.

НЕСИЕЛІК ТӘУЕКЕЛДЕР ТҮСІНІКТЕМЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ БАСҚАРУ

Несиелік операцияларды талдағаннан кейін оларды несиелік тәуекел дәрежесі, несиелердің қамтамасыз етілу деңгейі және тұтастай алғанда несиелік қызметтің тиімділігі тұрғысынан талдау қажет.

Несиелік операциялар - бұл банк бизнесінің ең тиімді бабы. Сонымен бір мезгілде несиелік портфельдің құрылымы мен сапасына операциялық қызмет процесінде банк ұшырайтын негізгі тәуекелдер (өтімділік тәуекелі, несие тәуекелі, пайыздық мөлшерлеме тәуекелі және т.б.) байланысты [1].

Олардың ішінде несиелік тәуекел орталық орынды алады-қарыз алушының несие шартының мерзімдері мен талаптарына сәйкес негізгі қарыз бен несие бойынша пайыздарды өтемеу тәуекелі. Коммерциялық банктің кірістілігі тәуекелдің осы түріне тікелей тәуелді, өйткені активтердің банктік портфелінің несиелік бөлігінің құнына берілген несиелердің қайтарылмауы немесе толық қайтарылмауы әсер етеді, бұл Банктің меншікті капиталына әсер етеді. Несиелік тәуекел несие берушінің «таза» ішкі тәуекелі емес, өйткені ол өзінің контрагенттері қабылдайтын және көтеретін тәуекелдермен тікелей байланысты. Сондықтан осы тәуекелді басқару (барынша азайту) оның «ішкі» компонентін (мысалы, несиелік портфельді әртараптандыру дәрежесіне байланысты) талдауды ғана емес, сондай-ақ қарыз алушылардың тәуекелдерінің бүкіл жиынтығын талдауды да көздейді.

Несиелік тәуекел немесе қарызды қайтармау қаупі банктерге де, олардың клиенттеріне де бірдей қолданылады және өнеркәсіптік болуы мүмкін (өндірістің және/немесе белгілі бір саланың өнімдеріне сұраныстың төмендеу ықтималдығымен байланысты); реттеу және жеткізу тәуекелі қандай да бір себептермен шарттық қатынастардың орындалмауына байланысты; ресурстар түрлерінің өзгеруіне байланысты тәуекел (көбінесе мерзімі бойынша) және форс-мажорлық тәуекел [1].

Банктердің несиелік тәуекел дәрежесі келесі факторларға байланысты:

- экономикадағы өзгерістерге сезімтал қандай да бір салада (салада) банктің несиелік қызметінің шоғырлану дәрежесі, яғни өз өніміне икемді сұранысы бар, бұл әсіресе

конъюнктуралық өзгерістерге ұшыраған белгілі бір салаларда немесе географиялық аймақтарда банк клиенттерінің шоғырлану дәрежесімен көрінеді;

- белгілі бір ерекше қиындықтарға тап болған клиенттерге келетін кредиттердің және басқа да банктік келісімшарттардың үлес салмағы;

- банк қызметін аз зерттелген, жаңа, дәстүрлі емес салаларда шоғырландыру;

- банктің несие беру, бағалы қағаздар қоржынын қалыптастыру жөніндегі саясатына жиі немесе елеулі өзгерістер енгізу;

- жаңа және жақында тартылған клиенттердің үлес салмағы;

- қысқа мерзім ішінде тым көп жаңа қызметтерді тәжірибеге енгізу (содан кейін банк теріс немесе нөлдік, ықтимал сұраныстың болуына жиі ұшырайды);

- нарықта іске асырылуы қиын немесе тез құнсыздануға ұшыраған құндылықтарды кепіл ретінде қабылдау.

Несиелік тәуекелді басқарудың негізгі элементтері: қарыз алушылар мен контрагенттердің қаржылық жағдайын талдау, несиені қамтамасыз ету, операцияларға лимиттер белгілеу, резервтеу болып табылады. Осы тармақтардың барлығы банктің несие саясатында нақты тұжырымдалған.

Несиелік саясаттың қағидалары жеке банктер үшін жалпы және ерекше белгілерге ие банк стратегиясының негізін құрайды. Ең көп таралған сипаттамалар келесідей [3]:

- біресе төмен, біресе жоғары. Банк өз тәуекелдерін толығымен жабуға тырысып, консервативті несие саясатын ұстануы керек. Несие тек сенімді қарыз алушыларға беріледі.

- қамтамасыз етудің болу басымдығы;

- несиенің мақсатты пайдаланылуын, кепілдің сақталуын, клиенттің қаржылық жағдайын бақылау. Есепшоттарды төлеу, түсімдерді бақылау, кепілдің сақталуы және т. б. арқылы клиенттің іс-әрекеті мен оның қаржы ағынына бақылау жасау мүмкіндігін іздеу керек.;

- несие қоржынын әртараптандыру. Банк несие қоржынын әртараптандыруды ұстануы керек, мүмкіндігінше Бизнесінің бірдей салалары, салалар, аймақтар, кепіл түрлері және т. б. бойынша несиелердің шоғырлануын шектеуі керек.;

- бір қарыз алушыға тәуекелді шектеу. Әртараптандырудың тағы бір маңызды салдары- бір қарыз алушыға тәуекелді шектеу. Тәуекел қарыз алушының түріне байланысты белгіленеді;

- жиынтық несиелік тәуекелді шектеу. Банктің өтімділік дәрежесіне, депозиттік базаның болуына және капиталдың, нормативтердің шамасына қарай Ұлттық Банк Банкке ең жоғары несиелік тәуекелді, яғни тұтастай алғанда банктің несиелік портфелінің мөлшеріне шектеуді белгілейді;

- сенімді қарыз алушылардың белсенді маркетингі.

Несие қоржынының сапасын қамтамасыз ету үшін сенімді қарыз алушыларды, әсіресе банк клиенттері арасында белсенді іздеу керек. Мұндай стратегия клиенттік базаны дамытудың маңызды факторы болып табылады.

Несиелік тәуекелді басқару уәкілетті органдардың талаптарымен, Банктің тәуекелдерді басқару жөніндегі саясатымен, сондай-ақ несиелік тәуекелдерді реттейтін ішкі нормативтік құжаттармен айқындалады. Несиелік тәуекелдерді басқарудың негізінде Банк жүргізетін қарыз операцияларымен байланысты несиелік тәуекелдерді бағалауға және талдауға тәуелсіз көзқарас жатыр. Несиелік тәуекелдерді төмендету мақсатында Банк өз қызметінде мынадай негізгі әдістер мен әдістемелерді қолданады [2]:

- қарыз алушыларды қаржыландыру шарттарын белгілеу/өзгерту кезінде шешімдерді алқалы түрде қабылдау;

- лимиттерді белгілеу арқылы несиелік тәуекелді шектеу;

- несиелік қоржынның серпіні мен сапасын талдау, кредиттік қоржынның тәуекелдерін төмендету үшін іс-шаралар әзірлеу;

- несиелік тәуекелді жабу үшін барабар резервтерді қалыптастыру мақсатында активтерді жіктеу.

- пруденциалдық нормативтер мен шекті мәндердің сақталуын мониторингілеу.

Қарыздар портфелін, несиелік операцияларды жүргізу процесін тиімді басқару, кредиттік операцияларды жүзеге асырудағы сапа мен жеделдіктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету, сондай - ақ тұрақты табыс көздерін алу және банктік тәуекелдерді барынша азайту-банктің кредиттік саясатының негізгі қағидаттары.

Несиелік тәуекелдерді басқаруды және олардың мониторингін несиелік комитеттер мен топ басқармасы белгіленген шектерде жүзеге асырады. Несиелік комитеттің кез келген өтінішінің алдында несиелік процестер бойынша барлық ұсынымдар (қарыз алушылар үшін белгіленген лимиттер немесе несиелік шартқа толықтырулар және т.б.) тәуекелдерді басқару департаментінің менеджері қарайды және бекітеді. Тәуекелдерді басқару бойынша күнделікті жұмысты несиелік тәуекелдерді басқару департаментінің басшысы жүзеге асырады

Әдебиет

1. Исакова З.Д. Банк ісі. Оқу құралы. Қарағанды, 2003. - 255 б.
2. ҚР Ұлттық банкі ресми сайты www.nationalbank.kz.
3. Банк менеджменті: оқулық / ред. О.И.Лаврушина. - М.: Кнорус, 2011. – 560 с. С. 374.

Қайыржанов А.М. 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Курманалина А.К.

ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДЕ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Таңдалынған стратегияның көмегімен банктің дамуында стратегиялық және ағымдағы жоспарлау, ұйымдық құрылым, кадрлық саясат, бөлімдердің құрылымдық қызметі және қаржы қызметін басқару жүзеге асырылады. Банк қызметінде барлық факторлардың нақты есебі үшін қаржылық менеджмент принциптерін қолдану керек.

Банк басқару саясатының мақсаты және қызметтері болып клиенттерді тартады, нарықты, табыс мөлшерін кеңейтеді. Бұның бәрі қаржысыз мүмкін емес. Осыдан банктегі маркетинг жұмысының кең мағынасы, мазмұны және мақсаты, соңғы кезде қаржы нарығында бәсекелестік және де банк пен клиент арасында өзара қатынас тез арада ұлғайды [2].

Табысты көбейту барлық танымал және стандартты бағыттар мен ұстамдарды төмендету немесе қызметтерге бағаны көтерумен байланысты.

Нарықтағы қызметтерге бағаны көтеру банктердің бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді, сондықтан көрсететін қызмет көлемінің өсуімен жүрген дұрыс немесе жаңа нарыққа шыққан, жаңа сапалы қызметтер көрсеткен немесе барлығын да бірге іске асырған дұрыс.

Банк өзінің даму стратегиясын бағдарлама түрінде жариялайды. Осы бағдарламалық жариялымдарды банк міндеттері деп атауға болады. Содан соң банк міндетін жүзеге асыратын қаржылық міндетке айналады. Осы қаржы міндетінен нақты қаржы стратегиясы құрылады.

Банк міндеттерін қоюда негізгі кезеңі ретінде маркетинг қызметі болып есептеледі. Міндет қоярда келесі факторлар әсер етеді [1]:

Банк тарихы. Банк тарихы оның қызметіне маңызды әсер етеді. Өткен сәтті жақтар, жаңа бағыттар таңдауға әсер етсе, ал өткен қателіктер болашақта оны алдын алуға көмектеседі. Банктің шығу тарихы нақты географиялық ортасындағы позициясын, тұтынушылардың классын және т.б. анықтайды.

Ішкі мәдениет жұмысшылар арасында айырмашылық (этникалық және т.б.), жұмысшылар категориялары арасында еңбек мазмұнында айырмашылық деген сияқты әр түрлі факторлар әсерінен құрылады. Әрбір банкте өзінің ішкі мәдениеті, банктегі жұмысшылардың өзіндік типі, ұйымдық нормалар жиынтығы және ережелері болады.

Банктік ұйымның құрылымы. Банктің ұйымдық құрылымы формалды және формалды емес түрде болады. Банктің ұйымдық құрылымы қызметкерлері арасында банктің негізгі тарату функцияларымен құрылады.

Ұйымдық құрылымның формалды түрінде банк қызметкерлері өздеріне тиесілі директивті тіркелген құқықтары мен міндеттерін иеленеді. Формалды емес құрылымы банкке маңызды қатынастарды реттейтін күн сайынғы іс-әрекеттерін көрсетеді. Формалды және формалды емес құрылымдар бір бірімен тығыз байланысты. Сондықтан банк алдында тұрған міндеттерді шешу үшін формалды және формалды емес құрылымдардың жақын байланысы керек.

Банк қызметінің негізгі міндеттеріне мыналар жатады [1]:

- өзара ұйымдық механизмнің шаруашылықтық, қаржылық және инвестициялық қызметі.

- тұрғын халықтың және кәсіпорынның бағалы қағаздарды шығару мен эмиссиялаудың, оларды әртүрлі өндіріс сфераларына салудың арқасында ірі ақша ресурстарын жинақтау.

Реинвестициялық таза табыс, амортизациялық аударымдар арқылы банк ресурстарын инвестициялау.

Банктің рейтингісіне, имиджіне, әр түрлі бағалы қағаздарға салған ақшалай салымдардың құны туралы ақпараттар жүйесін құрау.

Инвесторларды, соның ішінде шағын кәсіпкерлерді тарту мақсатында бағалы қағаздарды эмиссиялауға үкіметтік кепілдік беруді қамтамасыз ететін мемлекеттік органдармен өзара қатынасты жақсарту.

Банктің ұйымдық құрылымының, капитал құрылымының, кадрлық саясаттың жетілдірілуі.

Жоғарыда айтылған банк міндеттерінен қаржылық стратегияның келесі негізгі міндеттері туындайды [4]:

1. Банк қызметіндегі стратегиялық және оперативтік жоспарлаудың тиімді жүйесін құру.
2. Нарықтық көрсеткіштер бойынша маркетингтік зерттеулер жүргізу, жан-жақты талдау және бәсекелестердің, клиенттердің қызметтерін зерттеу.
3. Клиенттердің сұраныстарын көлемі, құрылымы мен қызмет сапасына қарай жоғары деңгейде қанағаттандыру.
4. Банктік өнімдер саясатын жетілдіру, маркетинг кешенінің құру және дамыту, белгілі бір шекарадағы табыс табу және де жоспарланған нарықтың бір мөлшерін жаулап алу.
5. Банк ұжымының коммерциялық, ұйымдық және әлеуметтік мәселелердің кешенді шешімі.

Банктің бәсекеге қабілеттілігі ретінде оның аз шығынмен әр түрлі жоғары сапалы қызметтерді көрсету қабілеттілігі түсіндіріледі. Әйгілі АҚШ ғалымы Майкл Портердің айтуынша, бәсекелестік – бұл компания табысты болатынын немесе шығынға ұшырайтынын анықтайтын негізгі фактор. Тауардың (қызметтің) бәсекеге қабілеттілігіне байланысты бәсекеге қабілеттілік теориясын тар мағынада қолданған кезде келесідей қорытындылар алынады:

- тауардың бәсекеге қабілеттілігін оның қасиеттерін бәсекелестердің тауарларымен салыстырғанда ғана анықтауға болады;

- тауар әрқашан бәсекеге қабілетті бола алмайды. Сондықтан тұтынушылардың қажеттіліктерін неғұрлым толық қанағаттандыру мақсатымен тауарды әрдайым жетілдіру қажет;

- бәсекеге қабілеттілік бірнеше көрсеткіштердің жиынтығымен анықталады: баға, сапа, орама (сыртқы түрі), кепілдемелік қызмет көрсету және т.б. осылардың бірде-біреуі бөлек тауардың артықшылығы туралы толық сипаттама бермейді.

Қаржылық стратегияның негізінде мақсатты бағыттарын іздеу және тәуекел дәрежесін төмендету бойынша жұмыстарын ұйымдастыру, анықталмаған шаруашылық жағдайда табыстарды көбейту және алу болып табылады.

Сонымен қатар қаржылық стратегия осы басқару үдерісінде пайда болатын қаржылық қатынастар, нақтырақ экономикалық және тәуекелді басқару жүйесі болып табылады.

Қаржылық стратегия басқару жүйесі ретінде екі жүйеден тұрады: басқарылатын жүйе (басқару объектісі) және басқаратын жүйе (басқару субъектісі).

Қаржылық стратегияның басқару объектісіне тәуекел, тәуекелді капитал салымдары және тәуекелді өткізу үдерісіндегі шаруашылық субъектілерінің арасындағы экономикалық қатынастар.

Қаржылық стратегияның субъектісі – бұл әртүрлі басқарудың әдістері мен тәсілдерімен мақсатты басқару объектілеріне әсер ететін арнайы адамдар тобы.

Әдебиет

1. Исакова З.Д. Банк ісі. Оқу құралы. Қарағанды, 2003. - 255 б.
2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы// Астана, - 01.09.2023 жыл
3. Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы // Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы N 2444 Заңы.
4. Сейітқасымов Ғ.С. Ақша, кредит, банктер. Оқулық. – Алматы: «Экономика», 2006. – 480 б.

Литвиненко Ю., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – д.э.н., профессор Исакова З.Д.

КАПИТАЛЬНЫЕ ВЛОЖЕНИЯ В АКТИВЫ ПРЕДПРИЯТИЯ: ВЛИЯНИЕ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ БИЗНЕСА

Капитальные вложения представляют собой долгосрочные инвестиции в основные средства предприятия, направленные на приобретение, модернизацию или создание активов для обеспечения устойчивого развития. В условиях современной экономики они играют ключевую роль в повышении производительности и конкурентоспособности, включая затраты на оборудование, здания и инфраструктуру. В современной финансовой архитектуре капитальные вложения рассматриваются не просто как затраты, а как долгосрочный инструмент капитализации бизнеса. Они направлены на создание и модернизацию внеоборотных активов, что в условиях жесткой конкуренции является единственным способом поддержания технологического лидерства. Помимо физического приобретения оборудования, современная трактовка капитальных вложений включает в себя инвестиции в нематериальные компоненты: автоматизацию, цифровые платформы и экологические стандарты (ESG), что напрямую коррелирует с рыночной стоимостью ТОО [1].

Капитальные вложения позволяют предприятию расширять производственные мощности и оптимизировать процессы, но требуют тщательного анализа рисков и источников финансирования. Недостаток вложений приводит к износу активов, что снижает рентабельность. Процесс управления инвестициями требует интеграции бухгалтерского и финансового подходов. В учетной практике критически важно разграничение между текущими расходами на ремонт и капитальными затратами, увеличивающими стоимость объекта. Эффективность таких вложений во многом зависит от выбора ставки дисконтирования r при расчете чистого дисконтированного дохода (NPV):

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - I_0$$

где: CF_t — чистый денежный поток в периоде t , а I_0 — первоначальные инвестиции. Использование данной модели в сочетании с анализом чувствительности позволяет ТОО минимизировать риски в условиях волатильности процентных ставок и инфляционных

ожиданий. Как показывает практика промышленного сектора, предприятия, применяющие комплексный подход к оценке рисков, демонстрируют более стабильные показатели рентабельности инвестированного капитала (ROIC) [2].

Целью работы является анализ эффективности капитальных вложений в активы предприятия на примере промышленного сектора. Задачи включают: изучение видов вложений (приобретение, реконструкция); оценку их бухгалтерского учета; выявление факторов, влияющих на окупаемость. Методология основана на анализе финансовой отчетности и коэффициентов рентабельности инвестиций [3].

Прямые капитальные вложения в оборудование повышают производительность на 15–20%, как показывают кейсы автопрома. В учетной практике затраты на строительство объектов ОС списываются после завершения монтажа, что обеспечивает точный контроль. Рекомендуется применять модель NPV для оценки, где чистая приведенная стоимость рассчитывается как $\sum (CF_t / (1+r)^t) - I_0$, с учетом дисконтной ставки r . Предприятия, инвестирующие в модернизацию, демонстрируют рост EBITDA на 10–25% в долгосрочной перспективе. Особое внимание следует уделять финансовому левериджу. Использование исключительно собственных средств ограничивает темпы роста, в то время как чрезмерная долговая нагрузка повышает риск банкротства. Оптимальное сочетание лизинговых схем, банковского кредитования и реинвестированной прибыли позволяет достичь синергетического эффекта, увеличивая показатель EBITDA на 10–25% в среднесрочной перспективе [4].

Прямые капитальные вложения в оборудование повышают производительность на 15–20%, как показывают кейсы автопрома и данные ТОО «КарагандаПром» (промышленное предприятие Казахстана). В учетной практике затраты на ОС списываются после монтажа. Для ТОО «КарагандаПром» анализ отчетности за 2021–2024 гг. подтверждает положительное влияние, что видно из таблицы 1.

Таблица 1

Капитальные вложения в оборудование за 2021 – 2024 гг.

Год	Капитальные вложения, млн.тг	EBITDA, млн тг	ROIC, %	Производительность, % роста
2021	960	1316	10,2	0
2022	413	1400	11,5	15
2023	467	1550	12,8	18
2024	992	1750	14,3	20
Примечание – составлено автором на основе источника [5]				

Рост EBITDA на 33% и ROIC на 40% коррелирует с вложениями ($r=0.92$ по коэффициенту корреляции), рассчитанными по модели NPV с $r=12\%$. Рекомендуется оптимальное сочетание кредитов и собственных средств для синергетического эффекта. Капитальные вложения способствуют устойчивому росту при рациональном учете рисков. Полученные результаты применимы для инвестиционных стратегий.

Капитальные вложения в активы предприятия способствуют устойчивому росту при условии рационального учета и анализа рисков. Необходимы меры по оптимизации финансирования, включая собственные средства и кредиты. Полученные результаты применимы для разработки инвестиционных стратегий в условиях экономической нестабильности [6]. Комплексная оценка эффективности вложений служит залогом финансовой устойчивости в долгосрочной перспективе. Это превращает капитальные затраты из фактора риска в инструмент стратегического прорыва.

Литература

1. Бригхэм, Ю. Ф. Финансовый менеджмент: полный курс: в 2 т. / Ю. Ф. Бригхэм, М. С. Эрхардт; пер. с англ. под ред. Е. А. Дорофеева. – 10-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2021. – Т. 1. – 960 с.

2. Лукасевич, И. Я. Инвестиции: учебник / И. Я. Лукасевич. – Москва: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2022. – 413 с.
3. Незамайкин, В. Н. Финансовый менеджмент: учебник для бакалавров / В. Н. Незамайкин, И. Л. Юрзинова. – Москва: Юрайт, 2023. – 467 с.
4. Ковалев, В. В. Корпоративные финансы и учет: понятия, алгоритмы, показатели: учебное пособие / В. В. Ковалев, Вит. В. Ковалев. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Проспект, 2021. – 992 с.
5. Финансовая отчетность ТОО «КарагандаПром» за 2021 – 2024 гг.
6. Дамодаран, А. Инвестиционная оценка: Инструменты и методы оценки любых активов / А. Дамодаран; пер. с англ. – 11-е изд. – Москва: Альпина Паблишер, 2020. – 1316 с.

Манапова А.А., 2 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Артакшинова В.С.

БАНКТЕРДІҢ САЛЫМ ОПЕРАЦИЯЛАРЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ

Кез-келген басқа қаржы нарығы сияқты, банктік салым нарығы ақпараттық асимметрия, үйлестіру мәселесі, желілік эффектілер, баға экстерналдары, ортақ ресурстар проблемасы сияқты өзіндік және өзіне тән проблемаларға ұшырайды, сонымен бірге құқықтық орта мен реттеуші араласу қабаттары арқылы бұрмаланады, олардың әрқайсысы өзінше ынталандырылған, бірақ одан әрі араласуға әкелетін жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Тұтастай алғанда, мұның бәрі нарықтың тиімділігін талдауды және шешімдерді табу мақсатында проблемаларды анықтауды қиындатады [1]

Қазіргі кездегі экономикалық тұрғыдан алғанда, депозиттер жинақ пен инвестиция арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етіп, қаржы жүйесінің тұрақты жұмыс істеуінде стратегиялық рөл атқарады, атап айтсақ:

1. Салымдар банктердің несиелік әлеуетін қалыптастыратын негізгі қор болып табылады. Бұл қаражат кәсіпкерлік субъектілері мен жеке тұлғаларды қаржыландыру арқылы жалпы экономикалық белсенділікті ынталандырады;
2. Депозиттік өнімдер халықтың жинақтарын инфляциялық тәуекелдерден қорғаудың және капиталдың сатып алу қабілетін сақтаудың тиімді құралы болып табылады;
3. Депозиттік мөлшерлемелердің деңгейі елдегі монетарлық саясаттың индикаторы ретінде қызмет етеді.

Сондықтан бұған бір жағынан жоғары пайыздар инфляцияны тежеуге және ұлттық валютаның тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған. Мұндай жағдайда, тұрақты депозиттік база болмаса, банктердің несие беру мүмкіндігі шектеліп, экономикалық өсім қарқыны баяулауы мүмкін.

Қазіргі уақытша бос ақша қаражатын тарту, жинақтау және оны қарыз капиталына айналдыру болып туындайды. Онда: айтар болсақ, 2025 қараша айының қорытындысы бойынша ҚР-да орналастырылған депозиттердің көлемі 44,46 трлн теңгені құрады. Бұл қазан айының қорытындысы бойынша 221,9 млрд теңгеге аз. Өзінің мәні жағынан 10 айда көрсеткіш төмендеді, алғаш рет толығымен есеп негізінде өзгерген. Осы жерде Қазақстанның қаржы нарығында салымдар бойынша табыстылықтың айтарлықтай өсуі байқалуда. Банктер Ұлттық Банктің қатаң ақша-несие саясаты мен базалық мөлшерлеменің жоғары деңгейіне (18 %) сәйкес тартымды шарттар ұсынуды жалғастыруда.

1-кесте

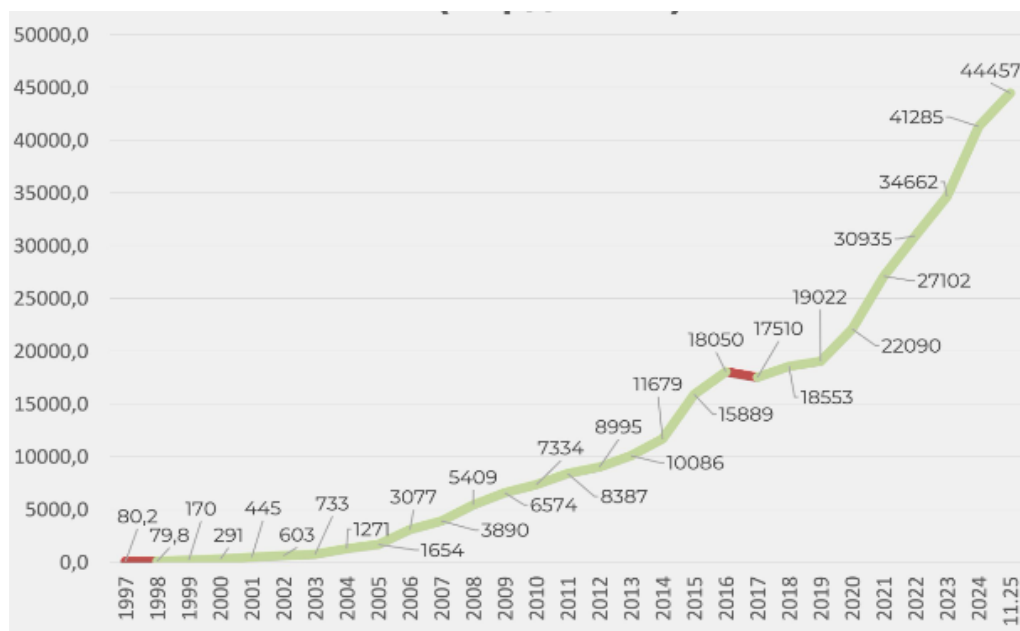
Қазақстан банктеріндегі депозиттік мөлшерлемелерді салыстыр [3]

Банк	ЖЭСМ (мөлшерлеме)	Ең төменгі сома	Мерзімі	Толықтыру	Мерзімінен бұрын алу
Home Credit Bank	15,9 %-ға дейін	100 000 ₸ бастап	12–24 ай	Жоқ	Ішінара мүмкін

BCC	10,10 - 15,5%-ға дейін	1 000 ₸ бастап	12–36 ай	Жоқ	Талап етілгенге дейінгі мөлшерлеме бойынша
Halyk Bank	15,3 %-ға дейін	1 000 ₸ бастап	3–36 ай	Жоқ	Төмендетілген мөлшерлеме бойынша
Еуразиялық банк	7,9 - 20 %-ға дейін	1 000 ₸ бастап	6–24 ай	Жоқ	Талап етілгенге дейін

Тәуелсіз сараптамалар Қазақстандағы бір жылдық депозиттердің орташа мөлшерлемесі шамамен 14,2 %-ды құрайтынын көрсетеді, бұл әлемдік деңгейден едәуір жоғары [2]. Осыған байланысты депозиттер халықтың қаржылық мінез-құлқының ажырамас элементіне айналды. Банктер қазіргі ұсыныстарының кейбір үлгілері мен арасындағы бәсекелестіктің күшеюі салымшылар үшін неғұрлым тиімді шарттардың (мысалы, толықтыру мүмкіндігі бар жинақ депозиттері) пайда болуына ықпал етуде (1 кесте).

Қазақстандағы салымдардың тартымдылығы халықаралық көрсеткіштермен салыстырғанда айқын көрінеді. Егер біздің елімізде инфляциялық үдерістерге байланысты мөлшерлемелер 13–25 % және одан жоғары деңгейде болса, АҚШ-та бұл көрсеткіш 4–5 %-ды, ал Еуропа елдерінде (ЕО) небәрі 2–4 %-ды құрайды [3].

1-сурет. Соңғы 28 жылдағы Қазақстандағы депозиттер көлемі

Ұлттық валютадағы депозиттер көлемі 54,8 млрд теңгеге, 35,14 трлн теңгеге дейін төмендеді. Сондай-ақ, мүгедектікте депозиттер бірден 167,1 млрд теңгеге, 9,32 трлн теңгеге дейін қысқарғанын көрсетті. валютаға қарамастан заңды тұлғалардың депозиттеріндегі қаражат көлемі 19,8 трлн теңгені құрап, бір айда 78,8 млрд теңгеге төмендеді. Осы көрсеткіш бойынша жеке тұлғалар арасында 24,64 трлн теңгеге дейін немесе 143,1 млрд теңгеге дейін төмендеу тіркелді [4].

Сондықтан дамыған елдердегі төмен мөлшерлемелер инфляцияның тұрақтылығымен және арзан несиелеу арқылы экономиканы ынталандыру саясатымен түсіндіріледі. Азия елдерінде де пайыздық көрсеткіштер Қазақстанмен салыстырғанда төмен. Сонымен қатар, салымшылар үшін номиналды пайыздардың жоғары болуы әрдайым жоғары нақты табысты білдірмейді, өйткені инфляция деңгейі капиталдың өсімін ішінара теңестіруі мүмкін. Болашақта депозиттік нарықтың динамикасы инфляцияның бәсеңдеуіне және базалық мөлшерлеменің біртіндеп төмендеуіне байланысты өзгеруі ықтимал [5].

Әдебиет

1. Ақша, несие, банктер. Ғ.С. Сейтқасымовтың редакциялығымен. –А:Экономика, 2018.
2. Қазақстандағы депозиттік мөлшерлемелерді жөніндегі <https://www.nur.kz/>

3. 3 .Қазақстанның екінші деңгейлі банктеріндегі депозиттік нарықтың жағдайы: Home Credit Bank, BCC, Halyk Bank, Еуразиялық банк <https://nationalbank.kz/>
4. 4 Қазақстандағы депозиттер көлемі <https://kz.kursiv.media/>
5. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің базалық мөлшерлемесі мен ақша-несие саясатының индикаторлары және статистикалық мәліметтер есебі туралы

Масалим С.Е., 3 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м, аға оқытушы Тиштықбаева А.Ж.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ САЯСАТТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДЕГІ РӨЛІ

Инвестициялық саясат – экономикалық өсуді қамтамасыз ететін негізгі тетіктердің бірі болып табылады. Қазақстан Республикасында инвестициялық саясатты жүзеге асыру ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, өндірістік әлеуетті дамытуға және қаржы ресурстарын тиімді пайдалануға бағытталған. Қаржы-несие секторы инвестициялық үдерістерді қолдауда маңызды рөл атқарып, экономиканың басым салаларын қаржыландыруды қамтамасыз етеді. Инвестиция тарту арқылы жаңа өндірістер құрылып, инфрақұрылым дамып, жұмыс орындары ашылады. Осы мақалада Қазақстандағы инвестициялық саясаттың экономикалық өсудегі рөлі, оның негізгі бағыттары мен даму перспективалары қарастырылады.

Инвестициялық саясат қазіргі заманғы экономиканың тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Экономиканың өсуі, өндірістік әлеуеттің кеңеюі және ұлттық бәсекеге қабілеттіліктің артуы тікелей инвестиция көлемі мен олардың тиімді пайдаланылуына байланысты. Қазақстан Республикасында инвестициялық саясатты дамыту мемлекеттің стратегиялық басым бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Инвестиция тарту арқылы экономиканың басым салалары дамып, инфрақұрылым жетілдіріліп, жаңа жұмыс орындары құрылуда. Осы мақалада Қазақстандағы инвестициялық саясаттың негізгі бағыттары, оның экономикалық өсудегі рөлі және даму перспективалары талданады.

Қазақстан Республикасындағы инвестициялық саясат қаржы-несие секторы арқылы жүзеге асырылады және экономиканың нақты секторын қаржыландыруды қамтамасыз етеді. Мемлекеттік қолдау бағдарламалары, инвестициялық жеңілдіктер мен қаржылық ынталандыру тетіктері отандық және шетелдік инвесторлар үшін қолайлы жағдай қалыптастыруға бағытталған. Инвестициялар өндірістік қуаттарды жаңғыртуға, жаңа технологияларды енгізуге және экономиканың құрылымдық өзгеруіне ықпал етеді. Бұл өз кезегінде жалпы ішкі өнімнің өсуіне және экономикалық тұрақтылықтың нығаюына мүмкіндік береді.

Қазақстандағы инвестициялық саясаттың негізгі бағыттарына тоқталатын болсақ:

1. Тікелей шетелдік инвестицияларды тарту

Тікелей шетелдік инвестициялар экономиканың дамуына жаңа капитал, заманауи технологиялар мен басқару тәжірибесін алып келеді. Қазақстанда инвестициялық ахуалды жақсарту мақсатында заңнамалық тұрақтылық пен инвесторлардың құқықтарын қорғау шаралары жүзеге асырылуда.

2. Мемлекеттік инвестициялық саясат

Мемлекет ірі инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру арқылы экономикалық өсуді ынталандырады. Жол-көлік, энергетика және әлеуметтік инфрақұрылымға салынған инвестициялар ұзақ мерзімді экономикалық тиімділік береді.

3. Қаржы-несие институттарының рөлі

Банктер мен даму институттары инвестициялық жобаларды қаржыландыруда маңызды орын алады. Ұзақ мерзімді несиелер мен жеңілдетілген қаржыландыру құралдары кәсіпкерлік қызметті дамытуға мүмкіндік береді.

4. Инновациялық және өндірістік инвестициялар

Инновациялық жобаларға бағытталған инвестициялар экономиканың технологиялық деңгейін арттырады. Бұл еңбек өнімділігінің өсуіне және экспорттық әлеуеттің кеңеюіне ықпал етеді.

5. Шағын және орта бизнесті инвестициялық қолдау

ШОБ-ты қаржыландыру экономиканың әртараптануына және жаңа жұмыс орындарының ашылуына жағдай жасайды. Мемлекеттік бағдарламалар арқылы шағын кәсіпкерлікке инвестициялық қолдау көрсетіледі.

6. Инвестициялық климатты жақсарту

Инвестициялық климаттың қолайлылығы құқықтық тұрақтылыққа, салықтық жеңілдіктерге және әкімшілік кедергілердің азаюына байланысты. Бұл факторлар инвесторлардың сенімін арттырады.

7. Тұрақты даму және «жасыл» инвестициялар

Қоршаған ортаны қорғауға және тұрақты дамуға бағытталған инвестициялар экономикалық өсуді экологиялық жауапкершілікпен ұштастыруға мүмкіндік береді.

1-кесте

Инвестициялық саясаттың экономикалық өсудегі артықшылықтары мен қиындықтары

Инвестициялық саясаттың экономикалық өсудегі артықшылықтары	Инвестициялық саясатты іске асырудағы қиындықтар
Негізгі капиталға салынатын инвестициялар өндірістің ұлғаюына және ЖІӨ өсіміне ықпал етеді	Құқықтық және институционалдық тәуекелдер, инвестициялық заңнаманы жетілдіру қажеттілігі
Шетелдік инвестициялар жаңа технологиялар мен басқару тәжірибесін тартуға мүмкіндік береді	Экономиканың шикізат секторына тәуелділігі инвестициялардың әртараптандырылуын тежейді
Инвестициялық жобалар жаңа жұмыс орындарын құрып, халықтың табысын арттырады	Аймақтар арасындағы инфрақұрылымдық теңсіздік инвестициялық белсенділікті шектейді
Инвестициялар өнеркәсіп, көлік-логистика, энергетика сияқты стратегиялық салалардың дамуын жеделдетеді	Сыртқы нарықтағы тұрақсыздық пен геосаяси факторлар инвестициялық ағымдарға әсер етуі мүмкін
Е с к е р т п е - [1,2] әдебиет деректері негізінде автормен құрастырылған	

Қазақстан экономикасының тұрақты дамуы инвестицияларға тікелей байланысты. Инвестициялық саясаттың маңызды артықшылығы – экономиканың әртүрлі салаларына капиталдың тиімді бағытталуы және ресурстарды оңтайлы пайдалану. Мемлекеттік және жеке сектор тарапынан жүзеге асырылатын инвестициялық жобалар өндірісті кеңейтуге, жаңа жұмыс орындарын құруға және инновациялық технологияларды енгізуге мүмкіндік береді. [1,64]

Қазақстандағы инвестициялық саясат экономикалық өсуді ынталандыру үшін бірнеше негізгі бағыт бойынша жүзеге асырылады.

Біріншіден, шетелдік инвестицияларды тарту маңызды рөл атқарады. Арнайы экономикалық аймақтар мен салықтық жеңілдіктер арқылы инвесторлар үшін тартымды жағдай жасалады. Бұл шетелдік капиталды тарту арқылы жаңа өндіріс орындарын ашуға, технологиялық жаңартуларға және экспорттық әлеуетті арттыруға септігін тигізеді.

Екіншіден, ішкі инвестицияларды дамытуға басымдық беріледі. Шағын және орта бизнеске қолдау көрсету, индустриялық бағдарламаларды іске асыру арқылы отандық кәсіпорындардың дамуына жағдай жасалады. Бұл бағыт әсіресе экономиканың әртүрлі

секторларында теңгерімді дамуға және халықтың экономикалық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Инвестициялық саясаттың тиімділігін арттыратын маңызды аспектілердің бірі – инфрақұрылым мен цифрландыру. Цифрлық платформалар, электрондық басқару жүйелері мен инвестициялық порталдар инвестициялық жобаларды бақылауды жеңілдетіп, рәсімдерді жылдамдатады. Мысалы, eGov жүйесі арқылы мемлекеттік қолдауға арналған инвестициялық рұқсаттарды онлайн алу мүмкіндігі пайда болды, бұл бюрократиялық кедергілерді азайтады. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар арқылы инвестициялық жобалардың қаржылық тиімділігін талдау және тәуекелдерді бағалау мүмкіндігі артады. [2,98]

Инвестициялық саясаттың экономикалық өсудегі рөлі келесі бағыттарда көрінеді:

- Жұмыс орындарын құру: Инвестициялық жобалар жаңа өндіріс орындарын ашып, халықтың табысын арттырады.

- Өндіріс пен экспортты дамыту: Инвестициялар жаңа технологиялар мен өндіріс құралдарын енгізуге мүмкіндік береді, бұл экономикалық өсуді және халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті арттырады.

- Қаржылық тұрақтылық: Инвестициялық жобалардан түсетін табыс бюджеттің өсуіне ықпал етеді және мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыру мүмкіндігін арттырады.

- Инновациялық даму: Инвестициялар ғылыми-зерттеу және технологиялық жобаларды қолдауға бағытталса, экономика заманауи технологиялар арқылы дамиды. [3,123]

Дегенмен, инвестициялық саясат тек оң нәтижелермен шектелмейді. Негізгі мәселелердің бірі – тәуекелдерді басқару. Жобалардың экономикалық тиімділігі сыртқы және ішкі факторларға байланысты өзгеруі мүмкін, сондықтан тәуекелдерді азайту үшін тиімді бақылау, нарықтық зерттеулер және стратегиялық жоспарлау қажет. Сонымен қатар, цифрлық теңсіздік кейбір аймақтарда инвестицияларды тарту мүмкіндігін шектейді, сондықтан инфрақұрылым мен халықтың инвестициялық сауаттылығын арттыру маңызды. Тиімді инвестициялық саясат өндірістік әлеуетті кеңейтуге, жаңа жұмыс орындарын ашуға, инфрақұрылымды дамытуға және экономиканың әртараптандырылуына ықпал етеді. Шетелдік және отандық инвестицияларды тарту арқылы технологиялық жаңару күшейіп, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігі артады [4,51].

Қазақстандағы инвестициялық саясат мемлекеттік деңгейде де маңызды. Мемлекеттік бағдарламалар мен қолдау құралдары арқылы инвестициялар тиімді бағытталады, жобаларды қаржыландыру мен бақылау жеңілдетіледі. Бұл процесс экономиканың ашықтығын қамтамасыз етеді, халыққа көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартады және бизнес үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. [5,24]

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасындағы инвестициялық саясат экономикалық өсудің негізгі драйвері болып табылады. Ол мемлекет пен жеке сектор арасындағы өзара тиімділікті қамтамасыз етеді, жұмыс орындарын құрады, өндіріс пен инфрақұрылымды жаңғыртады, инновацияларды енгізуге мүмкіндік береді. Инвестициялық жобалардың дұрыс бағытталуы мен тиімді реттелуі Қазақстанның ұзақ мерзімді тұрақты дамуына және халықтың өмір сүру деңгейін арттыруға тікелей ықпал етеді. Нәтижесінде, инвестициялық белсенділіктің өсуі елдің тұрақты экономикалық дамуын қамтамасыз етіп, ұлттық экономиканың ұзақ мерзімді өсу қарқынын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Әдебиет

1. Құлпыбаев С. Қаржы: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2017.
2. Ілиясов Қ.Қ., Құлпыбаев С. Қаржы: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2010
3. Қазақстан Республикасының инвестициялық саясаты: мемлекеттік бағдарламалар мен нормативтік-құқықтық база. – Алматы: Қаржы институттары баспасы, 2020. – 256 б.
4. Қаржы секторын цифрландыру және инвестициялық жобаларды басқару мәселелері. – Нұр-Сұлтан: Экономика және бизнес университеті, 2021. – 198 б.

5. Инвестициялардың экономикалық өсудегі рөлі: теория және тәжірибе. – Алматы: Ұлттық экономика университеті, 2019. – 312 б.

Махмудова Д.Р., студентка 4 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Мыржыкбаева А.Б

РЕАЛИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРОЕКТОВ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЛАНИРОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В течение длительного времени система государственного планирования Республики Казахстан основывалась на программно-целевом подходе, реализуемом через многочисленные государственные программы. Несмотря на значительные объемы бюджетного финансирования, эффективность использования государственных инвестиций оставалась неоднородной, что неоднократно фиксировалось органами государственного аудита. Преждевременное прекращение программ, частые корректировки целей и индикаторов, а также слабая связь между затратами и результатами обусловили необходимость пересмотра подходов к стратегическому управлению.

К 2020 году назрела реформа системы государственного планирования, ориентированная на повышение результативности бюджета и достижение конечных социально-экономических эффектов. В Послании Президента РК от 1 сентября 2020 года были заданы основные направления реформирования СГП, в рамках которых была сформирована новая архитектура стратегического планирования. Количество стратегических документов было сокращено более чем в три раза, а ключевым принципом стала ориентация на результат и «человекоцентричность» – направленность целей на повышение качества жизни населения.

Важной институциональной новацией стало внедрение трехуровневой модели «Приоритет – Политика – Проект». На первом уровне были утверждены Общенациональные приоритеты развития и Национальный план развития до 2025 года, на втором – национальные проекты и отраслевые концепции, на третьем – планы развития государственных органов. Национальные проекты в данной системе выступили инструментом проектной реализации стратегических целей.

Переход к проектному формату был закреплён и был утверждён перечень из десяти национальных проектов на 2021–2025 годы. [1] Национальные проекты получили обязательный характер и находились под контролем Администрации Президента, что принципиально отличало их от прежних государственных программ. [2] Утвержденные проекты охватывали ключевые направления социально-экономического развития, включая занятость, здравоохранение, образование, экологию, цифровизацию и поддержку бизнеса.

Таблица 1

Перечень национальных проектов на 2021–2025 годы

№	Наименование национального проекта	Ключевая цель	Основные направления реализации
1	Еңбек	Обеспечение продуктивной занятости населения	Развитие рынка труда, поддержка занятости, повышение доходов населения
2	Здоровая нация	Повышение качества и доступности медицинских услуг	Развитие системы здравоохранения, профилактика заболеваний, цифровизация медицины
3	Образованная нация	Формирование качественного человеческого капитала	Развитие образования и науки, повышение качества подготовки кадров

4	Жасыл Қазақстан	Улучшение экологической ситуации и устойчивое развитие	Экология, снижение выбросов, управление отходами, озеленение
5	Digital Era Lifestyle (DigitEL)	Цифровая трансформация экономики и общества	Развитие цифровых сервисов, ИКТ, электронного государства
6	Развитие предпринимательства	Поддержка бизнеса и конкуренции	Финансовая поддержка МСБ, развитие конкурентной среды
7	Развитие агропромышленного комплекса	Повышение производительности АПК	Аграрная политика, продовольственная безопасность
8	Развитие энергетического комплекса	Обеспечение энергетической безопасности	Модернизация энергетики, повышение эффективности
9	Развитие геологоразведки	Расширение минерально-сырьевой базы	Геологическое изучение недр, инвестиции в разведку
10	Безопасная страна	Обеспечение национальной и общественной безопасности	Оборонно-правоохранительный блок

Запуск национальных проектов сопровождался изменениями в бюджетном планировании: крупные инвестиционные расходы были увязаны с логикой национальных проектов, что позволило формально систематизировать ранее разрозненные мероприятия. Однако на практике интеграция проектов в бюджетный процесс и систему управления оказалась неполной.

В 2024 году была утверждена новая среднесрочная стратегия – Национальный план развития Республики Казахстан до 2029 года. Документ задал единые рамки экономической политики, закрепив пять сквозных принципов преобразований (конкуренция, предпринимательство, человеческий капитал, инновации, региональное развитие) и сгруппировал приоритеты в четыре стратегических блока. Национальные проекты были встроены в логику НПР-2029 как инструменты достижения целевых индикаторов, наряду с другими мерами государственной политики. [3]

Несмотря на заложенные принципы, первые годы реализации национальных проектов выявили существенные проблемы. По данным Высшей аудиторской палаты, в 2022–2023 гг. большинство национальных проектов продемонстрировали низкую эффективность, а уровень достижения целей оказался ниже запланированного. [4] Распыление ресурсов, недостаточная проработка проектов на этапе запуска, слабая межведомственная координация и формальный характер мониторинга ограничили достижение заявленных эффектов. Ряд проектов был досрочно завершён или фактически снят с контроля, что не позволило оценить их долгосрочное воздействие.

В результате в 2023 году Правительством было принято решение о прекращении действия всех национальных проектов первой волны с 1 января 2024 года (за исключением проекта «Безопасная страна»). Данное решение свидетельствовало о признании системных проблем проектного подхода и необходимости его переработки.

Ключевые проблемы реализации национальных проектов включали фрагментацию и дублирование мероприятий, слабую увязку с бюджетным процессом, недостаточный мониторинг результатов, ограниченные механизмы адаптации к изменяющимся условиям, а также кадровые и институциональные риски. Реакцией на выявленные недостатки стал новый указ, направленный на дальнейшее совершенствование системы государственного планирования, интеграцию целей национальных проектов в стратегические документы и усиление мониторинга. [5]

Переход Казахстана от государственных программ к национальным проектам стал важным этапом трансформации системы государственного планирования и был ориентирован на повышение результативности государственных инвестиций. Вместе с тем опыт реализации национальных проектов первого поколения показал, что формальное изменение инструментов стратегического управления не гарантирует достижения заявленных целей. Эффективность национальных проектов требует их глубокой интеграции в бюджетный процесс, четкой постановки целей, гибкости механизмов реализации и прозрачного мониторинга результатов. В рамках Национального плана развития до 2029 года формируется концептуальная основа для новой волны национальных проектов, успех которых будет зависеть от способности государства институционально обеспечить ориентацию на измеримый общественный эффект.

Литература

1. Указ Президента Республики Казахстан от 7 октября 2021 г. № 670 «Об утверждении перечня национальных проектов».
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 31 марта 2021 г. № 188 «О проекте Указа Президента Республики Казахстан “Об утверждении перечня национальных проектов”».
3. Указ Президента Республики Казахстан от 30 июля 2024 г. № 611 «Об утверждении Национального плана развития Республики Казахстан до 2029 года».
4. Высшая аудиторская палата Республики Казахстан. Отчеты об исполнении республиканского бюджета и реализации государственных программ за 2022–2023 гг. – Астана, 2023.
5. Указ Президента Республики Казахстан от 25 декабря 2024 г. № 1102 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы государственного планирования»

Нариманова Д.А., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., профессор Курманалина А.К.

ҚАЗАҚСТАНДА ТӨЛЕМ КАРТОЧКАЛАРЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ДАМУЫ

Қазақстан Республикасында соңғы жылдары төлем карточкалары жүйесі айтарлықтай эволюциядан өтіп, қолма-қол ақшасыз есеп айырысуларды қамтамасыз ететін қосалқы құралдан ұлттық төлем инфрақұрылымының негізгі элементіне айналды. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректеріне сәйкес, 2019-2024 жылдар аралығында айналымдағы төлем карточкаларының саны 1,8 еседен астам өсіп, бұл көрсеткіш төлем операциялары көлемінің бірнеше есе артуымен қатар жүрді [1]. Аталған үрдіс халық пен бизнестің қаржылық мінез-құлқындағы құрылымдық өзгерістерді, сондай-ақ цифрлық төлем құралдарына деген сенімнің артуын көрсетеді.

Төлем карточкалары арқылы жүргізілетін операциялардың өсуі цифрлық банкингтің, мобильді қосымшалардың және контактсыз төлем технологияларының кеңінен енгізілуімен тығыз байланысты. Соңғы жылдары смартфондар арқылы төлем жасау, NFC және QR-төлемдердің дамуы тұтынушылар үшін төлем процесін айтарлықтай жеңілдетті. Нәтижесінде бөлшек төлемдер құрылымында қолма-қол ақшасыз операциялардың үлесі 80%-дан асып, Қазақстанда cashless-экономикаға тән тұрақты модель қалыптасуда [2]. Бұл ретте қолма-қол ақша алу операцияларының үлесі төмендеп, тауарлар мен қызметтерге төлем жасау басым бағытқа айналууда, ал бұл қаржылық ағындардың ашықтығын арттырып, көлеңкелі экономиканың қысқаруына ықпал етеді [6].

Төлем карточкалары жүйесінің сапалық трансформациясында ұлттық төлем инфрақұрылымының дамуы ерекше рөл атқарады. Қазақстанның Ұлттық төлем

корпорациясының құрылуы және бірыңғай төлем стандарттарының енгізілуі халықаралық төлем жүйелеріне тәуелділікті төмендетуге, операциялық тұрақтылықты арттыруға және қаржылық егемендікті нығайтуға бағытталған [3]. Ұлттық процессингтік инфрақұрылымның дамуы ішкі төлем операцияларын өңдеу шығындарын азайтып, төлем жүйесінің үздіксіз жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар төлем карточкалары жүйесінің дамуына бірқатар шектеуші факторлар әсер етуде. Атап айтқанда, өңірлер арасында POS-инфрақұрылымның даму деңгейіндегі теңсіздік, ауылдық жерлерде қолма-қолсыз төлемдерді қабылдау мүмкіндіктерінің шектеулілігі және цифрлық сауаттылық деңгейінің әркелкілігі сақталуда [4]. Бұдан бөлек, төлем операцияларының көлемі артқан сайын киберқауіпсіздік тәуекелдері де күшейіп, деректерді қорғау мен алаяқтықтың алдын алу мәселелері өзектене түсуде [7].

Төлем карточкалары жүйесінің дамуы макроэкономикалық деңгейде де маңызды әсерге ие. Қолма-қолсыз төлемдердің кеңеюі ақша айналымының жылдамдығын арттырып, монетарлық саясаттың тиімділігін күшейтеді, сондай-ақ инфляциялық үдерістерді бақылау мүмкіндігін кеңейтеді. Сонымен қатар төлем карточкаларының кеңінен қолданылуы салықтық әкімшілендірудің ашықтығын арттырып, мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігін ұлғайтуға жанама түрде ықпал етеді. Бұл факторлар қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету және ұзақ мерзімді экономикалық өсуді қолдау тұрғысынан ерекше маңызға ие [1, 2].

Экономикалық теория тұрғысынан төлем карточкалары ақша айналымының жылдамдығын арттыратын және экономикалық белсенділіктің мультипликативтік әсерін күшейтетін маңызды қаржылық құрал ретінде қарастырылады. Қолма-қолсыз төлемдердің кеңеюі транзакциялық шығындарды азайтып, ресурстардың тиімді бөлінуіне ықпал етеді. Бұл тұрғыда Қазақстандағы төлем карточкалары жүйесінің дамуы қаржы қызметтерін цифрландырудың жаһандық үрдістеріне және финтех-шешімдердің дәстүрлі банк моделіне интеграциялануына толық сәйкес келеді [5].

Мемлекеттік реттеу тетіктері де төлем нарығындағы өзгерістерге бейімделуде. Соңғы жылдары реттеуші органдардың саясаты тікелей бақылаудан инновацияларды қолдайтын және бәсекелестікті ынталандыратын институционалдық ортаны қалыптастыруға бағытталуда. Бұл үрдіс қаржы секторындағы жаңа өнімдер мен сервистердің пайда болуына, сондай-ақ төлем карточкалары жүйесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді [8].

Осылайша, Қазақстанда төлем карточкалары жүйесінің дамуы сандық кеңею кезеңінен сапалық технологиялық күрделену сатысына өтті. Ұлттық төлем инфрақұрылымын одан әрі жетілдіру, операциялардың қауіпсіздігін арттыру, өңірлерде қолма-қол ақшасыз төлемдерді кеңейту және халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру елдің қаржы жүйесінің тиімділігін күшейтіп, тұрақты экономикалық өсудің институционалдық негізін қалыптастырады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. 2019–2024 жылдардағы төлем карточкалары және қолма-қол ақшасыз операциялар бойынша статистикалық деректер. - Астана, 2024.
2. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі. Қазақстан Республикасындағы төлем жүйелерінің дамуы туралы жылдық есеп. - Астана, 2023.
3. Қазақстанның Ұлттық төлем корпорациясы. Ұлттық төлем инфрақұрылымын дамыту жөніндегі талдамалық есеп. – Астана, 2024.
4. PwC Kazakhstan. Қазақстан Республикасындағы төлем нарығын талдау. - Алматы, 2024.
5. Visa Inc. Қолма-қол ақшасыз экономика және цифрлық төлемдер үрдістері. - Жылдық есеп, 2023.
6. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі. Қазақстандағы көлеңкелі экономиканы қысқарту жөніндегі талдамалық баяндама. - Астана, 2023.

7. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі. Қаржы секторындағы киберқауіпсіздік мәселелері. - Астана, 2024.

8. Сейтқалиев А.С. Қаржы жүйесін цифрландыру және төлем құралдарының эволюциясы. - Алматы: Экономика, 2022.

Нығыметова Ү.А., 2-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Артақшинова В.С.

ҚАЗІРГІ КЛИЕНТ ЖӘНЕ БАНККЕ СЕНІМДІЛІК КРИТЕРИЙЛЕРІ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Соңғы жылдары Қазақстанның банк секторы айтарлықтай өзгеріске ұшырады, ол тұрақты өсу мен дамуды көрсетуде. Қазақстанның банк секторы нарықтық қағидаттарда жұмыс істейді, бұл халықтың қаражатын шоғырландыру және оларды экономиканың нақты секторына несиелер түрінде беру үшін жағдай жасауға қабілетті. Қазіргі банк – тек қаржылық операция жүргізетін мекеме емес, яғни, ол клиенттің күнделікті өміріне интеграцияланған цифрлық сервис әкеледі. Айта кету керек, банк таңдау мәселесі тек қаржылық емес, стратегиялық шешімге айналып отыр.

Еліміздегі цифрлық технологиялардың дамуы, интернет пен мобильді қосымшалардың кең таралуы, сондай-ақ тұтынушылардың қаржылық сауаттылығының артуы банк таңдауға деген көзқарасты өзгерттуге итермелейді. Бұрын клиенттер үшін банктің орналасқан жері мен таныс қызметкер маңызды болса, бүгінде онлайн сервистердің сапасы, комиссиялардың ашықтығы және компанияның әлеуметтік жауапкершілігі басты факторға айналу ретінде қолданылады.

Қиын шешімдер қабылдау қажеттілігі бұл қазіргі кездегі ең жаман нәрселердің бірі. Банкті таңдау серіктес ұзақ мерзімді ынтымақтастық үшін емес, жеке банктік қолданыстағы өнімдерді таңдау үшін қажет етеді. Сенімді банкті таңдау маңызды шешім болып табылады, әсіресе салымдар, несиелер және басқа қаржылық қызметтер туралы сұраныс туады.

Қазақстанда көптеген банктер жұмыс істейді, бірақ олардың барлығы бірдей тұрақты емес. Сондай-ақ клиенттердің сенімі, сервис деңгейі, депозиттердің сенімділігі, депозиттерді сақтандыру бағдарламаларының болуы, сондай-ақ инновациялар мен заманауи технологияларды енгізу назарға алуын үшін пайдаланылады[1].

Мысалы, айта кетер болсақ 2025 жылғы бірінші жарты жылында халықаралық агенттіктер берген қазақстандық банктердің өзекті рейтингін жасау кезінде активтерді, капиталды және өтімділікті қоса алғанда, қаржылық орнықтылық сияқты бірнеше негізгі факторлар ескеріледі. Moody ' s, S&P және Fitch сияқты халықаралық агенттіктердің несиелік ұпайлары маңызды рөл атқарады (сурет1). Деректерге сүйенер болсақ, оның активтері айтарлықтай өсті, 2025 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның банк секторы 2,72 трлн теңге таза пайда тапқан, алдыңғы жылмен салыстырғанда ол өсім 6,7%-ды құраған болатын. Соның ішінде, Halyk Bank таза пайдасымен 976,8 млрд теңгені құрап, бір жылда 132 млрд теңгеге (+15%) артқан болатын. Kaspi Bank 2024 жылы банктің таза пайдасы 40 млрд (жылдық өсім +7,6%) теңгеге өсіп, 571,5 млрд теңге таза табысқа ие болды. Ал Bereke-Bank-тің көрсеткіші 2024 жылы тек 11,9 млрд теңге таза пайда табысын бірден 400 пайызға арттырып, 59,5 млрд теңгеге жеткізгенің білдірді. Бұл орайда банктер өз міндеттемелеріне толық көлемде қызмет көрсетуімен есептеледі [2].

1-сурет Қазақстандық банктердің өзекті рейтингі

Банктің рейтингке ие болған орыны	Банктің атауы	Moody's	S&P	Fitch
1	АҚ «Халық банк»	Baa1	BBB-	BBB-
2	АҚ «Kaspi Bank»	Baa3	-	-
3	«Bereke Bank»	-	B+	-

Қазіргі тұтынушы банк қызметін кешенді сервис ретінде қабылдайды. Цифрлық трансформация жағдайында онлайн банкинг сапасы негізгі талапқа айналдыруды білдіреді. Ол мобильді қосымшаның жылдамдығы, қауіпсіздігі, интерфейсінің түсініктілігі және тәулік бойы қолжетімділігі клиенттің алғашқы таңдауына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар комиссиялардың мөлшері мен ашықтығы, қызмет көрсету жылдамдығы және банк беделі де маңызды рөл атқарады. Яғни, бүгінгі таңда банкке қойылатын талаптар кешенді сипатқа ие.

Ал PwC компаниясының 2024 жылғы Consumer Banking Survey зерттеуіне сәйкес, жас клиенттердің басым бөлігі банк таңдауда мобильді қосымшаның ыңғайлылығын бірінші орынға қояды. Бұл дерек цифрлық сервистердің бәсекелік артықшылыққа айналғанын анықтау ретінде көрсетуге ықпал етті[3].

Сонымен қатар, Deloitte 2024 жыл талдауы банк секторында ESG қағидаттарының маңызы артып келе жатқанын атап өтеді. Әсіресе жастар экологиялық және әлеуметтік жауапкершілігі бар компанияларға көбірек сенім білдіруге көмектеседі [4].

Қазіргі Қазақстандық тәжірибеде де мобильді банкинг пен цифрлық төлем жүйелерін дамыту арқылы бірқатар банктер нарықтағы позициясын нығайту болып саналады. Мұндай цифрлық шешімдердің клиенттік адалдыққа тікелей әсер ететінін дәлелдеген. Көбінесе, дәстүрлі банктік модельде клиент бөлімшеге барып қызмет алатын болса, оның қазіргі модельде операциялардың басым бөлігі онлайн форматта жүзеге асады. Бұл өзгерістер уақытты үнемдеуге және қызмет көрсету шығындарын азайтуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге комиссия саясаты да өзгерді. Енді клиенттер тек төмен тарифті емес, болатын ашық және түсінікті шарттарды күтеді. Ал жасырын төлемдер сенімнің төмендеуіне әкеліп азайтады.

Енді елімізде экологиялық бастамалар да салыстырмалы түрде жаңа, бірақ маңызы артып келе жатқан фактор болып табылады. Белгілі бір қағазсыз қызмет көрсету, қайта өңделетін материалдардан жасалған карталар және «жасыл» қаржыландыру бағдарламалары банктің имиджін күшейтеді. Бұл әсіресе құндылықтарға негізделген шешім қабылдайтын жас буын үшін маңызды енгізілді, бірақ ол нақты өмірде оны қолданылуын жүзеге асырады.

Осылайша, ең негізгі танымал талап, яғни ол онлайн банкинг сапасы бар аланы. Сонымен қатар, комиссиялардың ашықтығы сенім факторы, қызмет көрсету деңгейі – клиентті ұстап қалу құралы бар. Оған қоса экологиялық жауапкершілік осы бренд беделін қалыптастыратын стратегиялық элемент ретінде кен болып табылады, мұнда олардың әрқайсысы тиімді қолданылуда. Демек, клиенттердің қаржылық сауаттылық деңгейі өскен сайын, қаржы институттарына деген сенім артқан сайын банктік қызметтер нарығындағы бәсекелестік арқылы артады. Сондықтан банктер қызметтерді ұсыну, операцияларды жүзеге асыру процестерін жетілдіруге мәжбүр етеді.

Жалпы сенім бұл банктер үшін өте маңызды. Ол банкке деген жоғары сенім банктің бірқатар төменде ұсынылған бағыттар арқылы көрінетін болады, олар:

- әлеуметтік жауапкершілігін дамыту бағытындағы жүйелі жұмысының салдары;
- банктің өмірлік циклі-ашық ережелермен және түсінікті дәйектілік;
- бәсекелестікті дамыту;
- Ислам терезелерін енгізу,

- мінез-құлықты қадағалауды, яғни реттеудің жаңа құралы енгізу сияқты болып табылады.

Оның маңыздылығы, бәсекеге қабілетті болу үшін банктер цифрлық сервистерді жетілдірумен қатар, тарифтік саясаттың айқындылығын қамтамасыз етіп, клиенттік тәжірибені жақсартуы және әлеуметтік жауапкершілікті дамытуы қажет. Тек кешенді тәсіл ғана қазіргі нарық талаптарына жауап бере алады деп себеп бар. Олар, қазіргі банк клиентінің таңдауы бірнеше өзара байланысты факторларға негізделеді, яғни операциялардың ашықтығы сенімді нығайтудың негізгі элементі болып табылады. Оның үстіне сенім банктерге өз қызметі мен корпоративтік стратегиялары арқылы бағалайтын және дамытатын маңызды актив. Олар мүдделі тараптар, клиенттер және қоғам алдындағы міндеттемелерін жауапкершілікпен орындайтын банктер жоғары сенімділікті сақтауын керек етеді [5].

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі <https://www.gov.kz/>
2. ҚР Ұлттық Банкінің 2024–2025 жж. қаржылық сауаттылық бойынша есебі. <https://nationalbank.kz/>
3. PwC. «Consumer Banking Survey 2024: The Age of the Digital Customer». <https://www.pwc.com/>
4. Deloitte. «2024 Global Banking and Capital Markets Outlook». <https://www.deloitte.com/>
5. Қазақстандық қаржыгерлер қауымдастығының ішкі сараптамалық материалдары. <https://www.zakon.kz/>

Руслан А.Р., 3-курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – Э.Ғ.М. аға оқытушы Тиштықбаева А.Ж.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ САЛЫҚ РЕФОРМАСЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Қазақстан Республикасының салық жүйесінің қазіргі даму кезеңі мемлекеттік қаржы саясатының сапалы жаңаруымен сипатталады. Бұл үдеріс фискалдық тұрақтылықты нығайтуға, бюджеттік түсімдердің тұрақты өсуін қамтамасыз етуге, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық теңгерімді сақтауға бағытталған. 2026 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілген жаңа Салық кодексі институционалдық реформалардың маңызды нәтижесі болып табылады және ұлттық экономиканы әртараптандыру, салықтық әкімшілендірудің тиімділігін арттыру, цифрлық технологияларды кеңінен енгізу және көлеңкелі экономиканың үлесін қысқарту сияқты стратегиялық міндеттерді іске асыруға бағытталған. Салық қызметінің негізгі міндеті – бақылау және жазалау шаралары емес, салық төлеушілерге көмек көрсету мен қолдау көрсету. Жаңа салықтық саясат мемлекеттің фискалдық мүдделері мен кәсіпкерлік сектордың даму қажеттіліктері арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуге негізделген.

Аталған реформалардың маңызды бағыттарының бірі – жеке табыс салығы жүйесін жетілдіру болып табылады. 2026 жылдан бастап Қазақстанда жеке тұлғалардың табысына прогрессивті салық салу шкаласы енгізілді. Қолданыстағы нормаларға сәйкес, жылдық табыс көлемі 8500 айлық есептік көрсеткішке дейін болған жағдайда жеке табыс салығының мөлшерлемесі 10%-ды құрайды, ал көрсетілген шектен асатын табысқа 15% мөлшерлеме тек артық бөлігіне қолданылады. Сонымен қатар, салықтық шегерімдер қайта қаралды: стандартты салық салынбайтын ең төменгі шек айына 14-тен 30 АЕК-ке дейін ұлғайтылды, бұл жалақысы 140 мың теңгеге дейінгі қызметкерлерді жеке табыс салығынан толық босатады. Әлеуметтік тұрғыдан осал халық топтары үшін, атап айтқанда I және II топтағы мүгедектігі бар адамдар үшін, шегерім айына 5 000 АЕК-ке дейін ұлғайтылды. Дивидендтік табыстар бойынша сараланған мөлшерлемелер белгіленген: 230 000 АЕК-ке дейінгі табысқа

5% мөлшерлеме, ал осы көрсеткіштен асқан жағдайда 15% мөлшерлеме қолданылады. Бұл тәсіл табыс деңгейі жоғары тұлғаларға салықтық жүктемені арттыру арқылы әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған.

Корпоративтік табыс салығының базалық мөлшерлемесі 20% деңгейінде сақталғанымен, экономиканың жекелеген салалары үшін сараланған мөлшерлемелер белгіленді. Банктік сектор мен ойын бизнесі үшін мөлшерлеме 25%-ға дейін ұлғайтылды, бұл жоғары табысты салаларға фискалдық жүктемені арттыру саясатын көрсетеді. Ал әлеуметтік сала ұйымдары үшін 2026 жылы 5% мөлшерлеме белгіленіп, кейін кезең-кезеңімен 10%-ға дейін ұлғайтылады. Ауыл шаруашылығы саласы үшін жеңілдетілген мөлшерлемелер сақталып, бұл ұлттық азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және аграрлық сектордың тұрақты дамуын қолдауға бағытталған. Маңыздысы, енді салықтар бойынша кейінге қалдыру немесе бөліп төлеу мүмкіндігі кеңейтіледі. Мысалы, белгілі бір критерийлер (еңбек өтілі, қызметкерлердің болуы, негізгі құралдардың болуы) сақталған жағдайда, кейінге қалдыруды кепілсіз және банктік кепілдіксіз рәсімдеуге болады. Уақытша қаржылық қиындықтары бар салық төлеушілер үшін 1600 АЕК-ке дейінгі соманы кепілсіз бөліп төлеуге рұқсат етіледі. Сонымен қатар, импорттаушылар өндіріс үшін арналған шикізат пен материалдар бойынша қосылған құн салығын төлеуді кейінге қалдыру мүмкіндігіне ие болады.

Прогрессивті салық салу тетігі түрлі табыс көздеріне қолданылады, оның ішінде еңбек ақыдан түсетін табыстар, жалпыға бірдей белгіленген режимде жұмыс істейтін жеке кәсіпкерлер табыстары, сондай-ақ инвестициялық табыстар қамтылады. Сонымен қатар шағын және орта бизнесті қолдау мақсатында арнайы салық режимдері сақталды. Мысалы, оңайлатылған режим бойынша жұмыс істейтін жеке кәсіпкерлер үшін айналымнан шамамен 4% мөлшерлеме қолданылады. Бұл шаралар кәсіпкерлік белсенділікті төмендетпей, сонымен қатар бюджетке түсетін түсімдердің тұрақтылығын сақтауға мүмкіндік береді.

Қосылған құн салығына қатысты құрылымдық өзгерістер жүзеге асырылды. 2026 жылдан бастап ҚҚС базалық мөлшерлемесі 16% деңгейінде белгіленді (бұрын 12% болған). Бұл шешім мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігін ұлғайту қажеттілігімен байланысты. Сонымен бірге әлеуметтік маңызы бар тауарлар мен қызметтердің жекелеген санаттары үшін жеңілдетілген мөлшерлемелер немесе салықтан босату шаралары қарастырылған. Атап айтқанда, медициналық қызметтер мен дәрілік препараттардың кейбір түрлері, сондай-ақ жекелеген баспа өнімдері жеңілдетілген режимде салық салынады. Бұдан бөлек, ҚҚС бойынша міндетті тіркеу шегі 20 000 АЕК-тен 10 000 АЕК-ке дейін төмендетілді, бұл салықтық бақылаудың тиімділігін арттыруға және салық базасын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Арнайы салық режимдерін жетілдіру де реформаның маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Шағын бизнес субъектілеріне арналған бірнеше режим біріктіріліп, шамамен 4% базалық мөлшерлемесі бар бірыңғай арнайы режим қалыптастырылды. Сонымен қатар жергілікті атқарушы органдарға бұл мөлшерлемені өңірлік экономикалық жағдайларға байланысты $\pm 50\%$ шегінде өзгерту құқығы берілді. Бұл өңірлік экономиканың ерекшеліктерін ескеруге және жергілікті кәсіпкерлікті ынталандыруға мүмкіндік береді.

Салық жүйесін цифрландыру реформаның негізгі басым бағыттарының бірі болып табылады. Электрондық шот-фактураларды автоматты бақылау жүйелерін дамыту, салықтарды мобильді қосымшалар арқылы төлеу мүмкіндігін кеңейту, сондай-ақ салықтық есептілікті автоматтандыру жоспарланған. Тағы бір маңызды жаңалық — Қазақстан интеграцияланған салықтық әкімшілендіру жүйесінің іске қосылуы. Бұл жүйе қолданыстағы жеті IT-жүйені алмастырып, салықтық әкімшілендіруді едәуір жеңілдетеді, рәсімдерді жеделдетеді, процестерді автоматтандырады және салық төлеуші мен мемлекет арасындағы өзара іс-қимылдың ашықтығын арттырады. Бұл шаралар салықтық әкімшілендірудің тиімділігін арттыруға, адам факторын азайтуға және көлеңкелі экономиканың көлемін қысқартуға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, 2026 жылдан бастап енгізілген салық реформасы Қазақстан Республикасының салық жүйесін сапалы жаңа деңгейге көтеруге бағытталған. Жеке табыс

салығының прогрессивті шкаласын енгізу, қосылған құн салығы мөлшерлемесінің өзгеруі, корпоративтік салықтарды саралау, арнайы салық режимдерін оңтайландыру және цифрлық технологияларды енгізу мемлекеттік салық саясатының икемді және заманауи моделін қалыптастыруға ықпал етеді. Ұзақ мерзімді перспективада бұл реформалар мемлекеттік бюджеттің тұрақтылығын қамтамасыз етуге, инвестициялық тартымдылықты арттыруға, кәсіпкерлікті дамытуға және елдің макроэкономикалық тұрақтылығын нығайтуға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Мемлекеттік кірістер комитеті. Интернет-ресурс: <https://kgd.gov.kz/>
2. Қазақстан Республикасының Салық кодексі №2500037218. Интернет-ресурс: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2500037218>
3. Налоговый кодекс 2026: полный разбор изменений для бизнеса РК. Интернет-ресурс: <https://mybuh.kz/useful/nalogovyy-kodeks-2026-polnyy-razbor-izmeneniy-dlya-biznesa-rk-.html>
4. Қазақстан Республикасының салық кодексіндегі өзгерістер Интернет-ресурс: <https://www.gov.kz/memleket/entities/akimvko/press/news/details/1069008>

Сарсенов Р.М., студент ОП Финансы (KIMEP University)

ИНВЕСТИЦИИ В ЗОЛОТО КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АКТИВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Золото играет ключевую роль как стратегическая инвестиция и как актив в хорошо диверсифицированном портфеле, особенно в периоды экономической неопределенности. Это высоколиквидный актив, который не является обязательством, не подвержен кредитному риску и является дефицитным, исторически сохраняя свою ценность с течением времени. Кроме того, золото пользуется спросом как резервный актив, ювелирное изделие и технологический компонент. Эти характеристики означают, что золото может улучшить инвестиционный портфель тремя ключевыми способами:

1. Обеспечение долгосрочной доходности
2. Улучшение диверсификации
3. Обеспечение ликвидности

Рисунок 1. Способы улучшения инвестиционного портфеля при наличии в нем золота
Примечание – источник [1]

В совокупности эти характеристики делают золото очевидным дополнением к акциям и облигациям и желательным элементом для диверсифицированных инвестиционных портфелей. Найти эффективные инструменты диверсификации бывает непросто. Многие активы становятся все более коррелированными по мере роста рыночной неопределенности и усиления волатильности, что отчасти обусловлено инвестиционными решениями типа «Risk-on и Risk-off». В результате многие так называемые инструменты диверсификации не обеспечивают защиту портфелей в тот момент, когда инвесторы больше всего в этом нуждаются. Кроме того, по мере роста инфляции в последние годы облигации стали иметь

более положительную корреляцию с акциями, что ослабляет их традиционную балансирующую роль. Золото отличается тем, что его отрицательная корреляция с акциями и другими рисковыми активами усиливается по мере падения цен на эти активы. Мировой финансовый кризис яркий тому пример. Акции и другие рисковые активы резко упали в цене, как и хедж-фонды, недвижимость и большинство сырьевых товаров, которые долгое время считались инструментами диверсификации портфеля. Золото, напротив, сохранило свои позиции и выросло в цене, увеличившись на 21% в долларах США с декабря 2007 года по февраль 2009 года. И во время последних резких изменений на фондовом рынке в 2022 и 2025 годах показатели золота оставались положительными.

В 2025 году на фоне глобальной неопределенности спрос на металл усилился, при этом ключевую роль стали играть институциональные участники. Так, по итогам 2025 года Казахстан занял второе место в мире по объему покупки золота после Польши. Страна приобрела 57 тонн.

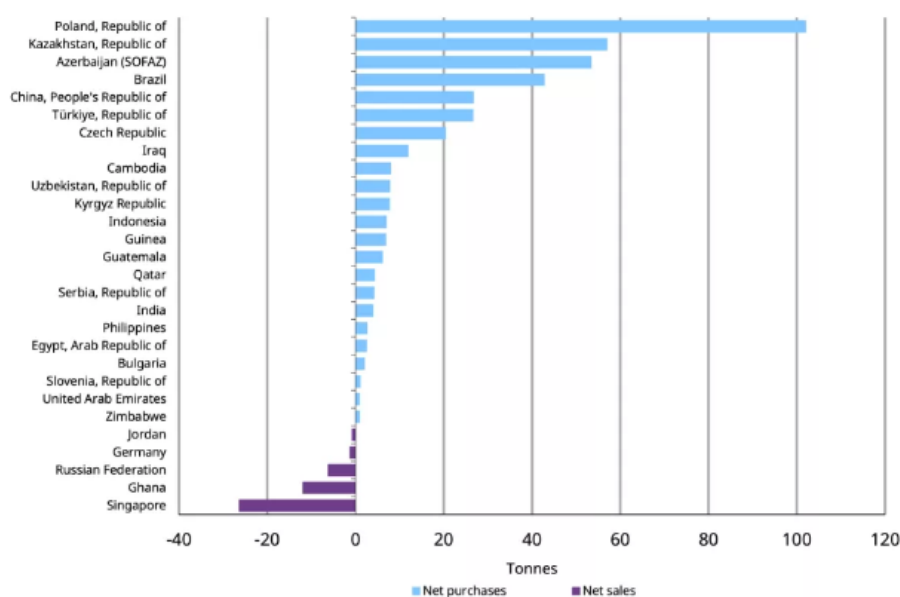

Рисунок 2. Объемы покупки/продажи золота странами за 2025 год
Примечание – источник [2]

Стоимость золота в Казахстане резко выросла вслед за ценами на металл на мировых рынках. По данным Национального банка РК, 30 января 2026 года цена одного грамма золота достигла 89 002,60 тенге, что стало рекордом за всю историю расчетов. Суточный прирост стоимости составил почти 3,5 тыс. тенге, или 3,9%. [3] Дальнейший рост цен сдерживается осторожностью участников рынка в ожидании ключевых данных по инфляции в США. «Если геополитические риски сохранятся, золото предпримет попытку устойчивого закрепления выше \$4,6 тыс. в ближайшие недели», - считает главный рыночный аналитик KCM Trade Тим Уотерер.

Переход к большей интеграции экологических, социальных и управленческих (ESG) целей в инвестиционные стратегии имеет важные последствия и золото может сыграть роль в их поддержке. Золото (из проверенных инвестиционных источников) должно быть признано активом, который производится и поставляется ответственно из цепочки поставок, соответствующей высоким стандартам ESG. Золото также может сыграть потенциальную роль в снижении подверженности инвесторов климатическим рискам.

По оценкам экспертов, физические запасы золота у инвесторов и центральных банков составляют приблизительно 12,6 трлн долларов США, еще 1,4 трлн долларов США в виде открытого интереса через производные инструменты, торгуемые на биржах или на внебиржевом рынке. Это делает рынок золота крупным, глобальным и высоколиквидным

рынком. Рынок золота более ликвиден, чем рынки ряда основных активов, включая евро/фунт стерлингов и индекс Доу Джонса, в то время как объемы внебиржевой торговли сопоставимы с объемами торговли казначейскими векселями США. Общий объем торгов золотом в среднем составлял около 361 млрд долларов США в день в 2025 году. За этот период объем внебиржевой торговли составил 180 млрд долларов США – в основном в виде спотовых контрактов, а фьючерсы на золото торговались на сумму 174 млрд долларов США в день на различных мировых биржах. Физически обеспеченные золотые ETF (золотые ETF) предлагают дополнительный источник ликвидности, при этом объем торгов глобальными золотыми ETF составляет в среднем 7 млрд долларов США в день.

Исторически золото считается экспертами выгодным активом особенно в периоды неопределенности. Но оно приносило долгосрочную положительную доходность как в хорошие, так и в плохие экономические времена. Разнообразие источников спроса придает золоту особую устойчивость и потенциал для получения стабильной прибыли в различных рыночных условиях. С одной стороны, золото часто используется в качестве инвестиции для защиты и приумножения капитала в долгосрочной перспективе, но с другой стороны, оно также является потребительским товаром, благодаря спросу на ювелирные изделия и технологии. Таким образом, в периоды экономической неопределенности именно контрциклический инвестиционный спрос стимулирует рост цены на золото. В периоды экономического подъема его рост поддерживается проциклическим потребительским спросом.

Литература

1. <https://www.gold.org/>
<https://www.gold.org/goldhub/gold-focus/2026/02/central-bank-gold-statistics-december-2025>
3. <https://nationalbank.kz/ru/gold/zoloto?from=&to=>

Тәліп А.Н., 1-курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Акбаев Е.Т.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДЕГІ РӨЛІ

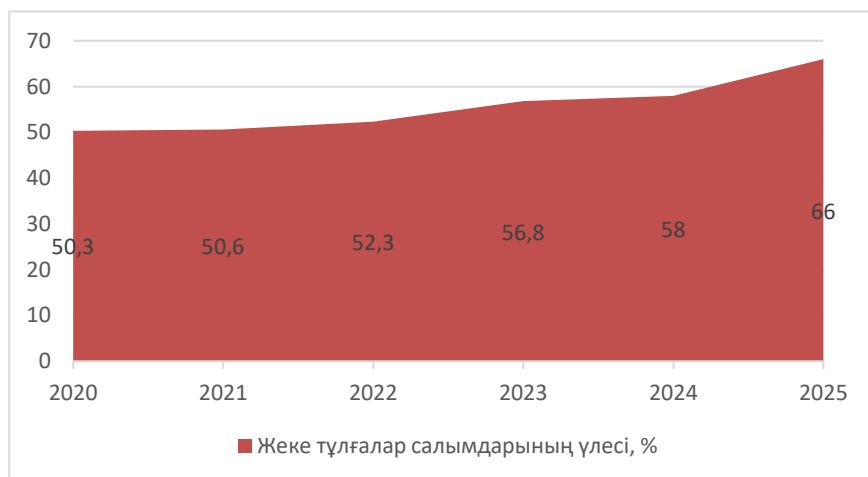
Қазіргі кезеңде банк секторы әлемдегі кез келген елдің экономикасында маңызды рөл атқарады. Бұл тақырып өзекті, өйткені банктер елдегі барлық ақша ағындарын басқаратын негізгі қаржы институттары болып табылады. Қазақстан үшін 2020-2025 жылдарға арналған уақытша қатарларды пайдалана отырып, корреляциялық және регрессиялық талдау жүргізілді. Осы талдаулар негізінде ЖІӨ, банк секторының активтері, несие портфелі және сыртқы қарыз сияқты айнымалыларға негізделген теңдеу құрылды [1].

Банк жүйесі күн сайын өзінің көлемін арттыра отырып, жаңа қаржы технологияларын енгізу арқасында жеке тұлғалар мен заңды тұлғалардың көп санын өз клиентіне қосып отыр. Осыған байланысты цифрландырудың өсуімен жаңа онлайн өнімдер жасалып, деректерді өңдеу және қызмет көрсету уақыты қысқартылуда. Себебі банк саласындағы цифрлық технологиялар оны экономиканың басқа секторларына да енгізуге мүмкіндік берді, сондықтан банк секторының экономикаға әсерін бағалау маңызды болып табылады және осы сектордың даму перспективаларын бағалау қажетті шарт болып табылады. 2020 жылдан бері банк секторын дамыту динамикасы банктердің абсолюттік көрсеткіштерінің айтарлықтай өскенін көрсетеді, сонымен қатар екінші деңгейлі банктер саны 26-дан 21-ге дейін қысқарды, бұл бәсекелестіктің артуына, банк өнімдері мен қызметтерінің цифрландырылуына әсер етті [2].

Жалпы алғанда, соңғы бірнеше жылда Қазақстанның банк секторы халық салымдарының жоғары өсу қарқынын көрсетіп келеді. Мұның негізгі себептері – азаматтардың елдегі бірқатар банктерге деген сенімінің артуы, қаражатты сақтау мен

жинақтауға арналған тартымды өнімдердің ұсынылуы, сондай-ақ цифрлық қызметтердің дамуы және салым ашудың ыңғайлылығы. Соңғы бес жылда ҚР екінші деңгейлі банктеріндегі халық салымдарының көлемі жылына орта есеппен 20%-дан астамға өссе, бұған дейінгі бесжылдықта орташа жылдық өсім небәрі 16,4%-ды құраған [2].

Сонымен қатар Қазақстан банктеріндегі депозиттердің жалпы көлеміндегі жеке тұлғалар салымдарының үлесі де ұлғаюда. Мәселен, 2025 жылғы жағдай бойынша бөлшек депозиттердің үлесі 66%-ға жетті. Анықтама үшін: 2020 жылдың сәйкес кезеңінде ел банктеріндегі халық салымдарының үлесі сектордың депозиттік базасының 50%-ын құраса, 2015 жылы — 42,3%, ал 2010 жылы — небәрі 32,2% болды (1-сурет).

1-сурет. ҚР екінші деңгейлі банктеріндегі салымдардың жалпы көлеміндегі жеке тұлғалар салымдарының үлесі, %

Е с к е р т у – ҚР Ұлттық Банктің деректері бойынша автормен жасалған [2]

Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі 2025 жылға арналған Қазақстан банк секторының таза пайдасы бойынша кеңейтілген статистиканы жариялады. Exclusive.kz хабарлауынша, көрсеткіштің жалпы өсіміне қарамастан, ірі банктердегі динамика біркелкі болмаған. Активтер көлемі бойынша топ-10 банк арасында ең жоғары пайданы тағы да «Халық банк» көрсетті — 976,8 млрд теңге, бұл өткен жылмен салыстырғанда 15%-ға немесе 132 млрд теңгеге көп. Kaspi Bank-тің таза пайдасы 7,6%-ға өсіп, 571,5 млрд теңгеге жетті.

«Банк ЦентрКредит» көрсеткішін 23%-ға арттырып, 240,1 млрд теңгеге жеткізді. Ұлттық банктің түсіндіруінше, бұл нәтижеге мемлекеттік қолдаудың мерзімінен бұрын қайтарылуы әсер еткен. ForteBank-тің пайдасы 14%-ға өсіп, 182,2 млрд теңгені, ал «Отбасы банк»-тің пайдасы 5,5%-ға артып, 127,4 млрд теңгені құрады [3].

Сонымен бірге бірқатар ірі банктер жылды пайда көлемінің төмендеуімен аяқтады. Атап айтқанда, Alatau City Bank пайдасын 7,6%-ға қысқартып, 144,7 млрд теңгеге дейін төмендетті, ал «Еуразиялық банк» бұл көрсеткішті бірден 82%-ға азайтып, 16,4 млрд теңгеге жеткізді. Екі жағдайда да төмендеу мемлекеттік қолдаудың қайтарылуымен байланысты.

«Freedom Bank Kazakhstan»-тың пайдасы 76%-ға төмендеп, 12,1 млрд теңгені құрады, мұны Ұлттық банк бағалы қағаздардың теріс қайта бағалануымен түсіндірді.

Төмен базаның аясында Bereke Bank айтарлықтай өсім көрсетті — таза пайдасы бес есе артып, 59,5 млрд теңгеге жетті. Bank RBK мемлекеттік қолдауды қайтарғанына қарамастан, пайдасын 13,4%-ға арттырып, 64,1 млрд теңгеге жеткізді.

Сондай-ақ «Ситибанк Қазақстан» (–20%), «Шинхан Банк Қазақстан» (–42%) және «Қазақстан – Зираат Интернешнл банк» (–27%) банктерінде пайданың төмендеуі тіркелді. Нарықтың жаңа қатысушысы — корейлық «BNK Bank» 2025 жылды 2,5 млрд теңге көлеміндегі шығынмен аяқтады. Пайда өсімінің ең жоғары қарқынын «Зиман-Банк» көрсетті — 16 есе, алайда абсолюттік мәнде өсім 4,1 млрд теңгені құрады.

Жалпы алғанда, 2025 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның банк секторының жиынтық таза пайдасы 6,7%-ға өсіп, 2,726 трлн теңгеге жетті. Бұл ретте өсім қарқыны алдыңғы жылмен салыстырғанда 2,5 есе баяулады (2024 жылы — +17%), мұны Ұлттық банк жеке тұлғаларды несиелеуге қойылатын талаптардың және пруденциялық нормативтердің қатаюымен байланыстырады [4].

Қаржы нарықтарындағы делдал, актив иеленуші, инвестор және жұмыс беруші ретіндегі сан алуан рөлдерінің арқасында банктер әлемдік экономиканың өсуіндегі аса маңызды қозғаушы күштер болып табылады, сондықтан олар тұрақты қаржыландыруды қамтамасыз етуде шешуші рөл атқаруы тиіс.

Осы зерттеу нәтижесінде Қазақстан экономикасына банк секторының ықпалы бағаланды. Аталған мақсатқа қол жеткізу үшін Ұлттық Банктің және ЕДБ деректеріне талдау жүргізілді, экономикалық көрсеткіштері бойынша топтастырылды, сондай-ақ қолда бар деректер негізінде ЖІӨ-нің банк секторының дамуынан тәуелділігін сипаттайтын модель қалыптастырылды.

Әдебиет

1. The Influence Of The Banking Sector On The Economy Of Kazakhstan. Дереккөз: https://www.researchgate.net/publication/393181658_Vlianie_bankovskogo_sektora_na_ekonomiku_Kazahstana?__cf_chl_tk=jdP2hwZEmUmGHaIhT26v9dc5.jhEdDx5dHu7M_ffbQ8-1769969925-1.0.1.1-b_5zdtXbeIVn6E7E7aV_H2oy4ap1kZbLMxc3vsrwyQ
2. ҚР Ұлттық Банкі. Электрондық ресурсы: <https://nationalbank.kz/kz>
3. Банктік трансформация 2010-2025: <https://ranking.kz/reviews/banking-and-finance/bankovskaya-transformatsiya-2010-2025-kak-menyalsya-etot-sektor-v-kazahstane.html#:~:text=Если%20ещё%20десятилетие%20назад%20в,отзыва%20лицензий%20у%20несостоятельных%20банков>.
4. Қазақстанның банк секторы. Дереккөз: <https://ranking.kz/rankings/banking-and-finance-rankings/bankovskiy-sektor-kazahstana-nabiraet-oboroty-naselenie-doverilo-bvu-rk-uzhe-23-trilliona-tenge.html>

Тынчтыкбекқызы М., Омеркулова А.Б., студенті 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н, профессор Калкабаева Г.М.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИНВЕСТИЦИОННОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ: РАЗВИТИЕ РОБОЭДВАЙЗИНГА

Робоздвайзинг (робот-советник, робот-консультант) — это метод инвестирования, основанный на использовании специальных алгоритмов и искусственного интеллекта. Данные системы способны анализировать рыночные тенденции, оценивать риски и инвестиционные возможности, а также формировать рекомендации для клиентов при принятии финансовых решений.

Преимуществами робоздвайзинга являются его круглосуточная доступность и высокая эффективность работы. За счёт применения искусственного интеллекта робоздвайзинг обеспечивает быстрый анализ доходов, инвестиционных целей и уровня риска клиента, что позволяет подобрать оптимальную стратегию формирования инвестиционного портфеля [1].

Робоздвайзинг можно классифицировать по нескольким направлениям, рисунок 1.

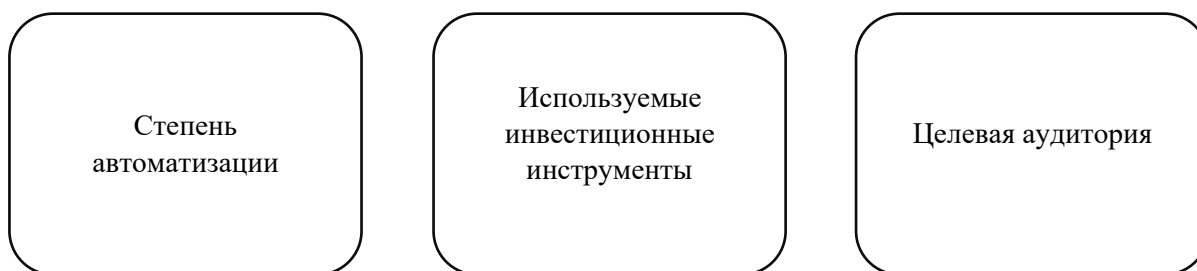

Рисунок 1. Классификация робоэдвайзинга

В зависимости от степени автоматизации инвестиционного консультирования робоэдвайзеры относятся к полностью автоматизированным системам, функционирующим на базе математических алгоритмов и не требующим участия консультанта-человека. Такие платформы самостоятельно осуществляют риск-профилирование инвесторов, формирование инвестиционного портфеля и его последующую автоматическую перебалансировку. По используемым инструментам робоэдвайзеры в основном ориентированы на пассивные инвестиционные стратегии, при которых портфель формируется не из отдельных ценных бумаг, а на основе индексных инструментов, главным образом биржевых инвестиционных фондов, что позволяет обеспечить высокий уровень диверсификации и снизить издержки. Помимо этого, с точки зрения целевой аудитории робоэдвайзеры ориентированы на массовых розничных инвесторов, поскольку предоставляют услуги индивидуального управления активами с минимальными комиссиями и делают инвестиционное консультирование доступным широкому кругу клиентов, ранее не имевших доступа к подобным финансовым услугам [2].

На данный момент в Республике Казахстан отсутствуют широко распространённые полностью автономные робоэдвайзеры, аналогичные зарубежным платформам. Но банки и финансовые компании активно внедряют технологии искусственного интеллекта и автоматизации инвестиционных процессов, что формирует технологическую основу для последующего развития и внедрения робоэдвайзинга на национальный рынок.

Сектор роботизированных советников (робоэдвайзеров) наиболее развит в США, где ключевыми игроками выступают такие гиганты, как Vanguard Personal Advisor Services, Schwab, Betterment и Wealthfront. Эти платформы меняют подход к управлению капиталом, предлагая инвесторам баланс между автоматизацией и экспертной поддержкой.

Одним из наиболее показательных примеров является сервис Vanguard Personal Advisor. Философия платформы строится на освобождении клиента от сложных ментальных вычислений: передовые алгоритмы берут на себя глубокий анализ инвестиционных целей и непрерывный мониторинг прогресса. Пользователи могут отслеживать состояние своих активов в режиме реального времени с любого устройства — будь то ноутбук, планшет или смартфон.

Отличительной чертой сервиса является его гибридный формат. Помимо технологических инструментов, инвесторы получают доступ к консультантам, которые помогают определить приоритеты в финансировании долгосрочных целей. При этом клиент сохраняет автономию, самостоятельно определяя сочетание биржевых фондов (ETF) и паевых фондов в своем портфеле.

Однако доступ к таким инструментам требует соблюдения ряда условий:

- Входной порог: Минимальный совокупный баланс на брокерских счетах Vanguard должен составлять 50,000.
- Типы счетов: Программа охватывает как стандартные налогооблагаемые счета, так и пенсионные счета типа IRA (традиционные, Roth или переводные).
- Структура активов: Для регистрации счета весь его баланс должен быть размещен в определенных типах инвестиций, одобренных консультантом, или находиться в расчетном фонде брокерского счета [3].

В будущем совершенствование сферы робоэдвайзинга должно основываться на повышении точности алгоритмов и расширении аналитических возможностей автоматизированных инвестиционных платформ. Особое значение будет иметь интеграция более продвинутых моделей искусственного интеллекта и машинного обучения, способных учитывать не только финансовые показатели, но и поведенческие особенности инвесторов, уровень их риск-толерантности и долгосрочные цели. Для повышения доверия со стороны пользователей необходимо обеспечить прозрачность алгоритмов принятия инвестиционных решений, а также развитие механизмов объяснимого искусственного интеллекта. Важным направлением является совершенствование нормативно-правового регулирования, направленного на защиту прав инвесторов, обеспечение кибербезопасности и сохранность персональных данных. Дополнительным фактором развития станет расширение финансовой грамотности населения и адаптация интерфейсов робоэдвайзинговых платформ под разные категории пользователей. В долгосрочной перспективе развитие гибридных моделей, сочетающих автоматизированные рекомендации и консультации профессиональных финансовых советников, позволит повысить эффективность управления активами и устойчивость инвестиционных решений.

Подводя итог, робоэдвайзинг представляет собой современный цифровой инструмент финансового консультирования, основанный на использовании алгоритмов и автоматизированных моделей анализа, позволяющих формировать инвестиционные рекомендации с учетом соотношения риска и доходности, а также индивидуальных параметров инвестора. Данная технология уже доказала свою эффективность и устойчивость в практике развитых финансовых рынков. В Республике Казахстан рынок робоэдвайзинга находится на стадии становления, что обуславливает наличие значительного потенциала для его дальнейшего развития при условии совершенствования нормативно-правовой базы, цифровой инфраструктуры и уровня финансовой грамотности населения [4].

Литература

1. <https://expobank.ru/blog/tendentsii-i-innovatsii-v-roboedvayzinge-perspektivy-blizhayshikh-let/>
2. <https://sowa-ru.com/wp-content/uploads/2019/12/robo-edvayzing.pdf>
3. <https://investor.vanguard.com/advice/personal-hybrid-robo-advisor>
4. Яцевич Ф. Г. Робоэдвайзинг как новая бизнес-модель в инвестиционном консультировании // Экономика и бизнес. — 2022.

Zhakupova D.S., 2nd-year Master's student (BUKETOV NATIONAL RESEARCH UNIVERSITY)
Scientific Supervisor – Candidate of Economic Sciences, Professor Kalkabayeva G.M.

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE TAXATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Small and medium-sized enterprises (SMEs) constitute the foundation of the modern economy. In OECD countries, SMEs account for approximately 99% of all enterprises, generating 50–60% of value added and more than 60% of total employment [1]. Given the high significance of this sector, governments design tax policy not only to ensure budget revenues but also as an instrument for stimulating entrepreneurship, innovation activity, and enhancing competitiveness.

The level of tax burden on SMEs is determined not only by statutory tax rates but also by the structure of the tax system, compliance costs, reporting frequency, and the degree of digitalization of tax administration. In international practice, the effective tax rate indicator is widely used, reflecting the actual share of taxes paid in the profit structure of an enterprise. Studies show that reducing administrative barriers and ensuring stability in tax regulation significantly influence the sustainability and development of SMEs [1].

In Germany, SMEs operate within the general corporate taxation system, which includes a federal corporate income tax of 15% and a municipal trade tax (on average 14–17%). At the same time, small enterprises are provided with simplified accounting procedures and investment allowances that reduce the taxable base [2]. Considerable attention is paid to supporting innovation through tax incentives and subsidy programs.

France applies a differentiated approach to profit taxation, providing reduced corporate tax rates for enterprises that meet SME criteria on a specific portion of their profits. Additionally, tax credits are available for research and development activities and job creation [3]. This mechanism combines the fiscal function of taxation with targeted economic support instruments.

Singapore is considered one of the most competitive tax jurisdictions. The base corporate tax rate is 17%; however, newly established companies benefit from partial tax exemptions on profits during the first years of operation. Moreover, tax incentives aimed at promoting innovation, international expansion, and high-tech production are widely implemented [4]. A high level of digitalization in tax administration significantly reduces business transaction costs.

South Korea applies a progressive corporate income tax scale ranging from 10% to 25%, with reduced rates for SMEs. Tax credits are extensively used for companies investing in research and development (R&D), digitalization, and export activities. The tax credit may reach up to 25% of qualified investments [5]. Thus, the tax system is integrated into the country's technological and industrial development strategy.

Table 1

Comparative Characteristics of SME Taxation in Selected Countries

Country	Corporate Tax Rate	Special Measures for SMEs	Innovation Incentives
Germany	15% + trade tax	Simplified accounting	R&D tax incentives
France	Reduced SME rate	Profit-based reliefs	R&D tax credits
Singapore	17%	Partial profit exemption	Innovation and export incentives
South Korea	10–25% (progressive scale)	Reduced rates for SMEs	Tax credits up to 25%

Source: compiled by the author based on official data.

Comparative analysis demonstrates that developed countries are shifting from merely lowering tax rates to forming comprehensive systems of incentive-based measures focused on innovation, digitalization, and international competitiveness. The effectiveness of SME taxation depends not only on tax rates but also on the quality of administration, legislative stability, and the strategic orientation of tax policy.

Particular attention should be paid to the experience of Estonia, where a distributed profit taxation model is applied. Corporate income tax is paid only upon dividend distribution, while retained earnings are not taxed. Such a system encourages enterprises to reinvest profits in business development, modernization, and expansion. According to international experts, this model promotes investment growth and enhances the financial sustainability of SMEs.

In the United States, an effective support mechanism for SMEs is the application of pass-through taxation for small businesses, where profits are taxed at the owner level rather than at the corporate level. In addition, a system of tax deductions is available for small enterprises, including deductions for equipment purchases and development investments. This approach reduces the tax burden in the early stages of operation and stimulates entrepreneurial initiative.

Another successful example is the United Kingdom, where a reduced corporate tax rate for small companies is applied along with a system of R&D tax credits. A distinctive feature of the British model is the combination of tax incentives with a well-developed advisory support system for businesses, which increases access to government support measures and enhances their practical effectiveness.

Thus, international practice demonstrates the necessity of combining fiscal sustainability with incentive mechanisms in the formation of a modern SME taxation system.

References

1. OECD. SME and Entrepreneurship Outlook. Paris: OECD Publishing, 2022.
2. Tax Code of the Republic of Kazakhstan. Astana, 2023.
3. Federal Ministry of Finance of Germany. Corporate Tax System Overview, 2023.
4. Inland Revenue Authority of Singapore (IRAS). Corporate Tax Guide, 2023.
5. Ministry of Economy and Finance of Korea. SME Tax Incentives Report, 2022.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫ САЛАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУІ

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ
КАЗАХСТАНА

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ КОЛИЧЕСТВЕННОГО АНАЛИЗА В ОБЛАСТИ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА

Современный этап развития Казахстана характеризуется цифровизацией экономики и ростом роли данных в управлении. Президент Касым-Жомарт Токаев неоднократно подчёркивал необходимость внедрения инноваций в сферу услуг, включая туризм и гостиничный бизнес.

Гостиничная отрасль функционирует в условиях высокой конкуренции и нестабильного спроса, поэтому интуитивные решения уступают место управлению на основе данных. Количественный анализ становится важным инструментом повышения эффективности и точности прогнозирования.

Цель исследования: рассмотреть применение количественного анализа в гостиничном бизнесе, определить его методы, преимущества и ограничения.

Количественный анализ – это совокупность статистических и математических методов, обеспечивающих объективную оценку деятельности предприятия для поддержки управленческих решений. В индустрии гостеприимства он позволяет переводить наблюдаемые процессы в измеримые и прогнозируемые модели.

Таким образом, количественный анализ обеспечивает переход к доказательному управлению. Далее рассмотрим ключевые методы, наиболее широко применяемые в гостиничном бизнесе (см. табл. 1).

Таблица 1

Основные методы количественного анализа в гостиничном бизнесе

Метод	Основные задачи в отеле	Инструменты/ системы	Эффект (по литературе)
Описательная и инференциальная статистика	Анализ загрузки, сезонности, ADR, RevPAR	Excel, Power BI, SPSS	+5–10% доходности
Регрессионные и эконометрические модели	Прогнозирование спроса, динамическое ценообразование	RMS-системы, Python, R	рост RevPAR 8–15 %
Кластерный и факторный анализ	Сегментация клиентов, персонализация предложений	Python, SPSS	рост лояльности и среднего чека
Байесовские и ML- модели	Прогноз в реальном времени, анализ отзывов, NLP	Python (PyMC, TensorFlow), NLP	точность прогноза +15–25 %
Модели оптимизации	Распределение номеров, планирование персонала	Линейное программирование, Марковские цепи	снижение издержек, оптимизация ресурсов
П р и м е ч а н и е - Составлено на основе информации из источника [1]			

Согласно данным табл. 1 среди перечисленных инструментов особое внимание стоит уделить байесовским и машинно-обучающим моделям, поскольку именно они демонстрируют наибольшую точность и адаптивность в условиях динамичного спроса. Эти модели особенно эффективны в условиях неопределённости туристского спроса. Байесовский подход позволяет обновлять вероятности по мере поступления новых данных (теорема Байеса), а машинное обучение обеспечивает самообучаемость на больших объемах.

Для структурированного рассмотрения возможностей этих моделей представим их ключевые преимущества и ограничения в сравнительном виде (см. табл. 2).

Таблица 2

Преимущества и недостатки байесовских и ML-моделей

Показатель	Преимущества	Недостатки
Точность	+15–25 % к точности прогнозов	Ошибки при неполных данных
Адаптивность	Динамическое обновление прогнозов	Сложность настройки и мониторинга
Автоматизация	Интеграция в RMS/CRM, автоценообразование	Высокие вычислительные мощности
Управленческие решения	Объективность, скорость	Сложность интерпретации
Клиентоориентированность	Персонализация, анализ тональности отзывов	Вопросы конфиденциальности данных
Примечание - Составлено на основе информации из источника [2]		

В соответствии с данными табл. 2 были представлены преимущества и недостатки байесовских и ML-моделей. Механизм функционирования данных моделей можно представить схематично, демонстрируя этапы обработки данных и обновления прогнозов (см. рис.1).

Рисунок 1. Принцип работы байесовской и ML-модели в гостиничном бизнесе

Таким образом, количественные методы активно применяются в гостиничном бизнесе для повышения эффективности управления и доходности. Будущее отрасли связано с интеграцией AI/ML в RMS и CRM-системы, развитием предиктивной аналитики, созданием Big Data-экосистем и гиперперсонализацией услуг [3]. Для Казахстана это соответствует курсу на цифровизацию экономики и развитию конкурентоспособного гостиничного сектора. В связи с этим, количественный анализ является обязательным условием устойчивого развития и стратегического преимущества гостиничного бизнеса.

Литература

1. Provenzano F., Baggio R. Quantitative Methods in Hospitality and Tourism: Theory and Applications. - Springer, 2022.
2. Dragouni M., Petrović D., Nikolić J. Bayesian Networks and Machine Learning Applications in Hotel Demand Forecasting // Journal of Hospitality & Tourism Research. - 2024. - Vol. 48, No. 2. - P. 256–275.
3. Jovanović T., Milovanović I., Dragouni M. Dynamic Pricing and Revenue Management in Hotels: A Quantitative Study // Tourism Management. - 2016. - Vol. 52. - P. 123–135.

УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В РЕСТОРАННО-ГОСТИНИЧНОМ БИЗНЕСЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Сфера ресторанно-гостиничного бизнеса (HoReCa) в Казахстане демонстрирует активный рост, однако сталкивается с острой проблемой дефицита квалифицированных кадров и высокой текучестью персонала. Как отмечают эксперты, успех предприятия в сфере услуг на 99% обеспечивается именно персоналом [4]. В условиях кадрового голода, который в ближайшие пять лет может составить 1,8 млн человек по стране [1], эффективное управление человеческими ресурсами становится не просто функцией отдела кадров, а ключевым фактором выживания и конкурентоспособности бизнеса.

Цель данной работы – выявить основные проблемы управления персоналом в индустрии гостеприимства Казахстана и предложить пути их решения на основе анализа текущей ситуации и современных подходов к менеджменту.

Текучесть кадров в отрасли остается критически высокой. По данным генерального директора сети ресторанов Lanzhou Гульбану Майгариной, ежегодная текучесть среди официантов может достигать 50–60%, а среди поваров — 40–50% [2]. Основными причинами являются сезонность, низкий престиж профессии, высокая физическая и эмоциональная нагрузка, а также активное переманивание сотрудников конкурентами [2]. В гостиничном бизнесе ситуация схожа: исследования казахстанских отелей St. Regis и Jumbaktas показывают прямую связь между формализованной кадровой политикой и уровнем мотивации сотрудников [3]. Отсутствие четкой политики ведет к демотивации и, как следствие, к увольнениям.

Существенное влияние на рынок труда оказывает смена поколений. Молодые специалисты (поколение Z) более требовательны к работодателю: для них важны не только конкурентная зарплата, но и гибкий график, возможность удаленной работы (где это применимо), корпоративное обучение и здоровая атмосфера в коллективе [1,2]. Как показывают исследования, 71% казахстанцев готовы вкладывать средства в свое обучение, что говорит о высоком запросе на развитие [1]. Если компания не предоставляет возможностей для роста, амбициозные сотрудники уходят туда, где эти условия есть.

Еще одним фактором, провоцирующим текучесть, является стиль управления. Подтверждается тезис, что люди уходят не из компании, а от руководителя [1]. По данным Gallup, половина сотрудников увольнялась, чтобы «сбежать» от плохого менеджера. В Казахстане это усугубляется разрывом в ценностях между поколениями: молодые сотрудники не готовы терпеть авторитарный стиль, неуважение и отсутствие обратной связи [1]. Неэффективное руководство создает токсичную атмосферу и хаос в организации труда, что напрямую увеличивает отток персонала [1].

Для решения этих проблем предприятиям HoReCa необходимо выстраивать комплексную систему управления персоналом. В первую очередь, требуется формализация HR-политики: от четких критериев отбора и адаптации до прозрачной системы мотивации и карьерного роста [3,4]. Во-вторых, критически важно инвестировать в развитие корпоративной культуры, которая будет удерживать сотрудников за счет общих ценностей и комфортной среды [4]. Также необходима адаптация методов мотивации под запросы нового поколения: внедрение гибких графиков, программ наставничества и постоянного обучения [2].

Таким образом, управление персоналом в ресторанно-гостиничном бизнесе Казахстана требует перехода от реактивного латания кадровых дыр к проактивной стратегии удержания и развития человеческого капитала. Ключевыми драйверами успеха становятся развитие руководителей как лидеров, инвестиции в корпоративную культуру и создание условий для

профессионального роста сотрудников. Потери бизнеса от текучести колоссальны: для сети из тысячи человек с текучкой 50% убытки могут составлять 120–150 млн тенге в год [2]. Следовательно, вложения в людей сегодня — это прямая экономия и залог устойчивого развития завтра.

Литература

1. Почему «люди уходят не из компании, а от плохих руководителей» // E-R-A.kz. — URL: <https://e-r-a.kz/tpost/itgh9pzj11-pochemu-lyudi-uhodyat-ne-iz-kompanii-a-o>
2. Бизнесу нечем ответить на кадровый голод, кроме как ростом зарплат. 2025 // Kazakhstan Today. — URL: <https://kazakhstan-today.com/kursiv-research/item/16540-biznesu-nechem-otvetit-na-kadrovyy-golod-krome-kak-rostom-zarplat>
3. Mutaliyeva L.M., Flek A.A. Modern management system of personnel in hotel business // Economic series of the Bulletin of L.N. Gumilyov ENU. — 2023. — № 1. — С. 147–159.
4. Nurmukhan G., Kussaiyn A., Rakhimgaziyeva Y., Shekimov T. The influence of personnel management policy on motivation of employees in the service industry. — Nur-Sultan: KAZGUU, 2022. — 85 с.

Бақыт Е., 2 курс магистранты (әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті)
Ғылыми жетекші — Т.Ғ.К., аға оқытушы Ахметкалиева С.К.

ҚР ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫ КОМПАНИЯЛАРЫНЫҢ ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕГІНДЕГІ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының құрылыс саласы экономиканың стратегиялық маңызды секторларының бірі болып табылады [1]. Инфрақұрылымның дамуы, тұрғын үй құрылысының өсуі және өнеркәсіптік нысандардың кеңеюі құрылыс компанияларының қызметін белсенді түрде арттыруда. Алайда құрылыс саласындағы жобалардың күрделілігі, материалдық-техникалық ресурстарға тәуелділік, жеткізушілермен өзара байланыс және логистикалық үдерістердің көпсатылы болуы жеткізу тізбегінде әртүрлі тәуекелдердің туындауына себеп болады [2]. Бұл тәуекелдер уақытылы жеткізбеу, бағаның құбылуы, сапаның төмендеуі, қаржылық шығындар сияқты мәселелерге әкелуі мүмкін.

Осыған байланысты құрылыс компаниялары үшін жеткізу тізбегіндегі тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру маңызды міндеттердің біріне айналуға [3]. Тәуекелдерді тиімді басқару ұйымдардың тұрақтылығын арттырып қана қоймай, бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге, шығындарды азайтуға және жобаларды уақытылы аяқтауға мүмкіндік береді. Сондықтан жеткізу тізбегіндегі тәуекелдерді анықтау, бағалау және оларды басқару механизмдерін жетілдіру — қазіргі құрылыс саласының өзекті бағыттарының бірі болып саналады.

Жеткізу тізбегін басқару және тәуекелдерді басқару мәселелері шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған [2;4]. Шетелдік зерттеулерде жеткізу тізбегіндегі тәуекелдерді басқару логистикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету, жеткізушілерді әртараптандыру, цифрлық технологияларды енгізу және стратегиялық серіктестік орнату арқылы жүзеге асырылатыны көрсетіледі. Әсіресе жобалық басқару, икемді логистика және ақпараттық жүйелерді қолдану тәуекелдерді төмендетудің негізгі құралдары ретінде қарастырылады.

Отандық ғылыми еңбектерде құрылыс саласындағы жеткізу тізбегінің ерекшеліктері, материалдық ресурстарды жоспарлау, келісімшарттық қатынастар және мемлекеттік реттеу факторлары зерттеледі [1;5]. Сонымен қатар Қазақстан жағдайында инфрақұрылымдық алшақтық, импорттық тәуелділік және валюта бағамының ауытқуы сияқты тәуекелдердің ерекше маңызға ие екені атап өтіледі.

Жалпы алғанда, әдебиеттерді талдау жеткізу тізбегіндегі тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру үшін кешенді тәсіл, цифрландыру, талдау құралдарын енгізу және ұйымшiлiк үйлестiрудiң маңыздылығын көрсетедi. Бұл бағыт құрылыс компанияларының тиiмдiлiгi мен тұрақты дамуын қамтамасыз етудiң негiзгi алғышарттарының бiрi болып табылады [3].

ҚР құрылыс компаниялары жеткізу тізбектеріндегі тәуекелді басқару жүйесін жетілдіру механизмдерін қарастыратын болсақ, онда төмендегідей бірнеше автоматтандырылған бағдарламалар мен технологияларды қарастырып өтеміз [6]:

1) «Логистик сарапшы» жеткізу тізбектеріндегі қорларын басқаруға арналған бағдарлама; «Логистик сарапшы» есептерді талдаудан бастап «1С Кәсіпорын» бағдарламасына жылжуға арналған түпкілікті жүкқұжаттарды қалыптастыруға дейінгі тауар қозғалысының бүкіл циклін автоматтандыруға мүмкіндік береді.

2) Deductor ISO: жеткізу тізбектеріндегі қорларды оңтайландыру;

Deductor Inventory Stock Optimization (DEDUCTOR ISO) жеткізу тізбектеріндегі қойма қорларын оңтайландыру процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді: сұранысты болжау, оңтайлы сақтандыру қорын есептеу, АВТО тапсырысты қалыптастыру, ең жақсы жеткізушілер мен алмастырғыш тауарларды таңдау.

Deductor ISO жұмысының мақсаты - тауарлар мен шикізаттарды сатып алуды оңтайландыру есебінен ең төменгі үстеме шығыстар кезінде әрбір позицияның үздіксіз саудасын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін қойма қорларының мөлшерін осындай деңгейде қалыптастыру және қолдау.

3) SIMPLE;

Simple жеткізу тізбектеріндегі тауарлы-материалдық қорларды басқару жүйесі - жеткізушілерден оңтайлы жеткізу өтінімдерін автоматты түрде беру арқылы тауар тапшылығы мен тасымалдау шығындарын азайту кезінде тауарлық-материалдық құндылықтарды азайтады. Бағдарлама сұранысты болжау блогынан, тауарлы-материалдық құндылықтарды нормалау блогынан және ассортименттен, тауарлы-материалдық құндылықтарды жедел басқару блогынан, тауарлы-материалдық құндылықтарды басқару тиімділігін бағалау блогынан тұрады, бұл оны басқару жүйесі деп атауға және нарықтағы бухгалтерлік есеп пен аналитикалық бағдарламалардан сапалы айырмашылыққа ие болуға мүмкіндік береді.

Deductor Inventory Stock Optimization (DEDUCTOR ISO) қойма қорларын оңтайландыру процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді: сұранысты болжау, оңтайлы сақтандыру қорын есептеу, авто тапсырысты қалыптастыру, ең жақсы жеткізушілер мен алмастырғыш тауарларды таңдау.

Сурет 1. DEDUCTOR ISO қойма қорларын оңтайландыру автоматтандырылған жүйесінің мүмкіндіктері

Құрылыс саласы компанияларының жеткізу тізбегіндегі тәуекелдерді басқару жүйесін жетілдіру қазіргі экономикалық жағдайда ерекше маңызға ие. Жеткізу үдерісіндегі кешігулер, баға тұрақсыздығы, материал сапасының төмендеуі және логистикалық қиындықтар құрылыс жобаларының тиімділігіне тікелей әсер етеді. Сондықтан тәуекелдерді алдын ала анықтау, бағалау және басқарудың заманауи әдістерін енгізу компаниялардың қаржылық тұрақтылығын нығайтып, бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Тәуекелдерді басқарудың кешенді тәсілін қолдану, цифрлық технологияларды пайдалану және жеткізушілермен тиімді серіктестік орнату құрылыс компанияларының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлар болып табылады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Стратегиялық даму жоспары. – Астана, 2020.
2. Christopher M. Logistics and Supply Chain Management. – London: Pearson, 2016.
3. Chopra S., Meindl P. Supply Chain Management: Strategy, Planning and Operation. – New York, 2019.
4. Tang C. Supply Chain Risk Management // International Journal of Logistics, 2018.
5. Қожахметов А.Қ. Логистика негіздері. – Алматы: Экономика, 2017.
6. Иванов Д.А. Управление цепями поставок. – Москва: Юрайт, 2020.

Богданова Е.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – м.э.н., старший преподаватель кафедры маркетинга Айғожин Б.Е.

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦИАЛА И МАКРОЛОГИСТИКИ КАЗАХСТАНА (2024-2025 ГГ.)

Геополитическая архитектура Евразии в период 2024–2025 годов претерпевает фундаментальные изменения, переформатирующие традиционные торговые пути. Казахстан трансформирует свою диспозицию из внутриконтинентального государства в ключевой транзитный хаб между рынками Востока и Запада. Макрологистическая стратегия страны направлена на капитализацию этого потенциала. За первые восемь месяцев 2025 года внешнеторговый оборот составил 90,2 млрд долларов США. При этом импорт вырос на 2,8% до 40,1 млрд долларов, что требует эффективного логистического сопровождения [1].

Анализ транспортного сектора и транзитных потоков

В 2024 году транспортная отрасль республики показала значительную устойчивость: общий объем перевезенных грузов достиг 1 078,8 млн тонн (+10%), а грузооборот составил 514,5 млрд тонно-километров (+2,6%).

Таблица 1

Динамика основных показателей транспортного сектора (2024 г.)

Вид транспорта	Объем перевозок (млн тонн)	Темп роста к 2023 г. (%)	Грузооборот (млрд т-км)	Темп роста грузооборота (%)
Железнодорожный	437,1	+5,0	327,9	+0,3
Автомобильный	-	+19,5	-	+19,7
Трубопроводный	295,4	+7,4	149,1	+3,7
Морской	2,8	+110,0 (2.1 раза)	1,58	+80,0 (1.8 раза)
Воздушный	-	-	-	+9,2 (пассажирооборот)
Итого по всем видам	1 078,8	+10,0	514,5	+2,6

Данные таблицы подтверждают стратегический сдвиг в сторону морских и автоперевозок. Рост морских перевозок более чем в два раза обусловлен активизацией Транскаспийского маршрута [2].

В 2024 году транзит китайских грузов через Казахстан достиг исторического максимума за 12 лет – 15,4 млн тонн (+22% к 2023 г.). Геополитическая переориентация отражается в конечных пунктах: транзит в ЕС вырос на 134% (2,3 млн тонн), в Узбекистан – на 60% (5,3 млн тонн), а объемы в сторону РФ сократились на 14,7%.

Конкурентоспособность Транскаспийского маршрута (ТМТМ)

Транскаспийский международный транспортный маршрут (ТМТМ) или «Средний коридор» – центральный элемент стратегии РК. Его протяженность – 6 180 км, пропускная способность – 6 млн тонн (включая 80 000 ДФЭ). Время перевозки радикально сократилось с 38-53 дней до 19-23 дней в 2024 году. В порту Актау завершено строительство контейнерного хаба на 200 000 ДФЭ стоимостью 42,3 млн долларов, а в Курыке развивается терминал «Саржа» [3].

В 2025 году грузопоток по ТМТМ увеличился на 36%, чему способствовало внедрение безразрешительного режима со странами-партнерами и расширение географии автоперевозок. Главным вызовом остается более высокая стоимость по сравнению с северными маршрутами из-за двух перевалок на море, что компенсируется высокой надежностью.

Роль в инициативе «Один пояс – один путь» (BRI)

Китай формирует 72% всех транзитных грузов, идущих через РК, при этом являясь получателем лишь в 2% случаев. Товарная структура транзита состоит из высокомаржинальных грузов: наземного транспорта (3,1 млн тонн) и электротехники (1,2 млн тонн) [4].

Контейнерооборот сухого порта Хоргос в 2025 году вырос на 4,8% (+15,5 тыс. TEU). Для поддержки роста до 2029 года запланирован ремонт 11 000 км путей (4 400 км уже обновлены), а также строительство вторых путей Достык – Мойынты, что увеличит мощность участка в 5 раз. Подписаны контракты на 775 локомотивов и 2,7 тыс. фитинговых платформ.

Мультимодальные перевозки: проблемы и решения

Переход к концепции «от двери до двери» является приоритетом, однако сталкивается с системными барьерами:

- Инфраструктурные барьеры: В марте-апреле 2024 года в 8 областях вводились ограничения для большегрузов, разрывая цепочки поставок.
- Дефицит ресурсов: Острая нехватка квалифицированных кадров и масштабных инвестиций.
- Правовые барьеры: Отсутствие единого регулирования заставляло оформлять отдельные накладные на каждый сегмент [5].

Для решения этих проблем в 2024 году инициирован закон о прямых смешанных перевозках с внедрением единого транспортного документа. Цифровизация предусматривает 100% охват автодорог республиканского значения связью 3G к 2030 году. Международное партнерство также играет ключевую роль: AD Ports Group (ОАЭ) инвестирует в зерновой терминал «Саржа» в порту Курык, что повышает маркетинговый статус казахстанских портов.

Региональная динамика и стратегические выводы

Объем транзита в 2025 году вырос до 36,9 млн тонн (+6,6%), что отражает рост производительности макрологистики. Лидерами по росту грузооборота стали Шымкент (+32,7%), Астана (+25,7%) и Алматы (+24,2%) [6].

Казахстан успешно адаптировался к новым геополитическим реалиям. Для закрепления статуса евразийского макрологистического оператора необходима реализация ряда стратегических шагов. Во-первых, приоритетным является завершение «жесткой» инфраструктуры, включая строительство путей Достык-Мойынты и развитие портовых

мощностей Курыка, для предотвращения заторов при растущем потоке из Китая. Во-вторых, требуется либерализация рынка с увеличением доли частных перевозчиков на железнодорожном транспорте до 30% для создания конкурентной среды и снижения тарифов. Третьим важным аспектом выступает использование механизмов Международного финансового центра «Астана» (МФЦА) для структурирования сделок государственно-частного партнерства и привлечения международных инвестиций, общая потребность в которых оценивается в 5,5 млрд евро. Наконец, критически важным маркетинговым требованием для европейских грузополучателей становится экологизация процессов посредством внедрения принципов «зеленой» логистики и альтернативных видов топлива [7]. Успешная реализация данных мер, подкрепленная наблюдаемым ростом транзита китайских грузов и притоком инвестиций из ОАЭ, позволит Казахстану предлагать комплексные цифровые решения и окончательно утвердиться в роли надежного оператора евразийского масштаба.

Литература

1. Динамика внешней торговли Казахстана: тренды 2025 - EC[ON ..., <https://economykz.org/?p=21730>
2. Транспорт в Республике Казахстан (январь-декабрь 2024г.), <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-transport/publications/280667/>
3. Транзит китайских грузов через Казахстан в 2024 году обновил ..., <https://www.rzd-partner.ru/zhd-transport/news/tranzit-kitayskikh-gruzov-cherez-kazakhstan-v-2024-godu-obnovil-rekord/>
4. Транспортно-логистическая отрасль Казахстана, <https://aifc.kz/wp-content/uploads/2024/07/2.2-transportno-logisticheskaya-otrasl-kazahstana-aprel-2024.pdf>
5. Развитие транспортной отрасли Казахстана: итоги 2025 года ..., <https://xaqmedia.kz/post/razvitie-transportnoj-otrasli-kazahstana-itogi-2025-goda>
6. Основные итоги 2025 года в сфере железнодорожного и водного транспорта, <https://cac.wtmreport.com/railage/osnovnye-itogi-2025-goda-v-sfere-zheleznodorozhnogo-i-vodnogo-transporta-kazahstana>
7. Контейнерооборот сухого порта «Хоргос-Восточные ворота» вырос на 4,8% за год, <https://logistan.info/12102-kontejnerooborot-suhogo-porta-horgos-vostochnye-vorota-vyros-na-48-za-god/>

Болатова Д.Ж., студентка 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель - м.э.н., старший преподаватель кафедры «Маркетинг» Тебаев Ж.Ж.

ФАКТОРЫ ВЫБОРА КАЗАХСТАНА КАК ТУРИСТСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ: МАРКЕТИНГОВЫЙ АНАЛИЗ ТУРИСТСКОГО СПРОСА

В условиях глобализации и роста международной туристской мобильности усиливается конкуренция между государствами за привлечение туристских потоков. Туризм в современных условиях рассматривается не только как важный сектор экономики, но и как инструмент формирования международного имиджа страны, регионального развития и межкультурного взаимодействия. В 2024–2025 годах Республика Казахстан продемонстрировала устойчивый рост туристской активности, что находит отражение в увеличении туристских потоков, расширении туристской инфраструктуры и активизации маркетинговых инициатив со стороны государственных и частных структур. Указанные тенденции обуславливают необходимость научного анализа факторов, влияющих на выбор Казахстана в качестве туристского направления.

Согласно данным Комитета индустрии туризма Министерства туризма и спорта Республики Казахстан, в 2024 году страну посетили 15,3 млн иностранных туристов, из

которых 10,4 млн провели в Казахстане более одного дня. При этом, количество внутренних туристических поездок достигло 10,5 млн человек, что на 900 тыс. больше, чем в 2023 году. Эти показатели свидетельствуют о значительном росте как въездного, так и внутреннего туризма в стране. В 2025 году положительная динамика сохранилась и усилилась. В 2025 году, по итогам первых девяти месяцев, Казахстан принял 15,7 млн иностранных туристов, количество внутренних туристов составило 6,7 млн человек, что на 741,3 тыс. больше по сравнению с аналогичным периодом предыдущего года [1]. Рост доходов наряду с увеличением туристских потоков указывает не только на количественное, но и на качественное развитие туристского рынка, что является важным показателем эффективности маркетинговых и институциональных мер в сфере туризма.

Анализ географии туристского потока показывает, что основная часть иностранных туристов, посещающих Казахстан, прибывает из стран ближнего зарубежья. Наибольшая доля въездного туризма приходится на государства СНГ, прежде всего Россию, Узбекистан, Кыргызстан и Азербайджан. Выбор Казахстана туристами из этих стран обусловлен территориальной близостью, безвизовым режимом, развитым транспортным сообщением, а также культурно-языковой общностью. Существенную роль играет и экономический фактор: Казахстан привлекателен для краткосрочной занятости, трудовой миграции и получения образования, что формирует устойчивый поток посетителей и способствует повторным визитам [2].

Наряду с этим, в структуре въездного туризма заметную роль играют Китай и Турция, откуда наблюдается устойчивый рост туристских потоков. Увеличение числа туристов из этих стран связано с развитием делового туризма, расширением прямого авиасообщения, активными экономическими связями, работой в сфере бизнеса и промышленности, участия в международных выставках, форумах и образовательных программах. В рамках маркетингового позиционирования Казахстан для данных рынков выступает преимущественно как направление делового и событийного туризма, ориентированного на участие в международных мероприятиях и форумах. Одновременно отмечается постепенное увеличение туристов из стран дальнего зарубежья, включая Германию, Индию и Южную Корею. Хотя их доля в общем объёме въездного туризма остаётся сравнительно небольшой, для данной категории туристов Казахстан привлекателен как новое и малоизученное направление, предлагающее уникальные природные ландшафты, этнокультурное наследие и возможности для экологического и приключенческого туризма.

Маркетинговый анализ туристского спроса показывает, что рост интереса к Казахстану в 2024–2025 годах является результатом целенаправленных и практико-ориентированных мер по продвижению страны как туристского направления. Существенное влияние на выбор Казахстана иностранными туристами оказывает повышение транспортной доступности: за последние годы расширена сеть международных авиамаршрутов, связывающих Алматы и Астану с крупнейшими городами Европы и Азии, включая Стамбул, Пекин, Сеул, Дели и Франкфурт. Наличие прямых рейсов снижает временные и финансовые издержки поездки, что напрямую отражается на формировании туристского спроса [3].

В 2024–2025 годах Казахстан продвигался на международных рынках как безопасное, стабильное и открытое государство с разнообразным туристским предложением. Национальные туристские кампании, участие в крупнейших международных выставках ITB Berlin, WTM London, ATM Dubai, а также развитие официальных цифровых платформ включая официальный туристский портал Kazakhstan.travel и внедрение QR-системы для путешественников, а также приложение eQonaq упрощает пребывание иностранных туристов и позволяет отслеживать туристские потоки. Так, государственный туристский портал предоставляет информацию на нескольких языках и является ориентиром для потенциальных туристов помогая формировать узнаваемый образ страны и повышать информированность потенциальных туристов о туристских возможностях регионов [3; 4].

С точки зрения структуры спроса Казахстан привлекает туристов не только рекреационными ресурсами, но и возможностями для деловых, образовательных и

событийных поездок. Алматы и Астана выступают ключевыми центрами делового туризма, принимая международные форумы, выставки и конференции, что формирует устойчивый поток краткосрочных визитов. Одновременно развивается образовательный туризм: в страну приезжают иностранные студенты и участники программ академической мобильности, что также отражается в статистике въездного туризма и способствует повторным поездкам.

Выбор Казахстана туристами формируется под влиянием комплексных факторов, среди которых ключевую роль играют целенаправленные маркетинговые стратегии и институциональные меры. Развитие транспортной доступности, участие страны в международных туристских выставках, цифровизация сервисов через портал Kazakhstan.travel и приложение eQonaq, а также внедрение QR-систем создают комфортные условия для планирования и проведения поездок. В совокупности эти меры обеспечивают устойчивый туристский спрос, увеличивают продолжительность пребывания и укрепляют позицию Казахстана как конкурентоспособного и многофункционального туристического направления на международной арене.

Литература

1. Статистика туризма: количество посетителей въездного туризма — динамические ряды / Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан [Электронный ресурс]. — URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-tourism/dynamic-tables/>
2. Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019–2025 годы : утв. Указом Президента Республики Казахстан от 04.02.2020 № 34 [Электронный ресурс]. — URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=117051k
3. Бекбаев Н. К. Пути стимулирования развития въездного туризма : [Электронный ресурс] / Н. К. Бекбаев. — Астана, 2024. — URL: <https://repository.apa.kz/bitstream/handle/123456789/1362/Бекбаев%20Н.pdf?sequence=1&isAlloved=y>
4. Kazakhstan усиливает поддержку туризма через цифровизацию и новые проекты : официальный информационный ресурс Премьер-министра Республики Казахстан [Электронный ресурс]. — 2025. — URL: <https://primeminister.kz/ru/news/kazakhstan-usilivaet-podderzhku-turizma-cherez-tsifrovizatsiyu-i-novye-proekty-29903#>

Гоголева Е.А., Касап К.К., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж.

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА

Аннотация: в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты оценки конкурентоспособности предприятий индустрии гостеприимства. Анализируются основные подходы и методы оценки конкурентных преимуществ гостиничных и туристических организаций, выявляются ключевые факторы, влияющие на их позиции на рынке. Особое внимание уделяется роли качества сервиса, инноваций, ценовой политики и репутации бренда в формировании устойчивой конкурентоспособности. Результаты исследования могут быть использованы в управленческой практике предприятий индустрии гостеприимства.

Ключевые слова: конкурентоспособность, индустрия гостеприимства, гостиничные предприятия, качество сервиса, конкурентные преимущества, рынок услуг, управление, инновации, клиентская удовлетворенность.

Индустрия гостеприимства является одной из наиболее динамично развивающихся отраслей экономики, внося значительный вклад в формирование валового внутреннего продукта и занятость населения. В условиях усиления конкуренции, глобализации и роста требований со стороны потребителей вопрос оценки и повышения конкурентоспособности предприятий приобретает особую актуальность. Для успешного функционирования на рынке предприятиям необходимо не только предлагать качественные услуги, но и эффективно использовать свои ресурсы, адаптироваться к изменениям внешней среды и формировать устойчивые конкурентные преимущества.

Конкурентоспособность предприятия представляет собой его способность эффективно функционировать на рынке, опережая конкурентов по ключевым показателям деятельности. В индустрии гостеприимства конкурентоспособность проявляется через уровень качества предоставляемых услуг, ценовую политику, имидж бренда, уровень сервиса и степень удовлетворенности клиентов. В отличие от производственных отраслей, здесь особую роль играет человеческий фактор, а также нематериальные активы, такие как репутация и лояльность потребителей.

На конкурентоспособность предприятий индустрии гостеприимства влияет совокупность внутренних и внешних факторов. К внутренним факторам относятся качество управления, профессионализм персонала, уровень сервиса, инновационные технологии, финансовая устойчивость и корпоративная культура. Внешние факторы включают состояние рынка, уровень конкуренции, экономическую ситуацию, государственное регулирование и потребительские предпочтения.

Особое значение имеет качество обслуживания, которое напрямую влияет на формирование положительного клиентского опыта. В условиях высокой конкуренции именно сервис становится ключевым инструментом дифференциации предприятий.

Оценка конкурентоспособности предприятий индустрии гостеприимства осуществляется с использованием различных методов. К наиболее распространенным относятся сравнительный анализ, рейтинговые оценки, метод экспертных оценок, SWOT-анализ, а также интегральные показатели конкурентоспособности. Каждый из методов имеет свои преимущества и ограничения, поэтому на практике рекомендуется использовать комплексный подход, позволяющий получить более объективную картину.

Таблица 1

SWOT-анализ конкурентоспособности гостиничного бизнеса в Казахстане

Сильные стороны 1. Рост внутреннего и въездного туризма 2. Стратегическое положение между Европой и Азией 3. Относительно низкие цены по сравнению с международными рынками 4. Развитие делового и MICE-туризма в крупных городах	Слабые стороны 1. Нехватка высококлассных и брендовых отелей 2. Сезонность спроса 3. Недостаточный уровень сервиса и кадров 4. Слабый международный маркетинг и цифровизация
Возможности 1. Приход международных гостиничных сетей 2. Развитие экотуризма, медицинского и делового туризма 3. Внедрение онлайн-сервисов и smart-технологий 4. Улучшение транспортной и туристической инфраструктуры	Угрозы 1. Конкуренция со стороны соседних стран (Узбекистан, Турция и др.) 2. Экономическая нестабильность и валютные риски 3. Глобальные кризисы (пандемии, спад туризма) 4. Рост требований к экологичности и качеству сервиса

Таким образом, оценка конкурентоспособности предприятий индустрии гостеприимства является важным элементом стратегического управления. Эффективное применение методов оценки позволяет выявить сильные и слабые стороны предприятия, определить направления развития и повысить устойчивость на рынке. В современных условиях ключевыми факторами конкурентоспособности становятся качество сервиса, инновации и ориентация на потребности клиента.

Литература

1. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов. – М.: Альпина Паблицер, 2020.
2. Котлер Ф. Маркетинг услуг. – СПб.: Питер, 2019.
3. Беляев А.А. Экономика гостиничного предприятия. – М.: Юрайт, 2021.
4. Ильина Е.Н. Управление качеством услуг в индустрии гостеприимства. – М.: Инфра-М, 2020.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации. – М.: Экономика, 2018.

Гусайлова А.В., студентка 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – ст. преподаватель, магистр маркетинга Каусова Ж.А.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ И ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ НА СТАНДАРТЫ КАЧЕСТВА И ТОВАРОВЕДЕНИЕ В КАЗАХСТАНЕ

В условиях ускоренной цифровизации экономика Казахстана переживает масштабную трансформацию, наиболее заметной частью которой стало стремительное развитие электронной коммерции. За последние годы онлайн-торговля стала одним из самых динамичных сегментов розничного рынка: количество пользователей интернет-покупок ежегодно растёт, расширяется доля безналичных платежей, активизируется деятельность международных и локальных маркетплейсов. Так, по данным государственных аналитических центров, доля e-commerce в общем объёме розничной торговли демонстрирует устойчивый рост, а количество зарегистрированных интернет-площадок увеличивается из года в год. В рамках исследования ставится цель комплексно оценить, как процессы цифровизации и стремительное развитие электронной коммерции меняют стандарты качества и практику товароведения в Казахстане. В условиях увеличения доли онлайн-торговли, появления новых требований маркетплейсов и внедрения цифровых технологий в логистику и документооборот важно определить, каким образом эти изменения трансформируют работу специалистов по контролю качества и управление товарными потоками.

Расширение цифровой инфраструктуры и рост объёмов онлайн-продаж напрямую влияют на стандарты качества и систему товароведения. Маркетплейсы, такие как Kaspi, Wildberries и Ozon, вводят собственные требования к маркировке, упаковке, фотографии и описанию товара, тем самым повышая уровень прозрачности и ответственности поставщиков. В то же время цифровые технологии — системы штрихового и QR-кодирования, электронные сертификаты, автоматизированные склады, трекинг-логистика — позволяют повысить точность учёта, сократить количество ошибок и обеспечить прослеживаемость товара на всех этапах его движения.

Для предприятий это означает необходимость адаптации товароведческих процессов: внедрение электронного документооборота, соблюдение стандартов e-commerce-платформ, применение современных методов контроля качества и оперативное реагирование на отзывы потребителей.

Цифровизация и e-commerce в Казахстане, ключевые факторы:

- программа «Цифровой Казахстан» ускорила развитие интернет-инфраструктуры и внедрение электронных сервисов; в 2024 г. страна вошла в топ-25 по индексу развития электронного правительства [1].

- розничный рынок e-commerce стремительно растёт: по оценке PwC, объём ретейл-e-commerce в 2024 достиг 3 439 млрд тенге (+42% г/г), число онлайн-покупок — 162 млн (+87% г/г), средний чек ~21,2 тыс. тг [2].

- по данным Бюро национальной статистики, доля предприятий, использующих маркетплейсы в 2024 г., — 82,5%, собственные интернет-ресурсы — 26,8%, а доля, занимающаяся розничной электронной торговлей (через маркетплейсы и сайты) — 9,3% (2024) [3].

- локальные маркетплейсы (Kaspi) и иностранные/региональные игроки (Wildberries, Ozon) активно наращивают объёмы и количество казахстанских продавцов — продажи казахстанских продавцов на Wildberries выросли двукратно (+67% за 9 мес) [4].

Представленные данные показывают устойчивый рост электронной коммерции и цифровой зрелости бизнеса в Казахстане. Увеличение объёма онлайн-продаж и числа покупок свидетельствует о переходе потребителей к цифровым каналам. Высокая доля компаний, работающих через маркетплейсы (82,5%), подтверждает, что онлайн-торговля стала ключевым каналом сбыта для МСБ. Одновременно растёт число субъектов малого и среднего бизнеса, усиливается конкуренция и повышаются требования к качеству товаров.

Внедрение электронных документов (ЭСФ, е-накладные, е-сертификаты) повышает прозрачность и прослеживаемость товарных потоков, снижает ошибки и упрощает контроль цепочек поставок. Требования маркетплейсов (Wildberries, Kaspi, Ozon) к упаковке, маркировке, фото, описанию, штрих-кодам и срокам годности формируют дополнительные стандарты качества: несоответствие ведёт к снижению видимости или снятию товара. Отзывы и возвраты становятся инструментом контроля качества, требуя оперативной товароведческой экспертизы и анализа дефектов.

Автоматизация складов, использование WMS, штрих- и QR-кодов уменьшают человеческий фактор и повышают повторяемость качества. Цифровые карточки товаров требуют точных характеристик и корректных описаний, делая цифровую экспертизу частью работы товароведа. Системы прослеживаемости с уникальными идентификаторами позволяют отслеживать путь продукции, условия хранения и соответствие нормативам, особенно в пищевой и детской категориях.

Фото- и видеофиксация на складах создаёт доказательную базу при спорах и возвратах. Аналитические платформы и алгоритмы выявляют повторяющиеся дефекты, оценивают надёжность поставщиков и помогают принимать решения на основе данных. Интеграция с ERP, WMS и OMS обеспечивает контроль сроков годности, оборачиваемости и укомплектованности в реальном времени. Это обеспечивает повышение качества продукции, укрепляет доверие потребителей и способствует дальнейшему развитию рынка электронной коммерции в Казахстане.

Литература

1. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической индустрии РК. Программа «Цифровой Казахстан».
2. Национальная палата предпринимателей «Атамекен». Аналитика по цифровизации МСБ и онлайн-торговле, 2022–2024 гг.
3. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. Отчёты по развитию электронной коммерции, 2019–2024 гг.
4. Kaspi.kz. Годовой отчёт о развитии Kaspi Marketplace, статистика пользователей и продавцов.

ВЛИЯНИЕ БРЕНДИНГА ТУРИСТИЧЕСКИХ ДЕСТИНАЦИЙ НА ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙ СПРОС

В современных условиях развития мировой туристической индустрии возрастает роль маркетинга как инструмента повышения конкурентоспособности туристических дестинаций. Усиление конкуренции между странами и регионами требует создания уникального и узнаваемого образа территории, способного привлекать и удерживать туристов. Одним из ключевых инструментов продвижения туристических направлений выступает брендинг, который формирует восприятие дестинации в сознании потребителей.

Брендинг туристических дестинаций способствует повышению узнаваемости территории, формированию положительного имиджа и укреплению доверия со стороны туристов. В связи с этим исследование влияния брендинга на потребительский спрос является актуальным направлением в области маркетинга туризма и требует комплексного научного анализа.

Целью статьи является исследование влияния брендинга туристических дестинаций на формирование потребительского спроса, а также определение роли бренда в повышении привлекательности территории, формировании лояльности туристов и стимулировании их намерения посетить туристическое направление.

На современном этапе развития туристской индустрии брендинг территорий выступает ключевым фактором их конкурентоспособности. В условиях высокой насыщенности рынка именно уникальный образ дестинации позволяет привлечь внимание путешественников. Брендинг формирует положительный имидж, повышает узнаваемость и способствует позиционированию территории как привлекательного направления для туризма [1] [2]

Бренд туристической дестинации формируется на основе комплекса элементов, включая имидж территории, культурные особенности, инфраструктуру, качество туристических услуг и эмоциональное восприятие туристами. Исследования показывают, что положительная идентичность бренда дестинации формирует у туристов более высокую удовлетворённость путешествием, усиливает намерение рекомендовать место другим и способствует формированию лояльности к направлению. [3]

Важным фактором является имидж туристической дестинации, который напрямую влияет на восприятие ценности бренда. Научные исследования подтверждают наличие сильной связи между положительным имиджем территории и высокой оценкой бренда со стороны туристов. В результате туристы чаще принимают решение о посещении дестинации, а также демонстрируют более высокую готовность к повторным визитам и рекомендациям. [3]

Посредством формирования доверия, эмоциональной связи и удовлетворённости бренд дестинации напрямую влияет на поведение туристов. Имидж территории определяет их намерение вернуться и дать положительные рекомендации. Уникальный образ позволяет выделиться среди конкурентов и гарантирует стабильный спрос на туристские услуги. [4]

Современные исследования также показывают, что элементы бренда, такие как аутентичность и соответствие ожиданиям туристов, оказывают прямое влияние на лояльность потребителей. Аутентичный бренд усиливает намерение повторного посещения и рекомендаций, что способствует долгосрочному росту туристического потока. [5]

Следовательно, брендинг дестинаций выступает действенным механизмом маркетинга территорий, определяющим уровень туристского спроса. Грамотная бренд-стратегия обеспечивает как прирост числа посетителей, так и усиление конкурентных преимуществ региона в глобальном туристском пространстве.

Литература

1. Арисова А.И. Анализ влияния имиджа бренда города на поведение туристов // Высшая школа экономики. – 2014. – URL: <https://www.hse.ru/edu/vkr/125286399>
2. Chen C., Tsai D. The Effect of Destination Brand Identity on Tourism Experience // Sustainability. – 2023. – Т. 15, № 4. – С. 3254. – URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/4/3254>
3. Ryu S., Han H. Destination Image and Brand Value as Predictors of Tourist Behavior // Behavioral Sciences. – 2023. – Т. 15, № 5. – С. 176. – URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/15/5/176>
4. Hendradjana I. G. M. R., Wahyundaru S., Mohamad K., Parvati K. S. M. Destination Branding and Tourist Behavioral Intentions // International Journal of Sustainable Development and Planning. – 2022. – Т. 19, № 3. – С. 325–337. – URL: <https://iijeta.org/journals/ijstdp/paper/10.18280/ijstdp.190325>
5. Lee J., Kim H. Authenticity in Destination Branding and Its Impact on Tourist Loyalty // Journal of Destination Marketing & Management. – 2019. – Т. 13. – С. 1–10. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212571X19301714>

Жанабилова А.С., Рахметова Д.С. (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – магистр наук, старший преподаватель Торжанова Д.А.

ВЛИЯНИЕ БЛОГЕРОВ НА ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙ ВЫБОР МОЛОДЕЖИ ПРИ ВЫБОРЕ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ

В условиях активной цифровизации общества и развития социальных сетей изменяются механизмы продвижения в индустрии гостеприимства. Молодёжь является наиболее активной аудиторией интернет-пространства и одновременно основной целевой группой заведений общественного питания. Влияние блогеров как лидеров мнений становится значимым фактором формирования потребительских предпочтений, что делает данную тему актуальной для изучения.

Степень разработанности проблемы показывает, что вопросы цифрового маркетинга и потребительского поведения достаточно изучены, однако влияние блогеров на выбор заведений общественного питания молодёжью в условиях казахстанского рынка требует дополнительного анализа. Объектом исследования является потребительское поведение молодёжи в сфере общественного питания, а предметом — влияние блогеров как инструмента цифрового маркетинга на процесс выбора заведения. Гипотеза заключается в предположении, что рекомендации блогеров существенно влияют на выбор заведений и формируют представление молодёжи о качестве, атмосфере и статусе места. Цель исследования – проанализировать роль блогеров в формировании потребительских предпочтений молодёжи в индустрии гостеприимства. Для достижения цели предполагается изучить теоретические основы влияния лидеров мнений, определить особенности молодёжного поведения, выявить преимущества и риски сотрудничества с блогерами, рассмотреть казахстанский пример и использовать методы анализа литературы, сравнительного анализа, обобщения и наблюдения.

Блогер – это человек, который создаёт контент в интернете и имеет аудиторию подписчиков. Сегодня блогерами называют авторов TikTok-видео, Instagram-постов, YouTube-обзоров и других форматов. Они становятся лидерами мнений – людьми, чьё слово влияет на поведение других. Молодёжь особенно подвержена влиянию блогеров, так как значительная часть её времени проходит в социальных сетях, где контент потребляется ежедневно.

В работе исследуется влияние блогеров как инструмента цифрового маркетинга на выбор заведений общественного питания молодёжью Казахстана, предполагая, что их

рекомендации существенно формируют потребительские предпочтения и представления о заведении.

В условиях развития таких платформ, как Instagram, TikTok и YouTube, блогеры стали ключевыми посредниками между бизнесом и аудиторией. Они формируют доверительные отношения с подписчиками и оказывают влияние на их повседневные решения, включая выбор места отдыха и питания.

Молодое поколение ориентируется не только на качество кухни, но и на:

- интерьер и визуальную привлекательность;
- возможность сделать фотографии для социальных сетей;
- популярность заведения в интернете;
- отзывы и рекомендации инфлюенсеров.

Таким образом, посещение кафе или ресторана становится частью само презентации. Молодые люди выбирают заведения, которые соответствуют их образу жизни и цифровому имиджу.

Рестораны активно используют инфлюенсер-маркетинг для привлечения гостей. Положительные обзоры повышают посещаемость, но эффект может быть краткосрочным.

Плюсы- рост узнаваемости и интереса молодежи;

Минусы - субъективность оценок и возможный репутационный ущерб.

В Казахстане такие блогеры, как Anzor Gasaev, Рания и Мухамедали Маратов, заметно влияют на выбор заведений среди молодежи.

Одни из ярких примеров влияющих блогеров на восприятие заведений молодежью - @vkadre.kz ; @ranoka.foodblog ; @svarovazarina .

Для исследования возьмем аккаунт @burj_khaliffaa. Мухамедали Маратов- lifestyle и фуд-блогер из Караганды. Число подписчиков составляет 338 тысяч, среднее число лайков-7 тысяч, комментариев-150-200. Блогер оценивает заведения, как и по-своему мнению, так и по рекламному контенту, где заведение заплатило ему за отзыв. Блогер больше публикует визуальные эмоции и впечатления, а не объективные рейтинги.

Насчет заведений у блогера имеются положительные и отрицательные отзывы. Пример: В заведении CHINURI блогеру не понравилась ненасыщенность ташкентского чая и он подметил, что куырдак «на любителя». А в остальном, позиции из чечевичного супа, морса и салата он оценил позитивно.

Так же на страничке есть обзоры заведений в виде рекламы. Блогеру заплатили за обзор данного заведения, к примеру- Gurami. Блогер показал их интерьер, кухню, повара и порекомендовал приходить на открытие нового модного заведения в грузинском стиле.

В своем блоге Мухамедали Маратов эмоционально и ярко оценивает заведения, чтобы создать приятный визуальный контент, который сейчас важен для молодежи. Так же reels-обзоры не длятся дольше минуты, чтобы привлечь внимание зрителя в первые секунды. Реальные впечатления смешиваются с развлекательным контентом, поэтому для себя подписчик делает выводы не только о заведении, но и о личности автора.

Блогер оставляет позитивное впечатление у аудитории, благодаря которому подписчик принимает решение о просмотренном заведении.

Фуд-блогеры стали важным социальным и маркетинговым фактором. Они формируют тренды, влияют на выбор заведений и культуру потребления, а для ресторанного бизнеса сотрудничество с ними является эффективным инструментом продвижения.

Литература

1. Сейтмуратова А. Казахстанцы стали больше доверять блогерам // kz.kursiv.media, 23 апреля 2025.
2. Муканова Ж. Казахские фуд-блогеры и их рецепты аппетитных блюд // harpersbazaar.kz, 07 февраля 2026.
3. Как зарабатывать фуд-блогеры: 21 способ // AstanaTV.kz, 17 ноября 2023. Top 20 Kazakhstani Food Influencers on Instagram // modash.io (январь 2026).

4. -vkadre_kz. Фуд-блог, обзоры ресторанов г. Алматы. Instagram. – URL: https://www.instagram.com/vkadre_kz/ (дата обращения: 14.02.2026).
5. - ranoka.foodblog. Фуд-блог, рекомендации кафе и заведений. Instagram. – URL: <https://www.instagram.com/ranoka.foodblog/> (дата обращения: 14.02.2026).
6. -burj_khaliffaa. Lifestyle и food-контент. Instagram. – URL: https://www.instagram.com/burj_khaliffaa/ (дата обращения: 14.02.2026).

Жомартова Айым, 2 курс студенті (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – ғ.м., аға оқытушы Алдабергенова А.Т

ҚАРАҒАНДЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ «COSMONAUT» ҚОНАҚҮЙІНІҢ ҚЫЗМЕТІН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ

Мақалада Қарағанды қаласында орналасқан “Cosmonaut” қонақүйінің қызметін маркетингтік зерттеу нәтижелері ғылыми тұрғыда талданады. Зерттеу барысында қонақүй қызметінің құрылымы, тұтынушыға ұсынылатын сервистік пакеттер, баға саясаты, коммуникациялық арналар және брендтік позициялану ерекшеліктері кешенді түрде қарастырылды. Қонақүй маркетингінің теориялық негіздері мен заманауи стратегиялық тәсілдер нақты тәжірибемен ұштастырыла отырып сарапталды. Зерттеу нәтижелері қонақүйдің нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруда цифрлық маркетинг пен сервистік сапаның шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. Практикалық тұрғыдан алынған деректер қонақүй қызметін жетілдіруге, тұтынушы лоялдылығын қалыптастыруға және өңірлік туризмді дамытуға бағытталған ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді

Осы тұрғыдан алғанда Қарағанды қаласындағы “Cosmonaut” қонақүйінің қызметін маркетингтік тұрғыда зерттеу өңірлік қонақүй нарығының даму үрдістерін айқындауға мүмкіндік береді. Қонақүй қызметінің қазіргі жағдайы мен даму әлеуетін бағалау нарықтағы нақты тәжірибеге сүйене отырып жүргізіледі, бұл зерттеудің практикалық маңызын арттыра түседі.

Қонақүй қызметін маркетингтік талдау ең алдымен ұсынылатын сервистік өнімнің мазмұнын анықтаудан басталады. “Cosmonaut” қонақүйінің ресми сайтында және әлеуметтік желілеріндегі ақпаратта орналастыру қызметімен қатар қосымша сервистердің кең ауқымы ұсынылатыны көрсетілген. Қонақтарға жайлы номерлер, конференц-зал, мейрамхана қызметі, іскерлік кездесулерге арналған кеңістік ұсынылады, бұл қонақүйді іскерлік туризм сегментінде бәсекеге қабілетті етеді. Қызметтің мұндай кешенді құрылымы тұтынушының әртүрлі сұранысын қанағаттандыруға бағытталғанын көрсетеді, себебі қазіргі турист қонақүйді тек түнейтін орын ретінде емес, толыққанды сервистік орта ретінде қабылдайды. Қонақүйдің брендтік бейнесі де осы идеяға негізделіп, сенімділік пен тұрақтылық ұғымдарымен байланыстырылған [1].

1-кесте

“Cosmonaut” қонақүйінің нөмірлерінің түрлері және бағалары

Нөмір түрі	Сипаттамасы	Бағасы (түнгі / шамамен)
Стандарт (Standard)	Қарапайым, жайлы бөлме (1-2 адамға)	~24 000- 30 000т / түн
Small Luxury / Superior	Кеңірек, жайлы бөлме	~42 500т/түн
Luxury/Junior Suite	Стандарттан жоғары комфорт	~140 000т/түн
Presidential Suite	Президенттік люкс, ең жоғары деңгей	~170 000т/түн

Қонақүй маркетингін зерттеуде сұранысты талдау, нарықты сегменттеу және қызметті позициялау негізгі әдістер ретінде қолданылады, бұл тәсілдер қонақүй қызметін жүйелі түрде жетілдіруге мүмкіндік береді

Стратегиялық маркетинг тұрғысынан алғанда қонақүйдің нарықтағы орны ұзақ мерзімді мақсаттармен айқындалады. Қонақүй индустриясында стратегия тек баға немесе жарнама құралдарымен шектелмей, брендтің құндылықтарын қалыптастыруды көздейді. “Cosmonaut” қонақүйінің маркетингтік коммуникациясында іскерлік аудиторияға бағытталған бейнелер мен мазмұн басым, бұл оның негізгі мақсатты сегментін анық көрсетеді. Стратегиялық маркетинг тұрғысынан мұндай бағыт қонақүйдің тұрақты клиенттік базасын қалыптастыруға мүмкіндік береді, себебі іскерлік туризм тұрақты сұраныспен ерекшеленеді.

“Cosmonaut” қонақүйінің Instagram-дағы белсенділігі визуалды контент арқылы қызмет сапасы мен атмосфераны таныстырып, әлеуетті қонақтардың шешім қабылдауына оң әсер етеді. Қарағандының ірі өнеркәсіптік және іскерлік орталық ретіндегі ерекшелігіне байланысты қалаға келушілердің басым бөлігін іссапармен келетін мамандар, мемлекеттік қызметкерлер мен түрлі шараларға қатысушылар құрайды.

Қарағанды қаласындағы қонақүй нарығы негізінен орташа және бизнес-класс сегментіндегі нысандармен сипатталады. Қаладағы басты бәсекелестері-Senator, Metelitsa, OZZ және басқа нысандар. Senator және Metelitsa қонақ үйлері қызмет көрсету жағынан “Cosmonaut”-қа жақын және жоғары комфорт ұсынады. Дегенмен олардың кейбір бөлмелері бағасы жоғарырақ немесе инфрақұрылымы мен көлемі жағынан сәл шектеулі болуы мүмкін. Клиенттер бағаға сезімтал болғанымен, қызмет көрсету сапасына, тазалыққа және тыныш ортаға ерекше мән береді. Сонымен қатар соңғы жылдары онлайн брондау жүйелері, соның ішінде Booking, Airbnb және Google Maps арқылы тандау жасау үрдісі кеңінен таралған. Бұл қонақүй иелерінен цифрлық ортада белсенді болуды, рейтинг пен пікірлермен жүйелі жұмыс жүргізуді талап етеді.

“Cosmonaut” қонақ үйі Қарағанды қаласының нарығында орташа және бизнес-класс сегментінде позицияланған қонақүй ретінде қарастырылады. Қонақүйдің қызмет көрсету жағын SWOT-талдауынан 2 кестеден көре аласыз. Негізгі қызметтер қатарында стандарт және люкс санатындағы нөмірлер, таңғы ас, конференц-зал, тұрақты Wi-Fi желісі және автотұрақ бар. Бұл қызметтер іссапармен келген қонақтардың негізгі қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Қонақүйдің мақсатты аудиториясына іссапармен келген кәсіпкерлер, мемлекеттік мекеме қызметкерлері, қалаға қысқа мерзімге келген қонақтар және корпоративтік клиенттер жатады. Бұл аудитория үшін уақытты үнемдеу, қызметтің жеделдігі мен сенімділігі шешуші фактор болып табылады.

2-кесте

“Cosmonaut” қонақүйінің SWOT- талдауы

Күшті жақтары (Strengths)	Әлсіз жақтары (Weaknesses)	Мүмкіндіктер (Opportunities)	Қауіптер (Threats)
Қала ішінде ыңғайлы орналасуы	Онлайн маркетингтің жеткіліксіз дамуы	Ішкі туризмнің дамуы	Қалада жаңа қонақ үйлердің ашылуы
Іскерлік нысандарға жылдам қолжетімділік	Әлеуметтік желілердегі белсенділіктің төмендігі	Жаңа клиенттерді тарту мүмкіндігі	Баға бойынша бәсекелестіктің күшеюі
Бизнес-класс деңгейіндегі сервис	Заманауи контенттің аздығы	Тұрақты табыс көзін қалыптастыру	Нарықтағы үлестің төмендеу қаупі
Іскер клиенттерге бейімделген инфрақұрылым	Бренд имиджінің сәйкес келмеуі	Онлайн брондау платформаларымен белсенді жұмыс	Экономикалық тұрақсыздық

Әдебиет

1. Cosmonaut Hotel. Қонақүй қызметтері мен ұсыныстары. — Қарағанды, 2024. — URL: <https://cosmonaut.kz> (қолжетімді күні: 20.01.2026).

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КАЧЕСТВО СЕРВИСА В ОТЕЛЯХ И РЕСТОРАНАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Цифровизация - это процесс модернизации традиционных бизнес-процессов с помощью информационных и коммуникационных технологий. В последнее время она приобретает все большее значение для Казахской индустрии гостеприимства, охватывая как гостиничный, так и ресторанный сектор. Цифровизация решений в HoReCa не только увеличивает операционную эффективность, но и позволяет повысить качество обслуживания клиентов, что делает национальный сегмент HoReCa более конкурентоспособным на мировом рынке. [1]

Казахстанский рынок гостиниц и ресторанов демонстрирует активный рост. Крупнейшие города страны, Алматы и Астана, являются центрами этой отрасли, где сосредоточено большинство предприятий. Постоянно увеличивается число обслуживаемых клиентов. За первые шесть месяцев 2024 года казахстанские гостиницы приняли около четырех миллионов гостей, что свидетельствует о 11% приросте по сравнению с тем же периодом прошлого года. Гостиницы, предлагающие комплексное обслуживание, включая ресторанные услуги, демонстрируют более высокую результативность в плане объема предоставляемых услуг и полученной выручки. Цифровизация оказывает прямое влияние на развитие сферы HoReCa, поскольку современные путешественники стремятся к удобству, оперативности и персонализированному обслуживанию, которое достигается с помощью цифровых технологий. [2]

Преимущества цифровизации гостиничного и ресторанного бизнеса очевидны как для гостей, так и для самих гостиниц. Для гостей это, прежде всего, повышение удобства и скорости обслуживания. Современные технологии позволяют минимизировать время, затрачиваемое на различные операции, и повысить качество предоставляемых услуг. Персонализация сервиса, основанная на анализе данных о гостях, помогает создать уникальный опыт для каждого клиента, что способствует их удовлетворенности и лояльности. [3]

В ресторанном секторе цифровизация проявляется в использовании электронных меню, POS-систем, автоматизированных каналов заказов и безналичных платежей. В Казахстане рестораны всё активнее внедряют решения, повышающие удобство для посетителей и оптимизирующие работу персонала. Одно из исследований, проведенных совместно казахстанскими и зарубежными авторами, анализирует восприятие роботизации и автоматизации в сфере HoReCa. Результаты опроса показывают, что и клиенты, и сотрудники рассматривают автоматизированные сервисы (например, роботизированное обслуживание) как способ улучшения качества сервиса и повышения эффективности работы предприятий.

Цифровизация оказывает положительное влияние на развитие HoReCa-сегмента Казахстана, обеспечивая ряд значимых преимуществ. Внедрение автоматизированных процессов позволяет существенно сократить время обслуживания гостей за счёт ускорения регистрации, приёма заказов и проведения оплат. Использование цифровых решений способствует более рациональной организации труда персонала, освобождая сотрудников от выполнения рутинных операций и позволяя им сосредоточиться на качестве взаимодействия с клиентами. Кроме того, цифровые инструменты повышают уровень прозрачности деятельности предприятий, обеспечивая оперативный контроль и мониторинг ключевых показателей эффективности в режиме реального времени. [4]

Несмотря на преимущества, цифровизация сталкивается с вызовами в Казахстане. Региональные различия значительны: столицы (Астана, Алматы) опережают периферию в

три раза по индексу цифровизации, где только 27% отелей - цифровые лидеры, а 31% отстают технологически. Малые рестораны и отели в регионах ограничены кадрами и инвестициями, что тормозит внедрение.

Другие проблемы включают высокие затраты на технологии и необходимость обучения персонала. Внедрение ИИ и аналитики требует интеграции, что может нарушить операции на начальном этапе. Кроме того, вопросы приватности данных и кибербезопасности актуальны, особенно в контексте роста онлайн-транзакций. Без государственной поддержки малый бизнес рискует отстать, что снижает общий уровень сервиса в отрасли.

Казахстан активно развивает цифровую инфраструктуру и поддерживает цифровизацию экономики в целом. В 2025 году правительство уделило внимание цифровизации туристической отрасли, проводя реинжиниринг бизнес-процессов и создавая единую цифровую платформу для автоматизации служб индустрии гостеприимства. Улучшение ИТ-инфраструктуры, включая внедрение 5G и цифровых платформ, создаёт основу для дальнейшего роста качества сервиса в HoReCa-сегменте.^[2]

Цифровизация оказывает значительное влияние на качество сервиса в отелях и ресторанах Казахстана, повышая скорость обслуживания, улучшая управление данными и персонализируя клиентский опыт. Несмотря на существующие вызовы, такие как инвестиционные ограничения и необходимость обучения персонала, цифровые технологии становятся важнейшим инструментом повышения конкурентоспособности отрасли. Поддержка со стороны государства и развитие цифровой инфраструктуры создают благоприятные условия для дальнейшего цифрового развития сектора гостеприимства в Республике Казахстан.

Литература

1. Sakhanova G. и др. Digital Transformation and Innovation-Driven Evolution of the Hospitality Industry in Kazakhstan. – 2025.
2. Mussina K., Mamrayeva D., Lemanowicz M. Digitalization in the tourism industry of Kazakhstan. – 2020.
3. Zarina N., Duisembayev A., Yeshenkulova G. Innovations in the hotel and restaurant business. – 2024.
4. Blagoev V., Shustova E., Koichubayev A. Perceptions About Service Robots' Implementation in Hospitality Businesses in Kazakhstan and Russia. – 2025.

Жунусова К.М., Албанская А.А., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж.

ПОВЕДЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА РЫНКЕ УСЛУГ

В современных условиях развития экономики рынок услуг занимает важное место в системе хозяйственных отношений. Рост доли сферы услуг в структуре валового внутреннего продукта большинства стран свидетельствует о повышении значимости данного сектора. Эффективность деятельности предприятий сферы услуг во многом определяется пониманием особенностей поведения потребителей, поскольку именно клиент формирует спрос и конкурентную среду.

Поведение потребителей на рынке услуг представляет собой совокупность действий, связанных с выбором, приобретением, использованием и оценкой услуги. Этот процесс включает осознание потребности, поиск информации, сравнение альтернатив и принятие решения о покупке. Анализ поведения потребителей позволяет компаниям прогнозировать спрос, формировать маркетинговые стратегии и повышать удовлетворенность клиентов.

Рынок услуг обладает рядом особенностей, влияющих на поведение потребителей. В отличие от товаров, услуги носят нематериальный характер, что затрудняет их оценку до момента получения. Поэтому клиенты ориентируются на репутацию компании, уровень сервиса, внешний вид персонала, отзывы и бренд. Неразрывность производства и потребления услуг усиливает значение человеческого фактора и качества обслуживания [1].

На поведение потребителей влияет комплекс факторов, включающий личные, социальные, психологические и экономические аспекты. Личные факторы связаны с возрастом, уровнем дохода, стилем жизни и предпочтениями клиента. Социальные факторы отражают влияние семьи, окружения и общественного мнения, в том числе онлайн-отзывов и социальных сетей.

Психологические факторы включают мотивацию, эмоции, восприятие качества и прошлый опыт взаимодействия с компанией. Экономические факторы определяются уровнем цен, доходами потребителей, наличием скидок и программ лояльности. В условиях нестабильной экономики клиенты чаще выбирают услуги с оптимальным соотношением цены и качества [2].

Таблица 1

Факторы, влияющие на поведение потребителей на рынке услуг

Группа факторов:	Содержание факторов:	Влияние на выбор услуг:
Личные	Возраст, доход, стиль жизни	Формируют потребности
Социальные	Семья, окружение, отзывы	Формируют доверие
Психологические	Мотивация, эмоции, опыт	Влияют на удовлетворенность
Экономические	Цена, доходы, акции	Определяют доступность

Наглядным примером поведения потребителей является ресторанный бизнес. При выборе ресторана клиенты учитывают не только цену, но и отзывы, атмосферу, качество обслуживания и репутацию заведения. Положительный опыт обслуживания повышает вероятность повторного визита и рекомендаций.

В гостиничном бизнесе поведение потребителей также зависит от стоимости, расположения, уровня сервиса и рейтингов на онлайн-платформах. Персонализация обслуживания и внимательное отношение к гостям способствуют формированию лояльности.

Процесс принятия решения о покупке услуги включает осознание потребности, поиск информации, оценку альтернатив, выбор услуги и последующую оценку результата. Удовлетворенность клиента формирует положительный имидж компании и долгосрочные отношения [3].

Таким образом, поведение потребителей на рынке услуг формируется под влиянием совокупности факторов. Для успешной деятельности предприятиям необходимо учитывать ожидания клиентов, повышать качество обслуживания и использовать современные маркетинговые инструменты.

Литература

1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. – СПб.: Питер, 2021.
2. Черчилль Г., Питер Дж. Маркетинг: создание ценности для потребителя. – М.: Вильямс, 2020.
3. Голубков Е.П. Поведение потребителей. – М.: Финпресс, 2019.

Исабекова С.О., студентка 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель - м.э.н., старший преподаватель кафедры «Маркетинг» Тебаев Ж.Ж.

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ АКТИВНОГО И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Развитие туристской отрасли в Республике Казахстан в последние годы характеризуется отказом от экстенсивного использования ресурсов. Сейчас основной акцент сместился на формирование устойчивых, экологически ориентированных и социально значимых форм туризма. Учитывая современные мировые тренды туристского рынка, усиления конкуренции между дестинациями и изменения потребительских предпочтений особое значение приобретает научно обоснованный подход к управлению развитием активного и экологического туризма. В данной связи маркетинговые исследования рассматриваются как ключевой инструмент анализа туристского рынка и стратегического планирования, обеспечивающий согласование экономических, экологических и социальных интересов регионов.

Активный и экологический туризм в Казахстане располагает богатыми ресурсами, обусловленным разнообразием природных ландшафтов, наличием горных, степных, лесных и водных экосистем, а также широким спектром особо охраняемых природных территорий. Тем не менее, богатая ресурсная база не является автоматическим залогом успеха отрасли. Для того чтобы этот потенциал приносил реальную пользу экономике и обществу, необходим глубокий мониторинг потребительского спроса и четкое сегментирование рынка. Именно аналитический инструментарий маркетинга позволяет трансформировать интуитивные управленческие решения выверенные стратегии развития, опирающиеся на точные данные а не на случайные предположения.

Маркетинговые исследования туристского рынка обеспечивают комплексное понимание пространственной структуры спроса и предложения, а также факторов, влияющих на выбор туристских дестинаций. Анализ региональных рынков Казахстан подтверждает, что дефицит системной аналитики провоцирует разрыв между природным потенциалом территорий и уровнем их реальной коммерциализации. Эмпирическим подтверждением данного тезиса служат показатели рекреационной сферы города Шымкент, где выявляется прямая связь между отсутствием глубоких маркетинговых изысканий и стихийным формированием инфраструктуры. Как подчеркивается в ряде работ, фрагментарность аналитических данных препятствует созданию единой стратегии продвижения региональных турпродуктов, снижая их конкурентоспособность [1]. Изложенное выше обосновывает необходимость перехода к регулярному мониторингу потребительских ожиданий и аудиту маркетинговых коммуникаций.

Особую роль маркетинговые исследования играют в развитии экологического туризма, где экономические цели тесно переплетаются с задачами охраны окружающей среды и соблюдения принципов устойчивого развития. Экологический туризм предполагает рациональное использование природных ресурсов, минимизацию негативного воздействия на экосистемы и формирование экологически ответственного поведения туристов. В этой связи маркетинговый анализ должен учитывать не только параметры спроса, но и экологические ограничения, рекреационную емкость территорий и потенциальные экологические риски. Исследования, посвящённые развитию экологического туризма на особо охраняемых природных территориях, подчёркивают необходимость системного подхода, основанного на интеграции природных, экономических и социальных факторов [2]. Такой подход позволяет рассматривать экологический туризм как инструмент устойчивого развития территорий при условии научно обоснованного планирования и маркетингового сопровождения.

Региональный аспект развития экотуризма детально представлен на примере Акмолинской области, где данное направление выступает драйвером социально-

экономического роста. Исследователи указывают на значительный природный капитал региона, подчеркивая, что его эффективное использование невозможно без адресной маркетинговой стратегии, так и иностранных путешественников [3]. В современных условиях создание самобытного туристического лица области и продвижение экологических туров как эксклюзивного продукта требуют детального изучения профиля потребителя. Таким образом, маркетинговый анализ становится базисом для территориального брендинга, напрямую влияя на имидж региона и интенсивность туристических визитов.

Развитие туристской предпринимательской деятельности также находится в прямой зависимости от качества и глубины маркетинговых исследований. Предприниматели в сфере активного и экологического туризма сталкиваются с высокой степенью неопределенности, обусловленной сезонностью спроса, изменчивостью потребительских предпочтений и ростом конкуренции. В научных исследованиях подчёркивается, что наличие достоверной маркетинговой информации способствует снижению предпринимательских рисков, повышению адаптивности туристских предприятий и формированию конкурентоспособных туристских продуктов [4]. Таким образом, маркетинговые исследования выполняют не только аналитическую, но и прикладную функцию, обеспечивая устойчивость туристского бизнеса.

В рамках данного исследования мы обосновываем, что маркетинг в Казахстане должен эволюционировать от стратегий извлечения прибыли к механизмам управления экологической ответственностью через «цифровой след» туриста. Наш анализ подтверждает: изучение векторов активного туризма является обязательным элементом научно обоснованного управления отраслью. В качестве практического решения для Акмолинской области предлагается внедрение системы QR-мониторинга на эко-тропах, что позволяет не только анализировать предпочтения аудитории, но и в реальном времени регулировать антропогенную нагрузку на природном комплексе. Применение таких инструментов обеспечит баланс между коммерческим успехом и сохранением природного достояния страны на долгосрочную перспективу.

Литература

1. Митрошенко Т. С., Губайдуллин Н. Н. Маркетинговые исследования туристского рынка города Шымкент // Инновационные подходы к развитию науки и образования : материалы Международной научно-практической конференции. — Шымкент : Miras University, 2024. — С. 97–103.
2. Вуколов В. Н., Беркимбаев Т. Б. Подход к развитию экологического туризма на особо охраняемых природных территориях на основе системного анализа // Вестник университета «Туран». — 2023. — № 3 (107). — С. 122–128.
3. Урузбаева Н. Особенности экологического туризма Акмолинской области как основы её устойчивого экономического развития // Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. — 2024. — № 1. — С. 134–141.
4. Рахметова Д., Аманбекқызы А. Р. Д. Направления развития туристской предпринимательской деятельности в Республике Казахстан // Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. — 2023. — № 6. — С. 90–97.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГА НА РАЗВИТИЕ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ

Современный этап развития экономики характеризуется активной цифровизацией всех сфер деятельности, включая туризм. Цифровой маркетинг становится важным инструментом продвижения туристских услуг, позволяя компаниям эффективно взаимодействовать с клиентами, повышать узнаваемость направлений и адаптировать продукты к потребностям туристов [1; 3; 4].

Для Казахстана тема цифрового маркетинга особенно актуальна, так как страна обладает значительным туристическим потенциалом [6]. Так как страна активно развивает туристический сектор и внедряет цифровые технологии [6].

Цель статьи — изучить влияние цифрового маркетинга на туристскую отрасль Казахстана и оценить его экономический эффект, включая рост туристических потоков, доходов, занятости и инвестиционной привлекательности [1; 2; 5].

В условиях глобализации цифровых технологий международный маркетинг открывает значительные возможности для развития туристической отрасли Республики Казахстан [2; 5]. Использование цифровых каналов продвижения позволяет казахстанским туристическим компаниям выходить на международные рынки, расширять целевую аудиторию и повышать узнаваемость туристического потенциала страны [2]. Социальные сети, онлайн-платформы бронирования и многоязычные сайты способствуют формированию положительного имиджа Казахстана как перспективного туристического направления, а также создают условия для развития нишевых видов туризма, таких как экотуризм, этнотуризм, гастрономический и приключенческий туризм [3; 5]. Кроме того, цифровизация маркетинговой деятельности снижает издержки на продвижение и упрощает процесс взаимодействия с иностранными туристами [2; 5].

Вместе с тем развитие международного цифрового маркетинга в туризме Казахстана сопровождается рядом проблем [3; 6]. Ключевыми недостатками являются неравномерный уровень цифровой инфраструктуры в регионах страны, недостаток квалифицированных кадров, владеющих современными маркетинговыми инструментами, а также наличие языковых и культурных барьеров при продвижении туристических услуг на внешних рынках [3; 6]. Существенным ограничением остаётся высокая конкуренция со стороны более известных туристических направлений, обладающих сильным цифровым брендом и устойчивой репутацией [3]. Зависимость от международных платформ бронирования и цифровых сервисов приводит к росту издержек и снижению самостоятельности отечественных туристических компаний [2].

Анализ преимуществ и недостатков цифрового маркетинга в туристской отрасли показывает, что его влияние выходит за рамки маркетинговой сферы и напрямую затрагивает экономику Республики Казахстан [1; 4; 6]. Тем не менее преимущества цифрового маркетинга способствуют конкретным положительным изменениям в экономике страны. Если в 2019 году Казахстан принимал около 8,1 млн иностранных туристов, то к 2024 году этот показатель увеличился до более чем 15,3 млн иностранных гостей, из которых 10,4 млн оставались в стране более одного дня — что позволяет считать их именно туристами, а не краткосрочными посетителями [7]. Это почти двукратный рост международного потока за пять лет, что отражает усилия по цифровому продвижению туристических направлений через социальные сети, туристические платформы и многоязычные сайты [5; 6].

Рост туристского потока напрямую влияет на экономические показатели отрасли. Общие расходы иностранных туристов в 2024 году составили более 1,2 трлн тенге, при этом доходы гостиничного бизнеса выросли на 27%, достигнув 224 млрд тенге [7]. Такое

увеличение связано не только с общим восстановлением после пандемии, но и с активным использованием цифровых маркетинговых инструментов, которые помогают привлекать внимание зарубежных путешественников и формировать позитивный имидж Казахстана на международной арене [2; 5].

В сравнении с периодом до пандемии вклад туристской отрасли в экономику также укрепляется. Например, объем инвестиций в основной капитал туристического сектора вырос с 502 млрд тенге в 2019 году до 947,5 млрд тенге в 2024 году [7], что свидетельствует о существенном увеличении вложений в инфраструктуру и сервисы, связанные с туризмом [6]. За период 2019–2024 годов было реализовано более 605 инвестиционных проектов в туристической сфере, из которых 87 были завершены только в 2024 году [7].

Развитие цифрового маркетинга также стимулирует занятость и развитие малого и среднего бизнеса, особенно в региональных туристических кластерах [5; 6]. Онлайн-продвижение помогает гостевым домам, туроператорам и индивидуальным гартам выходить на рынок с меньшими затратами, что расширяет экономическую активность в сельских и удалённых районах [2; 5]. В туристической отрасли занято более 500 000 человек, и ежегодный рост занятости достигает 5–8% [7], что указывает на формирование новых рабочих мест и повышение цифровых компетенций рабочей силы.

Проведённое исследование показывает, что цифровой маркетинг существенно влияет на развитие туристских услуг в Казахстане: способствует росту международного туристского потока, доходов отрасли, инвестиционной активности и занятости, особенно в регионах [1; 2; 7]. Он повышает конкурентоспособность туризма, формирует положительный имидж страны и создаёт мультипликативный экономический эффект [3; 5]. Эффективность цифрового маркетинга ограничена неравномерным развитием инфраструктуры, дефицитом кадров и высокой международной конкуренцией [6]. Поэтому требуется комплексная стратегия, направленная на повышение цифровых компетенций, развитие инфраструктуры и адаптацию туристских услуг к глобальному рынку [4; 6].

Литература

1. Корнехо Х. М. Роль цифрового маркетинга в туризме: библиометрический анализ научных публикаций 2014–2024 гг. // Журнал культурного анализа и социальных изменений. – 2026. – Т. 11, № 1. – С. 45–62. – URL: <https://jcas.com/index.php/jcasc/article/view/4101> (дата обращения: 01.02.2026).
2. Муслиха Х. Х., Адинуграха А. Цифровой маркетинг в туристических направлениях // Журнал экономики и бизнеса Айранга. – 2022. – Т. 32, № 2. – С. 87–103. – URL: <https://e-journal.unair.ac.id/JEBA/article/view/31502> (дата обращения: 01.02.2026).
3. Каур Г. Значение цифрового маркетинга в туристической индустрии // Международный журнал исследований GRANTHAALAYAH. – 2017. – Т. 5, № 6. – С. 10–18. – URL: https://granthaalayahpublication.org/journals/index.php/granthaalayah/article/view/IJRG17_A06_387 (дата обращения: 01.02.2026).
4. Нургалиева А. М. Теоретические аспекты цифрового маркетинга // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия: Социологические и политические науки. – 2021. – № 70 (2). – С. 55–63.
5. Муродова Н. Роль цифрового маркетинга в продвижении туристических направлений // GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT. – 2023. – Т. 4, № 1. – С. 15–29. – URL: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/5694> (дата обращения: 01.02.2026).
6. Зұлпыхар Р. Н., Бейсенова М. У., Есенова А. Е. Перспективы цифровизации туристической отрасли в Казахстане // Научный журнал университета Ауэзова. – 2025. – Т. 11, № 2. – С. 77–93. – URL: <https://au.auezov.edu.kz/index.php/au/article/view/195> (дата обращения: 01.02.2026).

7. Туризм в Республике Казахстан: статистический ежегодник 2024 / Комитет по туризму МИНТ РК. – Астана, 2025. – 210 с. – URL: <https://stat.gov.kz> (дата обращения: 01.02.2026).

Камерият Н.Т., Кнар С.Қ., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Нұрсұлтан Д.Т.

СТУДЕНТТІК ЖАСТАРДЫҢ ТУРИСТІК ТАҢДАУ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН МАРКЕТИНГТІК ТАЛДАУ: БАҒА, КӨЛІК ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ, МАРШРУТ ҰЗАҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ДЕМАЛЫС ФОРМАТЫ ФАКТОРЛАРЫНЫҢ ЫҚПАЛЫ

Қазақстан жағдайында туризм экономикалық белсенділікті ынталандыратын мультипликативті салалардың бірі ретінде қарастырылып, оның дамуы мемлекеттік стратегиялық құжаттар арқылы жүйелі түрде реттелуде. Туристік саланы дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы туристік инфрақұрылымды жетілдіруді, өңіраралық байланыстарды кеңейтуді және ішкі туристік ағымды ұлғайтуды негізгі басымдықтар қатарына енгізеді. Туризмнің әлеуметтік маңызы артып, ол тек демалыс қызметі емес, халықтың өмір сапасын арттыру мен өңірлік экономиканы жандандыру құралына айналып отыр, яғни қызмет көрсету секторынан қоғамдық әл-ауқат индикаторына өтуде. Осы үрдістер жастар туризмінің, соның ішінде студенттік аудиторияның тұтынушылық ерекшеліктерін терең зерттеудің өзектілігін күшейтеді, себебі дәл осы топ ішкі туристік қозғалыстың болашақ тұрақты сұранысын қалыптастырады және ұзақ мерзімді тұтынушылық мәдениеттің қалыптасуына ықпал етеді.

Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінде жүздеген мың студент білім алады және олар туристік нарықтағы әлеуетті тұтынушылардың ауқымды сегментін құрайды. Бұл топтың туристік мінез-құлық шектеулі қаржылық ресурстармен, оқу жүктемесінің тұрақсыздығымен және қысқа мерзімді демалысқа бейімділігімен сипатталады. Сонымен қатар студенттер жаңа әсер мен әлеуметтік тәжірибеге бағытталғандықтан, олардың таңдауында эмоционалдық факторлар да маңызды рөл атқарады және бұл мінез-құлықты классикалық рационалды модельден гөрі тәжірибелік тұтыну моделіне жақындатады. Сондықтан туристік өнімдерді тиімді бейімдеу үшін олардың шешім қабылдау логикасын анықтау маркетингтік зерттеудің маңызды міндетіне айналады, өйткені студенттік сегмент кейінгі ересек тұтынушының мінез-құлық үлгісін қалыптастыратын бастапқы кезең болып табылады және болашақ туристік нарықтың құрылымын алдын ала болжауға мүмкіндік береді.

Маркетинг теориясы тұтынушы таңдауын қабылданатын құндылық, қолжетімділік және тәуекелді бағалау көрсеткіштерінің өзара ықпалы арқылы түсіндіреді. Туризм саласында бұл параметрлер баға деңгейі, көлік инфрақұрылымының дамуы, сапар ұзақтығы және демалыс форматы арқылы көрініс табады. Мемлекеттік деңгейде де туристік ағынды ұлғайтудың негізгі шарттарының бірі ретінде көлік қатынасының қолайлылығын арттыру қажеттілігі атап көрсетіледі. Демек туристік сұраныс тек ұсыныстың сапасына емес, оған жетудің жеңілдігіне де тәуелді, ал қолжетімділік деңгейі туристік өнімнің ажырамас құрамдас бөлігіне айналады және тұтынушы қабылдайтын жалпы құндылықтың негізгі элементі ретінде қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты – студенттердің туристік сапарды таңдауына әсер ететін негізгі факторларды айқындау және олардың ықпал ету дәрежесін бағалау.

Зерттеу эмпирикалық деректерді жинау мақсатында сауалнама және фокус-топ әдістерін қолдану арқылы жүргізілді. Сауалнама студенттердің сапар жиілігі, жоспарланған бюджеті, көлік таңдауы мен демалыс форматына қатысты деректерді анықтауға бағытталды. Ал фокус-топ талқылауы таңдау мотивацияларын, күтілетін әсер деңгейін және сапарға кедергі келтіретін факторларды нақтылауға мүмкіндік берді. Мұндай аралас әдіс қолдану сандық

көрсеткіштерді сапалық түсіндірмемен толықтыруға жағдай жасады және мінез-құлықтық факторлардың себеп-салдарлық байланысын анықтауға мүмкіндік берді, яғни статистикалық нәтижелерді психологиялық қабылдау ерекшеліктерімен байланыстыруға мүмкіндік берді.

Алынған нәтижелер студенттердің туристік шешім қабылдауында баға факторы басым рөл атқаратынын көрсетті. Респонденттердің көпшілігі шығынды алдын ала жоспарлауға болатын және қаржылық тәуекелі төмен бағыттарға басымдық береді. Бұл студенттік аудитория үшін туристік өнімнің құндылығы оның функционалдық сипаттамаларынан гөрі қолжетімділік деңгейімен анықталатынын көрсетеді. Бағаға сезімталдық жоғары болғандықтан, студенттер акциялар, топтық сапарлар және қысқа турпакеттерді жиі таңдайды, яғни олардың мінез-құлқы шығындарды оңтайландыру стратегиясына негізделеді және экономикалық рационалдылықпен сипатталады.

Келесі маңызды параметр – көлік инфрақұрылымының қолайлылығы. Қатысушылардың басым бөлігі теміржол немесе автобус қатынасы бар бағыттарды таңдаған. Көлікке қолжетімділік жоғарылаған сайын сапарға шығу ықтималдығы артады, бұл логистикалық факторлардың туристік сұранысты қалыптастырудағы шешуші рөлін дәлелдейді. Қашықтықтың өзі емес, оған жұмсалатын уақыт пен шығын мөлшері маңызды екені байқалды, сондықтан көлік факторы экономикалық және уақыттық тиімділік көрсеткіштерін біріктіреді және қабылданатын құндылықты қалыптастырушы интегралды көрсеткіш ретінде көрінеді.

Маршрут ұзақтығын талдау студенттердің 1–3 күндік қысқа сапарларға қызығушылығы басым екенін көрсетті. Ұзақ мерзімді сапарлар оқу жүктемесінің тығыздығы мен шығындардың артуына байланысты сирек таңдалады. Осылайша уақыт тиімділігі студенттік сегмент үшін экономикалық көрсеткішпен тең дәрежеде маңызды маркетингтік параметр болып табылады және «уақыт құны» ұғымының нақты көрінісі ретінде байқалады, яғни тұтынушы уақытты да ресурс ретінде қабылдайды.

Демалыс форматын бағалау барысында табиғат аясындағы белсенді және танымдық бағыттар сұраныстың жоғары екенін көрсетті. Қымбат орналастыру орындарынан гөрі тәжірибелік әсер мен әлеуметтік өзара әрекетке бағытталған демалыс түрлері артықшылыққа ие болды. Бұл жастар туризміне эмоциялық тәжірибе материалдық жайлылықтан маңыздырақ екенін білдіреді және тәжірибеге негізделген туризмнің даму үрдісін растайды, яғни тұтыну нәтижесі қызметтің өзінен гөрі алынған әсермен өлшенеді және әсерлік құндылық функционалдық құндылықты алмастырады.

Жалпы қорытынды студенттердің туристік мінез-құлқы шектеулі рационалдық қағидасына сәйкес келетінін көрсетті: олар аз шығынмен барынша көп әсер алуға ұмтылады. Сондықтан студенттік сегмент үшін туристік ұсыныстың тартымдылығы баға, көлік қолжетімділігі және қысқа маршруттардың үйлесуі арқылы анықталады. Яғни туристік өнімнің бәсекеге қабілеттілігі оның сапасынан бұрын қолжетімділік құрылымымен байланысты және қызметтің кешенді қабылдануымен бағаланады.

Зерттеу нәтижелері негізінде студенттерге арналған туристік өнімдерді қалыптастыруда қысқа мерзімді маршруттарды кеңейту, бюджеттік турпакеттер әзірлеу, көлікпен біріктірілген ұсыныстар енгізу және тәжірибелік демалыс форматтарын дамыту ұсынылады. Сонымен қатар оқу күнтізбесіне бейімделген демалыс ұсыныстарын әзірлеу тиімді болмақ. Мұндай тәсіл жастар туризмінің белсенділігін арттырып, ішкі туризмнің тұрақты дамуына ықпал етеді және ұзақ мерзімді тұтынушылық адалдықтың қалыптасуына негіз болады.

Осылайша студенттік аудитория туризм индустриясы үшін тек ағымдағы тұтынушы емес, болашақ тұрақты сұраныстың қалыптасу базасы ретінде қарастырылуы тиіс. Сондықтан жастарға бейімделген туристік өнімдерді жүйелі дамыту ұзақ мерзімді перспективада ұлттық туристік нарықтың тұрақтылығы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

1. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P23000000262>
2. ҚР Ұлттық статистика бюросы. Жоғары білім алушылар саны туралы деректер: <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/stat-edu-science-inno/publications/304823/>
3. Қазақстан туризмін дамыту жөніндегі ұлттық компания «Kazakh Tourism» ресми материалы: <https://qaztourism.kz/>
4. Ф. Котлер, Г. Армстронг, В. Вонг, Дж. Сондерс. Основы маркетинга. – 5-е европейское издание: © Prentice-Hall, Inc., 2022.
5. UNWTO. Global Report on Youth Tourism. – Madrid, 2024.

Каренова А.К., Есембаева А.С., студент 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный Руководитель - к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж.

ФЕНОМЕН ОВЕРТУРИЗМА И СТРАТЕГИИ ДЕМАРКЕТИНГА ТЕРРИТОРИЙ: ТРАНСФОРМАЦИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ

Туризм в XXI столетии стал мощнейшим рычагом глобальной экономики, однако именно эта ориентация на бесконечный рост спровоцировала кризис «овертуризма». Речь идет о критическом моменте, когда наплыв гостей начинает «взламывать» социальную, инфраструктурную и природную устойчивость территорий. Как показывают актуальные данные, ядро проблемы — вовсе не в голых цифрах посещаемости, а в глубоком разрыве между финансовой выручкой и колоссальными издержками, которые ложатся на плечи общества [2].

Овертуризм радикально перекраивает городское пространство: жилье дорожает, коренные жители вытесняются, а культурные объекты ветшают под натиском толпы. Рост антитуристских движений в Европе — это закономерная реакция на «туристификацию», когда города превращаются в бездушные площадки для краткосрочного потребления [1]. В таком разрезе индустрия начинает восприниматься не как благо, а как угроза потере контроля над территорией, что выводит проблему из плоскости маркетинга в сферу жесткой публичной политики [3].

Старая модель успеха, завязанная на валовом количестве прибытий, сегодня уступает место концепции «управления пределами». При достижении порога рекреационной емкости (carrying capacity) власти переходят от зазывания гостей к жесткому регулированию. Здесь и вступает в игру демаркетинг. Это не радикальное «сворачивание» отрасли (degrowth), а внедрение принципа sufficiency — разумной достаточности, приводящей аппетиты бизнеса в баланс с ресурсами среды [4].

Методы демаркетинга бьют по нескольким точкам: это экономические «фильтры» (налоги, платный вход), административные запреты (квоты на Airbnb) и смена имиджа дестинации с доступной на эксклюзивную. Опыт показывает: по отдельности эти меры слабы, результат дает лишь их системная связка [5; 6]. Примеры Венеции или Амстердама наглядно демонстрируют смену парадигмы — от продвижения к контролю [7]. Впрочем, часто такая политика буксует из-за «бюджетной иглы» и политических трений [3].

В экосистемах последствия перегрузки еще печальнее: от дефицита воды до углеродного следа. Расчеты подтверждают, что политика сдерживания (tourism degrowth), хоть и «режет» краткосрочные доходы, зато спасает природный капитал в долгосроке [8]. Но важно не путать реальную перестройку с имитацией: формальные запреты без создания альтернативных рабочих мест для населения — это лишь иллюзия контроля [9].

Конфликт между мечтой о бесконечном росте и физическими пределами планеты сегодня очевиден. Демаркетинг — это попытка «мягкого торможения», способ снизить

нагрузку без экономического коллапса. Будущее туристической индустрии теперь зависит от того, насколько быстро управленцы перейдут от погони за количеством к управлению достаточностью. Эмпирический анализ глобальных трендов овертуризма (2024–2026 гг.)

Сегодня мы наблюдаем, как международный туризм окончательно оставил позади период постпандемийного «затишья» и перешел в фазу агрессивной гиперэкспансии. Свежие отчеты UN Tourism (2026) фиксируют исторический максимум: по результатам 2025 года количество мировых прибытий пробило отметку в 1,52 млрд. Это на 4% больше, чем в «эталонном» 2019 году. Экономический вес отрасли также впечатляет — экспортная выручка закрепились на уровне \$2,0 трлн, что окончательно утверждает туризм в роли ключевого рычага глобальной экономики.

Тем не менее, за этими рекордными показателями скрываются глубокие системные перекосы в наиболее востребованных точках планеты. Статистические выкладки Eurostat (2025) подчеркивают колоссальное давление онлайн-платформ вроде Airbnb на городскую среду. Только за 2024 год в Евросоюзе через подобные сервисы было забронировано 854 млн ночей (рост составил внушительные 19%). Такая плотность арендного жилья в туристических центрах провоцирует острые социальные конфликты. Яркий пример — Барселона с её 37,4 млн ночевок в год, где недовольство местных жителей достигло предела. Данные Statista (2025) подтверждают: около 35% туристов из Европы уже сознательно меняют маршруты или даты поездок, стараясь держаться подальше от переполненных локаций и падающего уровня сервиса.

Географически основной удар принимают на себя Франция (102 млн гостей), Испания (93,8 млн) и Италия (57,8 млн). Столкнувшись с такой нагрузкой, власти вынуждены разворачивать управленческий вектор на 180 градусов — от рекламы к жесткому демаркетингу. Меры варьируются от символических пятиевровых сборов за вход в Венецию до радикальных планов Барселоны по полной зачистке рынка краткосрочной аренды к 2028 году. Анализ цифр UN Tourism и Statista подводит к однозначному выводу: эпоха бесконтрольного роста завершена. Сегодня единственным способом спасти мировые культурные центры от коллапса становится осознанное ограничение спроса.

Литература

1. Milano C., Novelli M., Russo A.P. Anti-tourism activism and the inconvenient truths about mass tourism, touristification, and overtourism // *Tourism Geographies*. – 2024. – Т. 26, № 8. – С. 1313–1337.
2. Santos-Rojo C., Llopis-Amorós M., García-García J.M. Overtourism and sustainability: a bibliometric study (2018–2021) // *Technological Forecasting and Social Change*. – 2023. – Т. 188. – С. 122285.
3. Amore A. Tourism, public policy, and governance // B: [Book Chapter]. – 2024. – С. 635–651.
4. Elgaaied-Gambier L., Bertrandias L., Bernard Y. Rethinking demarketing as an effective tool for sufficiency // *Marketing Theory*. – 2025. – Advance online publication.
5. Elsetouhi A.M., Elshourbagi M.E., Hammad A.A., Elnazer A.A. The tourism demarketing mix: working to reduce revisits to Egyptian nature reserves // *Journal of Travel Research*. – 2023. – Т. 63, № 2. – С. 388–408.
6. Jamader A.R., Chowdhary S., Dasgupta S., Kumar N. From promotion to preservation and rethinking marketing strategies to combat overtourism // B: *Advances in Hospitality, Tourism, and the Services Industry*. – 2025. – С. 379–398.
7. Entrance fees, visitor zones, and taxes: how Europe's biggest cities are tackling overtourism // *The Guardian*. – 2024. – URL: <https://www.theguardian.com/>
8. Sard M., Valle E. Tourism degrowth: quantification of its economic impact // *Current Issues in Tourism*. – 2024. – Т. 27, № 22. – С. 3786–3801.
9. Blanco-Romero A., Blázquez-Salom M., Fletcher R. Fair vs fake touristic degrowth // *Tourism Recreation Research*. – 2023. – Т. 50, № 2. – С. 435–439.

Кордашева А.А., Секенова Д.К., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - магистр наук, старший преподаватель Торжанова Д.А.

СОЛО - ТУРИЗМ ЖЕНЩИН: ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ ВЫБОРА

Туризм представляет собой одну из ключевых и динамично развивающихся отраслей мировой экономики, в рамках которой особую значимость приобретает изучение потребностей туристов в сфере туристских услуг.

В современном мире все более очевидным становится стремление людей к независимости и самоопределению. Они все чаще отказываются от следования общепринятым стандартам поведения и предпочитают самостоятельно решать вопросы, касающиеся личного времени, увлечений и желаний. Индивидуальный опыт и свобода самореализации в выборе деятельности, в том числе в сфере досуга, приобретают все большую значимость.

Туристские предпочтения претерпевают существенные трансформации: всё более популярным становится самостоятельный отдых, отказ от традиционных групповых туров с фиксированным маршрутом. Современные путешественники сами выбирают места назначения, скорость передвижения и объекты для осмотра. Для этого им служат цифровые инструменты и онлайн-платформы, предоставляющие информацию, позволяющие забронировать жилье и транспорт, а также составить индивидуальный маршрут с помощью социальных сетей. Таким образом, туризм приобретает все более индивидуальный и независимый характер.

Современные путешественники все больше склонны рассматривать поездки не как типовые услуги, а как индивидуальные приключения, где каждый сам формирует свой неповторимый опыт. Отход от стандартных туроператорских пакетов и желание самим определять маршрут, темп и наполнение путешествия, создают предпосылки для развития самостоятельных форм туризма, предполагающих максимальную свободу выбора.

Одной из таких форм является соло туризм. Соло-туризм представляет собой особый вид путешествий, где путешественник берет на себя все организационные вопросы, отправляясь в дорогу без компании. Он сам определяет направление, маршрут, темп и программу, руководствуясь исключительно своими желаниями и интересами. Такой формат путешествий все более популярен, поскольку он дает возможность каждому туристу максимально индивидуализировать свой отдых и полностью контролировать его течение, предоставляя возможность самостоятельно задавать ритм поездки, не подстраиваясь под других участников и внешние обстоятельства.

Туристские компании активно используют возможности индустрии для женщин-одиночек, предлагая специализированные туры только для женщин. По данным анализа The Data Appeal Company-Almawave Group, женщины, путешествующие в одиночку, представляют собой растущий и очень привлекательный рынок; фактически, 14% женщин путешествуют без семьи, друзей или партнера, что отражается на их привычках, потребностях и ожиданиях, а также на специфических туристских услугах и продуктах [3].

Женщины путешествуют в одиночку с целью насладиться свободой и независимостью, развивать личные навыки и укреплять уверенность в себе. При этом безопасность остаётся ключевым фактором при выборе направления: даже в относительно безопасных странах возможны ситуации, требующие повышенной внимательности и осторожности. На основании анализа форумов, социальных сетей и данных компании Mabrian выделяются страны с более высоким уровнем безопасности, такие страны как Лондон, Париж, Токио, Мадрид, Рим, Берлин, Барселона, Милан [3].

Что касается возраста туристок, он также влияет на их предпочтения. Женщины старше 50 лет чаще выбирают организованные туры и круизы, тогда как более молодые

путешественницы предпочитают самостоятельные маршруты. Согласно данным опроса компании Virtuoso, среди женщин, путешествующих в одиночку, более 80% респондентов старше 55 лет и имеют высшее или послевузовское образование. Среди них 22% совершили две поездки за последний год, а 43% - три и более. 32% планируют поездку в Европу в ближайшем будущем, а 19% ещё не определились с направлением, что указывает на значительный потенциал влияния этого сегмента на туристические направления.

Основными факторами при выборе поездки для женщин являются цена (77%) и безопасность (76%), на третьем месте – погодные условия (58%). В то же время, продолжительность путешествий чаще составляет две недели и более, а участие в экскурсиях с гидом остаётся востребованным [6].

Ключевым фактором при выборе туристской дестинации остается безопасность, что особенно актуально для сегмента женщин-одиночек. Согласно Индексу восприятия безопасности (PSI) компании Mabrian, все 10 наиболее посещаемых женщинами-одиночками городов демонстрируют высокие показатели PSI (85-98 из 100), что эмпирически подтверждает значимость безопасной среды для данной категории туристов [3].

С целью верификации теоретических положений и сопоставления их с реальными установками потенциальных туристок было проведено исследование в формате онлайн-опроса. Основными задачами исследования являлись: определение отношения женщин к соло-путешествиям, выявление ключевых мотивов, факторов выбора направления и сдерживающих барьеров, в том числе связанных с вопросами безопасности.

В исследовании приняли участие 40 респондентов, среди которых преобладала молодежь в возрасте до 24 лет (57,5%). Важно отметить, что 35% опрошенных уже имеют опыт самостоятельных поездок, а еще 47,5% выразили намерение попробовать соло-путешествие в будущем. Эти данные свидетельствуют о высоком потенциале развития женского соло-туризма среди молодой аудитории.

Анализ мотивационных факторов показал, что ведущей причиной выбора соло-путешествий является стремление к получению нового опыта и выходу из зоны комфорта (75%). Существенное значение также имеют желание свободы и независимости (25%), а также ориентация на личностное развитие (22,5%). Таким образом, соло-путешествие воспринимается респондентками не только как форма отдыха, но и как способ самореализации.

Вместе с тем, ключевым фактором при выборе направления остается безопасность (62,5%). Более того, опасения за личную безопасность выступают основным сдерживающим барьером для соло-путешествий (57,5%). Среди наиболее значимых рисков респондентки выделяют уровень преступности (55%), незнание местных законов (42,5%) и риск мошенничества (37,5%).

Для повышения чувства защищенности участницы опроса отмечают важность проживания в проверенных местах размещения (47,5%), наличия доступной и четкой информации о безопасности в дестинации (40%), а также оформления страхования путешествия (37,5%). В целом, результаты опроса подтверждают выводы теоретического анализа о том, что при высоком интересе к соло-путешествиям, решающим условием их реализации остается обеспечение безопасности.

На основе результатов теоретического анализа и проведенного исследования могут быть сформулированы следующие практические рекомендации. В свете увеличивающегося интереса к женскому соло-туризму, туристским компаниям и дестинациям настоятельно рекомендуется адаптировать свои продукты. Ключевыми аспектами при этом должны стать обеспечение безопасности, всестороннее информирование и создание максимально комфортных условий проживания для путешественниц.

Для обеспечения повышения уверенности женщин в самостоятельных путешествиях необходимо инвестировать в развитие и улучшение цифровых ресурсов и онлайн-платформ. Эти инструменты должны предоставлять актуальную и достоверную информацию о

безопасных зонах, местных обычаях и потенциальных рисках, тем самым снижая тревожность и способствуя принятию обоснованных решений.

Статья анализирует женский соло-туризм в свете современных тенденций в туризме. На основе обзора литературы, статистики и опросов определены ключевые мотивы и стратегии одиночных путешественниц. Результаты исследования способствуют лучшему пониманию особенностей женского самостоятельного туризма.

Литература

1. Гендерные особенности глобального туризма и развитие соло-туризма у женщин: монография [Электронный ресурс] / Электронная библиотека elibrary.ru. Режим доступа: https://elibrary.ru/download/elibrary_43130779_58464486.pdf (дата обращения: 10.02.2026).
2. Solo female travellers already stand for 14 % of female tourism demand [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.traveldailymedia.com/solo-female-travellers-already-stand-for-14-of-female-tourism-demand/> (дата обращения: 08.02.2026).
3. Solo female travellers already stand for 14 % of female tourism demand [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://mabrian.com/blog/solo-female-travellers-already-stand-for-14-of-female-tourism-demand/?utm> (дата обращения: 11.02.2026).
4. Российский и зарубежный опыт развития туризма: тенденции и проблемы [Электронный ресурс] / Электронная библиотека elibrary.ru. Режим доступа: https://elibrary.ru/download/elibrary_24921481_41191232.pdf (дата обращения: 08.02.2026).
5. Теория и практика туристского менеджмента [Электронный ресурс] / Электронная библиотека elibrary.ru. Режим доступа: https://elibrary.ru/download/elibrary_47572975_39283730.pdf (дата обращения: 12.02.2026).
6. Solo Travel Statistics & Data — Solo Traveler World [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://solotravelerworld.com/about/solo-travel-statistics-data/> (дата обращения: 13.02.2026).
7. Теория и практика туристского менеджмента [Электронный ресурс] / Электронная библиотека elibrary.ru. Режим доступа: https://elibrary.ru/download/elibrary_47572975_39283730.pdf (дата обращения: 11.02.2026).

Кистауова Ж.Б., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ);
Ғылыми жетекші – Э.Ғ.К., профессор ассистенті Нурмаганбетова А.Ж.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДІНИ ТУРИЗМ НАРЫҒЫНА МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ: ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазақстандағы діни туризм нарығы соңғы жылдары қарқынды дамып келе жатқан стратегиялық маңызды бағыттардың біріне айналды. Мемлекеттік деңгейде жүзеге асырылып жатқан «Қасиетті Қазақстан» бағдарламасы, ұлттық мәдени мұраны жаңғырту үдерісі және жаһандық деңгейде рухани саяхатқа деген сұраныстың артуы аталған сегменттің институционалдық және нарықтық негізін күшейтті. Ұлттық статистикалық деректерге сәйкес, 2023–2025 жылдар аралығында діни туризм сегменті 22%-ға өсіп, келушілер саны 1,2 млн адамға жетті, оның 65%-ын ішкі зияратшылар, 35%-ын шетелдік туристер (негізінен ТМД елдері мен Түркия) құрады. Бұл көрсеткіштер діни туризмнің тек мәдени-рухани құбылыс қана емес, сонымен қатар экономикалық мультипликативтік әсері бар нарықтық феномен екенін айқындайды.

Маркетингтік тұрғыдан алғанда, діни туризм өнімі классикалық туристік қызметтен өзгеше, өйткені ол материалдық емес құндылықтарға, символдық капиталға және сенім факторына негізделеді. Өнімдік ұсыныс тарихи-мәдени мұра, рухани тәжірибе және әлеуметтік өзара әрекеттесу элементтерін біріктіретін гибриді сипатқа ие. Мысалы, Түркістан–Сауран–Ордабасы бағыты бойынша әзірленген «Сенімнің Жібек жолы»

маршруты тарихи объектілерді цифрлық форматта таныстыру арқылы сұранысты 15%-ға арттырды [2]. Сонымен қатар этномәдени интеграция элементтері, атап айтқанда халал-гастрономиялық турлар мен дәстүрлі қолөнер шеберлік сабақтары зияратшылардың 70%-ы үшін шешуші фактор болып отыр [3]. Маусымдық маркетинг те маңызды рөл атқарады: Құрбан айт кезеңінде сұраныстың 40%-ға өсуі және Наурыз мерекесіне арналған отбасылық маршруттардың қалыптасуы нарықтың бейімделгіштігін көрсетеді [4].

Баға саясаты сегментация қағидаттарына негізделген. Топтық брондау кезінде 15–20% жеңілдіктер ұсыну арқылы межсезондық кезеңдегі объектілердің жүктемесі 35%-ға артқан [5]. Премиум сегментте діни қызметкерлердің қатысуымен жеке экскурсиялар базалық пакеттерге қарағанда 30%-ға қымбат болғанымен, оларға деген сұраныс жыл сайын 25%-ға өсіп отыр [1]. Бұл тұтынушылардың тәжірибе сапасына және рухани мазмұнға қосымша төлем жасауға дайын екенін дәлелдейді. Баға икемділігін сандық түрде сипаттау үшін сұраныс функциясын шартты түрде келесі түрде көрсетуге болады:

$$Q_d = \alpha - \beta P + \gamma I + \delta T + \lambda D$$

Мұндағы Q_d – сұраныс көлемі;

α – базалық тұрақты коэффициент;

β – баға икемділігінің коэффициенті;

γ – табыс әсерінің коэффициенті;

δ – маусымдық ауытқу коэффициенті;

λ – цифрлық фактор ықпалының коэффициенті;

$\beta, \gamma, \delta, \lambda > 0$. Бұл модель діни туризм нарығында баға мен цифрлық инфрақұрылымның өзара байланысын көрсетеді.

Өткізу арналарының трансформациясы да айқын байқалады. Брондаулардың 60%-ы «Қасиетті Қазақстан» мобильді қосымшасы мен әлеуметтік желілер арқылы жүзеге асырылады [2]. Діни ұйымдармен серіктестік сенім деңгейін 50%-ға арттырған [3]. Сонымен қатар Түркістан мен Шымкент қалаларындағы «қасиетті орындар» автобус маршруттары жол уақытын 25%-ға қысқартты [4]. Бұл факторлар нарықтың қолжетімділігі мен логистикалық тиімділігін арттырып, тұтынушы тәжірибесін оңтайландыруға ықпал етеді.

Ілгерілету стратегиясында контент-маркетинг жетекші құралға айналды. «Қасиетті орындар дауысы» подкасттар сериясы 2025 жылы 500 мың тыңдарманды қамтыды [5]. Діни блогерлермен ынтымақтастық, соның ішінде 200 мың жазылушысы бар «Ислам Қазақстанда» арнасы арқылы 18% конверсия көрсеткішіне қол жеткізілді [1]. Онлайн-пікірлердің 75% жаңа клиенттерді тартуда шешуші рөл атқарады [2]. Бұл деректер тұтынушылардың шешім қабылдау үдерісінде әлеуметтік дәлел (social proof) механизмінің жоғары маңызын айқындайды.

Цифрландыру басқару тиімділігін арттырудың негізгі факторы болып отыр. Қасиетті объектілер маңындағы қонақүйлердің 80%-ында PMS жүйелерінің енгізілуі операциялық қателерді 40%-ға азайтты [5]. Big Data негізіндегі «Ақылды зияратшы» жүйесі сұранысты 85% дәлдікпен болжайды [3]. Мұндай деректерге негізделген басқару моделі маркетингтік шешімдердің дәлдігін арттырып, ресурстарды оңтайлы бөлуге мүмкіндік береді.

Әлеуметтік жауапкершілік те стратегиялық маңызға ие. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі аумағындағы экожобалар экологиялық жүктемені 30%-ға төмендетті [4]. Қызметкерлердің 90%-ы мәдени құзыреттілік бойынша оқытудан өтіп, тұтынушылар қанағаттануы 28%-ға артқан [1]. Бұл көрсеткіштер тұрақты даму қағидаттарының бәсекелік артықшылыққа айналып отырғанын көрсетеді.

Нарықтық перспективалар халықаралық интеграциямен байланысты. 2026–2028 жылдарға арналған «Қасиетті жолдар» еуропалық бағдарламасына қатысу 200 мыңға дейін турист тартуға және қызмет экспортын 15%-ға ұлғайтуға мүмкіндік береді [2]. Түркістанда AR-технологияларға негізделген экскурсиялар енгізу пилоттық жоба аясында келушілер санын 25%-ға арттыруы ықтимал [5]. Сонымен қатар қызмет құнының 10%-ын діни

нысандарды қолдау қорына бағыттау моделі ұзақ мерзімді тұрақтылықты қамтамасыз етеді [4].

Жалпы алғанда, Қазақстандағы діни туризм мәдени бірегейлік, цифрлық трансформация және әлеуметтік жауапкершілік синтезі негізінде дамып келеді. Маркетингтік модельдердің бейімделуі, деректерге негізделген басқару және халықаралық әріптестік нәтижесінде 2030 жылға қарай аталған сегменттің ЖІӨ-дегі үлесін 7%-ға дейін арттыру мүмкіндігі бар [1]. Бұл үрдіс Қазақстанды конфессияаралық диалог пен рухани туризм орталығы ретінде нығайтып, ұлттық туристік индустрияның тұрақты дамуына ықпал етеді.

Әдебиет

1. Смағұлов А. К. Туристік индустриядағы маркетингтік стратегиялар: цифрлық дәуірге бейімделу. – Алматы: ҚазҰУ, 2025. – 210 б.
2. Әлиев Б. А. Туристік маркетингтегі цифрлық дистрибуция арналары. – Нұр-Сұлтан: «Атамұра» баспасы, 2025. – 175 б.
3. Әбдірова Г. М. Туристік өнімдерді басқарудағы қызметті жекешелендіру трендтері. – Алматы: ҚазГУТТ, 2025. – 192 б.
4. Нұрғалиев Т. О. Діни туризмді дамытудағы экологиялық тұрақтылық мәселелері. – Шымкент: «Зеркало» баспасы, 2026. – 156 б.
5. Тоқтаров Е. С. Қонақүй бизнесін басқарудағы инновациялар: автоматтандырудан эмоциялық интеллектке дейін. – Нұр-Сұлтан: «Академия» баспасы, 2026. – 204 б.

Куанышбаев М.Ж., студент 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – ст. преподаватель кафедры маркетинга, магистр маркетинга
Каусова Ж.А.

РОЛЬ БРЕНДА В ПРОДВИЖЕНИИ НЕПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ

Рост рынка непродовольственных товаров в РК и усиление конкуренции повышают требования к маркетинговым инструментам. Современный потребитель ориентируется не только на характеристики товара, но и на репутацию и ценности бренда, что делает брендинг ключевым фактором успеха. Он формирует уникальное торговое предложение (УТП), повышает лояльность и создает добавочную стоимость. При этом дефицит исследований, учитывающих специфику казахстанского рынка и локальных предпочтений, объясняет актуальность данной статьи.

Цель исследования – изучить влияние бренда на продвижение non-food товаров и разработать рекомендации по формированию бренд-стратегии в Казахстане. Объект исследования – непродовольственные товары в рознице, предмет – маркетинговые аспекты брендинга. Научная новизна заключается в комплексном анализе роли бренда с учетом локальной специфики и потребительского восприятия. Работа включает теоретические основы брендинга и практические рекомендации по его применению.

В 2025 году структура розницы Казахстана закрепилась в сегменте непродовольственных товаров (67–72% рынка), что усилило значимость брендинга. Несмотря на экономические колебания, сектор non-food показал устойчивый рост: индекс физического объема увеличился на 4–7% [1].

В цифровой среде бренд становится стратегическим активом, гарантирующим качество и минимизирующим риски для покупателя. При этом разнообразие категорий – от косметики до бытовой техники – требует адаптации маркетинговых стратегий под специфику каждой ниши: от каналов дистрибуции до интенсивности конкуренции.

Ключевые тренды казахстанского рынка определяются доминированием международных брендов, экспансией e-commerce и развитием сервисной инфраструктуры (логистика, гарантии). В этих условиях эффективная бренд-политика смещает фокус с

внешней узнаваемости на формирование устойчивой репутации и стимулирование повторных продаж [2]. Для анализа влияния бренда на потребительское поведение приведена таблица лидеров сегмента электроники – Apple, Samsung и Xiaomi. Систематизация их рыночных долей, целевых сегментов и каналов сбыта позволяет оценить продуктивность различных маркетинговых стратегий в текущих реалиях Казахстана (см. табл.1).

Таблица 1

Сравнительный анализ ведущих брендов смартфонов

Бренд	Доля на рынке (мобильные устройства, KZ)	Основные каналы продаж/ продвижения	Целевая аудитория / профиль покупателя	Основные конкурентные преимущества / USP бренда
Apple	~ 42–45 %	Официальные ритейлеры, онлайн-магазины, премиум-сети, официальные дистрибьюторы	Люди с высоким/средним доходом, ориентированные на «статус», качество, экосистему	Надёжность, бренд-статус, экосистема iOS, простота интерфейса
Samsung	~ 20–22 %	Розничные магазины электроники, онлайн-ритейл, маркетплейсы, официальные дистрибьюторы	Широкий круг – от среднего до высшего среднего класса; те, кто ищет баланс цена/качество	Широкий модельный ряд, соотношение цена/качество, доступность, ассортимент
Xiaomi	~ 13–15 %	Онлайн-продажи, маркетплейсы, розничные сети, бюджетные и средние ценовые сегменты	Молодежь, пользователи со средним и ниже среднего доходом, ценящие функциональность и цену	Доступная цена, хорошее «качество за деньги», часто – большинство необходимых функций
Примечание - Составлено автором на основе информации из источника [2]				

Согласно табл. 1 рынок смартфонов Казахстана четко сегментирован: Apple (42–45%) доминирует в премиум-сегменте за счет имиджа, а Samsung (20–22%) и Xiaomi (13–15%) – в массовом секторе благодаря балансу цены и функций. Сильный бренд здесь служит главным инструментом дифференциации, позволяя компаниям эффективно удерживать доли рынка.

Влияние бренда на потребительское восприятие усиливается на фоне экспансии e-commerce: в Казахстане доля онлайн-ритейла за последние три года удвоилась, а мировые продажи в 2024 году превысили 6,3 трлн. долларов. Цифровизация изменила характер конкуренции: компании вынуждены переходить от офлайн-коммуникаций к омниканальным стратегиям, фокусируясь на репутационных механизмах и качестве клиентского опыта на всех этапах взаимодействия [3].

Трансформация рекламы продиктована ужесточением норм персонализации и сбора данных. Принятые в ЕС Digital Services Act и Digital Markets Act (2023 г.) усилили контроль маркировки контента и ограничили манипулятивные механики. В Казахстане эти тренды отражены в регулировании маркетплейсов: к продавцам предъявляются повышенные требования по прозрачности условий реализации, логистики и достоверности характеристик товаров [4].

В современных условиях потребитель оценивает не только продукт, но и совокупный цифровой опыт: от навигации и полноты данных до скорости логистики и качества поддержки. Следовательно, стратегия в non-food сегменте должна базироваться на

репутационной устойчивости, этичном продвижении и управлении обратной связью. Соблюдение законодательных норм и прозрачность коммуникаций трансформируют бренд в ценный актив, обеспечивающий лояльность и долгосрочную конкурентоспособность.

Литература

1. <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/> (дата обращения: 02.02.2026)
2. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z030000508> (дата обращения: 04.02.2026)
3. Котлер Ф., Келлер К. Маркетинг-менеджмент. – 15-е глобальное издание. – Pearson, 2017.
4. Котлер Ф., Картаджая Х., Сетиаван И. Маркетинг 5.0. Технологии для человечества. – М.: Альпина Паблишер, 2022

Кузнецова В.М., студентка 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – ст. преподаватель кафедры маркетинга, магистр маркетинга
Каусова Ж.А.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ И МАРКЕТИНГОВЫЕ АСПЕКТЫ УПАКОВКИ НЕПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ

Рост рынка непродовольственных товаров в Республике Казахстан усиливает требования к качеству упаковки и расширяет ее роль в процессе оборота товаров. Упаковка сочетает в себе функциональные и маркетинговые аспекты, а также играет большую роль в соответствии экологическим требованиям. Так как в современных условиях упаковка становится одним из самых часто утилизированных элементов изделия, поэтому производители обращают внимание на возможность переработки и сокращение избыточных материалов. В условиях изменения законодательства необходимо пересмотреть подходы к разработке упаковочных решений. Проблема заключается в поиске оптимального формата упаковки, который соответствует ожиданиям рынка и экологическим, экономическим тенденциям.

Целью исследования является создание упаковки, которая соответствует функциональным, маркетинговым, экологичным аспектам, при этом, оставаясь экономически выгодной для производителей Казахстана. Для достижения данной цели необходимо выполнить такие задачи, как раскрытие функциональных аспектов, изучение требований законодательства, анализ экологических трендов и маркетинговых тенденций, разработка критериев по созданию оптимальной упаковки. В Казахстане розничная торговля на период с июня по май 2025 года составила 7888,3 млрд. тенге, доля непродовольственного товара составляет 71,3%. Так как в Казахстане продажи непродовольственных товаров увеличиваются с каждым годом, необходима упаковка, отвечающая тенденциям и потребностям рынка [1].

Первичное назначение упаковки заключается в обеспечении сохранности товара. При транспортировке и хранении, товар может быть поврежден. Для этого используют прочные материалы при изготовлении упаковки, в коробку могут поместить амортизирующие вкладыши, теплоизоляционные материалы, барьерные пленки, герметизация, а также применяют противоударные материалы и усиленную упаковку. В случае, если товар нуждается в особом обращении, упаковка содержит предупреждающую маркировку, например: «хрупкое», «не кантовать», «Верх», «Низ». Следующей функцией упаковки является транспортно-логистическая для облегчения транспортировки, складирования, распределения и хранения товара. Для эргономичности размеры должны быть стандартные, чтобы рационально использовать пространство при перевозке и хранении. В складской логистике важно наличие штрих-кодов и QR кодов, так как на многих складах присутствует WMS система, упаковка товара должна содержать удобный формат маркировки для

корректного считывания информации. Важной функцией является информационная функция упаковки как для потребителей, так и сотрудников, напрямую взаимодействующих с упаковкой и для соответствий нормам законодательства по торговле. Она идентифицирует товар, указывается наименование товара, модель, товарный знак производителя и может содержать изображение товара. В случае нехватки пространства для информации на упаковке, необходимо наличие информационного вкладыша. В 2021 году был сформирован регламент «Требования к маркировке продукции», он относится к товарам, производимых и реализуемых на территории Казахстана.

Один из ключевых факторов упаковки является экологичность, с целью снижения экологического следа. В Казахстане отсутствует закон об экологических требованиях к упаковке, но в качестве альтернативы для регулирования вопросов сортировки и переработки следует использовать «Экологический кодекс». В качестве ориентира производители могут обращаться к новому регламенту Европейского парламента об упаковочных отходах, который требует минимизации вреда окружающей среде на всех этапах жизненного цикла упаковки, что позволит в будущем осуществлять экспорт в Европу. Примером экологических инноваций служит компания Mondi, которая разработала полностью перерабатываемую пленку из полиолефинов, но эту технологию применить в массовое производство невозможно из-за высоких затрат [2]. Более доступным и экологичным считается молдёная пульпа из переработанной бумаги, картона и органических волокон, которая высокоперерабатываемая и биоразлагаемая. В Казахстане в качестве экологичной упаковки используют гофрокартон.

При разработке упаковки большое внимание уделяют маркетингу, согласно Ларсу Валлентину упаковка – это прежде всего, средство для коммуникации, она вполне может заменять продавца - консультанта [3]. В первую очередь, внимание уделяется визуалу, наличие того или иного цвета на упаковке будет стимулировать определенные эмоции у потребителя. При первом взгляде можно оценить премиальность товара и позиционирование компании. Также шрифт, форма и графика упаковки, даже расположение текста и его количество имеет значение. Текстура упаковки определяет тон ценового сегмента, так как более премиальные бренды используют ламинацию и рельефные элементы, что воспринимается как показатель качества. В условиях современных потребностей аудитории не стоит забывать о внутренней части упаковки, так как существует тренд распаковки, на которую также акцентирует внимание потребитель. Одним из показательных примеров может служить популярность адвент - календарей, где маркетинг превратил упаковку в уникальное торговое предложение и с помощью этого, увеличил как стоимость товаров, так и спрос на них. Информационные элементы такие как знак экологичности товара, вызывает доверие у клиента и показывает ценность бренда, а использование дополнительных инструментов, позволяет собирать данные и вовлекать потенциальных покупателей к системе лояльности. Значимым решением маркетинга является создание эргономичной упаковки, которая может иметь несколько назначений и использоваться повторно. Упаковка должна быть идеальна именно для целевой аудитории товара, для этого нужно знать их позицию относительно экологических требований, потребности, личностные факторы. Для удовлетворения потребителей после создания упаковки проводят различные тесты и исследования, выявляя обратную связь с аудиторией.

Таким образом, можно выделить единые критерии для создания упаковки непродовольственных товаров в Казахстане, которые будут отвечать законодательным требованиям, а также соответствовать всем функциям. Оптимальным материалом для упаковки может быть гофрокартон из вторсырья, но производство молденной пульпы будет обходиться дешевле и проще, так как используется вторичное сырье. Материал отвечает требованиям прочности при перевозке, можно использовать амортизирующие вставки из формованной пульпы. Для защиты от влаги и пыли упаковка покрывается крафт-ламинированием на водной основе. Упаковка имеет стандартные габариты, прямые стенки без сложного рельефа, укрепленные углы, QR код или штрих-код. Также материал отвечает

процессу цикличности, что указывается в QR коде. На основе изучения требований законодательства необходимо наличие обязательной маркировки.

Литература

1. https://stat.gov.kz/en/industries/economy/local-market/publications/397974/?utm_source
2. Mondi's Barrier Pack Recyclable all-polyethylene film receives recyclable certification // Packaging Insights. 2019.
3. Валлентин Л. Продающая упаковка. Первая в мире книга об упаковке как средстве коммуникации. — Москва: Издательство «Лабиринт», 2017.

Кайырбек Ұ.Д., Мирбек А.А., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Нұрсұлтан Д.Т.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҚАБЫЛДАУ ФАКТОРЛАРЫ: ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ

Қазақстан Республикасында цифрлық трансформация мемлекеттік саясаттың стратегиялық басымдықтарының біріне айналып отыр. Осы бағыттың институционалдық жалғасы ретінде Қазақстан Республикасының Президенті Қ.-Ж. Тоқаев 2026 жылды «Цифрландыру және жасанды интеллект жылы» деп жариялау туралы Жарлыққа қол қойды. Құжат ұлттық даму моделін технологиялық жаңғыртуға, экономикалық және әлеуметтік салаларда деректерге негізделген басқару тәсілдерін енгізуге және жасанды интеллект шешімдерін кең ауқымда қолдануға бағытталған.

Жарлық Үкіметке цифрлық инфрақұрылымды жетілдіру, интеллектуалдық жүйелерді білім беру, мемлекеттік басқару және кәсіпкерлік секторына енгізу, сондай-ақ адами капиталдың цифрлық құзыреттерін дамыту бойынша кешенді шараларды жүзеге асыру міндетін жүктейді. Бұл жасанды интеллектті тек технологиялық құрал емес, қоғамдық институттардың тиімділігін арттыратын жүйелік фактор ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Соның нәтижесінде білім беру саласы цифрлық өзгерістердің негізгі сынақ алаңдарының біріне айналып отыр.

Қазіргі жоғары білім беру кеңістігі дәстүрлі білім беру моделінен интерактивті, деректерге негізделген және платформалық форматқа өтуде. Осы трансформацияның негізгі компоненттерінің бірі – генеративті жасанды интеллект құралдарының оқу ортасына кеңінен енгізілуі.

Жасанды интеллект ақпаратты іздеу, талдау және бастапқы мазмұн қалыптастыру процестерін автоматтандыру арқылы оқу әрекетінің когнитивтік жүктемесін төмендетеді. Соның нәтижесінде білім алушының негізгі ресурсы ақпарат жинауға емес, оны интерпретациялауға, салыстыруға және қолдануға бағытталады. Халықаралық зерттеулер студенттердің шамамен 92%-ы оқу барысында ЖИ-ді тұрақты цифрлық ассистент ретінде қолданатынын көрсетеді. Бұл білім беру қызметін тұтыну құрылымының өзгергенін және оқыту процесінің сервистік сипатқа ие бола бастағанын білдіреді.

Осыған байланысты жасанды интеллектті тек бағдарламалық өнім ретінде емес, пайдаланушының цифрлық мінез-құлқының дербес объектісі ретінде қарастыру қажет. Тұтынушылық мінез-құлық теориясы технологияны қабылдау қажеттілік, күтілетін тиімділік және сенім факторларының өзара байланысы арқылы қалыптасатынын түсіндіреді. Ақпараттық жүйелерді қабылдау модельдері де пайдаланушы технологияның объективті сипаттамасынан гөрі оның қабылданған пайдалылығы мен қолдану жеңілдігіне көбірек мән беретінін көрсетеді. Сондықтан ЖИ қолдану деңгейі техникалық мүмкіндіктермен емес, когнитивтік қабылдау ерекшеліктерімен анықталады.

Зерттеудің мақсаты – жоғары оқу орны білім алушылары мен оқытушыларының жасанды интеллект құралдарын қолдану тәжірибесін талдау және технологияны қабылдаудың мінез-құлықтық детерминанттарын анықтау.

Зерттеу нәтижелері студенттердің ЖИ-ді білімнің баламасы ретінде емес, оқу әрекетін оңтайландыратын интеллектуалдық қолдау құралы ретінде қабылдайтынын көрсетті. Пайдалануға әсер ететін негізгі мотивациялық факторлар:

- уақыт ресурсын үнемдеу;
- ақпаратқа жедел қол жеткізу;
- құрылымдалған жауап алу;
- бастапқы мәтін қалыптастыру;
- тапсырманы орындау логикасын түсіну.

Бұл факторлар студент үшін технология құндылығы ақпараттың өзінде емес, оқу процесін ұйымдастыру тиімділігінде екенін көрсетеді. Яғни ЖИ оқу нәтижесін алмастырмайды, оқу әрекетінің өнімділігін арттырады. Мұндай қабылдау білім алушылардың технологияны құрал ретінде қарастыратынын, ал білімді игеру жауапкершілігін толық жоғалтпайтынын аңғартады.

Сонымен қатар қолдану шекарасының нақты айқындалмауы академиялық адалдық мәселесін күшейтеді. Пайдаланушының технологияға сенімі артқан сайын алынған жауапты тексеру қажеттілігі төмендейді, бұл ақпараттық тәуелділік пен репродуктивті ойлау қаупін арттыруы мүмкін.

Оқытушылардың қабылдау ерекшелігі өзгеше сипатта байқалады. Жүргізілген зерттеулер оқытушылардың басым бөлігі ЖИ білім алушылардың технологиялық тәуелділігін күшейтіп, сыни ойлау дағдыларының әлсіреуіне әкелуі мүмкін екенін көрсетеді. Нәтижесінде білім беру процесінде қабылдау дисбалансы қалыптасады: студент үшін ЖИ өнімділік құралы болса, оқытушы үшін бағалау сенімділігі мен академиялық бақылауды күрделендіретін фактор болып табылады.

Маркетингтік талдау технологияны қабылдаудың негізгі детерминанттарын анықтады: интерфейстің түсініктілігі, нәтижеге сенім, ақпаратты тексеру мүмкіндігі, қолдану сценарийінің айқындығы және цифрлық құзыреттілік деңгейі. Пайдаланушылар ЖИ-ді негізгі білім көзі емес, оқу қызметін толықтырушы сервис ретінде қабылдайды. Сондықтан білім беру ұйымдары технологияны «оқытушыны алмастыратын жүйе» емес, «оқу процесін қолдайтын көмекші құрал» ретінде позициялауы тиімді.

Қазақстандағы цифрландыру саясаты білім беру ортасында ЖИ енгізудің институционалдық негізін қалыптастырады. Бұл білім беру ұйымдары үшін цифрлық бейімделуді педагогикалық жаңашылдық деңгейінен стратегиялық қажеттілік деңгейіне көтереді және оқу мазмұнының ғана емес, бағалау мен коммуникация тәсілдерінің де өзгеруін талап етеді.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект білім беру қызметін тұтынудың жаңа моделін қалыптастыруда. Оны тиімді енгізу пайдаланушылардың қабылдау ерекшеліктерін ескеруді, цифрлық сауаттылықты дамытуды және этикалық қолдану қағидаларын қалыптастыруды талап етеді. Осындай кешенді тәсіл технологияны тәуекел көзі емес, басқарылатын білім беру сервисіне айналдырып, интеллектуалдық қызметтің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллектті білім беру жүйесіне енгізу тек технологиялық бейімделу мәселесі емес, оқу нәтижелерін бағалау мен академиялық жауапкершілікті қайта институционализациялауды талап етеді. Сондықтан білім беру ұйымдары технологияны шектеуден гөрі оны педагогикалық тұрғыда реттелген қолдану моделіне бейімдеуі тиіс. Мұндай тәсіл адам мен алгоритм арасындағы функционалдық бөліністі айқындап, білім беру сапасының тұрақтылығын қамтамасыз етуге жол ашады.

Әдебиет

1. Weale S. UK universities warned to stress-test assessments as 92% of students use AI // The Guardian. – 26 February 2025.
2. Потребительское поведение: сущность и факторы формирования // Sovcombank Journal.
3. Del Giudice R. 95% of faculty think AI making students overly reliant on technology for learning – survey // New York Post. – 23 January 2026.
4. 2023 - 2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P23000000269>
6. Қазақстан Республикасының Жасанды интеллект және цифрлық даму министрлігің ресми сайты: <https://www.gov.kz/memleket/entities/maidd/activities/directions?lang=kk>
7. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P17000000827>
8. Мемлекеттік басқаруды цифрлық трансформациялау қағидалары: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/G24IPM00601>

Қазкен С., Молдагабылова А., 3 курс студентері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші – ғылым магистрі, аға оқытушы Торжанова Д.А

ҚОНАҚЖАЙЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНДАҒЫ ГЕЙМИФИКАЦИЯ- КЛИЕНТТЕРДІ ТАРТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Қазіргі заманда технологиялардың дамуымен, ақпарат алмасу жылдамдығы артқан сайын, тұтынушылардың да талғамы мен қоятын талаптары өзгергенін байқаймыз. Көптеген қонақүйлер мен туристік агенттіктер клиенттердің тәжірибесін, көзқарасын жақсарту үшін геймификация әдісін қолданады. Геймификация- бұл ойын элементтерін, механизмдерін пайдалана отырып, адамдардың белсенділігін арттыру мен әрекеттерін өзгерту.

Геймификация- ойын элементтерін, механизмдерін және дизайн принциптерін ойыннан тыс контекстте, мысалы, білім беру, бизнес немес маркетинг сияқты салаларда қолдану процесі. Геймификацияның мақсаты – адамдардың мотивациясын арттыру, қатысуын және өнімділігін жоғарылату.

Қонақжайлық индустриясындағы геймификация – бұл қонақүйлер, мейрамханалар және туристік агенттіктер сияқты қызмет көрсету салаларында клиенттердің тәжірибесін жақсарту, белсенділігін арттыру және лояльдылығын нығайту үшін ойын элементтерін, механизмдерін және дизайн принциптерін қолдану процесі. Оның қонақжайлық индустриясында атқаратын басты мақсаттары:1) Клиенттердің қатысуын арттыру;2) Тәжірибені қызықты ету;3) Лояльдық бағдарламаларын жасау;4) Кері байланысты жақсарту. Әрқайсысына жекелеп тоқталатын болсақ:

1. Клиенттердің қатысуын арттыру – ойын элементтері арқылы клиенттердің белсенділігін арттыруға ынталандыру;

2. Тәжірибені қызықты ету – арнайы тапсырмалар, челленджер және трендтер арқылы клиенттердің демалысын қызықты әрі есте қаларлықтай етіп ұйымдастыру;

3. Лояльдық бағдарламалар жасау - клиенттерге ұпай жинау, медальдар алу жіне арнайы бонустар ұсыну арқылы олардың брендке деген адалдығын арттыру, жіпсіз байлау;

4. Кері байланысты жақсарту – клиенттердің тәжірибелері мен пікірлерін жинау үшін ойын элементтерін пайдалану.

Геймификацияның қонақжайлық индустриясындағы маңыздылығы мен тиімділігі туралы авторлардың дәйексөздері оның клиенттермен байланысын нығайту, тәжірибені байыту және брендке адалдықты арттырудағы рөлін көрсетеді.

Геймификация артықшылықтары: 1) Клиенттердің қатысуын арттыру –геймификация клиенттерді белсенді қатысуға ынталандырады. Ойын клиенттердің брендке деген қызығушылығын тез әрі ұзақ уақытқа сақталатындай етіп арттырады.

2) Бренд имиджін нығайту – инновациялық және қызықты геймификация бағдарламалары брендтің имиджін жақсартып, клиентер арасында жақсы пікір қалыптасуына үлкен үлес қосады.

Кемшіліктері: 1) Күрделілігі – геймификация клиенттер арасында артық күтулер тудыруы мүмкін. Егер бағдарламаның құрылымы клиенттердің ойындағы идеяларға сай келмесе, керісінше, кері әсер қалдыруы мүмкін;

2) Тым көп ойын элементтері – егер ойын элементтері тым көп немесе асыра пайдаланылса, клиенттерді шаршатып, қызығушылықтарын бәсеңдетуі мүмкін.

3) Клиенттердің бас тартуы – Кейбір клиенттер ойын элементтерін қабылдамай, дәстүрлі тәсілдерді ұнатуы мүмкін. Бұл жағдайда да клиенттердің саны азаю қаупі бар.

Геймификацияның кемшіліктерінен туындаған проблемаларды болдырмау үшін келесі ұсыныстарды қарастыруға болады:

1) Мақсатты аудиторияны анықтау – бағдарламаны енгізбес бұрын, мақсатты аудиторияны жақсы түсіну керек. Клиенттердің қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне негізделген бағдарламалар құру тиімділікті арттырады;

2) Қарапайымдылық пен интуитивтілік – геймификация бағдарламасын қолдану оңай және қарапайым болуы тиіс. Күрделі ойын элементтері мен ережелер клиенттерді шатастыруы мүмкін, сондықтан қарапайым және интуитивті интерфейс қамтамасыз ету керек.

3) Тестілік кезеңдер – бағдарламаны енгізгенге дейін тестілік кезең өткізу ұсынылады. Осы арқылы клиенттердің реакциясы мен пікірлерін ой елегінен өткізіп, бағдарламаның тиімділігін бақылауға болады.

4) Сыйлықтардың тартымдылығы мен тұрақты жаңғырту мен дамыту.

Жалпы геймификация барлық елдерде дамып жатқандықтан, оны пайдаланатын бірнеше танымал брендтер мен тәжірибелері жайында айтсақ:

1. Marriott International. Осы қонақ үй өзінің “Marriott Rewards” бағдарламасында геймификация элементтерін пайдаланды. Клиенттер мейрамханадағы әр қолданған қызметтері үшін ұпай жинайды. Және белгілі бір деңгейге жеткенде, арнайы ұсыныстар мен бонустарға ие болады. Сонымен қатар, Marriott өзінің қолданушыларына мобильді қосымша арқылы да, арнайы тапсырмалар орындап, қосымша ұпайлар жинауға мүмкіндік береді.

2. Hilton Hotels. Бұл қонақ үй өзінің “Hilton Honors” бағдарламасында геймификацияны қолданады. Тұтынушылары осы бағдарлама арқылы тапсырмаларды орындай отырып ұпай жинайды. Жиналған ұпайлар тұтынушыға болашақ тұруға мүмкіндік немесе эксклюзивті ұсыныстарды береді.

3. IHG (InterContinental Hotels Group). Бұл компания “IHG Rewards Club” бағдарламасында геймификацияны қолданады. Онда тұтынушылар қонақ үйде тұру, мейрамханаларда тамақтану, немесе серіктес брендтердің қызметін пайдалану арқылы ұпайлар жинай алады. Сонымен қатар IHG клиенттерін қызықтыру үшін арнайы “mission” бағдарламаларын өткізеді, мұнда клиенттер әртүрлі тапсырмаларды орындау арқылы қосымша сыйлықтар мен жеңілдіктерге ие бола алады.

4. Accor Hotels. Accor Hotels “Le Club Accorhotels” бағдарламасында геймификация элементтерін қолданады. Мұнда клиенттер қонақ үй ұсынатын әр қызметті пайдалану арқылы ұпай жинай алады. Оған қоса Accor клиенттеріне бонустық ұсыныстар мен деңгейлік жүйе арқылы лояльдылықты арттырады, және клиенттерді қызықтыру мақсатында әртүрлі ойындар мен конкурстар ұйымдастырады.

5. Hyatt Hotels. Hyatt өзінің “World of Hyatt” бағдарламасында геймификацияны пайдаланады. Клиенттер әр тұруы, мейрамханадағы тамағы, және басқа да қызметтер үшін ұпай жинайды. Неғұрлым деңгей көтерілсе, соғұрлым сыйлықтар мен бонустар, эксклюзивті ұсыныстарды көбірек ұта алады.

Қонақжайлық индустриясындағы геймификация – клиенттерді тарту құралы ретінде үлкен рөл атқарады. Оның арқасында клиенттер мен бренд арасында берік қарымқатынас орнайды және ол өз кезегінде брендке табыс алып келіп, имиджін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ойын элементтерін енгізу арқылы клиенттердің брендке деген қызығушылығы артады, сауалнамаларға, пікірлерге белсенді қатыса отырып, брендтің танымалдылығына үлес қосады.

Зерттеушілер мен сарапшылардың пікіріне сүйене отырып та. Қонақжайлық индустриясындағы геймификацияның қазіргі таңдағы актуальдылығын, өзектілігін байқауға болады. Дегенмен, геймификация бағдарламаларын дұрыс жоспарлау, мақсатты аудиторияны түсіну, клиенттердің пікірлеріне назар аудару, әрі тұрақты түрде жаңартып отырған жөн.

Болашақта геймификацияның дамуы мен технологиялық жаңалықтар, әсіресе мобильді платформалар мен қолданбалар, клиенттермен қарым қатынасты одан әрі жетілдіруге мүмкіндік береді. Сондықтан, қонақжайлық индустриясында геймификацияны пайдалану-брендтердің сәтті болашағын қамтамасыз ету барысында жүргізілетін ең тиімді стратегия деп айтуға болады.

Әдебиет

1. Gabe Zichermann, Christopher Cunningham. Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps. – Sebastopol: O'Reilly Media, 2011.
2. Kevin Werbach, Dan Hunter. For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. – Philadelphia: Wharton Digital Press, 2012.
3. Yu-kai Chou. Actionable Gamification: Beyond Points, Badges, and Leaderboards. – Octalysis Media, 2015.
4. Marriott International. Marriott Bonvoy Loyalty Program Overview // Ресми сайт материалдары.
5. Hilton Worldwide. Hilton Honors Program Description // Ресми сайт материалдары.
6. InterContinental Hotels Group (IHG). IHG Rewards Program Information // Ресми сайт материалдары.
7. Accor. ALL – Accor Live Limitless Loyalty Program // Ресми сайт материалдары.
8. Hyatt Hotels Corporation. World of Hyatt Program Details // Ресми сайт материалдары.
9. Hamari, J., Koivisto, J., Sarsa, H. (2014). Does Gamification Work? – A Literature Review of Empirical Studies on Gamification. Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences.

Құттыбай А.А., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - ғ.м., аға оқытушы Алдабергенова А.Т.

КАПСУЛЬДЫ ҚОНАҚ ҮЙ: АЛМАТЫ ТӘЖІРИБЕСІ

Алматы қаласы, Қазақстанның ең ірі мегаполистерінің бірі ретінде, туристік индустрияның дамуына ерекше назар аударады. Соңғы жылдары қалада капсульді қонақ үйлердің пайда болуы, туристік қызмет көрсету саласында жаңа трендке айналды. Капсульді қонақүйлер - бұл шектеулі кеңістікте тиімді орналасқан және заманауи технологиялармен жабдықталған арзан бағалы қонақжайлық орындары. Олар әлемнің көптеген ірі қалаларында кеңінен танымал болып, туристердің арзан және ыңғайлы баспанаға деген сұранысын қанағаттандыруда [3].

Капсульді отель - ұйықтауға арналған шағын жеке орындар ұсынатын экономды және практикалық қонақ үй форматы. Түпнұсқасы Жапонияда пайда болған. Негізгі сипаттамалары:

Әрбір капсула-шағын ұйықтау орны төсек/матрас, жарық, желдеткіш/кондиционер, кейде розетка мен жеке теледидар. Капсуланың өлшемі шамамен 1-1.2 м ені, 2-2.5 м ұзын. Негізгі сипаттамалары:

Жуыну және дәретхана - ортақ (communal). Кейбір отелдерде сауна немесе душ бөлімі бар. Бағасы дәстүрлі қонақүйге қарағанда арзанырақ. Капсулалар әдетте шкаф немесе құлыппен жабылатын жеке сақтағыштармен (локер) бірге беріледі. Көп жағдайда жыныс бойынша бөлек бөлімдер болады (еркектер мен әйелдерге арналған). Қауіпсіздік үшін қабылдау/бақылау және камералар болады; құнды заттарды локерге салу ұсынылады [1].

Алматы тәжірибесі:

Алматыда 365 қонақ үй, оның ішінде бес жұлдызды -7, төрт жұлдызды -15 және үш жұлдызды -3, капсульді 8 қонақ үй бар. Белгілі санатқа кірмейтін қонақ үйлер саны - 207, сондай-ақ басқа типтегі (пансионат, лагерь) 133 нысан бар. Кейбір тар капсулалар қонақ үйдің басқа бөлшегі ретінде хостел формасында да жұмыс істейді (яғни толық классикалық “капсула отель” емес, бірақ ұқсас ұйықтау орындары бар). Алматы қаласында капсульді қонақ үйлердің пайда болуы, олардың туристік нарықтағы бәсекелестік артықшылықтарын көрсетеді. Мысалы, қаладағы “Capsule Hostel Almaty” қонақүйі қысқа мерзімді қонақтарға арзан және ыңғайлы баспана ұсынады. Веб деректердің негізінде хостел 2023 ашылған. Мекен-жайы: Алматы қаласы, 7 км қашықтықта First President of Kazakhstan Park, Ботаникалық баққа 10 км.

Хостелде барлығы 17 бөлме және капсулалық орында бөлмелер бар. Тек ересектерге арналған, балалар мен үй жануарлары қабылданбайды. 2ГИС деректері бойынша хостельдің орнына 28 адамға дейін орналастыруға мүмкіндігі бар.

Капсуладағы бір орынның бағасы: 4000-6000 теңге бір түнге. Арнайы жеңілдікпен кейбір кезеңдерде 3000 теңгеден басталады.

Қонақтарды жылдық қабылдау мүмкіндігі:

17 бөлме және әр бөлмеде орташа 1-2 капсула бар. Егер орта есеппен бір капсула күніне бір қонақты қабылдаса, әр аптада шамамен 196 адам орналаса алады. Жылына шамамен 10.000-11.000 қонаққа дейін жуықтайды [3].

Кесте 1

Дәстүрлі қонақүйлер және капсульді хостельдің айырмашылығы

Салыстыру өлшемі	AQ Capsule Hostel Almaty (капсульді хостел)	Дәстүрлі қонақ үйлер (hotel)
Тұрғын бөлмелер түрі	Капсулалар/жалпы жатын орындар (отельді бөлме емес) - жеке ұялар немесе орындықтар	Толық бөлме (жеке бөлме, әдетте есікпен).
Құны	Әдетте арзанырақ (бюджеттік).	Орташа және жоғары баға диапазоны (қызмет деңгейіне қарай).
Жеке кеңістік	Шағын жеке ұя/капсула; жеке кең бөлме жоқ.	Толық жеке бөлме, көбіне жеке ваннамен
Жуыну бөлмесі	Ортақ жуыну бөлмелері (жеткізу бөліседі).	Әдетте жеке ваннамен душ
Асхана/тамақ	Жалпы асүй/ортақ тамақ дайындау аумағы бар.	Қонақ үйдің мейрамханасы немесе кафесі; бөлмеге бөлме сервисі мүмкін.
Қызмет көрсету деңгейі	Негізгі қызметтер (24/7 қабылдау, тазалық, wi-fi), бірақ премиум сервис жоқ.	Толық қызмет көрсету: Қызметші, кілем жуушы, спа, бассейн, мейрамхана
Wi-Fi және байланыс	Тегін жылдам wi-fi әдетте бар	Көп жерде тегін, кейбір жерде жоғары жылдамдық/престиж пакеттер
Таңғы ас	Әдетте қосылған немесе ортақ ас үйден өзіңіз дайындау.	Көп түрде таңғы ас қоса беріледі немесе мейрамханада жеке таңдау
Ескерту. [2] дереккөз негізінде авторлармен жасалды		

Алматы тәжірибесі көрсеткендей, капсульді қонақүйлердің нарықтағы бәсекелестік артықшылықтары айқын. Мысалы, “Capsule Hostel Almaty” қонақ үйі өзінің арзан және

ыңғайлы қызметімен нарықта ерекше орын алады. Алматыдағы капсульды форматты қонақүйлер мен хостелдер тізімі - бюджеттік бағамен ерекше орналастыру опцияларын іздейтіндерге пайдалы болады.

Алматыдағы капсульды /капсулалы қонақүйлер:

1. AQ Capsule Hotel қаланың ортасында орналасқан.
2. Capsule Hotel&Coffe-капсульды қонақүй капучино/кофе орынға қосылған-дем алу мен қаланың орталығын зерттеу үшін өте ыңғайлы. Мекенжай – Кунаев көшесі.
3. GAGARIN CAPSULE HONTEL-бюджеттік капсульды/инн-форматтағы қонақүй Gagarin даңғылында -қарапайым әрі қолайлы орналасқан.
4. CAPS LOSK ALMATY-қала маңындағы капсульды қонақүй аэропорт ішінде, Алматы халықаралық әуежайы ғимараты жанында орналасқан – ұшақтар арасында дем алу үшін өте дұрыс таңдау.
5. Pulse Capsule Hotel-баға/сервисі жағынан жақсы бағаланған орналасуы.
6. Hostel Kochevnik Capsule-капсульді жатын орын бар хотел.
7. AQ miniSUITES-кейір тізімде капсулалы сипатта көрсетіледі

Әдебиет

1. CAPS LOSK желісі туралы ресми мәліметтерге негізделген ресурс: Capslosk.kz CAPS LOSK ALMATY airport hotel[Электронды ресурс].- Қолжетімді: caplosk.kz/Almaty/en – Қаралған күні: 06.02.2026
2. CAPS LOSK желісінің блог мақаласы: caplosk.kz. What is Capsule Hotel?[Электронды ресурс]. – Қолжетімді: caplosk.kz/tn/blogs – Қаралған күні: 06.02.2026
3. Қазақстандағы қонақүй бизнесінің даму мәселелері мен теориялық негіздері бойынша курс жұмысы: Автор белгісіз. Қазақстандағы қонақүй бизнесінің дамуы: теориялық негіздері қазіргі жағдайы және негізгі бағыттары //Stud.kz – 2026. – (Курстық жұмыс).

Ли К.С., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – ассоциированный профессор кафедры маркетинга, PhD Аяганова М.П

ФЕНОМЕН «ПУЗЫРЯ» ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Искусственный интеллект (ИИ) в последние годы стал одной из наиболее динамично развивающихся технологий, оказывающих существенное влияние на трансформацию мировой экономики. Внедрение ИИ сопровождается резким ростом инвестиций, активным внедрением цифровых решений в бизнес-процессы и формированием новых рынков. Вместе с тем столь стремительное развитие вызывает дискуссии о возможности формирования так называемого «экономического пузыря» в сфере искусственного интеллекта, аналогичного пузырю доткомов начала 2000-х годов.

Для Республики Казахстан данная проблематика приобретает особую актуальность в условиях реализации стратегии цифровизации экономики, активного внедрения ИИ в государственное управление, финансы, промышленность и сферу услуг. Вопрос заключается не только в использовании технологий ИИ, но и в оценке устойчивости их экономического эффекта, а также возможных рисков чрезмерной переоценки их потенциала.

Экономический пузырь традиционно понимается как ситуация, при которой рыночная стоимость активов существенно превышает их фундаментальную ценность, формируясь под воздействием завышенных ожиданий, спекулятивного спроса и информационного ажиотажа. В контексте искусственного интеллекта признаки подобного пузыря проявляются в стремительном росте инвестиций, высокой капитализации ИИ-компаний при отсутствии

сопоставимой прибыльности и значительном разрыве между заявляемыми возможностями технологий и их фактической экономической отдачей [1].

Особенностью ИИ по сравнению с классическими объектами пузырей является наличие реальной технологической базы и практической применимости. Однако именно сочетание реального инновационного потенциала и чрезмерных ожиданий делает рынок ИИ уязвимым к перегреву.

Одним из ключевых индикаторов возможного формирования пузыря является инвестиционная динамика. В последние годы рынок ИИ демонстрирует беспрецедентный рост частных инвестиций, особенно в сегменте генеративного искусственного интеллекта.

Таблица 1

Динамика частных инвестиций в ИИ и генеративный ИИ (млрд долл. США)

Показатель	2022	2023	2024
Инвестиции в генеративный ИИ	≈4,0	≈28,6	≈33,9
Инвестиции в ИИ в целом	-	≈119,7	≈150,8
Примечание – Составлено автором по источникам [2,3]			

Как видно из таблицы 1, объём частных инвестиций в генеративный ИИ увеличился более чем в 8 раз за период с 2022 по 2024 годы, что свидетельствует о резком смещении фокуса инвесторов в сторону ИИ-технологий. При этом общий объём частных инвестиций в ИИ в 2024 году достиг 150,8 млрд долл. США, увеличившись на 26% по сравнению с предыдущим годом. Однако столь стремительный рост финансирования сопровождается рядом противоречий. Существенная часть ИИ-компаний остаётся убыточной, а многие проекты не демонстрируют ожидаемой коммерческой эффективности. Более того, ведущие игроки рынка вынуждены искать новые источники доходов, включая монетизацию через рекламу и подписки, что указывает на нестабильность существующих бизнес-моделей. Данные тенденции позволяют говорить о наличии признаков перегрева рынка, когда инвестиционная активность опережает реальное формирование устойчивой экономической ценности.

Для экономики Казахстана формирование глобального пузыря ИИ может иметь как прямые, так и косвенные последствия. С одной стороны, активное внедрение ИИ способствует цифровизации, росту производительности и развитию новых отраслей. С другой стороны, чрезмерная ориентация на внешние ИИ - решения и переоценка их экономического эффекта создают риски неэффективного распределения ресурсов.

К числу ключевых рисков относятся: возможные потери инвестиций в случае коррекции мирового рынка ИИ; усиление технологической зависимости от зарубежных поставщиков решений; снижение устойчивости цифровых проектов при сокращении внешнего финансирования; рост разрыва между ожиданиями и реальной отдачей от цифровизации. Особую уязвимость представляют проекты, ориентированные преимущественно на имиджевый эффект цифровизации без чёткой экономической обоснованности.

С учётом текущих тенденций можно выделить три основных сценария развития рынка ИИ для Казахстана: Сценарий мягкой коррекции. Предполагает снижение инвестиционного ажиотажа без системного кризиса, с сохранением ключевых ИИ - направлений и постепенным переходом к экономически обоснованным проектам. Сценарий устойчивого роста. Характеризуется формированием сбалансированной экосистемы ИИ, где технологии внедряются преимущественно в прикладных секторах - промышленности, финансах, логистике, государственном управлении. Негативный сценарий. Включает резкое сокращение инвестиций, остановку части проектов и снижение доверия к ИИ как инструменту экономического развития.

Для Казахстана наиболее вероятным представляется сценарий мягкой коррекции с последующим устойчивым ростом, при условии активной государственной политики в сфере цифровизации и развития национальных компетенций в области ИИ.

Таким образом, феномен возможного формирования «пузыря» искусственного интеллекта представляет собой не только глобальную, но и национальную экономическую проблему. Для Казахстана ключевым вызовом является необходимость сбалансированного внедрения ИИ-технологий, ориентированного не на инвестиционный ажиотаж, а на реальную экономическую эффективность. Рациональное использование потенциала ИИ может стать важным фактором устойчивого развития экономики при условии минимизации рисков перегрева и зависимости от внешних технологических рынков.

Литература

1. Stanford University. Artificial Intelligence Index Report 2024.<https://aiindex.stanford.edu/report/>
2. McKinsey & Company. The State of AI in 2024: Generative AI's Breakout Year..<https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/the-state-of-ai-2024>
3. AI Marketing Statistics for 2026: Growth, ROI, Trends & Real-World Impact
<https://www.allaboutai.com/resources/ai-statistics/marketing/>

Мальгождарова А.Б., Уалиева Г. С., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель - к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

В эпоху глобальной цифровизации, когда информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) выступают в качестве парадигматического драйвера социально-экономической трансформации, Республика Казахстан позиционирует себя как активного участника этого процесса. Государственная программа «Цифровой Казахстан», инициированная в 2017 году и актуализированная в последующих стратегиях, направлена на интеграцию цифровых инноваций в ключевые сектора экономики, с целью повышения конкурентоспособности и обеспечения устойчивого развития. Тем не менее, цифровизация как многомерный феномен сопряжена с комплексом институциональных, инфраструктурных и социокультурных вызовов, которые детерминируют траекторию ее эволюции. Цель настоящего исследования – провести эмпирико-аналитический анализ ключевых проблем и перспектив цифровизации экономики Казахстана, опираясь на теоретико-методологические подходы к цифровой трансформации и данные международных рейтингов. Методологическая основа включает системный анализ, сравнительный метод и статистическую обработку данных из отчетов Всемирного банка, ООН и национальных источников.

Прежде всего, следует обозначить концептуальные рамки цифровизации. Под цифровизацией понимается процесс интеграции цифровых технологий в экономические структуры, ведущий к формированию цифровой экономики – системы, где данные выступают ключевым ресурсом, а ИИ, большие данные (big data) и блокчейн обеспечивают оптимизацию производственных цепочек. Согласно определению ОЭСР, цифровая экономика способствует росту ВВП на 2-3% ежегодно в развитых странах, однако в транзитивных экономиках, подобных казахстанской, этот эффект модулируется структурными диспропорциями. В Казахстане цифровизация охватывает отрасли от агропромышленного комплекса до финансового сектора, но ее динамика сдерживается несколькими барьерами.

Одним из доминирующих вызовов является дефицит квалифицированного human capital в сфере ИКТ. Эмпирические данные указывают на то, что в республике наблюдается острый недостаток специалистов по data science, машинному обучению и кибербезопасности, что приводит к снижению темпов инновационной диффузии. По оценкам Министерства

цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности РК, дефицит IT-кадров составляет около 50 тыс. человек, преимущественно в периферийных регионах, где урбанистический градиент усиливает цифровой разрыв. Этот фактор усугубляется институциональными ограничениями: образовательные программы вузов не в полной мере адаптированы к требованиям Industry 4.0, что подтверждается низким рейтингом Казахстана в индексе человеческого развития ООН по компоненте цифровой грамотности (50-е место в 2025 году).

Другим парадигматическим барьером выступает высокая капиталоемкость цифровизации, особенно для малого и среднего предпринимательства (МСП), составляющего свыше 90% бизнес-структур в Казахстане. Внедрение облачных вычислений, IoT-систем и автоматизированных платформ требует значительных инвестиций, оцениваемых в среднем в 10-15% от годового оборота предприятия, в условиях макроэкономической волатильности и инфляционных рисков. Согласно отчету Всемирного банка, только 30% МСП в Казахстане используют цифровые инструменты на продвинутом уровне, что контрастирует с 70% в странах ЕС. Кроме того, региональное неравенство в инфраструктуре – от широкополосного доступа в мегаполисах (Астана, Алматы) до его отсутствия в аграрных районах – генерирует феномен «цифрового неравенства», усугубляющий социальную стратификацию и снижающий общую экономическую эффективность.

Не менее актуальны риски кибербезопасности, поскольку экспоненциальный рост цифровизации коррелирует с увеличением киберугроз. В 2025 году Казахстан зафиксировал свыше 10 млн. инцидентов кибератак, что, по данным Kaspersky Lab, приводит к потерям в 0,5% ВВП ежегодно. Это подчеркивает необходимость разработки робастных институциональных рамок, включая национальный стандарт киберзащиты, аналогичный GDPR в ЕС.

Несмотря на обозначенные вызовы, цифровизация открывает эндогенные перспективы для диверсификации экономики Казахстана. Во-первых, интеграция ИИ и big data в промышленность может повысить производительность труда на 20-30%, способствуя переходу от ресурсозависимой модели к инновационно-ориентированной. Как отмечается в Концепции цифровой трансформации РК на 2023-2029 гг., это позволит оптимизировать цепочки поставок в нефтегазовом секторе и агробизнесе, с прогнозируемым ростом экспорта на 15% к 2030 году. Во-вторых, развитие fintech и e-commerce стимулирует инклюзивный рост: объем онлайн-торговли вырос с 5% в 2020 году до 25% в 2025-м, что, по прогнозам, стабилизирует инфляцию и создаст 100 тыс. новых рабочих мест. В-третьих, на геοэкономическом уровне цифровизация усиливает интеграцию в Евразийский экономический союз (ЕАЭС) и инициативу «Один пояс, один путь», через цифровизацию логистики и трансграничных платежей.

Таблица 1

Ключевые индикаторы цифровизации экономики Казахстана (2020-2025 гг.)

Индикатор	2020	2025	Динамика (%)
Доля ИКТ в ВВП	3,5	5,8	+65,7
Уровень цифровой грамотности населения	75	85	+13,3
Количество кибератак (млн.)	2	10	+400
	150	500	+233,3

Источник: составлено автором на основе данных Министерства цифрового развития РК

В заключение, цифровизация экономики Казахстана представляет собой диалектический процесс, где проблемы, такие как кадровый дефицит, инфраструктурные барьеры и киберриски, сосуществуют с перспективами инновационного роста и глобальной интеграции. Для максимизации позитивных эффектов рекомендуется институциональная реформа: усиление государственно-частного партнерства в образовании ИКТ, субсидирование цифровых проектов для МСП и имплементация национальной стратегии кибербезопасности. Это позволит не только преодолеть текущие диспропорции, но и

позиционировать Казахстан как регионального лидера в цифровой экономике, способствуя достижению целей устойчивого развития ООН.

Литература

1. Aubakirova G., Isatayeva F. Digitalization of Industry in Kazakhstan: Factors, Trends and Prospects. – 2021.
2. Beisembay A. Organizational and Economic Trends and Current Issues of Digitalization of the Economy of the Republic of Kazakhstan. – 2022.
3. Karpovich O., Karipov B., Nogmova A. Development of the Digital Economy in Kazakhstan. – 2021.
4. Kalybekova D. Trends in the Development of the Digital Economy in Kazakhstan: Statistical Analysis. – 2023.
5. Mukanov A. Digitalization of the Economy of Kazakhstan: Current State, Problems and Prospects. – 2026

Мальцева А.А., студентка 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель – магистр маркетинга, ст. преподаватель кафедры маркетинга
Каусова Ж.А.

ТРЕНДЫ В ПРОИЗВОДСТВЕ И РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧНЫХ НЕПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ

В условиях глобального роста осознанного потребления усиливается интерес к экологичным непродовольственным товарам. Переизбыток отходов, использование невозобновляемых ресурсов и рост углеродного следа создают необходимость в новых подходах к производству и реализации продукции.

Цель исследования: выявить современные тенденции в производстве и реализации экологичных непродовольственных товаров.

Задачами являются:

- проанализировать рынок;
- определить ключевые тренды;
- рассмотреть особенности реализации и продвижения.

Объект исследования – это экологичные непродовольственные товары. Актуальность темы определяется противоречием между растущим спросом на экологичную продукцию и ограничениями реального рынка, что приводит к замедлению массового перехода к устойчивым моделям производства и потребления, несмотря на сформированный потребительский спрос.

В ежегодном Послании Президента Республики Казахстан особое внимание было уделено вопросам экологии. Глава государства подчеркнул необходимость совершенствования экологической политики страны и взял курс на переход к «зеленой экономике» и сокращению отходов.

Современный мир характеризуется высоким спросом на экологичные товары. Как ни странно, но большой вклад в сдвиге в сфере устойчивого потребления, внес COVID-19, заставивший людей пересмотреть свои привычки в потреблении [1].

Если говорить про ключевые сегменты экологичного рынка, то лидирующую позицию занимает экологичная упаковка, где мировой рынок достиг 285,3 млрд. долларов [2]. Мировой рынок устойчивых материалов в 2024 году оценивался в 333,31 млрд долларов, в 2025 году данный показатель составляет уже 374,67 млрд долларов и продолжает расти [3]. Объем рынка экологичных химикатов в 2025 году прогнозируется на уровне 15,49 млрд. долларов [4].

Согласно вышеуказанному анализу было выявлено, что ключевыми трендами производства экологичных непродовольственных товаров являются использование переработанных и биоразлагаемых материалов.

Если говорить про тренды в реализации и продвижении экологичных товаров, то можно выделить следующие основные аспекты: рост онлайн-продаж. COVID-19 заставил людей пересмотреть привычки в потреблении, а именно, он сделал онлайн-шоппинг куда более востребованным. В 2020 году потребители по всему миру потратили порядка \$900 млрд на онлайн-шоппинг.

В настоящее время влияние социальных сетей отрицать невозможно, 82% покупателей говорят, что вирусные тенденции и ажиотаж в социальных сетях влияют на их решения о покупке, особенно данная тенденция развита у поколения Z, которое все больше ставит в приоритет онлайн-шоппинг вместо многочасовых походов по физическим магазинам.

Осознанное потребление – это основа современности, в которой человек отдает себе отчет о своих потребительских решениях, учитывая не только текущие желания, но и долгосрочные перспективы. Рациональное потребление – это необходимое условие сохранения природных ресурсов в долгосрочной перспективе.

Экологизация продукции и упаковки становится ключевым направлением развития современной промышленности. Несомненные плюсы экологической упаковки: биоразлагаемость, перерабатываемость, использование возобновляемых ресурсов, минимизация материалов и отходов, многообразие.

Таким образом, проведенное исследование позволило достичь поставленной цели выявить современные тенденции в производстве и реализации экологических непродовольственных товаров. В ходе анализа рынка установлено, что интерес к экологичной продукции устойчиво растет как в мире, так и в Казахстане. что подтверждается динамикой потребительского спроса и расширением сегмента экологических товаров.

Такие тренды как использование переработанных и биоразлагаемых материалов, развитие «зеленого» производства, внедрение инноваций и цифровых технологий формируют основу для экологической трансформации отрасли. Изучение особенностей реализации показало, что значительно влияние оказывают онлайн-торговля, социальные сети и растущая культура осознанного потребления.

Литература

1. Лукина А.В. Маркетинг товаров и услуг: учебное пособие / А.В. Лукина. – 2-е изд., доп. – Москва: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2021 — 239 с.
2. Маркетинг в отраслях и сферах деятельности: учебное пособие / Под ред. д-ра экон. наук, проф. Н.А. Нагапетьянца. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2024 – 282 с.
3. Ключников О.И. «Зелёная» экономика: этапы становления концепции и современные подходы // Тенденции развития науки и образования. 2020 № 63–4. С. 39–4.
4. Гришина Е.А. Устойчивое развитие и «зеленая» экономика. – М.: Проспект, 2020. – 240 с.

Мейманова А.Б., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель - к.э.н., ассоциированный профессор, директор Института
исследований цифровой экономики Ташенова Л.В.

ОМНИКАНАЛЬНЫЙ МАРКЕТИНГ В IT: ОБЪЕДИНЕНИЕ ОФЛАЙН И ОНЛАЙН ТОЧЕК СОПРИКОСНОВЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ KASPI.KZ

В условиях ускоренной цифровизации экономики Республики Казахстан маркетинговые стратегии IT-компаний трансформируются от фрагментарных каналов продвижения к

интегрированным платформенным решениям, обеспечивающим единый потребительский опыт. Омниканальный маркетинг представляет собой концепцию, предполагающую синхронизацию всех точек контакта с клиентом, то есть мобильных приложений, веб-платформ, социальных сетей, email-коммуникаций, офлайн-платежей, физических терминалов и партнерских точек в единую систему обработки данных и управления клиентским опытом. Сравнивая с мультиканальным подходом, где каналы функционируют параллельно, омниканальность же обеспечивает более сквозную интеграцию данных и последовательность коммуникации на протяжении всего пути клиента.

Практическую реализацию данной концепции в IT-среде Казахстана демонстрирует экосистема Kaspi.kz, которая объединяет финтех-услуги, маркетплейс и платежную инфраструктуру в рамках Super App. Исходя из официальных данных раздела для инвесторов компании (Investor Relations), по итогам 2023 года количество ежемесячно активных пользователей (MAU) превысило 13,5 млн человек, а в 2024 году более 15 млн пользователей. Учитывая, что население Казахстана составляет около 20 млн человек, масштаб вовлеченности свидетельствует о глубокой интеграции платформы в повседневную экономическую активность граждан.

Рассматривая с точки зрения омниканальной модели, особое значение имеет объединение цифровых сервисов и офлайн-инфраструктуры. Kaspi.kz активно развивает QR-платежи в физических торговых точках, терминалы самообслуживания и партнерскую сеть малого и среднего бизнеса. Более того, все транзакции, совершенные офлайн через QR-код, автоматически фиксируются в мобильном приложении пользователя, что позволяет компании формировать персонализированные предложения, использовать push-уведомления и рекомендательные алгоритмы на основе реальных покупательских данных. В следствии, офлайн-взаимодействие становится источником цифровой аналитики, а цифровая коммуникация стимулирует повторные офлайн-покупки.

Исходя из годового отчета Kaspi.kz за 2023 год, общий объем операций через платформу (Total Payments Volume) превысил 14,5 трлн тенге, а объем продаж маркетплейса (GMV) составил более 5,2 трлн тенге. Данные показатели отражают не только рост электронной коммерции, но и эффективность интеграции каналов, поскольку значительная часть транзакций совершается через мобильное приложение с последующей доставкой или оплатой в физических точках. В 2024 году GMV маркетплейса превысил 6,7 трлн тенге, что демонстрирует устойчивую положительную динамику.

Для систематизации данных представим ключевые операционные показатели компании на основе официальной отчетности.

Таблица 1

Ключевые показатели экосистемы Kaspi.kz

Показатель	2022	2023	2024
MAU, млн пользователей	12,6	13,5	>15
GMV маркетплейса, трлн тг	3,9	5,2	6,7
Total Payments Volume, трлн тг	11,3	14,5	17+

Рост GMV с 3,9 трлн до 6,7 трлн тенге за два года отражает расширение электронной торговли внутри экосистемы и усиление омниканального взаимодействия между онлайн-платформой и офлайн-партнерами. Увеличение объема платежей свидетельствует о том, что цифровая платформа стала ключевым инструментом финансовых операций, включая оплату коммунальных услуг, транспорта и товаров в торговых точках.

Особое значение для анализа омниканальности имеет запуск трансграничной интеграции QR-платежей совместно с международной системой «Alipay+» в 2025 году. Данная инициатива позволила иностранным пользователям оплачивать покупки в Казахстане через QR-инфраструктуру Kaspi.kz, что подтверждает расширение офлайн-и онлайн-связей на международном уровне и демонстрирует развитие экосистемного маркетинга.

Сравнительный анализ мультиканального и омниканального подходов представлен в таблице 2.

Таблица 2

Сравнение моделей маркетинга

Критерий	Мультиканальный подход	Омниканальный подход (Kaspi.kz)
Интеграция данных	Частичная	Полная сквозная
Персонализация	Ограниченная	На основе транзакционных данных
Связь онлайн и офлайн	Слабая	QR-интеграция и единый ID
Аналитика	По отдельным каналам	Централизованная аналитическая система
Вовлеченность пользователей	Средняя	Высокая (MAU > 15 млн)

Основываясь на вышеуказанной информации, можно сделать вывод, что омниканальный маркетинг в IT-секторе Казахстана реализуется через платформенную интеграцию данных, технологическую инфраструктуру QR-платежей и единую цифровую экосистему. Пример Kaspi.kz демонстрирует, что объединение онлайн- и офлайн-точек соприкосновения обеспечивает устойчивый рост транзакционной активности, расширение клиентской базы и усиление рыночных позиций компании. В условиях развития цифровой экономики омниканальная стратегия становится не дополнительным инструментом продвижения, а ключевым фактором долгосрочной конкурентоспособности IT-бизнеса.

Литература

1. Олжас Бектенов в Алматы ознакомился с развитием цифровой торговли на примере инфраструктуры Kaspi.kz /Электронный ресурс/ <https://informburo.kz/novosti/olzas-bektenov-v-almaty-oznakomilsia-s-razvitiem-cifrovoi-torgovli-na-primere-infrastruktury-kaspikz>
2. Kaspi.kz /Электронный ресурс/ <https://kaspi.kz/>
3. Investor Relations Kaspi.kz /Электронный ресурс/ <https://ir.kaspi.kz/>

Плуталова С.Д., студентка 2 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель - м.э.н., старший преподаватель кафедры «Маркетинг» Тебаев Ж.Ж.

ПОНЯТИЕ И РОЛЬ ТУРИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Туризм сегодня - одна из самых быстро растущих отраслей экономики. Каждый год огромное количество людей путешествуют как за границу, так и по своей стране, чтобы отдохнуть, получить новые впечатления и открыть для себя что-то новое. В наше время туризм - это уже не просто смена обстановки, а важная сфера, которая влияет на развитие регионов, создаёт рабочие места и способствует росту экономики государств. Туризм тесно связан с культурой, социальной жизнью и экономикой. Понимание того, что такое туризм и какую роль он играет, помогает правильно организовывать туристскую деятельность, рационально использовать ресурсы и создавать условия для устойчивого развития этой отрасли [3,4,5,6].

Туризм объединяет в себе самые разные услуги: поездки и перелёты, проживание в гостиницах, питание, экскурсии, посещение культурных мероприятий и различные развлечения. В совокупности всё это формирует туристскую отрасль, которая существенно влияет на экономику страны. Сегодня туризм воспринимается уже не просто как отдых или развлечение, а как важная сфера экономической деятельности, способная приносить прибыль предпринимателям и обеспечивать доход государству [3,4,5].

Экономическая роль туризма проявляется прежде всего в том, что он напрямую приносит доход в экономику страны и отдельных регионов. Когда туристы приезжают в другую страну или город, они тратят деньги на проживание в гостиницах и хостелах,

питание в кафе и ресторанах, проезд на транспорте, экскурсии, развлечения и покупку сувениров. Эти деньги не «оседают» в одном месте, а распределяются между многими сферами экономики [5,6,7].

Туризм особенно важен для развития малого и среднего бизнеса. Небольшие кафе, семейные гостевые дома, частные экскурсоводы, магазины сувениров, прокат велосипедов или лошадей часто существуют именно благодаря туристам. Например, в туристических районах Казахстана местные жители открывают юрточные лагеря, продают национальные блюда, кумыс, изделия ручной работы. Для многих семей это становится основным источником дохода [2,8].

Большую роль туризм играет и в создании рабочих мест. В туристической сфере работают администраторы отелей, горничные, повара, официанты, гиды, водители, менеджеры туристских компаний, продавцы. Это особенно важно для регионов, где мало заводов и крупных предприятий. Например, в горных или курортных районах работа в туризме позволяет молодёжи не уезжать в большие города, а зарабатывать на месте [5,7,8].

Кроме того, развитие туризма стимулирует улучшение инфраструктуры. Чтобы туристам было комфортно, строятся дороги, аэропорты, вокзалы, благоустраиваются улицы, парки, набережные. Этими объектами потом пользуются и местные жители. Хороший пример - курортные зоны, где благодаря туристам появляются современные отели, кафе, зоны отдыха и транспортное сообщение [2,8].

Туризм приносит пользу не только за счёт денег, которые тратят туристы. Когда людей приезжает больше, возникает необходимость строить новые дороги, гостиницы, развивать общественный транспорт и улучшать сервис. В результате территория становится более благоустроенной и удобной не только для гостей, но и для местных жителей.

При этом туризм нужно развивать разумно. Туризм дает деньги на спасение природы (заповедники, парки), но сам же её и разрушает (углеродный след от перелетов). Я считаю, что будущее за регенеративным туризмом — когда место после визита туриста становится лучше, а не просто «не хуже». Если туристов становится слишком много, это может вредить природе и историческим памятникам. Поэтому сегодня всё больше внимания уделяют устойчивому туризму - такому подходу, при котором бережно относятся к окружающей среде, сохраняют культурное наследие и привлекают местных жителей к туристской деятельности [6,7].

Несмотря на высокую экономическую значимость, туристская отрасль сталкивается с рядом проблем, которые ограничивают её устойчивое развитие.

Во-первых, одной из ключевых проблем является неравномерное развитие туристской инфраструктуры. Во многих регионах недостаточно качественных дорог, средств размещения и объектов сервиса, что снижает привлекательность территорий для туристов.

Во-вторых, для туризма характерна выраженная сезонность. В определённые периоды года наблюдается высокий туристский спрос, тогда как в остальное время объёмы туристских потоков значительно снижаются. Это приводит к нестабильным доходам предприятий и усложняет планирование деятельности.

В-третьих, серьёзной проблемой остаётся негативное воздействие массового туризма на окружающую среду и культурное наследие. Перегрузка туристских объектов может приводить к деградации природных территорий и разрушению исторических памятников.

В-четвёртых, в ряде стран и регионов отмечается недостаточный уровень квалификации кадров в туристской сфере, что отражается на качестве обслуживания и конкурентоспособности туристского продукта. Многие природные и культурно-исторические объекты Казахстана остаются малоизвестными для иностранных туристов.

В-пятых, развитие туризма во многом зависит от внешних факторов, таких как экономическая нестабильность, эпидемиологические риски и геополитическая ситуация, что делает отрасль уязвимой к кризисам [2,5,7,8].

Таким образом, можно сделать вывод: туризм способствует общему развитию регионов и улучшению их инфраструктуры. Туризм особенно важен для Казахстана, т.к. страна

развивает экономику в разных направлениях и не зависит только от добычи сырья. Туризм становится привлекательным для инвестиций.

На совещании по развитию туризма Президент РК Касым-Жомарт Токаев отметил, что у Казахстана есть все необходимое для развития всех видов туризма: от экологического до делового. Поэтому государство активно поддерживает развитие туризма и рассматривает его как одно из ключевых направлений своей экономической политики [1,2,8].

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О туристской деятельности в Республике Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 2024 г.).
2. Концепция развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2029 года. - Астана, 2023.
3. Александрова А. Ю. Международный туризм : учебник для вузов. - 3-е изд., перераб. и доп. - Москва : КНОРУС, 2021. - 456 с.
4. Дурович А. П. Маркетинг в туризме : учебное пособие. - Москва : Инфра-М, 2022. - 320 с.
5. Квартальнов В. А. Экономика туризма : учебник. - Москва : Юрайт, 2020. - 412 с.
6. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism Highlights. -Madrid, 2023.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Tourism Trends and Policies. - Paris, 2022.
8. Министерство туризма и спорта Республики Казахстан. Официальные аналитические материалы и статистика туристской отрасли. - Астана, 2023–2024.

Рамазанова Н.Р., Китаева О.В., студенты 3 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель – к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж.

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ПЕРСОНАЛИЗАЦИЮ ПРОДАЖ В ПРОЕКТНОМ МАРКЕТИНГЕ

Проектный маркетинг характеризуется длительным циклом продаж, высокой степенью индивидуализации предложения и необходимостью глубокого понимания потребностей клиента. Традиционные методы персонализации (сегментация, ручная адаптация предложений) сталкиваются с ограничениями масштаба и скорости.

Технологии ИИ, включая машинное обучение, предиктивную аналитику и обработку естественного языка, позволяют перейти к гиперперсонализации - созданию уникальных предложений в реальном времени на основе больших объёмов данных о клиенте, отрасли и поведении. По оценкам аналитиков, компании, применяющие ИИ для персонализации в B2B, демонстрируют рост конверсии на 20–50 % и сокращение цикла продаж до 30 %.

Основные механизмы влияния ИИ на персонализацию:

1. Сбор и обработка разнородных данных:

ИИ объединяет структурированные (CRM, финансовые показатели) и неструктурированные данные (переписка, звонки, поведение на сайте, отраслевые новости), создавая 360°-профиль клиента.

2. Предиктивная аналитика и scoring:

Алгоритмы прогнозируют вероятность заключения сделки, оптимальное время контакта и наиболее ценное предложение.

3. Динамическая генерация контента:

Генеративный ИИ создаёт персонализированные коммерческие предложения, презентации и технические обоснования, адаптированные под конкретный проект.

4. Реал-тайм адаптация в процессе переговоров:

ИИ анализирует реакции клиента во время встреч и автоматически корректирует акценты презентации.

Таблица 1

Сравнение подходов к персонализации в проектном маркетинге

Параметр	Традиционный метод	Метод с применением ИИ
Скорость создания предложения	5–14 дней	1–24 часа
Глубина персонализации	Средняя (по сегментам)	Высокая (индивидуальный уровень)
Точность прогнозирования успеха сделки	15–25 %	45–70 %
Стоимость персонализации на одного клиента	Высокая	Снижение на 30–60 % за счёт автоматизации
Масштабируемость	Низкая	Высокая

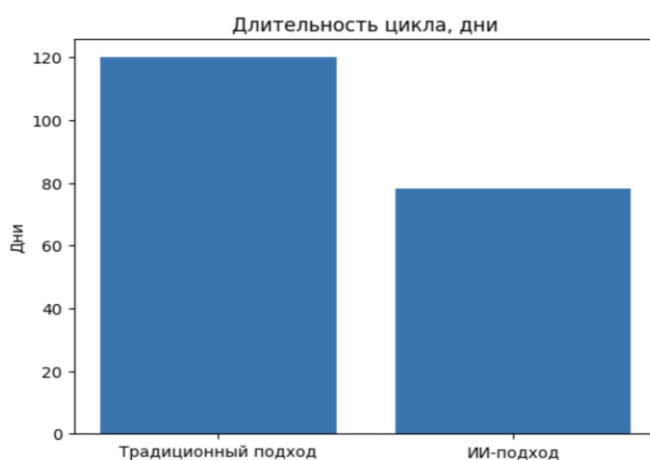

Рисунок 1. Сравнительная диаграмма эффективности персонализации (Традиционная vs ИИ-подход)

Анализ современных внедрений показывает устойчивый положительный эффект:

1. Компании, использующие ИИ для персонализации в сложных B2B-продажах, отмечают рост квалифицированных лидов на 25–40 %.
2. Внедрение ИИ в Account-Based Marketing (ABM) позволяет увеличивать вовлечённость ключевых аккаунтов на 200–300 %.
3. Средний рост конверсии в проектных продажах при использовании предиктивных моделей и динамического контента составляет 30–45 %.

Примеры:

1. Поставщик промышленных решений применил ИИ для анализа тендерной документации и поведения заказчиков → рост выигранных тендеров на 28 % при сокращении времени подготовки на 65 %.
2. IT-компания, разрабатывающая кастомные системы, использует ИИ для автоматической генерации технико-коммерческих предложений → цикл продажи сократился на 35 %, конверсия выросла на 41 %.

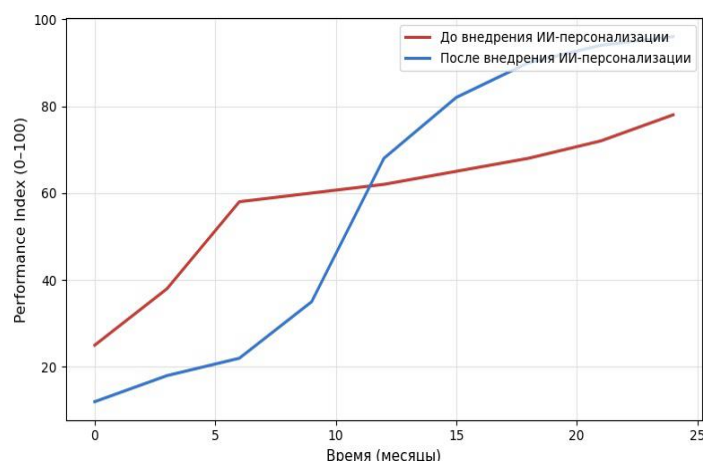

Рисунок 2. Динамика ключевых показателей до и после внедрения ИИ-персонализации (линейный график за 24 месяца)

Ограничения и риски:

1. Качество данных: «мусор на входе - мусор на выходе».
2. Этические вопросы: прозрачность использования данных и избежание манипуляций.
3. Сопротивление персонала: страх потери рабочих мест и снижение роли человеческого фактора.
4. Затраты на внедрение и интеграцию с существующими системами.

Технологии искусственного интеллекта радикально повышают эффективность персонализации в проектном маркетинге, превращая её из трудоёмкого процесса в масштабируемое конкурентное преимущество. Компании, которые системно внедряют ИИ в продажи сложных проектов, получают значительный прирост конверсии, сокращение цикла сделки и рост удовлетворённости клиентов. Дальнейшее развитие будет связано с интеграцией генеративного ИИ, мультимодальных моделей и этических подходов к обработке данных.

Литература

1. Васильева А.Ю. Использование искусственного интеллекта в B2B-маркетинге. Электронный ресурс. 2025. DOI:10.24412/2411-0450-2025-4-82-86. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-iskusstvennogo-intellekta-v-b2b-marketinge/pdf> (дата обращения: 10.02.2026).
2. Сорокин Д.В. Искусственный интеллект как драйвер развития маркетинговых стратегий в области персонализации. «Актуальные исследования», №24 (259), 2025. URL: <https://apni.ru/article/12389-iskusstvennyj-intellekt-kak-drajver-razvitiya-marketingovyh-strategij-v-oblasti-personalizacii> (дата обращения: 10.02.2026).
3. Бекахметова А. Персонализация маркетинговых коммуникаций с помощью искусственного интеллекта. «Актуальные исследования», №13 (143), 2023. URL: <https://apni.ru/article/5911-personalizacziya-marketingovyh-kommunikaczij-s-pomoshhyu-iskusstvennogo-intellekta> (дата обращения: 10.02.2026).
4. Бойцова К.О., Кожевников Н.В., Макаров Е.В. Big Data и AI в digital-маркетинге: новые возможности для B2B-компаний в FinTech. «Вестник Евразийской науки», 2025. URL: <https://esj.today/03favn325.html> (дата обращения: 10.02.2026).

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА ПРОГНОЗИРОВАНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ МАРШРУТОВ В ГОРНОМ ТУРИЗМЕ КАЗАХСТАНА

В последние годы туризм в Казахстане рассматривается как одно из приоритетных направлений социально-экономического развития. Отрасль демонстрирует устойчивый рост, восстанавливаясь и превышая допандемийные показатели. По данным официальной статистики, количество внутренних туристов увеличилось с 6,7 млн человек в 2019 году до 9,6 млн человек в 2023 году, а по итогам 2024 года превысило 10,5 млн человек [1].

Существенную долю данного потока формируют поездки в природные и горные регионы, прежде всего в Алматинский горный кластер, который ежегодно посещают более 2 млн туристов [2]. Природный ландшафт страны создает уникальные предпосылки для развития экологического и спортивного туризма. Рост туристской активности сопровождается увеличением инвестиций в отрасль. В 2025 году объем инвестиций в туризм превысил 900 млрд тенге, что на 30-35 % выше показателей предыдущего периода [3].

В своих посланиях и публичных выступлениях Президент Республики Казахстан К.К. Токаев неоднократно подчеркивал, что туризм, в том числе горный, должен стать драйвером регионального развития, занятости и диверсификации экономики, а также важным элементом формирования положительного международного имиджа страны [4].

Несмотря на положительную динамику, развитие горных видов туризма, таких как альпинизм, хайкинг и скалолазание, остается ограниченным из-за недостаточной управляемости туристских маршрутов [5]. Рост массового интереса к горам привел к появлению на маршрутах большого количества неподготовленных людей.

По данным открытых источников, ежегодно в горных районах Казахстана фиксируются десятки происшествий с участием туристов, значительная часть которых связана с отсутствием предварительной оценки рисков и переоценкой собственных физических возможностей [6]. Ключевой проблемой является то, что большинство маршрутов используется вне организованных курортных зон и не оснащено современными системами мониторинга и навигации. Туристы часто выходят на маршрут без учета резких изменений погоды, лавинной опасности или сложности рельефа.

В условиях роста туристского потока данная ситуация создает дополнительную нагрузку на спасательные службы и снижает инвестиционную привлекательность горных регионов. Именно поэтому на Национальном курултае 2026 года особое внимание было уделено вопросам цифровизации регионов, внедрения интеллектуальных решений и перехода к управлению на основе данных, в том числе в сфере туризма и природопользования [7].

В связи с этим актуальным является внедрение принципиально нового для Казахстана решения- Интеллектуальной платформы прогнозирования безопасности маршрутов (ИППБМ). В отличие от существующих информационных сервисов (карт, навигаторов), данная платформа ориентирована не только на описание маршрутов, но и на прогнозирование уровня риска до начала туристской активности. Платформа объединяет данные о параметрах маршрута (протяженность, перепад высот, сезонность, погодные условия) с индивидуальными характеристиками туристов (возраст, опыт, уровень физической подготовки и наличие специализированного снаряжения).

Ключевой инновацией платформы является формирование индивидуального прогноза безопасности, который позволяет адаптировать маршрут под конкретного пользователя или группу. Система работает как персональный цифровой гид по безопасности. Вместо универсальных рекомендаций турист получает понятную оценку сложности и потенциальных рисков, а также рекомендации по снижению нагрузки или выбору альтернативного маршрута. Подобный подход ранее не применялся в Казахстане и не используется в системном управлении горным туризмом.

Технически ИПБМ представляет собой экосистему, состоящую из нескольких взаимосвязанных модулей, обеспечивающих полный цикл обработки данных:

Модуль сбора геоданных и метеоусловий: Интегрируется с базами данных «Казгидромета» и системами мониторинга МЧС (селезащита, лавинные станции). Он в реальном времени обновляет «паспорт маршрута», присваивая ему динамический коэффициент опасности (например, при резком таянии ледников или штормовом предупреждении), а аналитическое ИИ-ядро на базе машинного обучения оценивает риски, сопоставляя данные туриста с условиями маршрута.

Модуль профилирования пользователя: Позволяет туристам вводить данные о своем здоровье (возможность интеграции с eGov mobile или фитнес-трекерами). Алгоритмы учитывают такие параметры, как акклиматизация, наличие хронических заболеваний и опыт предыдущих восхождений.

Оповещения и SOS: Мобильное приложение, работающее в том числе в офлайн-режиме (с предварительной загрузкой карт). В случае отклонения от маршрута или критического изменения показателей здоровья (через смарт-часы) система может отправлять автоматический сигнал тревоги спасательным службам или контактными лицам.

Дополнительным элементом является использование механизмов накопления данных и последующего анализа. Платформа работает по принципу краудсорсинга: информация о фактическом прохождении маршрутов, погодных отклонениях и инцидентах, полученная от самих туристов, может использоваться для повышения точности прогнозов и адаптации рекомендаций под конкретные регионы.

Например, если несколько групп туристов отмечают осыпь или размытие тропы на определенном участке, система автоматически понижает рейтинг безопасности этого маршрута для новичков и уведомляет местные службы о необходимости ремонтных работ. Это соответствует курсу на цифровую трансформацию экономики, обозначенному в посланиях Президента и стратегических документах развития страны [8].

С социально-экономической точки зрения внедрение интеллектуальной платформы позволяет повысить безопасность туристов, снизить нагрузку на государственные службы и создать более прозрачные условия для развития бизнеса в горных регионах. Экономический эффект достигается за счет снижения расходов на спасательные операции и развития страхового рынка.

Повышение доверия со стороны туристов и туроператоров способствует росту внутреннего и въездного туризма, развитию сопутствующих услуг и созданию новых рабочих мест, особенно в удаленных и горных территориях.

Таким образом, интеллектуальная платформа прогнозирования безопасности маршрутов представляет собой конкретное инновационное решение, способное обеспечить переход от стихийного использования горных территорий к управляемой и устойчивой модели развития горного туризма. Проект не только решает задачи безопасности, но и формирует культуру ответственного туризма.

Литература

1. Статистика туризма Республики Казахстан [Электронный ресурс] // Бюро национальной статистики РК: [сайт]. – Режим доступа: <https://stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-tourism/>.
2. Развитие алматинского горного кластера делает зимний туризм доступнее и безопаснее [Электронный ресурс] // Vecher.kz : информационный портал. – 2026. – 26 января. – Режим доступа: <https://vecher.kz/ru/article/razvitie-almatinskogo-gornogo-klastera-delaet-zimnii-turizm-dostupnee-i-bezopasnee.html>.
3. Birbayeva, A. Kazakhstan Sees 38% Surge in Tourism Investment as Visitor Numbers Rise [Электронный ресурс] / A. Birbayeva // The Astana Times. – 2025. – 26 December. – Режим доступа: <https://astanatimes.com/2025/12/kazakhstan-sees-38-surge-in-tourism-investment-as-visitor-numbers-rise/>.

4. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. – Астана, 2025. – Режим доступа: <https://www.akorda.kz>.

5. Nakispekova, A. Hiking Ecotourism Emerges as Growth Sector for Kazakhstan [Электронный ресурс] / A. Nakispekova // The Astana Times. – 2025. – 11 October. – Режим доступа: <https://astanatimes.com/2025/10/hiking-ecotourism-emerges-as-growth-sector-for-kazakhstan/>.

6. Domestic tourism grows by 44% in Kazakhstan over 5 years [Электронный ресурс] // Kazinform : international news agency. – 2025. – Режим доступа: <https://qazinform.com/news/domestic-tourism-grows-by-44-in-kazakhstan-over-5-years-6b1dfb>.

7. Материалы Национального курултая Республики Казахстан (2026) [Электронный ресурс] // Официальный сайт Президента Республики Казахстан. – Астана, 2026. Режим доступа: <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-na-v-zasedanii-nacionalnogo-kurultaya-200332>

8. Туризм как драйвер экономического роста и межкультурного взаимодействия [Электронный ресурс] // Gov.kz : новостной портал. – 2025. – Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/aqmola-tourism/press/article/details/196910>.

Сағынтай А.Б., Дуйсенқызы Е., 3 курс студенттері (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - ғылым магистрі, аға оқытушы Торжанова Д.А.

ЖЕРГІЛІКТІ ХАЛЫҚ ҮШІН ОВЕРТУРИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК САЛДАРЫ

Соңғы онжылдықта ғылыми басылымдар мен талдаулық есептерде, туристік бағыттар мен жергілікті қауымдастықтарға интенсивті жаппай туризмнің теріс салдарын сипаттау үшін «овертуризм» немесе «артық туризм» терминдерін қолдана бастады..

Бүкіләлемдік туристік ұйымның (ЮНВТО) анықтамасына сәйкес, шамадан тыс туризм – бұл «туризмнің туристік бағытқа немесе оның бөліктеріне әсері, ол сол жерде тұратындардың өмір сүру сапасына және/немесе келушілердің алған әсеріне теріс ықпал ететін жағдай». Балама формулировкалар болғанына қарамастан, ғылыми әдебиетте бұл құбылыстың мәні бірізді түсінікпен сақталады: ол рұқсат етілген туристік жүктемеден асып кету мен туризмді дамытуды тиімді басқарудың жоқтығымен байланысты. Басқа формулировкалардың бар болуына қарамастан, ғылыми әдебиетте бұл құбылыстың мәні - ол рұқсат етілген туристік жүктемеден асып кету мен туризмді дамытуды тиімді басқарудың жоқтығымен байланысты [1].

UNWTO есептерінде шамадан тыс туризм экономикалық даму, көлік шығындарының азаюы және саяхаттардың жеңілдеуі нәтижесінде жылдам урбанизация мен туризм саласының өсуімен байланысты екені көрсетілген. Нәтижесінде қалалар іскерлік және демалыс сапарлары үшін барған сайын танымал бағыттарға айналады. Шамадан тыс туризмнің негізгі себептері ретінде туристік ағындарды тиімді басқарудың болмауы мен инфрақұрылымның бақылаусыз дамуы аталады. Дүниежүзілік туристік ұйым туристер мен жергілікті тұрғындардың мүдделерін ескеретін туризмді басқарудың маңызды екенін атап көрсетеді, себебі олардың тұрақты өзара әрекеттесуі туристік бағыттардың ұзақ мерзімді дамуының негізі болып табылады. Осы тұрғыда маңызды рөлді туристік өткізу қабілеті атқарады - яғни қоршаған ортаға және туристік тәжірибенің сапасына зиян келтірмей қабылдана алатын келушілердің ең көп саны [1].

Тұрақты туризм жергілікті тұрғындардың қолдауын қажет етеді. Ал пайда үшін бақылаусыз дамитын жаппай туризм ресурстарды сарқып, өмір сапасын төмендетеді. Бағаның өсуі, мәдениеттің жоғалуы және экологиялық мәселелер әлеуметтік шиеленістер

тудырып, «туризмфобияға» – яғни тұрғындар мен туристер арасындағы ашық қақтығысқа әкеледі.

Жергілікті тұрғындардың туристерге деген қатынасын талдау үшін Г. Докси ұсынған модель кеңінен қолданылады, онда өзара әрекеттесудің төрт кезеңі бөлінген: эйфория, апатия, ашушандық және антагонизм [2]. Овертуризм әдетте ашушандық пен антагонизм кезеңдерінде көрініс табады, яғни туристер саны аймақтың мүмкіндіктерінен едәуір асып, тұрғындардың ашық наразылығын тудырған кезде. Бұрынғы кезеңдерде туризмге деген оң қабылдау және оның дамуын қолдау басым болғанымен, рұқсат етілген жүктемені ескермей туристік ағындарды тұрақты көбейтуге ұмтылу әлеуметтік, экономикалық және экологиялық жағынан теріс салдарға әкеледі.

Барселона қаласының туризмге қатысты антагонистік кезеңге өтуі айқын көрсеткішті кейс болып саналады. 1992 жылғы Олимпиада ойындары өткізілген сәттен бастап қала әлемдегі жетекші туристік орталықтардың біріне айналып, жыл сайын шамамен 32 миллион туристі қабылдайды. Бұл оның өз халқының санына (1,6 миллион адам) қарағанда 20 есе көп [3]. Осындай диспропорция каталондықтар арасында наразылық қозғалысының қалыптасуына түрткі болды. Жергілікті тұрғындар туризмді «басып кіру», өз қалаларын «түрмеге» айналдыру (осыған байланысты «Карселона» терминін қолдана отырып) және жергілікті аудандардың өзіндік болмысы жойылғаны үшін айыптап, терең наразылықтарын білдіруде. Наразылықтар бейбіт шерулермен ғана шектелмей, радикалды әрекеттерге дейін де жетті: 2017 жылдың шілде айында туристік автобусқа шабуыл жасалып, оған «Туризм аудандарды жояды» деген жазу қалдырылып, дөңгелектері тесіліп, сондай-ақ туристер пайдаланатын велосипедтерге қатысты вандализм жағдайлары орын алды [4].

Бұл терең қақтығыстың себептері кешенді сипатқа ие. Негізгі себептердің бірі — тұрғын үй дағдарысы: қысқа мерзімді тұрғын үйді жалға алуға сұраныстың артуы, соның ішінде Airbnb сияқты платформалар арқылы, бағаның күрт өсуіне әкеліп, тұрғын үйді жергілікті тұрғындар үшін қолжетімсіз етеді. Сонымен қатар, қалалық ортаның тозуы және қала тұрғындары үшін жайлылық деңгейінің айтарлықтай төмендеуі байқалады. Әлеуметтік шиеленістің жоғары деңгейі тұрмыстық агрессия көріністерінен, сонымен қатар, жергілікті халықтың келушілермен өзара әрекеттесуге құлықсыздығынан көрінеді. Бір мысал ретінде, туристі азық-түлік дүкенінде ашық түрде елемеген жағдайды айтуға болады: өзін-өзі қызмет көрсететін касса қызметкерлері оған көмек көрсетуден бас тартып, ешқандай қолдау ұсынбады. Ұқсас бас тарту әуежайда да байқалды, онда қолдау қызметкері ағылшын тілінде сөйлесуден бас тартып, «No entiendo!» делінген [5]. Қаладағы жүктемеге айтарлықтай үлес қосатын круиздік туризм тез өсіп келеді. Жылдам қарқынмен өсіп келе жатқан круиздік туризм қаланың тығыз жүктелуіне айтарлықтай едәуір үлес қосуда. 2022 жылы Барселона портында шамамен 2,3 миллион круиздік жолаушыға қызмет көрсетілді. Ал 2024 жылы бұл көрсеткіш 2,8 миллионға жетіп, 800-ден астам кемелдің кіруі арқылы қала Испаниядағы жетекші круиздік туризм орталығы мәртебесін нығайтты. Мұндай шындық жүктемелер орталық аудандардағы инфрақұрылымның бірден тоқтауына алып келіп, бұрыннан шиеленіскен жағдайды одан әрі ушықтырады [6].

Осылайша, туризмнің теңсіз дамуы мен туристік ағындардың белгілі бір бағыттарға шоғырлануы бір жағынан туризмнің экономикалық маңызын айқындайды, ал екінші жағынан ойластырылған басқару жүйесінің болмауынан туындайтын тәуекелдерді көрсетеді. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, туризм дамуының алғашқы кезеңдеріндегі елдер мен аймақтар ұлттық, өңірлік және жергілікті деңгейлерде туристік қызметті реттеуге бағытталған кешенді стратегияларды уақытылы іске асыру арқылы артық туризмнің алдын алуға мүмкіндік алады.

Әдебиет

1. World Tourism Organization. *Overtourism? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions* [Электрондық ресурс] / UNWTO. – Қолжетімді режим: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420070> (қолжетімділік күні: 10.02.2026).

2. Table 1. Tourist development cycle (Doxey's Irridex). *Tourist Development Cycle* [Электрондық ресурс] / Academia.edu. Қолжетімді режим: <https://www.academia.edu/figures/35515470/table-1-tourist-development-cycle-doxeys-irridex-doxey-the> (қолжетімділік күні: 10.02.2026).

3. Overtourism in Barcelona. *Responsible Travel* [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді режим: <https://www.responsibletravel.com/holidays/catalonia/travel-guide/overtourism-in-barcelona> (қолжетімділік күні: 10.02.2026).

4. Tourism kills neighbourhoods — save city break. *The Guardian* [Электрондық ресурс]. Қолжетімді режим: <https://www.theguardian.com/cities/2017/aug/04/tourism-kills-neighbourhoods-save-city-break> (қолжетімділік күні: 10.02.2026).

5. Overtourism has ruined Barcelona? *Reddit* — *r/TravelNoPics* [Электрондық ресурс]. Қолжетімді режим: https://www.reddit.com/r/TravelNoPics/comments/1ignuv4/overtourism_has_ruined_barcelona/?tl=ru (қолжетімділік күні: 10.02.2026).

6. Cruise passengers in Barcelona, Spain. *Statista* [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді режим: <https://www.statista.com/statistics/457624/cruise-passengers-in-barcelona-spain/> (қолжетімділік күні: 10.02.2026).

Садвокасова Ж.А., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., профессор Арынова Ж.З.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ КОНТЕЙНЕРЛІК ТЕМІРЖОЛ ТАСЫМАЛЫ НАРЫҒЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ

Көлік-логистикалық инфрақұрылымның дамуы Қазақстан Республикасының тұрақты экономикалық өсуінің негізгі факторларының бірі болып табылады. Еуропа мен Азия арасындағы халықаралық көлік дәліздерінің қиылысында бөлінген елдің географиялық жағдайы айтарлықтай транзиттік әлеуетті қалыптастырады және контейнерлік теміржол тасымалын белсенді дамыту үшін кәсіпорындар құрады. Көлік маршруттарының жаһандық бәсекелестігі күшейген және халықаралық сауданың өсуі жағдайында саланы стратегиялық басқару құралы ретінде контейнерлік тасымалдау нарығына кешенді маркетингтік зерттеулер жүргізу қажеттілігі артып келеді.

Қазіргі жағдайда контейнерлеу жүк тасымалын ұйымдастырудың ең тиімді нұсқаларының бірі ретінде қарастырылады, бұл процестерді стандарттауға, жүктерді әзірлеу уақытын қысқартуға, логистикалық көрсеткіштерді төмендетуге және өнім сапасын арттыруға әкеледі [4]. Экспорттық-импорттық операциялардың өсуі, электрондық коммерцияның дамуы және Қазақстанның халықаралық логистикалық тізбектерге кірігуі сапалы, сенімді және алдын ала көлік қызметтеріне сұранысты күшейтеді. Бұл жағдайда маркетингтік талдау теміржол көлігі кәсіпорнының бәсекелестік стратегиясын қалыптастырудың қажетті элементіне айналады [1].

Контейнерлік теміржол тасымалы нарығының маркетингтік зерттеулері спорт динамикасын, жүк ағындарының құрылымын, қызмет көрсету деңгейін, тарифтік саясатты және бәсекелестік ортаны талдауды қамтиды. Контейнердің айтарлықтай үлесін қамтамасыз ететін Қытай - Еуропа бағытындағы аударма бөлігінде транзиттік сегментті зерттеу ерекше маңызға ие. Тасымалдау процесін ұйымдастыруда магистральдық инфрақұрылымды басқаруды және контейнерлік ағындарды үйлестіруді қамтамасыз ететін Қазақстандық темір жол шешуші рөл атқарады. Есептерге сәйкес, соңғы жылдары контейнерлік тасымалдау объектілерінің өсуінің оң үрдісі байқалады, бұл халықаралық логистика жүйесіндегі теміржол көлігінің рөлі артқанын көрсетеді [5].

Сонымен қатар, маркетингтік талдау нарықты дамытудың бірқатар проблемалық аспектілерін анықтайды. Оларға коммуникациялардың рентабельділігі, тарифтік саясаттың

шектеулі икемділігі, тасымалдау процесіне қатысушылардың цифрлық интеграциясының жеткіліксіздігі және баламалы көлік маршруттары тарапынан жоғары бәсекелестік жатады. Бұл фактор Қазақстанның транзиттік жағдайын пайдаланудың әлеуетті тиімділігін төмендетеді және тасымалдарды басқарудың ұйымдастырушылық тетіктерін жетілдіруді талап етеді.

Көлік саласын дамытудың қазіргі кезеңі тасымалдау процесін басқарудың дәстүрлі моделінен логистикаға бағдарланған тәсілге көшумен сипатталады. Логистикалық принциптерді қолдану-жүйелілік, материалдық және ақпараттық ағындарды үйлестіру, жиынтық заттарды азайту және клиенттің қажеттіліктеріне бағдарлау - контейнерлік тасымалдауды ұйымдастырудың неғұрлым тұрақты және бәсекеге қабілетті моделін құруға мүмкіндік береді [2]. Қызметтің маңызды бағыты көлік қызметтерін олардың қызметінің ерекшелігін ескере отырып сегменттеу (шикізат өнімдерін экспорттаушылар, өндірістік кәсіпорындар, транзиттік операторлар) және мамандандырылған сервистік ұсыныстардың әрбір сегменті үшін әзірлеу болып табылады.

Теміржол контейнерлік тасымалдарының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың қосымша факторы электрондық құжатты енгізуді, нақты уақыт режимінде жүктерді есепке алу жүйесін және көлік тізбегіне қатысушылардың ақпараттық платформаларын интеграциялауды қамтитын логистикалық процестерді цифрландыру болып табылады. Бұл тасымалдау процесінің түсінігін арттыруға, уақыт көрсеткіштерін қысқартуға және клиенттердің сенімін арттыруға ықпал етеді. Осы контекстегі маркетингтік тәсіл нарықтың ағымдағы параметрлерін бағалауға ғана емес, сонымен қатар жылдамдықтың өзгеруін болжауға, дамудың перспективалық бағыттарын анықтауға және халықаралық нарықта ұлттық көлік жүйесін орналастыру стратегиясын құруға мүмкіндік береді [3].

Осылайша, Қазақстанның контейнерлік теміржол тасымалы нарығын маркетингтік зерттеулер жаһандық логистиканың трансформациясы жағдайында осы сегменттің жоғары әлеуетін растайды. Маркетингтік талдау мен логистикалық қағидаттарды тасымалдау процесін басқару жүйесіне интеграциялау көлік қызметтерінің сапасын арттыруды, елдің транзиттік тартымдылығын арттыруды және оның еуразиялық көлік кеңістігіндегі орнын бекітуді көздейді. Логистикалық тәсіл негізінде контейнерлік тасымалдарды ұйымдастыруды жетілдіру саланы жаңғыртудың және ұзақ мерзімді перспективада Қазақстан Республикасы экономикасының орнықты дамуының маңызды факторына айналады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының көлік-логистикалық кешенін дамытудың 2030 жылға дейінгі стратегиясы. - Астана, 2022.
2. Сергеев В.И. Логистика: теория и практика. – М.: Юрайт, 2020.
3. Котлер Ф., Келлер К. Маркетинг менеджмент. – М.: Питер, 2019.
4. Неруш Ю.М. Логистика. – М.: Проспект, 2021.
5. Қазақстан темір жолының 2023 жылғы жылдық есебі. - Астана, 2024.

Смағұл П.Қ., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - ғ.м., аға оқытушы Алдабергенова А.Т.

«SENATOR» ҚОНАҚ ҮЙІНЕ ШОЛУ: АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

Қонақжайлылық индустриясы қазіргі таңда қарқынды дамып келе жатқан қызмет көрсету салаларының бірі болып табылады. Әрбір қонақүйдің басты мақсаты – келушілерге жайлылық, қауіпсіздік және сапалы сервис ұсыну. Осы талаптарға сай жұмыс істейтін қонақүйлердің бірі – «Senator» қонақ үйі. Бұл қонақүй заманауи дизайн мен қолайлы бағаны үйлестіре отырып, қонақтарға жайлы демалыс ұсынуға тырысады. Сондықтан оның қызметін жан-жақты талдап, артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастыру маңызды.

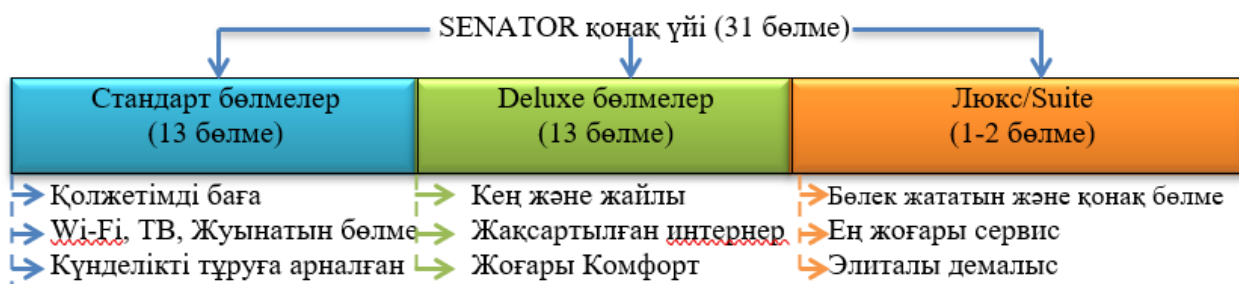
Ең алдымен, қонақүйдің орналасқан жері – оның басты артықшылықтарының бірі. «Senator» қонақүйі Қарағанды қаласының орталығында, Нұрсұлтан Назарбаев даңғылы, 33/4 мекенжайында орналасқан. Бұл туристер мен іссапармен келген қонақтар үшін өте тиімді. Себебі олар уақытты үнемдеп, қажетті жерлерге тез жете алады. Сонымен қатар, көлік қатынасы да ыңғайлы, қоғамдық транспорт пен такси қызметтері қолжетімді.

Қонақ үйдің нөмірлері заманауи талаптарға сай жабдықталған. Әрбір бөлме заманауи стандарттарға сай келеді және барлық қажетті жайлы жағдайлармен қамтамасыз етілген. Қонақ үйде жалпы 31 бөлме бар. Оның ішінде 13 стандарт бөлме, 10 жақсартылған (Deluxe) бөлме және 1–2 люкс санатындағы бөлме орналасқан. Стандарт бөлмелер күнделікті тұруға арналған, бағасы қолжетімді және қажетті барлық жағдайлармен жабдықталған. Deluxe бөлмелер кеңірек әрі жайлы, ал люкс бөлмелер ең жоғары деңгейдегі қызмет пен қосымша кеңістікті ұсынады. Бөлмелер таза, жарық әрі кең. Әр бөлмеде төсек-орын, теледидар, интернет, жуыну бөлмесі және қажетті тұрмыстық заттар бар. Бұл қонақтардың өзін үйдегідей сезінуіне мүмкіндік береді. Интерьердің қарапайым әрі стильді болуы да көзге жағымды әсер қалдырады. Күнделікті тазалық жұмыстары жүргізілетіндіктен, санитарлық жағдайы жақсы деңгейде сақталады.

Қызмет көрсету сапасы да – қонақүйдің маңызды көрсеткіші. «Senator» қызметкерлері сыпайы, жауапкершілігі жоғары және қонақтарға көмектесуге әрдайым дайын. Тіркеу (check-in) және шығу (check-out) рәсімдері тез жүзеге асады. Бұл, әсіресе, ұзақ жолдан шаршап келген адамдар үшін өте қолайлы. Сонымен қатар, кейбір қосымша қызметтер, мысалы, таңғы ас, кір жуу, конференц-зал немесе Wi-Fi қонақтардың қажеттіліктерін толық қанағаттандырады.

Тағы бір артықшылығы – баға мен сапаның сәйкестігі. Басқа қонақүйлермен салыстырғанда, «Senator» орташа бағада жақсы қызмет ұсынады. Мысалы, Reikartz Dostar Hotel Aktau немесе Steel Hotel Karaganda қонақүйлерінде стандарт бөлмелердің бағасы 45 000–60 000 теңге аралығында, люкс бөлмелер 70 000–85 000 теңге шамасында ұсынылады. Алайда олардың қызмет спектрі шектеулі, қосымша инфрақұрылым толық дамымаған. Ал Senator Hotel Karaganda қонақүйінде стандарт бөлмелер орта есеппен 70 000–90 000 теңге, Deluxe бөлмелер 90 000–105 000 теңге, ал люкс санатындағы бөлмелер 110 000 теңгеден жоғары бағада ұсынылады. Бағасы жоғары болғанымен, мұнда сервис сапасы, бөлме кеңдігі және қосымша қызметтер әлдеқайда дамыған. Reikartz Dostar немесе Steel Hotel бағасы қолайлы, бірақ олардың қызмет спектрі шектеулі. SPA, бірнеше мейрамхана, фитнес орталығы немесе конференц-зал сияқты толық инфрақұрылым оларда жоқ немесе аз. Ал арзанырақ қонақүйлер тек базалық тұруды қамтамасыз етеді: бөлмелер жайлы, бірақ қосымша қызметтер жоқ.

Осылайша, Senator қонақүйі баға мен сапа арақатынасын теңестірген: орташа бағада кең қызмет спектрі мен жайлылықты ұсынып, қаладағы басқа қонақүйлерге қарағанда бәсекеге қабілетті болып табылады. Іскер және демалыс сапарлары үшін ең тиімді нұсқа деп айтуға болады.

Дегенмен, кез келген қонақүй сияқты «Senator»-дың да кемшіліктері бар. Мысалы, кейбір нөмірлердің ауданы шағын. Үлкен отбасы немесе көп адамға бір бөлмеде тұру ыңғайсыздық тудырады. Сонымен қатар, қарбалас маусымда бос орын табу қиынға соғады. Кейде дыбыс оқшаулауы (шумоизоляция) жеткіліксіз болып, көрші бөлмелердің дауысы естіледі. Бұл демалуға кедергі келтіреді.

Тағы бір минус – қосымша қызметтердің бәрі бірдей тегін емес. Кейбір қызметтер үшін қосымша ақы төлеу қажет, бұл кейбір қонақтарға қолайсыздық туғызады. Мейрамхана немесе ас мәзірінің таңдауы да шектеулі.

Оның орналасуы, тазалығы, қызмет көрсету сапасы және ыңғайлы нөмірлері – басты артықшылықтары болып табылады. Ал бөлмелердің шағындығы мен кейбір ақылы қызметтер – кемшіліктері. Жалпы алғанда, бұл қонақүй қысқа мерзімді демалыс пен іссапарға келген қонақтар үшін тиімді таңдау деп айтуға болады.

Қорытындылай келе, «Senator» қонақүйі – жайлылық пен қолжетімді бағаны ұсынатын, орта деңгейдегі жақсы қонақүйлердің бірі.

Әдебиет

1. Senator Hotel. – Ресурс официального сайта. – URL: <https://www.senatorhotel.kz/>
2. Иванов А. Қонақ үй ісі негіздері. – Алматы: Экономика, 2.
3. TripAdvisor. Senator Hotel – пікірлер мен рейтингтер. – 2025 жыл. – URL: <https://www.tripadvisor.com/>
4. Steel Hotel Karaganda. Қонақүй туралы ақпараттық беттер мен брондау платформалары. – URL: <https://steelhotel.kz/>

Сыйдалиева Д. Э. 1 курс магистратуры (Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева)

Научный руководитель – Хасенова Кенжегул Калмуратовна, к.э.н., ассоциированный профессор, ЕНУ им Л.Н.Гумилева

ЭВОЛЮЦИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

В условиях глобализации, цифровизации и ускоренного технологического прогресса маркетинговые коммуникации становятся одним из ключевых факторов устойчивого развития компаний и отраслей экономики. Современный рынок Казахстана характеризуется высокой степенью конкуренции, ростом онлайн-потребления, увеличением роли социальных сетей и цифровых платформ, а также изменением модели поведения потребителей. По данным Бюро национальной статистики Республики Казахстан, доля электронной коммерции в розничном товарообороте страны в 2023 году превысила 13 %, тогда как в 2018 году данный показатель не превышал 3,5 %. Это свидетельствует о структурных изменениях в системе взаимодействия между бизнесом и потребителем и об усилении роли цифровых коммуникаций.

Эволюция маркетинговых коммуникаций отражает переход от одностороннего массового воздействия к персонализированному и технологически интегрированному взаимодействию. В середине XX века коммуникационная модель основывалась на использовании телевидения, радио и печатной прессы, а реклама имела стандартизированный характер и реализовывалась в рамках моделей AIDA и 4P. Эффективность оценивалась по охвату и частоте контактов при ограниченных возможностях обратной связи.

С усложнением рыночной среды в 1990-е годы и ростом количества коммуникационных каналов возникла необходимость координации маркетинговых инструментов, что привело к формированию концепции интегрированных маркетинговых коммуникаций. Данный подход предполагает согласование рекламы, PR, стимулирования сбыта, прямого маркетинга и корпоративных коммуникаций в рамках единой стратегии. Согласно отраслевым исследованиям, компании, использующие элементы IMC, демонстрируют рост узнаваемости бренда в среднем на 20–30 % по сравнению с организациями, применяющими разрозненные инструменты продвижения.

Переломным этапом в развитии маркетинговых коммуникаций стала цифровая революция начала XXI века. Распространение интернета, мобильных устройств и социальных сетей привело к формированию сетевой модели коммуникаций «многие — многим», в рамках которой потребители стали активными участниками информационного обмена. В Казахстане уровень проникновения интернета в 2024 году превысил 90 %, а количество пользователей социальных сетей составило более 15 млн человек. Существенным преимуществом цифровых каналов стала возможность точного измерения показателей эффективности, включая CTR, CPA, ROI и конверсию, что позволило компаниям оптимизировать маркетинговые бюджеты.

Дальнейшее развитие цифровых технологий привело к формированию дата-драйв и персонализированного маркетинга. Использование Big Data, CRM-систем, машинного обучения и автоматизации позволило компаниям перейти от широкой сегментации к индивидуальному таргетингу. По данным международных исследований, персонализированные коммуникации повышают уровень конверсии в среднем на 25–40 % и снижают затраты на привлечение клиентов на 15–20 %.

На современном этапе маркетинговые коммуникации развиваются в рамках омниканального подхода, объединяющего онлайн- и офлайн-каналы в единую систему взаимодействия с потребителем. Это обеспечивает целостный пользовательский опыт через цифровые и традиционные точки контакта, а также усиливает роль инфлюенсеров как посредников между брендом и аудиторией. Важное значение приобретает использование искусственного интеллекта, позволяющего автоматизировать коммуникации, анализировать поведение клиентов и повышать эффективность обслуживания на 30–40 % при снижении затрат. В целом эволюция маркетинговых коммуникаций представляет собой комплексный процесс, отражающий трансформацию экономических, социальных и технологических условий. Для экономики Казахстана данные изменения имеют стратегическое значение, поскольку способствуют повышению конкурентоспособности национальных компаний, развитию цифровых отраслей и интеграции в глобальное экономическое пространство. Прогнозируется, что к 2030 году доля цифровых коммуникаций в маркетинговых бюджетах казахстанских компаний превысит 75 %, а уровень автоматизации коммуникационных процессов достигнет 60–65 %.

Таким образом, современные маркетинговые коммуникации ориентированы не только на передачу информации, но и на формирование долгосрочных отношений, доверия и ценностного пользовательского опыта. Понимание закономерностей их развития позволяет компаниям эффективно адаптироваться к изменениям внешней среды, разрабатывать устойчивые стратегии и обеспечивать инновационное развитие в условиях цифровой экономики.

Таблица 1

Сравнительная характеристика этапов развития маркетинговых коммуникаций

Этап развития	Период	Основные каналы	Характер взаимодействия	Ключевые показатели эффективности	Экономический эффект
Массовый маркетинг	1950–1990-е	ТВ, радио, пресса	Односторонний	Охват, GRP, рейтинг	Рост узнаваемости на 40–60 %
Интегрированные коммуникации	1990–2005	СМИ, PR, BTL	Согласованный	Узнаваемость, лояльность	Рост брендинга на 20–30 %
Цифровые коммуникации	2005–2015	Сайты, соцсети, email	Диалоговый	CTR, CPA, конверсия	Оптимизация затрат на 15–25 %

Персонализация и Big Data	2015–2023	CRM, мобильные приложения	Индивидуальный	LTV, ROI, retention	Рост продаж на 25–40 %
Оmnikanальность и AI	2023–н.в.	Все каналы	Интегрированный	CX, NPS, автоматизация	Снижение затрат на 30–35 %

Литература

1. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент. — М.: Питер, 2022.
2. Евтодиева Т. Е., Головлева Н. А. Маркетинговые коммуникации: современные тенденции развития. — М.: Юрайт, 2021.
3. Лебедев А. Н. Цифровой маркетинг и коммуникации: теория и практика. — СПб.: Питер, 2020.
4. Соловьёв А. И. Интегрированные маркетинговые коммуникации: концепции и инструменты. — М.: Инфра-М, 2019.
5. Чумиков А. Н., Бочаров М. П. Связи с общественностью: теория и практика. — М.: Аспект Пресс, 2021.
6. Бюро национальной статистики Республики Казахстан. Статистические данные по цифровой экономике. — Астана, 2023.
7. Материалы научной конференции «Маркетинговые исследования развития отраслей экономики Казахстана». — Астана, 2024.

Тоқжігіт М.Е., 1 курс магистранты (Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті)
Ғылыми жетекші – Байгабулова К.К. к.э.н., профессор,

ЛОГИСТИКА МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: «СОҢҒЫ МИЛЬ» ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ РИТЕЙЛ-ЛАНДШАФТЫН ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТУДЕ

Логистика қазіргі заманғы экономикалық жүйеде тауарларды тиімді жеткізу ғана емес, маркетингтің стратегиялық құралы ретінде де белгіленуде. Жеткізу тізбегінің соңғы бөлігі «соңғы мил» тұтынушыға жақын жерде жүзеге асатын жеткізу операцияларының жиынтығын білдіреді, ол тұтынушының сатып алу тәжірибесіне тікелей әсер етеді. Халықаралық тәжірибеде соңғы мил жеткізу шығындық құрылымның 30-дан 53 %-ға дейінгі бөлігін құрайды, бұл ретте тиімділікті арттыру маркетингтік артықшылықтар ұсынады [1].

Қазақстанда ритейл және электрондық коммерция нарықтарының қарқынды өсуі соңғы мил логистикасын стратегиялық маркетинг құралы ретінде қайта қарастыруды талап етеді. Ел көлемі мен инфрақұрылым ерекшеліктеріне байланысты соңғы милның рөлі басқа елдерге қарағанда ерекше экономикалық маңызға ие.

Қазақстандағы электрондық коммерция (e-commerce) нарығы соңғы жылдары айтарлықтай өсу динамикасын көрсетуде. 2024 жылы Қазақстанның ритейл e-commerce нарығы 3,4 трлн теңгеге (шамамен 6 млрд USD) жетіп, 2023 жылмен салыстырғанда 42 % өсу көрсетті. Тапсырыс саны 162 млнға дейін өсті, бұл 87 %-ға артықтығын білдіреді. Бұдан бөлек, 2025 жылдың алғашқы алты айында электрондық коммерцияның көлемі 1,721 трлн теңге, яғни шамамен 3,4 млрд USD, деңгейіне жетіп, өткен жылғы осы кезеңмен салыстырғанда 19 %-ға өсті. Сонымен қатар, e-commerce ритейлдегі үлесі 17,1 %-ға дейін өсті [2]. Осы үлкен нарықтық көлем мен өсім соңғы мил логистикасына сұранысты артып, ритейл компаниялары үшін жеткізу қызметтерін маркетингтік артықшылыққа айналдыруды міндеттейді.

Логистика мен маркетингтің өзара байланысында соңғы мил жеткізу — тұтынушы күтулерін қанағаттандырудың шешуші факторы ретінде қарастырылады. Маркетингтік

логистика тұжырымдамасына сәйкес, жеткізу қызметі тұтынушыларға өнімді уақтылы, дәл және сенімді жеткізу арқылы бәсекелестік артықшылық береді. Жеткізу уақытының қысқаруы мен сенімділігі тұтынушының тәжірибесін жақсартады, бұл ритейл компаниялар үшін қайта сатып алу және брендке адалдықты арттыру факторы. Тапсырыс туралы нақты және уақтылы ақпарат беру, жеткізу опцияларын таңдау мүмкіндігі маркетингтік ұсынысқа айналады. Бәсекеге қабілетті жеткізу опциялары ритейл платформалар үшін клиенттердің таңдауына әсер етеді.

Қазақстанда логистикалық инфрақұрылымның дамуы электрондық коммерцияның өсуіне сәйкес жүргізілуде. Елде жақында құрылған қойма кешендерінің көлемі 85 000 м²-ден асып, мультимодальды логистикалық инфрақұрылым дамып келеді, бұл тікелей e-commerce және соңғы милға әсер етеді [3]. Сондай-ақ, Алматы және Астана аймақтары ритейл мен дистрибуцияның негізгі логистикалық хабтары болып табылады, мұнда қазіргі кезде қоймалар инфрақұрылымының 60 %-дан астамы шоғырланғаны туралы деректер бар. Бұл ритейл компаниялар үшін соңғы милды ұйымдастыруда логистикалық тиімді аймақтар қалыптастырады. Соңғы мил жеткізу қазіргі ритейл стратегияларында келесі бағыттар бойынша өзгерістер енгізуде: Тұтынушыға жеткізу дәлдігі мен жылдамдығы брендтің жалпы тәжірибесін қалыптастырады. Жеткізу уақытының қысқаруы қайта сатып алу ықтималдығын арттырады, бұл маркетингтік метрика болып табылады; Онлайн ритейл платформалардың стратегиясында жеткізу сервистері қазір бөлек қызмет ретінде қарастырылады, ал маркетингтік бағалау көрсеткіштеріне ендірілуде; Қазақстанда цифрлық логистикалық платформалар мен автоматтандырылған пункттер сияқты технологиялар арқылы соңғы милды оңтайландыру тенденциясы байқалады, бұл ритейл компанияларға операциялық тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Соңғы мил жеткізу Қазақстан ритейл-ландшафтында маркетингтік құрал ретінде стратегиялық орын алады. Электрондық коммерция нарығының қарқынды өсуімен (2024 жылы 3,4 трлн теңге көлемі), жеткізу қызметтерінің маркетингтік мәні артты. Бұл үрдіс тұтынушы тәжірибесін жақсартып, компаниялардың бренд артықшылықтарын күшейтуде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, логистикалық инфрақұрылымның дамуы мен қойма жүйелерінің кеңеюі Қазақстанда соңғы милды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беруде. Осылайша, соңғы мил жеткізу тек операциялық процесс ғана емес, сонымен бірге ритейл нарығында маркетингтік бәсекелестік құралы ретінде қайта қалыптасуда.

Әдебиет

1. The challenges of last mile delivery logistics and the tech solutions cutting costs in the final mile // Business Insider. – URL: <https://www.businessinsider.com/>
2. Ақпараттық материалдар порталы // Kapital.kz. – URL: <https://kapital.kz/>
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми сайты // PrimeMinister.kz. – URL: <https://primeminister.kz/>

Томай Е.С. 3 курс, Ибрагимова К.К. 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ
УНИВЕРСИТЕТІ)

Научный руководитель- к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж

РОЛЬ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СФЕРЕ NORECA

В условиях усиления глобальных экологических, социальных и экономических вызовов концепция устойчивого развития (sustainability) приобретает особую значимость для сферы NoReCa. Гостинично-ресторанный бизнес, являясь одной из наиболее ресурсоёмких отраслей, оказывает существенное влияние на окружающую среду, уровень занятости и локальную экономику. Внедрение принципов устойчивого развития становится не только инструментом социальной ответственности, но и важным элементом маркетинговой

стратегии, направленной на формирование конкурентных преимуществ и повышение лояльности потребителей.

Актуальность исследования роли устойчивого развития в HoReCa обусловлена изменением потребительских предпочтений, ростом внимания к экологичности услуг, а также необходимостью оптимизации издержек и повышения долгосрочной устойчивости бизнеса.

Для анализа роли sustainability в сфере HoReCa были использованы следующие источники и направления исследования:

1. научные статьи и исследования, посвящённые устойчивому развитию в индустрии гостеприимства;
2. отраслевые отчёты международных консалтинговых компаний;
3. статистические данные о влиянии экологических практик на финансовые показатели предприятий HoReCa;
4. примеры успешного внедрения устойчивых практик в ресторанах и гостиницах.

Устойчивое развитие в HoReCa традиционно рассматривается через три ключевых аспекта: экологический, экономический и социальный.

Экологический аспект устойчивого развития

Экологическая составляющая sustainability в HoReCa включает рациональное использование ресурсов, сокращение пищевых отходов, энергоэффективность и снижение углеродного следа. Рестораны и гостиницы активно внедряют системы раздельного сбора отходов, используют локальные и сезонные продукты, а также переходят на энергосберегающее оборудование.

По данным отраслевых исследований, внедрение энергоэффективных технологий позволяет снизить эксплуатационные расходы предприятий HoReCa в среднем на 10–20%, что положительно отражается на их финансовой устойчивости.

Экономический аспект устойчивого развития

Экономическая устойчивость в сфере HoReCa выражается в оптимизации затрат, повышении операционной эффективности и формировании долгосрочных конкурентных преимуществ. Использование устойчивых бизнес-моделей способствует росту доверия со стороны инвесторов и потребителей.

В таблице 1, и рисунке 1 представлены обобщённые данные о влиянии устойчивых практик на экономические показатели предприятий HoReCa.

Таблица 1

Влияние устойчивых практик на показатели деятельности HoReCa

Показатель	До внедрения sustainability	После внедрения sustainability
Энергозатраты	100%	80–90%
Пищевые отходы	100%	70–85%
Лояльность клиентов	Средний уровень	Высокий уровень

Рисунок 1. Влияние устойчивых практик на показатели деятельности HoReCa

Социальная устойчивость предполагает ответственное отношение к персоналу, поддержку локальных производителей и участие в развитии местных сообществ. Для ресторанов и гостиниц это выражается в создании безопасных условий труда, обучении сотрудников и формировании корпоративной культуры, ориентированной на ценности устойчивого развития.

Социально ответственные предприятия HoReCa, как правило, обладают более стабильным кадровым составом и более высокой репутацией на рынке, что положительно влияет на бренд и маркетинговые коммуникации.

С точки зрения маркетинга, устойчивое развитие становится важным элементом позиционирования бренда. Экологичность, этичность и социальная ответственность формируют добавленную ценность услуги и повышают её привлекательность для целевой аудитории.

Современные потребители всё чаще выбирают рестораны и гостиницы, разделяющие принципы sustainability, что делает устойчивое развитие эффективным инструментом конкурентной борьбы.

Таким образом, устойчивое развитие играет ключевую роль в современном развитии сферы HoReCa. Экологические, экономические и социальные практики sustainability не только способствуют снижению негативного воздействия на окружающую среду, но и повышают эффективность бизнеса, усиливают маркетинговые позиции и обеспечивают долгосрочную конкурентоспособность.

В условиях трансформации потребительского поведения и роста требований к социальной ответственности бизнеса, интеграция принципов устойчивого развития становится необходимым условием успешного функционирования предприятий ресторанного и гостиничного бизнеса.

Литература

1. Kotler P. Marketing Management. — Pearson Education, 2021.
2. Deloitte. Sustainability in Hospitality Industry. — 2022.
3. UNWTO. Tourism and Sustainable Development. — 2021.
4. Jones P., Hillier D. Sustainability in the Global Hospitality Industry. — 2020.
5. Statista. Sustainable Practices in HoReCa. — 2023.
6. Elkington, J. Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. — Capstone Publishing, 2018.
7. Porter, M. E., Kramer, M. R. Creating Shared Value. Harvard Business Review. — 2011.

8. OECD. Business Models for the Circular Economy in Tourism and Hospitality. — OECD Publishing, 2021.
9. World Economic Forum. Sustainability and Competitive Advantage in Hospitality. — 2022.

Ускенова А.Н., Махаббат Ж.Н., 2 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – PhD., қауымдастырылған профессор Төлеуұлы А.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЛОГИСТИКАНЫҢ ДАМУТUDЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

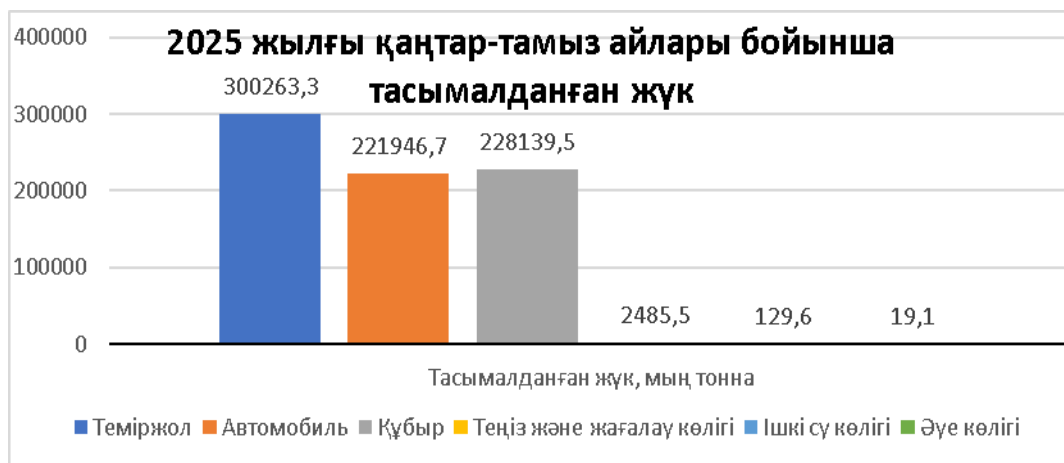
Қазіргі таңда логистика елдің транзиттік әлеуетін арттыруға, сыртқы сауда байланыстарын кеңейтуге және экономиканың бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал ететін стратегиялық маңызды салаға айналып отыр. Қазақстанның географиялық орналасуы - Еуропа мен Азияны жалғайтын транзиттік көпір ретінде - логистикалық жүйені дамыту үшін бірегей мүмкіндіктер ұсынады. Осы тұрғыда Қазақстандағы логистиканы дамытудың перспективалық бағыттарын талдау өзекті ғылыми әрі практикалық маңызға ие.

Логистика қазіргі менеджмент жүйесінде ұйым қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған кешенді басқару құралы ретінде қарастырылады. Ол кәсіпорынның стратегиялық, тактикалық және оперативтік деңгейдегі мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз ете отырып, материалдық және сервистік ағындарды, сондай-ақ олармен өзара байланысты қаржылық және ақпараттық ағындарды басқаруды қамтиды. Қазақстанда логистика саласының дамуы соңғы жылдары айтарлықтай жанданып, көлік инфрақұрылымын жаңғырту, халықаралық дәліздерді дамыту және логистикалық орталықтар құру бағытында маңызды қадамдар жасалуда. 2025-2026 жылдары іске асырылып жатқан жобалар көлік жүйесінің өткізу қабілетін кеңейтуге және логистикалық ағындарды оңтайландыруға бағытталған.

Теміржол саласында Достық - Мойынты желісінің (836 км) пайдалануға берілуі Қазақстан -Қытай бағыты бойынша өткізу мүмкіндігін бес есеге арттырды. Сонымен қатар, Алматыны айналып өтетін теміржол желісінің аяқталуы және Мойынты - Қызылжар, Дарбаза - Мақтаарал бағыттарындағы жаңа желілердің салынуы өңіраралық байланысты күшейтіп, транзиттік жүк тасымалының тиімділігін арттыруға ықпал етеді[2].

Автомобиль жолдары инфрақұрылымын жаңғырту аясында шамамен 13 мың шақырым жол жөнделіп, Қызылорда - Жезқазған және Қызылорда - Ақтөбе бағыттарындағы ірі жобалар іске асырылуда. 2026 жылға қарай республикалық маңызы бар автомобиль жолдарының тағы 10 мың шақырымына орташа жөндеу жүргізу жоспарланған.

Статистикалық мәліметтерге сәйкес, 2025 жылдың қаңтар-тамыз айларында Қазақстанда барлық көлік түрлері арқылы 753 млн тонна жүк тасымалданған. Бұл алдыңғы жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 9,8% өсімді көрсетеді. Жылдық қорытынды бойынша жүк тасымалы көлемі 1,1 млрд тоннаға жуықтап, логистика саласының экономикалық белсенділігінің артқанын айқындайды[1].

Қазақстанда цифрлық логистиканы дамыту мемлекеттік деңгейде түрлі бағдарламалар мен кодекстер арқылы жүзеге асып жатыр. Ең ірісі - «Digital Kazakhstan» мемлекеттік бағдарламасы, ол экономика салаларын цифрлы технологиялар арқылы дамытуға бағытталған кешенді бастама. Бұл бағдарлама шеңберінде нақты логистика мен көлік инфрақұрылымын цифрландыру да қарастырылған, оның ішінде интеллектуалды көлік жүйелері, мультимодальды тасымалдарды автоматтандыру мен аналитикалық жүйелерді енгізу көзделген.

Сонымен қатар, 2025 - 2027 жылдарға арналған көлік саласын цифрлық трансформациялау картасы бекітіліп, биометриялық сәйкестендіру жүйелерін енгізу, интеллектуалды тасымалдау жүйелерін дамыту және «жасыл дәліз» қағидаларын іске асыру сияқты міндеттер қойылған.

«Smart Cargo» - Қазақстанда логистикалық қызметтерді бір орталыққа біріктіретін бірыңғай цифрлық платформа. Бұл жүйе кеден рәсімдеу, транзиттік жүктерді бақылау және көптеген мемлекеттік қызметтерді онлайн режимінде көрсету мүмкіндігін береді. Платформа жүктің нақты уақыттағы статусын бақылауға, құжаттарды электронды түрде өңдеуге және AI-көмекшілерді қолдануға мүмкіндік береді, соның арқасында өтініштер мен рәсімдеу уақыттары қысқартылады[4].

«Бір терезе» (Single Digital Window) қызметі - Қазақстан Темір Жолы (ҚТЖ) компаниясының логистикалық қызметтері енді eGov Business мобильді қосымшасы арқылы қолжетімді. Бұл сервис пайдаланушыларға жүк жағдайын бақылау, контракттарды басқару және аналитикалық мәліметтер алу секілді мүмкіндіктерді ұсынады, осылайша логистикалық операцияларды автоматтандыру процесін жеңілдетеді[4].

Digital Silk Road жобасы - бұл бастама жүктің қозғалысын цифрлық түрде бақылау мен талдауға арналған біріккен логистикалық карта жасауға бағытталған. Ол арқылы жол бойындағы өткізу пункттерін, қоймаларды және бақылау нүктелерін визуализациялау мүмкіндігі қарастырылған, бұл транзиттік инфрақұрылымды тиімді басқаруға жағдай жасайды.[4].

Қорытындылай келе, мақалада біз логистиканы түбегейлі өзгертетін екі тірек технология - Блокчейн мен Робототехниканың әлеуетін ұсынамыз. Қазақстандағы логистика саласы ел экономикасының стратегиялық дамуын айқындайтын маңызды бағыттардың біріне айналып отыр. Географиялық орналасудың артықшылықтарын тиімді пайдалану мақсатында көлік инфрақұрылымын жаңғырту, халықаралық дәліздерді кеңейту және өткізу қабілетін арттыру бойынша жүйелі жұмыстар жүргізілуде. Теміржол және автомобиль жолдары жобалары транзиттік ағындарды ұлғайтып, өңіраралық және халықаралық байланыстарды нығайтуға мүмкіндік берді.

Сонымен қатар, цифрлық трансформация логистика дамуының негізгі тетігіне айналууда. Мемлекеттік бағдарламалар мен цифрлық платформалар көлік-логистика үдерістерін автоматтандыруға, рәсімдеу уақытын қысқартуға және деректердің ашықтығын қамтамасыз етуге бағытталған.

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросы. Көлік статистикасы. - <https://stat.gov.kz>
2. Kazlogistics қауымдастығы Қазақстан логистикасының дамуы. - <https://www.kazlogistics.kz>
3. Жуматаева Ғ., Жанбиров Ж., Битилеуова З. (2025) - Тасымалдау логистикасы саласындағы блокчейн қолдану перспективасы және халықаралық тәжірибе
4. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми сайты. Көлік және логистика саласын дамыту жөніндегі материалдар. <https://primeminister.kz>

Хагани С.Р., 1 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – ғ.м.,аға оқытушы Алдабергенова А.Т.

SANDYQ MEЙPAMXAHACЫ: ДӘСТҮРДІ ЖАҢҒЫРТҚАН ДӘМ MEКЕНІ

Қазақстандағы ұлттық ас мәдениетінің қайта жаңғыру үдерісі соңғы онжылдықта айқын байқалады. Урбанизация мен жаһандану жағдайында дәстүрлі тағамдар тек тұрмыстық деңгейде емес, мәдени брендке айналып келеді. Осы контексте Sandyq мейрамханасы қазақ гастрономиясын жаңаша форматта ұсынған ерекше мәдени-әлеуметтік құбылыс ретінде қалыптасты. Бұл жоба ұлттық тағамды коммерциялық өнім деңгейінен көтеріп, мәдени тәжірибе, символдық кеңістік және туризм нысанына айналдыра алған табысты үлгілердің бірі болып саналады. Sandyq концепциясының өзегі – қазақтың «сандық» ұғымы. Сандық – қазақ тұрмысында ұрпақтан ұрпаққа берілетін жәдігерлер сақталған құндылық қоймасы. Осы метафора мейрамхана идеологиясының негізіне айналып, тағамды мәдени жадының тасымалдаушысы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Мейрамхананың негізгі ерекшелігі – оның ас мәзірінің дәстүрлі әрі зерттеушілік сипатта құрылуы. Sandyq мәзірі кездейсоқ жинақ емес, этнографиялық деректерге негізделген ұлттық тағам реконструкциясының нәтижесі. Мұнда бешбармақ, бал қуырдақ, қымыз қабырға, сүр ет сорпалары, жая, жал, қарта секілді дәстүрлі тағамдар ұсынылады. Әсіресе жылқы етінен дайындалатын тағамдардың көп болуы қазақ көшпелі мәдениетінің гастрономиялық кодының сақталғанын көрсетеді. Сонымен қатар мәзірде бауырсақтың бірнеше түрі, ұлттық салаттар, қымыз, шұбат, тары шай сияқты сусындар ұсынылады. Бұл тағамдар тек дәмдік тәжірибе ғана емес, тарихи реконструкция ретінде ұсынылады. Әр тағамның атауы мен дайындалу тәсілі қонақтарға түсіндіріліп, гастрономиялық тұтыну танымдық сипат алады. Осылайша, ас мәзірі тек кулинарлық ұсыныс емес, мәдени мәтін ретінде жұмыс істейді.

Мәзірдің құрылымы қазіргі гастрономиялық трендтерге де жауап береді. Дәстүрлі тағамдар fine dining элементтерімен үйлестірілген. Мысалы, ет тағамдары заманауи plating әдістерімен ұсынылып, ұлттық ас эстетикасы жаңа деңгейге көтеріледі. Бұл тәсіл ұлттық тағамды халықаралық аудиторияға бейімдеуге мүмкіндік береді. Шетелдік қонақтар үшін ағылшын тіліндегі мәзірдің болуы, тағам сипаттамаларының мәдени түсіндірмелермен берілуі гастрономиялық туризмді дамытуға ықпал етеді. Орташа чек көлемінің 20–25 мың теңге аралығында болуы Sandyq-ты премиум сегментке жақындатса да, оның басты құндылығы – тәжірибелік форматында жатыр. [1]

Sandyq мейрамханасының тағы бір маңызды ерекшелігі – оның интерьерлік концепциясы. Интерьер ұлттық сәндік-қолданбалы өнер элементтерімен безендірілген. Ағаш ою, киіз бұйымдары, зергерлік және қолөнер экспонаттары мейрамхана кеңістігін этнографиялық галереяға айналдырады. Оңтүстік Қазақстан аймағына тән қолөнер дәстүрлері интерьерде кеңінен қолданылған. Бұл элементтер тек декор емес, тарихи-мәдени репрезентация қызметін атқарады. Залдарда орналасқан ұлттық бұйымдар қазақ тұрмысының материалдық мәдениетін визуалды түрде таныстырады. Мұндай интерьер шешімі қонақтың

эмоционалдық тәжірибесін күшейтіп, мейрамхананы музей мен гастрономиялық кеңістіктің синтезіне айналдырады. [2]

Интерьердің тағы бір ерекшелігі – кеңістіктің символдық құрылымы. Мейрамхана бірнеше VIP залдардан, негізгі залдан және отбасылық кеңістіктерден тұрады. Әр залдың атмосферасы қазақтың қонақжайлық дәстүрін көрсетуге бағытталған. Қызметкерлердің ұлттық киім элементтерімен қызмет көрсетуі, кешкі уақытта дәстүрлі музыка орындалуы мәдени атмосфераны толықтырады. Бұл шешім қонақтың бес сезіміне әсер ететін тәжірибелік экономика моделін көрсетеді. Sandyq-та кешкі ас тек тамақтану емес, мәдени перформанс ретінде ұйымдастырылады.

Мейрамхананың статистикалық көрсеткіштері оның сұранысқа ие брендке айналғанын дәлелдейді. Sandyq желісі Қазақстанның бірнеше қаласында жұмыс істейді, оның ішінде Алматы, Түркістан, Шымкент сияқты туристік орталықтар бар. Кейбір локацияларда мекеме рейтингінің 4.8–4.9 деңгейінде болуы тұтынушылар тарапынан жоғары бағаланатынын көрсетеді. Мысалы, 2GIS платформасында мыңдаған пікір жинаған мейрамхана 4.8 рейтингке ие. [3] Бұл көрсеткіштер Sandyq-тың гастрономиялық бренд ретінде қалыптасқанын айғақтайды. Сонымен қатар Tripadvisor сияқты халықаралық платформаларда жоғары бағалануы оның шетелдік аудитория арасында да танымал екенін көрсетеді.

Sandyq жобасының әлеуметтік-экономикалық әсері де айтарлықтай. Мейрамхана жергілікті өнім өндірушілермен жұмыс істеу арқылы ауыл шаруашылығы секторын қолдайды. Ет, сүт өнімдері, ұлттық сусындар жергілікті шаруашылықтардан алынуы аймақтық экономиканың дамуына оң әсер етеді. Бұл модель гастрономиялық локализм қағидатына сәйкес келеді. Сонымен қатар мейрамхана қолөнер шеберлерінің бұйымдарын интерьерде қолдану арқылы креативті индустрияны қолдайды. Осылайша, Sandyq мәдени экономика элементтерін біріктірген кешенді жобаға айналады. [4]

Мейрамхананың мәдени әсері де ерекше назар аудартады. Sandyq ұлттық тағамды тек тұрмыстық тәжірибеден мәдени символ деңгейіне көтерді. Бұрын үй жағдайында немесе ауылдық ортада дайындалатын тағамдар қалалық элиталық кеңістікке енгізілді. Бұл ұлттық мәдениеттің әлеуметтік мәртебесін арттырды. Сонымен қатар Sandyq қазақ асханасының халықаралық танылуына ықпал етті. Шетелдік туристер үшін бұл мейрамхана қазақ мәдениетімен танысудың ең қолжетімді формаларының біріне айналды.

Гастрономиялық тәжірибе тұрғысынан Sandyq-тың басты жетістігі – дәстүр мен инновацияның синтезі. Мұнда көне рецептуралар сақтала отырып, заманауи сервистік стандарттар енгізілген. Бұл ұлттық тағамды заманауи аудиторияға бейімдеудің тиімді моделін көрсетеді. Мейрамхана брендінің табысты болуы оның тек дәм сапасына емес, тәжірибелік форматқа негізделгенін көрсетеді. Қонақтар Sandyq-қа тек тамақ ішу үшін емес, мәдени әсер алу үшін келеді. Осы ерекшелік оны классикалық мейрамханалардан ажыратады.

Қорытындылай келе, Sandyq мейрамханасының басты құндылығы – оның дәстүрді жаңғыртудағы үлесінде. Бұл жоба ұлттық тағамды қайта тірілтіп қана қоймай, оны жаңа буынға тартымды форматта ұсынды. Қазақ асханасының эстетикасы мен философиясы қайта жанданып, мәдени айналымға енді. Sandyq ұлттық бірегейлікті нығайтатын мәдени платформаға айналып, дәстүрдің өміршеңдігін дәлелдеді. Оның тәжірибесі ұлттық мәдениетті сақтаудың ең тиімді жолдарының бірі – оны заманауи өмір салтына бейімдеу екенін көрсетеді. Sandyq осы миссияны жүзеге асырып, қазақ гастрономиясын жаңа тарихи кезеңге алып шыққан мәдени феномен ретінде бағаланады.

Әдебиет

1. Kenzhebekov N., et al. Foresight of Tourism in Kazakhstan: Experience Economy. Information, 2021, №12(3). 1–15 б. <https://www.mdpi.com/2078-2489/12/3/138>

2. Grandi S. Rural tourism in Italy and Kazakhstan: role of tourism resources. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 2022, №2. 10–20 б. <https://gtg.webhost.uoradea.ro/PDF/GTG-2-2022/gtg.41229-863.pdf>

3. Tankibayeva A., et al. Rural tourism creative innovations in Italy and in Kazakhstan as a response to the COVID-19 pandemic. 2023. 1–18 б. https://pure.northampton.ac.uk/ws/files/71624846/Tankibayeva_et_al_2023_Rural_Tourism_Creative_Innovations_in_Italy_and_Kazakhstan_as_a_Response_to_the_COVID-19_Pandemic.pdf

4. Culture of Kazakhstan. Wikipedia contributors. 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/Culture_of_Kazakhstan

Шакен М.С., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)

Ғылыми жетекші - э.ғ.к., профессор Арынова Ж.З.

ЛОГИСТИКАДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫ МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ

Қазіргі кезеңде көлік-логистикалық жүйелердің тиімділігі экономиканың бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторларының біріне айналып отыр. Жаһандану, электрондық коммерцияның қарқынды дамуы және жеткізу тізбектерінің күрделенуі логистикалық процестерді басқаруда инновациялық шешімдерді енгізуді талап етеді. Осындай технологиялардың бірі – жасанды интеллект (ЖИ). Логистика саласында жасанды интеллектті қолдануды маркетингтік зерттеу нарықтың даму үрдістерін, тұтынушылар сұранысын және цифрлық трансформацияның бәсекелестік артықшылықтарын анықтауға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект логистикада сұранысты болжау, маршруттарды оңтайландыру, қойма операцияларын автоматтандыру, тасымалдау шығындарын төмендету және тәуекелдерді басқару сияқты бағыттарда кеңінен қолданылады [2]. Үлкен деректерді (Big Data) талдау негізінде ЖИ жүйелері нақты уақыт режимінде шешім қабылдауға мүмкіндік береді, бұл қызмет көрсету сапасын арттырып, операциялық тиімділікті жоғарылатады. Нәтижесінде компаниялар нарықтағы өзгерістерге жылдам бейімделіп, клиенттердің қажеттіліктерін дәлірек қанағаттандыра алады.

Маркетингтік зерттеу логистикадағы жасанды интеллект нарығының көлемін, құрылымын және даму қарқынын бағалауды қамтиды [3]. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, цифрлық логистика сегменті жыл сайын тұрақты өсім көрсетуде [1]. Нарықта бағдарламалық қамтамасыз ету әзірлеушілері, логистикалық операторлар, IT-интеграторлар және консалтингтік компаниялар белсенді қызмет атқарады. Бәсекелестік артықшылық көбіне деректерді өңдеу жылдамдығы мен алгоритмдердің дәлдігіне байланысты қалыптасады.

Логистикадағы ЖИ технологияларын енгізудің негізгі тұтынушылары – ірі өндірістік кәсіпорындар, дистрибьюторлық компаниялар, электрондық коммерция платформалары және көлік-экспедициялық ұйымдар. Олардың қажеттіліктері жеткізу мерзімін қысқарту, қойма қорларын оңтайландыру, тасымалдау шығындарын азайту және сервистік деңгейін арттырумен байланысты. Осыған сәйкес нарықты сегменттеу салалық ерекшеліктер, бизнес ауқымы және цифрлық жетілу деңгейі бойынша жүргізіледі.

Сонымен қатар, маркетингтік талдау жасанды интеллектті енгізудегі бірқатар шектеулерді анықтайды. Оларға жоғары бастапқы инвестициялар, білікті мамандардың тапшылығы, ақпараттық қауіпсіздік мәселелері және деректер сапасының жеткіліксіздігі жатады. Бұл факторлар технологияны жаппай енгізуді баяулатуы мүмкін. Дегенмен, ұзақ мерзімді перспективада ЖИ шешімдері операциялық шығындарды қысқартып, компаниялардың стратегиялық тұрақтылығын арттырады [4].

Логистикадағы жасанды интеллектті қолдану клиентке бағдарланған маркетингтік стратегияларды дамытуға мүмкіндік береді. Дербестендірілген ұсыныстар қалыптастыру, жеткізу уақытын нақты болжау және қызмет көрсету сапасын арттыру компанияның

брендтік құндылығын күшейтеді. Сонымен қатар, аналитикалық құралдар нарықтағы үрдістерді болжауға және бәсекелестік ортаның өзгерістеріне алдын ала әрекет етуге жағдай жасайды.

Осылайша, логистикада жасанды интеллектіні қолдануды маркетингтік зерттеу бұл технологияның жоғары экономикалық әлеуетін және стратегиялық маңызын айқындайды. ЖИ негізіндегі шешімдерді кешенді енгізу логистикалық процестердің тиімділігін арттырып қана қоймай, компаниялардың нарықтағы позициясын нығайтады және ұзақ мерзімді бәсекелестік артықшылық қалыптастырады.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының цифрландыру саясаты жөніндегі ресми материалдар. – Астана, 2023.
2. Сергеев В.И. Логистика: теория и практика. – М.: Юрайт, 2020.
3. Котлер Ф., Келлер К. Маркетинг менеджмент. – М.: Питер, 2019.
4. Неруш Ю.М. Логистика. – М.: Проспект, 2021.

Шакенова А.К., Сазанбай А.А., 3 курс (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Нұрсұлтан Д.Т.

УНИВЕРСИТЕТ СТУДЕНТТЕРІ МЕН ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ІШКІ ТУРИЗМГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ: ТАБИҒИ, МӘДЕНИ ЖӘНЕ ҚАЛАЛЫҚ ДЕМАЛЫС БАҒЫТТАРЫНЫҢ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ

Қазіргі жағдайда ішкі туризмді дамыту ұлттық экономиканың тұрақты өсуін қамтамасыз ететін маңызды бағыттардың бірі болып саналады. Туризм тек рекреациялық қызмет түрі емес, аймақтық инфрақұрылымды дамытуға, қызмет көрсету секторын кеңейтуге және халықтың өмір сапасын арттыруға әсер ететін әлеуметтік-экономикалық жүйе ретінде қарастырылады. Сонымен қатар туризм еңбек нарығына жанама әсер етіп, шағын кәсіпкерліктің дамуына мүмкіндік береді, ал бұл өңірлік экономиканың теңгерімді дамуына ықпал етеді. Туристік қызмет көрсету саласында жаңа жұмыс орындарының құрылуы мен жергілікті бизнестің белсенділігі артуы ішкі сұранысқа тікелей тәуелді. Осы тұрғыдан алғанда туристік сұраныстың құрылымын нақты әлеуметтік топтар бойынша талдау туристік саясаттың тиімділігін арттырудың маңызды құралына айналады және өңірлік даму стратегияларын жоспарлауда эмпирикалық негіз қалыптастырады.

Университет студенттері мен оқытушылары – танымдық белсенділігі жоғары, ақпаратты жылдам қабылдайтын және мобильділігі жеткілікті әлеуметтік топ. Олар демалысты тек тынығу емес, өзін-өзі дамыту, жаңа тәжірибе жинау және әлеуметтік өзара әрекеттесу мүмкіндігі ретінде қабылдайды. Сондықтан бұл аудитория ішкі туризмнің тұрақты тұтынушылық сегментін қалыптастыра алады. Сонымен бірге олардың туристік мінез-құлқы дәстүрлі демалушылардан ерекшеленеді: шешім қабылдау кезінде эмоционалдық әсер мен тәжірибелік құндылық функционалдық жайлылықтан басым түседі. Бұл құбылыс тәжірибелік тұтыну теориясымен түсіндіріледі, яғни тұтынушы қызметтің пайдалылығын ғана емес, одан алынатын әсерді бағалайды. Осы ерекшелік университеттік аудиторияны дербес маркетингтік сегмент ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді және сегменттелген туристік өнімдер әзірлеудің маңызын арттырады.

Маркетингтік теорияда тұтынушы таңдауы қабылданатын құндылық, қолжетімділік және тәуекелді бағалау негізінде қалыптасады. Туризмде бұл көрсеткіштер демалыс бағытының типі, қашықтық, уақыт шығыны және ақпараттану деңгейі арқылы көрінеді. Сонымен қатар әлеуметтік орта әсері, пікір көшбасшылары және цифрлық ақпарат көздері де туристік шешімге ықпал етеді, себебі туристік қызмет тәжірибелік сипатқа ие және көбінесе ұсыныс-пікір арқылы таралады. Яғни туристік өнімнің тартымдылығы объективті

сипаттамаларымен қатар субъективті қабылдау арқылы анықталады. Осыған байланысты туристік ұсыныс тұтынушы күтуіне сәйкес келуі үшін оның қабылдау ерекшеліктерін зерттеу маңызды және маркетингтік коммуникация мазмұнын қалыптастыруда негізгі рөл атқарады.

Зерттеудің мақсаты – университет студенттері мен оқытушыларының ішкі туризмге қызығушылық деңгейін анықтау және табиғи, мәдени және қалалық демалыс бағыттарының салыстырмалы тартымдылығын маркетингтік тұрғыда бағалау.

Зерттеу жобалық-аналитикалық тәсіл негізінде жүргізіледі. Әдістемелік база ретінде сауалнама, фокус-топ және екіншілік деректерді талдау қарастырылады. Сауалнама ішкі туризмге қызығушылық деңгейін, демалыс форматын таңдауға әсер ететін факторларды және өңірлік туристік нысандар туралы ақпараттану дәрежесін анықтауға бағытталады. Фокус-топ қатысушылардың мотивациясын, күтілетін әсер деңгейін және сапарға кедергі келтіретін факторларды терең түсіндіруге мүмкіндік береді. Әдістерді біріктіріп қолдану сандық нәтижелерді мінез-құлықтық түсіндірумен толықтырып, туристік шешімнің психологиялық механизмін анықтауға жағдай жасайды және тұтынушы таңдауын болжауға мүмкіндік береді.

Алдын ала модельдік талдау табиғи демалыс бағыттары студенттік аудитория үшін эмоционалдық тәжірибе мен белсенді әрекетке байланысты жоғары тартымдылыққа ие болуы мүмкін екенін көрсетеді. Мәдени-танымдық бағыттар оқытушылар арасында басым болады деп болжанады, себебі олар білімдік құндылықпен байланысады. Қалалық демалыс қолжетімді болғанымен, ерекше әсер деңгейінің төмендігі оның салыстырмалы тартымдылығын әлсіретуі ықтимал. Бұл туристік өнімнің бағалануы тек қолайлылықпен емес, әсердің жаңалығымен де анықталатынын білдіреді және туристік ресурстың бірегейлігі сұранысқа тікелей ықпал ететінін көрсетеді.

Туристік таңдауға әсер ететін негізгі факторлар ретінде баға, уақыт шығыны, көлік қолжетімділігі және ақпараттану деңгейі анықталады. Қашықтық артқан сайын сапар ықтималдығы төмендейді, бірақ бағыттың бірегейлігі жоғары болса, тұтынушы қосымша шығынға дайын болуы мүмкін. Бұл мінез-құлық тәжірибелік құндылықтың экономикалық шектеулерді ішінара алмастыра алатынын көрсетеді. Демек туристік шешім рационалды және эмоциялық бағалаудың үйлесуі арқылы қалыптасады және тұтынушы таңдауы көпфакторлы сипатқа ие болады.

Маркетингтік тұрғыдан ішкі туризмді дамыту үшін сегменттелген ұсыныс стратегиясы қажет. Студенттер үшін қысқа мерзімді, бюджеттік және белсенді форматтар тиімді болса, оқытушылар үшін мазмұндық және танымдық маршруттар маңыздырақ болуы мүмкін. Сондықтан туристік өнімдер біркелкі емес, аудитория ерекшелігіне бейімделген түрде ұсынылуы тиіс. Бұл тұтынушы қанағаттануын арттырып, қайталама сапар ықтималдығын жоғарылатады және тұрақты туристік адалдықты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері негізінде Қарағанды өңірінде ішкі туризмді ілгерілетуге бағытталған ұсыныстар әзірлеу жоспарланады. Университет аудиториясына арналған арнайы маршруттар, ақпараттық платформалар және білім беру туризмі элементтерін енгізу тиімді болуы ықтимал. Сонымен қатар цифрлық коммуникациялар арқылы туристік контентті тарату ақпараттану деңгейін арттыруға мүмкіндік береді және тұтынушының шешім қабылдау уақытын қысқартады. Бұл шаралар туристік сұраныстың тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Осылайша университеттік аудитория ішкі туризмді дамытудың перспективалы сегменті ретінде қарастырылуы тиіс. Маркетингтік тәсілдерді жүйелі қолдану туристік бағыттардың тартымдылығын арттырып, өңірлік туристік нарықтың бәсекеге қабілеттілігін күшейтеді және ұзақ мерзімді туристік мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруға негіз болады. Сонымен қатар мұндай тәсіл аймақтық туристік брендті қалыптастыруға және білім беру ортасының әлеуметтік белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

Университеттік аудиторияның туристік мінез-құлық зерттеу тек сұраныс деңгейін анықтаумен шектелмей, туристік тәжірибенің қалыптасу тетіктерін түсіндіруге мүмкіндік

береді. Жастар кезеңінде қалыптасқан демалыс дағдылары кейінгі тұтынушылық модельге әсер ететіндіктен, студенттік сегмент ұзақ мерзімді туристік сұраныстың негізі болып саналады. Бағыттардың тартымдылығы көбіне олардың ақпараттық көрінуі мен әлеуметтік ортадағы талқылануына байланысты қалыптасады, сондықтан цифрлық коммуникациялар мен білім беру ортасының ықпалы маңызды. Университет базасындағы танымдық сапарлар туристік белсенділікті арттырып, мәдени мұраға қызығушылықты күшейтеді. Бұл ішкі туризмнің әлеуметтік капитал қалыптастырудағы ролін арттырады және қызмет сапасына қойылатын талаптарды жоғарылатады. Нәтижесінде ішкі туризм әлеуметтік-білімдік экожүйе элементіне айналып, университеттік аудиторияны мақсатты сегмент ретінде қарастыру туристік саясатты дәл бағыттауға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262>
2. ҚР Ұлттық статистика бюросы. Туризм статистикасы: <https://stat.gov.kz/kz/industries/business-statistics/stat-tourism/>
3. Kazakh Tourism ұлттық компаниясының ресми материалдары: <https://qaztourism.kz/>
4. Kotler P., Armstrong G., Wong V., Saunders J. Principles of Marketing. – Prentice Hall, 2022;

Шарапи Д.Е., магистрант 1 курса (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Научный руководитель - к.э.н., ассоциированный профессор кафедры маркетинга, директор
Института исследований цифровой экономики Ташенова Л.В.

ВЛИЯНИЕ ТИКТОК-МАРКЕТИНГА НА ФОРМИРОВАНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ПРИВЫЧЕК МОЛОДЕЖИ В АВТОМОБИЛЬНОЙ ИНДУСТРИИ КАЗАХСТАНА

TikTok стал одной из самых популярных социальных платформ среди молодежи Казахстана. Помимо развлекательной функции, платформа активно влияет на поведение пользователей и их потребительские привычки.

Локальные инфлюенсеры, такие как low_kz и alibekov, публикуют контент, который сочетает обзоры продуктов, lifestyle-видео и участие в челленджах. Их аудитория — преимущественно молодежь в возрасте 16–25 лет — демонстрирует высокий уровень вовлеченности, активно реагируя на видео с лайками, комментариями и репостами.

Контент таких блогеров влияет на интерес к продуктам, формирует мнение о брендах и стимулирует поведение, связанное с покупкой. Таким образом, TikTok-инфлюенсеры выступают как важный инструмент формирования потребительских предпочтений молодежи в Казахстане.

Для анализа роли TikTok-инфлюенсеров использовались следующие методы:

1. Анализ контента аккаунтов low_kz и alibekov за 2025–2026 гг. — выявление типов видео (обзоры, тест-драйвы, челленджи, советы).
2. Сбор статистики вовлеченности — количество просмотров, лайков, комментариев и репостов на видео, связанных с продуктами и брендами.
3. Анализ реакции аудитории — выявление того, какие элементы контента вызывают наибольший интерес и стимулируют желание приобрести товар.
4. Сравнительный анализ изменений предпочтений между 2025 и 2026 гг.

Целевая аудитория исследования — молодежь Казахстана 16–25 лет, активно использующая TikTok и проявляющая интерес к товарам и услугам, включая автомобили.

В 2025 году молодежь активно реагировала на визуально привлекательный и развлекательный контент блогеров. Основное внимание уделялось внешнему виду продукта, стилю подачи и популярности инфлюенсера.

В 2026 году наблюдается качественное изменение поведения: аудитория стала более избирательной, обращая внимание на технологичность, функциональность и практическую ценность продукта, представленного блогером.

Таблица 1

Анализ факторов влияния TikTok-инфлюенсеров на покупательские предпочтения молодежи Казахстана

Фактор влияния	2025 г., % вовлеченности	2026 г., % вовлеченности	Изменение предпочтений
Визуальная привлекательность контента	55	38	Снижение значимости, рост интереса к содержательности
Доверие к блогеру	30	42	Рост значимости доверия к low_kz и alibekov
Технологичность и практическая ценность	20	35	Существенный рост, акцент на функциональности продукта
Челленджи и тренды	50	30	Снижение влияния трендов, повышение рациональности выбора
Рекомендации и советы блогеров	25	40	Рост значения реальных обзоров и личного опыта блогеров

Анализ данных

Снижение значения визуальных трендов связано с переходом молодежи к более рациональной оценке продукта.

Рост доверия к блогерам (low_kz, alibekov) способствует формированию устойчивых предпочтений и стимулирует интерес к конкретным брендам.

Рост значимости технологичности и практической ценности демонстрирует, что молодежь ценит реальные преимущества продукта, а не только визуальную привлекательность.

Снижение влияния челленджей говорит о том, что молодежь теперь оценивает контент более критически и выбирает продукты осознанно.

TikTok-инфлюенсеры в Казахстане являются значимым инструментом формирования покупательских предпочтений молодежи. Аккаунты low_kz и alibekov демонстрируют, что:

визуальный и развлекательный контент формирует первоначальный интерес,

доверие к блогерам усиливает влияние на выбор продукта,

рекомендации и обзоры стимулируют рациональное поведение,

TikTok-маркетинг позволяет автодилерам и маркетологам адаптировать стратегию продвижения под интересы молодежи.

Таким образом, использование TikTok-инфлюенсеров становится стратегическим инструментом маркетинга для формирования устойчивых потребительских привычек молодежи в Казахстане.

Литература

1. Ampan, P. The Influence of TikTok Marketing Communication on Generation Z Consumer Behavior. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 8(5), 1813–1825. Исследование показывает уровень влияния маркетинговой коммуникации в TikTok на поведение поколения Z и взаимосвязь между коммуникацией TikTok и потребительским поведением.

2. Tartaraj, A., Avdyli, D., & Trebicka, B. Accessing the TikTok Influencer Marketing on Consumer Behavior: An Econometric Examination. *Journal of Educational and Social Research*, 14(2). Статья эмпирически оценивает влияние маркетинга через инфлюенсеров TikTok на поведение потребителей, включая узнаваемость бренда и намерение к покупке.

3. Lesmana, A. The Role of TikTok Content Virality in Shaping Gen Z's Purchase Intentions. *Jurnal Informatika Ekonomi Bisnis*. Анализируется, как вирусный контент в TikTok влияет на намерение покупки представителей поколения Z, включая механизмы вовлечения и доверия.

4. Husna, A. H. & Mairita, D. Gen Z dan Perilaku Konsumsi Konten Influencer pada TikTok. Jurnal Riset Komunikasi (JURKOM). Исследование поведения поколения Z при потреблении контента инфлюенсеров в TikTok и его влияние на восприятие messages, связанных с брендами и продуктами.

5. Falah, Z., Makarim, N. H., Sabiq, M. I., & Darmawan, F. The Influence of Influencer Affiliate Marketing Strategies on Generation Z's Purchasing Decisions. International Social Studies. Стаття аналізує, як стратегії маркетингу через инфлюенсеров на TikTok впливають на рішення про покупку у покоління Z через параметри довіри, якість контенту та спеціальні пропозиції.

Шәріпулла А.А., 1 курс магистранты (БӨКЕТОВ ҰЛТТЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымд. профессор ассистенті Нурмағанбетова А.Ж.

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ТУРИСТІК-РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ МАРКЕТИНГІ: МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазіргі әлемде туризм экономикалық өсудің локомотивіне айналып, көптеген елдер мен аймақтардың даму стратегиясында маңызды рөл атқарып отыр. Бұл үдеріс Қазақстан үшін де өзекті, әсіресе бай табиғи және мәдени ресурстарға ие аймақтарда туризмнің әлеуеті зор. Солардың бірі – Батыс Қазақстан облысы. Облыстың бірегей табиғи ландшафттары мен тарихи-мәдени мұрасы оны тартымды туристік дестинацияға айналдыра алады. Алайда, қолда бар әлеуетті толыққанды іске асыруға кедергі келтіретін жүйелі проблемалар да жоқ емес. Сондықтан туристік-рекреациялық маркетингті жетілдіру мәселесі аймақ экономикасын әртараптандыру мен оның тұрақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды шарты ретінде алға шығады.

Соңғы жылдары облыстың туристік саласында нақты оң өзгерістер байқалады. Мәселен, 2024 жылдың қорытындысы бойынша өңірге 172,3 мың саяхатшы келген. Оның 11 мыңнан астамы – шетелдік туристер. Бұл көрсеткіш облысқа деген халықаралық қызығушылықтың артып келе жатқанын көрсетеді. Шетелдік қонақтардың географиясы да кең: Ресейден 6 502 адам келсе, Италиядан 932, ал Қытайдан 380 турист тіркелген. Мұндай алуандық облыстың әртүрлі нарықтар үшін тартымды екенін дәлелдейді [1].

Қазіргі таңда облыста туристерді қабылдауға дайын 94 орналастыру нысаны жұмыс істейді. Олардың бөлме қоры 2 520 орынға есептелген. 2024 жылы туризм саласында көрсетілген қызметтердің көлемі 4,9 миллиард теңгені құрап отыр. Дегенмен, қонақүйлердің орташа жылдық жүктемесі 22,7 пайыз ғана болды, бұл әлі де көптеген резервтердің бар екенін аңғартады. Осыған қарамастан, билік өкілдері мен сала мамандары 2025 жылы келушілер санын 180 мыңға жеткізуге ниетті [1].

Өңірлік туризмнің даму қарқыны 2024 жылдың бірінші тоқсанындағы деректерде айқын көрініс тапты. Атап айтқанда, ішкі туристер ағыны өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 145 мың адамға артқан. Батыс Қазақстан облысы бұл көрсеткіш бойынша республикада көш бастап тұр – өсім 187 пайызды құрады [2]. Мұндай серпін аймақтың ішкі туризм үшін маңыздылығы артып келе жатқанын және отандық саяхатшылар арасында танымал бола бастағанын көрсетеді.

Облыстың халықаралық деңгейде де танылуы – тағы бір маңызды жетістік. 2025 жылы Бөкей ордасы ауданындағы Хан Ордасы ауылы «Үздік туристік ауыл – 2025» ұлттық байқауында жеңімпаз атанып, еліміздің үздік бес ауылының қатарына енді. Енді бұл ауылдар БҰҰ-ның Дүниежүзілік туристік ұйымы (UNWTO) өткізетін халықаралық байқауда Қазақстанның атынан сынға түседі [3]. Бұл оқиға облыстың туристік әлеуетінің әлемдік аренада мойындала бастағанының айқын дәлелі.

Дегенмен, жоғарыда аталған оң үрдістерге қарамастан, облыс туризмінің абсолюттік көрсеткіштері оның нақты әлеуетіне әлі жете қойған жоқ. Басты кедергілердің бірі – тиімді

маркетингтік стратегияның жоқтығы немесе оның толық іске асырылмауы. Қолданыстағы маркетингтік тәсілдер бүгінгі нарық талаптарына сай келмейді. Мәселелер кешенді сипат алып отыр, оларды төрт негізгі бағытқа бөліп қарастыруға болады.

Маркетингтік коммуникациялардың тиімсіздігі – ең өзекті проблемалардың бірі. Облыстың туристік мүмкіндіктері туралы ақпарат мақсатты аудиторияға жеткілікті түрде жетпейді. Бірыңғай ақпараттық науқанның болмауы, әлеуметтік желілердегі белсенділіктің төмендігі, халықаралық туристік платформаларда көрінбеу – осының бәрі облыстың туристік өнімін ілгерілетуге кедергі келтіреді. Нәтижесінде кері байланыс орнамайды және мақсатты аудиторияны нақты анықтау қиынға соғады.

Тағы бір маңызды проблема – аймақтың өзіндік туристік брендінің қалыптаспауы [4]. Батыс Қазақстан облысының басқа өңірлерден ерекшеленетін бірегей имиджі жоқ. Бұл, өз кезегінде, оның ішкі және сыртқы нарықтарда танымалдылығының төмен болуына әкеліп соғады. Аймақтың бәсекелік артықшылықтары айқындалмағандықтан, оның нарықтағы орны (позициясы) нақты көрінбейді.

Осы аталған мәселелерді шешу үшін кешенді әрі жүйелі тәсіл қажет. Төмендегі бірнеше стратегиялық бағыттарды іске асыру арқылы жағдайды түзеуге болады.

Бірінші басымдық – аймақтық туристік брендті құру. Бұл жұмыс облыстың бірегей ерекшеліктерін айқындаудан, тартымды бренд-тұжырымдама әзірлеуден басталуы керек. Сонымен қатар, визуалды стиль (логотип, түс, қаріп) жасалып, бренд көптеген арналар (офлайн және онлайн) арқылы жүйелі түрде таныстырылуы тиіс.

Екінші кезекте – цифрлық маркетингті дамыту. Бүгінгі турист ақпаратты ең алдымен интернеттен іздейді. Сондықтан интерактивті туристік портал мен мобильді қосымшаны іске қосу, онлайн брондау мүмкіндігін жасау, виртуалды турлар ұйымдастыру – заман талабы. Әлеуметтік желілерде белсенді жұмыс жүргізу, қызықты контент жасау, блогерлермен және сала көшбасшыларымен (инфлюенсерлермен) серіктесу туристер ағынын арттырудың тиімді әдістері болмақ.

Үшінші бағыт – мамандандырылған туризм түрлерін дамыту. Бұл – маусымдық әсерді азайтып, туристер ағынын жыл бойына ұстап тұрудың бір жолы. Облыста экологиялық туризмге, Жайық өзенінде балық аулау туризміне, ауылдық жерлерде агротуризмге және іскерлік туризмге (конференциялар, бизнес-кездесулер) қолайлы жағдайлар бар. Осы бағыттарда арнайы турлар мен маршруттар әзірлеу керек.

Төртіншіден, жергілікті туристік бизнесті қолдау қажет. Шағын және орта кәсіпкерлік туризм инфрақұрылымының негізін құрайды. Оларға мемлекет тарапынан қаржылық қолдау (жеңілдікті несиелер, гранттар) беру, кәсіби біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру, қызметтерін сертификаттау жүйесін жетілдіру арқылы көмектесуге болады. Сондай-ақ, туристік кластерлер мен қауымдастықтар құру бизнестің өзара ынтымақтастығын нығайтады.

Қорытындылай айтқанда, Батыс Қазақстан облысының туристік саласы өсу динамикасын көрсетіп отырғанымен, оның әлеуеті әлі толық ашылған жоқ. Аймақтық брендті қалыптастыру, цифрлық құралдарды белсенді қолдану және мамандандырылған туризм түрлерін дамыту – басты міндеттер. Егер ұсынылып отырған кешенді шаралар жүзеге асырылса, алдағы 3-5 жылда облысқа келетін туристер ағынын бірнеше есеге арттыруға болады. Бұл аймақ экономикасының тұрақты дамуына, жаңа жұмыс орындарының ашылуына және жергілікті халықтың әл-ауқатының артуына ықпал етеді. Кейінгі зерттеулер маркетингтік стратегиялардың тиімділігін бағалау мен оларды нақты нәтижелерге қарай түзету мәселелеріне арналуы тиіс.

Әдебиет

1. Батыс Қазақстан облысында туризм қалай дамып жатыр [Электрондық ресурс] // Жайық Пресс. – 2025. – Қолжетімділік режимі: <https://zhaiykpress.kz/ru/news/aktualno/kak-razvivaetsya-turizm-v-zko/>

2. Қазақстандық туризм: қонақ күтетін туристік сала [Электрондық ресурс] // Егемен Қазақстан. – 2024. – Қолжетімділік режимі: <https://egemen.kz/article/3562397-qazaqstandyq-turizm-nasha-korinetin-turystyq-salasy>
3. Хан Ордасы – Бөкей ордасы ауданының туристік маржаны [Электрондық ресурс] // Жайық Пресс. – 2025. – 5 ақпан. – Қолжетімділік режимі: <https://zhaiyypress.kz/2025/02/05/хан-ордасы-бөкей-ордасы-ауданының-х/>
4. Қазақстандық туризмді дамыту орталығының жылдық есебі.— Астана, 2024. – 56 б.

МАЗМҰНЫ/СОДЕРЖАНИЕ

1-секция. Қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасының әлеуметтік экономикалық мәселелері және даму болашағы

Секция 1. Социально-экономические проблемы развития экономики Казахстана в современных условиях

1	Абильдина А.А., Мусаперова Д.С. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ИСКАЖЕНИЯ РЫНОЧНОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В СЕКТОРЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА КАЗАХСТАНА	4
2	Абильдина М.М. ПРОБЛЕМА БЮДЖЕТНОГО ДЕФИЦИТА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	6
3	Адилбаева А.Т. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТТЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	7
4	Адамов М.Б., Раисов Р.Р. МЕЖДУНАРОДНАЯ ТОРГОВЛЯ И ТОРГОВАЯ ПОЛИТИКА КАЗАХСТАНА	10
5	Акшалаова Р.Б., Жуманова А.К. ЦИФРОВИЗАЦИЯ И МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ В КАЗАХСТАНЕ	12
6	Алимбек Д.К. МОЛОДЕЖНАЯ ЗАНЯТОСТЬ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	14
7	Альбрехт Э.О., Донец А.В. ПРОБЛЕМА ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ В КАЗАХСТАНЕ: МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ	16
8	Арцыбашева Д.С. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИМИ ПРОЕКТАМИ	18
9	Аскеров С.Н. РЕГИОНАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАНЫ	20
10	Асқар А., Досмахов Д. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНЫҢ АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ	22
11	Асқар А., Болатбекова Ж. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫ: ЖАҢА ТРЕНДТЕР	24
12	Атымтаева Ф.С. МОЛОДЁЖНАЯ БЕЗРАБОТИЦА В КАЗАХСТАНЕ: ПРИЧИНЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ИНСТРУМЕНТЫ СНИЖЕНИЯ	26
13	Ағыбай А, Шатек Д. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫ САЛАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУІ	28
14	Акытұлы Н., Досмахов Д. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ	29
15	Арчаков А.М., Ержанов А.Т. ВЛИЯНИЕ ИТ-СЕКТОРА НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА	31
16	Әбдірәш А, Аулбекова Р. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫ: НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН БОЛАШАҚ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ	33
17	Әкім Т.Ә. РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СТРАНЫ	35
18	Әшірбай Д. АЙМАҚТЫҚ ТЕҢСІЗДІК – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ПРОБЛЕМАСЫ	37
19	Байхат А. БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНІҢ ДАМУЫН БАСҚАРУДАҒЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕШІМДЕР	39
20	Башаров А.А. ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ	41
21	Батырбекова А.Б., Достоева К.К. ТАБЫСТАР ТЕҢСІЗДІГІ ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫҢ ӨЛ-АУҚАТЫ: ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӨСЕРІ	42
22	Батырбекова А.Б., Достоева К.К. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ	44
23	Бейсенова А.А., Елкенова Д.Б. ҚАЗАҚСТАНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА	45

	КӘСПКЕРЛІКТІҢ ДАМУЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	
24	Бейсенова А.А. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БЕЗРАБОТИЦЫ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ В КАЗАХСТАНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РЕШЕНИЯ	47
25	Бейсебаева А.Б., Ахатова А.Б. ИНФЛЯЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА	49
26	Бекасыл А.А., Сейтбекова С.Е., Сыздыкова А.Н. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН BIG DATA ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ	51
27	Богданова Е.А. ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЛОГИСТИКИ НА ВВП РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	53
28	Боранкулова Д.Н. МОНЕТАРНАЯ ПОЛИТИКА В КАЗАХСТАНЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	55
29	Бокенова А.Д. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ЖҰМЫССЫЗДЫҚ МӘСЕЛЕСІ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	57
30	Болатова Қ.К. КРЕАТИВТІ ЭКОНОМИКА – МЕГАПОЛИСТЕРДІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ҚОЗҒАУШЫ КҮШІ	59
31	Булатов А.Р., Шеварыкин А.Г. ВЛИЯНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	61
32	Вахитов И.Ж., Толегенов Е.С., Ерғали Ж.Ж. АКТУАЛЬНОСТЬ КЛАССИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАК БАЗЫ УПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	62
33	Вихорева М.В., Константинова С.С. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА ПОДДЕРЖКИ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	64
34	Ганина А.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЦЕНОВЫХ АКЦИЙ И КЕШБЭКА В РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛЕ КАЗАХСТАНА	66
35	Гасан-Оглы А.М., Савденбек Д.С. МЕТОДЫ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ ПРОЕКТАХ	68
36	Гизатулина Е.Д. ПРОБЛЕМА НЕРАВЕНСТВА ДОХОДОВ В КАЗАХСТАНЕ: МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ	70
37	Глушкова В.С. БЛАГОСОСТОЯНИЕ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	71
38	Дуйсенбаев М., Досимов Д. ИНФЛЯЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ХАЛЫҚТЫҢ НАҚТЫ ТАБЫСЫ МЕН ТӨЛЕМ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАҒАЛАУ	73
39	Елкенова Д.Б. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНДАҒЫ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТЕҢСІЗДІК: БАНКТІК ҮСТЕМДІК, КАПИТАЛ НАРЫҒЫНЫҢ ТӨМЕН ТЕРЕНДІГІ ЖӘНЕ ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ДАМУ ТӘУЕКЕЛДЕРІ	75
40	Елкенова Д.Б. ИНФЛЯЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В КАЗАХСТАНЕ: СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ И МЕХАНИЗМЫ СТАБИЛИЗАЦИИ	77
41	Еркебаева А.Ж., Гаджиева Г.Ф. МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	78
42	Ерсінқызы А., Мелдебекова.А. ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	80
43	Жуманова А.К., Акшалава Р.Б. УПРАВЛЕНИЕ ПРОЕКТАМИ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В КАЗАХСТАНЕ: СОСТОЯНИЕ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	82
44	Закирова Л.А. ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИИ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	84
45	Казибан А.О., Антаева А.Е. ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ	85
46	Кайрбекова А.Б. ПРОБЛЕМЫ НЕРАВЕНСТВА ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	87
47	Кайыржанұлы Ч., Ақытұлы Н. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕГДЕ ЖАСАҒЫ ХАЛЫҚТЫҢ	89

	ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІ: МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР	
48	Кайыржанұлы Ч., Болатбекова Ж. БЕЛСЕНДІ ҚАРТАЮ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕГДЕ ЖАСТАҒЫ ХАЛЫҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	91
49	Касымов А.Б., Рамазан Н.М., Утралинов Е.М. ПОВЕДЕНЧЕСКАЯ ШКОЛА УПРАВЛЕНИЯ КАК ОСНОВА ЧЕЛОВЕКООРИЕНТИРОВАННОГО МЕНЕДЖМЕНТА	93
50	Кендебай А.М. ИНФЛЯЦИЯ ЖӘНЕ БАҒА ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ: СЕБЕПТЕРІ, САЛДАРЫ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	95
51	Кенжебек Д.Е. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БИЗНЕС ДАМУЫ: ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҰҚПАЛЫ	97
52	Кирильченко Д.С. ЭКСПОРТНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ КАЗАХСТАНА, ЕЁ РИСКИ И ВОЗМОЖНОСТИ	98
53	Кодзоева К.И. ВЛИЯНИЕ НАЛОГОВЫХ УСЛОВИЙ НА ДОРОЖНОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ	100
54	Кулькабаева М.Е. ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИИ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	102
55	Курмашева Ж.А., Берикова А.Е. ВВП КАЗАХСТАНА КАК ГЛАВНЫЙ ПОКАЗАТЕЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ	104
56	Лапыгина В.А., Бакрова У.А. ИНФЛЯЦИЯ И МОНЕТАРНАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАНЕ	105
57	Лесовая А.С. РЕГИОНАЛЬНЫЕ НЕРАВЕНСТВА РАЗВИТИЯ ВНУТРИ КАЗАХСТАНА	108
58	Мажкенова А., Абдимуратова А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ТЕҢСІЗДІК ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫҢ ӨМІР СҮРУ ДЕҢГЕЙІ	109
59	Малеева А.Е., Абельдинова А.А. ИНВЕСТИЦИИ КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА КАЗАХСТАНА	111
60	Марат А.Б. ДИВЕРСИФИКАЦИЯ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА И ЕГО РЕГИОНОВ	112
61	Марков М.И. РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РОСТЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	114
62	Медведева Д.Д., Сиренко В.В. ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИИ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА	116
63	Мирзоева К.Ю., Назарова Ю.А. ВЛИЯНИЕ ВАЛЮТНОГО КУРСА НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ КАЗАХСТАНА	118
64	Мирзоева К.Ю., Назарова Ю.А. СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ УЯЗВИМЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	120
65	Молдағали Е., Нәрбол Г. ҚАЗАҚСТАН МҰНАЙ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ДАМУЫ	122
66	Молдағали Е., Нәрбол Г. ҚЫТАЙ МАРКЕТПЛЕЙСТЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАН НАРЫҒЫНА ӘСЕРІ	123
67	Мошкин Н.С. ТЕОРИЯ ХАОСА КАК ИНСТРУМЕНТ АНАЛИЗА СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	125
68	Мухаметжанова А., Темірбай Д. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІҢ ОРНЫ: ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН БОЛАШАҚ БАҒЫТТАР	127
69	Мухаметжанова А., Темірбай Д. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР ЖӘНЕ ХАЛЫҚ ТАБЫСЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫ	129
70	Мурадбеков Д.М. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ВЕТРОЭНЕРГЕТИКИ В КАЗАХСТАНЕ	130
71	Мусағалиева А.К. ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ МОЛОДЕЖИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ	133
72	Мынбаева Н.Ж. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ МҰНАЙҒА ТӘУЕЛДІЛІГІ: ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ҚАУІПТЕР МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ	134
73	Мейрамова А. ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИКИ ВНИМАНИЯ НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ	136

74	Мұханбетов Н., Савденбек Д. ЭКОНОМИКАДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ ҒЫЛЫМИ ТРЕНДТЕРІ: БИБЛИОМЕТРИЯЛЫҚ ТӘСІЛ	137
75	Назаров Р.В., Ладыгин Р.В. ВЛИЯНИЕ ИНФЛЯЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ	139
76	Набокова А. В., Сурина А. Ю., Конакова В. А. ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ	141
77	Нурмагамбетова А.М., Божбанова А.М. ВЛИЯНИЕ ВАЛЮТНОГО КУРСА ТЕНГЕ НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ КАЗАХСТАНА	143
78	Нығмет А.С. АУЫЛ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ӘЛСІЗДІГІ - ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМДІ ТЕЖЕЙТІН ФАКТОР	145
79	Орынбек М., Ерболат А. ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ХАЛЫҚТЫҢ ӨМІР СҰРУ ДЕҢГЕЙІНЕ ӘСЕРІ	147
80	Оскеева Н.А. ПРОБЛЕМЫ ЭКСПОРТНО-ИМПОРТНОЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСТАНА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	148
81	Ошибаева Я.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҰМЫССЫЗДЫҚ МӘСЕЛЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ТӨМЕНДЕТУ ЖОЛДАРЫ	150
82	Ораз А.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ СЫРТҚЫ ЕҢБЕК МИГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІККЕ ӘСЕРІ	152
83	Пештиев М.С. ПОКУПАТЕЛЬСКАЯ СПОСОБНОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ	153
84	Райбеков О.М. АДАМИ КАПИТАЛҒА ИНВЕСТИЦИЯЛАР – ЭКОНОМИКАНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	155
85	Рахимжанов А.К., Абеугалиев С.А. ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И БАРЬЕРЫ ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ	157
86	Рахметолла Ж.Қ., Әбікен Д.Ж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС ПЕН ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ	159
87	Рақымбек М.М. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ РӨЛІ	160
88	Русланов М.Р. ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҰТЫНУШЫЛЫҚ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ	162
89	Рысмаганбетова Ш.Т. ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНА ӘСЕРІ ЖӘНЕ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	163
90	Сабиржанов Б.Б. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖҮЙЕСІНДЕГІ ШИКІЗАТ СЕКТОРЫ	165
91	Сағынтай А.Ғ. ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ БЕЗРАБОТИЦЫ В КАЗАХСТАНЕ	167
92	Сайлау М.Н. ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ	169
93	Сансызбай Ж., Мадиева Д. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ КӨЛЕҢКЕЛІ СЕКТОРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРҒА ӘСЕРІ	171
94	Саринова А.А. LAND GOVERNANCE БОЙЫНША ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕР РЕСУРСТАРЫН МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУДЕГІ МАҢЫЗЫ	173
95	Саят З.Ж, Қабаш С.Д. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТАБЫС ТЕҢСІЗДІГІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК САЯСАТТЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	174
96	Серғазы А., Аринова Д. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР: СЕБЕПТЕРІ, САЛДАРЫ ЖӘНЕ ТҰРАҚТАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ	176
97	Синицкий А.В., Авраменко А.А. ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ РЫНКА ТРУДА КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ И РЕГИОНАЛЬНЫЙ ДИСБАЛАНС	177
98	Смагулов А.Б., Хожанов Н.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	179
99	Смакова А., Ауелбекова Р.А. ТАУ-КЕН ӨНДІРУ КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ	181

	ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН ЭКОЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ТҮРАҚТЫ ДАМУЫНА ӘСЕРІ	
100	Совет Т.Б., Белозеров Ч. ВЛИЯНИЕ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОГО КЛАСТЕРА НА КОНКУРЕНТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА (НА ПРИМЕРЕ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ)	182
101	Совет Ә.Қ., Мұқият М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМНІҢ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	184
102	Тер-Оганнисян А.К., Төлеубаева М.К. ЭЛЕКТРОННАЯ КОММЕРЦИЯ КАК ЧАСТЬ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ	186
103	Тендіков Ә., Әшірбай Д. ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	188
104	Торгайбеков Н.М. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПЕРЕМЕННЫЕ	190
105	Төлепберген С.Б., Талгатова Д.А., ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАР ЖҰМЫССЫЗДЫҒЫ: СТАТИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	193
106	Трофимова Э.П., Горбачева Н.П. ВЛИЯНИЕ УЧАСТИЯ В ENASTUS НА РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КАЧЕСТВ У МОЛОДЕЖИ (НА ПРИМЕРЕ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА БУКЕТОВА)	194
107	Трофимова Э.П., Горбачева Н.П. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ: МЕЖДУ СОЦИАЛЬНОЙ МИССИЕЙ И ПРИБЫЛЬЮ.	196
108	Турсынғалиева Ж.Б., Тілеуқабыл С. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ ӨЛЕУМЕТТІК САЛДАРЫ	198
109	Турсынғалиева Ж.Б., Тілеуқабыл С. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫ БОЙЫНША МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУЛЕР	200
110	Төлеуқадырова А.Б., Алимжанова М.Ж. ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	202
111	Тұңғышбаева А.С. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӘСІПкерлік: ДАМУ ДИНАМИКАСЫ, МҮМкіндіктері мен қиындықтары	203
112	Украинский М.А. АЛГОРИТМИЧЕСКОЕ ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РЫНОЧНЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ	205
113	Ундикерова Д.Е. АЙМАҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ШОБ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ФАКТОРЛАРЫ	206
114	Усумбекова А.Б., Сайдалиева Д.Н. ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУҒА ӘСЕРІН ТАЛДАУ	209
115	Усумбекова А.Б., Сайдалиева Д.Н. ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҰЙЫМДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ӘСЕРІ	210
116	Фагамиев Р. ПРИОРИТЕТЫ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В ДОСТИЖЕНИИ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	212
117	Шалбаев Д.Н. ЦИФРОВОЙ СУВЕРЕНИТЕТ: КАЗАХСТАНСКИЙ БИЗНЕС ВЫБИРАЕТ ЛОКАЛЬНЫЙ «ОБЛАЧНЫЙ» ПУТЬ	214
118	Шацкова Ю.С., Янке А.Д. ВОЗДЕЙСТВИЕ РОСТА ЦЕН НА УРОВЕНЬ ЖИЗНИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	216
119	Шерниязов А.Б., Сапабек А.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ	217
120	Шкадова Т.В., Раисов Р.Р. РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	220

2-секция. Қазіргі жағдайдағы және болашақтағы менеджмент ілімінің дамуының басымдылықтары және үрдістері

Секция 2. Приоритеты и тенденции развития менеджмента в современных условиях и перспективе

1	Аблай Т.С. СОВРЕМЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В КОНТЕКСТЕ АДАПТАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ К ДИНАМИКЕ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ	224
2	Алишер Р.А. РОЛЬ ПОЗДНЕЙ НАУЧНОЙ ШКОЛЫ МЕНЕДЖМЕНТА В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ПОДХОДОВ	226
3	Алтынсарин Н.Ш. СУЩНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ	227
4	Альдабергенов А.Н., Мунжасаров А.А., Болатбекова А.Н. СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ СНИЖЕНИЯ БЕЗРАБОТИЦЫ И СОЦИАЛЬНОГО НЕРАВЕНСТВА В КАЗАХСТАНЕ	229
5	Аман А.С. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САПАНЫ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ МОДЕЛЬДЕРІ МЕН ОЛАРДЫҢ ҰЙЫМДЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ	231
6	Аманғали М.Д., Құрманбай А.Т. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҰЙЫМДАРДАҒЫ КӨШБАСШЫЛЫҚ РӨЛІ	232
7	Амангельды Д.К. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ЖАҢА БАСЫМДЫҚТАРЫ: ИКЕМДІЛІК, ДЕРЕКТЕР ЖӘНЕ АДАМҒА БАҒДАРЛАНУ	234
8	Арманова М.А., Қайыржанова М.М. КРЕАТИВТІК МЕНЕДЖМЕНТ: МӘНІ, НЕГІЗГІ СИПАТТАМАЛАРЫ	236
9	Арыстанбек А.Р. ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҚТАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ІЛІМІНІҢ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҮРДІСТЕР	238
10	Ахметжанова А.У. ӨНЕРКӘСІПТІК КӘСІПОРЫНДА КАДРЛЫҚ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	239
11	Ахметова А. Д., Абдисейт Н. Ә., Болатбекова А.Н. ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ ПОКОЛЕНИЯ Z В СОВРЕМЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ	241
12	Ашимова С.К., Маралова Ж.М. ЦИФРЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҰЙЫМДАРДЫ БАСҚАРУДАҒЫ РӨЛІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ	243
13	Аширкулова Т.Б., Сун-Шу-Куан Д.П., Болатбекова А.Н. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ	245
14	Әлімбек Д.Е. ҚАЗАҚСТАННЫҢ МҰНАЙ САЛАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ	247
15	Базарбек Қ. ҰЙЫМНЫҢ ТИІМДІ ДАМУЫН БАСҚАРУДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕР	249
16	Ильтанова Ә.С. ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРГЕ ӘСЕР ЕТЕ ОТЫРЫП ПЕРСОНАЛДЫ ДҰРЫС БАСҚАРУ	250
17	Yeraliyeva M.B. RISK MANAGEMENT IN THE ORGANIZATION OF INTERNATIONAL FORUMS AS A TOOL FOR IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF MANAGERIAL DECISIONS	252
18	Байментаев Е.М. ЖЕРГІЛІКТІ АТҚАРУШЫ ОРГАНДАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚОҒАМ АЛДЫНДАҒЫ АШЫҚТЫҚ САЯСАТЫНЫҢ МАҢЫЗЫ	254
19	Бахыт С. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ	255
20	Боранбай С.С. АДАМ РЕСУРСТАРЫН СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУҒА ҚЫЗМЕТКЕРДІҢ БЕЛСЕНДІРУ ЖҮЙЕСІ МЕН МОТИВАЦИЯЛЫҚ ҮЙЛЕСІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ	257
21	Гизатулина Е.Д., Зайцева Д.Н. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	259
22	Голубых К.К. МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ, ПРИОРИТЕТЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ	261
23	Гомель А.В. ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАМИ КАЗАХСТАНА	263

24	Дәріғұл Г.А. МЕМЛЕКЕТТІ БАСҚАРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН АҚПАРАТТЫҚ – КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	265
25	Досмағанбетов А.Д., Серік С.М. АҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕР ҰЙЫМНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ	267
26	Ержанұлы Р. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	268
27	Жарылқасын С.Е. ҚАЗАҚСТАННЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІН ДАМУ: ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ШЕШІМДЕРІ	270
28	Жасұлан Д.Ж. МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕГІ КАДР САЯСАТЫ	272
29	Жумағалиева А.Б. СОВРЕМЕННЫЕ КИБЕРУГРОЗЫ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	273
30	Жылқыбай Р. А. ВНУТРИФИРМЕННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕРСОНАЛА ОРГАНИЗАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	276
31	Иманғазы А.Т., Мейргелди Д.Е. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ РӨЛІ	277
32	Кабакова Г.Ж. ОПТИМИЗАЦИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ НЕФТЕПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ КОМПАНИЙ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ БЕРЕЖЛИВОГО ПРОИЗВОДСТВА	278
33	Каглян Н.И. ЧЕЛОВЕКОЦЕНТРИЧНЫЙ ПОДХОД, КАК ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА	280
34	Қайыржанова М.М. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ БАСҚАРУДЫҢ МОДЕЛЬДЕРІ	282
35	Каглян Н.И. ТЕНДЕНЦИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В УСЛОВИЯХ ДЕГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	284
36	Колдасбаев Н.Ж. СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЙЫМНЫҢ АДАМИ РЕСУРСАРЫН ЖАНДАНДЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ	285
37	Кошкымбаева Д.Т. РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ: ОТ КАДРОВОЙ ФУНКЦИИ К СТРАТЕГИЧЕСКОМУ ПРЕИМУЩЕСТВУ	287
38	Құрманбай А.Т., Аманғали М.Д. ОТАНДЫҚ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ	289
39	Маралова Ж.М., Ашимова С.К. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ РӨЛІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	291
40	Мейргелди Д.Е., Иманғазы А.Т. ХХІ ҒАСЫРДАҒЫ МЕНЕДЖЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР	293
41	Меньшикова А.С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БУХГАЛТЕРСКОЙ ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ	294
42	Муканова А.С. ӘЛЕУМЕТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ЫҚПАЛЫ	296
43	Мұрат Т.А. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ МЕНЕДЖМЕНТ ЖҮЙЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ	297
44	Мыржыкбаева А.Б. ҰЛТТЫҚ АККРЕДИТТЕУ СТАНДАРТТАРЫ МЕДИЦИНАЛЫҚ ОҒАЛТУДАҒЫ САПА МЕНЕДЖМЕНТІ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	299
45	Мыржыкбаева А.Б. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ МЕНЕДЖМЕНТА В МЕДИЦИНСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ	301
46	Нұрсейт Т.А. ERM-ПОДХОД В УПРАВЛЕНИИ ВУЗАМИ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ И УНИВЕРСИТЕТА 4.0	304
47	Рахметоллаев А.О. ТРАНСФОРМАЦИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ИНЖИНИРИНГОВЫХ КОМПАНИЙ В УСЛОВИЯХ НОВЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВЫЗОВОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	306
48	Савчин А. В., Шарипова А. Т., Болатбекова А.Н. DATA-DRIVEN МЕНЕДЖМЕНТ КАК ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ	308
49	Серік С.М., Досмағанбетов А.Д. ТРАНСФОРМАЦИЯЛЫҚ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҰЙЫМ ТИІМДІЛІГІНІҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	310

50	Стогниева Ю.С. ГИБКОЕ УПРАВЛЕНИЕ «AGILE», КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА В КАЗАХСТАНЕ	311
51	Талипбай А.К. ПРОБЛЕМЫ И НАПРАВЛЕНИЯ АДАПТАЦИИ ЗАПАДНЫХ МОДЕЛЕЙ МЕНЕДЖМЕНТА В УСЛОВИЯХ КАЗАХСТАНСКОЙ ЭКОНОМИКИ	313
52	Тауыполдиев Д. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КОМПАНИЯ МЕНЕДЖМЕНТІНІҢ ЖАҢА БАСЫМДЫҚТАРЫ	314
53	Тохтарова Ш.Т. СТРУКТУРА И ДИНАМИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	317
54	Тоқтыбаева М.Ж. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КОРПОРАТИВТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ	319
55	Толлеуова Ж.Е. УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ В СФЕРЕ IT-ПРОЕКТОВ	320
56	Турсынов Д.Н. СОЦИАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СИСТЕМЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВА И БИЗНЕСА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ	322
57	Хасенова А.М. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	325
58	Хасенова М.М. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖӘНЕ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗГЕРУІ	326
59	Шакаманов И.Р. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ	328
60	Шацкова Ю.С., Янке А.Д. ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	331
61	Юдина В.С. УПРАВЛЕНИЕ КОНФЛИКТАМИ В ОРГАНИЗАЦИИ	333

3-секция. Есеп, аудит және бағалаудың өзекті мәселелері мен даму болашағы

Секция 3. Проблемы и перспективы развития учета, оценки и аудита

1	Абдагалык А.Е., Қосар Ж.О. ҚАЗІРГІ НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА АУДИТТІҢ МАҢЫЗЫ	336
2	Айдос А.А., Әбілқадыр А.Б. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН АВТОМАТТАНДЫРУДЫҢ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПКЕ ЫҚПАЛЫ	337
3	Айдос А.А., Қаманбекова А.Қ. ХҚЕС (IFRS) ЕНГІЗУДЕГІ НЕГІЗГІ ПРОБЛЕМАЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	339
4	Акашева Д.М., Жұмабекова А.Т. ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ АКТИВТЕР АУДИТІНІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	340
5	Ақбаева Д.Е. ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ІСКЕ АСЫРУ АСПЕКТІЛЕРІ	343
6	Ақбаева Д.Е. ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРАЛДАР: ҚАРЖЫЛЫҚ АКТИВТЕР МЕН МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ ТАҢУ, ТАҢУДЫ ТОҚТАТУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ	344
7	Алдажанова А.Ж., Магруппова Э.Р. ЕСЕП, АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	346
8	Әбілқадыр А.Б., К.А.Тасқынова. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТЕ ЕСЕП ЖҮРГІЗУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	347
9	Әлкен А.А., Саханов Ә.Қ. ЦИФРЛЫҚ ОРТАДАҒЫ АУДИТ: АУДИТОРЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІҢ ЖАҢА ТҮРЛЕРІ МЕН СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ	349
10	Бадимолла С.М., Тасқынова К.А. ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІҢ АШЫҚТЫҒЫ МЕН СЕНІМДІЛІГІ	351
11	Бекасыл А.А. ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ БОЙЫНША ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫ ЗЕРТТЕУ	352
12	Булатова А. АНАЛИЗ ЗАНЯТОСТИ НА «ЗЕЛЁНЫХ РАБОЧИХ МЕСТАХ» В РЕГИОНАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В 2024 ГОДУ	354
13	Джуринская Е.В. АНАЛИЗ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ	356

	РЕЗУЛЬТАТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА ПРИМЕРЕ НК «КТЖ»	
14	Динькаева С.К. РОЛЬ ИИ-АССИСТЕНТОВ В ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА СТУДЕНТОВ КАЗАХСТАНА	358
15	Дюсенбаева А.Н. ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ	360
16	Естаев Ж.У. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ АВТОМАТТАНДЫРУ: ІС ЖҮЙЕСІН	362
17	Естай Е. КӘСПОРЫНДАРДЫҢ АҚША ҚАРАЖАТТАРЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫН ТАЛДАУ ӘДІСТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ БАСҚАРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ	363
18	Жансерік Д.Б. СНИЖЕНИЕ РЕАЛЬНЫХ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ИНФЛЯЦИОННОГО ДАВЛЕНИЯ	365
19	Жеңісқызы Г., Қаманбекова А.Қ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУДИТ ҚЫЗМЕТІНІҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ	367
20	Жеңісқызы Г., Тыныс А.Ж. ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІ АВТОМАТТАНДЫРУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ	369
21	Зайнуллина Р.И. ЗЕЛЁНАЯ ЭКОНОМИКА КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	370
22	Кадрманова А.Н., Сулеймен Д.Б. ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯҒА БАЙЛАНЫСТЫ БУХГАЛТЕРИЯ АВТОМАТИЗАЦИЯСЫ	372
23	Қанатбек Ж., Тілеубек Д. АКАДЕМИЯЛЫҚ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖОҒАРЫ ҮЛГЕРІМ ФЕНОМЕНІ: СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ НӘТИЖЕЛЕРІН ШЕКТЕУШІ ФАКТОРЛАР	373
24	Қапбасова А. Қ., Ахметова Н. Қ. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ	377
25	Қапият Д.Д. ЖАҒАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖАҒДАЙЫНДА ЕСЕП ПЕН АУДИТ ЖҮЙЕСІНІҢ ОРНЫҚТЫ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ	379
26	Кокей Ф.М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ АУДИТ САЛАСЫНДАҒЫ САПА МЕН БАҚЫЛАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	381
27	Кокей Ф.М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ ҚАРЖЫ-НЕСИЕЛІК СЕКТОРДЫҢ РӨЛІ МЕН БАСЫМДЫҚТАРЫ	382
28	Колясникова Е.А. ПЕРВИЧНЫЙ УЧЕТ КАК ОСНОВА ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В ТОО «КАЗАХМЫС»	383
29	Қосар Ж.О., Абдагалық А.Е. ЕСЕП, АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІН ДАМУЫНДАҒЫ ӨЗЕКТІ ҮРДІСТЕР	384
30	Магруппова Э.Р., Алдажанова А.Ж. АУДИТ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	385
31	Меньшикова Е.А. ГОД ДОРОГИХ ДЕНЕГ: КАК БИЗНЕС ВЫЖИВАЕТ ПРИ СТАВКЕ 18%	387
32	Митяева С.В., Рустемханова Г.Р. АНАЛИЗ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ И РАЗВИТИЯ РЫНКА ПШЕНИЦЫ КАЗАХСТАНА В СРАВНЕНИИ С ЗАРУБЕЖНЫМИ СТАРАНАМИ	389
33	Мудрова Д.И. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ДЛЯ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ КОМПАНИИ НА ПРИМЕРЕ АО «НК «ҚАЗАҚСТАН ТЕМІР ЖОЛЫ»	391
34	Нурдилдина Ф.Д., Омарова Н.Б. АУДИТ ҚЫЗМЕТІН ЦИФРЛАНДЫРУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТӘУЕКЕЛДЕРІ	393
35	Омарова Н.Б., Нурдилдина Ф.Д. ИНФЛЯЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА АКТИВТЕР МЕН МІНДЕТТЕМЕЛЕРДІ БАҒАЛАУ	395
36	Писклова Х.Е. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ИНСТРУМЕНТ ИЛИ ЗАМЕНА БУХГАЛТЕРА?	397
37	Садыкова Д.С. АУДИТ ҮДЕРІСІН ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАДАҒЫ МАҢЫЗЫ	399
38	Сарсенова А.Е. АНАЛИЗ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ КАК	401

	ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ НА ПРИМЕРЕ АО «НК «КТЖ»	
39	Сатыпалды С.Ж., Алтынсарина Л.Қ. ҚАРЖЫЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫН SMARTPLS КӨМЕГІМЕН ТАЛДАУ	403
40	Сатыпалды С.Ж., Алтынсарина Л.Қ. ИНДЕКС ӘДІСІ АРҚЫЛЫ КӘСІПОРЫН ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ТАЛДАУ	404
41	Сейтбекова С.Е. СТУДЕНТ КӨЗІМЕН «ІС: КӘСІПОРЫН 8 БАҒДАРЛАМАСЫН» ҮЙРЕНУДІҢ МАҢЫЗЫ	405
42	Серғалы А., Дюмкулова А., Алтынбек А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЖЫРАСУ ФЕНОМЕНІ: ОТБАСЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫ ТАЛДАУ	407
43	Серикова Ж.А. МЕТОДОЛОГИЯ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ АУДИТА ЗАПАСОВ НА ТОРГОВОМ ПРЕДПРИЯТИИ НА ПРИМЕРЕ ТОО «СМАРТЛАЙН»	409
44	Серикова У.Б. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН АУДИТТІҢ ДАМУЫ: ӘДІСНАМАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖӘНЕ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ АСПЕКТІЛЕР	411
45	Сулеймен Д.Б., Кадрманова А.Н. ХҚЕС НЕГІЗІНДЕ АКТИВТЕРДІ ТАҢУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	413
46	Ярижева Я.А. НАЛОГ НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: РЕФОРМЫ 2026 ГОДА И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ	414

4-секция. Қазақстан Республикасы дамуының Стратегиялық мақсаттарына жетудегі экономиканың қаржы-несиелік секторының басымдылықтары

Секция 4. Приоритеты финансово-кредитного сектора экономики в достижении Стратегических целей развития Республики Казахстан

1	Акбаева А.Е. ҚАЗАҚСТАН БАНКТЕРІНІҢ НЕСИЕЛІК ҚОРЖЫНЫНА ТАЛДАУ	417
2	Акбаева А.Е. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МИКРОҚАРЖЫ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЖЕТІЛДІРУ («КМФ» МИКРОҚАРЖЫЛАНДЫРУ ҰЙЫМЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА)	418
3	Ахмет А. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ МАҚСАТТАРЫНА ЖЕТУДЕГІ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ МАҢЫЗЫ	420
4	Байшалов А. ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ МОДЕЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПУТИ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ПЛАНА РАЗВИТИЯ ДО 2029 ГОДА	422
5	Бердіқұлова М.С. ҚАЗАҚСТАНДА ШОБ-ТЫ ДАМУДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ-НЕСИЕЛІК САЯСАТТЫҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ	424
6	Вайнер Э.А. AI: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ ТЕХНОЛОГИИ В СФЕРЕ ФИНАНСОВ	426
7	Денисов С.Д. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПОВЫШЕНИЯ МИНИМАЛЬНЫХ РЕЗЕРВНЫХ ТРЕБОВАНИЙ ДЛЯ БАНКОВ ВТОРОГО УРОВНЯ	428
8	Еркебаева А.Ж., Чистякова А.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СРЕДСТВ НАЦИОНАЛЬНОГО ФОНДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	430
9	Еркінбекқызы С. РОБОТТАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ САЛЫҚ САЯСАТЫ: ЖАҒАНДЫҚ ТРЕНДТЕР ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН ҮШІН СЫН-ҚАТЕРЛЕР	432
10	Жанболат Ж. РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	433
11	Жумабаева А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ: СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАР МЕН НЕГІЗГІ ӨЗГЕРІСТЕР (2025–2026)	435
12	Задорожный Ю. ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ КАЗАХСТАНА: АДАПТАЦИЯ К МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИМ ВЫЗОВАМ	437
13	Кабит Т.Б. МЕРЫ ПО ОГРАНИЧЕНИЮ ЧРЕЗМЕРНОГО РОСТА ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	439

14	Қайыржанов А.М. НЕСИЕЛІК ТӘУЕКЕЛДЕР ТҮСІНІКТЕМЕСІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ БАСҚАРУ	441
15	Қайыржанов А.М. ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДЕ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯНЫ ҚОЛДАНУ	443
16	Литвиненко Ю. КАПИТАЛЬНЫЕ ВЛОЖЕНИЯ В АКТИВЫ ПРЕДПРИЯТИЯ: ВЛИЯНИЕ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ БИЗНЕСА	445
17	Манапова А.А. БАНКТЕРДІҢ САЛЫМ ОПЕРАЦИЯЛАРЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ	447
18	Масалим С.Е. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ САЯСАТТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДЕГІ РӨЛІ	449
19	Махмудова Д.Р. РЕАЛИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРОЕКТОВ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЛАНИРОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	452
20	Нариманова Д.А. ҚАЗАҚСТАНДА ТӨЛЕМ КАРТОЧКАЛАРЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ДАМУЫ	454
21	Нығыметова Ү.А. ҚАЗІРГІ КЛИЕНТ ЖӘНЕ БАНККЕ СЕНІМДІЛІК КРИТЕРИЙЛЕРІ ҚАЖЕТТІЛІГІ	456
22	Руслан А.Р. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ САЛЫҚ РЕФОРМАСЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	458
23	Сарсенов Р.М. ИНВЕСТИЦИИ В ЗОЛОТО КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АКТИВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ	460
24	Тәліп А.Н. ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДЕГІ РӨЛІ	462
25	Тынчтыкбекқызы М., Омеркулова А.Б. ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИНВЕСТИЦИОННОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ: РАЗВИТИЕ РОБОЭДВАЙЗИНГА	464
26	Zhakupova D.S. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE TAXATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES	466

5-секция. Қазақстан экономикасы салаларының дамуын маркетингтік зерттеуі
Секция 5. Маркетинговые исследования развития отраслей экономики Казахстана

1	Абатов М.И. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ КОЛИЧЕСТВЕННОГО АНАЛИЗА В ОБЛАСТИ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА	470
2	Асылбеков А.Т., Жақып Т.Д. УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ В РЕСТОРАННО-ГОСТИНИЧНОМ БИЗНЕСЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	472
3	Бақыт Е. ҚР ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫ КОМПАНИЯЛАРЫНЫҢ ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕГІНДЕГІ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ МЕХАНИЗМДЕРІ	473
4	Богданова Е.А. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦИАЛА И МАКРОЛОГИСТИКИ КАЗАХСТАНА (2024-2025 ГГ.)	475
5	Болатова Д.Ж. ФАКТОРЫ ВЫБОРА КАЗАХСТАНА КАК ТУРИСТСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ: МАРКЕТИНГОВЫЙ АНАЛИЗ ТУРИСТСКОГО СПРОСА	477
6	Гоголева Е.А., Касап К.К. ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА	479
7	Гусайлова А.В. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ И ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ НА СТАНДАРТЫ КАЧЕСТВА И ТОВАРОВЕДЕНИЕ В КАЗАХСТАНЕ	481
8	Денисова Ж.А. ВЛИЯНИЕ БРЕНДИНГА ТУРИСТИЧЕСКИХ ДЕСТИНАЦИЙ НА ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙ СПРОС	483
9	Жанабилова А.С., Рахметова Д.С. ВЛИЯНИЕ БЛОГЕРОВ НА ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЙ ВЫБОР МОЛОДЕЖИ ПРИ ВЫБОРЕ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ	484
10	Жомартова А. ҚАРАҒАНДЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ «COSMONAUT» ҚОНАҚ ҮЙІНІҢ ҚЫЗМЕТІН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ	486
11	Жуков Д.М., Каравацкий Д.М. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КАЧЕСТВО СЕРВИСА В ОТЕЛЯХ И РЕСТОРАНАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	488
12	Жунусова К.М., Албанская А.А. ПОВЕДЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НА РЫНКЕ УСЛУГ	489

13	Исабекова С.О. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ АКТИВНОГО И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	491
14	Калиева А.М., Арманова Д.Д. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГА НА РАЗВИТИЕ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ	493
15	Камерият Н.Т., Кнар С.Қ. СТУДЕНТТІК ЖАСТАРДЫҢ ТУРИСТІК ТАҢДАУ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН МАРКЕТИНГТІК ТАЛДАУ: БАҒА, КӨЛІК ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ, МАРШРУТ ҰЗАҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ДЕМАЛЫС ФОРМАТЫ ФАКТОРЛАРЫНЫҢ БЫҚПАЛЫ	495
16	Каренова А.К., Есембаева А.С. ФЕНОМЕН ОВЕРТУРИЗМА И СТРАТЕГИИ ДЕМАРКЕТИНГА ТЕРРИТОРИЙ: ТРАНСФОРМАЦИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ	497
17	Кордашева А.А., Секенова Д.Қ. СОЛО-ТУРИЗМ ЖЕНЩИН: ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ ВЫБОРА	499
18	Кистауова Ж.Б. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДІНИ ТУРИЗМ НАРЫҒЫНА МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ: ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	501
19	Куанышбаев М.Ж. РОЛЬ БРЕНДА В ПРОДВИЖЕНИИ НЕПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ	503
20	Кузнецова В.М. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ И МАРКЕТИНГОВЫЕ АСПЕКТЫ УПАКОВКИ НЕПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ	505
21	Қайырбек Ұ.Д., Мирбек А.А. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҚАБЫЛДАУ ФАКТОРЛАРЫ: ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ	507
22	Қазкен С., Молдагабылова А. ҚОНАҚЖАЙЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНДАҒЫ ГЕЙМИФИКАЦИЯ- КЛИЕНТТЕРДІ ТАРТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	509
23	Құттыбай А.А. КАПСУЛЬДЫ ҚОНАҚ ҰЙ: АЛМАТЫ ТӘЖІРИБЕСІ	511
24	Ли К.С. ФЕНОМЕН «ПУЗЫРЯ» ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	513
25	Мальгождарова А.Б., Уалиева Г.С. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	515
26	Мальцева А.А. ТРЕНДЫ В ПРОИЗВОДСТВЕ И РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧНЫХ НЕПРОДОВОЛЬСТВЕННЫХ ТОВАРОВ	517
27	Мейманова А.Б. ОМНИКАНАЛЬНЫЙ МАРКЕТИНГ В IT: ОБЪЕДИНЕНИЕ ОФЛАЙН И ОНЛАЙН ТОЧЕК СОПРИКОСНОВЕНИЯ НА ПРИМЕРЕ KASPI.KZ	518
28	Плуталова С.Д. ПОНЯТИЕ И РОЛЬ ТУРИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ	520
29	Рамазанова Н.Р., Китаева О.В. ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ПЕРСОНАЛИЗАЦИЮ ПРОДАЖ В ПРОЕКТНОМ МАРКЕТИНГЕ	522
30	Рыбалко С.С. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА ПРОГНОЗИРОВАНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ МАРШРУТОВ В ГОРНОМ ТУРИЗМЕ КАЗАХСТАНА	525
31	Сағынтай А.Б., Дуйсенқызы Е. ЖЕРГІЛІКТІ ХАЛЫҚ ҮШІН ОВЕРТУРИЗМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК САЛДАРЫ	527
32	Садвокасова Ж.А. ҚАЗАҚСТАННЫҢ КОНТЕЙНЕРЛІК ТЕМІРЖОЛ ТАСЫМАЛЫ НАРЫҒЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ	529
33	Смағұл П.Қ. «SENATOR» ҚОНАҚ ҰЙІНЕ ШОЛУ: АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ	530
34	Сыйдалиева Д.Э. ЭВОЛЮЦИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	532
35	Тоқжігіт М.Е. ЛОГИСТИКА МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ: «СОҢҒЫ МИЛЬ» ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ РИТЕЙЛ-ЛАНДШАФТЫН ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТУДЕ	534
36	Томай Е.С., Ибрагимова К.К. РОЛЬ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СФЕРЕ HORECA	535
37	Ускенова А.Н., Махаббат Ж.Н. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЛОГИСТИКАНЫҢ ДАМУЫН ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	538
38	Хагани С.Р. SANDYQ МЕЙРАМХАНАСЫ: ДӘСТҮРДІ ЖАҢҒЫРТҚАН ДӘМ	540

	МЕКЕНІ	
39	Шакен М.С. ЛОГИСТИКАДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУДЫ МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ	542
40	Шакенова А.А., Сазанбай А.А. УНИВЕРСИТЕТ СТУДЕНТТЕРІ МЕН ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ІШКІ ТУРИЗМГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ: ТАБИҒИ, МӘДЕНИ ЖӘНЕ ҚАЛАЛЫҚ ДЕМАЛЫС БАҒЫТТАРЫНЫҢ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ	543
41	Шарапи Д.Е. ВЛИЯНИЕ ТІКТОК-МАРКЕТИНГА НА ФОРМИРОВАНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ПРИВЫЧЕК МОЛОДЕЖИ В АВТОМОБИЛЬНОЙ ИНДУСТРИИ КАЗАХСТАНА	545
42	Шәріпулла А.А. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ТУРИСТІК- РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ МАРКЕТИНГІ: МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	547